ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως
τῶν ἡμερῶν μας,

ἐκ παλαιῶν ἀπανθισθεῖσαι, καὶ τὰ νεώτερα ἐξ
ἀρίστων Γερμανῶν ἱστοριογράφων ἐλευθέρως
μεταφρασθεῖσαι

ὑπὸ

Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀντωνίου Αὐκούλου.
(Anton v. Haykul.)

1830.

»Βραχύ τι νομιστέον συμβάλλεσθαι τὴν κατὰ μέρος ἱστορίαν πρὸς
»την τῶν ὅλων ἐμπειρίαν καὶ πίστιν· ἐκ μέντοιγε τῆς ἁπάντων
»πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως, ἔτι δ' ὁμοιότητος καὶ
»διαφορᾶς, μόνως ἄν τις ἐφίκοιτο καὶ δυνηθείη κατοπτεύσας,
»ἅμα καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ τερπνὸν ἐκ τῆς ἱστορίας λα-
»βεῖν.« Πολύβ. Βιβλ. Α', §. 5.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Τῆς ἱστορίας τὸ χρῆμα εἶναι τόσον ἀναγκαῖον καὶ οὐσιῶδες εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον σχεδὸν καὶ ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὑψόνεται ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Οἱ ποιηταὶ παντὸς τόπου καὶ παντὸς χρόνου ἐξύμνησαν μὲ χάριν τὸν λόγον ὡς ἐξαίρετον τοῦ οὐρανοῦ δῶρον, καὶ εὐφημήσαντες δι' αὐτοῦ τὰς πράξεις τῶν προγενεστέρων ἢ τῶν συγχρόνων των ἀπέδειξαν καθαρῶς, ὅτι ὕλη τοῦ λόγου εὐγενεστέρα καὶ πρεπωδεστέρα εἰς τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν πρὸς τοὺς ὁμοειδεῖς του κοινωνίαν τῶν ἐννοιῶν του δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ ἡ ἱστορία. Διὰ τοῦτο δὲν εὑρέθη εἰς τὴν ὑφήλιον λαὸς, ὅς τις δὲν ἱστόρησε πολλὰ ἢ ὀλίγα, ἀληθινὰ ἢ ψευδῆ περὶ τῶν προγόνων καὶ τῶν γειτόνων του· μήδ' ἄνθρωπος ὑπῆρξεν, ὅσον καὶ ἂν τὸν ὑποθέσῃς ἀμαθῆ, ὅς τις δὲν ἐπεθύμησε νὰ ἐξεύρῃ τι ἐκ τῶν παρελθόντων πραγμάτων. Ἐὰν λείπουν αἱ ἀληθιναὶ ἱστορίαι, εὐχαριστεῖται ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς τὰ παραμύθια· ἀπαράλλακτα, καθὼς ἐὰν τοῦ λείπῃ ἄρτος, ἀναγκάζεται νὰ ἀναπαύῃ τὴν πεῖναν μὲ βαλάνια ἢ μὲ χόρτα. Ἀλλὰ καθὼς ἡ ἀρτοποιΐα, οὕτω καὶ ἡ ἀληθινὴ ἱστορία δὲν εἶναι εὕρημα σύγ-

χρονον τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπάρξεως. Διηγήσεις ἀπὸ στόματος διεδίδοντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ πατέρων εἰς τέκνα χωρὶς ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τόπου καὶ χρόνου, ἀναμεμιγμέναι μὲ πολλὰ ψεύματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο ἀδύνατον νὰ διακριθῇ καθαρὰ ἡ ὀλίγη ἀλήθεια. Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν καὶ ἡ τελειοποίησις τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων διέκριναν κατ' ὀλίγον τὸ πραγματικὸν ἀπὸ τὸ ἐπίπλαστον καὶ τὸ ἀληθινὸν ἀπὸ τὸ μυθῶδες· καὶ οὕτως ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τὸ θαυμαστὸν καὶ τερπνὸν μάθημα τῆς ἱστορίας. Χωρὶς τὴν ἱστορίαν καὶ μίαν ἄλλην ἀδελφήν της ἐπιστήμην, τὴν Γεωγραφίαν, ὁ ἄνθρωπος, ὅς τις δι' αὐτῶν εὑρίσκεται εἰς πάντα τόπον καὶ χρόνον, ἤθελε περιορισθῆν εἰς ἓν χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον ζῇ, καὶ εἰς ἓν μικρότατον χωρίον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη καὶ ἐνδιατρίβει.

Πρὶν εἴπω τὰ αἴτια, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησα πρᾶγμα ἀνώτερον πολὺ τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν μου δυνάμεων, τὴν ἔκδοσιν τῆς πολυτόμου ταύτης ἱστορικῆς βίβλου, μ' ἐφάνη χρήσιμον εἰς τοὺς φίλους τῶν καλῶν Ἕλληνας νεανίσκους, πρὸς χάριν τῶν ὁποίων ἐκοπίασα, νὰ ἐκθέσω τὴν ἱστορίαν τῆς ἱστοριογραφίας ἐν γένει, καὶ εἰδικώτερον τῶν περικλεῶν ἡμῶν προγόνων ἱστοριογράφων, οἵτινες ἐδίδαξαν τὴν ὑπερήφανον Εὐρώπην πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἱστοριογραφεῖν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ κἀνεὶς ἐκ τῶν μαθητῶν των νὰ πλησιάσῃ τὴν κορυφὴν τῆς ἀξίας, ὅπου ἀνέβησαν οἱ διδάσκαλοι. Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐκθέσεως μανθάνουσι τὰ ἡμέτερα μειράκια τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπε-

ριπάτησεν ἡ ἱστορία εἰς ἕκαστον τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐνταυτῷ βλέπουσι τίνες προεσύναξαν τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας συντάσσουσι καθημερινῶς ἱστορίας τῶν προγενομένων πολλοὶ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης μὲ περισσοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν κρίσιν καὶ ὡραιότητα.

ΙΝΔΟΙ. Οἱ νεώτατοι σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἀναφέρουσι πάντα πολιτισμὸν τῶν ἀνατολικωτέρων ἐθνῶν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ὡς εἰς πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔῤῥευσαν πανταχόσε τὰ νάματα τῶν πρώτων γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου (α). Εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔθνος εὑρέθησαν ἀρχαιότατα μνημεῖα μυθολογίας, θρησκείας, καὶ ἱστορίας γεμούσης ὑπερβολῶν καὶ ἀπίστων παραδόσεων· ἀλλ' ἱστορικὸς ὁπωσοῦν ἀκριβὴς καὶ πιθανὸς δὲν εὑρέθη ἕως τὴν ὥραν (β). Τί μέλλουν νὰ μᾶς ἀνακαλύψωσιν ἐφεξῆς οἱ σπουδασταὶ τῆς λεγομένης Σανσκριτικῆς τῶν Ἰνδῶν γλώσσης, θέλει μᾶς τὸ διδάξειν ὁ ἐφεξῆς χρόνος.

ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ. Εἰς τὸ ἀρχαιότατον καὶ ἰδιοτροπώτατον τοῦτο ἔθνος ἀπαντῶνται ἱστορίας ἴχνη ὁπωσοῦν καθαρώτερα. Πολλαὶ πράξεις ἐνεχαράττοντο εἰς τὰς πυραμίδας καὶ τοὺς ὀβελίσκους καὶ εἰς τὰ ἄλλα θαυμάσια μνημεῖά των δι' ἱερογλυφικῶν συμβόλων, τῶν ὁποίων πλησιάζει νὰ εὕρῃ εὐτυχῶς τὴν ἐξήγησιν εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ περικλεὴς Γάλλος Καμπολλιὼν (γ) καὶ εὐφραίνει τοὺς φίλους τῆς ἀρχαίας ἱστορίας μὲ ἐλπίδας ὠφελίμων ἀνακαλύψεων. Σειρὰ

(α) Ἴδε τοῦ Γερμανοῦ Ἡρένου (Heeren) Ἰδέαι περὶ τῆς Πολιτικῆς, Ἐμπορίας κτλ. τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, Τόμ. Β, σελ. 213, ἔκδ. Βιέννης. — (β) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας Ἱστοριῶν Τόμον Α', σελ. 29. — (γ) Ἴδε ἔμπροσθεν σελ. 59.

δὲ ἱστορίας ἐγράφετο, ὡς φαίνεται, εἰς ὑπομνήματα τινὰ ἱερέων, παρὰ τῶν ὁποίων ἤκουσε πολλὰ ὁ Ἡρόδοτος (α) καὶ τὰ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱστορίαν του, καὶ ὁ Μανεθὼν, ὅςτις ἱερατεύων εἰς τὴν Ἡλιούπολιν ἔγραψε κατὰ προσταγὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου (περὶ τὸ 260 ἔτος πρὸ Χρ.) τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου ἐκ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς χρόνων ἕως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἐπὶ Πτολεμαίου, μετὰ τόσας πολιτικὰς μεταβολὰς, ἐσώζετο ἄραγε ἐκεῖ ἡ τῶν παλαιῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου σοφία καὶ πολυμάθεια; Ὅπως ἂν ἔχῃ τὰ περὶ τούτου, τεμάχια τινὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Μανεθῶνος μᾶς διέσωσεν Ἰώσηπος ὁ Φλαΰϊος εἰς τοὺς κατὰ Ἀπίωνος λόγους του.

ΙΟΥΔΑΙΟΙ. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον, ὁμοῦ μὲ τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν, ἐφάνη καὶ τὸ πρῶτον ἀληθῶς ἱστορικὸν βιβλίον τοῦ κόσμου. Ὁ Μέγας Μωϋσῆς, ἐλλαμφθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν παντουργὸν χάριν, ὄχι μόνον ἠλευθέρωσε τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Φαραὼ, ἀλλ' ἔγραψεν ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ τὰ περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ σειρὰν ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε καὶ ἐφεξῆς ὅλα τὰ γενόμενα ἕως τοῦ θανάτου του. Ἐὰν στοχασθῇ τις τὸν σκληραύχενα καὶ δυσάγωγον ἐκεῖνον λαὸν, καὶ ὅτι εἷς ἀνὴρ ἠδυνήθη καὶ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ μέγαν δυνάστην, καὶ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ δι' ἐρήμων τόπων ἕως τῆς Παλαιστίνης, δὲν θέλει διστάσειν οὐδαμινῶς ὅτι εἰς τὸν ἕνα τοῦτον ἄνδρα ἦτο ἔνοικος ἡ τοῦ Θεοῦ πανσθενὴς χάρις. Διὰ τοῦτο ἡ πεντάτευχός του εἶναι γεγραμμένη μὲ ἀμίμητον χάριν

(α) Ἡρόδ. Β', §. 3.

μὲ ἐκπληκτικὸν ὕφος καὶ ἐνταυτῷ μὲ ἁπλουστάτην σαφήνειαν. Ἄλλοι δὲ Ἰουδαῖοι συγγραφεῖς συνεπλήρωσαν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἥτις μετὰ τῶν θείων τεραστίων ἐξιστορεῖ ὅλα τὰ συμβάντα εἰς τὸν Ἑβραϊκὸν λαὸν ἕως Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς καὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος (217 πρ. Χρ.), ὁπότε φαίνονται οἱ γενναῖοι Μακκαβαῖοι. Ἀλλ' ἡ βίβλος αὕτη ὡς ἱερὰ καὶ θεόπνευστος ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς τῶν ἀνθρώπων χειρός. Μεταβαίνομεν τώρα εἰς ἔθνος γειτονικὸν τῆς Ἰουδαίας.

ΦΟΙΝΙΚΕΣ. Τῆς ἱστορίας τοῦ ἐπισήμου τούτου ἔθνους δὲν μᾶς μένει ἄλλο ἐπίλοιπον εἰμὴ τεμάχια τῶν ἐννέα βιβλίων τοῦ Σαγχωνιάθωνος. Μένει ἀκόμη ἀβέβαιον ποδαπὸς ἦτο τὴν πατρίδα καὶ πότε ἔζησεν ὁ Σαγχωνιάθων οὗτος· οἱ μὲν θέλουσιν ὅτι ἔζη κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον (1200 περίπου ἔτη πρ. Χρ.), ἄλλοι δὲ μεταγενέστερα, καί τινες τὸν ἐνόμισαν πλαστὸν ὄνομα χωρὶς νὰ ὑπῆρξε ποτὲ ἄνθρωπος τοιοῦτος. Ἀρχαιότατος τῶν ἱστοριογράφων νομίζεται αὐτός· ἔγραψε φοινικιστὶ ἱστορίαν τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου, τῶν Θεῶν, τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Ταύτην μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Φίλων ὁ Βύβλιος (200 πρ. χρ.) καὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης μᾶς ἐφύλαξεν ὁ Εὐσέβιος (α) ἕντι ἀποσπασμάτιον περιέχον τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος καὶ τὴν θεογονίαν καὶ κοσμογονίαν. Ἐχάθησαν δὲ καὶ τὰ χρονικὰ ὑπομνήματα τῶν Φοινίκων, ἐκ τῶν ὁποίων συνέλεξεν ὁ Σαγχωνιάθων τὴν ἱστορίαν του· ἀλλὰ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν

*) Προπαρασκ. Εὐαγγελ. Α', ια', καὶ Γ', ς'.

κατεγράφοντο εἰς αὐτὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ ἔθνους καὶ ὄχι αἱ πράξεις τοῦ ἔθνους.

ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ. Δὲν εἶναι πολὺ βεβαιότερα ὅσα μᾶς ἔμειναν ἐκ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ἱστορίας. Βηρωσσὸς, ἱερεὺς τοῦ Βάαλ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἐρευνήσας τὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Βήλου εὑρισκόμενα ὑπομνήματα, συνέγραψεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἱστορίαν τῶν Χαλδαίων εἰς τρία βιβλία, τῶν ὁποίων μᾶς διέσωσεν ἀποσπάσματα τινὰ Ἰώσηπος ὁ Φλαΰϊος εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἰουδαϊκῆς του ἀρχαιολογίας καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου. Δὲν μὲ συγχωρεῖ ὁ καιρὸς νὰ ἐξετάσω τὴν γνησιότητα καὶ ἀξιοπιστίαν τῶν ἱστορικῶν τούτων λειψάνων, περὶ τῶν ὁποίων ἔχουσι διαφόρους γνώμας οἱ κριτικοί.

ΠΕΡΣΑΙ. Τῶν Περσῶν τὰ εἰς τοὺς ναοὺς ἐναποταμιευόμενα χρονικὰ ὑπομνήματα ὁ Ἡρόδοτος ἐξ ἅπαντος καὶ τὰ ἴδε, καὶ ὠφελήθη ἐξ αὐτῶν. Ποίας καὶ πόσης ἀξίας ἦσαν τὰ ἱστορήματα ταῦτα, ἐμπορεῖ καθεὶς νὰ συμπεράνῃ ἐκ τούτου. Διότι περὶ τὸν φοβερὸν δεσπότην τῆς χώρας ἔστεκαν βασιλικοὶ γραμματεῖς ὡς τοὺς ὀνομάζουν οἱ ἑβδομήκοντα (α), ἢ γραμματισταὶ ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος (β), ἔργον ἔχοντες νὰ ἀναγράφωσι πάντα λόγον καὶ πᾶσαν πρᾶξίν του (γ). Οὕτως ἐσυνειθίζετο ἐπὶ Κύρου, καὶ οὕτως ἐγίνετο ἀναμφιβόλως καὶ ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς Σάχιδων. Ποίαν μορφὴν ἐλάμβανεν ἡ ἱστορία, ὅπου ὅσα ἔμελλαν νὰ διαδοθῶσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς, ἐστρέφοντο εἰς κλεϊσμὸν ἑνὸς μόνου προσώπου, τὸ καταλαμβάνει πᾶς τις εὐκόλως. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ἀπαιτοῦμεν νὰ μᾶς δεικνύῃ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, καὶ ὄχι ἕνα ἀποτεθεωμένον μόναρχον, τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν λήθην ὁ θρόνος καὶ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον του.

(α) Ἐσθήρ, Γ', 12. — (β) Ἡρόδ. Ζ', 100. Η', 90. — (γ) Ἴδε εἰς τὰ ἔμπροσθεν τοῦ παρόντος Τόμου, σελ. 248.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερὸν, ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μήτηρ ἀληθινῆς ἱστοριογραφίας, καὶ διὰ νὰ τὸ καταστήσω φανερώτερον, ἐπιφέρω τοὺς ἐφεξῆς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐπαρατήρησεν ἕνας σοφὸς τῆς Γερμανίας μὲ ἀξιέπαινον κρίσιν (α). Πρῶτον, ἡ ἱστορία εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μανοπώλιον τῶν ἱερέων, οἵτινες ἐσφετερίζοντο ἀποκλειστικῶς ὅσας ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ ἔθνος ἐπιστημονικὰς γνώσεις, καὶ ἐπομένως ἦτο μέρος τῆς θρησκείας. Δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἐκπηγάζει ἀμέσως ἐκ τοῦ πρώτου, ὅλον τὸ ἐπίλοιπον ἔθνος ἦτο ἀμαθέστατον καὶ ὠμότατον, καὶ μετελάμβανεν ἐκ τῶν γνώσεων ἐκείνας τὰς ὀλιγίστας μόνον, τὰς ὁποίας ἔκρινε τὸ ἱερατεῖον ἀπαραιτήτους εἰς τὰ βιωτικὰ ἔργα των. Πῶς λοιπὸν ἠδύνατο τοιοῦτον ἔθνος νὰ ἐπιθυμήσῃ ἀληθινὴν ἱστορίαν; Τρίτον ἐμπόδιον τῆς ἱστορίας ἦτο καὶ εἶναι τὸ εἶδος τῆς πολιτείας. Εἰς τὴν Ἀσίαν γίνονται καὶ ἀπογίνονται συχνότατα δεσποτικαὶ μοναρχίαι. Ὅστις ἐξέχει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος γίνεται ἀρχηγὸς νομαδικοῦ τινὸς ἐθναρίου, καὶ μὲ τὴν βίαν τῆς μαχαίρας καθυποτάσσει εἰς τοὺς πόδας του ὅλα τὰ ἐπίλοιπα ἔθνη. Καμμία χώρα δὲν ἔδειξε τόσους καὶ τοιούτους δορικτήτορας ὅσους καὶ ὁποίους ἡ Ἀσία, καὶ ἐὰν ἐξαιρεθῇ ὁ Μακεδονικὸς ἥρως, ὅλοι οἱ ἄλλοι, Σεμίραμις,

(α) Ἰωάννης Κάρολος Διππόλδος Γενικῆς ἱστορ. σελ. 18.

Κῦρος, Δεσιγκισχὰν, Τιμοὺρ καὶ ἄλλοι, ἦσαν ἀπεριόριστοι καὶ αὐτογνωμονέστατοι δυνάσται, ἤγουν κύριοι τῆς θελήσεως ὅλων τῶν ἄλλων, οἵτινες ἐλογίζοντο ὡς ἄψυχα κτήματα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι θάνατος τῆς ἱστορίας, ἥτις χωρὶς τὴν ἁρμονικὴν δρᾶσιν καὶ ἀντίδρασιν ὅλου τοῦ ἔθνους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἀφίνομεν λοιπὸν τὴν μυστηριώδη καὶ σκυθρωπὴν Ἀσίαν. καὶ μεταβαίνομεν εἰς τὴν πολυΰμνητον Ἑλλάδα διὰ νὰ ἴδωμεν πῶς ἐβλάστησαν καὶ ὡρίμασαν οἱ καρποὶ τῆς Κλειοῦς εἰς τὰ ἱλαρὰ κλίματά της μεταξὺ εὐνομουμένων πολιτευμάτων. Ταύτης τῶν περικλεῶν ἱστοριογράφων οὔτε καιρὸν οὔτε σκοπὸν ἔχω νὰ κρίνω μὲ ἀκρίβειαν ὅσα ἀποβλέπουν τὸ πραγματικὸν καὶ λεκτικὸν αὐτῶν, οὐδὲ νὰ ὀνομάσω καὶ ὅσων ἠφανίσθησαν τὰ ἔργα. ἀλλὰ νὰ περιγράψω συντόμως τοὺς ἐνδοξοτέρους ἐξ αὐτῶν, καὶ ὅσων μᾶς ἐφύλαξεν ὁ χρόνος ὅλα ἢ μέρη ἱκανὰ τῶν φιλοπονημάτων των.

ΕΛΛΗΝΕΣ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἕως τὰ τέλη σχεδὸν τῆς πέμπτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἡ ἱστορία τῶν προγενομένων ἦτο, καθὼς εἰς ὅλα τὰ πολιτιζόμενα κατὰ πρῶτον ἔθνη, ἀνάμιγμα στοματικῶν παραδόσεων καὶ μύθων. Οἱ Θηβαϊκοὶ πόλεμοι, ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν (α), καὶ ἡ μεγάλη ὅλου σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κίνησις κατὰ τῆς Τροίας, ὑμνήθησαν ἀπὸ τὸν Ὀρφέα, Ὅμηρον, καὶ ἄλλους ποιητὰς, τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα μετὰ πολλῶν μύθων περιέχουσι καὶ ἀληθινὰς πράξεις. Τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἐπαιδεύοντε κατ' ὀλίγον, καὶ αἱ περιστάσεις ἔφεραν εἰς τὸ μέσον των τὸν λαμπρότατον πάντων τῶν ἀγώνων ἀγῶνα, τὸν Περσικὸν πόλεμον, ὅςτις ἐκλεῖσεν ἀθανάτως τὸν Μαραθῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμῖνα, τὰς Πλαταιάς. Ποία θαυμάσιος ὕλη ἱστορίας! Ταύτην ἐνηγκαλίσθη ὁ δικαίως Πατὴρ τῆς ἱστορίας ὀνομασθεὶς

(α) Ἴδε [illegible] σελ. 271 — 277.

Ἡρόδοτος. Ἐγεννήθη εἰς Ἁλικαρνασσὸν, πόλιν τῆς Καρίας, κατὰ τὸ 458 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου. Ἔφυγε νέος ἀπὸ τὴν πατρίδα του τυραννουμένην ἀπὸ Λύγδαμιν τὸν ἔγγονον τῆς Ἀρτεμισίας καὶ ἐμετοίκησεν εἰς τὴν Σάμον (α). Ἐκεῖ ἔμαθεν ἐντελῶς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον. Κατὰ ζῆλον ἄλλων ἀρχαιοτέρων καὶ συγχρόνων του ἀνδρῶν περιῆλθε πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἴδεν ἀληθῶς πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καὶ ἐγνώρισε μὲ τὴν ἰδίαν του πεῖραν ἐθνῶν ἤθη καὶ ἔθη. Ἐκάθισεν ἔπειτα καὶ τὰ ἐζωγράφησεν ὡς εὐφυέστατος ζωγράφος εἰς τὴν ἱστορίαν του διὰ τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου μὲ τρόπον ἁπλοῦν, ἁρμονικὸν, καὶ, νὰ εἴπω οὕτω, χαριτόπνευστον, ὅςτις ἐκαταγοήτευσε τὰς ἀκοὰς ἁπάντων. Περιέλαβε διάστημα περίπου ἑκατὸν εἴκοσιν ἐνιαυτῶν, καὶ περιέγραψε τὰ γενόμενα εἰς τὴν Περσίαν ἐπὶ τεσσάρων βασιλέων, Κύρου, Καμβύσου, Δαρείου καὶ Ξέρξου, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν δύω τελευταίων πράξεις τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ παρέκβασιν ἱστόρησε πολλὰ καὶ ἄλλα ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τὰ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐστεφάνωσε τὸ ὅλον του πόνημα μὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς δόξαν τῶν Ἑλλήνων καταπαύσας τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἐν Μυκάλῃ

(α) Σουίδας Λέξ. Ἡρόδοτος.

νίκην των (α). Διὰ νὰ γνωρίσῃ εἰς ὅλην ἐνταυτῷ τὴν Ἑλλάδα τὸ σύγγραμμα ὁ φιλότιμος νεανίας (διότι νομίζεται, ὅτι τότε ἦτο ὀκτὼ καὶ εἴκοσι περίπου ἐνιαυτῶν) ὑπῆγεν εἰς τὴν πανήγυριν τῶν Ὀλυμπίων καὶ τὸ ἀνέγνωσε δημοσίως ἔμπροσθεν τοῦ ἀναριθμήτου πλήθους τῶν ἐκεῖ συναθροιζομένων Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες καταγοητευθέντες ἀπὸ τὸ ἐναρμόνιον καὶ τερπνὸν τῆς φράσεως καὶ ἐκπλαγέντες ἀπὸ τὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν τῶν πράξεων, ἐνόμιζαν ὅτι ἤκουαν λαλούσας τὰς Μούσας αὐτὰς, καὶ οὕτως ὠνόμασαν τὰ ἐννέα βιβλία τῆς ἱστορίας του μὲ τῶν ἐννέα Μουσῶν τὰ ὀνόματα. Ὅπου ἤθελε φανῆν ἔπειτα ἐδεικνύετο εἰς ὅλους μὲ τὸν δάκτυλον: Οὗτος εἶναι ἐκεῖνος ὁ περίφημος Ἡρόδοτος, ὁ τὰς Περσικὰς μάχας Ἰωνικῶς συγγράψας, ὁ τὰς νίκας ἡμῶν ὑμνήσας! (β). Εἰς τὰ Ὀλύμπια παρευρέθη παῖς ἔτι ὢν περίπου δεκαπενταετὴς ὁ Θουκυδίδης μετὰ τοῦ πατρός του Ὀλόρου. Οἱ ὁμόφωνοι ἔπαινοι, οἱ ἀλαλαγμοὶ καὶ οἱ κρότοι ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐξέστησαν τὸν εὐαίσθητον παῖδα, ὅς τις συναρπαγεὶς ἀπὸ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν χαρὰν ἐδάκρυσεν: „Ὦ Ὄλορε, ὀργᾷ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς μαθήματα,“ εἶπε πρὸς τὸν πατέρα ὁ Ἡρόδοτος, ὅς τις ἐπαρατήρησεν ἐκ τῶν δακρύων τὰ ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ μείρακος (γ).

Δὲν ἀρνεῖται κἀνεὶς τὴν σήμερον ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ὑπῆρξε πιστὸς γραφεὺς τῶν πραγμάτων. Ἱστόρησε πολλαχοῦ μυθώδη καὶ ἄπιστα, ἀλλὰ τὰ ἱστόρησεν ὡς λεγόμενα ἢ πιστευόμενα ἀπὸ τὰ ἔθνη, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς των, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὰ ἤκουσε. Τὰ προφανῶς ὅμως ταῦτα μυθώδη ὑπῆρξαν αἰτία νὰ ὑπολάβουν καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι τὸν μέγαν ἱστοριογράφον ψευδολόγον καὶ εἰς ἔσα ἴδεν αὐτὸς καὶ ἐβεβαιώθη εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀδίκως τὸν ὑπέλαβαν καὶ ἀδικώτερα τὸν ἐπέπληξαν ὡς τοιοῦτον. Ἀπὸ τοὺς χρόνους Στεφάνου τοῦ Ἐρρίκου (1560 περίπου) ἕως τῆς σήμερον ἔτρεψαν οἱ σοφοὶ τοὺς ψόγους εἰς ἐγκώμια. Μεγάλη τιμὴ τοῦ Ἡροδότου εἶναι, ὅτι ἤξευρε τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρισμένην ἀπὸ τὰς ἄλλας θαλάσσας (α), ἐνῷ ὁ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας καίτι πλέον μεταγενέστερός του Στράβων τὴν ἐνόμιζε κόλπον τοῦ Ὠκεανοῦ. Αἱ τῶν νεωτέρων περιοδεύσεις τῆς Ἀσίας εὕρηκαν ὀρθὰς τὰς περιγραφὰς τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας καὶ τὸν ἐτίμησαν κατὰ τὴν ἀξίαν του. Οἱ τὴν τῶν Γάλλων ἐκστρατείαν (1798) συνοδεύσαντες σοφοὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον εὕρηκαν τὰς περιγραφὰς τῆς παραδόξου ἐκείνης χώρας ὀρθοτέρας καὶ ἀκριβεστέρας κατὰ τὸν Ἡρόδοτον παρὰ τὰς τοῦ Στράβωνος καὶ πολλῶν ἄλλων νεωτέρων. Τίς ἄλλος ἠθωώθη περικλεέστερα εἰς τὰς ἡμέρας μας, λέγει ὁ Γερμανὸς Ἥρενος, παρὰ ὁ πολλάκις καταφρονηθεὶς Ἡρόδοτος (β); Ἀπέθανε καὶ ἐτάφη κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων εἰς τοὺς Θουρίους τῆς μεγάλης Ἑλλάδος (γ), τὸ δὲ ὄνομά

(α) Ἴδε εἰς τὰ ἔμπροσθεν σελ. 475. — (β) Λουκιανὸς, εἰς τὸ, Ἡρόδοτος ἢ Ἀετίων, Τόμ. Δ. σελ. 118. ἔκδ. Βιποντίου — (γ) Μαρκελλῖνος εἰς βίον Θουκυδίδου. Φώτιος Κώδ. ξ', σελ. 19 ἔκδ. Βεκκήρου καὶ ἄλλοι.

(α) Ἡρόδ. Α', 202. 203. — (β) Ἰδέαι περὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ Ἐμπορίας τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, Τόμ. Ε, σελ. 341, ἔκδ. Βιέννης. — (γ) Σουίδ. λέξ. Ἡρόδοτος.

του μένει ἀθάνατον μεταξὺ τῶν σοφῶν ὅλου τοῦ κόσμου.

Θουκυδίδης ὁ Ὀλόρου, Ἀθηναῖος, ἐγεννήθη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς οζ′ Ὀλυμπιάδος, ἢ κατὰ τὸ 471 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, δεκατρία ἔτη μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἡροδότου. Ἐδιδάχθη τὴν μὲν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόραν, τὴν δὲ ῥητορικὴν ἀπὸ τὸν Ἀντιφῶντα (α). Εἰς τὰς ἡμέρας του ἄναψεν ὁ πάντων τῶν Ἑλληνικῶν πολέμων ὀλεθριώτατος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅςτις ἠγωνίζετο νὰ ἐκριζώσῃ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας. Συνηγωνίσθη μὲ τοὺς συμπολίτας του καὶ ὁ Θουκυδίδης κατὰ τῶν Πελοποννησίων ἕως τοῦ ὀγδόου ἔτους τοῦ πολέμου, ὁπότε σταλθεὶς εἰς τὴν Θρᾴκην νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, ταύτην μὲν εὗρηκε προκατειλημμένην ἀπὸ τὸν Σπαρτιάτην Βρασίδαν, ὑπέταξε δὲ τὴν Ἠϊόνα ἀποκρούσας γενναίως τὰς ἐφόδους τοῦ Βρασίδα (β). Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδυσαρεστήθησαν, διότι δὲν ἐκυρίευσε τὴν πρώτην πόλιν, καὶ τὸν ἐξώρισαν. Εἴκοσι ἔτη διατρίψας ἐξόριστος εἰς τὴν ἐν Θρᾴκῃ πόλιν Σκαπτὴν ὕλην (γ) ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ τέρψῃ προσωρινῶς τὰς ἀκοὰς τῶν ἀναγνωστῶν του, ἀλλὰ νὰ ὠφελήσῃ αἰδίως ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους, „οὐκ ἀγώνισμα, ἀλλὰ κτῆμα ἐς ἀεί,“ καθὼς εἶπεν αὐτὸς καὶ ἐπ' ἀληθείας τὸ ἐπροφήτευσε (δ).

Δὲν εἶναι σκοπός μου νὰ ἐπαινέσω ἐδῶ τὸν μέγαν ἄνδρα, ὅςτις μεταξὺ τοῦ κλύδωνος τῶν παθῶν

(α) Μαρκελλῖνος εἰς βίον Θουκυδίδου. — (β) Θουκυδ. Δ, 107. — (γ) Μαρκελλ. — (δ) Θουκυδ. Α, 22.

ἔμεινεν ἀτάραχος· ὅςτις εἶναι ὁ μόνος ἐξόριστος, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἀπαθῶς ἱστορίαν χωρὶς νὰ μεμφθῇ τοὺς ἐξοριστάς του· αἱ πολιτικαὶ καὶ πραγματικαὶ γνώσεις του, ἡ βαθεῖα του σκέψις καὶ κρίσις· ὁ πεπυκνωμένος χαρακτὴρ τοῦ λόγου του, ὅπου φαίνονται περισσότερα νοήματα παρὰ λέξεις, ἐὰν καὶ κἄποτε σκοτίζεται καὶ στρυφνοῦται ἕως οὗ γίνεται ἀκατανόητος — ὅλα ταῦτα ἐκρίθησαν καὶ ἐπαινέθησαν πολλάκις ὑπ' ἄλλων ἀρχήτερα. Λέγω μόνον, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἀνδρὸς, ὅςτις συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν πολέμου, τοῦ ὁποίου μέχρι τινὸς ἦτο αὐτόπτης καὶ κοινωνὸς, δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὰ ἔργα νεωτέρων ἱστοριογράφων, οἵτινες συῤῥάπτουσι τὰς ἱστορίας των ἀπὸ πολλὰς ἐγγράφους ἀγγελίας καὶ ἐφημερίδας. Αὐτὸς μόνος μὲ δαπάνην μεγάλην καὶ πόνους πολλοὺς ἐπροσπάθησε νὰ ἀνερευνήσῃ ὅλα, καὶ ὅσα δὲν ἴδεν μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς νὰ τὰ μάθῃ ἀπὸ τοὺς εἰς τὰ πράγματα παρόντας καὶ μάλιστα εἰς καιρὸν, ὁπότε τὸ δαιμόνιον τῆς διχονοίας διέστρεφεν ὅλας τὰς κρίσεις, καὶ ἦτο χρεία μεγάλη νὰ εὑρίσκῃ τὸ ἀκριβὲς ἐξ ὅσων ἀπενόθευαν ἡ εὔνοια ἢ τὸ μῖσος (α). Δὲν ἠθέλησε νὰ καλλωπίσῃ τίποτε, οὐδὲ νὰ συγκαλύψῃ τὰ ἀξιοκατάκριτα. Ὡς πιστὸς θεράπων τῆς ἀληθείας τὴν ἠκολούθησεν ἀπαραβάτως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Σέβας κυριεύει τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος ἕως τῆς τελευταίας. Ὄχι ὁ ἱστοριογράφος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἱστορία φαίνεται ὅτι ὁμιλεῖ.

Ἀλλὰ ποίας ἐννοίας διήγειρεν εἰς τὴν ψυχὴν

(α) Θουκυδ. Α′, 22.

του ἡ αὐστηρὰ αὕτη φιλαλήθεια ὅταν ἔστρεφε τὸ ὄμμα εἰς τὰ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου προϊστορηθέντα; Ἤθελε νὰ συνάψῃ ἐκ τῶν προγενομένων τινὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν παρόντων· τὰ εὕρισκεν ὅμως σκεπασμένα μὲ μυθώδεις καὶ ἀκρίτους παραδόσεις. Ὁ βαθὺς κριτικὸς ἀπέῤῥιψε τὸ ἀπατηλὸν τοῦτο κάλυμμα, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ μᾶς δείξῃ γυμνὴν καὶ τὴν τούτων ἀλήθειαν, καὶ οὕτω συνέταξε τὴν θαυμαστὴν καὶ πολύτιμον ἐκείνην εἰσαγωγὴν, ἥτις προηγεῖται τῆς ἱστορίας του.

Τοιουτοτρόπως ὁ Θουκυδίδης ἔγεινεν εὑρέτης τέχνης ἀγνώστου ἔτι μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων, τῆς ἱστορικῆς Κριτικῆς, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ καὶ αὐτὸς ὅτι γίνεται πατὴρ καὶ δημιουργὸς καὶ διδάσκαλος τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας. Διότι κανόνας ἄλλους δὲν ἐμεταχειρίσθη εἰμὴ τὸν βαθὺν νοῦν του, τὴν φιλαλήθη καρδίαν του καὶ τὰ προκείμενα πράγματα. Ἡ Μοῦσα τῆς ἱστορίας Κλειὼ φαίνεται ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς οὐσίαν. Εὐλόγως ἐμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ Θουκυδίδου ὅτι ὑπερυψώθη ὑπὲρ τοὺς χρόνους του. Εὐλόγως ἐμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ὅλους τὰ ἀληθινὰ τῆς πολιτικῆς παραγγέλματα. Εὐλόγως ἐμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι οὔτε σύγχρονοί του οὔτε μεταγενέστεροί του ἠδυνήθησαν νὰ μιμηθῶσι τὸ ἔργον του.

Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, ἀνὴρ τὰ ἄλλα πολυμαθὴς καὶ κριτικὸς, συγκρίνει εἰς τὴν πρὸς Πομπήιον Γναῖον ἐπιστολήν του (α) τοὺς δύο μεγάλους

(α) Τόμ. ς. σελ. 707 — 779, ἐκδ. Ῥαισκίου.

ἱστοριογράφους, Ἡρόδοτον καὶ Θουκυδίδην, καὶ μὲ ταπείνωσιν τοῦ δευτέρου ὑπερυψόνει τὸν πρῶτον. Δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ ἀποδείξω ὅλον τὸ ἐναντίον. Μὲ φαίνονται ὅμως ἀνάξιοι τῆς κριτικῆς ἀγχινοίας τοῦ Διονυσίου οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους μικρύνει ὁ ἀνὴρ τὸν ἀμίμητον Θουκυδίδην· α΄) ὅτι ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἐδιάλεξεν ὑπόθεσιν καλὴν καὶ τερπνὴν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὁ δὲ Θουκυδίδης συνέγραψεν ἱστορίαν πολέμου οὐχὶ καλοῦ οὐδὲ εὐτυχοῦς, ὅστις εἴθε νὰ μὴ ἐγίνετο ἢ νὰ ἠγνοεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐπιγινομένους· β΄) ὅτι ἤρχισαν ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀπὸ τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους διαφορὰν καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑπέρλαμπρον νίκην τῶν πρώτων· ὁ δὲ Θουκυδίδης ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ εὐτυχίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔπαυσεν εἰς τὴν ναυμαχίαν τὴν συμβᾶσαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου εἰς Κυνὸς σῆμα (α) χωρὶς νὰ τελειώσῃ κἂν τὸν πόλεμον· γ΄) ὅτι ὁ μὲν πρῶτος παρέλαβεν ὅσα ἦσαν ἡδέα καὶ παρέλειψε τὰ σκυθρωπὰ παρεκβαίνων πολλάκις εἰς ποικίλα διηγήματα πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν· ὁ δὲ δεύτερος διηγεῖται ἕνα πόλεμον καὶ τοῦτον ἀπνευστὶ συσσωρεύων „μάχας ἐπὶ μάχαις καὶ παρασκευὰς ἐπὶ παρασκευαῖς καὶ λόγους ἐπὶ λόγοις. δ΄), τὸ ὁποῖον εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀνέμιξεν Αἰγύπτια καὶ Σκυθικὰ καὶ Λιβυκὰ διὰ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν ἀκουόντων· οὗτος δὲ ἔμεινε προσηλωμένος εἰς τὸν σκοπόν του. ε΄), ἂν πιστεύσωμεν τὸν Διονύσιον, εἰς μὲν τὸν πρῶτον φαίνεται διάθεσις ἱλαρὰ καὶ ἐπιεικὴς „συνηδομένη μὲν τοῖς ἀγαθοῖς, τοῖς δὲ κα-

(α) Θουκυδ. Η΄. 104 — 107.

κοῖς συναλγοῦσα“ εἰς δὲ τὸν δεύτερον, „αὐθέκαστος καὶ πικρά.“

Πρὸς τούτους τοὺς λόγους τοῦ Διονυσίου ἀντιτάσσω συντόμως τοὺς ἐφεξῆς. Πρῶτον, τί σφάλλει ὁ Θουκυδίδης, ἐὰν ἡ ὑπόθεσις τῆς ἱστορίας του δὲν εἶναι τερπνή; Εἶναι ἄραγε εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἱστορικοῦ νὰ μεταβάλλῃ τὰ πράγματα; Ὁ ἱστορῶν τὰς πράξεις τῶν ἡμερῶν του γράφει πιστῶς ὅσα βλέπει ἔμπροσθέν του. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν γίνεται μάρτυς λυπηρῶν περιστάσεων, δὲν εἶναι ὅμως διὰ τοῦτο κακὸς ἱστοριογράφος. Τοιοῦτοι ἔλεγχοι δύνανται εὐλόγως νὰ γείνουν κατὰ δραματουργοῦ, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι νὰ τέρψῃ, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ἐλευθέρως νὰ ἐκλέξῃ τὴν προσφυᾶ εἰς τοῦτο ὑπόθεσιν, καὶ ὄχι κατὰ ἱστορικοῦ, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ γράφῃ ὁποῖα εἶναι τὰ προκείμενα. Ὁ δεύτερος λόγος τοῦ Διονυσίου οὐδεποσῶς δὲν εἶναι ὀρθότερος τοῦ πρώτου. Ἤρχισεν ὁ Θουκυδίδης τὴν ἱστορίαν ὅθεν ἤρχισαν τὰ πράγματα· ἐστάθη εἰς ὁπωσοῦν εὐτυχῆ περίστασιν, τὴν τῶν συμπολιτῶν του εἰς τὸ Κυνὸς σῆμα νίκην. Ἐὰν προεβίβαζε περαιτέρω τὴν ἱστορίαν του, ἴσως ἤθελε καταπαύσειν τὴν διήγησιν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς Φυλῆς ἔνδοξον ἐπιστροφὴν (α), τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει ὁ Διονύσιος (β)· ἀλλὰ δὲν ἐξεύρομεν ἐκ τίνων αἰτίων ἐμποδισθεὶς ἐστάθη εἰς τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου. Τὸ τρίτον καὶ τέταρτον δὲν εἶναι ἄξια τῆς βαθυνοίας τοῦ Διονυσίου, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἔργον τῆς ἱστορίας ἔκρινε τὴν τέρ-

(α) Ἴδε τῶν ἱστοριῶν τούτων Τόμ. Β΄, σελ. 7?. — (β) Τόμ. Ξ΄, σελ. 771.

ψιν καὶ ὄχι τὴν ὠφέλειαν. Ὁ μέγας ἱστορικὸς, ὡς νὰ προέβλεπε τὴν ἐπίπληξιν ταύτην, προέλαβε καὶ ἐξήγησε τὴν γνώμην του φανερά. „Ἴσως, λέγει, θέλει φανῆν εἰς τὴν ἀκοὴν ἀτερπὴς ἡ ἱστορία μου, ἐπειδὴ δὲν περιέχει μυθώδη· ὅσοι ὅμως ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ κρίνουν ἐξ αὐτῆς τὸ μέλλον, ὅταν ἄλλοτε συμπέσωσι παραπλήσια πράγματα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οὗτοι θέλουν ὠφεληθῆν ἱκανῶς ἐξ αὐτῆς“ (α). Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν οἱ Ἕλληνες ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου τὴν ἱστορίαν εἰς τὸ νὰ καταπαύσουν τὰς διχονοίας. Οἱ Μακεδόνες ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεδούλωσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ βάρβαροι ὑπεζύγωσαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς διχονοίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ μέχρι τέλους ἄκυρον τὸ γνωμικὸν, ὅτι τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα; — Δὲν ἐξεύρω, ἂν ὁ τελευταῖος ἔλεγχος τοῦ Διονυσίου εἶναι εὔλογος. Πικρὰ καὶ μαῦρα βλέπει καθεὶς τὰ ἱστορούμενα, ὄχι δὲ τὴν τοῦ ἱστοροῦντος Θουκυδίδου διάθεσιν. Μὲ ὅλα ταῦτα ὁ Διονύσιος (β) ἐκκλέγει ἱστοριογράφους ἐπιτηδειοτάτους εἰς μίμησιν πέντε, Ἡρόδοτον, Θουκυδίδην, Ξενοφῶντα, Φίλιστον καὶ Θεόπομπον. Τῶν δύω τελευταίων τὰ συγγράμματα ἀφανίσθησαν· εἰς δὲ τὸν τρίτον μεταβαίνομεν εὐθύς.

(α) „Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ, ἀρκούντως ἕξει.“ Θουκυδ. Α, 22. (β) Διονύσ. Ἁλικαρν. ἔνθ. ἀνωτέρ. σελ. 767, ἔκδ. Ῥείσκ.

Ξενοφῶν Γρύλλου Ἀθηναῖος, ἐν γένει λαμπρὸς καὶ θαυμαστὸς ἀνὴρ, καθὸ δὲ ἱστοριογράφος ὄχι πολὺ κατώτερος τῶν δύω περικλεῶν προκατόχων του. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 460 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, καὶ ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς λατρευτὰς τῆς Σωκρατικῆς σοφίας (α), τῆς ὁποίας τὰ διδάγματα μὲ ἀμίμητον καλλονὴν περιέγραψεν εἰς τὸ θαυμαστόν του πόνημα, τὰ Ἀπομνημονεύματα. Εὑρέθη μετὰ τῶν μυρίων Ἑλλήνων εἰς τὴν τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος δυσσυχῆ ἐκστρατείαν, καὶ μὲ στρατηγικὴν ἐμπειρίαν, ἥτις θέλει θαυμάζεσθαι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τοὺς ὡδήγησεν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ χωρίων δυσβάτων καὶ ἐχθρικῶν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ εἰς τὴν πατρίδα των (β). Ταύτην τῶν μυρίων τὴν ἐπιστροφὴν ἱστόρησεν εὐστοχώτατα εἰς ἑπτὰ βιβλία ἐπιγράψας αὐτὰ Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Πρῶτος οὗτος ἔγεινεν ἱστοριογράφος τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ πράξεων εἰς τρόπον, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐφάνη ἀκόμη διάδοχός του ὅμοιος. Ὁ Ξενοφῶν διὰ τῆς ἡμερότητος καὶ μετριοπαθείας, ἥτις χαρακτηρίζει τὸν γνήσιον μαθητὴν τοῦ Σωκράτους, ἔμεινεν ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ σφάλματα, ὅσα σφάλλουσιν ἐλεεινῶς οἱ ἱστοροῦντες τὰς ἰδίας ἑαυτῶν πράξεις. Ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἑαυτοῦ, νομίζεις ὅτι ὁμιλεῖ περὶ Ξενοφῶντος, ὅς τις δὲν ἔχει κἀμμίαν σχέσιν μὲ τὸν ἱστοριογράφον Ξενοφῶντα. — Ἄλλο ἱστορικὸν σύγγραμμά του, Ἑλληνικὰ ἐπιγραφόμενον, ἄρχεται, ὅθεν παύει ὁ Θουκυδίδης, ἀπὸ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸν τελειόνει, καὶ ἐκτείνεται ἐφεξῆς ἕως τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης (α) εἰς τρόπον ὥστε συμπεριλάμβάνει τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν Ἑλληνικὰς πράξεις. Δὲν ἠδυνήθη νὰ φθώσῃ τὸν μέγαν προκάτοχόν του κατὰ τὸ πεπυκνωμένον καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀνδρικὸν τῆς φράσεως· εἶναι ὅμως ἡ γλῶσσα του τόσον γλυκεῖα καὶ φυσικὴ καὶ εὔκολος, ὥστε δικαίως ἔλεγεν ὁ Ῥωμαῖος Κυντιλιανὸς ὅτι ἐπικάθηται εἰς αὐτὴν ἡ Χάρις (β), καὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ὠνόμαζαν τὸν Ξενοφῶντα Ἀττικὴν Μοῦσαν (γ) καὶ Ἀττικὴν μέλισσαν (δ). — Τὸ περὶ Κύρου παιδείας ἔκριναν ἤδη οἱ σοφοὶ ὅτι δὲν εἶναι ἱστορικὸν, ἀλλὰ πολιτικὸν πόνημα διδάσκον ποῖα εἶναι τοῦ ἡγεμόνος τὰ καθήκοντα (ε)· ἢ, ἐὰν πιστεύσωμεν ἄλλους κριτικοὺς, εἶναι περιγραφὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθῶν ὄχι ὅλου τοῦ Περσικοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἑνὸς μόνον τοῦ τῶν Ἀχαιμενιδῶν γένους, ἐκ τοῦ ὁποίου ἦσαν οἱ βασιλεῖς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τῆς Περσίας ἄρχοντες μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Κτησίας ὁ Κνίδιος ἦτο σύγχρονος τοῦ Ξενοφῶντος. Ἠχμαλωτίσθη (ς) ἀπὸ τοὺς Πέρσας ὅταν ὁ νεώτερος Κῦρος μαχόμενος περὶ τῆς βασιλείας ἔπεσεν εἰς Κούναξα. Ἔμεινεν ἰατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου (ζ), τοῦ ὁποίου ἐθεράπευσε τὴν πληγὴν τὴν συμβᾶσαν εἰς αὐτὸν κατ' ἐκείνην τὴν μάχην, καὶ ἔζησεν εἰς τὴν

(α) Ἴδε Διογ. Λαέρτ. εἰς βίον Ξενοφῶντος. — (β) Ἴδε τῶν Ἱστοριῶν τούτων τὸν Β΄ Τόμ. σελ. 87 — 93.

(α) Ἴδε τῶν Ἱστοριῶν τούτων Τόμ. Β, σελ. 135. — (β) Κυντιλιαν. de institution. orat. Ι΄, 1. — (γ) Διογ. Λαέρ. Βίῳ Ξενοφ. §. 4. — (δ) Σουΐδ. λέξ. Ξενοφῶν. — (ε) Ἐκ τῶν παλαιῶν ὁ Πλάτων, Διογ. Λαέρτ. βίῳ Πλάτ. §. 24. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἴδε Ἥρενον περὶ Πολιτ. καὶ Ἐμπορ. κτλ. τῶν παλαιῶν ἐθνῶν Τόμ. Α΄, σελ. 108. — (ς) Διόδωρ. Σικελ. Ἱστορ. Βιβλ. Β, κεφ. 32. — (ζ) Σουΐδ. λέξ. Κτησίας.

Περσικὴν αὐλὴν δεκαεπτὰ ἔτη. Ἔγραφε Περσικὰ εἰς εἰκοσιτρία βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἓξ πρῶτα περιεῖχαν τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσσυρίων, καὶ Ἰνδικὰ εἰς ἓν βιβλίον. Ὁ Φώτιος, ὅς τις ἀνέγνωσεν ὁλόκληρα τὰ συγγράμματα ταῦτα, καὶ μᾶς ἔσωσεν ἐκ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν ὅλων πολλὰ αὐτῶν χωρία, λέγει (α), ὅτι ὁ Κτησίας ἐπροσπάθησε νὰ ἀντείπῃ πανταχοῦ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον καὶ Ξενοφῶντα. Ἐπειδὴ λέγει, ὅτι ἔγραφεν ὅσα ἴδε μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς ἢ ἤκουσε μὲ τὰ αὐτία του ἀπὸ ἀξιοπίστους Πέρσας· διὰ τοῦτο ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Πομπήϊος Τρόγος, μᾶλλον δὲ ὁ Θεόπομπος, τὸν ἐπροτίμησαν ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον. Ὅσα μᾶς διέσωσεν ὁ Φώτιος, εὑρίσκονται συνήθως τυπωμένα εἰς τὸ τέλος ὅλων τῶν μεγάλων ἐκδόσεων τοῦ Ἡροδότου.

Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης ἐγεννήθη κατὰ τὸ 204 ἔτος πρὸ Χριστοῦ. Διδάσκαλός του εἰς μὲν τὴν πολιτικὴν ὑπῆρξεν ὁ πατήρ του Λυκόρτας, εἰς δὲ τὴν πολεμικὴν ὁ περίφημος Φιλοποίμην. Μὲ τὰς δύω ταύτας ἐπιστήμας ὑπηρέτησε πιστῶς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Οἱ Ῥωμαῖοι καταστρέψαντες τὸν Περσέα ὥρμησαν νὰ ταπεινώσωσιν ἢ μᾶλλον νὰ ἀφανίσωσι τὸ μόνον ὑπόλοιπον τοῦτο πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο μετέφεραν ὡς ὁμήρους ἢ αἰχμαλώτους εἰς τὴν Ῥώμην χιλίους Ἀχαιοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πολύβιος (α). Εἰς τὴν Ῥώμην ἐπεθύμησαν τὴν φιλίαν τοῦ πολυμαθοῦς καὶ συνετοῦ πολιτικοῦ πολλοὶ περιφανεῖς ἄνδρες, καὶ ἐξαι-

(α) Βιβλ. ογ', σελ. 35. — 50, ἐκδ. Βεκκέρου. — (β) Ἴδε τῶν Ἱστοριῶν τούτων Τόμ. Γ', σελ. 22.

ρέτως οἱ υἱοὶ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, Κόϊντος Φάβιος καὶ ὁ τότε δεκαοκταετὴς Σκιπίων ὁ νεώτερος Ἀφρικανὸς, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος. Τούτων ἡ φιλία τὸν ἐκράτησεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀφοῦ οἱ ἄλλοι Ἀχαιοὶ ἐσυγχωρήθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Τὸν Σκιπίωνα ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Νομαντίας (α)· τὸν ἠκολούθησε πρότερον εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου κατακαιομένης τῆς περιφήμου ἐκείνης πόλεως ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἔνδοξον μαθητήν του τοὺς στίχους τοῦ Ὁμήρου (β),

Ἔσσεται ἦμαρ, ὅτ' ἄν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ
Καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐϋμμελίω Πριάμοιο,

καθὼς εἴπαμεν εἰς τὸν τρίτον τόμον (γ) τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν. Περιῆλθεν ἔπειτα πολλὰς χώρας τῆς Ἰταλίας διὰ νὰ περιεργασθῇ ὅσα ἔμελλαν νὰ ἀναδείξουν ἀκριβῆ τὴν ἱστορίαν του. Εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Σκιπιώνων καὶ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου ἔμαθε καταληπτῶς τὰ τῶν πολέμων τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἴδε τὴν ἐλευθερίαν ἀναχωρήσασαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ τείχη καὶ τοὺς ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης· ἀφοῦ ἴδε τὴν πλήρη ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης Κόρινθον καταναλωθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὰς φλόγας (δ)· ἀφοῦ ἴδε διαφόρους πολέμους τῆς Ἀχαΐας καὶ αὐτὴν τὴν Ἀχαΐαν ὑποκύψασαν εἰς τὸ κράτος τῆς Ῥώμης· ἀφοῦ ἴδε κρημνιζόμενα τὰ τείχη τῆς περιφήμου Καρ-

(α) Περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Νομαντίας ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας Ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 44 — 48. — (β) Ἰλιάδ. Δ, στίχ. 164. 165. — (γ) Σελ. 38. — (δ) Σελ. 42. Τόμου Γ', τῶν Ἱστοριῶν τούτων.

χηδόνος, τῆς μόνης ὑπολοίπου ἀντιπάλου τῶν κοσμοκρατόρων Ῥωμαίων· ἀφοῦ ἐξ ὅλων τούτων ἀπέκτησε τόσας καὶ τοιαύτας γνώσεις τοῦ κόσμου, ἀπεφάσισε νὰ διδάξῃ τοὺς συγχρόνους καὶ ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους του πραγματικὰ μαθήματα μὲ τὴν περίφημον πραγματικὴν, ὡς τὴν ὀνομάζει πολλαχοῦ αὐτὸς, ἱστορίαν του (α). Εἰς τὴν Ῥώμην φαίνεται ὅτι ἐσύνθεσε τὸ περισσότερον αὐτῆς μέρος. Αὐτὸς οὗτος τὴν ὀνομάζει Καθολικὴν (β) ὄχι κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατὰ χώρας, ἐπειδὴ διηγεῖται τὰ γενόμενα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἕως τέλους τῆς τῶν Μακεδόνων βασιλείας ἐν διαστήματι πεντήκοντα ἑνὸς περίπου ἐνιαυτῶν (218 — 167 πρ. Χρ.) εἰς ὅλα τὰ τότε γνωστὰ μέρη τοῦ κόσμου. Τεσσαράκοντα βιβλία περιεῖχε ὅλον τὸ σύγγραμμα· δὲν ἐσώθησαν ὅμως εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρα εἰμὴ τὰ πέντε πρῶτα βιβλία, καί τινα τεμάχια διατηρηθέντα εἰς τὰς Ἐκλογὰς, περὶ πρεσβειῶν καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἀπανθισθείσας ἐκ τῶν ἱστοριογράφων κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα διὰ προσταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (γ).

(α) Ἴδε καὶ κατωτ. σελ. κγ' Σημ. α. — (β) Α', §. 4. 5. — (γ) Διὰ προσταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀπηνθίσθη μεγάλη καὶ ἐκτεταμένη συλλογὴ ἀπ' ὅλους τοὺς παλαιοὺς ἱστορικοὺς, περιέχουσα τὰ ἀξιολογώτατα ἐξ αὐτῶν, καὶ διαιρουμένη εἰς πεντήκοντα τρία βιβλία μὲ κοινὴν ἐπιγραφὴν Κεφαλαιώδης ὑπόθεσις, καὶ μὲ χωριστὴν ἑνὸς ἑκάστου μέρους. Ἐκ τούτων ἐσώθησαν μόνον δύω μέρη καὶ ταῦτα ὄχι ὁλόκληρα, τὸ λζ' ἐπιγραφόμενον περὶ πρεσβειῶν καὶ τὸ ν' περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν χωριστὰ, καὶ ἔπαυσαν ἤδη νὰ ἐκδίδωνται, ἀφοῦ οἱ ἐκδόται τῶν ἱστορικῶν τὰ κατέταξαν ἕκαστον ἀπάνθισμα εἰς τὸν ἱστορικὸν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπηνθίσθη, Π. χ. τὰ τοῦ Πολυβίου εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Πολυβίου, τὰ τοῦ Διοδώρου Σικελιώτου εἰς τὴν τούτου ἔκδοσιν κτλ. Τεμάχια δὲ καὶ τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστοριογράφων χρεωστεῖ ὁ φιλολογικὸς κόσμος εἰς τὸν ἐπιμελῆ φιλολόγον Μάϊον, ὅς τις ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Μεδιολάνου εὗρηκε πολλὰ ἀνέκδοτα, καὶ τὰ ἐδημοσίευσε κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀπὸ τοῦ 1816 ἕως τοῦ 1827 ἔτους. Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 5.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περισωθέντος ἐμπορεῖ εὐλόγως νὰ κλαύσῃ πᾶς εὐαίσθητος τὸν ἀφανισμὸν τοῦ περισσοτέρου μέρους τῆς τοῦ Πολυβίου ἱστορίας. Ποῖοι ἀνεκτίμητοι θησαυροὶ ἀληθειῶν καὶ πολιτικῆς φρονήσεως μᾶς ἐχάθησαν! Τίς ἐτίμησε καὶ ἐσεβάσθη περισσότερον τὴν ἀλήθειαν παρὰ τὸν Πολύβιον; Ἰδική του εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη γνώμη, ὅτι ἀλήθεια εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι καθὼς οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸ ζῶον (α). Τίς μᾶς ἐδίδαξε δραστικώτερα νὰ ὠφελώμεθα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν παρὰ τὸν Πολύβιον; Δύω, λέγει, εἶναι οἱ τρόποι νὰ διορθόνωμεν τὴν ζωήν μας, ὁ διὰ τῶν ἰδίων παθημάτων καὶ ὁ διὰ τῶν ἀλλοτρίων· ὁ μὲν πρῶτος εἶναι δραστικώτερος, ὁ δὲ δεύτερος ἀβλαβέστερος· τὸν δεύτερον μᾶς χαρίζει ἡ ἱστορία (β). Διὰ τοῦτο, ἐπιφέρει, ὁ ἱστορικὸς χρεωστεῖ νὰ ἐπαινῇ καὶ τοὺς ἐχθρούς του, ὅταν πράττωσιν ἀξιέπαινα, νὰ φέ-

(α) »Ὥσπερ γὰρ ζῶον, τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν, ἀχρειοῦται »ὅλον· οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας τὸ καταλειπόμενον ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα,» Πολύβ. Α', 14. — (β) »Δυοῖν »γὰρ ὄντοιν τρόποιν πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταθέσεως, »τοῦ διὰ τῶν ἰδίων συμπτωμάτων καὶ τοῦ διὰ τῶν ἀλλοτρίων· ἐναργέστερον μὲν εἶναι συμβαίνει τὸν διὰ τῶν οἰκείων περιπετειῶν, »ἀβλαβέστερον δὲ τὸν διὰ τῶν ἀλλοτρίων. Διὸ τὸν μὲν οὐδέποθ' »ἑκουσίως αἱρετέον, ἐπεὶ μετὰ μεγάλων πόνων καὶ κινδύνων ποιεῖ »τὴν διόρθωσιν· τὸν δὲ ἀεὶ θηρευτέον, ἐπεὶ χωρὶς βλάβης ἐστὶ »συνιδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ βέλτιον· ἐξ ὧν συνιδόντι καλλίστην παιδείαν »ἡγητέον εἶναι τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμ»πειρίαν,« Πολύβ. Α', 35.

γῃ καὶ τοὺς φίλους του, ἐὰν τὰ ἔργα των εἶναι ἄξια ψόγου· καὶ τοὺς αὐτοὺς ἄλλοτε μὲν νὰ ψέγῃ, ἄλλοτε δὲ νὰ ἐπαινῇ· ἐπειδὴ οἱ πολιτευόμενοι δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ εὐστοχῶσι καθ' ὅλα, οὔτε νὰ ἁμαρτάνωσι καθ' ὅλα. Ἰδοὺ γνώμη κυβικὴ καὶ ἀμετάπτωτος! ἀλλ' ἡ Λογικὴ τῶν ὀλιγονόων καὶ ἀσυλλογίστων εἶναι πάντη διάφορος. Ἐπέτυχεν ὁ δεῖνα καθ' ἓν ἢ περισσότερα; ἄρα εἶναι πάντων ἐπιτυχικός· ἥμαρτεν εἴς τινα; ἄρα τίποτε καλὸν δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ. Οὔτε καιρὸν ἔχω οὔτε τόπος εἶναι ἐδῶ νὰ ἀπανθίσω τὰς βιωφελεστάτας γνώμας τοῦ Πολυβίου, καὶ μάλιστα ὅσα πολιτικῶς καὶ στρατηγικῶς ἔκρινε περὶ Ἀννίβου, περὶ Ἀράτου, περὶ Φιλίππου Β', βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλων ἀνδρῶν. Οἱ φιλόμουσοι νέοι καὶ χωρὶς ἰδικήν μου συμβουλὴν εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὰς μελετῶσι καὶ ὠφελοῦνται πρὸς εὐτυχίαν τῆς πατρίδος.

Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ὁ Πολύβιος συνειθίζει νὰ κάμνῃ μακρὰς καὶ συχνὰς παρεκβάσεις, καὶ τοῦτο ἐνομίσθη ἐλάττωμά του ἀπὸ πολλούς· ἀλλ' αἱ παρεκβάσεις του οὔτ' εἰς μυθώδη οὔτ' εἰς ἄλλως ἀνωφελῆ διηγήματα γίνονται· εἶναι πλήρεις τόσον πολυτίμων πραγμάτων, τόσον ἀνθρωπολογικῶν γνώσεων καὶ κρίσεων, ὥστε, ἐὰν ὑποτεθῇ τοῦτο ἁμάρτημα τοῦ Πολυβίου, χρεωστεῖ ὄχι μόνον νὰ μὴ τὸν ἐπιπλήττῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ὁμολογῇ χάριτας ὁ εὐγνώμων ἀναγνώστης, ἐπειδὴ μετὰ τῆς ἱστορίας ἀποκτᾷ ἐν ταὐτῷ καὶ θησαυρὸν βιωφελεστάτων γνώσεων.

Κρίνω ὅμως ἀναγκαῖον νὰ προφυλάξω τοὺς προτωπείρους ἀπὸ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἠμ-

πορεῖ νὰ κάμῃ εἰς αὐτοὺς περὶ Πολυβίου εἷς ἐκ τῶν ἐνδόξων παλαιῶν κριτικῶν μας. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν ἀρχήτερα εἰς τὸν Θουκυδίδην, συγκαταριθμεῖ τὸν Πολύβιον μ' ἐκείνους τοὺς ἀηδεῖς ἱστοριογράφους, τῶν ὁποίων δὲν δύναταί τις νὰ ὑποφέρῃ οὐδὲ παραγράφου ἑνὸς ἀνάγνωσιν (α). Παίζων ἆράγε ἢ σπουδάζων ἐξέφερε ταύτην τὴν γνώμην; Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ὁ Διονύσιος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ λεκτικοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ εὔρυθμον, εὔηχον, μὲ ἁρμονικὴν τῶν λέξεων σύνθεσιν καὶ μὲ περιόδους ἐπιτετηδευμένας καὶ εὐαρεστούσας τὴν ἀκοήν. Ἀλλ' ἆράγε μόνον εἰς τὸ λεκτικὸν ἐνυπάρχει ἡ ἀρετὴ τῆς ἱστορίας; δὲν πρέπει νὰ θαυμάζεται πρὸ τούτου τὸ καλὸν πραγματικόν; Ὁ Πολύβιος βέβαια δὲν ἐκάθητο νὰ τὸ τορνεύῃ καὶ νὰ καλλωπίζῃ τὴν φράσιν· ἐμεταχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τοῦ καιροῦ του ὡς ἦτο, καὶ μὲ κἄποιαν στρατιωτικωτέραν ἀμέλειαν τῶν λέξεων ἐπρόσεξεν ἀσκαρδαμυκτὶ εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα εὐφραίνουσι τὸν φιλομαθῆ ὑπὲρ τὴν ψυχρὰν ἐπιτήδευσιν πολλῶν ἄλλων κομψολόγων ἱστοριογράφων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι ἐμελέτων τὸν Πολύβιον· Ὁ Βροῦτος τὸν ἀνεγίνωσκε πάντοτε, καὶ ὁ Πλούταρχος μᾶς διηγεῖται (β), ὅτι πρὸ τῆς μεγάλης εἰς τοὺς Φιλίππους μάχης, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀνεπαύοντο, ὁ Βροῦτος ἔγραφεν ἕως τὴν νύκτα συντάσσων ἐπιτομὴν τοῦ Πολυβίου.

(α) »Τοιγαροῦν τοιαύτας συντάξεις κατέλιπον, οἵας οὐδεὶς ὑπο»μένει μέχρι κορωνίδος διελθεῖν· Φύλαρχον λέγω καὶ Δοῦριν καὶ Πο»λύβιον κτλ. Διονύσ. Περὶ συνθ. ὀνομ. σελ. 30, ἔκδ. Ῥεισκίου.« —
(β) Βροῦτ. §. 1.

Διόδωρος ὁ ἐκ τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Ἀγυρίου καταγόμενος καὶ διὰ τοῦτο Σικελιώτης ὀνομαζόμενος εἶναι τῶν σωζομένων Ἑλλήνων ἱστοριογράφων πρῶτος, ὅςτις συνέταξε καθολικὴν ἱστορίαν κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Ἤκμασεν ἐπὶ τῶν Καισάρων Ἰουλίου καὶ Ὀκταυϊανοῦ Αὐγούστου. Διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων μὲ τοὺς Σικελοὺς ἐπιμιξίαν λέγει (α) ὅτι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Περιῆλθε μὲ κινδύνους πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου καὶ Εὐρώπης διὰ νὰ μάθῃ αὐτοψεὶ τὰς θέσεις ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, περὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποφασίσειν νὰ γράψῃ. Αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ εἰς τὸ προοίμιόν του (β), ὅτι ἐδαπάνησε τριάκοντα ἔτη εἰς τὸ νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν του, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο ὠφελήθη μεγάλως ἀπὸ τὴν ἐν Ῥώμῃ πολυχρόνιον διατριβήν του. Ὠνόμασε τὸ σύγγραμμά του Ἱστορικὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ συνεπλήρωσεν ἐκ τεσσαράκοντα βιβλίων. Μᾶς προλέγει (γ) τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπεριπάτησεν εἰς τὴν ἔκθεσίν του. Τὰ πρῶτα ἓξ βιβλία, λέγει, περιέχουσι τὰς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πράξεις καὶ μυθολογίας· καὶ τούτων τὰ μὲν προηγούμενα τρία τὰς βαρβαρικάς, τὰ δὲ ἑξῆς τὰς τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολογίας. Εἰς τὰ μετὰ ταῦτα ἕνδεκα ἱστορεῖ τὰς ἀπὸ τῶν Τρωϊκῶν κοινὰς πράξεις ἕως τῆς Ἀλεξάνδρου τελευτῆς· εἰς δὲ τὰ ἐφεξῆς εἴκοσι καὶ τρία διηγεῖται τὰς λοιπὰς ἁπάσας πράξεις ἕως τῆς ἀρχᾶς τοῦ πολέμου τοῦ συστάντος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Κελτῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον Ἰούλιος ὁ Καῖσαρ κατατροπώσας τὰ πλεῖστα τῶν

(α) Διόδωρ. Ἱστορικ. Βιβλιοθ. Α', 4. — (β) Ἔνθ. ἀνωτ. — (γ) Ἔνθ. ἀνωτ.

Κελτικῶν ἐθνῶν προεβίβασε τὴν τῆς Ῥώμης ἡγεμονίαν μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων.

Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα τούτων βιβλίων δὲν σώζονται τὴν σήμερον εἰμὴ μόνον δεκαπέντε ὁλόκληρα καὶ τεμάχια τινά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδιατήρησεν ὁ Φώτιος καὶ αἱ προειρημέναι (σελ. κβ') ἐκλογαὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου αὐτοκράτορος. Εἰς τὸ πρῶτον ὁμιλεῖ περὶ ἀρχῆς κόσμου καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων· εἰς τὸ δεύτερον, περὶ τῶν Ἀσσυρίων, Μήδων, Ἰνδῶν, Σκυθῶν καὶ Ἀράβων· εἰς τὸ τρίτον, περὶ τῶν Αἰθιόπων καὶ Λιβύων· εἰς τὸ τέταρτον, περὶ τῆς μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων· εἰς τὸ πέμπτον, περὶ τῆς μυθολογίας τῆς Σικελίας καὶ τῶν ἄλλων νήσων. Τὸ ἕκτον, ἕβδομον, ὄγδοον, ἔννατον καὶ δέκατον ἐχάθησαν. Τὰ ἀκόλουθα ἑπτά, ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου ἕως τέλους τοῦ δεκάτου ἑβδόμου, περιλαμβάνουσιν ἑκατὸν τεσσαράκοντα περίπου ἐνιαυτῶν ἱστορίαν τῶν γενομένων ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου (481—323 πρ. Χρ.). Εἰς τὰ ἐφεξῆς τρία διηγεῖται τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου τούτου δορικτήτορος ἕως τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης (323 — 301 πρ. Χρ.). Εἰς ὅλα ταῦτα συνυφαίνει καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων Ῥωμαίων, ὅσον ἀπαιτοῦσι τὰ μέτρα τοῦ σχεδίου του. Τὰ ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἕως τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐξέλιπαν.

Ἡ φράσις τοῦ Διοδώρου εἶναι ἁπλῆ καὶ καθαρά, οὐδ' ἄμοιρος χάριτος. „Κέχρηται, λέγει πολλὰ ὀρθῶς περὶ αὐτοῦ ὁ Φώτιος (α), φράσει σαφεῖ καὶ ἀκόσμῳ καὶ ἱστορίᾳ μάλιστα πρεπούσῃ.“ Δὲν ἐπαινεῖ

(α) Κώδικ. σ', τελ. 35, ἐκδ. Βεκκέρ.

τὰς πολλὰς καὶ μακρὰς παρεκβάσεις, ἀλλ' οὐδὲ τὰς κατακρίνει αὐστηρῶς. Μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ Νικίου (α) ἐβουλεύοντο οἱ Συρακούσιοι πῶς νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς αἰχμαλώτους Ἀθηναίους. Νικόλαός τις Συρακούσιος ἐσυμβούλευσεν ἀξιεπαίνως τοὺς συμπατριώτας του νὰ ἐλεήσωσι τοὺς Ἀθηναίους. Γύλιππος δὲ ὁ Σπαρτιάτης, ἀπάνθρωπος καὶ πικρὸς ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων (ἐὰν καὶ κατὰ τὸν Θουκυδίδην (β) ἠθέλησε νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τῶν στρατηγῶν), ἀντεῖπε πρὸς τὸν Νικόλαον. Ὁ Διόδωρος μᾶς ἐφύλαξε (γ) τὰς δύω τούτων δημηγορίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολλὰ μακραὶ καὶ ὡραῖαι καὶ μάλιστα ἡ φιλανθρωπίας μεστὴ τοῦ πρώτου. Τὴν ἔκβασιν τῶν πράξεων ἀποδίδει πάντοτε ὁ Διόδωρος ὄχι εἰς τὴν τυφλὴν ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς τὴν τὰ πάντα αὐτεξουσίως κυβερνῶσαν θείαν πρόνοιαν. Ἐκ πάντων τούτων συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον τὸ σωζόμενον μέρος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Διοδώρου, καὶ ἀξιοθρήνητος ἡ ἀπώλεια τῶν ἄλλων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ μᾶς σαφηνίσωσι πολὺ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, συμπολίτης ἄξιος τοῦ μεγάλου Ἡροδότου, υἱὸς Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνωρίζαμεν ἄλλως ἐὰν δὲν ἦτο πατήρ του, διέπρεψεν ὄχι μόνον ὡς Γραμματικὸς μέγας, ἤγουν ἐξεταστὴς καὶ κριτὴς τοῦ λεκτικοῦ μέρους τῶν συγγραφέων, διὰ τὸ ὁποῖον τὸν ἀνεφέραμεν εἰς τὰ περὶ Θουκυδίδου καὶ Πολυβίου (ἀνωτ. σελ. ιε΄· κε΄), ἀλλὰ καὶ ὡς ἀξιόλογος ἱστοριογράφος. Ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος (31 πρ. Χρ.) ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου διέτριψεν ὡς διηγεῖται αὐτὸς (α) εἴκοσι δύω ἔτη καὶ ἔμαθεν ἐκεῖ ἐντελῶς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων Λατίνων συγγραφέων καὶ ἐκ τῆς μὲ ἐλλογίμους Ῥωμαίους συναναστροφῆς του ἐσυνάθροισε τὴν ὕλην, ἥτις τοῦ ἦτο ἀναγκαία εἰς τὴν συγγραφήν του. Ἐπέγραψε τὴν ἱστορίαν του Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, καὶ περιέγραψεν εἰς αὐτὴν τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς Ῥώμης ἕως τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου. Αὐτοῦ ἔπαυσεν, ἐπειδὴ σκοπός του, ὡς φαίνεται, ἦτο νὰ διδάξῃ τοὺς ὁμογενεῖς του Ἕλληνας τὰ ὄχι πολὺ γνωστὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ἐνῷ οἱ Καρχηδονικοὶ πόλεμοι προϊστορήθησαν ἤδη ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἦσαν τότε εἰς καθένα γνώριμοι. Ἐδιαιρεῖτο ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχαιολογία εἰς βιβλία εἴκοσι, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς ἠφάνισεν ὁ χρόνος τὰ ἐννέα τελευταῖα. Εἰς τὰ σωζόμενα καταβαίνει ἡ ἱστορία του ἕως τοῦ 312 ἔτους ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης (443 πρὸ Χρ.). Μᾶς ἔμειναν δὲ καὶ τεμάχια τινά, καὶ ἐκλογαὶ εἰς τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ ἀπάνθισμα (ἴδε ἀνωτ. σελ. κβ΄). Ὁ Φώτιος (β) ἀνέγνωσεν ὁλόκληρα τὰ εἴκοσι βιβλία τοῦ Διονυσίου. Λέγει (γ) ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔκαμε καὶ σύνοψιν τῆς ἀρχαιολογίας του διῃρημένην εἰς πέντε βιβλία, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπαινεῖ προσθέτων ὅτι ὁ ἱστορικὸς εἰς τὴν ἐπιτομήν του ταύτην ἔγεινεν „ἑαυτοῦ κομψότερος μέν, τραχύτερος δὲ διὰ τὸ σύντομον.“

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Β΄ σελ. 41. — (β) Ζ΄, 86. Πρβ. ἐιθ. ἀνωτ. — (γ) Ἱστορ. Βιβλιοθ. ΙΓ΄. 20 — 32.

(α) Ῥωμαϊκ. Ἀρχαιολ. Α΄, 7, σελ. 21, ἔκδ. Ῥεϊσκίου. — (β) Κώδ. πγ΄, σελ. 64 — 65, ἔκδ. Βεκκ. — (γ) Κώδ. πδ΄, σελ. 65.

Καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι εὑρίσκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Διονυσίου ἔννοιαν εὐχερῆ, πολυμάθειαν βαθεῖαν, κρίσιν ὑγιᾶ καὶ συνετοῦ πολιτικοῦ γνώμας. Φαίνεται πανταχοῦ φιλαλήθης καὶ ἀπρόληπτος, ζηλωτὴς τῆς θρησκείας του καὶ ἐχθρὸς τῶν ἀσεβῶν, οἵτινες ἀρνοῦνται τὴν θείαν πρόνοιαν. Δὲν διηγεῖται μόνον πολεμικὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ ὅσα στολίζουσι τὸν εἰρηνικὸν βίον. Δὲν βαρύνει τὸν ἀναγνώστην μὲ ὀχληρὰς διηγήσεις, καὶ ὅταν παρεκβαίνῃ, τὸν διδάσκει πάντοτε χαροποιὰ καὶ ὠφέλιμα πράγματα. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐὰν ἔλειπεν ὁ Διονύσιος, ἠθέλαμεν ἀγνοεῖν πολλὰ, περὶ τῶν ὁποίων σιωπῶσιν ἢ ὁμιλοῦσιν ἐπιπολαίως οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς. Οὗτος εἶναι, ὅςτις μᾶς ἔδειξεν ἐντελῶς τοὺς Ῥωμαίους· ὅςτις ἐπερίγραψε τὰς τελετὰς, τὰς θυσίας, τὰ ἤθη καὶ ἔθη, τὰς γυμνάσεις, τοὺς θριάμβους, τὰς ὁμηγύρεις των καὶ τὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου εἰς φράτρας καὶ φυλὰς διαίρεσιν· οὗτος μᾶς διετήρησε τοὺς νόμους τοῦ Ῥωμύλου, τοῦ Νουμᾶ καὶ τοῦ Σερουΐου καὶ πολλὰ ἄλλα ἀξιόλογα πράγματα. Διότι σκοπὸν ἔχων νὰ διδάξῃ τοὺς ὁμογενεῖς του Ἕλληνας τὰ Ῥωμαϊκὰ πράγματα, ὡς εἶπα, ἐξηκρίβωσε τὸ ἔργον του περισσότερον παρὰ τοὺς Ῥωμαίους συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τὸ λεκτικόν του ἐπαινεῖται ὡς εὔρυθμον καὶ ἔντεχνον, καὶ ἀνδρικῶς, ὄχι μειρακιωδῶς, ἐπιτετηδευμένον.

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, Ἀλεξανδρεὺς τὴν πατρίδα, κατὰ ζῆλον τοῦ Πλάτωνος φιλόσοφος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐῤῥέθη λόγος ὑπερβολικός: „Ἢ Πλάτων φι-

λωνίζει, ἢ Φίλων Πλατωνίζει (α), ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γαΐου Καλιγόλα (37 — 41 ἐκ Χρ.), πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπρέσβευσε διὰ νὰ κυρώσῃ τὸ προνόμιον τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὁποῖον εἶχαν λάβειν νὰ εἶναι πολῖται τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν ἔγραψε πέντε ἱστορικὰ βιβλία περὶ τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑπέφερναν τότε οἱ Ἰουδαῖοι (β). Σώζονται δύω ἐξ αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐπιγράφεται „Περὶ ἀρετῶν καὶ Πρεσβείας πρὸς Γάϊον.“

Ἀπίων ὁ Αἰγύπτιος ἐγεννήθη μὲν εἰς τὴν Αὔασιν, ἐπολιτογραφήθη δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀνετράφη ἀπὸ Δίδυμον, τὸν περίφημον Γραμματικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας (περὶ τὸ 20 πρ. Χρ.)· Γραμματικοὶ δὲ ὠνομάζοντο τότε οἱ φιλολογοῦντες καὶ ἀνακρίνοντες ποιητικὰ καὶ ῥητορικὰ συγγράμματα. Ἐπρόκοψεν ἐντελέστατα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἐκατηγόρησε πικρότατα τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἄλλην, ὅπου ἐπεσώρευσε κατ' αὐτῶν ὅλας τὰς ἀτιμίας καὶ τὰ ὀνείδη, τὰ ὁποῖα ἐμπορεῖ νὰ ἐπινοήσῃ ὁ ἄνθρωπος. Τῶν ἱστοριῶν τούτων τεμάχια μᾶς διετήρησεν ὁ ἐφεξῆς ἱστοριογράφος.

Ἰώσηπος ὁ Ἱεροσολυμίτης ἐκ γένους ἱερατικοῦ. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καλιγόλα (32 ἐκ Χρ.). Νέος ἀκόμη ὢν ἔγεινεν ἐγκρατὴς μεγάλης Ἰουδαϊκῆς σοφίας. Ἀπὸ τὰς τρεῖς αἱρέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐδιαιροῦντο οἱ Ἰουδαῖοι τότε, ἐπροτίμησε τὴν τῶν Φαρισαίων. Συνεπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς Ἰωτάπαταν (γ)

(α) Φώτ. Κώδ. ρε', σελ. 86, ἐκδ. Βεκκέρ. καὶ Σουΐδ. λέξ. Φίλων Ἰουδαῖος. — (β) Εὐσέβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Β', 5. 6. — (γ) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 389.

καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Οὐεσπασιανὸν, ὅς τις ἐτίμησε τὴν παιδείαν του. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς εἰρημένης πόλεως ἠναγκάσθη νὰ μάθῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Τίτος τὸν ἐπῆρε μαζή του εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου τὸν ἐπεριποιήθησαν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του, καὶ τὸν ὠνόμασαν Φλαΰϊον, ὄνομα τῆς οἰκογενείας των. Εἰς τὴν Ῥώμην ἔγραφε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν αὐτόπτης καὶ εἰς πολλὰ μέρη συνεργὸς καὶ μέτοχος, πρῶτον Ἑβραϊστὶ, καὶ ἔπειτα τὴν ἡρμήνευσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀρχίσας ἀπὸ τῶν Μακκαβαίων Ματθία καὶ Ἰούδα. Μᾶς βεβαιόνει ὅτι τὴν ἔγραφεν ἀπαθῶς καὶ οὐδετέρως. Ἓν ἀντίγραφον αὐτῆς ἐπικυρωμένον μὲ ὑπογραφὴν τοῦ Τίτου ἐτέθη εἰς βιβλιοθήκην τῆς Ῥώμης δημόσιον διὰ νὰ ἀναγινώσκεται ἀπὸ καθένα, ὅς τις ἐπεθύμει νὰ ἐξεύρῃ τὰ περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Φώτιος (α), ὅς τις ὀνομάζει τὴν ἱστορίαν ταύτην Τὰ κατὰ Ἰουδαίους πάθη, τὴν ἐπαινεῖ ὡς ἡδεῖαν καὶ μεγαλοπρεπῆ, πλήρη εὐφραδείας.. ἥτις διεγείρει καὶ κατακοιμίζει τὰ πάθη κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ὡραίων γνωμικῶν τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας. Αἱ δημηγορίαι του, λέγει, εἶναι καλαὶ καὶ καταπειστικαί.

Ἄλλο ἱστορικὸν σύγγραμμα τοῦ Ἰωσήπου εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία εἰς εἴκοσι βιβλία διῃρημένη. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ἀκολουθῶν πάντοτε τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς θείας γραφῆς προάγει τὰς Ἰουδαϊκὰς πράξεις ἕως τοῦ δωδεκάτου

(α) Κώδικ. μζ', σελ. 11, ἔκδ. Βεκκήρου.

ἔτους τῆς τοῦ Νέρωνος αὐτοκρατορίας, ὁπότε ἀπεστάτησαν οἱ ὁμογενεῖς του ἀπὸ τὴν Ῥώμην. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιολογίας ἐπρόσθεσε καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ βίον, ἐνῷ ἔζων ἀκόμη πολλοὶ, οἵτινες ἠδύναντο νὰ τὸν ἐλέγξωσιν ἐὰν δὲν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν, καὶ διηγεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅσα ἔπραξεν αὐτὸς ἡγεμονεύων εἰς τὴν Γαλιλαίαν πρὶν ὑπάγῃ ἐκεῖ ὁ Οὐεσπασιανός. Ὅσα εἴπαμεν συντόμως περὶ αὐτοῦ, περιέχονται κατὰ πλάτος εἰς τὸν βίον του τοῦτον.

Ἔγραφε δὲ καὶ ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ γένους του ἀποδεικνύων ὅτι πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὡμίλησαν περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀναιρῶν τὰς πικρὰς κατηγορίας τοῦ προειρημένου Ἀπίωνος. Διὰ τοῖτο ἐπιγράφεται ἡ πραγματεία αὕτη Κατὰ Ἀπίωνος.

Γενικῶς νὰ εἴπω, εἶναι ἡ βίβλιος τοῦ Ἰωσήπου ἀξιοτίμητος καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἱστορίας του καὶ διὰ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα του. Μόνη ἡ ἀλήθεια εἶναι φυσικὴ τροφὴ τοῦ νοὸς, καὶ ἡ ἠθικὴ τελειοποίησις ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ λογικοῦ ζώου. Μόνον οἱ φιλαλήθεις καὶ φιλάρετοι συγγραφεῖς ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσιν εὐλόγως ε ὐ ε ρ γ έ τ α ι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἐξαιρέτως εἶναι ὁ ἐφεξῆς.

Π λ ο ύ τ α ρ χ ο ς ὁ Χαιρωνεὺς ἐγεννήθη, κατὰ τὸν λογαριασμὸν τῶν περισσοτέρων κριτικῶν, περὶ τὸ 50 ἔτος καὶ ἔζησεν ἕως τοῦ 120 ἐκ Χριστοῦ. Ἐδόξασε μεγάλως τὴν πατρίδα του Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Ὁσάκις ἀκούεται τὸ ὄνομά της, καθεὶς ἐνθυμεῖται πλέον τὸν Πλούταρχον παρὰ τὸν Μακεδόνα Φίλιππον, ὅς τις μὲ τὴν αὐτόθι νίκην του ἐνέ-

χρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος (α). Αὐτοῦ ἐγεννήθη, αὐτοῦ ἀπέθανε, καὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος τὰ περισσότερα συγγράμματά του, μὲ τὰ ὁποῖα ὠφέλησε καὶ θέλει ὠφελεῖν αἰωνίως τὸ ἀνθρώπινον γένος. Πῶς ὠνομάζετο ὁ πατήρ του μᾶς εἶναι ἄγνωστον, τὸν παριστάνει ὅμως ὁ υἱὸς ἄνδρα σοφὸν καὶ ἐνάρετον. Ὁ Πάππος του Λαμπρίας ἦτο εὔγλωττος καὶ χαριέστατος (β). Διδάσκαλος τοῦ Πλουτάρχου ἐχρημάτισεν ὁ τότε περίφημος Ἀμμώνιος. Φαίνεται δὲ ὅτι σύγκαιρα ἔδειξεν ὁ μαθητής του ἀγχίνοιαν καὶ σύνεσιν. Νέος ἀκόμη ὢν ἐστάλθη, ὡς διηγεῖται αὐτὸς (γ), πρεσβευτὴς μετά τινος συμπολίτου του εἰς τὸν Ῥωμαῖον ἀνθύπατον. Ὁ συμπρεσβεύων ἐμποδίσθη καθ' ὁδὸν, καὶ ὁ Πλούταρχος ἐκατώρθωσε μόνος τὴν παραγγελίαν τῆς πατρίδος του. Ὅταν ὑπέστρεφε καὶ ἡτοιμάζετο νὰ δώσῃ λόγον τῆς πρεσβείας του εἰς τὴν πόλιν, ὁ φρόνιμος πατήρ του τὸν ἔκραξε κατ' ἰδίαν καὶ τὸν εἶπε: „Πρόσεχε μὴ εἴπῃς, Ὑπῆγα, ὡμίλησα, ἀλλὰ λέγε πάντοτε, Ὑπήγαμεν, ὡμιλήσαμεν, ἀποδίδων τὸ ἥμισυ τοῦ κατορθώματος καὶ εἰς τὸν ἑταῖρόν σου. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀποδιώκεις τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸν φθόνον τῆς δόξης, καὶ δείχνεις ἐνταυτῷ ἔργον ἐπιεικὲς καὶ φιλάνθρωπον (δ). Γνώμη ἀξιόλογος, τὴν

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Β, σελ. 183—189. — (β) Ἴδε Πλουτάρχ. Συμποσ. προβλημ. Α', 5. — (γ) Πολιτ. παραγγέλμ. Τόμ. Θ, σελ. 231, ἔκδ. Ῥεισκίου — (δ) «Ὡς οὖν ἔμελλον ἐπανελθὼν ἀποπρεσβεύειν, ἀναστὰς ὁ πατὴρ κατ' ἰδίαν ἐκέλευσε μὴ λέγειν, Ὠχόμην ἀλλ' ᾠχόμεθα, μηδ', Εἶπον ἀλλ' εἴπομεν καὶ τἄλλα συνεφαπτόμενον καὶ κοινούμενον ἀπαγγέλλειν· οὐ γὰρ μόνον ἐπιεικὲς τὸ τοιοῦτον καὶ φιλάνθρωπόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ λυποῦν, τὸν φθόνον, ἀφαιρεῖ τῆς δόξης.« Πλούτ. ἔνθ. ἀνωτ. —

ὁποίαν γνωρίζουσιν ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς κυβερνῶντας κοινὰ πράγματα, μεγάλα ἢ μικρὰ, μετὰ συναρχόντων. Μικροψυχοῦντες οἱ πλεῖστοι ἐγωΐζουσιν αὐθαδῶς καὶ οὕτω φθονοῦνται καὶ μισοῦνται. Δὲν ἐκατάλαβαν οἱ τοιοῦτοι, ὅτι ἡ δόξα ἀκολουθεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς φεύγοντας, καὶ φεύγει τοὺς αὐτὴν διώκοντας.

Ὁ Πλούταρχος ὑπῆγε πολλάκις εἰς τὴν Ῥώμην· τὸ πρῶτον περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, καὶ διέτριψεν ἐκεῖ ἕως οὗ ἀπέθανεν ὁ Δομιτιανός. Πολλοὶ ἔνδοξοι ἄνδρες ἐτίμησαν τὴν σοφίαν του καὶ συνέτρεχαν νὰ ἀκροῶνται τὰ πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ παραγγέλματά του εἰς τὴν οἰκίαν του. Αὐτὸς οὗτος διηγεῖται (α), ὅτι ὅταν ποτὲ διελέγετο εἰς τὴν Ῥώμην, Ῥούστικος, ἀνὴρ ἔνδοξος, εὑρισκόμενος μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς ἀκρόασίν του, ἐπρόσμενε τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του καὶ ἔπειτα ἤνοιξεν ἐπιστολὴν τοῦ Καίσαρος, τὴν ὁποίαν ἔλαβε διὰ στρατιώτου κατ' αὐτὸν τῆς ἀκροάσεως τὸν καιρόν. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἐσεβάσθη τὴν ἀρετὴν τοῦ Πλουτάρχου, καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα (β), τὸν ἐτίμησε μὲ ὑπατικὸν ἀξίωμα, προστάξας τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἰλλυρίας νὰ μὴ πράττωσι τίποτε χωρὶς γνώμην τοῦ Πλουτάρχου. Εἶναι δὲ πολλῶν γνώμη ὅτι ἐχρημάτισεν ὁ Πλούταρχος διδάσκαλος τοῦ μετὰ τὸν Τραϊανὸν αὐτοκρατορήσαντος Ἀδριανοῦ.

Εἰς τὴν Ῥώμην ὡμίλει ὁ Πλούταρχος ἑλληνιστὶ, ἐπειδὴ τὴν Ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν δὲν εὐκαίρησε νὰ μάθῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συχναζόντων

(α) Περὶ πολυπραγμοσύνης περὶ τὸ τέλος. — (β) Λέξ. Πλούταρχος.

εἰς τὴν οἰκίαν του· ὁμολογεῖ αὐτὸς εἰς τὸν βίον τοῦ Δημοσθένους (α), ὅτι ἐξ ὥρας ἤρχισε νὰ διαβάζῃ τὰ συγγράμματα τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅτι δὲν ἐκατάλαμβανε τόσον τὰ πράγματα ἐκ τῶν λέξεων, ὅσον ἐκ τῆς εἰδήσεως τῶν πραγμάτων ἐβοηθεῖτο νὰ κατανοῇ τὰς σημασίας τῶν λέξεων. Ἡ Ἑλληνικὴ ὅμως γλῶσσα ἦτο τότε μεταξὺ τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων κοινὴ, καὶ πολλοὶ ἔγραφαν εἰς αὐτὴν, καθὼς δείχνουσι τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου καὶ ἄλλων Ῥωμαίων τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα. Σέξτος ὁ φιλόσοφος, ὅς τις ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Μάρκου, ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Πλουτάρχου (β).

Τοῦ πολυμαθοῦς τούτου ἀνδρὸς τὰ συγγράμματα διαιροῦνται εἰς ἠθικὰ καὶ ἱστορικά. Τὰ ἱστορικά του εἶναι οἱ περίφημοι βίοι τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, παράλληλοι ὀνομαζόμενοι, ὡς ἱστοροῦντες ἕνα Ἕλληνα παραλλήλως πρὸς ἕνα Ῥωμαῖον, περὶ τῶν ὁποίων μόνον εἶναι τόπος νὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα. Μετὰ πᾶσαν ζυγὴν βίων ἀκολουθεῖ ἡ σύγκρισις τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὸν Ῥωμαῖον. Ἀφ' ὅσους ἔγραφεν ὁ Πλούταρχος ἐχάθησαν δεκαὲξ περίπου κατὰ τὴν γνώμην τῶν κριτικῶν. Πικραίνει πρὸ πάντων τοὺς φιλομαθεῖς ἡ ἀπώλεια τῶν βίων τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τῶν δύω Σκιπιώνων, τῶν Ἀφρικανῶν. Μᾶς λείπουν προσέτι αἱ συγκρίσεις τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Καμίλλου, τοῦ Πύῤῥου καὶ τοῦ Μαρίου, τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Κάτωνος, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Καίσαρος. Οἱ τὴν σήμερον σωζό-

(α) §. 2. — (β) Εὐτρόπ. Ἐπιτομ. Ῥωμαϊκ. ἱστορ. Η', 6, καὶ Σουίδ. λέξ. Σέξτος.

μενοι παράλληλοι βίοι εἶναι τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν.

Δὲν εἶναι παράδοξον τὸ λεγόμενον, ὅτι σοφός τις ἐρωτηθεὶς ποτὲ, Ποῖον ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα ἤθελε σώσειν, ἐὰν ἐφοβερίζετο κοινὸς ἁπάντων ὄλεθρος καὶ εἰς αὐτὸν ἐδίδετο ἄδεια νὰ σώσῃ μόνον ἕν; Τοὺς βίους τοῦ Πλουτάρχου, ἀπεκρίθη· Διότι τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἁρμοδιώτατον νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν οἰκιακήν του διαγωγήν. Ὁ ἀληθῶς φιλόσοφος Πλούταρχος δὲν ἐθαμβώθη, ὡς πολλοὶ ἱστορικοὶ, ἀπὸ τὴν λαμπρότητα πράξεων, αἵτινες ἐξιστῶσι τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ὄχλου καὶ πολλῶν ὀλίγον διαφερόντων τοῦ ὄχλου λογίων. Κρίνει τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἀληθινήν των τιμήν. Ὀξύνει τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὸν δείχνει ἀναντιῤῥήτως ποῦ εὑρίσκεται ἡ ἀληθινὴ δόξα. Δὲν ἐπαινεῖ μάχας μυριονέκρους, ἀλλ' ἐκθειάζει θαυμασίως ὅσα συμφωνοῦσι μὲ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς χρηστότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Δὲν βλέπει μόνον τὴν ἐξωτερικὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν περιεβάλλοντο πολλοὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ, καὶ προσπαθοῦντες νὰ λαμπρυνθῶσι περισσότερον ἐγέμιζαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μὲ δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα· τοὺς γυμνόνει ἀπὸ τὸ μορμολύκιον τοῦτο καὶ τοὺς δείχνει εἰς τὸν ἀναγνώστην ποῖοι ἦσαν ἀληθῶς, πῶς ἐπροσφέροντο μὲ τοὺς οἰκείους, πῶς μὲ τοὺς φίλους, ποίαν δίαιταν εἶχαν, ποῦ ἐξώδευαν καλῶς ἢ κακῶς, ποίους λόγους ἐσυνείθιζαν νὰ λέγουν, καὶ ἀπ' ὅλας τὰς περιστάσεις πορίζεται ἠθικὰς γνώμας.

αἱ ὁποῖαι ἀκτινοβολοῦσιν εἰς πάντα σχεδὸν παράγραφον τῶν βίων του. Σπάνιοι ἐφάνησαν τοιοῦτοι φίλοι τῆς ἀρετῆς, ὁποῖος ἦτο ὁ Πλούταρχος· καὶ εἶναι βέβαιον τὸ λεχθὲν, ὅτι κριτήριον τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς τῶν ἀναγνωστῶν εἶναι ὁ φιλόσοφος καὶ φιλάνθρωπος Πλούταρχος· ἤγουν, ὅςτις ἀσμενίζεται εἰς τὴν τούτου ἀνάγνωσιν, εἶναι ἢ κἂν προθυμεῖται νὰ γείνῃ φίλος τῆς ἀρετῆς (α).

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἀνώμαλος καὶ πολλάκις ἀσυνάρτητος διὰ τὰς μακρὰς περιόδους του, ὡς ἔκριναν ὅλοι οἱ φιλολόγοι. Μ' ὅλον τοῦτο εἶναι τερπνὸς καὶ ὡραῖος καὶ πλήρης θαυμασίων παραβολῶν, ὁσάκις μάλιστα θέλει νὰ εἰκονίσῃ τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς ἢ τὸ αἶσχος τῆς κακίας. Χάριτας μεγάλας ὁμολογοῦσιν ὅλοι οἱ εὐγνώμονες ὁμογενεῖς εἰς τὸν φιλάρετον Κοραῆν, ὅτι ἔκαμεν ὡραίαν ἔκδοσιν τῶν παραλλήλων τούτων βίων, καὶ εὐκόλυνεν εἰς τοὺς λογίους τὴν ἀνάγνωσίν των. Ἀλλὰ ποίαν χάριν δὲν θέλει γνωρίσειν ὅλον τὸ γένος εἰς τὸν ὅς τις τοὺς παραφράσῃ εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν μὲ λέξιν συνήθη καὶ σαφῆ, καὶ ἐνταυτῷ σώζουσαν ὅσον δυνατὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Πλουτάρχου; Ὅλα τὰ πολιτισμένα ἔθνη τοὺς μετέφεραν εἰς τὰς γλώσσας των. Πρὸ ἐνιαυτῶν τινῶν τοὺς μετέφρασεν εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἀνὴρ ὁμογενής μας, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Σπυρίδων Δεστούνης. Ἤκουσα δὲ πολλάκις ὅτι ἐν Βυζαντίῳ πρὸ τῆς ταραχῆς ἐκαταγίνοντο εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου ὁ ἐλλόγι-

(α) Ἰδ. Κοραῆ τὴν ἔκδ. τῶν παραλλήλ. βίων τοῦ Πλουτάρ. Τόμ. Α', προλεγ. σελ. ιγ'.

μος Αἰνιὰν καὶ τίνες ἄλλοι δὲν ἐνθυμοῦμαι τώρα τίνες, Εἴθε καθησυχάσαντες νὰ φέρωσιν εἰς τέλος τὸ ἐπαινετὸν τοῦτο ἔργον των! Μεταβαίνω εἰς ἄλλον Ἕλληνα ἱστοριογράφον.

Ἀ ῤ ῥ ι α ν ὸ ς ὁ Νικομηδεὺς ἐπωνομάσθη νέος Ξενοφῶν διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ εὐγλωττίαν του, καὶ διότι ἐμιμήθη εἰς πολλὰ τὸν κλεινὸν ἐκεῖνον μαθητὴν τοῦ Σωκράτους (α). Ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἐπικτήτου, τοῦ ὁποίου τὰ θαυμάσια δόγματα περιέγραφεν, ὡς ὁ Ξενοφῶν τὰ τοῦ Σωκράτους, εἰς τὸ Ἐγχειρίδιον καὶ κατὰ πλάτος εἰς τὰς Διατριβάς. Ἔζησεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου (περίπου 130—180 ἀπὸ Χρ.), καὶ ἠξιώθη πολλῶν τιμῶν καὶ αὐτῆς τῆς ὑπατείας (β).

Ἔγραφε περὶ ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου εἰς ἑπτὰ βιβλία ἱστορίαν πολλὰ ἀξιοτίμητον, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεύς της ἐγνώριζε καὶ τὴν πολεμικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην. Διὰ τοῦτο ὁ Φώτιος τὸν ἐπαινεῖ „ὡς οὐδενὸς τῶν ἀρίστων ἱστοριογράφων δεύτερον, καὶ ὡς συντάξαντα πάντων ἄμεινον τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον“ (γ). Ὁ ἀοίδιμος οὗτος Πατριάρχης μᾶς ἔκαμεν ἐπιτομὴν Τῶν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἤγουν τῶν βίων τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες ἐγράφησαν καὶ αὐτοὶ εἰς δέκα βιβλία ἀπὸ τὸν Ἀῤῥιανὸν, καὶ τὰ Βιθυνικὰ, ἤγουν ἱστορία τῆς πατρίδος του Βιθυνίας, τὰ ὁποῖα ὅλα μᾶς ἠφάνισεν ὁ χρόνος. Προσθέτει ὁ Φώτιος (δ) καὶ τὸ περὶ Ἰνδικῆς σύγγραμμά του, εἰς

(α) Φωτ. Κώδ. νη', σελ. 17. ἔκδ. Βεκκέρ. — (β) Φωτ. ἔνθ. ἀνωτ. — (γ) Αὐτὸς αὐτόθ. — (δ) Κώδιξ. ϟα', ϟβ', ϟγ', σελ. 67—73.

Ἰωνικὴν διάλεκτον, τὸ ὁποῖον σώζεται ἀκόμη, ἀλλὰ νομίζεται ὄγδοον βιβλίον τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἀππιανὸς ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔζησεν ἐπὶ τῶν αὐτοκράτορων Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (περίπου 100 — 150 ἀπὸ Χρ.). Διέτριψε πολὺν καιρὸν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐσύνταξε τὴν ἱστορίαν της ὄχι συγχρονικῶς, ἀλλὰ διαιρέσας αὐτὴν εἰς ὅσα ἔθνη ὑπέταξαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ περιγράψας τὰ ἑνὸς ἑκάστου πράγματα. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἠθέλησε νὰ γράψῃ ἐντελῆ ἱστορίαν τῆς Ῥώμης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν της ἀπ' ἀρχῆς ἕως Αὐγούστου Καίσαρος, καὶ συχνάκις ἔφθανε καὶ ἕως τοῦ Τραϊανοῦ. Σώζονται τὴν σήμερον ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν τούτων ἱστοριῶν του ἡ Λιβυκὴ, ἡ Συριακὴ, ἡ Παρθικὴ, ἡ Μιθριδατικὴ, ἡ Ἀντιβικὴ, τεμάχια τινὰ τῆς Ἰλλυρικῆς, πέντε βιβλία τῶν ἐμφυλίων τῆς Ῥώμης πολέμων ἀντὶ τῶν ἐννέα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει ὁ Φώτιος, καί τινες ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ ἀπανθίσματος τοῦ Πορφυρογεννήτου βασιλέως (αἰωτ. σελ. κβ'.).

Ὁ Φώτιος ἔκρινεν (α), ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὗτος εἶναι φιλαλήθης καὶ ὑπὲρ πάντα σχεδὸν ἄλλον εἰδήμων τῆς πολεμικῆς τέχνης, καὶ ὅτι ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου του εἶναι ἀπέριττος καὶ ἰσχνὸς, ἤγουν ἀκριβὴς, καὶ δραστικὸς εἰς κίνησιν τῶν παθῶν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον τὸν βλέπω πολὺ προσεκτικὸν εἰς τὴν λέξιν. Τὸν βλέπω ὡς τοὺς συγγράψαντας μελέτας φιλοκαλλωπιστὴν, θηρευτὴν ἀρχαϊκῶν συντάξεων καὶ ἰδιωμάτων

(α) Φωτ. Κώδ. νζ', σελ. 17.

καὶ τύπων καὶ μὲ φιλοτιμίαν ἀγωνιζόμενον πάντοτε νὰ λέγῃ ἐς, ἄττα, ψάμμος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀλλότρια τοῦ προγενεστέρου του Πλουτάρχου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς παραλλήλους βίους ἀντέγραψε πολλὰ χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ. Ἀλλ' αἱ λεκτικαί του αὗται φιλοτιμίαι, κοιναὶ πολλῶν συγχρόνων του, δὲν δύνανται νὰ μικρύνωσι τὴν τιμὴν τοῦ συγγράμματός του, τὸ ὁποῖον διετήρησε πολλὰ πράγματα μὴ σωζόμενα εἰς ἱστορικούς ἄλλους.

Διογένης ὁ Λαέρτιος κατά τινας μὲν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, κατ' ἄλλους δὲ ἐπὶ Σεβήρου ζήσας, ἐὰν καὶ δὲν εἶναι πολιτικῶν πραγμάτων ἱστορικὸς, ἀξίζει νὰ συγκαταριθμῆται μὲ τοὺς ἱστορικοὺς, ἐπειδὴ ἱστόρησε τοὺς βίους καὶ τὰ δόγματα τῶν παλαιῶν φιλοσόφων εἰς δέκα βιβλία, διατηρήσας καὶ πολλὰ βιωφελῆ αὐτῶν ἀποφθέγματα.

Δίων ὁ Κάσσιος, Νικαεὺς τὴν πατρίδα, ἔζησεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Κομμόδου, Περτίνακος, Σεβήρου, Καρακάλλα, Μακρίνου, Ἡλιογαβάλου καὶ Ἀλεξάνδρου (περίπου 180—235 ἀπὸ Χρ.), οἱ ὁποῖοι τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν ἐπροβίβασαν εἰς μεγάλας ἀρχάς. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἀνέδειξε τὸ δεύτερον ὕπατον· καὶ μετὰ τοῦτο ταλαιπωρούμενος ἀπὸ ποδαγρικοὺς πόνους ἀνεχώρησεν ἐκ Ῥώμης διὰ νὰ τελειώσῃ μὲ ἡσυχίαν τὴν γεροντικὴν ζωήν του εἰς τὴν πατρίδα του (α).

Συνέγραψεν εἰς ὀκτὼ δεκάδας, ἤγουν εἰς ὀγδοήκοντα βιβλία ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς εἰς τὸ Λάτιον ἐλεύσεως τοῦ Αἰνείου ἕως τῆς αὐτο-

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 437 Σημ.

κρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐδαπάνησε δέκα ἔτη εἰς τὸ νὰ συναθροίσῃ τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας του, καὶ δώδεκα διὰ νὰ τὴν συντάξῃ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ Σεβήρου. Ἐπρόσθεσεν ἔπειτα ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀκολούθων αὐτοκρατόρων ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Ἡλιογαβάλου, καὶ μίαν ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τῶν ὀκτὼ πρώτων ἐτῶν τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπειδὴ διατρίβων τότε εἰς τὴν Ῥώμην δὲν εἶχε καιρὸν νὰ μανθάνῃ καταλεπτῶς ὅσα συνέβαιναν.

Ἐκ τῶν ὀγδοήκοντα τούτων βιβλίων ἐχάθησαν ἐξ ὁλοκλήρου τὰ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου καὶ πολὺ μέρος αὐτοῦ τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου· μένουν ὁλόκληρα τὸ ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ ἕκτου ἕως τέλους τοῦ πεντηκοστοῦ τετάρτου· τὰ ἐντεῦθεν ἕως τοῦ ἑξηκοστοῦ ἐμποροῦν καὶ αὐτὰ νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ὁλόκληρα, μ' ὅλον ὅτι πολλαχοῦ διακόπτεται ἡ συνέχειά των. Πολὺ ὅμως μέρος τῆς ἱστορίας ταύτης ἀναπληρόνεται ἀπὸ ἐπιτομήν τινὰ, τὴν ὁποίαν ἐφιλοπόνησεν Ἰωάννης Ξιφιλῖνος ὁ Πατριάρχης κατά τινας, κατὰ δὲ τοὺς πλειοτέρους ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου ὁμώνυμός του (α). Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τὸ τριακοστὸν πέμπτον βιβλίον καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις Πομπηΐου τοῦ μεγάλου, καὶ τελειόνει, ὅπου ἐτελείωσεν ὁ Δίων, ἤγουν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ξιφιλῖνος, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σωζομένων τοῦ Δίωνος πρὸς τὴν ἐπιτομὴν, ἐφύλαξεν ἀκριβῶς τὴν λέξιν καὶ φράσιν τοῦ ἱστοριογράφου καὶ ὀλιγάκις παρενέβαλε τινὰ ἰδικά του,

(α) Ἴδε τῶν ἱστ. τούτου Τόμ. Δ', σελ. 214.

ὅπου ἦτο χρεία νὰ ἀθωώσῃ ἢ νὰ ἐπαινέσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Καὶ ἡ ἱστορία δὲ τοῦ Ζωναρᾶ (α), ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἐπιτομὴ τῆς τοῦ Δίωνος, ἐπειδὴ αὐτῆς τὰ ἴχνη ἠκολούθησεν ὁ Ζωναρᾶς ἀκριβῶς, καὶ μᾶς ἐφύλαξε πράγματα τινὰ, τὰ ὁποῖα παρέβλεψεν ὁ Ξιφιλῖνος.

Ὁ Φώτιος κρίνει περὶ τοῦ Δίωνος (β), ὅτι ὁ λεκτικὸς χαρακτήρ του εἶναι μεγαλοπρεπὴς καὶ σύμμετρος μὲ τὴν μεγαλειότητα τῶν πραγμάτων· ὅτι περιέχει συντάξεις ἀρχαϊκὰς καὶ περιόδους μετὰ παρενθέσεων παρατεταμένων καὶ μὲ ὑπερβατὰ σχήματα (γ), ὅτι ἔλαβεν εἰς παράδειγμα τὸν Θουκυδίδην, καὶ τὸν μιμεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς διηγήσεις καὶ εἰς τὰς δημηγορίας, καὶ ὅτι σχεδὸν καθ' ὅλα ὁ Θουκυδίδης εἶναι εἰς αὐτὸν κανών. Τιμὴ μεγάλη εἰς τὸν Δίωνα, ὅτι ἐπῃνέθη οὕτως ἀπὸ τὸν σοφὸν Πατριάρχην. Ἀμφιβάλλω ὅμως πολὺ, ἂν ὁ ἔπαινος οὗτος πρέπῃ κατὰ πάντα εἰς τὸν Δίωνα. Οἱ μιμηταὶ τῶν μεγάλων συγγραφέων, μάλιστα ὅταν εἶναι πολλὰ μακρὰν τοῦ καιροῦ των, τοὺς μιμοῦνται ὡς μιμοῦνται οἱ πίθηκοι τοὺς ἀνθρώπους. Περισσότερον εὐδοκίμησαν ὅσοι δὲν ἐμιμήθησαν τινὰ, ἀλλ' ἐσύνθεσαν τὸ λεκτικόν των, ὡς ἐσυγχώρει ἡ κατάστασις τῆς συγχρόνου των γλώσσης. Τοιοῦτοι εἶναι ἐξαιρέτως οἱ φρόνιμοι συγγραφεῖς Πολύβιος καὶ Πλούταρχος.

Εἰς τὰς περὶ διαφόρων μεγάλων ἀνδρῶν κρίσεις εἶναι ὁ Δίων αὐστηρὸς καὶ ὄχι σπανίως δαγκαστικός.

(α) Ἴδε κατωτ. σελ. νβ'. — (β) Κώδικ. σ', σελ. 35, ἐκδ. Βεκκ. — (γ) Καὶ τὰ δύω εἶναι ἀληθέστατα, καὶ τυχνάκις ἀηδέστατα.

Διὰ τοῦτο τὸν ψέγουσιν ὁ Ἰοῦστος Λίψιος, ὁ Βόσσιος καὶ ἄλλοι κριτικοί. Εἴτε ἐκ φιλαληθείας ὑπερβαλλούσης εἴτε ἐξ ἄλλων αἰτίων ἀγνώστων, ἐλέγχει ὁ Δίων πικρῶς πολλοὺς ὑπ' ἄλλων ἱστορικῶν θαυμαζομένους ἄνδρας. Ὁ Κικέρων, κατὰ τὴν κρίσιν του, εἶναι κενόδοξος καὶ φίλαυτος καὶ ἐνταυτῷ μικρόψυχος καὶ ἀγενής· ὁ Βροῦτος σκληρὸς καὶ ἐπὶ τέλους καταφρονητὴς τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν ἐπροφασίζετο· ὁ Στωϊκὸς Σενέκας, γόης καὶ ἀπατεὼν καὶ ἀνδράποδον τῶν αἰσχίστων ἡδονῶν. Κάτων ὁ νεώτερος, ἰδιότροπος καὶ φιλόδοξος κτλ. Ἐὰν οἱ ἄνδρες αὐτοί, τοὺς ὁποίους καὶ ἐπαινεῖ κατά τινα ὁ Δίων, εἶχαν τοιαύτας κηλῖδας, αἴτιον εἶναι βέβαια ἡ τότε πάγκοινος διαφθορὰ τῶν ἠθῶν τῆς Ῥώμης (α). Εἶναι δὲ ἐξιέπαινοι, ἐὰν ἐκ τοῦ κοινοῦ καταποντισμοῦ, διέσωσαν κάποιαν ἤθους χρηστότητα. Ἴσως δὲ ἡ αὐτὴ διαφθορά, ἥτις μετὰ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, ἐκορυφώθη εἰς τὸ μὴ περαιτέρω (β), ἐκόλλησεν ἐν μέρει καὶ τὸν Δίωνα διὰ νὰ κατακρίνῃ αὐστηρότερα παρ' ὅσον ἔπρεπε τοὺς εἰρημένους ἄνδρας.

Ἡρωδιανός, ὁ γράψας τῶν ἱστοριῶν τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας τὰ ὀκτὼ βιβλία, ἐξεύρομεν μόνον, ὅτι ἦτο Ἀλεξανδρεὺς καὶ υἱὸς Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου (γ). Ἡ ἱστορία του ἐκτείνεται ἕως τὸν θάνατον τοῦ Μαξίμου καὶ Βαλβίνου περιέχουσα ἑξήκοντα περίπου ἐνιαυτῶν πράξεις. Αὐτὸς οὗτος λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του, ὅτι δὲν παρέλαβεν ἀπ'

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 389—392.
(β) Ἴδε τῶν ἱστοριῶν τούτων Τόμ. Γ', σελ. 421—435. — (γ) Σουΐδ. Λέξ. Ἡρωδιανός.

ἄλλους τὴν ἱστορίαν του, ἀλλ' ὅτι ἔγραφε τὰ συμβάντα εἰς τοὺς χρόνους του, τὰ ὁποῖα ἤξευραν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀκούοντες, καὶ ἐπομένως, ὅτι διηγεῖται ἀληθινὰ πράγματα.

Ὁ Φώτιος (α) ἐπαινεῖ τὴν σαφήνειαν καὶ λαμπρότητα καὶ ἡδύτητα τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπερβολῇ φιλοκαλλωπιστῶν, οἵτινες ὑπεραττικίζοντες καταφρονοῦσι τὴν χάριν τῆς συνηθείας, καὶ τῶν ὑπερβολῇ ἀμελητῶν τοῦ καλοῦ ἐπεριπάτησε τὸν μέσον δρόμον· ὅτι δὲν παραλείπει τι ἀναγκαῖον, ὅτι εἶναι φιλαλήθης, καὶ ὅτι ὀλίγοι συγγραφεῖς τὸν ὑπερβαίνουσιν εἰς τὴν ὡραιότητα τῆς ἱστοριογραφίας.

Εὐνάπιος ὁ ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας (ἀπ. Χρ. 364 κ. ἑφ.), μεμυημένος τὴν Νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεουργικὴν ἀγυρτίαν, ἔγραφε τοὺς βίους τῶν ὁμοφρόνων του σοφιστῶν, ὅσοι ἔζησαν ἀπὸ τὰ μέσα τῆς τρίτης ἕως τέλους τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ἄρχεται ἀπὸ τὸν Πλωτῖνον, μεταβαίνει εἰς τὸν Πορφύριον καὶ Ἰάμβλιχον, καὶ διηγεῖται ἐξαιρέτως μὲ ἔκτασιν τὰ περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐσχάτου. Ἔγραφε δὲ καὶ χρονικὴν ἱστορίαν εἰς δεκατέσσαρα βιβλία περιέχουσαν τὰ πραχθέντα ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Κλαυδίου τοῦ διαδεξαμένου τὸν Γαλλιῆνον ἕως τῆς Εὐδοξίας γυναικὸς τοῦ Ἀρκαδίου (268 — 404 ἐκ Χρ.). Τεμάχια τινὰ τῆς ἱστορίας ταύτης σώζονται εἰς τὸ ἀπάνθισμα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὁ Φώτιος, ὅστις ἀνέγνωσεν ὅλην τὴν ἱστορίαν του, ἐπαινεῖ τὴν φράσιν του, εὑρίσκει ὅμως, ὅτι εἶναι ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν

(α) Κώδ. ϞΘ', σελ. 85, ἔκδ. Βεκκήρ.

αὐτοκρατόρων καὶ μάλιστα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας ἐπαινεῖ τὸν Ἰουλιανὸν (α). Μὲ τὸ αὐτὸ μῖσος ὁμιλεῖ εἰς τοὺς βίους τῶν σοφιστῶν κατὰ τῆς Χριστιανωσύνης καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Μοναχῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅλοι οἱ Νεοπλατωνικοὶ ἐλύσσαζαν κατὰ τῆς ἀμωμήτου πίστεως.

Ζώσιμος ὁ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ζήσας (430 ἐκ Χρ.) ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν αὐτοκρατόρων εἰς ἓξ βιβλία. Τὸ πρῶτον, πολλὰ σύντομον, περιέχει τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἕως Πρόβου· ἡ ἱστορία τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐχάθη. Τὰ ἄλλα πέντε εἶναι διεξοδικώτερα, καὶ διαλαμβάνουσι πλατύτερα περὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν του. Τὸ τέλος τοῦ ἕκτου βιβλίου ἠφανίσθη. Ὁ Φώτιος (β), ὅς τις ἐπαινεῖ τὴν φράσιν του, λέγει ὅτι ὁ Ζώσιμος δὲν ἔκαμεν ἄλλο εἰμὴ ἐπὶ λέξεως ἐπιτομὴν τοῦ Εὐναπίου. Τὸν μιμεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ νὰ κακολογῇ τοὺς χριστιανοὺς αὐτοκράτορας καὶ νὰ ἐπαινῇ τὸν Ἰουλιανόν.

Φώτιος ὁ πολυμαθέστατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα (γ), εἶναι ἄξιος νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τοὺς ἱστοριογράφους, ὄχι διότι ἔγραψεν αὐτὰς ἱστορίαν, ἀλλὰ διότι εἰς τὴν περίφημον βιβλιοθήκην του ἀνέκρινε πολλῶν ἱστοριογράφων συγγράμματα, τῶν ὁποίων τὴν ἀπόκτησιν μᾶς ἐστέρησεν ὁ φθονερὸς χρόνος, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἀνέφερεν ὁ Φώτιος, ἤθελαν μᾶς εἶσθαι ἄγνωστα καὶ τὰ ὀνόματά των. Πολλαχοῦ δὲ ἐκθέτει χωρία τῶν ἱστοριῶν, ἢ τὰς συνοψιάζει οὕτως, ὥστε ἐχρησίμευσαν αἱ συνόψεις του ὄχι ὀλίγον εἰς συναγωγὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἴδεν ὁ ἀναγνώστης ὅτι τοῦ Κτησίου τὰ τεμάχια καὶ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ Τῶν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὰ χρεωστοῦμεν εἰς τὸν Φώτιον. Καὶ ἄλλων πολλῶν ἱστορικῶν μᾶς ἐθησαύρισε μέρη ἱκανὰ ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης.

(α) Βιβλ. ς', σελ. 53 — 64. — (β) Βιβλ. ϟη', σελ. 84, ἐκδ. Βεκκέρ. — (γ) Ἴδε τὸν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Δ', σελ. 210.

Οὗτοι εἶναι ἐκ τῶν σωζομένων Ἑλλήνων ἱστοριογράφων οἱ κυριώτεροι, ὅσων τὰ συγγράμματα ὠφελοῦσι καὶ τέρπουσι τὸν ἀναγνώστην. Δὲν πατοῦσι βέβαια ὅλοι τὸν αὐτὸν βαθμὸν τῆς ἀξίας. Λάμπουσιν ὡς φωστῆρες καὶ διὰ τὸ λεκτικὸν καὶ διὰ τὸ πραγματικὸν οἱ μεγάλοι ἱστοριογράφοι Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης καὶ Ξενοφῶν· φέγγουσι κατὰ διαφόρους μοίρας καὶ οἱ τούτων μεταγενέστεροι ὡς ἀστέρες δευτέρου μεγέθους. Τὰ μεγαλουργήματα τῆς Ῥώμης, περιβεβλημένα λέξιν ὄχι ἀηδῆ, ἐκπλήττουσι τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν κάμνουσι πρόθυμον νὰ διαβάζῃ τοὺς Ἀππιανοὺς καὶ Δίωνας. Ἀλλὰ τὰ μεγαλουργήματα τῆς Ῥώμης μετέπεσαν εἰς φρικτὰ κακουργήματα, καὶ ἡ κοινὴ τοῦ τότε ἀνθρωπίνου γένους δυστυχία ἐκρήμνισεν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἀπωλείας καὶ τὰς μαθήσεις καὶ τὴν ὀξεῖαν τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ κρίσιν. Ἀφοῦ Ἐδιαιρέθη ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν καὶ μετέπειτα ἀφοῦ ἠφανίσθη διόλου ἡ δευτέρα, ἐφύλαξαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ αὐτοκρατορούμενοι Ἕλληνες κάποιαν σκιὰν τῆς τῶν προγόνων των μαθήσεως, καὶ ἀνεφάνη μεταξὺ αὐτῶν σειρὰ ἱστοριογράφων, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Βυζαντινοί, πολλὰ διάφοροι καὶ κατὰ τὸ πραγματικὸν καὶ

κατὰ τὸ λεκτικὸν παρὰ τοὺς ἀθανάτους ἱστοριογράφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Τὸ λεκτικὸν αὐτῶν ἐν γένει δὲν εἶναι τρόπος νὰ ὑποφερθῇ δὲν λέγω ἀπ' ἀναγνώστας Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου, ἀλλὰ οὐδὲ τοῦ Ἀππιανοῦ καὶ Δίωνος. Μιμήσεις κακόζηλοι τῶν παλαιῶν, σολοικισμοὶ, βαρβαρισμοὶ, λέξεις βαρβαρολατινικαὶ, παραβολαὶ ἀλλόκοτοι, παρῳδίαι ἐκκλησιαστικαὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἁγίαν γραφὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὀκτώηχον, καὶ ἄλλοι τερατώδεις συγκλώσεις τῶν ἀσυγκλώστων ἀπαντῶνται συχνάκις εἰς πάντα Βυζαντινὸν ἱστοριογράφον τόσον, ὥστε εἶναι ἀξιομακάριστος ἡ καρτερία τοῦ ἀναγνώστου, ὅστις ἀναγνώσῃ μίαν σελίδα χωρὶς νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους: Δότε μοι λεκάνην.

Τὸ δὲ πραγματικόν των ἐλήφθη ἀπ' αὐτὰ τὰ ἱστορούμενα πράγματα. Εἶναι σοφὸς ὁ λόγος τοῦ πολυμαθεστάτου Πλουτάρχου: „Ἂν ἀνέλῃς τοὺς πράττοντας, οὐχ ἕξεις τοὺς γράφοντας" (α). Ἂν ἀνέλῃς, λέγει, τὴν πολιτείαν τοῦ Περικλέους, καὶ τὰ τρόπαια τοῦ Νικίου, τοῦ Φορμίωνος, τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν ἄλλων, ἐχάθη ὁ Θουκυδίδης. Λόγος ἀναντίῤῥητος, ὅστις ἐπιδέχεται ἐξήγησιν περαιτέρω τὴν ἐφεξῆς. Ἂν θέσῃς πράττοντας ἔνδοξα, θέλεις ἔχειν καὶ ἱστοριογράφους ἐνδόξους· ἂν θέσῃς πράττοντας ἄδοξα, ἄδοξοι, χωρὶς αἰτίαν των βέβαια, εἶναι καὶ οἱ ἱστοροῦντες· διότι οἱ λόγοι εἶναι τῶν ἔργων εἰκόνες. Ἀλλὰ ποίας πράξεις ἐπεχείρουν οἱ δυστυχεῖς Βυζαντινοὶ νὰ εἰκονίσωσι; Βάρβαρα ἔθνη κατηρήμαζαν καὶ ἠχμαλώτιζαν συνεχῶς τὴν ἐπικράτειαν· ἀντίστασις ἔσωθεν ἀσθενὴς καὶ ἄνανδρος, κατταντῶσα πολλάκις εἰς συμβιβασμὸν διωρισμένου χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὑπεχρεόνοντο οἱ τρισέβαστοι αὐτοκράτορες νὰ πληρόνωσι φόρους εἰς Γότθους, Ἄβαρας, Πέρσας, Ἄραβας, Τούρκους, Βουλγάρους καὶ ἄλλα τριβάρβαρα ἔθνη τοῦ Βοῤῥᾶ καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐντὸς δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τί καλὸν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἢ ν' ἀκούσῃ τις; ἀλληλοφαγίαι κατεκλόνιζαν τὰς βάσεις τοῦ σαθροῦ πολιτεύματος· καὶ ἐκθρονισμοὶ βασιλέων ἐμαίνοντο μὲ ἀδικήματα τρομερώτατα, ἐπειδὴ πατέρες καὶ μητέρες ἐτύφλοναν υἱούς· ἀδελφοὶ ἐξώριζαν, ἐλιμοκτόνιζαν, εὐνούχιζαν, ἐφόνευαν ἀδελφούς· εἰς ἕνα λόγον, ἔπρατταν ἔργα ὄχι λῃστῶν, ἀλλ' ἀγριωτάτων τίγρεων. Ἄλλη σειρὰ δυστυχημάτων ἀδιάκοπος δι' ὅλης τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν αἱ ἀναφυόμεναι θρησκευτικαὶ αἱρέσεις καὶ θεολογικαὶ συζητήσεις, γεννήματα πολλάκις φιλαρχικῶν σκοπῶν, αἱ ὁποῖαι κατεσπάραττον τὴν ὁλοκληρίαν καὶ τελευταῖον ἐκρήμνισαν εἰς τὸν παντελῆ ὄλεθρον ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ ὀγδοήκοντα περίπου αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου μόλις ἐφάνησαν δέκα, οἵτινες ἐκυβέρνησαν ἀξίως. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ ὀξεῖα ἀκμὴ τῆς φρονήσεως ἀπημβλύνθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐκκλησιαστικὰς λογομαχίας καὶ ἔριδας. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ λάμψωσιν εἰς τὸ ἔργον των οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι μὲ τοιαύτην γλῶσσαν καὶ μὲ τοιαῦτα πράγματα;

(α) Εἰς τὸ, Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι, Τόμ. Ζ', σελ. 360, ἐκδ. Ῥαισκ.

Καὶ ὅμως, ὁποῖοι ἂν εἶναι οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι, ἐπειδὴ ἔγραφαν εἰς χρόνους, ὁπότε ἡ δυ-

τικωτέρα Εὐρώπη κατεκαλύπτετο ἀπὸ παχύτατον ἀμαθίας σκότος, μένουσιν οὗτοι μόνοι μάρτυρες τῶν ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν κόσμον καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν μεσαιῶνα. Τὰς κινήσεις τῆς Ἀνατολῆς, ὅσαι ἔγειναν κατ' ἐκεῖνο τὸ διάστημα, δὲν ἠθέλαμεν τὰς ἐξεύρειν, ἂν μᾶς ἔλειπαν οὗτοι· τὰς ἐσωτερικὰς τῶν Γραικορωμαίων περιπετείας ἀπὸ κανένα δὲν ἠδύνατο νὰ μάθῃ ὁ φιλοΐστωρ· καὶ ἀφοῦ ἤρχισαν οἱ σταυροφορικοὶ πόλεμοι, ἠναγκάζοντο νὰ μᾶς ἱστορῶσιν ὁπωσοῦν καθαρώτερα καὶ τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ἥτις ἐκινεῖτο δύω ἑκατονταετηρίδας εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χριστιανωσύνης. Διὰ ταῦτα τὰ αἴτια καὶ ἄλλα προσέτι πολλὰ ἔγειναν οἱ Βυζαντινοὶ χρειώδεις εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, ὅταν ἀνερευνᾷ τὰ πράγματα τοῦ μεσαιῶνος. Διὰ τοῦτο ἡ συλλογὴ αὐτῶν, συνισταμένη ἀπὸ τριάκοντα ἓξ περίπου τόμους εἰς ὁλόκληρον φύλλον, ἐτυπώθη μετὰ τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως, πρῶτον εἰς Παρισίους κατὰ διαφόρους χρόνους, ἐτυπώθη δεύτερον ὁμοιομόρφως εἰς Βενετίαν μὲ διαφορὰν τινὰ προσληφθέντων ἢ ἀφεθέντων ἱστορικῶν, καὶ εἶναι δεύτερον ἔτος ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ἐκδίδεται εἰς τὴν νῦν Προυσιακὴν πόλιν Βόνναν εἰς ὄγδοον, καὶ θέλει συμπληρωθῆν ἀπὸ πολλοὺς τόμους, περίπου ὀγδοήκοντα.

Πρῶτος τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἐμπορεῖ νὰ ταχθῇ ὁ Προκόπιος, καὶ τελευταῖος Γεώργιος ὁ Φραντζῆς, τοῦ ὁποίου τὸ χρονικὸν ἐλλεῖπον ἀπὸ τὰς εἰρημένας ἐκδόσεις, ἐτυπώθη ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ 1796 ἔτος. Μεταξὺ τούτων ἀριθμοῦνται πολλοὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους θέλω ἀναφέρειν ἐνταῦθα μὲ συντομίαν, χρονοτριβῶν ὀλίγον τι εἰς τοὺς ἐνδοξοτέρους των.

Προκόπιος, ὁ ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας καταγόμενος, ἔζη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' (540 κ. ἐφ.), ὅς τις τὸν ἀνέδειξε γραμματέα καὶ σύμβουλον τοῦ Βελισαρίου, ὅταν ἔστειλε τὸν στρατηγὸν τοῦτον κατὰ τῶν Βανδήλων καὶ Γότθων (α). Παρευρέθη εἰς τοὺς πολέμους ἐκείνους, καὶ οὕτως ἱστόρησεν ὡς αὐτόπτης τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του γενόμενα εἰς ὀκτὼ βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων δύω εἶναι τὰ Περσικὰ, δύω τὰ Βανδηλικὰ, τέσσαρα τὰ Γοτθικά. Ἔγραφε δὲ καὶ ἓξ λόγους περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστορήσας πόσα λαμπρὰ οἰκοδομήματα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, καὶ οὕτως ἠφάνισε τὰς ἀργυρικὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου. Κορυφαῖος τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὁ Προκόπιος ὄχι μόνον ὡς χρονικῶς προτερεύων τῶν κυρίως ὀνομαζομένων Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα προτερήματά του. Ὁ Φώτιος (β), ὅς τις ἀνέγνωσεν ὅλα τὰ συγγράμματα τοῦ Προκοπίου, καὶ ἔκαμε καὶ τὴν περίληψίν των, οὔτε τὰ ἐπαινεῖ οὔτε τὰ ψέγει. Ὅς τις ὅμως ἐμελέτησε μὲ προσοχὴν ἱστορικοὺς κρίνει εὐκόλως, ὅτι τὸ λεκτικόν του, μ' ὅλον ὅτι εἰς μάτην ἐσπούδασε νὰ τὸ μιμηθῇ ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ προοίμιόν του ἐφιλοτιμήθη νὰ φανῇ Θουκυδίδης (γ), σώζει ὅμως κάποιαν ὁμαλότητα καὶ ἀκρίβειαν, τὰ ὁποῖα δείχνουσιν ὅτι εἶχε δύναμιν ὁ νοῦς του νὰ συν-

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Δ, σελ. 75 κ. ἑφ. (β) Κώδ. ξγ', σελ. 21 — 26, ἔκδ. Βεκκ. — (γ) »Προκόπιος Καισαρεὺς τοὺς πολέμους ξυνέγραψεν, οὓς Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς πρὸς βαρβάρους διήνεγκε κτλ.« Τοῦτο εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ Προκοπίου.

τάξῃ ἱστορίαν. Εἰς τὰς διηγήσεις του φαίνεται φιλάληθες ἦθος, καὶ μεγαλοπρέπειά τις εἰς τὴν φράσιν, ἐν γένει, ἡ ὁποία ἐγεννᾶτο ἐξ ἅπαντος ἀπὸ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔδειξε τρόποντι ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ κάποιαν λαμπρότητα. Δυσαρεστεῖται εἰς τὰς θεολογικὰς ἔριδας, καὶ περὶ τῆς ταραττούσης τότε τὴν ἐκκλησίαν αἱρέσεως τῶν Μονοφυσιτῶν (α) λέγει ὅτι εἶναι ἀπονοίας μανιώδους νὰ ἐρευνᾷ ὁ ἄνθρωπος τὰ θεῖα, ἐνῷ δὲν καταλαμβάνει μηδὲ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ὅτι διὰ τὸν ἑαυτόν του νομίζει ἀκίνδυνον νὰ τιμᾷ μὲ σιωπὴν τὰ πιστευόμενα (β). Ἐὰν τὰ λεγόμενα Ἀνέκδοτα, ἤγουν ἡ μυστικὴ ἱστορία, εἶναι ἀληθῶς σύγγραμμα τοῦ Προκοπίου, μᾶς παριστάνουν τροπὴν παράδοξον τῆς γνώμης του· διότι ὁ εἰς τὰ προλαβόντα συγγράμματα ἐπαινέσας τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν Βελισάριον, στηλιτεύει αὐτοῦ πικρότατα καὶ τοὺς δύω, ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὰς συζύγους των.

Μετὰ τὸν Προκόπιον ἔρχεται ἱστοριογράφος Θεοφάνης Βυζάντιος, ὅς τις ἱστόρησε τὰ κατὰ Ἰουστῖνον, διάδοχον τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ μᾶς διετήρησε μικρὰ τεμάχια μόνον ὁ Φώτιος (γ). Γεώργιος Σύγκελλος (περὶ τὰ τέλη τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος) ἔγραψε χρονικὸν ἱστορικὸν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Ἰουστινιανοῦ, ἥτις σώζεται ἐλλιπής. Θεοφάνης ὁ ὁμολογητής, ἐπὶ

(α) Ἴδε τῆς Ἱστορικῆς τούτου Τόμ. Δ΄, σελ. 73. — (β) „Ἐμοὶ [illegible] ἀσφαλὲς σιωπηθήσεται μόνα τὸ μὴ ἀπιστεῖσθαι τὰ τετιμημένα. Ἐμοὶ γὰρ οὐδὲν ἄλλο περὶ Θεοῦ εἰπεῖν, πλὴν ὅτι ἀγαθὸς εἴη καὶ [illegible] ἐν τῇ [illegible] τῇ αὐτοῦ ἔχοι κτλ. Προκόπ. Ἱστ. Δ΄, κεφ. 3, σελ. [illegible], ἐκδ. Παρισίων. — (γ) Κεφ. ιθ΄, σελ. 26 — 27, ἐκδ. Βενν.

τῆς αὐτοκρατορίας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (περίπου 815), χρονογραφίαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐξουσίας ἕως τοῦ εἰρημένου Λέοντος (285 — 813). Ἰωάννης Μαλέλας Ἀντιοχεύς (800 κ. ἐφ.), χρονικὴν ἱστορίαν ἀπ' Ἀδὰμ ἕως Ἰουστινιανοῦ, ἥτις σώζεται ἐλλιπής. Ἰωσὴφ Γενέσιος ἱστόρησεν εἰς τέσσαρα βιβλία τὰ ἀπὸ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ἕως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος γενόμενα (113 — 867). Γεώργιος Μοναχὸς (944), τὰ ἀπὸ Λέοντος Ἀρμενίου ἕως τοῦ τυράννου Ῥωμανοῦ (813 — 919). Λέων ὁ Γραμματικὸς τὰ ἀπὸ 813 — 940 ἔτους. Λέων ἄλλος ὁ Διάκονος, τὰ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἕως Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ (913 — 967). Γεώργιος Κεδρηνός, μὲ πολλὰ ὀλίγην μερίδα κρίσεως ἱστορικῆς ἤρχισεν ὡς πολλοὶ ὅμοιοί του ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ ἐτελείωσε τὴν ἱστορίαν του εἰς Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν (1057). Ἀκολουθεῖ τὸν Κεδρηνὸν Ἰωάννης Σκυλίτσης, ὁ καὶ Κουροπαλάτης, τοῦ ὁποίου τῶν κατ' ἐπιτομὴν ἱστοριῶν ἀπὸ 811 ἕως 1081 ἔτους ἐξεδόθη μόνον τὸ τελευταῖον μέρος. Οἱ Βυζαντινοὶ οὗτοι ὑπόκεινται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἰς τὰ σφάλματα τοῦ λεκτικοῦ καὶ τῆς κριτικῆς ἀδυναμίας, τὰ ὁποῖα εἴπαμεν ἐν γένει περὶ πάντων. Οἱ δὲ ἐφεξῆς δύω, Ζωναρᾶς καὶ Ἄννα Κομνηνή, παραμυθοῦσι τὸν ἀναγνώστην καὶ μὲ λέξιν καὶ μὲ κρίσιν ὀρθοτέραν.

Ἰωάννης Ζωναρᾶς Κωνσταντινοπολίτης, ὑπῆρξε πρῶτον Δρουγγάριος τῆς Βίγλας καὶ Πρωτοασηκρήτης ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081 — 1118)· ἔπειτα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν

σχῆμα. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο εἷς ἐκ τῶν σοφῶν τοῦ πρώτου βαθμοῦ. Τὸ χρονικόν του, ἀρχόμενον ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ καταλῆγον εἰς τοῦ φίλου του αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τὰς ἡμέρας, μαρτυρεῖ τὸν ἱστορικὸν ἄνδρα κριτικὸν καὶ μὴ κρύπτοντα τὴν ἀλήθειαν. Τὰ Ῥωμαϊκὰ παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Δίωνα Κάσσιον κατ' ἐπιτομὴν, τὰ δὲ Βυζαντινὰ ἀπήνθισεν ἀπ' ἀρχητέρους του καὶ ἀπὸ ὑπομνήματα σωζόμενα εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν. Τὸ λεκτικόν του εἶναι ἁπλοῦν καὶ καθαρὸν εἰς πολλά· δὲν μιμεῖται κἀνένα ἐκ τῶν ἀμιμήτων συγγραφέων, ἀλλ' οἰκονομεῖ τὴν φράσιν του ὡς τὸν ἐσυγχώρει ἡ δυστυχὴς ἐκείνη τοῦ χρόνου περίοδος, καὶ τὴν οἰκονομεῖ πολλὰ καλά. Ἡ φιλαλήθειά του φαίνεται πανταχοῦ. Ἐὰν ἀπατᾶται κἄποτε, δὲν ἀγαπᾷ ὅμως ποτὲ νὰ ἀπατήσῃ. Ἡ ὀρθὴ κρίσις του φαίνεται ἀφ' ὅσα εἶπε περὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς φιλάρχου γυναικός του Θεοδώρας (α), καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας (β), ἀνὴρ ὢν θεοσεβέστατος καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐπαγγελλόμενος.

Ἄννα Κομνηνὴ, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, γυνὴ ἀγχινουστάτη καὶ στολισμένη μὲ Ἑλληνικὴν παιδείαν περισσότερον παρὰ πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες τοῦ καιροῦ της. Ἐσπούδασε νὰ μιμηθῇ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον τῶν παλαιῶν, καὶ ἀπέκτησε δύναμιν λόγου ὄχι ἄχαριν οὐδὲ ἀσθενῆ. Ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμερῶν της, καὶ αἱ ἡμέραι της ἦσαν πλήρεις κινήσεων πάσης τῆς

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Δ', σελ. 66. — (β) Ἴδε αὐτόθ. σελ. 92.

Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ῥόβερτος ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας κατηρήμαζε πρῶτον τὴν Βυζαντινὴν χώραν (α)· ἔπειτα τοῦ Κουκουπέτρου τὸ κήρυγμα (β) ἐσήκωσε νέφη μυριαρίθμων σταυροφόρων, τὰ ὁποῖα ἐκινδύνευαν νὰ πνίξωσι καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς μᾶλλον μὲ πολιτικὴν φρόνησιν παρὰ μὲ πολεμικὰς ἀνδραγαθίας καὶ τὸν πρῶτον κίνδυνον ἀπέστρεψε, καὶ τῶν ἁγίων πολεμιστῶν τὴν ἀγριότητα ᾠκονόμησε, καὶ διέσωσεν εὐτυχῶς τὸ ὑπήκοόν του. Ὀλίγοι αὐτοκράτορες ἐκάθισαν εἰς τὸν Βυζαντινὸν θρόνον μὲ τὴν φρόνησιν τοῦ Ἀλεξίου. Διὰ τοῦτο ἡ θυγάτηρ του ἱστόρησε τὰς πράξεις του κατὰ πλάτος εἰς δεκαπέντε βιβλία μὲ λέξιν ἀνθηρὰν καὶ ἀλήθειαν ἀξιέπαινον. Ὁμολογεῖ τὰς ἥττας τοῦ πατρός της, τοῦ ὁποίου ἐκθειάζει πάντοτε τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ δὲν μικροψυχεῖ νὰ ἐπαινῇ καὶ τῶν ἐχθρῶν του τὰ προτερήματα. Ἡ Ἀλεξιὰς Ἄννα ὠνόμασεν Ἀλεξιάδα τὴν ἱστορίαν της, ἐπειδὴ περιλαμβάνει τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξιον, ὡς ἡ Ὁμηρικὴ Ἰλιὰς τὰ κατὰ τὸ Ἴλιον.

Νικηφόρος Βρυέννιος, κατὰ τὴν παιδείαν ἄξιος τῆς Ἄννης σύζυγος, ὅστις ἐπροσπάθησε καὶ νὰ διαδεχθῇ τὸν πενθερόν του εἰς τὸν θρόνον (γ), ἔγραψε καὶ αὐτὸς ἱστορίαν, τῆς ὁποίας σώζονται τέσσαρα μόνον βιβλία. Μιχαὴλ Γλυκᾶς περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἱστόρησε τὰ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου. Κωνσταντῖνος Μα-

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Δ', σελ. 374. — (β) Αὐτόθ. σελ. 377 κ. ἑξ. — (γ) Αὐτόθ. σελ. 398.

νασσῆς (1150 περίπου) ἐστιχούργησε τὰ ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ αὐτὸς ἕως Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, Ἰωάννης Κίνναμος (1177) ἱστόρησε τὰς πράξεις τῶν Κομνηνῶν Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ εἰς βιβλία τέσσαρα. Νικήτας Χωνιάτης (1189) εἰς βιβλία δώδεκα τὰ ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἕως τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1117 — 1204). Ἰωὴλ (1204), κατὰ τὴν κοινὴν σχεδὸν συνήθειαν, τὰ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῆς εἰρημένης ἁλώσεως. Γεώργιος Ἀκροπολίτης, μαθητὴς Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου, ὡς λέγει αὐτὸς, καὶ ὑπουργὸς τῶν ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατόρων, τὰ ἀπὸ 1204 ἕως 1261 ἔτους, ὁπότε ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς Λατίνους τὸ Βυζάντιον Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος. Γεώργιος Παχυμέρης (1310), τὰ ἀπὸ 1252 ἕως 1308 ἔτους εἰς βιβλία δεκατρία. Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἱστορίαν Βυζαντίδος εἰς εἴκοσι τέσσαρα βιβλία. Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, ἀφοῦ παρῃτήθη τὴν βασιλείαν καὶ ἐνεδύθη τὸ ῥάσον, ἱστόρησε τὰ κατὰ τὸν νεώτερον Ἀνδρόνικον καὶ ἑαυτὸν (1320 — 1357) εἰς βιβλία τέσσαρα. Ἰωάννης Δούκας, τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως ἁλώσεως τῆς Λέσβου (1502). Λαόνικος Χαλκοκονδύλης (1470), τὰ περὶ ἀρχῆς τῆς βασιλείας τῶν Τούρκων καὶ πτώσεως τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἱστορίαν εἰς βιβλία δέκα. Ἐπισφραγίζει δὲ τὴν σειρὰν τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων

Γεώργιος ὁ Φραντσῆς, Κωνσταντινοπολίτης, ὑπουργὸς τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος καὶ αὐτόπτης τῆς τελευταίας τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλείου

ἡμέρας. Ἡ ἀσθενὴς κρίσις καὶ ἡ ἀσθενὴς φράσις του
ἀναλογοῦν μὲ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ψυχοῤῥαγοῦντος κρά-
τους. Εἰς τέσσαρα βιβλία διαιρέσας τὸ Χρονικόν του
διηγεῖται τὰ ἀπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἕως τῆς
ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μικρὸν κατω-
τέρω τὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον συμβάντα (1261 —
1477). Ἱστορεῖ ἢ ἐλεεινολογεῖ καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν,
καὶ ποικίλλει τὸ Χρονικόν του μὲ παρεκβάσεις θρη-
σκευτικὰς, φυσικὰς, οἰκιακὰς, ἀπαράλλακτα καθὼς
εἶναι ποικιλμένον τὸ ἔνδυμα τοῦ Ἀρλεκίνου. Μὲ
ὅλα ταῦτα χρεωστοῦμεν χάριν εἰς τὸν Φρανσῆν καὶ
εἰς τὸν Ἰωάννην Δούκαν, οἵτινες μᾶς ἱστόρησαν ὅπως
ἠδυνήθησαν τὴν ἐσχάτην θανατηφόρον πληγὴν τοῦ
Βυζαντινοῦ βασιλείου καὶ τὰ ἕως τῆς σήμερον ἀπα-
ράλλακτα ἤθη τῶν πορθητῶν του. — Πρὶν ἐξετάσω-
μεν τί ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἱστορίαν κατὰ
τοὺς νεωτέρους χρόνους, πρέπει νὰ ἴδωμεν τὰς εἰς
ταύτην προόδους ἄλλων ἐθνῶν παλαιῶν καὶ νεωτέ-
ρων, καὶ πρῶτον τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ὑπῆρξαν
ἄμεσοι μαθηταὶ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.

ΡΩΜΑΙΟΙ. Ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἐπεκράτησεν
εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐπαινετὴ συνήθεια, ἥτις διήρ-
κεσεν ἑξακόσια τριάκοντα ἔτη, νὰ ἀναγράφῃ συντό-
μως ὁ ἀρχιερεὺς εἰς ὑπομνήματα τὰς πράξεις ἑνὸς
ἑκάστου ἔτους (α). Πολλὰ πράγματα τῆς Ῥωμαϊκῆς

(α) »Erat Historia nihil aliud nisi Annalium confectio·
»cuis rei, memoriaeque publicae retinendae causa ab
»initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontifi-
»cem Maximum res omnes singulorum annorum manda·
»bat literis pontifex Maximus, qui etiam Annales Maxi-
»mi nominantur, ἤγουν, ἡ ἱστορία δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ συστα-

ἱστορίας ἤθελαν εἶσθαι σαφέστερα, ἐὰν μέγα μέρος τῶν ὑπομνημάτων τούτων δὲν ἐκαίετο ὁπότε ἐλεηλάτησαν οἱ Γαλάται τὴν Ῥώμην (α). Ὅταν ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ γεύωνται τῶν καλῶν τῆς παιδείας, τότε ὁ Ναίβιος ὕμνησε ποιητικῶς τὸν πρῶτον Καρχηδονικὸν πόλεμον, καὶ ὁ Ἔννιος ἐρραψῴδησε τὰ χρονικὰ τῆς Ῥώμης. Κοΐντιος δὲ Φάβιος Πίκτωρ εἶναι ὁ πρῶτος σχεδὸν πεζογράφος ἱστορικὸς, καὶ ἔζη ἐπὶ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου. Λούκιος δὲ ὁ Κίγκιος ἦτο σύγχρονός του. Εἶναι γνώμη, ὅτι οὗτοι ἔγραφαν πρῶτον ἑλληνιστὶ τὰς ἱστορίας των, καὶ ἔπειτα τὰς ἐμετάφεραν εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Μάρκος Πόρκιος Κάτων ἔγραφεν ἀναμφιβόλως λατινιστὶ ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ ὁ Κικέρων. Λούκιος Πείσων Καλπούρνιος (605 κτ. Ῥ. 149 πρ. Χρ.) συγκαταριθμεῖται καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἀρχαίους τῆς Ῥώμης ἱστοριογράφους. Χαρακτὴρ ὅλων τούτων τῶν ἱστοριογράφων, τῶν ὁποίων ἐχάθησαν τὰ συγγράμματα, ἦτο ἡ ἁπλότης καὶ σαφήνεια χωρὶς χάριν καὶ χωρὶς κἀμμίαν στολὴν καὶ ἐπιμέλειαν. Ἠρκοῦντο μόνον νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των, καὶ καλλωπισμὸν ἄλλον δὲν περιειργάζοντο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος (β). Μεταβαίνω εἰς τοὺς ἱστοριογράφους ἐκείνους, τῶν ὁποίων σώζονται συγγράμματα.

ριωτικ χρονικων. Διὰ τοῦτο καὶ διὰ νὰ φυλάττωνται εἰς τὴν μνήμην τῆς κοινότητος ἀπ' ἀρχῆς ἕως τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Π. Μουκίου ὅλα τὰ πράγματα κατ' ἑνὸς ἔτους κατέγραφεν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς συγγραφὰς, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται καὶ χρονικὰ μεγάλα, Κικέρ. de oratore, Libr. II., §. 52. — (α) . . . . . quae in commentariis pontificum aliisque publicis privatisque commentariis incensa Urbe pleraeque interiere Livius. Lib. VI., 1. — (β) Κικέρ. de oratore. Libr. II., §. 53. —

Σαλλούστιος (γενν. 668 κτ. Ῥ. 86. πρ. Χρ.) ἐξάρχει τῶν Ῥωμαίων ἱστοριογράφων. Παρεκτὸς τῆς Κατιλινικῆς συνωμοσίας καὶ τῶν Ἰουγουρθικῶν πολέμων, τὰ ὁποῖα σώζονται, ἔγραφε καὶ καθολικὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας ἐφυλάχθησαν τεμάχια καὶ δημηγορίαι ὡραιόταται. Τὸν συγκρίνουσιν οἱ τεχνολόγοι μὲ τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος ἱστοριογράφον Θουκυδίδην. Εἰς ἐμὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνω μέχρι τίνος ἀληθεύει ὁ ἔπαινος οὗτος· ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου του εἶναι σύντομος καὶ ἰσχυρὸς, καὶ ὁ Κυντιλιανὸς ὀνομάζει τὴν συντομίαν του ἀθάνατον ταχύτητα. Ἐνόει σαφῶς καὶ ἐμφαντικῶς τὰ πράγματα καὶ ἔγραφε καθὼς ἐνόει· ὁ Αὖλος Γέλιος (α) κρίνει, ὅτι αἱ συχναὶ μεταφοραί του εἶναι σφοδραὶ καὶ τολμηραὶ μὴ φυλάττουσαι μετριότητα καὶ καθαρότητα καθὼς συμβουλεύουσιν οἱ τεχνολόγοι. Περιπατεῖ δρόμον ἀήθη καὶ ἀτριβῆ χωρὶς νὰ ἀποπλανᾶται πουπότε. Ἀμίμητα κρίνεται ὅτι ἐζωγράφησε πολλὰ μέρη τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου, τὸν Κατιλίναν καὶ τὴν Σεμπρωνίαν.

Κορνήλιος Νέπως ἤκμασεν ἐπὶ τῶν Καισάρων Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου, καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ δευτέρου. Ἐγεννήθη εἰς κώμην τῆς Βερώνης. Ἀπὸ τὰ πολλά του συγγράμματα δὲν σώζονται ἄλλα παρὰ ἐν ἐπιτομῇ οἱ βίοι τῶν στρατηγῶν, ὁ βίος τοῦ Κάτωνος, καὶ ὁ βίος Πομπωνίου Ἀττικοῦ κατὰ πλάτος. Εἴκοσι δύω εἶναι οἱ βίοι τῶν στρατηγῶν Ἑλλήνων, παρεκτὸς τῶν δύω τελευταίων, οἵτινες εἶναι οἱ τῶν

(α) Noctium atticarum. IV., 15.

Καρχηδονίων Ἀμίλκου καὶ Ἀννίβου. Μεταξὺ Τιμολέοντος καὶ Ἀμίλκου εἶναι παρεντεθειμένον ὑπόμνημα περὶ τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ βίος τοῦ Ἀττικοῦ εἶναι στέφανος λαμπρὸς τοῦ βιογράφου.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Νέπωτος εἶναι καθαρὸς, ἁπλοῦς, χαρίεις, ἡδὺς ὡς εἶναι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁ τοῦ Ξενοφῶντος. Τὸ πραγματικόν του γέμει ἠθικῆς καὶ δείχνει κάποιαν συγγένειαν μὲ τὸ φιλάνθρωπον ἦθος τοῦ Πλουτάρχου. Πανταχοῦ φανερόνει ἀγάπην πρὸς τὴν χρηστότητα, δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοχρηματίαν, καὶ τὰ ἐκθειάζει μὲ εὐφράδειαν μεγάλην. Συγγραφεὺς, ὅς τις προτιμᾷ τὴν ἀρετὴν παρὰ τὰ τυχηρὰ ἀγαθὰ, μὲ φαίνεται ὅτι ἐπιθυμεῖ πλέον νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀναγνώστας παρὰ νὰ ἐγκωμιάσῃ τοὺς ἱστορουμένους. Διὰ τοῦτο ὁ Νέπως εἶναι ἐπαινετώτερος διὰ τὸν ἀγαθόν του σκοπὸν παρὰ διὰ τὴν Ξενοφώντειον φράσιν του. Τοῦ Νέπωτος οἱ βίοι ἐμεταφράσθησαν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν καὶ ἐξεδόθησαν εἰς Βενετίαν, 1802, ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Βλαντῆν.

Τίτος Λίβιος εἶναι ἐκ τῶν θαυμασίων ἐκείνων συγγραφέων, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ὄνομα ἔμεινεν ἀθάνατον, ἡ δὲ ζωὴ καὶ αἱ περιστάσεις εἶναι ἄγνωστα. Ἐξεύρομεν μόνον, ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὸ 58 ἔτος πρὸ Χριστοῦ εἰς τὸ Παταύϊον. Εἶχεν υἱὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ἐπιστολὴν περὶ παίδων ἀγωγῆς, ἀναφερομένην συχνάκις ἀπὸ τὸν Κυντιλιανόν· εἰς ταύτην συμβουλεύει τοὺς νέους νὰ ἀναγινώσκωσι τὸν

Δημοσθένην καὶ τὸν Κικέρωνα (α), καὶ διηγεῖται περὶ ἠλιθίου τινὸς ῥητοροδιδασκάλου, ὅς τις μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τῶν μαθητῶν του τὰ γυμνάσματα, ὅταν ἦσαν εὔληπτα καὶ σαφῆ, τοὺς ἐσυμβούλευε πάντοτε νὰ τὰ συντάσσωσι δύσληπτα, λέγων πρὸς ἕκαστον ἑλληνιστὶ „Σκότισον“, καὶ ὅταν μίαν φορὰν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν του τοῦ ἔδειξε τοιοῦτον κυκεῶνα, ὁποῖον ἐπεθύμει ἡ μωρία του „Τοῦτο εἶναι καλήτερον πάντων, ἐφώναξεν, ἐπειδὴ μηδ' ἐγὼ τὸ ἐκατάλαβα“(β). Ὁ Λίβιος ἔγραφε διαλόγους ἠθικοὺς καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα (γ).

Τὸ μέγα του ὅμως σύγγραμμα ἦτο ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία διηρημένη εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἢ ἑκατὸν τεσσαράκοντα δύω βιβλία (δ), ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου, φθάνουσα ἕως τὸ 730 κτ. Ῥ. ἢ 24 πρ. Χριστοῦ ἔτος. Φαίνεται, ὅτι ἐδαπάνησεν εἰς τὴν συγγραφὴν εἰκοσιεννέα ἔτη, ἤγουν τὸν ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου χρόνον. Τὴν ἐδημοσίευσεν ὄχι ὅλην ὁμοῦ, ἀλλὰ κατὰ μέρη, καὶ ἐκλεΐσθη δι' αὐτὴν τόσον, ὥστε ἕνας σύγχρονός του ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην μὲ ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃ προσωπικῶς τὸν Λίβιον (ε). Ὁ Λίβιος ἀπέθανεν εἰς τὴν πατρίδα του ἑβδομήκοντα τριῶν ἐνιαυτῶν, καὶ οἱ Παταυϊανοὶ διετήρησαν τὸ μνῆμα του μὲ τιμὴν με-

(α) Κυντιλαν. de Institut. Orator. X, 1. — (β) „Tanto molior, ne ego quidem intellexi,“ Κυντιλιαν. ἔνθ. ἀνωτ. VIII, 2. — (γ) Σενεκ. ἐπιστ. 100. — (δ) Σενεκ. ἔνθ. ἀνωτ. — (ε) Πλίνιος Ἐπιστολῶν Libr. II, 3.

γάλην καὶ καυχῶνται ὅτι καὶ τώρα ἀκόμη ἔχουν μέρος τοῦ λειψάνου του.

Εὐχῆς ἄξιον ἦτο παρὰ τὰ λείψανά του ἂν ἐδιατηρεῖτο ὁλόκληρος ἡ ἱστορία του, τῆς ὁποίας δὲν ἔμειναν εἰμὴ τριάκοντα πέντε βιβλία καὶ πολλὰ τεμάχια. Πολὺν καιρὸν ἐπρόσμεναν οἱ σοφοὶ νὰ εὑρεθοῦν τὰ ἀφανισμένα. Ἀλλὰ πρὸ δύω περίπου ἑκατονταετηρίδων, Ἰωάννης Φρεϊνσέμιος Σβέκος τὸ γένος, διδάσκαλος εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Εἰλδελβέργης (γενν. 1608, ἀποθ. 1660), ἀπελπισθεὶς ἀπὸ τὴν εὕρεσίν των, ἐκοπίασε καὶ ἀνεπλήρωσε τὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα βιβλία ἐκ τῶν τεμαχίων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ οὕτως εὑρίσκεται τώρα ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ Λιβίου, ὄχι καθὼς τὴν ἔγραψεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ καθὼς παρέδωκαν τὴν ὕλην ἄλλοι καὶ τὴν ἐμόρφωσεν ἡ ἀγχίνοια τοῦ Φρεϊνσεμίου.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Λιβίου ἐπῃνέθη ἀνέκαθεν καὶ ἐπαινεῖται ἕως τὴν σήμερον. Ἡ λέξις του, ἐὰν καὶ ποικιλόμορφος, διατηρεῖ πάντοτε ἀπαράλλακτον εὐπρέπειαν· εἶναι περικαλλὴς χωρὶς ὑπερηφάνειαν, ἁπλῆ χωρὶς ταπείνωσιν· ὑψηγόρος χωρὶς ὄγκον· δραστήριος καὶ ἐμφαντικὴ μὲ σαφήνειαν καὶ καθαριότητα. Ὁ Κυντιλιανὸς (α) παραβάλλει τὸν Λίβιον μὲ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον, καὶ τοῦτο εἶναι ἱκανὸν ἐγκώμιόν του. Ὁ Λίβιος ἀπέκτησε μὲ τὴν εὐφράδειαν καὶ γλυκύτητα τὸ κλέος, τὸ ὁποῖον ἀπήλαυσεν ὁ Σαλλούστιος μὲ τὴν βραχυλογίαν καὶ στυφότητα. Διὰ τοῦτο ὁ Κυντιλιανὸς εἶπεν, ὅτι

(α) De institution. Orat. Lib. X, 1.

οἱ δύω οὗτοι ἱστοριογράφοι εἶναι μᾶλλον ἴσοι παρὰ ὅμοιοι.

Ἀλλὰ μόνη ἡ εὐφράδεια δὲν ἠδύνατο νὰ κλείσῃ τόσας ἑκατονταετηρίδας τὸν Λίβιον, ἐὰν μετ' αὐτῆς δὲν ἦτο ἡνωμένη ἡ ἀλήθεια, ἡ ψυχὴ τῆς ἱστορίας. Οὔτε ὁ φόβος μὴ παροργίσῃ τοὺς δυνάστας οὔτε κολακεία πρὸς αὐτοὺς ἐξ ἐλπίδων ἠδυνήθησαν νὰ τὸν παρεκτρέψωσιν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας. Ἐπανηγύρισεν εἰς τὴν ἱστορίαν του τὸν Πομπήϊον, τὸν Βροῦτον, τὸν Κάσσιον καὶ ἄλλους θανασίμους ἐχθροὺς τῆς Καισαρικῆς οἰκίας χωρὶς νὰ τοῦ μέλῃ διὰ τὴν φιλίαν τοῦ τότε ζῶντος μεγάλου Αὐγούστου (α). Δὶς (β) ἀναφέρει εἰς τὰ σωζόμενα βιβλία τὸν Αὔγουστον καὶ τὸν ἐπαινεῖ εἰς τρόπον, ὅστις καταισχύνει ὅλους τοὺς συγχρόνους του Αὐγουστοκόλακας καὶ ὅλα τὰ ἀνδράποδα τῶν μεγιστάνων τῶν ἐφεξῆς χρόνων ἕως τῆς σήμερον.

Ἡ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὅμως ὑπερβολικὴ ἀγάπη του φαίνεται καθ' ὅλον τὸ σύγγραμμά του. Θαυμάζει πάντοτε τὴν μεγαλειότητα τῆς Ῥώμης· ἐκθειάζει τὰς πράξεις τῶν ἀνδρῶν της, καὶ συγκαλύπτει ἢ μικρύνει τὰς κακίας των. Τοῦτο εἶναι σφάλμα τοῦ Λιβίου, ἀλλὰ σφάλμα, τὸ ὁποῖον ἔσφαλαν καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἱστορικοὶ (ἐὰν ἐξαιρέσῃς τὸν Θουκυδίδην) δεκαζόμενοι ἀπὸ τὸν ὑπερβάλλοντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος των ζῆλον.

Ἐλέγχουσι τὸν Λίβιον, ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν του ἀντέγραψεν ὁλόκληρα βιβλία ἀπὸ τὸν Πολύβιον χωρὶς νὰ ἐπαινέσῃ ποῦποτε οὐδὲ κἂν νὰ ὀνομάσῃ τὸν

(α) Τάκιτ. Χρον. IV, 34. — (β) Βιβλ. Α', 19 καὶ Δ', 20.

μέγαν Ἕλληνα ἱστοριογράφον. Ὁ ἔλεγχος οὗτος ἤθελεν εἶσθαι δικαιότατος, ἐὰν ἠξεύραμεν βεβαίως ὅτι δὲν τὸν ὠνόμασεν εἰς μέρη τῶν πολλῶν ἀφανισμένων βιβλίων τῆς ἱστορίας του. Μικρόψυχοι καὶ οὐδαμινοὶ συγγραφεῖς ἐντρέπονται νὰ ὁμολογήσουν πόθεν ὠφελήθησαν θέλοντες νὰ λάμπουν ὡς ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργοὶ συγγραμμάτων, ὡς νὰ ἦτο μικρὸς ὁ ἔπαινος τοῦ κοπιῶντος εἰς τὸ νὰ ἀντιγράφῃ καὶ νὰ συναρμολογῇ ἐκ πολλῶν ἓν ὁποιονδήποτε ὠφέλιμον σύγγραμμα, καὶ ὡς νὰ μὴ ἦτο μεγαλητέρα τιμὴ ἡ τοῦ ἐπαινοῦντος παρὰ ἡ τοῦ ἐπαινουμένου.

Τὸν ἐλέγχουσι προσέτι ὡς δεισιδαίμονα, ἐπειδὴ διηγεῖται πολλὰ θαυματουργήματα τῶν θεῶν κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους. Τοῦτο ὅμως εἶναι κοινὸν πρὸς τὸν ἡμέτερον Διονύσιον καὶ πολλοὺς φιλαρέτοις ἄνδρας τῆς τότε πολυθέου πλάνης. Ἔπειτα τὰ ἐπίστευεν ἄράγε; Ἔγραφεν ὅσα εὕρισκεν ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἀρχαῖα χρονικά. Δὲν ἔκρινεν αὐστηρῶς περὶ αὐτῶν διὰ νὰ μὴ καταφρονήσῃ ἐντελῶς τοὺς τότε σεβομένους περὶ τὰ θεῖα Ῥωμαίους. Ἐὰν ἡ θρησκεία του ἦτο ψευδής, ἦτο ὅμως εἰς ἔλλειψιν τῆς ἀληθινῆς καλητέρα παρὰ μηδεμίαν. Διὰ τοῦτο τὴν τιμᾷ πανταχοῦ· τιμᾷ τὴν ἠθικήν· συμβουλεύει γνώμας ὀρθάς, καὶ παρακινεῖ παντοίως τὸν ἀναγνώστην εἰς φιλανθρωπίαν καὶ δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο ἔμεινε καὶ θέλει μείνειν ἀκλόνητος ἡ δόξα τοῦ Λιβίου.

Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ μαζῇ μὲ τὸ πολεμικόν κλέος του ἐθαυμάσθη μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων ἱστοριογράφων διὰ τὴν καθαρότητα, δύναμιν καὶ

συντομίαν τοῦ λόγου του. Ὁ λακωνισμός του ἐδιαιωνίσθη ἀπὸ τὴν ἀγγελίαν τῆς κατατροπώσεως τοῦ Φαρνάκου „Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα“ (veni, vidi, vici) (α). Τὸ θαυμαστὸν εἶναι, ὅτι ὁ πολυασχολώτατος δορικτήτωρ ὅλου τοῦ κόσμου εὕρηκε σχολὴν νὰ γράφῃ καὶ γραμματικὰ θεωρήματα. Ὁ Αὖλος Γέλιος λέγει (β) ὅτι εἰς αὐτὰ ἐσυμβούλευε ἀξιολογωτάτην συμβουλὴν τοὺς νέους νὰ φεύγωσι τὰς ἀσυνηθίστους λέξεις ὡς οἱ ναῦται τὰς σκοπέλους.

Δὲν σώζονται τοῦ Καίσαρος ἄλλα συγγράμματα εἰμὴ ἑπτὰ βιβλία περὶ τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου καὶ τρία περὶ τοῦ ἐμφυλίου. Τὰ ὀνομάζει ὑπομνήματα (Commentarii), ἐπειδὴ ἐνῷ ὡδήγει τὰς λεγεῶνας του ἀπὸ τὰς Ἄλπεις ἕως τὴν Βρετανίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἕως τοῦ Ῥήνου, καὶ διέτασσε μάχας καὶ ἐπολιόρκει τείχη καὶ πόλεις, ἐσημείονεν ἐνταυτῷ συντόμως τὰς πράξεις του, καὶ προητοίμαζεν εἰς ἄλλους τὴν ὕλην διὰ νὰ γράφουν ἐντελῆ ἱστορίαν. Μ' ὅλον ὅτι ἦσαν αὐτοσχέδια τὰ ὑπομνήματά του, καθὼς καταλαμβάνει καθεὶς εὐκόλως, ἡ καθαρότης ὅμως καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ χάρις λάμπουσι τόσον εἰς αὐτά, ὥστε διόρθωσιν ξένην δὲν ἐπεδέχοντο χωρὶς νὰ διαφθαρῇ ὅλη ἡ καλλονή των. Πολλοὶ στρατηγοὶ ἐδιδάχθησαν καὶ διδάσκονται τὴν πολεμι-

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 209. — (β) „Quod a C. Caesare in primo de Analogia libro scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore et tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum,“ ἤγουν ὅ,τι ἐγράφθη ὑπὸ Γ. Καίσαρος εἰς τὸ πρῶτον περὶ ἀναλογίας βιβλίον ἔχε πάντοτε εἰς τὴν μνήμην καὶ εἰς τὸ στῆθος καὶ φεῦγε ὡς σκόπελον πᾶσαν ἀνήκουστον καὶ ἀσυνείθιστον λέξιν, Αὖλος Γέλ. Noctium Att. I, 10.

κὴν τέχνην ἀπὸ τὰ ὑπομνήματα τοῦ μεγάλου τούτου ἀρχιστρατήγου. Ἐὰν καὶ ἄλλοι πολέμαρχοι εἶχαν τὴν παιδείαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Καίσαρος νὰ γράφωσιν ὑπομνήματα τῶν πράξεών των, ἡ ἱστορία ἤθελεν εἶσθαι πολὺ καθαρωτέρα παρ' ὅσον τὴν γνωρίζομεν.

Τὰ ὑπομνήματα τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου ἐμεταφράσθησαν κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐξεδόθησαν μετὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Καίσαρος, ὅσα ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν, ἐν Φραγκοφορτίῳ, 1606. Ἡ μετάφρασις αὕτη, ἥτις δὲν ἔφθειρε πολὺ τὴν χάριν τοῦ πρωτοτύπου, ἀποδίδεται ὑπὸ πολλῶν εἰς Μάξιμον Πλανούδην.

Πατέρκουλος (Γάϊος ἢ Πόπλιος ἢ Μάρκος), ἤκμασεν ἐπὶ τοῦ Τιβερίου. Τὸν ἐσυνώδευσεν ἐννέα ἔτη εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας του καὶ ἀνεδείχθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πραίτωρ κατὰ τὸ ἔτος, ὁπότ' ἀπέθανεν ὁ Αὔγουστος, ὡς διηγεῖται αὐτός (α).

Τὰ πρῶτα μέρη τῆς ἱστορίας του ἠφανίσθησαν. Τὰ σωζόμενα ἀρχίζουσιν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περσέως (β) καὶ καταντῶσιν εἰς τὸν δέκατον ἕκτον ἐνιαυτὸν τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου του εἶναι ἄξιος τοῦ αἰῶνος ὁπότε ἔζη, καὶ ὁπότε διήρκει ἀκόμη ἡ καθαρότης τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης.

Κρίνεται φιλαλήθης εἰς ὅσα διηγεῖται μέχρι τῶν Καισάρων, ἔπειτα παραιτεῖται τὴν ἀλήθειαν πρὸς χάριν τοῦ Τιβερίου καὶ ψεύδεται ἀναισχύντως. Κατηγορεῖ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν συκοφαντεῖ τὸν Γερμανικὸν

(α) Ῥωμαϊκ. ἱστορ. Β', 124. — (β) Ἴδε τῶν ἱστοριῶν τούτων Τόμ. Γ, σελ. [illegible]

ὡς φιλοτάραχον, σιωπᾷ τὴν λαμπρότητα τῶν πράξεών του ἢ τὰς ἀναφέρει ὡς ἐν παρόδῳ, καὶ ἀμαυρόνει τὴν δόξαν τῆς Ἀγριππίνης καὶ ἄλλων, ὅσους ἠχθρεύετο ὁ Τιβέριος. Ἐπαινεῖ ἐξ ἐναντίας τὸν θηριοκάρδιον Τιβέριον, ἀλλὰ καὶ τὸν κακουργότατον ὑπουργὸν ἐκείνου Σηϊανὸν, τὸν ὁποῖον παραβάλλει μὲ τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους εἰς τὴν ἐγκράτειαν καὶ μὲ τοὺς σπανίους ἐναρέτους εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Ὁ Σηϊανὸς ὅμως, καθὼς τὸν κρίνει ὁ φιλαληθέστατος Τάκιτος, ἦτο, νὰ εἴπω οὕτως, ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης (α). Οἱ ἄρχοντες καὶ δυνάσται τῶν λαῶν ἐμποροῦν ἐκ τούτου νὰ συμπεράνωσι ποίαν ἰσχὺν ἔχουσιν οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνδραποδωδῶν ἐγκωμιαστῶν, οἵτινες πολλάκις ἐκ τοῦ βορβόρου τῆς κολακείας ἀναπέμπουσιν ὀσμὴν εὐφημίας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν διάβολον. Τοὺς ἀλιτηρίους ἐκείνους Ῥωμαίους, μ' ὅλα τὰ θυμιάματα τοῦ Πατερκούλου, τοὺς καταρᾶται πᾶς φιλάνθρωπος ἀναγνώστης.

Ἐπαινεῖται ὅμως ὁ ἱστορικὸς οὗτος ὡς εὐφυὴς ζωγράφος χαρακτήρων διαφόρων ἀρχαιοτέρων προσώπων· ἀλλὰ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν λεκτικὴν δύναμιν, καὶ ὄχι τὴν χρηστοήθειαν τοῦ Πατερκούλου.

Τάκιτος (Γάϊος Κορνήλιος), ἔζησεν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ, Τίτου, Δομιτιανοῦ καὶ Νερούα, οἵτινες τὸν ἐτίμησαν ὅλοι, καὶ ὁ τελευταῖος τὸν ἀνέδειξε καὶ ὕπατον (β). Ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Γναίου Ἀγρικόλα, ὅστις καθυπέταξεν ἐντελῶς τὴν Βρετανί-

(α) Περὶ πάντων τούτων ἴδε τῶν ἱστοριῶν Τόμ. Γ', σελ. 360 — 366. — (β) Πλίνιος Ἐπιστολῶν Βιβλ. Β', α.

αν εἰς τὴν δύναμιν τῆς Ῥώμης (α). Ἐφημίσθη ὅμως πλέον διὰ τὴν σοφίαν του παρὰ διὰ τὰς πολιτικὰς τιμάς του. Ὁ νεώτερος Πλίνιος ἦτο σύγχρονος καὶ φίλος του, καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ἐδιώρθωναν ἀλλήλων τὰ φιλοπονήματα (β). Τὴν σωζομένην ἱστορίαν του συνέταξεν, ἀφοῦ, καθὼς λέγει ὁ Σιδόνιος (γ), ἐπαρακίνησεν εἰς μάτην τὸν Πλίνιον νὰ τὴν συγγράψῃ. Περιέγραψε τὰ ἤθη τῶν Γερμανῶν, καὶ ἐβιογράφησε θαυμασίως τὸν πενθερόν του Ἀγρικόλαν λέγων ἐπὶ τέλους, ὅτι οἱ ἀναγνῶσται διὰ τὸ πρὸς τὸν ἱστορούμενον σέβας θέλουν παραβλέψειν τὰ σφάλματα τοῦ συγγράμματος. Ἀλλ' εἶναι τὸ σύγγραμμα ἄξιον νὰ ἀναγινώσκεται ἀπὸ καθένα, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοὺς λειτουργοὺς τῶν βασιλέων.

Τὸ μέγα σύγγραμμα τοῦ Τακίτου, τὸ ὁποῖον τὴν σήμερον ὀνομάζεται ἱστορία του, εἶναι τὸ καθιστοροῦν πράξεις εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γάλβα ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Δομιτιανοῦ (69—96 ἐκ Χρ.). Τὸ περισσότερον μέρος τούτου τοῦ συγγράμματος ἠφανίσθη καὶ δὲν ἐσώθη εἰ μὴ ἡ ἱστορία τοῦ ἑξηκοστοῦ ἐννάτου καὶ μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἑβδομηκοστοῦ ἔτους. Ἔπειτα συνέγραψε τὰ λεγόμενα χρονικὰ (Annalia), ἤγουν κατ' ἐπιτομὴν τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Γάλβα. Ἐκ τῶν χρονικῶν του σώζονται σχεδὸν ὁλόκληρα τὰ γενόμενα ἐπὶ Τιβερίου καὶ Νέρωνος, ἐπειδὴ ἀπὸ μὲν τοῦ πρώτου ἐλλείπουν τρεῖς οἱ πρῶτοι ἐνιαυτοί, ἀπὸ

(α) Ἴδε τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 393. — (β) Αὐτοῦ Ἐπιστολῶν Βιβλ. Ζ', β', καὶ Η', ς'. — (γ) Βιβλ. Δ', ἐπιστολ. 22.

δὲ τοῦ Νέρωνος τὰ τελευταῖα μέρη, σώζεται δὲ καὶ τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κλαυδίου. Ὅταν ἀνέλαβε τοὺς χαλινοὺς τῆς αὐτοκρατορίας ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ περιφήμου τούτου ἱστοριογράφου καταγόμενος Τάκιτος (α), ἐπρόσταξε νὰ βαλθοῦν τὰ συγγράμματα τοῦ προπάτορός του εἰς ὅλας τὰς δημοσίους βιβλιοθήκας, καὶ κατ' ἔτος νὰ γίνωνται μὲ κοινὴν δαπάνην δέκα αὐτῶν ἀντίγραφα διὰ νὰ εὐκολύνεται εἰς τοὺς φιλομαθεῖς ἡ ἀνάγνωσίς των.

Ὁ Τάκιτος παραγγέλλει καθῆκον τῶν ἱστοριογράφων νὰ καθαρεύωσιν ἀπὸ πάθος φιλίας ἢ ἔχθρας πρὸς τοὺς ἱστορουμένους. Οἱ ἱστορήσαντες, λέγει (β), τὰ τοῦ Τιβερίου, Κλαυδίου καὶ Νέρωνος, ἐπειδὴ ἔγραφαν ζώντων ἔτι τῶν ἱστουρουμένων προσώπων, ἐκαταφρόνησαν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ κολακείαν ἢ μῖσος. Δι' αὐτὸ τοῦτο κρίνει εὔλογον νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἱστορίαν τῶν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνων γενομένων καὶ ὑπόσχεται ὅτι θέλει ζωγραφήσειν ζωντανὴν τὴν ἀλήθειαν. Μὲ ταύτην τὴν φιλαλήθειαν καὶ τὴν βαθεῖαν κρίσιν του ἱστόρησε τὸν Τιβέριον οὕτως, ὥστε λέγεται ὅτι κανεὶς ἄλλος δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ἱστορήσῃ. Τὴν κακοήθειαν τοῦ Καλιγόλα, τὴν μωρίαν τοῦ Κλαυδίου, καὶ τὴν θηριώδη ἀπόνοιαν τοῦ Νέρωνος ἠδύναντο νὰ ζωγραφήσωσι καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ῥώμην τότε ζῶντες ῥήτορες· ἀλλὰ Τιβέριον νὰ εἰκονίσῃ ἐχρειάζετο Τάκιτος. Αὐτὸς μόνος ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐξηγήσῃ ὅλους τοὺς πολιτικοὺς δόλους, νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰς ἀληθινὰς τρομερῶν πράξεων αἰτίας, καὶ

(α) Ἴδε τῶν ἱστορ. τούτων Τόμ. Γ', σελ. 443. — (β) Χρον. Βιβλ. Α', α'.

νὰ διακρίνῃ τὸ πραγματικὸν ἀπὸ τὰ φάσματα. Ἐν γένει δὲ, παρωργισμένος καὶ ἀγανακτῶν διὰ τὰς ἀκατανοήτους μοχθηρίας τῶν αὐτοκρατόρων ἐκείνων, παρέστησεν εἰς τὴν ἱστορίαν του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κακίας, καὶ ἀρετὰς σπανίως. Καὶ ποῦ ἠδύνατο νὰ τὰς εὕρῃ πολλὰς τότε;

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Τακίτου κρίνεται ὅτι ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνειαν τῶν ἐπαινετῶν Λατινιστῶν· σκοτεινὸς εἶναι πανταχοῦ, ἀλλ' ἐμβριθὴς καὶ ὑψηλός· σύντομος μὲ δύναμιν, ἥτις ἀραιῖζει πολὺ τὰς ἐννοίας του.

Κοΐντιος Κύρτιος Ῥοῦφος, ἀγνοεῖται πότε ἤκμασεν· οἱ μὲν θέτουσι τὴν ζωήν του ἐπὶ Αὐγούστου· οἱ δὲ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ, καὶ ἄλλοι ἐπὶ Τραϊανοῦ. Ὁ Κύρτιος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς δέκα βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο πρῶτα ἐχάθησαν, καὶ ἀνεπληρώθησαν ἀπὸ τὸν προειρημένον (σελ. ξβ') ἀναπληρωτὴν τοῦ Λιβίου Φρεϊνσέμιον. Ἐπαινεῖται ἡ φράσις του ὡς ἁπλῆ καὶ γλυκεῖα καὶ γοητευτική. Τοῦτο εἶναι ἀλήθεια· ἀλλὰ δείχνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ Κύρτιος πολλὴν ἄγνοιαν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς τὸν ἱστορικὸν διὰ νὰ μὴ ἀπατᾶται. Ἀποδίδει αἰτίας φυσικῶν φαινομένων ἀλόγους, καὶ πιστεύει ὅτι ἡ σελήνη ἐκλείπει καὶ ὅταν εἶναι νέα καὶ ὅταν εἶναι πανσέληνος (α). Ὅλων σχεδὸν τῶν μυθωδῶν περὶ Ἀλεξάνδρου διηγημάτων πηγὴ εἶναι ὁ Κύρτιος. Ἀξιοκατάκριτον εἶναι ἂν τὰ ἔπλασεν αὐτός· ἄκριτον νοῦν δείχνει ἂν τὰ παρέλαβεν ἀβασανίστως ἀπ' ἀρχητέρους του ψευδολόγους καὶ πλάστας.

(α) «Lunamque deficere cum aut terram subiret aut sole premeretur», Βιβλ. Δ', 10.

Συετόνιος (Γάϊος Τραγκυΐλλος). Ἔζησεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ καὶ Δομιτιανοῦ (98 — 138 ἀπὸ Χρ.). Τὸν ἠγάπα ὁ νεώτερος Πλίνιος καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὡς τίμιον καὶ ἐνάρετον καὶ πολυμαθῆ (α). Ὁ Συετόνιος ἔγραψε πολλὰ, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλο δὲν σώζεται εἰμὴ ἡ ἱστορία τῶν δώδεκα πρώτων αὐτοκρατόρων, καὶ μέρος τοῦ περὶ τῶν ἐνδόξων γραμματικῶν καὶ ῥητόρων συντάγματός του. Ἡ ἱστορία αὕτη τιμᾶται πολὺ ἀπὸ τοὺς σοφούς. Περιγράφει μᾶλλον τοὺς αὐτοκράτορας παρὰ τὴν ἐπικράτειαν, ἐπειδὴ παριστάνει τὰς οἰκιακὰς καὶ ἰδιαιτέρας των πράξεις. Ἡ φράσις του εἶναι ἁπλῆ, ἐπειδὴ ἐπρόσεχε πλέον εἰς τὴν ἀλήθειαν παρὰ εἰς τὴν εὐγλωττίαν.

Φλῶρος (Λούκιος Ἰούλιος) νομίζεται ὅτι ἦτο Ἱσπανός. Ἐπὶ Τραϊανοῦ ἔγραψεν ἐπιτομὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας εἰς τέσσαρα βιβλία μὲ φράσιν ὡραίαν καὶ γλυκεῖαν. Ἄρχεται ἀπὸ Ῥωμύλου καὶ τελειόνει εἰς τὸν Αὔγουστον.

Ἰουστῖνος, ἱστορικὸς, μᾶλλον δὲ ἐπιτομεὺς ἱστορίας, νομίζεται, ὅτι ἔζη περὶ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα. Ἐπέτεμε τὴν ἱστορίαν συγγραφέως λαμπροῦ, ὁποῖος ἦτο ὁ Πομπήϊος Τρόγος. Ἡ ἱστορία τοῦ Τρόγου ἦτο καθολικὴ καὶ εἰς τεσσαράκοντα τέσσαρα βιβλία περιελάμβανε τὰ τῶν Ἀνατολικωτέρων ἐθνῶν, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Ῥωμαϊκὰ ἕως τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἐξαιρέτως τὰ τῶν Μακεδόνων· διὰ τοῦτο καὶ ἐπεγράφετο: Ἱστορίαι Φιλιππικαὶ καὶ ὅλου τοῦ κό-

(α) Πλίνιος Ἐπιστολῶν. βιβλ. ι', 95.

σμου γενέσεις καὶ θέσις τῆς γῆς (α). Ἀντέγραφεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων ὅσα εἶχε γράψειν ἀπ᾽ ἀρχῆς τῆς βασιλείας ταύτης ἕως Φιλίππου Α′ ὁ ἡμέτερος περίφημος ἱστοριογράφος Θεόπομπος ὁ Χῖος, ὅς τις ἤκμασε κατὰ τὸ 358 ἔτος πρὸ Χριστοῦ. Εἰς ἰσάριθμα βιβλία τὴν συνέτεμεν ὁ Ἰουστῖνος. Τοῦ Τρόγου ἡ ἱστορία ἐχάθη, καὶ ἔμεινε τώρα ἡ ἐπιτομή της αὕτη. Πόσην καθαρότητα καὶ χάριν εἶχε τὸ λεκτικὸν τοῦ Τρόγου, ἐμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὴν δημηγορίαν τοῦ Μιθριδάτου, τὴν ὁποίαν ἐφύλαξεν ὁ Ἰουστῖνος ὁλόκληρον εἰς τὸ λη′ βιβλίον. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰουστίνου ἐμεταφράσθη πρῶτον εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν ὑπὸ Ἰωάννου Μάκολα Ἀθηναίου καὶ ἐτυπώθη εἰς Βενετίαν 1686· ἐμεταφράσθη δεύτερον ὑπὸ Δανιὴλ Φιλιππίδου καὶ ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ 1817.

Ἓξ Λατῖνοι ἱστοριογράφοι, Σπαρτιανός, Λαμπρίδιος, Βουλκάτιος, Καπιτωλῖνος, Πολλίων καὶ Οὐόπισκος, οἵτινες ἔζησαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ μικρόν τι μετ᾽ αὐτόν, ὀνομάζονται συγγραφεῖς τῆς σεβαστῆς ἱστορίας. Συνέγραψαν οὗτοι τοὺς βίους τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἀπὸ Ἀδριανοῦ ἕως Καρίνου.

Αὐρήλιος Βίκτωρ, ἔζη ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κωνσταντίου (360 ἐκ Χρ.). Συνέγραψε τοὺς βίους τῶν αὐτοκρατόρων ἀπ᾽ Αὐγούστου ἕως τοῦ ιγ′ ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου. Τοῦ αὐτοῦ δὲ σώζεται καὶ ἐπιτομὴ τῶν βίων τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἀπὸ Πρόκα ἕως Ἰουλίου Καί-

(α) Ἡ Λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἦτο: Historiae Philippicae et totius mundi origines et terrae situs.

σαρος, εἰς τὴν σειρὰν τῆς ὁποίας ἄλλο σχεδὸν δὲν ἀπαντᾶται εἰμὴ ψιλὰ κύρια ὀνόματα καὶ χρονικαὶ ἐποχαί.

Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, Ἕλλην τὸ γένος, Ἀντιοχεὺς τῆς πατρίδα, ὑπηρέτησε πρῶτον εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ τῆς Ῥώμης αὐτοκράτορος Κώνσταντος· ἔπειτα παραιτηθεὶς τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐκεῖ ἔγραψεν εἰς βιβλία τριάκοντα ἓν Ἱστορίαν ἀπὸ Νερούα ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Οὐάλεντος. Σώζονται τὴν σήμερον μόνον τὰ δεκαοκτὼ τελευταῖα βιβλία της ἱστοροῦντα τὰ μετὰ τὸν Μαγνέντιον (353 κ. ἐφ.). Ἕλλην ὢν ἐπρόκρινε νὰ γράψῃ λατινιστί. Ἀλλὰ παρήκμαζαν τότε καὶ ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ ἦθος του κρίνεται σοβαρὸν καὶ εἰλικρινές. Ὡς τῆς ἐθνικῆς πολυθεΐας ὑπέρμαχος ἐγκωμιάζει τὸν ὁμόφρονά του Ἰουλιανὸν καὶ καταφέρεται κατὰ τοῦ Κώνσταντος. Κρίνει ὅμως ἀπαθῶς καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατόρων.

Εὐτρόπιος, ἄγνωστος τὸ γένος καὶ τὴν πατρίδα, ἐκ δὲ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου του φαινόμενος μᾶλλον Ἕλλην παρὰ Ῥωμαῖος, ἔγραψε διὰ προσταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (370 ἐκ Χρ.) ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ῥώμης ἀπὸ Ῥωμύλου ἕως τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος. Τὴν ἐπιτομὴν ταύτην μετέφρασεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κάποιος Παιάνιος, ὅς τις εἶναι ἄγνωστον πότε ἔζη. Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τὴν παρέφρασεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν καὶ τὴν ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου ἐν Βιέννῃ 1807 ὁ Νεόφυτος Δούκας. Ἄλλοι σχεδὸν ἐπίσημοι ἱστοριογράφοι Ῥωμαῖοι δὲν ἀπαντῶνται.

Κρίνω δὲ ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀπαντωμένων πρεσβευτικῶν καὶ παραινετικῶν λόγων, οἵτινες ὀνομάζονται συνήθως δημηγορίαι. Εἰς ὅλους τοὺς μεγάλους ἱστοριογράφους Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους εὑρίσκονται πολλαὶ καὶ ἐκτεταμέναι δημηγορίαι. Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ ἔθους τούτου, ἢ τοὐλάχιστον τὰς εἰσήγαγεν ὑπὲρ τὸν πρὸ αὐτοῦ γράψαντα Ἡρόδοτον. Εἰς αὐτὸν δημηγοροῦσιν οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Σπαρτιάται, οἱ Ἀθηναῖοι, ὁ Περικλῆς καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ ναύαρχοι εἰς διαφόρους περιστάσεις. Οἱ ἐφεξῆς ἱστοριογράφοι ἐμιμήθησαν τὸν Θουκυδίδην. Ὅτι αἱ δημηγορίαι εἶναι συντάγματα τῶν ὑποτιθεμένων ὅτι τὰς ἐκφωνοῦσι, κἀνεὶς πλέον δὲν τὸ πιστεύει. Διότι εἰς τὸν Θουκυδίδην, φέρ' εἰπεῖν, οὔτε ὁ Σπαρτιάτης λακωνίζει, ἐνῷ μάλιστα δημηγορεῖ εἰς τὴν Λακεδαίμονα, οὔτε ὁ Περικλῆς φαίνεται τόσον χαρίεις, ὅσον τὸν ἐγκωμίαζαν οἱ σύγχρονοί του, ἀλλ' ἐπικρατεῖ πανταχοῦ ὁ Θουκυδίδειος χαρακτὴρ ὑψηλότερος καὶ στρυφνότερος παρὰ εἰς τὰς διηγήσεις του. Διὰ τί λοιπὸν εἶπαν λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐξεφώνησαν οἱ ἱστορούμενοι ἢ δὲν τοὺς ἐξεφώνησαν οὕτως; Δὲν εἶναι ἁμάρτημα νὰ πλάττῃ ὡς ποιητὴς ὁ πιστὸς ἀκόλουθος τῆς ἀληθείας; Ἀπαντῶμεν δὲ πρὸς ταῦτα πρῶτον, ὅτι αὐτοί, τοὐλάχιστον ὁ Θουκυδίδης, ὁμολογοῦν, ὅτι δὲν ὁμιλοῦσιν ἀκριβῶς τοὺς αὐτοὺς λόγους τῶν δημηγορησάντων ἀλλ' ὡς ἔγγιστα τῆς ἀκριβείας, ἐπειδὴ ἐσώζοντο αἱ τῶν λεχθέντων ἔννοιαι εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀκουσάντων· αὐτοὶ δὲ

ἐξέφρασαν τὰς ἐννοίας ταύτας πιθανῶς κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου του ἕκαστος (α). Ὁμολογοῦσι δὲ καὶ μὲ τοῦτο πάντες, ὅτι εἶναι αὐτοὶ συντάκται τῶν δημηγοριῶν, ἐπειδὴ κἀνεὶς δὲν εἶπεν „Ἔλεξεν ὁ δεῖνα ταῦτα", ἀλλὰ „τοιάδε." Δεύτερον, ἡ συγγραφὴ τῶν δημηγοριῶν εἶναι τόσον θαυμαστὴ καὶ πολύτιμος, ὅσον, ἐπειδὴ ἐγράφοντο κατ' ἦθος τοῦ δημηγόρου, μᾶς διέσωσε τοὺς χαρακτῆρας λαῶν καὶ ἀνδρῶν, καὶ ἐνταυτῷ παρέδωκε φρονίμους ἀρχὰς καὶ βάσεις ὑγιεστέρας πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας· καὶ εἶναι ἔργον τῆς ὑψηλοτέρας ἱστορικῆς τῶν μεγαλοφυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τέχνης, τὴν ὁποίαν δὲν δύνανται νὰ μιμηθῶσι διὰ πολλοὺς λόγους οἱ νεώτεροι, ὅτι ἐλάμπρυναν τὰς ἱστορίας των μὲ τοιαῦτα ἐπεισόδια, καὶ δι' αὐτῶν ἐδίδαξαν καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους τὰ συμφέροντά των. Διὰ τοῦτο ἀντὶ νὰ τοὺς μεμφώμεθα διὰ τὰς δημηγορίας χρεωστοῦμεν νὰ τοὺς εὐχαριστῶμεν, ὅτι διὰ τούτου τοῦ μέσου ἔγειναν κήρυκες μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ὠφελοῦσι μεγάλως τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ ἀκατάπαυστος προσοχὴ καὶ ἀσχολία εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀνὰ χεῖρας ἱστοριῶν μὲ ἀναγκάζει νὰ διακόψω ἐνταῦθα τὰ μακρὰ ταῦτα προλεγόμενα. Λείπεται νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν ἱστοριογράφων τῶν

(α) »Καὶ ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι, ἢ μέλλοντες πολεμή»σειν ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν ἀκρίβειαν αὐτὴν διαμνη»μονεῦσαι ἦν, ἐμοί τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα, καὶ τοῖς ἄλλοθεν ποθὲν »ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν· ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ »παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἔγγιστα τῆς »ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται.« Θουκυδ. Α΄, 22.

νεωτέρων ἐθνῶν, περὶ τῶν δοκιμίων, ὅσα ἔκαμαν οἱ ἡμέτεροι συγγράψαντες ἢ μεταφράσαντες ἱστορίας, καὶ τελευταῖον περὶ τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ συντάγματος πόθεν τὸ παρέλαβα καὶ τί συνεισέφερα ἐγὼ εἰς αὐτό. Περὶ πάντων τούτων θέλω ὁμιλήσειν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἕκτου τόμου, ὅπου ἀρχίζει ἡ νέα ἱστορία, παρακαλῶν τὸν ἀναγνώστην νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀσθένειάν μου, ἂν δὲν δύναμαι νὰ εἴπω διαμιᾶς ὅσα ἴσως ἐπόθει νὰ ἀκούσῃ περὶ τοῦ ὅλου. Τοῦτο προλέγω μόνον ἐνταῦθα μὲ ὀλίγους λόγους, ὅτι τὰ ἀπαντώμενα κύρια ὀνόματα ἀνδρῶν, πόλεων, ἐθνῶν κτλ., μάλιστα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν τὰ ἔγραφα ὡς τὰ εὕρηκα γραμμένα εἰς τοὺς ἡμετέρους Ἕλληνας ἱστοριογράφους. Εὔχομαι δὲ νὰ ὠφεληθῶσι τὰ εἰς τὰς σχολὰς παιδευόμενα μειράκια περισσότερον ἀπὸ τὰ πράγματα παρὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῆς ἱστορίας, συναθροίζοντες τὰς πολυτίμους ἐκείνας γνώσεις, ὅσαι δύνανται νὰ εὐδαιμονίσωσι καὶ αὐτοὺς καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα!

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, αωλ΄
κατὰ μῆνα Ἰανουάριον.

Κ. Μ. Κούμας.

ΠΙΝΑΞ.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πρῶτον.

Ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἕως τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου. (500 πρ. Χρ.)

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Οἱ Ἕλληνες ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.

Σελ. 76 στίχ. 3 γράφε ὀρεινόν.
— 503 καὶ 504 γρ. Μεγάβυζος.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως τῶν ἡμερῶν μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

1. Ἀξία καὶ ὕλη τῆς γενικῆς ἱστορίας.

Μικρὰ προσοχὴ εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι τὰ γνωρίζομεν πολλὰ ἐπιπολαίως καὶ ἀτελῶς, ἐνόσῳ περιοριζόμεθα εἰς μόνον τὸ παρόν. Ὅς τις θέλει νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ κρίνῃ ἀκριβῶς τὰ παρόντα, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὸ παρελθὸν διὰ νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἔλαβαν τὰ πράγματα τὴν μορφὴν, μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς φαίνονται τώρα, ἐκ τίνων σπερμάτων ἐγεννήθησαν, πῶς ηὔξησαν, τίνα δρόμον ἐπεριπάτησεν ἡ ἀνάπτυξίς των. Διότι τὸ παρελθὸν εἶναι ἡ χώρα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφύτρωσε τὸ παρὸν, καὶ περιέχει τὰς αἰτίας τῆς γενέσεώς του καὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης μορφώσεώς του. Ἡ γνῶσις ταύτης τῆς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀλληλουχίας, κατὰ τὴν ὁποίαν γεννῶνται πάντοτε τὰ παρόντα ἐκ τῶν παρελθόντων, ὀνομάζεται Ἱστορία. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι προφανέστατα ἡ μεγάλη ἀξιολογότης, τὸ διάφορον καὶ ἡ ὠφέλειά της. Ὅταν π. χ. πρόκειται λόγος περὶ πολιτείας τινὸς καὶ τῶν νόμων της, ἡ κρίσις εἶναι ἐλλιπὴς καὶ μονομερὴς, ἐὰν δὲν ἐρευνήσῃς τοῦ παρελθόντος χρόνου τὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθεν ἡ παροῦσα.

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἱστορία ἀπαραίτητος πρὸς ὀρθὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων· ἀλλ' εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἀστὴρ ὁδηγὸς πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὠνόμασαν πολλάκις τὸ παρελθὸν καθρέπτην τοῦ παρόντος· πολλὰ εὐλόγως· διότι εἰς αὐτὸν βλέπει ὁ ἀνιχνευτὴς τῆς ἀληθείας τὰς αἰτίας τῆς αὐξήσεως καὶ τοῦ μεγαλείου, καθὼς καὶ τῆς πτώσεως καὶ τοῦ ὀλέθρου τῶν πολιτειῶν, καὶ ὅσοι εἶναι θεόθεν κεκλημένοι νὰ κυβερνῶσι τὰ κοινὰ πράγματα, εὑρίσκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν προσφυέστατον κανόνα τῆς ἐνεργείας των.

Δὲν εἶναι τρόπος νὰ γνωρίζωμεν ἐντελῶς ὅσα συνέβησαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς πρὸ τῶν ἡμετέρων χρόνων· καὶ ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ, ὅτι ἔχομεν ὅλα τὰ ἀκριβέστατα χρονικά, ἐκτεινόμενα εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, μικρότατον μέρος αὐτῶν ἤθελε δώσειν ὕλην εἰς τὴν γενικὴν ἢ παγκόσμιον ἱστορίαν. Βέβαια τὸ μέτρον τοῦ μάκρους ἢ τῆς βραχύτητος εἶναι διάφορον κατὰ τὸν διάφορον σκοπόν, τὸν ὁποῖον βάλλει ἔμπροσθέν του ὁ ἱστοριογράφος μὲ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σχῆμα τῆς βίβλου του· γενικῶς ὅμως ἐκεῖνα τὰ πράγματα ἐξιστορεῖ μόνον, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν προκοπὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων, ἢ τοὐλάχιστον ὅσα ἔχουσι φανερὰν πρὸς αὐτὰ σχέσιν. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς γυμνάζουσιν ἢ ἐγύμνασαν ὅσον πρέπει τὸ πνεῦμα των, οὔτε ὅλα μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον· διὰ τοῦτο οὔτε περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν, οὔτε περὶ πάντων μὲ τὴν αὐτὴν ἔκτασιν ὁμιλεῖ ἡ γενικὴ ἱστορία, ἥτις εἶναι ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκθέτουσα τὴν παιδείαν καὶ τοὺς βαθμοὺς τῆς τελειοποιήσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεών του. Διὰ τοῦτο ὀνομάζονται μερικώτερον Ἱστορικὰ ἔθνη, ὅσα ἐγύμνασαν ἐξαιρέτως τὰς νοητικάς των δυνάμεις, καὶ ἐγράφθη εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν κύκλος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν ἔθνη τινὰ ἐμβαίνοντα

καὶ πάλιν ἐκβαίνοντα, ἐπειδὴ πρότερον ὑψώθησαν εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἔπειτα ἐκρημνίσθησαν εἰς τὴν ἀμάθειαν. Εἰς τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἱστορίας ὑπάρχουσι πάντοτε ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἐπάτησαν τὸν ὑψηλότατον βαθμὸν τῆς παιδείας· ἄλλα δὲ ἵστανται εἰς βαθμὸν κατώτερον, ἢ ἡ παιδεία των δὲν μετεδόθη εἰς ἄλλους, ἢ δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Διὰ τοῦτο ἡ ἔννοια τοῦ ἱστορικοῦ ἔθνους εἶναι σχετική, καὶ δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἀκριβῆ τὴν διάκρισιν. Ἔθνη δέ τινα, τὰ ὁποῖα ἵστανται εἰς χαμηλότατον βαθμὸν τῆς παιδείας, τὰ ἀναφέρει ἡ ἱστορία μόνον ἐπειδὴ ἐσυναντήθησαν μὲ πεπαιδευμένα καὶ ἐνήργησαν τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης των.

Χαρακτὴρ λοιπὸν ἔθνους ἱστορικοῦ εἶναι ἐὰν συνήργησεν εἰς τὴν καθολικὴν προκοπὴν καὶ παιδείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ καθολικὴ ὅμως παιδεία ἐφάνη πάντοτε μὲ διαφόρους παραλλαγὰς καὶ μορφάς. Διότι καθὼς ἕνας ἄνθρωπος ἔχει μὲν ὅλα τὰ πνευματικὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἔχει δὲ καὶ ἴδια τῆς ἀτομότητός του, οὕτω καὶ ἓν ἔθνος σπεύδει μὲν πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς παιδείας, δείχνει δὲ ἔργα τῆς παιδείας διάφορα παρὰ τὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ἡ διαφορότης αὕτη καὶ ποικιλία ἀποδείχνει τὰ ἔθνη, ὅτι ἐνεργοῦσι ζωντανῶς καὶ πρωτοτύπως, ἐνῷ ἡ παντελὴς ὁμοιότης εἶναι ἔργον μηχανικῆς μιμήσεως ἀλλοτρίων γεννημάτων.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ψυχικάς του δυνάμεις, ἐὰν δὲν συγκατοικήσῃ μὲ πολλοὺς ὁμοειδεῖς του εἰς ἕνα τόπον, ὅς τις ὀνομάζεται Πόλις· διὰ τοῦτο ὀνομάζεται πολιτισμὸς ἔθνους τὸ ἄθροισμα τῆς προκοπῆς καὶ παιδείας ὅλων τῶν μερικῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα συναποτελοῦσι τὸ ἔθνος. Τὸν πολιτισμὸν τῶν ἐθνῶν παριστάνουσιν ἐξαιρέτως Πολιτεία, Θρησκεία, ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι. Ἔργον λοιπὸν τῆς γενικῆς ἱστορίας εἶναι νὰ μᾶς

διηγηθῇ περὶ τούτων ἁπάντων, ὅσον τὴν συγχωροῦσι τὰ ὅριά της. Διότι, ἐπειδὴ ἡ μελέτη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν εἰσχωρεῖ βαθύτερα εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀντικειμένων της, ἡ γενικὴ ἱστορία ἀρκεῖται νὰ τὰ θεωρῇ γενικώτερα καὶ νὰ ἐκθέτῃ μόνον τὰ οὐσιωδέστερα. Ἡ πολιτεία ὅμως, χωρὶς τὴν ὁποίαν οὔτε προκοπὴ δύναται νὰ ὑπάρξῃ, οὔτε κἀμμία ἀνάπτυξις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐκτελεῖται, εἶναι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

---

2. Πηγαὶ τῆς ἱστορίας.

Πρὶν εὑρεθοῦν τὰ γράμματα, ἢ πρὶν τὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ νὰ συντάσσωσι βιβλία, τὰ γενόμενα ἐνεπιστεύοντο εἰς τὴν διαφύλαξιν τῆς μνημονικῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ἐὰν καὶ εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὸ μνημονικὸν ἦτο ἰσχυρότερον καὶ πιστότερον, κατὰ φυσικὸν ὅμως τρόπον ἡ ἀγγελία τῶν πράξεων καὶ παθημάτων τῶν προγενεστέρων συνεσωρεύετο, ἀνεμίγνυτο μὲ ἄλλας, καὶ τελευταῖον ἐνοθεύετο παντάπασι, παρεκτὸς ἐξόχων τινῶν συμβαμάτων, τὰ ὁποῖα διετηροῦντο γενικώτερον εἰς τὴν μνήμην. Λόγος ὅμως γεγραμμένος μένει καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἐὰν καταλαμβάνωσι τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, κτῆμα καὶ κειμήλιον διαρκέστατον. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχὴ τοιούτων γραπτῶν διηγημάτων, τὰ ὁποῖα στρέφονται εἰς τοὺς χόνους ὁπότε ἤρχισεν ἡ γραφὴ, ἢ εἰς τοὺς μικρόν τι παρελθόντας, εἶναι ἀρχὴ τῆς βεβαίας ἱστορίας. Ὅσα δὲ συνέβησαν πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς καὶ διὰ τοῦτο ἀναφέρονται εἰς τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους, ἔφθασαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, καὶ

μᾶς συναντῶσιν ἢ ὡς ἱστορικὴ παράδοσις γραμμένη ἀπὸ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, ἢ — τὸ ὁποῖον εἶναι δαψιλεστάτη πηγὴ εἰδήσεων τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων — ὡς μῦθος καὶ ποίησις.

Διότι ἡ παλαιὰ ἱστορία διακρίνεται ἀπὸ τὴν μεταγενεστέραν ὄχι μόνον διὰ τῶν διαδοθέντων μὲ τὴν μνήμην ἐκ στόματος, ἀλλὰ μάλιστα διὰ τῆς ἰδιότητος τοῦ χαρακτῆρος τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὸ νηπιῶδες γένος τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἀναλογίζεται καὶ νὰ συλλαμβάνῃ ἀφῃρημένας ἐννοίας· ἐχρειάζετο αἰσθητὰ σύμβολα διὰ νὰ καταλαμβάνῃ τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίζοντο οἱ ἀρχαιότατοι σοφοὶ καὶ ἱερεῖς, ἦτο ἢ συμβολικὴ, ἤγουν συνδεμένη μὲ σύμβολα, τὰ ὁποῖα περίσταναν ἐννοίας τινὰς, ἢ μυθικὴ, ἥτις μὲ διηγήσεις τινὰς ἐδίδασκεν ἱστορικὰ, θεολογικὰ, ἠθικὰ, φυσικὰ πράγματα. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέωμεν τὸν μῦθον μὲ τὰ αὐθαιρέτως καὶ ὁλοκλήρως πλαττόμενα ποιήματα. Τοῦ μύθου βάσις εἶναι κἄποιον ἀληθινὸν ἀντικείμενον. Προστίθεται ὅμως εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πλάσμα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· ὁ μῦθος προσωποποιεῖ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ὀνομάζει Ποσειδῶνα· ἡ ποίησις διηγεῖται καὶ πολλὰς αὐτοῦ πράξεις. Ὁ μῦθος καλύπτει ἀληθινὰς ἀνδραγαθίας φυλῆς τινὸς, τὰς ὁποίας ἡ πλαστὴ ποίησις ἀποδίδει εἰς ἓν πρόσωπον. Εἰς ταύτην τὴν σύμμιξιν σκοτίζονται καὶ οἱ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι συνάπτουν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς θεοὺς, τοὺς συμπεριάγουσι, καὶ ἀποτελοῦσι τὸ γένος τῶν ἡρώων.

Εἰς τοὺς μύθους τούτους καὶ εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα ἐνυπάρχουσιν ἀξιολογώταται ἀλήθειαι τῶν συμβάντων εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ἀλλὰ τίς εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς τοὺς ἐξηγήσῃ; Πολλαὶ ὑποθέσεις ἐπενοήθησαν ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς καὶ φιλολόγους· ἀλλ' ἡ μία ἀναιρεῖ τὴν ἄλλην, καὶ πᾶσα μία φθάνει εἰς βαθ-

μὸν τινὰ πιθανότητος, κἀμμία ὅμως δὲν ἀναπαύει ἐντελῶς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου. Πρόσωπα τινὰ τῶν παλαιῶν χρόνων ἐκλαμβάνονται ἀδίκως ὡς ἀνύπαρκτα, μόνον διότι ἠδύναντο νὰ πλασθῶσι μὲ τὴν φαντασίαν. Πολλὰ δὲ πράγματα φαίνονται ἀληθινὴ ἱστορία, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι· ἐξαιρέτως ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ χωρίζῃ τις ἐπιμελῶς τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὰ τερατώδη πλάσματα. Τὸ πάγκοινον μεγάλου τινὸς συμβάματος, Π. χ. ὅτι οἱ Ἕλληνες μίαν φορὰν ἐστράτευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκεῖ ἐκρήμνισαν τὴν Τροίαν, διεσώθη κατὰ παράδοσιν· αἱ περιστάσεις ὅμως ἐλησμονήθησαν ἢ παρεμορφώθησαν· καὶ οἱ ποιηταὶ τὰς ἐπενόησαν κατὰ τὰς χρείας των. Ἱστορικὴ ἀλήθεια, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἤγουν ἀκριβὴς συμφωνία τῆς διηγήσεως τοῦ πράγματος καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις, δὲν εὑρίσκεται εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὁπότε τὸ ἔπος ἐπέχει τὸν τόπον τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἔπους εἶναι ποιητικὴ, ἤγουν συμφωνία τῶν φρονημάτων καὶ τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τοὺς δρῶντας, μὲ τὰς ἰδιότητας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.

Ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῆς βεβαίας ἱστορίας πρέπει νὰ διακρίνωμεν τοὺς συγχρόνους ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, ἐπειδὴ ἡ ἀξιοπιστία ἐλαττοῦται ἀναλόγως μὲ τὴν περισσοτέραν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον περιγράφει ὁ συγγραφεύς.

Οἱ πρῶτοι ὀνομάζονται μὲ ἀκρίβειαν πηγαὶ τῆς ἱστορίας· ἀλλ' ἐμποροῦν νὰ εἶναι πηγαὶ καὶ οἱ μεταταγενέστεροι, ἐὰν ἐχάθησαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤντλησαν οὗτοι τὰς ἱστορίας των. Ἐὰν ὅμως σώζωνται οἱ πρῶτοι, πρέπει νὰ προτιμῶνται ἀπὸ τοὺς δευτέρους. Ἡ ἐξέτασις τῶν ἱστορικῶν ἀληθειῶν εἰς τοὺς πρώτους συγγραφεῖς εἶναι ἔργον τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ψῆφος ἐμ-

πορεῖ νὰ δώσῃ εἰς πολὺ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς δανεισθέντας τὴν ὕλην ἀπὸ τὰς πηγὰς τὴν προτίμησιν τῆς ἀξιοπιστίας παρὰ εἰς ζήσαντας πλησιέστερα τῶν γενομένων.

Ἀλλὰ πρὸς γνῶσιν τῶν ἀρχαίων χρησιμεύουσιν ὄχι μόνον οἱ κυρίως ἱστορικοὶ καὶ οἱ πλησίον αὐτῶν ἱστάμενοι Γεωγράφοι καὶ Περιοδευταὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥήτορες καὶ Ποιηταὶ, ἐπειδὴ, ἐὰν καὶ οἱ δεύτεροι μάλιστα πλάττουσι τὰ πράγματα, ζωγραφοῦσιν ὅμως πιστῶς τὰ ἤθη καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν παλαιῶν· προσέτι ἐπιγραφαὶ, οἰκοδομήματα, εἰκόνες, ἀνδριάντες, νομίσματα κτλ. τὸ μὲν, ὅτι μᾶς δείχνουν διὰ τῶν τεχνουργημάτων τὸν χρόνον, ὅστις τὰ ἐγέννησε, τὸ δὲ, ὅτι ἀναπληροῦσι καὶ ἐξηγοῦσι πολλὰ ἐλλιπῆ καὶ ἀσαφῆ μέρη τῆς ἱστορίας.

3. Περὶ ἀρχῆς τοῦ κόσμου.

Ὅσον ἀνωτέρω τῆς βεβαίας ἱστορίας τῶν πραγμάτων ἀναβαίνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν νοῦν του, τόσον βαθύτερον σκότος ἀπαντᾷ, ἐπειδὴ, ὡς ἴδαμεν, πρὸ τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, πᾶν γενόμενον ἐπνίγετο εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, ἢ μετεμορφόνετο εἰς μυθιστορίας. Ἡ ἀκόρεστος ὅμως ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ γινώσκῃ καὶ ὅσα δὲν γινώσκονται, ἐζήτησεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη νὰ εὕρῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν ἀρχὴν τῆς γῆς, ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐνδιαιτᾶται, καὶ τὴν ἀρχὴν ὅλου τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἔθνος, τὸ ὁποῖον δὲν ὠνειρεύθη ὅτι ἐξεύρει ὅλα ταῦτα τὰ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν γνῶσιν κείμενα. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφίνοντες τοὺς μύθους τῶν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ πλανωμένων ἐθνῶν, ανα-

φέρομεν μόνον ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεως τοῦ παντὸς καθὼς μᾶς τὴν ἱστόρησεν ὁ θεόπνευστος Μωϋσῆς.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὕτως ἀρχίζει ἡ ἁγία γραφή. Ἓξ ἡμέρας διήρκεσεν ἡ δημιούργησις τοῦ κόσμου. Τὴν πρώτην ἡμέραν ἔκτισεν ὁ Θεὸς μὲ μόνον τὸν παντοδύναμον λόγον του τὸ φῶς, καὶ διεχώρισε τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύκτα· τὴν δευτέραν, τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· τὴν τρίτην, ἐνῷ ἡ γῆ ἦτο σκεπασμένη ὅλη ἀπὸ ὕδατα, τὴν ἐχώρισεν ἀπ' αὐτὰ, καὶ ἔδειξε τὴν ξηρὰν, καὶ ἐκάλεσε θαλάσσας τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων, καὶ ἐπρόσταξε τὴν γῆν καὶ ἐβλάστησεν ὅλα τὰ φυτὰ καὶ δένδρα· τὴν τετάρτην ἔκτισε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντας τοὺς ἀστέρας· τὴν πέμπτην, ὅλα τὰ ἔνυδρα ζῶα καὶ τὰ πετεινά· τὴν ἕκτην ὅλα τὰ χερσαῖα, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν· τὴν ἑβδόμην συνετέλεσεν ὁ θεὸς πάντα τὰ ἔργα του, καὶ κατέπαυσε. Διὰ τοῦτο ἕως τὴν σήμερον ἑορτάζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι μὲ ἀργίαν τὴν ἁγιότητα τοῦ Σαββάτου, ἢ τῆς ἑβδόμης ἡμέρας, ἥτις εἰς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ἡ Κυριακή.

Ἔθεσεν ὁ Θεὸς τοὺς πρωτοπλάστους, Ἀδὰμ καὶ Εὔαν εἰς τὸν παράδεισον ἢ εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἐδὲμ, διὰ νὰ ἀπολαύωσι τοὺς ὡραιοτάτους καρποὺς καὶ τὰ κάλλιστα ἄνθη· ἡ ἁγία γραφὴ τοὺς παριστάνει τόσον ἀθώους, ὥστε δὲν ἐπαρατήρουν τὴν γύμνωσίν των, οὐδ' ᾐσχύνοντο ἀλλήλους. Ὁ θεὸς αὐτὸς ἐφαίνετο συχνάκις εἰς αὐτοὺς, καὶ ἐσυνωμιλοῦσε πατρικῶς μαζήτων. Ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν ὅλων τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα εἶχε δημιουργήσειν ἀρχήτερα. Τὸν Ἀδὰμ εἶχε πλάσειν πρῶτον μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας. χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς. Ἐστοχάσθη ἔπειτα, ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ εἶναι μόνος ὁ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο ἔβαλεν ἔκστασιν εἰς τὸν Ἀδὰμ, καὶ λαβὼν μίαν ἀπὸ τὰς πλευράς του, ἔπλασεν ἐξ αὐτῆς τὴν Εὔαν. Διὰ τοῦτο εἶναι τόσον προσκολλημένη ἡ γυνὴ εἰς τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ εἶναι ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων του καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός του.

Ἀλλὰ πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ δυστυχία, ὁ κόπος, ἡ εἰς τὸ κακὸν κλίσις, καὶ ὁ τρομερώτατος θάνατος, διηγεῖται ἡ ἱερὰ βίβλος τὰ ἐφεξῆς. Ἔστεκεν εἰς τὸν κῆπον δένδρον γνώσεως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μόνου τοὺς καρποὺς ἀπηγορεύθη μὲ ποινὴν θανάτου εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν νὰ φάγωσιν. Ἀλλ' ἰδοὺ ἦλθεν ὁ ὄφις καὶ ὡμίλησεν εἰς τὴν Εὔαν. „Εἶπε μὲν ὁ θεὸς, ὅτι θέλετε ἀποθάνειν, ἐὰν φάγητε ἀπὸ τὸ δένδρον τοῦτο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀλήθεια· θέλουν διανοιχθῆν οἱ ὀφθαλμοίσας, καὶ θέλετε γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, καὶ θέλετε εἶσθαι ὡσὰν θεοί· διὰ τοῦτο ἀκούσατέ με, καὶ φάγετε ἀπ' αὐτοῦ.“ Ὑπήκουσεν ἡ λαίμαργος γυνὴ, ἔφαγε καὶ ἔδωκεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἄνδρα της. Καὶ διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔγνωσαν ὅτι ἦσαν γυμνοὶ, καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς, μὲ τὰ ὁποῖα ἐσκέπασαν τὴν γυμνότητά των. Τὸ δειλινὸν ὑπῆγεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν παράδεισον· οἱ δὲ παραβάται ἐκρύβησαν ὄπισθεν τῶν δένδρων. „Ἀδὰμ ποῦ εἶ;“ εἶπε πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἀφοῦ ὁ Ἀδὰμ ὡμολόγησε τὴν ἀλήθειαν, εἶπε κύριος ὁ Θεὸς πρῶτον εἰς τὸν ὄφιν. „Ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπὶ τῷ στήθει σου καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ καὶ γῆν φαγῇ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.“ Εἰς δὲ τὴν Εὔαν εἶπεν. „Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει.“ Εἰς δὲ τὸν Ἀδάμ. „Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου ἕως τοῦ ὑπο-

στρέψαισε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.“ Καὶ οὕτως ἐξώρισεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ τὸν παράδεισον· καὶ τοὺς ἐνέδυσε χιτῶνας δερματίνους· καὶ οὗτοι ἠναγκάσθησαν μὲ τοὺς κόπους καὶ μὲ τὴν φρόνησίν των νὰ φυλάξωσιν εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ζωήν των.

Δύω διάφοροι βίοι μετεδόθησαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ δύω υἱοὺς τῶν πρωτοπλάστων. Ὁ Ἄβελ ἔγεινε ποιμὴν προβάτων· καὶ ὁ Κάϊν γεωργός. Τρίτος αὐτῶν υἱὸς ὠνομάζετο Σήθ.

Ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὸν παράδεισον καὶ ἔχασαν τὴν φυσικήν των ἀθωότητα, ἐξέκλιναν εὐθὺς εἰς τὴν κακίαν καὶ διχόνοιαν. Ὁ Κάϊν ἐπρόσφερεν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καὶ ὁ Ἄβελ ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων θυσίαν εἰς τὸν κύριον. Ὁ Θεὸς ἐπροσδέχθη εὐμενῶς τὰ δῶρα τοῦ Ἄβελ, καὶ ὁ Κάϊν ἀπὸ φθόνον ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφόν του Ἄβελ. Ὁ Θεὸς ἐσυγχώρησε μὲν τὸν μετανοήσαντα ἁμαρτωλὸν, τὸν ἐκαταδίκασε δὲ νὰ περιπλανᾶται μακρὰν τοῦ πατρός του. Ἀπεμακρύνθη λοιπὸν ὁ Κάϊν πρὸς ἀνατολὰς ἐν γῇ Ναΐδ, ἔγνω ἐκεῖ τὴν γυναῖκά του, καὶ ἐγέννησε πολλοὺς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἐνῷ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Σὴθ ἔμεινε μὲ τὸν πατέρα του. Ἐδιαιρέθη λοιπὸν ἡ πρώτη τῶν ἀνθρώπων οἰκογένεια εἰς δύω· καὶ κατ' ὀλίγον ἐγενήθησαν δύω μικροὶ λαοὶ, Καϊνῖται καὶ Σηθῖται. Ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάϊν εἷς μὲν, ὁ Ἰουβὰλ, εὕρηκε τὸ ψαλτήριον καὶ τὴν κιθάραν, ἕτερος δὲ ὁ Θόβελ τὴν ἐργασίαν τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδήρου. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπροχώρει πάντοτε εἰς τὰ ἔμπροσθεν· καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἔφθασαν καθεὶς εἰς ἡλικίαν ὀκτακοσίων, ἕως ἐννεακοσίων ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα.

Ἡ ἁγία γραφὴ ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς διηγῆται περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Κάϊν καὶ τοῦ Σήθ. Εἷς ἐξ

αὐτῶν, ὁ Ἐνὼχ, εὐηρέστησε τῷ θεῷ, καὶ μετετέθη ζῶν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν. Οἱ δὲ ἄλλοι ἔζων μὲ κακίαν καὶ ἀδικίαν μεγάλην, ὥστ' ἀπεφάσισεν ὁ Θεὸς νὰ ἀπαλείψῃ ἀπὸ τὴν γῆν τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν. Ἕνα μόνον ἄνθρωπον, τὸν Νῶε, διὰ τὴν εὐσέβειάν του εὕρηκεν ἄξιον νὰ τὸν διαφυλάξῃ ἀπὸ τὸν κοινὸν ὄλεθρον. Τοῦτον ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς νὰ κτίσῃ μίαν μεγάλην κιβωτὸν, καὶ νὰ τὴν ἀσφαλτώσῃ ἐπιμελῶς καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, νὰ εἰσάξῃ εἰς αὐτὴν ἀπὸ πάντων τῶν ζώων δύω, ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτὸς μὲ ὅλον τὸν οἶκόν του. Μόλις ἐπληρώθη ἡ προσταγὴ τοῦ θεοῦ, καὶ εὐθὺς ἠνοίχθησαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ βροχὴ ἀδιάκοπος τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐπερίσσευεν οὐρανόθεν τὸν κατακλυσμόν. Ἑκατὸν πεντήκοντα ἡμέρας ὑψόνετο τὸ ὕδωρ, ἕως οὗ τελευταῖον ἐσκέπασε τὰ ὑψηλότατα ὄρη. Τέλος δε ἤρχισε πάλιν νὰ ταπεινοῦται, καὶ πάλιν ἐφάνησαν αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων. Θέλων δὲ ὁ Νῶε νὰ μάθῃ ἂν ἐκόπασαν τὰ ὕδατα, διὰ θυρίδος τῆς κιβωτοῦ, τὴν ὁποίαν ἤνοιξεν, ἀπέστειλεν ἔξω τὸν κόρακα. Ὁ κόραξ ἐπέταξεν εἰς τὰ ὄρη καὶ δὲν ἐγύρισεν ὀπίσω. Ἀπέστειλεν ὁ Νῶε τὴν περιστερὰν, ἥτις μὴ εὑροῦσα τόπον νὰ σταθῇ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ ὁ Νῶε ἥπλωσε τὴν χεῖρά του καὶ τὴν ἐπῆρεν. Μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ ἐξαπέστειλε πάλιν τὴν περιστερὰν, ἥτις ὑπέστρεψε περὶ τὸ ἑσπέρας φέρουσα φύλλον ἐλαίας εἰς τὴν μύτην της. Ἐκ τούτου ἐσυμπέρανεν ὁ Νῶε ὅτι ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ τοῦ κατακλυσμοῦ. Καὶ ἐκβῆκεν ἐκ τῆς κιβωτοῦ ὁ Νῶε κατὰ θείαν προσταγὴν, καὶ ἐπρόσφερε θυσίαν εἰς τὸν θεόν· καὶ ἐγεώργει τὴν γῆν, καὶ ἐφύτευσε καὶ ἀμπελῶνα. Καὶ ὠσφράνθη κύριος ὁ Θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας ἀπὸ τὴν θυσίαν τοῦ Νῶε καὶ εἶπεν, „Δὲν θέλω πλέον καταρασθῆν τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων· ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου

ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτου· πάσας τὰς ἡμέρας τῆς γῆς σπέρμα καὶ θερισμὸς, ψῦχος καὶ καῦμα, θέρος καὶ ἔαρ, ἡμέραν καὶ νύκτα οὐ καταπαύσουσι.“ Καὶ εἰς τὸν Νῶε δὲ ἐβεβαίωσε τὴν ὑπόσχεσίν του· καὶ εἰς σημεῖον ὅτι δὲν θέλει ἐλθεῖν πλέον κατακλυσμὸς εἰς τὴν γῆν, ἐδημιούργησε τὸ ἱλαρὸν τόξον τοῦ οὐρανοῦ. „Τὸ τόξον μου τίθημι ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον διαθήκης, ἤγουν φιλικῆς συνθήκης, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ τῆς γῆς· καὶ ἐὰν συννεφιάσω ποτὲ, θέλει φανῆν τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ· καὶ μνησθήσομαι τῆς διαθήκης μου τῆς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, καὶ ἀνὰ μέσον πάσης ψυχῆς ζώσης ἐν πάσῃ σαρκὶ, καὶ δὲν θέλει ἐλθεῖν πλέον ὕδωρ διὰ νὰ ἐξαλείψῃ πᾶσαν σάρκα.“ Οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Νῶε, Σὴμ, Χὰμ, Ἰάφεθ ἐπολλαπλασίασαν πάλιν τὸ ἀνθρώπινον γένος ὡς πρότερον· καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς τούτους ἀδελφοὺς κατάγονται ὅλης τῆς γῆς οἱ ἄνθρωποι.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Νῶε ὑπῆγαν καὶ ἐκατοίκησαν τὴν χώραν Σενναὰρ μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγριος. Ἐδῶ εἶπαν πρὸς ἀλλήλους. „Δεῦτε οἰκοδομήσωμεν πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ, διὰ νὰ κάμωμεν σημεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ μὴ διασκορπισθῶμεν εἰς τὸ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.“ Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐφάνη ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν· καὶ εἶπεν ὁ κύριος. „Θέλω συγχύσειν ἐδῶ τὰς γλώσσας των, ἵνα μὲ ἀκούωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον.“ Τοὺς διεσκόρπισε λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ ἔπαυσαν νὰ οἰκοδομοῦν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις (Βάβελ ἢ Βαβυλών).

Οὕτω μᾶς παριστάνει ἡ ἁγία γραφὴ τὴν ἀρχὴν τῆς διασπορᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ τὴν τῶν διαφόρων γλωσσῶν γένεσιν.

Τῆς ἁγίας γραφῆς ἡ ἱστορία δὲν μᾶς δίδει βέβαια κάμμίαν ἄλλην ἐξήγησιν τῆς ἀκατανοήτου ἀρχῆς

τοῦ κόσμου, εἰ μὴ τὴν θείαν θέλησιν· ἀλλ' ὅμως εἰς ὅσα μᾶς διηγεῖται εἶναι ἀσυγκρίτως εὐλογωτέρα, ἁπλουστέρα καὶ καταληπτοτέρα, καὶ μὲ ταύτην τὴν ἁπλότητά της μεγαλοπρεπεστέρα καὶ ὑψηλοτέρα παρὰ πάσας τὰς κοσμογονίας τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι πλήρεις τερατωδεστάτων φαντασμάτων.

Αἱ ἐπιστῆμαι τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπροσπάθησαν ἐκ τοῦ παρόντος σχήματος τῆς γῆς νὰ ἀνερευνήσωσι τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεώς της. Αἱ ἔρευναι ὅμως αὗται, ἐὰν καὶ δὲν εἶναι φαντασιώδεις ὑποθέσεις, ἀλλὰ πραγματικαὶ ἀλήθειαι, δὲν δύνανται μ' ὅλον τοῦτο νὰ λύσωσι τὸ μέγα αἴνιγμα. Μᾶς διδάσκει ἡ Γεωλογία, ὅτι ἡ γῆ δὲν ἀνέλαβε διαμιᾶς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον τὴν παροῦσαν μορφήν της, καὶ μᾶς τὸ ἀποδεικνύει μὲ τὰ διάφορα σχήματα τῶν πρωτογενῶν ὀρέων καὶ τῶν δευτερογενῶν, τὰ ὁποῖα ἐπικάθηνται τὸ ἓν ἐπάνω τοῦ ἄλλου μὲ τοιαύτην τάξιν, ὥστε τελευταῖα εἶναι τὰ νεογενέστατα. Εἰς τὰς νεωτέρας στιβάδας εὑρίσκονται λιθωμένα ζῶα τῆς θαλάσσης, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ θάλασσα ἐσκέπαζε ποτὲ ὅλον τῆς γῆς τὸ πρόσωπον. Ἐπειδὴ δὲ ὑποκάτω τούτων τῶν ὀρέων τῶν περιεχόντων τὰ θαλάσσια ζῶα ἀπαντῶνται ἄλλα περιέχοντα ἀπολιθώσεις φυτῶν καὶ χερσαίων ζώων, συμπεραίνεται ὅτι τὸ ὕδωρ ἐσκέπασε πλέον παρὰ μίαν φορὰν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Εἰς δὲ τὰ πρωτογενῆ ὄρη δὲν εὑρίσκονται τοιαῦτα λιθώματα· καὶ ἐκ τούτου συνάγεται πιθανῶς, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς γῆς ἦτο σχηματισμένον ἐντελῶς πρὶν γεννηθῇ ὀργανικὴ ζωὴ καὶ ὕπαρξις. Καταφαίνεται δὲ εὐκολώτατα, ὅτι αἱ ἔρευναι αὗται τῶν Γεωλόγων πουποτε δὲν ἀντιφάσκουσι πρὸς τὴν Μωσαϊκὴν περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας ἱστορίαν.

Ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον διψᾷ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ ἐξηγήσῃ περισσότερον παρὰ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου καὶ τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων, εἶναι τὸ περὶ

ἀρχῆς καὶ προόδου τοῦ πολιτισμοῦ. Δύω ἐκ διαμέτρου ἀντικείμεναι θεωρίαι ἠθέλησαν νὰ λύσωσι τοῦτο τὸ ζήτημα.

Ἡ πρώτη θεωρία ὑποθέτει τὸν ἄνθρωπον πολὺν καιρὸν ἄγριον, καὶ κατ' ὀλίγον μὲ πολλοὺς κόπους ἐλευθερούμενον ἐκ τῆς ἀγριότητος ταύτης. Κατὰ ταύτην τὴν θεωρίαν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ὡμοίαζαν τοὺς ἀγρίους, τοὺς ὁποίους μᾶς περιγράφουν νεώτεροι περιοδευταὶ ὅτι εὕρηκαν εἰς μακρυνὰς χώρας, ἢ ἦσαν καὶ πολὺ ἀγριώτεροι. Ὅμοιοι μὲ τὰ θηρία τοῦ δάσους περιήρχοντο γυμνοὶ, καὶ ἔτρωγαν χόρτα καὶ φλούδας δένδρων. Κατ' ὀλίγον ἔγειναν κυνηγοὶ διὰ νὰ τρώγουν τὰς σάρκας τῶν ζώων, μετὰ ταῦτα νομάδες, βόσκοντες ἀγέλας κτηνῶν, καὶ συμπεριφερόμενοι μὲ αὐτὰς ἀπὸ τόπον εἰς τόπον. Μετὰ παρέλευσιν μακροτάτου χρόνου εὑρίσκεται ὁ σῖτος καὶ ἡ χρῆσις του, καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος στερεόνει τὴν κατοικίαν του, καὶ ἐφευρίσκει ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα κρέμανται ἀπὸ τὴν γεωργίαν. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἀναπτύσσονται ἐξ ἐντελοῦς ὠμότητος καὶ αἱ ἰδιότητες, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπερτερεῖ τὰ ἄλογα ζῶα ὁ ἄνθρωπος. Ἡ γλῶσσα του σχηματίζεται ἀπὸ μίμησιν τῶν κελαδημάτων τῶν ὀρνέων καὶ τῶν τόνων τῆς φύσεως. Ἡ θρησκεία γεννᾶται ἀπὸ φόβον ὑψηλοτέρων δυνάμεων, τὰς ὁποίας πιστεύει ὅτι ἐνεργοῦσι τὴν παραγωγὴν τῶν ἐκπληκτικῶν φαινομένων, ἀστραπῆς, βροντῆς, κεραυνοῦ, λαίλαπος, κατακλυσμοῦ. Ἄνθρωποι πνευματωδέστατοι χειροτονοῦνται ἀπόστολοι τῶν θεῶν καὶ διδάσκουσι τοὺς ἄλλους τὴν πολυθεΐαν, ἥτις μετὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, ὅταν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐφωτίσθη ἱκανῶς, παραχωρεῖ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ.

Ἡ δευτέρα θεωρία ἐμπεριέχεται εἰς τὴν τῆς ἁγίας γραφῆς διήγησιν περὶ τοῦ παραδείσου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξωρίσθη ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν παράβασιν τῆς θείας ἐντολῆς. Οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν ἐντελῶς πεπαιδευμένοι, καὶ ἡ εὐεργετικὴ χεὶρ τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐδημιούργησε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ σπέρματα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τῆς θρησκείας, καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ τῆς εἰς μίαν πόλιν ἑνώσεώς των. Ἡ βαρβαρότης ἐβλάστησεν ἀπὸ τὸν ἀφανισμὸν ταύτης τῆς παιδείας· ἡ θηριώδης ἀγριότης, ὅπου ἀπαντηθῇ, ἐξηγεῖται ὡς ἔκπτωσις ἀπ' αὐτῆς· καὶ ἡ πολυθεΐα ἐγεννήθη μετὰ τὴν ἀληθινὴν λατρείαν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπεπλανήθη ἀπὸ τὴν θείαν ὁδηγίαν. Πολλὰ ἔθνη, ἀπομακρυνθέντα ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῶν θεοπνεύστων γραφῶν, διετήρησαν τὴν θεωρίαν ταύτην μὲ τὸν μῦθον χρυσοῦ τινὸς αἰῶνος, ὁπότε οἱ ἄνθρωποι ἦσαν θεοφιλέστεροι, καὶ ὡδηγοῦντο ἀμέσως ἀπὸ τὴν χεῖρα ὑφίστου τινὸς Ὄντος· ἐξαχρειώθησαν δὲ, ὅταν ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν θείαν χάριν.

Ἡ κρίσις τῶν δύω τούτων θεωριῶν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν κυρίως ἱστορίαν, ἥτις τὰς παραπέμπει εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀναφερομένας εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἱστορίας χρόνους. Χρεωστοῦμεν ὅμως νὰ σημειώσωμεν περὶ τούτων τὰ ἐφεξῆς. Πρῶτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ὁποῖον συνάπτει ἀμέσως μὲ τὸν θεὸν τὰς εὐγενεστάτας ἰδιότητας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι κατ' οὐδένα πρόπον ἀκαταληπτότερον παρὰ τὴν ἐξύψωσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς θηριωδίας. Πῶς ἐκ θηρίου ἠδυνήθη ὁ ἄνθρωπος νὰ μεταμορφωθῇ εἰς ὅλον τὸ ἐναυτίον, ἤγουν εἰς ὂν θεῖον καὶ ὑψηλόν; ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὁμολογήσῃ καθεὶς, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἔδωκε ταύτην τὴν δύναμιν· καὶ ἰδοὺ πάλιν ἡ ἄμεσος αὐτοῦ συνάφεια πρὸς τὸν ὕφιστον. Δεύτερον, ἡ πρώτη θεωρία, ὅ,τι καὶ ἂν ὑπολάβῃ τις περὶ τῆς δευτέρας, μένει ὑπόθεσις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐλλείπει ἐξ ὁλοκλήρου πᾶσα ἀπόδειξις. Οἱ Εὐρωπαῖοι περιοδευταὶ δὲν εὕρηκαν κἀνὲν ἔθνος ἄμοιρον ἀπολύτως πάσης θεογνωσίας.

Καὶ ἐὰν τινὰ εὑρέθησαν εἰς κατάστασιν ὀλίγον τι διαφέρουσαν παρὰ τὰ κτήνη, εἶναι ἄραγε ἀνάγκη νὰ

ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλα τὰ πολιτισμένα ἔθνη ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἄγρια; ἀλλὰ πῶς ἡμερώθησαν; Ἔθνος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὁλοτελῶς ἄγριον νὰ πολιτισθῇ αὐτομάτως χωρὶς νὰ συναντηθῇ μὲ ἄλλο πολιτισμένον, δὲν μᾶς διδάσκει κάμμία πεῖρα. Πόθεν λοιπὸν ἐπολιτίσθη τὸ πρῶτον; Παραιτοῦντες τοὺς περαιτέρω ἐλέγχους τῆς θεωρίας ταύτης λέγομεν τελευταῖον, ὅτι τὰ ἱστορικὰ ἔθνη ἀπαντῶμεν οἰκοῦντα πόλεις, καὶ γεωργοῦντα τὴν γῆν, καὶ ἐργαζόμενα τὰ μέταλλα κτλ. πράγματα, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουσι τὸν πολιτισμὸν ἀναγκαίως. Ἡ ἱστορία λοιπὸν ὑποθέτει τὰ ἔθνη ἀνέκαθεν διῃρημένα εἰς πολιτισμένα καὶ ἄγρια, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ βαθύτερα τὰς αἰτίας τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἀφίνουσα τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὡς εἴπαμεν.

Ἄλλη ἐπισημοτάτη διαφορὰ, ἐπικρατοῦσα εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι, κατὰ τὴν ὁποίαν χωρίζεται εἰς πολλὰς παραλλαγὰς ἐξωτερικὰς, ὡς εἰς πολλὰ διάφορα γένη. Μὲ ἀπαράβατον νόμον τῆς φύσεως προάγεται ἐκ πατέρων εἰς τὰ τέκνα ἡ εἰδικὴ αὕτη διαφορὰ, καὶ εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε πολλοὶ ἐνόμισαν, ὅτι ἐξηγεῖται διὰ τῆς παραγωγῆς των ἐξ ἰσαρίθμων γεναρχῶν, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κατάγονται ἀπὸ τὸ ἓν ζεῦγος τῶν πρωτοπλάστων. Δύσκολον εἶναι ἐδῶ νὰ βάλωμεν στερεὰ ὅρια εἰς τὰς πολλάς των παραλλαγὰς, ἐνῷ μεταξὺ δύω διαφορωτάτων ἐνυπάρχουσι πολλοὶ βαθμοὶ συγκλίνοντες κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην. Προσφυέστατα ὅμως ἀποδέχονται τὴν σήμερον οἱ φυσιολόγοι κατὰ τὸν Γερμανὸν Βλουμεμβάχιον πέντε τρόπον τινὰ κυριώτατα γένη *) ἀνθρώπου τὰ ἐφεξῆς.

*) Μὲ τὴν Γαλλικὴν λέξιν **race** σημαίνουσι καὶ ὁ Βλουμβεμβάχιος καὶ οἱ ἄλλοι φυσιολόγοι τοὺς οὕτως ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸ σῶμα διαφέροντας ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ ὅμως **race** σημαίνει εἰς τοὺς Γάλλους γένος, καθὼς ἐξηγεῖ τὴν λέξιν ὁ Πλάγγιος εἰς τὸ Γαλλικοελληνικόν λεξικόν του· διὰ τοῦτο ἄς μὲ συγχωρηθῇ κατὰ τὸ παρ-

α) Τὸ Καυκάσιον περιλαμβάνει τοὺς Εὐρωπαίους παρεκτὸς τῶν Φίννων, τοὺς δυτικοὺς Ἀσιανοὺς καὶ τοὺς βορείους Ἀφρικανούς· περίπου τοὺς κατοίκους τοῦ εἰς τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους γνωστοῦ κόσμου. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι ἄσπροι καὶ ὡραιότατοι τὸ πρόσωπον, καὶ ἔχουσι μακρὰς καὶ μαλακὰς τρίχας. Κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ἐξηπλώθησαν οὗτοι μὲ τὰς ἀποικίας τῶν Εὐρωπαίων εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀπωθοῦσι πάντοτε καὶ σμικρύνουσι τὰ ἐκεῖ εὑρισκόμενα ἐγχώρια γένη.

β) Τὸ Μογολικὸν γένος, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν, τοὺς Φίννους τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς Ἐσκίρους τῆς βορείου Ἀμερικῆς, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνθρωποι ἀσπροκιτιρνοι, κοντόμαλλοι, στενόφρυδες, ἐπιπεδοπρόσωποι, καὶ ἡ σιαγών των ἐξέχει πρὸς τὰ ἄγω.

γ) Τὸ Αἰθιοπικὸν γένος περιέχει ὅλους τοὺς Ἀφρικανοὺς, ὅσοι δὲν ἀνάγονται εἰς τοὺς Καυκασίους. Εἶναι οὗτοι μαῦροι τὸ χρῶμα, κατσαρόμαλλοι, ἀναφυσκωμένοι κατὰ τὰ χείλη, καὶ ἔχουσι πλακωτὴν μύτην.

δ) Τὸ Ἀμερικανὸν γένος, ἔχει χαλκοειδὲς χρῶμα, κοντὰ καὶ μαῦρα μαλλία, πλατὺ ἀλλ' ὄχι ἐπίπεδον πρόσωπον.

ε) Τὸ Μαλαϊκὸν γένος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουσι μέρος τῶν κατοίκων τῆς ὀπισθινῆς Ἰνδικῆς, καὶ οἱ νησιῶται τοῦ μεσημβρινοῦ ὠκεανοῦ, μὲ καστανοειδὲς

όν νὰ ὀνομάσω ἐδῶ καὶ ἐγὼ γένη τὰς διαφόρους **races**, ἕως οὗ νὰ εὕρῃ τις ἐκ τῶν σοφῶν ὁμογενῶν μας ὄνομα εἰδικώτερον. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέῃ τις τὸ γένος τοῦτο μὲ τὸ τῶν Διαλεκτικῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὄνομα σχετικὸν καὶ σημαίνει ἔννοιαν καθολικωτέραν ἀναφερομένην πρὸς ἄλλας μερικωτέρας, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐκλάβῃ ὡς συνώνυμον τοῦ εἰς τὴν συνήθειαν ξενικοῦ ὀνόματος ῥάττα, ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ **razza**, τὸ ὁποῖον εἶναι συνώνυμον τοῦ Γαλλικοῦ **race**. Κ.

χρῶμα, πλατεῖαν μύτην, μέγα στόμα, πυκνὰ καὶ μαῦρα καὶ κατσαρὰ μαλλία.

Τὸ Καυκάσιον γένος — ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπενοθεύθησαν τὰ λοιπὰ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἱστορίας χρόνους — εἶναι κυρίως ἱστορικὴ φυλὴ καὶ ἠγάπησεν ἐξαιρέρως τὴν παιδείαν. Ἔγειναν φιλονεικίαι, ἂν τὰ ἄλλα γένη, ὡς ἐκ τῆς σωματικῆς παραλλαγῆς των εἶναι ἐπιδεκτικὰ παιδεύσεως· ὄχι βέβαια, ἂν ἐπιδέχωνται καὶ αὐτὰ κἄποιον βαθμὸν γνώσεων καὶ πολιτισμοῦ μὲ κοινωνίαν πρὸς τὰ πολιτισμένα ἔθνη, ἀλλ' ἐὰν δύνανται νὰ ἀναλάβωσι τὸν διακαῆ ζῆλον πρὸς αὔξησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καθὼς τὸ γένος τῶν Καυκασίων. Τὰ πράγματα ὅμως μᾶς διδάσκουσιν, οτι ἕως τὴν ὥραν ἡ γενικὴ ἱστορία δὲν δύναται νὰ ἐνασχοληθῇ εἰμὴ εἰς τὴν φυλὴν μόνον τῶν Καυκασίων ἀνθρώπων, καὶ ὅτι, ἂν γείνῃ λόγος περὶ παιδείας ἐκτὸς ταύτης τῆς φυλῆς, καθὼς φερ' εἰπεῖν περὶ τῆς τῶν Κινέζων, ἡ παιδεία αὕτη πρὸ πολλοῦ ἐνεκρώθη καὶ ἐστάθη, ἐνῷ εἰς τὴν Καυκάσιον φυλὴν ζῇ καὶ προχωρεῖ καθ' ἡμέραν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν γνώσεών της.

4. Χρονολογία. — Περίοδοι τῆς γενικῆς ἱστορίας.

Χωρὶς τὴν μάθησιν τῆς χρονολογίας πᾶσα ἱστορικὴ γνῶσις εἶναι χάος συγχύσεως καὶ ἀταξίας. Ἡ χρονολογία ἐπιστηρίζεται ἐπὶ τῆς τοῦ ἀπείρου χρόνου διαιρέσεως εἰς πεπερασμένα μέρη. Ὁ ἀπὸ μιᾶς ἀνατολῆς ἢ δύσεως τοῦ ἡλίου ἕως τὴν ἄλλην διαβαίνων χρόνος, ὀνομαζόμενος πολιτικὴ ἡ μ έ ρ α, εἶναι φυσικὴ μονὰς ἢ μέτρον τοῦ χρόνου. Μεγαλητέρα μονὰς εἶναι ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνανεόνονται αἱ διάφοροι φάσεις τῆς σελήνης, ἤγουν ὁ Μ ή ν. Τελευταῖον δὲ ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἥλιος περιερχόμενος τὴν γῆν κατὰ τὸ φαινόμενον, φθάνει εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνεχώρησε, καὶ ἀποτελεῖ τὰς τέσσαρας ὥρας ἢ καιρούς, ὀνομάζεται ἔ τ ο ς ἢ ἐ ν ι α υ τ ό ς, καὶ περιέχει δώδεκα σεληνιακοὺς μῆνας, ἐπειδὴ εἰς τόσον περίπου χρόνον τελειόνει ὁ ἥλιος τὴν περίοδόν του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ χρονολογία θεμελιόνεται εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων· διὰ τοῦτο ἡ ἀκρίβειά της κρέμαται ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς Ἀστρονομίας. Διὰ τοῦτο ἐτελειοποιεῖτο, καθ' ὅσον προέβαιναν τὰ ἔθνη εἰς τὰς ἐπιστήμας· ἔμεινε δὲ πολλὰ διάφορος εἰς διάφορα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Ἐξεύρομεν χρονολογίαν Αἰγυπτιακὴν, Ἑβραϊκὴν, Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκήν. Πολλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι εἶχαν καὶ οἱ Χαλδαῖοι τὴν ἰδικήν των. Αἱ διαφοραὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀνάγονται εἰς τρεῖς μορφὰς, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ἐλεύθερος σεληνιακὸς ἐνιαυτὸς, ἐλεύθερος ἡλιακὸς, καὶ σχετικὸς σεληνιακός. Ὁ ἐλεύθερος σεληνιακὸς εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου, καὶ σύγκειται ἀπὸ δώδεκα σεληνιακοὺς μῆνας. Ὁ ἐλεύθερος ἡλιακὸς μετρεῖται ἀπὸ μίαν ὁλόκληρον περίοδον τοῦ ἡλίου χωρὶς ἀναφορὰν πρὸς τὸν δρόμον τῆς σελήνης. Ὁ δὲ σχετικὸς σεληνιακὸς, ἐπειδὴ εἶναι μικρότερος τοῦ ἡλιακοῦ, ἀναπληρόνεται μὲ ἐμβολίμους ἡμέρας.

Μεγαλητέρα ἀκόμη διαφορὰ ἐπικρατεῖ εἰς τὰς ἐ π ο χ ὰ ς, ἤγουν εἰς μεγάλα συμβάματα, τὰ ὁποῖα λαμβάνονται ἀρχαὶ τῆς ἀριθμήσεως τῶν ἐνιαυτῶν ἀπὸ διάφορα ἔθνη διάφοροι, καὶ εἰς τὰ ἔ τ η, ἤγουν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀπὸ ἐποχῆς τινὸς ἀριθμουμένων ἐνιαυτῶν, καθὼς τώρα ὅλα τὰ Χριστιανικὰ ἔθνη ἀριθμοῦσι τοὺς ἐνιαυτοὺς ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Διὰ τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἐπροσπάθησαν νὰ εὕρουν γενικὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἀνάγωνται ἀκλονήτως

τὰ συμβάματα ὅλων τῶν χρόνων καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἀλλὰ τίς ἐμπορεῖ νὰ εἶναι τοιαύτη προσφυὴς ἐποχή;

Ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου ἦτο βέβαια ἡ προσφυεστάτη, καὶ ταύτην ἐμεταχειρίζοντο πολὺν καιρὸν οἱ ἱστοριογράφοι. Διϊσχυρίσθησαν τινὲς, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀρχαιότερος παρ᾽ ὅ,τι εὑρίσκεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἁγίας γραφῆς, μεταχειριζόμενοι μάρτυρας τὰς παραδόσεις τῶν Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων, οἱ ὁποῖοι ἀριθμοῦσι τεράστια ἐνιαυτῶν πλήθη. Ἀλλ᾽ αἱ παραδόσεις τούτων τῶν ἐθνῶν εἶναι γεγυμνωμέναι πάσης ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας, καὶ αἱ γεωλογικαὶ ἔρευναι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς φυσιολόγων συμβιβάζονται ἀκριβῶς μὲ τὴν ἄπταιστον ἱστορίαν τῆς ἁγίας γραφῆς περὶ γενέσεως τῆς γῆς. *)

Ἀλλ᾽ ὅμως γενικὴ ἐποχὴ δι᾽ ὅλα τὰ ἔθνη δὲν ἐμπορεῖ νὰ ληφθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ λογαριάζεται διαφόρως ἀπὸ τοὺς χρονολόγους, Ἡ μεταξὺ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, τοῦ Σαμαρειτικοῦ καὶ τῆς τῶν Ἑβδομήκοντα ἑρμηνείας διαφορὰ ὑπῆρξεν αἰτία χρονολογικῶν ὑποθέσεων καὶ συστημάτων. Τοιαῦτα χρονολογικὰ συστήματα ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τὰ ἑκατόν. Οὕτω Π. χ. κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς συμπίπτει μὲ τὸ 5270ον τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, κατὰ δὲ τὸν Σκαλίγηρον καὶ Καλβοίσιον τὸ 3950ον, κατὰ τὸν Πετάβιον τὸ 3984ον, κατὰ τὸν Οὔσερον τὸ 4004ον, κατὰ τὸν Φράγκιον τὸ 4182ον. Προσφυετάτη λοιπὸν ἐποχὴ μᾶς μένει ἡ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν παλαιὰν ἱστορίαν ἤρεσε γενικῶς ὅλους ἡ ἀπαρίθμησις τῶν πρὸ Χριστοῦ **) ἐνιαυτῶν, ἐνῷ

*) Ἴδε Κουβιέρον (Cuvier) Θεωρία περὶ ἀρχῆς τοῦ κόσμου, σελ 106 τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως.

**) Μοναχός τις ζῶν εἰς τὴν Ῥώμην περὶ τὸ 580 ἔτος, ὀνομαζόμενος Διονύσιος Μικρὸς, ἐλογαρίασεν ὅτι ἡ γέννησις τοῦ σω-

μάλιστα ἡ βεβαία ἱστορία δὲν ἀναβαίνει περισσότερον παρὰ 2000 ἔτη πρὸ Χριστοῦ. Συνήθως δὲ προσλαμβάνονται εἰς μὲν τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν αἱ ὀλυμπιάδες, εἰς δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν τὰ ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔτη.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξαιρέτως δὲ τῶν Εὐρωπαίων ἐθνῶν, διαιρεῖται εἰς τρία μεγάλα τμήματα κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐπικρατούντων φρονημάτων, ἠθῶν, θρησκείας, πολιτείας, τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ συντόμως ὅλων τῶν ἀξιολόγων πραγμάτων τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι Παλαιὰ ἱστορία, καὶ Μέση καὶ Νεωτέρα, εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται καὶ Νεωτάτη, ἡ ἱστορία τῶν χρόνων μας.

Ἡ Παλαιὰ ἱστορία, τῆς ὁποίας εἶναι ἀπροσδιόριστος ἡ ἀρχὴ διὰ τοὺς προειρημένους λόγους, τελειόνει εἰς τὴν πέμπτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὁπότε ἀφανιζομένης τῆς δυτικῆς τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατορίας, γεννῶνται νέαι Χριστιανικαὶ πολιτεῖαι, καὶ ἀρχίζει νέα πολιτικὴ ζωή.

Ἡ Μέση ἱστορία φθάνει ἐκ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἕως τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, ὁπότε διαδίδεται ἡ παιδεία, εὑρίσκεται ἡ τυπογραφία, παραλαμβάνεται εἰς τοὺς πολέμους ἡ χρῆσις τῆς πυροκονίας, καὶ ἀνακαλύπτεται ἡ Ἀμερική. Ἐκ δὲ τούτων πάντων καὶ ἄλλων αἰτίων γεννᾶται νέα μορφὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν σχέσεων.

τῆρος συνέβη κατὰ τὸ 754 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, καὶ ἐσύστησε τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τοὺς συγχρόνους του. Ἀλλὰ μετὰ δύω ἑκατονταετηρίδας τὴν ἐμεταχειρίσθη πρῶτος Κάρολος ὁ μέγας, καὶ κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἔγεινε κοινὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ ὁ μικρὸς Διονύσιος ἔθεσε τὴν γέννησιν τοῦ σωτῆρος τέσσαρα ἔτη, ἢ κατ᾽ ἄλλους ἓξ ὕστερ᾽ ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν χρόνον. Τὸ λάθος ὅμως τοῦτο παρεβλέφθη διὰ νὰ μὴ γείνῃ σύγχυσις εἰς τὴν χρονολογίαν· Ἴδε περὶ τούτου τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ μεταφρασθεῖσαν Χρονολογίαν Μέρ. Β᾽, κεφ. Β᾽. Κ.

Ἡ Νεωτέρα ἱστορία περιέχει τὰς τρεῖς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας.

Ἡ Νεωτάτη περιλαμβάνει τὰ ἀπὸ τοῦ 1790 ἔτους ἕως τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς πᾶσαν μίαν τῶν τριῶν τούτων περιόδων ἐμπορεῖ νὰ ληφθῇ μία χώρα, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντα νὰ ἱστορηθῶσιν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους, καὶ ἔπειτα νὰ γείνῃ μετάβασις εἰς ἄλλην χώραν· καὶ τότε ἡ μέθοδος ὀνομάζεται Ἐθνογραφική· ἢ ἐμπορεῖ νὰ ληφθῇ ἕνας τις διωρισμένος χρόνος, καὶ νὰ ἱστορηθῶσι τὰ ἐντὸς αὐτοῦ συμβάντα εἰς διάφορα ἔθνη ἕως τοῦ τέλους τοῦ ληφθέντος χρονικοῦ διαστήματος, καὶ ἡ μέθοδος ὀνομάζεται Συγχρονιστική. Ἐὰν ἡ παλαιὰ ἱστορία ἐκτεθῇ κατὰ τὴν δευτέραν μέθοδον, ἐμπορεῖ προσφυέστατα νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρας τὰς ἐφεξῆς περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν ἕως τῆς θεμελιώσεως καὶ ἐκτάσεως τῆς μεγάλης τῶν Περσῶν βασιλείας κατὰ τὴν ἕκτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὁπότε προπαρασκευάζεται ἐπικίνδυνος πόλεμος κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ ταύτης τῆς μεγάλης περιόδου, ἥτις καταπίνει χιλιάδας ἐνιαυτῶν, διασώζονται σχεδὸν μόνον τεμάχια καὶ ποιητικαὶ διηγήσεις δι' ἔλλειψιν εἰδήσεων συγγεγραμμένων συγχρόνως. Μετὰ τὸ τέλος ταύτης ἐκβαίνει ἡ ἱστορία ἀπὸ τὸν ἡμισκοτισμένον εἰς χρόνον λαμπρότερον.

Ἡ δευτέρα περίοδος φθάνει ἕως τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον (336 πρ. Χρ.), ὁπότε στρέφεται ἡ Εὐρώπη ἐναντίον τῆς Ἀσίας, τὴν ὑποτάσσει, καὶ μεταφυτεύει ἐκεῖ τὸν πολιτισμόν της.

Ἡ τρίτη ἕως τῆς Ῥώμης τὴν μοναρχίαν, ὁπότε γυμνόνεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἰδίαν της ἐλευθερίαν (30 πρ. Χρ.)

Ἡ τετάρτη ἕως τῆς ὁλοκλήρου διαλύσεως τῆς

δυτικῆς αὐτοκρατορίας (476 πρ. Χρ.), καὶ ἐπομένως φθάνει εἰς τὸ τέλος τῆς Παλαιᾶς ἱστορίας.

Ἀλλά, μ' ὅλον ὅτι ἡ συγχρονιστικὴ μέθοδος εἶναι προτιμοτέρα διὰ τὴν γενικὴν ἱστορίαν παρὰ τὴν ἐθνογραφικήν, καὶ διὰ τὰς μέσας καὶ νεωτέρας ἑκατονταετηρίδας εἶναι προσφυεστάτη βάσις· μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν παλαιὰν ἱστορίαν ἡ εἰς περιόδους διαίρεσις ἔχει τὸ ἀναπόφευκτον ἐλάττωμα, ὅτι τὰ πρῶτα τμήματα περιέχουν πολλὰ ὀλίγα καὶ ἄσημα ἐξ ἑνὸς τῶν μεγάλων ἐθνῶν, λέγω τῶν Ῥωμαίων, καὶ διακόπτουν ἐνοχλητικῶς καὶ ἀηδῶς τὴν τούτων ἱστορίαν. Διὰ τοῦτο μὲ φαίνεται καταλληλότατον διὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν νὰ μὴ προσκολληθῶμεν σφικτὰ εἰς κἀμμίαν ἐκ τῶν δύω μεθόδων, ἀλλὰ νὰ τὰς ἑνώσωμεν τρόπον τινὰ καὶ τὰς δύω. Μὲ ταύτην λοιπὸν τὴν μικτὴν μέθοδον ἐδιαιρέσαμεν τὴν Παλαιὰν ἱστορίαν εἰς τὰ ἐφεξῆς πέντε βιβλία.

Βιβλίον πρῶτον. Ἱστορία τῶν κυριωτέρων ἐθνῶν τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου.

Βιβλίον δεύτερον. Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, εἰς τὴν ὁποίαν συμπλέκεται ἡ πτῶσις τῆς Περσικῆς βασιλείας.

Βιβλίον τρίτον. Ἡ Μακεδονικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἕως τῆς συγκρούσεως αὐτῆς μὲ τὴν Ῥώμην.

Βιβλίον τέταρτον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεώς των ἕως τὴν μοναρχίαν τοῦ Αὐγούστου.

Βιβλίον πέμπτον. Ἡ ἱστορία τῶν τῆς Ῥώμης Αὐτοκρατόρων ἕως τῆς πτώσεως τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πρῶτον.

Ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἕως τοῦ μεγάλου
τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου.

(500 πρ. Χρ.)

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Αἱ ἀρχαιόταται παραδόσεις τῶν ἐθνῶν καὶ τὰ μικρὰ καὶ ἀσαφῆ τεμάχια, τὰ ὁποῖα συνδέει εἰς ἓν ὅλον ὁ ἀνιχνευτὴς τῆς ἱστορίας, μᾶς δείχνουσι τὰ μεσημβρινὰ χωρία τῆς Ἀσίας πατρίδα τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ καὶ ἐνδιαίτημα τῆς θρησκείας. Ἐκεῖ εὑρίσκομεν, εἰς ὅσον ἀναβαίνουσιν αἱ ἱστορικαὶ ἀγγελίαι, τοὺς ἀνθρώπους ἡνωμένους εἰς πολιτείας, τὴν γῆν γεωργουμένην, τὴν φύσιν ὁδηγουμένην καὶ ἀναγκαζομένην ὑπὸ τῆς τέχνης, τὰς βιωτικὰς σχέσεις ὑψωμένας εἰς ἀνάπαυσιν καὶ πολυτέλειαν, πόλεις πλουσίας στολισμένας μὲ ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ παλάτια, ἐμπορίαν ἐκτεταμένην, συντόμως εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον μεταξὺ τακτικῶν καὶ καλῶν σχέσεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀλλ' ὅμως ἡ παμπάλαιος αὕτη καθέδρα τῆς ἱστορίας, τὸ μὲν διὰ τὴν ἀμετάβλητον μορφὴν τῶν μέχρι τῆς σήμερον σωζομένων πολιτειῶν των, τὸ δὲ διὰ τὴν ὑπεράφθονον πλουσιότητα τῆς φύσεως, ἔβαλεν ὅρια εἰς τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ, ἐπέκεινα τῶν ὁποίων δὲν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ. Μὲ μικρὰν ἐξαίρεσιν ἐπιβαρύνει τὰ ἔθνη ἡ ἀπόλυτος τυραννία, καὶ ἐμποδίζει τὴν ἐλευθέραν ἐξύψωσιν τῶν πνευμάτων. Ὁ οἰκιακὸς βίος καταθλιβόμενος μέχρι τῆς σήμερον ἀπὸ τὴν πολυγυναικίαν δὲν αἰσθάνεται τὰς εὐγενεστάτας ὁρμὰς καὶ τοὺς καρπούς των. Ἔθνος ἐφορμᾷ ἐπάνω εἰς ἔθνος, καὶ οἱ δορικτήτορες κατακλονίζουσι τοὺς

μικροψύχους λαούς. Οἱ ἀνδρεῖοι κάτοικοι τῶν ὀρέων δελεαζόμενοι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῶν πεδιάδων ὥρμησαν εἰς αὐτάς, κατεδούλωσαν τὰ ἔθνη, καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔγειναν καὶ αὐτοὶ δοῦλοι τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἡδυπαθείας καὶ λάφυρον ἄλλων δορικτητόρων. Τοιαῦται ἦσαν καὶ εἶναι αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν ἐκείνων μέχρι τῆς σήμερον.

Στρεφόμενοι δὲ ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας ἀφίνομεν εἰς τὴν ἐθνογραφίαν τοὺς Κινέζους, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι μόνον ὀνόματα βασιλέων καὶ ἀριθμοὺς ἐνιαυτῶν, ὄχι δὲ καὶ ἱστορίαν κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, ἱστοροῦμεν πρῶτον τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ μεταβαίνομεν ἔπειτα εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἔλαβαν ἄμεσον κοινωνίαν καὶ σχέσιν μὲ τὰ ἑσπέρια καὶ μὲ τὸν πολιτισμόν των. Ἐκ τούτων ἀπαντῶμεν πρῶτον τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες μ' ὅλην τὴν μεγάλην ἰδιοτροπίαν των, εἶναι ὅμως συγγενεῖς τῶν Ἀσιανῶν.

Α΄. ΙΝΔΟΙ.

Ἡ Ἰνδική, ἥτις διὰ τὴν μεγάλην ἔκτασίν της, διὰ τὸν πλοῦτον καὶ ποκιλίαν τῶν προϊόντων της, διὰ τὸ μέγα πλῆθος καὶ τὴν διαφορὰν τῶν κατοίκων της ἐμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται μᾶλλον μέρος τῆς γῆς παρὰ χώρα, εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους πολιτισμὸν ἴδιον καὶ ἀξιοπαρατήρητον. Εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, οἵτινες ἐγνώρισαν τοὺς Ἰνδοὺς ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εὑρίσκονται ἐπαγωγοὶ ἀγγελίαι περὶ τοῦ ἐπισήμου τούτου ἔθνους. Ἀλλ' ὅσα μανθάνομεν ἀπ' αὐτοὺς εἶναι πολλὰ ὀλίγα ὡς πρὸς τὰς πολλὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας μᾶς δίδει τὴν σήμερον ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων βιβλίων των, καὶ ὑπόσχεται νὰ μᾶς δώσῃ ἀκόμη περισσοτέρας. Διότι ἀφοῦ

οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὑπέταξαν τὰς παρὰ τὸν Γάγγην χώρας, ἠνοίχθησαν οἱ φιλολογικοὶ θησαυροὶ τῆς Ἰνδικῆς εἰς τοὺς γραμματισμένους τῆς Εὐρώπης, καὶ ἔγειναν ἀντικείμενον τῆς ἐπιμελείας καὶ ὀξυνοίας των. Ὅσα ἐγνώσθησαν ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης, διήγειραν γενικὴν περιέργειαν καὶ μεγάλην πρὸς αὐτὰ κλίσιν. Λείπεται ὅμως νὰ ἐρευνηθῶσιν ἀκόμη πολλά, ἐπειδὴ μέγα πλῆθος μνημείων προσμένει ἀκόμη παρατήρησιν ἀκριβῆ καὶ ἐξέτασιν. Ἀφοῦ δὲ λάβουν τέλος αἱ ἔρευναι αὗται, εἶναι ἐλπὶς νὰ ἀνακαλυφθῇ ὁλοκλήρως ἡ ἀρχαιότης τοῦ Ἰνδικοῦ ἔθνους καὶ νὰ συμβιβασθῶσιν αἱ περὶ αὐτοῦ διάφοροι μέχρι τοῦδε θεωρίαι τῶν σοφῶν μας.

Ἱστορίαν, καθὼς τὴν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς, δὲν ἔχουν σχεδὸν καμμίαν οἱ Ἰνδοὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητός των. Παραδόσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων δὲν εὑρίσκονται εἰς αὐτούς, περιφέρονται ὅμως λόγοι συμπεπλεγμένοι μὲ τοιούτους τερατωδεστάτους μύθους, ὥστ' εἶναι μάταιον νὰ ζητήσῃ τις εἰς αὐτοὺς βάσιν ἀληθινῶν πραγμάτων. Ἐξ ἐναντίας ὅμως ἡ γνῶσις τῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶναι ἀσφαλής, ἐπειδὴ ἐπικρατεῖ μεγάλη συμφωνία τῶν ὅσα μᾶς περιέγραφαν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς μὲ ὅσα μανθάνομεν τὴν σήμερον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ ἀπὸ τὴν χώραν των, καὶ προσέτι τοὺς εὑρίσκομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοιούτους, ὁποῖοι ἦσαν πρὸ ἐνιαυτῶν δύω χιλιάδων καὶ πεντακοσίων.

Ἡ πολιτικὴ τῶν Ἰνδῶν κατάστασις συνέχεται ἀκριβέστατα μὲ τὴν διαίρεσιν εἰς αὐστηρῶς ἀπ' ἀλλήλων χωρισμένα συστήματα ἢ γένη, *) τὰ ὁποῖα δί-

*) Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὰ ὀνομάζει γένη, καθὼς καὶ ὁ Ἡρόδοτος εἰς τὰ περὶ Αἰγύπτου. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ὀνομάζουν Castes. Ἴδε εἰς τὰ ἔμπροσθεν, Αἰγύπτιοι, τμῆμα 2, τὴν σημείωσιν.

δουσιν εἰς τὸν υἱὸν τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν τούτου εἰς τὴν πολιτείαν τόπον. Ἡ διάταξις αὕτη, ἥτις ἐμφιλοχωρεῖ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τοὺς Ἰνδοὺς, ἦτο κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἐκτεταμένη καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη. Ἀλλ' ἐμποδίζει φοβερὰ τὴν πρόοδον τοῦ πνεύματος, ἐπειδὴ καταδικάζει πνευματώδεις τινὰς εἰς αἰώνια ποταπὰ ἔργα, καὶ κρατεῖ ἀναξίους εἰς ὑψηλότερα ὑπουργήματα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη ἔγεινεν αὐτογνωμόνως. Πολλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι ξένον ἔθνος πνευματωδέστερον καὶ ἰσχυρότερον ἐφώρμησεν ἔξωθεν, ὑπέταξε τοὺς ἐγχωρίους, καὶ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμίν του τοὺς κατεδίκασεν εἰς τὰ εὐτελέστερα ἔργα. Βεβαιόνεται δὲ ἡ εἰκασία αὕτη ἀπὸ τὴν ἀξιοσημείωτον παρατήρησιν νεωτάτων περιοδευτῶν, ὅτι τὰ ὑψηλότερα συστήματα τῆς Βεγγάλης καὶ τοῦ Κεϋλὼν διακρίνονται ἀπὸ τὸν ἄλλον λαὸν διὰ χρώματος λευκοτέρου καὶ ὡραιοτέρας μορφῆς τοῦ προσώπου. Φανερώτατα λοιπὸν οἱ ἄρχοντες οὗτοι εἶναι ἐκ τοῦ Καυκασίου γένους, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ πολιτισμός.

Τὰ τέσσαρα πρώτιστα συστήματα τῶν Ἰνδῶν εἶναι οἱ Βραχμᾶνες ἢ ἱερεῖς, οἱ στρατιῶται, οἱ χειροτέχναι καὶ οἱ ὑπηρέται· ὑποδιαιροῦνται δὲ τὰ τέσσαρα εἰς πολλὰ ἄλλα ὑπάλληλα εἴδη. Μία τάξις ἄλλη, ἀπεῤῥιμένη ἀπ' ὅλα τὰ συστήματα, εἶναι οἱ βέβηλοι ἢ, ὡς τοὺς ὀνομάζουν οἱ Ἰνδοὶ, Παρίαι. Πᾶσα κοινωνία μὲ τοὺς δυστυχεῖς τούτους εἶναι αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη· εἶναι ἀκάθαρτοι, καὶ ἡ θέα των μόνη μολύνει τοὺς καθαρούς.

Οἱ Βραχμᾶνες, ἤγουν οἱ ὑπουργοὶ τῆς θρησκείας, εἶναι ἐν ταυτῷ καὶ ἐπιστήμονες, ἡ προκομμενέστεροι τοῦ ἔθνους. Διευθύνουσιν οὗτοι ὅλα τὰ πράγματα κατὰ τὴν θέλησίν των· ἑρμηνεύουσι τὰς βίβλους τῆς θρησκείας, ἰατρεύουσιν ἀῤῥώστους, καὶ δικάζουσι τοὺς διαφερομένους. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν τῆς Ἰνδικῆς ἦσαν, καθὼς καὶ τὴν σήμερον οἱ ἐγχώριοι ἡγεμόνες, ἐκ τοῦ συστήματος τῶν πολεμιστῶν· ἀλλὰ πολὺ περιωρισμένοι ἀπὸ τοὺς τῶν Βραχμάνων νόμους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι προσταγμένα αὐστηρῶς τὰ ἔργα καὶ ἡ δίαιτά των.

Τὸ ὕφος τῆς παιδείας, εἰς τὸ ὁποῖον ἔστεκε ποτὲ τὸ ἔθνος τοῦτο, φανερόνεται ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς φιλολογίας καὶ τῶν τεχνῶν του. Ἡ Σανσκριτικὴ, ἤγουν ἡ εὐσύνθετος καὶ ἁγία, νῦν δὲ νεκρωμένη γλῶσσα τῶν Ἰνδῶν, ἡ διάλεκτος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένα τὰ ἀρχαιότατα καὶ κάλλιστα συγγράμματα, εἶναι, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν εἰδημόνων της, ἀπὸ τὰς πλουσιωτάτας, εὐηχοτάτας καὶ ὡραιοτάτας γλώσσας τοῦ κόσμου. Ἡ Ἰνδικὴ ποίησις, ἐὰν καὶ περιέχῃ ἀσυνήθιστα τινὰ διὰ τὴν αἴσθησίν μας, εἶναι ὅμως πολλὰ ἐπαγωγὸς διὰ τὰς ἰδιοκτήτους χάριτάς της. Ἡ ἐπικὴ ποίησις τῶν Ἰνδῶν ἀναδέχεται εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς μύθους ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν κοσμογονικῶν ποιήσεων, καὶ συμπλέκει εἰς τὸ ὅλον μέγα πλῆθος γνωμικῶν ἀποφθεγμάτων. Δύω μεγάλα ἐπικὰ ποιήματα ὑπερτεροῦσι κατὰ τὴν φήμην ὅλα τὰ ἄλλα, ὁ Ῥωμαϊὰν καὶ ὁ Μαχαβαράτ. Εἶναι τόσον ἀρχαῖα, ὥστε οἱ Ἰνδοὶ τὰ νομίζουν ἔργα τῆς θεότητος. Εἰς τὴν Εὐρώπην διευθύνθη κατὰ πρῶτον ἡ προσοχὴ εἰς τὸ δρᾶμα τῶν Ἰνδῶν, ὅταν ἐφάνη μεταφρασμένον ἓν ἐξαίρετον τοιοῦτον ποίημα Σακοντάλα ἐπιγραφόμενον. Ὁ ποιητής του ὀνομάζεται Καλίδας καὶ ἔζη ἐπὶ τοῦ βασιλέως Βικραμαδιτύα κατὰ τὴν πρώτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἐὰν εἶναι ἀσφαλὴς ἡ τῶν Ἰνδῶν χρονολογία.

Τὰ μνημεῖα τῆς τεκτονικῆς τῶν Ἰνδῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κτισμένα καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα, ἔχουσι μέγεθος ἐκπληκτικὸν, καὶ φανερόνουσι τολμηρὰ σχέδια, καὶ ἐπιμελῆ ἐκτέλεσιν. Εἶναι μέρος μὲν ὑποκάτω τῆς γῆς, μέρος δὲ ἐξέχοντες ναοὶ

εἰς ὄρη ἐγκτισμένοι, ἢ ἐκ βράχων πελεκημένοι, σπήλαια, πυραμίδες, καὶ οἶκοι, ὅλα ἀφιερωμένα εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ περισσότεροι τοῖχοι εἶναι στολισμένοι μὲ ἀναγλυφάς. Ἐξαιρέτως περίφημοι εἶναι οἱ ἐκ βράχων πελεκημένοι ναοὶ εἰς τὰς νήσους Ἐλεφαντίνην καὶ Σαλσέτταν τὰ σπήλαια τῆς Κλώρας· οἱ ἑπτὰ Παγῶδαι ἤγουν ναοὶ τῆς Μαβαλιπουράμ· οἱ τοῦ Καλαμβρόνου, ὅπου εὑρίσκεται ἱερὸν εἰς τὸ μέσον περιβόλου συνθέτου ἀπὸ στήλας, μακροῦ 360 πόδας, καὶ πλατέος 260. Περιπου 1000 στῆλαι, πᾶσα μία 30 πόδας ὑψηλὴ, βαστάζουσι τὴν επίπεδον ὀροφήν. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐλειτούργουν ὄχι ὀλιγώτεροι παρὰ 3000 Βραχμᾶνες. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα τῆς πλαστικῆς τέχνης τῶν Ἰνδῶν ἐπικρατεῖ ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ διεγείρουν θαυμασμὸν διὰ τοῦ τεραστίου καὶ τοῦ ὄγκου. Τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν των εἶναι παράξενα καὶ τερατωδέστατα συντεθειμένα· πολυκέφαλα, πολύχειρα καὶ ἐξ ἑτεροειδῶν ζώων μορφῶν συγκείμενα. Ἔχοντες κύριον σκοπὸν νὰ παραστήσουν διὰ συμβόλων ἐμφαντικώτατα τὰς δυνάμεις τῶν θεῶν των, παρέβλεψαν διόλου τὴν αἴσθησιν τοῦ κάλλους.

Θεωρητικὴν φιλοσοφίαν ἐμελέτων ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Ἰνδικῆς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὑπῆρχαν διάφορα φιλοσοφίας συστήματα, τῶν ὁποίων δὲν ἠρευνήθη ἀκόμη ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις· Μία ἀξιολογωτάτη εὕρεσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, οἱ ἀριθμητικοὶ χαρακτῆρες, εἶναι ἔργον τῶν Ἰνδῶν, καθὼς μαρτυροῦσιν οἱ Ἄραβες. Ἀλλὰ τὰς πραγματικὰς ἐπιστήμας των δὲν πρέπει τις νὰ ἐκτιμᾷ μὲ τὸ μέτρον τῶν Εὐρωπαίων. Περὶ τῆς Ἀστρονομίας των εἶναι διάφοροι γνῶμαι. Τὸ σύστημα τῆς Γεωγραφίας καὶ χρονολογίας των ὀνομάζει ἕνας σοφὸς ἀηδὲς καὶ τερατῶδες.

Ἡ κλίσις πρὸς τὸν ἐρημικὸν καὶ θεωρητικὸν βίον, καὶ ἡ εἰς τὸ νὰ ἐκδίδωνται εἰς ἀκόλαστον τινὰ φαντασίαν εἶναι θεμελιωμένα εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν

Ἰνδῶν. Καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους καὶ τὴν σήμερον ἀπαρνοῦνται πολλοὶ τὸν ἑαυτόν των, καὶ ἀποθνήσκουσιν ἀποκαρτεροῦντες νηστικοὶ ἢ καιόμενοι ἐθελουσίως. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία τοὺς ἐνετύπωσε τοιοῦτον χαρακτῆρα. Πηγαὶ τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας εἶναι τὰ ἱερά των βιβλία, ὀνομαζόμενα Βέδαι, τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς Σανσκριτικῆς φιλολογίας. Τέσσαρες συλλογαὶ φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο. Πᾶσα μία ἐξ αὐτῶν περιέχει προσευχὰς καὶ ὕμνους, ἐντολὰς καὶ θεολογικὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι συνυφασμένα μὲ φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Τὰ βιβλία Βέδαι περιέχουν τὴν περὶ ἑνὸς παντοδυνάμου θεοῦ διδασκαλίαν· ὅλα τὰ ὄντα ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ τὸν θεόν· ὅσα ὄντα ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, πίπτουσιν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ εἰς τὸν ὄλεθρον. Περιπλανώμενα ὅμως καὶ διερχόμενα διὰ σωμάτων κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων καθαρίζονται πάλιν, καὶ ἀνυψόνονται εἰς τὴν θείαν χάριν. Αὕτη εἶναι ἡ βάσις τοῦ περιφήμου τῆς μετεμψυχώσεως δόγματος.

Ἡ πολυθεΐα τῶν Ἰνδῶν, ἥτις ἐξώρισε σχεδὸν τὴν περὶ ἑνὸς θεοῦ διδασκαλίαν, φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη ἐκ ταύτης κατὰ τὸν ἐφεξῆς τρόπον. Ἐνόησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν θεὸν τρεῖς δυνάμεις, δημιουργικὴν, συντηρητικὴν, καὶ ἀφανιστικήν. Τὰς τρεῖς ταύτας δυνάμεις τὰς μετεμόρφωσαν ἔπειτα εἰς τρεῖς διαφόρους θεοὺς ὀνομαζομένους Βράμα, Βισχνοῦ, Σχίβα. Βισχνοῦ, ὁ συντηρητικὸς θεὸς, ἔλαβε διαφόρους μορφὰς καὶ ἦλθε πολλάκις εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν καταδρομὴν τοῦ Σχίβα. Εἰς ταῦτα τὰ ἔργα τοῦ Βισχνοῦ φαίνονται ἔπειτα βοηθοί του πολυάριθμοι ἄλλοι θεοί. Ἡ ποικίλη αὕτη καὶ φαντασιωδεστάτη μυθολογία, ἥτις εἶναι κυρίως θρησκεία τοῦ πλήθους, δὲν περιέχεται εἰς τὰ βιβλία Βέδας· ἀλλ' εἰς τὰ βιβλία Πουράνας, μυθολογικὰ ποιήματα, συντεθειμένα ἐξ ἀρχαιοτέρων ἄλ-

λῶν ποιημάτων *). Τιμῶντες δὲ ἰδιαιτέρως ἄλλος ἄλλον ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων θεῶν ἐγέννησαν διαφόρους αἱρέσεις, αἵτινες ἐπολέμουν ἀλλήλας μανιωδῶς, ἕως οὗ ἐνίκησαν οἱ τοῦ Βισχνοῦ καὶ Σχίβα, καὶ ἐξώρισαν παντελῶς τὸν καθαρὸν Βραμαϊσμόν **). Εὑρίσκεται δὲ καὶ ἄλλη αἵρεσις, οἱ Βουδαῖται, διάφορος τῶν εἰρημένων, παλαιόθεν ἀντιφερομένη πρὸς τὴν τοῦ Βράμα, καὶ ἀπορρίπτουσα καὶ αὐτὴν τὴν εἰς συστήματα διαίρεσιν. Τὴν σήμερον, ὅπου ἐπικρατοῦσι Βουδαῖται, εἰς Κεϊλὸν, εἰς τὴν ὄπισθεν Ἰνδικὴν, εἰς τὰς νήσους, εἰς τὸ Τιβὲτ, δὲν ὑπάρχουσι συστήματα. Ἀπὸ τὴν ἐμπροσθικὴν Ἰνδικὴν ἀπεδιώχθησαν παντελῶς οἱ Βουδαῖται πολεμούμενοι καὶ κατατρεχόμενοι ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις.

Εἰς κἀνὲν ἀπὸ τὰ ἔθνη τῆς παλαιᾶς καὶ νέας ἱστορίας δὲν εὑρίσκονται τόσον μεγάλαι ἀντιθέσεις, ὅσον εἰς τοὺς Ἰνδούς. Θαυμαστὰ καὶ ἐξαίρετα ἀναμιγμένα μὲ οὐδαμινὰ καὶ χαμερπῆ· παμπάλαιος ἔφεσις τῶν μεγάλων καὶ ὑψηλῶν, νεκρωμένη καὶ ἐμποδισμένη εἰς τὰς προόδους των· μεγάλη ἄσκησις τοῦ σώματος καὶ καταφρόνησις καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, καὶ Ἀσώματος θηλυπρέπεια καὶ φιληδονία· πίστις εἰς μέλλουσαν ζωὴν, ὅπου ἀνταμείβονται οἱ ἀγαθοὶ καὶ κολάζονται οἱ κακοὶ, καὶ ἐν ταυτῷ παντελὴς νέκρωσις τῆς θελήσεως καὶ ὑποδούλωσις εἰς τὴν προσταγὴν ἄλλων.

---

*) Ἥρενος (Heeren). Ἰδέαι περὶ τῆς πολιτικῆς κτλ. Τόμ. Β' σελ. 365. ἔκδοσις Βιέννης.

**) Ὅτι εἰς τιμὴν τοῦ Βράμα οὔτε ναὸς ἐκτίσθη, οὔτε εἴδωλον ἐστήθη, ἐξηγεῖται κατὰ τὸν Α. Β. Σλέγελον (Schlegel) Ἰνδ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 450, ἐκ τούτου ὅτι ὁ Βράμα ἐτιμᾶτο εἰς χρόνου περίοδον, ὁπότε δὲν ὑπῆρχαν οὔτε ναοὶ οὔτε εἴδωλα.

α'. ΚΙΝΕΣΟΙ.*)

Οὔτε Περσῶν οὔτε Ἑβραίων οὔτε Ἑλλήνων ἱστορίαι περιέχουσιν ἴχνος τι περὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Γάγγου χωρῶν καὶ ἐξαιρέτως περὶ τῆς Κίνας, τὴν ὁποίαν οἱ ἐγκάτοικοι ὀνομάζουν Τσίν. Ἀλλ' ἀπὸ τὰς ἐρεύνας τῶν μεταγενεστέρων γίνεται φανερὸν, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἐκατοικεῖτο καὶ ἐγεωργεῖτο πρὸ πολλοτάτων ἐνιαυτῶν. Ἡ ἔγγραφος ὅμως ἱστορία των γραφεῖσα ἀπὸ τὸν Κινέσον Σεεμάτσιον κατὰ τὸ 100 ἔτος πρὸ Χριστοῦ ἄρχεται περίπου ἀπὸ τὸ 900ὸν ἔτος πρὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Πολλαὶ μικραὶ πολιτεῖαι αὐτόνομοι συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν μεγάλην μοναρχίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Τσιγγεβάγγιον κατὰ τὸ 250 ἔτος πρὸ Χριστοῦ.

Πολλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Μογολίας εἰσέβαλαν εἰς τὴν χώραν ταύτην φυλαὶ διάφοροι καὶ κατεστάθησαν ἐκεῖ ἀνενόχλητοι ἀπ' ἀλλήλους, ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μέρους τοὺς ἐφύλαττε θάλασ-

---

*) Τῶν Κινέσων τὴν ἀρχαιολογίαν παρέπεμψεν ὁ Γερμανὸς Ἱστοριογράφος εἰς τὴν ἐθνογραφίαν (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 28). Τωόντι δὲ, ἐκτὸς ὅτι εἶναι σκοτεινότατα τὰ περὶ αὐτῶν ἱστορούμενα, δὲν συνεισέφερε τίποτε τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ παλαιοὶ τοὺς ἠγνόουν ὅλου. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους (Παυσ. Βιβλ. 5', 26, Προκόπ. Γοτθ. πολ. Δ'. 2, 17. Διονύσ. Περιηγ. 752 κτλ.) ἀπαντῶνται τὰ σηρικὰ νήματα ἢ ἡ μέταξα, ἀλλ' ἡ χώρα τῶν Σηρῶν ὑπ' ἄλλων μὲν λέγεται Ἰνδική, ὑπ' ἄλλων δὲ νῆσος ποταμοῦ τινὸς πλησίον τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ ὑπ' ἄλλων ἄλλως· μὲ πολλὴν πιθανολογίαν θέλουσι τινὲς, ὅτι εἶναι τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς Κίνας. Διὰ τοῦτο ἔργον τῶν ἐθνογράφων εἶναι νὰ ἐξιστορῶσι μετὰ ἄλλων ἐθνῶν καὶ τοὺς Κινέσους καθὼς ζῶσι τὴν σήμερον. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὸν Μιλλιὸτ καὶ ἄλλους ἱστοριογράφους ἱστοροῦνται τινὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ ἔθνους τούτου, διὰ νὰ μὴ μεμψιμοιρήσῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν φαινομένην ταύτην ἔλλειψιν, ἀπήνθισα ἐκ νεωτέρων συγγραφέων καὶ παρενέβαλα ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν Κινέσων μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Π.

σα ἄπλευστος καὶ τραχεῖα, ἀπ' ἄλλου δὲ πρὸς βοῤῥᾶν ὑψηλὰ καὶ ἀδιάβατα ὄρη. Ἐκαλλιέργησαν τὴν καρποφόρον ταύτην γῆν καὶ ἐπεμελήθησαν πολλὰ ἀτελῶς τὰς τοῦ κοινωνικοῦ βίου τέχνας. Διὰ νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς, ἐτείχισαν τὴν ἐπικράτειάν των ἀπὸ μέρος τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐτελειοποίησε τὸν τειχισμὸν ὁ εἰρημένος βασιλεὺς Τσιγγεβάγγιος κτίσας τὸν περίφημον Κινεσικὸν φραγμὸν μὲ κεράμους στερεοὺς καὶ διορίσας εἰς αὐτὸν φύλακας. Μὲ ὅλον τοῦτο νομαδικοὶ λαοὶ ἐκ βοῤῥᾶ ἀνέβησαν τὰ τείχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κίναν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ νικηταὶ ἦσαν ἀπαιδευτότεροι παρὰ τοὺς νικημένους, συνεμορφώθησαν μὲ τὰ ἤθη των, καὶ οἱ Κινέσοι δὲν μετέβαλαν τίποτε ἐκ τῶν ἐθίμων των.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἔδειξαν οἱ Κινέσοι ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα εἰς μεγάλας οἰκοδομὰς, διώρυχας, καὶ λεωφόρους. Αἱ περὶ τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις των εἶναι τερατωδέσταται. Παίζει τὸ ἔθνος τοῦτο μὲ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐνιαυτῶν καὶ λογαριάζει χιλιάδας πολλοτάτας χωρὶς λόγου καὶ χωρὶς πιθανότητα. Αἱ διηγήσεις τῶν ἀποστόλων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν εἰς ἡμᾶς, ἴσως εἶναι παραμορφωμέναι ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους καὶ ἀπὸ τοὺς κοινολογήσαντας αὐτάς· καὶ αὐταὶ αἱ νεώτεραι πρεσβεῖαι τῶν Ἄγγλων, Ὁλλανδῶν, Γάλλων καὶ Ῥώσσων *) ἐμποδίζοντο ἀπὸ τοὺς Κινέσους νὰ μάθωσι τὰ τοῦ ἔθνους τόσον, ὥστε παρεκτὸς γεωγραφικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀγγελιῶν, τίποτ' ἄλλο δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξακριβώσωσι.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μέγας σοφὸς καὶ διδάσκαλος τῆς Κίνας Κομφύκιος, τοῦ ὁποίου αἱ ἁπλούσταται

*) Μακαρτνέϊος (Macartney), Βραάμιος (van der Braam), Βαῤῥόφιος (Barrow), Δεγουίγνιος (Deguignes), Κρουσενστέρνιος (Krusenstorn) etc.

γνῶμαι φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀναμιγνύεται μὲ πολλὰς παραδόξους παραδόσεις, ὥστε δι' ἡμᾶς μένει αἰνιγματῶδες καὶ σχεδὸν μυθικὸν πρόσωπον. Ἔζη κατὰ τὴν μεγίστην πιθανολογίαν περὶ τὸ 550 ἔτος πρ. Χριστοῦ, σύγχρονος σχεδὸν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κῦρον καὶ μὲ τὸν φιλόσοφον Πυθαγόραν. Εὕρηκε πολλὰς εἰς τὸ ἔθνος του ἱερὰς βίβλους, τὰς ὁποίας μετεῤῥύθμισεν ἢ ἐδιώρθωσε· συνέγγραψε δὲ καὶ αὐτὸς ἄλλας. Αἱ πρὸ τοῦ Κομφυκίου βίβλοι εἶναι τὸ Ἰεκὶγγ, ὅπου περιγράφονται τὰ συμβαβηκότα τοῦ τῶν Κινέσων πρώτου βασιλέως Φοΐ, τιμώμενον καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τὸ ἔθνος· τὸ Σχουκίγγ, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν παλαιὰν ἠθικὴν καὶ ἱστορίαν τοῦ βασιλείου. Ὁ δὲ Κομφύκιος συνέγραψε τὸ Σχικίγγ, ἢ τὸ συνήθροισεν ἐκ παλαιῶν ποιημάτων· τὸ Τεσχογγετσιοὺ, τὸ ὁποῖον περιέχει ἱστορίαν δώδεκα βασιλέων (ἀπὸ τοῦ 712 πρ. Χρ.), καὶ τὸ Λικὶ, ἢ συλλογὴν νόμων καὶ ἐθίμων κοσμικῶν καὶ θρησκευτικῶν. Ἄλλας δὲ τατωτέρας τιμῆς βίβλους ἔγραψαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Κομφυκίου. Τὸ Σχουκὶγγ (ἤγουν βίβλος τῶν ἀμετατρέπτων καὶ βεβαίων διδαγμάτων) εἶναι βάσις τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν νόμων καὶ ἡ ἀσφαλεστάτη πηγὴ τῆς τῶν Κινέσων ἀρχαίας ἱστορίας. Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ὑάου (περίπου 2000 ἔτη πρ. Χρ.) καὶ τελειόνει εἰς τὸ 624 ἔτος πρ. Χρ. Ὁ προειρημένος βασιλεὺς Τεσιγεβάγγιος ἔκαυσεν ὅλας τὰς ἱερὰς βίβλους, ἐπειδὴ οἱ γραμματισμένοι ἤλεγχαν ἐξ αὐτῶν τὴν ὑπερηφάνειάν του· ἀλλὰ τοῦ Σχουκὶγγ εὑρέθη ἀντίγραφον εἰς τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Κομφυκίου κατὰ τὴν δευτέραν πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἐκ τούτου διεσώθη πάλιν εἰς τὸ ἔθνος *).

*) Τὸ Σχουκίγγ ὑπάρχει εἰς τὴν Εὐρώπην μεταφρασμένον εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν: Le Chou - King, un des livres sa-

Θρησκεία κυριεύουσα εἰς τὴν Κίναν εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Φῶ *), ὅς τις λέγουν, ὅτι ἐγεννήθη εἰς Κασχμὶρ κατὰ τὸ 1027 ἔτος πρ. Χρ. Εἶναι δὲ κατὰ πολλὰ ὁμοία μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Βραχμάνων, καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἐκλαμβάνουσι τὴν γέννησιν τοῦ Φῶ ὡς νέαν ἐνσάρκωσιν τοῦ Βισχνοῦ των. Βόνζοι ὀνομάζονται οἱ ἱερεῖς τῆς διδασκαλίας ταύτης εἰς τὴν Κίναν.

Οἱ Κινέσοι ἦσαν ἀνέκαθεν ἔκδοτοι εἰς τὴν γεωργίαν. Διὰ τοῦτο αἱ τέχναι αἱ ἀπαιτούμεναι εἰς αὐτὴν εὑρέθησαν πρώϊμα ἀπ' αὐτούς. Μ' ὅλον τοῦτο κατὰ τὰ ἄλλα ἐξέπεσε τὸ πνεῦμα των εἰς μικροπρεπείας. Σκάπτουσι τοὺς ἀγρούς, ἀνοίγουσιν αὐλάκια, πολλαπλασιάζουσιν ἐπ' ἄπειρον τὰ ἱερογλυφικά των καὶ δὲν ὑψόνουσι ποτὲ τὸν νοῦν των ὑπεράνω τῶν ὅσα τοὺς παραγγέλλουσιν οἱ Βόνζοι. Φιλοσοφίας, ποιητικῆς, ἀστρονομίας, μουσικῆς, καὶ πάσης τέχνης, ἥτις ὑψόνει τὸ πνεῦμα, δὲν ἔχει ὁ Κινέσος κἀνὲν ἴχνος. Συνειθίζει ὅμως τὴν φαντασίαν του εἰς δράκοντας καὶ εἰς τέρατα **)· σχεδιάζει ἐπιμελῶς ἀκανόνιστα σχήματα· ἀγαπᾷ οἰκοδομήματα μεγάλα καὶ ἔρημα· στολίζεται μὲ πολλὴν κενοδοξίαν. χαίρει νὰ βλέπῃ μικροὺς καὶ μὲ βίαν συνθλιμμένους πόδας· προσηλόνεται εἰς μικροπρεπεῖς φιλοφρονήσεις καὶ ὑποκλίσεις τοῦ σώματος, καὶ δὲν ἔχει καμμίαν αἴσθησιν διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις. Ἀδιακόπως οἱ βασιλεῖς των ἦσαν καὶ εἶναι ἀπόλυτοι μόναρχοι, ὀνομαζόμενοι υἱοὶ τοῦ ἡλίου, ἅγιοι Αὐτοκράτορες, ὑπέρτατοι καὶ μόνοι κύριοι τοῦ κόσμου. Οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἄρχοντες ὀνομαζόμενοι Μανδαρῖνοι διοικοῦσι κατὰ τὴν ἀπόλυτον θέλησιν τοῦ μονάρχου των.

---

crés des Chinois, ouvrage recueilli par Confucius, traduit par P. Gaubil - Mission. à la Chine; revu et corrigé sur le texte chinois, accompagné de nouvelles notes etc. par de Guignes, à Paris, 1770, 4to. —

*) Ἴδε Κλαπρότιον περὶ τῆς ἐν Κίνῃ θρησκείας τοῦ Φῶ, Τομ. Α', σελ. 1[illegible].

**) Παρ. Ἑρδέρου (Herder) Ἰδέαι, Μέρ. 3, σελ. 13.

Οἱ Κινέσοι ἀποχωρισμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ μεταχειριζόμενοι ἀναρίθμητον πλῆθος γραμμάτων, τὰ ὁποῖα σπανίως δύνανται τινὲς νὰ μάθωσιν ὅλα εἰς τὴν ζωήν των, ἔμειναν οἱ αὐτοὶ ἕως τὴν σήμερον, χωρὶς καμμίαν πρόοδον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας τέχνας. Μ' ὅλα ταῦτα εὕρηκαν τινὰ ἀξιόλογα πρὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· τὸ Σηρικὸν νῆμα ἢ μετάξιον, ἡ ἐργασία τῆς λευκαργίλλου ἢ τοῦ πορκελλανίου, ἡ ναυπηγία, ἡ πυροκονία, ἡ τυπογραφία εὑρέθησαν ἀπὸ τοὺς Κινέσους πολὺ ἀρχήτερα πρὶν τὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης.

Β'. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ.

1. Ἀρχαιοτάτη ἱστορία.

Οἱ Αἰγύπτιοι διὰ τῆς παραξενίας καὶ ἰδιορρυθμίας πολλῶν διαταγῶν καὶ ἠθῶν των εἵλκυσαν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ἑαυτοὺς τὴν προσοχὴν πολλῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἰδιότροπος ἦτο ὁ λαός· ἰδιάζουσα ἦτο καὶ εἶναι ἕως τῆς σήμερον ἡ φυσικὴ κατάστασις τῆς χώρας, ἥτις συντείνει ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν χωριστὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ λαοῦ σχέσεων.

Ἀπ' ὅλας τὰς χώρας τῆς βορείου Ἀφρικῆς εἶναι μόνον ἡ Αἴγυπτος, ἥτις παράκειται εἰς μέγαν ποταμὸν τὸν Νεῖλον· εἰς τοῦτον χρεωστεῖ τὴν εὐφορίαν καὶ καλλιέργειάν της, καὶ χωρὶς τούτου ἤθελεν εἶσθαι ἐρημία ξηρὰ καὶ ἀμμώδης. Πληροῦται δηλαδὴ ὁ Νεῖλος ἀπὸ τὴν πολλὴν χιόνα καὶ τὰς βροχὰς, αἱ ὁποῖαι πίπτουσιν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀβυσσινίας τὸν χειμῶνα, τόσον, ὥστε πλημμυρεῖ καὶ ἐκχειλίζεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἕως τὰ τέλη Ὀκτωβρίου σκεπάζεται ἡ χώρα μὲ τὰ νερὰ καὶ ἀπὸ τὰς δύω ὄχθας του. Ὅλη ἡ καρποφόρος Αἴγυπτος ὁμοιάζει τότε μὲ θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξέχουσιν αἱ πόλεις ὡσὰν νησία. Πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἐπιστρέφει ὁ ποταμὸς ὁλοτελῶς εἰς τὴν κλίνην του, καὶ ἡ ἀναφαινομένη ἁπαλὴ γῆ μένει σκεπασμένη μὲ παχεῖαν τινὰ ἰλὺν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον νὰ σπείρῃ χρειάζεταί τις χωρὶς νὰ τὴν σκάψῃ ἢ νὰ τὴν ὀργώσῃ, καὶ ἡ ὁποία τελεσφοροῦσα πολλαπλασιώτατα ἀναγγέλλει τὴν μεγάλην εὐφορίαν της. Ἀλλ' ἡ εὐφορία αὕτη ἐκτείνεται μόνον εἰς μικρόν τι μέρος τῆς χώρας. Διότι ὁ Νεῖλος ῥέει διὰ τῆς ἄνω καὶ μέσης Αἰγύπτου

ἀδιαίρετος εἰς μίαν ὀλίγων μιλίων πλατεῖαν κοιλάδα περιοριζομένην ἑκατέρωθεν ἀπὸ ὄρη. Ὅπου λαμβάνει τέλος ἡ κοιλὰς, ἐκεῖ μερίζεται εἰς δύω ὁ ποταμὸς, καὶ διὰ τῶν βραχιόνων του σχηματίζει τὸ καρποφόρον τῆς κάτω Αἰγύπτου μέρος, τὸ ὁποῖον (διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ Δ) ὀνομάζεται Δέλτα, καὶ εἶναι κατὰ πάντα δῶρον τοῦ Νείλου, ἐπειδὴ ὑψώθη κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀποτιθεμένην ἰλὺν, καὶ ἐσχηματίσθη στερεὰ καὶ καρποφόρος χώρα.

Ἡ πεδιὰς αὕτη, ἥτις εἶναι πανταχοῦ διατρυπημένη μὲ διώρυχας πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς καρποφόρου πλημμύρας, καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Νείλομ, τὰ ὁποῖα μόνον ἐπιδέχονται γεωργίαν, μόλις τὸ ἕκτον μέρος ὅλης τῆς χώρας, ἦσαν καὶ ἡ μόνη καθέδρα τῆς πολυανθρωπίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπειδὴ συνηντῶντο ταῦτα καὶ εἰς τὰς δύω ὄχθας τοῦ ποταμοῦ· εἶναι πιθανώτατον, ὅτι καὶ ἡ καλλιέργεια ἦλθε κατ' ὀλίγον ἐκ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ ποταμοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν. Ὑπεράνω τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὸν τόπον ὅπου συνέρχονται οἱ διάφοροι βραχίονες τοῦ Νείλου καὶ σχηματίζουσι μεγάλην νῆσον, ἔκειτο ἡ ἀρχαιοτατη ἱερατικὴ πόλις Μερόη (τῆς ὁποίας ἡ ἐπικράτεια περιεῖχε περίπου τὸ σημερινὸν βασίλειον Σεναάρ)· ἐκεῖ, κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου Ἡρένου (Heeren), *) αἱ ὁποῖαι ἐσαφηνίσθησαν καὶ ἐκυρώθησαν ἀπὸ νεωτάτους περιοδευτὰς, ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων πολιτισμοῦ. Ἡ Μερόη ἦτο πολιτεία δορικτητικὴ καὶ λαμπροτάτη. Ἱερεῖς τὴν ἐθεμελίωσαν καὶ τὴν ἐξουσίαζαν· καὶ καθὸ κέντρον θείας λατρείας στηριζομένης εἰς μαντεῖον καὶ μεγάλης ἐμπορικῆς ἐπιμεξίας τὴν ἀνέδειξαν ἰσχυρὰν εἰς τοὺς

---

*) Ἰδέαι περὶ πολιτικῆς κτλ. Τόμ. Δ'. σελ. 66. ἐκδ. Βιέννης.

περιοικοῦντας βαρβάρους. Ἐμπορία καὶ θρησκεία ἦσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἶναι μέχρι τῆς σήμερον σφικτὰ συνδεδεμέναι πρὸς ἀλλήλας. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καθὼς καὶ τὴν σήμερον, ἐγίνετο εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἡ ἐμπορία διὰ ξηρᾶς μὲ τὰς συνοδοιπορίας. Εἰς τὰς ἀπεράντους ἐρήμους, διὰ τῶν ὁποίων συνωδοιπόρουν, εὑρίσκοντο φυσικαὶ ἀνάπαυλαι πολλὰ ὀλίγαι. Εἰς ταύτας καθιδρύοντο ἱερὰ, καὶ συνιστῶντο ἀγοραὶ, ὅπου οἱ μακρόθεν ἐρχόμενοι πραγματευταὶ, ἀσφαλιζόμενοι ἀπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν, ἔκαμναν τὰ συναλλάγματά των, καὶ ἐπροχώρουν μακρύτερα ἢ ὑπέστρεφαν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη γίνεται μεγάλη ἐμπορία εἰς ταῦτα τὰ μέρη· κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο ἡ Μερόη ἐμπορικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῶν χωρῶν, αἵτινες κεῖνται ἐντεῦθεν τῶν τῆς Νουβίας ἐρήμων. Τὸ μεγαλήτερον εἶναι, ὅτι εἶχε καὶ διὰ θαλάσσης κοινωνίαν, καὶ ἦτο κέντρον ἐμπορίας γινομένης διὰ τῆς Ἀραβικῆς καὶ Ἰνδικῆς θαλάσσης μεταξὺ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας· καὶ προσέτι εἰκοτολογήθη ὄχι ἀπιθάνως,. ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος ἔφερεν εἰς κοινωνίαν τοὺς παλαιοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς παλαιοὺς Αἰγυπτίους, καὶ ἐκ τούτου προέκυψαν πολλαὶ ὁμοιότητες τῶν δύω τούτων ἐθνῶν κατὰ τὴν πολιτείαν, θρησκείαν, δίαιταν, ἤθη καὶ τέχνας.

Τὸ σύστημα τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἐξουσίαζαν εἰς τὴν Μερόην, ἔστελνεν ἐκεῖθεν ἀποικίας, μετέδιδεν εἰς τὰς νέας πόλεις καὶ πολιτείας τὴν θρησκείαν καὶ ἐσχημάτιζε νέα ἐμπορικὰ καταλύματα διὰ τοὺς συνοδοιποροῦντας ἐμπόρους. Τοιαύτη ἀποικία ἦτο ἡ Ἀμμωνία εἰς τὴν Λιβυκὴν ἔρημον ὅπου εὑρίσκετο τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος· ἄλλη ἀξιολογωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἦσαν αἱ Θῆβαι εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον. Τοιουτοτρόπως ἡ Αἴγυπτος ἔλαβε τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν Αἰθιοπικὴν Μερόην. Ἐὰν αἱ

ἱστορικαὶ μαρτυρίαι, αἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ τούτου, δὲν φαίνωνται ἀξιόχρεοι διὰ τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα τῶν πραγμάτων, ἐπικυρόνουσιν ὅμως τὴν γνώμην μὲ τρόπον ἐπίσημον πολλοὶ περιοδευταὶ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων *), οἵτινες ἴδαν· καὶ ἠρεύνησαν φιλοσοφικῶς τὴν χώραν. Εὕρηκαν οὗτοι πρὸς μεσημβρίαν τῆς Αἰγύπτου ἐντὸς τῆς τοῦ Νείλου κοιλάδος εἰς ὅλην τὴν Νουβίαν πολλοὺς ναοὺς, κολοσσοὺς, μνημεῖα τάφων, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον ἀποδεικνύουσι τὴν τῆς χώρας ταύτης συμφωνίαν τῆς θρησκείας μὲ τὴν παλαιὰν Αἴγυπτον, ἀλλὰ παριστάνουσιν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀρχέτυπον μορφὴν τῆς Αἰγυπτίας τεκτονικῆς, ἥτις ἐξυψώθη κατὰ μικρὸν ἔπειτα εἰς μεγαλητέραν τελειότητα. Καὶ ὅτι ἡ ἄνω Αἴγυπτος ἐπολιτίσθη ἀρχήτερα παρὰ τὴν βόρειον, ἔχομεν ἀναμφιβόλους μαρτυρίας. Οὕτω λοιπὸν εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον ἐπεριπάτησεν ὁ πολιτισμὸς εἰς ταύτην τὴν χώραν τῆς γῆς.

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἐκλάβωμεν τὰς Αἰγυπτιακὰς πολιτείας ὅτι ἐγεννήθησαν ἐξ ἀποικιῶν, συμπεραίνεται προδήλως, τὸ ὁποῖον βεβαιόνει καὶ ἡ ἱστορία, ὅτι ἡ Αἴγυπτος κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο μέγα βασίλειον, ἀλλὰ περιεῖχε πολλὰς μικρὰς πολιτείας, αἵτινες συνεχωνεύθησαν κατ' ὀλίγον εἰς μίαν μεγάλην βασιλείαν. Αἱ Θῆβαι εἰς τὴν ἄνω καὶ ἡ Μέμφις εἰς τὴν μέσην Αἴγυπτον ἐξυψώθησαν ὑπὲρ τὰς ἄλλας, τὰς ὑπέταξαν, καὶ οὕτως ἐκαταστάθησαν ἰσχυραὶ καὶ μεγάλαι. Κατὰ φυσικὸν λόγον ἐσχηματίσθη ἡ πολιτεία πολὺ μεταγενέστερα εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον.

Εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἐξαιρέτως εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ Διόδωρον καὶ εἰς τὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα

---

*) Cailliaud. Gau· καὶ ἄλλοι.

ἐφύλαξεν ὁ Ἰώσηππος ἀπὸ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔγραφεν ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀρχιερεὺς Μανεθὼν κατὰ προσταγὴν Πτολεμαίου Β΄., τοῦ Φιλαδέλφου, εὑρίσκομεν μακροὺς καταλόγους ὀνομάτων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, ἀσυμφώνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πιθανῶς ἐπειδὴ τὰ ἤκουσεν εἰς διαφόρους τόπους ἀπὸ παραδόσεις τῶν ἱερέων. Πρῶτον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζουσιν ὅλοι τὸν Μῆνα κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, Μηνᾶν κατὰ τὸν Διόδωρον. Ὅσα προσθέτουν ἐφεξῆς εἶναι μικρὰ καὶ ἐλλιπῆ· ἀλλ' ἡνωμένα μὲ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν νεωτάτων περιοδευτῶν μᾶς δίδουσι κἄποιον φῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν τοῦ ἔθνους τούτου. Βεβαιότατον εἶναι, ὅτι μέγα μέρος τῆς Αἰγύπτου ἐκυριεύθη ἀπὸ γειτονευούσας νομαδικὰς φυλάς· οἱ ἡγεμόνες τῶν φυλῶν τούτων, οἵτινες ἐξουσίασαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τὴν χώραν, ὀνομάζονται Ὑκσῶς (βασιλεῖς ποιμένες) *). Φαίνεται ὅμως, ὅτι πολλαὶ πολιτεῖαι ἐφυλάχθησαν μὲ μόνην πληρωμὴν φόρου. Τελευταῖον ἐπανέστησαν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐδίωξαν τοὺς ξένους τούτους περὶ τὸ 1700 ἔτος πρ. Χρ. ὡς εἰκάζεται, ἐπειδὴ ἀσφαλὴς χρονολογία δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτῆται ἀπὸ τινὰ κατὰ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας ἑκαταετηρίδας. Ὁ διωγμὸς τῶν Ὑκσῶς εἶναι ἀξιολογωτάτη ἐποχὴ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἱστορίας. Μετ' οὐ πολὺ ἡνώθη ὅλη ἡ χώρα εἰς μίαν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ἡ μητρόπολις, αἱ περιφημόταται καὶ πλουσιώταται Θῆβαι, ἐπηνέθη ἤδη καὶ ἀπὸ τὸν

---

*) Ὁ Μανεθὼν ἱστορῶν τὰ περὶ τοῦ ἔθνους τούτου (παρὰ Ἰωσηπ. Φλαυΐῳ, λογ. β΄ κατὰ Ἀπίων· σελ. 1337), ἐξηγεῖ τὴν λέξιν οὕτως." Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ σύμπαν αὐτῶν ἔθνος Ὑκσώς. Τοῦτο δέ ἐστι βασιλεῖς ποιμένες. Τὸ γὰρ Ὑκ καθ' ἱερὰν γλῶτταν βασιλέα σημαίνει· τὸ δὲ Σὼς ποιμήν ἐστι καὶ ποιμένες κατὰ τὴν κοινὴν διάλεκτον." Φαίνεται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι ὄχι τὸ ἔθνος ἐκαλεῖτο Ὑκσώς, ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες του. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Ὑκσῶς ἐξουσίασαν τὴν Αἴγυπτον πεντακόσια ἕνδεκα ἔτη, καθὼς ὁ αὐτὸς αὐτόθι ἱστορεῖ ὡς λεγόμενον, ἡ εἰς τὴν χώραν εἰσβολή των συνέβη βεβαίως περὶ τὸ 2200 ἔτος πρὸ Χρ. Η.

Ὅμηρον ὡς ἑκατόμπυλος πόλις. Καὶ τώρα ἀρχίζει ἡ χίλια ἔτη διαρκέσασα ἀκμὴ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασιλεῖς τινὲς φαίνονται ἰσχυροὶ δορικτήτορες καὶ ἐξουσιασταὶ καὶ ἔξω τῶν συνόρων τῆς χώρας των. Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτης τῆς περιόδου, ὁπότε δὲν γνωρίζομεν κἀνὲν μέγα βασίλειον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἦτο ἡ Αἴγυπτος εἰς ὅλον τὸν τότε κόσμον, τοὐλάχιστον ἕως τῆς Ἰνδικῆς, εὐνομωτάτη πολιτεία καὶ ἰσχυρότατον βασίλειον, καὶ ἡ μητρόπολίς της Θῆβαι καθέδρα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας *).

Εἰς τὸν παλαιὸν Ἕλληνα ἱστοριογράφον Ἡρόδοτον, ὅς τις περιῆλθε τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν πέμπτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἀνέγνωσαν οἱ ἱερεῖς ὀνόματα τριακοσίων τριάκοντα βασιλέων, οἵτινες ἐβασίλευσαν μετὰ τὸν Μῆνα. Ὁ τελευταῖος τούτων ὀνομάζεται Μοῖρις, ὅς τις ἐλέγετο ὅτι ἔκτισε τὴν ὁμώνυμόν του λίμνην. Ἡ λίμνη αὕτη ἦτο ὠφελιμωτάτη εἰς τὴν χώραν, ἐπειδὴ ὅταν μὲν ἦσαν ἄφθονοι αἱ πλημμύραι τοῦ Νείλου ἐδέχετο τὰ περιττὰ νερά, ἔδιδε δὲ διὰ διωρύχων, ὅταν ἐγίνοντο ὀλίγαι. Ἀλλ' ὅμως ἡ λίμνη αὕτη, τῆς ὁποίας μέρος σώζεται καὶ τὴν σήμερον, δὲν ἐσκάφη ὁλοκλήρως ἀπὸ χεῖρας ἀνθρώπων. Μέρος τῆς χώρας Ἀρσινόης, ὅπου εὑρίσκετο, εἶναι πολλὰ χαμηλὸν καὶ βαθύ. Αἱ ἐτήσιοι πλημμύραι ἐσύναξαν ἐκεῖ νερά, καὶ ἐσχημάτισαν λίμνην, τὴν ὁποίαν διὰ προσχωμάτων καὶ διωρύχων τὴν ἐκατασκεύασαν ἔπειτα διὰ τὸν εἰρημένον σκοπόν.

Τὸν Μοῖριν διεδέχθη, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ περίφημος Σέσωστρις, ὅς τις τίθεται εἰς τὴν δεκάτην πέμπτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα. Περὶ τούτου διηγοῦνται, ὅτι μὲ 600,000 πεζῶν, 24,000 ἱπ-

---

*) Ἥρενος (Herren). Ἰδέαι περὶ Πολιτικῆς κτ. Μέρ. Δ' σελ. 79. ἔκδ. Βιέννης.

πέων καὶ 27,000 πολεμικῶν ἁμαξίων ἐπεχείρησε τεράστιον δορικτητικὸν πόλεμον, καὶ ὁπλίσας καὶ στόλον 400 πλοίων εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὑπέταξε τὴν Αἰθιοπίαν, Ἀσίαν ἕως ἐπέκεινα τοῦ Γάγγου, καὶ τὰ Σκυθικὰ ἔθνη ἕως εἰς τὸν Τάναϊν· ἔπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἔβαλεν ὅρια τῆς ἐκστρατείας του τὴν Θρᾴκην. Μ' ὅλον ὅτι φαίνεται ὑπερβολὴ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ ἀπαρνηθῇ δι' ὅλου τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑπὲρ τὰ ὅρια τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου ἐξαπλώσεως τοῦ βασιλέως τούτου. Λέγεται δὲ, ὅτι ὠφέλησε καὶ ἐσωτερικῶς τὴν χώραν ὁ Σέσωστρις· ἐμοίρασεν ὅλην τὴν Αἴγυπτον εἰς τριάκοντα ἓξ μερίδας ὀνομαζομένας νομούς· ὠχύρωσε τὰ ἀνατολικὰ σύνορα κατὰ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν· ἔκτισε διώρυχας, καὶ ἔκαμε καὶ καλὰ ἄλλα.

Δύω περίπου ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὸν Σέσωστριν θέτει ὁ Ἡρόδοτος τρεῖς βασιλεῖς Χέοπα, Χεφρῆνα καὶ Μυκερῖνον, οἵτινες ἐβασίλευσαν εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ ἐπεχείρησαν οἰκοδομὴν μεγάλων πυραμίδων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δύω πρότεροι κατεβάρυναν σκληρῶς τὸν λαὸν μὲ τὰ ἔργα ταῦτα, ἐμισήθησαν ὡς τύραννοι, καὶ μάλιστα ἐδυσφημίσθη τὸ μνημόσυνόν των ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐναντιούμενος ἔκλεισε τὰ ἱερά· ὁ δὲ Μυκερῖνος ἐπαινεῖται ὡς δίκαιος καὶ ἥμερος βασιλεύς.

Μεταξὺ δὲ Σεσώστριος καὶ Χέοπος ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος τρεῖς μακροζώους βασιλεῖς. Φερὼν, τὸν τυφλωθέντα διὰ τὰς ἁμαρτίας του, καὶ μετὰ δέκα ἔτη ἀναβλέψαντα ἀπὸ οὖρον γυναικός. Πρωτέα, τὸν ὑπὸ Ὁμήρου φημισθέντα, ὅς τις ὑπεδέχθη εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν Μενέλαον μετὰ τῆς Ἑλένης· καὶ Ῥαμψίνιτον, τὸν προκάτοχον τοῦ Χέοπος, περὶ τοῦ ὁποίου μᾶς διέσωσεν ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας δημώδη τινὰ διήγησιν, παρενθετομένην ἐνταῦθα ὡς ἱκανὴν νὰ στρέψῃ

πρὸς ὀλίγον τὴν προσοχήν μας εἰς τὰ ἤθη τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ὁ βασιλεὺς Ῥαμψίνιτος, διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ἀπέκτησε θησαυροὺς χρυσίου καὶ ἀργυρίου, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαπεράσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, οὐδὲ νὰ τοὺς πλησιάσῃ. Θέλων δὲ νὰ τοὺς ἀσφαλίσῃ, ἔκτισε λίθινον οἴκημα, τοῦ ὁποίου εἷς ἐκ τῶν τοίχων ἔβλεπεν εἰς τὸ ἔξω τῆς οἰκίας μέρος. Ἀλλ' ὁ ἐπίβουλος κτίστης ἔβαλε τεχνηέντως ἕνα λίθον οὕτως, ὥστε ἠδύνατο νὰ τὸν ἐκβάλλῃ εὐκόλως ἕνας ἄνθρωπος· ὁ κτίστης ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῆς πονηρίας του· διότι μικρὸν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ οἰκοδομήματος ἠῤῥώστησε θανασίμως· ἐφανέρωσεν ὅμως εἰς τοὺς δύω υἱούς του τὸ μυστικὸν πρὶν ἀποθάνῃ· οὗτοι δὲ ἔσπευσαν τὴν πρώτην νύκτα εἰς τὸ οἰκοδόμημα, εὗρηκαν εὐθὺς τὸν περιγραφθέντα λίθον, καὶ ἥρπασαν ἐκ τοῦ θησαυροῦ πολλὰ χρήματα. Ἐθαύμασεν ὁ βασιλεὺς ὅταν ὑπῆγε τὴν ἡμέραν καὶ ἴδε τὰ ἀγγεῖα τοῦ θησαυροῦ ἐνδεῆ, χωρὶς νὰ ἴδῃ ἴχνος Πόθεν ἔγεινεν ἡ κλοπή. Ἐπειδὴ δὲ δὶς καὶ τρὶς ἐπαρατήρησεν ἐλαττούμενον τὸν θησαυρὸν, θέλων νὰ μάθῃ τί ἐγίνετο, ἐπρόσταξε καὶ ἔστησαν παγίδας μεταξὺ τῶν ἀγγείων τῶν περιεχόντων τὰ χρήματα. Ὅταν δὲ οἱ κλέπται ὑπῆγαν κατὰ τὴν συνήθειάν των, ἐμβὰς ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ πλησιάσας εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ θησαυροῦ ἐπιάσθη εἰς τὴν παγίδα. „Ἀδελφὲ, ἔκραξε, δι' ἐμὲ σωτηρία δὲν εἶναι· κόψε τὴν κεφαλήν μου διὰ νὰ μὴ φωραθῇς καὶ ἐσὺ καὶ χαθῶμεν ἀμφότεροι.“ Ὁ ἀδελφὸς τὸ ἔκαμε, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη μεγάλως, ὅταν εὗρε τὸν ἀκέφαλον νεκρὸν εἰς τὸ ἀσφαλῶς ἐγκεκλεισμένον θησαυροφυλάκιόν του. Ἐπρόσταξε νὰ κρεμάσουν ἔξω εἰς τὸ τεῖχος τὸν νεκρὸν, καὶ ἔβαλε φύλακας, οἵτινες νὰ πιάσουν τὸν ὅς τις διαβαίνων κλαύσῃ καὶ νὰ τὸν ὑπάγουν πρὸς αὐτόν.

Ἡ μήτηρ τοῦ νεκροῦ ἀλγοῦσα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της καὶ φρίττουσα τὸ κακὸν τῆς ἀταφίας (ἐπειδὴ ἐπίστευαν οἱ Αἰγύπτιοι μέγα ἁμάρτημα τὸ νὰ μένῃ ὁ νεκρὸς ἄταφος), ἐφοβέρισε τὸν ζῶντα υἱόν της, ὅτι, ἐὰν δὲν τῆς φέρῃ τὸν νεκρὸν, θέλει τὸν καταδώσειν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐτεχνάσθη λοιπὸν οὗτος μηχανὴν ἄλλην. Ἐφόρτωσεν ἀσκία κρασίου εἰς γαδάρους τινὰς, καὶ τοὺς ἤλαυνε πρὸς τὸ τεῖχος, ὅπου ἐκρέματο ὁ νεκρὸς καὶ ἔστεκαν οἱ φύλακες. Πλησιάσας δὲ εἰς αὐτοὺς, ἔλυσεν ἐπίτηδες τὸν πόδα ἑνὸς ἀσκίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐχύνετο τὸ κρασίον. Οἱ φύλακες ἔτρεξαν μὲ ἀγγεῖα καὶ ἐσύναζαν τὸ ῥέον ὑγρόν. Ὁ ὀνηλάτης ὑπεκρίθη κατ᾽ ἀρχὰς ὀργὴν καὶ ἐλοιδόρει τοὺς φύλακας· αὐτοὶ τὸν ἐπαρηγόρουν μὲ γέλια, καὶ ἐκεῖνος προσποιηθεὶς ὅτι ἐπραΰνθη συνεχωράτανε μὲ αὐτοὺς, καὶ καθήσας ἔπινε μαζήτων καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀσκία, ἕως οὗ τοὺς ἐμέθυσε καὶ τοὺς ἐκοίμισε. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐνύκτωσε, καὶ ὁ ὀνηλάτης ἔλυσε τὸ σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὸ ἐφόρτωσεν εἰς ἕνα τῶν γαδάρων, καὶ πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐξύρισε διὰ ὕβριν τὰς δεξιὰς παρειὰς τῶν κοιμωμένων φυλάκων. Τοῦ βασιλέως ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ θυμὸς ἐκορυφώθησαν, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τίς εἶναι ὁ μηχανώμενος ταῦτα, ἐπρόσταξε τὴν θυγατέρα του πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω, λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Νὰ καθήσῃ εἰς οἴκημα καὶ νὰ στέργῃ πάντα ἄνδρα, ὅς τις ἤθελε πρῶτον νὰ τῆς διηγηθῇ τί πρᾶγμα ἔκαμεν εἰς τὴν ζωήν του σοφώτατον καὶ ἀνοσιώτατον· Ὁ τολμηρὸς κλέπτης θέλων νὰ νικήσῃ τοῦ βασιλέως τὴν πολυτροπίαν, ὑπῆγε, καὶ ὅταν ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἐπρόβαλεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐρώτημα, ἀπεκρίθη: ἀνοσιώτατον μὲν ἔργον ἔπραξα θανατώσας τὸν ἀδελφόν μου, σοφώτατον δὲ καταμεθύσας τοὺς φύλακας τοῦ βασιλέως. Ἀκούσασα ἡ κόρη τὸν ἐκράτησεν ἀπὸ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὁ μὲν ἐπήδησεν ἔξω τῆς θύρας, ἡ δὲ εἶδε μὲ τρόμον της ὅτι ἐβάσταζε χεῖρα νεκροῦ, τὴν ὁποίαν ὁ κλέπτης ἔκρυπτεν ὑπὸ τὸ ἱμάτιόν του, καὶ τὴν ἐξήπλωσεν ὡς ἰδικήν του.

Ἀπελπισθεὶς ὁ βασιλεὺς νὰ ἀνακαλύψῃ τοῦτον τὸν πρωτοτέχνην τῆς δολιότητος, ἔκαμε γνωστὸν εἰς ὅλας τὰς πόλεις μεθ᾽ ὅρκου, ὅτι ἀπολύει ἀπὸ τὴν ποινὴν τὸν κλέπτην καὶ τοῦ δίδει καὶ μεγάλα χαρίσματα, ἐὰν ἐκβῇ θεληματικὸς ἔμπροσθέν του. Ὁ κλέπτης ὑπῆγε πρὸς αὐτὸν, ὁ βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸν διαβολευμένον σοφὸν, καὶ τοῦ ἔδωκε γυναῖκα τὴν θυγατέρα του ἐκείνην.

---

2. Πολιτεία, θρησκεία, τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τῶν Αἰγυπτίων.

Βάσις πάσης πολιτικῆς διατάξεως τῶν παλαιῶν Αἰγυπτίων ἦτο, καθὼς εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἡ τοῦ λαοῦ εἰς συστήματα *) διαίρεσις, καὶ, καθὼς ἐκεῖ, εἰκοτολογεῖται καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ σχέσις αὕτη ἐγεννήθη ἀπὸ ξένας φυλὰς, αἵτινες ἐπιδραμοῦσαι μετέβαλαν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς τύχας. Δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον συνέῤῥευσαν διάφορα γένη ἀνθρώπων, καὶ ὅτι οἱ ἰσχυρότεροι ἐξ αὐτῶν ἐκράτησαν εἰς τὴν πολιτείαν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς γνώσεις· διότι τὰ διασωθέντα ἀγάλματα τῶν ἀρχόντων δείχνουσι λευκότερον τῆς ὄψεως χρῶμα, ἀντίθετον τῶν ἐπιλοίπων συστημάτων.

*) Συστήματα καὶ συντάγματα τὰ ὀνομάζει ὁ Διόδωρος Σικελιώτης. Γένη δὲ ὁ Ἡρόδοτος. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐκφράζουν μὲ τὴν λέξιν Caste, ἥτις πιθανῶς εἶναι Ἀσιανή. Ἴδε καὶ ἀνωτ. σελ. 29 τὴν σημείωσ. Κ.

Ἡ τιμὴ, τὴν ὁποίαν ἐπρόσφερεν ὁ λαὸς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἀνέδειξεν ἐνδοξότατον τὸ σύστημά των. Αἱ οἰκογένειαί των ἐπρώτευαν καὶ ἐπλούτουν· τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀγρῶν ἦσαν κτήματά των. Τὰ ἔργα των δὲν ἐπεριωρίζοντο μόνον εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν θεῶν, ἀλλὰ περιελάμβαναν καὶ τὸν ὑψηλότερον πολιτισμὸν τοῦ ἔθνους. Εἶχαν εἰς τὰς χεῖρας των ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις, ἦσαν δικασταὶ, ἰατροὶ, ἀρχιτέκτονες, καὶ συντόμως εἰπεῖν πᾶν ὅ,τι ἀπήτει ἰδιαιτέραν ἄσκησιν τοῦ πνεύματος καὶ εἶδος τι παιδείας. Παρίσταντο δὲ σύμβουλοι καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ζῶντες καὶ κυβερνῶντες καὶ θύοντες εἰς τοὺς θεοὺς μὲ αὐστηρὰς ἐντολὰς τῆς θρησκείας ἦσαν σχεδὸν ὑπόδουλοι εἰς τὸ ἱερατεῖον. Πᾶσα δοκιμὴ τοῦ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπ' αὐτοὺς, ἐξελαμβάνετο παράβασις τῆς θρησκείας. Δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ τοιαῦται δοκιμαί· ἐκ πολλῶν πραγμάτων ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ὑπῆρξαν βασιλεῖς, οἵτινες ἐκαταπάτησαν εὐτυχῶς τὰ ὑπὸ τῶν ἱερέων εἰς αὐτοὺς βαλλόμενα σύνορα· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ προειρημένοι βασιλεῖς Χέοψ καὶ Χεφρὴν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶχαν οἱ ἱερεῖς ἐξηλειμμένα ἀπὸ τοὺς καταλόγους των ὡς ἀθέων. Οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὠνομάζοντο Φαραῶνες, καὶ δὲν ἦσαν ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ συστήματος, ἀλλὰ, καθὸ στρατηγοὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς χώρας, ἦσαν ἐκ τῶν μαχίμων, τῶν ὁποίων τὸ σύστημα ἐτιμᾶτο ἴσα μὲ τὸ τῶν ἱερέων. Εἰς τὴν εὐτυχεστάτην ἐποχὴν τοῦ βασιλείου ἠριθμοῦντο μάχιμοι 400,000. Ἐξουσίαζαν ἀγροὺς, τῶν ὁποίων ἐκαρποῦντο τὰς προσόδους ἀντὶ μισθοῦ, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀδυνατίσουν τὸ πολεμικὸν φρόνημα δὲν ἐσυγχωροῦντο ἐπιτηδεύματος ἄλλου ματαχείρισιν. Τὰ ἐργόχειρα ἦσαν παραδεδομένα εἰς τρίτον σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο πολυπληθέστατον καὶ περιεῖχε τοὺς χειροτέχνας, ἐμπόρους, καπήλους, καὶ γεωπόνους. Ἐὰν, ὡς εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἦσαν κληρονομικὰ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἢ οἱ τοῦ ὅλου συστήματος εἶχαν τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκλέγουν ὅ,τι ἤθελαν, εἶναι μὲν ἀβέβαιον, πιθανώτερον δὲ τὸ πρῶτον. Περὶ τῶν ἄλλων συστημάτων δὲν συμφωνοῦσιν οἱ δύω Ἕλληνες ἱστοριογράφοι, Ἡρόδοτος καὶ Διόδωρος, οἵτινες περιέγραψαν μὲ ἔκτασιν τὰς διαταγὰς τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ δεύτερος ἀναφέρει σύστημα γεωργῶν, περὶ τοῦ ὁποίου σιωπᾷ ὁ πρῶτος. Καὶ ὁ μὲν Διόδωρος ἔχει ἓν μόνον σύστημα νομέων ἤγουν βοσκῶν, ὁ δὲ Ἡρόδοτος διακρίνει δύω, βουκόλους ἤγουν βωδοβοσκοὺς, καὶ συβώτας ἤγουν χοιροβοσκούς. Οἱ βοσκοὶ ἐμισοῦντο καὶ ἐκαταφρονοῦντο· οἱ κτηνοβοσκοὶ ἦσαν βδέλυγμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, λέγει ἡ ἁγία γραφή*). Ἐὰν εἰς τὰ συστήματα ταῦτα ἐμπεριελαμβάνοντο αἱ νομαδικαὶ φυλαὶ, αἵτινες ἐκατοίκουν εἰς τὰ ὄρη, ἐκατάγοντο ἀπ' ἄλλην ἀρχὴν, καὶ δὲν ὑπετάσσοντο σταθερῶς εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἐμπορεῖ ἐκ τούτων νὰ ἐξηγηθῇ ἡ αἰτία τοῦ μίσους· ἀλλ' ἐμπορεῖ νὰ προήρχετο ἡ ἀποστροφὴ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐπροσπάθουν νὰ ἐμπνέουν πάντοτε ἀγάπην τῆς γεωργίας καὶ τῆς μονίμου ζωῆς εἰς τὸν λαόν των. Ἐκαταφρονοῦντο δὲ μάλιστα οἱ συβῶται, ἐπειδὴ ὁ χοῖρος ἐνομίζετο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀκάθαρτον ζῶον. Διὰ τοῦτο ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς πᾶσα κοινωνία μὲ ἄλλους Αἰγυπτίους, καὶ αὐτὴ ἡ εἰς τοὺς ναοὺς εἴσοδος.

Παρεκτὸς τούτων τῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα περιελάμβαναν γενικῶς τὸν κύκλον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος καὶ δύω ἄλλα, Ἑρμηνεῖς καὶ Κυβερνήτας ἤγουν καραβοκυρίους. Καὶ οἱ μὲν Ἑρμηνεῖς εἰσήχθησαν ἔπειτα ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ψαμμητίχου, ὅς τις, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, ἐπροσπάθει νὰ ἑνώ-

*) „Βδέλυγμά ἐστιν Αἰγυπτίοις πᾶς ποιμὴν προβάτων.„ Γενεσ. ΜΖ'. 34.

ση σφικτὰ τὸ ἔθνος μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε καὶ ἀνετράφησαν πολλοὶ παῖδες Αἰγυπτίων ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ προσκαλεσθέντας Ἕλληνας. Οἱ τούτων ἀπόγονοι συνεπλήρωσαν τὸ σύστημα ἐκεῖνο. Οἱ δὲ καροβοκύριοι δὲν ἐθαλασσοπόρουν, ἐπειδὴ ἡ Αἴγυπτος τὸ παλαιὸν ἦτο πάντη ἐγκλεισμένη ἀπὸ θαλάσσης, ἀλλ' ἐταξείδευαν εἰς τὸν Νεῖλον. Ὁ Ἡρόδοτος ἴδε τὸν ποταμὸν τοῦτον γεμάτον πλοίων καὶ φορτηγῶν καὶ μεταφερόντων πλωτῆρας, καὶ εἰς ἐθνικὰς τινὰς ἑορτὰς μετέβαιναν οἱ Αἰγύπτιοι διὰ τοῦ Νείλου ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὥστε συχνάκις εὑρίσκοντο εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον περίπου 400,000 ἄνθρωποι. Ἐν ὅσῳ δὲ διήρκουν αἱ τοῦ Νείλου πλημμύραι, ἄλλο μέσον κοινωνίας δὲν εἶχαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι παρεκτὸς τῶν πλοίων.

Ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν Αἰγυπτίων ἀναφέρομεν ἐδῶ τινὰς, οἱ ὁποῖοι φανερόνουσι πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡμερότητα ἤθους. Ὅςτις ἔβλεπεν εἰς τὴν λεωφόρον ἄνθρωπον κινδυνεύοντα νὰ φονευθῇ ἢ πάσχοντα ἄλλην ἀδικίαν καὶ δὲν τὸν ἐβοήθει, ἐὰν ἠδύνατο, ἐγίνετο ἔνοχος θανάτου. Ἐὰν δὲ ἦτο ἀδύνατος νὰ βοηθήσῃ, ἐχρεώστει τοὐλάχιστον νὰ μηνύσῃ τὴν πρᾶξιν εἰς τὸ δικαστήριον· ἀλλ' ἐὰν δὲν ἔκαμνε καὶ τοῦτο, ἐμαστιγόνετο καὶ ἐκαταδικάζετο νὰ νηστεύσῃ τρεῖς ἡμέρας. Ψευδοκατήγοροι ὑπέκειντο εἰς τὴν αὐτὴν ποινὴν, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθειν ὁ κατηγορηθεὶς, ἐὰν ἦτο ἀληθινὸν τὸ ἔγκλημα. Πᾶς Αἰγύπτιος ἐχρεώστει νὰ φανερόνῃ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοὺς πόρους τῆς ζωῆς του· ἐὰν δὲ ἐψεύδετο, ἢ ἀπεδείχνετο ὅτι ἐμεταχειρίζετο ἀπηγορευμένον ἐπιτήδευμα, ἐκαταδικάζετο εἰς θάνατον. Γονεῖς, οἵτινες ἤθελαν φονεύσειν τὰ τέκνα των, ἐπροστάζοντο νὰ βαστάζωσι τὸν νεκρὸν εἰς τὰς ἀγκάλας των τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἀδιακόπως· διότι, προσθέτει ὁ Ἕλλην ἱστοριογρά-

φος *), δὲν ἐνομίζετο δίκαιον νὰ στερήσωσι τὴν ζωὴν ἐκεί-
νους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν δώσειν τὴν ζωὴν εἰς τὰ τέκνα, ἀλλὰ
διὰ λύπης καὶ μετανοίας νὰ τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ
τοιαύτας πράξεις. Ἔγκυοι γυναῖκες, καταδικασμέναι
εἰς θάνατον, δὲν ἐφονεύοντο πρὶν γεννήσωσι. Πολε-
μισταὶ λειποτακτοῦντες ἢ ἀπειθοῦντες εἰς τοὺς ἄρχον-
τας, δὲν ἐτιμωροῦντο μὲ θάνατον, ἀλλὰ μὲ ἐξωτε-
ρικὴν ἀτιμίαν, ἠδύναντο ὅμως δι' ἀνδρίας νὰ ἐπαναλά-
βωσι τὴν τιμήν των. Οἱ τόκοι τῶν δανείων δὲν ἐσυγ-
χωροῦντο μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου νὰ ὑπερβῶσι
τὸ διπλοῦν κεφάλαιον. Οἱ δανεισταὶ δὲν εἶχαν ἄδει-
αν νὰ ἐγγίξουν τοὺς χρεώστας, ἀλλὰ μόνον τὴν περι-
ουσίαν των, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦσαν κτῆμα τῆς πολιτείας
ὑπηρετοῦντές την εἰς πόλεμον καὶ εἰρήνην.

Περὶ δὲ τῶν ἠθῶν τῶν Αἰγυπτίων παρατηρεῖ ὁ
Ἡρόδοτος, ὅτι καθὼς ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ποταμός των
εἶναι ἀλλοῖα παρὰ ποταμοὺς ἄλλους καὶ κλίματα οὐ-
ρανοῦ ἄλλα, οὕτω καὶ αἱ συνήθειαί των εἶναι συχνά-
κις ὅλον τὸ ἐναντίον τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Οὕτως αἱ
μὲν γυναῖκες ἀγοράζουσι καὶ πωλοῦσιν, οἱ δὲ ἄνδρες
κάθηνται εἰς τοὺς οἴκους καὶ ὑφαίνουσι· δὲν ἔχουσιν
ἱερείας, ἀλλὰ μόνον ἱερεῖς· οἱ υἱοὶ δὲν γηροκομοῦσι
τοὺς γονεῖς, ἀλλ' εἶναι τοῦτο χρέος τῶν θυγατέρων·
δὲν ἔχουν σταύλους, ἀλλὰ συζῶσιν ὁμοῦ μὲ τὰ κτή-
νη· μὲ τοὺς πόδας ἀνακατόνουσι καὶ κατασκευάζουσι
τὴν ζύμην, καὶ μὲ τὰς χεῖρας τὸν πηλόν· οἱ ἄνδρες
περιτέμνονται τὸ αἰδοῖον· ὁ ἀνὴρ ἔχει δύω ἱμάτια,
καὶ ἡ γυνὴ ἓν μόνον.

Ἡ ἐμπορία τῶν Αἰγυπτίων, μ' ὅλον ὅτι ἀπεστρέ-
φοντο τὴν θάλασσαν, ἦτο πολλὰ μεγάλη. Οἱ ξένοι
ἤρχοντο διὰ ξηρᾶς. Ὡμιλήσαμεν ἀρχήτερα περὶ τῆς
μὲ τὴν Μερόην κοινωνίας των. Ἡ ἄνω Αἴγυπτος ἠδύ-
νατο νὰ ἔχῃ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης μὲ τὰς παρα-

*) Διόδωρος Α', 77.

θαλασσίας χώρας τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας, καὶ διὰ τῶν συνοδοιποριῶν μὲ τὴν μεσημβρινὴν καὶ δυτικὴν Ἀφρικήν. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ τὴν ἀναδείξουν ἐμπορεῖον ὅλου τοῦ κόσμου *). Καὶ ἡ βιομηχανία δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἐπίσημος· Τὰ ὑφάσματα λινᾶ καὶ βαμβακερὰ ἔφθασαν ὑψηλὸν βαθμὸν τελειότητος. Ἐκατασκεύαζαν τάπητας ἕως ἑκατὸν πηχῶν μακροὺς, πολλοὺς κεντητοὺς καὶ παρδαλοὺς, ἢ καὶ στολισμένους μὲ χρυσάφιον. Τὰ σχήματα τῶν εἰς τὰ μνημεῖα ζωγραφημένων σκευῶν, μουσικῶν ὀργάνων κτλ. δείχνουσι ποικιλίαν καὶ γλαφυρότητα.

Περὶ τῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας τῶν Αἰγυπτίων εἶναι διάφοροι αἱ ἀγγελίαι τῶν παλαιῶν, καὶ διάφοροι αἱ ἐξηγήσεις τῶν σωζομένων μύθων, ἐνῷ ὑπέλαβαν βάσιν αὐτῶν ἄλλοτε μὲν ἱστορικὰς, ἄλλοτε δὲ ἀστρονομικὰς καὶ φυσικὰς ἀληθείας, ἄλλοτε δὲ καὶ φιλοσοφικὰς θεωρίας. Πολλαὶ φαινόμεναι ἀντιφάσεις λύονται, ἐὰν διαιρεθῇ ἡ θρησκεία τῶν ἱερέων ἀπὸ τὴν τὸν λαοῦ, καὶ διακριθῶσιν αἱ διάφοροι περίοδοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν Αἰγυπτίων μύθων. Οἱ κατὰ μέρος νομοὶ, οἵτινες κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν διάφοροι πολιτεῖαι, εἶχαν διὰ τοῦτο καὶ ἰδίους των ἐγχωρίους Θεούς· γενικὴ δὲ ἦτο ἡ λατρεία τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Ἴσιδος. Ὁ Ὄσιρις ἄλλοτε μὲν ἐθεωρεῖτο ὡς παλαιός τις ἥρως, ὅς τις ἔδειξεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὸ μέγα ἀγαθὸν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτος φαίνεται ὅτι σημαίνει τὸ ἐκ τῆς Μερόης καταγόμενον σύστημα τῶν ἱερέων· ἄλλοτε δὲ ὡς σύμβολον τῶν ἐνεργουσῶν τὴν καρποφορίαν φυσικῶν δυνάμεων, τοῦ Νείλου καὶ τοῦ κύκλου τοῦ ἡλίου· οἱ περὶ αὐτοῦ μῦθοι σημαίνουσι τὸν φυσικὸν καὶ ἀστρονομικὸν δρόμον τοῦ ἐνιαυτοῦ.

*) Ἥρενος. Τόμ. ΙΔ', σελ. 379.

Ἡ Ἶσις ἦτο εἰκὼν τῆς σελήνης καὶ τῆς καρποφόρου γῆς.

Πολλὰ ἐπίσημος εἶναι ἡ κτηνολατρεία τῶν Αἰγυπτίων. Πολλὰ εἴδη ζώων ἔσεβαν καὶ ἐπροσκύνουν ὡς ἅγια, ἐξαιρέτως δὲ τὸν αἴλουρον, τὸν ὄφιν, τὸν κύνα, τὴν ἴβιν, τὸν ἱέρακα κτλ. Ὅσα μᾶς ἱστοροῦσι περὶ τῆς εἰς αὐτὰ ἀποδιδομένης τιμῆς, ὑπερβαίνουσι σχεδὸν πᾶσαν πίστιν. Ὅς τις ἐπίτηδες ἐφόνευεν ἓν ἐκ τούτων τῶν ζώων, τὸν ἐθανάτοναν χωρὶς ἄλλο· ὅς τις δὲ ἐξ ἀπροσεξίας καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, ἀπελύετο μὲ χρηματικὴν ζημίαν. Αἴλουρον ὅμως ἢ ἴβιν ἢ ἱέρακα καὶ ἀθελήτως ἐὰν ἐφόνευέ τις, θάνατος ἀπαραίτητος ἦτο ἡ τιμωρία του. Ὅς τις ἔβλεπε νεκρὸν κἀνὲν ἐκ τούτων τῶν ζώων, ἔστεκε καὶ ἐθρήνει μὲ στεναγμοὺς μεγάλους, διότι συνήντησε τὸν ἅγιον τοῦτον νεκρόν. Ὁ Διόδωρος διατρίβων εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔγεινεν αὐτόπτης, ὅτι Ῥωμαῖος φονεύσας ἀθελήτως αἴλουρον, ἐνῷ τῆς Αἰγύπτου ἡ τύχη ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ῥώμης, ἐθανατώθη εὐθὺς ἀπὸ τὸν λαόν· οὔτε ὁ ἐπικρατῶν φόβος τῶν ἰσχυρῶν Ῥωμαίων, οὔτε αἱ δεήσεις τοῦ βασιλέως ἠδυνήθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου. Εἰς τὰς πυρκαϊὰς, διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ἐφρόντιζαν περισσότερον νὰ σώσωσι τοὺς γάτους παρὰ νὰ σβύσωσι τὴν φωτίαν, καὶ ἐὰν ἔπιπτε γάτος εἰς τὰς φλόγας, οἱ θρῆνοι ἀνέβαιναν ἕως τὸν οὐρανόν. Ἐὰν ἐκ φύσεως ἀπέθνησκεν αἴλουρος εἰς οἶκον τινα, καθεὶς ἐκ τοῦ οἴκου ἐξύριζε τὰ ὀφρύδιά του· ἐὰν ἀπέθνησκε σκύλος, ἐξύριζαν τὴν κεφαλὴν καὶ ὅλον τὸ σῶμά των. Ἀποθαμένα βώδια ἐπαραχόνοντο ἕως τῶν κεράτων, καὶ ἄνθρωποι διωρισμένοι διέτρεχαν κατὰ καιροὺς τὴν χώραν διὰ νὰ ζητῶσι τοὺς ἐκ τῶν κεράτων γνωριζομένους τούτους τάφους καὶ νὰ μεταφέρωσι τὰ ἀνασκαπτόμενα κόκκαλα εἰς τὴν νῆσον τοῦ Νείλου Προσωπῖτιν, ὅπου ἐθάπτοντο εἰς χωριστὸν κοιμητήριον.

Ζῶα τινα, Π. χ. ὁ κροκόδειλος, δὲν ἐτιμῶντο πανταχοῦ, ἀλλὰ μόνον εἰς νομοὺς τινὰς, καὶ ἀλλοῦ πάλιν ὁ πολεμιός του ἰχνεύμων. Εἰς ἄτομα τινὰ ζώων ἐδείχνετο ἐξαίρετος τιμή· ὑπηρετοῦντο ταῦτα ὑπ' ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐτρέφοντο μὲ πολύτιμα φαγητὰ, ἐλούοντο, καὶ ἐχρίοντο μὲ μύρα. Ταύτην τὴν τιμὴν ἀπελάμβαναν ἐξαιρέτως δύω βώδια, ὁ Ἆπις εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Μνεῦϊς εἰς τὴν Ἡλιούπολιν. Ὁ Ἆπις μάλιστα ἐτιμᾶτο εἰς ὅλην τὴν χώραν, καὶ ἦτο γενικὸν τὸ πένθος, ὅταν ἀπέθνησκεν, ἕως οὗ οἱ ἱερεῖς εὕρισκαν διαδοχόν του, ὁπότ' ἐγίνετο κοινὴ καὶ μεγάλη ἀγαλλίασις. Ἔπρεπε δὲ οὗτος νὰ εἶναι μαῦρος, νὰ ἔχῃ ἄσπρον τρίγωνον εἰς τὸ μέτωπον, ἄσπρην κηλίδα εἰς σχῆμα ἡμισεληνίου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, καὶ ἀκανθαροειδῆ δεσμὸν ὑποκάτω τῆς γλώσσης. Ὅτι δὲ ἡ δολιότης τῶν ἱερέων ἐνήργει πολὺ εἰς τὰ ἀπαιτούμενα ταῦτα, νοεῖται εὐκόλως.

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς παραξένου ταύτης ζωολατρείας ἀπέδωκαν οἱ παλαιοὶ καὶ μυθικοὺς καὶ ἱστορικοὺς λόγους. Φόβος ἀπὸ κακὰ τινὰ θηρία καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς ὠφέλιμα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξηγήθη ἡ τιμὴ αὕτη, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ γεννήσουν τοιαύτην ἐνθουσιώδη λατρείαν, μ' ὅλον ὅτι ἐμποροῦν νὰ συνήργησαν πολύ. Ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ προῆλθεν ἀπὸ τὰ ἀτελῆ αἰσθήματα καὶ τὰς ἐννοίας τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Αἰγύπτου· πιθανώτατα δὲ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερέων ἐθεωροῦντο τὰ ἱερὰ κτήνη ὡς σύμβολα τῶν τῆς φύσεως δυνάμεων. Οὕτω διὰ τοῦ Ἄπιος ἐτίμων κυρίως τὸν Ὄσιριν.

Εἰς τοὺς θεοὺς ἐθύοντο συνήθως ταῦροι, οἵτινες ἐδιαλέγοντο ἐπιμελέστατα διά τινων ἀναγκαίων σημείων. Πρῶτον ἐκόπτετο τοῦ ζώου ἡ κεφαλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔῤῥιπτεν ὁ ἱερεὺς ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων τὴν κατάραν· ἔπειτα τὸ πτῶμα ἢ ἐπωλεῖτο εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸς ξένους (τὸ ὁποῖον ἁρμόζει μάλιστα εἰς

τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους), ἢ ἐῤῥίπτετο εἰς τὸν ποταμόν. Εἰς δὲ τὰς θυσίας τῆς Ἴσιδος ἐγεμίζετο τὸ σῶμα τοῦ ταύρου, ἐλεύθερον ἀπὸ κόκκαλα, μὲ ψωμίον, μέλι, σταφίδας, σῦκα καὶ θυμιάματα καὶ ουτως ἐκαίετο.

Ἐπίστευαν δὲ οἱ Αἰγύπτιοι τὴν μετὰ θάνατον διάρκειαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τοῦτο εἶχεν ἐπιῤῥοὴν μεγάλην εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν καὶ εἰς ὅλα των τὰ φρονήματα. „Οἱ Αἰγύπτιοι, λέγει ὁ Διόδωρος, νομίζουσι τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ταύτης βραχὺν καὶ οὐδαμινόν· τιμῶσι δὲ τὸν μετὰ θάνατον, ὅπου αἱ ἀρεταί των θέλουν μνημονεύεσθαι πάντοτε. Διὰ τοῦτο ὀνομάζουσι τοὺς μὲν οἴκους τῶν ζώντων καταλύματα, ἐπειδὴ πολλὰ ὀλίγον ἐνδιατρίβομεν εἰς αὐτούς· τοὺς δὲ τάφους τῶν ἀποθαμμένων αἰωνίους οἴκους, ἐπειδὴ οἱ νεκροὶ διάγουσιν ἀπέραντον χρόνον εἰς τὸν ᾅδην· διὰ τοῦτο ὀλίγον φροντίζουσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἴκων, φροντίζουσι δὲ καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν τάφων.“ Διὰ τοῦτο ἐταρίχευαν, ἢ, ὡς λέγομεν τώρα, ἐβαλσάμοναν τόσον ἐπιμελῶς τοὺς νεκροὺς, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν μέχρι τῆς σήμερον, καὶ εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα Μουμίαι. Ἡ δὲ ταρίχευσις κατὰ τὴν ὀλίγην ἢ πολλὴν δαπάνην τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ ἢ ἐγίνετο μὲ μόνον νίτρον, ἢ ἐνέβαλαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ λειψάνου καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρώματα. Μετὰ τοῦτο ἐτυλίγετο ὁ νεκρὸς εἰς πανίον ἀλειμμένον μὲ κόμμι, καὶ ἔπειτα κατασκευάζοντες ἀνθρωποειδῆ ξυλίνην θήκην, τὸν ἐνέκλειαν εἰς αὐτὴν, ζωγραφίζοντες τὸ πρόσωπον τοῦ ἀποθαμμένου, καὶ γράφοντες πολλὰ ἄλλα ἱερογλυφικὰ σημεῖα, καὶ οὕτω τὸν ἔστηναν ὀρθὸν εἰς τὸν τάφον του. Πρὶν ἐντεθῇ εἰς τὸν τάφον, διηγεῖται ὁ Διόδωρος, ὅτι ἐσυγκροτεῖτο δικαστήριον, ὅπου ἐπαρουσιάζετο ὅς τις ἤθελε κατήγορος τοῦ νεκροῦ, καὶ μὲ ἀποδείξεις τοῦ κακοῦ

βίου του τὸν ἀπέκλειε τῆς τιμῆς τοῦ ἐνταφιασμοῦ. Ἐὰν δὲν ἐπαρουσιάζετο κατήγορος, ἢ ὁ παρουσιαζόμενος ἠλέγχετο ψευδοκατήγορος, διὰ τὸ ὁποῖον ἐτιμωρεῖτο, ἐγκωμίαζαν οἱ συγγενεῖς τὸν νεκρὸν καὶ τὸν ἐνταφίαζαν κατὰ τὴν συνήθειαν. Οἱ τάφοι, μεγάλοι ὑπόγειοι θόλοι, εὑρίσκοντο εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ δυτικοῦ ὄρους, τοῦ ὁποίου τὰ φυσικὰ σπήλαια εὐπρέπισαν καὶ ἐκατασκεύασαν διὰ τῆς τέχνης. Ποίαν ἐπιμέλειαν ἐμεταχειρίζοντο οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τοὺς τάφους, μᾶς ἐδίδαξε τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ παλαιοῦ ἱστοριογράφου. Τῷόντι δὲ οἱ μὲν οἶκοι τῶν ζώντων ἀφανίσθησαν, οἱ δὲ τάφοι σώζονται καὶ ὁμιλοῦσι πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους ἕως τὴν σήμερον. Πᾶσα πόλις τῆς Αἰγύπτου, ἀναλόγως μὲ τὸ μέγεθός της, ἐχρειάζετο σειρὰν τοιούτων ὑπογείων τάφων. Εἰς ταύτας τὰς μεγάλας τῶν νεκρῶν πόλεις ἐβασίλευαν, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Αἰγυπτίων, οἱ Θεοὶ Ὄσιρις καὶ Ἶσις, ὡς ἄρχοντες τῶν νεκρῶν, καὶ τὸ βασίλειον ταῦτο ὠνομάζετο Ἀμένθης. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ταρίχευσιν· οὐδὲ μὲ ὅσα λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευαν, ὅτι μετὰ τὴν σῆψιν τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ μεταβαίνει διὰ πολλῶν σωμάτων ζώων, ἐκτὸς ἐάν τις τὴν μετεμψύχωσιν ταύτην ὑπολάβῃ δόγμα μόνον τῶν ἱερέων, ἀλλότριον τῆς δημώδους θρησκείας.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων εἶχαν καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους γνώσεις τινὰς ἐπιστημονικάς· ἀλλ' ὁ αὐστηρὸς τύπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἦσαν δεσμευμένα ὅλα τα ἔργα των, ἐμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς παραιτέρω προόδους. Τοὺς ἀστέρας ἐπαρατήρησαν πολὺ ἐπιμελῶς πρωϊμότατα. Κατὰ τὰς ὁμοφώνους μαρτυρίας τῶν παλαιῶν οἱ Αἰγύπτιοι εὕρηκαν τὸν ἡλιακὸν ἐνιαυτὸν, ὅτι συμπληροῦται ἀπὸ 365¼ ἡμέρας. Εἰς τὴν γεωμετρίαν τοὺς ὡδήγησεν ἡ ἀνάγκη νὰ εὑρίσκωσι τὰ

ἀπὸ τὰς πλημμύρας τοῦ Νείλου συγχεόμενα ὅρια τῶν ἀγρῶν. Διὰ πᾶσαν μίαν ἀῤῥωστίαν εἶχαν ἰδιαιτέρους ἰατρούς. Ἔπρεπε βέβαια νὰ τελειοποιηθοῦν αἱ γνώσεις τῶν ἀῤῥωστημάτων. Ἀλλ' ἄφινεν ἡ δεισιδαιμονία; ὅςτις τῶν ἰατρῶν παρέβαινε τὰς μεθόδους τὰς παραγγελλομένας ἀπὸ τὰς ἱεράς των βίβλους, ἐγίνετο ἔνοχος θανάτου.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐμεταχειρίζοντο πολλὰ εἴδη γραμμάτων· περίφημα ἦσαν τὰ λεγόμενα ἱερογλυφικὰ, ἢ ἱερὰ γράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι σκεπασμένα τὰ μνημεῖά των. Κλειδίον δὲν διεσώθη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωμεν καὶ νὰ διαβάζωμεν τὰ παράξενα ταῦτα σημεῖα· ἀλλ ἡ περιέργεια ἠρεθίσθη μεγάλως διὰ νὰ σηκώσουν τὸ κάλυμμα καὶ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν μυστηριώδη ταύτην σοφίαν. Ἕως τῶν ἡμερῶν μας ὑπελαμβάνετο, ὅτι τὰ ἱερογλυφικὰ δὲν εἶχαν κἀμμίαν κοινωνίαν μὲ τὰ κοινὰ γράμματα καὶ μὲ τὰς φωνὰς τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐφανέρωναν ἀμέσως πράγματα ἢ ἐννοίας. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου γραμματισμένοι τινὲς, καὶ ἐξαιρέτως ὁ Γάλλος Καμπολλιὼν ὁ νεώτερος, εὕρηκαν ἀξιόλογον εὕρημα, ὅτι τὸ πρᾶγμα, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, εἶναι ἀλλοῖον. Διότι εἰς μνημεῖα τινὰ πλησίον τῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν εὑρέθη κατ' εὐτυχίαν ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασίς των, καὶ εἰς κύρια ὀνόματα τοσάκις ἐπανελαμβάνετο τὸ αὐτὸ ἑλληνικὸν γράμμα, ὁσάκις ἐπανήρχετο τὸ αὐτὸ σύμβολον. Ἐκ τούτου ἐσυμπεράνθη μὲ βεβαιότητα, ὅτι τὰ ἱερογλυφικὰ ἦσαν σημεῖα φωνῶν καὶ γραμμάτων, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὠνόμασαν φωνητικὰ σύμβολα. Ἐπὶ ταύτης τῆς βάσεως ᾠκοδόμησεν ὁ Καμπολλιὼν τὸ σύστημά του, καὶ εὕρηκεν, ὅτι τὰ φωνητικὰ ἱερογλυφικὰ ἦσαν σημεῖα φυσικοῦ ὑποκειμένου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν ἀρχίζει ἀπὸ τὸ αὐτὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὸ σύμβολον. Ἐὰν Π. χ.

εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐζητεῖτο σύμβολον τοῦ φθόγγου Λ, ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ὁ λέων, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ ζώου τούτου ἀρχίζει ἀπὸ τὸ γράμμα ἐκεῖνο. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μᾶς ἔμεινε κἀνὲν ἴχνος τῆς παλαιᾶς τῶν Αἰγυπτίων γλώσσης, παρέλαβεν ὁ Καμπολλιὼν τὴν τῶν Κοπτῶν, ὑποθέσας κατὰ τὴν γνώμην τῶν φιλολόγων μας, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη (ἥτις πρὸ τῆς τῶν Μωαμεθανῶν εἰσβολῆς ἐπεκράτει εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ τώρα ἀπενεκρώθη καὶ αὕτη, σώζεται ὅμως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν τῶν Αἰγυπτίων Χριστιανῶν) ἦτο διάλεκτος τῆς παλαιᾶς τῶν Αἰγυπτίων. Μὲ ἐφαρμογὴν τοῦ κλειδίου τούτου ἐξηγήθησαν εἰς τὰ μνημεῖα σειρὰ βασιλικῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα συμφωνοῦσι μὲ τὰ εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μανεθῶνος διατηρηθέντα· ἐκ τούτου ἐβεβαιώθη ἀναμφιβόλως ἡ μέθοδος αὕτη, καὶ ἐλπίζομεν ἐξ αὐτῆς ὠφελίμους τινὰς ἀνακαλύψεις. Ὁ Καμπολλιὼν ὅμως βεβαιόνει, ὅτι δὲν εἶναι φωνητικὰ ὅλα τὰ ἱερογλυφικὰ, ἀλλ' ἐν μέρει εἶναι καὶ πραγματικὰ σύμβολα.

Ἐκ τῶν τεχνῶν τῶν Αἰγυπτίων παρατηροῦνται ἐξαιρέτως ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ, αἵτινες ἦσαν σφικτὰ συνδεδεμέναι, ἐπειδὴ οἱ τοῖχοι τῶν ναῶν καὶ ἄλλων μνημείων εὑρίσκονται σκεπασμένοι μὲ διαφόρους γλυφάς. Καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς γλυπτικῆς ἀνθίστατο ἡ εἰς συστήματα διαίρεσις καὶ ἡ εἰς τὰ πατροπαράδοτα προσήλωσις. Εἰς ταῦτα δὲ προσετίθετο ὁ σκοτεινὸς καὶ μελαγχολικὸς χαρακτὴρ τοῦ Αἰγυπτίου λαοῦ· διότι μόνον μὲ ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν καὶ μὲ ἱλαρὰ φρονήματα φθάνει ἡ τέχνη τὸ ὕψος της. Τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀγάλματα εἶναι ὄρθια, ἰσχνὰ καὶ χάριτος ἄμοιρα. Περισσοτέρα ἐλευθερία καὶ ζωηρότης εὑρίσκεται εἰς τὰ εἴδωλα τῶν ζώων, τῶν ὁποίων οἱ τεχνῖται δὲν ἦσαν ἴσως προσκεκαλυμμένοι εἰς τὸ ἦθος. Ἐξ ἐναντίας δὲ φαί-

νεται μεγαλουργὸς καὶ ὑψηλὴ ἡ ἀρχιτεκτονική των, ὅπου ἀπαιτεῖται ἡσυχία καὶ ἐκείνη ἡ εὐθύτης, ἥτις βλάπτει τὴν γλυπτικήν.

Περίφημα εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἶναι τὰ τεράστια ἐκεῖνα μνημόσυνα τῆς τῶν Αἰγυπτίων τεκτονικῆς, οἱ ὑψηλοὶ μάρτυρες μεγέθους πρὸ πολλοῦ ἀφανισμένου, οἱ ὁποῖοι ἀναγγέλλουσιν εἰς τὸν μεταγενέστερον κόσμον τὸ ἐπίμονον καὶ μὲ ἥσυχον εὐσυλλογιστίαν ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ τούτου. Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι καὶ Ἄραβες ἐξουσίασαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν Αἴγυπτον ἀφοῦ ἔχασε τὴν αὐτονομίαν της, καὶ ἔκτισαν ἐκεῖ μεγάλα οἰκοδομήματα, ἀλλ' ὅλα ἐσυντρίφθησαν, ἐνῷ τόσον πολλὰ ἐγχώρια μνημεῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑπὲρ μίαν χιλιοετηρίδα παλαιότερα τοῦ παλαιοτάτου ἐξ ἐκείνων, ἀνθίστανται εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἑκατονταετηρίδων καὶ εἰς τὴν ἀφανιστικὴν μανίαν τῶν ὠμῶν βαρβάρων. Ἐκ τούτων εἶναι οἱ ὀβελίσκοι, ἢ ὀβελοὶ, ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος, στῆλαι τελειόνουσαι εἰς ὀξύτητα, τὰ ἁπλούστατα ἔργα τῆς Αἰγυπτίου τεκτονικῆς, τετράγωνοι, ἐξωμαλισμένοι, ἐξ ἑνὸς λίθου πολλάκις κατασκευασμένοι, ἐξέχοντες εἰς τὸν ἀέρα ὡς ὀφιώδεις πύργοι, ἱστάμενοι πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, ἢ πρὸς στολισμὸν ναῶν καὶ ἱερῶν τόπων, εἰς τῶν ὁποίων τὰς εἰσόδους εὑρίσκοντο· χωρὶς τοῦ ὑποποδίου εἶχαν ὕψος 50 ἕως 150 ποδῶν καὶ ἐπέκεινα, πλάτος δὲ εἰς τὴν βάσιν 5 ἕως 25 πόδας. Μὲ ποίας δυνάμεις μετέφεραν καὶ ἔστηναν τοιούτους λιθίνους ὄγκους εἶναι πολλοῦ θαύματος ἄξιον. Ἀκόμη σώζονται εἰς τὴν Αἴγυπτον πολλοὶ ὀβελοὶ, ἄλλοι μὲν ἀναποδογυρισμένοι, ἄλλοι δὲ κομματιασμένοι. Μετὰ σειρὰν ἑκατονταετηρίδων, ὅταν ἡ Αἴγυπτος ὑπέπεσεν εἰς τὴν κοσμοκράτορα Ῥώμην, ἐστοχάσθησαν τινὲς αὐτῆς ἡγεμόνες νὰ μεταφέρωσι τινὰς ἐκ τῶν ἐπισήμων τούτων στηλῶν εἰς τὴν

Ῥώμην καὶ νὰ τὰς στήσωσιν ἐκεῖ. Μὲ μεγάλην δαπάνην καὶ μὲ ἐκπληκτικοὺς κόπους ἐκατώρθωσαν τὴν θέλησίν των. Ἀλλ' ὅταν καὶ ἡ περίφημος αὕτη πόλις ἐδοκίμασε τὴν τύχην τοῦ γηΐνου μεγαλείου καὶ κατεποντίσθη ἀπὸ μυρίας τρικυμίας, ἀνετράπησαν καὶ ἐσυτρίφθησαν καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐκεῖναι στῆλαι. Χίλια ἔτη ἐσκεπάζοντο ἀπὸ τὴν γῆς ἕως οὗ πρὸ διακοσίων πεντήκοντα περίπου ἐνιαυτῶν ὁ φιλότεχνος Πάπας Ῥώμης Σίξτος ὁ Ε', ἀνέστησε τέσσαρας ἐξ αὐτῶν, καὶ μεταγενέστεροι τινὲς Πάπαι μὲ ἄλλους ὀβελίσκους ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμάτου.

Αἱ Πυραμίδες εὑρίσκονται εἰς τὴν μέσην Αἴγυπτον μόνον· τεσσαράκοντα περίπου ἀριθμοῦνται ἀκόμη τὴν σήμερον, καὶ εἶναι διῃρημέναι εἰς πέντε συμπλέγματα. Τὸ ἀξιολογώτατον τούτων τῶν συμπλεγμάτων εἶναι τὸ τοῦ Γιζὲ πλησίον εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ αὐτοῦ εὑρίσκονται αἱ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περιγραφθεῖσαι πυραμίδες. Ἡ μεγίστη τούτων σύγκειται ἐκ 203 στιβάδων πετρῶν, καὶ κατὰ τὰς ἀκριβεστάτας ἐκμετρήσεις εἶναι ὑψηλὴ 468 Γαλλικοὺς πόδας. Πᾶσα μία ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῆς βάσεώς της ἔχει μῆκος 716 πόδας. Τὸ ἐπάνω μέρος δὲν εἶναι ὀξὺ, ἀλλ' ἐπίπεδον μὲ 30 ποδῶν διάμετρον. Εἶναι ἀνοικτή· ὁ περίεργος περιοδευτὴς, ὅς τις ἀγαπᾷ νὰ εἰσέλθῃ, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἑρπύσῃ διὰ στενοῦ δρόμου, χωρὶς νὰ ἴδῃ ἐκεῖ ἄλλο, εἰμὴ μακρὺ οἴκημα ἀκαλλώπιστον, ὅπου εὑρίσκεται μαρμάρινον νεκροδοχεῖον ἄδειον. Ἡ δευτέρα πυραμὶς εἶναι ἰσοϋψὴς σχεδὸν μὲ τὴν πρώτην· αἱ λοιπαὶ εἶναι πολὺ μικρότεραι. Αἱ πλειότεραι εἶναι κτισμέναι ἐκ τιτάνου, καὶ σκεπασμέναι μὲ μάρμαρα. Ὡμιλήθησαν καὶ ὑπετέθησαν πολλὰ περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν τερατωδῶν τούτων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα οὔτε πύλην εἶχαν, οὔτε εἴσοδον ἀέρος. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἐκατασκευάσθη-

σαν μνημεῖα βασιλικῶν τάφων, ἐπειδὴ μάλιστα γειτονεύουσιν εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Μέμφεως.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὅς τις ἴδε τὰς πυραμίδας ταύτας ἐχούσας ὅλον τὸν ἐξωτερικὸν στολισμόν των, διηγεῖται, ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὴν μεγαλητέραν μία ἐπιγραφὴ, ἡ ὁποία ἐφανέρονε πόσα ἐδαπάνησαν οἱ ἐργάται μόνον διὰ ῥεπάνια καὶ κρομμύδια καὶ σκόρδα, τρία μιλιόνια περίπου φιορινίων κατὰ τὸ Αὐστριακὸν νόμισμα. Ὁ προειρημένος μισητὸς βασιλεὺς Χέοψ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ὑπῆρξε κτίστης ταύτης τῆς πυραμίδος. Ἠγγάρευσεν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἑκατὸν χιλιάδες ἄνθρωποι ἀλλαζόμενοι κατὰ τριμηνίαν εἰργάζοντο ἀκαταπαύστως. Πρῶτον ἔκοψαν τὰς πέτρας εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὄρος, ἔπειτα τὰς ἔσυραν ἕως τοῦ Νείλου, τὰς ἐπέρασαν ἀπὸ τὸν ποταμὸν καὶ τὰς ἔφεραν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔμελλε νὰ σταθῇ ἡ πυραμίς. Ἐκεῖ ἐκτίσθη λόφος (καθὼς νομίζω ἐγὼ, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἔργον ὄχι μικρότερον παρὰ τὴν πυραμίδα αὐτὴν), εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεβιβάσθησαν αἱ πέτραι μέχρι τοῦ ἀπαιτουμένου ὕψους. Αἱ προεργασίαι αὗται ἐξώδευσαν δέκα ἔτη, καὶ ἔπειτα ἐκτίσθη ἡ πυραμὶς, ἥτις ἔλαβε τέλος εἰς εἴκοσι ἐνιαυτῶν διάστημα. Ἡ κτίσις τῆς δευτέρας πυραμίδος λέγει ὁ Ἡρόδοτος ὅτι ἔγεινεν ἀπὸ τὸν Χεφρῆνα, ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Χέοπος.

Ἀλλὰ πλέον ἐπισημότερα παρὰ τὰς πυραμίδας καὶ τοὺς ὀβελίσκους, εἶναι οἱ θαυμαστοὶ ναοὶ καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Ταῦτα τὰ ἐκπλήξεως ἄξια λείψανα τῆς ὑψηλῆς ἀρχαιότητος, τῶν ὁποίων ἐλάβαμεν ἀκριβεστέραν γνῶσιν ἀπὸ τὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκστρατείαν τῶν Γάλλων περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, μᾶς παριστάνουν τὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ τούτου ἀπὸ ὑψηλότερον μέρος, καὶ μᾶς δίδουν ἐννοίας τοῦ πλούτου

καὶ τῶν γνώσεών των πάντη ἄλλας παρὰ τὰς ὁποίας εἴχαμεν ἕως τώρα ἀπὸ τὰ γνωστά μας μνημεῖα τῆς μέσης Αἰγύπτου. Εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἄνω χώρας λάμπουσι πρὸ πάντων τὰ τῶν Θηβῶν, τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ πλουσιωτάτης πόλεως. Οἱ νεώτεροι περιοδευταὶ ὀνομάζουσι τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἐκ τῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα κεῖνται τώρα ἐκεῖ· εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Νείλου Μεδινὰτ Ἀβοῦ καὶ Κουρνοῦ· εἰς τὴν ἀνατολικήν, Λουξὸρ καὶ Καρνάκ· εἰς δὲ τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον, Μέδ-Αμούθ. Ἡ πεδιὰς αὕτη ἦτο ποτὲ σκεπασμένη ἀπὸ τὴν τεράστιον πόλιν, καὶ τώρα εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ τρίμματά της, ναούς, σειρὰς στηλῶν, ὀβελίσκους, κολοσσούς, κατακόμβας, τὰ ὁποῖα μὲ τὰς γλυφὰς καὶ εἰκόνας των μᾶς κάμνουν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα νὰ ῥίψωμεν βλέμματα εἰς τὴν ζωὴν τόσον ἀπομεμακρυσμένων ἑκατονταετηρίδων. Νεώτατός τις περιοδευτὴς λέγει, ὅτι ἐμπορεῖ νὰ ὀνομάσῃ τὰς Θήβας μᾶλλον γιγάντων πόλιν παρὰ ἐνδιαίτημα ἀνθρώπων· τόσον κολοσσιαῖα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα καὶ τὰ ἀγάλματά της. Ἀπὸ δεκαεπτὰ κολοσσοὺς οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς πεδιάδα τινὰ τοῦ Μεδινὰτ Ἀβοῦ, οἱ μὲν ὄρθιοι, οἱ δὲ πλάγιοι, οἱ δὲ ἀνακποδογυρισμένοι, εἶναι δύω, ἐκ τῶν ὁποίων καθεὶς ἔχει ἑξήκοντα ποδῶν ὕψος· ἄλλου δὲ ὁ λιχανὸς δάκτυλος ἢ δείκτης ἔχει μῆκος ποδῶν τεσσάρων. Αὐτοῦ εἶναι καὶ μία συστοιχία σφιγγῶν, ἥτις περιέχει διακόσια ἐκ τῶν μορφωμάτων τούτων μὲ κολοσσιαῖον μέτρου. Ἀπὸ τοῦ Καρνὰκ ἕως τοῦ Λουξὸρ εἶναι διάστημα 1026 ὀργυιῶν· γεμάτον ἀπὸ κολλοσσιαίων σφιγγῶν συστοιχίαν, ἥτις πλησίον τοῦ Καρνὰκ ἐμερίζετο πάλιν εἰς πολλὰς ἄλλας. Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη συστοιχία μόνη περιεῖχεν ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους ἐκ τῶν κολοσσῶν τούτων.

Τὸ μέγα παλάτιον τοῦ Λουξὸρ εἶναι ἀπέραντον οἰκοδόμημα. Διὰ μεγάλης αὐλῆς περικυκλουμένης ἀπὸ στήλας διαβαίνει τις εἰς σκεπασμένον περίβολον στηλῶν, ὅς τις εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ὑψηλότατον πάντων τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς τεκτονικῆς τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ ὀροφὴ βαστάζεται ἀπὸ ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρας στήλας. Πᾶσα στήλη ἐκ τῶν δύω μέσων σειρῶν ἔχει ὕψος ἑξήκοντα πέντε πόδας καὶ περίμετρον τριάκοντα πόδας. Μ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀρχαιότατος ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐθεμελιώθησαν τὰ γιγαντώδη ταῦτα οἰκοδομήματα, πρέπει μ' ὅλον τοῦτο ἡ Αἴγυπτος νὰ εἶχε τότε πρὸ πολλοῦ ἀκόμη χρόνου πολιτισμὸν καθὼς συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι μέρη τῶν οἰκοδομημάτων τούτων εἶναι κτισμένα ἀπὸ τμήματα ἀρχαιοτέρων κτισμάτων.

Παρεκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τούτων οἰκοδομῶν εὑρίσκονται καὶ ὑπόγεια τεχνητὰ σπήλαια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἦσαν οἰκίαι, τὰ δὲ τάφοι τοῦ λαοῦ καὶ τῶν βασιλέων του. Τοιαῦτα κοιμητήρια ἢ κατακόμβας ἐσημειώσαμεν ἀρχήτερα ὅτι εἶχε πᾶσα πόλις τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καθὼς οἱ μεγάλοι ναοί, οὕτω καὶ αἱ κατακόμβαι τῆς Θηβαΐδος ὑπερεῖχαν κατὰ τὴν τέχνην καὶ ἐπεξεργασίαν ὅλας τὰς τῶν ἄλλων. Εὑρίσκονται εἰς τὰ Λιβυκὰ ὄρη πλησίον Μαδινὰτ Ἀβοῦ καὶ Κουρνοῦ, καὶ ἐκτείνονται εἰς ἑνὸς γεωγραφικοῦ μιλίου μάκρος πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως Θηβῶν. Πολλαὶ ἔχουν κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλας τοιαύτην, ὥστε δύσκολον εἶναι νὰ ἐκβῇ τις ἀπὸ τοὺς σχηματιζομένους λαβυρίνθους. Μὲ δυσκολίας μεγάλας ἐμπορεῖ νὰ τὰς παρατηρήσῃ τις. Φοβερὸς καύσων ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς στενοὺς ἐκείνους τόπους, οἵτινες εἶναι γεμάτοι ἀπὸ πνιγηρὰς ἀναθυμιάσεις πολλῶν χιλιάδων ξηρῶν νεκρῶν καὶ ἀπὸ τὸν φρικτὸν κονιορτὸν τῶν συντριβομένων μουμιῶν ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ψηλαφήσεώς των. Εἰς τοὺς τοίχους ἵστανται ὄρ-

θιοι οἱ νεκροί· πολλοὶ ὅμως ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὰ δοχεῖά των καὶ κεῖνται καταγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους σκουδάπτει ὁ παρατηρητὴς κατὰ πᾶν βῆμα. Οἱ καλλωπισμοὶ τῶν τοίχων μαρτυροῦσι τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ὁποίαν εἶχαν οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τὰς οἰκίας τῶν νεκρῶν, ὡς προείπαμεν. Ἀναγλυφαὶ ζωγραφημέναι μὲ χρώματα καὶ ζωγραφίαι ἐπίπεδοι, αἱ ὁποῖαι διετηρήθησαν ἐν μέρει μὲ θαυμάσιον ζωηρότητα, παριστάνουν τὴν οἰκιακὴν ζωὴν τῶν Αἰγυπτίων εἰς πολυειδεῖς σχέσεις, δηλαδὴ ἀνθρώπους κυνηγοῦντας, πλέοντας, ἑορτάζοντας, καὶ ἀλλοῦ πάλιν ζῶα, σκεύη κτλ. Τὰ ὑπόγεια τῶν βασιλικῶν τάφων εἶναι χωριστὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων, καὶ διαφέρουσι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀνεφγμένα· σειρὰ οἰκημάτων καὶ δόμων καὶ περιπάτων εὑρίσκεται εἰς καθέν· εἰς τὸ μέσον αὐτῶν εὑρίσκεται ὑψηλὴ θήκη, ὅπου ἔκειτο ἢ κεῖται ἀκόμη ὁ νεκρὸς τοῦ βασιλέως.

Ἐὰν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπροσπάθησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀφιερώσωσι τὴν τέχνην καὶ πολυτέλειαν εἰς τὴν θρησκείαν, καὶ ἔκτισαν μεγαλαπρεπεστάτους ναούς, πόσον περισσότερον πρέπει νὰ ἐκατάγειναν αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι ἱερατικαὶ πολιτεῖαι, ὅπου ἀνεφέρετο εἰς τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν πᾶσα κοινωνικὴ σχέσις! Ἀλλ' ὅμως ἐκ πολλῶν περιστάσεων γίνεται φανερὸν ὅτι τὰ μεγάλα μνημεῖα τῶν Θηβῶν δὲν ἦσαν ὅλα ναοί, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τινὰ ἦσαν, κατὰ τὸν λόγον Γερμανοῦ κριτικοῦ *), παλάτια τῆς πολιτείας, ἐὰν καὶ ἦσαν καθηγιασμένα, ὅπου συνεκροτοῦντο πολιτικὰ συμβούλια, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ ἐφαίνετο μὲ ὑψηλὴν πομπὴν καὶ λαμπρότητα. Ἐξαιρέτως δὲ φαίνεται ἡ διαφορὰ αὕτη ἀπὸ τὰς ζωγραφίας τῶν τοίχων, οἵτινες εἰς μὲν τοὺς ναοὺς ἦσαν μόνον θρησκευτικαί, εἰς δὲ τὰ παλάτια περιεῖχαν καὶ ἱστορίας.

*) Ἤρενος. Μέρ. ΙΔ'. σελ. 277.

Ποία πόλις πρέπει νὰ ὑπῆρξε ποτὲ αἱ Θῆβαι, ἐνῷ τὰ ἐκ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν σωζόμενα λείψενά της διεγείρουν τὴν σήμερον τοιαῦτα αἰσθήματα, καὶ ποίαν λαμπρότητα πρέπει νὰ εἶχεν ἡ πολιτεία, τῆς ὁποίας ἦτο μητρόπολις! Κἄποια φωτὸς ἀκτὶς πίπτει ἐντεῦθαν εἰς χρόνον, ὅςτις διὰ τὰ ἐλλιπῆ χρονικὰ βιβλία φαίνεται σκοτεινὸς καὶ ἀχρωμάτιστος, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀμυδρῶς ἱστορηθέντα ἐδιστάχθησαν καὶ ὑπωπτεύθησαν ὡς πλάσματα. Ἀλλ' ὅσα περὶ τῶν ἐκστρατειῶν τῶν παλαιῶν βασιλέων ἱστορήθησαν, ἐὰν τὰ γυμνώσῃ τις ἀπὸ τὰς ἔξω τοῦ νόμου ὑπερβολάς, ἐπικυρόνονται ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς χώρας. Αἱ εἰς Μεδινὰτ Ἀβοῦ εὑρισκόμεναι ἀναγλυφαὶ μᾶς δείχνουσι τοὺς πολέμους καὶ τοὺς θριάμβους τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων, πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας, ὅπου οἱ πεπτωκότες Αἰγύπτιοι διακρίνονται διὰ τῆς στολῆς ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους ἐχθρούς, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζονται κάτοικοι τῆς Ἀσίας. Προσέτι εὑρέθησαν αὐτοῦ αἱ εἰς τὴν Ἀσίαν νικητικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Σεσώστριος, καὶ ἐπαρατηρήθη, ὅτι αἱ πράξεις τοῦ ἡγεμόνος τούτου φαίνονται μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ διηγεῖται ὁ Διόδωρος, καὶ τελευταῖον ἡ νικηφόρος ἐπιστροφὴ εἰς τὸ βασίλειόν του καὶ εἰς τοὺς τῆς χώρας του θεούς, εἰς τοὺς ὁποίους προσφέρει τὸν φόρον τῶν δορικτησιῶν του. Τὰ προσκείμενα ἱερογλυφικὰ περιέχουσι πιθανῶς συντόμους ἐξηγήσεις. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἱστοριογραφίας διὰ μεγάλων μορφωμάτων δὲν φθάνει βέβαια τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐντέλειαν τῶν μετὰ ταῦτα εἰς ὁλόκληρα βιβλία γεγραμμέναν· κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὅμως χρόνους τῆς Αἰγύπτου ἐπετυγχάνετο δι' αὐτῆς ὁ σκοπὸς

τοῦ νὰ παριστάνωνται ζωηρὰ καὶ ὀφθαλμοφανῆ τὰ ἔργα τῶν προπατόρων εἰς τοὺς ἐγγόνους των.

3. Ὁ Ψαμμήτιχος καὶ οἱ ἀπόγονοί του.

Ἐκείνη ἡ εἰς τὴν παραδεδομένην ἱστορίαν σημαινομένη καὶ διὰ τῶν σωθέντων μνημείων μαρτυρουμένη περίοδος τῆς μεγάλης λαμπρότητος τῆς τῶν Φαραώνων ἐξουσίας ἐτελείωσε κατὰ τὴν ὀγδόην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα. Οἱ Αἰθίοπες, βοηθούμενοι, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὰς τῶν ἱερέων πρὸς τοὺς μαχίμους διχονοίας, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον. Πεντήκοντα ἐνιαυτοὺς μόνον διήρκεσεν ἡ ξένη αὕτη ἐξουσία, ἀλλ' ἡ παλαιὰ τάξις καὶ ἡσυχία καὶ ἑπομένως ἡ ἀρχητέρα ἀκμὴ δὲν ὑπέστρεψαν πλέον. Σεθὼν, ἱερεὺς τῆς Μέμφεως, ἔγεινε βασιλεὺς, καὶ ἡ ἀσυνήθιστος αὕτη ἀνάβασις εἰς τὸν θρόνον ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ συστήματος μᾶς κάμνει νὰ συμπεράνωμεν ἐσωτερικὰς ταραχὰς καὶ μεταβολάς. Ὁ Σεθὼν ἐμεταχειρίσθη σκληρῶς τοὺς μαχίμους, καὶ τοὺς ἐστέρησε τοὺς ἀγρούς των, καὶ ὅταν ἐγεννήθη πόλεμου πρὸς τὸν Ἀσσύριον δορικτήτορα Σαναχάριβον, δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ, ἀλλ' ἀντιπαρέταξε βαναύσους καὶ καπήλους. Ὁ Σαναχάριβος ὅμως, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς ἐδυστύχησεν *),

*) Ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. Β'. 141.) ἤκουσεν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ὅτι ὅταν ὁ Σαναχάριβος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Πηλούσιον, ἐχύθηταν μίαν νύκτα ἄπειρον πλῆθος ποντικῶν ἀρουραίων καὶ κατέφαγαν τὰς φαρέτρας καὶ τὰ τόξα καὶ τὰ λωρία τῶν ἀσπίδων τοῦ στρατεύματός του· καὶ οὕτως ὁ στρατὸς ἠναγκάσθη τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν νὰ ἀναχωρήσῃ νικώμενος δι' ἔλλειψιν ὅπλων ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος ἐστήθη λίθινος ὁ βασιλεὺς Σεθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡφαίστου ἔχων ἐπὶ τῆς χειρὸς ποντικὸν μὲ ἐπιγραφήν: „Εἰς ἐμέ τις ὁρέων εὐσεβὴς ἔστω." Κ.

ὑπέστρεψεν ὀπίσω, καὶ ὁ Σεθὼν ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Πιθανῶς ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν ἐσωτερικῶν ἐκείνων ἀναβρασμῶν, ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Σεθὼν δώδεκα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν, ἴσως ἐκ τοῦ συντάγματος τῶν μαχίμων, ἡνώθησαν εἰς τὴν Μέμφιν διὰ νὰ βασιλεύωσι κοινῶς, καὶ ἐμοιράσθησαν ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Θέλοντες δὲ νὰ ἀφήσουν μνημόσυνον τῆς κοινῆς ἐνεργείας των, ἔκτισαν τὸν λαβύρινθον, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτόπτης αὐτοῦ γενάμενος Ἡρόδοτος προτιμᾷ διὰ τοὺς κόπους καὶ διὰ τὴν δαπάνην ἀπ' ὅλα τὰ εἰς τοὺς χρόνους του ἑλληνικὰ οἰκοδομήματα, καὶ τὸν ὀνομάζει λόγου κρείττονα. Κατὰ τὴν περιγραφήν του ἔκειτο ὁ λαβύρινθος ὀλίγον τι ὑπεράνω τῆς λίμνης Μοίριος, καὶ συνέκειτο ἀπὸ δώδεκα καταστέγους αὐλὰς, ἓξ μὲν πρὸς βορέαν, ἓξ δὲ πρὸς νότον, καὶ αἱ πύλαι ἐκείνων ἔβλεπαν πρὸς τὰς πύλας τούτων· ἕνας τοῖχος περιέκλειεν ὅλας ταύτας τὰς αὐλάς. Χίλια πεντακόσια οἰκήματα μετέωρα, ἤγουν ἐπάνω τῆς γῆς, ἦσαν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, καὶ ἄλλα τόσα ὑπόγεια ὑποκάτω ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δὲν ἤθελαν οἱ ἐπιστάται νὰ δεικνύουν εἰς τοὺς Ἕλληνας, λέγοντες, ὅτι ἦσαν ἐκεῖ τάφοι τῶν βασιλέων, οἵτινες ἔκτισαν τὸν λαβύρινθον, καὶ τῶν ἱερῶν κροκοδείλων. Τὰ ἐπάνω οἰκήματα, τὰ ὁποῖα ἴδεν ὁ Ἡρόδοτος, ἔδειχναν, καθὼς ἐκφράζεται ὁ αὐτὸς, χίλια θαύματα. Οἱ Γάλλοι εὕρηκαν κατὰ τὰ 1799 ἔτος εἰς τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περιγραφέντα τόπον μεγάλα ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισαν ὅτι ἦσαν λείψανα τοῦ θαυμασίου τούτου οἰκοδομήματος. Τὸ ὑπέλαβεν δὲ τινὲς σύμβολον τῆς τοῦ ἡλίου διὰ τῶν δώδεκα σημείων τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἐτησίου περιελεύσεως.

Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια τῶν δώδεκα βασιλέων δὲν ἦτο στερεὰ, καὶ μετά τινα καιρὸν ὁ τολμηρότερος καὶ

φρονιμώτερος τούτων ἀποβαλὼν τοὺς ἄλλους ἐμονάρχησεν εἰς ὅλην τὴν χώραν.

Οὗτος ἦτο Ψαμμήτιχος ὁ Σαΐτης, ὅς τις κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου ἐβασίλευσε τὴν Αἴγυπτον μὲ τὸν ἐφεξῆς τρόπον. Οἱ δώδεκα βασιλεῖς εἶχαν χρησμὸν, ὅτι ὅς τις ἐξ αὐτῶν προσφέρων θυσίαν εἰς τὸν ἐν Μέμφει θεὸν κάμῃ σπονδὴν μὲ χαλκῆν φιάλην, θέλει βασιλεύσειν μόνος τὴν Αἴγυπτον. Ὅταν μίαν φορὰν ἐσυνάχθησαν οἱ δώδεκα εἰς τὸν ναὸν διὰ νὰ θυσιάσωσιν, ὁ ἀρχιερεὺς ἔφερε κατὰ λάθος ἕνδεκα χρυσᾶς φιάλας ἀντὶ δώδεκα. Τότε ὁ Ψαμμήτιχος, ἔσχατος ὢν, ἔκαμε σπονδὰς εἰς τὸ θῦμα μὲ τὴν χαλκῆν περικεφαλαίαν του· καὶ ὁ μὲν Ψαμμήτιχος (λέγει ὁ Ἡρόδοτος) τὸ ἔκαμε χωρὶς κἀνένα δολερὸν σκοπόν· οἱ δὲ ἕνδεκα τρομάξαντες διὰ τὸ γενόμενον, τὸν ἐξώρισαν εἰς τὰ παραθαλάσσια ἕλη. Περίλυπος ὁ ἐξόριστος ἠρώτησε τὸ εἰς τὴν Βουτοῦν χρηστήριον περὶ τῆς τύχης του, καὶ ἔλαβεν ἀπόκρισιν, „Ἐκδίκησις θέλει ἐλθεῖν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὅταν ἐπιφανῶσι χαλκοῖ ἄνδρες.“ Ἐδίσταζε μὲν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ τούτου ὁ Ψαμμήτιχος, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καιρὸν τοῦ ἠγγέλθη, ὅτι πολὺ πλῆθος ἀνδρῶν θωρακισμένων μὲ χαλκὸν ἐπάτησαν εἰς τὴν γῆν. Ἦσαν δὲ Ἴωνες καὶ Κᾶρες πειραταὶ, οἵτινες κατετρόμαξαν τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὁποῖοι ἕως τότε δὲν εἶχαν ἰδεῖν οὕτω θωρακισμένους ἄνδρας. Ἀλλ' ὁ Ψαμμήτιχος ἐγνώρισε τότε τὸν χρησμὸν, καὶ παρέλαβε τοὺς ξένους τούτους εἰς τὴν ὑπουργίαν του μὲ μεγάλας ὑποσχέσεις. Πιθανώτατα ἐξηγεῖται ἡ διήγησις αὕτη ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι οἱ ἕνδεκα βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐξελάμβαναν ἴσως τοὺς αἰγιαλοὺς ὡς τὸ εὐτελέστατον τῆς χώρας μέρος, ἐπαρατήρησαν μὲ τρόμον ὅτι ὁ Ψαμμήτιχος ἤρχισεν ἀπεκεῖ νὰ ἐξακολουθῇ τοὺς σκοποὺς τῆς φιλοδοξίας του. Διὰ τοῦτο ἐγεννήθη εἰς αὐτοὺς ἡ κατὰ τοῦ Ψαμμητίχου ἔχθρα, τῆς ὁποίας τὸν λόγον ἀπέ-

δωκεν ὁ μῦθος εἰς τὴν τοῦ χρησμοῦ ἐκπλήρωσιν. Ὁ Ψαμμήτυχος ὅμως ἤξευρε νὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του μεγάλας καὶ λαμπρὰς ὠφελείας, ἐνῷ ἐκρήμνισε τὴν παλαιὰν πρόληψιν τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἀπέκλειαν τοὺς ἐκ θαλάσσης ἐρχομένους, ἤνοιξε τοὺς αἰγιαλοὺς εἰς τοὺς ξένους, καὶ ἐμβῆκεν εἰς κοινωνίαν μὲ Ἴωνας καὶ Κᾶρας. Ἐκ τῶν ἀνδρείων τούτων λαῶν ἐμίσθωσε διὰ τοὺς σκοπούς του ἄνδρας φιλοπολέμους, καὶ ἦτο χρεία νὰ ἀνάξῃ καὶ τοῦτο εἰς τὸν χρησμὸν ὁ μῦθος.

Ὁ ἐρχομὸς τῶν ξένων τούτων ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἢ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ψαμμητίχου· εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τούτων ἔγεινεν αὐτὸς αὐθέντης τῶν λοιπῶν ἕνδεκα βασιλέων τῆς Αἰγύπτου (περὶ τὰ μέσα τῆς ἑβδόμης πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος)*). Ἐν ταυτῷ δὲ ἀπεμάκρυνε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν θρόνον του ἀπὸ τοὺς μαχίμους τόσον, ὥστε οὗτοι χάσαντες μὲ λύπην τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν βασιλέα σχέσεις των ἐματανάστευσαν ὅλοι ὁμοῦ (ἴσως μετὰ τῶν ἕνδεκα ἐκθρονισμένων βασιλέων) καὶ ἔκτισαν νέαν πολιτείαν ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἐξηρτημένην ἀπὸ τῆς Μερόης. Ἐσυνδέθη δὲ σφικτότερα μὲ τοὺς ἱερεῖς ὁ Ψαμμήτιχος, ὡς συμπεραίνεται ἀπὸ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ μεγάλου τῆς Μέμφεως ναοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπρόσθεσε μεγάλας καὶ πολυτελεστάτας στήλας. Μαζὶ μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ψαμμητίχου ἀρχίζει νέα καὶ βεβαιοτέρα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Αἰγυπτίων· ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ξένους· οἱ βασιλεῖς ἀποκτοῦσι τόπους εἰς τὴν Ἀσίαν· δείχνεται πνεῦμα ἐμπορικόν· καὶ μάλιστα ὅταν ἐβασίλευσεν ὁ Νεκὼς, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ψαμμητίχου. Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς νὰ

*) Ὁ καιρὸς ἀποδίδεται διαφόρως μεταξὺ 696 καὶ 650. Ἴδε Γεσενίου ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἡσαΐαν Τόμ. Α΄ σελ. 598.

συνάψῃ τὴν μεσόγειον μὲ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διὰ διώρυχος· ὥρμησε ν' ἀποκτήσῃ διὰ πολέμων τόπους εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ στραφῇ ὀπίσω ἀπὸ τοὺς τότε ἀκμάζοντας Χαλδαίους καὶ Βαβυλωνίους. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Ψάμμις, καὶ τὸν Ψάμμιν ὁ Ἀπρίης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ δευτέρου ἄναψεν ἡ ὑποκάτω τῆς στάκτης ὑποκαίουσα ἐχθροπάθεια τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοὺς μισθοφόρους ξένους εἰς τακτικὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὅστις δείχνει, ὅτι οἱ βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ Ψαμμητίχου καὶ ἐφεξῆς εἶχαν στηρίξειν τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐξουσίαν των ἐπάνω εἰς τοὺς ξένους τούτους. Ὁ Ἀπρίης ἐξεθρονίσθη, καὶ μ' αὐτὸν ἔπαυσε τὸ βασιλεῦον γένος (570). Διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Ἄμασις, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐχάρη ἡ Αἴγυπτος εἰρήνην καὶ ἀπήλαυσε τὴν ἐσχάτην εὐτυχίαν της ὡς αὐτόνομος· διότι ἀμέσως μετὰ τὸν βασιλέα τοῦτον ἔγεινεν ἡ χώρα λεία τῶν Περσῶν (525), ὡς θέλει φανῇ εἰς τὴν τοῦ ἔθνους τούτου ἱστορίαν.

Γ'. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ.

Καθὼς εἰς τὴν Ἀφρικὴν αἱ ὄχθαι τοῦ Νείλου, οὕτως εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγριν καρποφόροι χῶραι ἦσαν καθέδρα ἀρχαιοτάτης καλλιεργείας καὶ πολιτισμοῦ. Καὶ ἡ προειρημένη (σελ. 12.) τῆς παλαιᾶς γραφῆς διήγησις περὶ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ ὑψηλοῦ πύργου εἰς Βαβὲλ ἢ Βαβυλῶνα ὑποσημαίνει βέβαια τὴν παρὰ τὸν Εὐφράτην περιφημοτάτην πόλιν. Ἐντεῦθεν ἐκβῆκαν δορικτήτορες, οἵτινες ἐκλόνισαν τὴν Ἀσίαν, καὶ μὲ αἱματοῤῥόεις πολέμους καθυπέταξαν τὰ ἔθνη. Μᾶς ἐλλείπουσιν ἀκριβέστεραι γνώσεις τούτων τῶν πραγμάτων, καθὼς σχεδὸν καὶ ὅλων τῶν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας· ἀλλ' ἐξαιρέτως αἱ περὶ τῆς χώρας ταύτης ἀγγελίαι εἶναι τόσον διακεκομμέναι καὶ εἰς ἀποσπάσματα περιεχόμεναι καὶ τόσον ἐν μέρει ἀντιφατικαὶ, ὥστε δὲν ἐμπορεῖ νὰ συλλάβῃ της διωρισμένην τούτων ἔννοιαν. Αἱ Μωσαϊκαὶ διηγήσεις μᾶς ὀνομάζουν ἀρχαῖον τινα ἥρωα Νεβρὼδ ὡς θεμελιωτὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ βασιλείου. Καὶ μετὰ τοῦτον ὑπ' ἄλλου γίγαντος Ἀσσοὺρ ἐκτίσθη ἡ Νινευὴ, μητρόπολις τῶν Ἀσσυρίων, κατὰ τὰς αὐτὰς διηγήσεις. Ἐξ ἐναντίας δὲ Ἕλληνες ἱστοριογράφοι θέλουσι τὴν Νινευὴ ἢ Νῖνον, ὡς τὴν ὀνομάζουσι, πόλιν ἀρχαιοτέραν, παμμεγέθη, κτισθεῖσαν ἀπὸ ἀρχαῖον τινὰ βασιλέα Νῖνον. Ἱστορεῖται οὗτος ἰσχυρὸς δορικτήτωρ καὶ θεμελιωτὴς τῆς μεγάλης τῶν Ἀσσυρίων μοναρχίας· ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς περιφήμου γυναικός του Σεμιράμιδος λεγόμενα ἐναφανίζονται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς πλασματώδεις ἱστορίας. Ὁ Νῖνος, λέγουν, ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἀσίαν ἕως τῆς Βακτριανῆς καὶ Ἰνδικῆς. Ὅταν ἐπολέμει τὰ Βάκτρα, μητρόπολιν τῆς Βακτριανῆς, δὲν ἠδυνήθη ἄλλως νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν εἰμὴ διὰ τῆς δολιότητος καὶ τόλμης τῆς Σεμιράμιδος, ἥτις ἦτο γυνὴ Ἀσσυρίου τινὸς ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων. Ὁ βασιλεὺς ἀναφλεχθεὶς ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὴν ἡρωΐνην, τὴν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν ἄνδρα της, ὅς τις ὑπὸ λύπης ἐφονεύθη αὐτοχείρως. Ὁ Νῖνος ἐνυμφεύθη τώρα τὴν Σεμίραμιν, καὶ τῆς ἀφῆκε μετὰ θάνατον τὸ βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνησε μὲ ἀνδρικὴν στολὴν καὶ μὲ ἀνδρικὴν καρδίαν. Πόσον εἶναι μυθώδης ἡ ἱστορία της φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι λέγεται Θεᾶς τινὸς θυγάτηρ, ἥτις ἐκτεθεῖσα εἰς τόπον ἔρημον ἐτράφη παραδόξως ἀπὸ περιστεράς. Ἔκτισε, λέγει ἡ ἱστορία της, τὴν πόλιν Βαβυλῶνα λαμπροτάτην καὶ παμμεγέθη μὲ 360 σταδίων (9 μιλίων Γερμανικῶν) περίμετρον. Ἔπειτα ἐπεχείρησε τὰς δορικτησίας της, ὑπέταξε μέ-

ρος τῆς Ἀφρικῆς· ἐπιθυμοῦσα τὰ πλούτη τῆς Ἰνδικῆς, ἐξεστράτευσεν ἐκεῖ, ἀλλὰ νικηθεῖσα ὑπέστρεψε, καὶ μετὰ καιρὸν παραδοῦσα τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱόν της Νινύαν ἔγεινεν ἄφαντος μεταβᾶσα εἰς τοὺς θεούς. Οἱ ἐφεξῆς βασιλεῖς παριστάνονται ὅλοι βυθισμένοι εἰς θηλυπρέπειαν καὶ ἀδράνειαν πολλὰς ἀνθρώπων γενεὰς κατὰ σειρὰν ἕως τοῦ Σαρδαναπάλου, ὅστις καὶ ὑπερέβη ὅλους τοὺς προτέρους του εἰς τὴν ἡδυπάθειαν, καὶ μόνον εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς του λέγουν ὅτι ἐδείχθη ἀνήρ, κατακαυθεὶς ὁμοῦ μὲ ὅλους τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸ παλάτιόν του ἐνῷ ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ Ἀρβάκης ὁ Μῆδος καὶ Βέλεσυς ὁ Βαβυλώνιος καὶ τὸν ἀπολιόρκησαν εἰς τὴν μητρόπολίν του. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη (τιθεμένη τὴν ἐννάτην ἢ ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα πρ. Χρ.), ἥτις ἐκρήμνισε τὸ βασίλειον τῶν Ἀσσυρίων, ἔφερε κατά τινας εἰδήσεις τὴν κυριότητα τῶν τόπων ἐκείνων εἰς τοὺς Μήδους.

Ἀλλ' ὀλίγον τι μεταγενέστερα παρουσιάζεται νέα σειρὰ Ἀσσυρίων βασιλέων καὶ δορικτητόρων, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν ἀπὸ μόνον σχεδὸν Ἑβραίους συγγραφεῖς, ἐπειδὴ ἡ τύχη τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ἐφεξῆς, περιεπλέχθη στενὰ μὲ τὴν τούτων ἱστορίαν. Ἡ σειρὰ τῆς δυναστείας ταύτης ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Φούλ· τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου ἔφθασε τὸ βασίλειον τοῦτο ἐπὶ τοῦ Σαλμανάσσαρ (περὶ τὸ 730). Τότε ὑπήκουαν εἰς αὐτὸν ἡ Μηδία καὶ ἡ Περσία, καὶ ἡ κυριαρχία του ἐξηπλόνετο ἕως τὴν μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐφεξῆς βασιλέως Σαναχαρίβου ἢ Σενναχηρὶμ κατὰ τὴν ἁγίαν γραφὴν ἤρχισεν ἤδη ἡ πτῶσίς του. Ὁ βασιλεὺς οὗτος δυστυχήσας εἰς τὴν Αἴγυπτον ὡς εἴπαμεν (σελ. 68) ἐπαραιτήθη ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας καὶ ἐφονεύθη ἀπὸ δύω υἱούς του.

Ὅταν τὸ βασίλειον τῶν Ἀσσυρίων ἐχαυνόνετο μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν τούτου κυριότητα καὶ ἡ Βαβυλὼν, ἥτις ἕως τώρα ἦτο ὑπή-

κοός του, καὶ ἐσυνήργησε τὸν κρημνισμόν του. Ἐδῶ φαίνεται τώρα Ὕπαρχός τις ἢ βασιλεὺς ὑποτελὴς τῶν Βαβυλωνίων, ὀνομαζόμενος Ναβοπολλάσσαρος, ὅς τις συμμαχήσας μὲ τὸν Κυαξάρην βασιλέα τῶν Μήδων, κατέστρεψε τὴν Νινευὴ (600), καὶ ἔδωκε τέλος εἰς τὴν δευτέραν Ἀσσυριακὴν δυναστείαν.

Ταύτας τὰς διαφόρους διηγήσεις ἐπροσπάθησαν νὰ τὰς συνάψουν, ὑποθέτοντες, ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σαρδαναπάλου ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐξουσίας του νέα Ἀσσυρίων βασιλεία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσιν οἱ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους συγγραφεῖς μνημονευόμενοι. Εἶναι ὅμως ἡ ἀναφερθεῖσα Ἑλληνικὴ διήγησις πολλὰ ἀβέβαιος· ὁ ταύτην ἱστορῶν Διόδωρος τὴν παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Κτησίαν, συγγραφέα, τοῦ ὁποίου τὴν ἀκρίβειαν καὶ φιλαλήθειαν ὀλίγον ἐτίμων οἱ παλαιοί. Διὰ τοῦτο εἶναι πιθανώτερον, ὅτι ὑπῆρξεν ἓν μόνον Ἀσσυρίων βασίλειον, ἐνῷ μάλιστα αἱ διηγήσεις τῆς συνήθως διπλῆς ὑποτιθεμένης πτώσεως τῆς Νινευὴ εἶναι πολλὰ σύμφωνοι, καὶ, κατά τινα ἀγγελίαν, ὁ βασιλεὺς, κατὰ τοῦ ὁποίου ἠγέρθη ὁ Ναβοπολλάσσαρος, ἐκάη καὶ αὐτὸς εἰς τὸ παλάτιόν του. Ὡσαύτως ἀντιφάσκουσι τὰ περὶ τῆς διαρκείας τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ βασιλείου λεγόμενα. Ὁ Διόδωρος καὶ ἄλλοι λέγουν πολλὰ ἀπιθάνως, ὅτι διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 1300 ἔτη, καὶ οὕτως ἐμπορεῖ νὰ τεθῇ ὁ Νῖνος ἐπέκεινα τῶν 2000 ἐτῶν Χριστοῦ. Ὁ πολὺ ἀξιοπιστότερος Ἡρόδοτος ἐξ ἐναντίας λέγει, ὅτι οἱ Ἀσσύριοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν (ἕως οὗ ἀπεστάτησαν ἀπ' αὐτῶν οἱ Μῆδοι) 520 ἔτη· οὕτως ἡ θεμελίωσις τοῦ μεγάλου Ἀσσυρίου βασιλείου πίπτει περίπου κατὰ τὸ 1250 ἔτος πρὸ Χριστοῦ. *)

*) Βεβαιόνεται ὁ λογαριασμὸς τοῦ Ἡροδότου ἀπὸ τὴν πρὸ ὀλίγου δημοσιευθεῖσαν Ἀρμενικὴν μετάφρασιν τῶν χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου. Ἴδε Νειβουρίου (Niebuhr) περὶ τοῦ ἐκ τῆς μεταφράσεως ταύτης ἱστορικοῦ κέρδους εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς τοῦ Βερολίνου ἀκαδημίας 1820 — 21.

Χρόνον τινὰ πρὶν κρημνίσουν ὁ Ναβοπολλάσσαρος καὶ ὁ Κυαξάρης τὴν βασιλείαν τῶν Ἀσσυρίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν ὀρεινός τι ἔθνος ἐκ τῶν βορείων μερῶν ἐλθὸν καὶ ὀνομαζόμενον Χαλδαῖοι· οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἔδωκαν πιθανῶς τὸν τόπον τὸν ὁποῖον ἐκατοίκησαν, καὶ τοὺς ἐμεταχειρίζοντο μὲ μισθὸν εἰς τὰ ἔργα των *). Ἔπειτα ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ὁ Ναβοπολλάσσαρος αὐτὸς φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ὁμογενὴς ἡγεμὼν τούτων τῶν Χαλδαίων. Ὁ δεύτερος βασιλεὺς τούτου τοῦ νεοσυστάτου Χαλδαϊκοβαβυλωνίου βασιλείου ὁ περίφημος Ναβουχοδονόσορ ἐξήπλωσε διὰ κατακτήσεων τὴν κυριότητά του πολλὰ μακρὰν πρὸς δυσμάς. Ἐπερεπλέχθη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ ὡς εἴπαμεν (σελ. 71) ἐπροσπαθοῦσαν νὰ ὑποτάξουν χώρας πρὸς τὸν Εὐφράτην. Ὁ Νεκὼς ἀντεστράτευσεν εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, ἐνικήθη ἀπ' αὐτὸν εἰς τὸ Κιρκέσιον, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποστρέψῃ ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς ἐπικρατείας του. Ὁ Ναβουχοδονόσορ κατέστρεψε τὸ βασίλειον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὅλαι αἱ γειτονεύουσαι χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν, καὶ ἡ Φοινίκη αὐτὴ, τῆς ὁποίας τὴν ἀξιολογωτάτην πόλιν Τύρον ἐπολιόρκησε δεκατρία ἔτη, καὶ τελευταῖον τὴν ἐκυρίευσε. **) Προσέτι καὶ ἡ Αἴγυπτος λέγουν, ὅτι καὶ ἐὰν δὲν ἐνικήθη, μηδ' ἐκυριεύθη, κατεστενοχωρήθη ὅμως ἐχθρικῶς εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἐπικράτειαν ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, ἀλλὰ πιθανῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀπρίου ***)

*) Ἴδε Γενεσίου ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἡσαΐαν Τόμ. Α', σελ. 796.

**) Ταῦτα μὲν κατὰ τὴν συνήθη διήγησιν. Ἀμφιβάλλεται δὲ πολὺ ἡ ἀληθινὴ πόρθησις τῆς Τύρου.

***) Αἱ περὶ τούτου διηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων εἶναι πλήρεις ἐλλειμμάτων καὶ ἀντιφάσεων. Δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι ὁ ὑπὸ Ἡροδότου ἱστορούμενος πόλεμος τοῦ Ἀπρίου ἦτο ἀμυντικὸς πόλεμος κατὰ τοῦ Ναβουδοχονόσορος, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐξουσίαν ἦτο τότε ἡ Φοινίκη; Καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι δὲ τοῦ Ναβουδοχονόσορος κατὰ Λιβύης καὶ Ἱσπανίας σημαίνουσι μόνον τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀπὸ τῆς Τύρου κρεμαμένων ἀποικιῶν.

Καὶ ὅμως δὲν μετεδόθη τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τοῦ Ναβουδοχονόσορ (αὐτὸς ἀπέθ. 560) εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ δύναμις τοῦ Χαλδαιοβαβυλωνίου βασιλείου ἐχαυνώθη, καὶ θέλομεν ἰδεῖν ἐφεξῆς πῶς ὑπετάχθη εἰς τοὺς Πέρσας.

Ἀπ' ὅλας τὰς χώρας, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὰς ὁποίας ἐγνώρισεν, ἡ Βαβυλωνία εἶναι προσφυεστάτη διὰ τὸν σῖτον. Ὅλη ἦτο διατρυπημένη ἀπὸ διώρυχας μικρὰς καὶ μεγάλας, αἵτινες ἔφθανάν ἀπὸ τὸν Εὐφράτην ἕως τὸν Τίγριν, καὶ ἐχρισίμευαν εἰς τὸ νὰ ποτίζουν τὴν χώραν καὶ νὰ τὴν φυλάττουν ἀπὸ τὰς πλημμύρας. Ὅταν ἡ Βαβυλὼν ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους, καὶ ἀποκατεστάθη κέντρον ἰσχυρᾶς βασιλείας, ὑψώθη ἡ πόλις τότε εἰς ἐκπληκτικώτατον μεγαλεῖον καὶ κλέος, τὰ ὁποῖα ἐξίσταναν τοὺς ἀρχαίους ὡς ἀληθινὰ θαύματα. Τώρα τὰ προϋπάρχοντα μετεμορφόνοντο εἰς τεράστια, καὶ νέα οἰκοδομήματα ἐγίνοντο μὲ γιγαντιαῖον μεγαλεῖον. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ὑψηλὰ καὶ πλατέα τείχη της, ὁ ναὸς τοῦ Βήλου, οἱ περίφημοι κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Σεμιράμιδος, κείμενοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπὶ χώματος ὑψηλοῦ οἰκοδομημένου κτλ. Ἐπεκράτει εἰς τοὺς Βαβυλωνίους μεγάλη κλίσις εἰς τὴν τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν, τὰ ὁποῖα ἐξύπνισαν τὴν φιλοτεχνίαν καὶ τὴν ἔτρεφαν. Τὰ πολύτιμα ἐνδύματα, οἱ μεγαλοπρεπεῖς τάπητες, λίθοι ξεστοὶ κτλ. τὰ ὁποῖα ἐκατασκευάζοντο ἐδῶ, ἦσαν περίφημα εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐκτεταμένη διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐμπορία εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀπετέλει τὴν Βαβυλῶνα κέντρον

μεγίστης ἐπιμιξίας πολλοτάτων ἀνθρώπων. Τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων της ἦτο μέγα, καὶ οἱ παρεπίδημοι τόσον πολλοὶ, ὥστ' εὐκόλως ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ η συνήθεια, τὴν ὁποίαν διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἔφεραν τοὺς ἀῤῥώστους εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ νὰ τοὺς συμβουλεύωσιν οἱ διαβαίνοντες ἕκαστος κατὰ τὴν ἐμπειρίαν του.

Μίαν ἄλλην παράξενον συνήθειαν τῶν Βαβυλωνίων δεηγεῖται ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς, ὅτι αἱ κόραι ὑπανδρεύοντο διὰ κήρυκος τὸν προσφέροντα τὸ περισσότερον ἀργύριον. Μίαν φορὰν τοῦ ἔτους ἐσυνάζοντο τὰ κοράσια εἰς καθὲν χωρίον, καὶ περὶ αὐτὰ ἔστεκαν οἱ μνηστῆρες. Ὁ κήρυξ ἐδιαλάλει πρῶτον τὰς ὡραιοτάτας, καὶ ἐτελείονε κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀσχημοτάτας. Αἱ μὲν καλαὶ καὶ εὐειδεῖς ὑπανδρεύοντο πλουσίους νεανίας· αἱ δὲ ἄσχημοι ἐδίδοντο εἰς τοὺς πτωχοτέρους· ὅς τις ἐλάμβανε τὴν ἀσχημοτάτην, τοῦ ἐδίδετο ἀργύριον ἀπὸ τὰ ἐκ τῶν ὡραίων συναζόμενα.

Οἱ Βαβυλώνιοι φαίνονται ὅτι ἐκ παλαιοτάτων χρόνων ἀπέκτησαν μέγαν βαθμὸν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, καὶ μάλιστα ἀστρονομικῶν, Π. χ. περὶ ἐπιτολῶν καὶ κινήσεων τῶν ἀστέρων, ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς ὁ οὐρανὸς ἐπαρίστατο πάντοτε καθαρὸς καὶ ἀνέφελος. Ἦτο συνδεδεμένη μ' αὐτὰς θρησκευτική τις λατρεία τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης· καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἀστρονομικῶν καὶ ἀστρολογικῶν γνώσεων ἦτο ἐμπιστευμένη εἰς σύστημα ἱερέων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα τοῦ κυριεύσαντος τὴν χώραν ἔθνους ὠνομάζοντο Χαλδαῖοι ἢ ἀπ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐξεύρομεν ἀκόμη.

Δ'. ΦΟΙΝΙΚΕΣ.

Ἀπὸ ἔθνη φημισθέντα εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ δορικτησιῶν μεταβαίνομεν εἰς ἄλλο, τὸ ὁποῖον μὲ εἰρηνικὴν δραστηριότητα ἔγεινεν ὄχι ὀλιγώτερον ὀνομαστὸν καὶ πολλῶν ἀποτελεσμάτων κατορθωτικόν. Οἱ Φοίνικες ἐκατοίκουν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Συρίας στενήν τινα παραθαλάσσιον χώραν, αἰγιαλὸν τῆς μεσογείου θαλάσσης, μάκρος μὲν ἔχουσαν περὶ τὰ εἰκοσιπέντε μίλια, πλάτος δὲ ὄχι πούποτε ὑπὲρ τὰ τέσσαρα ἢ πέντε. Ἡ θέσις αὕτη τοὺς ἠνάγκασε νὰ διευθυνθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Θαλασσοπλοΐα καὶ πραγματεία ἦσαν τὰ στοιχεῖα των. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους τοῦτο τὸ ἔθνος ἦτο μόνον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίζετο τὴν τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου πραγματείαν, καὶ μὲ εἰρηνικὴν ἐπιμιξίαν ἤλλαζε τὰ προϊόντα τῶν μακρυνωτάτων χωρῶν καὶ κλιμάτων. Ὅσα ἀνήκουν εἰς τὴν θαλασσοπλοΐαν, ἦσαν ἀπ' αὐτοὺς ἄριστα διατεταγμένα. *) Πρῶτον ἐπειράτευαν εἰς τὴν μεσόγειον θάλασσαν (τὸ ὁποῖον εἶναι πάντοτε ἡ ἀρχὴ τῆς θαλασσινῆς πραγματείας), ἀλλ' εὐθὺς ἐδιεύθυναν τὰ πλοῖα των εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν μὲ σκοπὸν ἐμπορίας. Ἀπὸ τὰ ταξείδιά των ταῦτα ἔφεραν κασσίτερον καὶ ἤλεκτρον, ἐκράτουν ὅμως μυστικὴν τὴν θέσιν τῶν χωρῶν, ὅπου γεννῶνται ταῦτα, διὰ νὰ πραγματεύωνται μόνοι μ' αὐτὰ, ἐπειδὴ τὸ ἤλεκτρον ἐτιμᾶτο καθ' ὑπερβολὴν τότε, καὶ ἐπίσης μὲ τὸν χρυσόν. Ὅτι μὲν τὸν κασσίτερον ἔφερναν ἀπὸ τὰς Βρετανικὰς νήσους, δὲν μένει ἀμ-

*) Οὕτως ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει Φοινικικὴν ναῦν διὰ νὰ δείξῃ πῶς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τις ὠφελίμως καὶ τὸν μικρότατον τόπον δι' ἐπιτηδείου διαιρέσεως.

φιβολία· μένει δὲ ἀβέβαιον, ἂν ἐλάμβαναν τὸ ἤλεκτρον ἀπὸ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Προυσίας. Ἀπ' ἄλλου μέρους ἔκαμναν πανία ἐκ τῶν βορείων λιμένων τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης πρὸς τὴν Ὀφὶρ, ἤγουν πρὸς τὰς πλουσίας μεσημβρινὰς χώρας, καὶ ἐξαιρέτως τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν καὶ Αἰθιοπίαν, καὶ ἐκ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἶχαν κοινωνίαν μὲ τὴν Ἰνδικὴν, καὶ ἐταξείδευαν ἴσως ἕως τοῦ Κεϋλόν. Καὶ, τὸ μεγαλήτερον, μᾶς διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος ὅτι Φοίνικες ναῦται περιέπλευσαν ποτὲ καὶ τὴν Ἀφρικήν. „Νεκὼς ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου (λέγει) ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης Φοίνικας, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ἐπανέλθωσι διὰ τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους (τοῦ πορθμοῦ Γιβραλτὰρ) εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν (τὴν μεσόγειον), καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκίνησαν δὲ οἱ Φοίνικες ἀπὸ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ ἔπλεαν πρὸς μεσημβρίαν. Ὅταν ἦτο θέρος, ἄραζαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἔσπερναν, καὶ θερίζοντες τοὺς καρποὺς ἐξηκολούθουν τὸ ταξείδιόν των. Τὸ τρίτον ἔτος ἐπέρασαν τὰς Ἡρακλείους στήλας καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐδιηγήθησαν δὲ, τὸ ὁποῖον ἐγὼ μὲν δὲν πιστεύω, ἄλλος δὲ ἐμπορεῖ, ἂν θέλῃ, νὰ τὸ πιστεύσῃ, ὅτι περιπλέοντες τὴν Λιβύην εἶχαν εἰς τὰ δεξιά των τὸν ἥλιον.“ Κατὰ φυσικὸν τρόπον, ἐὰν καὶ ὁ Ἡρόδοτος δὲν τὸ ἐνόησε, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἔχωσι τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου πρὸς βοῤῥᾶν εὐθὺς ἀποῦ εἶχαν περάσειν τὴν ἰσημερινὴν γραμμήν. Διὰ τοῦτο ἡ τελευταία αὕτη προσθήκη εἶναι τόσον ἀξιόλογος, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ὁ Ἡρόδοτος τρόπον τινὰ χωρὶς τὴν θέλησίν του, ἐνῷ δὲν διηγεῖται μῦθον καθὼς τὸν ἤκουσε, μᾶς ἐγγυᾶται τῆς ἱστορίας τὴν ἀλήθειαν, ἢ τὴν κάμνει πιθανωτάτην· διότι δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ὁ ἐξαφνικὸς ἀφανισμὸς ταύτης τῆς γνώσεως, ὅς τις ἔφερε τὰς ἀλλοκότους

ἐννοίας περὶ τῆς ποιότητος τῆς Ἀφρικῆς, δὲν γεννᾷ μεγάλην ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ περίπλου τούτου. *)

Δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἐκτεταμένη ἡ τῶν Φοινίκων κατὰ ξηρὰν ἐμπορία, τὴν ὁποίαν ἔκαμναν μὲ διάφορα μέρη τῆς Ἀσίας. Οὕτως ἔφθαναν εἰς αὐτοὺς διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς, χρυσὸς, πολύτιμοι λίθοι, μαργαριτάριον, ἀρώματα, καὶ τὸ θυμίαμα, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίζοντο πλουσίως οἱ Ἕλληνες καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς τὰς θυσίας. Οἶνον, ὅς τις τότε ἦτο σχεδὸν μόνον τῆς Ἀσίας γέννημα, ἐλάμβαναν ἀπὸ τὴν Συρίαν· ἀπὸ δὲ τὰ βορειότερα μέρη τῆς Ἀσίας ἔφερναν ἵππους, ἀνδράποδα, μέταλλα κτλ.

Διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι καὶ νὰ ἀσφαλίσουν τὴν ἐξαπλωμένην ταύτην ἐμπορίαν των, ἦσαν ἀναγκαῖαι ἀποικίαι, αἵτινες καὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν στέλλονται πάντοτε ἀπὸ ἔθνη, τὰ

*) Περίφημοι συγγραφεῖς ἐκ τῶν νεωτέρων, ὡς ὁ Γερμανὸς Μάννερτος (Geographie der Griechen und Römer. Τομ. Α, 20), καὶ ὁ Γάλλος Γοσσελῖνος (Geographie des Anciens I. 149) ἀντεῖπαν εἰς τὴν διήγησιν ταύτην. Εὕρηκεν ὅμως ὁ μεγας ἱστοριογράφος συνήγορον ἀξιόλογον τὸν Ἄγγλον Ῥεννέλ (Geography of Herodotus pag. 682. etc.), καὶ τὸν Γερμανὸν Ἥρενον (Heeren), ὅς τις (Ideen über die Politik, Handel etc. der Völker der alten Welt. Bd. 11, pag. 66) ὑπερασπίζεται τὸ ἱστόρημα μὲ ἰσχυροὺς λόγους, ὅτι οἱ Φοίνικες ἐνθουσιῶντες νὰ εὕρωσι νέας χώρας ἀνέλαβαν τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ὅτι ὁ φιλότιμος Νεκὼς, ὅς τις ἐπεχείρησε νὰ ἑνώσῃ τὴν μεσόγειον μὲ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ ἐκατασκεύαζεν ἰδίους του στόλους, ἠθέλησε καὶ τὴν τιμὴν ταύτην, ὅτι εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς εἰς διάστημα τριῶν μηνῶν εὐκόλως ἐσπείροντο καὶ ἐθερίζοντο τὰ γεννήματα· ὅτι ἡ τέχνη τοῦ παραπλέειν τοὺς αἰγιαλοὺς ἦτο ἀσυγκρίτως τελειοτέρα ἡ τῶν Φοινίκων παρὰ ἡ τῶν σημερινῶν ναυτῶν, οἵτινες ἀποφεύγουν τὰς ξηράς· ὅτι ἀμελήθη ἡ ἐπανάληψις τοῦ περίπλου, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐστράτευσε κατὰ τῆς Φοινίκης ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἠφάνισε τὴν χώραν των κτλ. Κ.

ὁποῖα μεταχειρίζονται πραγματείαν εἰς μακρυνὰς χώρας. Αἱ ἀποικίαι τῶν Φοινίκων ἦσαν ἐπίσης καὶ πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι. Ἐκαταστάθησαν εἰς τὴν Κύπρον, Κρήτην, Σικελίαν, Σαρδινίαν καὶ εἰς ἄλλας νήσους τῆς μεσογείου θαλάσσης, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς μεσημβρινοὺς καὶ δυτικοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἱσπανίας, ὅπου τοὺς εἵλκυεν ὁ πλοῦτος τῶν πολυτίμων μετάλλων. Ἐδῶ ἀπαντᾶται ἡ πόλις Γάδειρα (Cadiz) πολλὰ παλαιὰ ἀποικία τῶν Φοινίκων, κτισθεῖσα περὶ τὸ 1100 ἔτος πρὸ Χριστοῦ. Ἰσχυροτάτη ὅμως ὅλων τῶν Φοινικικῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ 878 πρ. Χ, (ὡς συνήθως λογαριάζεται) ἐπὶ τῶν βορείων αἰγιαλῶν τῆς Ἀφρικῆς θεμελιωθεῖσα Καρχηδὼν, ἥτις διετήρησε πολὺν καιρὸν τὸ πνεῦμα τῆς μητροπόλεως ἕως εἰς πολὺ μεταγενεστέραν περίοδον τῆς παλαιᾶς ἱστορίας. *)

Ἐὰν ἐξετάσῃ τις τὰ ἴχνη τῆς παντοδαποῦς ταύτης καὶ ἐκτεταμένης ἐμπορίας, εὑρίσκει ψευδεῖς τὰς ἰδέας περὶ τῆς ὠμότητος τῶν χρόνων ἐκείνων, περὶ τῆς πολλὰ μεγάλης λιτότητος τῆς ζωῆς καὶ τῶν χρειῶν τῶν τότε ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῆς ὀλίγης τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας. Διότι βλέπει καθεὶς τὸν παλαιὸν κόσμον, ἐφ' ὅσον φθάνει ἡ ἱστορία μας, ὄχι μόνον εἰς πολέμους, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὰ ἐνεργὸν καὶ ἐπιχειρηματίαν. Βλέπομεν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς μεσογείου θαλάσσης ἀκμάζοντα ἐμπόρια, τοὺς αἰγιαλοὺς μὲ φορφορίζούσας σημαίας, καὶ αὐτὰς τὰς ἐρήμους διαβαι-

*) Ἡ πρώτη θεμελίωσις τῆς Καρχηδόνος πίπτει πιθανῶς εἰς τὴν δεκάτην τρίτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα. Ἡ δὲ κατὰ τὴν γνωστὴν διήγησιν φυγοῦσα ἐκεῖ ἀδελφὴ τοῦ Πυγμαλίωνος Διδὼ ἐπλάτυνε μόνον τὴν π.ριοχὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν προητοίμασεν εἰς τὸ μέλλον μέγεθός της. Ἴδε Heyne Exc. I. ad Aen. IV. Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποικία τίθεται ἀπὸ τοὺς πλειοτέρους εἰς τὸ 868 ἔτος.

νομένας ἀπὸ πραγματευτῶν συνοδοιπορίας (βαρβαριστὶ κερβάνια). Βλέπομεν τελευταῖον τὴν θρησκείαν νὰ ὀρέγῃ χεῖρα εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς τούτους λαοὺς, ἐνῷ εἰς πάντα ἀνασταθμὸν τῶν συνοδοιποριῶν (ἦσαν δὲ ἀνασταθμοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς αὐάσεις, ἤγουν χώρας καρποφόρους κειμένας εἰς σχῆμα νήσων ἐν μέσῳ τῶν ἀμμοθαλασσῶν τῆς ἐρήμου) ἦσαν ναοὶ καὶ ἱερὰ ἐγγυώμενα ὑψηλήν τινα προστασίαν καὶ τελείαν ἀσφάλειαν τῶν ἐμπορευομένων. Οὕτως ἦτο Π. χ. τὸ περίφημον χρηστήριον τοῦ Ἄμμωνος εἰς πλήρη φοινίκων αὔασιν τῆς μεγάλης Λιβυκῆς ἐρήμου, καθέδρα ἱερέων καὶ ἐμπόρων ξενοδοχεῖον, καὶ οὕτως εἶναι τὴν σήμερον ἡμέραν ἡ Μέκκα τῆς Ἀραβίας, καὶ τὰ δύω τόπος λατρείας καὶ τόπος ἐτησίου ἐμπορικῆς πανηγύρεως *).

Πρωΐμα ἤδη ἐφημίσθησαν οἱ Φοίνικες καὶ διὰ τῆς φιλοτεχνίας καὶ τῶν ἐργοχείρων των ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ θαλασσοπλοΐας. Ἀπεδόθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἀξιόλογα τινὰ ἐφευρήματα. Οὕτω θέλουσιν, ὅτι Φοίνικες ποτὲ μαγειρεύοντες εἰς αἰγιαλὸν, ὅπου ἔκειτο καθαρὸς πυρίτιδος λίθου ἄμμος, ἐπῆραν δύω κομμάτια νίτρου, κείμενα πλησίον των κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ ἔβαλαν ὡς πυρεστίαν, ἐπάνω τῆς ὁποίας ἔστησαν τὴν χύτραν των, καὶ ἄναψαν ὑποκάτω φωτίαν· τότε συνεχωνεύθησαν νίτρον καὶ πυρίτις καὶ στάκτη, καὶ ἡ ἐκ τούτων σύνθετος ὕλη, ψυχρανθεῖσα καὶ σκληρυνθεῖσα, ἦτο ὕελος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκατασκεύαζαν διάφορα τεχνητὰ πράγματα, πωλούμενα πολὺν καιρὸν ἀπὸ μόνας τὰς πόλεις Σιδῶ-

*) Ὁ Ἥρενος (Heeren) εἰς τὸ πολλάκις εἰρημένον σύγγραμματου „Ἰδέαι περὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ ἐμπορίας τοῦ παλαιοῦ κόσμου“ ἐξήγησε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὴν ἐπιμιξίαν ταύτην τῶν παλαιῶν ἐθνῶν. Κ.

να καὶ Σαπέταν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐπειδὴ εἰς ὅλας τὰς μεσημβρινὰς χώρας τὰ μὲν παραθύρια διὰ τὸ γλυκὺ κλίμα ἠσφάλιζαν μὲ μόνον τὰς αὐλαίας (κουρτίνας), ποτήρια δὲ ἐκατασκεύαζαν ἀπὸ πολυτίμων μετάλλων καὶ λίθων· διὰ ταῦτα ἡ χρῆσις τῆς ὑέλου δὲν ἦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς τόσον κοινὴ καθὼς εἶναι τὴν σήμερον.

Ἄλλη τις ἀξιόλογος ἐφεύρεσις, ἡ τῆς πορφύρας, ἀποδιδομένη εἰς τοὺς Φοίνικας, ὑπῆρξεν ἐπικερδεστάτη εἰς αὐτούς. Φοίνιξ ποιμὴν (οὕτω τρέχει ὁ λόγος) ἔβοσκε τὴν ποίμνην του εἰς τὴν παραθασσίαν· ὁ δὲ σκύλος του ἦλθεν εἰς αὐτὸν μὲ αἱματωμένον στόμα, καθὼς ἐφαίνετο· παρατηρήσας πλησιέστερα ὁ ποιμὴν ἴδεν ὅτι δὲν ἦτο αἷμα, ἀλλὰ χυλὸς κογχύλης, τῆς ὁποίας τὸ ὄστρεον ἐδάγκασεν ὁ σκύλος εἰς τὸν αἰγιαλόν. Οὕτως ἐγνωρίσθη ἡ χρωματιστικὴ δύναμις τοῦ χυλοῦ τούτου, καὶ οἱ Φοίνικες τὸν ἐμεταχειρίσθησαν εὐθὺς εἰς τὰς τέχνας των. Δὲν ἔμειναν μὲν αὐτοὶ μόνοι τῆς τέχνης ταύτης κύριοι, αἱ ἐρυθραὶ ὅμως καὶ ἰώδεις πορφύραι πουποτε δὲν ἐβάφοντο τόσον ὡραῖα καθὼς εἰς τὴν Τύρον. Δὲν πρέπει νὰ νοῇ τις μὲ τὸ ὄνομα **πορφύρα** ἓν μόνον χρῶμα, ἀλλ' ὅλον τὸ εἶδος τῶν διαφόρων χρωμάτων τῶν παρασκευαζομένων ἀπὸ τὸν χυλὸν τῶν θαλασσίων κογχυλῶν. Ὑπῆρχαν πορφύραι παντοδαπῶν χρωμάτων, ὡς καὶ λευκαί. Ἐνδύματα τοιαῦτα ἐμεταχειρίζοντο γενικῶς ὅλοι οἱ πλούσιοι τῆς ἀρχαιότητος, καὶ διὰ τοῦτο συμπεραίνεται εὐκόλως πόσον μέγας ἦτο ὁ κλάδος τοῦ ἐμπορίου οὗτος. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτὰ ἦσαν ἔργα τῆς θαυμαστῆς τῶν Φοινίκων ὑφαντικῆς, διὰ τὰ ὁποῖα ἔδιδαν οἱ πλησίον νομαδικοὶ λαοὶ τὰ κάλλιστα μαλλία.

Καὶ ἡ εὕρεσις δὲ τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς νομισματοκοπίας, καὶ τῶν τοῦ ἀλφαβήτου γραμμάτων ἀποδίδεται εἰς τοὺς Φοίνικας. Τὰ γράμματα τοὐλάχιστον

εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ ἔλαβαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Φοίνικας.

Ἀρχαιοτάτη πασῶν τῶν Φοινικικῶν πόλεων ἦτο ἡ Σιδών, εἰς τὴν γραφὴν „ἡ πρωτότοκος Χαναάν" ὀνομαζομένη. Μετὰ τὴν Σιδῶνα ἀνέστη πόλις ἄλλη περίφημος ἡ Τύρος, ἥτις εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔθνους (μεταξὺ 1000 καὶ 600 πρ. Χρ.) ἦτο κεφαλὴ τῶν τῆς Φοινίκης συμμάχων πόλεων. Διότι πᾶσα πόλις ὑπῆρχε χωριστὴ, καὶ ἐδιοικεῖτο ἀπὸ ἴδιον βασιλέα κληρονομικῶς· ἀλλὰ θρησκεία κοινὴ, καὶ ἐξαιρέτως ἑνὸς ἐθνικοῦ θεοῦ, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζαν οἱ Ἕλληνες Τύριον Ἡρακλέα, καὶ πολιτική τις ὑπαλληλία τὰς ἐσύναπτεν ὅλας εἰς μίαν. Πολλὰ ὀλίγα ἐξεύρομεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν των. Ἡ εὐτυχία των ἐκίνησε τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς νὰ δοκιμάσωσι τὴν ὑπόταξίν των, ἀλλ' ἡ Τύρος ἀντέστη μὲ τὸν στόλον της εἰς τὸν Σαλμανάσσαρ. Περὶ τῶν Χαλδαϊκῶν δορικτησιῶν εἴπαμεν ἀνωτέρω (σελ. 76.). Εἰς τὴν τῶν Περσῶν κυριότητα ὑπετάγησαν θεληματικῶς οἱ Φοίνικες.

Ε'. ΙΟΥΔΑΙΟΙ.

1. Ἀβραάμ.

(περὶ τὸ 2000 πρ. Χρ.)

Πρὸ τῆς ἱστορίας τῆς τῶν Ἰουδαίων πολιτείας, ἥτις ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, προηγεῖται σειρά τις διηγήσεων περὶ ἀρχῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τῶν ὁποίων ἡ περιοχὴ δὲν εἶναι μόνον τερπνή τις ἔκθεσις ἀφελῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐθῶν ἀνηκόντων εἰς πρεσβυτάτην τινὰ ἀρχαιότητα καὶ εἰς τὸ Ἀσιανὸν πνεῦμα, ἀλλ'

εἶναι καὶ σφικτότατα συνδεδεμένη μὲ τὴν κυρίως ἱστο-
ρίαν τῆς πολιτείας των. Κατὰ τὰς γραφικὰς ἀγγε-
λίας ἐκατάγετο ἀπὸ ἕνα τοῦ Νῶε υἱὸν, τὸν Σὴμ *),
ὡς φαίνεται εἰς διατηρηθέντα τινὰ κατάλογον γενεῶν,
Ἀβραὰμ ὁ γενεάρχης τῶν Ἰουδαίων. Ὁ πατήρ του
περιεφέρετο νομαδικῶς μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Μεσο-
ποταμίαν· ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ μετῴκησεν εἰς Χαναὰν
ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου. Μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη
ἀπὸ ἀκαρπίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει ἡ Γραφὴ λιμὸν ἰσχυ-
ρὸν, νὰ μεταβῇ διὰ τοῦ ἰσθμοῦ Σουὲζ εἰς τὴν Αἴ-
γυπτον. Πάραυτα ὅμως ἀφῆκε πάλιν τὴν χώραν ταύ-
την, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν προτέραν γῆν τῆς Χα-
ναάν. Ἐκεῖ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν του Λὼτ, ὅς-
τις ἐδιάλεξε διὰ τὰ ποίμνιά του τὰς παρὰ τὸν Ἰορ-
δάνην καρποφόρους χώρας, αὐτὸς δὲ διευθύνθη πρὸς
ἀριστερὰν κατὰ τὴν μεσόγειον θάλασσαν. Πρὸς ὥραν
ἔμεινεν εἰς τὸ δάσος Μαμβρῆ εἰς τὴν χώραν Χεβρὼμ,
καὶ εὐθὺς τὸν ἐπῆραν εἰς μεγάλην ὑπόληψιν οἱ γεί-
τονες διὰ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν δούλων καὶ τῶν κτη-
νῶν του. Τὸν ὠνόμαζαν Ἔβερ, ἤγουν περάτην, ὡς
λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, καθὸ περάσαντα ἐκ τῆς Αἰ-
γύπτου εἰς τὴν χώραν Χεβρὼμ, καὶ ἐκ τούτου ἐγενή-
θη τὸ ὄνομα Ἑβραῖος.

Ὁ δὲ Λὼτ περιεπλέχθη κατ' ἀρχὰς εἰς δυστυ-
χίας. Εἰς τὴν χώραν του εἶχαν ἤδη κτίσειν πολλαὶ
φυλαὶ χωρία, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει ἡ γραφὴ καὶ πόλεις.
Τοιαῦτα ἦσαν Σόδομα, Γομόῤῥα, Ἀδαμὰ, Σεβωεὶμ,
Σηγώρ. Πᾶσα μία ἐκ τούτων εἶχε τὸν ἴδιον βασιλέα
της. Ἐφωρμοῦσεν ὅμως συχνάκις ἐναντίον των ὁ
Χοδολλογομὸρ, βασιλεὺς ἔθνους πολυαρίθμου, οἰ-
κοῦντος ἐπέκεινα τοῦ Εὐφράτου, καὶ ἥρπαζεν ἀπ'
αὐτοὺς πλῆθος κτηνῶν καὶ αἰχμαλώτων. Τὸ αὐτὸ
ἔκαμε καὶ τώρα. Ἐξῆλθαν μὲν εἰς ἀντίστασιν οἱ

*) Ἀπ' ἄλλον υἱὸν τοῦ Νῶε κατάγονται οἱ Χαναναῖοι.

βασιλεῖς Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας μετὰ τῶν θεραπόν-
των των, ἀλλ' ὅταν συνεκροτήθη ἡ μάχη, ἔφυγαν
οὗτοι εἰς τὰ ὄρη, καὶ αἱ οἰκίαι των διηρπάγησαν, καὶ
πολλαὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ ἄνδρες — μεταξὺ
αὐτῶν καὶ ὁ Λὼτ — ἠχμαλωτίσθησαν. Ἀκούσας δὲ
ὁ Ἀβραὰμ τὴν λυπηρὰν τύχην τοῦ ἀνεψιοῦ του, ἐση-
κώθη εὐθὺς μὲ τοὺς 318 οἰκογενεῖς του, καὶ κατε-
δίωξε τὸν ἅρπαγα καὶ λῃστὴν, καὶ ἐπέπεσε τὴν νύκτα
εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐκατανίκησε, καὶ ἔλαβεν ὀπίσω
ὅλα τὰ λάφυρά των. Οἱ ἐλευθερωθέντες αἰχμάλω-
τοι ἐπαινοῦσαν μὲ ζῆλον τὴν ἀνδρίαν καὶ μεγαλο-
καρδίαν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦτο τοῦ ἐπροξένησε τό-
σην φήμην, ὥστε οἱ βασιλεῖς τῶν Σοδόμων καὶ τῆς
Σαλὴμ ὑπῆγαν προσωπικῶς διὰ νὰ εὐχαριστήσωσι
τὸν λυτρωτὴν τῶν λαῶν των. Ὁ πρῶτος ἠθέλησε
νὰ τοῦ χαρίσῃ ὅλα τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ τὰ
ἀπέβαλε μὲ γεναιοφροσύνην. Ὁ δεύτερος ἦτο καὶ
βασιλεὺς ἐν ταυτῷ καὶ ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου, καὶ ἐπρό-
σφερεν εἰς τὸν Ἀβραὰμ ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ τὸν εὐ-
λόγησεν ἐν ὀνόματι τοῦ ὑψίστου. Μὲ σέβας ἐπροσ-
κύνησεν ὁ Ἀβραὰμ τὸν βασιλέα, καὶ τοῦ ἔδωκε δε-
κάτην ἀπ' ὅλα τὰ ἀγαθά του.

Ἐκ παλαιῶν χρόνων τὸ εἶχαν ἐντροπὴν αἱ τῆς
Ἀνατολῆς γυναῖκες νὰ εἶναι ἄτεκνοι. Καὶ ἡ ὡραία
Σάῤῥα, γυνὴ τοῦ Ἀβραὰμ, ἦτο περίλυπος, διότι
ἐστείρευε. Διὰ τοῦτο ἐσυγχώρησε τὸν ἄνδρα της
νὰ συνευρεθῇ μὲ τὴν Αἰγυπτίαν παιδίσκην της Ἄγαρ,
τῆς ὁποίας τὰ τέκνα εἶχε σκοπὸν νὰ ἀναθρέψῃ ὡς
ἰδικά της. Ἀλλ' εὐθὺς ἐκ ζηλοτυπίας ἐμίσησε τὴν
Ἄγαρ, καὶ τὴν ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὸν οἶκον της.
Ἔφυγε τότε ἡ δυστυχὴς εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἔφθα-
σεν εἰς μίαν πηγὴν, ὅπου, κατὰ τὴν διήγησιν τῆς
ἁγίας γραφῆς, ἐφάνη εἰς αὐτὴν ἄγγελλος καὶ τὴν
ἐπρόσταξε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Ἀβραάμ. Ἐγέν-
νησε δὲ υἱὸν, ὅςτις ὠνομάσθη Ἰσμαήλ. Πολλοὺς

ἐνιαυτοὺς ἔπειτα ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ νὰ περιτμηθῇ τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας καὶ νὰ περιτέμῃ καὶ ὅλους τοὺς οἰκογενεῖς του· καὶ ἐκ τούτου ἔμεινεν ἡ περιτομὴ εἰς τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων ἕως τὴν σήμερον· ἐν ταυτῷ δὲ ἐλύθη καὶ ἡ στείρωσις τῆς Σάῤῥας κατὰ θείαν θέλησιν, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν τὸν Ἰσαάκ. Ἐγενήθησαν λοιπὸν διχόνοιαι μεταξὺ Σάῤῥας καὶ Ἄγαρ, καὶ ἡ δευτέρα ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ πάντα ἀπὸ τὸν οἶκον μαζὴ μὲ τὸν υἱόν της. Ἀπελπισμένη διώδευσε τὴν ἔρημον μετὰ τοῦ τέκνου της, καὶ ὑπήγαινεν εἰς Αἴγυπτον τὴν πατρίδα της. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης εἰς ἔθνος μέγα, καὶ κατὰ τὴν Γραφὴν κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσμαὴλ, ὅς τις ἐφεξῆς ἔγεινε ῥωμαλαῖος καὶ ἀνδρεῖος, οἱ μεταγενέστεροι Ἄραβες, καὶ ἀπ' αὐτοὺς οἱ Μωαμεθανοὶ, τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν καὶ Ἀγαρηνούς.

Ἀλλ' ὁ λαὸς, ὅς τις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Ἰσαὰκ, ἦτο ἐξαιρέτως ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ προπάτορές του ἔπρεπε νὰ δείξωσι τὴν εἰς τὸ θεῖον θέλημα ὑπακοὴν, ἥτις τὸν ἀνέδειξε τῆς θείας ἀγάπης καὶ φροντίδος ἄξιον. Διὰ τοῦτο, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ νὰ τοῦ προσφέρῃ θυσίαν τὸν ἀγαπητόν του υἱὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἀβραὰμ ὑπακούσας εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προσταγήν του. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν τὸ πρωΐ παρέλαβε τὸν υἱόν του, καὶ δύω παῖδας βαστάζοντας τὰ ξύλα τῆς ὁλοκαυτώσεως, καὶ ἐπορεύθη εἰς ὄρος Μορία ὀνομαζόμενον, τρεῖς ἡμέρας μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἔλαβεν ὁ Ἀβραὰμ τὰ ξύλα ἀπὸ τοὺς παῖδας καὶ τὸ πῦρ τῆς ὁλοκαυτώσεως, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς: „Καθήσατε αὐτοῦ· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον θέλομεν ἀναβῆν ἐπάνω, καὶ προσκυνήσαντες ἐπανερχόμεθα εἰς ἐσᾶς.“ Ὅταν δὲ

ἀνέβη μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ εἰς τὸ ὄρος, τὸν ἠρώτησε τὸ παιδάριον: „Πάτερ, ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ εἶναι τὸ πρόβατον τῆς ὁλοκαυτώσεως;“ Ἀπεκρίθη ὁ Ἀβραάμ: „Ὁ Θεὸς, τέκνον μου, θέλει φροντίσειν διὰ τὸ πρόβατον.“ Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν τόπον, ὅπου τὸν ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς, αὐτοσχεδίασε θυσιαστήριον καὶ ἐπέθηκεν εἰς αὐτὸ τὰ ξύλα ὁ Ἀβραὰμ, καὶ συμποδίσας τὸν Ἰσαὰκ τὸν ἔῤῥιψεν ἐπάνω τῶν ξύλων, καὶ ἐξέτεινε τὴν μάχαιράν του διὰ νὰ τὸν σφάξῃ· τότε ἐλάλησεν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ: „Μὴ βάλῃς τὴν χεῖρα σου εἰς τὸν υἱόν σου· διότι τώρα ἐπληροφορήθην, ὅτι φοβεῖσαι τὸν Θεὸν, καὶ δὲν ἐφείσθης τὸν ἴδιόν σου υἱὸν δι' ἐμέ.“ Ἀναβλέψας δὲ ὁ Ἀβραὰμ ἴδε κριὸν δεμένον ἀπὸ τὰ κέρατα εἰς φυτόν τι· καὶ ὡλοκαύτωσεν ἀντὶ τοῦ Ἰσαὰκ τὸν κριόν· καὶ ὁ Θεὸς πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς πίστεώς του τὸν ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει πληθύνειν τοὺς ἀπογόνους του ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ ὅτι θέλουν ἀποκτήσειν τὰς πύλας τῶν ὑπεναντίων, διὰ τῶν ὁποίων ἐσημαίνετο ἡ ἐφεξῆς γενομένη κυρίευσις τῆς Χαναάν.

Ἡ ἁγία γραφὴ μνημονεύει καὶ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Λὼτ ἀγάπην. Οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων, ὅπου διέτριβεν ὁ Λὼτ, ἦσαν ἔκδοτοι εἰς πᾶν εἶδος ἀσεβείας καὶ κακουργίας· ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ. Ἀλλ' ἔστειλε πρότερον ἄγγελον εἰς τὸν Λὼτ, καὶ τὸν ἐπρόσταξε ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Εὐθὺς ἀποῦ ἔγεινε τοῦτο, ἔπεσε πῦρ καὶ θειάφιον ἐπάνω εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα· αἱ πόλεις ἐκάησαν, καὶ οἱ ζῶντες ὅλοι ἐξωλοθρεύθησαν. Ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ ἐπιστρέψασα νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπίσω ἐνῷ ἔφευγαν (πρᾶγμα ἀπηγορευμένον ῥητῶς

ἀπὸ τὸν Θεὸν) ἐτιμωρήθη δικαίως, μεταμορφωθεῖσα εἰς στήλην ἁλὸς (ἤγουν ἔγεινε πέτρα ἀπὸ ἅλας).

---

2. Γάμος τοῦ Ἰσαάκ.

Ὅταν ὁ Ἀβραὰμ ἠσθάνθη πλησιάζοντα τὸν θάνατόν του, εἶπε πρὸς τὸν πρεσβύτατον καὶ πιστότατον ἀπὸ τοὺς δούλους του: „Θὲς τὴν χεῖρα σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, καὶ ὁρκίσου πρὸς ἐμὲ, ὅτι δὲν θέλεις λάβειν γυναῖκα διὰ τὸν υἱόν μου ἀπὸ τὰς θυγατέρας τῶν Χαναναίων, ἀλλ' ὅτι θέλεις ὑπάγειν εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ θέλεις τοῦ φέρειν γυναῖκα ἀπὸ τὴν φυλήν μου.“ — „Ἀλλ' ἐὰν ἡ γυνὴ δὲν θελήσῃ νὰ μ' ἀκολουθήσῃ ἐδῶ;“ εἶπεν ὁ δοῦλος. — „Τότε εἶσαι καθαρὸς ἀπὸ τὸν ὅρκον,“ ἀπεκρίθη ὁ Ἀβραάμ. Ἔθηκε λοιπὸν ἐκεῖνος τὴν χεῖρα του ὑποκάτω εἰς τὸν μηρὸν τοῦ πρεσβύτου, καὶ ὤμοσε κατὰ τὴν θέλησίν του· ἐφόρτωσεν ἔπειτα δέκα καμήλους μὲ δῶρα, καὶ μ' αὐτὰς ἐκίνησεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ὅταν ἴδε μακρόθεν τὰς πρώτας σκηνὰς τῶν ἐκεῖ κατοικούντων νομάδων, ἐκοίμισε τὰς καμήλους ἔξω τῆς πόλεως Ναχὼρ σιμὰ εἰς τὸ πηγάδιον, ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ νομάδες ὕδωρ, καὶ ἐπρόσμενεν ἐκεῖ τὸ ἑσπέρας, ὁπόταν ἐσυνήθιζαν νὰ ἔρχωνται ἐκεῖ αἱ παρθένοι νὰ ἀνασύρνωσιν ὕδωρ, καὶ ἐπροσευχήθη: „Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ κυρίου μου τοῦ Ἀβραὰμ, εὐόδωσόν με σήμερον, καὶ δεῖξε ἔλεος εἰς τὸν κύριόν μου τὸν Ἀβραάμ. Ἰδοὺ ἐγὼ στέκω εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος· αἱ δὲ θυγατέρες τῶν οἰκούντων ἐνταῦθα ἔρχονται νὰ ἀντλήσωσιν ὕδωρ. Ἐὰν λοιπὸν ἔλθῃ παρθένος, εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελα εἰπεῖν: κλίνον τὴν ὑδρίαν σου νὰ πίω, καὶ μὲ ἀποκριθῇ: πίε ἐσὺ, καὶ θέλω ποτίσειν καὶ τὰς καμήλους σου — μὲ τοῦτο θέλω γνωρίσειν, ὅτι αὐτὴ εἶναι, τὴν ὁποίαν ἡτοίμασας διὰ τὸν παῖδα σου τὸν Ἰσαάκ.“ Καὶ ἰδοὺ πρὶν τελειώσῃ τὰ λόγια ταῦτα, ἦλθεν ὡραία καὶ σεμνὴ παρθένος, καὶ ἐγέμισε τὴν ὑδρίαν της· τότε ἔδραμε πρὸς αὐτὴν ὁ θεοσεβὴς δοῦλος καὶ εἶπε: „Πότισόν με μικρὸν ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρίας σου·“ αὐτὴ δὲ τοῦ ἔδωκε μετὰ χαρᾶς καὶ ἔπιε· καὶ τοῦ εἶπε: „Θέλω ἀντλήσειν νερὸν καὶ διὰ τὰς καμήλους σου διὰ νὰ πίωσιν ὅλαι.“ Μὲ θαυμασμὸν ὁ ἀνὴρ ἐσιώπα, καὶ ἐπαρατήρει τὴν παρθένον ἐνῷ ἐπότιζε τὰς καμήλους· καὶ ἀφοῦ ἔπαυσε, τῆς ἔδωκε χρυσᾶ ἐνώτια (σκουλαρίκια), καὶ δύω ψέλλια χρυσᾶ (βραχιόλια, Αἰγυπτιακῆς ἴσως ἢ Φοινικῆς ἐργασίας), καὶ τὴν ἠρώτησε: „Τίνος θυγάτηρ εἶσαι; εἰπέ με, ἐμποροῦμεν νὰ καταλύσωμεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πατρός σου;“ ἡ δὲ ἀπεκρίθη: „Εἶμαι Ῥεβέκκα, θυγάτηρ Βαθουήλ. Ἔχομεν ἄχυρα ἱκανὰ διὰ τροφὴν τῶν κτηνῶν σου, καὶ τόπον ἱκανὸν διὰ νὰ καταλύσῃς εἰς ἡμᾶς.“ Ἔδραμεν ἡ παῖς εἰς τὸν πατέρα της διὰ νὰ τοῦ δείξῃ τὰ δῶρα, ὁ δὲ δοῦλος ἠκολούθει ἀργοπόρως, εὐχαριστῶν τὸν κύριον, ὅτι ὑπήκουσε τὴν δέησίν του. Τῆς Ῥεβέκκας ὁ ἀδελφὸς Λάβαν ἐκβῆκεν εἰς προϋπάντησίν του, καὶ εἶπε φιλοφρόνως: „Εἴσελθε, εὐλογημένε ἄνθρωπε· ἡτοίμασα τὴν οἰκίαν διὰ σὲ, καὶ τόπον διὰ τὰς καμήλους.“ Οὕτως εἰσήγαγαν αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἄνδρας καὶ τὰς καμήλους εἰς τὴν οἰκίαν των, τοὺς ἔδωκαν ὕδωρ νὰ πλύνωσι τοὺς πόδας, καὶ τοὺς παρέθηκαν τράπεζαν νὰ φάγωσιν· ἀλλ' ὁ δοῦλος εἶπε: „Δὲν θέλω φάγειν πρὶν τελειώσω τὸ ἔργον μου,“ καὶ οὕτως ἐδιηγήθη πρὸς αὐτοὺς κατὰ πλάτος ὅλον τὸν σκοπὸν τῆς ὁδοιπορίας του, προσθέσας καὶ τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν

Θεὸν εἰς τὴν πηγήν. Μὲ χαρὰν καὶ θαυμασμὸν ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτὸν ὁ Λάβαν καὶ ὁ Βαθουήλ: „Παρὰ κυρίου ἐξῆλθε τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντείπωμεν. Ἰδοὺ ἡ Ῥεβέκκα, λάβε την καὶ ὕπαγε, καὶ ἂς εἶναι νύμφη τοῦ κυρίου σου." Ἐπροσκύνησεν ὁ δοῦλος τὸν κύριον γονυπετὴς, καὶ ἐχάρισε πλειότερα δῶρα χρυσᾶ καὶ στολίδια εἰς τὴν νύμφην, καὶ ἀρώματα εἰς τοὺς γονεῖς της. Ἐκράχθη ἡ Ῥεβέκκα διὰ νὰ εἴπῃ τὴν θέλησίν της. „Θέλεις νὰ ἀκολουθήσῃς τὸν ἄνδρα τοῦτον;" ἠρώτησαν οἱ γονεῖς. Ναὶ, ἀπεκρίθη ἐκείνη μὲ ἐρύθημα εἰς τὸ πρόσωπον. Εὐλογουμένη ἀπ' ὅλους τοὺς συγγενεῖς της ἐκαβαλίκευσε μίαν ἀπὸ τὰς καμήλους ἡ Ῥεβέκκα, ἔχουσα καὶ πολλὰς ἅβρας (θεραπαίνας) μαζή της. Ὁ γέρων καὶ πιστὸς δοῦλος ἦτο ἡγεμὼν τῆς ὁδοιπορίας· καὶ μετά τινας ἡμέρας ἔφθασαν εἰς τὸν σκοπόν των, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ εὐφροσύνην ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἰσαάκ.

---

3. Ἠσαῦ καὶ Ἰακώβ.

Δύω μόνον υἱοὺς ἐγέννησεν ὁ Ἰσαὰκ, τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ, καὶ τούτους μετὰ πολυχρόνιον ἀγονίαν τῆς ὡραίας Ῥεβέκκας. Μ' ὅλον ὅτι ἦσαν δίδυμοι, ἔδειξαν πρώϊμα ἀντίθετόν τινα χαρακτῆρα. Ὁ Ἠσαῦ, σφοδρὸς, εἰλικρινὴς καὶ ῥωμαλαῖος γεωργὸς καὶ κυνηγὸς, ἦτο ἀγαπητὸς τοῦ πατρός. Ὁ δὲ Ἰακὼβ, ἄνθρωπος εἰρηνικὸς καὶ ἥσυχος, ἔμεινεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἠγαπᾶτο ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν μητέρα. Διὰ νὰ κληρονομήσῃ ποτὲ ὁ Ἰακὼβ τῆς πατρικῆς περιουσίας τὸ μέγιστον μέρος, τὸ ὁποῖον ἔπιπτε κυ-

ρίως εἰς τὸν πρεσβύτερον, ὠφελήθη ἀπὸ μίαν ὥραν, ὁπότε ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ἠσαῦ ἀδυνατισμένος ἀπὸ ἀνωφελὲς κυνήγιον, τὸν εὕρηκε νὰ τρώγῃ φακῆν καλὰ μαγειρευμένην: „Γεῦσόν με ἀπὸ τὴν φακῆν σου (τοῦ εἶπεν), ἐπειδὴ εἶμαι κουρασμένος καὶ πεινῶ καθ' ὑπερβολήν." Μὲ δολιότητα τοῦ ἀπεκρίθη ὁ Ἰακὼβ: „Ἀπόδος με τὰ πρωτοτόκιά σου, καὶ φάγε ὅλον μου τὸ ἕψημα." Ὁ Ἠσαῦ τοῦ ἔδωκε τὰ πρωτοτόκια μὲ ὅρκον, τὸ ἰσχυρότατον ὑποχρεωτικὸν μέσον τῶν τιμημένων ἀνθρώπων.

Ὁ Ἰσαὰκ ὅμως εἶχεν ἀπόφασιν νὰ δώσῃ εἰς μόνον τὸν Ἠσαῦ τὴν πατρικήν του εὐλογίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέδιδαν οἱ χρόνοι τῶν θεοσεβῶν πατριαρχῶν θείαν καὶ εὐτυχίας πρόξενον δύναμιν. Ὅταν λοιπὸν φθάσας εἰς βαθὺ γῆρας ᾐσθάνετο πλησιάζοντα τὸν θάνατον, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἠμβλύνθησαν καὶ δὲν ἔβλεπαν, τὸν ἐκάλεσε καὶ τοῦ εἶπε: „Λάβε τὴν φαρέτραν σου καὶ τὸ τόξον, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν κάμπον, καὶ θήρευσόν με κυνήγιον, καὶ μαγείρευσέ το καθὼς ἀγαπῶ, καὶ φέρε μέ το νὰ φάγω, καὶ νὰ σὲ εὐλογήσω πρὶν ἀποθάνω." Εἶχεν ἀκούσειν ἡ Ῥεβέκκα τὰ λόγια ταῦτα, καὶ δραμοῦσα εἶπεν εἰς τὸν ἀγαπητόν της Ἰακώβ: „Ἄκουσον, τὸ καὶ τὸ εἶπεν ὁ πατήρ σου, ὕπαγε ὅμως ἐσὺ εἰς τὰ πρόβατα καὶ φέρε δύω ἁπαλοὺς ἐρίφους διὰ νὰ τοὺς μαγειρεύσω καθὼς ἀγαπᾷ ὁ πατήρ σου, καὶ ἐπειδὴ δὲν βλέπει, εὐκόλως θέλει σὲ ἐκλάβειν ἀντὶ τοῦ Ἠσαῦ ὅταν ἐμβῇς μὲ μαλλιαρὸν ἔνδυμα τῶν χειρῶν σου καὶ μὲ ὑπόκρισιν τῆς φωνῆς σου." Ὅλα ἔγειναν· ἡ συμφατριάζουσα μήτηρ ἔστειλε τὸν Ἰακὼβ ἐνδυμένον τὴν στολὴν τοῦ Ἠσαῦ τὴν καλὴν, φυλαττομένην παρ' αὐτῆς, καὶ φέροντα τὸ ἔδεσμα καὶ τοὺς ἄρτους εἰς τὸν Ἰσαάκ. „Τίς εἶσαι;" ἠρώτησεν ὁ πατήρ. „Εἶμαι ὁ υἱός σου Ἠσαῦ, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, καὶ ἔπραξα ὡς μὲ ἐπρόσταξας. Σηκώθητι, φάγε ἀπὸ τὴν θήραν μου,

καὶ εὐλόγησέ με.“ Θαυμάσας ὁ γέρων εἶπε: „Τί εἶναι τοῦτο τὸ ὁποῖον εὕρηκας τόσον γρήγορα;“ Ἀπεκρίθη ὁ Ἰακὼβ: „Ὅ,τι μὲ παρέδωκε κύριος ὁ Θεός σου“ — „Πλησίασε διὰ νὰ σὲ ψηλαφήσω, ἂν εἶσαι ἀληθῶς ὁ υἱός μου Ἠσαῦ ἢ ὄχι“ εἶπεν ὁ Ἰσαάκ. Ψηλαφήσας δὲ αὐτὸν εἶπεν: „Αἱ μὲν χεῖρες χεῖρες Ἠσαῦ, ἡ δὲ φωνὴ φωνὴ Ἰακώβ.“ Ἔφαγε μ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ τὸ φαγητὸν, καὶ ἔπιεν οἶνον· καὶ ἐξαλείφθη ἀπὸ τῆς καρδίας ἡ ὑποψία του. „Πλησίασε καὶ φίλησέ με, υἱέ μου, εἶπεν εἰς αὐτὸν μὲ ἀγάπην· δῴη σοι κύριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς, καὶ πλῆθος σίτου καὶ οἴνου· ἔθνη δουλευσάτωσάν σοι, καὶ ἄρχοντες προσκυνησάτωσάν σε, καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου· ὁ καταρώμενός σε ἐπικατάρατος, καὶ ὁ εὐλογῶν σε εὐλογημένος.“

Μόλις ἐξῆλθεν ὁ Ἰακὼβ, καὶ ἰδοὺ ὑπέστρεψεν ὁ Ἠσαῦ ἀπὸ τὸ κυνήγιον, καὶ ἐπρόσφερε βρῶμα εἰς τὸν πατέρα του. Ἐξέστη μεγάλην ἔκστασιν ὁ γηραιὸς ὅταν ἐκατάλαβε τὴν ἀπάτην του. Ἐβόησε μὲ κλαυθμὸν μέγαν ὁ Ἠσαῦ. „Δικαίως ὀνομάζεται Ἰακὼβ, ἐπειδὴ δύω φοραῖς μὲ ἐπτέρνισεν (ὑπεσκέλισεν). Μ' ἐπῆρε τὰ πρωτοτόκια, καὶ τώρα μοῦ ἥρπασε καὶ τὴν εὐλογίαν σου. Δὲν ἐκράτησας καὶ δι' ἐμὲ εὐλογίαν Πάτερ;“

Ἀποκριθεὶς ὁ Ἰσαὰκ εἶπε: „Τὸν ἔκαμα κύριόν σου, τοῦ ὑπέταξα ὅλα· μὲ σῖτον καὶ οἶνον τὸν ἐστήριξα. Τί νὰ κάμω εἰς ἐσὲ, τέκνον μου;“

„Μίαν εὐλογίαν ἔχεις μόνον; (εἶπε στενάζων ὁ Ἠσαῦ). Εὐλόγησον καὶ ἐμὲ Πάτερ.“

„Πολλὰ καλὰ, εἶπεν ὁ γέρων. Ἡ γῆ θέλει σὲ δώσειν ἀφθόνους καρπούς. Θέλεις ζήσειν μὲ τὴν μάχαιράν σου, καὶ δὲν θέλεις μείνειν πάντοτε ὑπήκοος τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἴσως ἔλθῃ ὥρα, ὁπότε

θέλεις γείνειν καὶ ἐσὺ κύριος, καὶ θέλεις λύσειν τὸν ζυγόν του ἀπὸ τὸν τράχηλόν σου.“

Ὠργίσθη δὲ ὁ Ἠσαῦ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ καὶ εἶπε: „Θέλει ἐλθεῖν ὥρα, ὁπότε θέλει πενθήσειν ὁ πατήρ μου, ἐπειδὴ ἐγὼ θέλω φονεύσειν τὸν ἀδελφόν μου Ἰακώβ.“ Μαθοῦσα δὲ τοῦτο ἡ Ῥεβέκκα ἔστειλε τὸν ἀγαπητόν της Ἰακὼβ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν εἰς τὸν οἶκον Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ της νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ ἕως οὗ νὰ παύσῃ ὁ θυμὸς τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὁ δὲ Ἰσαὰκ τὸν ἐπαράγγειλε νὰ λάβῃ ἐκεῖ γυναῖκα, καὶ νὰ μὴ ἐκλέξῃ, ὡς ὁ Ἠσαῦ, κἀμμίαν ἀπὸ τὰς θυγατέρας τῶν Χαναναίων. Καὶ ὁ μὲν Ἰακὼβ ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ Ἠσαῦ μαθὼν τὴν τῶν γονέων του ἀποστροφὴν πρὸς τὰς Χαναναίας, ὕπηγε καὶ ἔλαβε σιμὰ τῶν γυναικῶν, τὰς ὁποίας εἶχε, καὶ μίαν θυγατέρα τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ.

4. Τὰ κατὰ τὸν Ἰακὼβ καὶ τοὺς υἱούς του.

Μετὰ μακρὰν ὁδοιπορίαν ἔφθασεν ὁ Ἰακὼβ ὅπου ἤθελεν. Εὕρηκε δὲ εἰς τὸ πεδίον πλησίον ἑνὸς πηγαδίου τρεῖς ποιμένας, οἵτινες ἀνεπαύοντο ἐκεῖ μὲ τὰ ποίμνιά των. „Πόθεν εἶσθε ἀδελφοί μου;“ τοὺς ἠρώτησεν. „Ἀπὸ τὴν Χαῤῥὰν“ ἀπεκρίθησαν“ — Γνωρίζετε τὸν Λάβαν τὸν υἱὸν τοῦ ἄρχοντος τῆς πόλεως Ναχώρ;“ — „Τὸν γνωρίζομεν βέβαια, καὶ ἰδοὺ ἔρχεται ἡ θυγάτηρ του Ῥαχὴλ μὲ τὰ πρόβατα διὰ νὰ τὰ ποτίσῃ.“ — Μετὰ χαρᾶς ἐπλησίασεν εἰς τὴν παρθένον, εἶπεν ὅτι εἶναι ἐξάδελφός της, ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πηγαδίου, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατά της. Ἔδραμεν ἡ κόρη εἰς τὸν οἶκον

της, καὶ ἔδωκε ταύτην τὴν ἀγγελίαν εἰς τὸν πατέρα της Λάβαν. Τὸν ὑπεδέχθη οὗτος φιλικῶς, καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰακὼβ ἠγάπα νὰ μείνῃ εἰς αὐτὸν χρόνον τινὰ καὶ νὰ βόσκῃ τὰ πρόβατά του, τὸν εἶπε νὰ διορίσῃ αὐτὸς τὸν μισθὸν, τὸν ὁποῖον ἤθελε: „Θέλω σε δουλεύσειν (εἶπεν) ἑπτὰ ἔτη περὶ τῆς νεωτέρας θυγατρός σου τῆς Ῥαχήλ·“ διότι Λεία ἡ πρεσβυτέρα δὲν ἦτο τόσον ὡραία, ὅσον ἡ Ῥαχήλ. Ὁ Λάβαν εὐχαριστήθη· καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔβοσκε τὰ ποίμνιά του ἑπτὰ ἔτη κατὰ συνέχειαν. Τότε ὁ Λάβαν ἑώρτασε μέγαν γάμον καὶ ἐπροσκάλεσεν ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου· ἀλλ' εἰς τὸ σκότος τῆς ἑσπέρας, ὅταν ὁ γαμβρὸς ὑπῆγεν εἰς τὴν κλίνην, τοῦ ἔστειλεν εἰς τὸν θάλαμον τὴν ἄσχημον Λείαν. Τὸ πρωΐ ἐκατάλαβε τὴν ἀλλαγὴν ὁ Ἰακὼβ, καὶ εἶπε πρὸς τὸν Λάβαν: „Διὰ τί μ' ἔκαμες τοῦτο; Δὲν σὲ ἐδούλευσα περὶ τῆς Ῥαχήλ;“ Ἀπεκρίθη ὁ Λάβαν: „Δὲν εἶναι συνήθεια εἰς τοὺς τόπους μας νὰ ὑπανδρεύωμεν τὴν νεωτέραν πρὸ τῆς πρεσβυτέρας. Ἐὰν θέλῃς νὰ σὲ δώσω καὶ τὴν δευτέραν, ἄρχισε νὰ μὲ δουλεύσῃς ἄλλα ἑπτὰ ἔτη περὶ αὐτῆς.“

Ἰδὼν δὲ κύριος ὁ Θεὸς ὅτι ἐμισεῖτο ἀπὸ τὸν Ἰακὼβ ἡ Λεία, ταύτην μὲν (κατὰ τὴν διήγησιν τῆς ἁγίας γραφῆς) ἀνέδειξε γόνιμον, τὴν δὲ Ῥαχὴλ στεῖραν. Ἡ μὲν Λεία ἐγέννησεν υἱὸν, ἡ δὲ Ῥαχὴλ ἦτο ἄτεκνος. Ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψις της τὴν ἐπαρακίνησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνδρα της τὴν δούλην της Βαλλὰν, διὰ τεκνοποιήσῃ ἀντ' αὐτῆς· ἡ Βαλλὰ ἐγέννησεν εἰς τὸν Ἰακὼβ υἱοὺς ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, ἕως οὗ καὶ ἡ Ῥαχὴλ ἐγέννησε τὸν πρῶτον της υἱὸν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Ἰωσὴφ, ὡς ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦδε αἰσχύνην τῆς ἀτεκνίας της. Εὔκολα ἐμπορεῖτις νὰ καταλάβῃ, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ ἀγαπητότερος εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς

τὴν μητέρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους δέκα υἱοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχεν εὐλογήσειν ὁ κύριος τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ τὸν εὐλόγησε καὶ μὲ πλουσιότητα ποιμνίων καὶ θεραπαινῶν καὶ θεραπόντων, τὸν ἐφθόνησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Λάβαν. Ἐπαρατήρησεν ὁ Ἰακὼβ, ὅτι τὸ βλέμμα τοῦ Λάβαν δὲν ἦτο πλέον εἰς αὐτὸν ὡς χθὲς καὶ πρώην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Ἐφόρτωσε τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας του εἰς τὰς καμήλους, καὶ τὰς ἔφερνε μαζὴ μὲ ὅλα τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀπήλαυσεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, (διότι ὅταν ἐπέρασε τὸν Ἰορδάνην δὲν εἶχε τι πλέον παρὰ τὴν ῥάβδον του) εἰς Χαναὰν τὴν χώραν τῶν πατέρων του. Ἐπειδὴ δὲ ἔφυγε κρυφίως, τὸν κατεδίωξεν ὄπισθεν ὁ Λάβαν, τὸν ἔφθασεν, ἀλλ' ἐφιλιώθη μὲ αὐτὸν, καὶ οὕτως ἀπεχωρίσθησαν μὲ φιλικὸν τρόπον.

Τόσον ὅμως εὔκολον φιλίωσιν δὲν ἤλπιζεν ὁ Ἰακὼβ μὲ τὸν ἀδελφόν του Ἡσαῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπλησίαζεν. Ὑπήγαινε μὲ πολλὴν στενοχωρίαν τῆς καρδίας του· καὶ ἔστειλε μέγα μέρος τῶν ποιμνίων του δῶρον εἰς τὸν Ἡσαῦ. Ἀλλ' ὁ Ἡσαῦ, ὅς τις ἤρχετο μὲ τετρακοσίους ἀκολούθους, ἔδραμεν εἰς τὸν ἀδελφόν του, τὸν εὐσπλαγχνίσθη, ἔπεσεν εἰς τὸν τράχηλόν του, καὶ τὸν ἐφίλησε· καὶ ἔκλαυσαν καὶ οἱ δύω. Τὸ δῶρον ἐδέχθη ἀπὸ τὴν ἐπίμονον παράκλησιν τοῦ Ἰακώβ. Φιλιωθέντες δὲ ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐκατοίκησεν εἰς Συχὲμ τῆς Χαναάν. Καὶ ἐπειδὴ ἐσυγχύσθη μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Συχὲμ, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς Βαιθὴλ, ὅπου ἡ Λεία τοῦ ἐγέννησε δεύτερον υἱὸν τὸν Βενιαμὶν, καὶ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἰακὼβ ὠνομάσθη Ἰσραὴλ κατὰ θεῖον πρόσταγμα.

Ὅταν ἐγήρασεν ὁ Ἰακὼβ καὶ ἔχασε διὰ τοῦ θανάτου τὴν ἐρασμιωτάτην του γυναῖκα, ἡ μόνη χαρὰ καὶ παρηγορία του ἦσαν τὰ δύω τέκνα της, Ἰωσὴφ

καὶ Βενιαμίν. Καὶ τοὺς δύω, καὶ ἐξαιρέτως τὸν Ἰωσὴφ, εὐνοοῦσε τόσον ὑπὲρ τοὺς ἄλλους υἱούς του, ὥστε οὗτοι ἐφθόνησαν καθ' ὑπερβολὴν ἐκεῖνον. Τὸν ἐκράτει πάντοτε σχεδὸν εἰς τὸν οἶκόν του, τὸν ἐνέδυε παρδαλὰ πολύτιμα ἐνδύματα ἀπὸ ξένων τόπων πανία, *) ἐνῷ οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοίτου ἔμεναν εἰς τὰς πεδιάδας μὲ τὴν κακοκαιρίαν διὰ νὰ βόσκωσι τὰ ποίμνια. Διὰ τοῦτο τὸν ἐχθρεύοντο ὅλοι οἱ ἀδελφοίτου. Προσέτι εἶχεν ἰδεῖν ὁ Ἰωσὴφ μίαν φορὰν ὄνειρον, τὸν ὁποῖον τοὺς ἐδιηγήθη. Ὠνειρεύθη ὅτι ἔδεναν ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ δράγματα σταχύων εἰς τὸν ἀγρόν· τὸ δράγμα τὸ ἰδικόν του ἐστάθη ὀρθὸν, καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν του κατεκλίθησαν ἔμπροσθέν του. Ἄλλοτε, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρες τὸν ἐπροσκύνησαν. „Πῶς;" εἶπαν οἱ ἀδελφοίτου. „Μήπως θέλεις βασιλεύσειν εἰς ἡμᾶς, ἢ θέλεις γενῆν κύριός μας;" Καὶ τὸν ἐμισοῦσαν ἀκόμη περισσότερον.

Μίαν φορὰν, ἐνῷ οὗτοι ἔβοσκαν τὰ κτήνη μακρὰν ἀπὸ τὴν πατρικήν των οἰκίαν, ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰακὼβ τὸν ἀγαπητόν του υἱὸν Ἰωσὴφ διὰ νὰ ἴδῃ τί κάμνουσιν. „Ἰδοὺ ὁ ἐνυπνιαστὴς ἐκεῖνος," εἶπαν πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀδελφοὶ, ἰδόντες μακρόθεν αὐτὸν ἐρχόμενον. Ἐλᾶτε νὰ τὸν φονεύσωμεν." Ὅλοι ἐσυμφώνησαν· μόνος ὁ Ῥουβὴν τὸν ἐσυμπόνησε, καὶ εἶπε: „Μὴ τὸν φονεύσητε, ἀδελφοί. Ἐδῶ πλησίον εἶναι λάκκος ὑδάτων (στέρνα), αὐτοῦ μέσα ἂς τὸν ῥίψωμεν." Οὕτω συνέβη· καὶ ὁ δυστυχὴς ἐκρημνίσθη εἰς τὸν λάκκον, ὁ ὁποῖος ἦτο ξηρός. Ὁ Ῥουβὴν εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν ἐκβάλῃ ἐκεῖθεν κρυφίως, ἀλλὰ δὲν εὕρηκε καιρόν. Διότι τὴν αὐτὴν στιγμὴν πραγματευταὶ Ἰσμαηλῖται διαβαίνοντες

*) Τοιαῦτα ἤλλασσαν ἀπὸ τοὺς ἐκ Χαναὰν διαβαίνοντας ἐμπόρους Φοίνικας ἢ Αἰγυπτίους.

ἐκεῖθεν μὲ τὰς καμήλους των, τὸν ἠγόρασαν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὸν ἔφεραν δοῦλον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ δέκα ἄσπλαγχνοι ἀδελφοὶ ἔφεραν εἰς τὸν γέροντα πατέρα των τὸ παρδαλὸν ἱμάτιον τοῦ Ἰωσὴφ μολυσμένον μὲ αἷμα. „Οὕτω τὸ εὑρήκαμεν, εἶπαν· ἐξ ἅπαντος θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν ἀδελφόν μας." Πόσον ἐλυπήθη ὁ πρεσβύτης, εὔκολα συμπεραίνεται.

Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἐλησμονήθη ὁ Ἰωσήφ. Ὁ νεώτατος Βενιαμὴν ηὔξανε καὶ ἦτο ἡ μόνη παρηγορία τοῦ γέροντος Ἰακώβ.

Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἐφέρθη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπωλήθη ἀπὸ τοὺς πραγματευτὰς εἰς Πεντεφρῆν, ἀρχιμάγειρον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου· καὶ εὐηρέστησεν εἰς αὐτὸν μὲ τὸν νοῦν του καὶ μὲ τὰ προτερήματάτου, καὶ κατεστάθη ἐπίτροπος ὅλης τῆς οἰκίας του. Ἀλλ' ὁ Πεντεφρῆς εἶχε γυναῖκα μὴ φυλάττουσαν τὰ καθήκοντά της, ἥτις δὲν ἠγάπα τὸν ἄνδρα της, καὶ ἐπρόσταξε πολλάκις τὸν Ἰωσὴφ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χωρὶς νὰ βλάψῃ τὴν συνείδησίν του. Ἡ γυνὴ διὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ ἔπλασε τόσα ψεύματα κατὰ τοῦ ἀθώου, ὥστε ἠρέθισε κατ' αὐτοῦ τὸν ἄνδρα της, καὶ τὸν ἔῤῥιψεν εἰς τὴν φυλακήν. Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα αὕτη δυστυχία συνεισέφερεν εἰς εὐτυχίαν τοῦ Ἰωσήφ. Διότι εὕρηκεν εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἀρχισιτοποιὸν καὶ τὸν ἀρχιοινοχόον τοῦ βασιλέως, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύω εἶχαν πράξειν ἀδικίας, καὶ τὴν νύκτα ἐβασανίζοντο ἀπὸ κακοὺς ὀνείρους. Ὁ Ἰωσὴφ ἐξήγησε τὰ ἐνύπνιά των, καὶ τοὺς προεῖπε τὴν τύχην των, ἡ ὁποία ἔγεινεν ἐφεξῆς ἐπ' ἀληθείας· καὶ ὁ μὲν ἀρχισιτοποιὸς ἐκρεμάσθη, ὁ δὲ ἀρχιοινοχόος ἐσυγχωρήθη. Ὁ Ἰωσὴφ λοιπὸν ἐφημίσθη μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων ὅτι ἤξευρε νὰ ἐξηγῇ ἐνύπνια, καὶ τοῦτο ἐστάθη αἰτία τῆς εὐτυχίας του.

Ὁ Φαραὼ ἢ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἴδε μετὰ δύω ἐνιαυτοὺς ἐνύπνιον, ὅτι ἑπτὰ βόες καλαὶ καὶ παχεῖαι ἀνέβησαν ἀπὸ τὸν ποταμὸν καὶ ἔβοσκαν· εὐθὺς δὲ ἐκβῆκαν ἄλλαι ἑπτὰ ἄσχημοι καὶ ἰσχναὶ, αἱ ὁποῖαι κατέφαγαν τὰς πρώτας, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἔμειναν ἰσχναὶ καθὼς ἦσαν τὴν ἀρχήν. Ἴδε δεύτερον ἐνύπνιον, ὅτι ἑπτὰ στάχυες γεμάτοι καὶ καλοὶ ἐβλάστησαν εἰς ἕνα τόπον· καὶ ἄλλοι ἑπτὰ λεπτοὶ καὶ ἀνεμόφθοροι ἐκατάπιαν τοὺς πρώτους. Τεταραγμένος ὁ Φαραὼ ἐσυγκάλεσε τὸ πρωῒ τοὺς ὀνειροκρίτας, καὶ τοὺς ἐδιηγήθη τὰ ἐνύπνια, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ τοῦ τὰ ἐξηγήσῃ. Τότε ἐνθυμήθη ὁ ἀρχιοινοχόος τὸν φυλακωμένον φίλον του, καὶ ἐδιηγήθη περὶ αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς ἔφερεν ἔμπροσθέν του τὸν Ἰωσὴφ, ὅςτις ἀκούσας τὴν διήγησιν τῶν ἐνυπνίων, εἶπεν: „Ὦ βασιλεῦ, ἀπὸ τῆς σήμερον ἀρχίζουσιν ἑπτὰ ἔτη εὐθηνίας· ἔπειτα δὲ θέλουν ἀκολουθήσειν ἑπτὰ ἔτη λιμοῦ, τὰ ὁποῖα θέλουν καταφάγειν τὴν εὐθηνίαν τῶν πρώτων. Ὡς φρόνιμος βασιλεὺς εὑρὲ ἄνθρωπον συνετὸν διὰ νὰ γεμίσῃ τὰς ἀποθήκας σου μὲ σιτάρια εἰς τὸν καιρὸν τῆς εὐθηνίας, καὶ οὕτω θέλεις λυτρώσειν τὸν λαόν σου ἐφεξῆς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον πεῖναν."

Ἤρεσεν ὁ λόγος τὸν Φαραὼ καὶ ὅλους τοὺς ὑπηρέτας του, καὶ εἶπεν ὁ Φαραώ: „Ποῦ θέλομεν εὑρεῖν ἄνθρωπον ἄλλον συνετώτερόν σου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδειξεν ὁ Θεὸς ὅλα ταῦτα;" Σὺ ἔσο ἐπίτροπος τοῦ οἴκου μου· καὶ δεύτερός μου εἰς τὴν ἀξίαν καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον," καὶ ἐπῆρε τὸ δακτυλίδιόν του ἀπὸ τὴν χεῖρα του καὶ τὸ περιέθηκεν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ἰωσὴφ, καὶ τὸν ἐνέδυσε στολὴν βυσσίνην (κατάλευκον), καὶ τὸν ἔδωκε γυναῖκα τὴν Ἀσινὲθ, θυγατέρα τοῦ ἱερέως Πεντεφρῆ. Καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐπορεύθη εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἠγόρασεν ὅλα τὰ περιττὰ γεννήματα τῶν ἑπτὰ τῆς εὐθηνίας ἐτῶν μὲ μικρὰν τιμὴν καὶ τὰ ἐσύναξεν εἰς σιτοβολῶνας καὶ ἠσφάλισε τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς πείνας τῶν ἐφεξῆς χρόνων.

Ἀπ' ὅλας τὰς χώρας ἤρχοντο εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς τὸν Ἰωσὴφ καὶ ἠγόραζαν σῖτον, καὶ ὁ λιμὸς ἦτο μέγας πανταχοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὴν Χαναάν. Καὶ ὁ Ἰακὼβ μαθὼν ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπωλεῖτο σῖτος, ἔστειλε τοὺς δέκα υἱούς του νὰ ἀγοράσωσιν.

Ὅταν ἔφθασαν οἱ ἀδελφοὶ ἔμπροσθεν τοῦ Ἰωσὴφ, τοὺς ἐγνώρισεν εὐθὺς, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀπέδειξεν· αὐτοὶ ὅμως δὲν τὸν ἐγνώριζαν πλέον. „Τίνες εἶσθε;" εἶπε πρὸς αὐτούς.

„Εἴμεθα ἀπὸ τὴν Χαναὰν, καὶ ἤλθαμεν νὰ ἀγοράσωμεν σῖτον."

Ψεύματα λέγετε, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωσὴφ μὲ σοβαρότητα. Εἶσθε κατάσκοποι, καὶ ἤλθετε νὰ παρατηρήσητε τὴν χώραν.

„Ὄχι, κύριε· εἴμεθα εἰρηνικοὶ ἄνθρωποι· ὁ γέρων ἡμῶν πατὴρ μᾶς ἔστειλεν ἐδῶ. Εἴμεθα δώδεκα ἀδελφοὶ, ἀλλ' ὁ νεώτατος ἔμεινεν εἰς τὸν οἶκον, καὶ ὁ ἄλλος δὲν ὑπάρχει."

Ὁ δὲ Ἰωσὴφ τοὺς ἀπεκρίθη: „Ὁ λόγος μου εἶναι ἀληθινός. Σεῖς εἶσθε κατάσκοποι. Διὰ τοῦτο θέλω σᾶς ἐξετάσειν ἂν ὁμιλῆτε ἀλήθειαν. Θέλω σᾶς φυλακώσειν, καὶ δὲν θέλω σᾶς ἀπολύσειν ἕως οὗ ἕνας ἀπὸ σᾶς νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ φέρῃ ἐδῶ τὸν νεώτατον ἀδελφόν σας."

Οἱ δυστυχεῖς ἔτρεμαν βάλλοντες εἰς τὸν νοῦν των ποίαν λύπην ἤθελαν προξενήσειν εἰς τὸν πατέρα των, ἐὰν τοῦ ἐστεροῦσαν τὸν ἀγαπητόν του Βενιαμίν. Τρεῖς ἡμέρας ἔμειναν φυλακωμένοι καὶ ἔπειτα ἐφέρθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Ἰωσὴφ, ὅπου στενάζοντες ἔλεγαν πρὸς ἀλλήλους: „Ἡμαρτήσαμεν εἰς τὸν ἀδελφόν μας Ἰωσὴφ, ὅταν ἐβλέπαμεν τὴν θλῖψιν του, καὶ μὴ εἰσακούσαντες τὰς δεήσεις του

τὸν ἐπωλήσαμεν.“ — Δὲν ἤξευραν ὅμως ὅτι ὁ
Ἰωσὴφ ἐκαταλάμβανε τὴν γλῶσσαν των, διότι τοὺς
ὡμίλει διὰ διερμηνέως· καὶ γυρίσας τὸ πρόσωπόν του
ἀπ' αὐτοὺς ἔκλαυσεν· ἔπειτα στραφεὶς ἐπρόσταξε νὰ
δέσωσιν ἐνώπιόν του ἕνα ἐξ αὐτῶν, καὶ τὸν ἐκρά-
τησεν ἐνέχυρον· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξαπέστειλε μὲ
γεννήματα.

Ὑπέστρεψαν λυπημένοι εἰς τὸν οἶκόν των μαζὶ
μὲ τὰς ὄνους των. Ὁ Ἰακὼβ δὲν ἠδύνατο νά ἔλ-
θη εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τὴν θλίψιν του, ὅταν ἤκουσε
τὴν διήγησίν των. „Δυστυχὴς ἐγὼ,“ ἔκραξε. „Δύω
υἱοὺς ἔχασα ἕως τώρα, καὶ ζητεῖτε νὰ ἀπομα-
κρύνετε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ τὸν τρίτον!“ —
Ἀλλ' ὢ τοῦ θαύματος! Ἀνοίξαντες οἱ ἀδελφοὶ τὰ
σακκία, εὕρηκαν καὶ τὸ ἀργύριον ἐντεθειμένον εἰς
αὐτά. Ἐτρόμαξαν ἐκ τούτου περισσότερον. Τελευ-
ταῖον ὑπεσχέθη ὁ Ἰούδας δοὺς ἐνέχυρον τὴν ζωήν
του, ὅτι θέλει φέρειν ὀπίσω τὸν Βενιαμὶν, καὶ
οὕτως ἐκίνησαν διὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ οἱ δέκα.
Ἐπῆραν μαζή των πάλιν τὸ χαρισθὲν εἰς αὐτοὺς
ἀργύριον, καὶ ἄλλο προσέτι διὰ νὰ ἀγοράσωσι καὶ
ἄλλα σιτάρια.

Ταύτην τὴν φορὰν τοὺς ἐχαιρέτισε φιλικῶς ὁ
Ἰωσὴφ, τοὺς ἐπροσκάλεσε νὰ φάγουν μαζή του,
καὶ ὁ θησαυροφύλαξ δὲν ἐδέχθη τὸ ἀργύριόν των,
λέγων ὅτι δὲν ἐχρεώστουν τίποτε. Ὑγιαίνει ὁ πρε-
σβύτης πατήρ σας; τοὺς ἠρώτησε μὲ πόνον ὁ Ἰω-
σήφ, καὶ εἶναι οὗτος ὁ νεώτατος ἀδελφός σας, περὶ
τοῦ ὁποίου μὲ εἴπατε; — Ἐλεήσαι σε κύριος ὁ
Θεὸς, τέκνον μου, εἶπεν· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς
βλέπη πλέον ἀδακρυτὶ, καὶ μάλιστα τὸν ἀγαπη-
τόν του Βενιαμίν. Ἐξβῆκεν ἔξω καὶ ἔκλαυσεν ἱκα-
νὴν ὥραν. Ἐπιστρέψας δὲ πάλιν ἔφαγε καὶ ἔπιε
μαζή των. Μετὰ τὴν τράπεζαν ἐπρόσταξε τὸν θη-
σαυροφύλακα νὰ βάλη καθενὸς τὸ ἀργύριον εἰς τὸ

σακκίον του, τὸ δὲ ἰδικόν του ἀργυροῦν ποτήριον νὰ
ἐνθέση μυστικῶς εἰς τὸ τοῦ Βενιαμὶν σακκίον.
Ὅταν δὲ ἔφεξεν ἡ πρωΐα, τοὺς ἐπρόσταξε ν' ἀνα-
χωρήσωσι μαζὴ μὲ τὰς ὄνους των.

Κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἰωσὴφ τοὺς ἐπεδίωξεν ὁ οἰ-
κονόμος του καὶ φθάσας αὐτοὺς, εἶπε : „Διὰ τί ἀν-
ταπεδώκατε κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν εἰς τὸν κύριόν μου,
καὶ ἐκλέψατε τὸ ποτήριόν του;“ — Ἔντρομοι οἱ
ἀδελφοὶ ἀπεκρίθησαν : „Δὲν ἐξεύρομεν τίποτε, κύ-
ριε. Ἀνοίγομεν τὰ σακκία μας, καὶ εἰς οὗτινος εὑ-
ρεθῇ, ἂς ἀποθάνη.“ Ἤνοιξαν τὰ σακκία, καθεὶς
εὑρῆκε τὸ ἀργύριόν του εἰς τὸ σακκίον του, εἰς δὲ
τὸ τοῦ Βενιαμὶν εὑρέθη τὸ ποτήριον.

Ὑπέστρεψαν εὐθὺς εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰσῆλ-
θαν εἰς τὸν Ἰωσήφ. Μὲ λύπην καὶ στενοχωρίαν
τῆς καρδίας των τοῦ εἶπαν : „Ἰδοὺ γινόμεθα δοῦλοι
τοῦ κυρίου μας,“ ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ ἐπέμεινε νὰ κρα-
τήση δοῦλόν του ἐκεῖνον μόνον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ
σακκίον εὑρέθη τὸ ποτήριον.

„Κύριε,“ εἶπε τελευταῖον ὁ Ἰούδας πεσὼν εἰς
τοὺς πόδας του. „Γίνου εὔσπλαγχνος εἰς τὸν δοῦ-
λόν σου. Ἐζήτησας νὰ ἴδῃς τὸν νεώτατον ἀδελ-
φόν μας, καὶ ἡμεῖς τὸν ἐφέραμεν, μὲ ὅλα τὰ δά-
κρυα καὶ μ' ὅλην τὴν ἀντίστασιν τοῦ πρεσβύτου πα-
τρός μας. Ἐὰν μοῦ ἐπάρητε τὸν υἱόν μου τοῦ-
τον, εἶπε, θέλω καταβῆν εἰς τὸν ᾅδην ὁ ἄθλιος
ἀπὸ τὴν θλίψιν μου. Τότε τοῦ ὑπεσχέθην ἐγὼ,
ὅτι τὴν ζωήν μου θέλω βάλειν διὰ νὰ τοῦ φέρω
ὀπίσω ὑγιᾶ τὸν υἱόν του. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιστρέψω
χωρὶς τοῦτον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴν εἶναι προσ-
ηλωμένη ἡ ψυχή του, θέλει ἀποθάνειν ἀπὸ τὴν
λύπην του ὁ πατὴρ ἡμῶν, ὁ δοῦλός σου, καὶ ἡμεῖς
οἱ δοῦλοί σου θέλομεν καταβιβάσειν εἰς τὸν ᾅδην
τὸ γῆράς του τὸ ἐλεεινόν. Διὰ τοῦτο κράτησον ἐμὲ

ἀντὶ τούτου δοῦλον σου, διὰ νὰ ἴδῃ πάλιν ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἰακὼβ τὸν ἀγαπητόν του υἱόν.“

Δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ βαστάξῃ ὁ Ἰωσήφ· ἀλλ᾿ ἐξαποστείλας ὅλους τοὺς παρεστηκότας ἔξω, εἶπε μεγαλοφώνως : „Ἐγὼ εἰμὶ Ἰωσὴφ ὁ ἀδελφός σας, τὸν ὁποῖον ἐπωλήσατε.“

Ἔμειναν ἄφωνοι ὅλοι ἀπὸ τὸν θαμασμὸν καὶ τρόμον των. „Μὴ λυπῆσθε, τοὺς εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ, καὶ μὴ νομίζετε, ὅτι ὀργίζομαι ἐναντίον σας, ὅτι μὲ ἐπωλήσατε, διότι ὁ κύριος μ᾿ ἐξαπέστειλεν ἐδῶ διὰ νὰ λυτρώσω τὴν ζωήν σας ἀπὸ τὴν πεῖναν. Σπεύσατε καὶ εἴπατε ὅλα ταῦτα εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ φέρετέτον ἐδῶ μαζὴ μὲ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἔλθετε γρήγορα καὶ θέλετε λάβειν χώραν εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ κατοικίαν σας.“

Πλήρεις χαρᾶς ἔσπευσαν οἱ ἀδελφοὶ πρὸς τὸν πατέρα των Ἰακὼβ, ὅς τις ἀκούσας ἀνελπίστως ὅτι ζῇ ὁ υἱός του, τὸν ὁποῖον ἀπὸ πολλῆς ἐνόμιζεν ἀποθαμμένον, ἔκλαυσεν εὐφρόσυνα δάκρυα. Ὅλος ὁ οἶκος ἐμετῴκησεν ἀπὸ τὴν Χαναὰν εἰς Γεσὲμ, ἐπαρχίαν τῆς Αἰγύπτου, ἥτις ἐσυνώρευε μὲ τὴν Χαναάν. Αὐτοῦ ἀπέθανεν ὁ Ἰακὼβ, καὶ ἐφέρθη κατὰ τὴν θέλησίν του τὸ λείψανόν του εἰς τὴν χώραν τῶν πατέρων του, ὅπου ἔμελλε νὰ ἐπαναφέρῃ ὁ κύριος ὅλους τοὺς ἀπογόνους του. Διὰ τοῦτο ἀποθνήσκων ἐσυγκάλεσε τοὺς υἱούς του, καὶ προφητεύων τὰ μέλλοντα ἐμοίρασεν εἰς αὐτοὺς τὴν χώραν Χαναὰν, ἥτις ἦτο ἡ Παλαιστίνη.

5. Μ ω ϋ σ ῆ ς.

(περὶ τὸ 1500 πρ. Χρ.)

Ἡ τύχη τῶν Ἰουδαίων ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ μεταβαλθῇ ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Ἰωσὴφ, καὶ ἀνέβη ἄλλος Φαραὼ εἰς τὸν θρόνον, ἐπειδὴ ἤρχισαν οἱ Αἰγύπτιοι νὰ καταφρονῶσι τοὺς ξένους τούτους καὶ νὰ τοὺς ἐκλαμβάνωσιν ἐπικινδύνους. Τοὺς ἐκαταφρόνουν μὲν, ἐπειδὴ ὡς κτηνοτρόφοι εἶχαν νομαδικὴν ζωὴν, ἥτις, ὡς ἴδαμεν ἀρχήτερα, ἦτο βδέλυγμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Τοὺς ἐξελάμβασαν δὲ ἐπικινδύνους, ἐπειδὴ ἐπληθύνοντο τόσον πολὺ, ὥστ᾿ ἔπρεπε νὰ φοβῶνται περὶ πάντων, ἐὰν εἰς εἰσβολὴν ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ ἤθελαν ἐνωθῆν μὲ αὐτόν· Ἐπροσπάθουν λοιπὸν οἱ Φαραὼ, πιθανῶς οἱ τῆς Μέμφεως, νὰ ἐμποδίσουν τὴν περίσσευσίν των, καὶ ἐπρόσταξαν τελευταῖον νὰ σκοτόνεται καὶ νὰ ῥίπτεται εἰς τὸν Νεῖλον πᾶν νεογέννητον ἄρσεν. Προσέτι τοὺς ἠνάγκαζαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν Αἰγυπτίων ἐργοδιωκτῶν εἰς σκληρὰς ἐργασίας πρὸς οἰκοδομὴν δύω πόλεων. Ἴσως μὲ τὸ μέσον τοῦτο εἶχαν σκοπὸν νὰ τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὴν νομαδικὴν ζωὴν, καὶ νὰ τοὺς φέρωσιν εἰς ἀμετακινήτους οἰκίας. „Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, κατεδυνάστευαν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ κατεπίκραιναν τὴν ζωήν των μὲ σκληρὰ ἔργα εἰς τὸν πηλὸν καὶ εἰς τὴν πλινθείαν, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἔργα τῶν πεδίων, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐπεφόρτιζαν μὲ βίαν.“ Ἡ δύναμις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου δὲν τοὺς ἄφινε νὰ ἀποτινάξωσι τὴν δουλείαν ταύτην, ἕως οὗ τελευταῖον ἡ θεία πρόνοια ἀνέστησεν ἄνδρα ἐκ μέσου τῶν Ἑβραίων πρὸς ἀπολύτρωσίν των, τὸν ὁποῖον καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐκαθώπλισε μὲ σοφίαν καὶ σύνεσιν· εἶναι δὲ οὗτος ὁ μέγας Μωϋσῆς.

Ἐγέννησε ποτὲ μία Ἰσραηλῆτις, ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευΐ, ὀνόματι Ἰωχεβὲδ, υἱὸν, τὸν ὁποῖον κατὰ νόμους ἐχρεώστει νὰ ῥίψῃ εἰς τὸν ποταμόν· ἐκ δὲ μητρικῆς φιλοστοργίας ἠγάπα νὰ τὸν διατηρήσῃ. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύπτῃ τὸ βρέφος ἀπὸ τοὺς κατασκόπους τοῦ Φαραὼ περισσότερον παρὰ τρεῖς μῆνας. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ τὸ ῥίψῃ εἰς τὰ ὕδατα, τὸ ἐναπέθεσεν εἰς μικρὸν ἐκ φλούδας παπύρου πλεγμένον κιβώτιον, καὶ οὕτω τὸ ἀφῆκεν εἰς τὰ ῥεύματα τοῦ Νείλου κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν, ὅτε κατέβαιναν εἰς τὸν ποταμὸν νὰ λουσθῶσιν αἱ Αἰγύπτιαι παρθένοι. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ βρέφους ἐπαρατήρει ἀπὸ τὴν ὄχθην τί ἔμελλε γενέσθαι. Καὶ ἰδοὺ κατέβαινεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραὼ νὰ λουσθῇ, καὶ ἰδοῦσα τὸ κιβώτιον ἐπιφερόμενον εἰς τὰ ὕδατα ἐπρόσταξε καὶ τῆς τὸ ἔφεραν, καὶ ἔκβαλεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ κλαῖον παιδίον. Συνέδραμαν πολλοὶ νὰ ἴδωσι τὸ παράξενον τοῦτο συμβεβηκὸς, καὶ μετ' αὐτῶν ἡνώθη καὶ ἡ νεᾶνις ὡς κατὰ τύχην ἐκεῖ εὑρεθεῖσα, καὶ ἠρώτησε τὴν θυγατέρα Φαραώ: „Θέλεις νὰ σὲ φέρω τροφὸν τοῦ παιδίου μίαν ἀπὸ τὰς Ἑβραίας μὲ μισθόν;" „Ναί," εἶπεν ἡ βασιλόπαις. Τὸ κοράσιον ἔδραμε καὶ ἔφερε τὴν μητέρα της, ἥτις πόσον πιστὰ ἐβύζασε καὶ ἔθρεψε τὸ παιδίον, ἐμπορεῖ καθεὶς νὰ τὸ συμπεράνῃ. Ἡ βασιλόπαις υἱοθέτησε τὸ παιδίον, τὸ ὠνόμασε Μωϋσῆν (ἐκ τῶν ὑδάτων ληφθέντα), καὶ μὲ διδασκάλους τὸν ἐκατήχησεν εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. Ἴσως εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν ἀναδείξῃ ἄλλον Ἰωσὴφ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλείου. Ἔμεινεν ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φαραὼ ὁ Μωϋσῆς ἕως οὗ ἔγινε τεσσαρακοντούτης. Ἀλλ' ἰδὼν μίαν ἡμέραν Ἑβραῖον τινα δερόμενον ἄσπλαγχνα ὑπὸ ἐργοδιώκτου Αἰγυπτίου, ἐπαρωργίσθη τόσον, ὥστ' ἐσκότωσε τὸν δέροντα, καὶ δι' ἀσφάλειάν του ἀνεχώρησε καὶ ὑπῆγεν εἰς τὰς συνορευούσας ἐρήμους τῆς

Ἀραβίας μεταξὺ ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ ὄρους Χωρὴβ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς χώραν τινὰ τῆς Μαδιὰμ, τῆς ὁποίας ὁ Ἐμὶρ (ἡγεμὼν καὶ ἱερεὺς) εἶχεν ἑπτὰ θυγατέρας. Αἱ παρθένοι αὗται τὸν εὕρηκαν πρῶται εἰς πηγάδιον, πλησίον τοῦ ὁποίου ἀνεπαύετο ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ὁδοιπ ρίας του. Ἐμποδιζομένας δὲ ἀπὸ ποιμένας τινὰς νὰ ποτίσωσι τὰ πρόβατά των, τὰς ἐβοήθησεν ὁ Μωϋσῆς ἐκδιώξας ἐκείνους, καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην τὸν ἐπροσκάλεσαν φιλοφρονητικῶς εἰς τὸν πατέρα των. Εὐχαριστήθη δὲ τόσον ἀπὸ τὰς ἐδῶ φιλοφροσύνας, ὥστ' ἔλαβεν εἰς γυναῖκα του μίαν ἀπὸ τὰς ἑπτὰ ἀδελφὰς ὀνομαζομένην Σεπφώραν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ περάσῃ τὴν ζωήν του μεταξὺ τούτων τῶν νομάδων. Ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ πενθεροῦ του, καὶ εὕρηκεν οὕτως ἀφορμὴν νὰ περιπατήσῃ κατ' ὀλίγου ὅλην τὴν ἔρημον τῆς Ἀραβίας. Ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων Σινᾶ καὶ Χωρὴβ ἐκύτταζε συχνάκις μὲ χωριστὰ αἰσθήματα τὰς κάτω κειμένας πεδιάδας, καὶ ἐξαιρέτως τὴν χώραν ἐκείνην, ὅπου ἔκειτο ἡ περίφημος Χαναὰν, ἡ πολύτιμος πατρὶς τῶν πατέρων του, καὶ ἐνθυμεῖτο καὶ τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον καταθλιβομένους ὁμοφύλους του.

Ὁ Θεὸς (διηγεῖται ἡ ἁγία Γραφὴ) ἐφάνη ἐπὶ τοῦ ὄρους Χωρὴβ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀπὸ βάτον φλεγομένην καὶ μὴ καιομένην, καὶ ὡς Θεὸς τοῦ πατρός του, Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ Θεὸς Ἰακὼβ, τὸν ἐπρόσταξε νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς Χαναὰν τὴν γῆγ τῶν πατέρων των. Ὁ Μωϋσῆς τὸ ἀπεποιήθη κατ' ἀρχὰς, καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἐκαθώπλισε μὲ θαυματουργὸν δύναμιν, μὲ τὴν ὁποίαν νὰ βεβαιώσῃ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν ἀποστολήν του, τὸν ἐφαίνετο μ' ὅλον τοῦτο παρὰ πολὺ βαρεῖα ἡ ἐκτέλεσις τοῦ θείου προστάγματος. Τὸν ἔλειπε τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας.

ἡ ὁποία τοῦ ἐφαίνετο ἐξαιρέτως ἀναγκαία εἰς τοιοῦτον επιχείρημα. Εἶμαι ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος, εἶπε πρὸς τὸν κύριον. „Λάλει πρὸς τὸν ἀδελφόν σου, τοῦ ἀπεκρίθη ὁ Θεὸς, τὸν Ἀαρών· βάλλε εἰς τούτου τὸ στόμα τοὺς λόγους σου, καὶ αὐτὸς θέλει λαλεῖν πρὸς τὸν λαὸν ἀντὶ σοῦ, αὐτὸς θέλει εἶσθαι στόμα σου, καὶ σὺ Θεός του.“ Καὶ ὁ Ἀαρὼν ὑπῆγε κατὰ προσταγὴν Θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσῆν, τὸν ἐσυνάντησεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἐφίλησεν. Ἔπειτα ἐπορεύθησαν καὶ οἱ δύω εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐσύναξαν πρῶτον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ τοὺς γεροντοτέρους, τοὺς ἐφανέρωσαν τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τελευταῖον τοὺς ἐπληροφόρησαν διὰ θαυμάτων. Ὑπῆγαν ἔπειτα κατ᾽ εὐθεῖαν εἰς τὸν Φαραὼ, τοῦ εἶπαν τὴν θείαν θέλησιν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ δώσῃ ἄδειαν εἰς ὅλον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν γειτονεύουσαν ἔρημον τῆς Ἀραβίας, καὶ νὰ προσφέρῃ ἐκεῖ εἰς τὸν Θεὸν μίαν μεγάλην θυσίαν τρεῖς ἡμέρας. Ὁ Φαραὼ ἀντὶ νὰ τοὺς δώσῃ ταύτην τὴν ἄδειαν, ἐπρόσταξε τοὺς ἐργοδιώκτας: „Βαρύνατε τοὺς Ἑβραίους μὲ ἐργασίας, διὰ νὰ κοπιάζωσιν ἀπαύσπως καὶ νὰ μὴ μεριμνῶσι μάταια καὶ διάκενα λόγια.“ Ὁ δὲ Μωϋσῆς, κατὰ δευτέραν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, ἐπανέλαβεν εἰς τὸν Φαραὼ τὴν αἴτησίν του. καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἐξαποστολήν του μὲ δέκα πληγαὶς τιμωριῶν, τὰς ὁποίας ἐπέφερεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Φαραώ. Ἀλλ᾽ οὗτος ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν του, καὶ δὲν ἐσυγχώρει τὸν Ἰσραὴλ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἀλλὰ προσέτι ἐφοβέρισε τὸν Μωϋσῆν λέγων: „Πορεύου ἀπ᾽ ἐμοῦ, καὶ πρόσεχε μὴ φανῇς ἄλλοτε εἰς τὰ ὀμμάτιά μου· διότι εὐθὺς θέλεις ἀποθάνειν.“

Καὶ ἐλάλησεν ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν λαόν: „Ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς νὰ σφάξητε πρόβατα ἐν πάσᾳ οἰκογένεια, νὰ τὰ ψήσητε, καὶ νὰ τὰ φάγητε μὲ ἄζυμα

καὶ μὲ πικρίδας τὴν νύκτα τῆς δεκάτης τετάρτης ἡμέρας ταύτης τῆς σελήνης, νὰ ζώσητε τὰς ὀσφύας σας, καὶ μὲ τὰς βακτηρίας εἰς τὰς χεῖρας νὰ ἦσθε ἕτοιμοι εἰς ἀναχώρησιν· διότι εἶναι Πάσχα κυρίου (ἤγουν διάβασις). Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα θέλει πατάξειν ὁ κύριος πᾶν πρωτότοκον τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐσεῖς θέλετε φύγειν ἐντεῦθεν τὸ πρωΐ. Ἡ δὲ ἡμέρα ἐκείνη θέλει ἑορτάζεσθαι κατ᾽ ἔτος μὲ τὴν θυσίαν τοῦ προβάτου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας σας.“ *) Ὅλα ἔγειναν ὡς εἶπεν ὁ Μωϋσῆς. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπέθανε πᾶν πρωτότοκον εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Εἰς τὴν πρώτην του ζάλην τῆς κεφαλῆς ἐπροσκάλεσεν ὁ Φαραὼ τὸν Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν τὴν νύκτα, καὶ εἶπε·: Ἀνάστητε σεῖς, καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπάγετε μακρὰν ἀπὸ τὸν λαόν μου νὰ λατρεύσητε τὸν κύριον, καθὼς ἐζητήσατε. Οὕτως ἔγεινεν. Εἰς τὴν χώραν Ῥαμεσσῆ (τὴν μετέπειτα Ἡλιούπολιν) ἔγεινεν ἡ ἐκστράτευσις γυνναικῶν, παιδίων, κτηνῶν μαζὴ μὲ ὅλα τὰ πράγματά των. Ἡ πρώτη ἀνάπαυλά των ἔγεινεν εἰς Σοκχὼθ (ἤγουν ποιμένων κατάλυμα), ἔπειτα ἐπορεύθησεν πρὸς μεσημβρίαν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀραβίας παρὰ τὸν Ἀραβικὸν κόλπον. Πλησίον τοῦ σήμερον ὀνομαζομένου Σουὲζ ἴδαν ὄπισθέν των τρέμοντες στρατὸν πολυάριθμον Αἰγυπτίων καταδιώκοντα αὐτούς. Οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποφέρωσι τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἤθελαν νὰ δοκιμάσωσι νὰ τοὺς φέρωσιν ὀπίσω. Ὅταν οἱ Ἰσραηλῖται ἴδαν πλησιάζοντας τοὺς πολεμιστὰς, ἔχασαν ὅλον τὸ θάῤῥος των. „Δὲν ἦτο καλήτερον, εἶπαν εἰς τὸν Μωϋσῆν, νὰ δουλεύωμεν τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ νὰ ἀποθάνωμεν εἰς τὴν ἔρημον;“ Ἀλλ᾽ ὁ ἄφοβος Μωϋσῆς εἶπε πρὸς τὸν λαόν:

*) Γνωτὸν εἶναι ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τιμῶσι τὴν ἑορτὴν ταύτην ἕως τῆς σήμερον κατὰ τὸν προστεταγμένον τρόπον.

„Μὴ φοβεῖσθε· σταθῆτε στερεοί· διότι τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς ὁποίους βλέπετε σήμερον, δὲν θέλετε τοὺς ἰδεῖν εἰς αἰῶνας." Καὶ λοιπὸν (οὕτω διηγεῖται ἡ ἁγία γραφὴ τὸ θαῦμα) ἐξήπλωσεν ὁ Μωϋσῆς τὴν χεῖρα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔστειλεν ὁ Θεὸς ἰσχυρὸν ἄνεμον καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν ξηράν· τὰ ὕδατα ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς διῆλθεν ὡς διὰ ξηρᾶς *). Ἀλλ' ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι ἱππεῖς καὶ τὰ ἅρματα ἐμβῆκαν διώκοντές τους εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπεσαν ἐπάνω των τὰ ὕδατα καὶ τοὺς ἐνταφίασαν.

Ἐπορεύοντο ἔπειτα οἱ Ἰσραηλῖται εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἀπὸ δρόμον, ὅς τις δὲν ἦτο κυρίως ὁ συντομώτατος. Ἐπεριπάτουν διὰ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας, ὅπου τόσον μέγα πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ στενοχωρηθῇ ἀπὸ πολλὰς ἐλλείψεις. „Ἄμποτε νὰ ἀπεθνήσκαμεν εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ χειρὸς κυρίου, ἔκραξαν οἱ Ἰσραηλῖται, ὅπου ἐτρώγαμεν ἀφθόνως κρέατα καὶ ἄρτον· διότι τώρα μᾶς ἐφέρετε εἰς τὴν ἔρημον, διὰ νὰ ἀποθάνῃ ὁ λαὸς ὅλος ἀπὸ τὴν πεῖναν."

Τοιαῦτα παράπονα ἐξήρχοντο συχνάκις ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐναντίον Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν, ἄλλοτε μὲν ἐπειδὴ τοὺς ἔλειπαν βρώματα, ἄλλοτε δὲ ἐπειδὴ δὲν εὕρισκαν ὕδωρ· καὶ ἐπ' ἀληθείας ὀρθῶς λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἦτο κατατεθλιμμένος ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον. Διότι παρεκτὸς ὅτι

*) „Ἐξέτεινε δὲ Μωϋσῆς τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν θάλασσαν· καὶ ὑπήγαγε κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν ξηράν· καὶ ἐσχίσθη τὸ ὕδωρ. Καὶ εἰσῆλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἰς μέσον τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ ξηρὸν, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῆς τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύμων." Ἔξοδ. Κεφ. ιδ΄. 21—24. Ἡ ἁγία Γραφὴ διηγεῖται αὐτόθι (§. 26—28), ὅτι διὰ προσταγῆς τοῦ Θεοῦ ἐξέτεινε πάλιν τὴν χεῖρα ὁ Μωϋσῆς, καὶ ἀποκατέστη τὸ ὕδωρ καὶ ἔπνιξεν ὅλους τοὺς Αἰγυπτίους καὶ „οὐ κατελείφθη ἐξ αὐτῶν οὐδὲ εἷς." Κ.

ἐφρόντιζε περὶ τῆς τροφῆς τόσου πλήθους ἠναγκάζετο νὰ κρίνῃ καὶ τὰς μεταξὺ ὁλοκλήρου λαοῦ ἀναφυομένας διαφορὰς, καὶ μάλιστα κατ' ἀρχὰς μόνος, ἕως οὗ τελευταῖον ἐκατάστησε πολλοὺς κριτὰς, δεκάρχους, καὶ ἑκατοντάρχους καὶ χιλιάρχους. Οὗτοι διήκουαν καὶ ἔκριναν τὰς διαφορὰς τοῦ λαοῦ, καὶ μόνον αἱ ἀναγκαιότατα καὶ ἀξιολογώταται ὑποθέσεις ἀνεφέροντο εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρημον ἔδωκεν ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν Ἰσραὴλ τὸν νόμον, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ κριτικοὶ ὅλων τῶν αἰώνων ἐθαύμασαν τὸ μέγα καὶ βαθυνούστατον πνεῦμα, καὶ τὸν εὕρηκαν, ὡς εἶναι ἀναντιῤῥήτως, θεῖον ἔργον. Αὐτοῦ ἀνήγγειλε τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀναδείξῃ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἐχέφρονα εἰς τὴν Χαναὰν, τὴν ὁποίαν ὑπήγαιναν νὰ κατοικήσωσι. Τὸ μέρος τοῦ ὄρους Σινᾶ, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν τόπος τῶν ἀρχητέρων θεωριῶν καὶ παρατηρήσεων τοῦ Μωϋσέως, ἔμελλε νὰ εἶναι καὶ κατὰ τὸ παρὸν τόπος, ὅπου ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς συνέταξε πανηγυρικῶς συμμαχίαν μὲ τὸν Κύριον, ἐπειδὴ οὕτως ἐσυντάχθη ἡ νέα νομοθεσία. Τὸν τρίτον μῆνα μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξοδόν του ἔφθασεν ὅλος ὁ λαὸς ἐδῶ, καὶ ἀνεπαύετο εἰς τὰς πέριξ κοιλάδας, ὅπου εὕρισκαν ἀφθόνους βοσκὰς τῶν κτηνῶν των. Βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ ἀνήγγελλαν εἰς τὸν πιστὸν λαὸν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὲ ἱερὰν φρίκην ἴδε τὸν ἡγεμόνα του Μωϋσῆν, τὸν πιστὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντα εἰς τὸ ὄρος. Εἰς κανένα ἄλλον δὲν ἐσυγχωρήθη ν' ἀκολουθήσῃ, μηδ' εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους νὰ πλησιάσῃ μὲ ποινὴν θανάτου. Ἡ ἁγία φρίκη, τὴν ὁποίαν διήγειραν αἱ βρονταὶ καὶ αἱ ἀστραπαὶ, καὶ ὁ καπνὸς τοῦ ὄρους τοὺς ἐκράτουν μακράν. Λάλησον πρὸς ἡμᾶς, εἶπαν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἡμεῖς ὑπακούομεν, καὶ μὴ ἀφήσῃς τὸν Θεὸν νὰ λαλήσῃ

μαζή μας διὰ νὰ μὴ ἀποθάνωμεν. Μετάτινας ἡμέρας ὑπέστρεψεν ὁ Μωϋσῆς λαμπρὸς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ μεγαλοπρεπὴς, τοὺς ἐπρόσταξε ν' ὑπακούσωσιν εἰς κύριον τὸν Θεὸν, καὶ ἔκαμε θυσίαν μεγάλην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Μὲ τὸ αἷμα τοῦ σφαγιασθέντος ζώου ἐῤῥάντισεν ὅλον τὸν λαὸν εἰς σημεῖον τῆς διαθήκης (συνθήκης), ἀφοῦ τοὺς παρέθηκεν ὅλα τὰ λόγια τοῦ θείου θελήματος, καὶ ἐκεῖνοι ἔκραξαν ὁμοθυμαδὸν : ὅσα εἶπε κύριος ὁ Θεὸς ποιήσομνν καὶ ἀκουσόμεθα.

Ἀνέβη δὲ πάλιν ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸ ὄρος ἔχων μαζήτου μέχρι τινὸς τὸν πιστόντου Ἰησοῦν καὶ 70 πρεσβυτέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ ἴδαν οὗτοι τὸν τόπον, ὅπου ἔστεκεν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, καὶ ἦσαν τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας του ὡς σάπφειρος, καὶ ὡς τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν καθαριότητα. Ἔπειτα ἀφῆκεν ὁ Μωϋσῆς τοὺς πρεσβυτέρους ὀπίσω, καὶ μόνον μετὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀνέβη εἰς τὴν ὑψηλοτάτην καὶ νεφελώδη κορυφὴν τοῦ ὄρους, ὅπου ἔμεινε τεσσαράκοντα ἡμέρας.

Ὁ ἀνήσυχος λαὸς ἐβαρύνθη ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον ἀπουσίαν τοῦ Μωϋσέως. Δὲν ἐξεύρομεν τί συνέβη εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὅςτις μᾶς ἐξήγαγεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, εἶπαν πρὸς τὸν Ἀαρὼν, καὶ ἐζήτουν ἀπ' αὐτὸν νὰ τοὺς κατασκευάσῃ θεοὺς ὁρατοὺς, οἵτινες νὰ τοὺς ὁδηγῶσιν εἰς τὸν δρόμον των. Ὁ Ἀαρὼν, ὅςτις δὲν εἶχε τὴν θαυμαστὴν δύναμιν καὶ ἐπιμονὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, τοὺς ὑπήκουσε μετάτινας ἀντιστάσεις, τοὺς ἐζήτησεν ὅμως ὅλα τὰ χρυσᾶ ἐνώτια τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων των διὰ νὰ χρυσοχοήσῃ τὸν θεόν των. Ἐνόμισεν, ὅτι ἴσως μὲ τοῦτο τοὺς ἀναχαιτίσῃ ἀπὸ τὴν ὁρμήν των, ἀλλ' ἐλανθάσθη. Τοῦ ἔφεραν πλῆθος χρυσοῦ καὶ τὸ ἐσώρευσαν, ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ἐκατασκεύασεν εἴδωλον μοσχαρίου, ὁποῖον ἐλάτρευαν

οἱ Αἰγύπτιοι ὀνομάζοντές το Ἆπιν. Μόλις ἐστήθη τὸ εἴδωλον, καὶ εὐθὺς ἔβαλεν ὁ λαὸς ὁλόγυράτου θυσιαστήρια, ἐπρόσφεραν ὁλοκαυτώματα, καὶ ἀλαλάζοντες ἐχόρευαν περὶ τὸν νέον θεόν.

Ἐνῷ δὲ ἠλάλαζαν καὶ ἐχόρευαν οἱ Ἰσραηλῖται, ἐκατέβησαν ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς. Ὁ Μωϋσῆς ἐβάσταζεν εἰς τὰς χεῖρας δύω λιθίνας πλάκας, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἦσαν γεγραμμέναι αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ. Ὀργισθεὶς δὲ ἔῤῥιψε κατὰ γῆς τὰς πλάκας καὶ τὰς ἐσύντριψε, καὶ ὥρμησε τρομερὸς κατὰ τῶν ἀπειθησάντων. Ἐπέπληξε σφοδρότατα τὸν ἔμφοβον γενόμενον ἀδελφόν του· ἔῤῥιψε τὸ μοσχάριον εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐσκόρπισε τὴν στάκτην του εἰς τὸ παραῤῥέον ῥυάκιον. Ἔπειτα ἔκραξε μεγαλοφώνως : „Ὅς τις εἶναι μετὰ Θεοῦ, ἄς ἔλθῃ πρόςμε.“ Καὶ προσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὅλη ἡ φυλὴ τοῦ Λευΐ. *) „Δεῦτε (εἶπε πρὸς αὐτοὺς) λάβετε τὰς ῥομφαίας σας, διέλθετε δι' ὅλης τῆς παρεμβολῆς, καὶ φονεύσατε τοὺς ἐγκαταλείψαντας τὸν Θεὸν, ἐὰν εἶναι καὶ ἀδελφοὶ καὶ υἱοίσας.“ Καὶ τόσην ἰσχὺν εἶχεν ὁ λόγος τοῦ ἐξαιρέτου κυριάρχου, ὥστε ἡ φοβερὰ προσταγή του ἐξετελέσθη πάραυτα. Τρεῖς χιλιάδες κατεσφάγησαν εἰς τὴν παρεμβολήν. Ὁ Μωϋσῆς ἀνέβη δευτέραν φορὰν εἰς τὸ ὄρος, καὶ πάλιν ἔμεινεν ἐκεῖ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν κἀνεὶς δὲν ἐκινήθη εἰς τὴν παρεμβολὴν, καὶ ἀφοῦ ὑπέστρεψεν ὁ Μωϋσῆς καὶ ἔφερε δύω νέας πλάκας, ἐδέχθησαν ὅλοι πρόθυμοι τοὺς εἰς αὐτὰς γεγραμμένους νόμους.

*) Ἐκ τῶν δέκα υἱῶν τοῦ Ἰακὼβ καὶ δύω τοῦ Ἰωσὴφ ὠνομάσθησαν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Μωϋσῆς ἦτο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευΐ. Διὰ τοῦτο αὕτη ἦτο ἐξαιρέτως προσηλωμένη εἰς αὐτόν.

6. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος.

Κέντρον τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἦτο ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ Θεὸς, ὅςτις μὲ κραταιὰν χεῖρα ἐξήγαγεν ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὠδήγησεν ἕως ἐδῶ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν, ἔμελλε νὰ εἶναι καὶ θέλει εἶσθαι πάντοτε μόνος κύριος καὶ κυβερνήτης τοῦ λαοῦ, καὶ ἄνθρωπος οὐδεὶς, εἰμὴ ὁ νόμος αὐτὸς ὡς λόγος Θεοῦ θέλει βασιλεύειν τοὺς Ἰσραηλίτας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰσραὴλ ἔγεινε βασίλειον ἱεράτευμα, ὡς λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ἤγουν πολιτεία, τῆς ὁποίας οἱ πολῖται ἦσαν ἀμέσως εἰς τὸν Θεὸν καθιερωμένοι, καὶ ἐξεῖχε μεταξὺ τῶν ἄλλων λαῶν, καθὼς καὶ οἱ ἱερεῖς των ἦσαν ἔξοχοι ἀπὸ τὰ ἄλλα τάγματα τῶν Ἰσραηλιτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς καὶ ἡ γῆ Χαναὰν, τὴν ὁποίαν ἔμελλαν νὰ κυριεύσωσιν, ἦτο κτῆμα τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ ταύτην τὴν βάσιν ἦτο εἰς αὐτοὺς μέγιστον ἀσέβημα ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς χώρας ἀποδίωξις ὅλων τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐλάτρευαν ἄλλους θεοὺς, ἦτο καθῆκον ἀπαραίτητον, ἐπειδὴ ἡ τοῦ ὅλου λαοῦ ἑνότης ἐστηρίζετο εἰς τὴν φυλακὴν ταύτης τῆς μόνης καὶ καθαρᾶς λατρείας τοῦ ἀληθικοῦ Θεοῦ. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἡ χώρα — ἡ ὁποία, εὐθὺς ἀποῦ ἤθελε κυριευθῆν, ἔμελλε νὰ διαμοιρασθῇ μὲ ἰσότητα εἰς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους — δὲν ἦτο ἀπεριόριστον κτῆμα τῶν κατὰ μέρος Ἰσραηλιτῶν· δὲν εἶχαν δίκαιον οὐδὲ ἐξουσίαν νὰ πωλήσωσιν ἢ νὰ κληρονομήσωσιν αὐτογνωμόνως τὰ κτήματά των. Ὅλοι ἦσαν τρόπον τινὰ μισθωτοὶ καὶ ἐπίτροποι, καὶ μόνος κύριος τούτων ἀληθὴς ἦτο ὁ Θεός. Μ᾽ ὅλον ὅτι λοιπὸν διὰ ταύτης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεώς των ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖται ἦσαν ἐντελῶς ἴσοι, καὶ διαφορὰ τάξεων δὲν ἐμφιλοχώρει μεταξύ των, μ᾽ ὅλον τοῦτο οἱ εἰς τὴν ἄμεσον λειτουργίαν τοῦ Θεοῦ καθωσιωμένοι ἱερεῖς (οἵτινες ἀπεφάσθη ῥητῶς νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ μόνην τὴν τοῦ Λευῒ φυλὴν) ἐσύσταιναν σύνταγμά τι εὐγενείας γραμματισμένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν ἐν ταυτῷ καὶ σύνδεσμος ὅλου τοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοῦτο ἔγεινε καὶ ἰδιαιτέρα φροντὶς διὰ τὴν φυλὴν ταύτην. Διότι ἡ μέλλουσα νὰ κυριευθῇ Χαναὰν ἀπεφασίσθη νὰ διαιρεθῇ εἰς ἕνδεκα μερίδας διὰ τὰς ἕνδεκα φυλάς· πᾶσα μία ἐκ τῶν φυλῶν ἀπετέλει ὅλον τι χωριστὸν καὶ ἐλεύθερον, καὶ εἶχε τὴν χωριστὴν γερουσίαν της. Ἀλλ᾽ οἱ Λευῖται ἐξῃρέθησαν ἀπὸ ταύτην τὴν διανομὴν τῆς χώρας. Ἐξ ἐναντίας ὅμως ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς τεσσαράκοντα ὀκτὼ πόλεις ἀπ᾽ ὅλην τὴν χώραν νὰ κατοικῶσιν εἰς αὐτὰς, καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἰσραηλίτας ἐδεκάτευαν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀγρῶν των.

Οὕτως ἐξῃρημένοι ἀπὸ πᾶσαν βιωτικὴν ἐργασίαν ἠδύναντο νὰ ἀφιερόνωνται καλήτερα εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Θεοῦ· νὰ φροντίζωσι τὰ δοθέντα εἰς αὐτοὺς ὑπουργήματα τῶν νομοθετῶν, κριτῶν, ἰατρῶν καὶ γενεαλόγων ὅλου τοῦ λαοῦ καὶ νὰ προσέχωσι διὰ τὴν φυλακὴν τοῦ νόμου καὶ τῆς θρησκείας, καὶ διὰ τὴν εἰς ἓν ὅλον ἕνωσιν τῶν ἕνδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ δὲ προεστὼς αὐτῶν, ὁ ἀρχιερεὺς, ἦτο διωρισμένος νὰ δέχεται ἀμέσως τὰς προσταγὰς τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἁγίαν σκηνὴν ἢ σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἀμέσως ὁ Θεός. Τοιαύτην σκηνὴν εἶχε κατασκευάσειν ὁ Μωϋσῆς βοηθούμενος ἀπὸ εἰδήμονάς τινὰς τῆς τέχνης κατὰ τὴν προσταγὴν καὶ περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε ἐπὶ τοῦ Σινᾶ μαζὴ μὲ τὸν νόμον ἀμέσως ἀπὸ τὸν Θεὸν, ὑπερέχουσαν τὰς ἄλλας σκηνὰς κατὰ τὴν καλλονὴν, πολυτέλειαν, καὶ κατὰ τοὺς στολισμούς. Ὅλη κατασκευασμένη ἀπὸ

σανίδας, στηριζομένας εἰς χρυσᾶ ὑποπόδια, ἐδιαιρεῖτο εἰς δύω μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ μὲν ὠνομάζετο ἅγια, τὸ δὲ ἅγια ἁγίων, ὅπου ἔκειτο κιβωτὸς ἐκ ξύλων ἀσήπτων χρυσωμένη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν διὰ νὰ φυλάττωνται εἰς αὐτὴν αἱ πλάκες τοῦ νόμου. Προσέτι εὑρίσκοντο εἰς αὐτὴν διάφορα σκεύη ἀπὸ τεχνίτας Ἰουδαίους κατασκευασμένα, ἀγγεῖα, ὑδρίαι, δοχεῖα, καὶ μία ἑπτάφωτος λυχνία, καὶ σκεύη ἄλλα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔστεκαν ταῦτα, ὅλα ἀπὸ καθαρὸν χρυσὸν, εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἔδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅλα τὰ χρυσᾶ ἐνώτια, βραχιόλια καὶ ὅσα ἄλλα κοσμήματα εἶχαν φέρειν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Αἰγυπτιακῆς τέχνης ἦσαν καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον φερμέναι αἱ ὡραῖαι βύσσιναι αὐλαῖαι, βαμμέναι πορφυραῖ, αἱ ὁποῖαι ἐσκέπαζαν τὴν σκηνὴν καὶ ἐκρέμαντο πανταχόθεν ἀπὸ τοὺς τοίχους της μεγαλοπρεπῶς. Ἐπάνω τούτων ἔκειτο σκέπη μεγάλη καὶ κρεμαμένη πανταχόθεν ἀπὸ κριῶν δέρματα ἠρυθροδανωμένα, καὶ ἐπάνω αὐτῆς ἄλλη μὲ χρῶμα ὑακίνθινον, καὶ ὑπεράνω πάντων ἄλλο δερμάτινον κάλυμμα.

Εἰς ταύτην τὴν σκηνὴν καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐδέχετο ὁ ἀρχιερεὺς (ἐδιωρίσθη δὲ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ ἀπόγονοί του) τὰ ἄμεσα τοῦ Θεοῦ προστάγματα. Ἐν ταυτῷ δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην (ἥτις ἐμεταβάλθη εἰς ναὸν ἀπὸ τὸν Σολομῶντα ἔπειτα) ἐχρεώστουν νὰ συνέρχωνται ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ νὰ αἰσθάνωνται ὅτι εἶναι ἕνας ἀδιαίρετος λαός. Τρεῖς μεγάλας ἑορτὰς ἐπρόσταξεν ὁ Μωϋσῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἐχρεώστουν νὰ συνέρχωνται ὅλοι οἱ ἄνδρες εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτο τὸ ἅγιον ἢ ἡ σκηνὴ, τὸ Πάσχα, τὴν Πεντηκοστὴν καὶ τὴν Σκηνοποῖαν, καὶ ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς νὰ προσφέρωσιν ἀπαρχὰς καὶ ὁλοκαρπώματα. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν προσφορῶν τού-

των μικρὸν μέρος ἐκαίετο εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἔμενε τὸ περισσότερον τοῦ σφαγιαζομένου κτήνους ὑπόλοιπον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίζοντο εἰς εὐωχίας, ὅπου ἐπροσκάλει καθεὶς τοὺς φίλους του. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Μωϋσῆς κατὰ τοῦτο φειδωλίαν καὶ ἰδιωφέλειαν ἐπρόσταξεν ἐν ταυτῷ, πᾶν θῦμα νὰ τρώγεται ὅλον τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς θυσίας· καὶ ὅ,τι ἤθελε μείνειν ἐπίλοιπον, νὰ μὴ τρώγεται, ἀλλὰ νὰ καίεται.

Διὰ τῆς τελευταίας ταύτης διαταγῆς ἐφρόντιζεν ὁ Μωϋσῆς μὲ ἥμερον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ὅλους τοὺς νόμους του, ὄχι μόνον νὰ καταστήσῃ φιλάνθρωπον καὶ κοινωνικὴν ἑτερείαν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ξένους καὶ πτωχοὺς καὶ δούλους, τοὺς ὁποίους ἦτο σχεδὸν ὑποχρεωμένος νὰ μεταχειρίζεται φιλοφρόνως ὁ ἑστιάτωρ. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἦσαν προσέτι μέσα τοῦ νὰ συνάπτωνται οἱ Ἰσραηλῖται διὰ τῆς ἐμπορίας, ἥτις ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ γεννηθῇ εἰς τοιαύτας μεγάλας πανηγύρεις καὶ συνελεύσεις. Ἡ ἐντολὴ τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς θυσίας ἔλαιον καὶ οἶνον, εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὁποίων ἦτο πολλὰ ἐπιτηδεία ἡ κυριευθησομένη Χαναὰν, ἐσήμαινεν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν προσταγὴν τοῦ νὰ καλλιεργῶσι τὴν χώραν. Διότι ὁ Μωϋσῆς ἤθελε νὰ θεμελιώσῃ τὴν πολιτείαν ἐπάνω εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ ὄχι εἰς τὴν ἐμπορίαν (διὰ τοῦτο ἐμπόδισε καὶ τὸν τόκον), μ' ὅλον ὅτι ἡ Παλαιστίνη ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ἁρμοδιωτάτην διὰ τὸ ἐμπόριον τοποθεσίαν. Ἡ ἐμπορία, χωρὶς νὰ στοχασθῇ τις ἄλλας ἐπιῤῥοὰς τῆς κοινωνίας, ἤθελεν ἐμποδίσειν τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀποχωρισμένος, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔτεινεν ὁ Μωϋσῆς κατὰ τὸ πνεῦμα ὅλης τῆς νομοθεσίας του.

Συνδέεται τρόπον τινὰ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ὁ κατὰ πρώτην προσβολὴν παράξενος φαινόμε-

νος νόμος τοῦ σαββατικοῦ ἔτους. Διότι εἰς πᾶν ἕβδομον ἔτος ὅλη ἡ χώρα ἔμενεν ἀγεώργητος, καὶ δὲν ὥριζε τίποτε ὁ κύριος ἀπὸ τὰ αὐτόματα γεννήματα τοῦ ἀγροῦ του, ἀλλὰ καθεὶς ἐλάμβανεν ἀκωλύτως ὅ,τι ἤθελεν· ἐν ταυτῷ ἀπηγορεύθη ἡ ἐμπορία τοῦ περισσεύοντος σίτου, διὰ νὰ στερεόνεται ὁ ἀποχωρισμὸς καὶ ἡ ἀνεπιμιξία τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. *) Ἐχρησίμευαν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὰ ἰδιαίτερα φαγητὰ, τὰ ὁποῖα ἐσυγχωροῦντο νὰ τρώγωσι, καὶ πολλὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐχρεώστουν ἀποχὴν, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι νόμοι, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔγειναν ὡς διαιτητικὰ μέσα καὶ φυλακτικὰ τῆς ὑγιείας, καὶ οἱ ὁποῖοι διατηροῦνται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἕως τὴν σήμερον.

Ἀλλὰ ταύτην τὴν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη ἀνεπιμιξίαν ἀνάγκη ἦτο νὰ τὴν ἀποκτήσωσι πρῶτον διὰ πολέμων. Ἤθελαν νὰ ἀποκτήσωσι χώραν, ἥτις ἤδη ἐκατοικεῖτο καὶ ἐκυριεύετο καὶ ἐφυλάττετο μὲ πολλὴν δύναμιν. Διὰ τοῦτο ἐχρεώστουν ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖται νὰ στρατεύῃ καθεὶς εἰς τὸν πόλεμον εἴκοσιν ἐνιαυτούς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοιαύτην πολεμικὴν κατάστασιν ἦτο ἀναγκαῖος ἕνας καθολικὸς ἡγεμὼν, διὰ τοῦτο ἔκλεξαν τὸν ὀνομαζόμενον κ ρ ι τ ὴ ν, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν συχνάκις εἰς τὴν ἐφεξῆς ἱστορίαν. Ἀλλ' οἱ κριταὶ δὲν ἐκυβερνοῦσαν πάντοτε ὅλον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν, ἀλλὰ πολλάκις μίαν ἢ δύω τινὰς φυλάς. Κἄποτε δὲ παντάπασι δὲν ἦτο κριτὴς εἰς τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τότε ἦτο μόνον ὁ ἀρχιερεὺς πρῶτος τῆς πολιτείας, καὶ αἱ ἐκκλησίαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐσυνάζοντο οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἄλλοι ἀντιπρόσωποι τῶν δώδεκα φυλῶν, ἐφρόντιζαν διὰ τὸ καλὸν ὅλης τῆς κοινότητος.

*) Προσέτι εἰς πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος ἑώρταζε καὶ ἐσαββάτιζεν ὅλη ἡ χώρα τὸν ὀνομαζόμενον σαββατικὸν ἐνιαυτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον πᾶς ἀγρὸς πωλημένος ἐπανήρχετο εἰς τὸν πρῶτόν του κτήτορα χωρὶς ἀπόδοσιν τῆς τιμῆς του· εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἦτο πώλησις τοῦ κτήματος δυνατὴ, ἀλλὰ μόνον τῆς τῶν καρπῶν ἀπολαύσεως. Ὁ Μωϋσῆς μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐμπόδισε τὴν πτώχευσιν τινῶν καὶ τὴν ὑπερπλούτησιν ἄλλων. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τούτου ἀπαντῶνται τόσαι δυσκολίαι, καὶ ἐπ' ἀληθείας τόσον βλαβερὰ ἐπακόλουθα, ὥστ' εἶναι πιθανὸν, ὅτι ποτὲ δὲν ἐξετελέσθη ὁ νόμος οὗτος κατὰ γράμμα. Ἴδε Ραυμέρου τὰς σοφὰς ἐρεύνας εἰς τὰ Μαθήματα περὶ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας Μέρ. Α'. σελ. 132.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι χαρακτῆρες τῆς Ἰσραηλιτικῆς πολιτείας, τῆς ὁποίας διωρισμένος τόπος ἦτο ἡ μέλλουσα νὰ κυριευθῇ Χαναάν.

Ἐπλησίαζαν λοιπὸν πάντοτε περισσότερον εἰς τὴν γῆν ταύτην, ἀφοῦ διέτριψαν ἱκανὸν χρόνον πλησίον τοῦ Σινᾶ· ἀλλὰ μὲ ἀδιακόπους ταλαιπωρίας, καὶ διὰ τοῦτο μὲ ἀδιακόπους μεμψιμοιρίας καὶ γογγυσμούς. Συχνάκις, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ἐκάθηντο θρηνοῦντες καὶ κράζοντες: Τίς θέλει μᾶς δώσειν κρέας νὰ φάγωμεν; Ἐνθυμούμεθα τὰ ὀψάρια, τὰ ὁποῖα ἐτρώγαμεν δωρεὰν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὰ κολοκύθια, σκόρδα καὶ κρομμύδια. Ηὔξησεν ἡ στενοχωρία των περισσότερον ὅταν ἐπλησίαζαν εἰς τὴν Χαναὰν καὶ εἰς τοὺς κινδύνους τῶν πολέμων. Ἀπὸ Κάδης, Ἀραβικὴν τινὰ χώραν συνορεύουσαν μὲ τὴν Χαναὰν, ἔστειλεν ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἕνα ἄλλον γενναῖον ἄνδρα ὀνομαζόμενον Χάλεβ, καὶ ἄλλους πρεσβυτέρους διὰ νὰ παρατηρήσωσιν ἂν οἱ ἐγκάτοικοι λαοὶ εἶναι εὐκολονίκητοι. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἔφεραν καλὰς ἀποκρίσεις καὶ εἰδήσεις, ἀλλ' οἱ μετ' αὐτῶν ἔκαμαν τοιαύτας κραυγὰς περὶ τῶν γιγάντων, τοὺς ὁποίους εἶχαν εὑρεῖν ἐκεῖ, ὥστε ὁ λαὸς ὅλος ἔχασε παντελῶς τὸ θάῤῥος του, καὶ ἀπηλπίσθη. Ἐκάθητο καὶ ἔκλαιεν ὅλην τὴν νύκτα γογγύζοντες κατὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν, ὅτι δὲν ἀπέθαναν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπεθύμουν ἄλλον ἡγεμόνα, ὅς τις νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ καὶ

ἐδῶ ἐφάνη ἡ ἀκαταμάχητος σταθερότης τοῦ μεγάλου ἀνδρός: Ἤκουσε κύριος (λέγει ἡ γραφὴ) τὸν γογγυσμὸν τοῦ λαοῦ, καὶ ὤμοσεν, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀναβάντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου δὲν θέλει ἰδεῖν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ μόνον τὰ τέκνα τούτων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ περιπλανηθοῦν τεσσαράκοντα ἔτη εἰς τὴν ἔρημον· καὶ οὕτως ὡδήγει περαιτέρω ὁ Μωϋσῆς τὸν καθησυχάσαντα λαὸν, ἐνῷ ἐδείκνυεν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὴν ἰσχὺν τῆς καρδίας του κατὰ τῶν ἀχαριστούντων καὶ γογγυζόντων. Τελευταῖον, κατὰ τὴν διήγησιν τῆς ἁγίας γραφῆς, ὅταν ἐπληρώθησαν τὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ὑπῆγε κατ' εὐθεῖαν ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν Χαναάν. Ἐκεῖ ἀντέστεκαν πολλοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, Ἐδωμῖται, Μωαβῖται, Μαδιηναῖοι, καὶ δὲν τοὺς ἄφιναν νὰ περάσωσιν. Οἱ τελευταῖοι ἐπολεμήθησαν ἐχθρικῶς, καὶ ἐφονεύθησαν σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄνδρες. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπῆραν λάφυρα πολλὰ χρυσίου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἕως ἐδῶ κυριευθέντες τόποι ἦσαν ἐπιτήδειοι διὰ προβατοβοσκίαν, ἐζήτησαν οἱ υἱοὶ Ῥουβὴν καὶ Γὰδ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς φυλῆς τοῦ Μανασσῆ, οἵτινες εἶχαν πολλὰ κτήνη, τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα καὶ ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ νὰ μείνωσιν ἐνταῦθα. Ἔλαβαν τὴν ἄδειαν, ἀφοῦ ὑπεσχέθησαν, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων θέλουν διαβῆν καὶ αὐτοὶ τὸν Ἰορδάνην καὶ θέλουν συμβοηθήσειν εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς χώρας.

Ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν, ἀνηγγέλθη ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἡ πλησίασις τῆς τελευτῆς του. Ἐσύναξε λοιπὸν τὸν λαὸν, καὶ ἐνώπιον πάντων παρέδωκε τὴν ἡγεμονίαν του εἰς χεῖρας τοῦ Ἰησοῦ, εὐλογήσας αὐτὸν, καὶ διορίσας νὰ τὸν εὐλογήσῃ καὶ ὁ Ἐλεάζαρ ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀαρὼν (ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνειν πρὸ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ), καὶ παραγγείλας αὐτοὺς νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσιν ὅλους τοὺς ἀλλοφύλους ἀπὸ τὴν Χαναάν. Τελευταῖον ἀνέβη κατὰ προσταγὴν Θεοῦ εἰς ὑψηλὸν ὄρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἴδε μακρόθεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὅπου δὲν ἠξιώθη νὰ εἰσέλθῃ, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε. Καὶ ἐφεξῆς, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, κανεὶς ἄλλος προφήτης δὲν ἀνέστη εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὡς ὁ Μωϋσῆς.

7. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ κυριεύει τὴν Χαναάν.

Ἡ Παλαιστίνη (Χαναὰν), τῆς ὁποίας ἡ εὐφορία εἰς σῖτον, οἶνον καὶ ἔλαιον τὴν ἔκαμνεν ἀξίαν ἀγώνων, ἦτο κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Μωϋσέως, ὅς τις ἐπαρατήρησε τὰ φυσικὰ ὅριά της, ὅλον τι στρόγγυλον καὶ ἀσφαλές. Πρὸς δυσμὰς ἐσυνώρευε μὲ τὴν μεσόγειον θάλασσαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπρόσταξεν ὁ Μωϋσῆς νὰ κυριεύσωσιν ὅλους τοὺς αἰγιαλοὺς ἀπὸ τὴν Ἄκτην ἕως εἰς τὸ μικρὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον ἐκατοίκουν οἱ Φιλισταῖοι *), λαός τις, ὅς τις ἐλέγετο ὅτι ἐκατάγετο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Πρὸς μεσημβρίαν ἦτο μικρός τις ποταμὸς, ἄγνωστος κατὰ τὸ παρὸν, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο συγχωρημένον νὰ περάσωσι· καὶ προσέτι τοὺς ἀπηγόρευσεν ὁ Μωϋσῆς νὰ ἀποκτήσωσι τὸ μὴ πολὺ μακρὰν ἀπέχον χωρίον Γεσὲμ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπιτήδειον εἰς κτηνοτροφίαν, καὶ πρότερον (ἐπὶ Ἰακὼβ) ἦτο κτῆμα τοῦ

*) Ἴδε τὴν εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος τμήματος ὑποσημείωσιν. Κ.

Ἰσραήλ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς δὲν ἐδιώρισε τὸν λαὸν ἀμέσως εἰς τὴν πραγματείαν, διὰ τοῦτο δὲν ἐξήπλωσε τὰ σύνορα ἕως τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, ἀλλ' ἀφῆκεν εἰς τοὺς νομαδικοὺς λαοὺς τὰς μεταξὺ ἐρήμους νὰ τὰς διατρέχωσι. Πρὸς ἀνατολὰς σύνορον ἔβαλε τὸν Ἰορδάνην· οἱ δὲ Μωαβῖται καὶ οἱ Ἀμμανῖται νὰ μείνωσιν ἥσυχοι ὡς τοῦ Λὼτ ἀπόγονοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἔθνη ταῦτα ἀπήντησαν ἐχθρικῶς τοὺς πλησιάζοντας Ἰσραηλίτας, διὰ τοῦτο νικηθέντες ἔχασαν τοὺς τόπους των, οἱ ὁποῖοι κατεστάθησαν κτῆμα τῶν Ἰουδαίων.

Μ' ὅλον τοῦτο ἔμεινε πάντοτε διαφορά τις τῶν ἐντεῦθεν καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου τόπων, καὶ οἱ δεύτεροι ἐνομίζοντο βέβηλοι, οἱ ὁποῖοι ἔφθαναν ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὅς τις ἔπρεπε νὰ μείνῃ τὸ ἐξώτατον σύνορον τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπικρατείας. Οἱ πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινόμενοι τόποι ἦσαν μόνον διὰ κτηνοτροφίαν ἐπιτήδειοι. Καρποφόροι δὲ καὶ πρὸς κατοικίαν χρήσιμοι ἦσαν μόνον οἱ πλησίον τοῦ Ἰορδάνου. Πρὸς βοῤῥᾶν ἦτο ἀσφαλὲς σύνορον ὁ Λίβανος. Οὕτω λοιπὸν ἦτο ἡ χώρα, κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Μωϋσέως, περικυαλωμένη πανταχόθεν ἀσφαλῶς καὶ ὠφελίμως, ἀπομακρυμμένη ἀπὸ ἐπικινδύνους καὶ συνορεύουσα εἰς ὠφελίμους γείτονας.

Ἐκ κῶν ὠφελίμων γειτόνων της ἦσαν ἐξαιρέτως οἱ Φοίνικες. Μ' ὅλον ὅτι καὶ οὗτοι ἦσαν ἐκ σπέρματος Χαναὰν, μ' ὅλον τοῦτο ποτὲ ὁ Μωϋσῆς δὲν ἐπρόσταξε τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ ἐξολοθρεύσωσι καὶ τούτους καθὼς ὅλους τοὺς ἄλλους Χαναναίους. Διὰ τοῦτο ἔζησαν τὰ δύω ταῦτα ἔθνη, Ἰουδαῖοι καὶ Φοίνικες, καθ' ὅλον τὸν δρόμον τῆς ἱστορίας των, μὲ εἰρηνικὴν ἐπιμιξίαν. Πιθανῶς αἴτιον εἶναι, ὅτι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἔμελλαν νὰ εἶναι λαὸς πορθητικὸς μὲν, μόνον δὲ γεωργικὸς, ἀλλ'

οἱ Φοίνικες ἦσαν, ὡς ἐξεύρομεν, ἐμπορικὸς καὶ ὄχι
δορικτήτωρ λαός. Διὰ τοῦτο ποτὲ δὲν ἔβλα-
πταν τοὺς Ἰσραηλίτας, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ὠφελοῦ-
σαν πάντοτε, ἀγοράζοντες σῖτον καὶ οἶνον καὶ ἔλαι-
ον καὶ μέλι, καὶ πωλοῦντες εἰς αὐτοὺς ἄλλας ξέ-
νας πραγματείας. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἀμοιβαία
ἀλλαγὴ ἀμοιβαίων χρειῶν ἔγεινε σφικτὸς σύνδεσμος
φιλίας μεταξὺ τῶν δύω ἐθνῶν.

Ὅταν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋ-
σέως ἔφερε τοὺς Ἰσραηλίτας πέραν τοῦ Ἰορδάνου,
πρώτας πόλεις ἐκυρίευσε τὴν Ἱεριχὼ καὶ Γαί. Κα-
τὰ θείαν προσταγὴν ἐξωλοθρεύθησαν ὅλοι οἱ ζῶντες
ἄνθρωποι καὶ εἰς τὰς δύω. Τώρα κατὰ πρῶτον
ἐστοχάσθησαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Χαναὰν νὰ
συμμαχήσωσι πρὸς ἀντίστασιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.
Μόνον οἱ Γαβαωνῖται ἐνόμιζαν νὰ λυτρωθῶσι μὲ
δολιότητα τινὰ, καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν κοινὴν
συμμαχίαν. Διότι ἐκβῆκαν ἀπὸ τὴν Γαβαὼν ἀπε-
σταλμένοι τινὲς, φορτώσαντες ἕνα γάδαρον παλαιὰ
καὶ ἐμβαλωμένα σακκία καὶ δερμάτια, καὶ ἐνδυθέν-
τες αὐτοὶ παλαιὰ καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, καὶ
ἐμβαλωμένα ὑποδήματα, καὶ λαβόντες μαζήτων ἄρ-
τον ξηρὸν καὶ μουχλιασμένον, καὶ οὕτως ὑπῆγαν εἰς
τὴν παρεμβολὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ εἶπαν ὅτι τάχα
ἦλθαν ἀπὸ μακρυνὴν χώραν, καὶ ἕως οὗ νὰ φθά-
σουν ἐσχίσθησαν καὶ ἐπαλαιώθησαν τὰ ἐνδύματά των,
καὶ ἐμοχλίασαν οἱ ἄρτοι των· καὶ ὅτι ἀκούσαντες τὰ
θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Θεὸς εἰς
τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐνταῦθα, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσιν
ἀπ' αὐτοὺς συμμαχικὴν συνθήκην. Ἀλλ' ἀφοῦ ὤμο-
σεν ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς τὴν συνθήκην, ἔμαθεν
εὐθὺς ὅτι οἱ φαινόμενοι ξένοι ἦσαν ἐκ σπέρματος τῶν
Χαναναίων. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀθετή-
σωσι τὴν συνθήκην των, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ἀφή-

σωσι μὲν νὰ ζοῦν, νὰ τοὺς κάμωσι δὲ τοῦ ναοῦ ἀνδράποδα.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἡγεμόνες τῆς Χαναὰν, ἰδόντες αὐτομολήσαντας εἰς τὸν ἐχθρὸν τοὺς Γαβαωνίτας, ἠθέλησαν νὰ τοὺς πολεμήσωσι καὶ νὰ τοὺς ὑποτάξωσιν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμουμένων, ἐκτύπησε τοὺς πέντε συμμάχους βασιλεῖς, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Χαναὰν, τοὺς ἐπίασε ζωντανοὺς, καὶ τοὺς ἐκρέμασε. *) Μαθὼν δὲ ὅτι καὶ εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Χαναὰν ἐσυμμάχησαν ἄλλοι μικροὶ ἡγεμόνες κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὥρμησε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε μὲ μίαν μάχην. Οὕτως ἀπέκτησαν τώρα οἱ Ἰουδαῖοι μέγα μέρος τῆς εὐλογημένης γῆς, τὸ ὁποῖον ἐπῆραν ἀπὸ τριάκοντα ἡγεμόνας νικημένους μὲ πολυετεῖς ἀγῶνας.

Τώρα ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Μωϋσέως ἐμοίρασε μὲ κλήρους τὴν χώραν εἰς τὰς ἐννέα φυλὰς Ἰούδα, Συμεὼν, Δὰν, Ἰσσάχαρ, Ἀσὴρ, Ζαβουλὼν, Νεφθαλεὶμ, Ἐφραῒμ, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς φυλῆς Μανασσῆ· διότι Ῥουβὴν, Γὰδ, καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ τῆς φυλῆς Μανασσῆ ἐκατοίκησαν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὡς προείπαμεν. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς χώρας καὶ πλέον παρὰ τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου ἔλαβεν ἡ πολυάριθμος φυλὴ τοῦ Ἰούδα. Ἡ διανομὴ ἐξ ἅπαντος δὲν ἔγεινε χωρὶς μεμψιμοιρίας καὶ γογγυσμοὺς διὰ τὴν ἀνισότησα, καὶ πολλαὶ φυλαὶ δὲν

*) Ἡ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων ἐκτελουμένη σκληρότης οὐδ' εἰς τοὺς Χαναναίους ὑπῆρχεν ἀσυνήστος. Διότι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς πόλεμον ἐφεξῆς συμβάντα ἀπέκοψαν τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος βασιλέως τῶν Φερεζαίων Ἀδωνιβεζὲκ, εἶπεν οὗτος τοὺς σημειώδεις λόγους. „Ἑβδομήκοντα βασιλεῖς μὲ κομμένους πόδας ἐσύναζαν τὰ ψιχία τὰ πίπτοντα ἀπὸ τῆς τραπέζης μου, καὶ τώρα μὲ ἀνταπέδωκεν ὁ κύριος.“ Κριτ. Α'., 7.

ἤθελαν νὰ ἀφιερωθῶσι πάραυτα εἰς τὴν γεωργίαν, μηδὲ νὰ κατοικήσωσι διωρισμένας πόλεις καὶ χωρία.

Ἀκόμη χειρότερα ἦσαν τὰ ἐπακόλουθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις συνέβη εὐθὺς μετὰ τὴν διανομὴν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν οἱ Ἰσραηλῖται νὰ πολεμῶσι μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον ὡς πρότερον τοὺς ἀκόμη ἀνικήτους μένοντας Χαναναίους, καὶ πολλαχοῦ ἠρκοῦντο νὰ μὴ τοὺς ἐκδιώκωσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ τοὺς καθυποβάλλωσιν εἰς φόρον. Ἔμεναν οἱ Φυλισταῖοι ἢ Ἀλλόφυλοι *) εἰς τοὺς νοτιοδυτικοὺς αἰγιαλοὺς, οἱ Ἰεβουσαῖοι ἐκάθηντο ἀνίκητοι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐχθρικαὶ φυλαὶ ἐξουσίαζαν τὰ ὀρεινὰ μέρη τοῦ Λιβάνου. Προσέτι (λέγει ἡ βίβλος τῶν Κριτῶν). „Μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀνέστη γενεὰ ἑτέρα, οἵ οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον, καὶ τὸ ἔργον ὅ ἐποίησεν ἐν τῷ Ἰσραήλ.“ Ἤρχισαν νὰ ἐκκλίνωσιν ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ λατρεύωσι τὰ εἴδωλα τῶν Χαναναίων.

Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ ἀποφύγωσιν, εἶχε προστάξειν ὁ Μωϋσῆς τὸν τέλειον ἐξολοθρευμὸν τῶν Χαναναίων. Οἱ εἰς τὴν χώραν μείναντες ἐχθροί των, καὶ τὰ πλησιόχωρα

*) Φυλιστιεὶμ ὀνομάζονται κἄποτε ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα. Συχνάκις δὲ Ἀλλόφυλοι, μ' ὅλον ὅτι ἀλλόφυλοι ἦσαν ὄχι μόνον οὗτοι, ἀλλ' ὅλοι οἱ μὴ Ἰσραηλῖται. Ἰώσηπος ὁ Φλαύιος ὀνομάζει τοὺς Φυλιστιεὶμ τούτους πάντοτε Παλαιστινοὺς, καὶ λέγει τὴν αἰτίαν, ὅτι ἀπὸ Φυλίστου ἀπογόνου τοῦ Νῶε ὠνομάσθη ἡ χώρα ἐκείνη Φυλιστινὴ, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας Παλαιστίνη, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς κατοίκους των ὀνομάζει αὐτὸς Παλαιστινούς. Ἰώσηπ. Ἰουδ. ἀρχ. λόγ. Α'., κεφ. ζ'. Δὲν ἐμιμήθην τὸν Ἰώσηπον οὐδ' εἰς τοῦτο οὐδ' εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετασχημάτισιν τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐσυνηθίσθημεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας γραφῆς νὰ τὰ προφέρωμεν ἄκλιτα, καὶ τοὺς Παλαιστινοὺς νὰ τοὺς ὀνομάζωμεν ἢ ἀλλοφύλους, ἤ, ὡς οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι, Φυλισταίους· Κ.

βασίλεια ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν διχόνοιαν τῶν Ἰουδαίων ἐξουσίαζαν ἄλλοτε μὲν ταύτην, ἄλλοτε δὲ ἐκείνην, καὶ ἄλλοτε πολλὰς ὁμοῦ φυλάς. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ πολίτευμάτων δὲν ὑπῆρχε κἀνεὶς ἀρχηγὸς, ἐνῷ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς ἡγεμόνευσαν μόνον ἐκτάκτως ἕως οὗ νὰ εἰσάξωσι τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, διὰ τοῦτο ἀνεφάνησαν μερικοίτινες ἥρωες, Κριταὶ ὀνομαζόμενοι, ὡς ἐλευθερωταὶ τοῦ λαοῦ των, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θέλομεν μάθειν μόνον τινὰς ἀκριβέστερα εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας ἱστορίαν.

8. Γεδεών.

Ἀφοῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς οἱ Ἰουδαῖοι κατεδουλώθησαν ἀπὸ βασιλέα τινα τῆς Συρίας, ἀπὸ τοὺς Μωαβίτας, ἀπὸ τοὺς Φιλισταίους κτλ. καὶ ἠλευθερώθησαν ἀπὸ ἀνδρείους κριτὰς, ὡς ὁ Γοθονιὴλ καὶ ὁ Ἀὼδ, καὶ μίαν φορὰν ἀπὸ Ἡρωΐνην τινὰ θαυμαστὴν τὴν Δεββῶραν· συνέβη πάλιν νὰ ὑποδουλουθῶσιν ἀπὸ τοὺς Μαδιαμίτας, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν δουλεύσωσιν ἑπτὰ ἔτη. Τοῦτο ἐξέκαυσε τὸν ζῆλον ἀνδρὸς γενναίου ὀνομαζομένου Γεδεὼν, ὥστε κατὰ θείαν προσταγὴν ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ σωτὴρ τοῦ λαοῦ του. Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του ἦτο νὰ κρημνίσῃ εἴδωλον τῶν Μαδιαμιτῶν ὀνομαζόμενον Βάαλ καὶ τὸ θυσιαστήριόν του. Τὸ ἐκρήμνισε μετὰ βοηθῶν του τινῶν τὴν νύκτα. Τὸ πρωῒ ἐζήτουν οἱ δειλοὶ Ἰσραηλῖται ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ τοὺς παραδώσῃ τὸν κακοῦργον. „Οὐδαμῶς," εἶπεν ὁ πατήρ. „Ἐὰν εἶναι Θεὸς ὁ Βάαλ, ἂς κρίνῃ καὶ ἂς κατακρίνῃ αὐτὸς τοὺς συντρίψαντας τὸ εἴδωλον καὶ τὸ θυσιαστήριόν του." Τότε ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ Μαδιαμῖται διὰ νὰ τιμωρήσουν τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὁ Γεδεὼν ἐθάῤῥει εἰς τὰς δυνάμεις του, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θέλει τὸν βοηθήσειν. Ἐδιάλεξε τριακοσίους γενναίους Ἰσραηλίτας, καὶ μὲ αὐτοὺς ἐφώρμησε τὴν νύκτα εἰς τὴν παρεμβολὴν τῶν πολεμίων. Καθεὶς Ἰσραηλίτης ἐβάσταζε στάμνον εἰς τὴν ἀριστερὰν, καὶ ῥομφαίαν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ ἐνῷ ὥρμησαν, ἐσύντριψαν ὅλοι τὰς στάμνους μὲ πάταγον μέγαν καὶ ἐσάλπισαν μὲ κερατίνας σάλπιγγας, καὶ ἀνέκραξαν: „Ῥομφαία εἶναι ἐδῶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Γεδεών." Τότε ἐτράπη εἰς φυγὴν ἡ παρεμβολὴ τῆς Μαδιὰμ, καὶ ὁ Γεδεὼν τοὺς ἐδίωκε. Διαβὰς δὲ τὸν Ἰορδάνην ἐπαρακάλεσε τοὺς κατοίκους τοῦ Σοκχὼθ: „Δότε, φίλοι μου, ἄρτους εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τὸν ἀκολουθοῦντά με, ἐπειδὴ εἶναι πεινασμένος καὶ κουρασμένος. Ἡμεῖς διώκομεν τὸν Ζεβεὲ καὶ Σαλμανὰ, βασιλεῖς Μαδιάμ." Ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίθησαν: „Μήπως οἱ βασιλεῖς Ζεβεὲ καὶ Σαλμανὰ εἶναι εἰς τὰς χεῖρας σου, καὶ μᾶς προστάζεις νὰ σὲ δώσωμεν ἄρτον;" — „Πολλὰ καλὰ," ἀπεκρίθη ὁ Γεδεών. „Ὅταν παραδώσῃ ὁ κύριος εἰς χεῖρας μου τὸν Ζεβεὲ καὶ τὸν Σαλμανὰ, θέλω ἀλωνίσειν εὐθὺς τὰς σάρκας σας μὲ τὰς ἀκάνθας τῆς ἐρήμου."

Ἐπορεύθη μακρύτερα εἰς Φανουὴλ, ἐζήτησε καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἄρτον, καὶ ἔλαβε τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν. Τότε ὥρμησε πεινασμένος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν κατετρόμαξε. καὶ ἐπίασε ζωντανοὺς τὸν Ζεβεὲ καὶ τὸν Σαλμανά. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Φανουὴλ ἐκρήμνισε τὸν πύργον, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὴν χώραν των, καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων ἐφόνευσε. Εἰς δὲ Σοκχὼθ συναθροίσας ὅλους τοὺς πρεσβυτέρους τοὺς ἐμάστιξε γυμνοὺς μὲ ἀκάνθας, καθὼς τοὺς εἶχε φοβερίσειν. „Ἰδοὺ εἶναι εἰς χεῖράς μου, τοὺς εἶπεν, ὁ Ζεβεὲ καὶ ὁ Σαλμανὰ, διὰ τοὺς ὁποίους μὲ ὠνειδίσα-

τε, ὅταν σᾶς ἐζήτησα ἄρτον διὰ τοὺς πεινασμένους στρατιώτας μου." Καὶ ὅλοι ἔτρεμαν τὸν φοβερὸν τοῦτον ἄνδρα.

Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὸν οἶκον του ἐλάλησε πρὸς τοὺς δύω αἰχμαλάτους του : „Ποῖοι τινες ἦσαν οἱ ἄνδρες, τοὺς ὁποίους ἐφονεύσατε εἰς Θαβώρ; — „Ἦσαν ὅμοιοί σου (ἀπεκρίθησαν), καλοὶ καὶ ὡραῖοι ὡς υἱοὶ βασιλέως." — „Ἦσαν ἀδελφοί μου," εἶπεν ὁ Γεδεών. „Ζῇ κύριος, ἐὰν τοὺς ἐφυλάττετε ζωντανούς, μηδ' ἐγὼ ἤθελα φονεύσειν ἐσᾶς." — „Ἀνάστα, υἱέ μου," εἶπε πρὸς τὸν πρωτότοκον υἱόν του Ἰεθὲρ, καὶ φόνευσέ τους." Τὸ παιδάριον ἐφοβήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προσταγὴν τοῦ πατρός του, ἐπειδὴ ἦτο πολλὰ νέον. Μὲ ἀνδρικὴν ἀξίαν ἀπεκρίθησαν οἱ αἰχμάλωτοι βασιλεῖς : „Τοῦτο εἶναι ἔργον ἀνδρὸς, φόνευσέ μας ἐσύ." Καὶ ἔπεσαν καὶ οἱ δύω ὑποκάτω τῆς ῥομφαίας τοῦ νικητοῦ των.

Μετὰ τοῦτο ἐπρόσφεραν οἱ Ἰσραηλῖται εἰς τὸν σωτῆρα των κληρονομικὴν τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, ἀλλ' αὐτὸς τὴν ἀπέβαλε, διὰ νὰ μένῃ μόνος αὐτῶν βασιλεὺς ὁ Θεός. Κανεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ πειράξῃ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Γεδεών. Εἶχε πολλὰς γυναῖκας, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐγέννησεν ἑβδομήκοντα υἱοὺς, καὶ προσέτι ἕνα νόθον ἀπὸ μίαν παλλακὴν τῆς Συχέμ. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἔπεσαν πάλιν οἱ Ἰσραηλῖται εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν γειτόνων των, καὶ πάλιν ἔχασαν τὴν ἐλευθερίαν των.

Οἱ δὲ ἑβδομήκοντα υἱοὶ τοῦ Γεδεὼν ἐπῆραν τὴν ἐξουσίαν ἐπάνω των. Ἀλλ' ὁ νόθος Ἀβιμέλεχ καταπείσας τοὺς συμπατριώτας του Συχεμίτας ἐκλέχθη ἀπ' αὐτοὺς ἡγεμών. Ἐμίσθωσεν ἔπειτα μὲ ἀργύριον ἑβδομήκοντα φονεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καθεὶς ἐφόνευσεν ἕνα ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀδελφῶν τοῦ Ἀβιμέλεχ, καὶ μόνον εἷς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἀλλὰ τρία μόνον ἔτη διήρκεσεν ἡ κυριότης του.

Οἱ Συχεμῖται ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μισθώσας Ἰσραηλίτας στρατιώτας τοὺς ἐκτύπησε, τοὺς ἔκλεισεν εἰς ἕνα πύργον, μαζὴ μὲ τὸν ὁποῖον τοὺς ἔκαυσεν ὅλους. Αὐτὸ τοῦτο ἤθελε νὰ κάμῃ καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Θήβης, οἱ ὁποῖοι εἶχαν πύργον ὅμοιον ὅπου ἠσφαλίσθησαν. Ἀλλ' ἐνῷ ἔβαλλε πῦρ νὰ καύσῃ τὸν πύργον, ἔῤῥιψεν ἄνωθεν γυνὴ μυλονόπετραν καὶ τὸν ἐσύντριψε τὸ κρανίον. Ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἀβιμέλεχ ἔκραξε τὸν ὑπασπιστήν του : „Ἔκβαλε τὴν ῥομφαίαν σου καὶ φόνευσέ με, διὰ νὰ μὴ εἴπωσιν οἱ ἄνθρωποι ὅτι γυνὴ μὲ ἐθανάτωσε." Ὁ ὑπασπιστὴς ὑπήκουσε, καὶ οἱ μαχόμενοι ἰδόντες πεσόντα τὸν Ἀβιμέλεχ εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὑπέστρεψε καθεὶς εἰς τὸν τόπον του.

9. Ἰεφθάε.

Ὁ κακὰ συγκολλημένος καὶ χωρὶς τάξιν ζῶν Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἔγεινε πάλιν εὐθὺς λαφυραγώγημα τῶν Ἀμμωνιτῶν, οἵτινες ἐκακοποίουν ἐξαιρέτως τὰς ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου φυλὰς μὲ ἀδιακόπους προσβολὰς καὶ ἁρπαγάς. Καὶ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν Ἰσραὴλ ἀνὴρ, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς ἐκείνους τοὺς ἅρπαγας. Ἦτο μὲν εἷς, υἱὸς γυναικὸς πόρνης ἐκ Γαλαὰδ, καὶ ἑπομένως νόθος, ὀνόματι Ἰεφθάε, ἀνὴρ μὲ καρδίαν καὶ δύναμιν, ἀλλ' οἱ ἀδελφοί του τὸν εἶχαν ἀποδιώξειν διὰ νὰ μὴ λάβῃ μέρος τῆς κληρονομίας των. Ἐπορεύθη λοιπὸν εἰς τὴν Ἀραβίαν, καὶ ἐκεῖ συντροφεύσας μὲ ὄχλον τινὰ ληστῶν ἔκαμνε θαυμαστὰ κατορθώματα. Τώρα δὲ, ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τῆς πατρίδος του ἦτο μεγάλη, καὶ ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας του διεκηρύττετο εἰς μάκρος καὶ εἰς πλάτος, ἔστειλαν οἱ Γαλααδῖται καὶ

τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ γείνῃ ἀρχηγός των. Ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ ὑπέστρεψε. Πρῶτον λοιπὸν ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀμμωνιτῶν, καὶ τὸν ἠρώτησε μὲ ποῖον δίκαιον εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ χώρα ἦτο ἰδική του πρὶν ἔλθωσιν εἰς αὐτὴν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Ἰεφθάε ἐξήγησεν ἔπειτα κατὰ πλάτος πῶς ἐκυριεύθη ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ ἐδικαιολόγησε τὰς πράξεις τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀμμωνιτῶν δὲν ἐφρόντισεν οὐδεποσῶς, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ ὁ Ἰεφθάε, ἀφοῦ ἔταξεν εἰς τὸν Θεὸν, ἐὰν τοῦ παραδώσῃ εἰς χεῖρας τὸν Ἀμμὼν, νὰ θυσιάσῃ εἰς αὐτὸν ἐπιστρέψας εἰς τὸν οἶκόν του τὸ πρῶτον καλὸν καὶ τίμιόν του, τὸ ὁποῖον ἤθελεν συναντήσειν πρὸ τῆς οἰκίας του.

Κατετρόπωσεν εἰς τὴν μάχην τοὺς πολεμίους, τοὺς ἐκυνήγησεν ἀνάμεσα ἀπὸ εἴκοσι πόλεις, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν του εἰς τὸ χωρίον Μασσηφά. „Καὶ ἰδοὺ ἡ θυγάτηρ του ἡ μονογενὴς ἐξεπορεύετο μὲ τύμπανα καὶ μὲ χοροὺς εἰς προϋπάντησιν τοῦ πατρός της.“ „Ἂ ἂ θυγάτηρ μου, (ἐβόησεν ὁ πατὴρ) μὲ κατετάραξας! Ἤνοιξα τὸ στόμα μου εἰς τὸν Θεὸν, καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἀναιρέσω τὸν λόγον μου.“ Ἡ παρθένος ἀπεκρίθη: „Πάτερ, ἤνοιξας τὸ στόμα σου εἰς τὸν Θεόν; κάμε εἰς ἐμὲ ὅ, τι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στόμα σου, ἐπειδὴ ὁ κύριος σὲ ἔδωκεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου.“ Τότε εἶπε τὸ πρᾶγμα ὅλον εἰς τὴν ἀθλίαν, καὶ ὅλοι οἱ παρόντες ἤκουαν θρηνοῦντες. „Ἄφες με, τὸν ἐπαρακάλεσε, νὰ ὑπάγω δύω μῆνας εἰς τὰ ὄρη διὰ νὰ κλαύσω μετὰ τῶν συνεταιρίδων μου τὰ παρθένιά μου.“ Ὕπηγε, καὶ ὑπέστρεψε καὶ ὠλοκαυτώθη ἀφοῦ ἐσφάγη ἀπὸ τὸν πατέρα της *). Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας

*) Ἀνθρώπων θυσιάσεις ἦσαν αὐστηρῶς ἀπηγορευμέναι ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν ὡς Χαναναίων ἀπανθρωπία, καὶ τοῦ Ἰεφθάε ἡ πρᾶξις φαίνεται μίμησις ξένης θρησκείας.

ταύτης ἑώρταζαν αἱ θυγατέρες τοῦ Ἰσραὴλ πολὺν καιρὸν ἔπειτα τέσσαρας ἡμέρας κατ' ἔτος, ὁπότε ὑπήγαιναν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐθρήνουν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰεφθάε.

10. Σαμψὼν ὁ ῥωμαλαῖος.

Ἄλλην φορὰν πάλιν ἐκατήντησαν πολλαὶ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν δουλείαν τῶν Φυλισταίων, οἵτινες εἰσέβαλαν ἐχθρικῶς εἰς τὴν χώραν των, καὶ ἐμεταχειρίζοντο ὅλα τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰ κτήματα ὡς ἰδικά των. Τότε ἐγεννήθη ἐκ τῆς φυλῆς Δὰν σωτὴρ αὐτῶν μὲ τερπνὴν τινὰ ῥωμαλαιότητα, τοῦ ὁποίου ἡ θαυμάσιος ζωὴ ἔλαβε θαυμαστὴν καὶ τὴν ἀρχήν της. Οὗτος ἦτο ὁ περιβόητος Σαμψών.

Ἡ μήτηρ του πολὺν καιρὸν στειρεύουσα ἶδε μίαν φορὰν ἄγγελον κυρίου, ἐνῷ ἦτο μόνη. Δὲν τὸν ἠρώτησεν οὔτε πῶς ὀνομάζεται οὔτε πόθεν ἔρχεται. Ἤκουσεν ἀπ' αὐτὸν, ὅτι θέλει γεννήσειν υἱὸν, ὅς τις μέλλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Φυλισταίων. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀφιερωμένος ἐκ κοιλίας μητρός του εἰς τὸν Θεὸν, καὶ σίδηρος (ξυράφι) νὰ μὴ ἀναβῇ εἰς τὴν κεφαλήν του. Χαίρουσα ἡ γυνὴ ὑπῆγε πρὸς τὸν ἄνδρα της Μανωὲ, καὶ τοῦ ἐδιηγήθη τὴν πρόῤῥησιν τοῦ ἀγγέλου. Τότε ἐπροσευχήθη ὁ Μανωὲ εἰς τὸν κύριον καὶ εἶπε: „Κύριε, πέμψε μας πάλιν τὸν ἄγγελόν σου νὰ μᾶς συμβουλεύσῃ πῶς νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ τεχθησόμενον παιδίον.“ Ὁ κύριος εἰσήκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Μανωὲ, καὶ ὁ ἄγγελος ἦλθε πάλιν εἰς τὴν γυναῖκα, ἐνῷ ἦτο μόνη της εἰς τὸν ἀγρόν. Ἡ δὲ ἔδραμε καὶ ἐφώνησε τὸν ἄνδρα της, ὅς τις ἐσηκώθη εὐθὺς καὶ ἠκολούθησε τὴν γυναῖκά του, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν ἄγγελον καὶ

εἶπε : Σὺ εἶσαι ὁ ἀνὴρ ὁ λαλήσας πρὸς τὴν γυναῖκα μου; καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος, Ἐγώ. — καὶ ὁ Μανωὲ εἶπεν : Ἐὰν γείνῃ ὁ λόγος σου, πῶς νὰ θρέψωμεν τὸ παιδίον, καὶ τί θέλει εἶσθαι τὸ ἔργον του ; — Ὁ ἄγγελος κυρίου εἶπε : Νὰ μὴ φάγῃ ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ἄμπελον, νὰ μὴ πίῃ οἶνον καὶ νὰ μὴ φάγῃ κἀνὲν ἀκάθαρτον. Ὁ Μανωὲ εἶπε πρὸς τὸν ἄγγελον κυρίου : Μεῖνε ἐδῶ ἕως οὗ νὰ ψήσωμεν ἔριφον· ὁ δὲ ἄγγελος κυρίου ἀπεκρίθη εἰς τὸν Μανωέ : Ἐὰν μείνω, δὲν θέλω φάγειν ἀπὸ τὰ φαγητά σου· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς, πρόσφερε ὁλοκαύτωμα εἰς κύριον τὸν Θεόν. Καὶ ὁ Μανωὲ εἶπε : Τί εἶναι τὸ ὄνομά σου; διὰ νὰ σὲ δοξάσωμεν ὅταν πληρωθῇ ὁ λόγος σου. Ὁ δὲ ἄγγελος ἀπεκρίθη : Διὰ τί ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου ; καὶ αὐτὸ εἶναι θαυμαστόν! — Καὶ ἔλαβεν ὁ Μανωὲ τὴν ἔριφον, καὶ τὴν ἐθυσίασεν εἰς τὸν κύριον ἐπάνω πέτρας, καὶ ἰδοὺ ἡ φλὸξ ἀνέβη ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ μὲ τὴν φλόγα ἀνέβη καὶ ὁ ἄγγελος κυρίου. Βλέποντες δὲ τοῦτο ὁ Μανωὲ καὶ ἡ γυνή του ἔπεσαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγνώρισαν ὅτι ἦτο ἄγγελος κυρίου. Καὶ ἡ γυνὴ συλλαβοῦσα ἐγέννησεν υἱὸν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν Σαμψὼν, καὶ τὸν ἀφιέρωσαν εἰς τὸν Θεόν. Ὠνομάζοντο δὲ οἱ ἱεροὶ τοῦ Θεοῦ Ναζωραῖοι, καὶ δὲν ἔτρωγαν τινὰ φαγητὰ ὡς ἀκάθαρτα, οὐδ' ἐκούρευαν τὴν κεφαλήν των.

Αὐξηθεὶς δὲ ὁ Σαμψὼν ἀπέκτησε γιγαντικὴν τινὰ ῥωμαλαιότητα καὶ δύναμιν. Ὑπήγαινε μίαν φορὰν νὰ χαιρετήσῃ τὴν νύμφην του εἰς τὸ χωρίον Θεμναθὰ· καὶ ἰδοὺ σκύμνος λέοντος ὠρυόμενος ἐναντίον του. Καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἦλθεν εἰς αὐτὸν, καὶ συνέτριψε τὸν λέοντα ὡσὰν ἐρίφιον, καὶ δὲν εἶχε μ' ὅλον τοῦτο τίποτε εἰς τὰς χεῖράς του. Ὑπῆγεν ἔπειτα εἰς τὴν νύμφην του, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε οὔτ' εἰς αὐ-

τὴν οὔτ' εἰς τοὺς γονεῖς του περὶ τῆς ἡρωϊκῆς πράξεώς του.

Τοῦ Σαμψὼν ἡ νύμφη ἦτο Φυλισταία. Τοῦτο
δὲν ἤρεσκε τοὺς γονεῖς του· διότι δὲν ἤξευραν ὅτι
εἶναι θέλημα κυρίου· καὶ ὅτι ἐζήτει ὁ Σαμψὼν αἰ-
τίαν εἰς τοὺς ἀλλοφύλους διὰ νὰ λυτρώσῃ ἀπ' αὐ-
τοὺς τὸν Ἰσραήλ· διὰ τοῦτο ἐπέμενεν, ἕως οὗ ἔλα-
βε τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων του. Ὑπήγαινε λοι-
πὸν πάλιν εἰς Θαμναθὰ, καὶ ἐπέρασεν ἀπὸ τὸ πτῶ-
μα τοῦ λέοντος· καὶ ἰδοὺ συναγωγὴ μελισσῶν εἰς
τὸ στόμα τοῦ λέοντος καὶ μέλι. Ἔλαβεν ἀπὸ τὸ
μέλι καὶ ἔφαγε, καὶ ὑπῆγε νὰ νυμφευθῇ τὴν ἀγα-
πητικήν του. Ἑπτὰ ἡμέρας ἔπρεπε νὰ διαρκέσῃ ὁ γά-
μος, καὶ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ἔπρεπε νὰ
ἔχῃ τριάκοντα κλητοὺς νεανίσκους, φίλους τοῦ νυμ-
φίου, πάντοτε εἰς τὴν τράπεζαν. Εἰς τούτους, κατὰ
συνήθειαν Ἀσιανὴν, ἐπρόβαλε τὴν εὕρεσιν τοῦ μέλι-
τός του ὡς αἴνιγμα. Ἐὰν λύσητε τὸ αἴνιγμα, τοὺς
εἶπε, θέλω σᾶς δώσειν τριάκοντα σινδόνας καὶ τριά-
κοντα ἱμάτια (ἤγουν ὑποκάμισα καὶ ἐπανωφόρια)· εἰ
δὲ μὴ, θέλετε δώσειν ἐσεῖς εἰς ἐμὲ τοσαῦτα ὀθόνια
καὶ ἱμάτια. — Εἰπὲ τὸ αἴνιγμά σου, εἶπαν ἐκεῖνοι· ὁ
δὲ Σαμψὼν εἶπε : Τί βρωτὸν ἐξῆλθεν ἐκ τρώγοντος,
καὶ ἐξ ἰσχυροῦ γλυκύ;

Οἱ τριάκοντα Φυλισταῖοι τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἐκεφαλοπόνουν μὴ δυνάμενοι νὰ λύσωσι τὸ αἴνιγμα. Τελευταῖον ὀργισθέντες εἶπαν κρυφίως εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Σαμψὼν : Ἀπάτησον τὸν ἄνδρα σου νὰ σ' ἐξηγήσῃ τὸ αἴνιγμα καὶ νὰ μᾶς τὸ εἴπῃς· εἰ δὲ μὴ, θέλομεν κατακαύσειν τὸν οἶκόν σου. Μᾶς ἐκαλέσατε ἐδῶ διὰ νὰ μᾶς πτωχύνητε;

Τότε ἔκλαυσε πολὺ ἡ γυνὴ παρακαλοῦσα τὸν ἄνδρα της νὰ τῆς ἐξηγήσῃ τὸ αἴνιγμα. Τρεῖς ἡμέρας τὴν ἀντεστάθη ὁ Σαμψὼν, ἀλλὰ τελευταῖον τῆς τὸ

ἐμαρτύρησε. Εὐθὺς ἐκείνη τὸ εἶπεν εἰς τοὺς ὁμοφύλους της, καὶ κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἶπαν οὗτοι πρὸς τὸν Σαμψών : Τί γλυκύτερον μέλιτος, καὶ τί ἰσχυρότερον λέοντος; Ἐὰν δὲν ὠργόνετε μὲ τὴν δάμαλίν μου, τοὺς εἶπε, δὲν ἐλύετε ποτὲ τὸ αἴνιγμα.

Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τοὺς δώσῃ τὰς τριάκοντα ἐνδυμασίας. Καὶ πνεῦμα κυρίου ἦλθεν εἰς αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ὑπῆγεν εἰς Ἀσκάλωνα, ἐσκότωσε τριάκοντα Φυλισταίους, τοὺς ἐγύμνωσε, καὶ ἔδωκε τὰ ἐνδύματάτων εἰς τοὺς λύσαντας τὸ αἴνιγμα· καὶ ὀργισθεὶς ὑπῆγεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός του, ἀφοῦ παρέδωκε τὴν γυναῖκατου εἰς ἕνα τῶν συνομηλίκων φίλων του.

Μετάτινα χρόνον, περὶ τὸν θερισμὸν τῶν σίτων, ἐνθυμήθη ὁ Σαμψὼν τὴν γυναῖκα του, ὑπῆγε νὰ τὴν χαιρετήσῃ, καὶ τῆς ἔφερεν ἐρίφιον. Ἀλλ' ὁ πατήρ της δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἐμβιβάσῃ εἰς τὸν οἶκον του· „Ἐνόμισα, τοῦ εἶπεν, ὅτι τὴν ἐμίσησας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἔδωκα εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς φίλους σου. Ἔχει ὅμως ἀδελφὴν νεωτέραν· ἐὰν θέλῃς λάβε την εἰς γυναῖκα σου.“ Τότε εἶπεν ὁ Σαμψών : Εἶμαι ἀθῶος, ἐὰν βλάψω τοὺς ἀλλοφύλους. Ἐκβῆκεν εὐθὺς ἔξω, καὶ ἐπίασε τριακοσίας ἀλώπεκας ἢ ἡμέρους λύκους, οἱ ὁποῖοι περιφέρονται ἀγεληδὸν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐκείνας χώρας, τὰς ἔδεσε κατὰ δύω μίαν μὲ τὴν ἄλλην ἀπὸ τὰς οὐρὰς, καὶ ἔβαλε μεταξὺ δύω οὐρῶν μίαν ἀναμμένην λαμπάδα, καὶ οὕτω τὰς ἀπέλυσεν εἰς τοὺς ἀγρούς· οἱ στάχυες ἄναψαν, καὶ ὅλα τὰ γεννήματα ἐτεφρώθησαν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐλαῖαι καὶ αἱ ἄμπελοι κατεφαγώθησαν ἀπὸ τὰς φλόγας.

Τίς ἐποίησε ταῦτα; ἔκραξαν μὲ μανίαν οἱ ἀλ-
λόφυλοι. Ὁ Σαμψὼν — ἐπειδὴ τοῦ ἐπῆραν τὴν
γυναῖκα του. Τότε συναχθέντες οἱ ἀλλόφυλοι ἔκαυ-
σαν τὸν οἶκον τοῦ πενθεροῦ του μαζὴ μ' αὐτὸν καὶ
τὴν κόρην του. Ἀλλ' ὁ Σαμψὼν τοὺς ἔδειρε σκληρὰ
ὅλους, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του. Οἱ δὲ
Φυλισταῖοι ἔδραμαν μὲ στρατεύματα κατὰ τῆς φυλῆς
Ἰούδα, καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν χώραν Λεχί. Τί
θέλετε ἀπὸ ἡμᾶς; εἶπαν οἱ Ἰσραηλῖται. — Τὸν Σαμ-
ψὼν, ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι. Ποῦ εἶναι τος; — Ἐκρύ-
βη, εἶπαν, εἰς μίαν τρύπαν τοῦ ὄρους Ἠσάμ. —
Ἐκεῖ ὑπῆγαν πρῶτον τρισχίλιοι ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα,
καὶ τοῦ εἶπαν : Δὲν ἐξεύρεις, ὅτι οἱ ἀλλόφυλοι
μᾶς ἐξουσιάζουσι; Διὰ τί μᾶς ἔκαμες τὸ κακὸν τοῦ-
το; Καθὼς ἔκαμαν ἐκεῖνοι εἰς ἐμὲ, οὕτως ἔκαμα καὶ
ἐγὼ εἰς αὐτοὺς, εἶπεν ὁ Σαμψών.

Ἤλθαμεν, τοῦ εἶπαν ἐκεῖνοι, νὰ σὲ δέσωμεν
καὶ νὰ σὲ παραδώσωμεν εἰς τοὺς ἀλλοφύλους.

„Ὀμόσατέ με, εἶπεν ὁ Σαμψὼν, ὅτι δὲν θέλετε
μὲ φονεύσειν,“ καὶ τοὺς ἀφῆκε νὰ τοῦ δέσωσι τὰς
χεῖρας μὲ καινούρια σχοινία. Οὕτω κατεβίβασαν
τὸν Σαμψὼν ἀπὸ τὸ ὄρος, καὶ οἱ ἀλλόφυλοι ἠλά-
λαξαν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' εὐθὼς ἀποῦ ἦλθε πλησίον
των ὁ Σαμψὼν, διέῤῥηξε μὲ θαυμαστὴν δύναμιν τὰ
σχοινία, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς βραχίονάς του ὡς
καιόμενα στυπτία. Καὶ λαβὼν σιαγόνα ὄνου ἐῤῥιμέ-
νην καταγῆς, ἐσκότωσε μὲ αὐτὴν χιλίους ἀλλοφύ-
λους. „Τοὺς ἐξήλειψα μὲ σιαγόνα ὄνου,“ εἶπεν ὁ
Σαμψών· μὲ σιαγόνα ὄνου ἐσκότωσα χιλίους·“ καὶ
ὠνόμασε τὸν τόπον ἐκεῖνον Ἀναίρεσιν σιαγόνος.

Ἐδίψασεν ὅμως τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπερβολι-
κὰ, καὶ εἶπε πρὸς κύριον τὸν Θεόν : Μεγάλην σω-
τηρίαν ἔκαμες, κύριε, μὲ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου σου·
μὴ μ' ἀφήσῃς τώρα νὰ ἀποθάνω τῆς δίψας, ἢ ἀπὸ
ἀτονίαν νὰ πέσω εἰς τὰς χεῖρας τῶν Φυλισταίων! καὶ

ἰδοὺ ἔσχισεν ὁ Θεὸς τὸν λάκκον τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη σιαγὼν, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβρυσεν ὕδωρ. Καὶ ἀφοῦ ἔπιεν, ἐπέστρεψε πάλιν τὸ πνεῦμα του καὶ ἔζησε. Διὰ τοῦτο (λέγει ἡ βίβλος τῶν Κριτῶν) ὀνομάζεται ἡ πηγὴ ἐκείνη ἕως τῆς σήμερον Πηγὴ τοῦ ἐπικαλουμένου.

Ἄλλην φορὰν πάλιν ὑπῆγεν εἰς χωρίον ὀνομαζόμενον Γάζαν, καὶ κατέλυσεν εἰς γυναῖκα τινά. Ἐπειδὴ ἦτο ἑσπέρα καὶ σκότος, ἐστοχάσθησαν οἱ ἀλλόφυλοι νὰ κλείσωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως, καὶ τὸ πρωῒ ὅταν ἀναχωρῇ νὰ τὸν πιάσωσιν ἀσφαλέστατα. Ἡσύχαζαν τὴν νύκτα προσμένοντες νὰ φέξῃ ἡ ἡμέρα. Ἀλλ' ὁ Σαμφὼν σηκωθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ τὸ μεσονύκτιον, καὶ εὑρὼν τὰς πύλας κλεισμένας, ἐπίασε τὰς θύρας μὲ τὰς χεῖρας του, τὰς ἐξέσπασεν ἀπὸ τὸν τόπον των μαζὴ μὲ τοὺς σταθμοὺς, τὰς ἐβάστασεν εἰς τοὺς ὤμους του, καὶ τὰς ἀνέφερεν εἰς ὑψηλόν τι ὄρος.

Ἄλλοτε πάλιν ἠγάπησε γυναῖκα ὀνομαζομένην Δαλιδάν. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων ἤξευραν, ὅτι ἐσύχναζεν εἰς αὐτὴν, καὶ τῆς ὑπεσχέθησαν χίλια ἑκατὸν ἀργύρια, ἐὰν ἀπατήσῃ τὸν ἀγαπητικόν της καὶ μάθῃ ἀπ' αὐτὸν ποῦ εὑρίσκεται ἡ μεγάλη του ἰσχύς. Εἰπέμε, τὸν ἠρώτησεν ἡ Δαλιδὰ, ἀγαπητέμου ποῦ εἶναι ἡ ἰσχύς σου, καὶ μὲ τί ἐμπορεῖ τις νὰ σὲ δέσῃ καὶ νὰ σὲ νικήσῃ;

Ὁ Σαμφὼν τῆς ἀπεκρίθη : Ἐὰν μὲ δέσωσι μὲ ἑπτὰ χορδὰς ὑγρὰς, μὴ ἐφθαρμένας, θέλω ἀσθενήσειν καὶ γενῆν ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Τότε οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων ἔφεραν εἰς αὐτὴν ἑπτὰ χορδὰς, καὶ ἐκείνη τὸν ἔδεσε μὲ αὐτάς. Εἰς τὴν κάμαράν της ἦσαν κρυμμένοι ἀλλόφυλοι παραμονεύοντες.

Ἡ δὲ Δαλιδὰ ἔκραξεν : Οἱ ἀλλόφυλοι ἦλθαν ἐναντίον σου, Σαμφών. Καὶ αὐτὸς διέῤῥηξεν εὐκολώτατα τὰς νευρὰς, καὶ οἱ ἀπατηθέντες ἔφυγαν.

Μὲ ἐψευμάτισες, εἶπεν ἡ Δαλιδά. Εἰπέμε τώρα τὴν ἀλήθειαν, μὲ τί ἐμπορεῖ τις νὰ σὲ ἀδυνατίσῃ;

Ἐὰν μὲ δέσωσι, τῆς ἀπεκρίθη, μὲ σχοινία καινούρια, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν ἔγεινε ποτὲ κἀνὲν ἔργον, θέλω γείνειν ἀδύνατος καθὼς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. — Τὸ ἔκαμεν· ἦλθαν οἱ ἀλλόφυλοι, ἀλλ' ὁ Σαμφὼν ἔσπασε τὰ καινούρια σχοινία ὡσὰν ἓν ῥάμμα.

Τότε ὡμίλησεν ἡ Δαλιδὰ : Κακὲ ἄνερ, πάλιν μ' ἐπλάνησας, καὶ μὲ εἶπες ψεύματα. Εἰπέ με εἰλικρινῶς τώρα, καὶ μή με πλανᾷς πλέον.

Μετὰ χαρᾶς, τῆς ἀπεκρίθη : Ἐὰν πλέξῃς τὰ μαλλία τῆς κεφαλῆς μου, καὶ διὰ τῶν πλεξίδων μὲ καρφώσῃς εἰς τὸν τοῖχον ἐνῷ κοιμῶμαι, δὲν θέλω δυνηθῆν νὰ ταραχθῶ.

Ἔκαμε καὶ τοῦτο ἡ νεᾶνις. Ἀλλ' ὅταν εἰσῆλθαν οἱ ἀλλόφυλοι, ἐξύπνισεν ὁ Σαμφὼν, καὶ εὐθὺς κινήσας τὴν κεφαλὴν ἀπέλυσε τὰς πλεξίδας του ἀπὸ τὰ καρφία.

Τότε εἶπεν ἡ Δαλιδά : Πῶς λέγεις ὅτι μὲ ἀγαπᾷς, ἐνῷ δὲν εἶσαι εἰλικρινὴς καὶ πιστὸς εἰς ἐμέ; Τρεῖς φοραῖς μὲ ἠπάτησας Εἰπέμε τέλος πάντων τὴν ἀλήθειαν. — Τὸν ἐβασάνιζεν ἡμέραν καὶ νύκτα μὲ κολακείας καὶ τὸν κατέθλιβεν, ἕως οὗ ἐταλαιπώρησε τὴν ψυχήν του ἕως θανάτου. Τότε ἤνοιξε τελευταῖον ὅλην του τὴν καρδίαν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν : Σίδηρος δὲν ἀνέβη εἰς τὴν κεφαλήν μου, ἐπειδὴ εἶμαι παιδιόθεν Ναζωραῖος τοῦ κυρίου. Ἐὰν λοιπὸν παραβῶ τὸν θεῖον νόμον, καὶ ξυρίσω τὴν κόμην μου, θέλει φύγειν ἀπ' ἐμὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἰσχύς μου.

Ἤκουσε ταῦτα ἡ προδότρια, καὶ τὰ ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Φυλισταίους, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν εὐθὺς φέροντες μαζήτων καὶ τὰ ἀργύρια. Καὶ αὕτη τὸν ἀπεκοίμισεν εἰς τὰ γόνατά της, καὶ ἔνευσεν εἰς ἕνα, ὅςτις τοῦ ἐξύρισε τὰς ἑπτὰ μεγάλας πλεξίδας του. „Οἱ ἀλλόφυλοι ἦλθαν,“ ἐφώναξε μεγάλως ἡ Δαλιδά. Ἐξύπνισεν ὁ Σαμψὼν, καὶ ἐστοχάζετο: Θέλω ἐκτιναχθῆν, ὡς ἄλλοτε, καὶ θέλω συντρίψειν τοὺς ἐλεεινοὺς τούτους, καὶ δὲν ἤξευρεν ὅτι „ὁ κύριος ἀπέστη ἐπάνωθεν αὐτοῦ.“ Καὶ κρατήσαντες αὐτὸν οἱ ἀλλόφυλοι ἐξέκοψαν τοὺς ὀφθαλμούς του, τὸν κατέβασαν εἰς τὴν Γάζαν τυφλὸν, τὸν ἔδεσαν μὲ ἁλύσεις, καὶ τὸν ἔβαλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον διὰ νὰ στρέφῃ ἐκεῖ τὸν μῦλον.

Ἀλλ' εἰς τὸ δεσμωτήριον ἤρχισε νὰ αὐξάνῃ ἡ κόμη του· καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων ἐσυνάχθησαν νὰ θυσιάσωσι μέγα θυσίασμα εἰς τὸν θεὸν αὐτῶν Δαγὼν, καὶ νὰ εὐφρανθῶσι λέγοντες: „Ἔδωκεν ὁ θεὸς εἰς τὰς χεῖρας μας τὸν ἐχθρόν μας Σαμψὼν, ὅςτις ἠρήμονε τὴν γῆν μας, καὶ μᾶς ἐσκότονε·“ καὶ μεθυσθέντες εἶπαν: „Ἂς καλέσωμεν ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον τὸν Σαμψὼν διὰ νὰ χορεύσῃ ἔμπροσθέν μας.“ Ἔφεραν ἐκεῖ τὸν ἄθλιον.

Ὁ τυφλὸς εἶπε πρὸς τὸν παῖδα, ὅςτις τὸν ὡδήγει ἀπὸ τὴν χεῖρα: Φέρε με μεταξὺ τῶν δύω κιόνων ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ οἶκος, διὰ νὰ σταθῶ ἐκεῖ.“ Ὁ οἶκος ἦτο πλήρης ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων ἐκεῖ, καὶ ἐπάνω εἰς τὸ δῶμα ἔστεκαν τρισχίλιοι περίπου ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐπερίπαιζαν τὸν Σαμψών. Καὶ ἔκλαυσεν ὁ Σαμψὼν πρὸς κύριον μυστικῶς καὶ εἶπε: „Μνήσθητί μου, Θεέ μου, καὶ ἐνίσχυσόν με καὶ ταύτην τὴν φορὰν διὰ νὰ ἀνταποδώσω διὰ μιᾶς τὴν

ἐκδίκησιν εἰς τοὺς ἀλλοφύλους περὶ τῶν δύω μου ὀφθαλμῶν.“ — Περιέλαβεν ἔπειτα τοὺς δύω κίονας τὸν ἕνα μὲ τὴν δεξιὰν καὶ τὸν ἄλλον μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, καὶ εἶπεν: „Ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων.“ Ἔσεισε τοὺς κίονας, καὶ ἐκρήμνισε τὸν οἶκον ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ὅλους τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους· καὶ ἦσαν οἱ ἀποθανόντες, τοὺς ὁποίους ἐθανάτωσεν εἰς τὸν θάνατόν του περισσότεροι παρ' ὅσους ἐθανάτωσεν εἰς τὴν ζωήν του. — Ἔκρινε δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σαμψὼν εἴκοσιν ἔτη.

---

11. Σαμουήλ.

Οἱ χρόνοι, ὁπότε ἔλαμψαν ὡς ἀστέρες οἱ μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντες ἥρωες, δὲν ἦσαν οἱ εὐτυχεῖς ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους προΐδε καὶ προεῖπεν εἰς τὸν λαόν του ὁ Μωϋσῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν λαόν του, ἐμαραίνετο καὶ ἐνεκροῦτο κατ' ὀλίγον. Ἡ εἰδωλολατρεία ἐλάμβανε τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ λατρείας. Ἡ ὁμόνοια ἐξέλιπε, καὶ ἡ πτῶσις αὕτη τῶν χρηστῶν ἠθῶν συνέβαινε κατὰ τοὺς χρόνους, ὁπότε ἀρχιεράτευεν ὁ Ἡλί. Ὁ λαὸς ἦτο χωρὶς δραστήριον ἀρχηγὸν, καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡλὶ ἐβεβήλωσαν τὸ ἱερὸν, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ εἰσῆλθεν ὁ λαὸς εἰς τὴν Χαναὰν, ἦτο ἀκόμη εἰς Σηλὼμ εἰς τὴν φυλὴν Ἐφραῒμ *) καὶ οἱ

*) Τὸ πρωτεῖον, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἐκ τούτου ἡ φυλὴ τοῦ Ἐφραῒμ, ἐγέννησε μῖσος μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς τοῦ Ἰούδα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε πολλὰ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν.

θεοσεβεῖς οἱ ἐρχόμενοι διὰ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸ θυσιαστήριον ὁλοκαυτώματα ἐλυποῦντο ἐκ καρδίας.

Οἱ πολιτικοὶ δεσμοὶ εἶχαν δαλυθῆν. Μία βδελυκτὴ πρᾶξις γενομένη εἰς γυναῖκα Λευΐτου ἄναψεν ἐμφύλιον πόλεμον, ὅπου ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐξολοθρευθῇ ὅλη τοῦ Βενιαμὶν ἡ φυλή· λιμὸς καὶ ἄλλα κακὰ ἔδειχναν, ὅτι δὲν ἐδιετηροῦντο τὰ σοφὰ τοῦ Μωϋσέως παραγγέλματα. Οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ μάλιστα οἱ Φυλισταῖοι ἐθριάμβευαν, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐνικήθησαν εἰς πολλὰς μάχας· τὸ δὲ χειρότερον, ὅταν τελευταῖον ἐξήγαγον τὴν κιβωτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐδοκίμαζαν νὰ δώσωσι νέαν μάχην, ἔπεσε καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ ἱερὰ σκηνὴ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔμεινεν εἴκοσιν ἔτη εἰς αὐτούς, ἕως οὗ τὰ ἔδωκαν ὀπίσω οἱ Φυλισταῖοι αὐτοί, τιμωρούμενοι καὶ βασανιζόμενοι ἀπὸ τὸν Θεόν. Τότε ἐφάνη πάλιν ἐν πνεύματι Μωϋσέως ἀνὴρ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, ὁ περίφημος Σαμουήλ.

Ἦτο ἐκ γενετῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀφιερωμένος ἀπὸ τὴν θεοσεβῆ μητέρα του, ἥτις τὸν ἐγέννησε μετὰ πολυχρόνιον στείρωσιν, καὶ ἀναθρεμμένος εἰς τὸν ναόν. Ἐκεῖ ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἐπροστάχθη ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ φέρῃ εὐτυχεῖς χρόνους εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν. Τὸ πρῶτον εἰς τοῦτο βῆμα ἦτο νὰ λατρεύῃ πάλιν ὁ Ἰσραὴλ μόνον τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν γῆν τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν, τὸν Βάαλ καὶ τὴν Ἀστάρτην. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπανῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἱερὸν, ἔμελλε νὰ συντελῇ εἰς ἕνωσιν τῶν φυλῶν διὰ τῆς κοινῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας. Ὑπεχρεώθη δὲ ὁ Ἰσραηλιτικὸς ὅλος λαὸς νὰ συνέλθῃ εἰς μίαν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε συγκαλέσειν πανηγυρικῶς ὁ Σαμουὴλ διὰ ταύτην τὴν λατρείαν. Ὁ Σαμουὴλ ἐκλέχθη ἐν ταυτῷ κριτὴς τοῦ λαοῦ, καὶ, εἴτε κατὰ τὸ παρὸν εἴτε ἀφοῦ ἐφάνη ἡ

ἐμπειρία καὶ ἀξιότης του, ἀπεφασίσθη νὰ μείνῃ διὰ βίου.

Ὅταν ἐσυνάχθησαν οἱ Ἰουδαῖοι διὰ νὰ ὁρκισθῶσι τὴν παλαιὰν αὐτῶν, εἰς τοὺς ἀλλοφύλους φοβερὰν ἕνωσιν, ὥρμησαν εὐθὺς κατ' αὐτῶν οἱ ἀλλόφυλοι. Ὁ Σαμουὴλ ὅμως τοὺς ἐκτύπησε τόσον, ὥστε ἔκτοτε δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ περάσωσι τὰ σύνορα τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ ὄχι μόνον ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἔχαναν καὶ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχαν κυριεύσειν ἀπ' αὐτούς. Ὁ καρπὸς ταύτης τῆς νίκης καὶ ἄλλων εὐτυχῶν πολέμων ἦτο ἔντιμος εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ἔκλεισαν μὲ ἄλλα γειτονικά των ἔθνη. Τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τῶν φυλῶν ἐστερέονεν ὁ Σαμουὴλ διὰ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπροσωπολήπτου δικαιοδοσίας του· τὸ δὲ πνεῦμα των ἤρχισε νὰ τὸ καλλιεργῇ διὰ τῆς θεόθεν γενομένης ἀποστολῆς τῶν προφητῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι ἄνδρες, διὰ τῶν ὁποίων ἐλάλει καὶ ἐνήργει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν.

Οἱ προφῆται εἶχαν καθῆκον καὶ ἔργον των νὰ διδάσκωσι δημοσίως τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀρετὴν, καὶ ἐπομένως ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες τοὺς ὁποίους ἡμεῖς λέγομεν σοφούς. Μὲ τόλμην καὶ δύναμιν ἠδύναντο νὰ φρονηματίζωσι τὸν λαὸν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἱεράτου καθήκοντα· οἱ λόγοι των ἦσαν ὑψηλοὶ καὶ ἐνθουσιώδεις· προτρεπτικοὶ εἰς τὴν ἀρετήν· φεκτικοὶ τῆς κακίας, καὶ ἀποβλέποντες εἰς μυστηριωδέστατον μέλλον.

Ὁ Σαμουὴλ ἐκατέστησε σχολὴν προφητῶν, ἤγουν ἐσύναζε νέους, καὶ τοὺς ἐγύμναζεν εἰς ὅλα, ὅσα συναπετέλουν τὴν Ἰουδαϊκὴν σοφίαν, τὸ μὲν διὰ νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν παιδείαν εἰς τὸ ἔθνος, τὸ δὲ καὶ νὰ ἀντιτάξῃ κἄποιαν ἀντιρροπίαν εἰς τὸ τάγμα τῶν ἱερέων, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν ἀρχιερέα. Ἡ δίαιτα τῶν προφητῶν ἦτο λιτή· τὰ ἐνδύματά

των ταπεινὰ, καὶ αἱ κατοικίαι των καλύβαι. Αἱ σωζόμεναι ὅμως προφητεῖαι εἶναι ὅλαι ἐκ τῶν χρόνων, ὁπότε ἦσαν χωρισμέναι αἱ βασιλεῖαι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα.

---

12. Ὁ Βασιλεὺς Σαούλ.

Ὅταν ἐγήρασεν ὁ Σαμουὴλ, διηγεῖται ἡ ἁγία γραφὴ, ἔκαμε κριτὰς τοὺς δύω υἱούς του, ἴσως διὰ νὰ καταστήσῃ εἰς τὴν οἰκογένειάν του κληρονομικὸν τὸ τοῦ κριτοῦ ἀξίωμα. Οἱ υἱοί του ὅμως δὲν ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη τοῦ πατρός των, ἀλλὰ διέστρεψαν τὸ δίκαιον. Τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὴν φυλὴν Ἐφραῒμ ζηλοτυπία ἐκίνησαν τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοῦ Σαμουήλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν ταυτῷ ἐγνώρισαν καὶ εἰς τοὺς γείτονάς των ἴδαν τὸ παράδειγμα, ὅτι εἷς καθολικὸς κύριος ἢ βασιλεὺς ἦτο ἡ μόνη σωτηρία των εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὑπῆγαν καὶ εἶπαν πρὸς τὸν Σαμουήλ : „Δός μας βασιλέα νὰ μᾶς κρίνῃ, καθὼς ἔχουν καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη.“

Ὁ Σαμουὴλ ἐδυσαρεστήθη εἰς τοῦτο, καὶ κατὰ θείαν προσταγὴν τοὺς ἐπαρακίνησεν εἰς ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας ἐνῷ τοὺς ἐζωγράφησε τὰ κακὰ τῆς δεσποτείας. „Ταῦτα εἶναι τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως, εἶπε : Θέλει λάβειν τοὺς υἱούς σας καὶ θέλει τοὺς βάλειν εἰς τὰ ἁμάξιά του, ἢ θέλει τοὺς κάμειν ἱππεῖς του, ἢ θέλει τοὺς προστάξειν νὰ τοῦ γεωργῶσι τοὺς ἀγροὺς, καὶ νὰ θερίζωσι τὰ γεννήματά του, καὶ νὰ τοῦ κατασκευάζωσι πολεμικὰ ὅπλα καὶ ἁμάξια· καὶ τὰς θυγατέρας σας θέλει μεταχειρισθῆν ὡς μυρεψοὺς καὶ μαγειρίσσας καὶ ἀρτοποι-

ούς· τοὺς καλλίστους ἀγρούς σας θέλει λάβειν νὰ τοὺς χαρίσῃ εἰς τοὺς δούλους του· θέλει σᾶς ἀποδεκατώσειν τοὺς καρποὺς τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν ἀμπελώνων σας· καὶ ὅλοι ἐσεῖς θέλετε εἶσθαι δοῦλοι του.“

Μ' ὅλον τοῦτο ὁ λαὸς δὲν ἐκαταπείσθη· καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐπροστάχθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ποῖον νὰ ἐκλέξῃ βασιλέα. Ἦτο τις ἀπὸ τὴν ἀσθενεστάτην φυλὴν τοῦ Βενιαμὶν καὶ ἀπὸ τὴν μικροτάτην οἰκογένειαν τῆς φυλῆς ταύτης. Ὠνομάζετο οὗτος Σαοὺλ, καὶ ἦτο εὐμεγέθης καὶ ὡραῖος ὑπὲρ πάντα Ἰσραηλίτην, καὶ κατὰ τὴν ἀνδρίαν ἐξαίρετος. Σταλθεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του Κὶς νὰ εὕρῃ τρεῖς χαμένας ὄνους, καὶ μὴ εὑρὼν αὐτὰς ὑπῆγεν εἰς τὸν προφήτην Σαμουὴλ διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ ποῦ ἠδύνατο νὰ τὰς εὕρῃ. Τὸν ἐδέχθη οὗτος φιλοφρόνως, τὸν ἐφίλευσε, τὸν ἔχρισε μυστικῶς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ μὲ τὸ ἔλαιον, τὸν ἐπρόσταξε νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι ἔμελλε νὰ συναπαντήσῃ χορὸν προφητῶν.

Ὁ Σαοὺλ ἀπῆλθε καὶ εὕρηκεν ὅσα τοῦ προεῖπεν ὁ Σαμουήλ. Οἱ ἀπαντήσαντες αὐτὸν προφῆται διὰ ψαλμῶν καὶ ᾀσμάτων τοῦ ἐνέπνευσαν βασιλικὴν καρδίαν· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἦλθεν εἰς αὐτόν· καὶ ἤρχισε νὰ προφητεύῃ· καὶ ὅλοι οἱ γνώριμοί του ἔκραξαν μὲ θαυμασμόν : καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις; Ὁ Σαμουὴλ εὐθὺς μετὰ τοῦτο συνεκάλεσε τὸν λαὸν καὶ τοὺς ἐπαράστησε τὸν Σαοὺλ ὡς εἰς τὸ ἑξῆς βασιλέα των. Καὶ ἐνῷ οἱ καλήτεροι ὑποταχθέντες εἰς αὐτὸν ἔκραξαν : Ζήτω ὁ βασιλεὺς, ἄλλοι κακοῦργοι εἶπαν : τί ἐμπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ οὗτος; τὸν ἐκαταφρόνησαν, καὶ δὲν τοῦ ἐπρόσφεραν δῶρα. Ἀλλ' ὁ Σαοὺλ τοὺς ἐπαράβλεψεν ἐλπίζων νὰ ἀναδείξῃ ἑαυτὸν δι' ἔργων ἄξιον τῆς τεθλιμμένης πατρίδος του.

Νάας ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀμμανιτῶν ἔδωκεν εὐθὺς ἀφορμὴν εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ. Σαούλ. Εἰσέβαλε μὲ στράτευμα εἰς Ἰαβὶς Γαλαὰδ, καὶ ἐκατατρόμαξεν ὅλους. Στερημένοι πᾶσαν βοήθειαν οἱ ἄνδρες τοῦ Ἰαβὶς ἐπρόστρεξαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἐξισασθῶσιν εἰρηνικῶς· ἀλλ' αὐτὸς τοὺς εἶπε : ,,Θέλω εἰρηνεύσειν μὲ ἐσᾶς, καὶ θέλω δεχθῆν τὴν ὑποταγήν σας ἀφοῦ ἐκβάλω καθενὸς ἀπὸ ὅλους σας τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν, διὰ νὰ εἶσθε ὄνειδος τοῦ Ἰσραὴλ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.“ Ἐκ ταύτης τῆς ἀνάγκης ἔστειλαν εἰς Γαβαὰ, ὅπου ἐκατοίκει ὁ Σαοὺλ, πρέσβεις καὶ ἐζήτουν τὴν βοήθειάν του. Ὁ Σαοὺλ, μ' ὅλον ὅτι ἦτο βασιλεὺς, διέτριβεν εἰς τὸν ἀγρόν του, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν του εὕρηκεν ἐκεῖ τοὺς πρέσβεις. Καὶ πνεῦμα κυρίου ἦλθεν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔλαβε δύω βώδια καὶ τὰ ἐκομματίασε, καὶ ἔστειλε τὸ κρέας των εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ λέγων : ,,Ὅς τις δὲν ἀκολουθήσῃ ὀπίσω τοῦ Σαοὺλ καὶ τοῦ Σαμουὴλ, τούτου τὰ βώδια θέλουν ἐκμελισθῆν εἰς τοιαῦτα κομμάτια.“ Τότε ἐσυνάχθη μέγα πλῆθος, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκίνησεν ὁ Σαοὺλ τὴν ἐπαύριον καὶ ἐκαταφυγάδευσεν ὅλους τοὺς Ἀμμανίτας. Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ἐπροξένησε κοινὸν σέβας εἰς τὸν Σαοὺλ, καὶ εἰς Γάλγαλα ἐνεκαινίσθη ἡ βασιλική του ἀξία.

Ἔκαμε δὲ καὶ ἄλλους εὐτυχεῖς πολέμους ὁ Σαοὺλ κατὰ τῶν Φυλισταίων, κατὰ τῶν Ἀμμωνιτῶν, Μωαβιτῶν, καὶ πρὸς τούτοις ἐνίκησεν ἀλλόφυλόν τινα βασιλέα τῆς Νισίβεως πέραν τοῦ Εὐφράτου. Ὅπου ὑπήγαινεν, ἐνίκα, καὶ ἐστοχάζετο ὅτι ἐστερεόνετο πάντοτε πλέον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἀφοῦ ὅμως ἤρχισε νὰ πράττῃ κατὰ τὸ θέλημά του, καὶ νὰ μὴ ἀκολουθῇ πλέον τὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουὴλ, τὰς ὁποίας ἐχρεώστει νὰ τιμᾷ ὡς προσταγὰς τοῦ Θεοῦ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Σαμουὴλ :

Ἐπειδὴ ἐκαταφρόνησας τὸν λόγον κυρίου τοῦ Θεοῦ, ἐξουδένωσε καὶ αὐτὸς ἐσέ. Μ' ὅλον τοῦτο, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ὁ Σαμουὴλ ἐσυμπόνει καὶ ὑπέφερε τὸν Σαοὺλ, ἕως οὗ ἐλάλησε κύριος πρὸς αὐτόν : ,,Ἕως πότε πενθεῖς τὸν Σαοὺλ, τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἀπέβαλα; Γέμισε τὴν φιάλην σου ἔλαιον, καὶ ὕπαγε νὰ χρίσῃς βασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ Ἰεσσαί.“ Ὁ Ἰεσσαὶ ἔζη εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα εἰς τὴν Βηθλεὲμ, καὶ εἶχεν ὀκτὼ υἱοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχρισε κρυφίως ὁ Σαμουὴλ τὸν νεώτερον Δαβίδ. Ἀπὸ ταύτης λοιπὸν τῆς στιγμῆς ὁ μὲν Δαβίδ ἐπληροῦτο χάριτος Θεοῦ καὶ συνέσεως, ἀπὸ δὲ τὸν Σαοὺλ ἀπεμακρύνετο τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἐστενοχώρει θεόπεμπτός τις βαρυθυμία ὡς πονηρόν τι δαιμόνιον.

Διὰ νὰ διασκεδάσουν τοῦ βασιλέως Σαοὺλ τὴν μελαγχολίαν ἔφεραν τὸν Δαβὶδ εἰς τὴν συναναστροφήν του, ὅς τις νέος ὢν καὶ ψάλτης καὶ ποιητὴς ἦτο βέβαια χρήσιμος εἰς τοῦτο. Καὶ ὁ Σαοὺλ, ὅς τις δὲν εἶχεν εἴδησιν τῆς μυστικῆς χρίσεως τοῦ Δαβὶδ, τὸν ἠγάπησε καθ' ὑπερβολὴν καὶ τὸν ἔκαμε δορυφόρον του. Ἀλλ' εὐθὺς ὁ νέος ψάλτης ἔδωκεν ἀπόδειξιν καὶ τοῦ πολεμικοῦ προτερήματός του, τὸ ὁποῖον ἐγέμισε τὸν μέχρι τοῦδε φίλον καὶ προστάτην του ἔκστασιν, δυσπιστίαν καὶ βαρυθυμίαν.

Εἰς τὰς ἀδιακόπους ἐφόδους τῶν Φυλισταίων, τὰς ὁποίας τόσον ὀλιγώτερον ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσουν τώρα, ὅσον εἰς ὅλον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν κανεὶς δὲν ἔφερε σιδηρᾶ ὅπλα εἰμὴ μόνον ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱός του (διότι οἱ ἐχθροὶ ὄχι μόνον τοὺς ἐπῆραν ὅσα εἶχαν, ἀλλ' ἔσυραν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ὅλους τοὺς Ἰσραηλίτας χαλκεῖς καὶ σιδηρουργοὺς), ἔστεκε ποτὲ ὁ Σαοὺλ μὲ τοὺς ἰδικούς του ἐναντίον στρατεύματος τῶν Φυλισταίων χωρὶς νὰ συμβαίνῃ κἀμμία μάχη. Ἦλθεν ἐνώπιόν του

εἷς καλὰ θωρακισμένος ἀλλόφυλος, ὑπερφυῶς μέγας καὶ φοβερὸς, ὀνομαζόμενος Γολιὰθ, καὶ ἐλάλησε μεγαλοφώνως : „Διὰ τί ἐξήλθετε νὰ παραταχθῆτε εἰς μάχην μὲ ὅλους ἡμᾶς; Ἐκλέξατε ἕνα ἀπὸ τὸ μέσον σας διὰ νὰ μονομαχήσῃ μὲ ἐμέ· εἰμὲν τὸν φονεύσω, νὰ γενῆτε ὅλοι δοῦλοι μας· εἰδὲ μὲ φονεύσῃ αὐτὸς, γινόμεθα ἡμεῖς ἰδικοί σας.“ Πολλὰς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἐπανελάμβανε ταύτην τὴν πρόκλησιν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶχε καρδίαν νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς αὐτόν. Καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖται ἐξέστησαν καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Τότε ἀπεφάσισε Δαβὶδ ὁ δορυφόρος νὰ ἀναδεχθῇ τὸν ἀγῶνα τοῦτον. „Μὴ ἀποφασίζῃς, τοῦ εἶπεν ὁ βασιλεύς. Πῶς θέλεις πολεμήσειν ἐσὺ μὲ τὸν ἀλλόφυλον τοῦτον; Σὺ εἶσαι ἀκόμη παιδάριον, καὶ αὐτὸς εἶναι πολεμιστὴς ἐκ νεότητός του.“ — „Κύριε, ἀπεκρίθη ὁ Δαβὶδ, ὅταν ἐποίμαινα τὰ πρόβατα τοῦ πατρός μου, λέων ἥρπασε πρόβατον τῆς ποίμνης καὶ ἐγὼ τὸ ἐλύτρωσα ἀπὸ τοὺς ὀδόντας του, καὶ ἐφόνευσα τὸν λέοντα· τὸν λέοντα δὲν ἐφοβήθην, καὶ θέλω φοβηθῆν τὸν ἀπερίτμητον τοῦτον; — „Ὕπαγε λοιπὸν, εἶπεν ὁ Σαοὺλ, καὶ ὁ κύριος ἔστω μετὰ σοῦ.“ Τὸν ἐνέδυσε τὴν πολεμικήν του στολήν· ἀλλ' ὁ Δαβὶδ ἀσυνήθιστος ὢν νὰ βαστάζῃ τοιαῦτα βάρη, τὴν ἐξεδύθη εὐθύς· ἐπῆρε στρογγύλους λίθους ἀπὸ τὸν χείμαῤῥον, ἔλαβε τὴν ῥάβδον καὶ τὴν σφενδόνην του, καὶ ὑπῆγεν ἐναντίον τοῦ Γολιὰθ, ὅταν οὗτος ἐφάνη πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν πρωΐαν.

„Πῶς; εἶπεν ὁ ἀλλόφυλος· σκύλος εἶμαι ἐγὼ, καὶ ἦλθες νὰ μὲ πολεμήσῃς μὲ τὴν ῥάβδον; Πλησίασε, καὶ θέλω δώσειν τὰς σάρκας σου τροφὴν εἰς τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰς τὰ κτήνη τῆς γῆς.“

Ὁ Δαβὶδ ἀπεκρίθη : „Σὺ μὲν ἔρχεσαι ἐναντίον μου μὲ ῥομφαίαν καὶ δόρυ καὶ ἀσπίδα· ἐγὼ

δὲ ἔρχομαι ἐναντίον σου μὲ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ, τὸν ὁποῖον ὠνείδισας. Σήμερον θέλει σὲ παραδώσειν ὁ κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου νὰ σὲ σκοτώσω, καὶ νὰ λάβω τὴν κεφαλήν σου, καὶ νὰ δώσω τὰς σάρκας σου καὶ τὰς σάρκας τῶν ἀλλοφύλων τῆς παρεμβολῆς ταύτης εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰς τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ θέλει γνωρίσειν ὅλη ἡ γῆ, ὅτι εἶναι Θεὸς εἰς τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὅτι σώζει τὸν λαόν του ὄχι μὲ ῥομφαίαν καὶ μὲ δόρυ, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι τοῦ κυρίου, καὶ θέλει σᾶς παραδώσειν ὅλους εἰς χεῖράς μας.“

Ὀργισθεὶς ἐκ ταύτης τῆς ὁμιλίας ὁ ἀλλόφυλος, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ τὸ μακρὺ δόρυ του· ἀλλὰ πρὶν τὸν φθάσῃ, λίθος ἀπὸ τὴν σφενδόνην τοῦ Δαβὶδ ἐκτύπησε τὴν κεφαλήν του, καὶ ἐξήπλωσε τὸν γίγαντα κατὰ γῆς. Ἔδραμεν εὐθὺς ὁ Δαβὶδ, εἵλκυσε τὴν ἰδίαν τοῦ Γολιὰθ ῥομφαίαν ἀπὸ τὴν θήκην, καὶ μὲ αὐτὴν ἔκοψε τὴν κεφαλήν του. Οἱ Φυλισαῖοι ἰδόντες τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐφάνη κρίσις Θεοῦ, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ ἐγκαρδιωθέντες Ἰσραηλῖται τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἐφόνευσαν πολλούς. Ὁ Δαβὶδ ἔφερε τὴν κεφαλὴν τοῦ Γολιὰθ εἰς τὸν βασιλέα, καὶ τὰ ὅπλα του ἔθηκεν εἰς τὸ βασιλικὸν σκήνωμα. Καθεὶς ἐδόξαζε καὶ ὕμνει τὸν τολμηρὸν νεανίσκον, καὶ ἐξαιρέτως Ἰωνάθαν ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ Σαοὺλ ἀνεφλέχθη τόσον ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ὥστε συνέδεσεν αἰωνίαν φιλίαν μὲ αὐτὸν, καὶ ἐχάρισεν εἰς τὸν γενναῖον φίλον του τὴν ῥομφαίαν καὶ τὸ τόξον καὶ τὸν μανδύαν του. Καὶ ὅταν ὑπέστρεφεν ὁ νικηφόρος στρατὸς, ἐξῆλθαν αἱ γυναῖκες εἰς προϋπάντησιν τοῦ Δαβὶδ μὲ χοροὺς καὶ τύμπανα, καὶ ἔψαλαν μὲ χαράν : „Ὁ Σαοὺλ ἐπάταξε χιλιάδας, ὁ δὲ Δαβὶδ μυριάδας.“

13. Ὁ Δαβὶδ εἰς τὴν φυγήν.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο δὲν ἐφάνη ἀρεστὸν εἰς τὸν βασιλέα Σαούλ. Ἐκυριεύθη πάλιν ἀπὸ τὴν μελαγχολίαν του, καὶ ἐπροσφέρετο εἰς τὸν οἶκον του ὡσὰν παράφρων. Ὅταν λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ὡς ἦτο συνηθισμένος ἔψαλε τὴν λύραν του ἔμπροσθεν τοῦ Σαοὺλ, εἶχεν οὗτος εἰς χεῖρας του τὸ δόρυ καὶ τὸ ἔῤῥιψεν εἰς τὸν Δαβὶδ μὲ σκοπὸν νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλ' ἐξέκλινεν ὁ Δαβὶδ μὲ ἐπιτηδειότητα, καὶ τὸ δόρυ ἐπήχθη εἰς τὸν τοῖχον. Ὁ βασιλεὺς ὑπώπτευε τώρα περισσότερον τὸν νεανίσκον, καὶ διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, τὸν ἐκατέστησε χιλίαρχον, καὶ τὸν ἔπεμψεν εἰς ἐπικίνδυνόν τινα μάχην κατὰ τῶν Φυλισταίων στοχαζόμενος ὅτι ἔμελλεν ἐκεῖ νὰ εὕρῃ τὸν θάνατόν του, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη, ἂν ἐπιστρέψῃ νικηνὴς, νὰ τοῦ δώσῃ γυναῖκα τὴν θυγατέρα του Μελχόλ. Πρὸς ἔκστασιν καὶ λύπην τοῦ Σαοὺλ ὑπέστρεψε νικητὴς ὁ Δαβὶδ φέρων καὶ τὰ σκῦλα διακοσίων φονευμένων ἀλλοφύλων. Τὸν ἔδωκε τώρα τὴν θυγατέρα του, καὶ ὅμως ἐβουλεύετο πάλιν νὰ τὸν θανατώσῃ. Ἀλλ' ὁ Ἰωνάθαν ἤρχισε νὰ παριστάνῃ εἰς τὸν πατέρα του τὴν πίστιν καὶ ἀθωότητα τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἐπέτυχεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ, καὶ νὰ τὸν φιλιώσῃ μὲ τὸν Δαβίδ. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο, ὅταν ὁ ἀνδρεῖος Δαβὶδ ἐνίκησε νίκην ἄλλην τοὺς Φυλισταίους, καὶ διὰ τοῦτο ἐδοξάσθη καὶ ἐπῃνέθη κατὰ πολλὰ ἀπὸ τὸν λαὸν, διηγέρθη πάλιν ἡ ζηλοτυπία του καὶ πάλιν ἐδοκίμασεν ὁ δυστυχὴς νὰ τρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην τὸν ὡραῖον ψάλτην καὶ γαμβρόν του. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέτυχε καὶ τότε, ἔστειλεν ἀγγέλους εἰς τὸν οἶκον του νὰ πέσωσιν ἀνελ-

πίστως ἐπάνω του καὶ νὰ τὸν σκοτώσωσι. Τὸ ἔμαθε κατ' εὐτυχίαν ἡ Μελχὸλ, ἥτις ἠγάπα καθ' ὑπερβολὴν τὸν ἄνδρα της, καὶ τὸν κατεβίβασεν ἀπὸ παραθύριον ἔξω, καὶ ἔβαλε ξύλινον εἴδωλον εἰς τὴν κλίνην του, καὶ τὸ ἐσκέπασε μὲ δέρμα αἰγὸς, καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἀγγέλους, ὅτι ὁ Δαβὶδ εἶναι ἄῤῥωστος. Ἐπρόσταξεν ὁ Σαοὺλ νὰ τοῦ τὸν φέρουν κλινήρη, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀῤῥώστου εὗρηκε τὸ ξύλινον εἴδωλον.

Ἦλθεν ἡ ἀγγελία εἰς τὸν Σαοὺλ, ὅτι ὁ Δαβὶδ κατέφυγεν εἰς Ναυὰθ ἐν Ῥαμᾷ, καὶ κατέλυσεν εἰς προφήτας τινὰς μαθητὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἔστειλε καὶ ἐκεῖ ἀγγέλους, οἵτινες εὑρόντες τὸν Δαβὶδ μεταξὺ τοῦ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, ἐνθουσιάσθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπροφήτευαν, καὶ ἐπανῆλθαν χωρὶς τὸν Δαβίδ. Ὁ δὲ Δαβὶδ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν ὑπῆγεν εἰς τὸν Ἰωνάθαν καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν φιλιώσῃ μὲ τὸν πατέρα του. Ὁ Ἰωνάθαν τοῦ ὑπεσχέθη κατὰ τὴν ἐρχομένην ἑορτὴν τῆς νεομηνίας νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ διατρίβῃ ἐκεῖ εἰς τὰ πέριξ διὰ νὰ τοῦ μηνύσῃ εὐθὺς τί ἐκατώρθωσε. „Πορεύου, τοῦ εἶπε, καὶ κρύβηθι εἰς τὸν ἀγρὸν ὀπίσω τῆς πέτρας· καὶ ἐγὼ μὲ πρόφασιν γυμνάσεως θέλω τοξεύσειν τρία βέλη· καὶ ὅταν μ' ἀκούσῃς νὰ εἴπω εἰς τὸν παῖδα μου : Ἰδοὺ τὰ βέλη ἔπεσαν ἐντεῦθεν, ἔχε το σημεῖον, ὅτι ἐξιλεώθη ὁ πατήρ μου· εἰδὲ εἴπω : Τὰ βέλη ἔπεσαν ἐκεῖθεν, τότε φύγε καὶ σώζου.“

Ἡ νεομηνία ἦλθεν, ὁ Δαβὶδ ἐκρύφθη εἰς τὸν ἀγρὸν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκάθησε μὲ τοὺς μεγιστᾶνας του εἰς τὴν τράπεζαν. Ἠρώτησε ποῦ εἶναι ὁ Δαιβὶδ, καὶ ἐφοβέρισε νὰ τὸν θανατώσῃ. „Τί κακὸν σὲ ἔκαμεν ;“ ἠρώτησεν ὁ Ἰωνάθαν· ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐσηκώθη μὲ ὀργὴν νὰ ἐμπήξῃ τὸ δόρυ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ του. Ἀλλ' ὁ Ἰωνά-

θαν ἐπήδησεν ἔξω, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν ἀγρὸν μὲ ἕνα του παῖδα, καθὼς ἐσυμφώνησε μὲ τὸν Δαβίδ. „Ἐκεῖθεν, ἐκεῖθεν," ἔκραξε μεγαλοφώνως, ἔπεσε τὸ βέλος. Ἐλθόντα δὲ τὸν παῖδα μὲ τὰ βέλη τὸν ἔπεμψεν εἰς τὸν οἶκον. Τότε ἐκβῆκεν ὄπισθεν τῆς πέτρας ὁ Δαβίδ, ἔπεσε τρὶς εἰς τὴν γῆν πρηνὴς, καὶ οὕτως ἐνηγκαλίσθη τὸν ἔντιμον φίλον του. Ἐχωρίσθησαν ἔπειτα ἀπ' ἀλλήλων ἀφοῦ ὡρκίσθησαν νὰ μένωσιν αἰωνίως φίλοι, καὶ ὁ μὲν Ἰωνάθαν ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν, ὁ δὲ Δαβὶδ ὑπῆγεν εἰς οἶκον ἱερέως, ὅς τις τοῦ ἔδωκε τοὺς ἁγίους ἄρτους, τοὺς ὁποίους μόνοι οἱ ἱερεῖς ἔτρωγαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄλλον ἄρτον, μὲ τὸν ὁποῖον νὰ παρηγορήσῃ τὴν πεῖναν του. Καὶ ἔφαγεν ὁ Δαβὶδ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, καὶ ἔλαβεν ἐνταῦθα καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀφιερωμένην ῥομφαίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχε λάβειν ἀπὸ τὸν Γολιάθ.

Εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθεν ὁ Σαοὺλ τὴν πρὸς τὸν φυγάδα φιλοξενίαν τοῦ ἱερέως, τὸν ἔφερε μὲ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν ἔμπροσθέν του καὶ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους *). Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐζήτει προστασίαν ὁ Δαβὶδ εἰς τοὺς ἀλλοφύλους, πρῶτον εἰς τοὺς Φυλισταίους καὶ δεύτερον εἰς τοὺς Μωαβίτας, καὶ ἐπειδὴ δὲν εὕρηκε πουποτε, ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα, ὅπου πολλοὶ συγγενεῖς του καὶ πολυειδεῖς πτωχοὶ καὶ δυστυχεῖς στενοχωρούμενοι ἀπὸ τοὺς δανειστάς των, ἡνώθησαν μὲ αὐτὸν διὰ νὰ τὸν ὑπηρετῶσιν εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του. Μὲ τούτους ἐκτύπησε τοὺς Φυλισταίους εἰς Κεϊλὰ, τοὺς ἐκατα-

---

*) Οἱ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκεν αὐτὸς τὴν προσταγὴν, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγχειρήσωσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς. τότε ἐπρόσταξε τὸν Δωὴκ, Σύρον τινὰ, ἔφορον τῶν τοῦ βασιλέως ποιμένων, ὅς τις τὸ ἔπραξεν.

δίωξε καὶ ἥρπασε τὰ κτήνη των. Ὅταν μετὰ ταῦτα
φεύγων ἀπὸ τὸν Σαοὺλ, ὅς τις ἐκ τῆς ἀνδραγα-
θίας ταύτης ἤκουσε περὶ τοῦ Δαβὶδ καὶ ἐζήτει νὰ
τὸν φονεύσῃ, εἶχε κρυφθῆν εἰς τὴν ἔρημον, ὑπῆγεν
ἐκεῖ πάλιν ὁ Ἰωνάθαν καὶ τὸν ἐχαιρέτησε. „Μὴ
φοβοῦ, τὸν εἶπεν· ἡ χεὶρ τοῦ πατρός μου δὲν θέ-
λει σὲ εὑρεῖν. Σὺ θέλεις βασιλεύσειν ποτὲ εἰς τὸν
Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ τότε θέλω εἶσθαι ὁ πλησιέστα-
τός σου."

Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης ἐπρόδωκαν εἰς
τὸν Σαοὺλ ποῦ εὑρίσκετο ὁ Δαβὶδ, καὶ τοῦ ὑπε-
σχέθησαν, ἂν στείλῃ ἐκεῖ στρατιώτας, νὰ συν-
εργήσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ νὰ πιασθῇ. „Ὁ
Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογήσῃ, εἶπεν ὁ Σαοὺλ, ἐπειδὴ
ἔχετε συμπάθειαν εἰς ἐμὲ," καὶ ἡτοιμάσθη πρὸς
ἐκστρατείαν. Ὁ Δαβὶδ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς
ἄλλην ἔρημον εἰς τὰς ὄχθας τῆς νεκρᾶς θαλάσ-
σης. Ἐκεῖ ἐκρύπτετο εἰς βουνὰ καὶ εἰς σπήλαια,
καὶ ὁ Σαοὺλ τὸν κατεδίωκεν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε
νὰ ἡσυχάσῃ πρὶν ἀφανίσῃ τὸν ἀντίζηλόν του τοῦτον.

Μίαν φορὰν καταδιώξας εἰς μάτην τὸν Δαβὶδ
ἔβαλε τὸν στρατόν του νὰ ἡσυχάσῃ, καὶ αὐτὸς
ἐπλαγίασε νὰ κοιμηθῇ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ σπήλαια ταῦτα.
Εἰς μίαν σκοτεινὴν γωνίαν τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου
ἐκάθητο ὁ Δαβὶδ μὲ ὀλίγους πιστούς του. Σήμερον,
τοῦ εἶπαν οὗτοι, ἐπαράδωκεν ὁ Θεὸς τὸν ἐχθρόν σου
εἰς τὰς χεῖράς σου. Ἀλλ' ὁ Δαβὶδ ὁρμήσαντας νὰ
τὸν σφάξωσι τοὺς ἐμπόδισε, καὶ εἶπε : „Μὴ γένοιτο
νὰ ἐπιβάλω χεῖρα εἰς τὸν βασιλέα τὸν κύριόν μου
τὸν χριστὸν κυρίου." Τοῦτο μόνον ἔκαμεν· ὑπῆγε
σιγανὰ, καὶ ἔκοψε τὸ πτερύγιον (τὴν ποδιὰν) τοῦ
μανδύου του.

Ἐξυπνίσας δὲ ὁ Σαοὺλ καὶ ἀναχωρῶν ἀπὸ
τὸ σπήλαιον ἐκβῆκε κατόπιν του ὁ Δαβὶδ, καὶ ἔκρα-
ξε : Κύριέ μου καὶ βασιλεῦ! Ὁ Σαοὺλ ἐκύτταξεν

ὀλογυρά του. Καὶ ὁ Δαβὶδ ἔκλινε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὴν γῆν, καὶ τὸν ἐπροσκύνησε μὲ σέβας καὶ εἶπε: „Διὰ τί πιστεύεις κακοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες σὲ λέγουν ὅτι ἐγὼ θέλω τὴν δυστυχίαν σου; Ἰδοὺ, σήμερον ὁ κύριος σὲ παρέδωκεν εἰς χεῖρας μου· μ' ἐπαρακίνησαν ἄλλοι νὰ σὲ πνίξω· ἐγὼ δὲν ἠθέλησα, ἀλλ' εἶπα: ἀδύνατον εἶναι νὰ βάλω χεῖρα εἰς τὸν κύριόν μου. Πάτερ, ἴδε τὸ πτερύγιον τῆς χλαμύδος σου· τόσον πλησίον σου ἤμην ὅταν ἐκοιμᾶσο, καὶ δὲν σὲ ἔκαμα τίποτε. Γνώρισε τὴν ἀκακίαν μου, καὶ παῦσε νὰ μὲ κατατρέχῃς."

Τότε ἐκατανύχθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἔκλαυσε. „Σὺ εἶσαι, ὦ τέκνον μου Δαβὶδ, ἀγαθώτερος παρ' ἐμὲ, εἶπεν ὁ Σαούλ. Σὺ ἔκαμες εἰς ἐμὲ ἀγαθὰ, καὶ ἐγὼ πάντοτε σὲ ἐκακοποίουν ἕως τώρα. Ἤμην εἰς τὰς χεῖρας σου καὶ ἐφύλαξας τὴν ζωήν μου, ἐνῷ ἐγὼ ἐφοβέριζα ἐχθρικῶς τὴν ἰδικήν σου."

Καὶ ὑπέστρεψαν ἐν εἰρήνῃ εἰς τὸν οἶκον ὁ Σαοὺλ καὶ ὁ Δαβίδ. Ἀλλὰ πληγὴ παλαιὰ δὲν ἰατρεύεται εὐκόλως εἰς δύσπιστον στῆθος. Ὁ Σαοὺλ δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ στοχαζόμενος τὸ μεγαλεῖον τοῦ Δαβίδ. Ἤρχισε λοιπὸν πάλιν νὰ τὸν κατατρέχῃ, καὶ Ἀβεννὴρ ὁ ἀρχιστράτηγός του ἐπορεύθη κατ' αὐτοῦ μὲ πλῆθος δούλων. Τὴν νύκτα ἐπλησίασαν εἰς τὸν Δαβὶδ, καὶ ἐκοιμήθησαν εἰς οἴκους ἀλλοφύλων. Τότε ὁ Δαβὶδ μὲ ἕνα πιστὸν δοῦλόν του ὑπῆγεν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐκοιμῶντο ὁ Σαοὺλ καὶ ὁ Ἀβεννήρ. Πλησίον τοῦ Σαοὺλ ἔκειντο τὸ ποτήριον καὶ τὸ δόρυ του. Νὰ πατάξω μὲ τὸ δόρυ κατὰ γῆς τὸν ἐχθρόν σου; ἠρώτησε κρυφίως ὁ δοῦλος τὸν Δαβίδ. — „Ὄχι, ἀπεκρίθη γενναίως ὁ Δαβίδ· μακρὰν ἀπ' ἐμὲ νὰ φονεύσω τὸν χριστὸν κυρίου· λάβε τὸ ποτήριον καὶ τὸ δόρυ, καὶ ἂς φύγωμεν." — Ἀνεχώρησαν χωρὶς νὰ τοὺς ἐννοήσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν παρεμβολήν.

Ὅταν ἐξύπνισαν τὸ πρωῒ, ὁ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς κορυφὴν βουνοῦ κειμένου ἀντικρὺ, καὶ μὲ φωνὴν μεγάλην ἐδιηγήθη εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἱστορίαν τῆς παρελθούσης νυκτός· καὶ αὐτὸς ἐκατανύχθη πάλιν καὶ ἐμετανόησε. „Εὐλογημένος νὰ εἶσαι, ἔκραξεν ὁ Σαοὺλ, τέκνον μου Δαβίδ· γνωρίζω τὸ ἄδικόν μου. Ἐλθὲ νὰ σὲ εὐχαριστήσω." Ἀλλ' ὁ Δαβὶδ δὲν τὸν ἐνεπιστεύετο· ἀφῆκε τὸ δόρυ καὶ τὸ ποτήριον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο, ὅτι ἐν ὅσῳ διατρίβει εἰς τὰ Ἰσραηλιτικὰ χώματα, ὁ Σαοὺλ δὲν θέλει παύσειν ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν ἐπιβουλεύῃ, μετανέστη εἰς τὴν χώραν τῶν Φυλισταίων πρὸς τὸν βασιλέα Γὲθ, ὅστις τοῦ ἔδωκεν εἰς κατοικίαν τὴν πόλιν Σεκελάκ. Ὁ Δαβὶδ ἐξεστράτευεν ἐντεῦθεν κατὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν, καὶ ἔτρεφε καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς στρατιώτας του μὲ τὰ λάφυρα.

Ὀλίγον καιρὸν μετὰ ταῦτα οἱ Φυλισταῖοι ὥρμησαν πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ ὁ Σαοὺλ κατενωχλεῖτο ἀπὸ κακὰς προεικασίας καὶ προαισθήσεις. Εἰς μάτην ἠρώτα τὸν Θεὸν, ἐπειδὴ δὲν ἐλάμβανεν ἀπόκρισιν. Ἐγκαταλειμμένος ἀπὸ τὴν θείαν ὁδηγίαν, ἐστράφη εἰς τὴν ψευδομαντείαν. Ἔδραμεν εἰς μίαν ἐγγαστρίμυθον, καὶ ἐζήτησεν ἀπ' αὐτὴν νὰ τοῦ ἀναγάγῃ τὴν ψυχὴν τοῦ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀποθανόντος Σαμουήλ. Ἀλλ' ὁ προφήτης ὑπήκουσε καὶ εἰς τὴν ἀπατηλὴν γυναῖκα, καὶ ἐφάνη φοβερὸς καὶ ἀδυσώπητος, καὶ εἶπεν εἰς τὸν ἀμηχανοῦντα Σαοὺλ, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἀπέῤῥιψε καὶ τὸν ἐγκατέλιπεν. Ὁ Σαοὺλ ἐτρόμαξε, καὶ μὲ καρδίαν ἀπηλπισμένην ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῶν στρατευμάτων του· ἀλλ' ἐπληρώθη εἰς αὐτὸν ἡ πρόῤῥησις. Εἰς μίαν φοβερὰν μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν συνεπλέχθησαν οἱ δύω στρατοὶ, οἱ Ἰσραηλῖται νικηθέντες ἔφυγαν, τρεῖς

υἱοὶ τοῦ Σαοὺλ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ εὐγενὴς Ἰωνάθαν, ἐσκοτώθησαν. Ὁ Σαοὺλ αὐτὸς πληγωθεὶς μὲ τρία βέλη, περικυκλωθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ κινδυνεύων προφανῶς, ἐπρόσταξε τὸν δορυφόρον του νὰ τὸν φονεύσῃ διὰ νὰ μὴ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος δὲν ἐτόλμησεν, ἔπηξεν αὐτὸς τὸ σπαθίον του εἰς τὴν καρδίαν του. Οἱ Φυλισταῖοι εὑρόντες τὸν νεκρὸν ἔκοψαν τὴν κεφαλήν του, τὴν ὁποίαν περιέφεραν μὲ χαρὰν εἰς τὰς πόλεις των· τὸ δὲ ἄλλο λείψανον ἐκρέμασαν εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως Βαιθσάμ.

Ὁ δὲ Δαβὶδ ἐπιστρέψας εἶχεν εὑρεῖν ὅλας τὰς οἰκίας τῆς Σεκελὰκ καυμένας καὶ ὅλας τὰς γυναῖκας ἠχμαλωτισμένας, προσέτι καὶ τὰς ἰδικάς του· εἶχε τότε δύω. Τὸ κακὸν τοῦτο ἔκαμαν οἱ Ἀμαληκῖται. Ὁρμητικῶς ἐσηκώθη μὲ ἑξακοσίους ἄνδρας καὶ ἔδραμεν ὀπίσω των. Εἰς τὴν ἔρημον εὗρηκεν Αἰγύπτιόν τινα δοῦλον, τὸν ὁποῖον ὁ κύριός του, Ἀμαληκίτης τις, τὸν εἶχεν ἀφήσειν νὰ κείτεται εἰς τὸν δρόμον, ἐπειδὴ ἦτο ἄῤῥωστος· τρεῖς ἡμέρας δὲν εἶχε βάλειν τίποτε εἰς τὸ στόμα του. Ὁ Δαβὶδ ἐπρόσταξε καὶ τοῦ ἔδωκαν τροφὴν, τὸν ἔλαβε μαζή του, καὶ ἔμαθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐπάρειν οἱ ἐχθροί. Εὐθὺς τοὺς ἔφθασε, καὶ τοὺς ἐπῆρεν ὀπίσω τὰ λάφυρα. Ἐπιστρέψας δὲ μὲ αὐτὰ εἰς τὸν οἶκόν του ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Σαοὺλ καὶ τοῦ γενναίου Ἰωνάθαν, καὶ ἀπέδωκε καὶ εἰς τοὺς δύω τὸν χρεωστούμενον φόρον τῶν θρήνων *). Τώρα τελευταῖον ἠλευθερώθη πάλιν ἡ καρδία του, καὶ ἡ λύπη του ἐμεταβάλθη εἰς χαράν. Διότι ἐλθὼν εἰς Χεβρὼν ἐκηρύχθη βασιλεὺς ἀπὸ τὴν ἰσχυράν του φυλὴν Ἰούδα, μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀβεννὴρ, ἀρχιστράτηγὸς τοῦ Σαοὺλ, ὠνόμασε διάδοχον τοῦ φονευθέντος βασιλέως τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Ἰεβοσθέ.

*) Εἰς τὴν θρηνῳδίαν, τὴν ὁποίαν ἔκλαυσεν ὁ Δαβὶδ περὶ τοῦ Ἰωνάθαν καὶ τοῦ Σαοὺλ, λέγει περὶ τοῦ δευτέρου. „Ῥομφαία Σαοὺλ οὐκ ἀνέκαμψε κενή. Θυγατέρες Ἰσραὴλ ἐπὶ Σαοὺλ κλαύσατε, τὸν ἐνδιδύσκοντα ὑμᾶς κόκκινα, τὸν ἀναφέροντα κόσμον χρυσοῦν ἐπὶ τὰ ἐνδύματα ὑμῶν.“ Βασιλ. Β', 22 — 24. Κ.

14. Δαβὶδ, βασιλεὺς τῶν Ἰσραηλιτῶν.

(1055 — 1015 πρ. Χρ.)

Ἑπτὰ ἔτη ἔμενεν ἡ κυριαρχία δεῃρημένη εἰς τοὺς δύω, ἐπειδὴ ὁ μεταξὺ τῶν δύω ἀντιζήλων ἐκραγεὶς πόλεμος εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαοὺλ κατεπραΰνετο κατ' ὀλίγον χωρὶς νὰ διακρίνῃ ἐντελῶς τὰ πράγματα. Εἶχε μὲν νικήσειν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἀσφαλίσθη εἰς τὴν αὐτεξουσιότητά του, δὲν ἦτο δὲ τόσον ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ κατατροπώσῃ τὰς ἄλλας φυλὰς ἐν ὅσῳ ἐδάνειζε βραχίονας καὶ νοῦν εἰς τὸν ἀσθενῆ Ἰεβοσθὲ ὁ ἰσχυρὸς Ἀβεννὴρ, καὶ ἐσυντηροῦσε συνδεδεμένον τὸ ὅλον. Τελευταῖον ἐξέσπασε διχόνοια μεταξὺ τούτων. Ὁ Ἀβεννὴρ ὤμοσε : νὰ σηκώσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ Σαοὺλ, καὶ νὰ στερεώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Δαβὶδ εἰς ὅλον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἤξευρε τῳόντι νὰ στρέψῃ ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε βοηθούσας τὸν Ἰεβοσθὲ φυλὰς εἰς ἀγάπην τοῦ Δαβίδ. Ἐνῷ ἐνηργεῖτο ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σκοποῦ τούτου, ὁ μὲν Ἀβεννὴρ ἐφονεύθη ἀπὸ Ἰωὰβ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Δαβὶδ, ὅς τις μέρος μὲν ἐζηλοτύπει τὸν Ἀβεννὴρ ὡς ἀποκτῶντα μεγάλην δόξαν διὰ τῆς ὑποτάξεως ὅλων τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸν Δαβὶδ, μέρος δὲ ἦτο ὠργισμένος κατ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός του εἶχε φονευθῆν εἰς τὴν τελευταίαν μάχην διὰ

χειρὸς τοῦ Ἀβεννήρ. Ὁ δὲ Ἰεβοσθὲ δὲν ὠφελήθη τίποτε ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβεννήρ. Δύω ἄνδρες ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμὶν, στρατηγοὶ τῶν δυνάμεων, ἐφόνευσαν εὐκόλως τὸν ἐγκαταλελειμμένον βασιλέα ἐλπίζοντες νὰ λάβωσι μεγάλην ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν Δαβὶδ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔφεραν τὴν κεφαλὴν τοῦ φονευμένου. Ἀλλ' ἡ εὐγενὴς καρδία τοῦ Δαβὶδ ἐβδελύχθη τὴν τοιαύτην πρᾶξιν. Ἤδη δὲ καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀβεννὴρ εἶχε δείξειν μὲ ἀληθινὸν πένθος, ὅτι δὲν ἤθελε τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος τούτου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὠφέλιμός του· ἀλλ' ἡ μεγάλη ὑπόληψις τοῦ Ἰωὰβ τὸν εἶχεν ἐμποδίσειν νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἀγενῆ τοῦτον κακοῦργον. Ἐδῶ δὲ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τοιαύτην τινὰ αἰτίαν, ἐπρόσταξε καὶ ἐκρέμασαν τοὺς φονεῖς τοῦ Ἰεβοσθέ. Ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν ἐπαρέδιδαν τὴν βασιλείαν ὅλου τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ Δαβὶδ ἀνέβη οὕτω τὸν θρόνον τῆς Ἰσραηλιτικῆς βασιλείας, ἡ ὁποία μὲ τὴν κυβέρνησίν του ἔφθασε τὸ ὑψηλότατον σημεῖον τῆς λαμπρότητος.

Ὡς γενναῖος πολεμιστὴς διὰ παντοδαπῶν τροπαίων ἐπροξένησεν ὁ Δαβὶδ εἰς τὸ βασίλιόν του ὄχι μόνον ἀληθινὴν εἰρήνην, ἥτις τοῦ ἔλειπεν ἀπὸ πολλῆς, ἀλλὰ τὸ ὕψωσε καὶ εἰς φοβερόν τι μεγαλεῖον, καὶ μάλιστα ἀφοῦ κατεπολέμησε τὸν βασιλέα τοῦ Σουβᾶ *), ὅς τις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχε συστήσειν κραταιάν τινα βασιλείαν. Οἱ Σύροι τῆς Δαμασκοῦ ἦσαν ἡνωμένοι μὲ τὸν βασιλέα τοῦ Σουβᾶ, καὶ φαίνεται (διότι ἐντελῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ πολέμου τούτου δὲν ἔχομεν) ὅτι ὁ ἀγὼν οὗτος εἶχε καταθλίψειν παντοδαπῶς τοὺς Ἰουδαίους. Τελευταῖον ὅμως ἐνίκησεν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἐξήπλωσεν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο τὴν βασιλείαν του ἐπέκεινα τῶν παλαιῶν συνόρων. Ἡ κυριαρχία του τώρα ἐξετείνετο ἐπάνω εἰς τὴν Συρίαν, καὶ διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς πόλεως Βηρυτοῦ ἕως τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Φοινίκης. Παρομοίαν ἔκτασιν ἔδωκεν εἰς τὸ βασίλειόν του καὶ κατὰ μεσημβρίαν καταστρέψας τοὺς Μωαβίτας καὶ Ἐδωμίτας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σύμμαχοι τοῦ βασιλέως Σουβᾶ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἐδὼμ προσέλαβεν ὁ Δαβὶδ καὶ ἕνα λιμένα, Αἰλὰμ, εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον. Καὶ οἱ Φυλισταῖοι τώρα ἐταπεινώθησαν ἐντελέστατα. Τελευταῖον εὐτύχησεν ὁ Δαβὶδ νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἰεβουσαίων τὴν πόλιν Ἰερουσαλὴμ, καὶ μάλιστα τὴν ἰσχυρὰν ἀκρόπολιν Σιὼν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευαν ἐκεῖνοι μέχρι τοῦδε. Ἡ θέσις ταύτης τῆς πόλεως ἤρεσε τὸν Δαβὶδ τόσον, ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ στήσῃ αὐτοῦ τὸν θρόνον του· μὲ λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἑορτὴν καὶ πομπὴν ἔφερεν ἐδῶ τὴν κιβωτὸν τοῦ ἁγιάσματος, καὶ ἔκαμε τὴν Ἰερουσαλὴμ μητρόπολιν τῆς ἐπικρατείας δι' ὅλον τὸν ἐφεξῆς χρόνον. Αὐτοῦ κατέστησε διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ βασιλικὴν οἰκίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκοδομὴν ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου ἀρχιτέκτονα καὶ κέδρινα ξύλα. Εἶχε σκοπὸν νὰ κτίσῃ καὶ ναὸν κυρίου, ἀλλὰ τὸν ἐπαραίτησεν ἀκούσας ἀπὸ τὸν προφήτην Νάθαν, ὅτι δὲν ἦτο τοῦτο ἀρεστὸν εἰς τὸν κύριον *).

Ἐκόσμησε δὲ καὶ ἐπλήθυνεν ὁ βασιλεὺς ὅλα τὰ μέσα τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, τὰ ὁποῖα ἦσαν συμφωνότατα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ ταύτην

---

*) Ἀδρααζὰρ βασιλέα Σουβᾶ τὸν ὀνομάζουν οἱ Ἑβδομήκοντα (Βασιλ. Β'., κεφ. η'. 3.). Βασιλέα δὲ τῆς Νισίβεως τὸν ὀνομάζει ὁ Γερμανὸς ἱστοριογράφος. Κ.

*) „Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ὡμίλησεν ἐφεξῆς ὁ Δαβὶδ εἰς ὁμήγυριν τινὰ τῶν εὐγενῶν, Οὐκ οἰκοδομήσεις ἐμοὶ οἶκον τοῦ ἐπονομάσαι τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτῷ, ὅτι ἄνθρωπος πολεμιστὴς εἶ καὶ αἷμα ἐξέχεας.“ Παραλειπομ. Α'., κεφ. 28. 3.

τὴν αἰτίαν ἦσαν καὶ ἀξιολογώτατα. Αἱ τελεταὶ ἐγίνοντο λαμπραὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς. Διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς, ὅπου καὶ ὁ Δαβὶδ αὐτὸς ἦτο μέγας τεχνίτης, ἐλάμβαναν μορφὴν ἔντεχνον καὶ ὡραίαν. Τέσσαρες χιλιάδες Λευϊτῶν, διατεταγμένοι εἰς χορούς, ἐνδεδυμένοι ἰδιαιτέρας στολάς, ἐδιωρίσθησαν εἰς τὰς λιτανείας. Οἱ τρεῖς περίφημοι μελοποιοὶ Ἀσάφ, Αἱμὰν καὶ Ἰδιθοὺν μᾶς εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τὴν διασωθεῖσαν βίβλον τῶν ψαλμῶν, ἥτις λέγεται ψαλτήριον τοῦ Δαβίδ, ἐπειδὴ τὰς πλειοτέρας ἐκ τῶν ᾠδῶν τούτων ἐσύνθεσεν αὐτὸς ὁ Δαβίδ. Ἐψάλλοντο δὲ αἱ ᾠδαὶ αὗται εἰς τὰς δημοσίους ἑορτάς, ὁπότε ὅλος ὁ λαὸς ἐσυνάζετο εἰς τὸ ἱερόν, καὶ μὲ ζωντανὸν ἐνθουσιασμὸν ᾐσθάνετο τὸν ἑαυτόν του ὅλον τι εἰς τὴν ἀνακαινισθεῖσαν τοῦ Θεοῦ λατρείαν. Ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐθαμβόνετο ὁ λαὸς ἐδῶ εἰς τὴν καθέδραν τοῦ βασιλέως του διὰ νέας καὶ ἕως τώρα ἀγνώστου λαμπρότητος, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰσάξειν ὁ ἀπὸ τοὺς παντοδαποὺς πολέμους συναχθεὶς πλοῦτος, ἡ ἰδία εὐφυΐα τοῦ βασιλέως, καὶ ἡ διὰ τῆς αὐξηθείσης λῃψοδοσίας γενομένη γνωριμία μὲ ξένα ἔθνη. Ἐσυνήθισαν κατ' ὀλίγον εἰς τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας εἰσήγαγε κατ' ὀλίγον εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ περικλεέστατος οὗτος βασιλεύς, ὅς τις εὐτύχησε νὰ συμπλέξῃ τὸν στέφανον τῆς ποιήσεως μὲ τὸ διάδημα τῆς βασιλείας καὶ μὲ τὰς δάφνας τῶν θριάμβων.

Ἡ ἀπλότης λοιπὸν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀπὸ τὸν Δαβὶδ ἐξαπλωθείσης παιδείας ἐξυψώθη ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἀπλότητα εἰς ἐλευθέραν τινὰ κίνησιν τῆς παντοδαπότητος. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ταύτην καὶ σχεδὸν δεσποτικὴν μεγαλειότητα ᾐσθάνθη καὶ ἡ παλαιὰ ἰσοπολιτεία καὶ ἐλευθερία φθοροποιόν τινὰ ἀντίδρασιν. Τὸ πνεῦμα ὅλων τῶν Ἀσιανῶν κυβερνήσεων ἐφάνη παραυτα καὶ εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην.

Ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Δαβὶδ ἐξῆλθαν διχοστασίαι, εἰς
τὰς ὁποίας περιεπλέχθη καὶ ὁ λαός· καὶ ἐξαιρέτως
ἐφάνη τοῦτο περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Δαβὶδ
εἰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῶν υἱῶν του.

Ἀβεσσαλώμ, εἷς ἀπὸ τοὺς υἱούς του τούτους,
ἐπροσπάθει ἐκ φιλοδοξίας νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον τοῦ
πατρός του. Ἔλαβεν ἅρματα καὶ ἵππους καὶ δορυφό-
ρους (παράσημα βασιλικῆς ἀξίας), καὶ ἠγωνίζετο πρὸ
πάντων νὰ κερδήσῃ τοῦ λαοῦ τὴν εὔνοιαν. Διὰ τὸν
σκοπὸν τοῦτον ἔστεκε πᾶσαν πρωΐαν εἰς τὸν δρόμον
ἔμπροσθεν τῆς πύλης, καὶ ὅντινα ἔβλεπεν ὅτι ὑπήγαι-
νεν εἰς τὸν βασιλέα διὰ κρισολογίαν ἢ διαφοράν τινα,
τὸν ἔκραζεν ὁ Ἀβεσσαλὼμ καὶ τὸν ἠρώτα ἐκ ποίας
πόλεως εἶναι, καὶ τὸν ἐπαρακίνει νὰ τοῦ διηγηθῇ τὴν
ὑπόθεσιν τῆς διαφορᾶς του: „Ἡ ὑπόθεσίς σου εἶναι
πολὺ καθαρά, ἔλεγε τότε ὁ Ἀβεσσαλώμ· ἀλλὰ
δὲν εἶναι τις διωρισμένος ἀπὸ τὸν βασιλέα διὰ νὰ σὲ
κρίνῃ *). Τίς νὰ μ' ἔκαμνεν ἐμένα κριτὴν διὰ νὰ
ἔρχεται εἰς ἐμὲ πᾶς ὅς τις ἔχει κρίσιν καὶ ἀντιλογίαν,
καὶ ἐγὼ νὰ τὸν δικαιόνω παραυτα!“ — Ἐὰν ἔπιπτε
κανεὶς νὰ τὸν προσκυνήσῃ διὰ τοὺς καλούς του τού-
τους λόγους, τὸν ἐσήκονεν ἐπάνω καὶ τὸν ἐκαταφί-
λει. Ὅλαι αὗται αἱ μηχαναὶ εὐτύχουν τόσον, ὥστε
εἰς τέσσαρας ἐνιαυτοὺς ἀπέκτησε φίλους καὶ συστα-
σιώτας εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Εἰς μίαν
πανηγυρικὴν θυσίαν ἐν Χεβρών, ὅπου ὑπῆγεν ὁ
Ἀβεσσαλὼμ ἀφοῦ ἐπροφασίσθη πρὸς τὸν Δαβίδ, ὅτι
εἶχεν ἐκεῖ νὰ ἀποδώσῃ εὐχὴν (τάγμα) εἰς τὸν κύριον,
ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ἡ ἐπανάστασις. Διακοσίους ἀπὸ
τοὺς ἐπιφανεῖς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ, οἵτινες

---

*) Κατὰ παλαιὰν συνήθειαν ἔκρινεν ὁ Δαβὶδ αὐτὸς ὡς βασιλεὺς
τὰς κρίσεις, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἐπεθύμει νὰ τὸν καταστή-
σῃ ὁ πατήρ του ἀρχιδικαστήν, διὰ νὰ λάβῃ ἐκ τούτου μεγάλην δύ-
ναμιν. — Ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς βασιλέων κατεστάθη ὑψηλὸν δικαστήριον
εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

δὲν εἶχαν κάμμίαν εἴδησιν περὶ τῆς συνωμοσίας, ἐπροσκάλεσεν εἰς τὴν θυσίαν ταύτην, καὶ ἔπειτα τοὺς ἐκράτησε βιαίως εἰς Χεβρὼν, πιθανῶς διὰ νὰ τοὺς ἔχῃ ὁμήρους, ἐνῷ εἶχε συναχθῆν ἐκεῖ μέγα πλῆθος τῶν συστασιωτῶν του.

Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ υἱός του ἐπανέστη ἐναντίον του καὶ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἑνόνεται μετ' αὐτοῦ, ἴδεν ὅτι δὲν ἦτο ἀσφαλὴς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀπεφάσισε συνωδευμένος μὲ τοὺς δορυφόρους του καὶ πολλοὺς φίλους του νὰ ἀφήσῃ τὴν μητρόπολιν. Ἠθέλησε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ὁμοῦ μὲ τὴν κιβωτὸν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· ἀλλ' ὁ Δαβὶδ ἐπρόκρινε νὰ μείνῃ οὗτος εἰς τὴν πόλιν ὁμοῦ μὲ τοὺς Λευΐτας καὶ μὲ τὸ ἱερὸν, ὅπου ὡς πιστὸς φίλος του ἠδύνατο νὰ τὸν ὠφελήσῃ πολυτρόπως. Μὲ γυμνοὺς πόδας καὶ μὲ γυμνὴν κεφαλὴν ὁ βασιλεὺς ἀνέβη κλαίων εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν διὰ νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν ἔρημον. Πεσὼν δὲ κατὰ γῆς ἐπαρακάλει τὸν Θεὸν εἰς αὐτὸ τὸ ὄρος, ὅθεν ἔβλεπε τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήρχετο ὁ Ἀβεσσαλώμ. Ἀχιτόφελ ὁ πιστὸς τοῦ Ἀβεσσαλὼμ, διὰ νὰ κάμῃ ἀδύνατον πᾶσαν διαλλαγὴν, ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀβεσσαλὼμ τὴν αἰσχρὰν συμβουλὴν νὰ καταισχύνῃ ὅλας τὰς γυναῖκας τοῦ πατρός του, καὶ ὁ Ἀβεσσαλὼμ τὴν ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, ἐν ταυτῷ δὲ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ αὐτὸν μὲ δώδεκα χιλιάδας ἀνδρῶν διὰ νὰ ἀφανίσῃ τὸν πατέρα του. Ἀλλ' ὁ Χουσὶ, πιστὸς φίλος τοῦ Δαβὶδ, καὶ ὑποκεκριμένος τοῦ Ἀβεσσαλὼμ, ἔδωκεν ἐναντίαν γνώμην: Ὁ Δαβὶδ, εἶπεν, εἶναι ἀνὴρ πολεμιστὴς, καὶ ἔχει καὶ πολλοὺς ὀπαδούς· εὐθὺς μᾶς νικᾷ ὅλους, καὶ χάνομεν καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀγάπην διὰ μιᾶς. Ἀνάγκη εἶναι νὰ σηκώσωμεν ὅλον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν, καὶ οὕτω νὰ νικήσωμεν ὁλοτελῶς τὸν Δαβίδ." Ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἤκουσε ταύτην τὴν φαινομένην φρονιμωτέ-

ραν συμβουλὴν, καὶ οὕτως ἔδωκε εἰς τὸν πατέρα του καιρὸν νὰ προετοιμασθῇ· ὁ δὲ Ἀχιτόφελ, ἀμφιβάλλων ἂν λάβῃ καλὴν ἔκβασιν τώρα ἡ ὑπόθεσις, ὑπῆγεν ἔξω καὶ ἐκρεμάσθη.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο συνάξας ὁ Ἀβεσσαλὼμ ὅλον τὸν Ἰσραὴλ ἐπέρασε τὸν Ἰορδάνην κατὰ τοῦ πατρός του. Ἀλλ' οὗτος εὕρηκεν ἐν τῷ μεταξὺ τόσους φίλους, ὥστε δὲν εἶχε πλέον φόβον ἀπὸ τὸν υἱόν του. Μὲ τούτους ἤθελε προσωπικῶς νὰ ἐκβῇ εἰς τὸν πόλεμον ὁ Δαβὶδ, ἀλλ' οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ μὴ διακινδυνεύσῃ τὴν ζωήν του. Παρέδωκε λοιπὸν τὸ στράτευμά του εἰς τὸν παλαιὸν πιστόν του Ἰωὰβ μὲ τὴν πατρικὴν παράκλησιν: „Φείσασθέ μοι τοῦ παιδαρίου τοῦ Ἀβεσσαλώμ." Ἡ μάχη ἤρχισεν εἰς τὸ δάσος Ἐφραΐμ, τοῦ Ἀβεσσαλὼμ οἱ ὄχλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ βασιλικοὶ καταδιώκοντές τους εὕρηκαν τὸν Ἀβεσσαλὼμ κρεμάμενον ζωντανὸν ἐκ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς του ἀπὸ τὰ κλωνάρια τερεβίνθου. Ὁ ἀδυσώπητος Ἰωὰβ ἔπηξε τὴν λόγχην εἰς τὴν καρδίαν τοῦ δυστυχοῦς· ἄλλοι δὲ τὸν ἐξεκρέμασαν, τὸν ἔρριψαν εἰς ἕνα λάκκον, καὶ τὸν ἐσκέπασαν μὲ λίθους.

Εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως Μαναΐμ καθήμενος ὁ Δαβὶδ ἐπρόσμενε τὴν ἀγγελίαν τοῦ τέλους τῆς μάχης. Ἐπάνω εἰς τὸ δῶμα τῆς πύλης τοῦ τείχους ἐπαρατήρει σκοπός τις, καὶ ἴδε τὸν ἐρχόμενον ἄγγελον, καὶ μετὰ τοῦτο εὐθὺς ἀκολουθοῦντα δεύτερον ὄχι μὲ πολλὴν ταχύτητα. Καὶ ὁ σκοπὸς εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα: „Τώρα γνωρίζω τὸν πρῶτον. Εἶναι Ἀχιμάας, ὁ υἱὸς Σαδώκ." — „Πολλὰ καλὰ, εἶπεν ὁ γέρων βασιλεύς· οὗτος εἶναι ἀγαθὸς καὶ μὲ φέρει ἐξ ἅπαντος ἀγαθὰ εὐαγγέλια." Πλησιάσας δὲ ὁ ἄγγελος εἶπεν: „Εἰρήνη! Καὶ πεσὼν καταγῆς ἐπροσκύνησε τὸν βασιλέα καὶ εἶπε: Εὐλογητὸς κύριος ὁ

Θεός σου, ὅς τις ἐτιμώρησε τοὺς ἄνδρας, οἵ τινες ἐσήκωσαν χεῖρα ἐναντίον τοῦ κυρίου μου τοῦ βασιλέως.“ Ἡ πρώτη ἐρώτησις τοῦ βασιλέως ἦτο: „Ὑγιαίνει ὁ υἱός μου ὁ Ἀβεσσαλώμ;“ — „Περὶ αὐτοῦ δὲν ἦτο ἀκόμη βεβαία τις εἴδησις, ὅταν ἐγὼ ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸν θόρυβον,“ ἀπεκρίθη ὁ φρόνιμος ἄγγελος. Εὐθὺς ἔπειτα ἔφθασεν ὁ δεύτερος. Ὁ Δαβὶδ ἐπανέλαβε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν καὶ πρὸς τοῦτον. „Νὰ πάθουν (εἶπεν ὁ δεύτερος ἄγγελος) ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ κυρίου μου ὅ,τι ἔπαθεν ὁ Ἀβεσσαλώμ.“ Τότε εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον καὶ ἔκλαυσε μεγάλως καὶ εἶπε: „Ἀβεσσαλὼμ, υἱέ μου, υἱέ μου! Τίς δώσει μοι τὸν θάνατόν μου ἀντὶ σοῦ; υἱέ μου, υἱέ μου Ἀβεσσαλώμ!

Ἡ νίκη αὕτη ἐνήργησε καλὰ ἀποτελέσματα εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Ἤρχισαν νὰ γνωρίζωσι τὸ ἄδικον, τὸ ὁποῖον ἔγεινεν εἰς τὸν βασιλέα, ὅς τις εἶχεν ἐλευθερώσειν τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Φυλισταίων. Ὅλαι αἱ φυλαὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ζητήσωσι συγγνώμην ἀπὸ τὸν βασιλέα. Αὐτὸς δὲ ἀκούσας τὰ κοινὰ φρονήματα τοῦ λαοῦ, ἐπρόσταξε κρυφίως τὸν ἀρχιερέα νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ Ἰούδα: Διὰ τί θέλετε σεῖς νὰ εἶσθε τελευταῖοι εἰς τὸ νὰ προσδράμητε εἰς τὸν βασιλέα, ἐνῷ εἶσθε τοῦ βασιλέως ἀδελφοὶ καὶ πλησιέστατοί του συγγενεῖς; Ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, ἀφοῦ ἤκουσε ταῦτα, ἐπρόσδραμεν εὐθὺς πρώτη εἰς τὸν βασιλέα.

Θέλων ὁ Δαβὶδ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐπροσκάλεσε τὸν πιστὸν ἐκεῖνον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν εἶχε καταλύσειν εἰς Μαναῒμ, νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ εἶναι ὁμοτράπεζός του ἕως τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος (Βερζελλὶ ἦτο τὸ ὄνομά του) δὲν ἐδέχθη τὴν φιλάνθρωπον πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως. „Ὀγδοήκοντα

ἐτῶν εἶμαι τώρα, τοῦ εἶπε· ἐμπορῶ νὰ κάμω διάκρισιν ἀναμέσον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ; νὰ αἰσθανθῶ γεῦσιν ἀπὸ τὰ φαγητὰ καὶ ποτά; ἢ νὰ ἀκούσω τοὺς ᾄδοντας καὶ τὰς ᾀδούσας; διὰ τί νὰ γείνω φορτίον εἰς τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα; Ἕως ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου θέλω συνοδεύσειν τὸν κύριόν μου, καὶ ἔπειτα θέλω ἐπιστρέφειν εἰς τὴν πατρίδα μου διὰ νὰ ἀποθάνω πλησίον τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου.“ Ὁ βασιλεὺς ἐφίλησε τὸν τιμημένον ἄνδρα ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὸν ἀφῆκεν εὐλογῶν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του.

Μ' ὅλον τοῦτο ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσῃ τοὺς καρποὺς τῆς νίκης του ὁ Δαβὶδ ἐξ αἰτίας ὅτι προέδραμεν ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα εἰς προϋπάντησίν του. Διότι ἡ πάντοτε ὑποκαίουσα ζηλοτυπία τῶν ἄλλων φυλῶν ἐσπινθηροβόλησε τώρα. Εἶπαν πρὸς τὸν βασιλέα: „Διὰ τί οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα σὲ ἥρπασαν κλεπτικά; διὰ τί μόνον αὐτοὶ διεβίβασαν ὑπὲρ τὸν Ἰορδάνην τὸν βασιλέα, τὸν οἶκόν του, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ;“ Ἡ δὲ φυλὴ τοῦ Ἰούδα διϊσχυρίζετο ὅτι εἶναι πλησιεστέρα εἰς τὸν βασιλέα. Ἡ λογομαχία καὶ ἡ ἐχθροπάθεια ὑπερεπερίσσευε· καὶ ὁ Σαβεὲ ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ἐσάλπισε μὲ τὴν κερατίνην καὶ εἶπε: “ Δὲν ἔχομεν μερίδα εἰς τὸν Δαβὶδ, οὐδὲ κληρονομίαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰεσσαί· ἐπιστρέψατε Ἰσραηλῖται εἰς τοὺς τόπους σας·“ — καὶ οὕτως ἐξεῤῥάγη ἐκ νέου γενικὴ ἐπανάστασις. Ἀλλ' ὁ Δαβὶδ ἔστειλεν ἐναντίον των μὲ στράτευμα τὸν Ἰωὰβ, ὅς τις ἐκτύπησε τὸν Σαβεὲ, καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Δαβὶδ περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔπεσεν εἰς μεγάλην ἀτονίαν. Ἐδιώρισε διάδοχόν του τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Σολομῶντα· ἀλλ' εἷς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, ὁ Ἀδωνίας, ἐμηχανοῤῥάφησε διά-

φορα μέσα διὰ νὰ βασιλεύσῃ αὐτὸς μετὰ τὸν πατέρα του· εἵλκυσε δὲ εἰς τὸ μέρος του καὶ αὐτὸν τὸν ἰσχυρὸν Ἰωάβ. Ἀκούσας δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐπρόσταξε τὸν ἱερέα νὰ χρίσῃ δημοσίως τὸν Σολομῶντα, νὰ τὸν περιφέρουν οἱ ἱερεῖς δι' ὅλης τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἡμιόνου, καὶ νὰ κηρύξωσι : Ζήτω ὁ βασιλεὺς Σολομών. Τοῦτο συνέβη μὲ κοινὴν ὅλου τοῦ λαοῦ χαράν· ὁ δὲ Ἀδωνίας ἔντρομος γενόμενος προσέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν, φοβούμενος μήπως ὁ Σολομὼν τὸν φονεύσῃ παραυτα. Ἀλλ' οὗτος τὸν ἐπρόσταξε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν οἶκον του, καὶ νὰ μένῃ εἰς τὸ ἑξῆς ἥσυχος.

Καὶ οἱ ἔσχατοι λόγοι τοῦ Δαβὶδ εἶναι ἀξιοσημείωτοι. „Πορεύομαι, εἶπε πρὸς τὸν Σολομῶντα, ὅπου ὑπάγουσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· διὰ τοῦτο παρηγοροῦ, καὶ γίνου ἀνήρ· φύλαττε τὴν φυλακὴν κυρίου τοῦ Θεοῦ σου περιπατῶν εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καθὼς εἶναι γεγραμμένον εἰς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως.“ Τὸν ἐπαράγγειλεν ἔπειτα νὰ μὴ ἀφήσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὸν Ἰωὰβ *) καὶ κάποιον Σεμεῒ, ὅς τις τὸν εἶχεν ὑβρίσειν ποτὲ ἐνῷ ἔφευγεν ἀπὸ τὸν Ἀβεσσαλὼμ, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύω ἠδύναντο νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν ἐπικίνδυνοι· ἐξ ἐναντίας δὲ τοὺς υἱοὺς τοῦ πρεσβύτου Βερζελλὶ νὰ τοὺς ἀγαθοποιῇ μέχρι τέλους των. Ἀπέθανε δὲ ἑβδομήκοντα ἑνὸς ἐτῶν καὶ ὁ τάφος του ἐδείχνετο πολλοὺς ἔτι ἐνιαυτοὺς μετὰ Χριστὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

*) Ὁ Ἰωὰβ ἦτο μέτοχος τῆς τοῦ Ἀδωνίου συνωμοσίας· ἀλλ' ὁ Δαβὶδ ἐνθυμεῖται ἐδῶ τὴν θανάτωσιν τοῦ Ἀβεννὴρ καὶ Ἀμεσσαΐ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναδείξειν ἀρχιστράτηγον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀβεσσαλώμ. — Ὁ Σεμεῒ ἦτο ἀπόγονος τοῦ Σαούλ.

15. Σ ο λ ο μ ώ ν.

(1015 — 975 πρ. Χρ.)

Εἰκοσαετὴς ἦτο ὁ Σολομὼν ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ὁ ὀξὺς νοῦς του καὶ ἡ φιλομάθειά του ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπωνυμίαν Σοφός. Μ' ὅλον ὅτι δὲν ἐκληρονόμησε τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τοῦ πατρός του, εἶχεν ὅμως ἰδικόν του πνεῦμα ὑψηλὸν, διὰ τὸ ὁποῖον τὸν ἐφοβοῦντο πανταχοῦ καὶ τὸν ἐσέβοντο· ὅσους κόπους καὶ ἀγῶνας ἔκαμεν ὁ λαὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐκείνου, τούτων τοὺς καρποὺς ἀπήλαυσεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτου. Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ, λέγει ἡ ἁγία γραφὴ, ἐκατοίκουν ἀσφαλῶς ἀπὸ Δὰν ἕως Βαρσεὲβ, καθεὶς ὑποκάτω εἰς τὸ ἀμπέλιόν του καὶ ὑποκάτω εἰς τὴν συκῆν του· ἐπληθύνθησαν ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης· καὶ ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν καὶ εὐφραίνοντο. — Δικαιοσύνην ἠγάπησεν ἐξαιρέτως ὁ Σολομὼν, καὶ ἔδειχνεν εἰς τὰς κρίσεις του ὑψηλὴν σοφίαν καὶ θείαν σύνεσιν. Ἦλθαν μίαν φορὰν ἐνώπιόν του δύω γυναῖκες· ἡ μία εἶπε: „Ἡμεῖς οἰκοῦμεν εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον, καὶ πᾶσα μία ἔτεκε παιδίον. Αὕτη κοιμωμένη ἔθλιψε καὶ ἐφόνευσε τὸ ἰδικόν της· καὶ ἐσηκώθη τὸ μεσονύκτιον, καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν κόλπων μου τὸ ἰδικόν μου παιδίον, καὶ ἔβαλεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ ἰδικόν της τὸ ἀποθαμμένον. Ὅταν ἐξύπνισα, ἴδα ὅτι δὲν ἦτο ἰδικόν μου τὸ ἀποθαμμένον, ἀλλ' αὐτὴ διηγέρθη, καὶ ἐπιμένει ἕως τώρα μὴ θέλουσα νὰ μὲ δώσῃ ὀπίσω τὸ τέκνον μου.“ Ἡ ἄλλη ἐκατηγόρησε ταύτην ὡς ἀπατεῶνα λέγουσα, ὅτι εἶναι ὅλον τὸ ἐναντίον ἡ ἀλήθεια· ὁ δὲ Σολομὼν εἶπε : Φέρετέ μοι μάχαιραν. Ἔπειτα ἐπρό-

σταξε νὰ διαιρέσωσι τὸ παιδίον εἰς δύω κομμάτια, καὶ νὰ δώσωσιν εἰς πᾶσαν μίαν τὸ ἥμισυ. „Ὄχι, κύριέ μου, ἐλάλησεν εὐθὺς ἡ μία, μὴ θανατώσητε τὸ παιδίον, ἀλλὰ δότε το ὁλόκληρον καὶ ζωντανὸν εἰς ταύτην.“ — „Σὺ εἶσαι ἡ μήτηρ, εἶπεν ὁ Σολομών· λάβε τὸ παιδίον σου καὶ ὕπαγε.“

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ περιφήμου ναοῦ εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὑπερεπαινεθείσας πράξεις τοῦ Σολομῶντος, μ' ὅλον ὅτι αὐτὸς μόνον τὴν θέλησιν ἐξετέλεσε τοῦ Δαβίδ, ὅς τις εἶχεν ἤδη συνάξειν ἀναριθμήτους θησαυροὺς διὰ τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ τοὺς ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱόν του. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ κρίνῃ τις τὸν ναὸν τοῦτον κατὰ τὰ τεχνικώτατα παραδείγματα τῆς τῶν Ἑλλήνων τεκτονικῆς, τῶν ὁποίων ἡ ὡραιότης ἔλειπεν ἀπὸ τοῦτον, καὶ μάλιστα ἦτο σκοτεινὸς καὶ χαμηλός *). Ἔδειχνεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα καὶ ἐπιτηδειότητα. Κατὰ μέτριον τινὰ λογαριασμὸν ἐξωδεύθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἑβδομήκοντα πέντε μιλιόνια φιορινίων· διότι, ἐπειδὴ ἐκτίσθη ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος Μορία, ἀνάγκη ἦτο μὲ πολλοὺς κόπους ἀλλοῦ μὲν νὰ ἰσάσωσι τὸ ὄρος τοῦτο, ἀλλοῦ δὲ νὰ τὸ πλατύνωσι, καὶ ἀκόμη εἰς τὰς ἡμέρας τῶν Ῥωμαίων ἐθαυμάζετο μέγα τεῖχος ἀπὸ μεγάλους λίθους συνδεδεμένους μὲ σίδηρον, τετρακοσίας πήχεις ὑψηλὸν, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπὸ τὴν ἄλλην μερίδα ηὐξημένον τὸ ὄρος. Εἶχε προσέτι ὁ ναὸς πλῆθος ἄλλων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευαν ἄλλα μὲν εἰς ἐναποταμίευσιν τῶν δεκάτων, ἄλλα δὲ νὰ εὐωχοῦνται εἰς τὰς θυσίας, καὶ ἄλλα νὰ κατοικῶσιν οἱ ἱερεῖς, κτλ.

Πρὸς τελείωσιν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἔγινεν εἰς ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη, ἐμεταχειρί-

*) Εἶχεν ἑξήκοντα πηχῶν μάκρος, εἴκοσι πλάτος καὶ τριάκοντα ὕψος.

θη ὁ Σολομὼν εἰς τὰς βαρείας ἐργασίας τοὺς δού-
ους, οἵτινες ἦσαν ἀλλόφυλοι ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς
ἀναναίους καταγόμενοι, τοὺς ὁποίους ὅλους εἶχε
άμειν ὑποτελεῖς ὁ Σολομών. Οἱ δὲ κυρίως τε-
νῖται καὶ ἀρχιτέκτονες φαίνεται ὅτι ἦσαν τὸ πλεῖ-
τον μέρος ξένοι ἀπὸ τὴν πολύτεχνον καὶ φιλόκα-
ιον, τότε ἐξαιρέτως ἰσχυρὰν Τύρον. Ὁ τεχνίτης,
ρεp' εἰπεῖν, ὅς τις ἐκατασκεύασε τοὺς δύω μεγάλους
μεταλλίνους στύλους, καὶ τὰ σκεύη τοῦ ναοῦ ἦτο
Τύριος. Τύριοι ἦσαν καὶ οἱ κόπτοντες τὰς κέδρους
εἰς τὸν Λίβανον καὶ πελεκῶντες ἐκεῖ τὰ ξύλα, τὰ
ὁποῖα ἐφέροντο ἕτοιμα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀντέ-
διδεν ὁ Σολομὼν ἔλαιον καὶ σῖτον εἰς τὸν φίλον του
βασιλέα τῆς Τύρου.

Ὁ δὲ χρυσὸς, τὸν ὁποῖον ἐλάμβανεν ἀπὸ
τὴν Τύρον, πιθανῶς δὲν ἦτο κομμένος εἰς νόμι-
σμα, ἀλλ' ἀπὸ Τυρίους τεχνίτας ἐξειργασμένος εἰς
κατασκευὴν κοσμημάτων. Πόσον δὲ πλῆθος χρυσοῦ
ἐξώδευσεν ὁ Σολομὼν, ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ
ἐὰν ἐξεύρῃ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος δὲν ἦτο τὸ μόνον
ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του.
Ἔκτισε διὰ τὸν ἑαυτόν του παλάτιον εἰς Ἱερουσα-
λὴμ, καὶ θερινὸν ἄλλο παλάτιον εἰς τοὺς πρόπο-
δας τοῦ Λιβάνου πλησίον τῆς πόλεως Βααλβὲκ, *)
ὅπου ἦσαν χρυσᾶ ὅλα τὰ σκεύη· καὶ δικαστήριον,
καὶ παλάτιον ἄλλο διὰ τὴν γυναῖκα του, ἥτις ἦτο
θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλα
παρόμοια. Φημίζεται προσέτι ὁ ἐλεφάντινος θρό-
νος, ὅς τις ἦτο περικεχρυσωμένος, καὶ ἑκατέρωθεν
τῶν ἓξ ἀναβαθμῶν του ἔστεκαν δώδεκα λέοντες, καὶ
ὅμοιος αὐτοῦ (προστίθεται εἰς τὴν ἁγίαν γραφὴν)

*) Ταύτην μὲν ὠχύρωσεν ὁ Σολομὼν, τὴν δὲ Ταδμὸρ ἢ Θαδάμορα (τὴν Παλμύραν) πιθανῶς ἔκτισε νέαν. Ἴδε Ἰώσηπ· ἀρχαιολ. σελ. 435.

δὲν ὑπῆρχεν εἰς κανὲν ἄλλο βασίλειον, ἀλλὰ πιθανῶς ἦτο καὶ αὐτὸς ἔργον χειρὸς τεχνιτῶν ξένων. Ἐκ δὲ τούτων συμπεραίνεται ὅτι ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ ταύτης χρεῖαι δὲν ἦσαν γεννήματα τῆς παιδείας ὅλου τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ μᾶλλον ἦτο πολυτέλεια καὶ τρυφὴ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ βασιλέως.

Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐμπορία, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχισε τώρα νὰ καταγίνεται ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός. Ὁ βασιλεύς, καὶ ὄχι τὸ ἔθνος, ἐμεταχειρίζετο τὴν ἐμπορίαν διὰ ἰδιόν του λογαριασμόν, συνδεδεμένος μὲ τὸν βασιλέα τῆς Τύρου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ Φοίνικας ναύτας, ἐξαιρέτως ἀπὸ τὸν λιμένα Ἐζεογκέβερ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου. Ἡ ἐμπορία ἐγίνετο εἰς Ὀφὶρ ἢ, κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα, εἰς Θαρσὶς (ἴδε σελ. 80) καὶ ἔφερνεν εἰς τὸν βασιλέα χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἄλλας πραγματείας. Ἐπραγματεύετο δὲ καὶ μὲ ἵππους, καὶ τοῦτο δεικνύει τὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα τοῦ Σολομῶντος. Διότι ἕως τώρα ἦσαν ξένοι οἱ ἵπποι εἰς τὸν Ἰσραήλ· εἰς τὴν γεωργίαν ἐμεταχειρίζοντο τοὺς γαδάρους, καὶ εἰς τὸν πόλεμον ὑπήγαιναν πεζοί. Ὁ Μωϋσῆς εἶχεν ἐμποδίσειν τὴν χρῆσιν τῶν ἵππων, *) καὶ διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν συνθηκῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐσυγχώρησεν εἰς τοὺς μέλλοντας χρόνους νὰ ἐκλέξωσι χρείας τυχούσης βασιλέα, ἦτο ῥητῶς καὶ αὐτή, νὰ μὴ τὸν συγχωρήσωσι νὰ μεταχειρισθῇ ἱππικόν. Μ' ὅλον ὅτι λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν ἰδεῖν εἰς τοὺς

*) Λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἀπηγόρευσεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ἱπποτροφίαν, μέρος μὲν ἦτο ὅτι οἱ ἵπποι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν γεωργίαν ὀλιγώτερον παρὰ οἱ ὄνοι, μέρος δὲ, ὅτι ἡ ὑπὸ ἐρήμων καὶ ὀρέων κυκλουμένη Χαναὰν ἐπροστατεύετο κάλλιον ἀπὸ πεζούς. Μακρυνοὺς δὲ πολέμους δὲν ἤθελεν ὁ Μωϋσῆς. Φαίνεται δὲ καὶ ὅτι ἀφοῦ ὁ Σολομὼν εἰσήγαγε τὸ ἱππικὸν οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἦταν εὐτυχέστεροι εἰς τοὺς πολέμους των.

μέχρι τοῦδε πολέμους των, ὅτι πολλοὶ ἐχθροί των ἐμεταχειρίζοντο ἁμάξια καὶ ἵππους, μ' ὅλον τοῦτο εὑρίσκομεν ὅτι καὶ ὁ Δαβὶδ αὐτὸς ἐφύλαττε μὲ ἀκρίβειαν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον.

Ἀλλ' ὁ Σολομὼν ἐμετάβαλε κατὰ τοῦτο τὴν προσταγὴν τοῦ Μωϋσέως, ἐνῷ ὠργάνισε δώδεκα χιλιάδας ἱππεῖς καὶ χίλια τετρακόσια πολεμικὰ ἁμάξια. Τὸ ἱππικὸν τοῦτο, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Σολομὼν ἔτρεφε διπλασίους ἵππους, διέτριβεν εἰς πόλεις, ὅπου εἶχαν κτισθῆν σταῦλοι διὰ τοὺς ἵππους κατὰ παράδειγμα τῶν Αἰγυπτίων. *) Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἐλάμβανε καὶ τοὺς ἵππους, ἐπειδὴ ἡ Ἀραβία δὲν ἔδιδε τότε, καὶ προσέτι ἔκαμνε μὲ αὐτοὺς ἐπικερδῆ ἐμπορίαν, ἐνῷ τοὺς ἐμεταπώλει μὲ τιμὴν μεγάλην εἰς τοὺς γείτονάς του ἡγεμόνας.

Ἡ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐμπορία καὶ οἱ φόροι τῶν ὑποτελῶν ἐθνῶν ἦσαν αἱ πηγαὶ τῶν μεγάλων προσόδων τούτου τοῦ βασιλέως, περὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι τὰ κέδρινα ξύλα ἔκαμε κοινὰ ὡς τὰ τῆς συκῆς, καὶ τὸν ἄργυρον ὡς τὰς πέτρας. Διὰ τὰ χρειώδη τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἐφρόντιζαν δώδεκα ἄρχοντες διῃρημένοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ βασιλείου. Καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐχρεώστει νὰ στέλλῃ ἕνα μῆνα διωρισμένον τι ποσὸν χρειωδῶν εἰς τὴν αὐλήν.

Οὕτως ἦτο κατὰ πάντα τρόπον περικυκλωμένος ὁ Σολομὼν ἀπὸ βασιλικὴν λαμπρότητα, ἀλλ' ἐξαιρέτως ἔλαμπεν ἡ σοφία του· διότι ὁ Θεός, λέγει ἡ ἁγία γραφή, τοῦ ἔδωκε σοφίαν καὶ σύνεσιν καὶ ἀπειραρίθμους γνώσεις, ὡς τὴν ἄμμον τῆς

*) Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, ὅτι εὐθὺς ἀφοῦ ὁ Μωϋσῆς ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατεδιώκετο ἀπὸ ἰσχυρὸν ἱππικὸν καὶ ἑξακόσια ἅρματα. Ταῦτα δὲ ἦσαν συναθροισμένα εἰς τὴν πόλιν, πιθανῶς εἰς τὴν Μέμφιν.

θαλάσσης, περισσότερον ἀπὸ ὅσην ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔγραψε τρεῖς χιλιάδας παροιμίας, χίλια πέντε ᾄσματα, καὶ περιέγραψεν ὅλα τὰ φυτὰ ἀπὸ τῆς κέδρου τοῦ Λιβάνου ἕως τοῦ ὑσώπου, ὅς τις φύεται εἰς τοὺς τοίχους, τὰ τετράποδα καὶ τὰ πετεινά, τοὺς σκώληκας καὶ τὰ ὀψάρια (τὸ ὁποῖον τὸν ἀποδεικνύει εἰδήμονα τῶν τῆς φυσικῆς ἱστορίας γνώσεως) *). Τὸ ὄνομά του ἔγινεν ἀκουστὸν καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, καὶ πολλοὶ ξένοι ἤρχοντο νὰ ἀκούσωσι τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρεται ἐξαιρέτως μία βασίλισσα ἐκ Σαβᾶ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, ἥτις ἦλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ μὲ μεγάλην ἀκολουθίαν καὶ πολλὰ δῶρα διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν τῆς φήμης, νὰ ἴδῃ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ ἀκούσῃ τὴν ὑπερθαύμαστον σοφίαν του.

Εἰς ὅλας ταύτας τὰς διαταγὰς καὶ σχέσεις, εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ λαμπρότητα τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μὲ τοὺς ξένους, εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ στρατιωτικοῦ, βλέπει καθεὶς, ὅτι ἡ ἀλλοίωσις, τὴν ὁποίαν ὑπέφερνε κατ' ὀλίγον ἡ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν προσταχθεῖσα πολιτεία, ἀνεφάνη τώρα ὅλη διαμιᾶς. Ἀντὶ τῆς ἰσότητος καὶ πατριαρχικῆς λιτότητος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, καθὼς τὸν εἶχε διατάξειν ὁ Μωϋσῆς, ἦτο τὸ βασίλειον τῶν Ἰουδαίων τώρα μία, κατὰ τὰς Ἀσιανὰς, τελεία δεσποτεία, ἡ ὁποία δὲν ἔδειχνε μακρὰν διάρκειαν. Τοῦ Σολομῶντος ἡ βασιλεία εἶναι ἡ μεγίστη μὲν ὑψηλότης, ἡ ἐσχάτη δὲ λαμπρότης τῶν Ἰουδαίων. Ἡ πολυτέλεια καὶ τὰ πλούτη τοῦ βασιλέως ἔκαμαν εὐτυχῆ τὴν μητρόπολιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ λαμπρότης μετεδόθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν βασιλέα εἰς τὸν λαὸν, ἐπροξένησεν εἰς τὸν πολὺν ὄχλον χαυνότητα καὶ τρυφήν. Ἐπροσετέθη εἰς ταῦτα καὶ ἡ κατὰ πάντα λόγον φθοροποιὸς ἐπιῤῥοὴ τῆς μεγάλης γυναικωνίτιδος. Ὁ Σολομὼν εἶχεν ἑπτακοσίας γυναῖκας, ὅλας ἀπὸ ἡγεμονικοὺς βαθμοὺς, τὰς πλείστας ἀλλοφύλους καὶ ξένας, διόλου ἐναντίον τῆς ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν γενομένης ῥητῶς ἀπαγορεύσεως. Αὗται ἐκυβέρνων τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως, καὶ μάλιστα ὅταν ἐγήρασε. Τὸν ἐκατάπεισαν νὰ εἰσάξῃ εἰδωλολατρείαν, καὶ νὰ τὰς συγχωρήσῃ νὰ κτίσωσι θυσιαστήρια καὶ βωμοὺς τῶν θεῶν των εἰς τὴν γῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ νὰ τοὺς λατρεύωσι κατὰ τὰ νόμιμά των. Τοῦτο ἐτάραξε παντὸς θεοσεβοῦς τὴν καρδίαν καὶ τὴν ἀπέστρεψεν ἀπὸ τὸν βασιλέα. Ἐτάραξε δὲ ἐν ταυτῷ καὶ ὅλον τὸ θεμέλιον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἦτο κτισμένη ὅλη ἡ πολιτικὴ ὕπαρξις τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

*) Ὅσα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων ἐσώθησαν, εὑρίσκονται, ὡς εἶναι γνωστὸν, εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Ἴχνη τῆς ἀρχομένης διαλύσεως ἐδείχθησαν ἤδη περὶ τὸ τέλος τῆς κυβερνήσεως τοῦ βασιλέως. Ὅταν οὗτος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εἶχεν ἀσφαλίσειν τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωὰβ καὶ τοῦ Ἀδωνίου, καὶ τὴν ἐχάρη πραγματικῶς πολὺν καιρόν. Τώρα ὅμως ἤρχισαν ἐσωτερικαὶ κινήσεις. Ἱεροβοὰμ ἀπὸ τὴν φυλὴν Ἐφραΐμ, εἷς ἀπὸ τοὺς ἐξαιρέτους αὐλικοὺς ὑπηρέτας, διηρεθισμένος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἤρχισε μίαν ἐπανάστασιν· ἔφυγεν ὅμως εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνῷ ἤθελε νὰ τὸν πιάσῃ ὁ Σολομὼν, πρὸς τὸν ἐκεῖ βασιλέα προσμένων ἁρμοδιωτέραν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν τοῦ ὑπέσχετο ἡ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ μὲ τὴν αὐλὴν, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας ζηλοτυπία τῶν φυλῶν. Εἰς τοῦτον τὸν ἀναβρασμὸν, ὅστις ἐξηπλόνετο εἰς τὰ ἐντὸς, ἀνέ-

στη καὶ κινδυνώδης τις γείτων. Ῥεσάντις, δοῦλος τοῦ ἀπὸ τὸν Δαβὶδ νικηθέντος βασιλέως Σουβὰ, ἐκυρίευσε τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἐκατάστησε βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἥρπασεν ἤδη μέρος τῆς Συρίας ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἐφεξῆς ἐγίνετο ἐπικινδυνώτερος, ὅταν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος ἐγεννήθησαν ἐκεῖνοι οἱ διασπαραγμοὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου, εἰς τοὺς ὁποίους μᾶς ὁδηγεῖ τώρα ἡ ἱστορία.

14. Διαίρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς βασιλείας.

(975. πρ. Χρ.)

Τὴν ἄμεσον εἰς τοῦτο ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ Ῥοβοὰμ, υἱὸς τοῦ Σολομῶντος, τὸν ὁποῖον ἐδιώρισε διάδοχον ὁ πατήρ του· ἀλλ' ἀληθινὴ αἰτία ἦτο ἡ συχνάκις ἤδη ῥηθεῖσα ζηλοτυπία τῶν δέκα φυλῶν πρὸς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, καὶ τὴν μετ' αὐτῆς σφικτὰ δεδεμένην φυλὴν τοῦ Βενιαμὶν διὰ τὴν θέσιν τῆς μητροπόλεως. Ἡ ζηλοτυπία αὕτη ἀναντιῤῥήτως εἶχεν ἐνδυναμωθῆν περισσότερον, ἐνῷ αἱ δύω αὗται φυλαὶ, εἰς τῶν ὁποίων τὴν χώραν ἔκειτο καὶ ἡ μητρόπυλις καὶ ὁ ναὸς, εἶχαν τὸ μέγιστον ὄφελος ἀπὸ τὴν λαμπρότητα, καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν τοῦ Σολομῶντος. Τώρα δὲ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος, ἐξεῤῥάγη αὕτη ἡ ζηλοτυπία, μάλιστα ἐπειδὴ ὁ Ἱεροβοὰμ, ὅς τις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἤθελε νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς τῶν δυσαρεστημένων. Εἰς Σίκιμα, ὅπου εἶχεν ὑπάγειν ὁ

Ῥοβοὰμ διὰ νὰ γνωρισθῇ βασιλεὺς ἀπὸ τὰς δέκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ὡδηγημένοι ἀπὸ τὸν Ἱεροβοὰμ ἐλάλησαν πρὸς τὸν Ῥοβοάμ. : „Ὁ πατήρ σου ἐβάρυνε τὸν ζυγὸν εἰς ἡμᾶς. Ἐλάφρυνέ τον ἐσὺ, καὶ θέλομεν εἶσθαι ὑπήκοοί σου.“ Οἱ βουλευταὶ τοῦ Σολομῶντος τὸν ἐσυμβούλευαν νὰ ἐνδώσῃ· ἀλλ' αὐτὸς πειθόμενος εἰς κουφόνοας νέους συντρόφους του ἔδωκε τὴν ἐφεξῆς ἀπόκρισιν. : „Ἐὰν ὁ πατήρ μου σᾶς ἔκαμε βαρὺν τὸν ζυγὸν, ἐγὼ θέλω τὸν κάμειν βαρύτερον· ἐκεῖνος σᾶς ἔδερνε μὲ ῥαβδία, ἐγὼ δὲ θέλω σᾶς κτυπεῖν μὲ μάστιγας ἢ, κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα, μὲ σκορπίους.“ Ὁ φοβερισμὸς οὗτος ἐνήργησε τὸν τέλειον ἀποχωρισμὸν τῶν δέκα φυλῶν. „Τίνα μερίδα, εἶπαν, ἔχομεν ἡμεῖς μὲ τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ; Ἄφετε τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα νὰ κάμῃ ὅ, τι θέλει, καὶ πᾶς Ἰσραηλίτης ἂς ἑνωθῇ μαζήμας.“ Καὶ οὕτως ἐστράφησαν παρευθὺς εἰς τὰς οἰκίας των. Ὁ Ῥοβοὰμ ἔστειλε κατόπιν ἄγγελον εἰς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐκεῖνοι τὸν ἐλιθοβόλησαν, καὶ μόλις ὁ βασιλεὺς ἀναβὰς τὸ ἅρμα του διέφυγε καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐδῶ τὸν ἐκήρυξαν αἱ φυλαὶ Ἰούδα καὶ Βενιαμὶν βασιλέα των, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δέκα, αἱ ὁποῖαι περιελαμβάνοντο εἰς τὸ κοινὸν ὄνομα Ἰσραὴλ, ἔκλεξαν βασιλέα των τὸν Ἱεροβοάμ. Οὕτως ἐδιαιρέθη πάλιν τὸ μόλις συναρμοσθὲν βασίλειον καὶ ἔμεινε διῃρημένον, ἕως οὗ καὶ τὰ δύω μέρη ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς διαιρέσεώς των ἀφανίσθησαν ὁλοκλήρως.

17. Αἱ βασιλεῖαι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα ἕως τῆς πτώσεως τῆς πρώτης.

(975 — 722 πρ. Χρ.)

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτιζαν αἱ δέκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐφαίνετο ἀναγκαίως ὡς μέρος δι' ἐπαναστάσεως ἀπεσχισμένον ἀπὸ τοῦ ὅλου, τοῦ ὁποίου ψυχὴ καὶ κεφαλὴ ἦτο ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα. Διὰ τοῦτο πρώτη φροντὶς τοῦ Ἱεροβοὰμ ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ βασίλειόν του ψυχὴν ἰδίαν καὶ ζωὴν αὐθύπαρκτον. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ὠχύρωσε καὶ ἀνέδειξε μητρόπολιν τοῦ βασιλείου τὴν πόλιν Σίκιμα, κειμένην εἰς τὴν ἐπικράτειαν Ἐφραΐμ, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἀφανίσῃ καὶ τὴν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Ἱερουσαλὴμ ὡς περιέχουσα τὸν ναὸν καὶ οὖσα τὸ κέντρον τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἑορτῶν. Διὰ τοῦτο ἔστησε δύω χρυσᾶς δαμάλεις, τὴν μὲν εἰς Βαιθὴλ, τὴν δὲ εἰς Δὰν, σύμβολον τοῦ Θεοῦ, ὅς τις τοὺς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς ταύτας λοιπὸν ἐδιέταξε νὰ γίνεται ἡ κοινὴ τοῦ Θεοῦ λατρεία ὡς εἰς πλησιέστατον μέρος, ἐπειδὴ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἦτο πολλὰ μακρὰν διὰ τὰς φυλὰς τοῦ βασιλείου τούτου. Ἔκτισε ναοὺς διὰ τὰ εἴδωλα ταῦτα καὶ ἔβαλεν ἱερεῖς ἀπὸ τὸν λαὸν, ἀποκλείσας ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοὺς Λευΐτας ὡς ἔχοντας μεγάλην σχέσιν μὲ τὸ βασίλειον τοῦ ἐχθροῦ του.

Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Λευΐτας καί τινες θεοσεβεῖς Ἰσραηλῖται ἐμετανάστευαν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα. Διότι ἐὰν ὁ Ῥοβοὰμ αὐτὸς καὶ ὁ διάδοχός του Ἀβιοὺ ἐσυγχώρησαν ξένην λατρείαν εἰς τὴν χώραν των, καὶ ἐκτίζοντο δι' ἀδείας των εἰδωλεῖα καὶ ἱερὰ ἄλση καὶ τὰ τοιαῦτα, μ' ὅλον τοῦτο ἐθεωρεῖτο

τὸ βασίλειον τοῦτο πάντοτε καθέδρα τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ λατρείας διὰ τὸν ναόν της καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κιβωτὸν τοῦ μαρτυρίου. Τὸ βάρος τοῦτο τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, αἱ εἰρημέναι μεταναστεύσεις καὶ ἡ μεγάλη μητρόπολις ἔκαμναν τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα νὰ ἰσοῤῥοπῇ μὲ τὸν Ἰσραὴλ, ὅς τις ἦτο κυρίως μεγαλήτερος καὶ πολυπληθέστερος.

Ἀντεφέροντο λοιπὸν αἱ δύω βασιλεῖαι συχνάκις, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ λάβῃ πᾶσα μία τὴν ὑπεροχὴν καὶ διὰ ξένης βοηθείας· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τελευταῖον ἡ αἰτία τῆς πτώσεως καὶ τῶν δύω, καὶ μάλιστα πρῶτον τῆς Ἰσραηλιτικῆς, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπικινδυνοτάτους γείτονας.

Τὸ νεοσύστατον καὶ γειτονικὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασίλειον τῆς Δαμασκοῦ συνειλκύσθη παρευθὺς εἰς τὴν δίνην τούτων τῶν πολέμων. Διότι ὁ Βαασὰ, ὅς τις εἶχε φονεύσει τὸν τοῦ Ἱεροβοὰμ υἱὸν Ναβὰτ, καὶ ἐξολοθρεύσας ὅλον τὸ γένος του ἐπήδησε μὲ βίαιον τρόπον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰσραὴλ (953 πρ. Χρ.), ἐσυμμάχει μὲ τὸν βασιλέα τῆς Δαμασκοῦ, καὶ μὲ τὴν τούτου βοήθειαν κατεπολέμει τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἀσὰ (υἱὸς τοῦ Ἀβιοὺ βασ. 955 — 914), ὅς τις ἐφρόντισε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θείας λατρείας, διέῤῥηξε διὰ θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν εἰς Δαμασκὸν, τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον δεσμὸν, ἀπεδίωξε τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιχειρήσαντα νὰ ὀχυρόνῃ τὴν Ῥαμὰ ὡς τὸ κλειδίον τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἔκαμεν ἐχθρὸν τοῦ Ἰσραὴλ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας.

Μέγιστος ὅμως ἐχθρὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου ἐπέκειτο τὸ πάντοτε ἐνεργοῦν καὶ κινούμενον στασιαστικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔφερνεν ἐμφυλίους πολέμους καὶ χύσιν αἱμάτων εἰς τὰς ἀλλαγὰς τῶν βασιλέων· τῶν δὲ κακῶν τούτων ἀπέδιδαν οἱ θεοσεβέστεροι αἰτίαν τὴν θείαν ἀγανάκτησιν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰδωλολατρείαν. Μετὰ τὸν θάνατον

τοῦ ἀνδρείου Βαασὰ ἐξωλοθρεύθη ὅλον τὸ γένος του, ἕως μετά τινων ἐνιαυτῶν σφοδρὰς ταραχὰς ἐβασίλευσε διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ τόλμης του ὁ ἀρχιστράτηγος Ζαμβρί. Ὠκοδόμησε νέαν μητρόπολιν, τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀφῆκε τὸν θρόνον εἰς τὸν χαῦνον υἱόν του Ἀχαάβ. Παρακινούμενος οὗτος ἀπὸ τὴν γυναῖκα του Ἰεζάβελ, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Σιδῶνος, ἐδέχθη τὴν θρησκείαν τῶν Φοινίκων. Ἡ Ἰεζάβελ ἐκίνησε κατὰ τῶν δυσαρεστουμένων σκληροὺς διωγμούς, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐφάνη θερμὸς προστάτης τῆς ἀληθινῆς λατρείας μὲ ζῆλον διακαέστατον ὁ προφήτης Ἠλίας, καὶ εὕρηκε πολλοὺς ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ βασιλείου ἠρέθισεν Ἄδερ τὸν βασιλέα τῆς Δαμασκοῦ νὰ ὑποτάξῃ τὸν Ἰσραήλ. Ἐξεστράτευσε λοιπὸν κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ὑποταχθῶσι καὶ νὰ τοῦ δώσωσιν ὅλους τοὺς θησαυρούς των. Ἀντέστησαν ὅμως οἱ Ἰσραηλῖται, καὶ ὁ Ἀχαὰβ ἀπέθανεν εἰς τοὺς πολέμους τούτους (897).

Ἡ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἐδῶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἠδυνήθη νὰ γένῃ διὰ τῆς συμμαχίας Ἰωσαφὰτ βασιλέως Ἰούδα, (914 — 891), ὅς τις ἐπροσπάθει νὰ διατηρήσῃ τὴν πρὸ πολλοῦ ἐκλείψασαν εἰρήνην μεταξὺ τῶν δύω βασιλειῶν, ἐπειδὴ ἡ εἰσβολὴ ξένων ἐθνῶν ἐφοβέριζε κίνδυνον καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰωσαφὰτ ἔλαβε νύμφην εἰς τὸν υἱόν του Ἰωρὰμ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀχαάβ. Εἰς τὸ βασίλειόν του ἠγωνίζετο νὰ εἰσάξῃ παιδείαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ παντοῦ ἐδείχνετο ἀξιέπαινος ἡγεμών, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῶσιν οἱ κόποι του νὰ φέρουν σταθερὰ ἀποτελέσματα εἰς τὴν εἰσερχομένην πτῶσιν τοῦ ἔθνους. Ἡ μὲ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ γενομένη συμπεθερία ἐγέννησεν εὐθὺς εἰς τοὺς διαδόχους του ἀγρίας ταραχάς, ἀφανιστικὰς πάσης εὐτυχίας. Γοθολία ἡ

θυγάτηρ τοῦ Ἀχαὰβ ἐπαρακίνησε τὸν ἄνδρα της Ἰωρὰμ βασιλέα Ἰούδα, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν του (884), τὸν υἱόν της Ὀχοζίαν νὰ εἰσάξωσι τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα.

Αὕτη ἡ ἀθέτησις τῆς ἀληθινῆς λατρείας καὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διήγειρε τοὺς φύλακας αὐτοῦ, τοὺς προφήτας, εἰς σφοδρὰν ἐναντίωσιν. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὰς παρακινήσεις τούτων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν προφήτην Ἐλισαιὲ μαθητὴν τοῦ προφήτου Ἠλίου ὁ Ἰοὺ ἐπανέστη καὶ ἐσκότωσε τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, Ἰωρὰμ, υἱὸν τοῦ Ἀχαὰβ, καὶ Ὀχοζίαν τὸν βασιλέα Ἰούδα, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὁμοῦ εἰς μίαν συμμαχικὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Δαμασκοῦ. Τώρα ἐφονεύθη εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἡ ἀγρία Ἰεζάβελ, καὶ ὅλος ὁ οἶκος τοῦ Ἀχαὰβ ἐξωλοθρεύθη ἀπὸ τὸν Ἰού· ἡ αὐτὴ σκληρὰ τύχη κατέλαβε καὶ τοῦ Βάαλ τοὺς λειτουργούς, οἵτινες προσκαλεσμένοι εἰς μίαν εὐωχίαν θυσίας ἐσκοτώθησαν ὅλοι ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰοὺ τοὺς στρατιώτας.

Παρόμοιαι αἱματώδεις σκηναὶ ἐπαριστάνοντο καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀφοῦ ἐθανατώθη ὁ Ὀχοζίας. Μόλις εἶχε μάθειν ἡ Γοθολία ὅτι ὁ υἱός της ἐθανατώθη διὰ τοῦ Ἰοὺ, καὶ εὐθὺς ἐπρόσταξε καὶ ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ αἵματος, διὰ νὰ μείνῃ αὐτὴ χωρὶς τινὰ ἀντίζηλον βασίλισσα εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰούδα.

Ἀλλ' οἱ Ἱερεῖς ἠδυνήθησαν νὰ διασώσωσι τιμωρὸν τῆς κακουργίας της καὶ ἐκδικητὴν τῆς ἀπ' αὐτὴν καταπατηθείσης θείας λατρείας. Εἷς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ὀχοζίου ὁ Ἰωὰς ἐξηρπάγη ἀπὸ τὸ μακελλεῖον τῆς Γοθολίας, καὶ ἐτρέφετο κρυφίως εἰς τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα. Ἑπτὰ ἔτη ὕστερον συμφωνήσαντες οἱ ἱερεῖς μὲ τοὺς σωματοφύλακας ἐξέφεραν τὸν κληρονόμον τοῦ θρόνου τοῦτον εἰς τὸ φανε-

ρὸν καὶ τὸν ἐκήρυξαν δημοσίως βασιλέα εἰς τὸν ναόν. Καὶ τὴν Γοθολίαν, ἑτοιμαζομένην νὰ ἐναντιωθῇ, τὴν ἐθανάτωσαν.

Μὲ τὸν ἀφανισμὸν αὐτῆς ἦτο ἡνωμένος καὶ ὁ ἀφανισμὸς τῆς τοῦ Βάαλ λατρείας. Ὁ ναός του ἐκρημνίσθη, καὶ οἱ ἱερεῖς του ἐθανατώθησαν. Ἀνέστη δὲ μὲ νέαν λαμπρότητα ὁ ναὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀνεκαινίσθη, καὶ ἐλαμπρύνθη· ἀλλ' ὄχι ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ βασιλεία.

Ἀζαὴλ ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας κατεφόβισε μὲ τὴν μεγάλην του δύναμιν τὴν Ἱερουσαλὴμ· τόσον, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰωὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ ἄλλην σωτηρίαν εἰ μὴ νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν τὴν εἰρήνην μὲ τοὺς μεγάλους τοῦ ναοῦ θησαυρούς, καὶ νὰ γείνῃ ὑποτελής του. Ἀμεσσίας δὲ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἀπὸ τοὺς ἰδίους του δούλους θανατωθέντος Ἰωὰς ἦτο ἀκόμη δυστυχέστερος, ὅταν συνεπλέχθη εἰς πόλεμον μὲ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα Ἰωάς. Ὁ Ἰωὰς ἐνίκησε τὸν Ἀμεσσίαν, τὸν ἐπίασεν αἰχμάλωτον, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐκρήμνισε τὰ τείχη της, καὶ διήρπασεν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ βασιλέως.

Ἡ δύναμις τοῦ Ἰσραὴλ αὕτη ἐπερίσσευσεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀξίου Ἱεροβοὰμ τοῦ Β΄. (825 — 784), ὅςτις μὲ εὐτυχεῖς ἀγῶνας ἀποκατέστησε πάλιν τὰ παλαιὰ σύνορα πρὸς τὴν Συρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν δυναστείαν ἠλευθέρωσε τὰς τρεῖς ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Ἐν ταὐτῷ δὲ εἰρήνευσε καὶ μὲ τὴν Ἰουδαίαν, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Οὐσίας, ὀνομαζόμενος ὁ αὐτὸς καὶ Ἀζαρίας (811 — 759) ἐξήπλωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἐπικράτειάν του ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἐταπείνωσε τοὺς Φυλισταίους, ἐξανακυρίευσε τοὺς εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν λιμένας, καὶ ὠχύρωσε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἄλλα φρούρια τῶν συνόρων τῆς ἐπικρατείας του. Ἔδειξαν **λοιπὸν** καὶ αἱ δύω αἱ

πολιτεῖαι πόσον ἤθελαν ἰσχύσειν ἐναντίον παντὸς ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ, ἐὰν ἐβασίλευεν εἰς τὰ ἔσω εἰρήνη καὶ ὁμόνοια.

Δὲν διήρκεσεν ὅμως πολὺ ἡ εὐτυχὴς αὕτη περίοδος, καὶ πάλιν ἐταράχθη ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη. Ὁ Ἀζαρίας ἐδιαφέρθη μὲ τοὺς Λευΐτας, ἐπειδὴ ἤθελε πιθανῶς νὰ ἑνώσῃ τὴν ἀρχιερατικὴν μὲ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, διότι τοῦτο πρέπει νὰ νοήσωμεν ὅτι εἶχε σκοπὸν ὅταν ὑπῆγεν εἰς τὸν ναὸν καὶ ἤθελε νὰ θυμιάσῃ αὐτός. Ἐπαραίτησεν ἔπειτα τὴν βασιλείαν εἰς Ἰωάθαμ τὸν υἱόν του. Ἀκόμη ἀγριώτεροι ἐμφύλιοι πόλεμοι κατεσπάραττον τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ δώδεκα ἔτη, καὶ ὅταν ὁ Μαναὴμ ἀνέβη λῃστρικῶς εἰς τὸν θρόνον, τότε ἔγεινεν ἐπαισθητὸς ὁ κίνδυνος ἀπὸ ἐξωτερικὸν ἐχθρόν, ὅςτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσηκώθη εἰς τὸν ποταμὸν Τίγριν.

Αὕτη ἦτο ἡ προσημειωθεῖσα (σελ. 74.), καὶ ἤδη πάλιν ἐκ νέου ἀναφανεῖσα Ἀσσυριακὴ δύναμις. Φουὰ ἢ Φούλ, ὅςτις ὀνομάζεται ἀπὸ τὴν ἁγίαν γραφὴν πρῶτος τῆς σειρᾶς τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, εἰσέβαλε τώρα εἰς τὴν Συρίαν νικητής, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἀπὸ φατρίας σπαραττομένην Ἰσραηλιτικὴν βασιλείαν (770), ἠρκέσθη ὅμως νὰ ὑποτάξῃ τὸν Ἰσραήλ, καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ εἰς πληρωμὴν μεγάλου φόρου *). Ἀλλ' ὁ Φακεέ, φονεὺς τοῦ Φακεσίου υἱοῦ Μαναήμ, εὕρηκε τὸν δεύτερον βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων Θαλγαθφελλασὰρ ἀδυσωπητότερον ἐχθρόν, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσαν αἱ μεταξὺ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα ἐχθροπάθειαι.

Πολλὰ ἀκαίρως κυριευθεὶς ἀπὸ πνεῦμα δορικτησίας ὁ Φακεὲ ἡνώθη μὲ τὴν Συρίαν ἐναντίον τοῦ Ἰούδα. Ἐκτύπησαν τὸν βασιλέα Ἄχαζ, υἱὸν τοῦ

---

*) Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦτο ἐσύναξε τὸ ἀργύριον ἀπὸ τοὺς στρατιώτας.

Ἰωάθαμ, καὶ τὸν ἐνίκησαν εἰς μίαν μάχην, τοῦ ἐπῆραν τοὺς λιμένας τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ εἶχαν καὶ σκοπὸν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πολιορκήσωσι τὴν Ἱερουσαλήμ. Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην, ὁπότε κατὰ τὸν λόγον τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ἐκλονεῖτο ἡ καρδία τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ καθὼς κλονοῦνται τὰ δένδρα τοῦ δρυμοῦ ἀπὸ σφοδρὸν ἄνεμον, ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς Ἄχαζ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων.

Εἰς μάτην ὁ μεγαλόφρων Ἡσαΐας, ὅς τις ἐφοβεῖτο πλέον τὸν Ἀσσύριον, ἐμπόδιζε τὴν συμμαχίαν ταύτην. „Μὴ ἀνοίξῃς τὴν καρδίαν σου εἰς τοὺς δύω καπνίζοντας καὶ κατακαίοντας σχεδὸν δαυλοὺς (Ἰσραὴλ καὶ Δαμασκὸν)," ἐλάλησεν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη ἡ συμβουλή του. Ὁ Ἄχαζ ἴδε βέβαια τὴν Δαμασκὸν νικημένην, τὸν Ἰσραὴλ ἀφανισμένον καὶ περιωρισμένον εἰς τὴν χώραν τῆς Σαμαρείας, καὶ μέγα μέρος τῶν κατοίκων ᾐχμαλωτισμένον ἀπὸ τὸν Ἀσσύριον, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἔχασε καὶ αὐτὸς τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἔγεινε δοῦλος τοῦ νικητοῦ. Διότι ἀπαρνηθεὶς ὁ Ἄχαζ τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, κλείσας τοῦ ναοῦ τὰς πύλας καὶ θυσιάσας εἰς τοὺς θεοὺς τῶν Ἀσσυρίων *) ὡς ἰσχυροτέρους, ἔδωκε μὲ ταῦτα τέλος εἰς τὴν αὐτεξουσιότητά του καὶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν βασιλείαν. Μὲ πνεῦμα καὶ μὲ τόνον ἀντελάλησαν οἱ προφῆται Ἡσαΐας καὶ Μιχαίας καὶ ἄλλοι κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης, καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσι τὸν λαὸν εἰς τὴν πάτριόν των θρησκείαν.

Ἐζεκίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἄχαζ εἰσήγαγε πάλιν τὴν ἀληθινὴν λατρείαν, ἐκαθάρισε τὸν βεβηλωθέντα ναὸν, καὶ ἑώρτασε τὸ Πάσχα, ὅπου συνέδραμαν εἰς

*) Ἐθυσίαζε καὶ ἀνθρώπους κατα τὴν συνήθειαν τῶν Χαναναίων.

Ἱερουσαλὴμ τόσον πλῆθος, ὅσον δὲν εἶχε ποτὲ συνελθεῖν ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Σολομῶντος. Διότι ὁ ζῆλος τοῦ βασιλέως δὲν ἐπεριωρίσθη μόνον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' ἐπροσκάλεσε διὰ γραμμάτων καὶ τὰς ἄλλας φυλὰς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου. Πολλοὶ μὲν ἦλθαν, πολλοὶ δὲ καταφρονήσαντες ἐκαταγέλασαν τοὺς ἀγγέλους του. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἠκολούθησεν ὁ ἐντελὴς ἀφανισμὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων.

Ὠσηὲ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἐδοκίμασε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἀσσυρίων καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡνώθη μὲ τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν δύναμιν ἐθεμελίονε λαμπροτάτας ἐλπίδας· ἀλλ' αἱ ἐλπίδες αὗται ἦσαν μάταιαι, καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν λαόν του εὕρηκε τὸ Οὐαὶ, τὸ ὁποῖον ἐξεφώνησε κατ' αὐτῶν ὁ Ἡσαΐας. Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς Σαλαμανασσὰρ, εὐθὺς ἀποῦ ἔμαθε τὰς μυστικὰς ταύτας συνθεσίας, εἰσέβαλε ταχέως εἰς τὴν Σαμάρειαν, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τριετῆ σχεδὸν πολιορκίαν, καὶ ἔφερεν εἰς τὸ βασίλειόν του αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα καὶ μέρος τῶν προκρίτων ὑπηκόων του. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἀλλόφυλοι ἀπ' ἐκείνας τὰς χώρας ἐστάλθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους εἰς τὴν Σαμάρειαν, οἵτινες ἀναμιχθέντες μὲ τοὺς Ἰουδαίους ἐγέννησαν τοὺς τότε ὀνομασθέντας Σαμαρίτας. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ διάστημα χρόνου διακοσίων πεντήκοντα τριῶν ἐνιαυτῶν.

18. Πτῶσις τῆς βασιλείας τοῦ Ἰούδα.

(722 — 588 πρ. Χρ.)

Ἐνῷ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὑπετάχθη τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ὁ Ὠσηὲ ἀγωνιζόμενος νὰ γείνῃ ἐλεύθερος ἔπαθε τὴν σκληρὰν ταύτην τιμωρίαν, ὁ Ἐζεκίας ὀλίγα ἔτη ὕστερον ἀπετόλμησε καὶ ἀπελύθη ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσσυρίων. Ἢ διότι ὁ Σαλαμανασσὰρ ἐκαταγίνετο εἰς ἄλλας ἐκστρατείας, ἢ διότι ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ συμβᾶσαι μετὰ τὸν θανατόν του ἐνήργησαν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἐζεκίου, ὅπως καὶ ἂν εἶναι, μετὰ δέκα ἔτη ἐφάνη ὁ Σενναχηρὶμ, διάδοχος τοῦ Σαλαμανασσὰρ, εἰς τὴν Παλαιστίνην νὰ τὴν ἐκδικηθῇ καὶ νὰ τὴν ὑποτάξῃ. Ὁ Ἐζεκίας ἐπροσπάθησε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν ἐχθρόν του μὲ ἀργύρια, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ, ἐξήλωσε τὸν χρυσὸν ἀπὸ τὰς πύλας καὶ τὰς θυρίδας τοῦ ναοῦ. Ὁ Ἀσσύριος ἔδειξε κατ' ἀρχὰς ὅτι εὐχαριστήθη μὲ τοῦτο, ἀλλ' εὐθὺς ἔπειτα ἔστειλε μέρος τοῦ στρατεύματός του ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ, καὶ αὐτὸς προσωπικῶς μὲ τὸν μέγαν του στρατὸν ἐστράφη εἰς τὴν Αἴγυπτον, μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυμμάχει ὁ Ἐζεκίας. Ὁ Σενναχηρὶμ ἐνόμιζεν εὔκολον τὴν καταπόρθησιν τῆς χώρας ταύτης, καὶ ἐστοχάζετο ὅτι ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὁ Ἡσαΐας: „Μὲ τὰ πατήματα τῶν ποδῶν τοῦ στρατεύματός μου θέλω ξηράνειν ὅλους τοὺς ποταμοὺς τῆς Αἰγύπτου.“ Ἀλλ' ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 68), ὅτι ὁ Σενναχηρὶμ ὑπέστρεψε μὲ αἰσχύνην ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν του ταύτην. Διότι, διηγεῖται ἡ ἁγία γραφή, „τὴν νύκτα ἐξῆλθεν ἄγγελος κυρίου, καὶ ἐπάταξεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀσσυρίων 185,000 ἄνδρας *). Η Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἰουδαία ἐλυτρώθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, καὶ ἡ δευτέρα ἤκμαζεν ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν ἐφεξῆς κυβέρνησιν τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου.

Ἀλλ' ἡ ἀχρεία κυβέρνησις τοῦ υἱοῦ του Μανασσῆ (699 — 644) ἐχειροτέρευσεν ἐσωτερικῶς τὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου. Εἰσήγαγεν οὗτος Φοινικικὰ καὶ ἀλλότρια θρησκεύματα, καὶ κατεδίωκε σκληρότατα τοὺς ἐναντιουμένους εἰς τὸ θέλημά του. Ξένοι ἐχθροὶ εἰσώρμησαν πάλιν εἰς τὸ βασίλειον, καὶ ὁ Μανασσῆς αὐτὸς ἐσύρθη χρόνον τινὰ ἀπὸ τὸν νικητὴν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Μεγαλήτεροι ὅμως κίνδυνοι κατέθλιψαν τὸν ἔγγονόν του Ἰωσίαν (διότι ὁ υἱός του Ἀμὼς εἶχε θανατωθῆν μετὰ δύω ἔτη), ἐνῷ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχεν ὑψωθῆν παρὰ τὸν Τίγριν καὶ Εὐφράτην τὸ Χαλδαιοβαβυλώνιον βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐδίψα τὴν καταστροφὴν τοῦ γειτονεύοντος βασιλείου τῶν Ἰουδαίων. Ἡ γειτονία αὕτη ἐγίνετο ἐπικινδυνοτέρα διὰ τῆς προειρημένης ἐχθροπαθείας τοῦ βασιλείου τούτου μὲ τὴν Αἴγυπτον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ Παλαιστίνη φοβεριζομένη ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη.

Ὁ Ἰωσίας δὲν ἤξιζε τὴν δυστυχίαν ταύτην, ἥτις εἶχε προετοιμασθῆν κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐνῷ ἠγωνίζετο μὲ διακαέστατον ζῆλον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς καθαρᾶς τοῦ Θεοῦ λατρείας. Περίστασις ἰδιαιτέρα εἶχε τοῦ ἀναφλέξειν τὸν θεῖον τούτου ζῆλον. Ὁ τότε ἀρχιερεὺς ἐπισκευάζων τὸν ναὸν

---

*) Ἐκλαμβάνουσι τινὲς ἐνταῦθα τὸ θανατικόν. Παράβαλε τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν Αἰγυπτιακὴν παράδοσιν (σελ. 68 σημ.) Εὐφυὴς εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι ἡ τοῦ Ἡροδότου διήγησις ἐπιστηρίζεται εἰς ψευδῆ ἐξήγησιν τοῦ ἀσπάλακος, τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὴν χεῖρα ὁ βασιλικὸς ἀνδριὰς εἰς τὸν ναόν. Διότι ὡς ἱερογλυφικὸν ὁ ποντικὸς σημαίνει εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἐρήμωσιν καὶ ὄλεθρον.

εὕρηκε τὸν γνήσιον Μωσαϊκὸν νόμον, ὅστις ἦτο πιθανῶς παραπεσμένος πούποτε καὶ χαμένος, ἐνῷ ὁ Μανασσῆς κατεπάτησε τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου τούτου. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς τὰς κατάρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γραμμέναι κατὰ τῶν ὅσοι παραβοῦν τὴν διαθήκην ταύτην, ἐνῷ ἐδιάβαζε τὸν νόμον τοῦτον, ἀνεφλέχθη ὅλος ἀπὸ θεῖον ζῆλον. Ἐκρήμνισεν ὄχι μόνον τὰ μνημεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε βεβηλώσειν ὁ Μανασσῆς τὸν ἅγιον ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἠφάνισε πᾶν ἴχνος εἰδωλολατρείας, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὑπόλοιπον εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα καὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ παλαιοὺς χρόνους.

Ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἠφανίσθησαν διὰ προσταγῆς τοῦ Ἰωσίου, γίνεται φανερὸν, ὅτι εἶχαν ἐνοικήσειν εἰς τὴν Παλαιστίνην παντοδαπαὶ ἀλλόφυλοι θρησκεῖαι. Εἰς τὸν Μολὸχ ἐν τῇ φάραγγι Ἐννὸμ ἐθυσίαζαν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των· ἵπποι ἀφιερωμένοι εἰς τὸν ἥλιον ἔστεκαν πρὸ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ· εἰς ἄλση εἶχαν στημένα τὰ εἴδωλα τοῦ Βάαλ καὶ τῆς Ἀστάρτης καὶ ἄλλων· ἦτο γεμάτος ὁ τόπος καὶ ἀπὸ ἀλλοθρήσκους ἱερεῖς, τοὺς ὁποίους τώρα ὁ Ἰωσίας ἐκαταδίκασεν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐφανερώθη πάλιν ὅλη ἡ ἀρχαία τῆς ἀληθινῆς λατρείας λαμπρότης, τὸ Πάσχα ἑωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς, καὶ ποτὲ, λέγει ἡ βίβλος τῶν Βασιλειῶν, δὲν ὑπῆρξε πρὸ τοῦ Ἰωσίου βασιλεὺς, ὅστις ἠγάπησε τόσον τὸν κύριον, καθὼς οὗτος

„Ἀλλὰ, λέγει περαιτέρω, δὲν ἐξιλεώθη ὁ κύριος ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας τῶν προβασιλευσάντων, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξουδενώσῃ τὸν Ἰούδαν.“ Ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα τῆς ἐξουδενώσεως ταύτης. Τὰ δύω ταῦτα βασίλεια ἐζήτουν καθὲν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Παλαιστίνην. Ἡ Αἴγυπτος, διὰ νὰ δύναται ἐντεῦθεν νὰ προχωρῇ

εὐκόλως εἰς τὸν Εὐφράτην· ἡ δὲ Βαβυλὼν, διὰ νὰ εἰσβάλλῃ ἐντεῦθεν εὐκολώτερα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Δύσκολον ἦτο νὰ ἀποφασίσῃ βασιλεὺς χώρας, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ, καὶ τρόπον τινὰ μόνον εἶχε νὰ ἐκλέξῃ ἢ ὑποφερτὴν δουλείαν ἢ τὸν ὄλεθρον, δύσκολον λέγω ἦτο νὰ ἀποφασίσῃ ἀπὸ ποῖον βασίλειον ἐκ τῶν δύω ἠδύνατο νὰ φοβηθῇ ὀλιγώτερον τὸ δεύτερον, καὶ νὰ ἐλπίσῃ ἀσφαλέστερα τὸ πρῶτον.

Ὁ Ἰωσίας, καθὼς δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ἀπὸ τὴν διήγησιν, ἐφοβεῖτο τώρα περισσότερον τὸν Αἰγύπτιον. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ πολλάκις μνημονευθεὶς βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Νεκὼς, τὸν ὁποῖον ἡ βίβλος τῶν Βασιλειῶν ὀνομάζει Φαραὼ Νεχαὼ, ἐξεστράτευσεν εἰς τὸν Εὐφράτην ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων, ἀντιπαρετάχθη κατ' αὐτοῦ ὁ Ἰωσίας μὲ τὸ στράτευμά του, ἐκτυπήθη μὲ αὐτὸν εἰς τὴν κοιλάδα Μαγεδδὼ, ὅπου πληγωθεὶς καὶ ὁ Ἰωσίας αὐτὸς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Ὁ νικητὴς Νεχαὼ ἔφερεν εὐθὺς τὸ στράτευμά του εἰς τὴν πόλιν Χαρμεὶς, ὅπου ἐστερεώθη καὶ ὑπεδούλωσεν ἐντελῶς τοὺς Ἰουδαίους. Ἀπέβαλε ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεχθέντα εἰς Ἱερουσαλὴμ βασιλέα, τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Ἰωσίου, Ἰωάχαζ, καὶ τὸν ἔσυρεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔρριψεν εἰς τὸν λαὸν μίαν ὑπερβολικὴν χρυσίου καὶ ἀργυρίου δασμοφορὰν, καὶ κατέστησε βασιλέα τὸν Ἰωακεὶμ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Ἰωσίου· διότι οὗτος μισούμενος ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν αὐτογνώμονα διοίκησίν του καὶ διὰ τὴν ἄσωτον ζωήν του, ἐχρειάζετο περισσότερον ἀλλοτρίων προστασίαν, καὶ ἔκλινεν εἰς τὸ νὰ προστάζεται ἀπ' αὐτόν.

Ἀλλ' ἡ Αἴγυπτος δὲν ἠδυνήθη πολὺν καιρὸν νὰ προστατεύσῃ τὸν Ἰωακείμ. Εἴπαμεν ἀνωτέρω (σελ. 76) ὅτι ὁ Φαραὼ Νεχαὼ ἐνικήθη εἰς Χαρ-

μεὶς ἢ Κιρκέσιον ἀπὸ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὰ ἐκ τούτου ἐπακολουθήσαντα. Ὁ προφήτης Ἰερεμίας, ὅς τις μᾶς ἔδωκε ζωγραφικὴν περιγραφὴν ταύτης τῆς μάχης, λέγει: „Πορεύου εἰς Γαλαάδ, καὶ λάβε βάλσαμον, ὦ παρθένε θύγατερ Αἰγύπτου· μάταια εἶναι πᾶς ἐπίδεσμος καὶ πᾶν φάρμακον, ὅτι ἡ πληγὴ δὲν θεραπεύεται. Οἱ μακρὰν οἰκοῦντες ἀκούουσι τὰ περὶ τῆς πληγῆς σου· διότι ἡ κραυγή σου ἀχολογεῖ εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.“ *)

Ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου δὲν ἐτόλμα ἔκτοτε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ βασίλειόν του, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐλπίζῃ τι ἀπ' αὐτὸν οὐδ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ἡ Αἴγυπτος δὲν ἔχασεν εὐθὺς τὰς ἐλπίδας της νὰ ἐξαναποκτήσῃ πάλιν τὴν δόξαν της, καὶ πιθανῶς ἐνήργει πάντοτε νὰ κινήσῃ καὶ ἄλλους κατὰ τῆς Βαβυλῶνος.

Παρακινήσεις τοιαύτας τῆς Αἰγύπτου ἐδέχετο ὁ τοῦ Ἰωακεὶμ διάδοχος βασιλεὺς Ἰωαχίμ· καὶ αὕτη εἶναι πιθανῶς ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Ναβουχοδονόσορ μὲ στρατὸν πολυάριθμον (589). Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ πρόκριτοι ἐξῆλθαν ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς προϋπάντησιν τοῦ τρομεροῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν ἐξιλεώσωσι μὲ δεήσεις καὶ μὲ ἐθελούσιον ὑποταγὴν εἰς αὐτόν· ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Ναβουχοδονόσορ δὲν ἐπιστεύετο τὸν ἄστατον λαόν. Διὰ νὰ τὸν ἐξαφανίσῃ λοιπὸν διήρπασεν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τοῦ πλουσίου ναοῦ καὶ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου· τὸν βασιλέα καὶ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς δυναμένους νὰ ὁπλοφοροῦν καὶ ὅλους τοὺς τέκτονας καὶ χαλκεῖς τοὺς ἔσυρεν αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς ἐδιασκόρπισεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Βαβυλωνίας.

*) Πρβ. τοὺς Ἑβδομήκοντα Ἰερεμ. νς'., 11. Κ.

Ἀφῆκε δὲ μόνον τοὺς πτωχοτάτους καὶ ἀσθενεστάτους εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τοὺς ἔδωκε βασιλέα Σεδεκίαν τὸν πατράδελφον τοῦ Ἰωαχίμ.

Εἰς τὴν ἐλεεινὴν ταύτην κατάστασιν μόνος κανὼν τῆς φρονήσεως ἔμενε νὰ ὑποφέρωσι τὸν σκληρὸν, ἀλλ' ἀναπόφευκτον ζυγὸν τῆς Βαβυλῶνος. Ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἐξεφώνησε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς ὡς πρόσταγμα Θεοῦ, ὅς τις ὑπέταξεν εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορ ὅλα, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ἄγρια θηρία. Ἀλλ' ἦσαν καὶ προφῆται ἄλλοι, οἵτινες ἔδιδαν τερπνὰς ἐλπίδας εἰς τὴν λύπην καὶ ἀγανάκτησιν τοῦ τεθλιμμένου λαοῦ, καὶ ἀπεδείκνυαν δυνατὴν τὴν σωτηρίαν των διὰ βοηθείας ξένων καὶ γειτόνων καὶ μάλιστα τῶν Αἰγυπτίων. Διὰ τοῦτο εὐδοκίμουν οὗτοι περισσότερον, ὁ δὲ Ἰερεμίας ἐκαταφρονήθη πολλάκις διὰ τὰς συμβουλάς του. Ἐπανέστησαν λοιπὸν κατὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλ' εἰς ὀλίγον καιρὸν ἐχάρησαν τὰς ἐλπίδας των· διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος ἐφάνη παραυτα ἔμπροσθεν τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν περιέκλεισεν. Ἡ πεῖνα καὶ νόσος λοιμώδης *) συνεβοήθησαν τὴν δύναμιν τῶν πολιορκητῶν, καὶ ὁμοῦ μὲ τὴν πόλιν ἔπεσεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν του. Πρῶτον ἔσφαξε τοὺς υἱοὺς τοῦ Σεδεκίου ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του ὁ ἄγριος νικητής· ἔπειτα, αὐτὸν μὲν τὸν δυστυχῆ βασιλέα ἐτύφλωσε, τὰ δὲ τείχη τῆς πόλεως ἐκατεδάφισε, τὸν ναὸν ἐκρήμνισεν ἐκ θεμελίων, τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐκρέμασε, ἀπὸ δὲ τὸν ἐπίλοιπον λαὸν ἔσυρε πάλιν

*) Εἰς τοὺς πλήρεις βαθείας εὐαισθησίας θρήνους τοῦ Ἰερεμίου, ὅπου μὲ ἐλεεινοὺς τόνους ὀδύρεται τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, λέγονται τὰ ἑξῆς: „ἔξωθεν ἠτέκνωσέ με μάχαιρα, ὥσπερ θάνατος ἐν οἴκῳ“ Θρήν. κεφ. Α', 10, ἤγουν ἔξωθεν ὁ πόλεμος καὶ ἔσωθεν τὸ θανατικὸν μὲ ἔκαμαν ἄτεκνον.

μέγα μέρος εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν (588). Ἡ διατριβὴ αὕτη τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ὀνομάζεται ἐξορία Βαβυλῶνος ἢ μετοικεσία Βαβυλῶνος, ἥτις λογαριαζομένη ἀπὸ τῆς πρώτης διήρκεσεν ἑβδομήκοντα ἔτη.

Ἐκ τῶν πτωχοτάτων τινὲς ἀφέθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, καὶ ἀπὸ τούτους ἦτο καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας. Ὁ νικητὴς ἔδειξεν εἰς αὐτὸν μεγάλην εὔνοιαν, καὶ τοῦ ἐσυγχώρησε νὰ ζήσῃ ὅπου θέλῃ· ἀλλ' αὐτὸς ἐπρόκρινε νὰ μείνῃ μαζὴ μὲ τοὺς ὀρφανοὺς εἰς τὴν πατρίδα του παρὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς ἐξορίστους εἰς τὴν ξενιτείαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε χαρίσειν ὁ νικητὴς, δὲν τὸν ἀφῆκεν ἡ κακὴ τύχη τοῦ λαοῦ του νὰ τὸ χαρῇ. Διότι Ἰουδαῖοι τινὲς σκορπισμένοι διὰ τῆς φυγῆς, μάλιστα ἐκ τοῦ ἀφανισθέντος στρατεύματος, ἐνῷ εἶχεν ἀναχωρήσειν ὁ ἐχθρός, ἦλθαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, καὶ ἐφόνευσαν εἰς Μασσηφὰθ τὸν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἀφεθέντα κυβερνήτην τῆς Ἱερουσαλὴμ Γολοδίαν, καὶ τοὺς Χαλδαίους στρατιώτας, τοὺς ὁποίους εἶχε μαζή του. Ὁ φόνος οὗτος ἐκατατρόμαξε τὸν δυστυχῆ λαόν· ἐφοβήθησαν μήπως ὁ θυμὸς τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως δὲν διακρίνῃ τοὺς ἀθώους· καὶ ἀνεχώρησαν εἰς Αἴγυπτον μὲ ὅλον ὅτι ἀντέλεγεν ὁ Ἱερεμίας· διὰ νὰ μὴ μείνῃ λοιπὸν αὐτὸς μόνος, συνανεχώρησεν ἐκεῖ μαζὴ μὲ τοὺς οἰκείους του.

Ὁ Ἱερεμίας καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν ἐλθόντες προφῆται ἐπροσπάθησαν καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τοὺς ἐξορίστους τῆς Βαβυλῶνος διὰ λόγων καὶ συμβουλῶν νὰ τοὺς φυλάξωσιν ἀπὸ τὸ νὰ δεχθῶσι ξένας θρησκείας, καὶ νὰ διατηρήσωσι μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων των ἀμετασάλευτον τὴν Μωσαϊκὴν νομοθεσίαν *).

*) Ὅτι αὕτη ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διατριβὴ τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸ κλῖμα τῆς Χαλδαϊκῆς, δὲν ἔμεινε χωρὶς ἐνέργειαν εἰς τὸν

Διότι εἰς ταύτην τὴν συνθήκην ἐσύναπταν οἱ προφῆται τὴν παρηγορίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμναν εἰς τὸν ταλαίπωρον λαόν των. Μὲ ταύτην τὴν συνθήκην τοὺς ἀνήγγελλαν, ὅτι δὲν θέλει εἶσθαι ὠργισμένος ὁ Θεὸς διὰ παντὸς ἐναντίον των, ἀλλὰ θέλει τοὺς ἐπαναφέρειν ἐκ τῆς ταλαιπωρίας εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ θέλει τοὺς ἀναστήσειν σωτῆρα ἀπὸ τὸν οἶκον Δαβὶδ, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία ἔμενεν εἰς τὴν ἐνθύμησιν τῶν Ἰουδαίων ὡς ἀπόλυτον καὶ ὕπατον ἀγαθόν.

Ἐνῷ ἐπαρηγόρουν οἱ προφῆται τοὺς Ἰουδαίους οὕτως, ἡ ἐπιστροφή των εἰς τὴν Παλαιστίνην μετὰ ἑβδομήκοντα περίπου ἔτη ἐπληρώθη διὰ τῆς μεταμορφώσεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ μέση Ἀσία ἀπὸ τὸν Κῦρον. Τούτου ἡ ἱστορία θέλει ὁδηγήσειν εἰς τὰ ἔμπροσθεν τὸν μίτον τῆς ἡμετέρας διηγήσεως.

ΣΤ΄. ΠΕΡΣΑΙ.

1. Τὸ βασίλειον τῶν Μήδων.

Οἱ Μῆδοι, Βάκτριοι καὶ Πέρσαι, οἵτινες ἐκατοίκουν εἰς τὰς πλατυτάτας χώρας τὰς μεταξὺ Τίγριος καὶ Ἰνδοῦ, Ὤξου καὶ τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, συναπετέλουν κατ' ἀρχὰς ἓν ἔθνος, τὸ ὁποῖον

ἐθνικὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν των, τὸ δείχνουν οἱ συγγραφεῖς των, Π. χ. ὁ Ἐζεκιὴλ καὶ ὁ Δανιήλ. Ὁ δεύτερος ἔλαβε παιδιόθεν Χαλδαϊκὴν ἀνατροφήν. Διότι ὁ Ναβοδουχονόσορ εἶχε προστάξειν ἵνα τοῦ προπαρασκευάσουν νέους Ἑβραίους διὰ τὴν ὑπουργίαν του. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Δανιήλ, ὅστις διδαχθεὶς τὰς ἀναγκαίας ἐπιστήμας ἔφθασε διὰ τῶν προτερημάτων του νὰ γείνῃ πρῶτος λειτουργὸς τοῦ Ναβοδοχονόσορος.

ὠνομάζετο Ἄριοι. Ἀπὸ τὴν γλῶσσαν των Ζένδ παράγει νεώτερός τις Γερμανὸς συγγραφεὺς *) τὸ κοινὸν αὐτῶν ὄνομα Ζενδικὸν ἔθνος. Κατὰ τὰς παλαιὰς διηγήσεις τοῦ ἔθνους τούτου, ὁ βασιλεύς του Δισεσεμσχὶδ τὸ μετέφερεν ἀπὸ τὴν πρώτην καθέδραν του Σερι-ενεβεεδιῶ (ἥτις κεῖται εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς βορείου Ἰνδικῆς) εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν ἔπειτα. Εἰς τὰ περὶ θεμελιώσεως τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας λεγόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων φαίνονται οἱ Βάκτριοι λαὸς ἰσχυρός· καὶ ἐκ τούτου γίνεται φανερὸν, ὅτι ἡ ἱστορία των εἶναι πολὺ ἀρχαιοτέρα παρὰ πᾶσαν Ἑλληνικὴν διήγησιν. Μετὰ ταῦτα δὲ ὑποταχθεῖσα ἡ Βακριανὴ εἰς τὴν Περσίαν ἦτο μία ἀπὸ τὰς ἀξιολογωτάτας αὐτῆς σατραπείας διὰ τὴν καρποφορίαν της καὶ διὰ τὰς σχέσεις της πρὸς τὴν γειτονεύουσαν Ἰνδικήν. Καὶ ἡ Μηδία δὲ ἦτο χώρα ἰσχυρὰ καὶ ἐπιφανής· οἱ κάτοικοί της, ἀφοῦ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ πρὶν νικηθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἕως τότε ὑπηκόους των Πέρσας, ἐβασίλευαν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἀσίας. Οἱ κυρίως Πέρσαι, ἐξ ἀρχῆς νομαδικὸς καὶ ὀρεσίτροφος λαὸς, ἐκατοίκουν τὰ τραχέα χωρία τῆς Περσίδος, ἥτις ἦτο μικρὸν μέρος τῆς χώρας τῆς ὀνομαζομένης καθολικώτερον Περσίας.

Οἱ Μῆδοι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, πρῶτοι πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀπελύθησαν ἀπ' αὐτὴν καὶ ἀπήλαυσαν τὴν ἐλευθερίαν των. Χρόνον τινὰ ἔζων μὲ ἀνομίαν, ἕως οὗ ἔκλεξαν βασιλέα των τὸν Δηϊόκη, ὅστις διὰ τῆς σοφίας καὶ δικαιοσύνης του εἶχεν ἀποκτήσειν μεγάλην τιμὴν καὶ ὑπόληψιν (περὶ τὸ 710 ἔτος). Οὗτος ἔκτισε στερεὸν φρούριον, καὶ περὶ αὐτὸ οἰκο-

*) Ὁ Ῥόδης (Rhode).: Ἱεροὶ λόγοι τῶν ἀρχαίων Βακτρίων, Μήδων καὶ Περσῶν, ἢ τοῦ Ζενδικοῦ ἔθνους.

δόμησε πόλιν, ὀνομασθεῖσαν Ἐκβάτανα, ὅπου μετέφερε πολλοὺς Μήδους ἀπ' ἄλλους τόπους. Τὴν δικαιοσύνην, διὰ τὴν ὁποίαν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, ἐφύλαξεν ἀκριβῶς εἰς ὅλην του τὴν κυβέρνησιν, καὶ διὰ νὰ ἀναδείξῃ σεβαστὴν τὴν βασιλείαν εἰς πολλοὺς, οἵτινες ἦσαν πρότερον ἰσότιμοί του, εἰσήγαγε τὴν συνήθειαν νὰ εἰσπέμπωνται εἰς αὐτὸν ἔγγραφοι αἱ δίκαι, τὰς ὁποίας ἔκρινε καὶ ἐξέπεμπεν ἐγγράφους, καὶ κανεὶς νὰ μὴ παρουσιάζεται ἐνώπιόν του παρεκτὸς τῶν ὑπουργῶν του.

Τὸν Δηϊόκη διεδέχθη ὁ υἱός του Φραόρτης, ὅστις ὑπέταξεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του πρῶτον μὲν τοὺς Πέρσας, ἔπειτα δὲ ἄλλους λαοὺς τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ πολεμῶν τοὺς Ἀσσυρίους ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Κυαξάρης διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς Νίνου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Ἀσσυρίους, ἐνῷ ἐπολιόρκει τὴν μητρόπολίν των, ἐφώρμησε μέγας στρατὸς Σκυθῶν ἐκ βορρᾶ καὶ κατεπλημμύρησε τὰς καρποφόρους χώρας τὰς ὑπηκόους τῶν Μήδων. Ἀγωνιζόμενος πρὸς αὐτοὺς ὁ Κυαξάρης ἐνικήθη, καὶ εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἐγύμνοναν καὶ ὕβριζαν οἱ Σκύθαι τοὺς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου λαούς. Τελευταῖον ἀπεδιώχθησαν οἱ ἄγριοι οὗτοι, ἀφοῦ ὁ Κυαξάρης ἐμέθυσεν εἰς συμπόσιον τοὺς ἡγεμόνας των καὶ τοὺς ἐφόνευσε. Μετὰ τὴν ἀποδίωξιν τῶν Σκυθῶν ἑνωθεὶς ὁ Κυαξάρης μὲ τὸν Ναβοπολάσσαρον ἐκυρίευσε τὴν Νῖνον, καὶ κατέστρεψε τὴν βασιλείαν τῶν Ἀσσυρίων, ὡς προείπαμεν (σελ. 75). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ του Ἀστυάγους μετέβη ἡ ἐξουσία ἀπὸ τοὺς Μήδους εἰς τοὺς Πέρσας.

2. Κῦρος ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Περσῶν.

Τὴν μεγάλην ταύτην μεταβολὴν ἔκαμεν ὁ Κῦρος, τοῦ ὁποίου τῆς γεννήσεως καὶ τῆς νεότητος τὴν τεράστιον ἱστορίαν, φημιζομένην ἐκ παραδόσεως ἀπὸ τοὺς Πέρσας, μᾶς τὴν ἐδιαφύλαξεν ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸν θέλομεν τὴν διηγηθῆν ἐδῶ καὶ ἡμεῖς.

Ἀστυάγης ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων υἱὸς τοῦ Κυαξάρου τοῦ καταστρέψαντος τὴν Νινευὴ (σελ. 75.) ὠνειρεύθη μίαν φοράν, ὅτι ἀπὸ τῆς θυγατρός του Μανδάνης τὴν γαστέρα ἐκβῆκε τόσον ὕδωρ, ὅσον ἐκαταπλημμύρησεν ὅλην τὴν Ἀσίαν. Ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς ὀνειροκρίτας του (πᾶς δὲ Ἀσιανὸς βασιλεὺς εἶχεν ὀνειροκρίτας εἰς τὴν ἀκολουθίαν του) τὸν ὄνειρον, καὶ ἐφοβήθη ἀκούσας, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς θυγατρός του θέλει βασιλεύσειν ποτὲ εἰς τὸν τόπον του. Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ἡ θυγάτηρ του εἰς ὥραν γάμου, ἀπεφάσισε νὰ μὴ τὴν ὑπανδρεύσῃ εἰς τὴν χώραν του μὲ ἔνδοξον τινὰ Μῆδον, ἀλλὰ τὴν ἔδωκε γυναῖκα εἰς τὸν Πέρσην Καμβύσην, ἄνθρωπον ἥσυχον καὶ πρᾶον, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζε κατώτερον παρὰ Μῆδον τινα ἐκ τῆς μεσαίας καταστάσεως.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συνοικήσεώς των ἴδε πάλιν ὄνειρον ὁ Ἀστυάγης, ὅτι ἀπὸ τὴν μήτραν τῆς θυγατρός του ἐφύτρωσε κλῆμα ἀμπέλου, τὸ ὁποῖον ἐπεσκίασεν ὅλην τὴν Ἀσίαν. Οἱ ὀνειροκρῖται ἐπανέλαβαν πάλιν τὴν παλαιὰν πρόῤῥησίν των, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔφερε τὴν θυγατέρα του ἀπὸ τὴν Περσίδα εἰς τὸ παλάτιόν του μὲ σκοπὸν νὰ φονεύσῃ τὸ ἀπ᾽ αὐτὴν τεχθησόμενον. Ὅταν δὲ ἡ Μανδάνη ἐγέννησε τὸν Κῦρον, ἔκραξεν ὁ Ἀστυάγης τὸν Ἅρπαγον, πιστὸν καὶ φίλον του Μῆδον, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν: ,,Ἅρπαγε, τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον σὲ προβάλλω, ἐκτέ-

λεσον μὲ ζῆλον. Λάβε εἰς τὸν οἶκον σου τὸν παῖδα, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ Μανδάνη, φόνευσέ τον καὶ ἔπειτα θάψε τον ὅπως θέλεις.“ Ὁ Ἅρπαγος ἀπεκρίθη: ,,Ἐὰν ἀγαπᾷς νὰ γείνῃ τοῦτο, χρεωστῶ νὰ σὲ ὑπηρετήσω μὲ πίστιν.“ Ἔλαβε τὸν παῖδα στολισμένον καὶ τὸν ἔφερε κλαίων εἰς τὸν οἶκον του. Ἐκεῖ δὲ εἶπε πρὸς τὴν γυναῖκα του: ,,Δὲν θέλω ὑπακούσειν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἀστυάγους οὐδ᾽ ἐὰν παραφρονήσῃ καὶ μανῇ χειρότερα παρὰ τώρα· δὲν θέλω φονεύσειν τὸ παιδίον, καὶ διότι εἶμαι συγγενής του, καὶ διότι ὁ Ἀστυάγης εἶναι γέρων, καὶ ἄτεκνος ἀρσενικοῦ γόνου. Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τὸν θάνατόν του πέσῃ ἡ βασιλεία εἰς τὴν θυγατέρα του, τῆς ὁποίας τὸν υἱὸν μὲ προστάζει νὰ φονεύσω τώρα, λείπεται νὰ προσμένω τότε ἄλλο τι παρὰ τὸν μέγιστον κίνδυνον; Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσφάλειάν μου πρέπει νὰ ἀποθάνῃ τὸ παιδίον· πρέπει ὅμως νὰ γείνῃ φονεὺς ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἀστυάγους καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μου.“

Ταῦτα εἰπὼν ἔστελλεν εὐθὺς ἄγγελον εἰς βουκόλον τινὰ τοῦ Ἀστυάγους, τὸν ὁποῖον ἤξευρεν ὅτι ἔβοσκε τὰς ποίμνας εἰς τὰ θηριωδέστατα ὄρη. Ἀφοῦ δὲ ἔφθασε μὲ πολλὴν σπουδὴν ὁ βουκόλος, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἅρπαγος: „Ὁ Ἀστυάγης σὲ προστάζει νὰ λάβῃς τὸ παιδίον τοῦτο, καὶ νὰ τὸ θέσῃς εἰς ἐρημότατον ὄρος διὰ νὰ ἀποθάνῃ τὸ γρηγορώτερον. Ἐὰν δὲν τὸ φονεύσῃς, ἀλλὰ τὸ διασώσῃς καθ᾽ ὁποιονδήποτε τρόπον, θέλει σὲ ἐξολοθρεύσειν κάκιστα ὁ Ἀστυάγης.“

Ἤκουσεν ὁ βουκόλος ὅλα ταῦτα, ἔλαβε τὸ παιδίον καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του. Ἐδιηγήθη καὶ αὐτὸς τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γυναῖκα του. Κατ᾽ ἀρχὰς ἐνόμιζεν ὅτι τὸ παιδίον εἶναι τινὸς τῶν οἰκετῶν τοῦ Ἁρπάγου, μ᾽ ὅλον ὅτι ἐθαύμαζε τὰ χρυσᾶ καὶ πολύτιμα ἐνδύματά του· ἔπειτα ἔμαθεν ἀπὸ

θεράποντά τινα, ὅτι εἶναι τέκνον τῆς Μανδάνης καὶ τοῦ Καμβύσου, καὶ ὅτι ἐπρόσταξεν ὁ Ἀστυάγης νὰ θανατωθῇ. Εὐθὺς ἀποῦ ἴδεν ἡ γυνὴ τοῦ βουκόλου τὸ μέγα καὶ ὡραῖον παιδίον, ἤρχισε νὰ κλαίῃ· καὶ περιλαβοῦσα τὰ γόνατα τοῦ ἀνδρός της τὸν ἐπαρακάλει νὰ μὴ τὸ ἐκθέσῃ εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ δὲ τῆς ἀπεκρίθη, ὅτι θέλουν ἐλθεῖν κατάσκοποι ἀπὸ τὸν Ἅρπαγον διὰ νὰ παρατηρήσωσι, καὶ ὅτι θέλουν ἀφανισθῆν σκληρότατα, ἐὰν δὲν ἐκτελέσῃ τὴν προσταγήν. „Ἐνῷ ἔλειπες, τοῦ ἀπεκρίθη ἡ γυνή, ἐγέννησα, καὶ ἐγέννησα νεκρόν· λάβε τοῦτο καὶ ἔκθεσέ το· τὸν δὲ υἱὸν τῆς τοῦ Ἀστυάγους θυγατρὸς τρέφομεν ἡμεῖς ὡς ἰδικόν μας· καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον οὔτε σὺ θέλεις φανῆν ἀπειθὴς εἰς τὰς προσταγὰς τῶν δεσποτῶν, καὶ αἱ βουλαὶ μας δὲν θέλουν εἶσθαι κακαὶ καὶ ἀπάνθρωποι· διότι τὸ νεκρὸν λαμβάνει βασιλικὴν ταφήν, καὶ τὸ ζῶν δὲν χάνει τὴν ζωήν του.“

Ἤκουσεν ὁ βουκόλος τὴν γνώμην τῆς γυναικός του καὶ τὴν ἔβαλεν εὐθὺς εἰς πρᾶξιν. Τὸν παῖδα, τὸν ὁποῖον ἔφερε νὰ θανατώσῃ, παρέδωκεν εἰς τὴν γυναῖκά του· τὸν δὲ νεκρὸν στολίσας μὲ τὰ ἐνδύματα τοῦ ζῶντος καὶ βαλὼν εἰς δοχεῖον, τὸν ἐξέθεσεν εἰς τὸ ἐρημότατον ὄρος. Ὁ Ἅρπαγος ἔστειλε δορυφόρους ἀπὸ τοὺς πιστοτάτους του καὶ ἴδαν τὸ γεγονὸς, καὶ ἔθαψαν τὸ παιδίον. Τὸ δὲ ἄλλο, Κῦρον ὀνομαζόμενον, λαβοῦσα ἡ γυνὴ καὶ ἀλλάξασα τὸ ὄνομά του, τὸ ἀνέτρεφεν.

Ὅταν ἦτο δεκαετὴς ὁ παῖς, τὸν ἐφανέρωσεν ἡ ἑξῆς περίστασις. Ἔπαιζεν εἰς τὴν κώμην, ὅπου ἦσαν αἱ βουκολίαι, μετὰ τῶν ὁμηλίκων του παίδων εἰς τὸν δρόμον. Οἱ παῖδες παίζοντες ἔκαμαν βασιλέα των τοῦτον τὸν ὀνομαζόμενον υἱὸν τοῦ βουκόλου. Αὐτὸς δὲ ἐπρόσταξε τοῦτον μὲν νὰ κάμνῃ τοῦτο τὸ ἔργον, ἄλλον δὲ ἄλλο· εἷς δὲ ἀπὸ τοὺς συμπαίζοντας, υἱὸς Ἀρτεμβάρου Μήδου ἐπιφανοῦς, δὲν ἔκαμε τὴν προσταγὴν τοῦ Κύρου· καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τὸν ἐμαστίγωσε σκληρότατα. Ὁ παῖς ἔδραμεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπαραπονήθη εἰς τὸν πατέρα του. Ὁ πατὴρ ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν βασιλέα· καὶ ὁ βασιλεὺς ἔστειλε καὶ ἔφερεν ἔμπροσθέν του τὸν βουκόλον καὶ τὸν υἱόν του.

Ὁ θαῤῥαλέος παῖς παρεστάθη μὲ τόλμην ἐνώπιον τοῦ ἀγνώστου πάππου του. „Πῶς ἐτόλμησας, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, νὰ κακομεταχειρισθῇς οὕτω τὸν υἱὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅς τις εἶναι πρῶτος πλησίον μου;“ — „Δέσποτα, ἀπεκρίθη ἐλεύθερα ὁ παῖς, μὲ δίκαιον τὸν ἐκακοποίησα. Διότι οἱ παῖδες τῆς κώμης, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ οὗτος, παίζοντες μὲ κατέστησαν βασιλέα των. Οἱ μὲν ἄλλοι ἐξετέλουν τὰς προσταγάς μου· οὗτος δὲ δὲν ὑπετάσσετο· διὰ τοῦτο τὸν ἐτιμώρησα. Ἐὰν διὰ τοῦτο εἶμαι ἄξιος κακοῦ, ἐδῶ εἶμαι ἔμπροσθέν σου.“

Ταῦτα λέγοντος τοῦ παιδὸς, τὸν ἀνεγνώρισεν ὁ Ἀστυάγης διαμιᾶς. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἐφαίνοντο ὅμοιοι μὲ τοὺς ἰδικούς του· ἡ ὑπόκρισις ἐλευθερωτάτη, καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐκθέσεως ἐσυμφώνει μὲ τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδίου. Ἐκπλαγεὶς διὰ τοῦτο ἔμεινεν ἄφωνος ἱκανὴν ὥραν. Τελευταῖον ἀπέμπεψε τὸν Ἀρτεμβάρην, καὶ ἠρώτησε τὸν βουκόλον, τίς τοῦ ἔδωκε τὸ παιδίον τοῦτο; Ὁ βουκόλος ἐπροσπάθησεν ὀλίγον καιρὸν νὰ κρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐφοβερίσθη σκληρὰ ἀπὸ τὸν βασιλέα, τὸν ἐφανέρωσεν ἀκριβῶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Ἀστυάγης ὀλίγον μὲν ἐφρόντισε διὰ τὸν φιλαλήθη βουκόλον, ὀργισθεὶς δὲ σφοδρῶς κατὰ τοῦ Ἁρπάγου, ἔστειλε καὶ τὸν ἔφερεν ἔμπροσθέν του. „Ἅρπαγε, τοῦ εἶπε, μὲ τίνα τρόπον ἐθανάτωσας τὸν υἱὸν τῆς θυγατρός μου, τὸν ὁποῖον σὲ παρέδωκα;“ Ὁ Ἅρπαγος ἰδὼν ἐκεῖ τὸν βουκόλον, καὶ φοβούμενος μὴ

ἀποδειχθῇ τὸ πρᾶγμα, τοῦ ἐδιηγήθη περιστατικῶς ὅλα, καὶ ὡμίλησεν εἰλικρινῶς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ Ἀστυάγης κρύψας τὴν ὀργὴν, τὴν ὁποίαν συνέλαβε κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐδιηγήθη ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν βουκόλον, καὶ τελευταῖον εἶπεν ὅτι ζῇ τὸ παιδίον, καὶ ὅτι τὸ γενόμενον ἔχει καλῶς. „Διότι (ἔλεγε) μὲ ἐπίκραινε καὶ τὸ πάθος τοῦ παιδίου, καὶ τῆς θυγατρός μου αἱ ἐπιπλήξεις μὲ κατεβάρυναν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ τύχη μετέβαλε τόσον καλὰ τὸ πρᾶγμα, στεῖλε τὸν υἱόν σου εἰς τὸν νέηλυν παῖδα· σὺ δὲ (διότι θέλω θύσειν εἰς τοὺς θεοὺς σῶστρα τοῦ παιδίου) ἐλθὲ νὰ συμφάγωμεν εἰς τὸν δεῖπνον."

Ὁ Ἅρπαγος, πλήρης χαρᾶς, ὅτι τὸ ἁμάρτημά του ἐκβῆκεν εἰς καλὸν, ὑπῆγεν εἰς τὸν οἶκον του, καὶ εὐθὺς ἔστειλε τὸν μόνον του υἱὸν δεκατριῶν περίπου ἐτῶν εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀστυάγης ἐφόνευσε τὸν υἱὸν τοῦ Ἁρπάγου, καὶ ἀπὸ τὸ κρέας του ἐδιώρισε καὶ ἐμαγείρευσαν διάφορα φαγητὰ, καὶ τὰ εἶχεν ἕτοιμα.

Εἰς τὴν ὥραν τοῦ δείπνου ἦλθε μαζὴ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ ὁ Ἅρπαγος. Εἰς μὲν τοὺς ἄλλους δαιτυμόνας παρετέθησαν πρόβια κρέατα, εἰς δὲ τὸν Ἅρπαγον αἱ σάρκες τοῦ υἱοῦ του παρεκτὸς τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Ἀφοῦ δὲ ἐχόρτασεν ὁ Ἅρπαγος, τὸν ἠρώτησεν ὁ Ἀστυάγης, ἐὰν ἡ εὐωχία ἦτο νοστίμη. Ἐξαίρετος, εἶπεν ὁ Ἅρπαγος. Τότε οἱ ὑπηρέται ἔφεραν εἰς ἕνα κάλαθον τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τοῦ παιδίου. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἅρπαγος δὲν ἐξεπλάγη, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Τὸν ἠρώτησεν ὁ Ἀστυάγης ἂν γνωρίζῃ τίνος θηρίου κρέατα ἔφαγεν· ὁ δὲ ἀπεκρίθη, ὅτι καὶ γνωρίζει καὶ τοῦ εἶναι ἀρεστὸν πᾶν ὅ,τι κάμνῃ ὁ βασιλεύς. Τοιαύτην τρομερὰν ἐκδίκησιν ἔκαμεν ὁ Ἀστυάγης εἰς τὸν Ἅρπαγον.

Ὁ δὲ βασιλεὺς βουλευόμενος περὶ τοῦ Κύρου
ἐκάλεσε τοὺς αὐτοὺς μάγους, οἱ ὁποῖοι ἔκριναν τὰ
ἐνύπνιά του, ὡς ἐξεύρομεν. Τὸ παιδίον, τοὺς εἶπε,
ζῇ καὶ εἶναι ἐνταῦθα. Τρεφόμενον εἰς τὸν ἀγρὸν
τὸν ἐκατάστησαν οἱ παῖδες βασιλέα των. Καὶ ἔπρα-
ξεν ὅλα ὅσα πράττουσιν οἱ ἀληθινοὶ βασιλεῖς. Εἰς
τί τέλος σᾶς φαίνεται ὅτι ἀποβλέπουν ταῦτα; Ἀπε-
κρίθησαν οἱ μάγοι: „Ἐὰν ζῇ, καὶ χωρὶς προνοίας
καὶ σκοποῦ τινος ἔγεινε βασιλεὺς, θάῤῥει καὶ ἔχε κα-
λὴν καρδίαν· διότι δὲν θέλει βασιλεύσειν δευτέραν
φοράν· διότι ἐκ τῶν προῤῥήσεών μας πολλαὶ ἐκπλη-
ρόνονται εἰς μικρὰ πράγματα." Ὁ Ἀστυάγης τοὺς
ἀπεκρίθη: „Καὶ ἐγὼ εἶμαι ταύτης τῆς γνώμης, ὅτι
ἐπειδὴ τὸ παιδίον ὠνομάσθη βασιλεὺς, ἐπληρώθη ὁ
ὄνειρος, καὶ δὲν εἶναι πλέον φοβερὸς εἰς ἐμὲ ὁ ἔγγο-
νός μου. Μ' ὅλον τοῦτο σκεφθῆτε καλήτερα καὶ
συμβουλεύσατέ με τὰ ἀσφαλέστατα εἰς τὸν οἶκον
μου καὶ εἰς ἐσᾶς." Εἶπαν πρὸς αὐτὸν οἱ μάγοι:
„Ὦ βασιλεῦ, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν μεγάλην φροντίδα
νὰ εἶναι στερεὰ ἡ κυριαρχία σου· διότι ἀλλοτριόνε-
ται ἀπὸ ἡμᾶς ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὸν παῖδα τοῦτον, ὅς τις
εἶναι Πέρσης. Ἡμεῖς Μῆδοι ὄντες γινόμεθα δοῦλοι
καὶ καταφρονούμεθα ἀπὸ τοὺς Πέρσας ὄντες ξένοι.
Διὰ τοῦτο πρὸ πάντων χρεωστοῦμεν νὰ προβλέπω-
μεν καὶ νὰ ἀγρυπνῶμεν διὰ τὴν κυριότητά σου· καὶ
τώρα ἐὰν προεβλέπαμεν φοβερόν τι, ἠθέλαμεν σὲ
τὸ φανερώσειν ἀκριβέστατα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνειρον
ἐπληρώθη καὶ ἀπετελειώθη εἰς μηδαμινὸν πρᾶγμα,
ἔχομεν θάῤῥος, καὶ συμβουλεύομεν καὶ ἐσὲ νὰ ἔχῃς
θάῤῥος, καὶ τὸν παῖδα νὰ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τοὺς
ὀφθαλμούς σου, καὶ νὰ τὸν στείλῃς εἰς τὴν Περσίδα
πρὸς τοὺς γονεῖς του." Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀστυάγης
ἐχάρη, καὶ ἔστειλε τὸν Κῦρον εἰς τὴν Περσίδα πρὸς
τοὺς γονεῖς του, οἵτινες πρὸ πολλοῦ τὸν ἐνόμιζαν
ἀποθαμμένον, καὶ τώρα τὸν ἐδέχθησαν ζῶντα μὲ

χαρὰν ἀνέκφραστον, καὶ τὸν ἐπρόσταξαν νὰ τοὺς ἱστορήσῃ τὰ θαυμάσια περιστατικά του. Ὁ Κῦρος λοιπὸν ἐκεῖ ἀνδρειόνετο κατ᾽ ὀλίγον θαυμασίως, καὶ ἐγίνετο ῥωμαλαιότατος καὶ προσφιλέστατος ἀπὸ ὅλους τοὺς συνηλικιώτας του.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐμηχανᾶτο ὁ Ἅρπαγος διαφόρους τρόπους διὰ νὰ λάβῃ βαρεῖαν ἐκδίκησιν ἀπὸ τὸν Ἀστυάγη. Ἤθελε νὰ τὸν κρημνίσῃ ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ εἰς τόπον αὐτοῦ νὰ ἐνθρονίσῃ τὸν Κῦρον. Ἡ πικρότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα ὁ Ἀστυάγης τοὺς Μήδους, τοῦ εὐκόλυνε τὴν εὕρεσιν πολλῶν ὁμογνωμόνων του. Μίαν φορὰν ἔλαβεν ὁ Κῦρος ἀπὸ τὸν Ἅρπαγον δῶρον ἕνα λαγὸν φονευμένον, τὸν ὁποῖον, ἔλεγεν ὁ κομιστὴς τοῦ δώρου, ἔπρεπε νὰ ἀνοίξῃ αὐτὸς μόνος χωρὶς νὰ παρευρίσκεται ἄλλος. Εὕρηκεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐνεθάῤῥυνεν ὁ Ἅρπαγος νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν Μηδικὴν κυριαρχίαν, καὶ ἔπειτα νὰ ἐφορμήσῃ μὲ πόλεμον ἐναντίον τοῦ τυραννικοῦ πάππου του.

Ἀποφασίσας ὁ Κῦρος νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἐπιχείρημα, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐπαρακίνει ὁ Ἅρπαγος, συνεκάλεσε τοὺς προκρίτους Πέρσας. Βαστάζων δὲ ἐπιστολὴν εἰς τὰς χεῖρας του εἶπε πρὸς αὐτούς: „Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μὲ ἀποδεικνύει ὁ Ἀστυάγης στρατηγὸν τῶν Περσῶν. Σᾶς προστάζω λοιπὸν, ὦ Πέρσαι, νὰ ἔλθητε αὔριον ἐδῶ ὅλοι ἔχοντες καθεὶς δρέπανον."

Ὅταν ἦλθαν ὅλοι ἔχοντες τὰ δρέπανα, τοὺς ἐπρόσταξεν ὁ Κῦρος νὰ ἡμερώσωσι καὶ νὰ καθαρίσωσιν εἰς μίαν ἡμέραν τόπον τινὰ μακρὺν καὶ πλατὺν γεμάτον ἀκάνθας. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελείωσαν τὸν ἆθλον τοῦτον οἱ Πέρσαι, τοὺς ἐπαράγγειλε νὰ ἔλθουν τὴν ἐπιοῦσαν λουσμένοι καὶ στολισμένοι. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν τοὺς ἐκατάκλινεν εἰς λειμῶνας καὶ κήπους, καὶ τοὺς ἔδωκεν ἄφθονα φαγητὰ

ἀπὸ τὰ ποίμνια καὶ βουκόλια τοῦ πατρός του, καὶ πολὺν οἶνον, ὥστε ἔφαγαν καὶ εὐθύμησαν ἐξαίρετα. Ἀφοῦ δὲ ἀπεδείπνησαν, τοὺς ἠρώτησεν ἂν ἡ προτέρα ἢ ἡ σημερινὴ ἡμέρα τοὺς ἤρεσκε καλήτερα. Ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίθησαν: μεγάλη διαφορὰ εἶναι μεταξὺ τῶν δύω· διότι ἡ χθεσινὴ τοὺς ἔφερεν ὅλα τὰ κακὰ, ἡ δὲ σημερινὴ ὅλα τὰ ἀγαθά. Παραλαβὼν δὲ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Κῦρος εἶπε πρὸς αὐτούς: „Ἄνδρες Πέρσαι, οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματά σας. Ἐὰν θέλετε νὰ μὲ ὑπακούσετε, θέλετε ἔχειν ταῦτα καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα ἀγαθὰ χωρὶς κἀνένα δουλοπρεπῆ πόνον· ἐὰν δὲ δὲν θέλετε, σᾶς προσμένουν κόποι ἀναρίθμητοι ὅμοιοι μὲ τὸν χθεσινόν· ὑπακούσατέ με, καὶ γενῆτε ἐλεύθεροι. Πιστεύω, ὅτι ἐγεννήθην κατὰ θείαν θέλησιν διὰ νὰ σᾶς δώσω τὰ καλὰ ταῦτα· καὶ νομίζω ὅτι σεῖς δὲν εἶσθε κατώτεροι παρὰ τοὺς Μήδους οὔτε κατὰ τὰ ἄλλα οὔτε εἰς τὰ πολεμικά. Διὰ τοῦτο ἀποστατήσατε εὐθὺς ἀπὸ τὸν Ἀστυάγη"

Οἱ Πέρσαι λοιπὸν ἐκ πολλοῦ δυσφοροῦντες νὰ κυριεύωνται ὑπὸ τῶν Μήδων, ἐπείσθησαν εὐκόλως. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἀστυάγης τὰς ἑτοιμασίας τοῦ Κύρου, ἔστειλεν ἄγγελον καὶ τὸν ἔκραξε νὰ ἔλθῃ. Ὁ Κῦρος ἀπεκρίθη διὰ τοῦ ἀγγέλου ὅτι θέλει ἐλθεῖν πρότερον παρὰ ὅσον ἐπιθυμεῖ ὁ Ἀστυάγης. Ὁ Ἀστυάγης λοιπὸν ὥπλισεν ὅλους τοὺς Μήδους καὶ ὡσὰν νὰ τοῦ ἐπῆραν οἱ θεοὶ τὸν νοῦν ἀπέδειξε στρατηγὸν τὸν Ἅρπαγον λησμονήσας τί τὸν εἶχε κάμειν. Ὅταν δ᾽ ἔμελλαν νὰ συγκροτήσωσι μάχην, τινὲς μὲν ἀπὸ τοὺς Μήδους, ὅσοι δὲν εἶχαν εἴδησιν τῆς συνωμοσίας, ἐμάχοντο, οἱ δὲ ηὐτομόλουν εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐθελοκακοῦντες ἔφευγαν.

Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἀστυάγης ἐσταύρωσεν ὅλους τοὺς ὀνειροκρίτας, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐσυμβού-

λευσαν νὰ ἀπολύσῃ τὸν Κῦρον, ὥπλισε δὲ τοὺς ἐπιλοίπους Μήδους εἰς τὴν πόλιν, νέους καὶ πρεσβυτέρους, καὶ συγκροτήσας μάχην μὲ τοὺς Πέρσας ἐνικήθη, καὶ ὁ Ἀστυάγης ἐπιάσθη ζωντανὸς (560). Χαιρεκακῶν ὁ Ἅρπαγος καὶ λοιδορῶν αὐτὸν τὸν ἠρώτησεν ὡς πρὸς τὴν εὐωχίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπαρέθηκε τὰς σάρκας τοῦ υἱοῦ του, Πῶς τοῦ ἀρέσκει ἡ δουλεία ἀντὶ τῆς βασιλείας; Ὁ δὲ Ἀστυάγης τὸν ἠρώτησεν ἐξ ἐναντίας, ἂν εἶναι ἰδικόν του κατόρθωμα τὸ ἔργον τοῦ Κύρου; ὁ δὲ Ἅρπαγος ἀπεκρίθη, ὅτι αὐτὸς ἐπαρακίνησεν εἰς τοῦτο τὸν Κῦρον, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως εἶναι ἔργον ἰδικόν του. Ὁ δὲ Ἀστυάγης τὸν ἀπεδείκνυεν εὐλόγως μωρότατον καὶ ἀδικώτατον πάντων τῶν ἀνθρώπων· μωρότατον μὲν, ὅτι δυνάμενος νὰ γείνῃ αὐτὸς βασιλεὺς, ἂν ἐπράχθησαν τὰ παρόντα μὲ τὴν δύναμίν του, ἔδωκεν εἰς ἄλλον τὸ κράτος· ἀδικώτατον δὲ, ὅτι διὰ τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο ἐκαταδούλωσεν ὅλους τοὺς Μήδους· διότι ἂν ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος νὰ βάλῃ ἄλλον ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ νὰ μὴ ἀναβῇ αὐτὸς, δικαιότερον ἦτο νὰ ἀναβιβάσῃ ἕνα ἀπὸ τοὺς Μήδους παρὰ νὰ τὸν προσφέρῃ εἰς τοὺς Πέρσας. Τώρα δὲ οἱ ἀναίτιοι Μῆδοι ἔγειναν δοῦλοι τῶν Περσῶν ἀντὶ δεσποτῶν, οἱ δὲ μέχρι τοῦδε δοῦλοι τῶν Μήδων Πέρσαι ἔγειναν δεσπόται των. Ὁ δὲ Κῦρος, χωρὶς νὰ κακοποιήσῃ ἄλλο τι τὸν Ἀστυάγη, τὸν ἐκράτει μαζή του ἕως οὗ ἀπέθανε.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον μετέβη ἡ κυριότης ἐκείνων τῶν μερῶν τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν Μήδων εἰς τοὺς Πέρσας. Ὁ δὲ Κῦρος ἐξήπλωσε περαιτέρω τὴν ἐξουσίαν του, καὶ ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ἔμπροσθεν μέρη τῆς Ἀσίας, καὶ εἰς τὴν ἐκεῖ ἀκμάζουσαν τῶν Λυδῶν βασιλείαν.

3. Κῦρος καὶ Κροῖσος.

(550. πρ. Χρ.)

Τὸ μέγα καὶ καρποφόρον καὶ πλούσιον καὶ ὡραῖον μέρος τῆς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἐλάττων ἢ μικρὰ Ἀσία, καὶ εἶναι χερσόνησός τις, ἐκατοικεῖτο ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τριτημόριον τῆς ὅλης χώρας ἐκράτουν οἱ Κίλικες καὶ οἱ Καππαδόκαι, οἵτινες κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὰ ἤθη ἦσαν μέρος τῆς καθολικωτέρας φυλῆς τῶν Σύρων. Τὸ δυτικὸν ἥμισυ μέρος τῆς Χερσονήσου ἐκατοικεῖτο ἀπὸ τοὺς Φρύγας καὶ Κᾶρας καὶ Λυδοὺς καὶ Μυσοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τελευταῖοι τρεῖς πιθανῶς ἦσαν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἴσως δὲ καὶ οἱ Φρύγες, οἵτινες ἐξηπλόνοντο περισσότερον. Παρεκτὸς τούτων ἐκατοίκουν τὰ παραθαλάσσια πολλοὶ ἄλλοι λαοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουσιν ἐξαιρέτως αἱ ἀξιόλογοι τῶν Ἑλλήνων ἀποικίαι εἰς δυσμὰς, καὶ οἱ Φοίνικες εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη. Ἄλλαι δέτινες μικραὶ φυλαὶ ἐκατοίκουν εἰς τὰ ὄρη, καὶ μάλιστα εἰς τὰ βορειοανατολικά.

Ἡ παντοδαπότης αὕτη τῶν φυλῶν ἐγέννησε καὶ πλῆθος διαφόρων πολιτειῶν ἢ βασιλείων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφημίσθησαν τὸ τῶν Φρυγῶν καὶ Λυδῶν πρώϊμα. Ξένος λαὸς καὶ δορικτητικὸς, οἱ Κιμμέριοι, εἰσέβαλαν ἔπειτα εἰς τὰ ἔμπροσθεν μέρη τῆς Ἀσίας, καὶ κατεξουσίασαν ἱκανὸν καιρὸν ὅλα ταῦτα τὰ ἔθνη· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Λυδοὶ εὐτύχησαν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς ξένους τούτους, ἐσχημάτισαν τὸ ἐπικρατέστερον βασίλειον καὶ παρευθὺς ὑπέταξαν τὸ μεγαλήτερον δυτικὸν μέρος τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Κροῖσος, ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Λυδίας, ὅστις

διὰ τοὺς θησαυρούς του ἔγεινε παροιμία, ὑπέταξε τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, κατὰ τῶν ὁποίων εἶχαν πολεμήσειν πολὺν καιρὸν οἱ προκάτοχοί του. Εἰς τούτου τοὺς χρόνους ἔφθανεν ἡ Λυδικὴ ἐπικράτεια ἀπὸ τὴν μεσόγειον θάλασσαν ἕως τὸν ποταμὸν Ἅλυν, καὶ ἕως τὴν Παμφυλίαν καὶ Λυκίαν. Ἀλλὰ τὸ βασίλειον τοῦτο ἐπλησίασεν εἰς τὴν πτῶσιν του ἐνῷ ἔφθασε τὸ μέγιστον ὕψος του. Διότι ἀφοῦ ὁ Ἀστυάγης, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσυμπενθέρευεν ὁ Κροῖσος, ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κύρου, καὶ ἡ ὑπήκοος τῶν Μήδων Καππαδοκία ὑπετάχθη καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ νέος δορικτήτωρ ἦλθε πλησιέστατα εἰς τὴν Λυδίαν. Ὁ Κροῖσος ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν Κῦρον διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ εὕρηκε τὸν ἀφανισμόν του. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἀφανισμοῦ του καὶ μετὰ τοῦτον ἐσυνέβησαν ἐδῶ παράξενα τινὰ πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν διήγησιν μᾶς ἐδιετήρησεν ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ θέλομεν τὰ ἱστορήσειν καὶ ἡμεῖς ὡς χαρακτηριστικὰς εἰκόνας τῶν ἠθῶν καὶ φρονημάτων ἐκείνου τοῦ χρόνου.

Τοῦ Κροίσου ἡ αὐλή, ὡς βασιλέως πλουσίου καὶ ἰσχυροῦ καὶ εὐπαιδεύτου, ἦτο συνέλευσις ὅλων τῶν κατὰ τέχνην καὶ ἐπιστήμην ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, καί, ἐπειδὴ ἐβασίλευε καὶ Ἕλληνας, καὶ τῶν περιφημοτάτων Ἑλλήνων. Σόλων ὁ Ἀθηναῖος (ὅστις, μετὰ τὴν νομοδοσίαν του, ὡς θέλομεν διηγηθῆν ἐφεξῆς, περιώδευσε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν) ἦλθε μαζὴ μὲ ἄλλους ξένους εἰς τὸν Κροῖσον. Τὸν ὑπεδέχθη ὁ Κροῖσος καὶ τὸν ἐφιλοξένησε μὲ πολλὴν περιποίησιν, καὶ μετὰ τινας ἡμέρας οἱ θεράποντές του ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ὅλους του τοὺς θησαυρούς, καὶ ὅσα εἶχε λαμπρὰ καὶ πολύτιμα, ἔπειτα τὸν ἠρώτησε: „Ξένε Ἀθηναῖε, ἐπειδὴ περιεπάτησας πολλοὺς τόπους, εἰπέ με, ποῖον νομίζεις εὐδαιμονέστατον πάντων τῶν ἀνθρώπων;" ἤλπιζε δὲ βεβαίως, ὅτι

θέλει εἰπεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ Σόλων, ὅστις δὲν ἤξευρε νὰ κολακεύῃ, ἀπεκρίθη: „Ὦ βασιλεῦ, Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον."

Ὁ Κροῖσος θαυμάσας διὰ τὴν ἀπόκρισιν, τὸν ἠρώτησε: „Διὰ τί κρίνεις τοῦτον μακαριώτατον;" ὁ Σόλων ἀπεκρίθη: „Ὁ Τέλλος οὗτος, ἐνῷ ἡ πατρίς του εὑρίσκετο εἰς εὐτυχίαν, εἶχεν υἱοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ ἐκ τούτων ὅλων ἴδεν ἐγγόνια, τὰ ὁποῖα ἔζησαν· ἔπειτα ἀφοῦ ἔζησεν οὕτως, καθὼς νομίζομεν ἡμεῖς, ἀπέθανε καὶ λαμπρότατα· διότι ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν μὲ τοὺς γείτονάς των εἰς τὴν Ἐλευσῖνα βοηθήσας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς πολεμίους καὶ ἀπέθανεν ἐνδοξότατα. Οἱ Ἀθηναῖοι θάψαντες αὐτὸν μὲ δημόσιον δαπάνην ὅπου ἔπεσε, τὸν ἐτίμησαν μεγάλως."

Τοῦτο ἠρέθισε τὸν Κροῖσον νὰ τὸν ἐρωτήσῃ πάλιν, τίνα νομίζει δεύτερον μετὰ τοῦτον; ἐλπίζων βεβαίως ὅτι τὰ δευτερεῖα ἔχει ἐξ ἅπαντος αὐτός. Ὁ δὲ Σόλων ἀπεκρίθη: „Κλέωβιν καὶ Βίτωνα. Οὗτοι Ἀργεῖοι ὄντες τὸ γένος εἶχαν ἱκανὴν περιουσίαν, καὶ προσέτι ῥώμην σώματος θαυμαστήν· καὶ οἱ δύω ἔλαβαν βραβεῖα εἰς τοὺς ἀγῶνάς των. Προσέτι διηγοῦνται περὶ αὐτῶν καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ ἦτο ἑορτὴ τῆς Ἥρας εἰς τὸ Ἄργος, ἔπρεπεν ἡ μήτηρ των καθὸ ἱέρεια τῆς θεᾶς νὰ κομισθῇ μὲ ἁμάξιον εἰς τὸ ἱερόν· ἀλλὰ τὰ βώδιά των δὲν ἦλθαν εἰς τὴν διωρισμένην ὥραν ἀπὸ τὸν ἀγρόν. Ἐπειδὴ δὲν ἦτο καιρὸς νὰ μένῃ πλέον, ἐζεύχθησαν οἱ νεανίαι καὶ ἐκόμισαν τὴν μητέρα των ἐπὶ τῆς ἁμάξης εἰς τὸ ἱερόν· ἀλλὰ περιεπάτησαν τεσσαράκοντα πέντε στάδια ἕως οὗ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἱερόν· μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τοὺς ἠκολούθησεν ἐνδοξοτάτη τοῦ βίου τελευτή. Διότι οἱ μὲν Ἀργεῖοι περικυκλώσαντες ἐπῄνουν τῶν νεανιῶν τὰ φρονήματα καὶ τὴν ῥώμην. Αἱ δὲ Ἀργεῖαι ἐμακάριζαν τὴν μητέρα ὅτι ἀπέκτησε τοιαῦτα τέκνα.

Ἡ δὲ μήτηρ περιχαρὴς διὰ τὸ ἔργον καὶ διὰ τὴν φήμην ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς, καὶ ηὐχήθη νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της Κλέωβιν καὶ Βίτωνα, οἵτινες τὴν ἐτίμησαν μεγάλως, τὸ ἄριστον ἀφ' ὅσα δύναται νὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν εὐχὴν, ἀφοῦ ἔθυσαν καὶ εὐωχήθησαν, κοιμηθέντες οἱ νεανίαι εἰς τὸ ἱερὸν δὲν ἐσηκώθησαν πλέον, ἀλλ' ἐτελείωσαν μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τὴν ζωήν των· καὶ μὲ τοῦτο ἔδειξεν ἡ θεὸς, ὅτι εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι κάλλιον νὰ ἀποθάνῃ παρὰ νὰ ζῇ. Οἱ Ἀργεῖοι ἐκατασκεύασαν εἰκόνας τῶν νεανίσκων, καὶ τὰς ἀνέθηκαν εἰς τοὺς Δελφοὺς ὡς ἀνδρῶν ἀρίστων γενομένων."

„Ὦ ξένε Ἀθηναῖε, ἔκραξε μὲ ἀγανάκτησιν ὁ Κροῖσος· τὴν δὲ ἡμετέραν εὐδαιμονίαν τόσον ἀπέῤῥιψας, ὥστε οὐδὲ μὲ ἰδιώτας ἀνθρώπους δὲν μᾶς ἐσύγκρινας;" — „Ὦ Κροῖσε, ἀπεκρίθη ὁ Σόλων, ἐξεύρω ὅτι τὸ θεῖον εἶναι φθονερὸν καὶ ταραχῶδες. Εἰς τὸν μακρὸν καιρὸν ἐμπορεῖ τις νὰ ἴδῃ μὲν πολλὰ, τὰ ὁποῖα δὲν θέλει, νὰ πάθῃ δὲ καὶ πολλά. Διότι ἑβδομήκοντα ἔτη λογαριάζω ἐγὼ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου· τὰ ἑβδομήκοντα ταῦτα ἔτη περιέχουσι εἰκοσιπέντε χιλιάδας καὶ διακοσίας ἡμέρας χωρὶς νὰ λογαριασθοῦν οἱ ἐμβόλιμοι μῆνες. Ἀπ' ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν καμμία δὲν μᾶς προσφέρει ὅμοιον πρᾶγμα μὲ τὴν ἄλλην. Ὑπόκειται λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος εἰς μεταβολάς. Ἐξεύρω ὅτι εἶσαι πλουσιώτατος καὶ βασιλεύεις πολλοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ μακαριώτατον δὲν δύναμαι νὰ σὲ ὀνομάσω πρὶν ἀκούσω, ὅτι ἐτελεύτησας τὸν βίον σου μακαρίως. Διότι ὁ πολύπλουτος δὲν εἶναι εὐτυχέστερος τοῦ ἔχοντος τὰ καθημερινὰ χρειώδη του, ἐὰν δὲν θελήσῃ ἡ τύχη νὰ τοῦ ἀφήσῃ τὰ ἀγαθὰ ἕως τέλους τῆς ζωῆς του. Πρέπει λοιπὸν, ὦ βασιλεῦ, παντὸς πράγματος νὰ παρατηροῦμεν τὸ

τέλος. Διότι πολλοὶ νομιζόμενοι εὐτυχεῖς ἔχασαν τὰ ἀγαθά των, καὶ ἀφανίσθησαν δυστυχῶς ἐξ ὁλοκλήρου."

Ὁ Κροῖσος ἐνόμισε τὸν Σόλωνα πολλὰ ἀμαθῆ καὶ ἄκριτον, ὅτι εἰς τὸ μηδὲν λογιζόμενος τὴν παρ- οὖσαν εὐτυχίαν συμβουλεύει νὰ προσμένωμεν τὸ τέλος, καὶ οὕτω τὸν ἀπέπεμψεν. Ἀλλὰ πολλὰ γρήγορα τὸν ἐτιμώρησεν ἡ θεία νέμεσις ὡς φαίνεται διὰ τοῦτο, ὅτι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του εὐδαιμονέστατον. Ἔχασεν ἕνα υἱὸν, ὅστις ἐσκοτώθη ἀπρο- βλέπτως εἰς τὸ κυνήγιον ἀπὸ λόγχην, καὶ εἶχεν ἕνα μόνον ἀκόμη, ὅστις κακῇ τύχῃ ἦτο κωφὸς καὶ ἄλαλος.

Πενθήσας δὲ δύω ἔτη τὸν υἱόν του τοῦτον ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀβεβαιότητα τῆς τύχης του. Ἀλλ' ἀκόμη ἀλγεινότερα μαθήματα τοῦ ἡτοίμαζεν ἡ τύχη διὰ τοῦ Κύρου. Ἡ τροπαιοφόρος τύχη τού- του τοῦ βασιλέως, καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη πτῶ- σις τοῦ τῶν Μήδων θρόνου ἀπέσπασε τὸν Κροῖσον ἀπὸ τὴν λύπην του, καὶ τὸν ἔκαμνε νὰ φροντίζῃ, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιτρέχουσαν ἐναν- τίον του δύναμιν τῶν Περσῶν.

Ἤθελε νὰ συμβουλευθῇ περὶ τοῦ κινδύνου του τοὺς θεοὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλε πρέσβεις εἰς ὅλα τὰ χρηστήρια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Λυδίας. Ἀλλὰ πρῶτον ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τοὺς χρησμοὺς ἂν ἀληθεύωσι, καὶ ἔπειτα νὰ στείλῃ καὶ νὰ ἐρω- τήσῃ, ἂν πρέπει νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας ἢ ὄχι. Ἔστειλε λοιπὸν Λυδοὺς, οἵτινες λογαριάζοντες ἀπὸ τὴν ἡμέραν ὁπότε ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰς Σάρδεις νὰ ἐρωτήσωσι τὴν εἰκοστὴν ὅλοι τί κάμνει σήμερον ὁ βασιλεὺς Κροῖσος· ὅ,τι ἀποκριθῇ πᾶν χρηστήριον νὰ τὸ γράψωσι καὶ νὰ τοῦ τὸ φέρωσι. Τί μὲν ἀπεκρίθησαν τὰ ἄλλα χρηστήρια δὲν ἱστόρησε καν- εἰς· ὅταν δὲ οἱ Λυδοὶ ἔφθασαν εἰς τοὺς Δελ-

φοὺς, καὶ ἔκαμαν τὴν προσταγμένην ἐρώτησιν εἰς τὸν θεὸν, ἐλάλησεν ἡ Πυθία ταῦτα,

Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης·
Καὶ κωφοῦ συνίημι καὶ οὐ φωνέοντος ἀκούω.
'Οδμή μ' ἐς φρένας ἦλθε κραταιρήνοιο χελώνης
'Εψομένης ἐν χαλκῷ ἅμ' ἀρνείοισι κρέεσσιν.
Ἧ χαλκὸς μὲν ὑπέστρωται, χαλκὸν δ' ἐπίεσται. *)

Οἱ πεμθέντες λοιπὸν ἔφεραν γραμμένους τοὺς χρησμοὺς εἰς τὰς Σάρδεις, καὶ ὁ Κροῖσος ἔκρινεν ἀπ' ὅλα τὰ χρηστήρια μόνον ἀληθινὸν τὸ Δελφικὸν, ἐπειδὴ εἶπεν ὅ,τι ἐκεῖνος ἔκαμε. Διότι ἀφοῦ ἔστειλε τοὺς θεοπρόπους εἰς τὰ χρηστήρια, ἐμηχανήθη κατὰ τὴν διωρισμένην ἡμέραν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐστοχάσθη τῶν ἀδυνάτων νὰ τὸ ἐξεύρῃ τις ἢ νὰ τὸ ἐπινοήσῃ. 'Εκομματίασε χελώνην καὶ ἀρνίον, καὶ τὰ ἔψηνεν ὁμοῦ εἰς χαλκοῦν λέβητα σκεπάσας αὐτὸν μὲ χαλκοῦν ἐπίθεμα.

'Ο Κροῖσος λοιπὸν ἐκαταγίνετο νὰ οἰκειωθῇ τὸν Δελφικὸν θεὸν μὲ θυσίαν τριῶν χιλιάδων κτηνῶν· ἔστειλε δὲ καὶ πλούσια δῶρα εἰς τοὺς Δελφοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἐξαίρετα ἦσαν ἑκατὸν δεκαεπτὰ χρυσᾶ ἡμιπλίνθια, πολλαὶ χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ φιάλαι, εἷς χρυσοῦς λέων, χρυσοῦν γυναικὸς εἴδωλον τρεῖς πήχεις ὑψηλὸν, τὸ περιδέραιον καὶ ἡ ζώνη ἡ πολύτιμος τῆς γυναικός του. Εἰς τοὺς φέροντας ταῦτα ἐπρόσταξεν ὁ Κροῖσος νὰ ἐρωτήσωσι τὸ χρηστήριον ἂν εἶναι καλὸν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τίνας νὰ προσλάβῃ βοηθούς του.

---

*) Ἤγουν: 'Εξεύρω ἄμμου ἀριθμὸν καὶ μέτρα τῆς θαλάσσης·
Καταλαμβάνω τὸν κωφὸν, τὸν ἄλαλον ἀκούω.
Χελώνην κοκκαλόδερμον ὠσφράνθην ψηνομένην
Μαζὴ μ' ἀρνίου κρέατα εἰς χάλκωμα βαλμένην.
Χαλκὸς εἶν' ὑποκάτωτης, χαλκὸς καὶ τὴν σκεπάζει. Κ.

Οἱ ἀπεσταλμένοι ἔλαβαν τὴν ἀπόκρισιν ταύτην: „'Ο Κροῖσος στρατεύσας κατὰ τῶν Περσῶν θέλει καταλύσειν μεγάλην ἀρχήν" καὶ τὴν συμβουλὴν, νὰ προσλάβῃ συμμάχους τοὺς δυνατωτάτους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

'Ακούσας ὁ Κροῖσος τοὺς χρησμοὺς ἐχάρη καθ' ὑπερβολὴν μὴ ἀμφιβάλλων ποσῶς ὅτι ἔμελλε νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Κύρου. Καὶ στείλας ἄλλους πάλιν Λυδοὺς ἐφιλοδώρησεν ὅλους τοὺς
Δελφοὺς μοιράσας εἰς καθένα δύω χρυσοῦς στα-
τῆρας, καὶ ἠρώτα τρίτην φορὰν τὸ μαντεῖον. Διότι,
ἀφοῦ ἀκατάλαβεν ἀληθινὸν τοῦτο τὸ μαντεῖον,
δὲν ἐχόρταινε πλέον ἀπὸ τοῦ νὰ τὸ ἐρωτᾷ. Τώρα
ὅμως τὸ ἐρώτημά του ἦτο, ἂν ἡ μοναρχία του θέ-
λει εἶσθαι πολυχρόνιος. 'Η Πυθία ἀπεκρίθη,

'Αλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται,
Καὶ τότε Λυδὲ ποδαβρὲ πολυψηφῖδα παρ' Ἕρμον
Φεύγειν, μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι κακὸς εἶναι. *).

Ὅταν ἦλθαν οἱ στῖχοι οὗτοι, ἐχάρη ὁ Κροῖ-
σος ὑπὲρ πάντα ἄλλον χρησμὸν, βέβαιος ὢν ὅτι
οὔτε ἡμίονος θέλει βασιλεύσειν ποτὲ τοὺς Μήδους,
οὔτ' αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του θέλουν χάσειν ποτὲ
τὴν βασιλείαν. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐφρόντιζε νὰ μάθῃ
τίνες ἦσαν οἱ δυνατώτατοι τῶν Ἑλλήνων. Ἔμαθε
δὲ ὅτι ἦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ 'Αθηναῖοι, καὶ
ὅτι οἱ πρῶτοι ἦσαν εἰς τὰς περιστάσεις του ἁρμο-
διώτεροι. Ἔστειλε λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρ-
την μὲ δῶρα καὶ μὲ ἐπιστολὴν ζητῶν τὴν συμμα-
χίαν των· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι συνεμάχησαν μὲ τὸν
Κροῖσον διὰ ὅρκων.

---

*) 'Οπόταν ὁ ἡμίονος τοὺς Μήδους βασιλεύσῃ,
Λυδὲ τρυφεροπόδαρε, εἰς Ἕρμον τὸν λιθώδη
Φεῦγε, μὴ μένῃς, ἄνανδρος μὴ ἐντραπῇς νὰ εἶσαι. Κ.

Ἀλλ' ὅμως ἡ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων ὠφέλησε τόσον ὀλίγον τὸν Κροῖσον, ὅσον καὶ ἡ βοήθεια δύω ἄλλων δυνατῶν βασιλείων, Βαβυλῶνος καὶ Αἰγύπτου, μὲ τῶν ὁποίων τοὺς βασιλεῖς Λαβύνητον καὶ Ἄμασιν (φοβουμένους καὶ αὐτοὺς ἐπίσης τὴν τῶν Περσῶν αὔξησιν) εἶχε κάμειν συμμαχίαν· διότι ἡ ταχύτης τοῦ Κύρου ἐματαίωσεν ὅλους τοὺς σκοπούς του.

Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Κροῖσος ἐνησχολεῖτο εἰς τὰς πολεμικὰς ἑτοιμασίας του, Λυδός τις, νομιζόμενος καὶ φημιζόμενος ὡς σοφὸς, ἐσυμβούλευσε τὸν Κροῖσον τὰ ἐφεξῆς: „Ὦ βασιλεῦ, ἑτοιμάζεσαι νὰ στρατεύσῃς εἰς ἄνδρας, οἵτινες φοροῦσι δερμάτινα βρακία, καὶ δερμάτινα τὰ ἄλλα ἱμάτια· τρώγουσι δὲ ὄχι ὅσα θέλουσιν, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώραν ἔχοντες τραχεῖαν· καὶ προσέτι πίνουσι νερὸν καὶ ὄχι κρασίον· σῦκα δὲν ἔχουν νὰ φάγωσιν, οὐδὲ κανὲν ἄλλο ἀγαθόν. Εἰ μὲν νικήσεις, τί θέλεις λάβειν ἀπὸ τοὺς μηδὲν ἔχοντας; εἰδὲ νικηθῇς, μάθε πόσα ἀγαθὰ θέλεις χάσειν. Διότι ἀφοῦ γευθοῦν τὰ ἀγαθά μας, θέλουν στερεωθῆν ἐδῶ, καὶ κανεὶς δὲν θέλει δυνηθῆν νὰ τοὺς διώξῃ. Ἐγὼ εὐχαριστῶ τοὺς θεοὺς, ὅτι δὲν ἔβαλαν εἰς τὸν νοῦν τῶν Περσῶν νὰ στρατεύσουν κατὰ τῶν Λυδῶν.“ Καὶ τωόντι οἱ Πέρσαι πρὶν δουλώσωσι τοὺς Λυδοὺς δὲν ἐγνώριζαν τὰς τρυφὰς καὶ ἡδυπαθείας. Ταῦτα λέγων ὁ Λυδὸς δὲν ἐκατάπειθε τὸν Κροῖσον· ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν Καππαδοκίαν, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Ἀστυάγους αἰχμαλωσίαν ὥρμησεν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐκστρατείας του. Διέβη τὸν Ἅλυν, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ὁ δὲ Κῦρος, ὅςτις εἶχε ματαίως δοκιμάσειν νὰ ἀποστήσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὸν Κροῖσον, ἔφερε τὸν στρατόν του ἐναντίον τοῦ Κροίσου. Ἡ εὐθὺς συμβᾶσα μάχη ἔγεινε τόσον ἰσόῤῥοπος, ὥστε ἡ νὺξ ἐχώρισε τοὺς

δύω στρατοὺς χωρὶς νὰ νικήσῃ κανεὶς ἐκ τῶν δύω.

Ὁ Κροῖσος ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν εἰς τὸ ὀλίγον του στράτευμα, ἐπειδὴ τὸ τοῦ Κύρου ἦτο πολὺ περισσότερον· καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Σάρδεις, καὶ νὰ προσκαλέσῃ τοὺς συμμάχους του Αἰγυπτίους καὶ Βαβυλωνίους καὶ Ἕλληνας, καὶ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ νὰ ὁρμήσῃ μετ' αὐτῶν ἐκ νέου κατὰ τοῦ Κύρου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ, ἕως νὰ περάσῃ ὁ χειμὼν, ἀπέλυσε τὰ ξένα μισθωτὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν τὸν ὑπηρετήσειν κατὰ τῶν Περσῶν. Μαθὼν δὲ ὁ Κῦρος, πόσον ἀστόχαστα ἔπραττεν ὁ ἐχθρός του, ἔκρινεν ἄριστον νὰ τὸν κτυπήσῃ ὅσον τὸ γρηγορώτερον· καὶ τὴν ἀπόφασίν του ἐξετέλεσε μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε εὑρέθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἔμπροσθεν τῶν Σάρδεων πρὶν ἐκεῖνος λάβῃ τὴν ἀγγελίαν τῆς προσβολῆς του.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα ἔγεινε πάντη διαφορετικὰ παρὰ καθὼς ἐστοχάζετο ὁ Κροῖσος, ἔπεσεν εὐθὺς εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐξέφερε τοὺς Λυδοὺς εἰς μάχην. Ἦτο δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον οὐδὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὴν Ἀσίαν οὔτε ἀνδρειότερον οὔτε ῥωμαλαιότερον παρὰ τὸ Λύδιον. Ἐμάχοντο ἀπὸ τῶν ἵππων, ἐβάσταζαν μεγάλα δόρατα, καὶ ἦσαν ἱππεῖς ἄριστοι. Εἰς τὴν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως κειμένην μεγάλην καὶ ἄδενδρον πεδιάδα, διὰ τῆς ὁποίας ῥέει ὁ Ἕρμος ποταμὸς, ἀντιπαρετάχθησαν τὰ δύω στρατεύματα. Ὁ Κῦρος φοβούμενος τὸ ἱππικὸν τῶν Λυδῶν ἐξεφόρτωσε κατὰ συμβουλὴν τοῦ Μήδου Ἁρπάγου τὰς καμήλους, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν τὰ σκεύη καὶ τὰς τροφὰς, καὶ ἔβαλεν ἐπάνω των πολεμιστάς. Ἀφοῦ οὕτω τοὺς ἡτοίμασε, τοὺς ἐπρόσταξε νὰ προπορευθοῦν ἀπ' ὅλον τὸ στράτευμα ἐναντίον τῶν ἱππέων τοῦ Κροίσου. Οἱ ἵπποι φοβοῦνται τὴν κά-

μηλον, καὶ δὲν ὑποφέρουν οὔτε τὴν ὄψιν οὔτε
τὴν ὀσμήν της· διὰ τοῦτο ὁ Κῦρος ἐσοφίσθη τοῦτο
τὸ στρατήγημα διὰ νὰ κάμῃ ἄχρηστον τοῦ Κροίσου
τὸ ἱππικὸν, διὰ τὸ ὁποῖον ὑπερηφανεύοντο οἱ Λυδοὶ
ἐξαιρέτως. Εὐθὺς λοιπὸν ἀφοῦ ἴδαν οἱ ἵπποι τὰς
καμήλους καὶ τὰς ὠσφράνθησαν, ἔστρεψαν εἰς τὰ
ὀπίσω καὶ κατήσχυναν τὴν ἐλπίδα τοῦ Κροίσου. Δὲν
ἐδειλίασαν ὅμως οἱ Λυδοὶ, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπαρατήρησαν
τὴν δολιότητα, ἐπήδησαν ἀπὸ τοὺς ἵππους των καὶ
ἐμάχοντο πεζοὶ μὲ τοὺς Πέρσας. Τέλος δὲ, ἀφοῦ
ἔπεσαν καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη πολλοὶ, ἐτράπησαν εἰς
φυγὴν οἱ Λυδοὶ, καὶ ἐγκλεισθέντες εἰς τὴν πόλιν
ἐπολιορκοῦντο ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ὁ δὲ Κροῖσος ἐλ-
πίζων ὅτι ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολὺν χρόνον ἡ πολι-
ορκία ἔστειλεν ἀγγέλους εἰς ὅλους τοὺς συμμάχους
του προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν ταχύτερα παρὰ
τὸν προδιατεταγμένον καιρόν. Μὲ ὅλην τὴν προθυ-
μίαν τῶν συμμάχων, καὶ μάλιστα τῶν Λακεδαιμο-
νίων, δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ ἐμποδισθῇ ὁ ὄλε-
θρος τοῦ τῶν Λυδῶν βασιλέως.

Διότι αἱ Σάρδεις ἀντέστησαν μὲν γενναίως,
στρατιώτης τις ὅμως τοῦ Κύρου εὕρηκε μέρος τοῦ τεί-
χους, εἰς τὸ ὁποῖον ὀχυρὸν ὂν καὶ μὴ φοβούμενον
ἐχθρικὴν προσβολὴν δὲν εἶχαν βαλθῆν φύλακες,
καὶ ἐκεῖθεν ἀναβὰς ἔγεινεν αἴτιος τῆς ἁλώσεώς των.
Μετὰ τεσσαρακονταήμερον πολιορκίαν ἔπεσεν εἰς
χεῖρας τῶν Περσῶν ἡ πόλις, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν
ὁ Κροῖσος. Ὁ Κῦρος εἶχε προστάξειν νὰ μὴ τὸν
σκοτώσῃ κανεὶς, ἀλλὰ νὰ τὸν πιάσωσι ζωντα-
νόν.

Ὅταν ἐφέρθη ὁ αἰχμάλωτος βασιλεὺς εἰς τὸν
Κῦρον, ἐπρόσταξεν οὗτος νὰ σωρεύσωσι πολλὰ ξύλα,
καὶ ἐπάνω των νὰ θέσωσι σιδηροδέσμιον τὸν Κροῖσον
καὶ μαζή του δεκατέσσαρα τῶν Λυδῶν παιδία, καὶ

νὰ τοὺς καύσωσιν ὅλους, εἴτε διὰ νὰ τοὺς προσφέρῃ
πρωτόλεια εἰς κανένα θεὸν, εἴτε νὰ τελειώσῃ εὐχὴν
(τάγμα), εἴτε διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ὁ Κροῖσος, τοῦ ὁποίου
εἶχεν ἀκούσειν τὴν θεοσέβειαν, ἔμελλε νὰ λυτρωθῇ
ἐκ τῆς πυρᾶς ἀπὸ κανένα θεόν. Εἰς ταύτην τὴν
ἀνάγκην ἐνθυμήθη ὁ Κροῖσος τὸν λόγον τοῦ Σόλω-
νος, ὅτι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶναι πρὸ τοῦ θανά-
του μακάριος. Ἐνθυμηθεὶς δὲ τοῦτο ἐστέναξεν ἐκ
βάθους καρδίας, καὶ ἔκραξε τρὶς, ΣΟΛΩΝ. Ἀκού-
σας δὲ ὁ Κῦρος ἠρώτησε διὰ τῶν ἑρμηνέων τίνα ἐπι-
καλεῖται, ἀλλ' ὁ Κροῖσος δὲν ἀπεκρίνετο τίποτε εἰς
τοὺς ἑρμηνεῖς. Τελευταῖον δὲ ἀναγκαζόμενος εἶπεν:
„Ἐπικαλοῦμαι ἄνδρα, τὸν ὁποῖον προτιμῶ ἀπὸ πολ-
λοὺς θησαυροὺς, ἐὰν συνομιλήσῃ μὲ ὅλους τοὺς τυ-
ράννους.“ Πρὸς ἐξήγησιν ἐπρόσθεσε τὸν διάλογον,
τὸν ὁποῖον εἶχε κάμειν μὲ τὸν Σόλωνα. Τότε ἐν-
νοήσας ὁ Κῦρος ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος, καὶ τὰ
ἀνθρώπινα εἶναι ἄστατα, ἐπρόσταξε νὰ σβύσωσι
τὴν φωτίαν, καὶ νὰ ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὸ κακὸν τοῦτο
τὸν Κροῖσον. Ἔμαθεν ἐφεξῆς ὁ Κῦρος, λέγει ὁ
ἱστοριογράφος, ὅτι ὁ Κροῖσος εἶναι ἀγαθὸς καὶ θεοφι-
λὴς ἄνθρωπος. Διότι ἐνῷ ἐπροσπάθουν νὰ σβύσουν
κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Κύρου τὴν ἀναφθεῖσαν πυ-
ρὰν, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ στήσωσι τὰς φλόγας, ἐπε-
καλέσθη κλαίων τὸν Ἀπόλλωνα ὁ Κροῖσος, καὶ εὐ-
θὺς ἐσυννεφίασεν ὁ οὐρανὸς, καὶ βροχὴ ῥαγδαία κατ-
έσβεσε τὴν φωτίαν.

Ταύτην τὴν εὐεργεσίαν ἀνέφερε τὸ μαντεῖον,
ὅταν ὁ Κροῖσος ἔστειλε τὰς ἁλύσεις του εἰς τὸν Δελ-
φικὸν θεὸν μετὰ τῆς ἐρωτήσεως, ἂν οἱ Ἑλληνικοὶ
θεοὶ εἶναι τόσον ἀπατηλοὶ καὶ ἀχάριστοι. Ἡ δὲ
Πυθία ἀπελογήθη, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ
ὁ Κροῖσος τὴν πεπρωμένην μοῖραν· καὶ ὅτι εἰς
τὸν πρῶτον χρησμὸν ἔπρεπε νὰ στείλῃ πάλιν καὶ
νὰ ἐξαναερωτήσῃ, ποίαν ἀρχὴν ἐννοεῖ ὁ θεὸς, τὴν

ἰδικήν του ἢ τὴν τοῦ Κύρου; καὶ ὅτι εἰς τὸν δεύτερον χρησμὸν δὲν ἐνόησεν, ὅτι ἡμίονος ἦτο ὁ Κῦρος ὁ γεννηθεὶς ἐκ μητρὸς Μηδίδος καὶ βασιλόπαιδος τῆς Μανδάνης, καὶ πατρὸς Πέρσου καὶ ἀρχομένου, ἤγουν ἐκ γονέων ἑτεροφύλων καὶ διαφόρων κατὰ τὴν ἀξίαν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κροῖσος ἐκατάλαβε, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἦτο ἰδικόν του τὸ ἁμάρτημα καὶ ὄχι τοῦ θεοῦ, καὶ ὑπέφερεν ὑπομονητικῶς τὴν δυστυχίαν του, τὴν ὁποίαν ἠλάφρυνεν ὁ Κῦρος μεταχειριζόμενος αὐτὸν φιλικῶς διὰ τὸν νοῦν καὶ διὰ τὴν φρόνησίν του.

Μὲ ταύτην τὴν φιλίαν τοῦ Κύρου ἐλύτρωσεν ὁ Κροῖσος τὸν λαόν του, τοὺς Λυδούς, καὶ ἐξαιρέτως τὰς Σάρδεις ἀπὸ τέλειον ἐξολοθρευμόν, ὅςτις ἐπεκρεμάσθη εἰς αὐτοὺς πάραυτα. Διότι οἱ Λυδοὶ ἐπαναστάτησαν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κύρου, καὶ οὗτος πρὸς ποινὴν ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀνδραποδίσῃ ὅλους. Ὁ Κροῖσος ὅμως τὸν ἐσυμβούλευσεν ἀντὶ τοῦ κακοῦ τούτου νὰ εἰσάξῃ εἰς αὐτοὺς ζωὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πλέον ἐπικίνδυνοι εἰς αὐτόν. „Ἀπαγόρευσέ τους, εἶπε, νὰ μεταχειρίζωνται πολεμικὰ ὅπλα· πρόσταξέ τους νὰ φοροῦν ὑποκάμισα ὑποκάτω τῶν φορεμάτων, καὶ εἰς τοὺς πόδας νὰ ἔχωσιν ὑψηλὰ ὑποδήματα (κοθόρνους). Πρόσταξε νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των ψαλτικὴν καὶ καπηλείαν, καὶ γρήγορα θέλεις τοὺς ἰδεῖν, ὦ βασιλεῦ, νὰ γείνωσιν ἀντὶ ἀνδρῶν γυναῖκες, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πλέον φόβος νὰ ἀποστατήσωσιν ἀπὸ σοῦ."

Ὁ Κροῖσος, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἔδωκε τὴν συμβουλὴν ταύτην, ἐπειδὴ εὕρισκε ταῦτα ὠφελιμώτερα εἰς τοὺς Λυδοὺς παρὰ νὰ πωληθῶσιν ὡς ἀνδράποδα. Ἤξευρε δὲ καὶ ὅτι ἂν δὲν τὸν ἔλεγεν ἀξιόχρεων τινὰ πρόφασιν, δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν γνώμην τοῦ Κύρου. Ἐφοβεῖτο δὲ προσέτι, ὅτι οἱ Λυδοί, ἂν ἀποφύγουν τώρα τὴν τιμωρίαν, ἠδύ-

ναντο πάλιν νὰ ἀποστατήσωσιν ἀπὸ τοὺς Πέρσας
καὶ τότε νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ὁλοκλήρως. Ὁ Κῦρος
ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς τὴν συμβουλήν, ἐπρόσταξε νὰ
βαλθῇ εἰς πρᾶξιν, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἄνω μέ-
ρη τῆς Ἀσίας. Ὁ δὲ Ἅρπαγος ἔμεινεν ὀπίσω διὰ
νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κᾶρας καὶ ἄλλα μικρὰ ἔθνη, καὶ
ἐξαιρέτως τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας παρεκτὸς τῆς Μι-
λήτου, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε συμβιβασθῆν ὁ Κῦρος
μὲ εἰρηνικήν τινα συνθήκην. Τότε ἔγειναν ὑπήκοοι
τῶν Περσῶν οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες.

4. Ἅλωσις τῆς Βαβυλῶνος· Θάνατος τοῦ Κύρου.

(538 — 529 πρ. Χρ.)

Ἀφοῦ ὁ Κῦρος ὑπέταξεν ὡς εἴπαμεν τὴν Λυ-
δίαν, καὶ τὴν συνεσωμάτωσε μὲ τὴν Περσικὴν ἐπι-
κράτειαν, ἐστράφη ἐναντίον τῶν Χαλδαιοβαβυλωνίων,
τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς ἐσυμμάχησε πρότερον μὲ
τὸν Κροῖσον. Προσέβαλεν εἰς τὴν μητρόπολίν των,
ἥτις τὸν ἐφείλκυε μὲν διὰ τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ
μεγέθους καὶ τῶν θησαυρῶν της, ἠδύνατο δὲ νὰ ἀνθ-
έξῃ πολὺ μὲ τὴν στερεότητά της. Τὰ δυνατὰ καὶ
μὲ χαλκὸν συγκολλημένα τείχη της ἦσαν τόσον πλα-
τέα, ὥστε ἠδύναντο νὰ περιπατῶσι δύω ὁμοῦ ἁμα-
ξαι καὶ νὰ στρέφωνται εὐκόλως ἐπάνω των. Ὁ Εὐ-
φράτης ῥέων διὰ μέσου τὴν ἐδιαιροῦσεν εἰς δύω, ἐκ
τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐστολίζετο μὲ τὸν μεγαλοπρεπέ-
στατον οἶκον τοῦ βασιλέως, τὸ δὲ ἄλλο μὲ τὸν
πλούσιον καὶ λαμπρὸν ναὸν τοῦ Βήλου, ὅπου εἶχαν
καὶ οἱ Χαλδαῖοι στημένον τὸ ἀστεροσκοπεῖον των.

Εἰς τὰς δύω ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως ἦσαν τείχη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐτελείοναν αἱ ἀγυιαὶ τῶν δύω ἡμίσεων μερῶν τῆς πόλεως· μὲ πύλας χαλκᾶς ἐκλείοντο τὰ τείχη ταῦτα, καὶ ἔμεναν οὕτω τὰ δύω μέρη χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν ὀλίγους σταδίους ἐπεζεύγνυε τοὺς ποταμοὺς Εὐφράτην καὶ Τίγριν τὸ λεγόμενον Μηδικὸν τεῖχος διὰ νὰ ἀναχαιτίζῃ τὰς ἐχθρικὰς εἰσβολὰς τῶν πρότερον φοβερῶν Μήδων. Προσέτι διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι βασίλισσά τις ὀνομαζομένη Νίτωκρις ἔκαμε σκολιὸν μὲ πολλὰ στρυφογυρίσματα τὸν πρότερον εὐθὺν ὄντα Εὐφράτην, διὰ νὰ δυσκολύνῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα προσέλευσιν τῶν Μήδων.

Ἀλλ' ὁ δορικτήτωρ, ὅς τις τώρα ἤρχετο ἀπὸ τὴν Μηδίαν, καὶ οἱ νέοι οὗτοι ἐχθροὶ „οἵτινες δὲν ἐτίμων τὸν ἄργυρον, οὐδ' ἐζήτουν χρυσὸν, τῶν ὁποίων τὰ τοξεύματα κατεσπάραττταν τοὺς νεανίσκους, οἵτινες δὲν ἠλέουν τοὺς καρποὺς τῶν γαστέρων, καὶ τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἐφείδοντο τὰ τέκνα" *) οὗτοι λέγω δὲν ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ κτυπήσωσι τὴν ὑπερήφανον Βαβυλῶνα. Πορευόμενος ὁ Κῦρος εἰς Βαβυλῶνα ἔφθασεν εἰς τὸν ποταμὸν Γύνδην. Εἷς ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς τοῦ ἡλίου λευκοὺς ἵππους του ἐμβὰς εἰς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὸ ἀντικρὺ μέρος παρεσύρθη ἀπὸ τὰς δίνας τῶν ὑδάτων καὶ ἐπνίγη. Ὁ Κῦρος ἐσταμάτισε τὸν στρατόν του καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ τὸν διαιρέσῃ εἰς τριακοσίας ἑξήκοντα διώρυχας (κανάλια), καὶ τὸν ἠσθένισε τόσον, ὥστε γυναῖκες ἠδύναντο νὰ τὸν διαβαίνωσι χωρὶς

*) Ὅλη ἡ ῥῆσις αὕτη μετεφέρθη ἐνταῦθα κατ' ἔννοιαν ἀπὸ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν Κεφ. ιγ'., 17, 18. „Ἰδοὺ, ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους, οἳ ἀργύριον οὐ λογίζονται, οὐδὲ χρυσίου χρείαν ἔχουσι. Τοξεύματα νεανίσκων συντρίψουσι, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν οὐ μὴ ἐλεήσωσιν, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς τέκνοις σου φείσονται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν." Κ.

ὰ βρέχωνται τὰ γόνατά των. Οὕτω διὰ τὸν πνιγ-
ιὸν τοῦ ἵππου ὀργισθεὶς ὁ Κῦρος ἐτιμώρησε τὸν
ιοταμὸν, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅς τις τὸ ἔργον τοῦτο
ταριστάνει ὡς ἀλαζονείαν Ἀσιανοῦ δεσπότου· ἀλλ'
ἠδύνατο νὰ ἔχῃ σκοπὸν τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐκολίαν
τῆς ἐκστρατείας του. Ἐξ ἅπαντος στρατηγὸς νοημο-
νέστατος καὶ συνετώτατος, ὁποῖος ἦτο ὁ Κῦρος,
δὲν ἤθελεν ἄλλως διατρίψειν ὁλόκληρον θέρος εἰς
τὸ ἔργον τοῦτο, οὐδ' ἤθελε δώσειν εἰς τοὺς Βαβυ-
λωνίους καιρὸν διὰ νὰ πληθύνωσι τὰ ἀμυντικά των
μέσα πρὸς χάριν τῆς ἀλαζονείας του.

Οἱ Βαβυλώνιοι εἶχαν ἱκανὸν καιρὸν, καὶ ἐσώρευ-
σαν εἰς τὴν πόλιν των ἀρκετὰς τροφάς. Ὁ Κῦρος τοὺς
ἐνίκησεν εἰς μίαν μάχην, ἀλλ' αὐτοὶ ἐσύρθησαν εἰς τὴν
πόλιν των, καὶ δὲν τοὺς ἔμελε διὰ τὴν πολιορκίαν. Ὁ
δόλος ἐτελείωσεν εὐτυχῶς ὅ,τι δὲν ἠδυνήθη νὰ
κατορθώσῃ ἡ βία.

Ὁ Κῦρος ἔβαλεν ἓν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἔμ-
προσθεν τοῦ τείχους εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐμβαίνει ὁ
Εὐφράτης εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἓν ἄλλο μέρος ὅπου
ἐκβαίνει ἀπ' αὐτῆς, καὶ τοὺς ἐπρόσταξεν, ὅταν ἴδωσι
τὸν ποταμὸν νὰ γείνῃ διαβατὸς, νὰ ὁρμήσωσιν εἰς
τὴν πόλιν. Αὐτὸς δὲ μὲ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ
στρατοῦ ὑπῆγεν εἰς λίμνην, ἥτις ἔκειτο ὄχι μακρὰν
τῆς πόλεως, καὶ ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ τὴν προ-
ειρημένην βασίλισσαν διὰ τὴν τοῦ ποταμοῦ μετοχέ-
τευσιν. Ἡ λίμνη αὕτη ἦτο λάκκος μέγας καὶ βα-
θὺς μὲ ὀλίγα νερά· διὰ διώρυχος ἐμετωχέτευσεν εἰς
αὐτὴν τὸν Εὐφράτην. ὅς τις ἐλαττωθεὶς ἐκ τούτου
ἔγεινε διαβατὸς εἰς τὸ ῥεῖθρον του.

Οἱ προσμένοντες στρατοὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη τῆς πό-
λεως ἐμβῆκαν εὐθὺς διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς αὐτήν. Τὸ
ἀπροσδόκητον τοῦτο ἔργον τοῦ Κύρου ἔκαμε τοὺς
Βαβυλωνίους νὰ μὴ μεταχειρισθῶσι μέσα ἀντιστά-
σεως. Διότι, ἂν ἤξευραν τὸ γινόμενον, ἤθελαν

κλείσειν τὰς πύλας τῶν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τειχῶν, καὶ ἤθελαν πιάσειν τοὺς εἰς τὸν ποταμὸν εἰσελθόντας Πέρσας ὡσὰν εἰς δίκτυον. Ἀλλὰ μὲ τὸν ἀνέλπιστον τοῦτον τρόπον εἰσῆλθαν ἀνεμποδίστως, καὶ ὁ Ἡρόδοτος μᾶς δίδει ἔννοιαν τινὰ τοῦ μεγαλείου ταύτης τῆς πόλεως λέγων, ὅτι ἐνῷ ἐκυριεύθησαν τὰ ἄκρα μέρη, οἱ μέσοι κάτοικοι δὲν εἶχαν καμμίαν εἴδησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔτυχεν ἑορτὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐχόρευαν καὶ εὐθύμουν ἀκόμη ἱκανὸν καιρὸν ἕως οὗ ἔμαθαν τὴν ἅλωσίν της. Ὁ βασιλεὺς Λαβύνητος ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν, καὶ ἔκτος ὢν ἐτελείωσε τὴν σειρὰν τῶν Χαλδαιοβαβυλωνίων βασιλέων (536). (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 76.)

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ βασιλέως της, ἐξηπλώθη ἡ κυριαρχία τοῦ Κύρου ἕως Συρίας καὶ Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης. Διὰ τοῦτο ἦτο κανὼν τῆς φρονήσεώς του, ὅτι πρὸς ἀσφάλειαν τῶν μακρυνῶν τούτων τόπων τῆς Παλαιστίνης ἐπεριποιήθη τοὺς Ἰουδαίους (ἀνωτ. σελ. 198.) συγχωρήσας αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν πατρίδα των ἀπὸ τὴν ξενιτείαν καὶ ἀπὸ τὴν δουλείαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐμεταχειρίσθησαν τὴν συγχώρησιν ταύτην τὸ μικρότερον καὶ πτωχότερον μέρος τῶν εἰς Βαβυλῶνα εὑρισκομένων Ἰουδαίων. Οἱ ἐπιστρέψαντες εὕρηκαν πολὺ μέρος τῆς Παλαιστίνης κυριευμένον ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔθνος μεσοϊουδαϊκὸν καὶ μεσοαλλόφυλον, ὡς εἴπαμεν ἀρχήτερα (σελ. 181.), γεννημένον ἀπὸ τὴν μῖξιν ὀλίγων λειψάνων τῶν δέκα φυλῶν μὲ πολλοὺς γείτονας ἀλλοφύλους. Οἱ Σαμαρεῖται οὗτοι ἐζήτησαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς νεωστὶ ἐλθόντας Ἰουδαίους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπεβλήθησαν ὡς ἀκάθαρτοι ἀπὸ ἐκείνους, ἐπεκράτησεν ἔκτοτε σφοδρὸν ἐθνικὸν μῖσος μεταξὺ τῶν δύω λαῶν. Οἱ Σαμαρεῖται ἐκίνησαν πάντα λίθον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀνάκτισιν τοῦ ναοῦ, καὶ ἔφεραν πολλάκις ἀπαγορεύ-

σεις ἀπὸ τὴν Περσικὴν αὐλήν. Τέλος ἐκατώρθωσαν
οἱ Ἰουδαῖοι τὴν θέλησίν των, καὶ τὸ 515 ἔτος πρ.
Χρ. ἐτελειώθη ὁ δεύτερος οὗτος ναός. Δύω ἀξιό-
λογοι ἄνδρες Ἔσδρας καὶ Νεεμίας διέταξαν τὴν πο-
λιτείαν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν. Ἔκτοτε οἱ ἀρ-
χιερεῖς ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ, ὅςτις ἔζη ἡσύχους
ἡμέρας ὑποκάτω τῆς ἡμέρου τῶν Περσῶν κυριαρ-
χίας.

Λαμπρὰ ζωγραφία τῆς ἀκαταμαχήτου δυνάμεως,
μὲ τὴν ὁποίαν ὑπέτασσεν ὁ Κῦρος τὰ ἔθνη, σώζεται
εἰς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν. „Καὶ ἐπίασε κύριος Σα-
βαὼθ Κῦρον τὸν χριστὸν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν δεξιάν· καὶ
κατεδίωξεν ἔθνη ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐξώπλισε βασι-
λεῖς, καὶ ἤνοιξε πύλας ἐνώποιον αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ
κλείωνται ἔμπροσθέν του. Προπορεύεται ἔμπροσθέν
του καὶ κάμνει λεῖα τὰ τραχέα. Χαλκᾶς πύλας καὶ
μοχλοὺς σιδηροῦς συντρίβει, καὶ τοῦ δίδει θησαυ-
ροὺς οἵτινες ἔκειντο εἰς τὸ σκότος, καὶ πλούτους
οἵτινες ἐφυλάττοντο εἰς τὰς καμάρας."

Εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ βασιλείου τούτου ἀκόμη
δὲν ἐβάλθησαν σύνορα. Μὲ τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυ-
λῶνος προσετέθη εἰς αὐτὸ ἡ Συρία γενικώτερον
ἐκλαμβανομένη. Καὶ τώρα πιθανῶς ἔπρεπε νὰ ἐρε-
θισθῇ ὁ δορικτήτωρ μάλιστα ἀπὸ τὴν γειτονεύουσαν
Αἴγυπτον διὰ τὴν ἀξιολογότητά της. Ἀλλ' ὅμως ὁ
Κῦρος, ἴσως διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ σύνορα τοῦ πάλαι
ποτὲ Μηδικοῦ βασιλεύου, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του
ἐναντίον τῶν νομάδων λαῶν τῆς βορείου μέσης
Ἀσίας ἐκ τῶν δύω μερῶν τοῦ Καυκάσου. Καὶ
κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου ἐκστρατεύων κατὰ
τῶν Μασσαγετῶν καὶ Σκυθῶν εὕρηκεν ἐκεῖ τὸ τέ-
λος τῶν τροπαίων καὶ τῆς ζωῆς του. Διηγεῖ-
ται δὲ περὶ τούτου ὁ Ἡρόδοτος τὰς ἐφεξῆς πε-
ριστάσεις.

Τῶν Μασσαγετῶν βασίλισσα ἦτο ἡ Τόμυρις. Εἰς

ταύτην πέμψας ὁ Κῦρος ἐπροφασίζετο ὅτι ἤθελε νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ἡ δὲ Τόμυρις, ἐπειδὴ ἐκατάλαβεν ὅτι δὲν ἤθελεν αὐτὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐζήτει νὰ ὑποτάξῃ τὴν βασιλείαν τῶν Μασσαγετῶν, τοῦ ἐμπόδισε τὸν ἐρχομόν. Ὁ δὲ Κῦρος ἰδὼν ὅτι μὲ τὸν δόλον δὲν ἐκατώρθονε τίποτε ὥρμησεν εἰς τὸν Ἄραξην ποταμόν, μᾶλλον δὲ εἰς τὸν Ἰαξάρτην *) μὲ φανερὸν σκοπὸν νὰ κτυπήσῃ τοὺς Μασσαγέτας. Ἐνῷ δὲ ἐκαταγίνετο νὰ κτίσῃ γεφύρας, ἐπάνω τῶν ὁποίων νὰ διαβιβάσῃ τὸ στράτευμά του, τὸν ἐμήνυσεν ἡ Τόμυρις τὰ ἑφεξῆς: „Μὴ κοπιάζῃς, Κῦρε, εἰς κατασκευὰς γεφυρίων· διότι ἂν ἐπιθυμῇς νὰ δοκιμάσῃς τοὺς Μασσαγέτας, σὲ ἀφίνομεν τριῶν ἡμερῶν δρόμον νὰ εἰσχωρήσῃς εἰς τὴν χώραν μας ἀκωλύτως· εἰδὲ μή, ἄφες ἡμᾶς νὰ περάσωμεν τὸν ἴσον δρόμον εἰς τὴν ἰδικήν σου."

Ὁ Κῦρος συνεκάλεσε τοὺς πρώτους τῶν Περσῶν διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν γνώμην των. Ὁ Κροῖσος τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ διαβῇ τὸν ποταμόν· ἀλλά, διὰ νὰ γείνῃ κύριος τῶν Μασσαγετῶν, νὰ προσποιηθῇ ὅτι ἀναχωρεῖ, καὶ ν' ἀφήσῃ ὀπίσω εἰς τὸ στρατόπεδόν του εὐωχίαν ἑτοίμην μὲ πολλὰ καὶ καλὰ φαγητά, καὶ πλῆθος ἀκράτου οἴνου πολύ, καὶ μαζὴ μὲ αὐτὰ τὸ πάντῃ ἄχρηστον μέρος τοῦ στρατεύματος.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐδέχθη ὁ Κῦρος καὶ τὴν ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν. Τὸ τρίτον μέρος τοῦ στρατεύματος τῶν Μασσαγετῶν ἦλθε, καὶ ἐφόνευσε τοὺς καταλειφθέντας Πέρσας, ἐνῷ ἀντεμάχοντο. Εὑρόντες δὲ εὐωχίαν πλουσιωτάτην ἐστρώθησαν καὶ

---

*) Δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συγχέει ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα, καὶ ὅτι ὁ Ἰαξάρτης (τὴν σήμερον Σιρ-Δάρια εἰς τὰ ἀνατολικὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης) εἶναι ὁ ποταμός.

ἔφαγαν καὶ ἔπιαν καὶ ἐμέθυσαν, καὶ μετέπειτα ἐκοιμήθησαν. Ἐπιστρέψαντες δὲ ἔξαφνα οἱ Πέρσαι πολλοὺς μὲν ἐφόνευσαν, πολλοὺς δὲ καὶ ἐπίασαν ζωντανούς, καὶ μαζὴ μὲ ἄλλους καὶ τὸν υἱὸν τῆς Τομύριδος, στρατηγὸν τῶν Μασσαγετῶν, ὀνομαζόμενον Σπαργαπίσην.

Μαθοῦσα ἡ βασίλισσα τὴν δυστυχίαν τοῦ στρατεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ της ἔστειλεν ἄγγελον εἰς τὸν Κῦρον μὲ τὸν ἀκόλουθον λόγον: „Ἀχόρταγε ἀπὸ αἷμα Κῦρε· μὴ ὑπερηφανευθῇς διὰ τὸ κάμωμάσου τοῦτο, ὅτι μὲ ἀμπέλινον καρπόν, μὲ τὸν ὁποῖον μαίνεσθε ἐσεῖς, ἐκυρίευσας τὸ στράτευμα τοῦ υἱοῦ μου, καὶ ὄχι μὲ μάχην. Ἄκουσε λόγον ἀπ' ἐμέ, ἥτις σὲ συμβουλεύω τὸ καλόν σου. Ἀπόδος με τὸν υἱόν μου, καὶ ἀναχώρει ἀζήμιος ἀπὸ τὴν χώραν μου. Εἰ δὲ μή, ὀμνύω τὸν ἥλιον τὸν δεσπότην τῶν Μασσαγετῶν, ὅτι μ' ὅλον ὅτι εἶσαι ἀχόρταγος, ἐγὼ θέλω σὲ χορτάσειν ἀπὸ αἷμα."

Ὁ Κῦρος δὲν ἔδωκε καμμίαν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους τούτους. Ὁ Σπαργαπίσης ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ λύσωσι τὰ δεσμά· λυθεὶς δέ, ἐφονεύθη αὐτόχειρ. Ἡ δὲ Τόμυρις συνάξασα ὅλα τὰ στρατεύματά της ἦλθεν εἰς μάχην πρὸς τὸν Κῦρον. Τὴν μάχην ταύτην, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, κρίνω ἰσχυροτάτην ἀπ' ὅσας μάχας ἔκαμαν βάρβαροι λαοὶ πρὸς ἀλλήλους. Πολὺν καιρὸν ἐμάχοντο σκληρότατα, καὶ κανεὶς δὲν ἐτρέπετο εἰς φυγήν· ἀλλὰ τελευταῖον ἐνίκησαν οἱ Μασσαγέται. Τὸ περισσότερον μέρος τῶν Περσῶν ἐφθάρθη, καὶ ἀπέθανε καὶ ὁ Κῦρος.

Ἡ Τόμυρις ἐγέμισεν ἀσκὸν μὲ ἀνθρώπινον αἷμα· ἐζήτησε μεταξὺ τῶν ἀποθαμμένων Περσῶν τὸν νεκρὸν τοῦ Κύρου. Ἀφοῦ δὲ τὸν εὗρεν, ἔκοψε τὴν κεφαλήν του καὶ τὴν ἔβαλεν εἰς τὸν ἀσκὸν λέγουσα: „Σὺ μὲν ἐφόνευσας δολίως τὸν υἱόν μου ζῶσης καὶ νικώσης εἰς τὰς μάχας. Ἐγὼ δέ, καθὼς σὲ

ἐφοβέρισα, θέλω σὲ χορτάσειν αἷμα. Τοιοῦτον τέλος εὕρηκεν ὁ Κῦρος (529. πρ. Χρ.) *).

Αἱ μέχρι τοῦδε ἱστορηθεῖσαι κινήσεις τῶν Ἀσιανῶν λαῶν ἐκαθησύχασαν τέλος, ἐπειδὴ εὕρηκαν κέντρον τὸ ὑπὸ Κύρου κατασταθὲν κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπετάχθησαν εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ τελευταῖον καὶ ἡ Αἴγυπτος ὡς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὸ ἐφεξῆς τμῆμα· καὶ οὕτως ἡ Περσία ἥνωσεν εἰς ἓν ὅλην τὴν προκοπὴν καὶ παιδείαν τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Τὸ Περσικὸν κράτος ἐξηπλόνετο ἀπὸ τῆς μεσογείου θαλάσσης ἕως τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ ἡτοιμάζετο εἰς ἀγῶνα μὲ τὸ πρῶτον καὶ ἰσχυρότατον τῆς Εὐρώπης ἔθνος, τοὺς Ἕλληνας, ὅστις θέλει μᾶς χορηγήσειν πλουσίαν ὕλην τῆς ἱστορίας τοῦ δευτέρου βιβλίου μας.

5. Καμβύσης.

(520 — 523 πρ. Χρ.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου διεδέχθη τὴν βασιλείαν ὁ υἱός του Καμβύσης. Οὗτος μετὰ τοῦ φιλοπόρθου πνεύματος τοῦ πατρός του εἶχε καὶ κλίσιν

*) Ὁ Ἡρόδοτος ἐπισφραγίζει τὴν διήγησιν ταύτην λέγων: „Ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κύρου διηγήσεων αὕτη μ' ἐφάνη πιθανωτέρα.“ Ἐὰν ὁ Ξενοφῶν, ὅς τις εἰς τὴν Κύρου Παιδείαν παριστάνει τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ὡς παράδειγμα βασιλέως, ἀκολουθήσας τινὰ τῶν πολλῶν ἐκείνων διηγήσεων ἱστορεῖ, ὅτι ὁ Κῦρος ἀπέθανεν ἡσύχως εἰς τὴν κλίνην του, δὲν ἐξεύρομεν μὲ βεβαιότητα. Ἀξιοσημείωτον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἴδεν εἰς τὴν Περσίδα τὸν τάφον τοῦ Κύρου. Ὁ νεκρός του ἦτο τεθειμένος εἰς χρυσῆν θήκην, φυλαττόμενος ἀπὸ Μάγους. Ἐπὶ τοῦ μνήματος ἦτο γεγραμμένα Περσιστὶ κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν (Ἀναβ. Ἀλεξ. Ϛ΄. 29) τὰ ἐφεξῆς: „Ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρος εἰμὶ ὁ Καμβύσου, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσῃς μοι τοῦ μνήματος.“

τινὰ εἰς θηριώδη καὶ σκληρὰ ἔργα, ἥτις βέβαια δύναται νὰ γεννηθῇ εὐκόλως εἰς τοιούτους ἀπεριορίστους δυνάστας. Ἤθελε μὲ τὰς δορικτησίας τοῦ πατρός του νὰ ἑνώσῃ καὶ τὴν πλουσίαν καὶ ἀκμάζουσαν Αἴγυπτον, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸν βασιλέα Ἄμασιν (σελ. 172) ἐπίστευεν ὅτι ἠδικήθη καὶ περιϋβρίσθη προσωπικῶς. Ἕνας προδότης ἀπὸ τοὺς μισθοφόρους στρατιώτας τῆς Αἰγύπτου ηὐτομόλησε πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ ἔδειξεν εὔκολον ὁδὸν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου. Πλησίον τοῦ Πηλουσίου εὕρηκαν ἐστρατοπεδευμένον τὸ Αἰγυπτιακοελληνικὸν στράτευμα στρατηγούμενον ἀπὸ τὸν βασιλέα Ψαμμήνιτον, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ Ἄμασις εἶχεν ἀποθάνειν πρὸ ὀλίγου.

Οἱ Ἴωνες καὶ Κᾶρες, μισθοφόροι τῆς Αἰγύπτου, ἤρχισαν τὴν σειρὰν τῶν ἀγριοτήτων, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουσι τὸν πόλεμον τοῦτον· διότι, στήσαντες κρατῆρα εἰς τὸ μέσον τῶν δύω στρατοπέδων ἔσφαξαν τοῦ προδότου τοὺς παῖδας, τοὺς ὁποίους εἶχε καταλείψειν ἐκεῖνος, καὶ μίξαντες τὸ αἷμα των μὲ οἶνον καὶ ὕδωρ ἔπιαν ἐκ τοῦ μεγάλου κρατῆρος ὅλοι. Μετέπειτα ἤρχισεν ἡ μάχη· οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν, καὶ οἱ φυγάδες Αἰγύπτιοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν Μέμφιν. Οἱ γειτονεύοντες Λίβυες καὶ ἡ πόλις Κυρήνη τρομαχθέντες ἀπὸ τὴν δυστυχίαν ταύτην, ὑπετάχθησαν ἐθελουσίως εἰς τὸν Καμβύσην, καὶ τοῦ ἔστειλαν δῶρα. Τῆς μάχης ὁ τόπος πλησίον τοῦ Πηλουσίου ἑβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὴν μάχην ταύτην, ὅταν ὁ Ἡρόδοτος τὸν εἶδε μὲ τοὺς ὀφθαλμούς του, ἦτο ἀκόμη σκεπασμένος μὲ τὰ κρανία τῶν τότε πεσόντων, καὶ ἠδύνατό τις νὰ διακρίνῃ πολὺ σαφῶς τὰ τῶν Περσῶν ἀπὸ τὰ τῶν Αἰγυπτίων κρανία. Ἐκεῖνα ἦσαν μαλακὰ καὶ εὔθρυπτα, ταῦτα δὲ σκληρὰ ὡς οἱ λίθοι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα, καθὼς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ

βαρέος κεφαλοδέσμου ἐκείνων, καὶ τῆς γυμνότητος τῶν κεφαλῶν τῶν Αἰγυπτίων.

Τοὺς εἰς τὴν Μέμφιν ἐγκεκλεισμένους Αἰγυπτίους ἀνέφλεγεν φιλεκδικία ἐν ταὐτῷ καὶ ἐθνικὸν μῖσος. Ὅταν ὁ νικητὴς ἔστειλε διὰ τοῦ Νείλου πλοῖον Μιτυληναῖον μὲ Πέρσην κήρυκα διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἔθραυσαν εἰς μύρια κομμάτια καὶ τὸ πλοῖον καὶ ὅλους τοὺς ναύτας. Οἱ δικασταὶ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ἀπεφάσισαν ὅτι ἀντὶ ἑνὸς Πέρσου ἦτο δίκαιον νὰ θανατωθῶσι δέκα ἀπὸ τοὺς πρωτεύοντας Αἰγυπτίους. Πορθήσας δὲ ὁ Καμβύσης τὴν πόλιν καὶ αἰχμαλωτίσας τὸν βασιλέα της ὁμοῦ μὲ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του ἐπρόσταξε φρικτοτάτην κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν. Ἀπαρηγόρητος ὁ δυστυχὴς Ψαμμήνιτος, ὅς τις ἓξ μῆνας μόνον εἶχε χαρῆν τὸν θρόνον, ἐκάθητο εἰς οἶκον τινὰ τοῦ προαστείου φυλαττόμενος ἀπὸ Πέρσας στρατιώτας. Ἴδε τότε τὴν ἀγαπητήν του θυγατέρα μαζὴ μὲ ἄλλας εὐγενεῖς τῶν Αἰγυπτίων παρθένους ἐνδυμένας δουλικὰ φορέματα νὰ ἔρχωνται μὲ ὑδρίας ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ μὲ στεναγμοὺς νὰ ὑπηρετῶσι τὴν ἀσυνήθιστον εἰς αὐτὰς τῶν θεραπαινῶν ὑπηρεσίαν. Οἱ μὲν ἄλλοι πατέρες ἔκλαυσαν φανερὰ διὰ τὸ θέαμα, τοῦ δὲ βασιλέως τοὺς ὀφθαλμοὺς κἀνὲν δάκρυον δὲν ἐνότισεν.

Μετὰ ταῦτα ἐφέρθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ δύω χιλιάδες Αἰγυπτίων παῖδες δεμένοι τοὺς αὐχένας μὲ σχοινία καὶ μὲ χαλινοὺς εἰς τὸ στόμα, ἐπέρασαν ἔμπροσθέν του εἰς τὴν καταδίκην τοῦ θανάτου διὰ τοὺς φονευθέντας Μιτυληναίους ναύτας καὶ τὸν κήρυκα. Οἱ μὲν ἄλλοι πατέρες ἐδάκρυσαν, ἀδάκρυτος δὲ πάλιν ἔμεινεν ὁ Καμβύσης. Ἀλλ' ὅταν παρευθὺς ἔρριψε τὸ βλέμμα εἰς παλαιὸν φίλον καὶ ὁμόσιτόν του, ζήσαντα μὲν ἕως τότε εὐτυχῶς, ἁρπασθέντα δὲ τώρα τὴν περιουσίαν του καὶ περιερ-

χόμενον ὡς φωμοζήτην, ἤρχισε νὰ κλαίῃ πικρὰ,
ἐκτύπησε τὴν κεφαλήν του, καὶ ἐκάλεσεν ἐξ ὀνό-
ματος τὸν φίλον του.
Οἱ φύλακες αὐτοῦ ἀνήγγειλαν ὅλα ταῦτα εἰς
τὸν Καμβύσην, ὅς τις ἔστειλεν εὐθὺς καὶ ἠρώτησε
τὸν Ψαμμήνιτον τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου.
„Ὦ παῖ Κύρου, ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς, αἱ μὲν ἰδι-
καί μου δυστυχίαι εἶναι δακρύων ἀνώτεραι· αἱ δὲ
τοῦ φίλου μου συμφοραὶ εἶναι ἀξιοδάκρυτοι.“ Πα-
θὼν οἶκτον ὁ Καμβύσης εἰς τὴν ἀπόκρισιν ταύτην,
ἐπεριποιεῖτο τὸν αἰχμάλωτον φιλανθρώπως, καὶ ἐπρό-
σταξε νὰ ἀφήσωσι ζῶντα τὸν υἱόν του. Ἀλλ' οἱ
ἄγγελοι ὑπῆγαν ἀργά· ὁ βασιλόπαις εἶχε κατακοπῆν
πρῶτος τῶν καταδικασμένων παίδων.
Πιθανῶς ὁ Ψαμμήνιτος δὲν ἤθελε πάθειν
ἄλλο κακὸν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Περσικὴν μεγαλειότητα
ἤθελε μείνειν βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἐπειδὴ, λέ-
γει ὁ Ἡρόδοτος, οἱ Πέρσαι συνειθίζουσι νὰ τιμῶσι
τοὺς τῶν βασιλέων παῖδας, ἐὰν δὲν ἐμηχανᾶτο
νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς Αἰγυπτίους κατὰ τῶν Περσῶν.
Αἱ μηχαναί του ἀνεκαλύφθησαν, καὶ αὐτὸς πιὼν
αἷμα ταύρου ἀπέθανεν· εἶδος τοῦτο θανάτου ὄχι
ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους.
Ἐκ τῆς Μέμφεως ὑπῆγεν ὁ Καμβύσης εἰς τὴν
Σάϊν, ὅπου ἐφυλάττετο βαλσαμωμένος ὁ νεκρὸς τοῦ
βασιλέως Ἀμάσιος· ὁ Καμβύσης ἔδειξεν ἱκανὴν νη-
πιοφροσύνην προστάξας νὰ δείρουν καὶ νὰ ἀτιμά-
σουν τὸν νεκρόν ἐχθρόν του, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχεν
ὑποτάξειν εἰς τὴν ἐξουσίαν του ζῶντα. Ἐδῶ συνέ-
λαβε τὸν σκοπὸν νὰ ἑνώσῃ μὲ τὴν ἀπεραντομεγέθη
βασιλείαν τῶν Περσῶν καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, ἥτις,
καθὼς ἀνέκαθεν ἐδιηγοῦντο οἱ ἄνθρωποι, ἦτο χώρα
καθ' ὑπερβολὴν καλλιεργημένη καὶ πλουσιωτάτη.
Πρῶτον προέπεμψε κατασκόπους μὲ δῶρα εἰς Αἰθι-
οπας τοὺς λεγομένους μακροβίους, οἵτινες ἐφημί-

ζοντο ὅτι ἔφθαναν εἰς ἡλικίαν ἑκατὸν εἴκοσιν ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα *). Οἱ κατάσκοποι ἦσαν προσταγμένοι νὰ ὑποκριθῶσιν ὅτι προσκαλοῦν τοὺς Αἰθίοπας εἰς φιλικήν τινα ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐγνώρισε τὴν δολιότητάτων καὶ τοὺς κατήσχυνε μὲ τὰ λόγια ταῦτα: „Ὑπάγετε· ὁ βασιλεύς σας δὲν εἶναι δίκαιος ἄνθρωπος· διότι, ἂν ἦτο, δὲν ἤθελε ζητεῖν χώραν ἄλλην παρὰ τὴν ἰδικήν του, οὐδ' ἤθελεν ὑποδουλόνειν ἀνθρώπους, οἵτινες δὲν τὸν ἔβλαψαν τίποτε. Φέρετε τὸ τόξον τοῦτο εἰς αὐτὸν, καὶ εἴπατέτον νὰ μὴ πλησιάσῃ εἰς τοὺς Αἰθίοπας πρότερον πρὶν τανύσωσι τοιαῦτα τόξα εὐκόλως οἱ Πέρσαι καθὼς ἡμεῖς· καὶ νὰ εὐχαριστῇ τοὺς θεοὺς, ὅτι δὲν ἔβαλαν εἰς τὸν νοῦν τῶν Αἰθιόπων τὴν θέλησιν τοῦ νὰ κυριεύσωσι ξένα κτήματα.“

Μανεὶς εἰς τὴν ἀπόκρισιν ταύτην ὁ Καμβύσης ἐπρόσταξεν εὐθὺς τὴν ἐκστράτευσιν, μ' ὅλον ὅτι ἀληθῶς κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς Πέρσας δὲν ἠδυνήθη νὰ τανύσῃ τὸ τόξον. Ἀπὸ τὰς Θήβας χωρίσας περίπου 50,000 ἄνδρας, τοὺς ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀμμωνίους μὲ προσταγὴν νὰ ὑποδουλώσωσι τὸν λαὸν τοῦτον καὶ νὰ καύσωσι τὸ μαντεῖον τοῦ Διός. Ἀλλ' οἱ δυστυχεῖς οὗτοι εὗρηκαν τὸν τάφον των εἰς τὴν ἀμμώδη ἔρημον τῆς Λιβύης, ἢ φθαρέντες ἀπὸ ὀλεθρίους ἀνέμους, ἢ ἀφανισθέντες ἀπὸ τοὺς παροργισθέντας ἐχθρούς των, ἐπειδὴ καὶ ὁ δοῦλος αὐτὸς ἔχει γιγαντιαίαν ἰσχὺν νὰ προστατεύσῃ τὰ ἱερά του. Δὲν εὐδοκίμησε καλήτερα ὁ μέγας στρατὸς, μὲ τὸν ὁποῖον ὑπήγαινεν ὁ Καμβύσης προσωπικῶς εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Εἰς τὴν πέμπτην ἤδη ἡμέραν τῆς ὁδοιπορίας των εἶχαν φάγειν ὅλα των τὰ ἐφόδια, καὶ αὐτὰ τὰ ὑποζύγιά των. Ἡ τρομερὰ ἔρημος δὲν τοὺς ἔδειχνεν οὔτε δένδρον οὔτε χόρτον· καὶ ἡ πεῖνα τοὺς ἠνάγκασεν, ὡς ἀπηλπισμένους πλωτῆρας, νὰ τρώγωσι τὸν δέκατον οἱ ἐννέα μὲ κλῆρον. Τελευταῖον ἐπρόσταξεν ὁ Καμβύσης τὴν ὑποστροφὴν, καὶ ἐπανέφερε τὸν στρατόν του εἰς τὴν Μέμφιν.

*) Τόπον τῆς οἰκήσεώς των εἰκάζει ὁ Ἥρενος (Heeren) τὴν σημερινὴν Σάμαλιν ἢ Σόμαυλιν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Γουαρδαφοὺϊ καὶ Βαβελμανδέβ. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται, ὅτι οἱ πρέσβεις εὗρηκαν εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τοὺς αἰχμαλώτους χρυσοδεσμίους, ἐπειδὴ ὁ χαλκὸς ἦτο σπανιώτατος εἰς αὐτούς.

Ἐκεῖ εὗρηκε τὸν λαὸν εἰς χαρὰν ἀσυμβίβαστον μὲ τὰς παρούσας περιστάσεις του. Εἶχε συμβῆν θαῦμα· ὁ Ἆπις, σημεῖον θείας βοηθείας, ἐγεννήθη μετὰ πολὺν χρόνον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους (ἴδε ἀνωτ. σελ. 56). Οἱ μὲν ἱερεῖς ἐθυσίαζαν καὶ ἐπροσηύχοντο· ὁ δὲ λαὸς προέπεμπε τὴν λιτανείαν τῶν ἱερέων μὲ κραυγὰς χαρμοσύνους. Ἀλλ εἰς τὴν εὔθυμον ἑορτὴν ἐπέβαλε τρομερώτατον τέλος ὁ Καμβύσης. Διαγινώσκων καλῶς τὴν δολιότητα τῶν ἱερέων ἐπρόσταξε καὶ ἔφεραν ἔμπροσθέν του τὸν Ἆπιν, ἐνέπηξε μέ χλευαστικὰ γέλια τὸ ξίφος του εἰς τὴν κοιλίαν καὶ εἰς τὸν μηρὸν τοῦ κτήνους, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς μὲν ἱερεῖς νὰ δείρωσι, τοὺς δὲ ἑορτάζοντας Αἰγυπτίους νὰ ἀποκτείνωσιν. Ὑπῆγεν ἔπειτα εἰς τὰ ἱερά των, καὶ ἐκαταφρόνησε τὰ θεμέλια τῆς τῶν Αἰγυπτίων θρησκείας μὲ πικροτάτας λοιδορίας καὶ βλασφημίας. Ἡ φυσικὴ ἀγριότης τῆς καρδίας του ηὔξανε κατ' ὀλίγον μὲ τὴν ἄμετρον οἰνοποσίαν, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ νὰ κάμνῃ ἀφόβως ὅ, τι θέλῃ, ἤμβλυνε καθ' ὑπερβολὴν τὴν αἴσθησίν του. Ἐκ μόνης ὑποψίας ἔστειλε καὶ ἐδολοφόνησε τὸν ἀδελφόν του Σμέρδιν, ὅςτις μόνος ἐκ πάντων τῶν Περσῶν εἶχε δυνηθῆν νὰ τανύσῃ τὸ εἰρημένον τόξον τῶν Αἰθιόπων, καὶ τὸν ὁποῖον εἶχε πέμψειν εἰς τὴν Περσίαν. Ὅταν τοῦ ἦλθεν ὄρεξις νὰ λάβῃ γυναῖκας δύω του ἀδελφὰς, ἠρώτησε τοὺς μάγους του ἂν εἶναι τοῦτο συγχωρημένον. Φρόνιμα τοῦ

ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι: „Νόμον μὲν δὲν ἔχομεν, ὅς τις συγχωρεῖ γάμον ἀδελφῆς· νόμον δὲ ἔχομεν, ὅς τις συγχωρεῖ εἰς τὸν βασιλέα νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλῃ." Μετά τινα καιρὸν ἐσκότωσε θυμωμένος μίαν ἀπ' αὐτὰς μὲ σφοδρὸν λάκτισμα ἐνῷ ἦτο ἑτοιμόγεννος.

Κάποτε ἐκατώρθονεν ὁ γέρων Κροῖσος, ὅς τις ἠκολούθει τὸν Καμβύσην καθὼς καὶ τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας, νὰ τὸν ἐμποδίζῃ ἀπὸ κακὴν πρᾶξιν ἢ νὰ τὸν συμβουλεύῃ τὰ δέοντα. Μίαν φορὰν ἠρώτησεν ὁ Καμβύσης τοὺς αὐλικούς του ἂν ὑπολαμβάνωσιν αὐτὸν ἢ τὸν πατέρα του Κῦρον μεγαλήτερον. Ἐπιτηδείως ἀπεκρίθη πρὸς τοῦτο ὁ Κροῖσος: „Ἀκόμη, ὦ βασιλεῦ, δὲν εἶσαι μὲ τὸν πατέρα σου ἴσος· διότι ἀκόμη δὲν ἔχεις τοιοῦτον υἱὸν διάδοχον, ὁποῖον εἶχεν ἐσὲ ἐκεῖνος."

Ἄλλοτε, ὅταν ὁ Καμβύσης ἐξοιστρηθεὶς ἀπὸ τυραννικὴν σκληρότητα ἐπρόσταξε νὰ παραχώσωσιν εἰς τὴν γῆν ζῶντας μὲ τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ κάτω δώδεκα ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας, ἐπαράστησεν εἰς αὐτὸν ὁ Κροῖσος ὅτι τοῦτο ὄχι μόνον ἦτο ἀπάνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ἀσύνετον, διέφυγεν ὅμως τὸ βέλος τοῦ παροργισθέντος βασιλέως μὲ τάχιστον ἐκεῖθεν πήδημα. Ἐπρόσταξε τότε τοὺς δούλους του νὰ τὸν θανατώσωσιν· οὗτοι ὅμως γνωρίζοντες τὴν παραξενίαν του, τὸ ἀνέβαλαν κρυφίως· καὶ ὅταν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐπεθύμησε πάλιν τὴν συναναστροφὴν τοῦ πρεσβύτου, τὸν ἐφανέρωσαν καὶ τὸν ἔφεραν πάλιν ἔμπροσθέν του. Ἐχάρη μὲν διὰ τοῦτο ὁ τύραννος, ἐπρόσταξε δὲ μ' ὅλον τοῦτο νὰ φονεύσουν τοὺς δούλους διὰ τὴν ἀπείθειάν των.

„Εἰπέ με, ἠρώτησε μίαν φορὰν μεθυσμένος τὸν φίλον του Πρηξάσπη, τί λέγουσιν οἱ Πέρσαι περὶ ἐμοῦ;" — Δέσποτα, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, σὲ ἐπαινοῦσι μεγάλως, λέγουν ὅμως ὅτι εἶσαι ἔκδοτος

εἰς τὴν οἰνοποσίαν. — „Στοχάζονται λοιπὸν, ἔκραξεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι δὲν εἶμαι εἰς τὰς φρένας μου;" Θέλεις ἰδεῖν παραυτα ἐὰν ἔχωσι δίκαιον. Διότι, ἐὰν τὸν υἱόν σου, ὅς τις στέκει κάτω ἐκεῖ εἰς τὸ προαύλιον, τὸν ἐπιτύχω εἰς τὸ μέσον τῆς καρδίας, εἶναι φανερὸν ὅτι ψεύδονται οἱ Πέρσαι." Ἔλαβε τὸ τόξον, καὶ ὁ παῖς ἔπεσε καταγῆς νεκρός. Τὸν ἀνέτεμαν κατὰ προσταγήν του, καὶ τὸ βέλος εἶχε διαπεράσειν ἀληθῶς τὴν καρδίαν του. „Θέλουν με νομίσειν λοιπὸν, ὦ Πρήξασπες, μεθυσμένον οἱ Πέρσαι; ἔκραξε μὲ θρίαμβον ὁ Καμβύσης. Ἐμπορεῖς νὰ μὲ δείξῃς ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς, ὅς τις τοξεύει ὡσὰν ἐμέ;" — Ὄχι ἐπ' ἀληθείας, εἶπεν ὁ δυστυχὴς πατήρ· οὐδ' ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε τοξεύσειν οὕτως.

Τοιαῦται πράξεις, μ' ὅλον ὅτι προξενοῦσι φρίκην εἰς ἡμᾶς, ὀλίγην ἐντύπωσιν ἔκαμναν εἰς τοὺς Ἀσιανοὺς λαοὺς *)· διότι εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐπικρατείας ὁ βασιλεὺς εἶναι ἄμεσος κύριος τῆς περιουσίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνδραπόδων του. Τίς ἐξεύρει πόσον καιρὸν ἀκόμη ἤθελε μαίνεσθαι εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Καμβύσης, ἐὰν ἀπροσδόκητος ἀγγελία ἐπαναστάσεως εἰς τὸν οἶκον του δὲν τὸν ἠνάγκαζεν εἰς ἐπιστροφήν! Ἀλλ' ἔμελλε νὰ μὴ ἐξαναΐδῃ πλέον τὴν καθέδραν του. Διότι ἐνῷ σπουδαστικὰ ἀνέβαινε τὸν ἵππον του εἰς τὴν πόλιν τῆς Συρίας Ἐκβάτανα, ἐμβῆκεν ἐξ ἀπροσεξίας ἡ μύτη τοῦ ξίφους του εἰς τὸ ἰσχίον του, καὶ τὸν ἐπλήγωσε θανατηφόρως. Ἐπὶ τῆς κλίνης ὀδυνώμενος ἔκλαιεν, ὅτι ἀπὸ ἀσκε-

*) Μετὰ λόγου ὅμως ἐπαρατήρησαν ἤδη πολλοί, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἡρόδοτος ὅλας τὰς εἰδήσεις ταύτας ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ἀναφλεγομένων ὑπὸ θρησκευτικοῦ μίσους, ἐξ ἅπαντος πολλὰ ἐμεγαλύνθησαν ἔξω τοῦ νόμου, ἐὰν καὶ ὁ Καμβύσης ἠδύνατο νὰ ἦτο σκληρότερος παρὰ τοὺς ἄλλους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φιλανθρώπους βασιλεῖς τῆς Περσίας.

πτον ὁρμήν του ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Σμέρδιν, καὶ ὅτι ἐσβύσθη ταχέως τὸ γένος του, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο ἄτεκνος. Ἀποθνήσκων δὲ, ἐπαρακάλεσε τοὺς φίλους του νὰ μὴ ἀφήσουν τὴν κυριαρχίαν νὰ ἐξαναπέσῃ εἰς τοὺς Μήδους· καὶ πάντα, ὅς τις ἤθελεν εἰπεῖν ὅτι εἶναι ὁ ἀδελφός του Σμέρδις, νὰ τὸν τιμωρήσωσιν ὡς βέβαιον ἀπατεῶνα, ἐπειδὴ ὁ Σμέρδις ἦτο πρὸ πολλοῦ φονευμένος κατὰ δυστυχίαν βεβαιότατα.

6. Ὁ Ψευδοσμέρδις.

(522 πρ. Χρ.)

Ἡ παραγγελία τοῦ ἀποθνήσκοντος Καμβύσου ἐθεμελιόνετο εἰς ἀγγελίαν τινὰ, ὅτι ὁ Σμέρδις δὲν ἦτο φονευμένος, ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου ἐκάθησεν ἀληθῶς εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, καὶ διὰ πρώτην ἀπόδειξιν τῆς βασιλικῆς του ἡμερότητος ἀφῆκε τριῶν ἐτῶν τοὺς φόρους εἰς τοὺς ὑπηκόους του. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο παχυλὴ ἀπάτη· ὁ Ψευδοσμέρδις ἦτο ἀδελφὸς τοῦ μάγου Πατιζείθου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Καμβύσης εἶχεν ἐμπιστευθῆν τὴν ἐφορίαν τῆς εἰς τὰ Σοῦσα οἰκίας του, καὶ ὅλον τὸ ἐγχείρημα σκοπὸν εἶχε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Μηδικῆς κυριαρχίας. Οἱ Πέρσαι κατ᾽ ἀρχὰς ἔμειναν ἥσυχοι δυσπιστήσαντες τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Καμβύσου, καὶ νομίσαντες ὅτι ἐκ δυσμενείας πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἤθελε νὰ πιστεύεται βέβαιος ὁ θάνατός του, καὶ νὰ μὴ βασιλεύσῃ ποτέ. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὅλαι αἱ προσταγαὶ ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰ ἔνδον τοῦ γυναικῶνος, καὶ διεδίδοντο διὰ τῶν χειρῶν τῶν μάγων, καὶ κανεὶς δὲν εὐτύχησεν εἰσέτι νὰ ἴδῃ αὐτὸν τὸν βασιλέα, διηγείροντο ἀμφιβολίαι. Ἕξ φύλαρχοι τῶν Περσῶν (Παρσαγάδαι) ἐσυμβουλεύθησαν τελευταῖον πῶς νὰ φανερώσωσι τὴν ἀλήθειαν.

Ἐὰν ὁ λεγόμενος Σμέρδις εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Πατιζείθου, ἐξ ἀνάγκης ἠδύνατο νὰ γνωρισθῇ ἀπὸ τὰ αὐτία του, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου εἶχαν τοῦ κόψειν οἱ κριταὶ διὰ τιμωρίαν ἀδικήματός του τινός. Κατὰ τύχην ἦτο εἰς τὸν γυναικῶνα μεταξὺ τῶν ἄλλων γυναικῶν καὶ ἡ θυγάτηρ ἑνὸς τούτων τῶν φυλάρχων, καὶ εἰς ταύτην ὑπῆρξεν εὔκολον νὰ παρατηρήσῃ τὰ αὐτία τοῦ βασιλέως ἐνῷ ἐκοιμᾶτο. Ἐνῷ δὲ οἱ ἓξ ἐσυμβουλεύοντο πῶς νὰ τιμωρήσωσι τὸν ἀπατεῶνα, ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα νὰ ἀναβῇ τὸν χηρεύοντα θρόνον Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους, σατράπης τῆς Περσίδος, νέος τολμηρὸς καὶ γενναῖος, ὄχι μόνον Πέρσης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ ὁ Κῦρος. Οἱ ἓξ τὸν ἐδέχθησαν εἰς τὴν συνωμοσίαν των εὐθὺς ὡς τὸν ἐπισημότατον καὶ τολμηρότατον. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τούτου ἐμβαίνουσι μίαν ἡμέραν ἔνοπλοι εἰς τὰ βασίλεια. Οἱ φρουροὶ τοὺς ἀφίνουν νὰ εἰσέλθωσι μὲ τιμὴν διὰ τὸν γνωστὸν βαθμόν των· ἀλλ᾽ εἰς τὴν αὐλὴν εὑρίσκουσιν ἀντίστασιν ἀπὸ μέρους τῶν εὐνούχων. Νικῶσι τούτους μετὰ μικρὰν μάχην ἐδῶ, καὶ εἰσχωροῦσιν εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ βασιλέως. Εὑρίσκουσιν ἐκεῖ τοὺς δύω μάγους ὁμοῦ, τοὺς σκοτόνουσι, καὶ δείχνουσι τὰς κεφαλάς των εἰς τοὺς ἄλλους Πέρσας. Ἐζήτησαν ἔπειτα τοὺς ἄλλους μάγους, καὶ ἤθελαν ἐξολοθρεύσειν ὅλον τὸ τάγμα των, ἐὰν δὲν τοὺς ἐμπόδιζεν ἡ ἐλθοῦσα νύξ. Ὁ λαὸς, ὅς τις εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἔμαθεν ἀπὸ τοὺς φονεῖς τοῦ γνησίου Σμέρδεως τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος, ἡνώθη ἀσμένως μὲ τοὺς σωτῆράς του, καὶ ἐπρόσμενεν ἐκ τούτων ἕνα νέον βασιλέα.

7. Δαρεῖος ὁ τοῦ Ὑστάσπους.

(522 — 485 πρ. Χρ.)

Διὰ καλὴν τύχην τοῦ βασιλείου ὅλοι οἱ ἑπτὰ ἡγεμόνες, ἐὰν καὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι, εἶχαν ὅμως κλίσιν νὰ δέχωνται συμβουλήν. Ἔγειναν διάφορα προβλήματα. Τινὲς μὲν ἤθελαν νὰ εἰσάξωσιν ὀλιγαρχίαν, ἄλλοι δὲ δημοκρατίαν· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη πάραυτα ἀπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους, καὶ ἐφάνη κοινῶς δεκτὴ ἡ συμβουλὴ τοῦ νέου ἐπιχειρηματίου Δαρείου, ὅστις ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ βασταχθῇ ἡ μοναρχία. Ὁ πρεσβύτερος τούτων Ὀτάνης ἐπαραίτησεν ἑκουσίως τὴν εἰς τὸ νὰ βασιλεύσῃ θέλησιν· οἱ δὲ ἄλλοι ἕξ, οἵτινες εὐγνωμόνως ἐγνώρισαν τὴν εὐγένειαν τῆς ἀπλεονέκτου ταύτης ἀποφάσεως, ἐσυμφώνησαν εὐθὺς, ὅτι ὅστις ἐξ αὐτῶν βασιλεύσῃ, νὰ βεβαιώσῃ εἰς τὸν Ὀτάνην καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐτήσιον τινὰ δωρεάν· βασιλεὺς δὲ νὰ γείνῃ, οὗτινος ὁ ἵππος χρεμετίσῃ πρῶτος ἐνῷ πορεύονται ὅλοι ὁμοῦ ἔφιπποι διωρισμένην τινὰ ἡμέραν· χρησμὸς οὗτος πολλὰ ἀξιόλογος εἰς ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἱερὸν ζῶον ὁ ἵππος.

Ἀπήλαυσε δὲ τὴν νίκην εἰς τοῦτο τῆς τύχης τὸ παίγνιον ὁ Δαρεῖος μὲ δολιότητα. Διότι ὁ ἱπποκόμος του ἔφερε μίαν ἡμέραν προτήτερα τὸν ἵππον τοῦ Δαρείου μαζὴ καὶ μίαν φοράδα εἰς τὸ προάστειον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλαν νὰ περάσουν οἱ ἓξ ἔφιπποι τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν· ἔβαλεν ἔμπροσθεν εἰς τὰ κτήνη πολλὴν τροφὴν, τὰ ἀφῆκεν ἐκεῖ ἱκανὴν ὥραν καὶ ἔπειτα πρὸς τὸ βραδὺ τὰ ὑπέστρεψεν ὀπίσω. Ὅταν λοιπὸν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν διέβαινεν ἡ λαμπρὰ πομπὴ διὰ τοῦ προαστείου, ὁ ἵππος ἰδὼν τὸν τόπον τῆς χθεσινῆς του χαρᾶς ἐχρε-

μέτισε, καὶ ὁ καβαλάρης του ἔγεινε βασιλεύς. Οἱ ἄλλοι ἐπήδησαν εὐθὺς ἀπὸ τοὺς ἵππους των καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεώσῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμίν του, ἔκρινεν ἀναγκαῖον ὁ νέος βασιλεὺς νὰ λάβῃ γυναῖκας του δύω θυγατέρας τοῦ Κύρου, μίαν θυγατέρα τοῦ Σμέρδεως, καὶ μίαν τοῦ Ὀτάνου. Ἐν ταύτῳ δὲ ἔδειξε σταθερότητα καὶ ἰσχὺν ὅπου ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ αὐθάδεια ἠθέλησε νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς ὑπακοῆς καὶ τῶν νόμων. Ὁ Ἰνταφέρνης, εἷς τῶν ἑπτὰ, ὑπήγαινε μίαν ἡμέραν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ἐπειδὴ οἱ φρουροὶ καὶ ὁ θαλαμηπόλος τὸν ἐμπόδισαν, τοὺς ἔκοψε περιϋβριστικῶς καὶ σκληρῶς τὰς μύτας καὶ τὰ αὐτία. Διὰ τὸ κακούργημα τοῦτο ἐπρόσταξεν ὁ Δαρεῖος καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν μαζὴ μὲ τοὺς υἱοὺς καὶ φίλους του, καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἐθανάτωσεν ὅλους, ἐπειδὴ ὑπωπτεύθη μεγάλως, ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του εἶχαν κατὰ νοῦν νὰ κάμωσιν ἐπανάστασιν *).

Δὲν ἔδειξεν ὀλιγωτέραν αὐστηρότητα ἐναντίον τοῦ Ὀροίτου. Οὗτος ἦτο ὕπαρχος τῶν Σάρδεων καὶ κατεστάθη τόσον αὐθάδης, ὥστε ἄγγελον ὑπὸ τοῦ βασιλέως σταλμένον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγγελία δὲν τοῦ ἦτο ἀρεστὴ, ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἐσκότωσαν ἐπιστρέφοντα. Ὁ Δαρεῖος δὲν ἐτόλμησεν εὐθὺς νὰ τὸν τιμωρήσῃ διὰ τὴν κακουργίαν του ταύτην φοβούμενος τὴν δύναμιν τοῦ Σα-

---

*) Ἐδῶ διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον, χαρακτηρίζον τὰ ἤθη. Ἡ γυνὴ τοῦ Ἰνταφέρνους παραπονουμένη καὶ κλαίουσα καθημερινῶς ἐκίνησε τελευταῖον τὸν βασιλέα εἰς ἔλεον, καὶ τῆς ἔδωκε νὰ ζητήσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἑνὸς τῶν φυλακωμένων συγγενῶν της. Ἔκλεξε τὸν ἀδελφόν της. Θαυμάζοντος δὲ τοῦ βασιλέως διὰ τί δὲν ἔκλεξε τὸν ἄνδρα ἢ τὰ τέκνα της, „Ἄνδρα, ἀπεκρίθη, ἄλλον καὶ τέκνα ἄλλα ἀποκτῶ, ἐὰν χάσω τούτους· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ζῶσιν οἱ γονεῖς μου πλέον, ποτὲ δὲν ἐξαναποκτῶ ἀδελφόν.“ Ἤρεσε τοῦτο τὸν Δαρεῖον τόσον, ὥστε τῆς ἠλευθέρωσε καὶ τὸν πρεσβύτερον υἱόν τη.

τράπου, ὅςτις πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶχε καὶ χιλίους Πέρσας δορυφόρους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Μὲ προσοχὴν ἐδοκίμασε πρῶτον τὰ φρονήματα τῶν λογχοφόρων τούτων, καὶ ὅταν τοὺς εὕρηκε καθ' ὅλα εὐπειθεῖς εἰς τὸν λόγον του, τότε τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φονεύσουν τον Ὀροίτην. Χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ἔσυραν οἱ λογχοφόροι τὰ σπαθία των καὶ ἐσκότωσαν πάραυτα τὸν δορυφορούμενον.

Ἐπικινδυνοτέρα παρὰ τὴν αὐθάδειαν τινῶν ἦτο ἡ γενικὴ ἐπανάστασις τῶν Βαβυλωνίων. Εἶχαν οὗτοι προετοιμασθῆν ἤδη μυστικῶς εἰς ἀποστασίαν ἐπὶ τῆς χαύνης κυβερνήσεως τοῦ Ψευδοσμέρδεως. Τώρα τελευταῖον εἶχαν τελειωμένας ὅλας των τὰς ἑτοιμασίας· καὶ διὰ νὰ διαρκέσωσι περισσότερον καιρὸν αἱ τροφαί των, ἔπνιξαν καὶ ὅλας τὰς περιττὰς γυναῖκας, καὶ ἀπηρνήθησαν εἰς τοὺς Πέρσας φανερὰ τὴν φορολογίαν. Ὁ Δαρεῖος ἦλθε προσωπικῶς μὲ τὸν στρατόν του, καὶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐντὸς τῶν τεραστίων τειχῶν των ἐπεριγέλων οἱ Βαβυλώνιοι πᾶσαν ἀπόπειραν. Εἴκοσι μῆνας κατὰ συνέχειαν ἐδοκιμάσθησαν τὰ πάντα, καὶ αὐτὴ τοῦ Κύρου ἡ πανουργία εἰς μάτην. Ἐπονείδιστος ἐπιστροφὴ καὶ ὁ χαμὸς τῆς ἀξιολόγου κυριαρχίας ἐφαίνετο τὸ βέβαιον τέλος τούτου τοῦ ἐγχειρήματος.

Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ζῆλος φιλοδοξίας ἠρέθισεν ἕνα νέον Πέρσην ὀνομαζόμενον Ζώπυρον, υἱὸν ἑνὸς τῶν ἑπτὰ τῶν καθελόντων τοὺς μάγους, εἰς ἀπίστευτον σχεδὸν ἀπόφασιν. Ἔκοψε τὴν μύτην καὶ τὰ αὐτία του, ἐκούρευσε δουλικῶς τὴν κεφαλήν του, ἐδάρθη τοὺς ὤμους καὶ τὰ νῶτα μὲ σκληρὰς μάστιγας μέχρις αἵματος, καὶ εἰς τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν ἐπαρουσιάσθη ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ὅςτις τρομάξας ἐπήδησεν ἀπὸ τὸν θρόνον του, καὶ τὸν ἠρώτησε τίς τὸν ἐπήρωσεν οὕτως; „Ἐγὼ αὐτὸς, ἀπεκρίθη ὁ Ζώπυρος, δι' ἀγά-

πην σου, ἐπειδὴ ἐλπίζω μὲ τὸ μέσον τοῦτο νὰ
ὑποτάξω τὴν πόλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν σου. Οὕτως
αἱματωμένος, καθὼς μὲ βλέπεις ἐδῶ, θέλω ὑπ-
άγειν εἰς τὴν πόλιν, καὶ θέλω προφασισθῆν ὅτι σὺ
μὲ ἐκακούργησας οὕτως, ἐπειδὴ σὲ ἐσυμβούλευσα
νὰ σηκώσῃς τὴν πολιορκίαν. Θέλω πνέειν τρομε-
ρὰν ἐκδίκησιν κατὰ σοῦ, καὶ θέλω δείξειν τόσην
κατὰ σοῦ μανίαν, ὥστε κἀνεὶς δὲν θέλει ὑπο-
πτεύσειν δολιότητα. Θέλουν μ' ἐμπιστευθῆν στρά-
τευμα, καὶ μὲ αὐτὸ θέλω κάμειν δύω τρεῖς εὐτυ-
χεῖς ἐξόδους. Στεῖλε κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν
ἀφοῦ εἰσέλθω χιλίους ἐκ τοῦ στρατεύματός σου τοὺς
οὐδαμινοὺς διὰ νὰ τοὺς κτυπήσω· ἑπτὰ ἡμέρας
ἔπειτα στεῖλε ἄλλους δισχιλίους, καὶ μετὰ εἴκοσιν
ἡμέρας τετρακισχιλίους. Ἐὰν μὲ ἰδοῦν οἱ Βαβυ-
λώνιοι τρεῖς φοραῖς νικητὴν, θέλουν μ' ἐμπιστευ-
θῆν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὰς πύλας τοῦ τείχους,
καὶ τότε ἐγὼ θέλω φροντίσειν περὶ τῶν ὅλων.“

Ὑπῆγεν εἰς τὴν πύλην. Ἐπίστευσαν τὴν ἀπά-
την του· καὶ ἐπ' ἀληθείας ὑπεκρίθη τόσον φυσικὰ,
ὥστε τοὺς ἐνέπνευσε τρόμον καὶ ἔλεον, ἐνῷ μά-
λιστα τὸ ὄνομά του καὶ τὸ λαμπρὸν γένος του ἦσαν
βέβαια γνωστὰ εἰς τοὺς Βαβυλωνίους. Τοῦ ἐδόθη
μέρος στρατοῦ· μὲ αὐτὸ ἐνίκησε τοὺς χιλίους,
ἔπειτα τοὺς δισχιλίους, καὶ τελευταῖον τοὺς τετρα-
κισχιλίους. Τὸν ὠνόμασαν τώρα ἀρχιστράτηγόν
των, καὶ τοῦ ἦτο εὔκολον νὰ εἰσάξῃ τοὺς Πέρσας,
καὶ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθεῖσαν δύ-
ναμιν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν φθορὰν τῶν Βαβυλωνίων.
Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκυριεύθη ἡ πόλις.

Ὁ Δαρεῖος ἔδειξεν εὐγνωμοσύνην εἰς τοιαύτην ἀπαραδειγμάτιστον ὑπηρεσίαν. Ἐκατάστησε τὸν Ζώπυρον ὄχι μόνον Σατράπην τῆς Βαβυλῶνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐχάρισεν ἕως οὗ ἔζη ὅλα τὰ βασιλικὰ εἰσοδήματα τῆς σατραπείας ταύτης. Ἀκόμη περισσοτέ-

ραν τιμὴν τοῦ κάμνει ὁ λόγος τοῦ Δαρείου, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ ἔχῃ τὸν Ζώπυρον ὑγιῆ παρὰ νὰ κυριεύσῃ εἴκοσι Βαβυλῶνας ἀκόμη. Τρομερὰ δὲ ἦτο ἐξ ἐναντίας ἡ τιμωρία τῆς ἀποστατησάσης πόλεως. Μέρος τῶν τειχῶν της ἐκρήμνισε· τὰς πύλας της ἀπέσπασε, καὶ τρισχιλίους, τοὺς κορυφαίους κατοίκους της, ἐσταύρωσε· Φρικτὸν θέαμα!

Ἄλλο ἐξωτερικὸν ἐγχείρημα τοῦ Δαρείου κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦτο περισσότερον ἔργον τῆς προσωπικῆς του μεγαλοφυχίας. Ἀνὴρ Σάμιος, ὀνομαζόμενος Συλοσῶν, ὅταν ὁ Καμβύσης ἐκυρίευσε τὴν Αἴγυπτον, ὑπῆγεν ἐκεῖ μαζὴ μὲ πολλοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Κατὰ συμβεβηκὸς ἐσυναπάντησεν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Μέμφεως τὸν Δαρεῖον, ὅς τις τότε ἦτο εἷς ἐκ τῶν δορυφόρων τοῦ Καμβύσου. Ὁ Δαρεῖος ἠθέλησε νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ αὐτὸν τὴν καλὴν πορφυρᾶν χλαμύδα του· ὁ δὲ Συλοσῶν τοῦ τὴν ἔδωκε μὲ ταῦτα τὰ λόγια: „Ἐγὼ δὲν τὴν πωλῶ μὲ ὅσα χρήματα ἂν μὲ δώσῃς· σὲ τὴν χαρίζω δὲ, ἐὰν ἀναγκαίως τὴν θέλῃς."

Ἔμαθε τώρα ὁ Συλοσῶν τὴν ἀπροσδόκητον ὕψωσιν τοῦ νέου Πέρσου, καὶ ἐθεμελίωσεν εἰς αὐτὴν τὰς ἐλπίδας του. Ὑπῆγεν εἰς τὰ Σοῦσα, καὶ ἐκάθησεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς τοῦ βασιλέως οἰκίας, καὶ λέγει εἰς τὸν θυρωρὸν, ὅτι εἶναι εὐεργέτης τοῦ Δαρείου. Καλεσθεὶς εἰς τὸν βασιλέα, τὸν ἐνεθύμισε τὰ περὶ τῆς πορφυρᾶς χλαμύδος. „Ναὶ, γενναιότατε ἄνερ, ἐφώναξεν ὁ βασιλεὺς, σὲ γνωρίζω τώρα. Σὺ μὲ ἔκαμες καλὸν ἐνῷ ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἤμην τίποτε· τώρα πρέπει νὰ μὴ μετανοήσῃς διότι εὐηργέτησας Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπους."

Ἠθέλησε νὰ τοῦ δώσῃ θησαυρὸν χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ἀλλ' ὁ Συλοσῶν ἀποβαλὼν ταῦτα εἶπεν: „Ἐὰν θέλῃς νὰ μ' ἀνταμείψῃς, ὦ βασιλεῦ, ἐλευθέρωσε τὴν πατρίδα μου Σάμον, ἥτις κυριεύεται

τώρα ἀπὸ ἕνα ἐκ τῶν δούλων σου, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὑβριστικῶς ὁ ἀδελφός μου Πολυκράτης *). Ταύτην δὸς εἰς ἐμὲ χωρὶς χύσιν αἵματος, καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ τις τὴν ἐλευθερίαν του."

Ἐδέχθη ὁ Δαρεῖος τὴν αἴτησιν, καὶ κατήγαγεν εἰς Σάμον τὸν Συλοσῶντα μὲ στόλον κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν πιστόν του Ὀτάνην. Οὗτος δὲ ἠναγκάσθη παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Συλοσῶντος νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν μὲ τὸ ξίφος, καὶ ἀφοῦ μέγας ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν, οἱ λοιποὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα των.

8. Ἐκστρατεῖαι τοῦ Δαρείου.

(514 πρ. Χρ.)

Τὰ μέχρι τοῦδε ἔργα τοῦ Δαρείου ἐχρησίμευσαν μόνον εἰς στερέωσιν τῆς βασιλείας του· ἀλλὰ τώρα ἔμελλε νὰ πράξῃ ἔργα καὶ πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς τῶν Περσῶν δυναστείας. „Ἀνάγκη εἶναι νὰ γείνῃς ἔξοχος δι' ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος ὅτι εἶπε πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή του Ἄτοσ-

*) Περίφημος διὰ τὴν ἄμετρόν του εὐτυχίαν. Οἱ στόλοι του ἐνίκων πανταχοῦ· ὑπέταξε πλῆθος Ἰωνικῶν νήσων καὶ πόλεων, καὶ εἶχεν ὠφελίμους συνθεσίας ἐμπορίας μὲ Ἄμασιν τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Οὗτος ὁ φίλος του ἐφοβεῖτο περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἄμετρον εὐτυχίαν του, καὶ τὸν ἐπαρακίνησε νὰ προλάβῃ τὴν Νέμεσιν, τὴν φθονερωτάτην ἐκ τῶν Θεῶν, μὲ ἐθελούσιον θυσίαν πολυτίμου τινὸς πράγματος. Ἐπείσθη ὁ Πολυκράτης καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ πολυτιμότατόν του δακτυλίδιον· ἀλλὰ παραδόξως εὑρέθη τὸ δακτυλίδιον τοῦτο εἰς τὴν κοιλίαν ὀψαρίου, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐμαγείρευε δι' αὐτὸν ὁ μάγειρός του. Εἰς τὴν ἀνήκουστον ταύτην σύγκυρίαν ἐγνώρισεν ὁ φίλος του τὸ ἀμετάτρεπτον τῆς δυστυχίας του, καὶ ἀπελύθη ἀπὸ πᾶσαν μετ' αὐτοῦ σχέσιν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐδελέασεν ὁ Περσικὸς ἐκεῖνος Σατράπης Ὀροίτης τὸν Πολυκράτη, τὸν ἔφερεν εἰς Σάρδεις καὶ τὸν ἐθανάτωσεν.

σα, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ Πέρσαι ὅτι βασιλεύονται
ἀπὸ ἄνδρα, καὶ τριβόμενοι εἰς τὸν πόλεμον νὰ μὴ
ἔχωσι σχολὴν νὰ σὲ ἐπιβουλεύωσιν.“ Ὁ Δαρεῖος
τὴν ἀπεκρίθη, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει κατὰ νοῦν νὰ
ἐπιχειρήσῃ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ
σηκώσῃ πόλεμον καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ προσωπικῶς
κατὰ τῶν Σκυθῶν. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο συμπε-
ριελάμβαναν οἱ ἀρχαῖοι ὅλα τὰ ἄγρια πολε-
μικὰ ἐθνάρια, ὅσα ἐκατοίκουν ὅλην τὴν χώραν,
σκοτεινῶς μόνον καὶ ἀπροσδιορίστως νοουμένην,
ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς μαύρης
καὶ Κασπίας θαλάσσης ἕως εἰς τὰ βαθύτατα τῶν
ἀνατολικῶν μερῶν τῆς Ἀσίας. Ἀλλ᾽ ὁ Ἡρόδο-
τος, ὅς τις μᾶς διηγεῖται τὰ παρόντα, βάλλει εἰς
τοὺς Σκύθας διωρισμένα σύνορα μεταξὺ τοῦ Ἴστρου
καὶ τοῦ Ταναΐδος. Ἐκεῖ, εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώ-
ρας τῆς σημερινῆς Ῥωσσίας, διευθύνετο ἡ ἐκστρα-
τεία τοῦ Δαρείου αὕτη. Περὶ τῶν ἐκεῖ ἐθνῶν καὶ
τῶν ἀκόμη μακρύτερα κατοικούντων γειτόνων των μᾶς
δίδει ὁ εἰρημένος ἱστοριογράφος, ἐνῷ διηγεῖται τὴν
ἐκστρατείαν ταύτην, ἀξιοσημειώτους καὶ διδακτικὰς
ἀγγελίας.

Αἱ πλησιέστατα τῆς μαύρης θαλάσσης οἰκοῦσαι
φυλαὶ εἶχαν ἀμετακινήτους οἰκίας, καὶ ἐγεώργουν
τὴν γῆν· διὰ τοῦτο ὁ Ἡρόδοτος τοὺς ὀνομάζει
Σ κ ύ θ α ς γ ε ω ρ γ ο ύ ς. Ἄλλαι δὲ σκυθικαὶ φυλαὶ
ἦσαν νομάδες, οἵτινες οὔτ᾽ ἔσπερναν οὔτ᾽ ἐθέριζαν.
Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ἐκατοίκουν οἱ βασιλικοὶ
Σκύθαι, οἵτινες ἦσαν οἱ κρατοῦντες καὶ εἶχαν
τοὺς ἄλλους ὡς δούλους των.

Ἐκ τῶν εἰς τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικὰ μέρη
τῆς Σκυθικῆς χώρας οἰκούντων ἐθνῶν ὀνομάζει τινὰ
ὁ Ἡρόδοτος μὲ Ἑλληνικὰς ἐπωνυμίας, ἀνθρωποφά-
γους, φέρ᾽ εἰπεῖν, καὶ μελαγχλαίνους. Οἱ πρῶτοι
λέγει ὅτι ἦσαν πάντων ἀγριώτατοι. Πρὸς ἀνα-

τολὰς ἐπέκεινα τοῦ Ταναΐδος ὀνομάζει τοὺς Σαυ-
ρομάτας, οἵτινες εἶχαν κάποιαν συγγένειαν μὲ τοὺς
Σκύθας· ὑπεράνω δὲ τούτων ἐκατοίκουν οἱ Βουδῖ-
νοι, ἔθνος πολυάριθμον, μὲ γαλανὰ ὀμμάτια καὶ
ξανθὰ μαλλία (χαρακτῆρες Γερμανικοῦ ἔθνους),
καὶ πάντη διάφορον κατὰ τὰ ἤθη καὶ κατὰ τὴν δί-
αιταν ἀπὸ τοὺς Σκύθας.

Ἀκόμη βορειότερα θέτει ὁ ἱστοριογράφος ἔθ-
νος τι ζῶν ἀπὸ κυνηγίων, καὶ τελευταῖον εἰς τὰ πέ-
ρατα τῶν γνωστῶν του χωρῶν, τοὺς Ἀργιππαίους ἐνδυ-
μένους μὲν σκυθιστὶ, λαλοῦντας δὲ γλῶσσαν ἰδίαν.
Ἐπειδὴ δὲ λέγει ὅτι εἶναι σιμοὶ τὴν μύτην καὶ μακρο-
πώγωνες, καὶ κατοικοῦσι καλύβας ὑποκάτω δένδρων πη-
γνυμένας μὲ πῖλον (λαγῶν δέρματα), συμπεραίνεται
ὅτι ἦτο φυλὴ Μογολικὴ κατοικοῦσα εἰς τὰς ὑπωρείας
τοῦ ὄρους Οὐράλ. „Ἕως ἐδῶ, λέγει ὁ πατὴρ τῆς
ἱστορίας, γινώσκονται αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη, ἐπειδὴ
ἕως ἐδῶ φθάνουσιν οἱ ἔμποροι Σκύθαι ἐκ τῶν Ἑλ-
ληνικῶν πόλεων. Ἔπειτα ἀκολουθοῦν ὑψηλὰ ὄρη,
τὰ ὁποῖα κανεὶς δὲν ἐπέρασεν. Οἱ Ἀργιππαῖοι ὅμως
λέγουσιν, ὅτι ἐκατοίκουν ἐκεῖ ἄνθρωποι Αἰγίποδες,
καὶ ὑπεράνω ἐκείνων ἄλλοι ἄνθρωποι οἵτινες κοι-
μῶνται ἓξ μῆνας τοῦ ἔτους, πρᾶγμα εἰς ἐμὲ ἀπί-
στευτον.“ Πόσον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ δυσπιστία
τοῦ ἱστοριογράφου εἰς λόγον, ὅπου καθεὶς τώρα
διακρίνει σκοτεινὴν τινὰ ἀγγελίαν περὶ τῆς μακρᾶς
χειμωνικῆς νυκτὸς, ἥτις γίνεται εἰς τῶν βορειοτά-
των χωρῶν τὰς μοίρας, ὅπου ἀληθῶς καὶ τὴν σή-
μερον οἱ ἄνθρωποι κοιμῶνται τὸ περισσότερον μέρος
τοῦ χρόνου.

Ἡ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον γινομένη περιγραφὴ τῶν
ἠθῶν τῶν κυρίως Σκυθικῶν φυλῶν τοὺς δεικνύει
λαὸν πολεμόφρονα καὶ ἄγριον. Εἰς τὸν Ἄρην ἔκα-
μναν χωριστόν τι καὶ παράξενον ἱερὸν εἰς πάντα νο-
μὸν (ἐπαρχίαν). Ἐσώρευαν βουνὸν μέγαν μὲ δε-

μάτια φρυγάνων μὲ τρεῖς πλευρὰς ἀποτόμους καὶ ὀρθὰς, καὶ τετάρτην πλαγίαν, ἐπάνω δὲ τετράγωνον καὶ ἐπίπεδον. Ἐπὶ τούτου ἔστηναν σπάθην μεγάλην καὶ παλαιὰν, καὶ ταύτην τιμῶντες ὡς ἄγαλμα τοῦ Ἄρεως, ἐπρόσφεραν εἰς αὐτὸ κατ᾽ ἔτος θυσίας προβάτων καὶ ἵππων περισσότερον παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους θεούς.

Ἀπ᾽ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ὁποίους ἐπίαναν ζωντατανοὺς, ἐθυσίαζαν τὸν ἑκατοστόν. Ἀπὸ τὸν πρῶτον, τὸν ὁποῖον ἐφόνευε Σκύθης, ἐχρεώστει νὰ πίῃ μέρος τοῦ αἵματος, καὶ ὅσων ἐσκότονεν εἰς τὴν μάχην τὰς κεφαλὰς ἐπρόσφερνεν εἰς τὸν βασιλέα, διότι ὅστις δὲν ἔφερνε κεφαλὴν δὲν εἶχε μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Τῶν κεφαλῶν ἐξέδερναν τὸ δέρμα, τὸ εἴργαζαν, καὶ τὸ ἔδεναν εἰς τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων των. Ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν θανασίμων ἐχθρῶν των καὶ αὐτῶν τῶν συγγενῶν των, ἐὰν ἔπιπταν εἰς ἐχθροπάθειαν μεγάλην καὶ τοὺς ἐσκόνοναν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ἐκατασκεύαζαν ποτήρια, τὰ ὁποῖα ἐχρυσόνοντο ἐσωτερικῶς ἀπὸ τοὺς πλουσίους. — Μίαν φορὰν τοῦ ἔτους ἐμίγνυεν οἶνον μὲ ὕδωρ εἰς κρατῆρα ὁ προεστὼς παντὸς νομοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔπιναν ὅλοι οἱ Σκύθαι περεκτὸς τῶν ὅσοι δὲν ἐφόνευσαν ἀκόμη ἐχθρὸν, οἵτινες ἔστεκαν ἀπόμερα μὲ ἐντροπήν. Οἱ δὲ φονεύσαντες πολλοὺς ἐχθροὺς ἔπιναν δύω ποτήρια.

Ἄγριον ἐπίσης καὶ ὠμὸν ἦθος φανερόνει ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἔκαμναν τὰς συμμαχίας, καὶ ἔθαπταν τὸν βασιλέα των. Εἰς τὸ πρῶτον ἔσμιγαν οἶνον καὶ ὕδωρ εἰς πήλινον σκεῦος, ἔσχιζαν μέρος τοῦ σώματός των καὶ ἔχυναν ποσόν τι αἵματος εἰς τὸ νερόκρασον. Εἰς τοῦτο τὸ μίγμα ἐνέβαπτε καθεὶς τῶν συμμαχούντων τὰ ὅπλα του, καὶ τελευταῖον ἔπιναν ὅλοι ἐκ τούτου μὲ μακρὰς δεήσεις πρὸς τοὺς θεούς. — Ἐὰν ἀπέθνησκεν ὁ βασιλεὺς, ἐταρίχευαν

τὸν νεκρὸν καὶ τὸν περιέχυναν μὲ κηρίον καὶ τὸν
περιέφεραν εἰς ὅλας τὰς ἐπικρατεστέρας φυλάς· ὅλοι
δὲ, εἰς ὅσους ἤθελεν φερθῆν ὁ νεκρὸς, ἐχρεώστουν
νὰ κουρεύσωσι τὴν κόμην των, νὰ διαῤῥήξωσι τὸ μέτωπον καὶ τὴν μύτην, καὶ νὰ ἐμπήξωσι βέλος εἰς
τὴν ἀριστερὰν χεῖρα των. Μαζὴ μὲ τὸ λείψανον
τοῦ βασιλέως ἔθαπταν ζωντανοὺς μίαν ἀπὸ τὰς γυναῖκας, τὸν μάγειρον, τὸν οἰνοχόον, τὸν ἱπποκόμον
καὶ ἄλλους θεράποντας τοῦ βασιλέως. Τελευταῖον
δὲ, μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν, ἔπνιγαν πεντήκοντα ἀπὸ
τοὺς ἐπιτηδειοτάτους του θεράποντας καὶ πεντήκοντα
ἵππους, καὶ ἐκβάλλοντες τὰ ἐντόσθιά των τοὺς ἐγέμιζαν μὲ ἄχυρα, καὶ τοὺς ἔστηναν καβαλαρέους ὁλόγυρα τοῦ βασιλικοῦ τάφου. Ἀποτρόπαιον καὶ φρικτὸν
μνημεῖον!

Κατὰ τῶν ἐθνῶν τούτων ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ
ἐκστρατεία, ἥτις, ὡς φαίνεται, δὲν ἦτο πολλὰ
ἀρεστὴ εἰς τοὺς Πέρσας. Εἷς ἀπὸ τοὺς κορυφαίους,
Οἰόβαζος ὀνόματι, ἐπαρακάλεσε τὸν βασιλέα νὰ
τοῦ δώσῃ ἄδειαν ν᾽ ἀφήσῃ ἕνα ἀπὸ τοὺς τρεῖς υἱούς
του εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Δαρεῖος μὲ πικρὰν εἰρωνείαν τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι θέλει τοῦ ἀφήσει καὶ τοὺς
τρεῖς, καὶ ἐπρόσταξε νὰ τοὺς φονεύσωσι καὶ τοὺς
τρεῖς, πιθανῶς διὰ νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἄλλην τοιαύτην αἴτησιν μὲ τὸ τρομερὸν τοῦτο παράδειγμα.

Ἕλλην τις Σάμιος κατὰ προσταγὴν τοῦ Δαρείου ἐκατασκεύασε γέφυραν ἐπάνω τοῦ Βοσπόρου.
Ἐπ᾽ αὐτῆς ἐπέρασε μέγας στρατὸς, τὸν ὁποῖον ὁ
Ἡρόδοτος ἐκτιμᾷ 700,000 ἀνδρῶν, καὶ ἔπειτα ἐπεριπάτησε τὸν δυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς μαύρης θαλάσσης
διὰ τῆς Θράκης ἕως τὸν Ἴστρον. Ἐκεῖ τὸν ἐπρόσμεναν οἱ Ἴωνες, οἵτινες κατὰ προσταγήν του εἶχαν
ἐλθεῖν διὰ τῆς μαύρης θαλάσσης καὶ εἰς τὸν τόπον,
ὅπου διαιρεῖται ὁ Δανούβιος, εἶχαν στήσειν ἐπάνω

εἰς πλοῖα γέφυραν *). Ὅταν δὲ ὁ Δαρεῖος ἐπέρασε μὲ τὸν στρατόν του τὸν ποταμὸν, ἐπρόσταξε τοὺς Ἴωνας νὰ συντρίψωσι τὴν γέφυραν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι. Μόνον ἡ συμβουλὴ τοῦ τῶν Μιτυληναίων στρατηγοῦ Κώου, ὅς τις τοῦ παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἀσφαλῆ του ἐπιστροφὴν ἂν ἡ χρεία τὰ καλέσῃ, ἠδυνήθη νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοιαύτην ἐπικίνδυνον ἀπόφασιν.

Ὅλοι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ὀπίσω φυλάττοντες τὴν γέφυραν, καὶ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν βασιλέα λωρίον μὲ ἐξήκοντα κόμβους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐχρεώστουν νὰ λύωσιν ἕνα πᾶσαν ἡμέραν, καὶ νὰ τὸν προσμένωσιν ἐκεῖ ἕως οὗ νὰ λυθῶσιν ὅλοι. Ὁ δὲ Δαρεῖος αὐτὸς εἰσεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν Σκυθῶν.

Οὗτοι δὲ εὕρηκαν ἀσφαλὲς μέσον νὰ διαφθείρωσι τοὺς Πέρσας. Ὑπεχώρουν πάντοτε εἰς τὰ ἔνδον ἕως οὗ ἐπέρασαν καὶ τὰ σύνορα τῆς χώρας των, καὶ οὕτω δελεάζοντες ἔσυρναν κατόπιν των καὶ τοὺς Πέρσας εἰς τόπους γυμνοὺς καὶ ἐρήμους. Ὁ Δαρεῖος ἐζήτει ἀπ' αὐτοὺς ἢ νὰ σταθῶσιν εἰς μάχην ἢ (κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Περσῶν) νὰ τοῦ στείλωσι γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα τῆς ὑποταγῆς των. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀντὶ μὲν τοῦ πρώτου, ἐκούραζαν καὶ ἀδυνάτιζαν τὸν στρατόν του προσβάλλοντες ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τὸ ἱππικόν των· ἀντὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἔστειλαν εἰς τὸν Πέρσην ἓν πτηνὸν, ἕνα ποντικὸν, ἕνα βάτραχον, καὶ πέντε βέλη, τὸ ὁποῖον συμβολικὸν δῶρον ἐσήμαινε τὰ ἐφεξῆς: „Ἐὰν, ὦ Πέρσαι, δὲν γίνετε πτηνὰ νὰ πετάξητε εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ ποντικοὶ διὰ νὰ χωθῆτε εἰς τὴν γῆν, ἢ βάτραχοι διὰ νὰ ῥιχθῆτε εἰς τὰ ἕλη, θέλετε σκοτωθῆν ὅλοι ἀπὸ τὰ βέλη μας.“

*) Συνέβη τοῦτο μεταξὺ Ἰσμαὴλ καὶ τοῦ στόματος τοῦ Προύθου, κατὰ τὸν Ῥέννελον.

Ἡ ὀρθότης τῆς σημασίας ταύτης ἤθελεν ἀποδειχθῆν ἐντὸς ὀλίγου πραγματικῶς, ἐπειδὴ οἱ Σκύθαι ἐφρόντισαν νὰ κάμωσιν ἀδύνατον τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Περσῶν. Διότι ἔσπευσαν εὐθὺς ὡς εἰδήμονες τοῦ δρόμου καὶ ὅλοι ἱππικοὶ, ἐπρόλαβαν τὸν Δαρεῖον, ὅς τις ἐξ ἀνάγκης ὑπέστρεφεν ὀπίσω δι' ἔλλειψιν τροφῶν, ἐφάνησαν εἰς τοὺς φυλάττοντας τὴν τοῦ Δανουβίου γέφυραν Ἴωνας, καὶ τοὺς ἐπαρακίνουν νὰ λύσωσι τὴν γέφυραν καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Δαρείου.

Ἡ προτροπὴ αὕτη ἐνήργησε μὲν εἰς τὰς καρδίας τῶν στρατηγῶν Ἑλλήνων. Πρὸ πάντων, Μιλτιάδης ὁ Ἀθηναῖος, ἡγεμὼν τῆς Χερσονήσου, ἐσυμβούλευσε νὰ πιάσωσι τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἰωνίαν μὲ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. Ὁ δὲ ἐκ Μιλήτου Ἱστιαῖος ἐπαράστησεν εἰς τοὺς ἄλλους, ὅτι ὅλοι των δεσπόζουσιν εἰς τὰς πόλεις των μόνον μὲ τὴν προστασίαν τῆς Περσικῆς δυνάμεως *), καὶ ὅτι αἱ πόλεις, εὐθὺς ἀποῦ ἤθελεν ἀφανισθῆν ἐκείνη ἡ δύναμις, θέλουν εἰσάξειν πάλιν τὴν δημοκρατίαν. Ἡ φιλαρχία ἐκατάπεισεν ὅλους νὰ ἀποβάλουν τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου, καὶ νὰ μείνουν πιστοὶ εἰς τὸν βασιλέα· ἔλυσαν ὅμως τὸ μέρος τῆς γεφύρας τὸ πρὸς τὴν Σκυθικὴν ὄχθην, τὸ μὲν πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν, τὸ δὲ νὰ φανοῦν εἰς τοὺς Σκύθας, ὅτι ἤθελαν νὰ πράξωσι τὴν συμβουλήν των. Ὑπέστρεψαν τώρα οἱ Σκύθαι ζητοῦντες νὰ εὕρωσι τὸν Δαρεῖον· ἀλλὰ τὸν ἀπέτυχαν, ἐπειδὴ εἰς τὰς εὐρυχώρους ἐκείνας πεδιάδας ἦλθε δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν γέφυραν πρὸ τῶν διωκόντων Σκυθῶν, καὶ δι' αὐτῆς διεσώθη ἐντεῦθεν τοῦ Δανουβίου. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφῆκε δὲ εἰς

*) Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ εἰρημένος Κώης ἔμελλε νὰ ἀνταμειφθῇ ἀπὸ τὸν βασιλέα διὰ τὴν ὑπουργίαν του, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Δαρεῖον νὰ γείνῃ ἄρχων Μιτυλήνης τῆς πατρίδος του, καὶ τὸ ἀπήλαυσεν.

τὴν Εὐρώπην τὸν Μεγάβαζον μὲ στράτευμα, ὅς τις ὑπέταξεν εἰς τὴν Περσικὴν ἐξουσίαν τὰ νότια καὶ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Θράκης, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοὺς πολλοὺς καὶ πολεμικοὺς λαοὺς μόνον ἡ ἑνότης ἔλειπε, καθὼς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, διὰ νὰ εἶναι ἀκατανίκητοι. Προητοίμαζε δὲ ἤδη καὶ τὴν ὁδὸν τῆς Μακεδονίας, ἐνῷ ἐπρόσταξε τὸν βασιλέα Ἀμύνταν εἰς ὑποταγὴν, καὶ ἐν μέρει ἀπήλαυσε τὸν σκοπόν του. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, καὶ ὑπέταξε μέρος τῆς παρὰ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν χώρας. Διὰ τῶν δορικτησιῶν τούτων εἰς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ νοτιοανατολικὰ μέρη ἔφθασε τὸ βασίλειον τῆς Περσίας εἰς τὴν μεγίστην του ἔκτασιν· διότι ἐνῷ ἤθελε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω ἀκόμη, συνεκρούσθη μὲ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ ἐντεῦθεν προκύψας ἀγὼν, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν διηγηθῆν ἔπειτα, ἠνάγκασε τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν νὰ φροντίζωσι πλέον διὰ τὴν συντήρησιν παρὰ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπικρατείας των.

9. Θρησκεία καὶ ἤθη τῶν Περσῶν.

Κἀνὲν ἔθνος, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, δὲν μιμεῖται ξενικὰ ἔθη καὶ ἤθη ὅσον οἱ Πέρσαι. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ἦσαν ἄγριοι νομάδες, καὶ ἁπλούστατοι κατὰ τὴν ζωήν· ἀλλ' εὐθὺς ἐδέχθησαν ἤθη, ἔθη, θρησκείαν καὶ δημοσίους διαταγὰς ἀπὸ τοὺς νικημένους Μήδους. Διὰ τοῦτο οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς ὠνόμαζαν καὶ Μηδικὸν συχνάκις τὸ νεοσύστατον τῶν Περσῶν βασίλειον, καὶ ἐμεταχειρίζοντο τὸ ὄνομα Μῆδοι ὡς πάντη σχεδὸν ταυτόσημον μὲ τὸ Πέρσαι. Ἡ παιδεία ὅμως τῶν Μήδων δὲν ἐγεννήθη μεταξύ των, ἀλλ' ἦλθεν ἀπὸ τὴν Βακτριανὴν, ἥτις διὰ τὴν καρποφορίαν της καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν της μὲ τὴν γειτονεύουσαν Ἰνδικὴν ἦτο μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτάτας καὶ ἀξιολογωτάτας ἐπαρχίας τῆς Μηδικῆς

καὶ ἔπειτα τῆς Περσικῆς μοναρχίας ὡς εἴπαμεν (σελ. 190).

Ἐκεῖ εἰς τὸ Βακτριανομηδικὸν βασίλειον ἐφάνη, πιθανῶς κατὰ τὴν ἑβδόμην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὁ περίφημος Ζωροάστρης, ὅς τις ἐμεταῤῥύθμισε τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ, καὶ τοὺς ἔδωκε θρησκευτικοὺς νόμους. Ἡ διδασκαλία του, τὴν ὁποίαν τότε ἐδέχθησαν καὶ οἱ Πέρσαι, μᾶς ἔγεινε γνωστὴ ἀκριβέστερα πρὸ ὀλίγων χρόνων, ἤγουν κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, ὁπότε εὑρέθησαν τὰ συγγράμματα αὐτῆς ὀνομαζόμενα Ζένδ-Αὐέστα (ἤγουν λόγος ζῶν) εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐφέρθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ἢ ἐμεταῤῥύθμισεν ὁ Ζωροάστρης, δὲν ἐγνώριζεν οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναούς. Μὲ καθαρὸν φῶς καὶ μὲ πῦρ ἐτιμᾶτο συμβολικῶς ὁ ἀρχηγὸς καὶ βασιλεὺς τοῦ φωτὸς Ὡρομάσδης, ὅς τις ἦτο ἐν ταυτῷ πηγὴ καὶ δοτὴρ παντὸς ἀγαθοῦ. Ἀντίθετον τούτου δαίμονα ἐνόμιζαν τὸν βασιλέα τοῦ σκότους καὶ αἴτιον παντὸς κακοῦ Ἀρειμάνιον. Περὶ τὸν θρόνον τοῦ Ὡρομάσδου ἵστανται ἑπτὰ ἡγεμόνες τοῦ φωτὸς, τῶν ὁποίων εἶναι πρῶτος αὐτός· ὑπόκεινται εἰς αὐτοὺς οἱ Ἰζέδαι, ἢ οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες. Πρωτεύει δὲ καὶ ὁ Ἀρειμάνιος ἑπτὰ ἄλλους ἡγεμόνας τοῦ σκότους, καὶ πολλοὺς ἄλλους κακουργοὺς δαίμονας. Ἀδιακόπως μάχονται τὰ δύω ταῦτα βασίλεια, ἀλλὰ θέλει νικήσειν ποτὲ ὁ Ὡρομάσδης, καὶ θέλει ἀφανίσειν πᾶν κακόν. Ὅσα ὑπάρχουσιν, εἶναι ἔργα τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου βασιλέως. Καθαροὶ ἄνθρωποι, καθαρὰ κτήνη καὶ θηρία κτλ. ἐκτίσθησαν ἀπὸ τὸν Ὡρομάσδην· ἀκάθαρτα δὲ ὄντα παντὸς εἴδους ἔγειναν ἀπὸ τὸν Ἀρειμάνιον· ἐκ τῶν δευτέρων εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους καταφρονεῖ ὁ νόμος τοῦ Ζωροάστρου, καὶ ὅλα τὰ βλαβερὰ ζῶα καὶ

φυτά. Οἱ λατρευταὶ τοῦ Ὡρομάσδου χρεωστοῦσι νὰ περιποιοῦνται τὴν κτίσιν τοῦ φωτὸς εἰς ὅλην τὴν φύσιν ζῶσαν τε καὶ ζωῆς ἄμοιρον, καὶ νὰ πολεμῶσι τὴν κτίσιν τοῦ σκότους. Ἐντεῦθεν συνέπονται νόμοι πρὸς ἡμέρωσιν τῆς γῆς καὶ ἐντολαὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἠθῶν. Ἀληθινοὶ λατρευταὶ τοῦ Ὡρομάσδου εἶναι οἱ ἐπιμελέστατοι γεωργοὶ, οἱ φιλοπονώτατοι κηπουροὶ, καὶ οἱ μετὰ ζήλου ἐξολοθρεύοντες βλαβερὰ φυτὰ καὶ θηρία. Πρὸς ἀλλήλους ἐχρεώστουν οἱ Πέρσαι, οἱ τοῦ Ὡρομάσδου ὀπαδοὶ, νὰ φέρωνται μὲ ἀγάπην, νὰ τιμῶσι μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις τὸ ἀγαθὸν, νὰ φρονῶσι καὶ νὰ ὁμιλῶσι καὶ νὰ πράττωσι μὲ καθαρότητα καὶ εἰλικρίνειαν. Ἐξαιρέτως χρεωστεῖ ὁ βασιλεὺς νὰ εἶναι καθαρὸς καὶ δίκαιος. Δύναται μὲν νὰ προστάζῃ ὅ,τι θέλῃ, ἀλλ' ἡ διδασκαλία τοῦ Ὡρομάσδου πρέπει νὰ τὸν ἐμποδίζῃ ἀπὸ τοῦ νὰ προστάζῃ κακὰ καὶ ἄδικα.

Καὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ζωροάστρου εὑρίσκεται ὡς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἢ εἰς συστήματα διαίρεσις τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Περσῶν καὶ Μήδων, καθὼς ἐκεῖ, φαίνεται τὸ σύστημα τῶν ἱερέων ἢ Μάγων ἐξαιρέτως δυνατὸν καὶ ἐπίσημον. Οἱ Μάγοι ἐφρόντιζαν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς θρησκευτικῆς νομοθεσίας καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἱερῶν ἐθίμων· οὗτοι μόνοι ἤξευραν τὴν τάξιν καὶ τὸ τυπικὸν, μὲ τὰ ὁποῖα ἐτιμᾶτο ὁ Ὡρομάσδης, καὶ τὰ ἔθιμα τῶν θυσιῶν, καὶ δι' αὐτῶν ἠδύνατό τις μόνων νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν θεὸν δεήσεις καὶ θυσίας. Ἐπιστεύοντο δὲ καὶ ὡς προγνῶσται τῶν μελλόντων. Ἱερεῖς καὶ προφῆται ὄντες οἱ αὐτοὶ περιεκύκλοναν τὸν βασιλέα. Πόσην δὲ ἰσχὺν εἶχαν κρίνοντες τὰ ἐνύπνια, μᾶς διδάσκει τοῦ Ἀστυάγους ἡ ἱστορία (σελ. 192).

Περὶ τῶν Περσικῶν ἐθῶν μᾶς διεφύλαξεν ὁ

Ἡρόδοτος καὶ τὰ ἐφεξῆς. Ἀπ' ὅλας τὰς ἡμέρας
τοῦ ἐνιαυτοῦ τιμᾷ καθεὶς ἐξαιρέτως τὴν ἡμέραν
τῆς γεννήσεώς του. Κατὰ ταύτην καὶ οἱ πτωχοὶ
τρώγουσι πλουσιώτερα παρὰ τὸ συνηθισμένον. Τὸν
οἶνον ἠγάπων κατὰ πολλὰ οἱ Πέρσαι· καὶ μεθύον-
τες ἐβουλεύοντο περὶ τῶν σπουδαιοτάτων πραγμά-
των των. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐξαναθεώρουν τὸ
πρᾶγμα, καὶ εἰ μὲν τοὺς ἤρεσκε καθὼς εἰς τὴν
μέθην των, τὸ ἐξετέλουν· εἰδὲ μὴ, τὸ ἀφιναν.
Οἱ χαιρετισμοί των, ὅταν ἐσυναντῶντο εἰς τὸν δρό-
μον, ἦσαν διάφοροι. Δύω φίλοι ἐφιλοῦντο εἰς τὸ
στόμα· οἱ γνώριμοι μόνον εἰς τὰς παρειάς· ὁ ἀγε-
νέστερος πίπτων ἐπὶ τῆς γῆς ἐπροσκύνει τὸν μεγα-
λήτερόν του. Τοὺς ἀμέσως γειτονεύοντας εἰς τὰς
οἰκίας των ἐτίμων πρὸ πάντων, δεύτερον δὲ τοὺς
μετὰ τούτους, καὶ ὀλιγώτατα τοὺς ἀπομακρυσμέ-
νους. Ἡ πολυγαμία ἦτο συγχωρημένη· ἡ πολυτε-
κνία ἦτο ἔνδοξον πρᾶγμα. Τὰ παιδία, ἕως οὗ
ἐγίνοντο ἑξαετῆ, ἐτρέφοντο ἀπὸ τὰς γυναῖκας·
ἔπειτα τὰ παρελάμβανεν ὁ πατὴρ καὶ τὰ ἐδίδασκε
νὰ ἱππεύωσι, νὰ τοξεύωσι καὶ νὰ ἀληθεύωσι· διότι
τὸ ψεῦδος ἦτο εἰς τοὺς Πέρσας αἰσχροτάτη κακία,
καὶ μετὰ τοῦτο τὸ δανείζεσθαι· διότι, ἔλεγαν,
ὅς τις εἶναι χρεωμένος ἀναγκάζεται νὰ ψεύδεται.
Καὶ, διὰ νὰ εἴπωμεν τελευταίαν τὴν πρώτην καὶ
καλλίστην συνήθειάν των, ὅ,τι δὲν τοὺς ἦτο συγ-
χωρημένον νὰ πράττωσι, τοῦτο δὲν ἐσυγχωρεῖτο
κἀνεὶς Πέρσης μηδὲ νὰ τὸ λέγῃ.

10. Πολιτεία τῶν Περσῶν.

Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἀνωμαλία τοῦ Περσικοῦ βασιλείου ἔφεραν αὐτομάτως εἶδος τι κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν βλέπομεν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον εἰς τὰ μεγάλα τῆς Ἀσίας βασίλεια, ἤγουν νὰ θέτῃ εἰς τὰς

ἐπαρχίας κυβερνήτας, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν Σατράπαι. Ἡ διάταξις αὕτη ἐτελειοποιήθη ἐπὶ Δαρείου. Μ' ὅλον ὅτι ἐδίδετο μεγάλη ἐξουσία εἰς τοὺς Σατράπας, μ' ὅλον τοῦτο ἔτρεμαν μὴ δυσαρεστήσωσι τὸν βασιλέα. Αἱ κεφαλαί των ἔπιπταν τότε πάραυτα, καθὼς ἴδαμεν τὸ παράδειγμα εἰς τὸν Ὀροίτην. Ἀλλ' ἦσαν καὶ διαταγαὶ ὠφέλιμοι νὰ ἀντενεργοῦν εἰς τὸ βλαβερὸν τῆς ὑπερβαλλούσης τῶν Σατραπῶν δυνάμεως, ἡ ὁποία τοὺς ἐπαρακίνει εὐκόλως εἰς ἐπιθυμίαν ἀνεξαρτησίας καὶ ἐπανάστασιν. Βασιλικοὶ γραμματεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀμέσως ἐστέλλοντο αἱ προσταγαὶ τοῦ μονάρχου, παρέστεκαν εἰς τοὺς Σατράπας, καὶ κατ' ἔτος ἔστελλεν ὁ βασιλεὺς ἐπίτροπον μὲ στράτευμα, ὅς τις κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ ἐδυνάμονεν ἢ ἐτιμώρει τὸν Σατράπην. Ἀλλ' ἐξαιρέτως ἀξιόλογον ἦτο, ὅτι ὁ Σατράπης μαζὶ μὲ τὴν ὑπέροχον εἰς τὰ πολιτικὰ ἐξουσίαν δὲν εἶχεν ἐν ταὐτῷ καὶ τὸ νὰ προστάζῃ τὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἱστάμενα στρατεύματα. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ὅταν ἤρχισεν ἡ πτῶσις τοῦ βασιλείου, τοῦ ἐδόθη καὶ ἡ ἐξουσία αὕτη, καὶ τότε οἱ Σατράπαι ἥνοναν ὄχι μόνον εἰς μίαν σατραπείαν τὸ διπλοῦν τοῦτο κράτος, ἀλλὰ συχνάκις καὶ εἰς πλειοτέρας.

Εἰσήγαγε δὲ πρῶτος ὁ Δαρεῖος καὶ τακτικόν τι σύστημα φορολογίας· διότι τὰ ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλειῶν συνειθιζόμενα δῶρα, τὰ ὁποῖα αἱ δορίκτητοι χῶραι (ἡ Περσὶς ἦτο ἐξῃρημένη) ἐπρόσφερναν εἰς τὸν βασιλέα. μετέβαλεν εἰς ἐτήσιον τινὰ διωρισμένον φόρον προστάξας καὶ τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς του. Οἱ Πέρσαι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὠνόμαζαν τὸν μὲν Κῦρον πατέρα, τὸν δὲ Καμβύσην δεσπότην, τὸν δὲ Δαρεῖον κάπηλον, ἐπειδὴ εἰς ὅλα τὰ πράγματα σκοπός του ἦτο τὸ ἀργύριον. Οἱ ἀργυρικοὶ φόροι (μὴ λογαριαζομένων τῶν προσόδων τῆς ἁλιευτικῆς καὶ ἄλλων τινῶν) ἀνέβαιναν ἐπὶ Δαρείου

εἰς ἑξήκοντα μιλιόνια ταλήρων Γερμανικῶν (90 μιλιονίων φιορινίων Αὐστριακῶν), ὑφώθησαν ὅμως ἀκόμη περισσότερον ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς βασιλέων. Παρεκτὸς τῶν φόρων τούτων ἔδιδαν αἱ ἐπαρχίαι πλῆθος πολὺ θρεμμάτων καὶ ἄλλων φυσικῶν προϊόντων εἰς τροφὴν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πολυαρίθμων θεραπόντων, ἐπειδὴ καθημερινῶς ἔτρωγαυ ἀπὸ τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως δεκαπέντε χιλιάδων ἄνθρωποι. Εἰς ταῦτα ἐπροσθέτοντο καὶ τὰ προαιρετικὰ δῶρα, χωρὶς τῶν ὁποίων κἀνεὶς δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ παρουσιασθῇ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως.

Ὅλα ταῦτα ἦσαν προσδιωρισμένα ἀμέσως διὰ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τὴν γάζαν του. Εἶχεν ὅμως καὶ καθεὶς Σατράπης ἰδίας προσόδους ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀργύριον καὶ φυσικὰ προϊόντα τῆς χώρας διὰ τὴν κατὰ μίμησιν τοῦ βασιλέως αὐλήν του. Εἰς τὸν Σατράπην τῆς Βαβυλῶνος ἔδιδεν ἡ ἐπαρχία του (βέβαια ἡ πλουσιωτάτη καὶ εἰσοδηματικωτάτη ἀπ' ὅλας) καθ' ἡμέραν, καθὼς διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, μέδιμνον ἀργύρου. Εἰς τὸ ἱπποτροφεῖον του εὑρίσκοντο ὀκτακόσιοι ἵπποι καὶ ἑξακισχίλιαι φοράδες· καὶ μεγάλα Ἰνδικὰ σκυλία τοῦ κυνηγίου ἐφύλαττε τόσα, ὥστε τέσσαρες πόλεις, ἐλεύθεραι ἀπὸ ἄλλους φόρους, ἐχρεώστουν νὰ φροντίζωσι διὰ τὴν τούτων τροφήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι καὶ οἱ ὑπηρέται τοῦ βασιλέως ἐλάμβαναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν μισθόν των ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα ὁλοκλήρων πόλεων, κωμῶν, ἢ ἀγρῶν. Τελευταῖον ἐχρεώστει πᾶσα ἐπαρχία νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν διαμοιρασμένα εἰς ὅλας, ἐπειδὴ διὰ νὰ κρατῇ εἰς ὑπακοὴν τὰ ὑποτελῆ ἔθνη, ἐξήπλονεν εἰς ὅλον τὸ βασίλειον ἐνόπλους στρατιώτας, οἵτινες ἦσαν ἢ γνήσιοι Πέρσαι, ἢ ξένοι μισθοφόροι *).

*) Τὰ στρατεύματα ταῦτα ἦσαν φρουραὶ τρόπον τινὰ τοῦ τόπου.

Ὁ βασιλεὺς ἐτιμᾶτο ἀπὸ ὅλους ὡς πρόσωπον ὑψηλότατον καὶ ἅγιον καὶ ὡς ἐπίγειος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Ὅστις τὸν ἐπλησίαζεν, ἐχρεώστει νὰ πίπτῃ πρηνὴς εἰς τὴν γῆν. Ἡ εἰς αὐτὸν εἴσοδος ἦτο δύσκολος. Τὸν περιεκύκλονεν ἀναρίθμητον πλῆθος φίλων καὶ θεραπόντων διῃρημένων εἰς παντοδαποὺς βαθμοὺς τιμῆς καὶ ἔργων. Οἱ Μάγοι (σελ. 245.) τὸν παρέστεκαν σύμβουλοί του καὶ ἦσαν ἐκ τούτων, ὡς φαίνεται, οἱ βασιλικοὶ δικασταί *). Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπεριόριστος αὐθέντης τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπαρχία ἐχρεώστει νὰ δίδῃ τὸ κάλλιστον ἀφ' ὅσα ἐγέννα διὰ τὰ καθημερινὰ χρειώδη τῆς τραπέζης του. Ἄλλο νερὸν δὲν ἔπινεν εἰμὴ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Χοάσπου, τὸ ὁποῖον ἐφέρετο πάντοτε εἰς ἁμάξας καὶ ἀργυρᾶς ὑδρίας ὅπου ἂν ὑπήγαινεν ὁ βασιλεύς. Τὸ ἅλας τῆς τραπέζης του ἐφέρετο ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἄμμωνος ἐκ τοῦ μέσου τῆς Ἀφρικανῆς ἐρήμου· ὁ οἶνός του ἀπὸ Χαλυβῶνα τῆς Συρίας· ὁ σῖτος διὰ τὸν ἄρτον του ἀπὸ τὴν Αἰολίδα κτλ. Πᾶς λόγος, τὸν ὁποῖον ὡμίλει δημοσίως ὁ βασιλεὺς, ἐφυλάττετο ἔγγραφος· διὰ τοῦτο ἦσαν πάντοτε ὁλόγυρά του γραμματεῖς. Ἄγγελοι ἢ ἄγγαροι ἦσαν ἐκ διαστημάτων μιᾶς ἡμέρας δρόμου εἰς ὅλον τὸ βασίλειον μοιρασμένοι νὰ τοῦ φέρουν εἴτι νέον ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, καὶ νὰ ἐξαπλόνωσι πανταχοῦ τὰς προσταγάς του ταχύτατα.

Πολυάριθμος φρουρὰ ἐφύλαττε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, καὶ διὰ τὴν συγχωρημένην ἀπὸ τοὺς Ἀσιανοὺς πολυγαμίαν ἦτο πολυάριθμον καὶ τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν του. Εἰς τὸν γυναικῶνα τοῦ Δαρείου

Εἰς δὲ καιρὸν πολέμου τοῦ ἔδιδαν κατὰ βασιλικὴν προσταγὴν στρατιώτας οἱ κυριευόμενοι λαοί. Οἱ παραθαλάσσιοι, ὡς οἱ Κίλικες, οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ Φοίνικες, ἔδιδαν τὴν θαλάσσιον δύναμιν.

*) Τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου Ε'., 25 μᾶς δίδει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι οἱ βασιλικοὶ οὗτοι κριταὶ ἦσαν ἢ ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ Πέρσαι.

ἠριθμοῦντο τριακόσιαι ἑξήκοντα· ἀλλὰ μόνον αἱ ἐκ
τοῦ γένους τοῦ Κύρου ἢ τοῦ Ἀχαιμένους εἶχαν συν-
ήθως τὸν βαθμὸν τῶν κυρίως βασιλισσῶν, καὶ τὰ
τούτων τέκνα ἐθεωροῦντο, ὡς φαίνεται, οἱ μόνοι
γνήσιοι κληρονόμοι τοῦ θρόνου *). Μ' ὅλον τοῦτο,
ἐπειδὴ ἐξεθηλύνοντο πάντοτε οἱ βασιλεῖς περισσότε-
ρον, καὶ αἱ γυναῖκες αὗται καὶ οἱ φύλακές των εὐ-
νοῦχοι ἐμεγαλύνοντο διὰ παντοδαπῶν μηχανοῤῥα-
φιῶν, καὶ ἐνήργουν βλαβερῶς εἰς ὅλον τὸ βασίλει-
ον· διὰ τοῦτο ἐπαραβαίνοντο συχνάκις καὶ οἱ νόμοι
καὶ τὰ δίκαια τῆς διαδοχῆς. Ὁ γυναικὼν ἐγίνετο
σκηνὴ ἀπανθρώπων ἀδικημάτων· συνέβαιναν ἐδῶ
σκληρότητες, ὅσας ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ ἡ λύσσα
Ἀσιανῶν γυναικῶν φελεκδικίας.

Ἐκβάτανα, Σοῦσα καὶ Βαβυλὼν ἦσαν αἱ συν-
ήθεις καθέδραι τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας ἤλλαζε κα-
τὰ τοὺς καιροὺς τοῦ ἔτους. Τὸν χειμῶνα διέτριβεν
εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ἄνοιξιν εἰς τὰ Σοῦσα, τὸ
θέρος εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Αἱ εἰς αὐτὰς ὁδοιπορίαι του
ὡμοίαζαν μεγάλην στρατείαν διὰ τὴν ἄμετρον ἀκο-
λουθίαν· καὶ διὰ τῶν πτωχοτέρων ἐπαρχιῶν δὲν ἐγί-
νετο ἡ διάβασις, διὰ νὰ μὴ ὑποπέσωσιν εἰς πεῖναν.
Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ζωῆς ἦτο λείψανον τῆς ἀρχαίας
καταστάσεως τῶν τῆς Περσίας ἡγεμόνων, τῆς ἀκατα-
παύστου ἀπὸ τόπον εἰς τόπον μεταβάσεως τῶν νομά-
δων ἀρχόντων. Ὑπήγαιναν προσέτι οἱ βασιλεῖς καὶ
καὶ εἰς τέταρτον τινὰ ἀξιόλογον τόπον, εἰς τὴν Περ-
σέπολιν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ προσκυνήσωσιν. Ἡ
Περσέπολις, καθὼς πολλὰ τὸ ἐπιθανολόγησεν ὁ
Ἥρενος, ἦτο μητρόπολις τῶν τάφων καὶ μνημείων
τῶν Περσῶν βασιλέων. Ἔκειτο εἰς τὴν κυρίως Περ-

*) Οὕτως ὁ Ἡρόδοτος, ἐνῷ ἀναιρεῖ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ Κύρου ἦτο θυγάτηρ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέως Ἀπρίου, λέγει ὅτι ἐὰν ὁ Καμβύσης ἦτο υἱὸς ταύτης, ἐξ ἅπαντος ἦτο νόθος.

σίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκβῆκεν ὅλη ἡ κρατοῦσα φυλὴ, καὶ ἡ ὁποία ἔμενεν ἡ κυρίως πατρὶς τοῦ ἔθνους· καὶ μόνον εἰς τὴν γῆν ἐκείνην ἠδύναντο νὰ ἀναπαύωνται ἀξίως οἱ νεκροὶ τῶν βασιλέων. Καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανε τὴν ἰδικήν του οἰκίαν, πάντοτε κτισμένην μὲ ἀδιαβάτους ἐκ βουνῶν τοίχους, ὅπου ὁ νεκρὸς ὄχι μόνον ἐπρομηθεύετο μὲ ὅλα τὰ χρειώδη καὶ περιττὰ ζωντανοῦ βασιλέως, ἀλλ᾽ εἶχε καὶ τὸν ἴδιόν του χρυσοῦ καὶ ἀργύρου θησαυρὸν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φύλαξιν ἐστέκοντο ἐκεῖ πολυάριθμοι φρουροὶ ἑκατονταετηρίδας τινάς. Ἀκόμη τὴν σήμερον βλέπει τις τὰ πολύτελῆ καὶ λαμπρὰ θραύσματα τῶν γιγαντιαίων ἐκείνων οἰκοδομημάτων μὲ ἔκπληξιν καὶ μὲ σέβας. Εἶναι τριπλᾶ, ἓν ἐπάνω τοῦ ἄλλου κτισμένα δώματα εὐρυχωρότατα, εἰς μαρμάρινον ὄρος οἰκοδομημένα, τοῦ ὁποίου φαίνονται ὅτι εἶναι μέρη. Δάση στηλῶν ἔστεκαν ἐκεῖ, πεντήκοντα πόδας ὑψηλὴ πᾶσα μία, καὶ παχεῖα τόσον, ὥστε μόλις τὴν ἐναγκαλίζουσι τρεῖς ἄνδρες. Ἀναβάθραι τόσον πλατεῖαι, ὅσον εἶναι αἱ λεωφόροι, ἔφερναν ἀπὸ ἓν δῶμα εἰς ἄλλο, καὶ οἱ μακροὶ καὶ ὑψηλοὶ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι κοσμημένοι μὲ ἀξιοπαρατήρητα, ἀνάγλυπτα καὶ μὲ παλαιὰς Περσικὰς ἐπιγραφάς. Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα ἀναμιμνήσκει τὸν θεατὴν τὴν μεγαλειότητα καὶ ἔκτασιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον τρόπον τινὰ εἰκονίσθη αἰσθητῶς μὲ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Οἱ Ἕλληνες ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.

1. Οἱ ἀρχαιότατοι χρόνοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἐὰν ὀνομάζωνται ἔθνη ἱστορικὰ ὡς προείπαμεν (σελ. 3), ὅσα συνήργησαν εἰς τὴν καθολικὴν παιδείαν τῆς ἀνθρωπότητος, βέβαια τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἄξιον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Οὔτε παρέλαβεν ὀλιγώτερα παρ' ἄλλων, οὔτ' ἔδωκε περισσότερα σπέρματα σοφίας εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἔθνος ἄλλο παρὰ οἱ Ἕλληνες. Ἡ μυθολογία των ἀρτύνει καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη τὰς γλώσσας τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν. Ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἶναι καὶ θέλουν εἶσθαι εἰς αἰῶνας παραδείγματα ἐπαινετῆς ποιήσεως. Ὁ ἀθάνατος Σωκράτης, καὶ οἱ μαθηταί του Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐδίδαξαν τὸν κόσμον τὴν ἠθικὴν καὶ θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἰσοκράτους (Πανηγυρ. §. 13.) ἐγέννησεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ ἀμίμητοι τέχναι τῆς τεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς ἐφύτρωσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς διδάσκουσι τὴν νεολαίαν τῆς Εὐρώπης ὅλης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὅπου ἐμφιλοχωρεῖ ἀνθρωπισμός, καὶ θέλουν τοὺς διδάσκειν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τὸ μέγα καὶ ὑπερθαύμαστον τοῦτο ἔθνος ἀρχίζομεν τώρα νὰ ἱστορήσωμεν, ἀπανθίζοντες τὰ ἀξιολογώτερα πράγματα ἐκ τῶν ἀθανάτων ἱστοριογράφων του.

Σκότος πυκνώτατον περικαλύπτει τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων χρόνων τοῦ τῶν Ἑλλήνων ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἀξιολογώτατον διὰ τὸν πολιτισμὸν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅλων τῶν ἐθνῶν αἱ ἀρχαῖαι ἱστορίαι εἶναι σκοτειναί· κάμμία ὅμως δὲν ἔχει τὰ θέλγητρα τῶν παντοδαπῶν μύθων καὶ παραδόσεων, οἱ ὁποῖοι εἰς τὰ ἀμίμητα ποιήματα τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ἔθνους ἠδύνουσιν ἐν ταὐτῷ καὶ ὑποσημαίνουσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ του: Ἀλλὰ τίς δύναται ἀσφαλῶς νὰ εὕρῃ τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας καὶ νὰ μεταμορφώσῃ εἰς πράγματα τὴν σειρὰν τῶν ὡραίων τούτων μύθων; Πολλοὶ σοφοὶ ἐπροσπάθησαν καὶ προσπαθοῦσιν ἀκόμη νὰ τοὺς ἐξηγήσωσιν· ἀλλ' αἱ ἐξηγήσεις τῶν σοφῶν τούτων εἶναι ἀβέβαιοι, καὶ ὄχι μόνον ἀσύμφωνοι, ἀλλὰ καὶ ἀναιρετικαὶ ἀλλήλων. Ἐξαιρέτως δὲ ἐπικρατοῦσι διαφορώταται γνῶμαι εἰς τὰ ἐφεξῆς ζητήματα: Ἄράγε παρέλαβαν οἱ Ἕλληνες τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνατολικώτερα ἔθνη καὶ ἀπὸ τὸν πολιτισμόν των; ἆραγε οἱ μῦθοι των εἶναι γεννήματα φαντασίας ἀπαιδεύτου καὶ νηπιώδους; ἢ κρύπτουσιν ὑψηλοτέραν σοφίαν; ἆράγε οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀποθεωμένοι ἥρωες καὶ εὐεργέται τοῦ ἔθνους· ἢ συμβολικαὶ παραστάσεις τῆς φύσεως καὶ τῶν δυνάμεών της; Σκοπὸς ἡμέτερος δὲν εἶναι νὰ ἐξηγήσωμεν ἐνταῦθα τὰ ἀρχαῖα τῶν Ἑλλήνων· ὀλίγα ὅμως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ἕως οὗ νὰ ἐκβῶμεν ἐκ τοῦ λαβυρίνθου τούτου εἰς χρόνους φωτεινοτέρους.

Γραικοὶ ὠνομάζοντο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Εὐρωπαίους τὴν σήμερον ἀκόμη ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος· τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πολλὰ ἀρχαῖον *). Μετὰ ταῦτα ὠνομάσθησαν Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς εἰς μέρος τι τῆς Θεσσαλίας. Ἐξ ἐναντίας δὲ εὑρίσκει ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Ἀττικὴν, Πελοπόννησον, τοὺς Πελασγοὺς, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσις εἶναι πολλὰ σκοτεινὴ καὶ ἀμφίβολος. Οἱ μὲν νομίζουσι τοὺς Πελασγοὺς ἀρχῆθεν ἐγχώριον ἔθνος τῆς Ἑλλάδος· οἱ δὲ, ξένον ἐλθὸν ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ τοῦτο πάλιν οἱ μὲν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ δὲ ἐκ τῆς Θράκης. Καὶ οἱ μὲν τοὺς θέλουσι πάντη διαφόρους καὶ ἑτεροφύλους τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ διαφόρους φυλὰς τοῦ αὐτοῦ ἔθνους· οἱ πρῶτοι πιστεύουσιν, ὅτι αἱ γλῶσσαι των δὲν εἶχαν τίποτε κοινὸν πρὸς ἀλλήλας· οἱ δεύτεροι, ὅτι ἐκ τῆς Πελασγικῆς προῆλθεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ἑπομένως ὅτι οἱ Πελασγοὶ ὡμίλουν τὴν Ἑλληνικὴν κατὰ τὸ ἀρχαιότατόν της εἶδος.

Οἱ Πελασγοὶ δὲν ἦσαν λαὸς ἄγριος, κάτοικος σπηλαίων, ὡς τινὲς νομίζουσιν, ἀλλ' ἐγεώργουν

---

*) Τὸ ὄνομα Γραικὸς, μ' ὅλον ὅτι οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς, Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον, οὔτε εἰς τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον ἀπαντᾶται, δὲν εἶναι ὅμως ἀμφιβολία, ὅτι εἶναι ἀρχαῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὄνομα. Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ Περὶ Μετεώρων κεφαλ. ἐσχάτῳ λέγει: „Γραικοὶ ἐκαλοῦντο τὸ πάλαι οἱ ἔπειτα ὀνομασθέντες Ἕλληνες.“ Ὁ Ἀπολλόδωρος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης βιβλ. Α'. κεφ. ζ'. λέγει: „Αὐτὸς (ὁ Ἕλλην) ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς καλουμένους Γραικοὺς προσηγόρευσεν Ἕλληνας.“ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (Δ. Γραικὸς) λέγει „Γραικὸς ὁ Ἕλλην“ καὶ προσθέτει ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἰς τοὺς Ποιμένας (δρᾶμα ἠφανισμένον ὑπὸ τοῦ χρόνου) ὀνομάζει κατὰ μεταπλασμὸν Γραῖκας (ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς Γραῖκες) τὰς τῶν Ἑλλήνων γυναῖκας. Σιωπῶ τοὺς ἄλλους Γραμματικοὺς καὶ ὑπομνηματιστὰς, οἱ ὁποῖοι τὸ ἀναφέρουσιν. Εἰς τὴν ἀκμὴν ὅμως τοῦ ἔθνους ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα Ἕλληνες, καὶ τὸ παλαιὸν Γραικοὶ ἀνενεώθη ἀπὸ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς καὶ τοὺς νεωτέρους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Σημειωτέον δὲ ἐν παρόδῳ, ὅτι τὸ μὲν ἐθνικὸν ὄνομα Γραικὸς σώζεται, ὡς ἴδαμεν εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς· Γραικία δὲ δὲν ὀνομάζεται ἡ χώρα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ κἀνένα τῶν σωζομένων συγγραφέων. Κ.

τὴν γῆν, καὶ εἶχαν καὶ κἄποιον βαθμὸν παιδείας. Τούτων εἶναι ἔργα τὰ ὀνομαζόμενα κυκλώπεια τείχη (Στράβ. Η'., §. 11) τῶν ὁποίων σώζονται λείψανα ἕως τῆς σήμερον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Σύγκεινται ἀπὸ παμμεγέθεις πέτρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον ἀκριβῶς προσηρμοσμέναι, ὥστε χωρὶς συγκόλλησιν δι' ἀμμοκονίας ἀποτελοῦσιν ἀκλόνητόν τι ὅλον· καὶ ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζαν τοὺς συνήθεις ἀνθρώπους ἀνικάνους νὰ κατασκευάσωσι τοιαῦτα ἔργα, ὑπέθεσαν τοὺς κτίστας γίγαντας ἢ Κύκλωπας. Ἐλάτρευαν ἐξαιρέτως οἱ Πελασγοὶ τὸν Δία εἰς τὴν Δωδώνην τῆς βορείου Ἠπείρου, ἔχοντες ἐκεῖ καὶ μαντεῖον περιφημότατον. Κατὰ πολλοὺς τρόπους ἠρώτων τὸ μαντεῖον τοῦτο. Ἄλλοτε μὲν αἱ ἱέρειαι ἐπρόσεχαν εἰς τὸν ψιθυρισμὸν τῶν φύλλων ἱερᾶς τινὸς δρυός· ἄλλοτε δὲ ἐπαρατήρουν τὸν φλοῖσβον τοῦ παραῤῥέοντος ὕδατος· ἄλλοτε δὲ ἐμάντευαν τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἤχους πολλῶν χαλκείων σκευῶν, κρεμαμένων περὶ τὸν ναὸν καὶ συγκρουομένων ἀπὸ τὰς πνοὰς τοῦ ἀέρος. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ χρηστηρίου τούτου ἐλέγετο εἰς τὴν Δωδώνην, ὅτι ἀπὸ τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου ἐπέταξαν δύω μαῦραι περιστεραὶ, καὶ ἡ μὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν Λιβύην, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὴν Δωδώνην, καὶ καθήσασα εἰς φηγὸν ὡμίλησεν ἀνθρωπίνην φωνὴν, καὶ ἐπρόσταξε νὰ κατασταθῇ τὸ μαντεῖον. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ὁ διηγούμενος τοῦτο, προσθέτει τὴν γνώμην του, ὅτι αἱ μαῦραι περιστεραὶ ἦσαν ἱεραὶ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι καθίδρυσαν τὰ μαντεῖα τοῦ Ἄμμωνος καὶ τῆς Δωδώνης. Ἴσως ἦτο παλαιὸν δοκίμιον τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου νὰ μεταφέρωσι καὶ εἰς ταῦτα τὰ μέρη τὴν λατρείαν των.

Αἱ τῆς Πελοποννήσου Πελασγικαὶ πολιτεῖαι ὀνομάζονται Ἀρκαδία καὶ Ἄργος καὶ Σικυών. Κτίστης τοῦ Ἄργους λέγεται ὁ Ἴναχος, καὶ ὑποτίθεται

εἴκοσι γενεὰς ἀνθρώπων ἀρχαιότερος τοῦ Τρωϊκοῦ
πολέμου (κατὰ τὴν δεκάτην ἐννάτην πρὸ Χριστοῦ
ἑκατονταετηρίδα).

Ἐφεξῆς δὲ ἀπεδιώχθησαν οἱ Πελασγοὶ ἀπὸ
φυλὰς ἄλλας ὀνομαζομένας μὲ κοινὸν ὄνομα Ἕλ-
ληνας, ἢ διότι ἀληθῶς ἐκατάγοντο ἀπὸ μίαν
ἀρχὴν, ἢ διότι ἡ συγγένειά των ἐπλάσθη ἔπειτα
ὑπὸ τῶν ποιητῶν. Μυθικῶς ἱστορεῖται τὸ πρᾶγ-
μα οὕτως. Εἰς τὸν καιρὸν μεγάλου τινὸς κατα-
κλυσμοῦ (κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην πρὸ Χριστοῦ
ἑκατονταετηρίδα) ἐβασίλευεν εἰς τὸν Παρνασσὸν ὁ
Δευκαλίων. Εἶχε δύω υἱοὺς; Ἕλληνα *) καὶ Ἀμ-
φικτύονα. Στρατεύσας δὲ μὲ τὸν λαόν του εἰς τὴν
Θεσσαλίαν ἐδίωξεν ἐκεῖθεν τοὺς Πελασγούς. Ὁ
Ἕλλην ἐγέννησε τρεῖς υἱοὺς, Αἴολον καὶ Δῶρον
καὶ Ξοῦθον, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι ἐκυρίευσαν
κατ' ὀλίγον ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ μὲν ἐξ Αἰ-
όλου γεννηθέντες ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν Ἀκαρνανί-
αν, Αἰτωλίαν, Φωκίδα, Λοκρίδα καίτινας δυτικὰς
νήσους. Οἱ δὲ ἀπόγονοι τοῦ Δώρου κυριεύσαντες
τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Δωρίδα μετέβησαν καὶ
εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ δὲ Ξοῦθος διωχθεὶς ἐκ τῆς
Θεσσαλίας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του ὑπῆγεν εἰς τὴν
Ἀττικὴν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἐκεῖ βα-
σιλεύοντος Ἐρεχθέως. Οἱ δύω υἱοί του, Ἴων καὶ
Ἀχαιὸς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σταθῶσιν εἰς τὴν Ἀτ-
τικὴν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν
Πελοπόννησον, ὅπου οἱ μὲν Ἴωνες ἐκυρίευσαν τὴν
μετὰ ταῦτα ὀνομασθεῖσαν Ἀχαΐαν, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ
τὴν Λακωνικὴν καὶ Ἀργολίδα. Τοιουτοτρόπως τὰ

*) Ὅτι ἀπὸ τὸν Ἕλληνα, υἱὸν τοῦ Δευκαλίωνος, ὠνομάσθησαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Ἕλληνες, εἶναι γνώμη καὶ τοῦ Θουκυδίδου Α'. §. 3. Ἀλλὰ ποδαπὸς ἦτο ὁ Δευκαλίων αὐτός; αἱ γνῶμαι εἶναι διαφορώταται· οἱ μὲν τὸν θέλουσιν ἐγχώριον, οἱ δὲ μέτοικον ἐκ τῆς Ἀσίας. Κ.

τέσσαρα γένη τῶν Ἑλλήνων, ἤγουν Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες καὶ Ἀχαιοὶ, ἀνέφεραν τὴν ἀρχήν των εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ ἐγγόνους τοῦ Ἕλληνος, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὠνομάζοντο Ἕλληνες.

Εἰς ταῦτα τὰ γένη ἦλθαν καὶ ξένοι διὰ θαλάσσης καὶ ἔφεραν παντοίας γνώσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλη ὅμως γνώμη σοφῶν ἀρνεῖται παντελῶς τὴν ἔλευσιν τῶν ξένων, καὶ ὑπολαμβάνει ἐγχωρίους τοὺς ἥρωας οἵτινες λέγονται ξένοι. Κατὰ τὴν συνήθη διήγησιν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Σάϊν τῆς Αἰγύπτου περὶ τὸ 1550 ἔτος πρ. Χρ. ὁ Κέκροψ καὶ ἄραξεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως ὁ τότε βασιλεὺς καὶ τοῦ ἔδωκε γυναῖκα τὴν θυγατέρα του. Ὀνομάζεται οὗτος κτίστης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ ἐδιάταξε τὴν θρησκείαν, ἐσύστησε στερεοὺς γάμους, ἐδίδαξε τὴν γεωργίαν, εἰσήγαγε τακτικὰ δικαστήρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων συναριθμεῖται ταὶ ὁ περιβόητος Ἄρειος πάγος, ἔκτισε τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματός του γνωριζομένην ἀκρόπολιν Κεκροπίαν, καὶ μὲ ὅλα ταῦτα τὰ μέσα ἐθεμελίωσε πρῶτος τὸ πολιτικὸν σύνταγμα καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως. Πέμπτος ἀπὸ τούτου ἦτο ὁ Ἐρεχθεὺς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἦλθεν ὁ προειρημένος Ξοῦθος, καὶ ἔννατος ὁ Θησεὺς περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν διηγηθῆν ὕστερον, ὅτι ἑνώσας τοὺς δήμους ὕψωσε τὴν πόλιν εἰς ἱκανὴν δύναμιν.

Ἐκ δὲ τῆς Φοινίκης — ἴσως εἰς τὸν καιρὸν ὁπότε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ εἰσήγαγε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Χαναὰν — λέγεται ὅτι ἦλθεν ὁ Κάδμος εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἔφερε τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ ἄλλας τινὰς τέχνας πρὸς εὐκολίαν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν Καδμείαν. Τέταρτος ἀπ' αὐτοῦ ὁ Ἀμφίων *) ἔκτισε

*) Οὗτος ἦτο τεχνικώτατος ἀοιδὸς καὶ λυρῳδός· ἐκ τούτου

τὰς Θήβας καὶ ἐμετωνόμασε Θηβαίους τοὺς ἕως τότε Καδμείους.

Εἰς τὸ Ἄργος ἄραξεν ὁ Δαναὸς *) ἀπὸ Χέμμιν τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκατάστησεν αὐτοῦ νέαν δυναστείαν περὶ τὸ 1500 ἔτος πρ. Χρ. Οἱ ἀπόγονοί του ἐσχημάτισαν ἐφεξῆς τρία βασίλεια εἰς Ἄργος, Τίρυνθα, καὶ Μυκήνας. Μ' ὅλον τοῦτο οἱ ἀπόγονοι ἄλλου τινὸς ξένου τοῦ Πέλοπος, ὅστις ἦλθεν ὕστερον ἀπὸ τὴν Φρυγίαν καὶ ὠνόμασε τὴν χώραν Πελοπόννησον (ἤγουν Πέλοπος νῆσον), ἐκυρίευσαν μετέπειτα τὰ περισσότερα βασίλεια τῆς χερσονήσου, Μυκήνας, Τίρυνθα καὶ Σπάρτην.

Αἱ ἀπανθρωπίαι καὶ δυστυχίαι τούτων τῶν Πελοπιδῶν ἔγειναν ἐξαίρετος ὑπόθεσις τῶν τραγῳδιῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν δύω υἱῶν τοῦ Πέλοπος, Θυέστου καὶ Ἀτρέως, ὁ μὲν ἐκατοίκει τὸ Ἄργος, ὁ δὲ ἕτερος τὰς Μυκήνας. Ὁ Θυέστης ἠπάτησε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεβλήθη ἐκ τῆς χώρας ἀπὸ τὸν παροργισθέντα Ἀτρέα. Ὁ Θυέστης ὅμως εἶχε κλέψειν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του ἕνα του υἱὸν, τὸν ὁποῖον ἀνέθρεψεν ὡς ἰδικόν του, καὶ τὸν ἔστειλε τώρα νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα του, νομίζων αὐτὸν θεῖον του. Ἀλλὰ πιάνεται ἀπὸ τὸν Ἀτρέα, καὶ φονεύεται μὲ πολυωδύνους βασάνους· ὁ Ἀτρεὺς ἔμαθεν ἐξώρας ὅτι ἦτο υἱός του. Ἐπινοήσας δὲ τρομερὰν ἐκδί-

προῆλθεν ὁ λόγος, ὅτι ἐκ τοῦ ἤχου τῆς λύρας του οἱ λίθοι αἴσθησιν λαβόντες συνηρμόσθησαν αὐτόματοι εἰς τεῖχος.

*) Περὶ τοῦ Δαναοῦ διηγεῖται ὁ μῦθος, ὅτι εἶχε πεντήκοντα θυγατέρας ὑπανδρευμένας μὲ τόσους υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλαβε χρησμὸν, ὅτι ἐξ ἑνὸς τούτων θέλει ἀφαρπασθῆν τὴν ἐξουσίαν, τὰς ἐπρόσταξεν ὅλας νὰ θανατώσουν κατὰ μίαν νύκτα ἑκάστη τὸν ἄνδρα της. Τὸ ἔπραξαν ὅλαι, παρεκτὸς μιᾶς, ἥτις μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς της ἐφυγάδευσε τὴν νύκτα τὸν ἄνδρα της. Αὗται εἶναι αἱ περίφημοι Δαναΐδες, αἵτινες, καθὼς λέγουν οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ, ἐκολάσθησαν εἰς τὸν Ἅδην νὰ γεμίσωσι ὕδατος πίθον τρυπημένον.

χησιν ὑποκρίνεται φιλίαν, καὶ προσκαλεῖ τὸν ἀδελφόν του ἀπὸ τὴν ἐξορίαν, σφάζει τοὺς δύω υἱούς του, καὶ τραπεζόνει τὸ κρέας των εἰς τὸν Θυέστην, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου μετὰ τὴν εὐωχίαν ἔῤῥιψε τὰς κεφαλὰς καὶ τὰς χεῖρας τῶν νεκρῶν. Ἔξω τοῦ ἑαυτοῦ του γενόμενος καὶ φοβηθεὶς ὁ Θυέστης ἔφυγε, καὶ ἀνέθρεψεν ἄλλον υἱόν του τὸν Αἴγισθον, ὅς τις ἐφεξῆς πρὸς ἐκδίκησιν ἐφόνευσε τὸν θεῖόν του Ἀτρέα. Υἱοὶ τοῦ Ἀτρέως ἦσαν ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἀγαμέμνων, οἵτινες διήγειραν τὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ἐπίσημον καὶ περιβόητον Τρωϊκὸν πόλεμον.

2. Ἡ ρ α κ λ ῆ ς.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ χρονικὴ περίοδος ἐμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν οἱ ἡρωϊκοὶ χρόνοι τῶν Ἑλλήνων, ὅμοιοι μὲ τοὺς χρόνους τῶν νεωτέρων ἱππέων. Ἡ μυθικὴ ἱστορία θέτει εἰς τὴν περίοδον ταύτην τοὺς μεγίστους ἥρωας, οἵτινες ἐγέμισαν ὅλην τὴν γῆν μὲ τὸ κλέος τῶν πράξεών των, ἐδοξάσθησαν μὲ λαμπρὰς ᾠδὰς καὶ μὲ ὕμνους, καὶ ἀκόμη ἕως τὴν σήμερον ζῶσιν εἰς τὰ στόματα ὅλων τῶν πεπαιδευμένων. Οἱ μῦθοι τοὺς ὑμνοῦσιν ὡς εὐεργέτας τῶν συγχρόνων των, ἐπειδὴ ἐκαθάρισαν τὰς χώρας ἀπὸ τέρατα καὶ ἀπὸ κακούργους.

Ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαναοῦ ἐβλάστησαν οἱ περηφημότεροι ἥρωες τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ τοῦτο ἐκατάγετο ὁ διὰ ποιημάτων δοξασθεὶς καὶ λαμπρυνθεὶς Περσεύς. Οὗτος ἐφόνευσε τὴν Μέδουσαν καὶ τῆς ἐπῆρε τὴν κεφαλὴν, ἥτις ἀπελίθονε τοὺς ἀνθρώπους. Τὸν ἐβοήθει δὲ ὁ πτερωτὸς ἵππος Πήγασος εἰς τὰς πράξεις του. Ἀλλὰ μέγιστος καὶ

περιφημότατος τούτων τῶν ἡρώων ἔγεινεν ὁ Ἡρακλῆς, ἀπόγονος τοῦ Περσέως.

Κατὰ τὸν μῦθον, ἦτο ὁ Ἡρακλῆς υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης γυναικὸς τοῦ βασιλέως Ἀμφιτρύωνος, ἐγγόνου τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἥρα, σύζυγος τοῦ Διὸς, κινουμένη ἀπὸ ζηλοτυπίαν, ὤμοσε νὰ καταδιώκῃ τὸν ἥρωα ἀπὸ γενετῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ βρεφικὰ σπάργανα τυλιγμένον ἔστειλε δύω δράκοντας ὑπερμεγέθεις νὰ τὸν θανατώσωσιν, ἀλλ' ἀπὸ τότε ἀκόμη ἔδειξεν ὁ παῖς τὸν ἔμφυτον ἡρωϊσμόν του καταπνίξας καὶ τοὺς δύω.

Αὐξηθεὶς δὲ ὁ Ἡρακλῆς ἐνησχολεῖτο ἀσμενέστατα εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὸν πόλεμον. Ἐφόνευσε πολλὰ ἄγρια θηρία, τὰ ὁποῖα ἔβλαπταν τοὺς ὁδοιπόρους, καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Θηβαίους ἀπὸ φόρον, τὸν ὁποῖον ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ πληρόνουν εἴς τινα γειτονάτων τύραννον. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν τοῦ ἔδωκε γυναῖκα τὴν θυγατέρα του, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν ὀκτὼ τέκνα *). Ἀπὸ μανίαν κυριευθεὶς ἐξ ἐπιβουλῆς τῆς Ἥρας ἐσκότωσε καὶ μητέρα καὶ τέκνα, καὶ ἐρωτῶν τὸ μαντεῖον πῶς νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς θεοὺς, ἔλαβεν ἀπόκρισιν: ἐὰν ὑπάγῃ νὰ δουλεύσῃ δώδεκα ἔτη Εὐρυσθέα τὸν τῆς Τίρυνθος βασιλέα. Ἀλλ' ἡ βασιλεία τοῦ Εὐρυσθέως ἔπιπτε κυρίως εἰς τὸν Ἡρακλῆν, ἐὰν ὁ πατήρ του Ἀμφιτρύων δὲν ἐδιώκετο ἀπὸ τὸ βασίλειόν του διὰ ἀκούσιον τινὰ φόνον, καὶ δὲν ἠναγκάζετο νὰ καταφύγῃ εἰς Θήβας.

Ἐδῶ λοιπὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὸν μῦθον οἱ περίφημοι δώδεκα ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους, τοὺς ὁποίους ἠγωνίσθη κατὰ προσταγὴν τοῦ Εὐρυσθέως, καὶ οἱ

*) Τρεῖς υἱοὺς λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος (Βιβλ. Β'. 4), Θηρίμαχον, Κρεοντιάδην, Δηϊκόοντα. Κ.

ὁποῖοι ἱστορήθησαν διαφόρως καὶ ἐκοσμήθησαν διαφορώτερα ἀπὸ τοὺς ποιητάς. Ἐφόνευσεν ἕνα λέοντα μὲ τὸ ῥόπαλόν του εἰς τὸ ἄλσος τῆς Νεμέας ἐπάνω εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμόν. Ἔκοψεν εἰς τὸ ἕλος τῆς Λέρνης πλησίον τοῦ Ἄργους τῆς ὕδρας τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς (μιᾶς τούτων κοπτομένης ἐφύτρωναν εἰς τὸν τόπον της πάλιν ἑπτὰ νέαι, ἕως οὗ ὁ συναγωνιστής του Ἰόλαος ἐστοχάσθη νὰ καίῃ τὴν τομὴν πάσης μιᾶς μὲ πυρωμένον σίδηρον)· ἐπίασε ζωντανὸν ἕνα τεράστιον κάπρον εἰς τοὺς ἐν Ἀρκαδίᾳ λειμῶνας τοῦ Ἐρυμάνθου, καὶ δεμένον τὸν ἐσήκωσεν εἰς τοὺς ὤμους του, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸν βασιλέα· ἔφθασε τρέχων καὶ ἐπίασε μίαν περικαλλῆ ἔλαφον ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος Μαίναλον· ἐκαθάρισε τὴν Στυμφαλίδα λίμνην τῆς Ἀρκαδίας ἀπὸ πολλὰ ὄρνεα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο αὐτοῦ· ἐνίκησε τὰς Ἀμαζόνας (μυθώδη λαὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας συμπληρούμενον ἀπὸ πολεμικὰς γυναῖκας) λαβὼν ἆθλον τὸν ζωστῆρα τῆς βασιλίσσης των Ἱππολύτης· ἐκαθάρισε τὸν σταῦλον τοῦ Αὐγείου, βασιλέως τῆς Ἤλιδος, ὅπου ἦτο ἐκ τριάκοντα ἐτῶν σεσωρευμένη κόπρος τριῶν χιλιάδων βωδίων· καὶ ἄλλα ἡρωϊκὰ κατορθώματα *). Οἱ ποιηταὶ τὸν ἐκατέβασαν καὶ δύω φοραῖς εἰς τὸν Ἅδην, πρῶτον

*) Οἱ παραλειπόμενοι ἆθλοί του εἶναι οἱ ἑφεξῆς· ἔφερεν εἰς τὰς Μυκήνας τὰς ἵππους Διομήδους τοῦ βασιλέως Βιστόνων, ἔθνους Θρακίου καὶ μαχιμωτάτου· ἔφερεν ἐκ Κρήτης τὸν ταῦρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι διεπόρθμευσεν ὁ Ζεὺς τὴν Εὐρώπην. Ὑπῆγεν εἰς Ἐρύθειαν, νῆσον παρωκεανίδα, καὶ ἐπῆρε τὰς βοῦς τοῦ ἐκεῖ βασιλεύοντος Γηρυόνου, ἀφοῦ τὸν ἐφόνευσεν. Ἔφερεν εἰς τὸν Εὐρυσθέα τὰ χρυσᾶ μῆλα τὰ φυλαττόμενα ὑπὸ τῶν Ἑσπερίδων νυμφῶν, Αἴγλης, Ἐρυθείας καὶ Ἀρεθούσης. Ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ ᾅδου τὸν Κέρβερον. Μὲ τοὺς δώδεκα ἄθλους δὲν συναριθμεῖται ἡ εἰς ᾅδου κάθοδός του διὰ νὰ ἀναστήσῃ τὴν Ἄλκηστιν, οὐδὲ ἄλλα πολλὰ μεγαλουργήματά του. Ἴδε Ἀπολλοδ. Βιβλιοθ. Β΄., 5. Κ.

διὰ χάριν τοῦ φίλου του Ἀδμήτου *) καὶ δεύτερον διὰ προσταγῆς τοῦ Εὐρυσθέως νὰ τοῦ ἀναβιβάσῃ τὸν Κέρβερον, ἐκεῖνον τὸν περίφημον τρικέφαλον σκύλον, ὅστις κατὰ τοὺς ποιητικοὺς μύθους ἐφύλαττε τὴν εἴσοδον τοῦ ᾅδου.

Ὁ περὶ τοῦ θανάτου του μῦθος ἐπλάσθη ὁλοκλήρως μὲ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων. Παρατηρήσεις εἰς τὸν παράξενον δρόμον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ εἰς τὰς θαυμαστὰς μεταβολάς του ἐγέννησαν εἰς τοὺς ποιητὰς πρώϊμα τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἀδάμαστος ἀνάγκη φέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰς πράξεις καὶ τὰ παθήματά του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ ἀποφύγῃ μὲ ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῆς ἰδίας του θελήσεως. Εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην ὑπεδουλώθη καὶ ὁ Ἡρακλῆς. Ἐνυμφεύθη τὴν Δηϊάνειραν θυγατέρα τοῦ Οἰνέως βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν, καὶ τὴν ἐπῆρε μαζή του εἰς τὰς ἐκστρατείας του. Θέλων δὲ νὰ περάσῃ τὸν Εὔηνον ποταμὸν τῆς Αἰτωλίας, ἔστειλε ταύτην πρώτην εἰς τὸ πορθμεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκεῖ κένταυρός τις ὀνομαζόμενος Νέσσος. Ὁ ῥυπαρὸς οὗτος ἤθελεν εἰς τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ νὰ τὴν βιάσῃ· ἀλλ' ἰδὼν μακρόθεν ὁ Ἡρακλῆς, τὸν ἐφόνευσε μὲ φαρμακερὸν βέλος. Ἀποθνήσκων οὗτος ἄλειψε μὲ τὸ αἷμά του τὸν δερμάτινον χιτῶνά του, τὸν ἔδωκεν εἰς τὴν Δηϊάνειραν, καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀσφαλὲς φίλτρον νὰ κρατῇ πιστὸν τὸν ἄνδρα της, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ μὲ τὸ φαρμακωμένον αἷμά του. Ἀνάγκης τυχούσης ἐχρειάζετο

*) Οὗτος ἐβασίλευεν εἰς τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ Φεράς (νῦν δὲ Βελεστῖνον). Ἀῤῥωστήσας δὲ ἔλαβε χρησμόν, ὅτι ὑγιάζεται, ἐὰν τις ἀντ' αὐτοῦ στέρξῃ νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ πιστή του γυνὴ Ἄλκηστις ἐθυσιάσθη εἰς τὸν θάνατον. Καὶ ὁ μὲν Ἄδμητος ἐσώθη. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἐλεήσας τὴν γυναῖκα, κατέβη εἰς τὸν Ἅδην, καὶ διὰ τῆς Περσεφόνης ἀνεβίβασε τὴν Ἄλκηστιν εἰς τὴν ζωήν.

μόνον νὰ τρίψῃ μὲ τὸ αἷμα τοῦτο τὸν χιτῶνα τοῦ ἀνδρός της, καὶ εὐθὺς θέλει ἐπιστρέψειν εἰς τὴν ἀγάπην της.

Ὁ Ἡρακλῆς εὐθὺς ἔπειτα ὑπῆγεν εἰς τὴν Εὔβοιαν ὅπου τὸν ἤρεσε τόσον ἡ ὡραία Ἰόλη θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Εὐρύτου, ὥστε τὴν ἐζήτησε γυναῖκα του, καὶ ἐπειδὴ ὁ πατὴρ δὲν ἐσυγκατάνευσε, τοῦ ἐσκότωσεν ὁ Ἡρακλῆς τὸν υἱόν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ κακούργημα τοῦ ἔδωκαν πάλιν ποινὴν οἱ θεοί. Ἐχρεώστει νὰ πωληθῇ δοῦλος εἰς τὴν βασίλισσαν τῆς Λυδίας Ὀμφάλην, ἥτις διὰ καταισχύνην τὸν ἔνδυσε γυναικεῖα καὶ τὸν ἔβαλε νὰ κλώθῃ νῆμα μὲ τὴν ῥόκκαν. Ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὴν δουλείαν ταύτην, ἔλαβε βιαίως τὴν Ἰόλην, καὶ τὴν ἔστειλε δούλην εἰς τὴν γυναῖκά του. Μαθοῦσα δὲ ἡ Δηϊάνειρα, ὅτι ἡ αἰχμάλωτος αὕτη εἶναι ἀντίζηλός της, ἐνόμισεν ἁρμόδιον καιρὸν νὰ δοκιμάσῃ τὸ φίλτρον τοῦ Νέσσου.

Ἔστειλεν εἰς τὸν ἄνδρα της πολύτιμον χιτῶνα ἀφοῦ τὸν ἔχρισε κρυφίως μὲ τὸ αἷμα τοῦ κενταύρου. Τὸν ἐνεδύθη ὁ Ἡρακλῆς, ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας Κήναιον διὰ νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Δία πρὸς εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ἄδικον νίκην του. Ἀλλὰ φεῦ! ὁ χιτὼν ἐκολλήθη εἰς αὐτὸν μὲ καυστικοὺς πόνους· ὅλη ἡ ἰσχὺς τοῦ τρομεροῦ φαρμακίου διεπέρασε τὰ μέλη του· εἰς τὴν πρώτην του μανίαν ἐσύντριψεν εἰς μίαν πέτραν τὸν ἀθῶον ὑπηρέτην, ὅς τις τοῦ εἶχε φέρειν τὸν χιτῶνα. Ἔπειτα ἐπρόσταξε νὰ τὸν ὑπάγουν εἰς τὴν Τραχῖνα, καὶ νὰ τὸν καύσωσι ζωντανὸν ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τῆς Οἴτης. Ὁ υἱός του Ὕλλος ἐπροστάχθη νὰ τοῦ κάμῃ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν· ἀλλ᾽ αὐτὸς κατ᾽ οὐδένα τρόπον δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνάψῃ τὴν πυράν. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ πρεσβύτης Ποίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐχάρισεν ἀντὶ τούτου ὁ ἀποθνήσκων τὸ τόξον καὶ τὴν

φαρέτραν του. Ὅλος ὁ μῦθος τελειόνει μὲ τοῦτο, ὅτι ὁ ἥρως ἐκαθαρίσθη εἰς τὴν φωτίαν ἀπὸ πᾶν ἁμάρτημα, καὶ ἡμίθεος γενόμενος ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐξιλεωθεῖσαν Ἥραν ἔλαβε βραβεῖον τῶν σκληρῶν ἀγώνων του γυναῖκα τὴν αἰωνίως ἀκμάζουσαν θεὰν τῆς νεότητος Ἥβην.

Παρεκτὸς τῶν εἰρημένων πράξεων ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἡρακλῆν τόσαι ἄλλαι, ὥστ᾽ ἐφεξῆς ἐστοχάσθησαν οἱ ἀρχαιολόγοι, ὅτι ὑπῆρξαν πολλοὶ Ἡρακλεῖς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐπεσώρευσεν ἡ ποίησις εἰς ἕνα ἥρωα τοῦ ὀνόματος τούτου. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἵ τινες ἐπίστευαν ὅτι οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες ἄλλων ἐθνῶν ἦσαν πάντοτε ἰδικοί των, ἠνίττοντο πολλοὺς ξένους θεοὺς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡρακλέους, καὶ μάλιστα τὸν Τύριον Ἡρακλέα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν πολλὰ μὲν φαίνονται μυθώδη, ἔχουσι δὲ συμβολικὰς σημασίας καὶ ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι συνέχονται σφικτὰ μὲ τὰς μυθικὰς ἐννοίας καὶ μὲ τὴν εἰς τοὺς μύθος κεκαλυμμένην ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν ἐκείνων. Ἀπ᾽ ὅλας ταύτας τὰς προσθήκας καὶ συμμίξεις δὲν δύναται νὰ καθαρισθῇ ὁ Ἡρακλῆς τῶν Ἑλλήνων.

3. Θησεύς.

(κατὰ τὴν 13την ἑκατονταετ. πρ. Χρ.)

Ὁ μὲν Κέκροψ (σελ. 258) ὡδήγησε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς οἰκιακῆς κοινωνίας καὶ τῶν τεχνῶν· ὁ δὲ Θησεὺς τιμᾶται δικαίως ὑπ᾽ αὐτῶν ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς των ἀξιολογότητος. Ἦτο, ὡς λέγεται, υἱὸς Αἰγέως βασιλέως τῆς Ἀττικῆς. Ἄτεκνος ὢν οὗτος ἠρώτησε τὸ

μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τούτου, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Τροιζῆνα πρὸς τὸν περίφημον διὰ τὴν σοφίαν του Πελοπίδην Πιτθέα, διὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τὸν χρησμὸν, τὸν ὁποῖον ἔλαβεν. Ἐκεῖ ἐγέννησε μυστικῶς υἱὸν μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Πιτθέως. Ἐπιστέφων δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου, καὶ ἀφίνων εἰς Τροιζῆνα τὴν ἔγκυον, τὴν ἔφερεν εἰς ἀπόμερον τινὰ τόπον, ἔκρυψεν ἐκεῖ ὑποκάτω μεγάλης τινὸς πέτρας τὰ σανδάλια καὶ τὸ ξίφος του, καὶ τῆς εἶπεν: Ὅταν ἀνδρειωθῇ ὁ υἱὸς, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ τέξῃ, νὰ τοῦ τὸν στείλῃ κρυφίως μὲ τὸ ξίφος τοῖτο καὶ μὲ τὰ σανδάλια ταῦτα, καὶ οὕτω θέλει γνωρίσειν τὸν υἱόν του.

Ὁ Θησεὺς (οὕτως ὠνομάσθη ὁ υἱὸς, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Πιτθέως), αὐξάνων εἰς ἡλικίαν ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ διὰ τὸν νοῦν του. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἡλικίαν, τὸν ἐδιηγήθη ἡ μήτηρ του ποῖος εἶναι ὁ πατήρ του ὁ ἀληθινὸς, ὁ μέχρι τοῦδε ἀγνορύμενος, καὶ τὸν ἐπρόσταξε μὲ τὰ προσδιωρισμένα σημεῖα, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐκκυλίσας τὴν πέτραν ἔλαβε, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὸν δρόμον του, ὅς τις ἦτο γεμάτος ἀπὸ λῃστὰς, εὕρηκεν ὁ Θησεὺς καιρὸν νὰ γείνῃ ὀνομαστὸς μὲ ἡρωϊκὰς πράξεις. Ἐφόνευσε πολλοὺς ἐκ τῶν κακούργων ἐκείνων *) ἢ τοὺς ἐκαταδίκασεν εἰς τὰ αὐτὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα ἔκαμναν εἰς πολλοὺς ἀθώους ὁδοιπόρους.

*) Ὁ πρῶτος, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν, ἦτο ὁ Κορυνήτης Περιφήτης εἰς τὴν Ἀργολίδα· δεύτερος ὁ Πιτυοκάμπτης Σίννις εἰς τὸν ἰσθμὸν, ὅς τις ἐλύγιζε δύω κορυφὰς πιτύων, καὶ εἰς πᾶσαν μίαν ἔδενεν ἕνα πόδα παντὸς ὁδοιπόρου, αἱ ὁποῖαι ἀνατρέχουσαι τὸν ἔσχιζαν εἰς δύω. Τρίτος ὁ Σκίρων, ὅς τις ἐκρήμνιζεν ἀπὸ βράχου εἰς τὴν θάλασσαν πλησίον Μεγάρων τοὺς διαβάτας. Τέταρτος εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ὁ Δαμάστης, ἢ Προκρούστης ὀνομαζόμενος, ὅς τις μικροσώμους ὁδοιπόρους ἔβαλλεν εἰς μεγάλην κλίνην καὶ διὰ μηχανῆς τοὺς ἐτέντονε· μεγαλοσώμους δὲ εἰς μικρὰν, καὶ ἀπέκοπτε τὰ ἐξέχοντα μέρη τῶν ποδῶν των.

Διὰ τὰς πράξεις του ταύτας τὸν ὑπεδέχθη μὲ πλειοτέραν χαρὰν ὁ πατήρ του, καὶ τὸν ἐκήρυξε διάδοχόν του. Οἱ υἱοὶ ὅμως τοῦ θείου του Πάλλαντος, οἵτινες ἤλπιζαν τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας διὰ τὴν ἀτεκνίαν τοῦ Αἰγέως, ἐλυπήθησαν ὄχι ὀλίγον διὰ τὸν ἐρχομὸν τούτου τοῦ ξένου. Ἐδοκίμασαν εὐθὺς νὰ τὸν θανατώσωσι βιαίως, ἀλλ' ὁ Θησεὺς τοὺς ἐπρόλαβε καὶ τοὺς ἠφάνισε. Πάραυτα δὲ εὕρηκεν εὐκαιρίαν διπλῆν νὰ φανῇ ἄξιος τῆς νέας πατρίδος του.

Ἄγριος ταῦρος εἶχεν ἐκβῆν πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τοῦ Μαραθῶνος. Ὁ Θησεὺς ἐπίασε τὸ θηρίον εἰς τὴν παγίδα, καὶ τὸ ἔδειξεν ἁλυσιδωμένον εἰς τὸν λαὸν, ὅς τις ἐξεπλάγη τόσον διὰ τὴν νίκην του, ὅσον ἐτρόμαξε διὰ τὸν ἀγῶνα του. Ἀλλ' ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ λαοῦ του ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Κρητῶν ἦτο ἀκόμη ἀξιολογώτερον ἀνδραγάθημα.

Οἱ Κρῆτες, μέρος μὲν Δωριεῖς μέρος δὲ ἐξ ἄλλων φυλῶν, ἐθαλασσοκράτουν διὰ τῶν καραβίων των εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, κυβερνώμενοι ἀπὸ τὸν ἐν Κνωσσῷ βασιλεύοντα Μίνω. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του, τὸν ὁποῖον εἶχε φονεύσειν ὁ τῆς Ἀττικῆς βασιλεὺς Αἰγεὺς, τὸν ἠνάγκασε διὰ θαλάσσης εἰς τὸ νὰ τοῦ πληρόνῃ ἐτήσιον φόρον, καὶ νὰ τοῦ στέλλῃ κατ' ἔτος δούλους δεκατέσσαρας νέους καὶ νεάνιδας. Ἐκεῖ, λέγουσιν, ἐνεκλείοντο εἰς ἕνα λαβύρινθον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς ἑλικοειδεῖς δρόμους δὲν ἠδύναντο ποτὲ νὰ ἐκβῶσιν, καὶ ἐκεῖ τελευταῖον ἐτρώγοντο ἀπὸ τὸν Μινώταυρον, τέρας τι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἥμισυ μὲν ἄνθρωπος, ἥμισυ δὲ ταῦρος.

Ὁ καιρὸς τῆς πληρωμῆς τοῦ ἀποτροπαίου τούτου φόρου ἐπλησίαζε τώρα τρίτην φοράν. Πατέρες καὶ μητέρες ἐθρήνουν. νέοι καὶ νεάνιδες ἐσυναθροίζοντο ὀλολύζοντες, καὶ τὰ θύματα ἐλαμβάνοντο ἐξ

αὐτῶν μὲ κλήρους. Τότε ἐκβῆκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπρόσφερε θεληματικὸς τὸν ἑαυτόν του ἓν ἀπὸ τὰ δεκατέσσαρα θύματα μὲ ἐλπίδα νὰ ἐλευθερώσῃ μίαν φορὰν διὰ πάντα τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν ἀπάνθρωπον τοῦτον φόρον. Διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε τὸν ναύκληρον νὰ λάβῃ μαζή του ἓν λευκὸν πανίον, διὰ νὰ τὸ στήσῃ εἰς τὸ πλοῖον ὅταν ἐπιστρέφῃ, σημεῖον τῆς τελείας σωτηρίας των· ἐξ ἐναντίας δὲ, νὰ μεταχειρισθῇ μαῦρον διὰ νὰ σημάνῃ μὲ τοῦτο τὸ θλιβερὸν πένθος.

Ὁ Θησεὺς ὑπῆγεν εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐκεῖ, διηγεῖται ἡ ποίησις, τοῦ ἔδωκεν ἡ Ἀριάδνη θυγάτηρ τοῦ βασιλέως, τῆς ὁποίας ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην, μίτον τινὰ (κλωστὴν), διὰ νὰ τὸν ὁδηγῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸν λαβύρινθον. Μὲ τὸν μίτον τοῦτον τῆς Ἀριάδνης ὁδηγούμενος ἐπεριπάτησε θαῤῥαλέως τοὺς ἑλικοειδεῖς δρόμους τοῦ λαβυρίνθου, ἐφόνευσε τὸ τέρας, καὶ πάλιν ἐκβῆκεν εὐτυχῶς ἔξω. Καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον καὶ ἂν ἐπέτυχεν ὁ Θησεὺς τὸν σκοπόν του, ἀρκεῖ, ὅτι ἔπαυσεν ἔκτοτε ὁ φόρος. Ὁ Θησεὺς ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του ἐδιώρισε νὰ γίνεται εἰς τὴν νῆσον Δῆλον χορὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμιμοῦντο τοὺς ἕλικας τοῦ λαβυρίνθου.

Πλησιάζων δὲ μὲ τὸ πλοῖον του εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐλησμόνησε καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ναύκληρος νά ἐξαπλώσωσι τὸ λευκὸν πανίον. Αἰγεὺς ὁ πατήρ του, ὅστις μὲ ἀνήσυχον περιέργειαν ἐπρόσμενε τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ του, ἰδὼν μακρόθεν τὰ ἀναπεπταμένον μαῦρον πανίον ἐῤῥίφθη ἀπηλπισμένος εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἔστεκε καὶ ἐπρόσμενε τὸ πλοῖον. Οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται, οἵτινες εἶχαν αἰσθανθῆν τὴν αὐτὴν λύπην ἐκ τῆς θέας τοῦ πλοίου, μετέβαλαν εὐθὺς τὸν φόβον των εἰς χαρὰν ὅταν ἴδαν τὸν Θησέα. Τὸν ἐδέχθησαν ὅλοι μὲ χαρμοσύνους ἀλαλαγμοὺς, καὶ διὰ τὴν εὐεργεσίαν ταύτην τὸν ἐκήρυξαν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ὁ Θησεὺς ἐβουλεύθη μεγαλήτερα καλὰ, κινηθεὶς ἴσως ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ διὰ τὴν νομοθεσίαν του πολὺ πρώϊμα φημισθέντος βασιλείου τῆς Κρήτης.

Διότι ὁ μὲν Κέκροψ εἶχε διαιρέσειν ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀττικῆς εἰς δώδεκα διαφόρους μικρὰς κώμας, ὀνομαζομένας δήμους, οἵτινες κατ' ὀλίγον ἔγειναν ἀνεξάρτητα καὶ αὐθύπαρκτα ὅλα, μαχόμενα πολλάκις πρὸς ἄλληλα. καὶ δὲν ἔδιδαν σχεδὸν κἀμμίαν τιμὴν εἰς τὴν καθολικὴν κεφαλὴν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Θησεὺς, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦτο, ἐπρόβαλε νὰ καταργήσωσιν ὅλας τὰς εἰς τοὺς δήμους εὑρισκομένας ἀρχὰς καὶ τοὺς κριτὰς, καὶ νὰ καταστήσωσιν ἓν κοινὸν δικαστήριον καὶ μίαν κοινὴν πάντων βουλὴν εἰς τὴν μητρόπολιν, ἥτις μετέπειτα ὠνομάσθη Ἀθῆναι. Διὰ νὰ κινήσῃ τοὺς πρώτους καὶ δυνατοὺς, οἵτινες ἕως τώρα ἦσαν ἄρχοντες τῶν δήμων, εἰς τὸ ἀηδὲς τοῦτο βῆμα, τοὺς ἔδειξεν ὅτι θέλουν μετέχειν ἀπ' ὅλας τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου τούτου μεγαλητέρου κοινοῦ, ἐνῷ αὐτὸς δὲν ἐκράτησεν ἀπὸ τὴν βασιλικήν του ἀξίαν τίποτε ἄλλο εἰμὴ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐφορίαν τῶν νόμων.

Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπείσθησαν ὅλοι καὶ ἔκαμαν τὴν ἕνωσιν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὁποίας ἑώρταζαν ἐτησίως οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἑορτὴν τὰ μετοίκια ἢ συνοίκια. Μνημόσυνον δὲ ταύτης τὴν ἑνώσεως ἔγεινε καὶ ἡ εἰς τιμὴν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς κατ' ἔτος λαμπρότατα τελουμένη ἑορτὴ, ἥτις ὠνομάζετο ἕως τώρα Ἀθήναια, καὶ ὁ Θησεὺς τὴν ἐμετωνόμασε Παναθήναια.

Διὰ νὰ καταστήσῃ στερεωτέρας σχέσεις μεταξὺ τῶν κατοίκων, ἐδιαίρεσεν ὁ Θησεὺς ὅλον τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν εἰς τρεῖς γενικὰς μερίδας, εἰς Εὐπατρίδας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδοντο αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ,

ἡ γνῶσις τῶν νόμων, καὶ ἡ ἐφορία τῆς θρησκείας, εἰς Γεωμόρους (γεωργοὺς), καὶ εἰς Δημιουργοὺς (χειροτέχνας)· αἱ δύω τελευταῖαι μερίδες καθ' ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν ἴσαι μὲ τὴν πρώτην, ἐνῷ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Πλουτάρχου, ἡ μὲν πρώτη εἶχε τὴν τιμὴν, ἡ δὲ δευτέρα τὸ ὄφελος, ἡ δὲ τρίτη τὸ πλῆθος *).

Ἀλλ' ὅμως τοιοῦτον μέγα ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ χωρὶς πολλὰς ταραχὰς, αἱ ὁποῖαι διευθύνοντο ἐναντίον τοῦ Θησέως. Οἱ πρῶτοι καὶ πλούσιοι ἠγωνίζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς παλαιάς των σχέσεις· καὶ ὁ Μενεσθεὺς, εἷς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς, ἐνῷ ὁ Θησεὺς ἔλειπεν εἰς πολέμους, διήγειρε τὸν δῆμον κατὰ τοῦ ἥρωος, καὶ τοὺς ἔσυρεν εἰς ἀγάπην ἰδικήν του. Ἐπιστρέψας δὲ ὁ Θησεὺς καὶ ἰδὼν ἀποστατήσαντα τὸν δῆμον ἀπὸ τὴν προσταγήν του, ἐκαταράσθη τὰς Ἀθήνας καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν νῆσον Σκῦρον, ὅπου εἶχε πατρικά του κτήματα, πρὸς τὸν βασιλέα Λυκομήδην, μὲ τὸν ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις.

Ἀλλ' ὁ Λυκομήδης ἢ ἐνόμισε τὸν Θησέα ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἐξουσίαν του διὰ τὰ ἐκεῖ κτήματά του, ἢ ἦτο μυστικὰ ἡνωμένος μὲ τὸν Μενεσθέα καὶ τοὺς ὀπαδούς του· ὅπως ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἔφερε τὸν Θησέα εἰς ὑψηλὸν βράχον διὰ νὰ τὸν δείξῃ τάχα τὰς χώρας, καὶ ἐκεῖθεν τὸν ἐκρήμνισεν ἐπιβουλευτικῶς κάτω.

*) „Ὥσπερ εἰς ἴσον κατέστησε (τοὺς πολίτας), δόξῃ μὲν Εὐπατριδῶν, χρείᾳ δὲ Γεωμόρων, πλήθει δὲ Δημιουργῶν ὑπερέχειν δοκούντων.“ Πλούτ. Θησ. κε'. Λέγεται δὲ καὶ ἄλλη παμπάλαιος τῶν Ἀθηναίων διαίρεσις εἰς τέσσαρας φυλὰς, γενομένη ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἴωνος, δηλαδὴ εἰς Ὁπλίτας (εὐγενεῖς πολεμιστὰς), Τελέοντας (ὑποτελεῖς γεωργούς), Ἐργοδαεῖς (χειροτέχνας). καὶ Αἰγικορεῖς (βοσκούς). Αἱ τάξεις αὗται φαίνονται ὅμοιαι μὲ τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν συνήθη γένη, ἐκτὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ δὲν ἐπεδέχετο αὐστηρὰ ὅρια εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην. Ἡ σχέσις ταύτης τῆς διαιρέσεως πρὸς τὴν λεγομένην τοῦ Θησέως δὲν διορίζεται ἀκριβῶς· Ἴσως τότε συνῆλθαν εἰς ἓν οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ποιμένες. Κ.

Ἐβασίλευσε λοιπὸν εἰς Ἀθήνας ὁ Μενεσθεύς· ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευτὴν τούτου ἀνέλαβαν οἱ υἱοὶ τοῦ Θησέως τὰ πατρικά των δίκαια. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ὕστερον τὴν εἰς τὸν Θησέα πρέπουσαν τιμὴν, ἐνῷ τὸν ἐσυναρίθμησαν μὲ τοὺς ἐγχωρίους ἥρωας, τὸν ἐτίμησαν μὲ ναὸν καὶ βωμοὺς, καὶ ἔφεραν εἰς Ἀθήνας τὰ ὀστᾶ του, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν ἔπειτα.

4. Οἱ Θηβαϊκοὶ πόλεμοι.

Ἐνῷ ὁ Θησεὺς διέτασσε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, αἱ γειτονεύουσαι Θῆβαι ἦσαν σκηνὴ ταραχῶν ὀλεθρίων. Ἐβασίλευεν αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Οἰδίπους, τοῦ ὁποίου αἱ δυστυχίαι ἐχρημάτισαν ἐξαίρετος ὕλη τῶν Ἑλληνικῶν τραγῳδιῶν. Οἱ γονεῖς του Λάϊος καὶ Ἰοκάστη — οὕτω διηγοῦται κατὰ παράδοσιν οἱ ποιηταὶ — εἶχαν ἐκθέσειν τὸν Οἰδίποδα εὐθὺς ἀποῦ ἐγεννήθη, ἐπειδὴ τοὺς προεῖπε χρησμός τις, ὅτι ὁ υἱὸς οὗτος ἔμελλε ποτὲ νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα του. Ἀλλ' ἐνῷ ἀπεμάκρυναν τὴν δυστυχίαν διὰ τῶν μέσων τούτων, τὴν εἵλκυσαν ἐπάνω των. Ὁ Οἰδίπους εὑρεθεὶς ἀπὸ ποιμένα τινὰ καὶ ἀνατραφεὶς εἰς Κόρινθον, ὅταν ἐγνώρισε τὸν κόσμον, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον περὶ τῆς γεννήσεώς του, καὶ τοῦτο τὸν ἀπηγόρευσε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔμελλε νὰ φονεύσῃ μὲν τὸν πατέρα του, νὰ νυμφευθῇ δὲ τὴν μητέρα του. Ἔφυγε λοιπὸν ὁ Οἰδίπους ἀπὸ τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ἀληθινὴν πατρίδα του, καὶ εἰς τὴν τῶν Θηβῶν ἐπικράτειαν συνήντησεν ἕνα πρεσβύτην, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιάσθη εἰς λογομαχίαν. Ὁ Οἰδίπους ἐσκότωσε τὸν πρεσβύτην· ἦτο οὗτος Λάϊος — ὁ πατήρ του. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐστενοχώρει καὶ ἐκακοποίει

τοὺς Θηβαίους πτερωτόν τι τέρας μὲ λέοντος σχῆμα, καὶ πρόσωπον παρθένου, ὀνομαζόμενον Σφίγξ. Καθημένη αὕτη ἐπάνω εἰς βράχον ἐπρόβαλλεν εἰς τοὺς διαβάτας αἰνίγματα· ὅς τις δὲν τὰ ἔλυε, τὸν ἐκρήμνιζεν ἐκεῖθεν καὶ τὸν ἐσκότονε. Τότε ὑπεσχέθησαν οἱ Θηβαῖοι εἰς τὸν ὅς τις λύσῃ τὸ αἴνιγμα, τὴν χηρεύουσαν βασίλισσαν καὶ ἐν ταὐτῷ τὴν χηρεύουσαν βασιλείαν. Ὁ Οἰδίπους ἔλυσε τὸ αἴνιγμα, καὶ ἡ Σφὶγξ ἐκρημνίσθη αὐτὴ κάτω καὶ ἠφανίσθη. Ἀλλ' ἐπληρώθη ὁ τρομερὸς χρησμός. Ὁ Οἰδίπους ἔλαβε γυναῖκα Ἰοκάστην — τὴν μητέρα του. Μετά τινα χρόνον ἐπέπεσε λοιμώδης νόσος εἰς τὴν χώραν· ἠρωτήθη τὸ μαντεῖον· καὶ ὁ Οἰδίπους ἔμαθε τὴν γέννησίν του, καὶ τὰ ἀκούσια κακουργήματά του. Πλήρης ἀπελπισίας ἐξώρυξε τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς, καὶ περιεπλανᾶτο πανταχοῦ ὡς ψωμοζήτης, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν θυγατέρα του Ἀντιγόνην ἕως τέλους τῆς ζωῆς του. Ἡ Ἰοκάστη ἐκρεμάσθη μόνη της ἀπὸ τὴν στέγην τοῦ οἴκου της.

Ὁ Οἰδίπους ἀφῆκε δύω υἱοὺς Ἐτεοκλῆν καὶ Πολυνείκην, οἵ τινες ἐσυμβιβάσθησαν νὰ διοικῇ καθεὶς ἓν ἔτος ἀμοιβαίως τὴν βασιλείαν. Πρῶτος ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Ἐτεοκλῆς, καὶ εὐχαριστήθη τόσον καλὰ, ὥστε ὅταν ἐπληρώθη ὁ ἐνιαυτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ καταβῇ ἀπ' αὐτόν. Ὁ δὲ ἀπατημένος Πολυνείκης ὑπῆγεν πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Ἄδραστον, ὅς τις τοῦ ἔδωκεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα του, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη ἰσχυρὰν βοήθειαν.

Ἑπτὰ ἥρωες ἐστράτευσαν κατὰ τῆς στερεᾶ ὠχυρωμένης πόλεως τῶν Θηβῶν. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: Πολυνείκης, Ἄδραστος, Τυδεὺς, Ἀμφιάραος, Καπανεὺς, Ἱππομέδων καὶ Παρθενοπαῖος.

Ὁ Ἐτεοκλῆς ἐκλείσθη μαζὶ μὲ τοὺς ἰδικούς του εἰς τὰς Θήβας, καὶ ὅλοι οἱ πολιορκοῦντες αὐτὸν ἑπτὰ ἥρωες δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν ἐκδιώξωσιν

ἐκεῖθεν, ἐπειδὴ ἤξευραν μὲν νὰ μάχωνται εἰς ἀφράκτους χώρας, δὲν ἤξευραν δὲ νὰ κυριεύωσιν ὠχυρωμένα τείχη. Ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη ἀπέθαναν πολλοὶ καὶ γενναῖοι μαχηταὶ, καὶ αὐτὸς ὁ Καπανεὺς ἐκρημνίσθη ἀπὸ κλίμακα, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσειν εἰς τὸ τεῖχος, ἀπεφάσισεν ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης νὰ δώσωσι διὰ μονομαχίας τέλος εἰς τὴν διαφοράν των. Ἡμέρα καὶ τόπος ἐδιωρίσθησαν· οἱ λαοὶ ἐκάθηντο περίλυποι καὶ σιωπῶντες. Οἱ δύω ἡγεμόνες ἔπεσαν εἰς ἀλλήλους, διετρύπησαν ἀλλήλους καὶ ἐξεψύχησαν καὶ οἱ δύω. Ἔκαυσαν καὶ τοὺς δύω νεκροὺς, κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, εἰς τὴν αὐτὴν πυρὰν, καὶ διὰ νὰ παραστήσωσι τὸ ἀπεριόριστον μῖσος τῶν ἀδελφῶν μὲ τρομερὰν εἰκόνα, διηγοῦνται ὅτι αἱ φλόγες ἐδιαιρέθησαν εἰς δύω διὰ νὰ μὴ ἀναμιχθῶσι μηδὲ αἱ στάκται τῶν δύω ἀδελφῶν.

Ὁ θεῖος τῶν δύω ἀδελφῶν Κρέων ἐδιεδέχθη τὸν κατὰ τῶν πολιορκητῶν πόλεμον. Εὐθὺς μὲ τὴν πρώτην θανατηφόρον ἔξοδον, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν, ἔπεσαν ὅλοι σχεδὸν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἄργους, καὶ ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ κατὰ τῶν Θηβῶν ἔμεινε ζωντανὸς μόνος ὁ Ἄδραστος, ὅς τις ἔφυγε μὲ τόσην σπουδὴν καὶ ταχύτητα, ὥστε μηδὲ τοὺς πεσόντας ἠμπόρεσε νὰ καύσῃ καὶ νὰ τοὺς προσφέρῃ τὰ νομιζόμενα.

Οἱ Θηβαῖοι ἐκαυχῶντο διὰ τὴν νίκην, ἐπειδὴ ἔπεσαν οἱ ἑπτὰ ἐχθροί των. Ἀλλ' οὗτοι ἀφῆκαν υἱοὺς ἀξίους νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς πατέρας των. Δέκα ἔτη ὕστερον ὥρμησαν οὗτοι μὲ πολυάριθμον στράτευμα εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν ἐχθρῶν των. Ἐνίκησαν τοὺς Θηβαίους, καὶ ἐγύμνωσαν τὰς Θήβας. Θήρσανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Πολυνείκους ἀνέβη τὸν θρόνον τῶν Θηβῶν· ἀλλὰ πάντοτε κατέτρεχαν

δυστυχίαι τὸ βασίλειον ἐν ὅσῳ ἐκυβέρνα ἡ γενεὰ τοῦ Οἰδίποδος.

---

5. Οἱ Ἀργοναῦται.

Ἐνῷ ἐγίνοντο αἱ κινήσεις αὗται εἰς τὰ ἔσω μερικῶν πολιτειῶν, ἐφάνησαν ἄλλαι, αἵτινες ἦσαν τρόπον τινὰ προαγῶνες ἐκείνης τῆς κοινῆς, ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους προελθούσης φορᾶς καὶ διευθύνσεως κατὰ τῆς Ἀσίας. Ἐδῶ ἀνήκει ἡ περίφημος τῶν Ἀργοναυτῶν ἐκστρατεία, τῆς ὁποίας ἡ μὲν οὐσία εἶναι ἱστορικὴ καὶ ἀληθινή, τὰ δὲ συμβεβηκότα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε ἀναφερθέντα, ἐμεταμόρφωσαν οἱ ποιηταὶ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των.

Φρίξος, ὁ υἱὸς τοῦ τοῦ Ὀρχομενοῦ βασιλέως Ἀθάμαντος, κατατρεχόμενος ἕως θανάτου ἀπὸ κακήν του μητρυιὰν τὴν Ἰνώ, παρέλαβε τὴν ἀδελφήν του. Ἕλλην καὶ ἔφευγεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν. Ἡ μήτηρ του Νεφέλη, μία ἐκ τῶν πολλῶν θεῶν, διὰ νὰ τοῦ εὐκολύνῃ τὴν ἀναχώρησιν, τοῦ ἔδωκε κριὸν χρυσόμαλλον. Τοῦτον ἀναβάντες οἱ δύω ἀδελφοὶ ἐφέροντο ἐναέριοι ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ὅταν δὲ ἔφθασαν εἰς τὴν μεταξὺ Σιγείου καὶ Χερσονήσου θάλασσαν, ὠλίσθησεν ἡ Ἕλλη εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀπ' αὐτῆς ὠνομάσθη τὸ πέλαγος Ἑλλήσποντος, ἤγουν θάλασσα τῆς Ἕλλης. Ὁ δὲ Φρίξος ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς τὴν Κολχίδα τὴν τώρα ὀνομαζομένην Μιγγρελίαν, καὶ ἐθυσίασε τὸ χρυσόμελλον κριάριον εἰς Δία τὸν Φύξιον, καὶ ἐχάρισε τὸ δέρας του (ἤγουν τὸ δέρμα) εἰς τὸν τότε βασιλέα τῶν Κόλχων Αἰήτην, δι' ἀπανθρωπίαν διαβόητον, ὅς τις προσηλώσας αὐτὸ εἰς δένδρον

τοῦ ἄλσους τοῦ Ἄρεως, ἔβαλε φύλακα αὐτοῦ ἕνα πυρίπνουν δράκοντα.

Τοῦτον τὸν θησαυρὸν ἐπεθύμουν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν πατρίδα των· ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ ἀναλάβῃ τοιοῦτον μέγαν κίνδυνον, νὰ πλεύσῃ θάλασσαν τρομερὰν καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ ἁρπάσῃ τὸ χρυσοῦν δέρας. Πελίας τελευταῖον, βασιλεὺς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Ἰωλκοῦ, εἶχεν ἀνεψιὸν ἀνδρεῖον καὶ τολμηρὸν τὸν Ἰάσονα. Χρησμὸς θεοῦ τὸν ἀνέδειξεν ὕποπτον εἰς τὸν θεῖον, ὅτι ἔμελλε ποτὲ νὰ τοῦ ἁρπάσῃ τὸ σκῆπτρον. Διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, τὸν ἐπρόσταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τοὺς Κόλχους καὶ νὰ τοῦ φέρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Ὁ Ἰάσων, καταγόμενος ἀπὸ ἀδελφὸν τοῦ Ἀθάμαντος *) καὶ ἐπομένως συγγενὴς ὢν τοῦ Φρίξου, καὶ ἐπιθυμῶν τὴν ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων δόξαν, ἔγεινεν ἡγεμὼν τῆς ἐκστρατείας, καὶ ἐδιώρισε νὰ τοῦ κτίσωσι καράβιον μέγα, ὁποῖον δὲν εἶχε φανῆν ἕως τότε, μὲ τὴν ἐπιστασίαν ἀρχιτέκτονός τινος ὅς τις ὠνομάζετο Ἄργος, ἐκ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη καὶ τὸ καράβιον Ἀργώ. Ὅταν διεδόθη ὁ λόγος τοῦ πλοὸς τούτου, ἀνηκούστου ἕως τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσυνάχθησαν διὰ νὰ συμπλεύσωσι πολλοὶ ἀξιόλογοι νεανίαι καὶ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων οἱ περίφημοι δίδυμοι ἀδελφοὶ Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης οἱ Λακεδαιμόνιοι, Τελαμὼν ὁ βασιλεὺς

---

*) Πρὸς ἐξήγησιν τῆς τοῦ Ἰάσονος μὲ τὸν Πελίαν καὶ Ἀθάμαντα συγγενείας παραθέτω διὰ τοὺς πρωτοπείρους τὰ ἐφεξῆς. Αἰόλου τοῦ βασιλέως τῶν περὶ τὴν Θεσσαλίαν τόπων γίνονται παῖδες ἑπτά, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς εἶναι Κρηθεύς, Ἀθάμας καὶ Σαλμωνεύς. Τοῦ Σαλμωνέως ἡ θυγάτηρ Τυρὼ ἐκ μὲν συνουσίας τοῦ Ποσειδῶνος ἐγέννησε τὸν Πελίαν, ἐκ δὲ γάμου τοῦ Κρηθέως τὸν Αἴσονα, τοῦ ὁποίου υἱὸς εἶναι ὁ Ἰάσων. Ὥστε ὁ Ἰάσων εἶναι ἀδελφιδοῦς τοῦ Πελίου. Ὁ Αἴσων δὲ καὶ ὁ Ἀθάμαντος υἱὸς Φρίξος εἶναι ἀνεψιοί, ἢ ὡς τοὺς λέγομεν τὴν σήμερον, ἐξάδελφοι, καὶ ὁ Ἰάσων εἶναι δευτεροβάθμιος ἀνεψιὸς τοῦ Φρίξου. Ἴδε Ἀπολλοδ. Βιβλ. Α'. κεφ. 7 — 8. Κ.

τῆς Σαλαμῖνος, ὁ ἀθάνατος ἀοιδὸς Ὀρφεὺς ὁ ἐκ τῆς Θράκης *) περὶ τοῦ ὁποίου διηγεῖται ἡ τὰ πάντα καλλύνουσα ποίησις, ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τῶν ᾀσμάτων του ἡμέρωσε θηρία, ἀνεχαίτιζε ποταμούς, ἐκίνει εἰς χορὸν δένδρα· ὁ Θησεύς, καὶ ὁ Ἡρακλῆς αὐτὸς, ὁ στέφανος τῶν ἡρώων ὅλων, ἠθέλησε νὰ γείνῃ τῆς ἐκστρατείας μέτοχος.

Οἱ Ἀργοναῦται (ἐκ τοῦ καραβίου των τὸ ὁποῖον ὡς εἴπαμεν ὠνομάσθη Ἀργὼ) ἔκαμαν πανία ἀπὸ τὸν τότε μὲν Ἰωλκὸν **), νῦν δὲ Γόλον ὀνομαζόμενον, λιμένα τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλίας, διευθύνθησαν πρῶτον εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον, διέτριψαν ἐκεῖ ἱκανὸν καιρὸν θέλοντες, καὶ ἔπειτα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, πορθμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομα ἡ τοῦ Φρίξου ἀδελφὴ Ἕλλη ὡς εἴπαμεν. Ἔφθασαν ἔπειτα εἰς πλατυτέραν θάλασσαν, ὀνομαζομένην Προποντίδα, καὶ πάλιν ἐσυνάντησαν ἄλλον πορθμὸν ὀνομαζόμενον Βόσπορον, καὶ δι' αὐτοῦ εἰσέπλευσαν εἰς τὴν μαύρην θάλασσαν. Εὕρηκαν ἐκεῖ τὸν Αἰήτην, ἄγριον βάρβαρον, ὅς τις τοὺς ἐπρόσταξεν ἐπικινδύνους ἀγῶνας, δηλαδὴ νὰ ζεύξωσι δύω πῦρ πνέοντας ταύρους, καὶ μ' αὐτοὺς νὰ ὀργώσωσιν ἕνα ἀγρὸν,

*) Ὁ ἀοιδὸς οὗτος λέγεται ὅτι διὰ τῆς ἐξαπλώσεως θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἐξευγένισε καὶ ἡμέρωσε τὰ ἤθη τῶν Ἑλλήνων. Ἔργον μέγα καὶ ἀξιέπαινον!

**) Εἰς τὸν Ἰωλκὸν ἐκατοίκει ἡ φυλὴ τῶν Μινυῶν· διὰ τοῦτο φέρουσιν οἱ Ἀργοναῦται καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο. Μία ἀπὸ τὰς ἐπισήμους καθέδρας τῶν Μινυῶν τούτων ἦτο ἡ Βοιωτικὴ πόλις Ὀρχομενὸς, ἐπίσημος κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Τὰ πλούτη ταύτης τῆς πόλεως ἦσαν τόσον περίφημα, ὥστε εἰς τὴν Ἰλιάδα παραβάλλονται μὲ τὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν Θηβῶν. Πραΐμος ἐμπορία τῶν Μινυῶν τούτων ἐσύναξε τὰ πλούτη ταῦτα. Καὶ ἐὰν, καθὼς θέλουσι τινὲς, ἀναμέσον τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπολάμπουσιν ἐμπορικὰ ἐγχειρήματα εἰς τοὺς μακρυνοὺς ἐκείνους τόπους, εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ περίστασις, ὅτι οἱ Ἀργοναῦται ἦσαν Μινύαι ἥρωες. Ἴδε Κ. Δ. Μύλλερον, Ὀρχομενὸς καὶ οἱ Μινύαι.

καὶ εἰς αὐτὸν νὰ σπείρωσι δρακόντων ὀδόντας, καὶ νὰ πολεμήσωσι μὲ τοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἐφύτρονα ἐξ αὐτῶν καθωπλισμένοι, καὶ τελευταῖον νὰ φονεύσωσι τὸν φύλακα τοῦ δέρατος δράκοντα. Ὅλα ταῦτα ἦσαν εὔκολα εἰς τὸν Ἰάσονα, ἐπειδὴ τὸν ἐβοήθει μὲ τὰς μαγικὰς τέχνας της Μήδεια ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. Τὸν ἐστερέονεν ἐναντίον πυρὸς καὶ προσβολῶν, τοῦ ἔδωκεν ἀποκοιμιστικὸν φάρμακον διὰ τὸν δράκοντα, καὶ ἕνα μαγικὸν λίθον, τὸν ὁποῖον ἔρριψε μεταξὺ τῶν φυτρωσάντων ἀνδρῶν, καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τοὺς παροργίσῃ κατ' ἀλλήλων καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ σπαράξωσιν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

Ὁ Ἰάσων ἀπὸ εὐγνωμοσύνην ἐνυμφεύθη μυστικῶς τὴν Μήδειαν, καὶ ἔφυγεν ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς τὴν αὐτὴν νύκτα μαζὴ μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ μὲ τὸ χρυσοῦν δέρας. Ὁ πατήρ της τοὺς ἐδίωκεν ὄπισθεν, καὶ ἡ Μήδεια ἰδοῦσα τὸ πλοῖον τοῦ πατρός της μακρόθεν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου, διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἑαυτόν της ἀπὸ τὴν ὀργήν του ἐπρόστρεξεν εἰς μέσον ἀπελπισίας. Ἐφόνευσε καὶ ἐκομματίασε τὸν μικρὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβειν μαζή της, ἔβαλε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας του εἰς ὑψηλόν τι ἀκρωτήριον, καὶ διέσπειρε τὰ ἄλλα του μέλη εἰς τὸν αἰγιαλόν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἰδὼν ὁ πατὴρ τὸ ἀξιοθρήνητον τοῦτο θέαμα, καὶ καταγινόμενος νὰ συνάξῃ τὰ μέλη τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου του ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς φυγάδας νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν Θρακικὸν Βόσπορον· καὶ οὕτως ἐκεῖνοι ὑπέστρεψαν εὐτυχῶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

6. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Ἀκόμη ἀξιολογώτερος παρὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν εἶναι ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡνώθησαν ὄχι ἥρωες τινὲς, ἀλλ' ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ὡς εἰς κοινόν τι ἐθνικὸν ἐπιχείρημα. Ἡ νέα αὕτη πολεμικὴ ἐκστρατεία προῆλθεν ἀπὸ πολυειδεῖς ἀδικίας, τὰς ὁποίας εἶχαν κάμειν οἱ Ἀσιανοὶ κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι κατὰ τῶν Ἀσιανῶν. Ἐπειδὴ τὸ μέγα τῶν Περσῶν βασίλειον, τὸ ὁποῖον ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀσίας ὅλης ἤρχισεν ὕστερα τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη· ἐπεῖχε τώρα τὸν τόπον του τὸ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον κείμενον Τρωϊκὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον, ἂν ὄχι τὴν κυριότητα, ἐξέτεινεν ὅμως τὰς συμμαχίας του ἕως τὴν Εὐρώπην. Ἀρχήτερα ἤδη ἐξ αἰτίας τῆς τῶν Ἀργοναυτῶν ἐκστρατείας εἶχαν ὑποφέρειν εὐτυχῆ τινὰ ἀγῶνα ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἄλλοι κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας ταύτης Λαομέδοντος. Τώρα ὅμως ὁ τοῦ τότε βασιλεύοντος Πριάμου υἱὸς Ἀλέξανδρος, ὁ συνήθως ὀνομαζόμενος Πάρις, ἁρπάσας γυναῖκα τινὰ, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν νέον τοῦτον πόλεμον. Ἐπέρασεν οὗτος εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλυσεν εἰς τὸν προειρημένον (σελ. 260) Πελοπίδην Μενέλαον, βασιλέα τῆς Σπάρτης, ἠξιώθη, κατὰ τὰ φιλοξενικὰ ἤθη τῶν καιρῶν ἐκείνων, ὑποδοχῆς ἀξιολόγου ὡς φίλος καὶ ξένος καὶ βασιλέως υἱός. Ἀλλ' ἀπέδωκε κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Τὸ κάλλος του ἔθελξε τὴν Ἑλένην, τὴν περίφημον γυναῖκα τοῦ ξενοδόχου του, καθὼς καὶ αὐτὸν τὸ ἐκείνης, καὶ τοὺς ἐκίνησαν εἰς ἀσυγχώρητον ἐπιθυμίαν, καὶ ὅταν ποτὲ ἔλειπεν ἀπὸ τὴν οἰκίαν ὁ Μενέλαος, ἐμβῆκε μαζή της εἰς τὸ καράβιον, ἔλαβε καὶ πολλὰ πολύτιμα πράγματα τῆς οἰκίας τοῦ Μενελάου, καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν

πατρίδα του. Ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐσηκώθη εἰς τοὺς πόδας, ὄχι μόνον διὰ τὸ κακούργημα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μὲ αὐτὸ ἡνωμένην ἐντροπήν· καὶ ἐπειδὴ ὁ Μενέλαος ὄχι μόνον αὐτὸς ἦτο ἐπίσημος βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀγαμέμνων, βασιλεὺς τοῦ Ἄργους, ἦτο ἀκόμη περικλεέστερος, ἐπέτυχε νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸ μέρος του πολλοὺς ἀνδρείους ἀρχηγοὺς, οἱ ὁποῖοι περιήρχοντο ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπροσκάλουν ὅλους τοὺς βασιλεῖς καὶ τὰ βασιλόπουλα εἰς κοινὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν. Ἐξαιρέτως δὲ ἐνησχολήθησαν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον Ὀδυσσεὺς βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης, νήσου κειμένης μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ τῆς νήσου Κεφαλληνίας· καὶ Διομήδης, Πελοποννήσιός τις ἡγεμών, περίφημοι, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τὴν φρόνησιν καὶ εὐγλωττίαν του, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τὴν ἀφοβίαν καὶ ῥωμαλαιότητά του. Τὸ πρᾶγμα ἐπροχώρησε τόσον εὐτυχῶς, ὥστε ἐσυνάχθη στρατὸς ἕως τότε μὴ φανεὶς ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅς τις ἐχρειάσθη χίλια διακόσια πλοῖα διὰ νὰ τὸν μεταφέρουν εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀπομακρυσμένων χωρῶν ἐγνωρίσθησαν ἐδῶ κατὰ πρῶτον, καὶ πόσον συνεισέφερεν ἡ γνωριμία αὕτη εἰς στερεωτέραν ἕνωσιν τοῦ ὅλου καὶ εἰς τὴν ὕστερον γενομένην ἐπιμιξίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους, δὲν λογαριάζεται εὔκολα. Δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι μόνον ὁ ζῆλος πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ Μενελάου τοὺς ἐκίνησεν εἰς τοιοῦτο μέγα ἐπιχείρημα· προσετέθη εἰς τοῦτον καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν λαφύρων, καὶ σιμὰ τούτων ἡ δόξα τῶν ἀνδραγαθημάτων.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Αὐλίδος ἐσυνάχθησαν τὰ πλοῖα καὶ οἱ ἄνδρες. Ἐπειδὴ ὁ Ἀγαμέμνων ἦτο πρωταίτιος τῆς ἐκστρατείας, καὶ ὁ ἰσχυρότατος ζηλωτὴς τοῦ ἐγχειρήματος, διὰ τοῦτο οἱ ἡγεμόνες τοῦ ἔδωκαν τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν πόλε-

μον, χωρὶς ὅμως ν' ἀφήσωσιν αὐτοὶ τὸ δίκαιόν των νὰ προστάζῃ καθεὶς τοὺς ἰδικούς του. Πρὸ παντὸς ἐγχειρήματος ἐσυμβουλεύοντο ὅλοι ὁμοῦ καθήμενοι κυκλοειδῶς ἐπὶ λίθων, καὶ ὅςτις ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ τὴν γνώμην του, ἐλάμβανε πάντοτε τὴν μακρὰν κυριαρχικὴν ῥάβδον, ὀνομαζομένην σκῆπτρον, ἀπὸ τὸν πάντοτε παρευρισκόμενον κήρυκα, καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ λόγου τὴν ἔδιδε πάλιν εἰς αὐτὸν ὀπίσω. Μέγα βάρος εἶχαν εἰς τὰς ὁμηγύρεις ταύτας αἱ γνῶμαι τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ τοῦ γηραιοῦ Νέστορος ἐκ Πύλου τῆς Μεσσηνίας· ἀλλ' εἰς τὰς μάχας ἔλαμπαν ὁ Διομήδης, ὁ ἐκ Κρήτης Ἰδομενεὺς, Αἴας καὶ Τεῦκρος, υἱοὶ τοῦ Σαλαμινίου Τελαμῶνος, Αἴας ἄλλος νεώτερος υἱὸς τοῦ Ὀϊλέως, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐκ Φθίας τῆς Θεσσαλίας περιφημότατος ἥρως Ἀχιλλεὺς, ὅςτις εἶχε λέοντος καρδίαν καὶ ἀνδρίαν καὶ τάχος. Ἦτο μαζή των καὶ ἕνας ἱερεὺς, ὅςτις ἐφρόντιζε τὰ χρειώδη τῶν θυσιῶν, ἠρώτα τοὺς θεοὺς, καὶ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῶν θυμάτων ἐκαταλάμβανε τὴν θέλησίν των.

Ἄνεμος ἐναντίος ἐμπόδισεν ἐν τοσούτῳ πολὺν καιρὸν τὸν ἀπόπλουν τοῦ στόλου. Ἐδείκνυε τοῦτο κάποιαν δυσμένειαν τῶν θεῶν· ὁ Κάλχας (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἱερεὺς) ἐχρεώστει νὰ ἐξετάσῃ τί ἠδύνατο νὰ ἐξιχεώσῃ τὴν ὀργήν των. Ἡ ἀπόκρισίς του ἦτο : ἡ θυσία τῆς Ἰφιγενείας, θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος. Μ' ὅλην τοῦ πατρὸς τὴν ἀντίστασιν, ἀνάγκη ἦτο νὰ γείνῃ ἡ παρὰ φύσιν πρᾶξις. Κατὰ μῦθον τινὰ, ἡ Ἄρτεμις ἐκάλυψε τὴν Ἰφιγένειαν μὲ σύννεφον, καὶ τὴν ἐπῆρεν εἰς τὴν Ταυρίδα, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔφερέν ἐκεῖ διὰ θυσίαν μίαν ἔλαφον. Ἔπνευσεν αἴσιος ἄνεμος, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος καὶ ἄραξεν εὐτυχῶς εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Τροίας.

Ἀλλ' ἐδῶ τὰ πράγματα δὲν ἐχώρουν τόσον

εὐτυχῶς ὅσον ἐφαντάζοντο οἱ Ἕλληνες. Ἡ πόλις ἦτο πολὺ στερεώτερα ὠχυρωμένη παρὰ αἱ Θῆβαι, καὶ παρεκτὸς τῶν τειχῶν ἐκυκλόνετο ἔξωθεν ἀπὸ χάρακας καὶ πύργους. Οἱ ἐχθροὶ ἦσαν σχεδὸν ἰσάριθμοι μὲ αὐτοὺς, διότι πολλοὶ Ἀσιανοὶ ἡγεμόνες ἀπὸ τὰ πέριξ μέρη εἶχαν ἐλθεῖν μὲ τὰ στρατεύματά των εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων, καὶ ὅλος ὁ στρατὸς ἔκαμεν ἀρχιστράτηγον τὸν ἀνδρεῖον Ἕκτορα, τὸν πρεσβύτατον υἱὸν τοῦ Πριάμου, ὅςτις ἡμιλλᾶτο μὲ πάντα Ἕλληνα κατὰ τὴν ῥώμην καὶ ἐπιτηδειότητα. Διὰ τοῦτο ἐβράδυνεν ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως ἀνελπίστως πολὺν καιρόν· οἱ ποιηταὶ λέγουσι δέκα ἐνιαυτούς.

Παρεκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων ἦτο μέγα ἐμπόδιον καὶ ἡ ἔλλειψις ὅλων τῶν πολεμικῶν ἐφοδίων. Ἐχρεώστουν οἱ Ἕλληνες νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα μέρος μὲν γεωργοῦντες τὴν Θρακικὴν χερσόννησον, μέρος δὲ διαρπάζοντες τὰ πέριξ χωρία. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Ἀχιλλεὺς μὲ τοὺς στρατιώτας του ἐπέπεσεν εἰς τὴν νῆσον Λέσβον, τὴν διήρπασε, καὶ ἠχμαλώτισε πολλοὺς νέους καὶ νεάνιδας, τοὺς ὁποίους ἐμοίρασεν ἔπειτα εἰς τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας. Ἄλλοτε διήρπασε τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Κιλικίας· καὶ ἐν γένει μόνος αὐτὸς ἐπόρθησε δώδεκα διὰ θαλάσσης καὶ ἕνδεκα κώμας διὰ ξηρᾶς.

Ἡ κατάστασις αὕτη σπανίως ἐσυνάθροιζεν εἰς ἓν ὅλους τοὺς Ἕλληνας· διὰ τοῦτο δὲν ἠδύναντο νὰ πολιορκήσωσιν ἰσχυρῶς τὴν πόλιν, ἐνῷ μάλιστα τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη κάμμία πολιορκητικὴ τέχνη. Ἐν γένει δὲ φαίνεται ἐδῶ ἡ πολεμικὴ τέχνη εἰς τὴν νηπιότητά της. Οἱ δύω ἐχθρικοὶ στρατοὶ δὲν ἠγωνίζοντο καθεὶς ὡς ὅλον τι μὲ ἕνα σκοπὸν καὶ μὲ ἓν σχέδιον· ἀλλὰ πᾶσα μάχη διελύετο εἰς πολλοὺς ἐν μέρει ἀγῶνας ἢ μονομαχίας. Οἱ προμαχόμενοι ἥρωες ἐμεταχειρίζοντο συχνάκις πολε-

μικὸν ἅρμα ἢ ἁμάξιον, τὸ ὁποῖον ἡνιόχει εἷς,
καὶ ἄλλος καταβαίνων ἀπ' αὐτοῦ ἔῤῥιπτε τὴν μα-
κρὰν λόγχην του. Ἀντὶ λόγχης ἢ δόρατος πολλά-
κις ἔῤῥιπταν μεγάλους λίθους.

Ἀλλ' ὅμως ὅσον πλέον ἦτο ἀπομακρυσμένη ἡ
τέχνη ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας των, τόσον πλέον ἐξετυ-
λίγετο ἡ ἐλευθερία εἰς αὐτοὺς, καὶ τὸ παιγνίδιον
τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ φρονημάτων. Τοιοῦ-
τος παριστάνεται ὁ πόλεμος οὗτος εἰς τὸ περίφη-
μον τοῦ Ὁμήρου ποίημα τὴν Ἰλιάδα. Ἐπειδὴ δὲ
τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα ἔγειναν ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ
τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἔργον ἐθνικὸν εἰς τοὺς Ἕλ-
ληνας, ὅπου ἐζήτησαν καὶ εὕρηκαν ὅλα τὰ ἴχνη
καὶ σπέρματα τῆς παιδείας των· διὰ τοῦτο πρὸς
χάριν τῶν μὴ γινωσκόντων τὴν Ὁμηρικὴν ποίησιν
καλὸν εἶναι νὰ παραστήσωμεν ἐδῶ σκηνάς τινας
ἀπὸ τὸν ποιητὴν διὰ νὰ ἴδωσι τὸ πνεῦμα τῶν χρό-
νων ἐκείνων.

7. Σκηναὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος.

Μίαν φορὰν, ἐνῷ ἀντιπαρετάχθησαν πρὸς ἀλ-
λήλους οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τρῶες, ἐκβαίνει ἔμ-
προσθεν τῶν δευτέρων ὁ ὡραῖος Ἀλέξανδρος ὑπε-
ρήφανα, περιβεβλημένος μὲν παρδαλῆν ἤγουν παρ-
δάλεως δέρμα, ἔχων δὲ περὶ τὸν ὦμον του τὸ τό-
ξον καὶ τὸ ξίφος περὶ τὴν ὀσφῦν, ἐνῷ εἰς τὴν
δεξιάν του χεῖρα ἐβάστασε καὶ ἔσειε δύω δόρατα.
Οὕτως ὡπλισμένος ἐπροκάλει ὅλους τοὺς ἀρίστους
Ἀχαιοὺς μὲ ὀνειδιστικοὺς λόγους εἰς μάχην. Ἀκού-
σας τοῦτο ὁ θανάσιμος ἐχθρός του Μενέλαος, ἐπή-
δησεν ἀπὸ τὸ ὄχημά του καταγῆς χαίρων καθὼς ὁ
λέων ὅταν πεινασμένος συναντήσῃ θηρίον διὰ τρο-
φήν του, καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ἀλλ'

ὡς τὸν ἴδεν ὁ εὔμορφος νεανίσκος, κατεπλάγη .καὶ
ὑπέστρεψε φεύγων μὲ τόσον φόβον, μὲ ὅσον φεύ-
γειτις τρομερὸν δράκοντα, διὰ νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὸν
κίνδυνον, καὶ ἐτρύπωσεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Τρώων.

Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἕκτωρ, ἤρ-
χισε νὰ τὸν κακολογῇ μὲ ὀνειδιστικὰ λόγια. „Κα-
κόπαρι (ἔκραξε πρὸς αὐτὸν), εὔμορφε, γυναιμα-
νὲς, ἐκμαυλιστά! Ἄμποτε νὰ μὴ ἐγεννᾶσο, ἢ νὰ
ἀπέθνησκες πρὶν νὰ ἀπατήσῃς τὴν γυναῖκα! Τοῦτο
ἐπρόκριννα, καὶ ἤθελεν εἶσθαι ὠφελιμώτερον παρὰ
νὰ εἶσαι τώρα ἐντροπὴ εἰς τὰ ὀμμάτια τῶν ἄλλων
Τρώων· βέβαια γελῶσιν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες
ἐνόμισαν ὅτι θέλεις πολεμήσειν μόνος, ἐπειδὴ ἔχεις
εὔμορφον πρόσωπον, ἀλλ' οὔτε ἀνδρίαν ἔχει ἡ καρ-
δία σου οὔτε ῥώμην τὸ σῶμα σου. Θαυμάζω πῶς
τοιοῦτος ὢν ἐτόλμησας ποτὲ νὰ πλεύσῃς εἰς ξένην
γῆν, καὶ ἀπὸ τοὺς κόλπους μαχητῶν ἀνδρῶν νὰ
ἁρπάσῃς καλὴν γυναῖκα, μεγάλην βλάβην καὶ λύ-
πην εἰς τὸν πατέρα σου καὶ εἰς ὅλους ἡμᾶς, καὶ
ἐντροπὴν εἰς τὸν ἑαυτόν σου. Δὲν ἠμπόρεις νὰ
προσμείνῃς τὸν Μενέλαον νὰ ἔλθῃ κατεπάνω σου;
ἤθελες καταλάβειν ποίου ἀνδρὸς γυναῖκα κρατεῖς·
τίποτε δὲν ἤθελε σὲ ὠφελήσειν ἡ κιθάρα του καὶ
ἡ εὐμορφία σου καὶ τὰ δῶρα τῆς Ἀφροδίτης.
Ἐὰν ἦσαν ὀλίγον τολμηροὶ οἱ Τρῶες, ἤθελαν σὲ
ἐνδύσειν τὸν λίθινον χιτῶνα δι' ὅσα τοὺς ἔκαμες
κακά!"

„Ἕκτορ, ἀπεκρίθη ὁ Πάρις, ἔχεις δίκαιον·
καὶ ἐγὼ ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου· ἀλλὰ δὲν
ἐξεύρω πῶς μὲ ἦλθεν ὅταν ἴδα τὸν Μανέλαον.
Τώρα ὅμως μετανοῶ, καὶ ἐπιθυμῶ, ἂν θέλῃς,
νὰ μονομαχήσω μὲ αὐτὸν ἔμπροσθεν ὅλου τοῦ λα-
οῦ, μὲ συνθήκην νὰ ἔχῃ ὁ νικητὴς τὴν Ἑλένην,
καὶ οὕτω νὰ λάβῃ τέλος ὁ πόλεμος."

„Τὸ θέλεις τοῦτο;" ἠρώτησεν ὁ Ἕκτωρ.

„Ναί! τώρα εὐθὺς ἀγαπῶ νὰ τὸ βάλω εἰς πρᾶξιν. Ἐμπόδισε κατὰ τὸ παρὸν τὴν μάχην τῶν ἄλλων Τρώων, καὶ μήνυσε τὴν ἀπόφασίν μου εἰς τοὺς Ἕλληνας."

Χαίρων ὁ Ἕκτωρ ἔδραμεν εὐθὺς εἰς τὰς ἐμπροσθινὰς φάλαγγας, αἱ ὁποῖαι ἐμάχοντο μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ σείων τὸ δόρυ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ παύσωσι τὴν μάχην. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τινὲς διεύθυναν κατ' αὐτοῦ τὰ τόξα των διὰ νὰ τὸν κτυπήσωσιν. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἀγαμέμνων ἐνόησε τὸν σκοπόν του, εἶπε μεγαλοφώνως: „Κρατηθῆτε, ἄνδρες Ἕλληνες, μὴ τοξεύσητε· διότι ἐπιθυμεῖ νὰ ὁμιλήσῃ τι ὁ Ἕκτωρ."

„Ἀκούσατε, ὦ Ἕλληνες καὶ Τρῶες, (εἶπε μὲ φωνὴν μεγάλην ὁ Ἕκτωρ) τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅςτις εἶναι αἴτιος τοῦ πολέμου τούτου. Ἐπιθυμεῖ νὰ μονομαχήσῃ φανερὰ μὲ τὸν Μενέλαον περὶ τῆς Ἑλένης καὶ ὅλων της τῶν θησαυρῶν. Ὁ νικητὴς νὰ λαβῃ καὶ τὰ δύω, καὶ ἡ πτῶσις τοῦ νικημένου νὰ εἶναι τέλος ὅλου τοῦ πολέμου. Σεῖς δὲ οἱ ἄλλοι ἐπιστρέφετε εἰς τὸν οἶκόν σας, καὶ ἡμεῖς σᾶς ἐγγυώμεθα μεθ' ὅρκου φιλίαν καὶ ξενίαν."

Ὁ Μενέλαος ἐδέχθη μὲν τὴν μονομαχίαν, ἐζήτησε δὲ πανηγυρικὴν συνθήκην τῶν ἄρθρων, τὴν ὁποίαν ἐχρεώστει νὰ ὁρκισθῇ ὁ βασιλεὺς Πρίαμος. Ἔστειλαν λοιπὸν εἰς τὴν πόλιν νὰ τὸν προσκαλέσωσι, καὶ νὰ φέρωσι τὰ διὰ τὴν θυσίαν χρειώδη ἀρνία. Οἱ ἡγεμόνες ἐκατέβησαν ἀπὸ τὰ ὀχήματά των, καὶ ὁ λαὸς ἐκάθησαν καταγῆς προσμένοντες χαρμοσύνως τὴν μονομαχίαν.

Ὁ γέρων Πρίαμος ἐκάθητο μετὰ γερόντων ἄλλων καὶ μετὰ τῆς Ἑλένης καί τινων θυγατέρων του ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος διὰ νὰ θεωρῇ μακρόθεν τὴν μάχην, ὅταν ὁ υἱός του Ἀντήνωρ ἔφθασε καὶ τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ ὄχημά του. Οἱ

νέοι ἀνεβίβασαν τὸν Πρίαμον εἰς τὸ ὄχημα, ἄλλοι δὲ ἔφεραν τὰ ἀρνία, καὶ ὑπέστρεψαν μὲ ταχύτητα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐκεῖ ἐστάθησαν κυκλοειδῶς ὅλοι οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀχαιῶν καὶ Τρώων. Ὁ Ἀγαμέμνων ἔνιψε τὰς χεῖράς του· διότι μὲ χεῖρας ἀνίπτους ἦτο ἀσυγχώρητον νὰ πιάσῃ τις τὸ ἱερεῖον· εἵλκυσεν ἀπὸ τὴν ζώνην του τὴν μάχαιραν, ἔκοψε τρίχας ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀρνίων, καὶ οἱ κήρυκες τὰς διεμοίρασαν εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν Ἀχαιῶν καὶ Τρώων· ἔπειτα ἐσήκωσε τὰς χεῖράς του καὶ ἐπροσευχήθη:

„Ζεῦ πάτερ, περικλεέστατε, μέγιστε, καὶ Ἥλιε, ὅςτις ἐπιβλέπεις τὰ πάντα, καὶ τὰ πάντα ἀκούεις, καὶ Ποταμοὶ, καὶ Γῆ καὶ σεῖς ὑποχθόνιοι Θεοὶ, οἵτινες τιμωρεῖτε ἀνθρώπους ἐπιόρκους, σᾶς ἐπικαλοῦμαι μάρτυρας τῶν ὅρκων μας καὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνθήκης. Εἰ μὲν φονεύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Μανέλαον, αὐτὸς ἂς ἔχῃ τὴν Ἑλένην καὶ τὰ κτήματά της· ἡμεῖς δ' ἀποπλέομεν μὲ τὰ καράβιά μας εἰς τὸν οἶκόν μας· εἰδὲ φονευθῇ, οἱ Τρῶες νὰ μᾶς δώσουν τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς θησαυρούς της, καὶ νὰ μᾶς πληρόνουν πρόστιμον ὡς πρέπει καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας χρόνους."

Ὤμοσαν ὅλοι νὰ γείνῃ οὕτω· καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἔκοψε τοὺς λάρυγγας τῶν ἀρνίων, καὶ τὰ ἄφησε σπαίροντα κατὰ γῆς διὰ νὰ ῥεύσῃ τὸ αἷμα των εἰς τὴν κόνιν. Ἔπειτα ἐδόθη εἰς καθένα ποτήριον μὲ κεκραμένον οἶνον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέχεε καθεὶς ὀλίγους σταλαγμοὺς (σπονδὴν) εἰς τὴν γῆν διὰ τιμὴν τῶν θεῶν, καὶ ὅλοι εὐχήθησαν νὰ χύσῃ ὁ Ζεὺς μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καταγῆς τὸν ἐγκέφαλον ἐκείνου, ὅς τις πρῶτος παραβῇ τοὺς ἱεροὺς ὅρκους.

Τώρα δὲ ἀπεμακρύνθησαν ὁλόγυρα οἱ παριστάμενοι διὰ νὰ κάμωσι τόπον εἰς τοὺς ἀγωνιστάς. Ἀλλ' ὁ ἀγαθοκάρδιος Πρίαμος εἶπε μὲ τρέμουσαν

φωνήν: „Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ἐπιστρέφω εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ μὴ βλέπω μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸν κίνδυνον τοῦ ἀγαπητοῦ μου υἱοῦ. Ἂς κάμῃ ὁ Ζεὺς ὅπως ἀγαπᾷ· αὐτὸς ἐξεύρει τὸ ἀγαθόν."

Ταῦτα εἰπὼν ἀνέβη εἰς τὸ ὄχημα, ἔλαβε μαζή του καὶ τὰ ἐσφαγμένα ἀρνία, καὶ ὁ Ἀντήνωρ τὸν ἐσυνώδευσεν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ἕκτωρ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς διεμέτρησαν τὸν τόπον τῆς μονομαχίας, καὶ βαλόντες κλήρους (δύω λιθαράκια) εἰς περικεφαλαίαν, ἕνα διὰ τὸν Μενέλαον καὶ ἄλλον διὰ τὸν Πάριν, τὴν ἔσειαν ἕως οὗ ἐκβῆκεν ὁ κλῆρος, ὅστις ἐδιώριζε τίς ἐκ τῶν δύω ἔπρεπε πρῶτος νὰ ῥήξῃ τὸ δόρυ. Ἦτο δὲ ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Οἱ δύω ἀγωνισταὶ καὶ οἱ θεαταί των ἐβάλλοντο τώρα εἰς τάξιν. Ὁ Πάρις ἔβαλε τὰς κνημῖδάς του τὰς χαλκᾶς καὶ μὲ ἀργυρᾶ καρφία ποικιλμένας, ἐνέδυσεν εἰς τὸ στῆθός του τὸν θώρακα, ἐκρέμασεν εἰς τοὺς ὤμους του χαλκοῦν καὶ ἀσημοδεμένον σπαθίον· ἐνεδύθη τὸ σάκος· ἔβαλεν εἰς τὴν κεφαλὴν περικεφαλαίαν ἵππουριν (μὲ ἵππου οὐρὰν) καὶ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του δόρυ. Ὡσαύτως ὡπλίσθη καὶ ὁ πολεμικὸς Μενέλαος. Ἦλθαν καὶ οἱ δύω εἰς τὸ μέσον βλεπόμενοι φοβερὰ καὶ ἐκπλήττοντες τοὺς βλέποντας. Πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἔρριψε τὴν μακρὰν λόγχην του, καὶ ἐκτύπησε τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀτρείδου· ἡ μύτη τῆς λόγχης ἐλυγίσθη ἀπὸ τὸν χαλκὸν, καὶ ἡ λόγχη ἔπεσε κατὰ γῆς ματαία.

„Ζεῦ παμβασιλεῦ, εἶπε τώρα ὁ Μενέλαος, δός με δύναμιν νὰ τιμωρήσω τὸν νεανίαν, ὅστις μὲ ἠδίκησε μεγάλως, διὰ νὰ φυλάττεται εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ βεβηλόνῃ τὸ δίκαιον τῆς ξενοδοχίας." Εἶπε, καὶ ἔρριψε τὴν μακρὰν λόγχην, ἥτις ἐτρύπησε τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ δι' αὐτῆς ἤθελε διαπεράσειν τὴν καρδίαν του, ἐὰν δὲν ἔκλινεν ἐπιτηδείως ἐκεῖνος εἰς τὰ ἀντίθετα μέρη· καὶ οὕτως ἀπέφυγε τὸν μαῦρον θάνατον.

Ὁ δὲ Μενέλαος ἑλκύσας τὸ ξίφος καὶ ὁρμήσας ἐκτύπησε τὸν Πάριν εἰς τὴν κεφαλὴν μὲ τόσην βίαν, ὥστ' ἐσυντρίφθη εἰς κομμάτια τὸ ξίφος ἀπὸ τὴν χαλκῆν περικεφαλαίαν. Τότε ἐφώναξε στενάζων: „Ὀλεθριώτατε καὶ δολιώτατε Ζεῦ, πάλιν δὲν μ' ἔδωκες τὴν χάριν νὰ τιμωρήσω τὸν κακοῦργον". καὶ ὥρμησε κατ' αὐτοῦ τρίτην φορὰν καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τὴν περικεφαλαίαν, ἀπ' αὐτῆς εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν σύρῃ καταγῆς· καὶ ἤθελε τὸν ἑλκύσειν ἐξ ἅπαντος εἰς τὸ στράτευμά του, ἐὰν ἐνῷ τὸν ἔσυρνε κατὰ γῆς δὲν ἐκόπτετο τὸ λωρίον, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο σφικτὰ δεμένη ἡ περικεφαλαία ὑποκάτω τοῦ πώγωνός του. Ἐκ τούτου ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἔφυγεν, ὁ δὲ Μενέλαος ἔμεινε μὲ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ ἐχθροῦ του εἰς τὰς χεῖρας.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔκραξαν, ὅτι ὁ Μενέλαος ἐνίκησε καὶ ἐζήτουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς συνθήκης. Τότε ἔλαβεν ὁ Μενέλαος ἐλαφρὰν πληγὴν ἀπὸ βέλος ἐῤῥιμένον δολίως ἐν καιρῷ ἀνακωχῆς. Ἐθορύβησαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Τρώων· ὁ δὲ Ἀγαμέμνων ὤμοσε νὰ μὴ ἡσυχάσῃ πρότερον πρὶν ἐξολοθρεύσῃ τὸ ἐπίορκον τοῦτο γένος, καὶ νὰ κατακαύσῃ τὴν πόλιν των.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ἦτο σφοδρὸς καθ' ὑπερβολὴν ὁ ἀγὼν, ἐφάνη ἔμπροσθεν πάντων ὁ Διομήδης ἐπὶ τοῦ ὀχήματός του ὡς λέων πεινασμένος ζητῶν νὰ φονεύσῃ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐχθρῶν του. Τὸν ἠκολούθουν οἱ ἰδικοί του, ἕτοιμοι νὰ σκυλεύωσι τοὺς πίπτοντας, ἢ νὰ φέρουν εἰς τὸ στρατόπεδόν του σιμὰ εἰς τὰ καράβια τὰ ὀχήματα καὶ τοὺς ἵππους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤθελε κρημνίσειν κατὰ γῆς τοὺς πολεμίους. Ὀκτὼ ἀπὸ τοὺς ἀρίστους νεανίας τῆς Τροίας

εἶχεν ἤδη κρημνίσειν κατὰ γῆς ἡ λόγχη του. Δρομαῖος ὑπῆγεν ὁ Αἰνείας, εἷς ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους ἡγεμόνας τῆς Τροίας, εἰς τὸν νέον Πάνδαρον, ἐπιτήδειον τοξότην, καὶ εἶπε:

„Πάνδαρε, ποῦ εἶναι τὸ τόξον, καὶ τὰ μηδέποτε σφάλλοντα βέλη σου; Ἰδοὺ καιρὸς νὰ λάβῃς νέον κλέος· τόξευσον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅς τις ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ καλοὺς Τρῶας καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους δὲν τολμᾷ νὰ τὸν ἐναντιωθῇ.“

„Ὦ! Εἶναι ὁ Τυδείδης, ἀπεκρίθη ὁ Πάνδαρος· μετ' αὐτοῦ εἶναι βέβαια ἀθάνατός τις θεός. Τὸν ἐτόξευσα μίαν φορὰν, καὶ αἷμα ἐπήδησεν ἀπὸ τὴν πληγήν του· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐκβῆκε πάλιν εἰς τὴν μάχην, καὶ σείει τὴν λόγχην ὡς νὰ μὴ τὸν ἐσυνέβη τίποτε. Δὲν τοξεύω πλέον ἐναντίον του· εἶναι δυστυχίας πρόξενον νὰ πολεμῇ τις μὲ τοὺς θεούς. Δὲν ἔχω καὶ ὄχημα, μ' ὅλον ὅτι ὁ πατήρ μου μ' ἐσυμβούλευσε νὰ λάβω ὅταν ἀνεχώρουν. Εἰς τὸν οἶκον μου στέκονται ἕνδεκα ὀχήματα, καὶ εἰς καθὲν ἓν ζεῦγος ἵππων ἀξιολόγων. Λάβε ἓν (μ' εἶπεν ὁ πατήρ μου)· θέλεις τὸ χρειασθῆν. ἀλλ' ἐγὼ φειδόμενος τοὺς ὡραίους ἵππους, οἵτινες ἔχουν ἄφθονον τροφὴν εἰς τὸν οἶκον μου, ἐστοχαζόμην ὅτι εἰς τὴν Τροίαν μόλις θέλουν ἐξαρκέσειν τὰ χρειώδη εἰς τοὺς ἄνδρας, οἵτινες συνάζονται τόσον πολλοί. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου· διότι τί μὲ χρησιμεύουν τὸ τόξον καὶ τὰ ἐπαινετὰ βέλη μου; Πάντοτε τοξεύω, καὶ πάντοτε ἀποτυγχάνω· παροργίζω μόνον τὸν ἐχθρὸν εἰς ὀλεθριώτερον θυμόν. Εἰς τὸ πῦρ θέλω ῥίψειν τὸ οὐδαμινὸν τόξον μου εὐθὺς ἀποῦ ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκον μου!“

„Μὴ ὁμιλῇς οὕτως, εἶπεν ὁ Αἰνείας. Δοκίμασε ἀκόμη μίαν φορὰν κατὰ τοῦ τρομεροῦ τούτου φονέως. Ἔλα, ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄχημά μου, καὶ μεταχειρίζου τοὺς ἵππους μου. Ἐὰν δὲν θέλῃς νὰ το-

ξεύσῃς ἐσὺ, δὸς εἰς ἐμὲ τὸ τόξον σου, καὶ ἐσὺ ἔχε τοὺς χαλινοὺς καὶ τὴν μάστιγα.“

„Ὄχι, Αἰνεία, εἶπεν ὁ Πάνδαρος. Κυβέρνα καλήτερα τοὺς ἵππους σου ἐσύ. Καθεὶς ἐξεύρει καλήτερα νὰ μεταχειρισθῇ τὰ κτήνη του· διότι ἐὰν μᾶς καταδιώκῃ ὁ Διομήδης, καὶ οἱ ἵπποι δὲν πείθωνται εἰς ἐμὲ, ἐγὼ ἐμπορῶ νὰ ῥίψω καὶ τοὺς δύω μας εἰς τὸν ὄλεθρον.“

„Ὅπως θέλεις,“ ἀπεκρίθη ὁ Αἰνείας, καὶ τὸν ἐπῆρεν εἰς τὸ ὄχημά του. Ἐμάστιζε τότε τοὺς ἵππους καὶ ἔτρεχε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Διομήδην, ὅς τις ἐπὶ τοῦ ὀχήματός του καθήμενος ἐκύτταζε νὰ κτυπήσῃ κανένα του ἐχθρόν. Ἡνιόχει δὲ τοὺς ἵππους ὁ ἀγαπητός του Σθένελος. „Τυδείδη, τοῦ εἶπε, βλέπω δύω ἄνδρας ἐναντίον μας ἐρχομένους μὲ ἀγριότητα· θέλω στρέψειν τοὺς ἵππους διὰ νὰ φύγωμεν· διότι οὗτοι μὲ φαίνονται δυνατοὶ καὶ τολμηροὶ καὶ πρόθυμοι ἐναντίον σου, καὶ φοβοῦμαι μὴ χάσῃς τὴν ἀγαπητήν μου καρδίαν σου.“

„Σιώπα, τοῦ εἶπεν ὁ Διομήδης· δὲν εἶναι τῆς γενναιότητος νὰ φεύγω ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἐβαρύνθην νὰ κάθωμαι εἰς τὸ ὄχημα· θέλω πηδήσειν κάτω, καὶ στοχάζομαι ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν δύω δὲν θέλει διαφύγειν τὰς χεῖρας μου. Ἔλαυνε κατόπιν μου τὸ ὄχημα, καὶ ἐὰν φονεύσω καὶ τοὺς δύω, πήδησε εὐθὺς, καὶ δέσε κατόπιν τοῦ ὀχήματός μου τὸ ζευγάριον τῶν ἵππων ἐκείνων καὶ φέρε τους εἰς τὴν σκηνήν μου. Βλέπε τοὺς μεγαλοπρεπεῖς ἵππους· εἶναι οἱ ὡραιότατοι τῆς χώρας ταύτης.“

Ἐπήδησε κάτω, καὶ ἐνῷ ἐπήδα ἐπέταξε τὸ δόρυ τοῦ Πανδάρου εἰς τὴν ἀσπίδα του καὶ τὴν ἐτρύπησεν. Ἐκεῖνος νομίζων ὅτι ἐπλήγωσε τὸν Διομήδην ἔκραξε μὲ ἐπιχαιρεκακίαν: „Ἐκτυπήθης εἰς τὴν κοιλίαν καθὼς ἔπρεπε! νομίζω ὀλίγον ἀκόμη θέλεις βαστάσειν.“ Ἀλλ' ὁ Διομήδης χωρὶς νὰ φοβηθῇ

οὐδεποσῶς εἶπε μεγαλοφώνως : „Εἰς μάτην ἐτόξευσας, δὲν μ' ἐπλήγωσας· κύτταξε τώρα πῶς θέλεις φύγειν ἐσὺ τὸν θάνατον. Ἔντρομος ὁ Αἰνείας ἐστράφη εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐνῷ ἔφευγεν, ἦλθε τὸ κραταιὸν δόρυ τοῦ Διομήδους εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ Πανδάρου καὶ διεπέρασεν ἡ μύτη του ἀπὸ τὸ στόμα του· ἔπεσεν ἀναίσθητος καταγῆς. Ὁ Αἰνείας θέλων νὰ λυτρώσῃ τοὐλάχιστον τὸν νεκρὸν τοῦ φίλου του ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἐσταμάτισε τοὺς ἵππους, ἐπήδησε κάτω, καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν σύρῃ κατόπιν του. Τότε ὁ Διομήδης ἁρπάσας λίθον παμμεγέθη ἀπὸ τὴν γῆν (ἐπειδὴ δὲν εἶχε δόρυ) τὸν ἔῤῥιψεν εἰς τὸ ἰσχίον τοῦ Αἰνείου μὲ τόσην δύναμιν, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὸ ἓν γόνυ, καὶ ἐστήριξε τὴν δεξιάν του χεῖρα εἰς τὸν ἄμμον. Καὶ ἤθελε χαθῆν ἐκεῖ, ἐὰν δὲν ἔτρεχαν εὐθὺς πολλοὶ Τρῶες ἰδόντες τὴν πτῶσιν του, οἵτινες τὸν ἔφεραν εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Ἀλλὰ τοὺς ὡραίους ἵππους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ λυτρώσωσι· τοὺς ἐπῆρεν ὁ Σθένελος, καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς πιστόν του ὑπηρέτην, ὅς τις τοὺς ἔφερεν εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἔστεκαν ὄχι μακρὰν ἀλλήλων καὶ ἔβλεπαν τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἐκτεταμένην πεδιάδα. Ἦλθεν ἐκεῖ ἐξαγριωμένον ζεῦγος ἵππων ἀπὸ τοὺς Τρῶας, καὶ εἰς τὸ ὄχημα ἐκάθητο Ἄδραστος, νεανίσκος τις ἀπὸ τοὺς Τρῶας, ὅς τις μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνήσῃ τοὺς ἐξαγριωμένους ἵππους ἐῤῥίφθη ἔξαφνα καταγῆς ἔμπροσθεν τῶν δύω ἀδελφῶν. Ὁ Μενέλαος ὥρμησε νὰ τὸν τρυπήσῃ μὲ τὸ δόρυ. Ὁ ἔντρομος νεανίσκος ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας του καὶ τὸν ἐπαρακάλει:

„Λάβε με αἰχμάλωτον, Ἀτρείδη, καὶ μή με φονεύσῃς. Ὁ πατήρ μου εἶναι πλούσιος καὶ θέλει σὲ

στείλειν ἄμετρα ἀγαθὰ εἰς ἐξογοράν μου, ὅταν ἀκούσῃ ὅτι ζῶ καὶ διατρίβω εἰς τὰ καράβιά σας."

Ὁ Μενέλαος τὸν εὐσπλαγχνίσθη. Ἤθελε νὰ παραδώσῃ τὸν αἰχμάλωτον εἰς τοὺς ἀκολούθους του, ὅταν ἦλθεν ὁ Ἀγαμέμνων ταχέως καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἀδελφόν του : „Μὴ δείξῃς συμπάθειαν εἰς τοῦτον. Στοχάσου ποίαν ἐντροπὴν ἐπέῤῥιψεν εἰς τὸν οἶκόν σου καὶ εἰς ὅλους ἡμᾶς ἡ Τροία. Κἀνεὶς ἀπὸ τὸ ἄπιστον τοῦτο γένος δὲν πρέπει νὰ ζήσῃ. Καὶ τὰ θηλάζοντα βρέφη μὴ εὐσπλαγνίζεσαι! Κρήμνισε τοῦτον κατὰ γῆς, καὶ στεῖλέ τον εἰς τὸν ᾅδην.

Ὁ Μενέλαος παρεχώρησε, καὶ ὁ ἀδυσώπητος ἀδελφός του διεπέρασε μὲ τὴν λόγχην τὸν μετὰ δακρύων ἱκετεύοντα Ἄδραστον.

Ὁ Διομήδης μὴ χορτάσας ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀγῶνάς του περιήρχετο μίαν ἡμέραν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Τροίας διὰ νὰ ἀγωνισθῇ μὲ κἀνένα ἀξιόλογον ἐχθρόν. Ἐκεῖ ἐσυνάντησεν ἕνα ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἀκόμη δὲν εἶχεν ἰδεῖν ἕως τώρα, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πολυτέλειαν τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ κατὰ τὸ ἀνάστημα ἐφαίνετο εἷς ἀπὸ τοὺς ἀρίστους τῆς Τροίας. Ἦτο δὲ Γλαῦκος ὁ υἱὸς τοῦ Ἱππολόχου, τώρα νεωστὶ ἐλθὼν ἀπὸ τὴν Λυκίαν. Ὅταν ἐπλησίασαν ὡς μίαν βολὴν λόγχης, ἐσταμάτισαν τοὺς ἵππους των, καὶ ὁ ἀγαθὸς πολεμιστὴς Διομήδης εἶπε πρὸς τὸν ἐναντίον του : „Τίς εἶσαι ἐσὺ, ἄριστε τῶν θνητῶν; Διότι δὲν σὲ ἴδα ἀκόμη ἕως τώρα εἰς τὴν εὐδόξανδρον μάχην· εἶσαι βέβαια ἐμπειροπόλεμος, ἐπειδὴ πλησιάζεις εἰς τὸ μακρόν μου δόρυ, τὸ ὁποῖον ἐπλησίασαν πάντοτε παῖδες δυστυχῶν γονέων. Εἰ μὲν εἶσαί τις ἐκ τῶν ἀθανάτων, ἔξευρε ὅτι δὲν μάχομαι μὲ θεούς. Εἰ δ' εἶσαι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς τρώγοντας τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ἔλα διὰ νὰ φθάσῃς γρήγορα τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου."

„Περίφημον εἶναι τὸ γένος μου, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Οἱ προπάτορές μου ἦσαν Ἀργεῖοι, καὶ ἐβασίλευαν εἰς τὴν Ἔφυραν. Ὁ Σίσυφος ἐγέννησε τὸν Γλαῦκον, ὁ δὲ Γλαῦκος τὸν ἀγαθὸν Βελλεροφόντην, ὅς τις ὑπῆγεν εἰς τὸν Λυκίαν καὶ ἐβοήθησε τὸν ἐκεῖ βασιλέα κατὰ τῶν ἐχθρῶν του Σολύμων. Οἱ Λύκιοι τὸν ἐτίμησαν μὲ δῶρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔδωκε γυναῖκα τὴν θυγατέρα του, καὶ ἐμοίρασε μ' αὐτὸν τὸ βασίλειόν του. Ἐγέννησε δύω υἱοὺς, Ἴσανδρον καὶ Ἱππόλοχον· ὁ πρῶτος ἀπέθανεν, ὁ δὲ δεύτερος ζῇ, καὶ μὲ καύχημα τὸν ὀνομάζω πατέρα μου. Μ' ἔστειλεν ἐδῶ εἰς τὴν Τροίαν διὰ νὰ βοηθήσω τὸν βασιλέα, καὶ μὲ ἐπρόσταξε Νὰ ἀριστεύω πάντοτε καὶ νὰ ὑπερέχω τοὺς ἄλλους, μηδὲ νὰ καταισχύνω τὸ γένος τῶν πατέρων μου. Διὰ τοῦτο δὲν σὲ τρέμω ποσῶς, ἀλλὰ θέλω νὰ κτυπηθῶμεν."

„Ὄχι! μακρὰν τοῦτο, ἔκραξε μὲ χαρὰν ὁ Διομήδης, καὶ ἔπηξεν εἰς τὴν γῆν τὸ κοντάριόν του. Σὺ εἶσαι ξένος καὶ φίλος παλαιὸς ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν πατέρων μου. Διότι ὁ πάππος μου Οἰνεὺς ἐφιλοξένησε ποτὲ εἴκοσιν ἡμέρας εἰς τὸν οἶκον μας τὸν ἀγαθὸν Βελλεροφόντην, καὶ ἔδωκαν εἰς ἀλλήλους δῶρα, μνημόσυνον τῆς φιλίας των. Ὁ μὲν Οἰνεὺς τοῦ ἔδωκεν ἕνα πορφυροῦν ζωστῆρα, ὁ δὲ Βελλεροφόντης ἀναχωρῶν ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν χρυσοῦν ποτήριον, τὸ ὁποῖον φυλάττω ἀκόμη εἰς τὸν οἶκον μου. Διὰ τοῦτο ἐγὼ μὲν εἶμαι ξένος καὶ φίλος σου εἰς τὸ Ἄργος· σὺ δὲ ἰδικός μου, ὅταν ποτὲ ἔλθω εἰς τὴν Λυκίαν. Ἂς φυλαττώμεθα εἷς τὸν ἄλλον εἰς τὰς μάχας· ἱκανοὶ Τρῶες εἶναι δι' ἐμὲ, καὶ Ἕλληνες διὰ σὲ νὰ φονεύωμεν. Εἰς σημεῖον τῆς ἀμοιβαίας μας φιλίας ἂς ἀλλάξωμεν πρὸς ἀλλήλους τὰ ὅπλα μας, διὰ νὰ εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ὅτι καυχώμεθα ὅτι εἴμεθα πατρῷοι φίλοι."

Ἐπήδησαν καὶ οἱ δύω ἀπὸ τὰ ὀχήματά των, ἐπιάσθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας μὲ εἰλικρίνειαν, καὶ ἤλλαξαν τοὺς ὁπλισμούς των. Ὁ Γλαῦκος ἐζημιώθη εἰς τὴν ἀλλαγήν· διότι τὰ ἰδικά του ὅπλα ἦσαν χρυσᾶ, καὶ, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, ἄξια ἑκατὸν βωδίων, τοῦ δὲ Διομήδους ἦσαν χαλκᾶ, καὶ ἐννέα βαδίων ἄξια. Ἀλλ' ἐκεῖνος τὰ ἔδωκεν εὐχαρίστως εἰς τὸν φίλον του. Ὑπεσχέθησαν ἔτι ἅπαξ πιστὴν φιλίαν, καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ὁ μὲν πρὸς δεξιὰν, ὁ δὲ πρὸς ἀριστερὰν στραφέντες.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ἦτο σφοδροτάτη μάχη ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του ὁ Ἕκτωρ διὰ νὰ φροντίσῃ τι. Ἐξερχόμενος δὲ πάλιν συνήντησε πλησίον τῆς πύλης τὴν χρηστοήθη καὶ φρονίμην γυναῖκά του Ἀνδρομάχην μὲ μίαν της ἀμφίπολον, ἥτις ἐβάσταζε τὸ νήπιον τέκνον της. Ἡ εὐαίσθητος γυνὴ εὐθὺς ἀφοῦ τὸν ἴδεν, ἤρχισε νὰ χύνῃ κρουνηδὸν τὰ δάκρυα, τὸν ἐπίασεν ἀπὸ τὴν χεῖρα, καὶ εἶπε: „Πολύτιμέ μου ἄνερ! ἡ γενναιότης τῆς καρδίας σου σὲ θανατόνει. Μεῖνε ἐδῶ, καὶ εὐσπλαγχνίσθητι τὸ νήπιον παιδίον σου, καὶ τὴν δυστυχῆ γυναῖκά σου. Ἀλλοίμονον! ἐὰν σὲ χάσω, τίς θέλει μὲ προστατεύσειν; Ἡ μήτηρ μου ἀπέθανε, τὸν πατέρα μου καὶ ἑπτὰ ἀδελφούς μου ἐσκότωσεν ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὴν Κιλικίαν. Μεῖνε, Ἕκτορ! σὺ εἶσαι πατὴρ καὶ μήτηρ καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀγαπητός μου σύζυγος· ἐλέησε ἐμὲ καὶ τὸν υἱόν σου καὶ μεῖνε εἰς τὸν πύργον ἐδῶ." (Ἴδε Ἰλιάδ. ζ. στίχ. 407—493).

„Φίλη μου Ἀνδρομάχη, ἀπεκρίθη ὁ Ἕκτωρ, πῶς ἐμπορῶ νὰ σὲ ἀκούσω; δὲν βλέπεις ὅτι ἡ σωτηρία τῆς πόλεως εἶναι στηριγμένη ἐπάνω μου; Δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπωμαι τὰς γυναῖκας, ὅταν μὲ βλέπωσι κρυμμένον ἐδῶ; Ἐξεύρω βέβαια, ὅτι εἶναι μάταιοι οἱ ἀγῶνες μου· διότι βλέπω καθαρὰ εἰς τὴν ψυχήν μου, ὅτι θέλει ἐλθεῖν ἡμέρα, ὅταν ἡ Τροία θέλῃ καῇν, καὶ

ἡ γενεὰ τοῦ Πριάμου θέλει πάθειν ὁλόκληρον ὄλεθρον. Δὲν μὲ μέλει δι' ὅλα αὐτὰ, ὅσον διὰ σὲ, φιλτάτη μου, ὅταν στοχάζωμαι, ὅτι ὑπερήφανός τις Ἀχαιὸς θέλει σὲ αἰχμαλωτίσειν εἰς τὸ Ἄργος διὰ νὰ ὑφαίνῃς τὰ πανία τῆς γυναικός του, ἢ νὰ κοβαλῇς νερὸν ἀπὸ μακρυνὰς βρύσεις, καὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ περιέργειαν βλέποντές σε θέλουν λέγειν: αὕτη ἦτο ἡ γυνὴ τοῦ Ἕκτορος, ὅς τις ἠρίστευεν ὅταν ἔστεκεν ἀκόμη ἡ περίφημος ἐκείνη πόλις. — Ὦ μέγα κακόν! νὰ ἀκούῃς τὰ τοιαῦτα, ἀθλία γυνή! ἄνδρα δὲν θέλεις ἔχειν τότε νὰ σὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν· διότι ἐγὼ σκεπασμένος μὲ τὸν τάφον δὲν θέλω βλέπειν τὴν δυστυχίαν σου, οὔτε θέλω ἀκούειν τοὺς θρήνους σου."

Τώρα ἔστρεψε τὸ λυπημένον του βλέμμα ἀπὸ τὴν σύζυγον εἰς τὸ τρυφερὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐβάσταζεν ἡ τροφός· ἀλλ' ὅταν ἥπλωσε τὰς χεῖρας του εἰς αὐτὸ, ἔκλαυσε τὸ νήπιον, καὶ ἐστήριξε τὴν κεφαλήν του εἰς τὸν κόλπον τῆς τροφοῦ: „Φοβεῖται τὸν ἱππότριχον λόφον," εἶπεν ἡ τροφός. Τότε ἔκβαλε τὴν περικεφαλαίαν του, καὶ τὴν ἔθεσε καταγῆς, καὶ ἐκύτταξε φιλικῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον μετὰ χαρᾶς ἐῤῥίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας του. Τὸ ἐχόρευσεν εἰς τὰς χεῖρας, τὸ ἐφίλησεν ἐκ καρδίας, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπε: „Ζεῦ καὶ ἄλλοι θεοὶ, τελέσατέ μου ταύτην τὴν δέησιν· βοηθήσασε τὸ παιδίον μου νὰ γείνῃ ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ γενναῖος καὶ ἔξοχος τῶν ἄλλων, διὰ νὰ βασιλεύσῃ καλῶς εἰς τὴν Τροίαν· καὶ ὅταν ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τὴν μάχην νὰ λέγωσιν οἱ ἄνθρωποι: Ὑπερβαίνει πολὺ τὸν πατέρα του· τοῦτο θέλει χαροποιεῖν τὴν μητέρα του."

Εἶπε, καὶ ἔβαλε τὸ παιδίον εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γυναικός του, ἥτις τὸ ἔθλιψεν ἱλαρῶς εἰς τὸ

στῆθος της ὑπογελῶσα μὲ δάκρυα. Τὴν ἐλυπήθη ὁ Ἕκτωρ, τὴν ἐχάδευσε μὲ τὴν χεῖρά του καὶ εἶπε:

„Μὴ λυπῆσαι τόσον, καλότυχε! ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ κεῖται εἰς τὰς χεῖρας τῶν θεῶν· καὶ κἀνεὶς δὲν θέλει μὲ στείλειν εἰς τὸν ᾅδην, ἐὰν δὲν εἶναι γραπτόν μου. Ἐὰν ὅμως ἡ μοῖρα ἀποφασίσῃ, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὴν καὶ πλούσιος καὶ πένης. Ὕπαγε τώρα εἰς τὰ ἔργα σου, καὶ φρόντιζε τὴν ῥόκαν καὶ τὸ ἐργαλεῖον, καὶ πρόσταζε τὰς θεραπαίνας σου νὰ εἶναι ἐπιμελεῖς· ὁ πόλεμος εἶναι ἔργον τῶν ἀνδρῶν· ὕπαγε, χαῖρε!"

Ἔβαλε τὴν περικεφαλαίαν εἰς τὴν κεφαλήν του, καὶ ἀνεχώρησεν· ἐπῆρε καὶ αὐτὴ τὸ παιδίον της καὶ ὑπήγαινεν ἐνῷ ἔστρεφε συχνάκις καὶ τὸν ἐκύτταξε. Φθάσασα δὲ εἰς τὰ οἰκήματά της, ἔκλαυσε πικρῶς χύνουσα δάκρυα ποταμηδόν· συνέκλαιαν δὲ καὶ αἱ θεράπαιναι, ἐπειδὴ ἠγάπων καὶ αὐτὴν καὶ τὸν γενναῖον Ἕκτορα. Εἶπαν πολλὰ περὶ αὐτοῦ αἱ γυναῖκες, ἐπειδὴ ἀπὸ κακήν τινα προαίσθησιν τὸν ἐξελάμβαναν ὡς ἀποθαμμένον.

Ὁ Ἕκτωρ, ὠργισμένος ἀκόμη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν δειλίαν, ἐπεθύμει νὰ ἐκπλύνῃ τὸ ὄνειδος ἀπὸ τοὺς Τρῶας· διὰ τοῦτο, καθὼς ποτὲ ὁ γίγας Γολιάθ, ἐζήτει ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του νὰ τοῦ στείλουν ἕνα ἀντίπαλον ἐκ τοῦ μέσου των, μὲ τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισεν ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν συμπατριωτῶν του νὰ μονομαχήσῃ καὶ νὰ διακρίνῃ διὰ μιᾶς τὴν διαφοράν. Οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν εἰς ἀμηχανίαν διὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ γενναίου τούτου ἥρωος· ἐντρέποντο ὅμως νὰ τὴν ἀποβάλωσι, καὶ διὰ συβουλῆς τοῦ Νέστορος ἀπεφάσισαν νὰ διορίσωσι διὰ κλήρων τὸν ἀντίπαλον. Ὁ κλῆρος ἔπεσεν εἰς Αἴαντα τὸν Σαλαμίνιον· ὁ γενναῖος οὗτος ἥρως ἐχάρη διὰ τὸν κλῆρον, καὶ πλησιάσας εἶπε

πρὸς τὸν Ἕκτορα: „Βλέπεις, Ἕκτορ, ὅτι εἰς τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἄνδρες, οἵτινες δὲν φοβοῦνται τὴν πρόκλησίν σου; Ἐγὼ εἶμαι εἷς ἐκ τούτων. Ἔλα, ἄρχισε τὴν μάχην.“

„Στοχάζεσαι νὰ μὲ φοβίσῃς μὲ τὸ θάῤῥος σου, υἱὲ τοῦ Τελαμῶνος; ἀπεκρίθη ὁ Ἕκτωρ. Μὴ πλανᾶσαι! γνωρίζω τὰς μάχας τῶν ἀνδρῶν· καὶ πεζὸς καὶ ἐποχούμενος ἐξεύρω νὰ φθάνω τὸν φεύγοντα ἐχθρὸν· καὶ τὰ ἔργα μου μαρτυροῦσι τοὺς λόγους μου. Πρόσεχε, γενναῖε πολεμιστά· δολιότητα δὲν θέλω μεταχειρισθῆν ἐναντίον σου, ἀλλὰ θέλω σὲ κτυπήσειν φανερὰ, ἐὰν σὲ ἐπιτύχω.“

Ἔῤῥιψαν πρῶτον κατ' ἀλλήλων τὰ δόρατα, ἀλλ' αἱ ἀσπίδες ἐδέχθησαν καὶ τῶν δύω τὰς βολάς. Ἐμάχοντο ἔπειτα νὰ τρυπήσῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ τὰ δόρατα, ἀλλὰ καὶ τὰ κτυπήματα ταῦτα ἐματαίοναν αἱ ἀσπίδες. Μετὰ τοῦτο ἔλαβαν λίθους εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ἔῤῥιψαν κατ' ἀλλήλων· ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα ταῦτα ἐκαταφρόνησαν αἱ ἀσπίδες. Τώρα ἀπεφάσισαν νὰ κτυπηθῶσι μὲ τὰ ξίφη· ἀλλὰ κήρυκες καὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Τρώων ἐμβῆκαν εἰς τὸ μέσον τῶν δύω μαχομένων. „Μὴ μάχησθε πλέον, φίλοι παῖδες, ἐφώναξεν εἷς ἐξ αὐτῶν. Καὶ τοὺς δύω σᾶς ἀγαπᾷ ὁ συννεφοσυνάκτης Ζεύς· καὶ οἱ δύω εἶσθε ἀνδρεῖοι μαχηταὶ, τὸ ὁποῖον ἴδαμεν ὅλοι: ἀλλ' ἦλθεν ἡ νύξ· ἀγαθὸν εἶναι νὰ ὑπακούωμεν καὶ εἰς τὴν νύκτα.“

Ὁ μέγας Αἴας ἀπεκρίθη πρὸς τὸν κήρυκα: „Πρόσταξε τοῦτον νὰ παύσῃ, φίλε μου, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐζήτησε τὴν μάχην· ἂν αὐτὸς θέλῃ νὰ παύσῃ, εὐχαριστοῦμαι καὶ ἐγώ.“

Εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἕκτωρ: „Αἴαν, εἶσαι ἀξιώτερος πολεμιστὴς ἀπ' ὅλους τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ θεός τις σὲ ἔδωκε δύναμιν καὶ φρόνησιν. Ἂς παύσωμεν τώρα τὴν μάχην· ἄλλην φορὰν δὲ πάλιν τὴν ἀνανεόνομεν· ἡ νὺξ ἦλθεν· ἀγαθὸν εἶναι νὰ πειθώμεθα καὶ εἰς τὴν νύκτα. Σὺ μὲν ὕπαγε εἰς τὰ πλοῖα σου διὰ νὰ εὐφράνῃς τοὺς φίλους σου· ἐγὼ δὲ ὑπάγω εἰς τὴν πόλιν, ὅπου αἱ στενοχωρημέναι γυναῖκες ἱκετεύουσι τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ζωήν μου. Ἀλλ' ἂς δώσωμεν εἰς ἀλλήλους λαμπρὰ δῶρα, διὰ νὰ λέγῃ ποτὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Τρῶας: Ἐμονομάχησαν πολλὴν ὥραν σκληρότατα, καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων φιλιωμένοι.“

Ταῦτα εἰπὼν τοῦ ἔδωκε τὸ ξίφος τὸ ἀσημοδεμένον ὁμοῦ μὲ τὸ θηκάριον καὶ μὲ τὸ λωρίον· ὁ δὲ Αἴας ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τὸν πορφυροῦν ζωστῆρα του· καὶ ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ λαοὶ ἔφερναν χαίροντες ὀπίσω καθεὶς τὸν λαμπρὸν ἥρωά του.

Τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου ἐβράδυνεν ἕως τώρα μάλιστα διχόνοια μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ δεύτερος πολλοὺς μῆνας δὲν ἠθέλησε νὰ πολεμήσῃ. Τώρα δὲ, ὁπόταν ὁ ἐπιστήθιός του φίλος Πάτροκλος ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ἕκτορα, ἀνέστη πάλιν ὁ λέων οὗτος διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλους τοὺς Τρῶας. Τρομερὰ ἦτο ἡ μανία του εἰς τὴν μάχην· ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον διεπέρνα τὸ ἄσφαλτον δόρυ του, ἢ ἔφθαναν οἱ πτερωτοὶ πόδες του. Οὗτος ὁ εἷς ἐτρόμαξε τοὺς Τρῶας περισσότερον παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἀχαιοὶ ὁμοῦ λαμβανόμενοι. Ἀλλὰ τὰ αἵματα ὅλων τῶν φονευομένων δὲν τὸν ἐχόρταιναν πρὶν καταπραΰνῃ τὴν ὀργήν του εἰς τὸν φονέα τοῦ φίλου του. Τοῦτον ἐζήτει πανταχοῦ εἰς ὅλας τὰς πεδιάδας· ἀλλ' ὁ Ἕκτωρ δὲν ἐφάνη ἔμπροσθέν του ὅλην τὴν ἡμέραν. Πρὸς τὸ εσπέρας, ὅταν οἱ Τρῶες ὑπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, ἔκαμε καρδίαν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ συναπαντήσῃ τὸν μαινόμενον.

Τότε ἐφάνη ὁ Ἀχιλλεὺς, καὶ ἔκραξε φοβερὰ

μὲ χαρὰν ὅταν ἴδε τὸ τέρμα τῆς μανίας του. Εἰς μάτην ἐπροσπάθει ὁ Ἕκτωρ νὰ εἴπῃ ὅσα ὑπηγόρευεν ἡ φρόνησις. Ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἔδιδεν ἀκρόασιν. Ἐτράπη λοιπὸν ἐκεῖνος εἰς φυγήν. Καθὼς ἡ περιστερὰ διωκομένη ἀπὸ τὸν ἱέρακα, οὕτως ἔφευγεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σκαμάνδρου· ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἀλαλάζων τὸν κατεδίωκε μὲ τὸ ἀσύγκριτον τάχος τῶν ποδῶν του. Νῦν μὲν πρὸς δεξιὰν, νῦν δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἐτρέπετο ὁ φεύγων διὰ νὰ κουράσῃ τὸν διώκοντα, ἀλλ' εἰς μάτην. Τρεῖς φοραῖς τὸν ἐκυνήγησεν ὁ Ἀχιλλεὺς ὁλόγυρα τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Τελευταῖον κουρασθεὶς ὁ Ἕκτωρ ἐστάθη, καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτόν:

„Δὲν φεύγω πλέον, Πηλέως υἱέ· στέκομαι νὰ σὲ σκοτώσω, ἢ νὰ μὲ σκοτώσῃς. Ἀλλ' ἔλα νὰ ὁμόσωμεν ἔμπροσθεν τῶν παντεφόρων θεῶν νὰ μὴ καταισχύνῃ ὁ νικητὴς τὸν νεκρὸν τοῦ νικημένου."

„Ὅρκοι πλέον δὲν χωροῦν μεταξύ μας, ἀπεκρίθη μὲ θυμὸν ὁ Ἀχιλλεύς. Κάμνει ποτὲ ἐνόρκους συνθήκας ὁ λέων μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ὁ λύκος μὲ τὰ πρόβατα; Ἐλθὲ τώρα εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλεις φύγειν τὰς χεῖρας μου."

Εἶπε καὶ ἔῤῥιψεν εὐθὺς κατ' αὐτοῦ τὸ δόρυ του. Ἀλλ' ὁ Ἕκτωρ γονατίσας διέφυγε τὴν τρομερὰν λόγχην, ἥτις ὑπεράνω του ἔπεσε μακρὰν εἰς τὸν ἄμμον. Μὲ χαρὰν ὁ Ἕκτωρ ἔκραξε πρὸς αὐτόν: „Ἀπέτυχες, θεοείκελε Ἀχιλλεῦ! ἀλλὰ φύλαξε τώρα τὸ στῆθος σου, φλύαρε ἄνθρωπε!"

Μὲ κρωγμὸν μέγαν ἐμπήχθη τοῦ Ἕκτορος ἡ λόγχη εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως· ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἐβλάβη, ἔλαβε μάλιστα τὸ δόρυ, ἐνῷ ὁ Ἕκτωρ δὲν εἶχε πλέον τι ἄλλο ὅπλον εἰμὴ τὸ ξίφος του. Ἡ ἰδία του λόγχη κινηθεῖσα μὲ βίαν ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα διεπέρασε τὸν λάρυγγά του, καὶ ἔπεσε

λειποθυμημένος πρὸς χαρὰν τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες περιεστῶτες ἐθεώρουν τὸν φοβερὸν ἀγῶνα.

Ἀποθνήσκων ἐπαρακάλεσεν εἰς μάτην τὸν νικητὴν νὰ μὴ καταισχύνῃ τὸν νεκρόν του. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐτρύπησε τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ μεταξὺ τῶν πτερνῶν καὶ τῶν ἀστραγάλων, διεπέρασε λωρίον, καὶ τὸ ἔδησεν ὄπισθεν τῆς ἁμάξης του. Οὕτω τὸν ἔσυρε πρὸς τὴν πύλην τοῦ τείχους διὰ πικροτάτην ὀδύνην τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων Τρώων, οἵτινες ἔστεκαν ἐπάνω τοῦ τείχους. Ἔσπευσεν ἔπειτα πρὸς τὸ στρατόπεδόν του, ὅπου τὸν ἐκατάστησεν ἀγνώριστον ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν, καὶ τὸν ἀφῆκε νὰ κείτεται τροφὴ τῶν σκύλων.

Τώρα ἤρχισε νὰ ἑορτάσῃ τὴν κηδείαν τοῦ φίλου του Πατρόκλου. Ἠθέλησε νὰ τὸν τιμήσῃ, καθὼς ἀκόμη δὲν ἐτιμήθη κἀνεὶς φίλος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσκάλεσεν ὅλους τοὺς Ἀχαιούς. Ἐσώρευσαν μεγάλην θημωνίαν ξύλων, καὶ ἔθεσαν ἐπάνω τὸν καθαρὰ λουσμένον νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου, καὶ ὁλόγυρά του δώδεκα νεκροὺς αἰχμαλώτων Τρώων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀχιλλεὺς εἶχε ζωγρήσειν καὶ δεσμεύσειν, καὶ τώρα — ὢ ἀπάνθρωπος συνήθεια! — τοὺς ἔσφαξε μὲ τὴν ἰδίαν του χεῖρα εἰς τὸν τάφον τοῦ φίλου του. Ὅτι δὲν συνέκαυσε τὸν Ἕκτορα αἴτιον ἦτο, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ τὸν τιμήσῃ μὲ τὴν φωτίαν. Ἀφοῦ ἐκαύθη ὁ σωρὸς τῶν ξύλων, ἐζήτησαν τὰ κόκκαλα τοῦ Πατρόκλου εἰς τὴν στάκτην, καὶ τὰ ἔβαλαν εἰς χρυσῆν φιάλην, τὴν ὁποίαν ἐπαράχωσαν εἰς ὑψηλὸν τάφον. Μετέπειτα ἐπρόσταξεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἄθλους περὶ τὸν τάφον, καὶ ἐπρόβαλε διάφορα πολύτιμα βραβεῖα, γυναῖκας αἰχμαλώτους, ἵππους, ἡμιόνους, λέβητας, λεκάνας, φιάλας, περικεφαλαίας κτλ. Οἱ ἆθλοι ἦσαν δρόμοι ὀχημάτων, δρόμοι πεζικοὶ, πάλαι, δίσκοι, βολαὶ δοράτων, καὶ πυγμαί. Ὅλοι ἔγειναν μὲ εὐταξίαν καὶ μὲ κοινὴν

εὐχαρίστησιν. Μόνον τὸ πάθος τοῦ ἀγωνοθέτου δὲν εἶχε καθησυχάσειν ἀκόμη. Ἀγρυπνῶν τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν λύπην του ἐσηκώθη ἀπὸ τὴν σκηνήν του, ἔζευξε τοὺς ἵππους του καὶ ἔσυρε τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος ἀκόμη τρεῖς φοραῖς ὁλόγυρα εἰς τὸν τάφον τοῦ φίλου του.

Ὁ οἶκος τοῦ Πριάμου ἔγεινε κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἶκος κλαυθμῶν καὶ ὀδυρμῶν, καθὼς συμπεραίνεται. Ὁ γέρων πατὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ περισσότερον τὸν στοχασμὸν, ὅτι ὁ περικλεὴς υἱός του μετὰ θάνατον ἐχρεώστει νὰ σαπῇ ὡς πτῶμα εἰς τὸ πεδίον, καὶ νὰ γείνῃ ἅρπαγμα πτηνῶν καὶ σκύλων. Καὶ ἡ θρησκεία τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπρόσταζεν ἔντιμον ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν, ἐπειδὴ ἐπίστευαν ὅτι δὲν ἐσυγχωρεῖτο ἀρχήτερα ἡ εἰς τὸν Ἅδην τῆς ψυχῆς εἴσοδος. Ὄνειρος τελευταῖον ἐθάῤῥυνε τὸν πρεσβύτην νὰ τολμήσῃ εἰς τὸ νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ ζητήσῃ αὐτὸς τὴν νύκτα τὸν νεκρὸν ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα. Ἔλαβεν ἀπὸ τὰ ταμιεῖά του δέκα τάλαντα χρυσοῦ, τέσσαρας μεταλλίνας λεκάνας, δύω λέβητας τρίποδας, ἓν περικαλλὲς ποτήριον, δώδεκα λαμπρὰς στολὰς, καὶ δώδεκα μάλλινα σκεπάσματα, τὰ ἐφόρτωσεν εἰς τὴν ἅμαξάν του, καὶ ὁμοῦ μὲ τὸν πιστόν του θεράποντα Ἰδαῖον ἔδραμε μὲ ἐλπίδας εἰς τῶν Ἀχαιῶν τὸ στρατόπεδον. Ἑρμῆς ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν τὸν ἐσυνώδευε, καθὼς λέγει ὁ ποιητὴς, καὶ ἐθάμβονε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐχθρῶν διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπωσιν. Ἔφθασε λοιπὸν αἰσίως εἰς τὰς σκηνὰς τῶν Μυρμιδόνων. Εὕρηκε τὸν Ἀχιλλέα κεκλιμένον ἀκόμη εἰς τὴν τράπεζαν, ὅπου εἶχεν ἤδη ἀποδειπνήσειν, καὶ μὲ στηριγμένην τὴν κεφαλὴν εἰς τὸν βραχίονά του ἦτο καταβυθισμένος εἰς βαρυθύμους μελαγχολίας. Εὐθὺς ἀποῦ ἐμβῆκεν, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ

ἥρωος, καὶ ποταμὸς δακρύων προέτρεχε δρομαίως ἔμπροσθεν ἀπὸ τὸν λόγον του. Εἶπε δὲ ταῦτα:

„Ἐνθυμήσου τὸν πατέρα σου, Θεόμορφε Ἀχιλλεῦ, ὅς τις διατρίβει εἰς τὸν οἶκον του γέρων καὶ ἀδύνατος ὡσὰν ἐμένα. Κ' ἐκεῖνον ἴσως πολεμοῦσι καὶ βασανίζουσιν οἱ γείτονές του, καὶ κανεὶς δὲν εἶναι βοηθός του. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐξεύρει, ὅτι ἕνας ἀγαπητὸς καὶ ἀξιόλογος υἱός του ζῇ εἰς ξένον τόπον, καὶ ὅταν ἐπιστρέψῃ, θέλει δώσειν τέλος εἰς τὰς θλίψεις του· ταῦτα ἀναπολῶν ὁ γέρων εἰς τὸν νοῦν του ὅλας τὰς ἡμέρας παρηγορεῖται καὶ χαίρει. Ἐγὼ δὲ ὁ πανάποτμος καὶ πανάθλιος εἶχα πεντήκοντα υἱοὺς ὅταν ἦλθαν οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Τροίαν· δεκαεννέα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἀπὸ μίαν μητέρα. Οὗτοι ἦσαν χαρὰ καὶ καύχημά μου. Ὁ ὀλέθριος Ἄρης τοὺς ἔστειλεν εἰς τὸν ᾅδην ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου· εἶχε μείνειν εἷς μόνος, ὁ ἄριστος, ὅς τις μᾶς ἐδιαφύλαττεν ὅλους ἕως ταύτην τὴν ὥραν. Ἔπεσε καὶ αὐτὸς, οἴμοι! ὑπὸ τὰς χεῖράς σου. Δὲν ἦλθα νὰ σὲ παρακαλέσω διὰ τὴν ζωήν του· δός με τὸν νεκρόν του. Εἰς τὸν οἶκόν μου θρηνοῦσι γυνὴ καὶ μήτηρ καὶ ἀδελφαί του, καὶ ἐγὼ ὁ ἐλεεινὸς πατήρ του κεῖμαι γονυπετὴς ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν σου. Δός με τὸν νεκρὸν, καὶ λάβε πλούσια λύτρα ἀντ' αὐτοῦ τὰ ὁποῖα σὲ προσφέρω. Φοβοῦ τοὺς θεοὺς, Ἀχιλλεῦ, καὶ ἐλέησε τὸ γῆράς μου. Ἐνθυμήσου τὸν γηραιὸν πατέρα σου, ἂν ἠναγκάζετο νὰ γονατίσῃ ἔμπροσθεν νεανίσκου. Ἐγὼ δὲ ὁ ἐλεεινότατος πάντων τῶν ἀνθρώπων φιλῶ τώρα τὴν χεῖρα, ἥτις ἐφόνευσε τὰ τέκνα μου."

Εἰς τοιαῦτα λόγια καὶ εἰς τοιαῦτα δάκρυα δὲν ἀντέτεινεν ὁ Ἀχιλλεύς. Ἐσηκώθη, ἐπίασε τὸν γέροντα ἀπὸ τὴν χεῖρα, καὶ τὸν ἀνέστησεν ὀρθὸν, ἐσυλληπήθη τὴν τύχην του, καὶ ἐπῄνεσε τὴν ἀνδρίαν τοῦ Ἕκτορος. Ἐξῆλθεν ἔπειτα νὰ ἴδῃ τὰ

δῶρα, καὶ ἐπρόσταξε μυστικὰ τὰς θεραπαίνας νὰ πλύνωσι τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος καὶ νὰ τὸν τυλίξωσιν εἰς καθαρὸν σινδόνα. Αὐτὸς μόνος τὸν ἔθεσεν ἔπειτα εἰς τὴν ἅμαξαν ἐπάνω εἰς στρωμνὴν ὑποβαλθεῖσαν, κατεβυθίσθη ἔπειτα ὀλίγας στιγμὰς εἰς σκοτεινὴν βαρυθυμίαν, καὶ ἔῤῥηξεν εὐθὺς τὴν φωνήν: „Μὴ μὲ ὀργισθῇς, Πάτροκλε, ὅτι ἀπέδωκα τοῦ φονέως σου τὸν νεκρὸν εἰς τὸν ἄθλιον πατέρα του, ἐὰν τὸ μάθῃς εἰς τὸν Ἅδην· διότι μ' ἔδωκε λύτρα πολύτιμα, καὶ θέλω ἀφιερώσειν εἰς ἐσὲ μέρος τούτων, ὅσον εἶναι ἱκανόν."

Τρέξας δὲ ἔπειτα ὁ Ἀχιλλεὺς ἔφερε παχὺ πρόβατον. „Χαῖρε, Γέρον, εἶπεν· ὁ υἱός σου ἐλυτρώθη, ὡς ἐπεθύμεις, καὶ κεῖται εἰς τὴν ἅμαξαν τυλιγμένος εἰς μαλακὰ καὶ καλὰ ἐνδύματα. Τώρα δὲ ἐλθὲ νὰ εὐωχηθῶμεν, καὶ νὰ ἀναπαύσωμεν τὴν καρδίαν μας. Τὸν υἱόν σου κλαῦσε ἔπειτα εἰς τὸν οἶκον σου, ἐπειδὴ βέβαια εἶναι δακρύων ἄξιος. Ἔσφαξεν ἔπειτα τὸ πρόβατον, τὸ ἔκδαραν οἱ σύντροφοί του, τὸ ἐκομματίασαν, ἐπέρασαν τὰ κομμάτια εἰς τὴν σούγλαν, καὶ ἀφοῦ τὸ ἔψησαν, τὸ ἔφεραν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὁ Αὐτομέδων ἐμοίρασεν ἄρτον εἰς τὴν τράπεζαν ἀπὸ τὸ καλάθιον· καὶ καθήσαντες ἔτρωγαν ἀφθόνως ἀπὸ τὰ προκείμενα. Τώρα ἐπαρατήρουν ἀλλήλους καὶ οἱ δύω ἀκριβέστερα· ὁ γέρων ἐθαύμαζε τὴν θείαν ὡραιότητα τοῦ προσώπου, καὶ τὰ πυρώδη βλέμματα τοῦ φοβεροῦ ἥρωος· καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐθαύμαζε τὸ σεβάσμιον πρόσωπον καὶ τὴν εὐγενῆ εὐπρέπειαν τοῦ Πριάμου, καὶ ἤκουε τὰ φρόνιμα λόγιά του. Ἀφοῦ δὲ ἐχόρτασαν τρώγοντες καὶ πίνοντες, ἡσύχασεν ὁ γέρων ὀλίγας ὥρας, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κοιμηθῆν τέσσαρας ἡμέρας. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐσηκώθη πάλιν, καὶ ἐπρόσταξε νὰ ζεύξουν τοὺς ἵππους, διὰ νὰ μὴ τὸν νοήσῃ κανεὶς ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τὸ στρα-

τόπεδον. Ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν ἠρώτησεν εἰς πόσας ἡμέρας στοχάζεται νὰ ἐκτελέσῃ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ υἱοῦ του, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ ἕως τότε παῦσιν τοῦ πολέμου. „Ὦ Ἀχιλλεῦ, ἀπεκρίθη ὁ γέρων, ἂν θέλῃς νὰ μὲ κάμῃς ταύτην τὴν χάριν, δός μας ἐννέα ἡμερῶν διορίαν νὰ κλαύσωμεν τὸν νεκρὸν, καὶ νὰ ἑτοιμάσωμεν τὰ τῆς ταφῆς του. Τὴν δεκάτην θέλομεν τὸν καύσειν, τὴν ἑνδεκάτην θέλομεν τὸν σκεπάσειν μὲ τύμβον, καὶ τὴν δωδεκάτην ἀρχίζομεν τὸν πόλεμον, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη."

Ἐδέχθη καὶ ὑπεσχέθη ταῦτα ὁ Ἀχιλλεὺς, καὶ προέπεμψε τὸν εὐγενῆ πρεσβύτην, ὅς τις ὑπέστρεψε παρηγορημένος εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τὸν ἐδέχθησαν μὲ χαρμοσύνους κραυγὰς οἱ ἰδικοί του, οἵτινες ἐτρόμαζαν εὐλόγως διὰ τὴν ζωήν του. Ἐννέα ἡμέρας διήρκεσαν οἱ ὀλολυγμοὶ τῶν θρηνουσῶν γυναικῶν, τὴν δεκάτην ἔκαυσαν τὸν νεκρόν. Τὴν στάκτην καὶ τὰ κόκκαλα ἔθηκαν εἰς χρυσῆν φιάλην, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔστησαν ὑψηλὸν μνημεῖον ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Ἐπιτάφιος εὐωχία εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πριάμου, ὅπου ἔγειναν ὅλαι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τοὺς θεοὺς θυσίαι, ἐπεσφράγισε τοὺς πανηγυρισμοὺς τῆς πολυδακρύτου ἐκείνης ἡμέρας. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐθεώρουν τὰς λυπηρὰς ταύτας ἑορτὰς, χωρὶς νὰ ταράξῃ κανεὶς τὸ παραμικρὸν τοὺς θρήνους τῆς πενθούσης πόλεως.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνδρεῖος Ἀχιλλεὺς εὕρηκε τὸν θάνατόν του ἔμπροσθεν τῆς Τροίας. Ὁ Πάρις τὸν ἐφόνευσε μὲ τόξευμα. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ πόλις ἐπορθήθη τελευταῖον (λέγουν μὲ δολιότητα, ἐνῷ πολλοὶ Ἀχαιοὶ ἐσφαλίσθησαν εἰς δούρειον ἤγουν ξύλινόν τινα ἵππον, ὅς τις εἶχε κτισθῆν κοῖλος διὰ θρησκευτικόν τινα σκοπὸν), καὶ μετὰ τρομερὰν διὰ πυρὸς καὶ ξίφους ἐρήμωσιν ἐκατεδαφίσθη. Ὁ

Πρίαμος καὶ οἱ ἐπίλοιποι υἱοί του ἐφονεύθησαν εἰς τοὺς οἰκιακούς των βωμοὺς, ὅπου εἶχαν καταφύγειν. Ἡ δὲ βασίλισσα μὲ τὰς θυγατέρας της καὶ τὰς ἐπισημοτέρας καὶ ὡραιοτέρας Τρωάδας, καὶ μὲ τὴν εὐγενῆ Ἀνδρομάχην, ἐσύρθησαν εἰς τὰ καράβια καὶ ἐμοιράσθησαν δοῦλαι εἰς τοὺς νικητάς. Τὴν Ἑλένην ἐπανέλαβεν ὁ πρῶτος της ἀνήρ. Ἔκτοτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς γῆς τὸ ὄνομα Τροία. Ὁ ἀφανισμὸς τῆς Τροίας τίθεται κατὰ τὴν συνήθη χρονολογίαν εἰς τὸ 1184 ἔτος πρὸ Χριστοῦ.

---

8. Νόστος (ἤγουν ἐπιστροφὴ εἰς τὴν πατρίδα) τῶν Ἑλλήνων.

Πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπρόσμεναν ἀκόμη τοὺς ἀφανιστὰς τῆς Τροίας εἰς τὴν ἐπιστροφήν των. Ἐνῷ ἔμβαιναν εἰς τὰ πλοῖα, διηγέρθη ἡ λογομαχία μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων περὶ τοῦ δρόμου, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ πλεύσωσιν. Ἐστασίασαν, ἀπεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν ἔπλευσεν ἐδῶ, ὁ δὲ ἐκεῖ. Ἀκατάπαυστοι τρικυμίαι ἐσύντριβαν τὰ πλοῖα, ὥστ' ἐπνίγη ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου στρατεύματος. Ἄλλοι δὲ ἀπεπλανήθησαν τόσον ἀπὸ τὸν σκοπόν των, ὥστ' ἔφθασαν εἰς ἄγνωστα νερὰ, ἐκατήντησαν ἕως τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Σικελίαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποφέρουν ἐνιαυτοὺς πολλοὺς ἀνεκφράστους δυστυχίας. Οἱ πλειότεροι ἀντὶ νὰ εὕρωσιν εὐφρόσυνον ὑποδοχὴν, εὕρηκαν ἀταξίαν καὶ δυστυχίαν εἰς τὸν οἶκον των. Τοιοῦτον τι ἔπαθεν ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀγαμέμνων. Ἡ γυνή του Κλυταιμνήστρα εἶχεν ὑπανδρευθῆν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἄλλον τινὰ ἄνδρα ὀνομαζόμενον Αἴγισθον. Οὗτος δὲν εἶχεν ὄρεξιν νὰ δώσῃ ὀπίσω γυναῖκα καὶ βασιλείαν· καὶ ἡ μοιχαλὶς ἐκ φόβου δὲν ἠδύνατο νὰ συστασιάσῃ εἰμὴ μὲ τὸν Αἴγισθον. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κρύφουν ἐπιμελῶς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, νὰ τὸν ὑποδεχθοῦν μὲ ἀγάπην, καὶ ὅταν κουρασμένος ἀπὸ τὸν δρόμον ἤθελε, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, νὰ λουσθῇ, ἐκεῖ νὰ τὸν πνίξωσι. Χωρὶς προαίσθησιν κακοῦ ἐμβῆκεν ὁ δυστυχὴς εἰς τὸν ἐκ πολλοῦ χρόνου ποθούμενον οἶκον του, καὶ ὅταν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ λουτρὸν καὶ ἐζήτησε καθαρὸν ὑποκάμισον, τὸν ἔβαλεν ἡ Κλυταιμνήστρα ἓν χωρὶς ἀνοιγμένην τραχηλιὰν εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ ὁ κρυμμένος Αἴγισθος ἐκβῆκεν εὐθὺς καὶ μὲ πέλεκυν ἔσχισεν εἰς δύω τὴν τυλιγμένην μὲ τὸ ὑποκάμισον κεφαλὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος. *)

Οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι εὐφυεῖς ἀοιδοὶ, οἵτινες ἑκατονταετηρίδας τινὰς μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἔψαλλαν τὰς τῶν Ἑλλήνων ἔμπροσθεν τῆς Τροίας πράξεις, ἔλαβαν καὶ ἀπὸ τῆς ταλαιπώρου αὐτῶν ἐπιστροφῆς ὕλην διὰ τερπνὰ ᾄσματα, καὶ ὡδηγοῦντο εἰς τοῦτο ἀπὸ ἀγγελίας, αἵτινες ἔζουσαν ἀκόμη εἰς τὰ στόματα τῶν συγχρόνων των. Ὠνομάζοντο δὲ οἱ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἡρώων μῦθοι νόστοι (ἐπιστροφαὶ εἰς τὴν πατρίδα). Εἷς ἐξ αὐτῶν μᾶς

*) Μετὰ δέκα ἔτη ἐξεδίκησε τὸν θάνατόν του ὁ υἱός του Ὀρέστης. Πρώϊμα τὸν εἶχεν ἐκβάλειν ἀπὸ τὴν οἰκίαν ἡ φρονίμη του ἀδελφὴ Ἠλέκτρα, καὶ διὰ πιστοῦ θεράποντος τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Φωκίδα πρὸς τὸν θεῖόν του Στρόφιον, ὅς τις τὸν ἀνέθρεψε κοινῶς μετὰ τοῦ υἱοῦ του Πυλάδου. Ἡ φιλία τῶν δύω τούτων νεανίσκων μετέβη εἰς παροιμίαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Αὐξηθέντες δὲ ὑπῆγαν μὲ πλαστὰ ὀνόματα εἰς τὰς Μυκήνας, κατέλυσαν εἰς τὸν Αἴγισθον, καὶ ἐφόνευσαν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκά του Κλυταιμνήστραν. Ἀλλ' ἔκτοτε κατεδίωκαν τὸν μητροκτόνον αἱ Ἐριννύες, καθὼς συμβολικῶς ἔλεγαν οἱ ποιηταὶ, καὶ δὲν τὸν ἀπέλυσαν, ἕως οὗ ἡ Ἀθηνᾶ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν δικαστῶν, ὅπου αἱ λευκαὶ ψῆφοι ἦσαν ἰσάριθμοι μὲ τὰς μελαίνας, τὸν ἠλέησεν ἐμβαλοῦσα μίαν λευκὴν ψῆφον.

ἔμεινεν ἕως τώρα τέλειος μεταξὺ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, ὀνομαζόμενος Ὀδύσσεια. Περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς θαυμαστῆς ἐπιστροφῆς καὶ περιπλανήσεως τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ, παρεκτὸς τῆς ἀνεκτιμήτου ποιητικῆς ἀξίας του, εἶναι προσέτι ἀξιολογώτατος εἰς τὸν ἀνιχνευτὴν τῆς ἱστορίας ὡς πιστὴ εἰκὼν τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς διαίτης καὶ τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ ἥρως ἀποπλανώμενος ἐφέρθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅπου φυτρόνουσι τόσον γλυκεῖς καρποὶ, ὥστε οἱ ἀκόλουθοί του ὡς μαγευμένοι δὲν ἤθελαν πλέον νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν. Τὸν φέρουν ἔπειτα αἱ τρικυμίαι εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν εἰς τοὺς ἀνθρωποφάγους γίγαντας ὀνομαζομένους Κύκλωπας· ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς νῆσον, ὅπου κατοικεῖ μία μάγισσα ὀνομαζομένη Κίρκη, ἥτις ἐμεταμόρφωσεν ὅλους τοὺς συμπλωτῆρας του εἰς χοίρους. Μετὰ ταῦτα καταντᾷ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ᾅδου πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς γῆς, καταβαίνει εἰς αὐτὸν, καὶ ὁμιλεῖ μὲ τὰς σκιὰς τῆς μητρὸς καὶ τῶν φίλων του· ἀποπλέει ἐντεῦθεν καὶ διέρχεται διὰ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ τὴν Σκύλλαν καὶ Χάρυβδιν, αἵτινες εἶναι τρομερώτατα τέρατα. Ἡ Σκύλλα, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸν σκόπελον παρέπλευσεν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἁρπάζει ἐκ τοῦ πλοίου του ἓξ συμπλωτῆρας μὲ τὰς μακρὰς χεῖρας της, καὶ τοὺς ῥίπτει εὐθὺς εἰς τὰ ἓξ ἄγριά της στόματα. Παραπλέει ἔπειτα τὴν νῆσον τῶν Σειρήνων (τεράτων παρθενοπροσώπων καὶ μακρωνύχων, κρυπτομένων ὑπὸ τὰ ὕδατα, καὶ μὲ οὐράνια ᾄσματα προσκαλούντων τοὺς παραπλέοντας νὰ ὑπάγωσιν ἐκεῖ), ἀλλὰ, νουθετηθεὶς πρότερον, ἐμφράσσει μὲν τῶν συμπλωτήρων του τὰ αὐτία μὲ κηρίον, αὐτὸς δὲ δένεται σφικτὰ εἰς τὸ κατάρτιον τοῦ πλοίου, καὶ οὕτως ἀντιστέκει γενναίως εἰς τὴν κολακευτικὴν ἀπάτην των. Ἄλλοτε τοῦ συντρίβει ὁ

Ζεὺς μὲ τὸν κεραυνὸν τὸ πλοῖον, πνίγει ὅλους τοὺς ἀκολούθους του εἰς τὴν θάλασσαν· αὐτὸς δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς προσκολλημένος εἰς μίαν σανίδα περιπλανᾶται ἐννέα ἡμέρας εἰς τὰ κύματα, ἕως οὗ τελευταῖον κατὰ τὴν δεκάτην τῶν τρομερῶν ἐκείνων νυκτῶν τὸν σύρει τὸ ῥεῦμα εἰς τὴν νῆσον Ὠγυγίαν, ὅπου τὸν ὑποδέχεται φιλοφρόνως ἡ νύμφη Καλυψὼ χαίρουσα ἐκ καρδίας, ὅτι τελευταῖον ἴδε πλησίον της ἄνδρα, ὁποῖον ἤδη πολὺν καιρὸν ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ σύντροφον. Ἐπειδὴ δὲ καθὸ νύμφη ἀνήκει εἰς τοὺς κατωτέρους θεοὺς, ἔχει θείαν δύναμιν, καὶ δι' αὐτῆς ὑπόσχεται εἰς τὸν ξένον της ἀθανασίαν καὶ αἰώνιον νεότητα, ἂν θέλει νὰ μείνῃ πάντοτε μαζή της. Ἀλλ' αὐτὸς ὑπάγει καθ' ἡμέραν περὶ τὴν ῥοδόχρουν ἠῶ (τὸ πρωΐ) εἰς τὸν πολυκύμονα αἰγιαλὸν, κατακλίνεται ἐκεῖ, ἐνθυμεῖται τὴν πιστήν του γυναῖκα καὶ τὸν υἱόν του καὶ κλαίει πικρὰ δάκρυα ἐπιθυμίας τοῦ νόστου. Μόνον νὰ ἴδῃ μακρόθεν τὰ βουνὰ τῆς πατρίδος του, μόνον νὰ ἴδῃ τὸν καπνὸν ἀναβαίνοντα ἐκ τοῦ οἴκου του εὔχεται, καὶ ἔπειτα νὰ ἀποθάνῃ· ἀλλ' ἡ νύμφη τὸν κρατεῖ ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸ σπήλαιόν της, καὶ ἔπειτα κατὰ προσταγὴν τῶν θεῶν τὸν ἀπολύει. Κατασκευάζει σχεδίαν ἀπὸ πεπτωκυίας πεύκας, ἀναβαίνει ἐπάνω της, καὶ περιπλανᾶται εἰς ἄγνωστα νερὰ μὲ τὸ ἐπισφαλέστατον τοῦτο πλοῖον. Δεκαεπτὰ ἡμέρας δὲν βλέπει ἄλλο εἰμὴ οὐρανὸν καὶ θάλασσαν. Τελευταῖον βλέπει κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τότε μὲν Σχερίαν, τώρα δὲ Κορυφοὺς ὀνομαζομένην. Ἀλλὰ πρὶν ἐκβῇ εἰς αὐτὴν, ματαιόνει τὴν ἀπόβασίν του τρομερά τις τρικυμία, ἥτις συντρίβει τὴν σχεδίαν του. Κολυμβῶν ἀντιμάχεται μὲ τὰ ἄγρια κύματα, καὶ τελευταῖον φθάνει αἰσίως εἰς τὸν αἰγιαλόν. Ἐδῶ ἀναπαύεται εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἐπάνω εἰς κλίνην ἀπὸ ξηρὰ χορτάρια. Ἐδῶ εὑρίσκει

φιλοξένους ἀνθρώπους, οἵτινες τὸν καθαρίζουσι καὶ τὸν ἐνδύουσι· παριστάνεται εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φαιάκων, φιλοφρονεῖται ἀπ' αὐτὸν, καὶ φέρεται μὲ πλοῖον καὶ μὲ ἐμπείρους ναύτας εἰς τὴν πατρίδα του.

Τοῦτο εἶναι τὸ ξηρὸν σκελετὸν τοῦ ποιήματος, ἐκ τοῦ ὁποίου θέλουν ἐκτεθῆν ἐνταῦθα πλατύτερα σκηναὶ τινὲς ὡς λαλοῦσαι εἰκόνες τῶν ἠθῶν καὶ διανοημάτων τῶν χρόνων ἐκείνων.

---

9. Σκηναὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσείας.

Θέλομεν ἀρχίσειν τὴν σειρὰν τῶν σκηνῶν ἀπὸ τὴν εἰκόνα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαρέστησε τὸ ἱλαρὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τὴν σχέσιν τῆς ζωῆς πρὸς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου, εἰς τὸν ὁποῖον μεταβαίνουσι μετὰ τοῦτον τὸν βίον οἱ ἄνθρωποι, καθὼς δοξάζουσιν ὅλα τὰ ἔθνη.

Προπαρασκευασμένος ὁ ἥρως μὲ συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας τῆς μαγίσσης Κίρκης εὕρηκε τὴν ἐσχάτην τῆς γῆς χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ἅδου. Ἔδεσε τὸ πλοῖον του εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ ἐκβῆκεν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ εἰσεχώρησε μακρὰν εἰς μίαν μεγάλην πεδιάδα. Ἐκεῖ ἔσκαψε λάκκον εἰς τὴν γῆν, ἔσφαξε δύω μαῦρα πρόβατα καὶ ἀφῆκε νὰ ῥεύσῃ τὸ αἷμα εἰς τὸν λάκκον. Εὐθὺς ἀνέβη σύννερον ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐλαφραὶ ὡς ἀὴρ, ἄφωνοι καὶ σχεδὸν ἀναίσθητοι. Μόνος ὁ Τειρεσίας, ὅς τις ἦτο ποτὲ εἰς τὰς Θήβας φρόνιμος μάντις, ἀλλὰ τυφλὸς, ἐκράτησε πρὸς ἀμοιβὴν καὶ εἰς τὸν ᾅδην τὸν νοῦν καὶ τὴν φωνήν του. Ἐπήδησε πρῶτος μὲ τὸ σκῆπτρον του ἐπάνω, ἔπιεν ἀπὸ τὸ αἷμα, καὶ προεῖπε μέλλοντα τινὰ εἰς τὸν Ὀδυσσέα. Μετ' αὐτὸν ἦλθαν ἀναρίθμητοι ἄλλαι ψυχαὶ, γέροντες καὶ νέοι, γυναῖκες καὶ κοράσια,

ἐζήτουν ὅλαι νὰ πίωσιν, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς τὰς ἐμπόδισε μὲ τὸ ξίφος, καθὼς τὸν εἶχε συμβουλεύσειν ἡ Κίρκη. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἴδεν ἔξαφνα καὶ τὴν μητέρα του. „Ὦ Τειρεσία, εἶπε, βλέπω ἐκεῖ τὴν ψυχὴν τῆς μητρός μου, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι δὲν μ' ἐγνώρισε. Πῶς ἐμπορεῖ ἄραγε νὰ μὲ γνωρίσῃ;"

„Ὅποιον θέλεις νὰ ὁμιλήσῃς, ἀπεκρίθη ὁ Τειρεσίας, δός του νὰ πίῃ αἷμα, καὶ τότε λαμβάνει νοῦν καὶ φωνήν· ὅς τις δὲν πίῃ, πετᾷ πάλιν ἀναίσθητος κάτω εἰς τὸν ᾅδην."

Εὐθὺς ὁ Ὀδυσσεὺς ἔδωκεν αἷμα εἰς τὴν ἀγαπητήν του μητέρα, ἥτις ἀφοῦ ἔπιεν, ἐγνώρισε μὲ θαυμασμόν της τὸν φίλτατον υἱόν της. Ἔμαθε λοιπὸν ἀπ' αὐτὴν, ὅτι ὁ πατὴρ, ἡ γυνὴ, καὶ ὁ υἱός του ἔζων ἀκόμη, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ φιλόστοργος μήτηρ του ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην της. Μετέπειτα ἐπότισεν αἷμα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν φίλων του Ἀγαμέμνονος, Ἀχιλλέως, Πατρόκλου καὶ Αἴαντος, καὶ τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ διηγηθῶσι τὰς τύχας των. Ἐζήτησαν καὶ αὐτοὶ ν' ἀκούσωσι τινὰ περὶ τῶν οἰκείων των, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν ἤξευρέ τι νὰ τοὺς εἴπῃ. Μετ' ὀλίγην συνομιλίαν ἐπέταξαν πάλιν λυπημέναι ὀπίσω.

Μετὰ ταῦτα ἴδε καὶ περιφήμους παλαιοὺς ἥρωας. Ὁ Μίνως ἦτο καὶ εἰς τὸν ᾅδην κριτὴς τῶν νεκρῶν. Ὁ Ὠρίων καὶ ἐκεῖ ἐπεμελεῖτο τὰ κυνήγια κτλ. Ἴδε προσέτι ὅτι ὑπέφερναν τρομερὰς ποινὰς. ὅσοι ποτὲ εἶχαν ἁμαρτήσειν εἰς τοὺς θεούς. Αἱ Δαναΐδες (σελ. 259 σημ.) ἤντλουν ὕδωρ εἰς τρυπημένον πίθον. Σίσυφος ὁ βασιλεὺς τῆς Κορίνθου ἦτο καταδικασμένος νὰ κυλίῃ εἰς τὰ ἄνω τερατώδη λίθον, ὅς τις πάντοτε, ὁσάκις μετὰ κόπων καὶ ἱδρώτων τὸν ἀνεβίβαζεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἀπέστρεφεν ἀπὸ τὰς χεῖρας του καὶ κατεφέρετο κάτω εἰς τὴν πεδιάδα κατακυλιόμενος μὲ ταχύτητα ὁ ἀναίσχυντος λίθος. Ὁ Τάνταλος

ἐστέκετο ἕως τὸν λαιμὸν εἰς τὸ νερὸν, καὶ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του ἐκρέμαντο νοστιμώταται ὀπῶραι. Ἀλλὰ βασανιζόμενος ἀπὸ αἰώνιον δίψαν, εὐθὺς ἀποῦ ἔσκυπτεν ὀλίγον νὰ πίῃ, ἢ ἥπλονε τὴν χεῖρα εἰς τὰς ὀπώρας, ἐκεῖ μὲν κατεβυθίζετο τὸ ὕδωρ, ἐδῶ δὲ ἔφευγαν ταχύτατα οἱ κλῶνες, καὶ εἰς μάτην ἐκοπίαζεν ὁ ἄθλιος. Ὁ Τιτυὸς ὁ γίγας, ὅστις μὲ ἀξιοτιμώρητον περιέργειαν ἐπαρατήρησε ποτὲ τὴν Ἥραν, ἔκειτο δεμένος εἰς τὴν γῆν, καὶ δύω γύπες τοῦ ἔτρωγαν πάντοτε τὸ ἧπαρ, τὸ ὁποῖον, καθὼς τὸ τοῦ Προμηθέως, ηὔξανε πάλιν καθημέραν. Ὅλη αὕτη ἡ ὑποχθόνιος πεδιὰς ἦτο μελαγχολικὴ καὶ σκοτεινή· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐχάρη κατὰ πολλὰ, ὅταν ἐκβῆκεν ἐκεῖθεν καὶ ἴδε πάλιν τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου εἰς τὴν ἠγαπημένην γῆν.

Ἐσυντρίφθη ποτὲ, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 307), τὸ πλοῖον τοῦ ἥρωος, καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνάγκης κολυμβῶν διεσώθη εἴς τινα νῆσον. Ἀποσταμένος καὶ ὁλόγυμνος (διότι εἶχε ῥίψειν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ ἱμάτιά του διὰ νὰ κολυμβᾷ εὐκολώτερα), ἐκβῆκεν εἰς τὴν παραθαλασσίαν. Μὴ ἰδὼν οὐδὲ ψυχὴν μίαν εἰς τὰ πέριξ, εἰσῆλθεν εἰς δάσος, ὅπου ἐκατασκεύασε κλίνην ἀπὸ κλαδία καὶ φύλλα δένδρων. Γυμνὸς κατεκλίθη εἰς αὐτὴν, καὶ ἐσκεπάσθη μὲ ἄλλα κλαδία πάλιν ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ὥστ' εἰς τοιαύτην κατάστασιν κἀνεὶς βέβαια ἀπὸ τοὺς διαβάτας δὲν ἤθελε γνωρίσειν τὸν πολίπορθον Ὀδυσσέα. Τὴν ἐφεξῆς πρωΐαν ἔφερεν ἐκεῖ ἡ τύχη Ναυσικᾶν τὴν θυγατέρα Ἀλκινόου τοῦ τῶν Φαιάκων βασιλέως. Ἡ βασιλοπούλα σκοπὸν εἶχε νὰ πλύνῃ εἰς τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν τὰ ἄπλυτα ἱμάτια τοῦ οἴκου της, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε παρακαλέσειν τὸν πατέρα της νὰ τῆς στείλῃ ἁμάξιον μὲ ἵππους ἐζευγμένον, καὶ νὰ θέσῃ ἐπάνω ἓν καλάθιον. Οἱ

θεράποντες εἶχαν ἑτοιμάσειν τὰ τοῦ ἁμαξίου. Ἡ Ναυσικᾶ ἐφόρτωσεν ἐπάνω τὰ ὑποκάμισα καὶ φορέματα τῶν ἀδελφῶν της καὶ τοὺς γυναικείους μακροὺς πέπλους εἰς τὸ μέγα καλάθιον· καὶ ἡ μήτηρ της ἐπρόσθεσεν ἄλλο μικρὸν καλαθάκιον γεμάτον μὲ γλυκὰ φαγητὰ καὶ ψωμία, καὶ ἓν ἀσκίον κρασίου, καὶ καθαρὸν ἔλαιον διὰ νὰ ἀλείψῃ τὴν κεφαλήν της ἀφοῦ λουσθῇ. Ἀνέβη ἔπειτα ἡ Ναυσικᾶ εἰς τὴν ἅμαξαν, ἐπίασε τοὺς χαλινοὺς, καὶ ἐμάστιζε τοὺς ἵππους· καὶ ἀμφίπολοι τινὲς τὴν ἠκολούθουν ὄπισθεν.

Ἔφθασαν εἰς τὴν ὄχθην καθαροῦ ποταμοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἀκρινὰ καὶ ῥηχὰ νερὰ ῥίψασαι τὰ ἱμάτια ἐμβῆκαν καὶ αὐταὶ, καὶ μὲ γυμνοὺς πόδας πατοῦσαι καὶ σκιρτῶσαι ἐπάνω των τὰ ἔπλυναν ἀπὸ τοὺς ῥύπους. Ἔπλυναν τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐξήπλωσαν εἰς τὸν παραθαλάσσιον ἄμμον νὰ στεγνώσουν ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ μὲν ἵπποι ἔβοσκαν εἰς τὰ πέριξ, τὰ δὲ κοράσια ἐλούσθησαν καὶ ἀλείφθησαν, καὶ ἐστρώθησαν εἰς τὴν πρασινάδα, ἔβαλαν τὸ μικρὸν καλάθιον καὶ τὸ ἀσκίον ἔμπροσθέν των καὶ εὐωχήθησαν. Μετὰ τοῦτο ἐξεσκουφώθησαν καὶ ἔπαιξαν τὰ εὔθυμα κοράσια τὴν σφαῖραν, καὶ ἡ Ναυσικᾶ ἔψαλεν ἓν τραγῳδάκιον.

Τελευταῖον ἐστέγνωσαν περὶ τὰ ἑσπέρας τὰ πλυμένα· αἱ κορασίδες τὰ ἐδίπλωσαν, τὰ ἔθεσαν εἰς τὸ μέγα καλάθιον, καὶ τὸ καλάθιον ἐπάνω εἰς τὴν ἅμαξαν, ἔζευξαν τοὺς ἵππους, καὶ ὑπέστρεφαν εἰς τὸν οἶκον. Ἡ Ναυσικᾶ θέλουσα νὰ πειράξῃ μίαν ἀπὸ τὰς θεραπαίνας ἔῤῥηξε τὴν σφαῖραν ἐπάνω της, δὲν τὴν ἐπέτυχε, καὶ ἡ σφαῖρα ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμόν· τότε ἐσηκώθη ἀπ' ὅλα τὰ κοράσια μεγάλη κραυγὴ καὶ θόρυβος, καὶ ἀκούσας ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις ἐκεῖ σιμὰ ἦτο σκεπασμένος μὲ τὰ κλαδία, ἐξύπνισεν. Ἄνθρωποι εἶναι ἐδῶ, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἐκβῆκε παραυτὰ ἀπὸ τὴν κλίνην· καὶ διὰ νὰ μὴ φανῇ παν-

τάπασι γυμνὸς, ἐκράτησεν ἔμπροσθέντου πολύφυλλόν τι μέγα κλωνάριον δένδρου. Ἰδοῦσαι δὲ αἱ θεράπαιναι ἄνθρωπον μὲ κεφαλὴν χορταροφόρον, καὶ χεῖρας καὶ πόδας καταλασπωμένους, ἔφυγαν μακρὰν μὲ κραυγάς. Μόνον ἡ θαῤῥαλέα Ναυσικᾶ ἐστάθη, καὶ ἤκουσε τὰς δεήσεις του. Οἱ λόγοι του τῆς ἐφάνησαν τόσον φρόνιμοι, τὰ παράπονά του τόσον συμπαθητικὰ, ἡ ἱκεσία του τόσον κοσμία καὶ ταπεινὴ, ὥστε μὲ ὅλην τὴν ἀηδῆ κατάστασίντου ἔλαβε κλίσιν εἰς αὐτόν. Τὴν ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ δείξῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν πόλιν, νὰ τοῦ δώσῃ κομμάτιον πανίου εἰς σκέπην! τῆς γυμνότητόςτου, καὶ ἐτελείωσε τὸν λόγον του μὲ τὴν εὐχὴν ταύτην: Ἄμποτε οἱ θεοὶ νὰ σὲ χαρίσουν, ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ καρδία σου, ἄνδρα καὶ οἶκον, καὶ νὰ σᾶς εὐλογήσωσι μὲ τὴν μακαρίαν ὁμόνοιαν!

Ἡ Ναυσικᾶ ἔκραξεν ἐκεῖ τὰς φοβισμένας θεραπαίνας, αἱ ὁποῖαι ἐπρόσταζαν μία τὴν ἄλλην πολλὴν ὥραν χωρὶς νὰ πλησιάζῃ καμμία. Τὰς εἶπε νὰ ὁδηγήσουν τὸν ξένον εἰς τὸν τόπον τοῦ παταμοῦ, ὅπου ἐλούοντο, καὶ νὰ ἀφήσωσι πλησίοντου τὴν λήκυθον τοῦ ἐλαίου, καὶ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς ἐνδυμασίας. Ἦτο πολὺν καιρὸν ἄλουστος, καὶ ἀφοῦ τώρα ἐλούσθη καὶ ἐχρίσθη καὶ ἐνεδύθη, ἐφάνη τόσον καλὸς, ὥστ' αἱ παρθένοι δὲν ἠδύναντο νὰ θαυμάζωσιν ἱκανῶς τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐγένειάντου. Τοῦ ἔδωκαν προσέτι τὰ περισσεύματα τοῦ καλαθίσκου καὶ τοῦ ἀσκίου· καὶ ἀφοῦ ἔφαγε καὶ ἔπιεν ἱκανῶς, ἀνέβη ἡ Ναυσικᾶ εἰς τὸ ἁμάξιόν της, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ τὴν ἀκολουθῇ μαζὴ μὲ τὰς θεραπαίνας. Ὅταν δὲ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἀκμάζοντα χωράφια ἐπλησίαζεν εἰς τὴν πόλιν, τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ ἐμβῇ δι' ἄλλης ὁδοῦ διὰ νὰ μὴ τὴν κακολογήσουν οἱ ἄνθρωποι βλέποντές την συνοδευομένην ἀπὸ ξένον ἄνδρα. Τοῦ περιέγραφε τὸν οἶκον τοῦ πατρόςτης, καὶ τοῦ ἔδωκε πολλὰς ἄλ-

λας συμβουλὰς πῶς ἔπρεπε νὰ φερθῇ εἰς τοὺς γονεῖς της καὶ εἰς τοὺς δώδεκα ἀρίστους τῶν Φαιάκων, τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ εὕρῃ καὶ αὐτοὺς ἐκεῖ. Μετὰ ταῦτα ἐμάστιξε τοὺς ἵππους, καὶ ἤλαυνε ταχέως εἰς τὴν πόλιν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἦλθαν οἱ ἀδελφοίτης οἱ υἱοὶ τοῦ βασιλέως, ἐξέζευξαν τοὺς ἵππους, καὶ τὴν ἐβοήθησαν, νὰ φέρῃ τὰ πλυμένα εἰς τὸν θάλαμον.

Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πόλιν. Ἴδε μακρόθεν τὰ πολλὰ καράβια τοῦ λιμένος, καὶ ἐσυμπέρανεν ὅτι οἱ κάτοικοι ζοῦν ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν. Παρθένος τις φέρουσα ὑδρίαν τοῦ ἔδειξε τὸν οἶκον τοῦ Ἀλκινόου. Ἔμβηκε καὶ εὕρηκε μεγαλοπρέπειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν ἰδεῖν ἕως τώρα. Ἡ αἴθουσα, ἡ πύλη, αἱ παραστάδες, οἱ μοχλοὶ, ὅλα τοῦ ἐφάνησαν ὅτι ἤστραπταν ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἄργυρον. Ὁλόγυρα εἰς τοὺς τοίχους ἔστεκαν θρόνοι μὲ καλοὺς καὶ λεπτοὺς πέπλους, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐκάθηντο οἱ ἡγεμόνες τῶν Φαιάκων τρώγοντες καὶ πίνοντες. Πεντήκοντα γυναῖκες ὑπηρέτουν τὸν οἶκον, αἱ μὲν χειρομυλίζουσαι ἀλεύρια, αἱ δὲ κλώθουσαι καὶ ὑφαίνουσαι. Ἡ δὲ βασίλισσα ἐκάθητο εἰς μέγαν θάλαμον πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ ἔκλωθε τὴν ῥόκαν. Εἰς ταύτην ἐπρόσδραμεν ὁ Ὀδυσσεὺς πρῶτον, κατὰ τὴν συμβουλὴν τῆς Ναυσικᾶς. Ἐπίασε, καθὼς ἐσυνείθιζαν οἱ ἱκέται, τὰ γόνατάτης, καὶ ἀφοῦ τὴν εὐχήθη, τὴν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, καὶ νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πατρίδα του μὲ ἓν ἀπὸ τὰ πλοῖα της· ἔπειτα ἐγονάτισεν εἰς τὴν ἐσχάραν πλησίον τοῦ πυρὸς προσμένων τὴν ἀπόκρισίν της, καθὼς ἥρμοζεν εἰς τοὺς χρείαν ἔχοντας βοηθείας.

Ἡ εὐπρέπεια καὶ οἱ λόγοι του ἐφάνησαν ἀρεστὰ, καὶ οἱ Φαίακες γνωρίζοντες τὸ καλὸν τῆς φιλοξενίας, καὶ τιμῶντες μὲ ζῆλον τοὺς θεοὺς, τὸν ἐκύτταξαν ὅλοι μὲ εὐνοϊκὰ βλέμματα. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ὕπηγε

πλησίον του, τὸν ἔδωκε τὴν χεῖρα, τὸν ἐσήκωσεν ἀπὸ τὴν ἐσχάραν, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς ἀργυροδεμένον θρόνον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπρόσταξε τὸν καθήμενον υἱόν του νὰ σηκωθῇ. Μετέπειτα ἦλθε θεράπαινα μὲ χρυσῆν πρόχοον καὶ ἀργυρᾶν λεκάνην, τοῦ ἔχεεν ὕδωρ νὰ νίψῃ τὰς χεῖρας του, καὶ ἔστησεν ἔμπροσθέν του τράπεζαν. Ἡ ἔντιμος ταμία ἔβαλεν ἐπάνω αρτον καὶ κρέας καὶ ἄλλα ἐδέσματα, καὶ ὁ τλήμων Ὀδυσσεὺς ἔφαγε μὲ ἐξαίρετον ὄρεξιν. Ὁ βασιλεὺς Ἀλκίνοος ἐπρόσταξε τότε τὸν οἰνοχόον νὰ κεράσῃ οἶνον μὲ ὕδωρ (διότι οἱ παλαιοὶ δὲν τὸν ἔπιναν ἄκρατον) καὶ νὰ γεμίσῃ τὰ ποτήρια τῶν παρόντων διὰ νὰ κάμωσι σπονδὴν εἰς τὸν ἱκέσιον Δία. Ἔσπεισαν, ἤγουν ἔχυσαν πρῶτον σταλαγμοὺς τινὰς εἰς τὴν γῆν, καὶ ἔπειτα ἔπιαν τὸ ἐπίλοιπον· ὡμίλησαν ἔπειτα πολλὰ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ τελευταῖον ἐσηκώθησαν οἱ δώδεκα ἡγεμόνες καὶ ὑπῆγαν εἰς τοὺς οἴκους των. Ἔμειναν ἐκεῖ καθήμενοι ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ αἱ θεράπαιναι ἐσήκωσαν τὰ περισσεύματα τῶν φαγητῶν ἀπὸ τὴν τράπεζαν. Ἡ βασίλισσα, ἥτις πρὸ ὥρας εἶχε παρατηρήσειν, ὅτι ὁ πέπλος τοῦ ξένου ἦτο ἀπὸ τὰ ἰδικά της ἱμάτια, τὸν ἠρώτησε περὶ τούτου, καὶ ἐκεῖνος ἐδιηγήθη τὴν ἱστορίαν τῆς τελευταίας νυκτὸς, καὶ ἐπῄνεσε τὸ φιλάνθρωπον ἦθος τῆς Ναυσικᾶς. Ἡ βασίλισσα ἐπρόσταξε τὰς θεραπαίνας νὰ ἑτοιμάσωσι κλίνην εἰς τὴν αἴθουσαν, νὰ βάλλωσι στρωμνὴν καὶ μαλακὰ προσκέφαλα, καὶ ἐπάνωθεν νὰ στρώσωσι τάπητας, καὶ διὰ σκέπασμα νὰ προσθέσωσι χλαμύδας. Ἔγεινεν ἡ προσταγή. Αἱ θεράπαιναι ἐφωταγώγησαν τὸν ξένον μὲ δᾷδα εἰς τὴν αἴθουσαν. Ὁ δὲ Ἀλκίνοος καὶ ἡ σύζυγός του ἐμβῆκαν νὰ κοιμηθῶσιν εἰς τὸν κοιτῶνα των.

Ὅταν δὲ ἐφάνη ἡ ῥοδοδάκτυλος ἠὼς, ἔφερεν ὁ βασιλεὺς τὸν ξένον εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Φαιάκων,

ἥτις ἦτο σιμὰ τοῦ λιμένος. Ἀναρίθμητος λαὸς εὑρέθη ἐκεῖ· ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ξένος ἐκάθησαν πλησίον ἐπάνω εἰς ὁμαλῶς ἐξεσμένους λίθους· ὁ πρῶτος ἐπρόσταξεν εὐθὺς πεντήκοντα δύω ἀπὸ τοὺς ἀξιολόγους καὶ γενναίους νεανίας νὰ σύρωσι μέγα πλοῖον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ τὸ ἑτοιμάσωσι. Τοὺς ὑπεσχέθη, πρὶν ἀποπλεύσωσι, νὰ τοὺς φιλεύσῃ εἰς τὸν οἶκον του, καὶ ἐπροσκάλεσε τοὺς δώδεκα ἡγεμόνας νὰ ὑπάγωσι μαζή του εἰς τὴν αἴθουσάν του, ὅπου εἶχε σκοπὸν νὰ φιλοξενήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν μὲ λαμπρὰν τράπεζαν τὸν Ὀδυσσέα.

Μέγας πανηγυρικὸς θόρυβος διηγέρθη διὰ μιᾶς εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον. Ὁ βασιλεὺς ἐπρόσταξε καὶ ἔσφαξαν δώδεκα πρόβατα, ὀκτὼ χοίρους, καὶ δύω βώδια. Ὁ οἶνος ἐκεράσθη ἐπιμελέστατα· καὶ πρὸ πάντων ἐπροσκαλέσθη περίφημός τις ἀοιδὸς, ὅς τις μετὰ τὴν τράπεζαν ἔψαλλε κρούων τὴν φόρμιγγα ἱστορίας ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Συχνάκις ἐλέγετο τὸ ὄνομα Ὀδυσσεὺς, ἀλλὰ κἀνεὶς δὲν ἐστοχάζετο παρόντα τὸν θαυμαστὸν τοῦτον ἥρωα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ᾄσματα ἐσκέπασεν ὁ ἥρως τὸ πρόσωπόν του, ἐσυμπέρανεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι καὶ οὗτος ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς συγκινδυνεύσαντας εἰς τὸν πόλεμον ἐκεῖνον· διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε τὸν ἀοιδὸν νὰ παύσῃ, καὶ ἐπροσκάλεσε τοὺς νεανίας εἰς τοὺς ἄθλους. Ἐκατέβησαν λοιπὸν πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ οἱ ῥωμαλαῖοι υἱοὶ τῶν ἡγεμόνων ἔδωκαν εἰς τὸν ξένον ἀποδείξεις τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ εὐφυΐας των εἰς τὴν πυγμὴν, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὴν τοξείαν, εἰς τὸ πήδημα, καὶ εἰς τὸν δρόμον. Τελευταῖον Λαοδάμας ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως ἐπροκάλεσεν εἰς ἅμιλλαν τὸν ξένον· ἀλλ' οὗτοις ἐπροφασίσθη τὸν πόνον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πατρίδος του. Πρὸς τοῦτο ἐλοιδόρησεν αὐτὸν εἷς λέγων, ὅτι δὲν εἶναι ἔμπειρος τῆς ἀθλητικῆς, ἀλλ' ἄνθρωπος ἴσως „ὅς τις πάντοτε στρέ-

φει τὸ πηδάλιον, ἀρχηγὸς ναυτῶν, οἵτινες ἐνταυτῷ εἶναι καὶ ἔμποροι." Ἀλλ' ὁ ἥρως τὸν ἤσχυνε μὲ ἰσχυρὰν ἀντιλογίαν, καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐμβῇ εἰς ἅμιλλαν μὲ πάντα ἕνα, καὶ ἐν ταὐτῷ ἔρρηξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸν μέγιστον ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκεῖ λίθους μὲ τόσην δύναμιν, ὥστ' ἐξαπέρασε τὰ σημάδια ὅλα τῶν ἄλλων Φαιάκων, καὶ ἐξεπλάγησαν ὅλοι. Κἀνεὶς λοιπὸν δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ συγκριθῇ μαζήτου· ὁ δὲ ἀοιδὸς ἤρχισεν εὐφρόσυνόν τι ᾆσμα, καὶ οἱ νέοι ἐχόρευαν μὲ θαυμαστὴν ἐπιτηδειότητα. Οἱ ἡγεμόνες τοῦ ἐχάρισαν καθεὶς, διὰ τὴν εὐγενῆ του εὐπρέπειαν, μίαν ἐνδυμασίαν, δηλαδὴ ἕνα χιτῶνα (ὑποκάμισον) καὶ ἓν φᾶρος (μακρὸν καὶ πλατὺ ἐπανωφόριον χωρὶς χειρίδας). Τοιαύτη ἁπλῆ ἦτο ἡ στολὴ τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἐδῶ ἐφάνη ὡραῖος χαρακτὴρ ἁπλοϊκοῦ τινὸς νεανίσκου. Ὁ λοιδορήσας πρότερον τὸν Ὀδυσσέα, ἦλθεν εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ ἐχάρισε τὸ ἀργυροκόλλητον ξίφοςτου λέγων πρὸς αὐτόν: „Χαῖρε, πάτερ ὦ ξένε! ἂν εἶπα κακόν τινα λόγον, οἱ ἄνεμοι ἂς τὸν ἁρπάσουν καὶ ἂς τὸν ἀφανίσουν. Οἱ Θεοὶ νὰ σὲ δώσουν νὰ ἴδῃς πάλιν τὴν πατρίδα καὶ τὴν γυναῖκα σου, ἀφοῦ ἔπαθες τόσα κακὰ εἰς τὴν πλάνηνσου μακρὰν τῶν οἰκείων σου."

„Καὶ εἰς ἐσὲ, τέκνον, εἶπεν ὁ ἥρως, νὰ δώσωσιν εὐτυχίαν οἱ θεοί," καὶ ἐκρέμασε τὸ ἀσημοδεμένον ξίφος εἰς τοὺς ὤμουςτου. Ὅλοι ὑπέστρεψαν πάλιν τὸ βραδὺ εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, ὅπου ἐδέχθη ὁ Ὀδυσσεὺς ὅλα τὰ δῶρα εἰς μίαν πολύτιμον θήκην, τὴν ὁποίαν ἀντὶ νὰ κλειδώσῃ τὴν ἔδεσεν ἔξωθεν μὲ ἀσφαλῆ τρόπον. Μετὰ ταῦτα ἐφέρθη εἰς θερμὸν λουτρὸν, καὶ ἀφοῦ ἐλούσθη καὶ ἐχρίσθη, ἐνῷ ἔμβαινε πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἰδοὺ ἐκεῖ ἔστεκεν ἐντροπαλὴ πλησίον τῆς θύρας ἡ Ναυσικᾶ, ἥτις ἐκατέβη ἀπὸ τὸ δῶμα κρυφίως διὰ νὰ ἀποχαιρετίσῃ

τὸν ξένον τὸν ὁποῖον ἔλαβεν εἰς ἀγάπην, φοβουμένη μὴ δὲν τὸν ἴδῃ ἄλλην φοράν· διότι δὲν ἦτο συνήθεια νὰ συναναστρέφωνται αἱ παρθένοι μὲ τοὺς ἄνδρας. „Χαῖρε, ξένε, τοῦ εἶπε σιγανὰ, καὶ ἐνθυμοῦ κἄποτε καὶ ἐμὲ, ὅταν φθάσῃς εἰς τὴν πατρίδασου!" — „Πάντοτε, ὦ Ναυσικᾶ, ἀπεκρίθη ὁ ἥρως, θέλω σὲ ἔχειν εἰς τὴν καρδίαν μου· διότι σὺ ἔσωσας τὴν ζωήν μου, ἀγαθὴ παρθένε!"

Ὅταν ἦλθαν πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἦτο κομμένον ἤδη ἓν ψητὸν χοιρίδιον, καὶ οἶνος κεκραμένος. Διὰ τιμὴν τοῦ ξένου, τοῦ ἔδωκαν μέγα κομμάτιον ἀπὸ τὴν πλάτην σκεπασμένον μὲ πάχος. Καὶ ὁ ἀοιδὸς ἔψαλλε πάλιν περὶ τῆς Τροίας, πάλιν οἱ ἀκούοντες ἔχαιραν, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔκλαιε. Τότε ἀπηγόρευσε μὲν ἐκεῖνον ὁ βασιλεὺς νὰ μὴ ψάλλῃ, ἠρώτα δὲ τὸν ξένον πῶς ὀνομάζεται καὶ ποῦ εἶναι ἡ πατρίς του *). Τότε ἤρχισεν ὁ ἥρως νὰ διηγῆται τὰ περιστατικά του, καὶ οἱ ἀκούοντες ἐξεπλήττοντο, καὶ τὸν ἐπαρακάλουν νὰ μείνῃ ἀκόμη περισσότερον. Ἐδέχθη τὴν παράκλησίν των, καὶ ἔλαβεν ἀντὶ τούτου ἀπὸ πάντα ἡγεμόνα, παρεκτὸς τῶν ὡραίων ἐνδυμάτων, καὶ μίαν χρυσῆν λεκάνην, καὶ ἕνα τρίποδα χαλκοῦν λέβητα. Τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν τοῦ ἔφεραν ὅλα ταῦτα οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ὁ Ἀλκίνοος τὰ ἐναπέθηκεν ὅλα ἐπιμελῶς ὑποκάτω εἰς τῶν κωπηλατῶν τὰς καθέδρας. Εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀλκινόου ἐσφάγη τελευταῖον ἀκόμη εἷς ταῦρος, καὶ τὰ μηρίατου ἐκάησαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ θυσία εἰς τὸν Δία κατὰ τὴν συνήθειαν. Ἔσπεισαν δὲ καὶ οἶνον καὶ ἔπιαν ὅλοι οἱ παρόντες. Ὁ Ὀδυσσεὺς εὐχήθη ἐκ

*) Ἐπρόσεχαν πολὺ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅταν ἔκαμναν τὴν ἐρώτησιν ταύτην, ἐπειδὴ ἐπρόκριναν νὰ ὑποδεχθῶσιν ἐχθρὸν ἀγνοοῦντες παρὰ νὰ κινδυνεύσωσιν ἐκ χρέους πρὸς τὴν τῆς οἰκογενείας ἐκδίκησιν νὰ καταπατήσωσι τὴν ἱερὰν ξενίαν. Ὦ χαρακτὴρ ὡραῖος!

καρδίας τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ εἰς τὸν φιλάνθρωπον ξενοδόχον του, καὶ ἀφοῦ ἔπιεν, ἔδωκε τὸ ποτήριον εἰς τὴν εὐγενῆ βασίλισσαν, καὶ εἶπε τὰ ἱλαρὰ λόγια τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ: „Χαῖρε, ὦ βασίλισσα, ἀδιακόπως, ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ τὸ γῆρας καὶ ὁ θάνατος, τὰ ὁποῖα προσμένει πᾶς ἄνθρωπος. Εὐφραίνου εἰς τὸν οἶκον τοῦτον μαζὴ μὲ τὰ τέκνα καὶ μὲ τὸν λαόν σου, καὶ μὲ τὸν βασιλέα Ἀλκίνοον, τὸν ἀγαθὸν ἄνδρασου!“

Ἐκίνησε νὰ ἀναχωρήσῃ, τὸν ἠκολούθουν τρεῖς θεράπαιναι φέρουσαι φαγητὰ καὶ οἶνον καὶ τὰς μαλακὰς στολάς. Τοῦ ἔκαμαν στρωμνὴν εἰς τὴν πρύμναν, καὶ πλησίον αὐτῆς ἔβαλαν τὰ φαγητά. Ὁ ἥρως ἐπλαγίασεν εἰς τὴν στρωμνὴν καὶ ἀπεκοιμήθη. Οἱ ναῦται καθήσαντες εἰς τὰς καθέδρας των ἐκτύπουν τὴν θάλασσαν μὲ τὰ κωπία. Ἦτο νὺξ εὐδία καὶ καθαρά· τὸ πλοῖον ἀπετοῦσεν ἐπάνω εἰς τὴν ὑδατώδη ἐπιφάνειαν, καὶ ὁ κοιμώμενος ἥρως δὲν ἤξευρε πόσον γρήγορα ἐπλησίαζεν εἰς τὴν γλυκεῖαν του πατρίδα.

Ἡ γλυκεῖα αὕτη πατρίς του ἦτο, ὡς εἴπαμεν, ἡ νῆσοις Ἰθάκη εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Ἀκαρνανίας. Ἐδῶ καθὼς καὶ εἰς τὴν Σχερίαν, ἐξουσίαζαν πολλοὶ ἡγεμόνες, τῶν ὁποίων ὅλων κεφαλὴ ὑπῆρχε ποτὲ ὁ Ὀδυσσεύς. Ἐπειδὴ δὲ ἔλειπεν οὗτος εἴκοσιν ἤδη ἐνιαυτούς, ἐπλάκωσε τὴν νῆσον μεγίστη ἀταξία, καὶ οἱ ἡγεμόνες, ἐξαιρέτως δὲ οἱ νεανίαι, ἐπροσφέροντο μὲ κακοῦργον αὐθάδειαν εἰς τὸν οἶκον του. Ἡ μήτηρ τοῦ ἥρωος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην της· ὁ γέρων πατήρ του Λαέρτης, κυριευμένος ἀπὸ εἶδος τι μανίας καὶ ἀπὸ παντελῆ ἀδυναμίαν ἔζη μακρὰν τῆς πόλεως εἰς ἕνα ἀμπελῶνα· καὶ ἡ γενναιόφρων γυνὴ τοῦ Ὀδυσσέως Πηνελόπη ἐθρήνει πάντοτε νῦν μὲν τὸν ἀπόντα ἄνδρα της, νῦν δὲ τὴν φθορὰν τοῦ πλουσίου

ἴκου της. Διότι παράξενόν τι κακὸν ἐπολιόρκει τὴν ἀθλίαν γυναῖκα. Ἦτο ὡραία, πλουσία, φρόνιμος, καὶ γενναιόφρων· καὶ ταῦτα ἐκίνησαν πολλοὺς ἡγεμόνας νὰ τὴν ζητῶσι γυναῖκα των· διότι ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Ὀδυσσεύς, κἀνεὶς ἄνθρωπος δὲν τὸ ἐπίστευε πλέον. Ἐζήτουν λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ γυνὴ εἰς τὸν πατέρα της, νὰ ὑπανδρευθῇ ἐξ αὐτῶν ἕνα ὅποιον ἤθελε, καὶ τότε οἱ ἄλλοι ὅλοι νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπ' αὐτήν. Αὕτη δὲ φέρουσα εἰς τὴν πιστήν της καρδίαν ζωηρὰν τὴν ἐνθύμησιν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐκαταφρόνει τὸν δεύτερον γάμον, καὶ οὕτως ἐξηγρίονε περισσότερον τοὺς αὐθάδεις μνηστῆρας της. Καλά! ἔλεγαν οὗτοι πεισματικῶς, θέλομεν σὲ πείσειν βέβαια. Καθήμεθα πάντοτε εἰς τὸν οἶκον σου, εὐωχούμεθα ἀπὸ τὰς ποίμνας καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγρούς σου, πίνομεν τὸν οἶνον σου, ἕως οὗ νὰ ὑποταχθῇς εἰς τὸ θέλημά μας. — Καὶ ἐκ ταύτης τῆς ἡμέρας ὁ μέγας οἶκος τοῦ Ὀδυσσέως ἔβριθεν ἀπὸ ἀλαζόνας φαγοπότας, οἱ ὁποῖοι ἐκατέτρωγαν τὴν περιουσίαν του, καὶ ἠνάγκαζαν θεράποντας καὶ θεραπαίνας νὰ τοὺς ὑπηρετῶσι. Καὶ ὅταν διεφημίσθη τὸ πρᾶγμα, ὅτι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὀδυσσέως εἶναι πάντοτε χαραὶ καὶ συμπόσια, ἐπερίσσευαν καθ' ἡμέραν οἱ μνηστῆρες χωρὶς σκοπὸν οἱ πλειότεροι νὰ νυμφευθῶσι τὴν Πηνελόπην. Ἰθακήσιοι μὲν ἦσαν δώδεκα, ἐκ δὲ τῆς γειτονευούσης νήσου Δουλιχίου πεντήκοντα δύω, ἐκ δὲ Σάμης εἰκοσιτέσσαρες, Ζακύνθιοι δὲ δέκα συνωδευμένοι μὲ ὑπηρέτας καὶ μαγείρους, μὲ ἕνα κήρυκα καὶ μὲ ἕνα ἀοιδόν. Οἱ ἀναίσχυντοι οὗτοι ἄνθρωποι ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἀριθμούμενοι ἐκατοίκουν τρία ἔτη εἰς ξένον οἶκον, καὶ ἀσώτευαν ἀπὸ ξένην περιουσίαν. Οἱ ποιμένες τοὺς ἔφερναν καθ' ἡμέραν βώδια καὶ χοίρους καὶ αἰγίδια, αἱ θεράπαιναι φαγίον καὶ ἄρτους, καὶ οἱ ὑπηρέται οἶνον. Ἔτρωγαν καὶ ἐμεθοκοποῦσαν καὶ ἔπαιζαν καὶ ἐτρα-

γωδοῦσαν ἔμπροσθεν εἰς τὰ ὀμμάτια τῆς Πηνελόπης, ἥτις δὲν εἶχε κανένα δυνατὸν νὰ τὴν προστατεύσῃ. Ὁ μόνος της υἱὸς Τηλέμαχος ἦτο ἀκόμη ἀσθενὴς καὶ ἀνήλικος νέος· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἦτο ἀνδρειότατος, τί ἠμπόρει νὰ κάμῃ ἕνας πρὸς ἑκατόν; Ἡμέραν καὶ νύκτα ἐκάθητο ἡ δύστηνος γυνὴ εἰς τὸν θάλαμόν της πλησίον τῶν θεραπαινῶν της καὶ ἔκλαιε, καὶ ἐὰν ἤθελε ποτὲ νὰ καταβῇ εἰς τὴν αἴθουσαν, δὲν ἦτο ἀσφαλὴς ἀπὸ τὴν λύσσαν τῶν θηρίων ἐκείνων! Διὰ νὰ ἀποφύγῃ δὲ πᾶσαν βίαν, ἐκατέφυγεν εἰς τὸν δόλον. „Ἀκούσατε, εἶπεν εἰς τοὺς μνηστῆρας. Τώρα ἀρχίζω νὰ ὑφάνω ἓν πανίον, τὸ ὁποῖον χρειάζεται πολὺν καιρόν· τοῦτο θέλει εἶσθαι νεκρικὸν σινδόνιον διὰ τὸν γέροντα Λαέρτην. Ἐὰν μ' ὑποσχεθῆτε νὰ μ' ἀφήσητε εἰς ἡσυχίαν ἕως οὗ νὰ τὸ τελειώσω, θέλω ἀποφασίσειν ἔπειτα νὰ δεχθῶ τὸ θέλημά σας.“ Οἱ ἡγεμόνες τὸ ὑπεσχέθησαν, καὶ ἡ Πηνελόπη ἤρχισε νὰ ὑφαίνῃ. Ἀλλὰ τὴν νύκτα, ὁπόταν κανεὶς δὲν τὴν ἔβλεπεν, ἐξύφαινε πάλιν τὸ ὑφασμένον, καὶ οὕτω δὲν ἐτελείονε ποτὲ τὸ πανίον. Ἀλλ' ὅταν οἱ μνηστῆρες ἔμαθαν τὸν δόλον, ἐκραύγαζαν τότε ἐναντίον της μὲ περισσοτέρον μανίαν.

Ἀλλ' ἔτρεφαν πάντοτε ἡ πιστὴ γυνὴ καὶ ὁ υἱός της τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα νὰ ἐξαναΐδωσι τὸν ἀπολωλότα. Ὅλους τοὺς ὁδοιπόρους καὶ ἐμπόρους ἐξέταζαν ἂν ἤκουσέ τις περὶ αὐτοῦ πούποτε, ἀλλ' αἱ ἐξετάσεις των ἐγίνοντο εἰς μάτην. Τότε ἡ Ἀθηνᾶ ἐσυμβούλευσε τὸν νέον Τηλέμαχον νὰ ἀπέλθῃ εἰς τοὺς ἥρωας, οἵτινες ἦσαν μαζὴ μὲ τὸν πατέρα του ἔμπροσθεν τῆς Τροίας. Ἀπὸ τούτους ἤλπιζε νὰ μάθῃ βεβαιότατα ποῖον δρόμον ἐπῆρε, καὶ ἂν πρέπῃ νὰ προσμένωσιν ἀκόμη τὴν ἐπιστροφήν του. Εἰς τὴν μητέρα του δὲν εἶπε τίποτε περὶ τούτου διὰ νὰ μὴ τὴν λυπήσῃ ἡ ἀναχώρησίς του· μόνον εἰς τὴν γραῖαν

ταμίαν ἐφανέρωσε τὸν σκοπόν του, καὶ ἔλαβεν ἀπ' αὐτὴν οἶνον καὶ ἀλεύριον εἰς δερμάτινα καὶ πήλινα σκεύη. Φίλος τὸν ἐδάνεισεν ἓν πλοῖον, καὶ δώδεκα ῥωμαλαῖοι νεανίσκοι ἦσαν ἕτοιμοι διὰ νὰ κωπηλατῶσι. Πρὸς τὸ βραδὺ ἐσυνάχθη ὅλη ἡ ἑταιρεία εἰς τὸν αἰγιαλόν· οἱ νεανίσκοι ἔστησαν τὸν δρύϊνον ἱστὸν καὶ τὸν ἔδεσαν στερεὰ μὲ σχοινία, ἐτέντωσαν τὰ ἄσπρα πανία μὲ δυνατὰ λωρία, ἔσπεισαν οἶνον εἰς τοὺς θεοὺς, ἐκάθησαν εἰς τὰς καθέδρας, καὶ ἀπέπλευσαν εὔθυμοι ἐκεῖθεν.

Τὴν ἐφεξῆς πρωΐαν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πύλου εἰς τὴν χώραν τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἐδῶ ἐκατοίκει ὁ γέρων Νέστωρ, ὅς τις ἐτιμᾶτο πάντοτε ἐξαιρέτως ἀπὸ τοὺς ἥρωας διὰ τὸ γῆρας καὶ διὰ τὴν σοφίαν του. Οὗτος ἐπρόσφερνε τότε μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὸν Ποσειδῶνα μίαν μεγάλην θυσίαν ἀπὸ τὰς ὀνομαζομένας ἑκατόμβας. Ὁ Τηλέμαχος ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ πλοῖον μαζὴ μὲ τοὺς συντρόφους του, οἱ ὁποῖοι ἐκατέβασαν τὰ πανία καὶ ἔδεσαν τὸ πλοῖον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Εὕρηκε τοὺς Πυλίους καθημένους εἰς ἐννέα μακρὰς σειρὰς παρὰ τὸν αἰγιαλὸν καὶ εὐωχουμένους τὴν θυσίαν. Εἰς πᾶσαν σειρὰν ἐκάθηντο πεντακόσιοι· καὶ πᾶσα μία ἐπρόσφερεν ἐννέα βώδια, καὶ ἑπομένως ἐθυσιάσθησαν ἐν ταὐτῷ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὀγδοήκοντα ἓν βώδια. Ἐκ τούτων ἐκάησαν μόνον τὰ μηρία τυλιγμένα μὲ πάχος εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ κρέατα ἐκομματίασαν καὶ ἐσούγλισαν καὶ ἔψησαν καὶ ἔφαγαν πάραυτα οἱ θυσιάζοντες. Καὶ ὁ Τηλέμαχος δὲ ἔλαβεν εὐθὺς τὴν μερίδα του, ἀφοῦ ἐχαιρέτησε τοὺς ἄνδρας· ἐκάθησεν εἰς ἁπλωμένην βύρσαν, καὶ ἔσπεισε καὶ οἶνον καὶ ἔπιεν ἐξ αὐτοῦ. Ἀφοῦ ἔλαβε τέλος ἡ εὐωχία, ἠρώτησεν ὁ Νέστωρ τὸν ξένον τίς ἦτο, καὶ ὁ Τη-

λέμαχος τοῦ ἐδιηγέθη τὰς συμφορὰς τοῦ οἴκου του, καὶ ὅτι ἦλθε νὰ μάθῃ τι περὶ τοῦ πατρός του. Ὁ πολύλογος γέρων τοῦ ἐξιστόρησε τὰ καθ' ἑαυτὸν κατὰ πλάτος, καὶ περὶ τοῦ Ὀδυσσέως δὲν ἤξευρε τίποτε, ἐπειδὴ εἶχεν αὐτὸς ἀναχωρήσειν ἐκ Τροίας πρότερον παρὰ ἐκεῖνος. Τὸν ἐσυμβούλευσεν ὅμως νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Σπάρτην ὅπου ἐκατοίκουν ὁ Μενέλαος καὶ ἡ Ἑλένη, οἵτινες ἤθελαν ἴσως τὸν δώσειν ἀκριβῆ τινα εἴδησιν περὶ τοῦ πατρός του. „Ἐὰν θέλῃς νὰ ὑπάγῃς διὰ ξηρᾶς, τοῦ εἶπε, σὲ δίδω τὸ ἁμάξιον καὶ τοὺς ἵππους μου καὶ τοὺς υἱούς μου, οἵτινες σὲ φέρουσιν ἐκεῖ ἀσφαλῶς, καὶ πάλιν σὲ συνοδεύουσιν ἐνταῦθα.“

Μὲ τοιαύτας συνομιλίας ἐνύκτωσε, καὶ ἡ ἑταιρεία ἐκάθησαν νὰ φάγωσιν ἀφοῦ οἱ κήρυκες τοὺς ἔχυσαν νερὸν νὰ νιφθῶσι, καὶ ποτήριον κεκραμένου οἴνου διὰ τὰς σπονδάς. Ὅταν δὲ ἔφθασαν εἰς τὸν οἶκον, ἐκάθησαν ἐπάνω εἰς λαμπροὺς θρόνους· ὁ γάρων ἐκέρασε πάλιν οἶνον εἰς τοὺς περικαθημένους. Ἔπειτα ὡδηγήθη ὁ Τηλέμαχος εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἐκοιμήθη σιμὰ εἰς τὸν Πεισίστρατον τὸν νεώτατον υἱὸν τοῦ Νέστορος. Οἱ δὲ νυμφευμένοι υἱοὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐκοιμήθησαν εἰς τὰ ἔνδον τῆς οἰκίας.

Τὸ πρωῒ ἐκάθησεν ὁ γέρων ἐπάνω εἰς πελεκημένον λίθον ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ οἴκου του, καὶ ἐκεῖ ἐσυνάχθησαν ὁλόγυρά του οἱ ἀγαπητοί του υἱοὶ καὶ πολλοὶ θεράποντες. Εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν νὰ τῆς προσφέρῃ θυσίαν μίαν χρυσοκέρατον δάμαλιν, καὶ ἤθελε τώρα νὰ πληρώσῃ τὴν εὐχήν του. Ἦλθαν ἐκεῖ κατὰ προσταγήν του οἱ σύντροφοι τοῦ Τηλεμάχου ἀπὸ τὸ πλοῖον· ἦλθεν ὁ χρυσοχόος μὲ σφύραν καὶ ἄκμονα καὶ λαβίδα, καὶ ἐχρύσωσε μὲ πολὺ μέταλλον, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Νέστωρ, τὰ κέρατα τῆς νέας δαμάλεως.

Δύω υἱοί του ἔφεραν τὴν δάμαλιν εἰς τὸν βωμόν· ὁ τρίτος ἔφερε λεκάνην καὶ καλάθιον γεμάτον κριθήν· ὁ τέταρτος ἐβάσταζε τὸν κοπτερὸν πέλεκυν· καὶ ὁ πέμπτος ἀγγεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ῥεύσῃ τὸ αἷμα.

Ἐνίφθη λοιπὸν ὁ γέρων πατὴρ, ἐσκόρπισε τὸ ἅγιον κριθάριον, ἔκοψε τὰς τρίχας τοῦ μετώπου τῆς δαμάλεως καὶ τὰς ἔῤῥιψεν εἰς τὸ πῦρ. Μετὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ τέταρτος υἱὸς καὶ τὴν ἔσφαξεν· ὁ κοπτερὸς πέλεκυς ἔκοψε τὰ νεῦρα τοῦ τραχήλου, καὶ τὸ κτῆνος ἔπεσε κάτω. Οἱ υἱοὶ ἔκοψαν καὶ ἔκδαραν, κατὰ τὴν συνήθειαν, τὰ μηρία, τὰ ἐσκέπασαν μὲ πάχος, καὶ ἐπάνω τούτων ἔβαλαν αἱματώδη κομμάτια τῶν μελῶν. Ἐνῷ δὲ ἐκαίετο τὸ θῦμα, ἔχυσεν ἐπάνω ὀλίγον κόκκινον οἶνον ὁ γέρων. Οἱ νεανίσκοι ἔστεκαν μὲ πυράγρας ὁλόγυρα διὰ νὰ στρέφωσι τὸ θῦμα ἕως οὗ νὰ καῇ ὅλον.

Τὸ δὲ ἐπίλοιπον κρέας ἐψήθη ἔπειτα, καὶ ἐδόθη φαγητὸν εἰς τοὺς νεανίσκους. Τώρα ἦλθεν ἐδῶ καὶ ὁ Τηλέμαχος, τὸν ὁποῖον εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχε λούσειν καὶ χρίσειν καὶ στολίσειν ἡ νεωτάτη τοῦ Νέστορος θυγάτηρ. Εἰς μέγαν χαλκοῦν κρατῆρα, ὅστις ἔστεκεν εἰς τὸ μέσον, συνεκεράσθη οἶνος καὶ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτου ἐλάμβανε καθεὶς μὲ τὸ ποτήριον καὶ ἔσπενδε καὶ ἔπινε, καὶ μετὰ τοῦτο ἐβουλεύθησαν καὶ περὶ τῆς ὁδοιπορίας τοῦ Τηλεμάχου. Ἐζεύχθη ἓν ἁμάξιον, ἡ θεράπαινα ἔβαλεν ἐπάνω τροφὰς, καὶ ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Πεισίστρατος ὁ νεώτατος Νεστορίδης ἐκάθησαν ἐπάνω. Ὁ δεύτερος ἐκράτει τοὺς χαλινοὺς, καὶ ἐμάστιζε τοὺς ἵππους, καὶ ἔφθασαν τὸ βραδὺ εἰς τὰς Φηρὰς, ὅπου ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Διοκλέους. Ἐκεῖ ἐπέρασαν τὴν νύκτα, καὶ τὴν ἄλλην ἑσπέραν ἔφθασαν εἰς Σπάρτην, καὶ

ἐστάθησαν ἥσυχοι ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ περιφήμου Μενελάου.

Ἐκεῖ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦσαν χαραὶ καὶ εὐθυμίαι· ὁ Μενέλαος ἐτέλει γάμον διπλοῦν υἱοῦ ἐν ταὐτῷ καὶ θυγατρός. Συμπόσιον, ᾄσματα καὶ χοροὶ ἐκυρίευαν τὸν οἶκον· οὐδ' ἐπαρατήρησαν τὸν κέρχομὸν τοῦ ὀχήματος πρότερον ἕως οὗ θεράπων τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Μενέλαον. Ἐπρόσταξεν οὗτος νὰ ἀποζεύξουν τοὺς ἵππους καὶ νὰ τοὺς δέσωσιν εἰς τὴν φάτνην. Τοὺς δὲ δύω ξένους ἐδέχθη φιλικῶς εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ οἶκον του. Αἱ θεράπαιναι τοὺς ἔφεραν εἰς τὸ λουτρὸν, καὶ τοὺς ἔδωκαν ἔλαιον νὰ χρισθῶσιν· ἐλθόντες δὲ εἰς τὸν δόμον ἐκάθησαν πλησίον τοῦ Μενελάου. Μία θεραπαινὶς ἦλθε φέρουσα πρόχοον καὶ λεκάνην καὶ τοὺς ἔδωκεν ὕδωρ νὰ νιφθῶσι τὰς χεῖρας· ἔπειτα ἔστησεν ἔμπροσθέν των τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέθηκεν ἄρτον καὶ κρέας καὶ ἄλλα ἐδέσματα. Ὁ Μενέλαος ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὰ τὴν ἰδικήν του ἔντιμον μερίδα, τὴν παχεῖαν πλάτιν· καὶ οἱ νεανίσκοι ἔτρωγαν θαυμάζοντες καθ' ἑαυτοὺς τὴν λαμπρότητα καὶ πλουσιότητα τοῦ οἴκου· διότι ὁ Μενέλαος ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του μὲ τὰ πλουσιώτατα λάφυρα καὶ πολυτιμότατα δῶρα ὑπὲρ πάντα ἄλλον. Ὅταν δὲ ἤρχισεν ὁ Μενέλαος νὰ διηγῆται τὰ τῆς θαλασσοπορίας του, καὶ ἐν τούτῳ ἀνέφερε τὸν Ὀδυσσέα, τότε ὁ Τηλέμαχος ἐκάλυψε τὸ δακρυσμένον του πρόσωπον εἰς τὴν πορφυρᾶν του χλαμύδα, καὶ ὁ Μενέλαος, ὅςτις ἀκόμη δὲν τοῦ ἠρώτησε τὸ ὄνομα, προῃσθάνθη σχεδὸν τίς ἦτο. Τότε ἦλθεν ἡ πολυπαθὴς Ἑλένη, καὶ ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῶν χαρακτήρων ἐγνώρισεν εὐθὺς τὸν υἱὸν τοῦ Ὀδυσσέως, τὸν ὁποῖον ἐπεριποιήθησαν μὲ ἀγάπην ἐκ καρδίας, καὶ ὁ ὁποῖος τοὺς ἐδιηγήθη ὅσα κακὰ ὑποφέρει ὁ οἶκος τοῦ πατρός του ἀπὸ τοὺς μνηστῆρας. Ὦ! ἐπ' ἀληθείας! ἔκραξεν ὁ Μενέλαος, καθὼς ἡ ἐπιστρέ-

φουσα λέαινα σπαράσσει τοὺς τῆς ἐλάφου σκύμνους, τοὺς ὁποίους εὑρίσκει εἰς τὴν φωλεάν της, οὕτως ὁ Ὀδυσσεὺς θέλει συντρίψειν τοὺς ἀθλίους, ὅταν ἐπιστρέψῃ!

Οἱ φίλοι ἐπαραπονοῦντο καὶ ἐλυποῦντο ἀκόμη διὰ τὰς δυστυχίας τοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ Μενέλαος δὲν ἤξευρε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Τηλέμαχον περὶ αὐτοῦ τί πλέον παρ' ὅ,τι ποτὲ τοῦ ἐπροφήτευσεν ἕνας Αἰγύπτιος θεὸς θαλάσσιος, Πρωτεὺς ὀνομαζόμενος, ὅςτις ἀνελάμβανε πᾶσαν μορφὴν, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς καὶ ὕδατος: Ὅτι ὁ ἥρως ἔμελλε μετὰ δεκαετῆ πλάνην, ἀφοῦ χάσῃ ὅλους τοὺς συντρόφους του, νὰ ἐξαναΐδῃ τὴν πατρίδα του.

Εὐχαριστήθη ὁ Τηλέμαχος (τί ἄλλο νὰ κάμῃ;) καὶ μὲ τὴν ἀγγελίαν ταύτην. Αὕτη ἦτο ἱκανῶς ἀξιόλογος νὰ τὸν ὑπομνήσῃ τὴν μητέρα του, καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εὐθὺς εἰς τὸν οἶκον του, μ' ὅλον ὅτι ἐπροσπάθουν ὁ Μενέλαος καὶ ἡ Ἑλένη νὰ τὸν κρατήσωσι περισσότερον. Χαρεὶς ὁ πλούσιος ξενοδόχος διὰ τὴν φιλικὴν ταύτην ἐπίσκεψιν, τοῦ ἐχάρισε τρεῖς πολυτίμους ἵππους, ἓν ὄχημα καὶ ἓν χρυσοῦν σκεῦος. Ἀλλὰ τὸ ὄχημα ἀπέβαλεν ὁ νεανίσκος, ἐπειδὴ ἡ Ἰθάκη διὰ τοὺς ὀρεινοὺς τόπους της δὲν εἶναι ἐπιτηδεία διὰ ἵππους. Ἐμετάβαλε λοιπὸν ὁ Μενέλαος τὸ δῶρον εἰς ἓν πολύτιμον ἀργυροῦν ποτήριον, μὲ χρυσοῦν χεῖλος, καὶ στολισμένον μὲ γλυφὰς, ἔργον Φοίνικος τεχνίτου. Μετὰ δὲ τὴν εὐωχίαν κατεκλίθησαν οἱ ξένοι νεανίσκοι ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἤδη ἦσαν ἡτοιμασμένα ἀπὸ τὰς θεραπαίνας στολισμέναι κλίναι, καὶ καλὰ προσκέφαλα καὶ μαλακὰ σκεπάσματα.

Τὸ πρωῒ μετὰ τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀποχαιρετισμὸν ἀνέβησαν εἰς τὸ ἁμάξιον, καὶ ὑπέστρεψαν διὰ Φηρῶν καὶ Πύλου, ὅπου ὁ Τηλέμαχος χωρὶς νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Νέστορος, ἐκατέβη εὐ-

θὺς εἰς τὸ πλοῖον πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἔστησαν τὸ κατάρτιον, ἥπλωσαν τὰ πανία, ἔλυσαν τὰ πρυμνήσια, καὶ ἔπλεαν εἰς τὰ ὑγρὰ νῶτα τῆς θαλάσσης ὀπίσω εἰς τὴν Ἰθάκην· ἀλλ' ἔκαμαν γῦρον τινὰ διὰ νὰ ἀράξωσιν εἰς τὸν βόρειον αἰγιαλὸν, ἐπειδὴ οἱ μνηστῆρες κατεσκόπευαν μὲ πλοῖον ἄλλο νὰ πιάσωσι καὶ νὰ σκοτώσωσι τὸν Τηλέμαχον, ἀλλ' ἡ προστάτις του Ἀθηνᾶ τοῦ εἶχε προφανερώσειν καθ' ὕπνους τὸν κίνδυνον.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκοιμᾶτο ἀκόμη βαθέως εἰς τὸ πλοῖον τῶν Φαιάκων, ὅταν οἱ κωπηλάται κατὰ τὸ λυκαυγὲς τῆς πρωΐας ἄραξαν εἰς τὴν Ἰθάκην. Δὲν ἠθέλησαν νὰ τοῦ διακόψωσι τὸν γλυκὺν ὕπνον, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἔφεραν ἡσύχως εἰς τὴν ξηρὰν, ἔβαλαν πλησίον του τὰ πολύτιμα δῶρα, καὶ ἀπέπλευσαν πάραυτα εἰς τὴν Σχερίαν. Ἐξυπνίσας δὲ εὕρηκε τὸν ἑαυτόν του μόνον μεταξὺ τοῦ κιβωτίου, τῶν λεβήτων, τῶν ποτηρίων καὶ τῶν τριπόδων, καὶ ἔῤῥηξεν εὐθὺς μέγαν θρῆνον· διότι δὲν ἐγνώρισεν ὁ ἄθλιος τὴν πατρίδα του· ἦτο ἡ βόρειος ἄκρα τῆς νήσου, καὶ παχεῖα ὁμίχλη κατεκάλυπτεν ὅλα τὰ πέριξ. Τότε ἐφάνη εἰς αὐτὸν ἡ Ἀθηνᾶ βοηθὸς καὶ σύμβουλος εἰς σχῆμα καλοῦ χοιροβοσκοῦ, καὶ τοῦ ἐδιηγήθη τὰ πάθη τῆς γυναικός του καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ υἱοῦ του, καὶ τὸν ἐπαραθάῤῥυνε νὰ καταφθείρῃ τοὺς κακούργους πρῶτον μὲν μὲ δόλον, ἔπειτα δὲ μὲ βίαν. Τὸν ἐβοήθησε νὰ κρύψῃ τὰ δῶρα του εἰς σπήλαιόν τι, τὸν ἔψαυσε μὲ τὴν ῥάβδον της, καὶ μετεμόρφωσε τὸν ἀκμαῖον καὶ ὡραῖον ἄνδρα εἰς ῥυπαρὸν πρεσβύτην, φαλακρὸν, μόλις βλέποντα, ἀσθενῆ καὶ χαῦνον τὰ μέλη, ἐνδυμένον παλαιὰ καὶ ξεσχισμένα ἱμάτια, καὶ ἐπάνω τούτων δέρμα ἐλάφου, καὶ βαστάζοντα ῥαβδίον, καὶ πήραν (τουρβᾶν) μὲ πλεκτὴν λαβὴν καὶ ἐμβαλωμένην πανταχοῦ.

Μὲ τοιαύτην στολὴν ἀνέβη „ὁ μεγατλήμων Ὀδυσσεύς" τὸ δασῶδες ὄρος, καὶ ἐστάθη τελευταῖον ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ γέροντος Εὐμαίου, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχε δείξειν ἡ Ἀθηνᾶ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὀνομάζεται πάντοτε ἀπὸ τὸν Ὅμηρον „δῖος ὑφορβὸς (ἤγουν θεῖος καὶ ἅγιος χοιροβοσκὸς)" πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἦτο ἀγαθὸς ἀνήρ. Ἐκατάγετο δὲ τῷόντι ἀπὸ βασιλικὸν γένος, καὶ παιδίον ἔτι ἡρπάγη μαζὴ μὲ τὴν ἄπιστον τροφόν του ἀπὸ Φοίνικας πειρατὰς, καὶ εἰς μακρυνοὺς τόπους ἐφέρθη δοῦλος, καὶ τελευταῖον ἠγοράσθη ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα, καὶ ἐδιωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἔφορος τῆς μάνδρας τῶν χοίρων του. Οἱ χοῖροι ἐτρέφοντο μακρὰν τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ πλησίον ἐκατοίκει ὁ θεῖος χοιροβοσκὸς, ὅςτις τοὺς ἐφύλαττεν ἐπιμελῶς, καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐκοιμᾶτο πλησίον τῆς μάνδρας, τὴν δὲ ἡμέραν τοὺς ἔβοσκαν εἰς τὰ δάση οἱ μετ' αὐτοῦ συνοικοῦντες ὑπηρέται. Ἀκόμη μακρύτερα ἔκειντο αἱ μάνδραι τῶν βωδίων καὶ προβάτων καὶ αἰγιδίων, καὶ οἱ βοσκοί των. Ἐκ δὲ τούτων συμπεραίνει καθεὶς πόσον ἦτο πολυκτήμων ὁ Ὀδυσσεύς.

Ὁ χοιροβοσκὸς ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ φρόνιμος, καὶ ἠγάπα ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸν κύριόν του Ὀδυσσέα. Πᾶσαν ἡμέραν, ὅταν ἔστελνε χοίρους εἰς τὴν πόλιν πρὸς τοὺς μνηστῆρας, ἐθύμονε διὰ τὴν ἀσχημοσύνην των, καὶ ἔκλαιε τὸν ἀγαπητόν του κύριον, τὸν ὁποῖον ἐπίστευε πρὸ πολλοῦ πνιγμένον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκάθητο τώρα εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ οἴκου του καὶ ἐχώριζε κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἀπὸ δέρμα βωδίου ἓν ζευγάριον ἐμβάδων (αἱ ὁποῖαι λέγονται τώρα τσαρούχια), τὰς ὁποίας ἔδεναν μὲ λωρία εἰς τοὺς πόδας. Ἐγαύϊσαν ἔξαφνα οἱ σκῦλοί του. Εὐθὺς ἔρριψεν ἀπὸ τὰς χεῖρας του τὸ δέρμα, κατεπράϋνε τοὺς σκύλους, καὶ ὑπεδέχθη τὸν ξένον γέροντα εἰς τὴν καλύβαν του. Ἐδῶ ἔστρωσεν αἰγιδοτόμαρον ἐπάνω εἰς κλαδία,

καὶ ἐκάθισε τὸν ξένον· ἔπειτα ἔσφαξε δύω χοιρίδια, τὰ ἔψησεν εἰς τὴν σούγλαν, τὰ ἐπασπάλισε μὲ ἀλεύριον, ἐκέρασεν οἶνον εἰς ξύλινον ποτήριον, καὶ τὰ παρέθηκεν ὅλα εἰς τὸν γέροντα φιλοφρόνως, ὅς τις ἔσπεισε μετ' αὐτοῦ καὶ ἔφαγεν. Ἔπειτα τοῦ ἐδιηγήθη τὰ τῆς Ἰθάκης καὶ τὴν δυστυχίαν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ὅταν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν τράπεζαν ἔμελλε κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ διηγηθῇ καὶ αὐτὸς τὰ περὶ ἑαυτοῦ, ἔπλασεν ὅτι εἶναι υἱὸς βασιλέως τῆς Κρήτης, καὶ ὅτι πρὸ ὀλίγου ἴδε τὸν Ὀδυσσέα, καὶ ὅτι οὗτος ἐπιστρέφει γρήγορα, καὶ ἴσως εἶναι τος καὶ ἐδῶ. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν τὰ ἐκαλοπίστευεν ὁ θεῖος χοιροβοσκός.

Ἐν τοσούτῳ ἔκλινεν ὁ ἥλιος εἰς τὴν δύσιν, καὶ οἱ βοσκοὶ ἦλθαν μὲ τὰς ἀγέλας των εἰς τὸν οἶκον. Εἰς τιμὴν τοῦ ξένου ἐκτύπησε μὲ σχίζαν δρυΐνην εἰς τὴν κεφαλὴν ἕνα παχύτατον χοῖρον, τὸν ὁποῖον ἐκομματίασαν οἱ δοῦλοι, καὶ ἔκαυσαν τὰς τρίχας τοῦ μετώπου του· τὰ μηρία τυλιγμένα μὲ λίπος ἐκαύθηστν εἰς τιμὴν τῶν θεῶν. Μετὰ τὴν τράπεζαν ἐπλαγίασαν οἱ βοσκοὶ νὰ κοιμηθοῦν. Διὰ τὸν Ὀδυσσέα ἔστρωσεν ὁ Εὔμαιος δέρματα αἰγιδίων σιμὰ εἰς τὴν φωτίαν, καὶ τὸν ἐσκέπασε μὲ τὴν μαλλιαράν του χλαῖναν. Αὐτὸς δὲ ὡπλισμένος μὲ ξίφος καὶ δόρυ ὑπῆγεν ἔξω νὰ κοιμηθῇ σιμὰ τῆς ἀγέλης τῶν χοίρων.

Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν πόλιν ὡς ψωμοζήτης, νὰ ἀνακατωθῇ μὲ τοὺς μνηστῆρας εἰς τὴν οἰκίαν του, νὰ τοὺς ὑπηρετῇ, καὶ νὰ πληροφορηθῇ ἐντελῶς τὰ πράγματα. Ἀλλ' ὁ γέρων δὲν τὸ ἔκρινεν εὔλογον. „Τοιοῦτοι ἄνθρωποι, τοῦ εἶπε, δὲν ὑπηρετοῦσι τοὺς μνηστῆρας, ἀλλὰ νεανίσκοι στολισμένοι μὲ καλὰ ἱμάτια, τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ πρόσωπον μοσχοβολεῖ ἀπὸ τὰ μύρα. Σὺ θέλεις ἀποδιωχθῆν μὲ καταφρόνησιν. Μένε κάλλιον ἐδῶ

ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ ὁ Τηλέμαχος, ὅς τις θέλει σὲ δώσειν ἱμάτια, καὶ μὲ τὸ πλοῖον του θέλει σὲ στείλειν ὅπου ἐπιθυμεῖ ἡ καρδία σου."

Ὁ λόγος δὲν εἶχε τελειώσειν καὶ ἰδοὺ ἐμβαίνει εἰς τὴν θύραν ὁ καλὸς Τηλέμαχος. Ἔλαμπεν ἡ καστανοειδὴς κόμη του καὶ τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ τὸ ἔλαιον· ὡραῖος καὶ μακρὺς μανδύας ἐκάλυπτε τὸ σῶμα του· καὶ ἐκράτει μακρὰν ῥάβδον εἰς τὴν χεῖρα του. Τώρα εὐθὺς εἶχεν ἐπιστρέψειν ἀπὸ τὸ ταξείδιόν του· τὸ πλοῖον του εἶχεν ἀράξειν καὶ αὐτὸ εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου, καὶ αὐτὸς ἤθελε νὰ συνομιλήσῃ ὀλίγον μὲ τὸν πιστόν του Εὔμαιον πρὶν ὑπάγει εἰς τὴν πόλιν. Οἱ σκῦλοι ἔτρεξαν κολακευτικὰ πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ χοιροβοσκὸς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως μὲ χαρᾶς δάκρυα, καὶ τοῦ κατεφίλησε παρειὰς καὶ ὄμματα καὶ χεῖρας, ἐπειδὴ ἦτο πολὺ συλλογισμένος δι' αὐτόν. Πόσον ἀσμένως ἐπεθύμει νὰ τὸν ἐναγκαλισθῇ καὶ ὁ πατήρ του, ἀλλ' ὁ πτωχὸς ψωμοζήτης δὲν ἐτόλμα νὰ φανερωθῇ ἀκόμη. Ἐστάθη μάλιστα μὲ σέβας ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ του, καὶ ἤθελε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν καθέδραν του. Ἀλλ' ὁ νεανίσκος τὸν ἐκράτησε καὶ τὸν ὡμίλησε φιλικά: „Κάθου, γέρον, ἥσυχος· εὑρίσκομεν καὶ ἡμεῖς τόπον· ὁ ἄνθρωπος οὗτος θέλει μὲ φέρειν καθέδραν."

„Ποῖος εἶναι οὗτος;" ἠρώτησε τὸν χοιροβοσκόν.

Εἶναι ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, καὶ προσφεύγει ἐδῶ ἱκέτης, καὶ ἐμπιστεύεται εἰς τὸ ἔλεός σου.

„Τὸν λυποῦμαι, εἶπεν ὁ νεανίσκος· ἀλλ' ἐξεύρεις εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκεται ὁ οἶκος μου. Δὲν ἐμπορῶ νὰ τὸν δεχθῶ ἐκεῖ· διότι οἱ μνηστῆρες θέλουν τὸν καταφρονήσειν πρὸς μεγάλην μου λύπην. Θέλω κάλλιον νὰ τοῦ στείλω ἱμάτια καὶ φαγητὰ ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς ἐσὲ βάρος. Ἀλλ' ὕπαγε

τώρα, ψυχοπατέρα μου, καὶ ἀνάγγειλε τῆς μητρός μου κρυφίως, ὅτι ὑπέστρεψα εὐτυχῶς ἀπὸ τὸν Πύλον. Ἐγὼ μένω ἐδῶ ἕως οὗ νὰ ἐπιστρέψῃς."

Ὁ χοιροβοσκὸς ὑπέδησε τὰ τσαρούχιά του, ἐπῆρε τὴν ῥάβδον εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἐκίνησεν. Ὁ δρόμος ὁ φέρων εἰς τὴν πόλιν ἦτο μακρὺς, καὶ διὰ τοῦτο πατὴρ καὶ υἱὸς ἔμειναν ἱκανὴν ὥραν μόνοι εἰς τὴν καλύβαν. Τώρα ἐφανερώθη ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τὸν ἐμεταμόρφωσεν ἔξαφνα εἰς τὸ ἀληθινὸν εἶδός του. Ὦ! ποία φανέρωσις! Πόσον ἐσφάδαζεν ἡ καρδία τοῦ ἐκστατικοῦ νεανίσκου εἰς τὸ στῆθος τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ πολυποθήτου πατρός! Πόσον τρυφερὰ ἐπροσηλώθησαν τὰ ἀπὸ χαρὰν σπινθηροβολοῦντα βλέμματά του εἰς τὰ δακρύοντα ὀμμάτια τοῦ ἥρωος!

Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἦτο καιρὸς θρήνων καὶ ἐκφωνήσεων. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐφανέρωσεν εὐθὺς εἰς τὸν υἱόν του τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμειν ἀπὸ πολλῆς νὰ φονεύσῃ διὰ μιᾶς ὅλους ὁμοῦ τοὺς ἀλαζόνας μνηστῆρας μὲ βοήθειαν τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ νέος ἐτρόμαξε διὰ τὸν τολμηρὸν σκοπόν του, ἀλλὰ τὸν ἐνέπνευσε θάῤῥος ὁ πατὴρ, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ σιωπᾷ, ὥστε, ὅταν τὸ πρωῒ φανῇ ἐκεῖ ὡς ψωμοζήτης, κἀνεὶς ἄλλος παρ' αὐτοὺς τοὺς δύω, νὰ μὴ ἐξεύρῃ τίς εἶναι ἐπ' ἀληθείας.

Ἀκόμη ὀλίγα τινὰ ἐσυμφώνησαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ νοήμων υἱὸς ἐχάραξε στερεὰ τοὺς λόγους τοῦ πατρός του εἰς τὴν μνήμην του. Τότε ὑπέστρεψεν ὁ χοιροβοσκὸς, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔγεινε πάλιν ψωμοζήτης, καὶ ὁ Τηλέμαχος ὑπῆγεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἔδειξε τὸν ἑαυτόν του ὑγιᾶ εἰς τοὺς μνηστῆρας, οἱ ὁποῖοι ἠγανάκτουν, ὅτι τὸ ἀπεσταλμένον ληστρικὸν πλοῖόν των δὲν εἶχε τὸν ἐπιτύχειν. Ἤθελαν τὸν φονεύσειν φανερὰ, ἐὰν δὲν ἐφοβοῦντο τὴν τοῦ λαοῦ ἐκδίκησιν.

Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ὑπῆγε ῥακένδυτος ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πόλιν ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν θεῖον χοιροβοσκόν. Εἰς τὸν δρόμον ἤδη ἐδοκίμασε μέρος τῶν κακῶν, ὅσα ἐγίνοντο εἰς τὸν οἶκόν του. Διότι ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν ὡραίαν βρύσιν, ἥτις ἦτο πρὸ τῆς πόλεως εἰς μικρόν τι δάσος, ὅπου ἤρχοντο καθημέραν αἱ κόραι καὶ ἐλάμβαναν νερὸν, ἰδοὺ τοὺς συναπαντᾷ ὁ αἰγιδοβοσκὸς Μελάνθιος, φίλος τῶν μνηστήρων, καὶ καταδιώκει τὸν εἰς ῥάκη ἐνδυμένον βασιλέα μὲ ὕβρεις καὶ λακτισμοὺς, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς τὴν πύλην τῆς αὐλῆς τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπου ἦλθαν εἰς τὴν ὄσφρησίν των αἱ μυρωδίαι τῶν ψημένων ζώων.

Καὶ — εἰκὼν πίστεως παθητικὴ — ἕνας γέρων σκῦλος, τὸν ὁποῖον ἀνέθρεψε ποτὲ ὁ Ὀδυσσεὺς, ἔκειτο εἰς τὴν αὐλὴν ἐπὶ τῆς κοπρίας. Γέρων, καταφρονημένος, ὑπὸ ζωϋφίων καταφαγωμένος, ἐσύρετο πολὺν καιρὸν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ ἦτο εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Τώρα ἐγνώρισε τὸν εὐγενῆ δεσπότην του, ἔσεισε τὴν οὐράν του, καὶ ἤθελε νὰ κινηθῇ πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' αἱ δυνάμεις τὸν ἀφῆκαν, εἵλκυσεν ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν ὀσμὴν τοῦ εὐεργέτου του εἰς τὴν μύτην του, καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκατάπιε κρυφίως τὰ δάκρυά του καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸν δόμον.

Ἐδῶ ἐκάθηντο οἱ ἑκατὸν μνηστῆρες ὁλόγυρα εἰς τοὺς μακρεῖς τοίχους ἐπὶ θρόνων σκεπασμένων μὲ δέρμα, καὶ οἱ πόδες των ἀνεπαύοντο εἰς ξύλινα ὑποπόδια· ἔμπροσθεν καθενὸς ἔστεκε μικρὰ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ψωμίον καὶ ψημένον κρέας. Κήρυκες καὶ ἄλλοι ὑπηρέται ἔτρεχαν ἐπάνω κάτω ὑπηρετοῦντες τοὺς εὐωχουμένους. Εἰς τὸ μέσον ἔστεκε μέγας χαλκοῦς κρατὴρ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο κεκραμένος ὁ οἶνος, καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέμιζαν οἱ ὑπηρέται τὰ ποτήρια. Ἀοιδὸς ἐτραγῴδει πρὸς εὐθυμίαν τῶν

μνηστήρων. Εἰς τοὺς κίονας τοῦ δόμου ἦσαν ἐγκατασκευασμέναι δοροθῆκαι, τὰ δὲ ἄλλα ὅπλα ἐκρέμαντο ὁλόγυρα εἰς τοὺς τοίχους.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκάθησεν εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, καθὼς ἔπρεπεν εἰς ἐνδεεῖς καὶ φωμοζήτας. Οἱ μνηστῆρες ἠγανάκτουν διὰ τὸν ῥυπαρὸν ξένον, καὶ ἐκακολόγουν τὸν χοιροβοσκὸν, ὅς τις τὸν εἶχε φέρειν ἐκεῖ. Ὁ κακοήθης αἰγιδοβοσκὸς δὲν ἔλειψε καὶ τώρα νὰ ὑβρίσῃ τὸν πτωχόν. Μετὰ ταῦτα ἐπεριπάτησεν ὁλόγυρα ὁ ξένος εἰς τοὺς εὐωχουμένους καὶ τοὺς ἐζήτησεν ἐλεημοσύνην, καὶ καθεὶς ἔβαλνεν εἰς τὸν λερωμένον τουρβᾶν του κἄτι ἢ κρέας ἢ ἄρτον. Μόνον ὁ Ἀντίνοος, ὁ ὑπερηφανώτατος πάντων, δὲν τοῦ ἔδωκε τίποτε, ἀλλ' ἔρριψε μὲ ὀργὴν τὸ ὑποπόδιον εἰς τοὺς ὤμους του· ἕνας ἄλλος ἐσφενδόνισεν ἐναντίον του μὲ γέλιον κόκκαλον δαμάλεως. Ἀλλὰ καὶ αἱ θεράπαιναι αὐταὶ ἢ τὸν ἐπερίπαιζαν ὡς τρελλὸν, ἢ τὸν ὕβριζαν μὲ καταφρόνησιν.

Ὅλα ταῦτα ὑπέφερνεν ὁ βασιλεὺς μὲ μεγάλην γαλήνην τοῦ προσώπου· ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐπρόσμενε μὲ διακαῆ ἐπιθυμίαν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδικήσεως, ἥτις ἔφθασε πολλὰ γρήγορα. Ἡ Πηνελόπη διὰ νὰ δώσῃ τελευταῖον βεβαίαν τινὰ συνθήκην εἰς τοὺς μνηστῆρας ὑπῆγε μίαν πρωΐαν μετὰ τῶν θεραπαινῶν της εἰς τὸν δόμον καὶ τοὺς εἶπεν: „Ἀκούσατε, ὦ μνηστῆρες· ἐπάνω εἰς τὴν ὁπλοθήκην κεῖται ἀκόμη τὸ ἀγαπητὸν τόξον τοῦ ἀνδρός μου Ὀδυσσέως μαζὴ μὲ τὴν γεμάτην φαρέτραν του. Εἰς τὸν ἄνδρα μου ἦτο πολλὰ εὔκολον νὰ ἐκτοξεύῃ μακρόθεν τὸ πτερωτὸν βέλος καὶ νὰ τὸ διαπερνᾷ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς ὀπὰς δώδεκα πελέκεων στημένων παραλλήλως. Σᾶς προβάλλω λοιπὸν τώρα νὰ δοκιμάσητε αὔριον τὸν αὐτὸν ἀγῶνα, καὶ ὅς τις τὸν ἐκτελέσῃ, τούτου τὰ δῶρα θέλω δεχθῆν καὶ θέλω τὸν ἀκολουθήσειν εἰς τὸν οἶκον του σύζυγος, διὰ νὰ μὴ καταδαπανᾶται τόσον

ὑβριστικῶς ἡ περιουσία τοῦ εὐγενοῦς μου υἱοῦ Τηλεμάχου.“ (Ἴδε Ὀδυσ. φ'., 76 κτλ.)

Τοῦτο ἐφάνη εἰς τὸν ἀκούσαντα φωμοζήτην ἁρμόδιος ἀφορμὴ πρὸς ἐκδίκησιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ὅταν οἱ μνηστῆρες ἀνεχώρησαν εἰς τοὺς οἴκους των, ἐξέφερεν ὁμοῦ μὲ τὸν εὐγενῆ υἱόν του ὅλα τὰ ὅπλα ἀπὸ τὸν δόμον, καὶ τὰ ἔκλεισεν εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἐπάνω οἰκήματα. Εἰς τὰς θεραπαίνας εἶπεν ὁ Τηλέμαχος, ὅτι γίνεται τοῦτο διὰ νὰ μὴ καπνίζωνται πλέον τὰ ὅπλα, ἤ, ἂν ποτὲ διαφερθῶσιν οἱ μνηστῆρες, νὰ μὴ τοὺς δώσωσιν ἀφορμὴν αἱματωδῶν ἀγώνων. Ἐκράτησαν μόνον δύω ξίφη, δύω δόρατα, περικεφαλαίας δύω, καὶ δύω ἀσπίδας καὶ τὰ ἔκρυψαν εἰς τὸν πρόδομον. Ὁ θεῖος χοιροβοσκὸς, καὶ ὁ ἐπίσης χρήσιμος βουκόλος, οἵτινες ἐγνώρισαν τὸν βασιλέα ἀπὸ μίαν οὐλὴν τοῦ γόνατός του, ἔμαθαν πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ ὑπεσχέθησαν πιστοτάτην βοήθειαν.

Ὅταν λοιπὸν ἐξαναῆλθαν οἱ μνηστῆρες τὴν ἐφεξῆς πρωΐαν, ἔπηξεν ὁ Τηλέμαχος κατὰ σειρὰν τοὺς πελέκεις εἰς τὸ ἔδαφος παραλλήλους, καὶ ἐνεχείρισε τὸ τόξον εἰς τὸν Ἀντίνοον. Ἀλλ' οὗτος μ' ὅλην τὴν ἰσχυροτάτην του ὑπερηφάνειαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐντανύσῃ τὸ τόξον. Τὸ παρέλαβε λοιπὸν ὁ Εὐρύμαχος, ὁ μετ' ἐκεῖνον ὑπερηφανώτατος, ὅς τις καὶ αὐτὸς ἔρριψε μίαν φορὰν τὸ ὑποπόδιόν του ἐπάνω εἰς τὸν Ὀδυσσέα· τὸ ἤλειψε μὲ λίπος, καὶ τὸ ἐθέρμανεν εἰς τὴν φωτίαν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὸ τανύσῃ. Ὡσαύτως ἐδοκίμασαν εἰς μάτην καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι. — „Ἂς μείνῃ τώρα ἡ τοξεία, ἐφώναξαν ὅλοι· αὔριον πάλιν δοκιμάζομεν. Ἐλᾶτε τώρα νὰ φάγωμεν καὶ νὰ πίωμεν!“ Ἡ γνώμη αὕτη ἐφάνη ἀρεστὴ εἰς ὅλους, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐφορτώθησαν πάλιν τὰ τραπέζια μὲ τὰ φητὰ κρέατα.

,,Δότε καὶ εἰς ἐμὲ τὸ τόξον μίαν φοράν", εἶπεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὸ κατώφλιον. Γελάσαντες οἱ μνηστῆρες ἔκραξαν: ,,Ἐσὺ θέλεις νὰ νυμφευθῇς τὴν ὡραίαν Πηνελόπην;" ,,Θεὸς νὰ φυλάξῃ," εἶπεν ὁ φωμοζήτης· δότε με μόνον τὸ τόξον. Οἱ μνηστῆρες τὸ ἐξέλαβαν ἐντροπήν των, καὶ ἐθύμωσαν· ἀλλ' ὁ Τηλέμαχος ἐλάλησε: ,,Τὸ τόξον εἶναι ἰδικόν μου καὶ τὸ δίδω ὅποιον θέλω· Λάβετο, γέρον."

Ἔλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸ πρὸ πολλοῦ συνειθισμένον του τόξον, τὸ ἐτάνυσε μὲ εὐκολίαν, καὶ ἐτόξευσε τὸ βέλος δι' ὅλων τῶν στενῶν ὀπῶν τῶν πελέκεων. Ὅλοι ἐξεπλάγησαν. Ὁ βασιλεὺς ἔκαμε νεῦμα εἰς τὸν χοιροβοσκὸν καὶ εἰς τὸν βουκόλον, καὶ διὰ μιᾶς ἐλάλησε μὲ ἀξίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν: ,,Προσέχετε! τώρα βάλλω σκοπὸν, τὸν ὁποῖον κανεὶς ἄλλος δὲν ἐκτύπησεν ἀκόμη." — Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐπέταξε τὸ βέλος του διὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ Ἀντινόου, ὥστε, ὅταν ἔπεσεν ὁ κτυπηθεὶς, ἐκρήμνισε μαζή του καὶ τὰ φαγητὰ καὶ τὸν οἶνον ὁμοῦ μὲ τὴν τράπεζαν.

Ὅλοι οἱ μνηστῆρες ἐσηκώθησαν εὐθὺς καὶ ἐκύτταξαν τοὺς τοίχους, ἀλλ' ὅπλον δὲν ἐκρέματο πλέον κανέν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐπίστευαν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐφόνευσε τὸν Ἀντίνοον ἐξ ἀπροσεξίας χωρὶς νὰ θέλῃ, ὅταν ὁ ἥρως μὲ ἄγρια βλέμματα καὶ μὲ τρομερὰν φωνὴν τοὺς ἔδειξε τὴν ἀγανάκτησίν του: ,,Ἀδιάντροποι σκῦλοι, ἐπλανᾶσθε νομίζοντες, ὅτι ποτὲ δὲν ἐπιστρέφω εἰς τὴν πατρίδα μου ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Τροίας· διὰ τοῦτο ἐκατατρώγετε τὰ ἀγαθά μου, ἠναγκάζετε τοὺς θεράποντάς μου νὰ σᾶς ὑπηρετοῦν, καὶ ἐβασανίζετε τὴν τιμίαν μου γυναῖκα μὲ προβλήματα γάμου, ἐνῷ ἐγὼ ζῶ καὶ βλέπω ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς. Οὔτε θεοὺς ἐφοβήθητε οὔτ' ἀνθρώπους ἐντράπητε, ἀλλὰ διὰ

τοῦτο κρέμαται τώρα ἐπανωσας ἡ ὥρα τοῦ θανάτου."

Ὅλοι ἐπάγωσαν, ἐπειδὴ ὁ φοβερὸς ἥρως εἶχεν ἤδη καὶ ἄλλο βέλος ἐπάνω εἰς τὸ τόξον· ὁ Τηλέμαχος ἔλαβε καὶ αὐτὸς καὶ ἔδωκε καὶ εἰς ἐκεῖνον ξίφος καὶ περικεφαλαίαν καὶ ἀσπίδα· ὁ δὲ χοιροβοσκὸς καὶ ὁ βουκόλος, οἵτινες εἶχαν κλείσειν τὰς ἔξω πύλας, ἐμβῆκαν καὶ αὐτοὶ καθωπλισμένοι· ἀλλ' οἱ μνηστῆρες εὑρέθησαν ὅλοι σχεδὸν ἄοπλοι καὶ ἐσιώπων· μόνον ὁ Εὐρύμαχος ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ: ,,Δικαίως, ὦ δέσποτα, μέμφεσαι τὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐπειδὴ ἐσυνέβησαν ἐδῶ πολλαὶ ἀχρειότητες· ἀλλ' ἰδοὺ κείτεται ὁ αἴτιος ὅλων, ὁ ὑπερήφανος, ὅστις ὄχι μόνον τὴν γυναῖκά σου ἐμνηστεύετο, ἀλλὰ καὶ τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Ἰθάκης. Φείδου ἡμᾶς τοὺς ἄλλους· θέλομεν πληρώσειν τὴν ζημίαν σου ὅλην, καὶ θέλομεν σὲ φέρειν κτήνη καὶ χαλκὸν καὶ χρυσὸν, ὅσα θέλεις, πρὸς ἐξιλέωσίν σου."

,,Ὄχι, Εὐρύμαχε, εἶπεν ὁ θυμωμένος βασιλεύς. Καὶ ἐὰν μὲ φέρετε ὅλην σας τὴν περιουσίαν, ὁ βραχίων μου δὲν θέλει ἡσυχάσειν πρὶν μὲ πληρώσητε ὅλην τὴν κακουργίαν σας πίπτοντες ὑπὸ τὰς χεῖρας μου. Δεῦτε! παλαίσατε μαζή μου καὶ ἐλπίζω ὅτι κανείς σας δὲν θέλει ζήσειν."

Ἀπηλπισμένος ὁ Εὐρύμαχος ἐπήδησε μὲ τὸ ξίφος, ἀλλὰ τὸ θανατηρὸν βέλος τοῦ Ὀδυσσέως ἐπέρασε τὸ στῆθός του, καὶ αὐτὸς ἐκρημνίσθη εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἀνεποδογύρισεν ὅλα τὰ ἐπ' αὐτῆς. Ἔκτοτε λοιπὸν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔρριπτε κατὰ γῆς ἕνα μὲ τὰ βέλη του, καὶ ὅταν ἀπέκαμαν τὰ βέλη, τοὺς ἐσκότονε μὲ τὸ δόρυ. Προσέτι καὶ ὁ Τηλέμαχος καὶ οἱ δύω ποιμένες ἠγωνίζαντο γενναίως. Οἱ μνηστῆρες ἔστεκαν ἀκόμη ἄφωνοι ἀπὸ τὸ αἰφνίδιον κακόν. Τότε ὁ ἐπίβουλος αἰγιδοβοσκὸς

Μελάνθιος ἔφερεν ὅπλα ἐκ τοῦ θαλάμου εἰς τοὺς μνηστῆρας, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ῥίπτωσι δόρατα κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ ἐσκέπαζε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν υἱόν του, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐκτυπήθη, ἐνῷ αὐτὸς μὲ ἀστραπῆς ταχύτητα ἐκρήμνιζεν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον.

Ὁ αἰγιδοβοσκὸς ἀνέβη πάλιν εἰς τὸν θάλαμον διὰ νὰ φέρῃ καὶ ἄλλα ὅπλα. Ἀλλ' οἱ δύω βοσκοὶ ἔτρεξαν κατόπιν του, τοῦ ἔδεσαν χεῖρας καὶ πόδας ὀπισθάγκωνα, ἐπέρασαν σχοινίον διὰ τοῦ δεσμοῦ, καὶ τὸν ἀνέσυραν διὰ τοῦ σχοινίου εἰς μίαν στήλην διὰ νὰ κρέμαται μὲ τὴν τρομερὰν ταύτην τιμωρίαν εἰς τὸν ἀέρα. Ἔπειτα εἰσῆλθαν πάλιν εἰς τὸν δόμον, ἐμαίνετο ἀκόμη τρομερῶς ἡ μάχη, ἐνῷ οἱ μνηστῆρες ἀποφασίσαντες ἐξ ἀπελπισίας νὰ τολμήσωσι τὰ ἔσχατα ἔῤῥιπταν τὰ δόρατα ἀλλεπάλληλα κατὰ τοῦ ἐκδικητοῦ. Ὁ βουκόλος διετρύπησεν ἐκεῖνον, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε κτυπήσειν τὸν ψωμοζήτην μὲ τὸν πόδα τῆς δαμάλεως, καὶ ἕνα ἄλλον ἐξήπλωσε κατὰ γῆς ὁ γενναῖος χοιροβοσκός.

Ὅταν δὲ ἔμειναν ἐπίλοιποι ὀλίγοι, ἔφευγαν τρέχοντες ὡς τρομαγμέναι ὄρνιθες ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς τὸν δόμον καὶ σκονδάπτοντες νῦν μὲν εἰς τὰ πτώματα, νῦν δὲ εἰς τὰς ἀναποδογυρισμένας τραπέζας, 'σκέπασαν καὶ αὐτοὶ τελευταῖον τὸ ἔδαφος κρημνισθέντες ἀπὸ τὰ δόρατα τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Τηλεμάχου. Μόνον δύω ἀφέθησαν ζωντανοὶ, ὁ ἀοιδὸς καὶ ἕνας πιστὸς κήρυξ, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπαρακάλεσεν ὁ Τηλέμαχος. Τρέμων προσῆλθεν ὁ τελευταῖος ὅταν ἤκουσε τὴν περὶ αὐτοῦ δέησιν τοῦ νεανίσκου ἐκβὰς ὑποκάτω ἀπὸ θρόνον, καὶ ῥίψας τὸ δέρμα τῆς ἐλάφου, ὑποκάτω τοῦ ὁποίου ἐκρύπτετο. Ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς ἀπέλυσε καὶ τοὺς δύω εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ ὁ Τηλέμαχος ἔκραξε τὴν γερόντισσαν ταμίαν, ἥτις ἕως τώρα ἐκράτει σφαλισμένας

μὲ κλεῖθρα καὶ μοχλοὺς τὰς πεντήκοντα θεραπαί-
ρας. Ἡ γραῖα ἴδε μὲ χαρὰν τὸν αἱματώδη τό-
πον καὶ τοὺς βουνοὺς τῶν νεκρῶν. Τότε ὁ Ὀδυσ-
σεὺς ὡμίλησε πρὸς αὐτὴν τὰ ὡραῖα ταῦτα λόγια:
„Χαῖρε, μῆτερ, διότι ἐπληρώθη ἡ δικαιοσύνη·
ἀλλὰ πρόσεχε μὴ ἐπιχαιρεκακήσῃς· εἶναι ἁμαρτία
τὸ νὰ ἀγάλλεταί τις διὰ φονευμένους ἀνθρώπους."

Μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἡ τροφὸς τὰς ἐπιβού-
λους ἐκ τῶν θεραπαινῶν τοῦ οἴκου, αἱ ὁποῖαι ἐσυμ-
φρονοῦσαν μὲ τοὺς μνηστῆρας. Ἦσαν δώδεκα· καὶ
ὁ Τηλέμαχος μετὰ τῶν δύω βοσκῶν ἀνέλαβε τὸ
ἀποτρόπαιον ἔργον νὰ τὰς κρεμάσωσιν ὅλας ἀπίμερα
τῆς οἰκίας. Ὁ αἰγιδοβοσκὸς ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸν
δίκαιόν του μισθὸν φονευθεὶς ἐπονείδιστα.

Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Τηλέμαχος, οἱ ὑψηλοὶ
ἡγεμόνες τῆς Ἰθάκης, ἐπῆραν εἰς τὰς χεῖρας σάρωθρα
καὶ σκάφας καὶ μετὰ τῶν βοσκῶν ἐκαθάριζαν (δὲν
ἐφαίνετο ἀπρεπὲς τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλους καὶ ἐνδό-
ξους) τὸν αἱματώδη οἶκον, ἀφοῦ ἔσυραν τοὺς νε-
κροὺς εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ τοὺς ἐσώρευσαν ἕνα ἐπά-
νω τοῦ ἄλλου. Αἱ θεράπαιναι ἐπεμελήθησαν τὰς
τραπέζας καὶ τὰ θρονία, καὶ τελευταῖον ἐκάπνισεν
ὁ βασιλεὺς τὸν οἶκον μὲ θειάφιον.

Εἷς ἀπὸ τοὺς θεοὺς εἶχε χύσειν ἕως ταύτην τὴν ὥραν κλυκὺν καὶ σιδηροῦν ὕπνον ἐπάνω εἰς τὴν ταλαίπωρον Πηνελόπην, ὥστε ἐκ τοῦ ὑπερῴου δὲν εἶχεν ἀκούσειν τίποτε ἀπὸ τὸν θανατώδη θόρυβον. Τώρα τὴν ἔκραξεν ἡ τροφὸς κάτω, καὶ τῆς ἐδιηγήθη τὰ πάντα. Ἔφριττεν ἀπὸ τὸν στοχασμὸν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐναγκαλισθῇ ὡς ἄνδρα της τὸν ῥυπαρὸν καὶ ῥακένδυτον γέροντα· ἀλλ' εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ἐλούσθη καὶ ἐχρίσθη ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐγγίξασα αὐτὸν μὲ τὴν ῥάβδον της, τοῦ ἔδωκε πάλιν τὰ ἴδιά του κάλλη Εὔμορφος ὡς θεὸς, καὶ ἐνδεδυμένος πορφυρᾶν χλαμύδα ἦλθεν ἔμπροσθεν εἰς

τὴν ἐκστατικὴν γυναῖκάτου. Τὸν ἐγνώρισε λοιπὸν τότε ἡ τιμημένη σύζυγος, καὶ ἐπέταξεν — μὲ ποῖα αἰσθήματα! — εἰς τὴν πάλλουσαν καρδίαν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀνδρός της, τὸν ὁποῖον ἐστερεῖτο εἴκοσιν ἐνιαυτούς *).

10. Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάργησις τῆς βασιλείας.

Ὁμοῦ μὲ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον λαμβάνει τέλος ὁ κυρίως ἡρωϊκὸς αἰὼν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ μὲν ποιητικὴ λάμψις, μὲ τὴν ὁποίαν ἀστράπτει ὁ χρόνος οὗτος, σβύνεται, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἀναπληρόνεται μὲ τὸ καθαρὸν φῶς τῆς βεβαίας ἱστορίας. Ἀκολουθοῦν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους ἐνιαυτοί, οἵτινες κείμενοι μεταξὺ τῶν ἡρωϊκῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς λυκαυγὲς τῆς ἀληθείας. Ὁ μυθικὸς χαρακτὴρ δὲν παραιτεῖ ἀκόμη ἐντελῶς τὰς Ἑλληνικὰς ἱστορίας, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἀποχωρίζεται ἀπ' αὐτάς· τὰ ᾀδόμενα ὅμως καὶ αἱ παραδόσεις δὲν εἶναι πλέον τόσον πλούσια καθὼς πρότερον. Διὰ τοῦτο ὅλος ὁ χρόνος ὁ ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1184) ἕως τοῦ Σόλωνος (594) διαβὰς φαίνεται διακεκομμένος καὶ ἐνδεὴς ἱστοριῶν βεβαίων. Ἀλλ' ἐὰν καὶ δὲν εἶναι πλήρης πράξεων ἴσων μὲ ἐκείνας κατὰ τὸ κλέος, δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐκληφθῇ ὡς παντελὴς στάσις τῆς Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως. Διότι ηὔξησαν κατ' αὐτόν, μ' ὅλον ὅτι βραδέως καὶ ἡσύχως, ὅλοι οἱ βλαστοί, τῶν ὁποίων ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ ὡριμότης μᾶς συναπαντᾷ κατὰ τὰ Περσικά, ὁπότε ἡ ἐσωτερικὴ κίνησις ἠρέθισεν ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἀνέδειξε λαμπρότατον εἰς τὸν κόσμον.

Ὀγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον (ἤγουν περὶ τὸ 1100) θέτει ἡ συνήθης χρονολογία μίαν μεγάλην μεταβολήν, ἥτις ἀμέσως μὲν ἐπέπεσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ δὲ τῶν ἀποτελεσμάτων της ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ περίφημος τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον μετανάστευσις ὀνομαζομένη κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐπειδὴ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους ἔγειναν ἡγεμόνες τοῦ εἰσβάλλοντος πλήθους. Κατὰ τὴν μὲ μύθους συμπλεγμένην διήγησιν τούτων τῶν πραγμάτων, ἐζήτουν οἱ ἡγεμόνες οὗτοι νὰ βεβαιώσωσι τὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον δίκαιά των ὡς ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους. Πῶς οὗτος κατὰ τὸν μῦθον ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν κληρονομίαν ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως, τὸ ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ.

*) Πρὸς ἐξήγησιν τῶν μερῶν τοῦ οἴκου τῶν ἀναφερομένων εἰς ὅλον τὸ παρὸν τμῆμα, παραθέτω συντόμως τὰ ἐφεξῆς. Τοῖχος περιέφραττεν ὅλον τὸν οἶκον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους. Πλησίον τῶν πυλῶν ἐκοίτοντο σκύλοι φυλάττοντες τὸν οἶκον. Ἐντὸς τοῦ φραγμοῦ ἦτο αὐλή, ἤγουν τόπος ὑπαίθριος καὶ κενός. Πρῶτον οἰκοδόμημα ἀπήντα τὸν ἐμβαίνοντα ἡ Αἴθουσα, στοάτις περίστυλος κατὰ τὸν τοῦ Ὁμήρου Σχολιαστὴν (Ἰλιάδ. λ'. 468.) βλέπουσα πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ διὰ τοῦτο αἴθουσα, ἤγουν θερμαίνουσα ὀνομαζομένη. Ἀπὸ τὴν Αἴθουσαν ἔμβαινέ τις εἰς τὸν Πρόδομον, ὅπου ἐκοίμιζαν τοὺς ξένους (Ἰλ. ω'. 644.). Μετὰ τὸν πρόδομον ἦτο ὁ Δόμος, (οἴκημα εὐρύχωρον ὡς ἡ λεγομένη τὴν σήμερον σάλα) στολισμένος καὶ ἠγλαϊσμένος παντοίως, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς τοίχους ἔστεκαν οἱ θρόνοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκάθηντο οἱ συμποσιάζοντες ἢ ἄλλως συνομιλοῦντες. Τὸ ἄνω τοῦ οἴκου μέρος ὠνομάζετο Ὑπερῷον· ἐκεῖ ἦτο ὁ θάλαμος, ὅπου ἐκατοίκουν αἱ γυναῖκες καὶ μάλιστα αἱ παρθένοι· ἦταν δὲ καὶ θάλαμοι ἄλλοι αὐτοῦ χωρισμένοι ἀπὸ τὸν θάλαμον τῶν γυναικῶν, ὅπου κατεκλίνοντο ἄνδρες· καὶ ἄλλοι δέ, ὅπου ἐναπεταμιεύοντο διάφορα πράγματα. Τὸ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων μερῶν συνιστάμενον οἰκοδόμημα τοῦ οἴκου ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον Δῶμα καὶ Μέγαρον. Κίονες διάφοροι ἔστεκαν ἐντὸς τοῦ Μεγάρου βαστάζοντες τὴν ὀροφὴν ἢ στέγην του. Ἐντὸς ἑνὸς τῶν κιόνων ἦτο ἐγκατασκευασμένον κοῖλον τι, ὀνομαζόμενον δουροδόκη ἤγουν δορατοθήκη, ὅπου ἐνιστάνοντο τὰ δόρατα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ· ὁ δὲ θέλων νὰ ἐξεύρῃ περισσότερα, ἀγνοῶν δὲ τὰ εἰς ἑτερογλώσσους βίβλους ἀρχαιολούμενα, ἂς διαβάσῃ Τὰς καθ' Ὅμηρον ἀρχαιότητας, μεταφρασμένας ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως Βιβλ. Γ'. κεφ. ΙΑ'. Κ.

261). Καὶ μετὰ θάνατον δὲ τοῦ Εὐρυσθέως δὲν ἦλθεν ἡ κυριαρχία εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλ' εἰς τοὺς Πελοπίδας Ἀτρέα καὶ Θυέστην. Μετά τινας ἀρχητέρας ματαίας δοκιμὰς, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Ἡρακλεῖδαι νὰ ἐξαναλάβωσι τὰ δίκαιά των, δισέγγονοι τοῦ Ἡρακλέους Τήμενος, Κρεσφόντης καὶ Ἀριστόδημος ἐπέτυχαν νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. καὶ μάλιστα ὄχι ὡς ἐδοκίμαζαν πρότερον διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ, ἀλλὰ κατὰ χρησμὸν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου ἐπέρασαν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ ἐκεῖθεν ἐστράτευσαν περαιτέρω. Ἀπὸ περιστάσεις παντοδαπὰς βοηθούμενοι ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Πελοπόννησαν πλὴν Ἀρκαδίας, ἥτις ἐπροστατεύθη καὶ ἐφυλάχθη ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ ἀπὸ τὴν φρόνησιν τοῦ βασιλέως της.

Οἱ νικηταὶ λοιπὸν ἐμοίρασαν μεταξύ των τὴν δορίκτητον χώραν, καὶ ἐκατάστησαν πέντε νέα βασίλεια. Τὴν Μεσσηνίαν ἔλαβεν ὁ Κρεσφόντης, τὸ Ἄργος ὁ Τήμενος, τὴν Σπάρτην οἱ δύω δίδυμοι τοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς, τὴν Κόρινθον Ἀλήτης ἀπόγονος καὶ αὐτὸς τοῦ Ἡρακλέους, τὴν Ἦλιν Ὀξυλός τις Αἰτωλὸς, ὅς τις εἶχε συνεκστρατεύσειν μὲ τοὺς Δωριεῖς καὶ Ἡρακλείδας. Μόνον Τισαμενὸς ὁ Πελοπίδης ἐπέτυχε νὰ ἐκβάλῃ πάλιν τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τὴν Ἀχαΐαν, καὶ νὰ καταστήσῃ ἐκεῖ ἰδικόν του βασίλειον. Οἱ λοιποὶ δὲ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ἠναγκάσθησαν ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς νικητάς των μὲ δυστυχῆ καὶ κατατεθλιμμένην ζωὴν, ἢ νὰ μετοικήσωσιν ἀλλοῦ, καθὼς καὶ οἱ Ἴωνες ὑπῆγαν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐπεκράτησαν λοιπὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ ἤθη καὶ ἡ γλῶσσα τῶν νικητῶν Δωριέων. Ἐγέννησαν δὲ πλουσιώτερα ἀκόμη ἀποτελέσματα αἱ Δωρικαὶ δορικτησίαι αὗται, ἐπειδὴ ἐνήργησαν μετοικεσίας καὶ ἀποικίας εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν,

καὶ μάλιστα τὴν τῶν Ἰώνων, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν ἀξιό-
γοι κατὰ πολλοὺς τρόπους δι' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν
ἱστορίαν, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὴν πρωΐμην διέγερσιν
ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς παιδείας. Τὰς ἀποικίας
ταύτας θέλομεν θεωρήσειν ἔπειτα εἰς ἴδια τμήματα
τῆς ἱστορίας μας.

Μ' ὅλον ὅτι εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ζωὴν τῶν
Ἑλλήνων φαίνονται κἄποια σημεῖα ὁμοιότητος μὲ
τὴν Ἀσίαν, μ' ὅλον τοῦτο ἤρχισαν οἱ Εὐρωπαῖοι
Ἕλληνες κατ' ἀντίθεσιν τῶν Ἀσιανῶν νὰ ἐξέχωσι
μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν ἐπεκράτει
καὶ ἐπικρατεῖ πάντοτε ἡ δεσποτικὴ ἐξουσία· εἰς δὲ
τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἦτο περιωρισμένη ἡ βασιλεία
καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, καὶ εἰς
τὸν Ὅμηρον εὑρίσκεται πλησίον τοῦ βασιλέως βου-
λευτήριον τῶν εὐγενῶν καὶ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Ἀλ-
λὰ τὸ ἐπίσημον καὶ χαρακτηριστικὸν τῶν Ἑλλήνων
ἐλεύθερον πνεῦμα ἤστραπτε πάντοτε εἰς τὸ ὕψος.
Ἡ βασιλεία ἐξουδενώθη ὁλοκλήρως, καὶ εἰς τόπον
αὐτῆς ἐφάνησαν αἱ ἀβασίλευτοι πολιτεῖαι. Συνέ-
βη δὲ τοῦτο ἀλλοῦ μὲν ἀρχήτερα, ἀλλοῦ δὲ βρα-
δύτερα, καὶ γενικῶς κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα, ἥτις
ἀμέσως ἀκολουθεῖ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον.

Αἱ πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἐκτο-
τε, ἦσαν πολυειδεῖς. Φυσική τις ὁρμὴ βαθέως ἐγ-
κεχαραγμένη εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ
μορφόνωνται παντοδαπώτατα εἰς ὅλους τοὺς δρόμους
τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ ἐπομένως καὶ εἰς
τὰς πολιτικὰς διαταγάς των. Ἐν γένει ὅμως ὁ δρό-
μος, τὸν ὁποῖον ἐπεριπάτησεν ἡ σύνταξις τῶν πολι-
τευμάτων των, ἦτο περίπου ὁ ἐφεξῆς *). Οἱ εὐγε-
νεῖς, τοὺς ὁποίους εὑρίσκομεν πολλὰ ἰσχυροὺς ἐπὶ
τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, καθὼς παριστάνονται εἰς τὰ

*) Ἴδε Μυλλέρου Δωριεῖς Τόμ. Β΄., σελ. 9 καὶ τόμ. Α΄., σελ. 160. Βαξμούθου Ἀρχαιολ. Μέρ. Α΄. τμῆμ. Α΄., σελ. 181 καὶ 279.

Ὁμηρικὰ ποιήματα, ἐκράτησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς χεῖρας των τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, καὶ ὁ λαὸς ὑπήκουεν εἰς αὐτοὺς θεληματικῶς πιστεύοντες ὅτι ἐκεῖνοι εἶχαν ὅλας τὰς ἀρετὰς τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὸ κυβερνᾷν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐξουσία των ὀνομάζεται *ἀριστοκρατία*, ἤγουν κράτος καὶ ἐξουσία τῶν ἀρίστων. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἄριστοι οὗτοι ἐκαταχρῶντο τὴν ἐξουσίαν καὶ κατέθλιβαν τὸν λαὸν, ὁ λαὸς ἔκρινεν ὅτι ἡ ἐξουσία αὕτη ἦτο ἰδιοποίησις *ὀλίγων* πρὸς κατάθλιψιν τῶν πολλῶν, καὶ κατὰ τοῦτο ὀνομάζεται ἡ κυβέρνησίς των *ὀλιγαρχία*. Δυσαρεστούμενοι λοιπὸν οἱ πολλοὶ κατὰ τῶν ὀλίγων, ὅταν κατὰ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἐπλούτησαν οἱ Ἕλληνας ἐκ τῆς πρὸς τὰς ξένας χώρας ἐπιμιξίας καὶ ἐμπορίας καὶ ὁ πλοῦτος ἐπανίστατο κατὰ τῆς τιμῆς τῶν εὐγενῶν, ἐπεθύμησαν νὰ ἰσοπολιτεύωνται μὲ αὐτοὺς, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἡ *δημοκρατία*, ἥτις, καθὼς ἡ ἀριστοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν, μεταπίπτει καὶ αὐτὴ εὐκόλως εἰς τὴν αὐτογνωμίαν τοῦ ὄχλου, καὶ τότε ὀνομάζεται *ὀχλοκρατία*.

Δυσαρεστούμενοι ὅμως οἱ πολλοὶ μὲ τοὺς ὀλίγους δὲν κατέστησαν ἀμέσως τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' ἐκ τῶν δημοκρατικῶν κινήσεων ἐγεννήθη παραδόξως πρῶτον ἡ *τυραννὶς*, ἥτις ἐφάνη συγχρόνως κατὰ τὰ μέσα τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος εἰς διαφόρων Ἑλληνικῶν γενῶν πολιτείας, καὶ μᾶς παριστάνει τὸν κοινὸν δρόμον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. **Τύραννος** κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν Ἑλλήνων εἶναι πᾶς ὅς τις κατὰ τῆς καθεστώσης πολιτείας γίνεται μόναρχος, εἴτε κακὰ εἴτε καλὰ κυβερνᾷ. Μὲ δόλον καὶ μὲ βίαν ἐκρήμνισαν οἱ τύραννοι τὰς νομίμους καὶ ὑπευθύνους ἀρχὰς, καὶ μάλιστα μὲ βοήθειαν τοῦ δήμου· ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἐπρόκρινε νὰ ὑποτάσσηται εἰς ἕνα παρὰ εἰς τὴν κατάθλιψιν τῶν ὀλίγων· ἀλλ' ἐδεσμεύθη μὲ βαρυτέρας ἀλύσεις, ἕως οὗ ἡ τυραννὶς μεταβᾶσα πολλαχοῦ κληρονομία παρὰ πατρὸς εἰς υἱὸν, κατηργήθη καὶ αὐτὴ τελευταῖον. Συνέβη δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἕκτην ἑκατονταετηρίδα εἰς πολλὰς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα διὰ τῆς τῶν Σπαρτιατῶν βοηθείας.

Παράδειγμα τῶν πολιτικῶν τούτων μεταβολῶν ἐκθέτομεν ἐνταῦθα τὴν Κόρινθον. Ἐκεῖ ἔλαβε τέλος ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περὶ τὸ 777 ἔτος, καὶ ἠκολούθησεν ἡ ἀριστοκρατία τῶν Βακχιαδῶν, ἕως οὗ μετὰ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη ἀπεδίωξε μὲ δόλον τοὺς ὀλίγους, μισητοὺς κατασταθέντας διὰ τὴν πολυτέλειαν, καὶ ἔγεινε τύραννος ὁ Κύψελος. Τυραννικώτερα τοῦ πατρὸς ἐκυβέρνησεν ὁ υἱός του Περίανδρος, ὅς τις ἐπροσπάθησε πολυειδῶς νὰ ἀσθενίσῃ καὶ εἰ δυνατὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς εὐγενεῖς τῆς πόλεως, καὶ περιέβαλεν ὀλόγυρά του τριακοσίους δορυφόρους. Ἀλλὰ δὲν ἐφύλαξεν οὐδὲ τὰ δημαγωγικὰ φρονήματα τοῦ πατρός του, ἐξορίσας ἐκ τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἀγροὺς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ λαοῦ. Μετὰ τοῦτον ἐτυράννησεν ἀκόμη εἷς συγγενής του, ὁ Ψαμμήτιχος, ὅς τις μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπεβλήθη διὰ βοηθείας τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ εἰσήχθη πάλιν ἡ ἀριστοκρατία (581). Ὑποκάτω πάντων τούτων τῶν διαφόρων πολιτευμάτων ἐξυψώθη ἡ Κόρινθος εἰς μεγίστην εὐτυχίαν διὰ τῆς πλατυτάτης ἐμπορίας της. Ἤκμασαν δὲ αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐπὶ Κυψέλου καὶ Περιάνδρου, καὶ ἐν γένει ἡ τότε τυραννία δὲν ἐμπόδιζεν, ἀλλὰ μάλιστα προεβίβαζε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εὐτυχίαν.

Ἀπὸ τὰς πολλὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας συνταχθείσας εἰς τὴν εἰρημένην περίοδον τοῦ χρόνου ἐξέχουσι δύω, Ἀθῆναι καὶ Σπάρτη. Εἰς ταύτας συγκεντρόνεται ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· καὶ αὗται φαίνονται ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν δύω κυριωτέρων τῆς

Ἑλλάδος φυλῶν, Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς, αἵτινες σχηματίζουσι μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μεγάλην ἀντίθεσιν. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐγεννήθη ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν πολιτικὴν σύνταξιν καὶ μόρφωσιν τῶν δύω τούτων πόλεων, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν ἀπὸ δύω μεγάλους νομοδότας, καθὼς θέλει μᾶς διδάξειν ἡ πρόοδος τῆς διηγήσεώς μας.

11. Λυκούργου νομοθεσία εἰς τὴν Σπάρτην.

(885 πρ. Χρ.)

Ἀπ' ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις μόνον ἡ Σπάρτη δὲν ἔχασε τοὺς βασιλεῖς της, καὶ ἴσως μόνον ἐπειδὴ εἶχε δύω. Διότι, ἐπειδὴ μεταξύ των εὐκόλως ἐγεννᾶτο ζηλοτυπία, καθεὶς ἐπροσπάθει νὰ ἔχῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πιθανῶς ἐπαραιτοῦσαν καὶ κἄποια βασιλικά των προνόμια. Ἀλλ' ὅμως τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων δὲν ἡσύχαζαν· καὶ εἷς ποτὲ βασιλεύς των, ὁ Εὔνομος, ἐμαχαιρώθη εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ Σπαρτιάτην. Ἀφῆκεν οὗτος δύω υἱοὺς Πολυδέκτην καὶ Λυκοῦργον. Ὁ πρεσβύτερος ἐβασίλευσεν, ἀλλ' ἀπέθανεν εὐθὺς, καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Λυκοῦργος. Μαθὼν δὲ οὗτος ὅτι ἡ χήρα τοῦ ἀδελφοῦ του ἦτο ἔγκυος, ἐκήρυξε παῤῥησίᾳ ὅτι, ἂν γεννηθῇ υἱὸς, θέλει παραιτήσειν εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν. Ἡ χήρα, γυνὴ φιλόδοξος, τοῦ ἐμήνυσε μυστικῶς, ὅτι φονεύει κρυφίως τὸ παιδίον, ἐὰν αὐτὸς θέλει νὰ τὴν νυμφευθῇ καὶ νὰ μείνῃ βασιλεύς. Ὁ Λυκοῦργος ἐβδελύχθη τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ διὰ νὰ λυτρώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ παιδίου ἀνέβαλε τὴν ἀπόκρισιν. Ἐδιώ-

ρισε μυστικοὺς παρατηρητὰς τῆς μητρὸς, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς θεράποντάς του, ὅταν γεννηθῇ τὸ παιδίον, εὐθὺς νὰ τὸ φέρουν εἰς αὐτόν. Συνέτρωγε μὲ τοὺς ἀρίστους Σπαρτιάτας, ὅταν τὸ νεογνὸν ἐφέρθη εἰς αὐτόν. Ἦτο ἀρσενικόν. Πλήρης χαρᾶς ἔκραξε: „Σπαρτιᾶται! ἐγεννήθη εἰς ἐσᾶς βασιλεύς.“ Τὸ ὠνόμασε Χαρίλαον (χαρὰν τοῦ λαοῦ), ἐπαραίτησε τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, καὶ ὠνομάσθη ἐπίτροπος τοῦ ἀνεψιοῦ του.

Τὰ ἀγαθά του ταῦτα φρονήματα παρώργισαν τὴν καταφρονηθεῖσαν βασίλισσαν καὶ τοὺς ὀπαδούς της. Τὸν ἔκαμεν αὕτη ὕποπτον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παιδίου, καὶ αὐτὸς, διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην ταραχὴν, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Ἴσως εἶχε καὶ πρότερον σκοπὸν νὰ ξενιτευθῇ διὰ νὰ συναθροίσῃ πολιτικὴν ἐμπειρίαν πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του. Ὕπηγε πρῶτον εἰς τὴν Κρήτην, ἥτις ἦτο περιβόητος διὰ τῶν σοφῶν μὲν, αὐστηρῶν δὲ νόμων τοῦ Μίνωος *). Ἐκεῖ ἐγνώρισε κἄποιον Θαλῆν, σοφὸν πολιτικὸν καὶ ποιητὴν, τὸν ὁποῖον ἐκατάπεισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐκεῖ προειργάζετο ὁ Θαλῆς καὶ προητοίμαζε τὸν δρόμον τοῦ Λυκούργου, ἐνῷ μὲ ἐνεργητικὰ ᾄσματα ἐξήπλονεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας εἰρήνην, ὁμόνοιαν καὶ γενναῖα φρονήματα. Ὁ δὲ Λυκοῦργος περιῆλθεν ἐφεξῆς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ὅπου συνήθροισε τὰς ἀκόμη τότε ἀγνώστους εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα Ὁμηρικὰς ῥαψῳδίας, καὶ τὰς ἔφερεν εἰς τὴν πατρίδα του. Κατά τινας, ὄχι πολὺ ἀξιοπίστους, διηγήσεις ἐπεριῆλθε καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Πλουτισμένος μὲ ἐμπειρίαν καὶ γνῶσιν ὁ Λυ-

*) Ἴδε ἀνωτέρω (σελ. 267) τὴν ἱστορίαν τοῦ Θησέως. Ἄλλοι ὅμως διακρίνουν τὸν νομοδότην Μίνω ἀπὸ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον.

κοῦργος ὑπέστρεψε μετὰ δεκαετῆ ἀπουσίαν εἰς τὴν
Σπάρτην ἔχων τὸν μέγαν στοχασμὸν νὰ μεταμορφώσῃ
τοὺς Σπαρτιάτας εἰς λαὸν πάντη νέον. Ἀπεφάσισε
νὰ πλάσῃ λαὸν, ὅςτις ὑγιὴς ὢν τὸ σῶμα, ἐλεύθερος
τὸν νοῦν, ἀνεξάρτητος ἀπὸ πᾶσαν χρείαν τέχνης
καὶ κακοσυνηθείας, νὰ εἶναι δι' ἰδίας του δυνάμεως
ἀκατανίκητος. Καὶ τὸ βαρὺ τοῦτο ἔργον ἐκατώρθω-
σεν ὁ Λυκοῦργος μὲ ὑψηλὸν βαθμὸν τελειότητος. Εἶ-
ναι ἀπορίας καὶ θαυμασμοῦ ἄξιον, τί δύναται ἕνας
ἄνθρωπος, ὅταν ἐνοικῇ εἰς αὐτὸν μεγάλη ψυχὴ, καὶ
τὸν βοηθῶσιν αἱ τοῦ καιροῦ περιστάσεις.

Τοὺς ἀγαθόφρονας, οἵτινες ἐπεθύμουν τάξιν
καὶ στερεότητα εἰς τὴν πόλιν (ἐκ τῶν ὁποίων φαίνε-
ται ὅτι ἦτο καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς Ἀρχέλαος) εἰσή-
γαγε πρῶτον εἰς τὸ μυστικόν του ὁ Λυκοῦργος, καὶ
τοὺς ἐφανέρωσε τὸ πῶς εἶχε σκοπὸν νὰ μεταβάλῃ
τὴν πολιτείαν. Διὰ νὰ κάμῃ ὅμως καὶ εἰς τοὺς ἄλ-
λους σεβαστὸν καὶ ἀποδεκτὸν τὸν σκοπόν του, ὑπῆ-
γεν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἠρώτησε τὸ μαντεῖον.
Ἡ Πυθία εἶπεν, ὅτι ὁ Λυκοῦργος τῆς φαίνεται πλέον
θεὸς παρὰ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἡ σκοπουμένη νομοθε-
σία του εἶναι ἀρίστη. Αὕτη ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ
ἐνήργησεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ διὰ νὰ τρο-
μάξῃ ὀλίγους κακόφρονας, ἐπαρήγγειλεν ὁ Λυκοῦργος
τριάκοντα ἀπὸ τοὺς πιστούς του νὰ φανῶσιν εἰς τὴν
ἀγορὰν ὡπλισμένοι. Καὶ οὕτω βοηθούμενος ἀπὸ
θείαν καὶ ἀνθρωπίνην χεῖρα, ἐξῆλθε φέρων τὴν
δημοσίευσιν τῶν διαταγῶν του, αἱ ὁποῖαι ἐκαταγί-
νοντο εἰς τρία ταῦτα: τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως,
τὴν διανομὴν τῶν τῆς πόλεως κτημάτων, καὶ τὴν
δίαιταν τῆς ἰδιωτικῆς καθενὸς ζωῆς. Ὅλα ταῦτα
διέταξεν ὁ Λυκοῦργος σκοπιμώτατα. Τὰ μέγιστα
ἀφ' ὅσα ἤθελε νὰ εἰσάξῃ ἤξευρε νὰ συνδέσῃ μὲ τὰ
παρόντα καὶ συνήθη, καὶ νὰ συγχωνεύσῃ νέα μὲ
τὰ παλαιὰ, καὶ ξένα μὲ τὰ ἐντόπια. Ὑπέλαβαν

πολλοὶ νέας καὶ καινοτόμους τὰς διαταγάς του· κατὰ
θεωρίαν ὅμως τινὰ ὀρθὴν αἱ μὲν ἦσαν ἀνανέωσις
παλαιῶν Δωρικῶν διαταγῶν *), αἱ δὲ ξέναι, συγγε-
νεῖς τῶν ἐγχωρίων· διὰ τοῦτο ὑπῆγεν ὁ Λυκοῦργος
καὶ ἐπαρατήρησε τὰ ἔθιμα τῆς Δωρικῆς Κρήτης.
Πολλὰ, τὰ ὁποῖα τότε ἦσαν ἐντελῶς φυσικὰ καὶ θε-
μελιωμένα εἰς ὅλην τὴν κατάστασιν τοῦ παρόντος πο-
λιτισμοῦ, ἐνομίσθησαν εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους
ἀνοίκεια καὶ ὡς ἐπίτηδες εἰσηγμένα· διότι ὅταν ἤδη
εἶχε μεταβληθῆν ὁλοκλήρως ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐπιλοί-
πων Ἑλλήνων, οἱ Σπαρτιάται ἐπέμεναν ἀκόμη στα-
θεροὶ εἰς τὰ παλαιά των ἤθη. Πολλὰ δὲ ἀπέδωκαν
οἱ μεταγενέστεροι εἰς τὸν Λυκοῦργον, τὰ ὁποῖα
ἀνεπτύχθησαν μετ' αὐτὸν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν νό-
μων του.

Ὁ Λυκοῦργος κατὰ τοὺς σκοπούς του ἐπροσπά-
θησε νὰ στερεώσῃ τὰς ἕως τότε ἀκαταστάτους σχέ-
σεις μεταξὺ τῆς δυνάμεως τῶν κληρονομικῶν βασι-
λέων καὶ τῶν δικαίων τῆς τοῦ λαοῦ ἐκκλησίας, τὰ
ὁποῖα καὶ τὰ δύω ὑπῆρχαν ἤδη πρότερον, καταστήσας
βουλὴν τῶν γερόντων ὀνομαζομένην γερουσίαν καὶ
συνισταμένην ἀπὸ εἰκοσιοκτὼ γέροντας καὶ ἀπὸ τοὺς
δύω βασιλεῖς ἤγουν ἀπὸ τριάκοντα πρόσωπα. Ἕκαστος
τῶν εἰκοσιοκτὼ γερόντων ἐχρεώστει νὰ εἶναι ἑξηκον-
ταετὴς, διὰ νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὰς βουλάς των σύνεσις
καὶ ἐμπειρία. Μόνον ἄμεμπτος διαγωγὴ ἀπῃτεῖτο
ἀναγκαίως εἰς καθένα. Ὁ γέρων ἐκλέγετο κατὰ τὸν
ἐφεξῆς τρόπον. Ἤρχοντο καθεὶς ἀπὸ τοὺς σπουδαρ-
χοῦντας εἷς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
καὶ εὐθὺς ὁποῦ ἐφαίνετο καθεὶς, ἐξυφόνετο φωνὴ εὐα-
ρεστήσεως ἄλλοτε μὲν ἀσθανεστέρα, ἄλλοτε δὲ ἰσχυ-
ροτέρα καὶ διαρκεστέρα. Ἄνδρες τινὲς ἐπίτηδες
προσδιωρισμένοι, οἵτινες ἐγκλεισμένοι εἰς χωριστὸν

*) Παράβαλε Μυλλέρου Δωριεῖς, Τόμ. Β΄. σελ. 14.

οἴκημα ἤκουαν μόνον χωρὶς νὰ βλέπωσιν, ἔκριναν εἰς τίνος παρουσίαν ἐγίνετο μεγαλήτερος καὶ διαρκέστερος ἔπαινος, καὶ οὗτος ἐγίνετο γέρων. Ἡ ἀξία ἦτο διὰ βίου, καὶ πρὶν λάβωσι μεγάλην δύναμιν οἱ Ἔφοροι, ἴσχυε μεγάλως. Εἰς τὰς χεῖρας τῆς γερουσίας ἦτο ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας.

Εἰς τοὺς βασιλεῖς ἔμειναν δύω, ἀλλὰ πολλὰ ἀξιόλογα προνόμια· ἡ στρατηγία εἰς τὸν πόλεμον, ὅπου ἐμεταχειρίζοντο ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν, καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη. Ἐπειδὴ δὲ παρεκτὸς τούτων εἶχε καὶ ἡ τοῦ λαοῦ ἐκκλησία νὰ δοκιμάζῃ ἢ ἀποδοκιμάζῃ τὰ προβλήματα τῶν βασιλέων ἢ τῆς γερουσίας διὰ ψήφων· διὰ τοῦτο βλέπομεν εἰς τὴν Σπάρτην μίγματι διαφόρων πολιτικῶν στοιχείων, μοναρχικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ, καὶ δημοκρατικοῦ.

Μία μεγάλη πηγὴ ἀταξιῶν ἦτο εἰς τὴν Σπάρτην τὸ κακὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκακοπάθησαν πολλαὶ πολιτεῖαι τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου καὶ κακοπαθοῦσιν εἰσέτι, ἡ παρὰ πολὺ μεγάλη ἀνισότης τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν. Διὰ νὰ σηκώσῃ τὰ κακὰ ταῦτα ὁ Λυκοῦργος, καὶ διὰ νὰ ἔχῃ εἰς τὴν Σπάρτην του ἐπίσημον πλῆθος ἰσομέτρως εὐκαταστάτων πολιτῶν — τὸ ἀσφαλέστατον φυλακτήριον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας — ἐμετάβαλεν ὅλην τὴν ἕως τότε κατάστασιν τῶν περιουσιῶν. Ἐδιαίρεσε, κατὰ τὴν εἴδησιν τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδιετήρησεν ὁ Πλούταρχος, ὅλην τὴν Λακωνικὴν χώραν οὕτως, ὥστε τὰ μὲν κτήματα τῶν κυρίως Σπαρτιατῶν (τῶν νικητῶν Δωριέων) ἐμερίσθησαν εἰς ἐννέα χιλιάδας, τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων *) ἢ τῶν περιοίκων (τῶν νικημένων Ἀχαιῶν) εἰς τριάκοντα χιλιάδας ἴσας μερίδας. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Λυκοῦργος μὲ τὴν διαταγήν του ταύτην

*) Λακεδαιμόνιοι ὠνομάζοντο ἄλλοτε μὲν οἱ περίοικοι πρὸς διάκρισιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἄλλοτε δὲ κ' ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι ἐν γένει. Κ.

ἀποκατέστησε πάλιν τὴν παλαιὰν διανομὴν τῆς χώρας καθὼς εὑρέθη μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ ὅτι δὲν ἔκαμεν αὐτογνωμόνως νεωτερισμόν τινὰ, ἀλλ' ἀνεκάλεσε παλαιόν τι δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἦτο χαμένον μὲ βίαν καὶ δόλον καὶ συμβεβηκός. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξηγεῖται εὐκολώτερα τὸ δυνατὸν τῆς διαταγῆς ταύτης, ἥτις ἐξ ἅπαντος δυσκολώτατα ἤθελε καταπείσειν τοὺς τότε ὑπὲρ τὸ μέτρον πλουσίους.

Μήδ' ἐτελείωσε τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο χωρὶς κάμμίαν ταραχὴν καὶ ἀντίστασιν. Ἐσήκωσαν μίαν φορὰν ἐπανάστασιν εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ πλούσιοι. Νέος τις, ὀνομαζόμενος Ἄλκανδρος, ἐκτύπησε τὸν Λυκοῦργον μὲ τὴν βακτηρίαν εἰς τὸν ὀφθαλμόν· ἀλλὰ μόλις ἴδεν ὁ λαὸς τὸ αἱματωμένον πρόσωπον τοῦ εὐεργέτου των, καὶ εὐθὺς ἐπίασαν τὸν ἐργάτην τοῦ κακοῦ, καὶ τὸν ἐπαράδωκαν εἰς τὸν Λυκοῦργον νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὡς ἐβούλετο. Οὗτος δὲ τὸν ἔλαβεν εἰς τὸν οἶκόν του, τὸν ἐπεριποιήθη, δὲν τὸν ἐπέπληξε τίποτε, καὶ τὸν κατήσχυνε τόσον μὲ τὸν εὐγενῆ του τρόπον, τὸν ὁποῖον ἔβλεπεν ἐκεῖνος καθημερινῶς εἰς αὐτὸν, ὥστε ἀναφλεχθεὶς ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα καὶ ἀξίαν του ἐξ ἐχθροῦ θανασίμου ἔγεινε φίλος καὶ ζηλωτὴς καὶ ἐπαινέτης τοῦ νομοδότου.

Διὰ νὰ μὴ ταραχθῇ πάλιν ποτὲ ἡ μὲ βίαν εἰσαχθεῖσα ἰσότης, ἔκαμε διαφόρους διαταγὰς ὁ Λυκοῦργος. Ἐπρόσταξε τὸν κτήτορα νὰ μὴ πωλῇ ποτὲ τὸν ἀγρόν του, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀφίνῃ κληρονομίαν εἰς τὸν πρεσβύτερόν του υἱόν· εἰδὲ εἶχε μόνον θυγατέρα, αὕτη νὰ ὑπανδρεύεται ἄνδρα, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη κτῆμα. Ἀλλ' ὅμως ὅλα ταῦτα δὲν ἐπέτυχαν τὸν σκοπόν· διότι ὅταν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐμεταβάλθησαν αἱ περιστάσεις, ὅταν ἐσβέσθη τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ διατηρήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν νόμων· ἐχάθη πάλιν ἡ ἰσότης ἐκείνη. Μέ-

νει ἀκόμη ἕως τὴν σήμερον ἀνεπίλυτον ζήτημα εἰς τὴν πολιτικὴν σοφίαν διὰ τίνων μέσων ἐμπορεῖ νὰ ἀναχαιτισθῇ ἡ πάντοτε παρουσιαζομένη καὶ ἔξω μέτρων καὶ κανόνων αὐξάνουσα τῶν ἀγαθῶν ἀνισότης.

Ὅ, τι ὅμως ἔκαμεν ὁ Λυκοῦργος πρὸς ὕψωσιν τοῦ λαοῦ του εἶναι ἐπ' ἀληθείας ἀξιοθαυμαστότατον. Εὐκρινέστερα παρ' αὐτὸν κἀνεὶς βέβαια σοφὸς δὲν ἐκατάλαβεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὅ, τι ποτὲ μέλλει νὰ γείνῃ, γίνεται διὰ συνηθείας ἀρχομένης παιδιόθεν. Διὰ τοῦτο μέρος τῆς πολιτείας του τὸ κυριώτατον ἀπέβλεψε τὴν παιδαγωγίαν, καὶ τὴν ἤρχισεν ἀπὸ τὰς μητέρας. Μόνον ἀπὸ γενναίας γεννῶνται γενναῖοι· διὰ τοῦτο αἱ κορασίδες καὶ αἱ γυναῖκες ἐχρεώστουν νὰ ἐνισχύωσι τὸ σῶμα των διὰ δρόμων, παλαισμάτων, τοξευμάτων καὶ ἄλλων σωματικῶν ἀσκήσεων. Ἐχόρευαν αὗται καὶ ἐτραγῴδουν δημοσίως, ἐπῄνουν καὶ ἐλοιδόρουν τοὺς νεανίσκους· καὶ οὗτοι ἐμεταχειρίζοντο ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ περιγέλια τῶν καρασίδων· διότι εἰς τὴν Σπάρτην ἐλογίζετο μεγάλη τιμὴ νὰ ἐπαινεθῇ τις ἀπὸ γυναῖκας. Μία ξένη Ἑλληνὶς, ἥτις εἶπε ποτὲ πρὸς Σπαρτιάτιδα: „Ἐσεῖς μόναι δεσπόζετε τοὺς ἄνδρας," ἔλαβεν ἀπόκρισιν: διότι ἡμεῖς μόναι γεννῶμεν ἄνδρας. Βέβαια ἔχαναν αἱ Σπαρτιάτιδες διὰ τῆς ἀνδρικῆς των ταύτης ἀσκήσεως πολὺ περισσότερον τὸν γυναικεῖον χαρακτῆρα παρὰ Ἑλληνίδες ἄλλαι.

Πᾶν νεογέννητον παιδίον ἐξητάζετο εὐθὺς ἀποῦ ἐγεννᾶτο, καὶ ἐὰν ἦτο ἀδύνατον ἢ βεβλαμμένον, ἐξεθέτετο νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνας· διότι ὁ Λυκοῦργος ἤθελε νὰ ἔχῃ μόνον ὑγιηροὺς καὶ ῥωμαλαίους πολίτας, καὶ ἐθεώρει πᾶν παιδίον ὡς ἀνῆκον εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα. Αἱ Σπαρτιάτιδες ἦσαν διὰ τὴν ἔξοχον ἐπιμέλειαν τῶν βυζανόντων νηπίων τόσον

περίφημοι εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὥστ' Ἀθηναῖοι, Κορίνθιοι καὶ ἄλλων πόλεων κάτοικοι ἔστελναν καὶ ἔφερναν Σπαρτιάτιδας βυζάστρας. — Ἕως τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἀνετρέφοντο τὰ παιδία ἀπὸ τὰς μητέρας· τότε ἐχρεώστουν νὰ παίζωσι γυμνὰ, καὶ γυμνὰ νὰ κοιμῶνται εἰς τὸ τριφύλλιον, τὸ ὁποῖον ἔκοπταν μὲ τὰς ἰδίας των χεῖρας ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα. Μόνον τὸν χειμῶνα ἐσυγχωροῦντο νὰ προσθέτωσι ξηρὰ καὶ ὁπωσοῦν θερμαίνοντα χορτάρια. Ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἀνελάμβανεν ἡ πολιτεία τὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὅλα τὰ παιδία τῆς πόλεως ἔζων κοινῶς διῃρημένα εἰς λόχους τινὰς καὶ ἀγέλας, ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν διωρισμένων τινῶν ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἐπιμελητῶν ὀνομαζομένων Εἰρένων, οἱ ὁποῖοι πάλιν μετὰ τῶν ὑποτακτικῶν των ὑπέκειντο εἰς ἕνα μεγαλήτερον ἐπιστάτην, τὸν Παιδονόμον, ὅς τις ἐγίνετο πάντοτε ἀπὸ τοὺς ἀρίστους πολίτας. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐκυριεύοντο ὅλοι ἀπὸ κοινόν τι πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἦτο βάσις τῆς ἰσοκτησίας, ὥστε ὁ πλοῦτος ἦτο ἔμπροσθέν των νεκρὸς, τυφλὸς, ἀναίσθητος ὡσὰν ἄγαλμα.

Τὸ πρὸς τοὺς πρεσβύτας σέβας ἐνεχαράσσετο εἰς τοὺς νέους πρωϊμώτατα. — Πᾶς νεανίσκος ἐχρεώστει εἰς τὸν δρόμον νὰ ἀποκρίνεται πρὸς γέροντα ἐρωτῶντα, πόθεν καὶ ποῦ· καὶ δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ ὁμιλῇ μεταξὺ γερόντων ἄλλο εἰμὴ ὅ, τι μόνον ἠρωτᾶτο. Καθὼς ἐσκληραγωγοῦντο μὲ πεῖναν καὶ ἀγρυπνίαν καὶ θερμότητα καὶ ψῦχος, οὕτως ἐχρεώστουν νὰ ὑποφέρωσι γενναίως σωματικὰς ἀλγηδόνας. Διὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπὸν τὰ παιδία ἐδέροντο δημοσίως μίαν φορὰν τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀρτέμιδος, μαστιζόμενα μέχρις ἐκχύσεως αἵματος, καὶ δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς κἀνὲν οὐδὲ σημεῖον αἰσθήσεως πόνου νὰ δείξῃ. Λέγουν ὅτι τινὰ ἐκαρτέρησαν τόσον, ὥστε χωρὶς νὰ ἐκβάλουν κἀνένα κλαυ-

θμὸν ἢ μικρὰν φωνὴν ἔπεσαν νεκρὰ εἰς τῆς θεοῦ τὸν βωμόν. Ἡ στολή των ἦτο ἁπλοῦν τι ἐπανωφόριον, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ ἐξεδύοντο ὅταν ἐγυμνάζοντο· ὅλοι οἱ παῖδες καὶ οἱ νεανίσκοι ἐπεριπάτουν ἐξυπόλυτοι. Ὀλίγον φαγητὸν ἐλάμβαναν εἰς τὴν τράπεζαν· ἀλλὰ τοὺς ἐσυγχωρεῖτο νὰ κλέπτωσι διὰ νὰ συνειθίζωνται εἰς τὴν δολιότητα· εἰμὲν ἐφωρῶντο εἰς τὴν κλεψίαν, ἐδέροντο· εἰδ' ἀπεδείκνυαν ὅτι ἔκλεψαν καὶ δὲν ἐφωράθησαν, ἐπαινοῦντο δημοσίως.

Αὕτη ἡ παράξενος σκληραγωγία καὶ αὐστηρὰ ἐγκράτεια ἐβασίλευεν ὄχι μόνον εἰς τὴν παιδαγωγίαν, ἀλλὰ διετηρεῖτο δι' ὅλης τῆς ζωῆς τῶν ἀνδρῶν. Ὁ Λυκοῦργος ἐκήρυξεν εἰς ὅλα τὰ περιττὰ τὸν πόλεμον· ἤθελε, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν Ἕλληνος συγγραφέως, νὰ κάμῃ πτωχὸν τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο εἰσήγαγε τὰς δημοσίας εὐωχίας ὀνομασθείσας φ ι δ ί τ ι α ἢ σ υ σ σ ί τ ι α, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐχρεώστει νὰ μετέχῃ πᾶς Σπαρτιάτης. Διὰ τὴν τούτων οἰκονομίαν ἐχρεώστει πᾶς πολίτης νὰ δίδῃ κατὰ μῆνα ἕνα μέδιμνον κριθίνου ἀλεύρου (περίπου ἕνδεκα μέτσια Γερμανικὰ), ὀκτὼ κόγχας οἴνου (δεκαεννέα μάσσια), πέντε μνᾶς (λίτρας) τυρίου, καὶ δύω ἥμισυ λίτρας σύκων. Ὅσα δὲ ἔλειπαν, ἠγοράζοντο τὰ χρειώδη μὲ μικρόν τινὰ ἔρανον ἀργυρίου, τὸ ὁποῖον ἐπλήρονε καθεὶς *). Κἀνεὶς δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἐλλείψῃ ἀπὸ τὸ συσσίτιον ἄλλοτε παρὰ ὅταν ἔθυεν, ἢ ὑπέστρεφεν ἀποσταμένος ἀπὸ τὸ κυνήγιον. Μὲ τοιαύτην αὐστηρότητα ἐπαρατηρεῖτο τοῦτο, ὥστε καὶ

*) Ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο μόνον ἐδῶ. Ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Κρήτην, τῆς ὁποίας οἱ νόμοι ἐσυμφώνουν κατὰ πολλὰ μὲ τοὺς τῆς Σπάρτης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐπαίνεσε τὰ τῶν Κρητῶν συσσίτια παρὰ τὰ Σπαρτιατικὰ, διότι ἡ δαπάνη δὲν ἐγίνετο ἐξ ἐράνων, ἀλλ' ἐκ κοινῶν χρημάτων, καὶ οὕτω δὲν ἀπεκλείοντο, ὡς εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ ἐνδεέστεροι.

τὸν βασιλέα Ἆγιν ἐπιστρέψαντα ποτὲ ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ θέλοντα νὰ φάγῃ εἰς τὸν οἶκον του δὲν τὸν ἐσυγχώρησαν. Προσέτι ἦτο διόλου ἀπηγορευμένον νὰ χορταίνῃ τις πρότερον εἰς τὸν οἶκον διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τὰ ὄχι πολὺ νόστιμα φαγητὰ, τὰ ὁποῖα παρετίθεντο εἰς τὴν κοινὴν ἐκείνην τράπεζαν. Ἐκ τούτων ἦτο ἐξαιρέτως ὁ περίφημος μαῦρος ζωμὸς, πιθανῶς μίγματι ἀπὸ χοιρίων κρεάτων ζωμὸν, αἷμα, ὄξος καὶ ἅλας. Διηγοῦνται ὅτι ἕνας βασιλεὺς τοῦ Πόντου (ἴδε Πλούταρ. Λυκοῦργ. §. 12.) ἀκούσας πολλὰ περὶ τοῦ πολυθρυλλήτου τούτου μαύρου ζωμοῦ τῶν Σπαρτιατῶν ἔστειλε καὶ ἔφερε Σπαρτιάτην μάγειρον, διὰ νὰ τοῦ τὸν κατασκευάσῃ. Τὸ φαγητὸν τοῦ ἐφάνη ἀηδέστατον. „Πιστεύω, εἶπεν ὁ μάγειρος· ὁ ἡμέτερος ζωμὸς ἐκείνους μόνον ἀρέσκει, ὅσοι λούονται εἰς τὸν Εὐρώταν."

Πᾶσα τρυφὴ καὶ πολυτέλεια ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἴκων. Μὲ κανὲν ἄλλο ἐργαλεῖον δὲν ἐκτίζοντο εἰμὴ μόνον μὲ πέλεκυν καὶ πριόνιον.

Λέγεται ὡς ῥητὸς νόμος τοῦ Λυκούργου, ὅτι ἐξώρισεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ ὡς συναλλαγματικὸν μέσον εἰσήγαγε τὸν σίδηρον, ὅς τις νὰ δυσκολύνῃ τὴν ἐμπορίαν μὲ τὸ βάρος καὶ μὲ τὸ πλῆθος του· ἀλλ' ἐὰν μάθωμεν, ὅτι οἱ Σπαρτιάται πολὺ ὕστερον — εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος — δὲν ἠδύναντο τόσον χρυσὸν νὰ δώσωσιν, ὅσος ἦτο ἱκανὸς εἰς χρύσωσιν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀμυκλαίου Διὸς, ἐμποροῦμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Λυκοῦργος δὲν εἶχε χρείαν νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ χρυσοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους. Ἦτο μόνον φυσικὴ συνέπεια τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀνεπιμιξίας μὲ τοὺς ξένους τὸ νὰ εἶναι πολὺ ὀλίγα τὰ εὐγενῆ μέταλλα εἰς τὴν Σπάρτην. Ὅταν

δὲ μεταγενεστέρως εἰς μὲν τὰς ἄλλας πόλεις ἐσυσω-
ρεύετο τὸ χρυσοῦν νόμισμα, τῆς δὲ Σπάρτης ἡ τού-
του ἔλλειψις προσέπιπτε παράξενον φαινόμενον,
ἀπεδόθη πρόχειρα ἡ ἐξήγησις εἰς παλαιὸν νόμον.

Καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῶν φιλολογικῶν ἀσχολιῶν,
ἡ ὁποία φαίνεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν τοῦ Λυκούργου
διαταγῶν, εἶναι ὡς ἡ προειρημένη. Ἀδύνατον ἦτο
νὰ γείνῃ τοιαύτη ἀπαγόρευσις εἰς καιρὸν, ὁπότε εἰς
μέρη μόνον τινὰ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐφαί-
νοντο κινήματα καὶ ἴχνη ἐπιστημονικῆς καὶ φιλολο-
γικῆς παιδείας. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ, μὲ τὴν ὁποίαν
ἐκρατουν οἱ Σπαρτιάται τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη των,
διετήρησε καὶ τὴν ψυχικὴν παιδαγωγίαν εἰς τὴν πα-
λαιὰν καὶ ἀνάλογον τῶν διαταγῶν των κατάστασιν,
ὁπόταν εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις εἶχαν ἤδη λά-
βειν μορφὴν πάντη διάφορον. Ἀλλὰ καὶ πολὺ μετ-
έπειτα ἀκόμη ἡ ψυχικὴ παιδαγωγία τῶν Σπαρτιατῶν
περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ διδάσκωνται οἱ νέοι τὴν
διὰ τὰς ἀπαραιτήτους χρείας ἀναγκαίαν γραφὴν (τὸ
γράψιμον), ἱερὰ τινὰ καὶ πολεμικὰ ᾄσματα, τὰ
ὁποῖα ἔψαλλαν εἰς τὰς θυσίας *) καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν
τῆς μάχης, καὶ ἕνα ὑγιᾶ νοῦν διὰ πνευματικῆς ἀσκή-
σεως ἐγγινόμενον, ὅς τις ἐκαταλάμβανεν εὐκόλως
τὰ οὐσιώδη παντὸς προκειμένου πράγματος· τοῦτο
δὲ ἐχρεώστουν νὰ ἐκφράσωσι μὲ τόσην ξεχωριστὴν

*) Ἀφελεῖς καὶ ἐν ταυτῷ ἐνθουσιώδεις ἦσαν αἱ ᾠδαί, τὰς ὁποίας ἔψαλλαν εἰς τὰς ἑορτὰς τρεῖς χοροὶ γερόντων, νέων καὶ παίδων· ὁ πρῶτος χορὸς ἔλεγεν:

Ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι·

ὁ δεύτερος ἀποκρινόμενος εἰς τὸν πρῶτον ἔλεγεν:

Ἄμμες δέ γ' εἰμές· αἱ δὲ λῇς, πεῖραν λάβε·

ὁ δὲ τρίτος:

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάῤῥονες.

Ἤγουν (διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν εἰς τὸ κοινὸν μετάφρασιν τῶν Δωρικῶν τούτων μελῶν):

Γέρ. Ἤμεθα κ' ἡμεῖς ποτὲ ἀνδρεῖα παληκάρια.
Νέοι. Τώρα εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ἂν θὲς δοκίμασε.
Παίδ. Ἡμεῖς θέλομεν γενῆ ἄνδρες ἀξιώτεροι.

συντομίαν, ὥστε καὶ τώρα ἀκόμη ὀνομάζεται ἀπό-
κρισις Λακωνικὴ, ἥτις εἰς ὀλίγας λέξεις περιέχει
πολὺ νόημα *). Εἶχαν αἱ ἀποκρίσεις αὗται κάποιον
κεντρίον πνεύματος, ἐπειδὴ μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευ-
θερίας ἐξυφόνετο ὁ Σπαρτιάτης ὑπὲρ ἐκείνους, οἵ-
τινες διὰ τῆς φημιζομένης παιδείας των ἐφαίνοντο
κατώτεροι κατὰ τὴν δύναμιν, καθαρότητα καὶ σαφή-
νειαν. Τὸ πρὸς τοὺς γέροντας σέβας, διὰ τὸ
ὁποῖον ἐφημίσθησαν οἱ Σπαρτιάται, εἶχε σκοπὸν τὴν
περίσσευσιν τῆς βιωτικῆς φρονήσεως, ἐπειδὴ τὸ γῆ-
ρας διὰ τῆς μεγάλης ἐμπειρίας καταντᾷ εὐλογώτατα
εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοιαύτης φρονήσεως.

Προσέτι ἐκ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου λέγουν
ὅτι ἦτο εἷς, Νὰ μὴ διατρίβῃ κἀνεὶς ξένος εἰς τὴν
Σπάρτην περισσότερον παρ' ὅσον ἦτο ἀναγκαίως ἀπαρ-
αίτητον, μηδὲ νὰ μένῃ πολὺν καιρὸν ἔξω τῆς πα-
τρίδος κἀνεὶς Σπαρτιάτης. Ἀλλ' ἴσως ἦτο τοῦτο συν-
ήθεια μᾶλλον παρὰ νόμος, προερχομένη ἀπ' αὐτὴν
ἀμέσως τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν. Ἡ φυσικὴ τῆς
Σπάρτης τραχύτης ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖθεν ἐξ ἅπαντος
τοὺς ξένους, καὶ ὁ Σπαρτιάτης δὲν εὐχαριστεῖτο εἰς
ξενιτείαν μεταξὺ τρυφῶν, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθη νὰ
καταφρονῇ. Ὅσον ἰδιοτροπωτέρα ἐγίνετο ἡ Σπαρ-
τιατικὴ ἀνατροφὴ, καὶ ὅσον μεγαλητέρα ἐφαίνετο ἡ
πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀντίθεσίς των, τόσον
ἰσχυροτέρα συνέβαινεν εἰς αὐτοὺς ἡ κλίσις νὰ ἀπο-
χωρίζωνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Πολλὰ ὅμως ὀλίγον ἐφοβοῦντο οἱ Σπαρτιάται
τὴν ἐχθρικὴν μὲ τοὺς ξένους ἐπιμιξίαν, τὸν πόλε-
μον. Ἡ νομοθεσία των ἦτο ἱκανὴ νὰ τοὺς ἐμπνέῃ

*) Ὁ βασιλεὺς Πλειστάναξ, ὅταν Ἀθηναῖος ῥήτωρ ὠνόμασε τοὺς Σπαρτιάτας ἀμαθεῖς: „ὀρθῶς, εἶπε· διότι μόνοι ἡμεῖς ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐμάθαμεν κακόν τι ἀπὸ σᾶς.“ — Σοφιστὴς ἤθελε νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν Ἡρακλέα. „Καὶ τίς τὸν ψέγῃ;“ ἔκραξεν ἕνας Σπαρτιάτης. — Πολλὰ παραδείγματα δριμείας βραχυλογίας θέλουν ἀπαντηθῆν εἰς τὸν δρόμον ταύτης τῆς ἱστορίας.

τὴν μέχρις ἀγριότητος καταντῶσαν ῥωμαλαιότητα, ἐκείνην τὴν ἀκατανίκητον δύναμιν, ἥτις ὄχι μόνον ἀρκοῦσε νὰ προστατεύσῃ τὴν πολιτείαν των κατὰ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξαπλόνῃ τὴν ἐπιῤῥοήν των ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἐπικρατείας των. Οἱ νόμοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγέννων αὐτάρκειαν, ὑγιείαν τοῦ σώματος καὶ καταφρόνησιν ὅλων τῶν τρυφῶν, ἐσχημάτισαν ἤδη πολλὰ ἁρμόδιον πολεμικὸν σχολεῖον. Παρεκτὸς τούτου ὑπῆρχαν καὶ ἄλλαι διαταγαὶ, αἱ ὁποῖαι ἔκαμναν πολεμιστὰς τοὺς πολίτας, καὶ τοὺς ἔδειχναν τὸν πόλεμον ὡς τὸ ἔξοχον ἀγαθόν.

Ἡ εἰς τὸ στρατόπεδον διατριβὴ ἦτο τρόπον τινὰ ἑορτάσιμος ἡμέρα· ἐκεῖ ἀπελύετο ὀλίγον ἡ αὐστηρότης τῆς οἰκιακῆς διαίτης, καὶ ἔζοῦσαν ἐλευθερώτερα. Τὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς λαμβανόμενα λάφυρα τοὺς ἔδιδαν ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν τινὰ τῆς τροφῆς των. Τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια, τὰ ὁποῖα ἐφόρουν οἱ Σπαρτιάται εἰς τὸν πόλεμον, οἱ στέφανοι, μὲ τοὺς ὁποίους ἐστόλιζαν τὴν κόμην των ὅταν ὑπήγαιναν εἰς τὴν μάχην, ὁ ἦχος τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ᾀσμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀντεστράτευαν εἰς τὸν ἐχθρὸν, ὅλα ταῦτα ἔκαμναν εἰς αὐτοὺς ἱλαρὸν καὶ πανηγυρικὸν τὸν ἄλλως φοβερὸν καὶ τρομερὸν πόλεμον.

Ὅσοι ἔπιπταν ἀγωνιζόμενοι ἀνδρείως, ἐθάπτοντο στεφανωμένοι μὲ δάφνας. Ἀκόμη ἐνδοξότερος ἦτο ὁ ἐνταφιασμὸς μὲ τὴν πορφυρᾶν στολὴν, καὶ μόνον τῶν εἰς τὸν πόλεμον φονευομένων τὰ ὀνόματα ἐσυγχωρεῖτο νὰ γράφωνται ἐπὶ τοῦ τάφου των. Ὁ δὲ δειλὸς ἐτιμωρεῖτο μὲ ὀνειδιστικὰς λοιδορίας. Ὁ φεύγων ἢ λειποτακτῶν ἀφωρίζετο ἀπ' ὅλους τοὺς γυμναστικοὺς ἀγῶνας, ἔχανε τὸ δίκαιον νὰ λαμβάνῃ ἀρχὰς, δὲν ἐσυγχωρεῖτο οὔτε νὰ πωλήσῃ οὔτε νὰ ἀγοράσῃ, ἢ ἐπροστάζετο νὰ σταθῇ

εἰς δημόσιον τόπον μὲ τὴν ἀσπίδα διὰ νὰ τὸν καταγελῶσιν οἱ διαβαίνοντες.

Ὁ νόμος τοῦ Λυκούργου, Νὰ εἶναι ἀτείχιστος ἡ πόλις, καὶ κάμμίαν ἄλλην προφυλακὴν αὐτῆς νὰ μὴ ἐξεύρωσιν εἰμὴ τῶν πολιτῶν τὴν ἀνδρίαν, ἐξηγεῖται εὔκολα, ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ πνεῦμα τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὴν ὁποίαν ἐγέννα ἀναγκαίως ὑπερηφάνειαν. Δι' αὐτὸ τοῦτο ἦσαν οἱ Σπαρτιάται πάντοτε ἀνεπιτήδειοι καὶ ἀπρόθυμοι νὰ πολιορκῶσιν ὠχυρωμένας πόλεις καὶ φρούρια. Ἀνὴρ πρὸς ἄνδρα νὰ μάχωνται ἦτο ἡ τέχνη, τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο, καὶ αἱ γυμνάσεις, εἰς τὰς ὁποίας μαζὴ μὲ τὸ κυνήγιον ἐνησχολοῦντο καθημερινῶς, ἀπέβλεπαν ὅλαι διόλου εἰς τοιοῦτον πόλεμον. Ἡ παντοτεινὴ ἀσχολία των εἰς τὰς γυμνάσεις ταύτας ἐμπόδιζε πάντα ἐλεύθερον ἄνδρα νὰ καταγίνεται εἰς τὴν χειροτεχνίαν καὶ γεωργίαν, ἔργα δεδομένα εἰς μόνους τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους ἐμεταχειρίζοντο σκληρότατα. Πουποτε, κατάτινα Ἑλληνικὸν λόγον, δὲν εἶναι ὁ ἐλεύθερος ἐλευθερώτερος μηδὲ ὁ δοῦλος δουλότερος παρὰ εἰς τὴν Σπάρτην. Κύριοι καὶ ἀληθινοὶ πολῖται ἀπολαύοντες ὅλα τὰ δίκαια ἦσαν μόνον οἱ ἀπόγονοι τῶν νικητῶν Δωριέων. Τούτων ἦσαν κατώτεροι κατὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων οἱ ἀπόγονοι τῶν νικημένων Ἀχαιῶν, οἱ περίοικοι ἢ Λακεδαίμονες. Οὗτοι ἦσαν ἐν γένει ἀποβεβλημένοι ἀπὸ τὰς δημοσίας τιμὰς καὶ ἀρχὰς, καὶ ἐσχημάτιζαν τὸ μεταίχμιον τρόπον τινὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Εἱλώτων ἢ δημοσίων δούλων, οἵτινες ἐθεωροῦντο κτῆμα τῆς πολιτείας, καὶ ὄχι ἰδιωτῶν καὶ μερικῶν πολιτῶν. Ἐκατάγοντο οὗτοι κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην ἀπὸ τοὺς εἰς δουλείαν καταδικασθέντας κατοίκους τοῦ τότε πορθηθέντος Ἕλους, πόλεως Ἀχαϊκῆς, ὅταν εἰσέβαλαν οἱ Δωριεῖς· ἀλλὰ πιθανῶς περιεκλείσθησαν

εἰς τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἄλλοι ὑποδεδουλωμένοι λαοί. Οἱ Εἵλωτες ἐχρεώστουν νὰ γεωργοῦν τὰ χωράφια τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ νὰ τοὺς ὑπηρετῶσι καὶ εἰς ἄλλας των χρείας. Κοινή τις στολὴ τοὺς ἐδιάκρινεν ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους· ἐπροστάζοντο συχνάκις νὰ μεθύωσι, διὰ νὰ παριστάνουν εἰς τοὺς νέους Σπαρτιάτας τὴν κακίαν τῆς μέθης μὲ ὅλην τὴν τρομερὰν καὶ βδελυκτὴν μορφήν της· ἐτραγῳδουν αἰσχρὰ ᾄσματα, καὶ ἐχόρευαν ἀσέμνους χορούς, καὶ ἐξ ἐναντίας δὲν ἐσυγχωροῦντο νὰ ψάλλωσι τὰ γενναῖα ᾄσματα τῶν κυρίων των, τὰ ὁποῖα ἐγέννων εὐγενῆ φρονήματα *). Ἀλλὰ τόσον ἀπανθρώπως ἐμεταχειρίζοντο τοὺς κακοδαίμονας τούτους εἵλωτας, ὥστε κάποτε νέοι Σπαρτιάται ὑπήγαιναν ἐλεύθερα καὶ ἐσκότοναν ὅποιον εὕρισκαν εἰς τὸν δρόμον. Ἡ ἀνθρωποθηρία αὕτη ὠνομάζετο κρυπτία· εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἱστορίας εὑρίσκονται παραδείγματα, ὅτι ἐφονεύθησαν κρυφίως χίλιοι Εἵλωτες διὰ μιᾶς. Διότι οἱ Σπαρτιάται ἐφοβοῦντο πάντοτε τοὺς δούλους τούτους, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι πάντοτε ἔκλιναν εἰς ἐπανάστασιν, καὶ μάλιστα ὅταν — εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκούργου — ὑπεδούλωσαν τοὺς Μεσσηνίους, οἵτινες ηὔξησαν μεγάλως τὸ πλῆθος τῶν σκληρότατα τυραννουμένων εἱλώτων.

Περὶ τοῦ τέλους τοῦ περιφήμου νομοθέτου αἱ διηγήσεις εἶναι ἀβέβαιοι καὶ ἀμφίβολοι. Κατά τινας, ἀφοῦ ἐτελείωσε καὶ εἰσήγαγε τὴν νομοθεσίαν του, ὑπῆγεν εἰς τοὺς Δελφοὺς διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον, ἄν εἶναί τι νὰ μεταβάλῃ εἰς τοὺς νόμους του, ὑπεχρέωσεν ὅμως μὲ ὅρκον τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσι μεταβολήν τινὰ ἕως οὗ νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτός. Τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη: Ἡ Σπάρτη θέλει γείνειν μεγάλη καὶ ὀνομαστὴ μὲ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου. Τὸν χρησμὸν τοῦτον ἔστειλεν ὁ Λυκοῦργος ἔγγραφον εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀπολυθῶσιν οἱ Σπαρτιάται ἀπὸ τὸν ὅρκον των, ἀπέθανεν ἐθελουσίως ἐγκρατευθεὶς ἀπὸ τροφήν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐπρόσταξε νὰ καύσωσιν ἐκεῖ τὸ λείψανόν του, καὶ νὰ ῥίψωσι τὴν στάκτην εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· ἐπειδή, ἐὰν ἐφέροντο τὰ ὀστᾶ του εἰς τὴν Σπάρτην, ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν οἱ πολῖται ὅτι ὁ Λυκοῦργος ὑπέστρεψε, καὶ αὐτοὶ ἀπελύθησαν ἀπὸ τὸν ὅρκον.

*) Διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὅτι, ὅταν οἱ Θηβαῖοι ἐμβάντες εἰς τὴν Σπάρτην ἐπρόσταξαν τοὺς Εἵλωτας νὰ ψάλωσι τὰς ᾠδὰς τοῦ Τερψάνδρου καὶ Ἀλκμᾶνος, ἀπελογήθησαν ὅτι δὲν τοὺς ἦτο συγχωρημένον ἀπὸ τοὺς κυρίους των.

12. Οἱ Μεσσήνιοι πόλεμοι *).

(743 — 668 πρ. Χρ.)

Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου, καὶ τὰ προτερήματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἔδωκεν, ὕψωσαν μετά τινα χρόνον τὴν Λακεδαίμονα, καὶ τὴν ἔκαμαν πρώτην δύναμιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν γειτονεύουσαν Μεσσήνην ἐδοκίμαζε τὰς δυνάμεις της ἡ Σπάρτη, καὶ εἰς ταύτης τὴν ὑποδούλωσιν ἐθεμελίονεν ὅλην ἐκείνην τὴν ὑπεροχήν της. Ἦτο μὲν παρὰ τὴν Λακωνικὴν μικροτέρα, ἀσυγκρίτως δὲ καρποφορωτέρα· καὶ τοῦτο μὲν ἠρέθιζεν ἱκανῶς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλὰ διπλασίως εὐ-

*) Πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τίποτε δὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ πολέμου τούτου, τὸν ὁποῖον διηγεῖται μεταγενέστερος συγγραφεὺς ὁ Παυσανίας. Φαίνεται, ὅτι οἱ παλαιοὶ λόγοι ἀνεφάνησαν μετέπειτα, ὅταν ὁ Ἐπαμινώνδας ἀνέστησε τὴν Μεσσηνίαν.

κταιοτέρα ἐγίνετο εἰς αὐτοὺς ἡ κυρίευσις τῆς Μεσσήνης διὰ τὴν θέσιν τις. Διότι ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἰσχυρὸν προπύργιον τῆς Σπάρτης, ἐὰν τὴν ἐλάμβανεν εἰς τὴν ἐξουσίαν της, καὶ πολλὰ ἐπικίνδυνος ἐὰν τὴν ἐκατοίκουν ἐχθροί *). Ἐκ τούτων τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ φόβων τῶν δύω πόλεων πρὸς ἀλλήλας ἐγεννήθη ἀμοιβαία δυσπιστία, καὶ κἄποια συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα πᾶσα μερὶς ἐξήγει κατὰ τὸν σκοπόν της, ἔφεραν τελευταῖον τὸν φανερὸν ἀγῶνα εἰς τὸ μέσον. Ὅτι αἴτιοι ἦσαν μᾶλλον οἱ Σπαρτιᾶται, τὸ φανερόνει ὁ τρόπος τῆς προσβολῆς των. Ἀφοῦ ἡτοιμάσθησαν μυστικῶς, καὶ ὡρκίσθησαν πανηγυρικῶς νὰ μὴ καταθέσωσι τὰ ὅπλα πρὶν κυριεύσωσι τὴν ἐχθρικὴν χώραν, ἤρχισαν ἔξαφνα τὸν πόλεμον (743) καὶ χωρὶς τὴν συνειθισμένην προκήρυξιν ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα των Ἀλκαμένην εἰσέβαλαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν Μεσσηνίων, ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Ἄμφειαν, πλησιόχωρον τῆς Λακωνικῆς γῆς, καὶ ἐκ τῶν κατοίκων της ἐσκότωσαν τοὺς πλειοτέρους, ἄλλους μὲν εἰς τὰς κλίνας των, ἄλλους δὲ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τοὺς βωμοὺς, ὅπου εἶχαν καταφύγειν πολλοὶ τρομάξαντες διὰ τὴν ἔξαφνον ἔφοδον.

Οἱ Μεσσήνιοι δὲν ἔχασαν τὴν καρδίαν ἀπὸ τὴν ἄδικον ταύτην προσβολήν. Ἐγυμνάζοντο μὲ ζῆλον εἰς τὰ ὅπλα, ἀντήμειβαν τὰς διαρπαγὰς τῶν Λακεδαιμονίων εἰσχωροῦντες εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐκείνων ἐπικράτειαν, καὶ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ πολέμου ἠγωνίσθησαν εἰς μίαν μεγάλην μάχην μὲ τόσον ζῆλον καὶ ἐπιμονὴν, ὥστ' ἐφάνησαν ἴσοι μὲ τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὴν πολεμικὴν τέχνην, καὶ κἀνεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ οἰκειοποιηθῇ τὴν νίκην. Μ' ὅλον τοῦτο ἔκλινε κατὰ τὸ ὅλον ἡ ὑπεροχὴ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ

*) Ἡ μεταγενεστέρα ἱστορία δείχνει σαφῶς τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ ὁ Ἐπαμινώνδας μέσον ἄλλο χαλινώσεως τῶν Σπαρτιατῶν δὲν εὕρηκεν ἁρμοδιώτερον, εἰμὴ ἀποκαθιστῶν πάλιν τὴν Μεσσηνίαν.

οἱ Μεσσήνιοι στερούμενοι τὰ μέσα νὰ βαστάξωσι πολυχρόνιον πόλεμον ἀπεφάσισαν νὰ ἀφήσωσι τὰς πόλεις, καὶ νὰ ἑνωθοῦν εἰς τὸ ὀρεινὸν πόλισμα τὴν Ἰθώμην, νὰ τὸ ὀχυρώσωσιν ἰσχυρότερα, καὶ αὐτοῦ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ὕπαρξιν καὶ ἐλευθερίαν των. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἠρώτησαν τὸ ἀπ' ὅλους τοὺς Δωριεῖς τιμώμενον Δελφικὸν μαντεῖον περὶ τῆς ἐκβάσεως, καὶ ἔλαβαν ἀπόκρισιν: "Ὅτι οἱ Μεσσήνιοι θέλουν νικήσειν, ἐὰν θυσιασθῇ εἰς τοὺς ὑποχθονίους θεοὺς μία ἄχραντος παρθένος ἀπὸ βασιλικὸν γένος *). Εἷς ἀπὸ τὸ γένος τῶν βασιλέων τῆς Μεσσηνίας, Ἀριστόδημος τὸ ὄνομα, ἐθυσίασε θεληματικῶς τὴν θυγατέρα του. Οἱ Μεσσήνιοι ἔκαμαν εὐθὺς ἔπειτα τὸν Ἀριστόδημον βασιλέα των. Τοὺς ἐβοήθουν δὲ οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι, καθὼς καὶ τοὺς Σπαρτιάτας οἱ Κορίνθιοι. Ὁ Ἀριστόδημος ἐμάχετο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας μὲ ἀνδρίαν καὶ ἐπιτηδειότητα, ἀλλ' ὁ πόλεμος δὲν ἐλάμβανε τέλος ἀκόμη, ἕως οὗ οἱ Σπαρτιᾶται τελευταῖον ἐταπείνωσαν ὁλοτελῶς τοὺς ἐχθρούς των μὲ δολιότητα.

Διότι οἱ Μεσσήνιοι εἶχαν ἐρωτήσειν τὸ Δελφικὸν μαντεῖον: τίς θέλει νικήσειν; καὶ ἔλαβαν ἀπόκρισιν: „Ὅστις πρῶτος στήσῃ ἑκατὸν τρίποδας εἰς τὸν ἐν Ἰθώμῃ βωμὸν τοῦ Διός **). Ὅσον εὐκολώτερα ἠδύναντο οἱ Μεσσήνιοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸν χρησμὸν, τόσον ὀλιγώτερον ἐστάθησαν προσεκτικοὶ εἰς τὸ πρᾶγμα. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες πιθανῶς ἔμαθαν τὸν χρησμὸν τοῦτον ἀρχήτερα ἀπὸ τὸ εἰς αὐτοὺς ἔκδοτον καὶ εὐνοϊκὸν μαντεῖον, τοὺς ἐπρόλαβαν. Ἐπρόσταξαν εὐθὺς καὶ ἐκατασκευάσθησαν ἑκατὸν πήλινοι τρίποδες, τοὺς ὁποίους ἔφεραν κρυφίως καὶ ἀνεπαισθήτως τὴν νύκτα εἰς τὸν ναόν.

*) Παυσ. Μεσσηνικ. κεφ. θ'. Κ.
**) Παυσ. Μεσσ. κεφ. ιβ'. Κ.

Ἡ δολιότης αὕτη ἐπέτυχε τὸν σκοπόν της· καὶ μετὰ πολλὰ ἄλλα κακὰ σημεῖα, ἐπίστευσαν οἱ Μεσσήνιοι βεβαίως, ὅτι ἦτο ἀναπόφευκτος ἡ φθορά των. Ὁ Ἀριστόδημος ἐφόνευσε τὸν ἑαυτόν του ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τῆς ματαίως θυσιασθείσης θυγατρός του, καὶ οἱ ἄλλοι Μεσσήνιοι ἀπηλπίσθησαν ὡσαύτως, ἀφοῦ ἐδοκίμασαν πάλιν εἰς μάτην νὰ ἀποβάλωσι μὲ βίαν τὸν σκληρὸν ἐχθρόν των. Καὶ μέρος μὲν αὐτῶν κατέφυγεν εἰς τοὺς συμμάχους των Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους, οἱ δὲ μείναντες *), ἴσως οἱ πτωχότεροι τοῦ λαοῦ, ὡρκίσθησαν ἐξ ἀνάγκης νὰ μὴ ἀποστατήσωσι ποτὲ ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, τὸ ἥμισυ τῶν καρπῶν των νὰ στέλλωσιν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ μαυροφορῶσι πάντοτε εἰς τὴν θανὴν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης (722).

Τοῦτο ἦτο τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μεσσηνίου πολέμου, ὅς τις ἔγεινεν ἐπίσημος καὶ διὰ τὴν πολιτείαν τῆς Σπάρτης, ἐπειδὴ κατὰ τοῦτον ἐξηπλώθη ἡ δύναμις τῶν Ἐφόρων **), ἐὰν δὲν εἰσήχθη τώρα κατὰ πρῶτον ὡς θέλουσιν οἱ περισσότεροι. Κατ' ἀρχὰς ἐχρεώστουν οὗτοι νὰ ἔχωσιν ἔργα τινα τῶν εἰς τὸν πόλεμον εὑρισκομένων βασιλέων. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑψώθησαν εἰς δύναμιν ἥτις ὑπερεῖχε πᾶσαν ἄλλην εἰς τὴν πολιτείαν, ὅσον πλέον διήρκει ἡ πρώτη ἀφορμὴ ἥτις τὴν ἐγέννησε, καὶ τοὺς ἔδιδε καιρὸν νὰ αὐξάνωσι πάντοτε περισσότερον ἀπὸ ταύτην τῶν βασιλέων τὴν ἀπουσίαν.

Οἱ Μεσσήνιοι τριάκοντα ἐννέα περίπου ἔτη μετὰ τὴν πρώτην των ὑποδούλωσιν ἐπροσπάθησαν νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ἄτιμον ζυγὸν, τὸν ὁποῖον ὑπέφερναν. Ηὔξησαν κατὰ τούτους τοὺς χρόνους νέοι

*) Φαίνεται κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὅτι οἱ παραθαλάσσιοι ἔπαθαν μετριώτερα.

**) Τινὲς ἀναφέρουν τοὺς Ἐφόρους εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λυκούργου. Ἴσως ὑπῆρχαν καὶ τότε, ἀλλὰ μὲ σημασίαν ἄλλην.

ἰσχυροί, εἰς τῶν ὁποίων τὰς καρδίας ἔζη τὸ αἴσθημα νὰ ἐκδικήσωσι τὴν Σπάρτην. Ἀριστομένης, νεανίας ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, ἔγεινεν ἡ ψυχὴ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνῷ ὅλοι οἱ Μεσσήνιοι ἐπροσήλωσαν ὅλας των τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν γενναιότητα τοῦ νεανίου τούτου, ὅστις τοὺς ἐπρομήθευσε καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀρκαδίας.

Ἤρχισε λοιπὸν ὁ δεύτερος Μεσσήνιος πόλεμος. Εὐθὺς εἰς τὴν πρώτην μάχην ἔδωκεν ὁ Ἀριστομένης τόσας ἀποδείξεις τῆς ἀνδρίας καὶ ἐπιτηδειότητός του, ὥστ' οἱ Μεσσήνιοι τὸν ἐπρόσφεραν τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, καὶ, ἐπειδὴ ταύτην δὲν ἐδέχθη, τὸν ἀνέδειξαν στρατηγὸν αὐτῶν αὐτοκράτορα. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο εἰσῆλθε κρυφίως τὴν νύκτα εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὸν ναὸν Ἀθηνᾶς τῆς Χαλκιοίκου μίαν ἀσπίδα μὲ ἐπιγραφήν: „Ὁ Ἀριστομένης τὴν ἀφιερόνει εἰς τὴν θεὸν, ἀφοῦ ἐνίκησε τὴν Σπάρτην.“ Εἰς τοιοῦτον ἐπιτήδειον καὶ τολμηρὸν ἐχθρὸν ἐπίστευσαν οἱ Σπαρτιάται ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀντιπαρατάξωσιν ἄνδρα θαυμαστὸν καὶ μέγαν.

Διὰ τοῦτο ἔστειλαν εὐθὺς καὶ ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ζητήσωσι τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι, λέγει ἡ διήγησις, οἵ τινες ἔκτοτε ἀκόμη ἔβλεπαν τὴν Σπάρτην ὡς ἐπικίνδυνον ἀντίζηλόν των, δὲν ἠθέλησαν μὲν νὰ ἀπειθήσωσιν εἰς τὸν χρησμὸν, δὲν ἠθέλησαν δὲ καὶ νὰ πράξωσιν ἐναντίον τοῦ συμφέροντός των, καὶ ἔστειλαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἕνα ποιητὴν, ὄνομα Τυρταῖον *), ὅστις μὲ τὰς ἐνθουσιαστικὰς ᾠδάς του ἐξήπλονεν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην με-

*) Χρεία σκέψεως μήπως ἡ ἱστορία ἀνέμιξε νεωτέρας σχέσεις μὲ τὰς παλαιὰς, καὶ μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰλικρινῶς δῶρον μέγα τὸν ἄνδρα τοῦτον, τὸν ὁποῖον τινὲς περιγράφουσι χωλὸν καὶ ὑπάρξαντα γραμματιστήν.

ταξὺ τῶν πολιτῶν *), οἵτινες πιθανῶς ἐδιχονόησαν ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου, καὶ διὰ τῶν πολεμιστηρίων του ᾠδῶν μὲ ἀναπαίστους συντεταγμένων ἀνεκαίνιζε καὶ ἀνεζώονε τὴν καταπίπτουσαν θαῤῥαλεότητά των. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀνδρία τοῦ Ἀριστομένους ἐνίκα τοὺς Σπαρτιάτας πάντοτε, ἕως οὗ οὗτοι ἐδελέασαν τοὺς συμμάχους των Ἀρκάδας νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὸ μέσον μιᾶς μάχης. Τοῦτο ἔῤῥιψε τοὺς τρομαχθέντας Μεσσηνίους εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε οἱ Σπαρτιάται ἐνίκησαν ὁλοκλήρως.

Εἰς τοὺς Μεσσηνίους δὲν ἔμεινεν ἄλλος δρόμος ὑπόλοιπος παρὰ τὸν ὁποῖον ἐπεριπάτησαν εἰς τὸν πρῶτον πόλεμον. Ἀπ' ὅλην των τὴν χώραν ἐκράτησαν μόνον τὰ παραθαλάσσια μέρη. Οἱ κάτοικοι τῆς ἄλλης, ἐξαιρέτως οἱ μαχηταὶ, ὠχυρώθησαν εἰς τὸ ὄρος Εἶραν. Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν χωρίων ἔκαμνεν ὁ Ἀριστομένης τὰς πολεμικάς του ἐφόδους τόσον εὐτυχεῖς, ὥστε οἱ Σπαρτιάται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσιν ἀγεώργητον τὸ ὑπ' αὐτῶν κυριευμένον μέρος τῆς Μεσσηνίας καὶ τὸ γειτονεῦον μέρος τῆς Λακωνικῆς, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἥρπαζε τὰ γεννήματα ὁ Ἀριστομένης. Τοῦτο ἐπροξένησε πεῖναν, καὶ ἐπανάστασιν εἰς τοὺς κυρίους τῶν χωραφίων τούτων, τὴν ὁποίαν ἐκοπίασεν ὁ Τυρταῖος νὰ καταπραΰνῃ.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀριστομένης ἐγίνετο πάντοτε τολμηρότερος καὶ ἐπροχώρει περισσότερον εἰς τὰ ἔνδον, ἐπιάσθη μίαν φορὰν τελευταῖον ὁμοῦ μὲ πεντήκοντα ἀκολούθους ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ ἐῤῥίφθη εἰς τὸν Κεάδαν, λάκκον τινὰ ὀνομαζόμενον οὕτω ὅπου ἔῤῥιπταν τοὺς εἰς θάνατον καταδικασμένους,

*) Ὁ Ἀριστοτέλης Πολιτ. Γ'. 7 λέγει, ὅτι ἐφάνησαν ἐπαναστατικαὶ κινήσεις, ἐπειδὴ οἱ ἐκ τοῦ πολέμου πτωχεύσαντες ἐζήτουν ἐξιτασμὸν καὶ ἐπομένως διανομὴν τῶν κτημάτων.

καὶ ὅθεν δὲν ἐφαίνετο κἀμμία σωτηρία πλέον. Ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν διήγησιν, ἥτις τὰ τοῦ πολέμου τούτου ἐξύψωσε μέχρι θαυμάτων, τὸν διέσωσε καὶ αὐτόθεν μία ἀλώπηξ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν εἰς δρόμον ὑπόγειον χωροῦντα ἕως μίαν τρύπαν βράχου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκβῆκεν ἔξω καὶ ἔφυγε. Μὲ χαρμοσύνους ἀλαλαγμοὺς τὸν ἐδέχθησαν οἱ ἰδικοί του εἰς τὸ ὄρος Εἶραν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐκτύπησε τοὺς Κορινθίους, καὶ οὕτως ἐβεβαίωσε τοὺς μὴ πιστεύσαντας τὴν φήμην τῆς σωτηρίας του Σπαρτιάτας, ὅτι ἔζη καὶ ἐνίκα.

Κατὰ τοιούτου ἀντιπάλου δὲν ἐνόμιζαν αἰσχρὸν καὶ ἄτιμον κἀνὲν μέσον μόνον διὰ νὰ τὸν πιάσωσιν. Ὅταν λοιπὸν οἱ Σπαρτιάται διὰ νὰ ἑορτάσωσι τὰ Ὑακύνθια *) ἔκαμαν ἀνακωχὴν δεκατέσσαρας ἡμέρας μὲ τοὺς Μεσσηνίους, καὶ ὁ Ἀριστομένης ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν συνθήκην περιήρχετο τὴν Μεσσηνίαν, ἔτρεξαν ἔξαφνα ἐπάνω του Κρῆτες τινὲς μισθοφόροι τῶν Σπαρτιατῶν, τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' εἰς τὸν δρόμον, ὅταν ἐκατέλυσαν εἰς τὸν οἶκον γυναικὸς Μεσσηνίας, ἠλευθερώθη ὁ δέσμιος ἀπὸ τὸν ἀναπόφευκτον τοῦτον ἀφανισμόν του διὰ τῆς θυγατρὸς ἐκείνης.

Ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ Ἀριστομένης καὶ μαζὴ μ' αὐτὸν καὶ ὁ λαός του ἀκατανίκητος. Μ' ὅλα ταῦτα τῶν θεῶν ἡ βουλὴ εἶχεν ἀποφασίσει τὸν ὄλεθρον τῆς Μεσσήνης. Μίαν φορὰν ἐπληγώθη ὁ Ἀριστομένης εἰς τὰς πολεμικάς του ἐφόδους, καὶ οὕτω δὲν ἠδυνήθη νὰ φροντίσῃ ὡς ἐσυνείθιζε τὴν φύλαξιν τοῦ ὄρους Εἴρας. Αἱ φρουραὶ ἠμελήθησαν, καὶ οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες διά τινος δούλου ἐμάνθαναν τὰ γινό-

*) Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐτελεῖτο τρεῖς ἡμέρας εἰς τὰς Ἀμύκλας, καὶ ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας τῆς Σπάρτης. Μετ' αὐτὴν ἦσαν αἱ Γυμνοπαιδίαι καὶ τὰ Κάρνεια, ὥστε ἐννέα ἡμέρας ἔζων ὡς εἰς τὸ στρατόπεδον.

μενα, ἀνέβησαν τὴν ἀκρόπολιν. Τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἀντεμάχοντο οἱ Μεσσήνιοι μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἥρωός των ὡς ἀπηλπισμένοι. Ὅταν δὲ τελευταῖον ἡ μεγαλητέρα δύναμις ἐδείκνυε ματαίαν πᾶσαν ἀντίστασιν, ἐπροσπάθησεν ὁ Ἀριστομένης νὰ σώσῃ κἂν τὰ ὀλίγα λείψανα τοῦ λαοῦ του. Τοὺς ἐσύναξεν ὅλους ὁλόγυρά του, ἐπέρασεν ἐλεύθερα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀνοιχθέντας λόχους τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ κερδήσωσι τὸν ὁλόκληρον ἀφανισμὸν τῶν ὀλίγων τούτων μὲ αἱματώδη ἀγῶνα, καὶ ὑπῆγαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐντεῦθεν ἑνωθέντες οἱ διαφυγόντες Μεσσήνιοι μὲ ἓν ἄλλο σῶμα συντοπιτῶν των, οἵτινες εἶχαν κατοικήσειν τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Μεσσηνίας τὸ προστατευόμενον ἀπὸ τὸ ὄρος Εἶραν, μετέβησαν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Ζάγκλην, καὶ τὴν ὠνόμασαν ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀπολεσθείσης πατρίδος των Μεσσήνην.

Ὁ Ἀριστομένης ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥόδον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰαλυσοῦ Δαμάγητον, ὅστις κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου : νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος· Ἑτοιμαζόμενος δὲ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μήδων, ἀπέθανεν εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην. Αἱ χῶραι τῶν Μεσσηνίων ἐμερίσθησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ οἱ ὑπολειφθέντες κάτοικοι ἐβάλθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν εἱλώτων των (668).

Μὲ ἴσην δόξαν, ἐὰν καὶ ὄχι μὲ τόσον εὐτυχῆ ἔκβασιν, ἐπολέμησαν οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ ἐνῷ ἐπεκράτει ὁ Μεσσήνιος πόλεμος καὶ ὕστερον ἀκόμη, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος, καὶ ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον ἐξήπλωσαν κατὰ τούτους τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ἐπροξένησε τὴν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὑπεροχὴν, ἥτις, καθὼς

ἐδιηγήθημεν ἀλλοῦ, ἐπαρακίνησε τὸν Κροῖσον νὰ ζητήσῃ βοήθειαν κατὰ τοῦ Κύρου ἀπὸ τὴν Σπάρτην ὡς τὴν δυνατωτάτην Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

15. Σόλων Νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων.

(594 πρ. Χρ.)

Τρεῖς ἑκατονταετηρίδας σχεδὸν μετὰ τὴν Σπάρτην ἔλαβεν ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων στερεάν τινα μορφὴν διὰ τοῦ Σόλωνος. Καὶ ἐδῶ, καθὼς κ' ἐκεῖ, μεγάλαι συγχύσεις καὶ ταραχαὶ ἀπῄτουν ἀναγκαίως νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων· ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι ἐμορφώθησαν κατὰ πνεῦμα πάντη διάφορον.

Πρώϊμα εἶχε θυσιασθῆν ἡ βασιλεία τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἐλεύθερον τῶν Ἑλλήνων φρόνημα, ἀλλ' εἰς καιρὸν ὁπότε τὸ κατὰ τῆς βασιλείας μῖσος ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν μορφὴν τῆς τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης. Ὅταν δηλαδὴ οἱ Δωριεῖς εἰσβαλόντες ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Πελοπόννησον (σελ. 339), ἐπροχώρησαν καὶ ἕως τῆς Μαγαρίδος, καὶ ἐπολέμουν τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἤθελαν ἀσμένως νὰ ἀποσπάσωσι τὸ ἀξιόλογον τοῦτο χωρίον ἀπὸ τὰς χεῖρας ξένης καὶ ἐχθρικῆς γενεᾶς. Ἕνας χρησμὸς, λέγει ἡ διήγησις, εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τοὺς Δωριεῖς τὴν νίκην κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ἐὰν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων Κόδρος δὲν ἤθελε φονευθῆν ἀπ' αὐτούς. Ὁ Κόδρος μαθὼν τὸν χρησμὸν τοῦτον ἔκαμε τὴν ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν νὰ δώσῃ μὲ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνδυθεὶς χωριάτικα φορέματα ὑπῆγεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἤρχισε νὰ λογομαχῇ ὑβριστικῶς μὲ Δωριέα τινὰ, καὶ ἐσκοτώθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' εὐθὺς ἐγνωρίσθη ὑποκάτω εἰς τὸ χωρικὸν κάλυμμα ὁ

μεγαλοπρεπὴς βασιλεύς· οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηλπίσθησαν ἀπὸ εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἔπαυσαν τὸν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πόλεμον, ἐκράτησαν ὅμως τὴν πόλιν Μέγαρα, ἥτις ἔγεινε τότε Δωρικὴ (1068).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ τιμήσωσι τοιοῦτον μέγα ἀνδραγάθημα, καὶ δολιότης ἐσυμβίβασε τὸ καθῆκον τῆς εὐγνωμοσύνης μὲ τὰς πολιτικάς των ἐπιθυμίας. Κἀνεὶς θνητὸς, εἶπαν, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ γείνῃ διάδοχος τοιούτου βασιλέως, ὁποῖος ἦτο ὁ Κόδρος, καὶ κἀνεὶς ἄλλος παρὰ τὸν Δία ἄς μὴ βασιλεύῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὰς Ἀθήνας. Ἀπέβαλαν λοιπὸν τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Κόδρου Μέδων ἐτέθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας μὲ τὸ μέτριον ὄνομα Ἄρχων. Ἡ νέα ἀξία ἐξισοῦτο μὲν μὲ τὴν βασιλικὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο διὰ βίου καὶ κληρονομικὴ, ἔδειχνεν ὅμως δημοκρατικὰ σημεῖα κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ ἄρχοντες ἦσαν ὑπεύθυνοι νὰ δίδωσι λογαριασμὸν τῆς κυβερνήσεώς των.

Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον, καὶ μὲ τὴν συνέργειαν πολλῶν περιστατικῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδιαφύλαξεν ἡ ἱστορία, τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα ἐπεριώριζε περισσότερον τὴν ἀξίαν ταύτην, καὶ μετὰ διάστημα τριακοσίων ἐνιαυτῶν, ὅταν ἀπέθανεν Ἀλκμαίων ἀπόγονος τοῦ Κόδρου δέκατος τρίτος τῶν ἀρχόντων, ἀπέβαλαν τὸ ἰσόβιον τῆς ἀρχῆς, καὶ τὴν ἐκατάστησαν δεκαετῆ (752). Μ' ὅλον τοῦτο ἀπεδίδετο πάντοτε εἰς τοὺς Κοδρίδας. Ἀλλ' ἔμελλε τέλος νὰ παύσῃ καὶ τὸ γένος τοῦτο, ὁπόταν κατὰ τὸ 682 ἀνθ' ἑνὸς ἐκλέχθησαν ἐννέα ἄρχοντες *) καὶ ἡ δεκαετὴς διάρκεια ἐμεταβάλθη εἰς ἕνα μόνον ἐνιαυτόν. Μέγα πλῆθος

*) Εἷς τῶν ἀρχόντων τούτων ὠνομάζετο Ἐπώνυμος, ἐπειδὴ τὸ ἔτος ὠνομάζετο ἀπ' αὐτόν· ἄλλος ὠνομάζετο Βασιλεὺς, καὶ διέτασσε τὰ τῆς θρησκείας. Τὰ στρατιωτικὰ ἐκυβέρνα τρίτος, ὁ Πολέμαρχος. Οἱ ἓξ ἐπίλοιποι ὠνομάζοντο Θεσμοθέται, καὶ διεύθυναν τὰς δικαστικὰς καὶ νομοθετικὰς ἀρχάς. Ἀλλ' ὁ περιορισμὸς οὗτος εἰσήχθη μεταγενέστερα.

εὐγενῶν οἰκογενειῶν — οἱ ἀνωτέρω (σελ. 269) ὀνομασθέντες εὐπατρίδαι — ἐλάμβαναν τὴν μεγάλην ταύτην ἀξίαν, καὶ μία ἐντελὴς ἀριστοκρατία ἦτο ὁ ἀργοπόρως γεννηθεὶς καρπὸς ἀπὸ τὸν σπόρον, τὸν ὁποῖον ἐσκόρπισεν ὁ θάνατος τοῦ Κόδρου.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγεινε σημεῖον ἠρεμίας, ἀλλὰ σημεῖον νέας τροπῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο διωρισμένη ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων. Δημοτικὴ ἐξουσία ἔμελλε νὰ ἐξανθήσῃ ἀπὸ τὴν στάκτην τῆς ἀρχοντικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία κατεδαπανᾶτο κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀνθρακιὰν τῶν παθῶν τῆς δοξομανίας, ἐπειδὴ αἱ εὐγενεῖς οἰκογένειαι ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλας ἐχθρικῶς, ἐφιλονείκουν περὶ τῆς κυριότητος τῶν Ἀθηνῶν, ἢ κατέθλιβαν τὸν δῆμον. Σειρὰ ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλάμβαναν μετοχὴν αἱ γειτονεύουσαι πολιτεῖαι, Μέγαρα καὶ Βοιωτία, ἀποτελεῖ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον.

Ἐπεθυμεῖτο στερεὰ νομοθεσία, καὶ ἐδόθη ἀπὸ τὸν ἄρχοντα Δράκοντα (624)· ἀλλ' οἱ νόμοι του δὲν διέτασσαν τὴν πολιτείαν, μόνον ἐκαταγίνοντο εἰς ἀστυνομικὰς περιστάσεις, καὶ ἰδιωτικὰ ἀδικήματα. Ἡ μονομέρεια αὕτη, καὶ μία ἀστόχαστος αὐστηρότης (εἰς τὰ μικρότατα ἀδικήματα, Π. χ. κλοπὴν ὀπωρικῶν καὶ ἀργίαν ἐτέθη ποινὴ θανάτου) ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ καταργηθῶσι πάλιν εὐθὺς οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος, ἀλλ' οἱ ἐσωτερικοὶ βρασμοὶ ἐδιαρκοῦσαν πάντοτε. Ἀνήρ τις, ὀνομαζόμενος Κύλων, ὅς τις νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων ἐκράτυνε περισσότερον τὴν εὐγενῆ καὶ δυνατὴν οἰκογένειάν του, συνέλαβε τὸν σκοπὸν, θαῤῥυνόμενος ἀπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ του, νὰ γείνῃ κύριος τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐξουσίας. Ἐπέτυχε νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀκρόπολιν. Μόλις τὸ ἤκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ

βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν ὄχι ὀλιγώτερον ἰσχυρὰν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, οἵτινες ἐκατάγοντο ἀπὸ τὸ γένος τῶν βασιλέων τῶν Ἀθηνῶν, ἔδραμαν διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ εἰς αὐτὴν ἔγκλειστοι ὀπαδοὶ τοῦ Κύλωνος στερούμενοι ὕδωρ καὶ τροφὰς ἐκατήντησαν εὐθὺς εἰς στενοχωρίαν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων διέφυγεν εὐτυχῶς, οἱ δὲ σύντροφοί του δὲν εἶχαν πλέον ἄλλο εἰμὴ νὰ καταφύγωσιν ἱκετεύοντες εἰς τοὺς βωμούς. Οἱ ἐχθροί των τοὺς ἐκάλεσαν ἔξω μὲ ὑπόσχεσιν νὰ φυλάξωσι τὴν ζωήν των, ἀλλὰ πάλιν τοὺς ἐθανάτωσαν καθὼς καὶ ἄλλους τινὰς καταφυγόντας εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Ἐριννύων.

Τοῦτο τὸ ἀσέβημα μετέστρεψε τὸ μῖσος ἀπὸ τὸν Κύλωνα εἰς τοὺς Ἀλκμαιωνίδας ὡς αἰτίους τοῦ κακουργήματος. Ἐμάχοντο πάλιν μὲ σφοδρότητα οἱ διαφερόμενοι· καὶ οἱ μὲν Ἀλκμαιωνίδαι ἀπεδιώχθησαν μὲ βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ περὶ τὸν Κύλωνα ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν· καὶ πολὺν καιρὸν ἐφεξῆς ἔμεινε τὸ ἀδίκημα τοῦτο, Κυλώνειον ἄγος (ἤγουν μίασμα ἀσεβείας) ὀνομαζόμενον, ἀφορμὴ πολέμων καὶ ταραχῶν *). Διὰ νὰ καθαρίσωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ ἄγος τοῦτο ἔφεραν ἀπὸ τὴν Κρήτην τὸν Ἐπιμενίδην, σοφὸν ἄνδρα, ὅς τις ἐνομίζετο θεόπνευστος προφήτης. Ἔκαμεν οὗτος τὸν καθαρισμὸν διὰ θείων τελετῶν, καὶ ἀνεχώρησε διδάξας ἱκανῶς τὸν λαὸν, καὶ προετοιμάσας αὐτὸν μὲ τὴν ὑπόληψίν του εἰς σωτήριον θεραπείαν τῶν κακῶν του.

Ἀέναος πηγὴ τῶν κακῶν τούτων ἦτο ἡ ἔλλειψις στερεᾶς τινὸς καταστάσεως τῶν πολιτικῶν σχέσεων, καὶ αἱ διάφοροι γνῶμαι καὶ ἄλλαι ἐπιθυμίαι, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐχώριζαν καὶ πολιτικῶς κατὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἀττικῆς τὰ ὁποῖα ἐκατοίκουν.

*) Θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐκατηγορήθη τὸ ἄγος τοῦτο ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἔγεινεν ἀντικείμενον γραφῆς.

Διότι οἱ μὲν πεδινοί, μὲ τοὺς ὁποίους συνηριθμοῦντο καὶ οἱ πλούσιοι, ἐπεθύμουν τὴν ὀλιγαρχίαν· οἱ δὲ διάκριοι (κάτοικοι τῶν βουνῶν) τὴν δημοκρατίαν, οἱ δὲ παράλιοι (παραθαλάσσιοι) ἐβαστοῦσαν τὴν μέσην γνώμην μεταξὺ τῶν δύω πρώτων. Μὲ τοὺς διακρίους ἠνώθη ὁ μέγας ὅμιλος τῶν πτωχῶν, οἵτινες ἦσαν καταχρεωμένοι εἰς τοὺς πλουσίους (φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶται σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς πολιτείας τῶν χρόνων ἐκείνων), καὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἔχουν εἰς αὐτοὺς ἐνέχυρα τὰ μικρά των κτήματα, ἢ καὶ τὰ ἴδια ἑαυτῶν πρόσωπα· ἐπειδὴ δὲ οἱ νόμοι ἐπροστάτευαν τὰ δίκαια τῶν δανειστῶν μὲ πολλὴν αὐστηρότητα· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ πιάσωσι μέτρα ἀπελπισίας διὰ νὰ ἀφανίσωσι τοὺς βασανιστάς των.

Βεβαιότατα δὲν ἦτο μικρὸν πρόβλημα: Νὰ καταπραΰνῃ τις τόσα πάθη μὲ τὸ λογικὸν, τόσας τρικυμίας μὲ τὴν γαλήνην, τόσην σκληρογνωμίαν μὲ τὴν ἡμερότητα. Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηναίων ἔζη μεταξύ των ὁ ἀνὴρ, ὅς τις ἠδύνατο ὅλα ταῦτα, καὶ οὗτος ἦτο ὁ περίφημος Σόλων. Νέος ἤδη ἀκόμη ὢν ἐπροξένησεν εἰς ὅλους χρηστὰς ἐλπίδας μὲ τὸν λαμπρόν του νοῦν καὶ μὲ τὴν ἀξίαν καὶ σοφίαν τῆς διαγωγῆς του. Καθὸ περιβόητος σοφὸς τοῦ καιροῦ καὶ ἐξαίρετος ποιητὴς εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ ἔνδοξον χάρισμα νὰ ἐνεργῇ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ βαθεῖα σοβαρότης του εἶχεν ὑψωθῆν διὰ τῆς γαληνιαίας του πραϋθυμίας εἰς τὴν ὑψίστην ἐρασμιότητα· καὶ ἐπειδὴ τὴν μεγίστην του δόξαν ἔθετεν εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην, διὰ τοῦτο σχεδὸν δὲν εἶχε κανένα ἐχθρόν. Διὰ δὲ τὴν πολιτικήν του σχέσιν, ἥτις τὸν ἀπεμάκρυνεν ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν αὐθάδη ἀλαζονείαν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἀπὸ τὴν τυφλὴν ἀπελπισίαν τοῦ τεθλιμμένου λαοῦ, ἐφαίνετο ἐξαιρέτως ὁ μόνος ἄξιος νὰ μεσιτεύσῃ καὶ νὰ φιλιώσῃ τὰ ἀντιφερόμενα μέρη διὰ σοφῆς νομοδοσίας:

Διὰ πολλῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ἐκατώρθωσε πρὸς σωτηρίαν τῆς πολιτείας, εἶχε δείξειν ἤδη εἰς τὸν λαὸν τὴν εὐφυΐαν του, καὶ τὸν ἔκαμε νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὴν δύναμιν καὶ σοφίαν του. Εἰς τοῦτον ἐχρεώστει τὴν ἐξανακυρίευσιν τῆς νήσου Σαλαμῖνος, περὶ τῆς ὁποίας διεφέροντο μὲ τὰ Μέγαρα, καὶ τὴν κτῆσιν τῆς ὁποίας πολὺν καιρὸν εἶχαν προσπαθήσειν νὰ κάμωσιν εἰς μάτην. Διὰ τοῦτο ἔγεινε νόμος προστάζων θάνατον ἐναντίον τοῦ ὅς τις ἤθελεν εἰπεῖν πλέον περὶ τῆς ἀνακτήσεως. Ἀλλ' ὁ Σόλων ὑποκριθεὶς τὸν μαινόμενον ἐξεφώνησεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλεγεῖόν τι ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐπαρακίνει τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος. Πρόσκρουσμα δὲν ἀπήντησεν ἡ γνώμη του, ἐπειδὴ οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν πρὸ πολλοῦ δυσαρεστημένοι εἰς τὸν νόμον τοῦτον. Ἐλύθη λοιπὸν ὁ νόμος, καὶ ἔγεινε νέα ἐκστρατεία στρατηγουμένη ἀπὸ τὸν Σόλωνα, καὶ ἡ Σαλαμὶς ἐκυριεύθη. Τοῦτο ὕψωσε τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπόληψίν του ὄχι ὀλίγον. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολλὰ ὠφέλιμος εὔνοια τοῦ Δελφικοῦ μαντείου δὲν τὸν ἔλειπε· διότι εἶχε παρακινήσειν τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ πολεμήσωσι καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς Κιῤῥαίους, οἵτινες ἐπέβαλαν χεῖρας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ κτήματα.

Ὅλα ταῦτα περιεποίησαν εἰς τὸν Σόλωνα τὴν δικαίαν ἐμπιστοσύνην, ὅτι αὐτὸς ἔμελλε νὰ ἰατρεύσῃ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας πληγὰς τῆς πολιτείας. Ἔγεινεν ἄρχων (594), καὶ ὅλοι ἐπρόσμεναν ἀπ' αὐτὸν νέαν νομοθεσίαν καὶ μεταῤῥύθμισιν τῆς πολιτείας. Ἀλλ' οἱ φίλοι του δὲν εὐχαριστοῦντο μὲ τοῦτο μόνον· ἐπεθύμουν νὰ γείνῃ Τύραννος τῶν Ἀθηνῶν· ὁ Σόλων ὅμως δὲν ἔκρινεν εὔλογον τὸ τοιοῦτον ἐκ μετριοφροσύνης, ἥτις καὶ ἐκακοεξηγήθη, καὶ ἐνομίσθη ὑπὸ τινῶν ἀφροσύνη.

Ἐκατέγεινε τώρα μὲ μεγάλην προθυμίαν εἰς τὴν νομοθεσίαν. Αὕτη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μεσιτευτικόν τινὰ χαρακτῆρα, ἐπειδὴ ὁ Σόλων εἰς τὴν μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του σφοδρὰν διχόνοιαν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ πρόβλημα: Νὰ ἀναπαύσῃ ἀντιθέτους ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦτο ἐρωτηθεὶς, ἂν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀρίστους νόμους; Τοὺς ἀρίστους, ἀπεκρίθη, ἐκ τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι. — Ὁ βασανισμένος καὶ κατάχρεος λαὸς ἐζήτει ἀπὸ τὸν Σόλωνα νὰ μοιράσῃ εἰς ὅλους τὴν χώραν ἰσομερῶς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Λυκούργου. Ἀλλ' ὁ νομοθέτης ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τι βιαιότερον πρὸς βοήθειαν τῶν πενήτων, δηλαδὴ εἰσήγαγε τὴν ὀνομασθεῖσαν Σεισάχθειαν, ἤγουν τὴν ἀκύρωσιν τῶν χρεῶν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐζητεῖτο καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀκόμη χρόνους, ἂν ἡ Σεισάχθεια αὕτη ἐσήμαινε τὸ εἰρημένον, ἢ ἦτο μόνον ἐλάττωσις τῶν τόκων, ἢ ἦτο περίσσευσις τοῦ νομίσματος μὲ μικρυσμὸν τῆς τιμῆς του πρὸς ὄφελος τῶν χρεωφειλετῶν οὕτως, ὥστε νὰ πληρόνωσι τὸ χρεωστούμενον ποσὸν μὲ κατώτερον καὶ χειρότερον ἀργύριον.

Ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν πρώτην σημασίαν ἁρμόζει τὸ ἱστορούμενον, ὅτι καὶ ὁ Σόλων αὐτὸς ἐχάρισε κατὰ τοὺς νόμους εἰς τοὺς χρεωφειλέτας του πέντε τάλαντα. Ὅσοι ἦσαν δοῦλοι διὰ χρέη, ἠλευθερώθησαν· καὶ ὁ Σόλων ἐδιάταξε κανεὶς χρεωφειλέτης νὰ μὴ βάλῃ ἐνέχυρον τὴν προσωπικήν του ἐλευθερίαν. Ὅτι ὅμως, καθὼς μᾶς βεβαιόνουν οἱ ἱστοριογράφοι, μὲ τὰ μέσα ταῦτα δὲν εὐχαρίστησεν ὁλοτελῶς οὔτε τοὺς πένητας οὔτε τοὺς πλουσίους, μαρτυρεῖ βέβαια τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν οὐδετερότητα τῶν νόμων του.

Τὸ δίκαιον τοῦ δήμου νὰ μετέχωσιν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ἐδιώρισεν ὁ Σόλων διὰ τῶν ἐφεξῆς διατάξεων. Ἐδιαίρεσεν ὡς ἐκ τῆς περιουσίας εἰς τρεῖς

μερίδας τοὺς πολίτας. Ὅς τις ἐλάμβανεν εἰσόδημα ἀπὸ τοὺς ἀγρούς του πεντακοσίους μεδίμνους ξηρῶν καὶ ὑγρῶν γεννημάτων ἦτο ἐκ τῆς πρώτης τάξεως, τῆς ὁποίας τὰ πρόσωπα ὠνομάζοντο ἐκ τούτου Πεντακοσιομέδιμνοι. Οἱ τῆς δευτέρας τάξεως ἦσαν οἱ λαμβάνοντες τριακοσίους μεδίμνους, καὶ ὠνομάζοντο Ἱππεῖς, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν συνεκροτεῖτο τὸ ἱππικόν. Οἱ τῆς τρίτης ὠνομάζοντο Ζευγῖται, καὶ εἶχαν ἐτήσιον εἰσόδημα διακοσίους μεδίμνους. Αἱ τρεῖς πρῶται τάξεις ἐχρεώστουν νὰ ἔχουν τέλειον ὁπλισμὸν καθεὶς καὶ ἐλειτούργουν εἰς τὸν πόλεμον ὀνομαζόμενοι ὁπλῖται· οἱ λοιποὶ, οἱ ἔχοντες ὀλιγώτερα εἰσοδήματα, συνεπλήρωναν τὴν τετάρτην τάξιν, καὶ ὠνομάζοντο Θῆτες· ἦσαν ἐλαφρώτερα ὡπλισμένοι εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἦσαν οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἵτινες ἐπολέμουν διὰ θαλάσσης εἰς τὸν στόλον.

Κατὰ τοῦ Σόλωνος τὴν πολιτείαν μόνον οἱ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων ἐλάμβαναν τὰς πρώτας τῆς πολιτείας ἀρχάς. Ἡ τετάρτη καὶ πολυπληθεστάτη ἐλάμβανε τὰς δικαστικὰς καὶ εἶχε τὸ δίκαιον νὰ ὁμιλῇ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ νὰ δίδῃ ψῆφον, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι, καὶ τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ἐλογίζετο μικρὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Διότι αἱ ἐκκλησίαι εἶχαν τὴν μεγίστην καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Ἐκεῖ ἐχρεώστουν νὰ κυρωθῶσιν οἱ νόμοι, ἐκεῖ ἀπεφασίζοντο τὰ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἐκεῖ ἐγίνοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι κττ. Ἐπειδὴ δὲ πᾶς πολίτης εἶχεν ἴσον δίκαιον ἐκεῖ, διὰ τοῦτο ἐξητάζετο ἀκριβῶς τῶν πολιτῶν ἡ γνησιότης, καὶ ὁ Σόλων ἐδυσκόλυνε πολὺ τὴν πολιτογραφίαν τῶν ξένων. Μὲ ποινὴν θανάτου ἀπηγορεύθη νὰ μὴ φαίνεται κἀνεὶς ξένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν εὐήθειαν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἠθέλησε νὰ ἀντιτάξῃ ὁ Σόλων σύνεσιν καὶ κρίσιν διὰ

δύω πολιτικῶν συναρχιῶν. Ἡ πρώτη ἦτο ἡ βουλὴ τοῦ
Ἀρείου πάγου, εἰς τὸν ὁποῖον (προϋπάρχοντα ἤδη δικα-
στήριον τῶν θανασίμων ἀδικημάτων) ἔδωκεν ἴσως νέαν
τινὰ καὶ εἰς ὅλην του τὴν νομοθεσίαν ἁρμόζουσαν διάτα-
ξιν. Τὰ μέλη τούτου ἦσαν ἀπὸ τοὺς κατ' ἔτος παραιτου-
μένους ἄρχοντας, καὶ ἔργα των ἦσαν, παρεκτὸς τῆς
κρίσεως τῶν θανασίμων ἀδικημάτων, νὰ ἐφορεύωσι
τὴν θρησκείαν, τοὺς νόμους, τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἤθη
τῶν πολιτῶν, καὶ (ἀνάγκης ἐμπιπτούσης) ἐλάμβανεν
ὁ Ἄρειος πάγος ὅλην τὴν κυριαρχίαν ἀποφασίζων καὶ
ἐναντίον τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους
χρόνους τίποτε ἀξιόλογον δὲν ἐπεχειρεῖτο χωρὶς αὐ-
τόν. Αἱ περισσότεραι συνελεύσεις του ἐγίνοντο τὴν
νύκτα εἰς τὸ σκότος διὰ νὰ μὴ δεκάζωνται οἱ κριταὶ
μὲ τὰ νεύματα τῶν κατηγορουμένων· οἱ ῥήτορες
ἦσαν προσταγμένοι χωρὶς προοίμια καὶ σχήματα τε-
χνικὰ νὰ προβάλλουν γυμνὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ὅλον
τὸ σχῆμα τοῦ δικαστηρίου τούτου εἶχε φρικτόν τι,
καὶ διετάχθη οὕτως ἐπίτηδες διὰ νὰ ἐμπνέῃ φόβον
καὶ σέβας.

Δεύτερον εἰσήγαγεν ὁ Σόλων τὴν Ἄνω βουλὴν,
ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσύγκειτο ἀπὸ τετρακοσίους ἄνδρας·
ἔπειτα δὲ, ἀφοῦ ηὔξησαν αἱ φυλαὶ, εἰς τὰς ὁποί-
ας ἦτο διῃρημένος ὅλος ὁ λαὸς, προσετέθησαν ἑκα-
τὸν ἀκόμη. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγοντο διὰ ἕνα ἐνιαυ-
τὸν, καὶ (τὸ ὁποῖον ἦτο ἐντελῶς δημοκρατικὸν)
διὰ κλήρων· ἐχρεώστουν ὅμως, καθὼς ὅλοι οἱ ἀρ-
χήν τινα λαμβάνοντες εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ καθυπο-
βληθῶσι πρῶτον εἰς αὐστηράν τινα δοκιμασίαν τῆς
παρελθούσης ζωῆς των. Ἡ βουλὴ αὕτη εἶχε τὸ δί-
καιον νὰ συγκαλῇ τὸν δῆμον, καὶ νὰ προεξετάζῃ
ὅλα τὰ πράγματα πρὶν προβληθῶσιν εἰς τὸν δῆ-
μον, καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔκρινεν ἀσύμφορον,
νὰ τὰ ἀποσπᾷ διόλου ἀπὸ τὴν εἰς τὰς ἐκκλη-
σίας ἐξήγησιν. Ἠδύνατο νὰ κάμῃ νόμους, οἵτινες

ἴσχυαν ἕνα ἐνιαυτὸν χωρὶς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ δήμου· ὥπλιζε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον· ἠδύνατο νὰ πιάσῃ καὶ νὰ φυλακώσῃ προδότας τῆς πατρίδος, καὶ ὁ πρόεδρος (ὅςτις ἠλλάζετο καθημέραν) ἐφύλαττε τὴν σφραγίδα τῆς πολιτείας, καὶ τὰ κλειδία τοῦ ταμιείου καὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Τὰς δύω ταύτας βουλὰς ἐσύγκρινεν ὁ Σόλων μὲ δύω ἀγκύρας, αἵτινες ἐστερέοναν τὴν ταραττομένην καὶ κυμαινομένην πολιτείαν· δι' αὐτῶν ἔπρεπε νὰ χαλινόνεται ἡ ἐκκλησία· ἀλλ' ἡ ἐφεξῆς ἱστορία θέλει μᾶς διδάξῃ, πόσον αὕτη ἐξήπλονε κατ' ὀλίγον τὴν δύναμίν της, καὶ διὰ ἀσθενίσεως καὶ ἀφανισμοῦ τῶν ἀντισηκωμάτων τούτων ἐξύψωσε τὸ εἰς τὸν λαὸν βαθέως ἐγκεχαραγμένον πνεῦμα τῆς δημοκρατίας.

Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔπνεαν καὶ ἄλλοι νόμοι ἀποβλέποντες τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις. Πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης εἶχεν ἄδειαν νὰ κάμῃ διαθήκην εἰς τὰ κτήματά του. Πρὸ τοῦ Σόλωνος δὲν ἦτο συγχωρημένον, ἀλλ' ἡ περιουσία ἔμενεν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Τώρα ὅμως ἠδύνατο καθεὶς, ἐὰν ἦτο ἄτεκνος, νὰ χαρίσῃ τὰ ἰδικά του εἰς ὅντινα ἤθελε. Τώρα πρῶτον ἔγεινε κτῆμα ἡ περιουσία, λέγει ὁ Πλούταρχος, μὲ τὸν τρόπον τοῦτον. — Προσέτι εἰς πάντα πολίτην ἐπροστάχθη νὰ μανθάνῃ μίαν τινὰ τέχνην, καὶ κἀνεὶς υἱὸς δὲν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ γηροκομῇ τὸν πατέρα του, ἐὰν δὲν τὸν ἐδίδασκεν οὗτος κἀμμίαν τέχνην· δύω νόμοι, διὰ τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο τὸ πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων εἰς φιλοτεχνίαν καὶ φιλεμπορίαν, τὰ ὁποῖα ἐχρειάζετο ἀναγκαίως χώρα ἐπιτηδεία διὰ θαλασσοπλοΐαν καὶ ἄκαρπος, καθὼς ἦτο ἡ Ἀττική. Ἐπίσημος εἶναι ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος, ὅςτις ἠτίμονε (ἀφήρει τὸ πολιτικὸν δίκαιον) καὶ ἐξώριζε πάντα πολίτην, ὅςτις εἰς στασίασιν τινὰ ἔμενεν ἀδιάφορος καὶ οὐδέτερος. Κατὰ πρῶτον φαίνεται παράξενος, ἀλλὰ παρατηρῶν τις αὐτὸν ἀκριβέστερα πρέπει νὰ θαυμάσῃ τὴν βαθύτητα τῆς σοφίας του. Αἱ ταραχαὶ εἰς τὰς πόλεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦτο φέρουσι κακὰ τέλη, ἐπειδὴ ἐνεργοῦσι καὶ εἰς τὰς δύω φατρίας κακοῦργοι καὶ ἀνόητοι, οἱ δὲ τίμιοι καὶ φρόνιμοι ἀπομακρύνονται συνήθως καὶ ἀπὸ τὰς δύω φατρίας· μάλιστα εἰς τὰς δημοκρατίας φθοροποιότερον δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ νὰ μὴ λαμβάνωσι μετοχὴν εἰς τὰ τοιαῦτα οἱ φρόνιμοι διὰ τὸ κοινὸν καλόν.

Τὴν παιδαγωγίαν δὲν τὴν ἔκαμε κοινὴν τῆς πολιτείας φροντίδα, καθὼς ὁ Λυκοῦργος, ἀλλὰ τὴν ἀφῆκεν εἰς τὴν θέλησιν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ καθενός. Ἦτο ὅμως ἡ γυμναστικὴ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, καθὼς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ἡ κυριωτέρα σχολὴ τῆς νεότητος, ἀλλ' ὄχι μὲ τὴν τραχεῖαν ἐκείνην αὐστηρότητα, καθὼς ἐκεῖ· καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ποικιλία, τὴν ὁποίαν ἐσυγχώρησεν ὁ Σόλων εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔφεραν εἰς τὸν κύκλον τῆς παιδείας των ὅλας τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τεχνικὰς γνώσεις, καὶ ἐνεψύχοναν τὴν πόλιν καθ' ὑπερβολὴν πλοῦτος καὶ πολυειδὴς ἐπιμιξία καὶ ἐμπορία.

Τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐφρόντιζαν ἐξαιρέτως οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι νόμοι νὰ ἐμψυχόνωσι καὶ νὰ μεγαλύνωσι μὲ πάντα τρόπον. Τὰ τέκνα τῶν πιπτόντων εἰς τὸν πόλεμον ἐπρόσταζαν οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος νὰ ἀνατρέφωνται μὲ δαπάνην τῆς πόλεως· καὶ ἄλλη συνήθεια, πιθανῶς γεννηθεῖσα μετὰ τὸν Σόλωνα, ἦτο νὰ τιμῶσι τοὺς ἀποθνήσκοντας εἰς τὴν μάχην μὲ δημόσιον ταφὴν καὶ νὰ τοὺς ἐγκωμιάζωσι μὲ ἐπιτάφιον λόγον.

Τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἡμερότητος τῶν τοῦ Σόλωνος νόμων μαρτύριον ἦτο, ὅτι ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἐγκαλέσῃ καθεὶς καὶ νὰ σύρῃ εἰς τὸ κριτήριον τὸν ὅςτις ἐκακομεταχειρίζετο πτωχόν, παιδίον, γυναῖ-

κα, ἢ δοῦλον. Διὰ τοῦτο ἐσυνείθιζαν νὰ λέγουν, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἦσαν οἱ δοῦλοι ἐλευθερώτεροι παρὰ εἰς ἄλλας πόλεις οἱ ἐλεύθεροι. Διὰ νὰ εὐκολύνῃ ὁ Σόλων καὶ νὰ κάμῃ δυνατὴν πᾶσαν ἐλευθέραν πρόοδον, ἠθέλησε νὰ διαρκέσωσιν οἱ νόμοι του γραμμένοι εἰς ξυλίνους πίνακας, μόνον ἑκατὸν ἔτη. Ἡ βουλὴ ὡρκίσθη νὰ διατηρήσῃ τοὺς νόμους, καὶ μάλιστα οἱ θεσμοθέσαι ἢ ἓξ τελευταῖοι ἄρχοντες ἔταξαν μεθ' ὅρκου, ὅς τις παραβῇ τι ἐξ αὐτῶν νὰ χαρίζῃ εἰς τὸν Δελφικὸν θεὸν χρυσοῦν ἄγαλμα.

Ἀφοῦ ἔβαλεν ὅλα ταῦτα εἰς τάξιν ὁ Σόλων, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ νὰ μείνῃ ἔξω δέκα ἔτη. Εἰς τοῦτο τὸ διάστημα ἤλπιζεν, ὅτι οἱ νόμοι του ἔμελλαν νὰ λάβωσι τὴν ἀναγκαίαν στερέωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει. Περιῆλθε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον, καὶ ἄλλας χώρας. Ὅτι δὲ ὑπῆγε καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον, τὸ ἐδιηγήθημεν ἀρχήτερα.

14. Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοίτου.

(560 — 528 πρ. Χρ.)

Ἀλλ' ἀπεδείχθη εὐθὺς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι οἱ νόμοι καθ' ἑαυτοὺς δὲν μένουσιν, ἀλλὰ χρειάζονται προστασίαν διὰ τῆς δυνάμεως ἑνὸς ἐξουσιάζοντος ἀνδρός. Εἴπαμεν ἤδη, ὅτι δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὸν Σόλωνα παρακινηταὶ καὶ σύμβουλοι νὰ λάβῃ τὴν ὕπατον ἐξουσίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὅ,τι ἀπέρριψεν οὗτος, τοῦτο ἐπίασεν εἷς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του ὀνομαζόμενος Πεισίστρατος, ὅς τις παρεκτὸς ἄλλων μεγάλων προτερημάτων εἶχε καὶ τὴν φιλαρχίαν, καὶ ἐβοηθήθη ἀπὸ πολλῶν Ἀθηναίων πάθη ἐπικαλούμενα τὴν τυραννίδα.

Διότι εὐθὺς ἀποῦ ἀπεμακρύνθη ὁ Σόλων,
σηκώθησαν αἱ προειρημέναι τρεῖς τάξεις (σελ. 371)
ιατ' ἀλλήλων, ἐπειδὴ πᾶσα μία ἐπεθύμει μεγαλη-
τερον ὄφελος παρ' ὅσον εἶχε διορίσειν δι' αὐτὴν ἡ
ἐξισαστικὴ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. Ὁ Πεισίστρα-
τος ἐκβῆκεν εὐθὺς ἀρχηγὸς τῶν διακρίων. Εἰς
τὴν μερίδα ταύτην ἀνῆκεν, ὡς εἴπαμεν, τὸ πτω-
χότατον μέρος τοῦ δήμου, ὅς τις ἐξουσιάσθη ὅλος
διόλου ἀπὸ τὸ ἔξοχον πνεῦμα, ἀπὸ τὴν γλυκεῖαν
εὐγλωττίαν, καὶ ἀπὸ τὰ ἱλαρὰ καὶ ἥμερα ἤθη τοῦ
ἀρχηγοῦτων.

Διὰ τοῦτο ἐμεταχειρίσθη εὐκολώτατα καὶ δό-
λον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροσπάθει νὰ καταστήσῃ τὴν
μοναρχίαν του. Ἐπλήγωσεν αὐτὸς τὸν ἑαυτόν
του, ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔφεραν μὲ ταύτην τὴν
κατάστασιν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ ἐβεβαίονε τὸν
δῆμον, ὅτι διὰ τὰ πολιτικάτου φρονήματα ἐπλη-
γώθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του. Ὁ δῆμος παροργι-
σθεὶς μὲ τὴν ἀπάτην ταύτην, τοῦ ὑπεσχέθη νὰ
μάχεται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν ὑπερασπίζῃ, καὶ
εἷς ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Πεισιστράτου ἐπρόβαλε
νὰ δώσουν εἰς τὸν ἠδικιμένον φίλον τοῦ δήμου
πεντήκοντα κορυνηφόρους νὰ τὸν δορυφοροῦν, τὸ
ὁποῖον ἐπεβεβαίωσαν οἱ ὀπαδοίτου, χωρὶς νὰ τολ-
μήσουν νὰ τὸ ἐμποδίσωσιν οἱ ἐναντίοιτου. Ὁ Πει-
σίστρατος ἐπλήθυνεν ἔπειτα, ὡς ἠθέλησε, τὴν
φρουρὰν ταύτην, ἐκυρίευσε μὲ αὐτὴν τὴν ἀκρόπο-
λιν καὶ ἐτυράννει χωρὶς ἀντιλογίαν εἰς τὰς Ἀθή-
νας (560).

Ὁ Σόλων εἶχεν ἐπανέλθειν τότε ἀπὸ τὴν
ξενιτείαν. Τότε, ἐπειδὴ ἡ ταραχὴ τῶν στάσεων
ὑπερενίκα τὴν εἰς τὸ κοινὸν δύναμίν του, καὶ ἐπει-
δὴ τὸ φιλήσυχον γῆρας του τὸν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ
τὰς δίνας τῆς δημοσίου ζωῆς, εἶχε μὲν προσπαθή-
σειν διὰ προσωπικῶν συνομιλιῶν μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς

νὰ φιλιώσῃ τὰ διαφερόμενα μέρη, ἀλλ' εἰς μάτην. Καὶ ὅταν ὁ Πεισίστρατος ἐπροσπάθει νὰ λάβῃ τὴν δορυφορίαν, ἀντεστάθη ὁ Σόλων, καὶ ἐπαρακίνησε τὸν δῆμον νὰ μὴ ἀπατηθῇ ἀπὸ τὴν δολιότητα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴδε τοὺς μὲν συστασιάζοντας μὲ τὸν Πεισίστρατον ἀπὸ θάμβος, τοὺς δὲ μὴ τολμῶντας ἀντίστασιν διὰ φόβον, ἀνεχώρησε τελευταῖον ἐκ τοῦ μέσου λέγων: „Ὁ Πεισίστρατος εἶναι φρονιμώτερος μὲν παρὰ τοὺς πρώτους, θαῤῥαλεώτερος δὲ παρὰ τοὺς δευτέρους.“

Καὶ ἐπ' ἀληθείας ὁ Πεισίστρατος ἐπροσφέρετο οὕτως, ὥστε ἐτίμα καὶ ἠγάπα τὸν γέροντα Σόλωνα, ὅς τις πάντοτε ἀκόμη μὲ τοὺς λόγους καὶ τὰ ποιήματά του ἐπέπληττε τολμηρῶς τῶν πολιτῶν τὴν ἀνοησίαν καὶ δειλίαν, καὶ συχνάκις τὸν ἐμεταχειρίζετο καὶ σύμβουλόν του. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Σόλων, ἐτίμα τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς φυλάττων τοὺς περισσοτέρους νόμους του καὶ τὰς πολιτικὰς διαταγάς του. Διότι, διηγοῦνται, ὅταν ἐτυράννευε κατηγορηθεὶς ὡς φονεύς, ἐστάθη εἰς τὸν Ἄρειον πάγον νὰ κριθῇ ὡς ἰδιώτης.

Μ' ὅλα ταῦτα ἡ δυναστεία τοῦ Πεισιστράτου δὲν ἦτο στερεὰ τόσον, ὥστε νὰ μὴ φοβῆται καμμίαν ἀντίστασιν, καὶ μετά τινας ἐνιαυτοὺς ἐδιώχθη ὁ τύραννος ἐκ τῆς πόλεως ἀπὸ τὰς ἄλλας δύω φατρίας. Ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τούτων, Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς, ἐδιχονόησαν εὐθύς, καὶ ὁ δεύτερος, Ἀλκμαιωνίδης τὸ γένος, φοβούμενος μὴ νικηθῇ, ὑπῆγεν εἰς τὸν Πεισίστρατον, καὶ τὸν ὑπεσχέθη βοήθειαν διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν τυραννίαν, ἐὰν ἤθελε νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν κόρην του. Ὁ Πεισίστρατος ἐδέχθη τοὺς λόγους, καὶ οἱ δύω ὁμοῦ ἐπενόησαν πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ του δολιότητα, περὶ τῆς ὁποίας κρίνει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι διὰ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες διέφεραν πολὺ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους

κατὰ τὴν φρόνησιν, καὶ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐνομίζοντο πρῶτοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ τὴν σοφίαν, ὑπῆρξε πρᾶγμα εὐηθέστατον καὶ ἠλιθιότητος ἐνδεικτικόν. *)

Διότι ἐδιάλεξαν γυναῖκα τινὰ πολλὰ ὑψηλὴν κατὰ τὸ ἀνάστημα, καὶ ὡραιοτάτην κατὰ τὸ πρόσωπον, καὶ τἄλλα πολλὰ μεγαλοπρεπῆ, τὴν ἔνδυσαν στολισμὸν προσφυέστατον, τὴν ἔβαλαν ἐπάνω εἰς ἁμάξιον, ἤλασαν μετ' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν στείλαντες προδρόμους κήρυκας, οἱ ὁποῖοι ἐφώναζαν: „Δεχθῆτε μὲ ἀγάπην τὸν Πεισίστρατον, τὸν ὁποῖον τιμᾷ ὑπὲρ πάντας ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ τὸν φέρει εἰς τὴν ἀκρόπολίν της.“ Ἡ φήμη διεδόθη ταχύτατα εἰς τὴν πόλιν, ὅτι ἡ γυνὴ ἐκείνη ἦτο ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἐκατέπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσι τὸν Πεισίστρατον.

Ἀλλὰ δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἐστασίασαν πρὸς ἀλλήλους ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Μεγακλῆς. Οὗτος ἡνώθη πάλιν μὲ τοὺς δυσαρεστημένους, καὶ ὁ Πεισίστρατος ἀνεχώρησε θεληματικῶς ἀπὸ τὴν Ἀττικήν. Ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἐρετρίαν, καὶ ἀπὸ τὰς γειτονευούσας πόλεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἦσαν ὑπόχρεοι ἐκ τῶν προτέρων χρόνων, λαβὼν ἀνθρώπους καὶ ἀργύρια, ὑπέστρεψε μετὰ ἕνδεκα ἔτη εἰς τὴν Ἀττικὴν (538), ἐκυρίευσε τὸν Μαραθῶνα, καὶ ἀπέκτησε πολλὴν συνδρομὴν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἄλλην Ἀττικήν. Ἡγεμονεύων λοιπὸν τοῦ στρατεύματος τούτου ἐφώρμησεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς του, οἵτινες ἕως τότε ἐκάθηντο πάντη ἀμέριμνοι. Εἰς τοὺς ἱκετεύοντας ἔστειλεν εὐθὺς μὲ πολλὴν φρόνησιν τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ υἱούς, οἱ ὁποῖοι ἐπαρακίνουν καθένα νὰ ἔχῃ θάῤῥος καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν πατρίδα του. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐσκόρπισε τοὺς ἐναντίους του.

---

*) Ἡρόδ. Α'., 60.

ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν εἰς τὴν μάχην, καὶ κἀνεὶς πλέον δὲν ἔστεκεν ἐμπόδιον εἰς τὴν στερέωσιν τῆς μοναρχίας του, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τώρα τρίτην φοράν. Οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, οἵτινες ἐσώθησαν διὰ φυγῆς, δὲν ἐτόλμων πλέον νὰ ταραχθῶσι, καὶ ὁ Πεισίστρατος ἐβασίλευσεν ἀνενόχλητος ἕως τὸν θάνατόν του (528) μὲ μετριότητα καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἠγωνίζετο νὰ ἐξαπλώσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας παντὸς εἶδος παιδείαν καὶ σοφίαν.

Ἀφῆκε τὴν στερεωθεῖσαν μοναρχίαν του εἰς τους δύω υἱούς του Ἱππίαν καὶ Ἵππαρχον. Οἱ δύω ἀδελφοὶ ἐκυβέρνων καὶ ἐβασίλευαν καὶ αὐτοὶ ἥμερα καθὼς ὁ πατήρ των. Ἐλάμβαναν ὡς φόρους τὸ εἰκοστὸν μέρος τῶν γεννημάτων· ἦσαν ἡγεμόνες εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἐτέλουν τὰς θυσίας· τὰ δὲ ἄλλα ἔμεναν εἰς τὴν παλαιὰν τῆς πολιτείας διάταξιν· ἐφρόντιζαν οὗτοι μόνον νὰ εἶναι πάντοτε ἐξ αὐτῶν εἷς μεταξὺ τῶν ἀρχόντων. Προσέτι ἐπεριποιοῦντο τὰς τέχνας καὶ τοὺς τεχνίτας. Ὁ Ἱππίας ἐπρόσταξε νὰ ψάλλουν οἱ ῥαψῳδοὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου. Ἔφερεν εἰς Ἀθήνας Ἀνακρέοντα τὸν Τήϊον καὶ Σιμωνίδην τὸν Κεῖον, δύω περιφήμους ποιητὰς τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ ὑπεχρέωσε τὸν δεύτερον μὲ μεγάλην ἐλευθεριότητα.

Μ' ὅλα ταῦτα ἐφαίνετο εἰς τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων ἀξιόλογος ἀρετὴ νὰ δώσωσι τέλος εἰς τὴν κυριότητα τῶν δύω τούτων ἀγαθῶν ἀδελφῶν. Ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, οἵτινες παρεκτὸς τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων εἶχαν καὶ μῖσος προσωπικὸν κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἐσυνώμοσαν νὰ σκοτώσωσι τοὺς δύω τυράννους (514) εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἀλλὰ τὰ ξίφη των ἐπέτυχαν μόνον τὸν Ἵππαρχον. Ὁ Ἁρμόδιος ἐφονεύθη πάραυτα ἀπὸ τοὺς δορυφόρους. Τὸν Ἀριστογεί-

τονα ἐφυλάκωσεν ὁ Ἱππίας καὶ τὸν ἐβασάνιζε τρομερά. Κατὰ μεταγενέστερον τινὰ, ὄχι πολὺ βέβαιον λόγον, θέλουν τινὲς, ὅτι ἀντὶ τῶν συναιτίων ἐπρόδωκεν ὁ Ἀριστογείτων τοὺς φίλους τοῦ Ἱππίου, τοὺς ὁποίους ὁ τύραννος εἰς τὴν πρώτην του ὀργὴν ἐπρόσταξε καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαπητή του Λέαινα ἔκοψε τὴν γλῶσσαν της μὲ τοὺς ὀδόντας, διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ ἀπὸ σφοδροτέρους πόνους νὰ προδώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς συνωμοσίας *).

Τώρα ὅμως ἤρχισεν ἀληθινὴ τυραννία, ἐπειδὴ δυσπιστήσας πλέον ὁ Ἱππίας ἐπροσπάθει νὰ ἐκκρούῃ τὸν φόβον διὰ φόβου. Ἐκατάτρεχε πάντα ὕποπτον, καὶ διὰ νὰ πληρόνῃ τοὺς ξένους μισθοφόρους, εἰς τοὺς ὁποίους μόνους ἐνεπιστεύθη, κατέθλιβε τοὺς Ἀθηναίους σκληρότατα μὲ φόρους καὶ μὲ ζημίας. Οἱ φιλελεύθεροι Ἀθηναῖοι μὴ ὑποφέροντες τὰ δεινὰ ἐστράφησαν πολλοὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, οἵτινες ἔζων εἰς τὴν ξενιτείαν διὰ τὴν πρὸς τοὺς Πεισιστρατίδας ἔχθραν των. Οὗτοι δὲ ἐπιθυμοῦντες καθ' ὑπερβολὴν νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἀθήνας, καὶ νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς ἐχθρούς των ἐκύτταζαν νὰ εὕρουν ξένην βοήθειαν, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ οἰκειωθῶσι τὸ Δελφικὸν μαντεῖον διὰ τὸν σκοπόν των. Ὁσάκις ὑπήγαιναν οἱ Σπαρτιάται εἰς τοὺς Δελφοὺς, τοὺς ἐπρόβαλλεν ἡ Πυθία νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Σπαρτιάται ἠκολούθησαν τελευταῖον τὴν προσταγὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστειλαν στράτευμα εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁ δὲ Ἱππίας προσκαλέσας εἰς βοήθειάν του τοὺς Θεσσαλοὺς, ἀντεστάθη δι' αὐτῶν ἱκανὸν καιρόν· ἀλλ'

*) Τὴν μισοτυραννίαν των ἐφανέρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς λαμπροτάτης τιμῆς, τὴν ὁποίαν ἔδειχναν ἐφεξῆς εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. Τοὺς ἔστησαν χαλκοῦς ἀνδριάντας. Οἱ ἀπόγονοί των ἦσαν ἐλεύθεροι φόρων. Ὠδαὶ δημόσιοι ὕμνουν τὰ ὀνόματα καὶ τὸ κλέος των.

ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν μεγαλητέραν βοήθειαν στρατηγοῦντος τοῦ βασιλέως των Κλεομένους, οἱ μὲν Θεσσαλοὶ ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ Πεισιστρατίδαι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἀνεχώρησαν μὲν εὐθὺς ἔπειτα καὶ οἱ Σπαρτιάται μὴ ἔχοντες κλίσιν εἰς μακρὰν πολιορκίαν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐπιάσθησαν τὰ τέκνα τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῶσι τὴν τῶν Ἀθηνῶν κυριαρχίαν (510). Ὁ Ἱππίας ὑπῆγε πρῶτον μὲν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου εἶχε συγγενεῖς, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Περσίαν.

---

15. Ταραχαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Διὰ ταύτης τῆς μεταβολῆς ἔγειναν πάλιν πρῶτοι εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Ἀλκμαιωνίδαι. Ἀλλὰ κατ' αὐτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των Κλεισθένους ἐσηκώθη παρευθὺς ἐναντία τις φατρία κινηθεῖσα ἀπὸ τὸν Ἰσαγόραν ἐκ παλαιοῦ γένους καὶ αὐτὸν γενεαλογούμενον, ὅστις ἤθελεν ἢ νὰ ὑπερβῇ τὸν Κλεισθένη εἰς τὴν δόξαν, ἢ ἴσως νὰ στερεώσῃ πάλιν νέαν τυραννίδα. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ὥρμησεν ὁ Κλεισθένης νὰ λυτρώσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν πολιτείαν μὲ νεωτερισμοὺς ὠφελίμους. Οἰκειώθη τὸν δῆμον μὲ στερέωσιν καὶ αὔξησιν τῆς δημοκρατίας, καὶ ἐδοκίμαζε νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τοῦ Ἰσαγόρου, ὅστις, καθὼς φαίνεται, εἶχεν ἀριστοκρατικὰς σχέσεις, καὶ ἀριστοκρατικοὺς σκοπούς. Ἐπολιτογράφησε ξένους, ἀλλὰ καὶ δούλους· τὴν ἀρχαίαν εἰς τέσσαρας φυλὰς διαίρεσιν ἐμετάβαλε, καὶ ἔκαμε φυλὰς δέκα, καὶ οὕτως ἀνέμιξε πλέον τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἔκαμε δημοκρατικωτέρους. Διότι, ἐπειδὴ ἀπὸ πᾶσαν φυλὴν

ἐλαμβάνοντο πεντήκοντα διὰ τὴν βουλήν, ἔγειναν
ἤδη οἱ τῆς βουλῆς ἄνδρες πεντακόσιοι. Προσέτι λέ-
γουν, ὅτι ὁ Κλεισθένης εἰσήγαγε καὶ τὸν Ὀστρα-
κισμόν, ἤγουν τὸ δι' ὀστράκων κριτήριον, διὰ τοῦ
ὁποίου ἠδύνατο ὁ δῆμος πᾶσαν ἀναφυομένην τυραν-
νίδα, ἥτις ἐφοβέριζε τὴν ἐλευθερίαν των, νὰ τὴν
πνίγῃ ἐν ᾠῷ ἐγεννᾶτο. Ἤγουν ἐάν τις τῶν πολιτῶν
διὰ τῆς προσωπικῆς του δυνάμεως καὶ τῶν ὀπαδῶν
του ἐλάμβανε παρὰ μεγάλην ὑπεροχὴν, ἥτις ἐφοβέ-
ριζε τὴν δημοκρατικήν των ἰσότητα, καὶ μὲ αὐτὴν
ἠδύνατο ἴσως νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν τυ-
ραννίαν, τοῦτον ὁ δῆμος γράφοντες καθεὶς τὴν γνώ-
μην του εἰς κομμάτιον ὀστράκου (κεραμιδίου), χω-
ρὶς νὰ τὸν ἐγκαλῶσιν ἄλλο τι ἀδίκημα, τὸν ἐκαταδί-
καζαν διὰ τῶν περισσοτέρων ὀστράκων εἰς ἐξορίαν, καὶ
τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν πόλιν διωρισμένον τινὰ
χρόνον ὄχι διὰ τιμωρίαν, ἀλλὰ δι' ἀσφάλειαν τῆς
δημοκρατίας. Ὀστρακισμὸς δὲ ὠνομάσθη ἐπειδὴ,
ὡς εἴπαμεν, ἔγραφαν οἱ πολῖται τὰ ὀνόματά των! καὶ
τὴν γνώμην των εἰς ὄστρακον.

Οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν νικηθέντες ἀπὸ τὰ τολ-
μηρὰ βήματα τοῦ Κλεισθένους ἐπροσκάλεσαν βοη-
θοὺς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες δὲν ἀπέβαλαν τὴν
ὡραίαν ἀφορμὴν νὰ δοξασθῶσιν ὡς κριταὶ τῶν Ἀθη-
ναίων. Ἐζήτησαν, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Ἰσαγό-
ρου, ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐξορίσωσι τὸν Κλει-
σθένη, καὶ μάλιστα μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὡς συγ-
γενὴς τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν ἐνείχετο εἰς τὸ Κυλώνειον
ἄγος (σελ. 370). Καὶ ὁ μὲν Κλεισθένης ἀνεχώρη-
σεν εὐθὺς ἀπὸ τὴν πόλιν, εὐθὺς δὲ ἐφάνη καὶ ὁ
τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Κλεομένης μὲ μικρὸν στρα-
τὸν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ διατάξῃ τὰ πάντα κατὰ
τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰσαγόρου. Ἐξώρισε διὰ μιᾶς
ἑπτακοσίας οἰκογενείας, ἐκαθαίρεσε τὴν βουλὴν τῶν
πεντακοσίων, καὶ ἤθελε νὰ καταστήσῃ ἄλλην τρια-

κοσίων, οἵτινες ὅλοι ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσαγόρου. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη δεκτὴ ἡ θέλησίς του. Οἱ πεντακόσιοι ἐσήκωσαν τὸν δῆμον εἰς τὰ ὅπλα, καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐπολιορκοῦντο εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν διὰ συνθήκης· μαζὴ μ' αὐτοὺς ἀνεχώρησε φρόνιμα καὶ ὁ Ἰσαγόρας ἀπὸ τὴν Ἀττικήν. Ὁ Κλεισθένης μὲ τοὺς λοιποὺς ἐξορίστους ὑπέστρεψε, καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Σπαρτιατῶν ἐκαταδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἐπειδὴ δὲ ἐφοβοῦντο μὴ ἐπιστρέψωσιν ἰσχυρότεροι οἱ καταφρονηθέντες Σπαρτιάται, ἔκαμαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πικρὰν ἀπόφασιν νὰ ζητήσωσι βοήθειαν καὶ συμμαχίαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ὁ Σατράπης τῶν Σάρδεων ἐδέχθη τοὺς πρέσβεις μὲ τὴν μεγάλην ἀλαζονείαν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ δείξῃ ὁ δοῦλος τοῦ βασιλεύοντος τὸ ἥμισυ ὅλης τῆς Ἀσίας εἰς μικρὰν πολιτείαν, τῆς ὁποίας τὰς δυνάμεις ἐλογαρίαζε μὲ Ἀσιανὰ μέτρα. Τοὺς ἠρώτησε „Πόθεν ἦλθαν;" καὶ τοὺς ὑπεσχέθη τὴν προστασίαν του, ἐὰν προσφέρουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα γῆν καὶ ὕδωρ. Κατὰ σύγκρισιν τοῦ μεγάλου κινδύνου τῆς πατρίδος των ἔστερξαν οἱ πρέσβεις τὴν προσταγὴν, ἀλλ' ἐδυσαρέστησαν μεγάλως τοὺς συμπολίτας των.

Μὲ ὅλα ταῦτα πολλὰ ἀργὰ ἤθελε φθάσειν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ Περσικὴ βοήθεια, ἐπειδὴ ὁ Κλεομένης μαινόμενος διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὕβριν εἶχεν ἤδη συνάξειν ἐξ ὅλης τῆς Πελοποννήσου πολυάριθμον στράτευμα, καὶ εἶχε παρακινήσειν εἰς βοήθειάν του καὶ τοὺς Βοιωτοὺς μαζὴ καὶ τὴν πόλιν τῆς Εὐβοίας Χαλκίδα διὰ νὰ καταγάγωσι τὸν Ἰσαγόραν, καὶ νὰ τὸν ἐνθρονίσωσι τῶν Ἀθηνῶν τύραννον. Ἐπολεμεῖτο λοιπὸν ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ δύω ἐνταυτῷ μέρη, καὶ ἤθελεν ἀφανισθῆν ἐξ ἅπαντος, ἐὰν ἡ ἐχθρικὴ δύναμις δὲν ἐδιχονόει. Τοῦτο ἐλύτρωσε τὰς Ἀθήνας. Πρῶτον ἐσυμφρόνησαν οἱ Κορίνθιοι ὅτι ἔμελ-

λαν νὰ συνεργήσωσιν εἰς ἄδικον πρᾶγμα· ἐφοβήθησαν δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς Σπάρτης ἐὰν ἐπαπεινόνετο παντελῶς ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐσύρθησαν ὀπίσω. Ἐδιχονόησαν δὲ καὶ οἱ δύω βασιλεῖς τῆς Σπάτης *), καὶ μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Λακωνικήν. Τὸ ἄλλο μέρος πολλὰ ἀσθενὲς ὂν, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Εὐβοεῖς ἐνίκησαν διὰ ξηρᾶς εὐκόλως οἱ Ἀθηναῖοι. Τοιουτοτρόπως ἀπεδείχθη, προσθέτει ὁ Ἡρόδοτος μετὰ τὴν διήγησιν ταύτην, ἡ ἀξιολογότης τῆς πολιτικῆς ἰσότητος. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνόσῳ τοὺς ἐξουσίαζαν οἱ τύραννοι, κἀνένα ἀπὸ τοὺς γείτονάς των δὲν ὑπερέβαιναν εἰς τὸν πόλεμον, ἐλευθερωθέντες δὲ, ἔγειναν πρῶτοι πάντων.

Ἡ αὔξησις αὕτη τῶν Ἀθηνῶν ἐτρόμαξε τοὺς Σπαρτιάτας. Διότι ἐστοχάζοντο, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐὰν μένῃ ἐλεύθερος, ἔμελλε νὰ τοὺς ταπεινώσῃ· ἐὰν δὲ ὑποδουλωθῇ, θέλει τοὺς ὑπακούειν προθύμως· διὰ τοῦτο ἔφεραν τὸν Ἱππίαν ἀπὸ τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ τὸν βάλωσι πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν συμμάχων των.

Ἀλλ' εἰς τῶν συμμάχων τὴν ὁμήγυριν, ὅπου ἡ Σπάρτη ἐπρόβαλε τὸν σκοπόν της τοῦτον, ἐσηκώθη πάλιν Κορίνθιός τις, ὁ Σωσικλῆς, καὶ ἐπαράστησεν, ὅτι ἦτο πάντη ἀπρεπὲς εἰς τὴν Σπάρτην νὰ κρημνίζῃ τὴν ἐλευθερίαν ὅπου ὑπάρχει. καὶ νὰ εἰσάγῃ τὴν τυραννίδα εἰς τὰς πόλεις. Ἐζωγράφησεν ἐν ταυτῷ διὰ παραδείγματος τυράννου, ὅστις εἶχεν ἐξουσιάσειν εἰς τὴν Κόρινθον, τὰ κακὰ τῆς τυραννίδος τόσον ζωηρῶς, ὥστ' ὅλοι ἐψήφισαν ὁμοφώνως νὰ παραιτηθῇ ἡ Σπάρτη ἀπὸ τὸν σκοπόν της, καὶ ὁ Ἱππίας νὰ ζήσῃ ὅπως ἄλλως θέλῃ. Ἔῤῥιψε τώρα

*) Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐδόθη νόμος εἰς τὴν Σπάρτην νὰ μὴ ἐκστρατεύωσιν ἐν ταυτῷ μὲ ἕνα στρατὸν οἱ δύω βασιλεῖς.

ὁ Ἱππίας ὅλας του τὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς Πέρσας,
καὶ ἐπαρακίνει Ἀρταφέρνην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δα-
ρείου, σατράπην τῶν Σάρδεων, νὰ στρατεύσῃ κατὰ
τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀρταφέρνης ἐπρόσταξε τοὺς
Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσι πάλιν τὸν Ἱππίαν. Ἀλλ' οἱ
Ἀθηναῖοι ἀπέβαλαν σταθερῶς τὴν προσταγὴν ταύ-
την ἀποφασισμένοι νὰ ἔμβωσιν εἰς φανερὸν μὲ τοὺς
Πέρσας πόλεμον, τὸν ὁποῖον καὶ ἔφερεν ἡ πρώτη
ἀφορμὴ, ἐνῷ ἦσαν ἀμοιβαίως οὕτως ἠρεθισμέναι αἱ
καρδίαι των. Ἀλλὰ πρὶν ἱστορήσωμεν τὸν πόλεμον
τοῦτον, ἀνάγκη εἶναι νὰ προτάξωμεν ἄλλας τινὰς
ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος.

16. Ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων.

Ἐὰν θεωρήσῃ τις τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καθ'
ὅλην τὴν ὁλοκληρίαν του, θέλει εὑρεῖν ὅτι αἱ πολυ-
άριθμοι ἀποικίαι των ἀπετέλουν μέρος αὐτοῦ συστα-
τικὸν ὄχι μικρότερον παρὰ ἡ μητρική των γῆ. Ἀφοῦ
οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς πρώτας συστάσεις τοῦ ἔθνους
των, αἱ ὁποῖαι ἐμπίπτουν μεταξὺ τῶν χρόνων τῆς
Δωρικῆς μεταναστεύσεως καὶ τῶν χρόνων τοῦ Σόλω-
νος, ἔθραυσαν τὰ ἐμποδιστικὰ χαρακώματα τῆς εἰς
ἕνα τόπον μονῆς των, ἐκβῆκαν καὶ ἀπὸ τὰ γεωγραφικὰ
σύνορα τῆς κυρίως Ἑλλάδος, καὶ ἄλλοτε μὲν ἀπὸ
ἔμφυτον ὁρμὴν εἰς μεταναστεύσεις, ἄλλοτε δὲ πα-
ρακινούμενοι ἀπὸ ἐμπορικὰς ὠφελείας, ἄλλοτε πάλιν
στενοχωρούμενοι ἀπὸ τὸν συσωρευμὸν πολλῶν κατοί-
κων εἰς τὴν αὐτὴν χώραν, καὶ ἄλλοτε ἀπὸ πολιτι-
κὰς αἰτίας ἀναγκαζόμενοι, ἀνεχώρουν ἐκ τῆς Ἑλ-
λάδος, καὶ ἀπῴκησαν, οἱ μὲν πλησιέστερα, οἱ δὲ μα-
κρύτερα, εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς με-

σογείου θαλάσσης. Μὲ τὰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων
ἀνεχώρουν, κἀνεὶς πολιτικὸς δεσμὸς δὲν ἐσύναπτε πλέον
τὰς ἀποικίας· προσήλωσις ὅμως καὶ κλίσις εἰς αὐτὰς
ἐδιατηρεῖτο διὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων. Ὅπου ἂν
ὑπήγαιναν, ἔμεναν Ἕλληνες καὶ ἐσυντήρουν παν-
ταχοῦ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματός των ὑπὲρ τὰ
ἄλλα ἔθνη, τὰ ὁποῖα μὲ ὄνομα γενικὸν τὰ ὠνόμα-
ζαν βαρβάρους *). Καὶ εἰς τὰς τέχνας δὲ καὶ
ἐπιστήμας ὄχι μόνον συνηγωνίζοντο αἱ ἀποικίαι μὲ
τὰς μητροπόλεις, ἀλλ' οἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας Ἕλλη-
νες εἰς πολλὰ καὶ ἐπροπορεύθησαν ἀπὸ τὴν κυρίως
Ἑλλάδα.

Τὴν πρώτην ἀφορμὴν τῶν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν
καὶ τὰς γειτνιαζούσας νήσους μεταναστεύσεων ἔδω-
καν, ὡς εἴπαμεν (σελ. 340) αἱ εἰς τὴν Πελοπόννη-
σιν δορικτησίαι τῶν Δωριέων, ἀλλὰ σιμὰ τῶν ἀπο-
διωγμένων Ἰώνων καὶ Αἰολέων φαίνονται καὶ Δωριεῖς
ἐνταῦθα. Ἐκ τῶν Αἰολικῶν πόλεων αἱ ἀξιολογώτα-
ται ἦσαν Κύμη καὶ Σμύρνη (ἥτις μετὰ ταῦτα ἡνώθη
μὲ τοὺς Ἴωνας), ἐξαιρέτως δὲ ἡ Μιτυλήνη ἐπάνω
εἰς τὴν νῆσον Λέσβον, ἡ κορυφαία τῶν Αἰολέων
ἀποικία. Ἐπισημόταται ὅμως ὅλων τούτων τῶν
ἀποικιῶν ἦσαν αἱ Ἰωνικαί· ἐνδοξοτάτη ὅλων τῶν
πόλεών των, μᾶλλον δὲ ὅλης τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἦτο
ἡ Μίλητος, πολλὰ ἀξιόλογος διὰ τῆς ἐκτεταμένης της
ἐμπορίας, μάλιστα δὲ εἰς τὴν μαύρην θάλασσαν, ἡ
ὁποία ἔγεινεν αἰτία νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ τόσαι ἀποικίαι,
ὥστε ἠριθμοῦντο δεκαεπτὰ ἢ δεκαοκτώ. Καὶ ἡ Φώ-
καια δὲ ἐφημίσθη διὰ τὴν ἐμπορίαν, τὴν ὁποίαν
ἔκαμνε μὲ τὰ δυτικὰ μέρη τῆς μεσογείου θαλάσσης.
Ἡ Ἔφεσος ἐγνωρίσθη ἐξαιρέτως διὰ τὸν περίφημον
ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Καὶ ἡ Κολοφὼν ἦτο ἔνδο-

*) Πᾶς μὴ Ἕλλην ὠνομάζετο βάρβαρος. Ἐκ ταύτης ὅμως τῆς
πρώτης σημασίας ἐγεννήθη ἡ δευτέρα, σημαίνουσα βάρβαρον τὸν
ἀπαίδευτον καὶ ὠμὸν καὶ ἄγριον ἄνθρωπον.

ξος πόλις. Ἐπίσημοι κατὰ θάλασσαν ἦσαν αἱ νῆσοι Σάμος καὶ Χίος· ἡ πρώτη ἦτο μάλιστα δυνατὴ ἐπὶ Πολυκράτους τοῦ τυράννου. Οἱ Δωριεῖς ἐκυρίευσαν εἰς τὴν ξηρὰν τὰς πόλεις Ἁλικαρνασσὸν καὶ Κνίδον, καὶ τὰς νήσους Ῥόδον καὶ Κῶν.

Πῶς αἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀποικίαι αὗται ὑπετάχθησαν πρῶτον μὲν εἰς τοὺς Λυδοὺς, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς Πέρσας, τὸ ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 201 καὶ 213). Μόνον μέγα μέρος τῶν Φωκαιέων, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Τέω ἐπρόκριναν μᾶλλον νὰ μεταναστεύσωσι παρὰ νὰ ὑποφέρωσι δουλείαν. Οἱ πρῶτοι ὑπῆγαν εἰς τὴν Κύρνον ἢ Κορσικὴν, ὅπου εἶχαν ἤδη ἀρχήτερα ἀποικίαν· οἱ δὲ δεύτεροι εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης. ὅπου ἐκατοίκησαν διὰ πάντα. Ἐσυμβούλευσε μὲν ὅλους τοὺς Ἴωνας ὁ σοφὸς Βίας νὰ πλεύσωσιν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὴν Σαρδὼ, νὰ κτίσωσιν ἐκεῖ μίαν μεγάλην πόλιν καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχεῖς καὶ ἐλεύθεροι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἤκουσαν.

Ἀκόμη πολυπληθέστεραι ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς μαύρης θαλάσσης. Ὀνομαστοτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα πασῶν ἦτο ἡ Σινώπη, ἀποικία τῆς Μιλήτου. Ἐπροχώρησαν δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ ἕως τὴν Μαιῶτιν λίμνην, καὶ εἰς τὰ στόμια τοῦ Βορυσθένους πλησίον τῆς σημερινῆς Ὀκσακὸβ, ἔκειτο ἡ Ὀλβία, ὅπου πάλιν ἀπῴκησαν Μιλήσιοι, καὶ ἐκεῖθεν ἔκαμναν μεγάλην καὶ ἐκτεταμένην ἐμπορίαν. Εἰς τὴν Θράκην ἐξαιρέτως ἐκτίσθη ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς τὸ Βυζάντιον, καὶ εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς αἰγιαλοὺς ἔγειναν ἀποικίαι ἡ Ὄλυνθος καὶ ἡ Ποτίδαια, ἡ δευτέρα ἀπὸ τοὺς Κορινθίους.

Εἰς τὸν βόρειον αἰγιαλὸν τῆς Ἀφρικῆς πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Αἰγύπτου Ἕλληνες ἐκ τῆς νήσου Θήρας ἔκτισαν τὴν Κυρήνην, πόλιν λαμπρὰν καὶ ἐμπορικωτάτην.

Ἡ κάτω Ἰταλία ἐσκεπάσθη τόσον μὲ Ἑλληνι-

ὶς ἀποικίας, ὥστε ἐκ τούτων ὠνομάσθη μεγάλη
ὶλλάς. Ἐκαταστάθησαν δὲ, καθὼς καὶ αἱ εἰς
ἰκελίαν, Ἑλληνικαὶ πόλεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
ετὰ τὰς κτισθείσας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἑλλά-
ος, κατὰ τὴν ἑβδόμην καὶ ὀγδόην πρ. Χρ. ἑκατον-
αετηρίδα· καὶ καθὼς εἰς τὴν Ἀσίαν ἡ Ἰωνικὴ, οὕ-
ως ἐδῶ ἦτο ἐπικρατεστέρα ἡ Δωρικὴ φυλὴ, μ
ὴλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι φυλαὶ εἶχαν κτίσειν ἐνδό-
ξους πόλεις καὶ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἰτα-
λίαν. Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἔφθασαν τάχιστα ἐπὶ
τοῦ Ἰταλικοῦ ἐδάφους εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δύνα-
μιν. Ἐκ τῶν περιφημοτάτων ἦσαν: ὁ Τάρας, πόλις κτι-
σθεῖσα 707 ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας· ἡ Σύβαρις,
702 κτισθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς· ἦτο μεγάλη καὶ
πολυάνθρωπος, καὶ ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον ἀπέκτησε
διὰ τῆς ἐμπορίας, ἐγέννησεν ἐδῶ τόσην ἡδυπάθειαν
καὶ τρυφὴν, ὥστε Συβαριτισμὸς ἐσήμαινε παροιμια-
κῶς τὸν ἔξοχον βαθμὸν τῆς φιληδονίας καὶ τρυφῆς.
Οἱ Κροτωνιᾶται πολεμήσαντες ἐνίκησαν ὁλοτελῶς
τοὺς Συβαρίτας, καὶ ἠφάνισαν τὴν πόλιν των (510).
Μετὰ ταῦτα εἰς τὸν τόπον τῆς Συβάρεως ἐκτίσθη-
σαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Θούριοι. — Κρότων
ἐθεμελιώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς (710), πόλις πολυ-
άνθρωπος καὶ δυνατὴ εἰς τὸν πόλεμον, ἥτις ὑπῆρξε
πάλιν ἄλλων πόλεων μήτηρ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν.
— Λοκροὶ Ἐπιζεφύριοι, κτισθεῖσα ἀπὸ τοὺς Λο-
κροὺς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρί-
δα, ἥτις ἀπέκτησε νομοθέτην τὸν περίφημον Ζάλευ-
κον. Ῥήγιον καὶ Κύμη ἦσαν Ἰωνικαὶ ἀποικίαι. Ἀπὸ
τὴν τελευταίαν πόλιν ἐγεννήθη ἡ Νεάπολις.

Εἰς τὴν Σικελίαν ἐπεκράτουν τόσον οἱ Ἕλλη-
νες ἄποικοι, ὥστε ἀπετέλουν τὸν κυριώτερον λαὸν
τῆς νήσου. Αἱ μέγισται καὶ ὀνομαστόταται ἐκ τῶν
πόλεων τούτων ἦσαν Δωρικαί. Συρακοῦσαι (735
θεμελιωθεῖσα ἀπὸ τὴν Κόρινθον), πόλις ἀπὸ τὰς

πολυανθρωποτάτας καὶ ἐνδοξοτάτας τῶν παλαιῶν χρόνων. Ἡ Γέλα (690 ἀπὸ τὴν Ῥόδον), ἥτις ἔκτισε πάλιν τὸν Ἀκράγαντα, πλησιάζουσα τὴν ἀξιολογότητα τῶν Συρακουσῶν. Ἐκ Κύμης ἐλθόντες ἔκτισαν τὴν Ζάγκλην, ὅπου μεταβάντες οἱ Μεσσήνιοι τὴν ἐμεγάλυναν καὶ τὴν μετωνόμασαν Μεσσήνην, καθὼς ὀνομάζεται καὶ τὴν σήμερον (σελ. 336). Ἰωνικαὶ δὲ ἀποικίαι ἦσαν : Λεοντῖνοι (ἢ Λεόντιον) καὶ Κατάνη. Τῆς Κατάνης ἦτο περίφημος νομοθέτης ὁ Χαρώνδας, τοῦ ὁποίου τοὺς νόμους ἐδέχθησαν πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας. Ἀκόμη μακρύτερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἤκμαζεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Γαλλίας ἡ ἀπὸ τοὺς Φωκαιεῖς κτισθεῖσα Μασσαλία, ἐπίσημος διὰ τὴν ἐμπορίαν, διὰ τὴν πολιτείαν, παιδείαν, καὶ τὴν εἰς τοὺς βαρβάρους μεγάλην της δύναμιν.

---

17. Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἡ Ἀμφικτυονία, καὶ οἱ δηγόσιοι ἀγῶνες.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη συνετάχθησαν πολιτικῶς, ὡς ἴδαμεν (τμήμ. 11 κ. 13.), καὶ ἔσπευσαν εἰς τὸ νὰ ἀγωνισθῶσι πρὸς ἀλλήλας τίς νὰ λάβη τὰ πρωτεῖα μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Πολλὰ ὀλίγα ἐξεύρομεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς πολιτικὰς συντάξεις τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῆς Ἑλλάδος φαίνονται αὗται μόνον ὡς παραρτήματα τῶν δύω μεγάλων πολιτειῶν, καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος ἄλλαι μὲν ἐπλησίαζαν πλέον εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων (καὶ ἦσαν δημοκρατικαί), ἄλλαι δὲ εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων (καὶ ἦσαν ἀριστοκρατικαί). Ἀλλ'

ἡ γενικὴ αὕτη εἰς δύω μεγάλα μέρη διαίρεσις ἀληθεύει μὲν καθολικῶς λεγομένη, ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ μίαν πόλιν εὑρίσκεται μεγαλωτάτη ποικιλία. Ἦτο βαθέως ἐμφυτευμένον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα νὰ μορφόνωνται καὶ νὰ χαράσσωνται εἰς τοὺς δρόμους τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως κατὰ τρόπους διαφορωτάτους καὶ ἀτομικωτάτους.

Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἦσαν διηρημέναι αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι εἰς πλῆθος μέγα διαφορῶν καὶ ἰδιοτήτων, τὰς συνέδεναν ὅμως εἰς ἓν ὅλον σύνδεσμοι τινές. Οὗτοι δὲ ἦσαν μέρος μὲν ἡ κοινὴ θρησκεία, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς στηριγμένα μαντεῖα, οἱ Ἀμφικτύονες, καὶ οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες, μέρος δὲ ἡ κοινὴ γλῶσσα, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν γραμμένα βιβλία τῶν Ἑλληνικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, εἰς τὰ ὁποῖα συνησθάνοντο ἐξαιρέτως οἱ Ἕλληνες τὴν κοινὴν ἀρχήν των.

Ἡ Ἑλλὰς εἶχε πολλὰ μαντεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων κανὲν ἄλλο δὲν ἀπήλαυσε τόσην δόξαν, ὅσον τὸ Δελφικόν. Οἱ Δελφοὶ ἔκειντο εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ περιφήμου ὄρους Παρνασσοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς κοιλάδας εὑρέθη σπήλαιον, ἀποπέμπον ναρκωτικὰς ἀναθυμιάσεις. Ἐκεῖ ἔκτισαν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος πιστεύοντες ὅτι ὁ θεὸς διὰ τῶν ἀναβαινόντων ἀτμῶν ἐνθουσίαζε τοὺς ἀνθρώπους εἰς προῤῥήσεις καὶ προφητείας. Ἡ περιφημότης καὶ ἡ γενικὴ τιμὴ τοῦ μαντείου τούτου, ἡ ὁποία, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Κροίσου, ἐξηπλώθη καὶ εἰς ξένους τόπους, εἶχε γεμίσειν τὸν μέγαν περίβολον τοῦ ναοῦ μὲ πολυτιμότατα ἀφιερώματα. Ἐκεῖ ἔβλεπε καθεὶς εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους, ὁπόταν αἱ πλαστικαὶ τέχναι τῶν Ἑλλήνων ἔφθασαν τὸν ὕψιστον τῆς τελειότητος βαθμόν, τὰ ἀξιολογώτατα ἀριστουργήματα εἰς μέγα πλῆθος. Ζωγραφίαι ἐνδοξοτάτων νικῶν, ἀνδριάντες στρατηγῶν καὶ ποιη-

τῶν, τὰ πολυτιμότατα ἐκ τῶν πολεμικῶν λαφύρων, καὶ πλοίων δὲ ἔμβολα ἐφυλάττοντο ἐκεῖ μὲ μικρὰν ἐπιγραφὴν δηλοῦσαν τὸν δότην, καὶ τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀφιερώματος. Μέγα πλῆθος ἱερέων, θυτῶν, μάντεων, οἰωνοσκόπων, καὶ ὑποδεεστέρων ἄλλων ὑπουργῶν ἐπερίσσευαν τὴν λαμπρότητα τῆς Δελφικῆς λατρείας, καὶ μόλις ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀναπαύωσι τοὺς πολλοὺς ξένους, οἵτινες συνέῤῥεαν πανταχόθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς διὰ νὰ ἐρωτήσωσι τὸν Ἀπόλλωνα. Ἱερεῖς ἐγίνοντο πάντοτε οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν· ὅλοι ὅμως εὕρισκαν ἔργα καὶ κέρδη ἀπὸ τὴν σύῤῥοιαν τόσων ξένων, καὶ ἀπὸ τὰς πολυειδεῖς πανηγύρεις καὶ λιτανείας.

Μόνον διωρισμένας ἡμέρας ἔδιδε τὸ μαντεῖον τοὺς χρησμούς· εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους μίαν μόνον φορὰν τὸν μῆνα. Οἱ ἐρωτῶντες ἐχρεώστουν νὰ προετοιμάζωνται κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ νὰ γίνωνται ἄξιοι τῶν τοῦ θεοῦ χρησμῶν διὰ προσευχῶν, καθαρμῶν καὶ θυσιῶν. Ἀφοῦ ἐτελοῦντο ταῦτα, τότε ἐφέρετο ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὸ ἐνδότατον τοῦ ναοῦ ἡ ἱέρεια, ὀνομαζομένη Πυθία, καὶ ἐκαθίζετο ἐπάνω εἰς μέγαν τρίποδα περιπλεγμένον πανταχόθεν μὲ κλωνάρια δάφνης, ὅστις ἔστεκε καταντικρὺ τοῦ προειρημένου καπνίζοντος σπηλαίου. Μόλις τὴν ἐκτύπουν οἱ ὑπόγειοι ἀτμοὶ, καὶ εὐθὺς τὴν ἐκυρίευαν φρικτοὶ σπασμοὶ, ἔφρισσαν καὶ ἐσηκόνοντο ἐπάνω αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς της, ἐστρέφοντο τὰ χείλη της, ἄφριζε τὸ στόμα της, καὶ εἰς τὴν μεγίστην της μανίαν ὠρυομένη τρομερῶς ἔῤῥιπτε τελευταῖον λέξεις τινὰς ἀπὸ τὸ στόμα της, τὰς ὁποίας ἐσυνάθροιζαν οἱ ἱερεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσύνθεταν τοὺς χρησμοὺς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἑξαμέτρους στίχους.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία μας ἔφερε πολλὰ χρησμῶν παραδείγματα, καὶ ἡ ἐφεξῆς θέλει μᾶς δώσειν

περισσότερα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν, ὅτι εἰς τὴν
Ἑλλάδα, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὰ Δωρικὰ γένη, τίποτε
δὲν ἐπεχειρεῖτο χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ πρότερον τὸ Δελ-
φικὸν μαντεῖον. Ἡ μεγάλη αὕτη δύναμις τοῦ Δελ-
φικοῦ μαντείου, καὶ ἐν γένει τῶν μαντείων, προῆλ-
θεν ἀπὸ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς ἀρχαίους χρόνους
ἔννοιαν τῆς ἀμέσου συναναστροφῆς καὶ ἐπιμιξίας τῶν
θεῶν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀπὸ τὴν πίστιν ὅτι
δέχονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς θεοὺς νεύματα τι-
νὰ, τὰ ὁποῖα πλατύνουσι τὸ στενὸν καὶ περιωρι-
σμένον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ἐὰν ἐσμίγετο
ἐδῶ καὶ δεισιδαιμονία, ἐὰν ἡμεῖς κρίνοντες ἐκ τῶν
καθαρῶν μας περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας ἐννοιῶν
πρέπῃ τώρα νὰ φέγωμεν τὴν ἐπιθυμίαν, μὲ τὴν
ὁποίαν ἐκεῖνοι ἤθελαν νὰ ἐξαερίσωσι τὸ κάλλυμμα
ἀπὸ τὸ μέλλον· μ' ὅλον τοῦτο βαθὺ θρησκευτικὸν
αἴσθημα τοὺς ἔσυρνεν εἰς τὸ μαντεῖον, καὶ θεῖ-
ος φόβος τοὺς ἀνεχαίτιζε νὰ ἐπιχειρῶσιν ἢ νὰ
ἀποφασίζωσιν ἀξιόλογόν τι χωρὶς νὰ συμβουλεύωνται
τοὺς θεούς. Αἱ ἀποκρίσεις καὶ αἱ συμβουλαὶ, τὰς
ὁποίας ἐλάμβαναν οἱ ἐρωτῶντες, δὲν ἦσαν, ὡς
πολλοὶ ἐνόμισαν, ἀπάτη τῶν ἱερέων· οὐδ' ἦσαν τὰ
μαντεῖα, ὅσα κατὰ πρῶτον ἐγεννήθησαν, μέσα, τὰ
ὁποῖα ἐμεταχειρίζοντο ἱερεῖς φίλαρχοι διὰ νὰ
στρέφωσι δολίως τὴν τοῦ λαοῦ πίστιν εἰς ἴδιον ἑαυ-
τῶν ὄφελος. Πολὺ πλέον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι
οἱ χρησμοὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐδίδοντο μὲ
τὴν αὐτὴν θεοσέβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο αἱ ἐρω-
τήσεις. Πολλάκις ἡ ἐνέργειά των ἦτο σωτήριος.
Πολὺ συνήργησαν εἰς τὸ νὰ ἐξημερώσωσι τὰ ἄγρια
ἤθη, νὰ χαλινώσωσιν ἐκρήξεις παθῶν, νὰ ἐμπο-
δίσωσιν αἱματώδεις πολέμους. Εἰς τοὺς χρόνους,
ὁπότε ἡ δύναμις δύω πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν
ὑπερέβη ἀκόμη τὴν τῶν ἄλλων ὅλων, ὁπότε ἡ ζη-
λότυπος φιλαρχία των δὲν εἶχεν ἀκόμη καταντήσειν

εἰς ἀγῶνα, ὅστις, καθὼς θέλει φανῆν εἰς τὰ ἀκόλουθα, εἵλκυσεν εἰς τὰς δίνας του ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ ἔθνους· ἔκριναν συχνάκις τὰ μαντεῖα, ὡς ἀνώτατοι ἡγεμόνες, τὰ πράγματα τῶν πολιτειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβαναν ἕνωσιν καὶ ὁμόνοιαν διὰ φιλιωτικῶν συμβουλῶν καὶ ἀποφάσεων. Τοιούτους χρησμοὺς ἠδύναντο διὰ τὸν σκοπόν των νὰ ἐκλαμβάνωσιν οἱ δεχόμενοι ὡς γνησίας τοῦ θεοῦ ἐμπνεύσεις, καὶ οἱ διὰ τοῦ κράτους τοῦ νοός των οἰκονομοῦντες τὰ πάντα πρὸς καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἠδύναντο μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ παρουσιάζωνται ὡς προσταγμένοι ἑρμηνευταὶ τοῦ θείου θελήματος. Ἐὰν ἀπὸ τὸ μαντεῖον δὲν ἐζητεῖτο συμβουλὴ καὶ ὁδηγία, ἀλλὰ διωρισμένη πρόῤῥησις τοῦ μέλλοντος, ἐπροσπάθουν τότε οἱ ἱερεῖς νὰ δίδωσιν ἀμφιβόλους χρησμοὺς, καθὼς ἐξεύρομεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Κροίσου. Τοῦτο ἦτο βέβαια ἀπάτη· ἀλλ' ἐὰν τὸ θεωρήσωμεν ὡς μέσον τοῦ νὰ διατηρηθῇ ἡ κατ' ἄλλον τρόπον πολλὰ σωτήριος ὑπόληψις τοῦ μαντείου, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ εἴπωμεν κατὰ πάντα ἀξιοκατάκριτον. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐγίνοντο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ πολλαὶ καταχρήσεις τοῦ μαντείου. Διὰ δοξομανεῖς ἀνθρώπους δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο μέσον νὰ ἐξουσιάζωσι κοινὴν γνώμην καὶ κλίσιν· καὶ οὗτοι εὕρισκαν ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔκαμναν τὸν θεὸν νὰ χρησμοδοτῇ κατὰ τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν· ἐξαιρέτως δὲ συνέβαινε τοῦτο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὁπότε ὁμοῦ μὲ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἀγαθὰ φρονήματα ἐσμικρύνετο καὶ ὁ τῶν θεῶν φόβος.

Μὲ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔστεκεν εἰς ἀκριβεστάτην ἕνωσιν καὶ συνάφειαν ἡ ὀνομαζομένη Ἀμφικτυονία, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια μένουν σκοτεινὰ καὶ ἀμφίβολα διὰ τὰς ἀντιφάσεις τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν. Τὴν ἐξέλαβαν τινὲς, ὅτι ἐδιωρίσθη ἀνέκαθεν διὰ θρησκευτι-

κὰ πράγματα μόνον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι εἶχε καὶ πολιτικοὺς σκοποὺς, τὸ ὁποῖον τόσον ὀλιγώτερον εἶναι παράξενον, ὅσον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους θρησκεία καὶ πολιτεία ἦσαν συνδεδεμένα σφικτότατα. Εἰς τοὺς προγενεστέρους χρόνους ἦτο βέβαια μεγαλητέρα ἡ πολιτικὴ της δύναμις παρὰ ὕστερον, ὁπότε τὰ σχίσματα τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ πόλεμοι τῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας, τῆς ἀπεστήρησαν τὴν δύναμιν, ἥτις ἦτο ὠφελιμωτάτη εἰς τὸ ὅλον. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους, ὁπότε ἔχομεν ἀκριβεῖς γνώσεις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, δὲν μένει ἀμφίβολος ἡ τῆς συνόδου ταύτης ἐφορία εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸ Δελφικὸν μαντεῖον καὶ εἰς τὰ Πύθια· φαίνονται μ' ὅλον τοῦτο καὶ σημεῖα, ὅτι εἶχεν ἔργον καὶ νὰ δατηρῇ τὰς τῆς συνόδου ταύτης μετεχούσας πόλεις, νὰ εἰρηνεύῃ τὰς μεταξύ των διχοστασίας, καὶ νὰ ἀποδιώκῃ κοινὸν ἐχθρόν. Ἡ ἐφεξῆς ἱστορία θέλει μᾶς δείξειν παραδείγματα, ὅπου οἱ Ἀμφικτύονες ἐνήργησαν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ περιστάσεις, ὁπότε δὲν βλέπομεν τοιαύτην ἐνέργειαν ἀπ' αὐτούς,

Οἱ Δελφοὶ καὶ αἱ Θερμοπύλαι ἦσαν οἱ τόποι ὅπου ἐσυναθροίζοντο ἀμοιβαίως οἱ Ἀμφικτύονες. Οἱ κατάλογοι τῶν ἀποστελλουσῶν εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο πρέσβεις πόλεων, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς διαφόρους παλαιοὺς συγγραφεῖς, δὲν εἶναι σύμφωνοι. Γίνεται μόνον γνωστὸν ἀπὸ τὰ διατηρηθέντα ὀνόματα, ὅτι ἡ εταιρεία αὕτη ἐξηπλόνετο κατ' ἀρχὰς μόνον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Θεσσαλίας, καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς τόπους των. Ἀφοῦ δὲ ἐκ τῶν λαῶν τούτων τινὲς, Π. χ. οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες ἐξηπλώθησαν εἰς μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβαν πιθανῶς ὅλαι αἱ ἀπὸ τούτους καταστασθεῖσαι πολιτεῖαι τὸ δίκαιον νὰ εἶναι καὶ αὐταὶ Ἀφικτυονίδες. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν φαίνεται κἀνὲν ἴχνος μετοχῆς εἰς

τοὺς Ἀρκάδας, οἵτινες ἦσαν ἐντόπιοι φυσικῶς τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλο εἶδος τοιούτων καταστημάτων, τὰ ὁποῖα συνέδεναν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν οἱ πανηγυρικοὶ καὶ δημόσιοι ἀγῶνες, ὅπου ἐγίνοντο μεγάλαι καὶ πολυάριθμοι λαῶν συνδρομαὶ, καὶ πρὸ πάντων τὰ Ὀλύμπια, τὰ ὁποῖα ἐπανηγυρίζοντο εἰς τὴν Ἦλιν.

Ἡ σύστασις καὶ ἀρχὴ τούτων ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἡρακλέα· ἀλλ' ὡς ἀνακαινιστὴς αὐτῶν καὶ δεύτερος εἰσηγητὴς ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἴφιτος, βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος καὶ σύγχρονος τοῦ Λυκούργου. Τὸ Δελφικὸν μαντεῖον, τὸ ὁποῖον ἠρώτησεν ὁ Ἴφιτος περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ἀγώνων τούτων, ὄχι μόνον ἐπῄνεσε τὸν σκοπόν του, ἀλλὰ καὶ ἐπρόσταξε νὰ γίνεται ἀνακωχὴ πολέμου εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ὅσαι ἐμετεῖχαν ἀπὸ τούτους διὰ νὰ γίνεται ἡ σύναξις ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὅσον εἶναι δυνατὸν πολυάριθμος καὶ ἀνενόχλητος. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐχρεώστουν νὰ ἐξαπλόνωσιν εἰρήνην καὶ ἀδελφικὴν ἀγάπην, καὶ ἡ Ἦλις, ὁ τόπος τῆς πανηγύρεως, νὰ ἀπολαύῃ πρὸ πάντων τοὺς καρποὺς τῶν τοιούτων φρονημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ἠλεῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους, καθὼς λέγουν, παρέδωκεν ὁ Ἡρακλῆς τὴν φροντίδα τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν, ἐκηρύχθη λαὸς ἱερὸς καὶ εἰς τὸν Δία καθωσιωμένος, ὅς τις δὲν ἐσυγχωρεῖτο οὔτε νὰ πολεμῇ οὔτε νὰ πολεμῆται.

Οἱ κύριοι ἀγῶνες εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἰφίτου ἦσαν πολλὰ ἁπλοῖ, ἐπειδὴ ἠγωνίζοντο μόνον τὸν δρόμον· οἱ ἄλλοι προσετέθησαν κατ' ὀλίγον ἔπειτα. Ἡ ἐφεξῆς περιγραφὴ ἁρμόζει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἦτο μακρὺς καὶ στενὸς, καὶ ἐπιπεδωμένος στερεῶς καὶ ὁμαλῶς· καὶ ἦτο διῃρημένος κατὰ μάκρος εἰς τὸ μέσον· τὸ ἀριστερὸν μέρος ὠνο-

μάζετο ἱππόδρομος, καὶ ἦτο διωρισμένον διὰ τοὺς ἱπ-
πικοὺς ἀγῶνας. Τὸ δὲ δεξιὸν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔτρε-
χαν οἱ πεζοὶ, ὠνομάζετο στάδιον, καὶ εἶχε τριακο-
σίων βημάτων μάκρος· ὁ ἱππόδρομος ἦτο πολὺ μα-
κρύτερος· εἰς τὸ ἓν ἄκρον τούτων ἦσαν πολλαὶ σκε-
πασταὶ ὅπου ἔστεκαν οἱ ἵπποι καὶ τὰ ὀχήματα· ἐκ τού-
του ἔκαμναν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος· ὁλόγυρα
τοῦ πεδίου τούτου ἔστεκαν εἰς ὑψηλοὺς τόπους ἀνα-
ρίθμητοι σειραὶ θεατῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀλαλαγμοὶ
παρεθάῤῥυναν, εὐφήμουν, ἢ ἔψεγαν τοὺς ἀγωνιζομένους.

Μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἤρχιζαν οἱ ἀγῶ-
νες, ἀφοῦ πρότερον ἑωρτάζετο ἡ νὺξ μὲ θυσίας καὶ
ᾠδὰς εἰς τιμὴν τῶν θεῶν. Οἱ κριταὶ τῶν ἀγώνων
ἐκάθηντο ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ σταδίου, καὶ οἱ ἀθλη-
ταὶ διέβαιναν εἰς τὸ μέσον ἐπικαλούμενοι μάρτυρας
τοὺς θεοὺς, ὅτι δέκα μῆνας προητοιμάσθησαν εἰς
τοῦτον τὸν ἀγῶνα. Ἦσαν γυμνοὶ, καὶ ἀλειμμένοι
ὅλον τὸ σῶμα μὲ ἔλαιον· ὁ κήρυξ ἐφώναζε μεγά-
λως: Τίς δύναται νὰ ἐλέγξῃ τὸν ἀθλητὴν τοῦτον,
ὅτι ἐφόρεσε δεσμὰ, ἢ ἔζησεν ἄτιμα καὶ αἰσχρά;
καὶ ὅταν δὲν ἐγίνετο κάμμία ἀπόκρισις, ἤρχιζεν ὁ
δρόμος. Ὅς τις ἔφθανε πρῶτος εἰς τὸ τέρμα, τού-
του τὸ ὄνομα καὶ ἡ πατρὶς ἐξεφωνεῖτο ἀπὸ τὸν κή-
ρυκα, καὶ ἐπανελαμβάνετο μὲ ἀλαλαγμοὺς ἀπ' ὅλους
τοὺς θεωρούς. Οἱ δρόμοι τῶν ὀχημάτων εἰς τὸν
ἱππόδρομον ἦσαν πολλὰ ἐπικίνδυνοι. Ὁ ἡνίοχος
ἔστεκεν εἰς τὸ ὄχημα καὶ οἱ ἵπποι συνεποδίζοντο πολ-
λάκις μὲ πολλοὺς ἄλλους εἰς τὸ τρέχειν· πολλὰ
ὀχήματα ἐκρημνίζοντο, καὶ ἔβλαπταν ἢ ἐθανάτοναν
τὸν ἡνίοχον. Εἰς τὸ τέρμα ἔστεκαν δύω στῆλαι,
διὰ τῶν ὁποίων διατρέχουσα ἡ ἅμαξα ἔστρεφεν ὀπί-
σω καὶ διήνυε δωδεκάκις τὸν αὐτὸν δρόμον. Ἐδιάλε-
γαν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα τοὺς ταχυτάτους ἵππους,
καὶ οἱ βασιλεῖς τὸ εἶχαν εἰς τιμήν των νὰ στέλλωσιν
εἰς τὰ Ὀλύμπια τὸ κάλλιστον ζεῦγος των διὰ νὰ λά-

βουν τὰ βραβεῖα τῆς νίκης οἱ ἵπποι εἰς ὄνομα τῶν κυρίων των, ἐνῷ οὗτοι δὲν ἐλάμβαναν μετοχὴν καμμίαν.

Ἀγῶνες ἄλλοι ἦσαν ἡ πάλη καὶ ἡ πυγμή. Ὁ παλαιστὴς ἐχρεώστει τοὐλάχιστον δύω φοραῖς νὰ ῥήξῃ καταγῆς τὸν ἀντίπαλόν του, καὶ νὰ τὸν κρατήσῃ ἐκεῖ τόσον στερεά, ὥστε αὐτὸς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐνικήθη. Εἰς τὴν πυγμὴν δὲν ἐσυγχωροῦντο οἱ ἀθληταὶ νὰ πιάνωνται, ἀλλὰ μόνον ἐκτυποῦντο μὲ τὸν γρόνθον· ἦσαν, καθὼς εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, γυμνοί, καὶ εἶχαν μόνον τὴν χεῖρα καὶ τὸν βραχίονα περιτυλιγμένα μὲ σκληρὰ λωρία σταυροειδῶς. Τινὲς ἐπληγόνοντο θανασίμως· ἄλλοι ἐξέχεαν ῥεύματα αἵματος, καὶ πολλοὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐξεφέροντο ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ ἀγῶνος. Διηγοῦνται περὶ ἀθλητοῦ, ὅτι ἐκτυπήθη σφοδρῶς εἰς τοὺς ὀδόντας· αὐτὸς ἐκατάπιε τὸν πόνον μαζὴ μὲ τοὺς θραυσθέντας ὀδόντας του· καὶ ὁ ἀνταγωνιστής του, ὅς τις ἴδεν ὅτι ἡ προσβολή του δὲν ἐνήργησε τίποτε, ὡμολόγησεν ὅτι ἐνικήθη. Παρεκτὸς τούτων τῶν ἄθλων ἐγίνετο καὶ τὸ ἅλμα (τὸ πήδημα) μὲ αὐλῶν ᾄσματα, καὶ ἡ βολὴ μεταλλίνου τινὸς κύκλου, ὅς τις ὠνομάζετο δίσκος.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ἐστεφανόνοντο οἱ ὀλυμπιονίκαι. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο μὲ εὐφημίας καὶ κρότους ὅλου τοῦ παρόντος λαοῦ εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος μετὰ μίαν λαμπρὰν θυσίαν. Οἱ νικηταὶ εἰσήρχοντο λαμπρῶς στολισμένοι, βαστάζοντες εἰς τὰς χεῖρας κλάδους φοινίκων, αὐλοὶ ἐσυνώδευαν τὴν παράταξίν των. Ἀθληταὶ τινὲς εἰσήρχοντο καβαλάριοι εἰς καλλίστους ἵππους, ἢ εἰς ὀχήματα, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐστεφάνονε μὲ ἄνθη· τὸ ὄνομα τοῦ ἀριστεύσαντος εἰς τὸν δρόμον ἐξεφωνεῖτο πρῶτον, καὶ ἀντήχουν τὰ πάντα ἀπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς καὶ ἐπαίνους τοῦ πλήθους. Τὸ βραβεῖον ἦτο στέφανος ἀπὸ κλάδους ἐλαίας, τὸν ὁποῖον οἱ βραβευταὶ περιέβαλλαν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ νικητοῦ· ἀλλ' ὁ στέφανος οὗτος ἦτο περικλεέστατος εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ συμπολῖται ἑνὸς ὀλυμπιονίκου ἔβλεπαν δεδοξασμένην ὑπ' αὐτοῦ τὴν πατρίδα των. Τὸν ὑπεδέχοντο μὲ θρίαμβον, τοῦ ἔψαλλαν ὕμνους, καὶ τοῦ ἔστηναν ἀνδριάντα ἐκ μαρμάρου εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους ἦσαν πολλαὶ ἑκατοντάδες τοιούτων ἀνδριάντων. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ δόξα τοῦ ὀλυμπιονίκου ἀντήχει εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Γέρων τις ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν χαρὰν ἐνῷ ἐνηγκαλίσθη τὸν ὀλυμπιονίκην υἱόν του, καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμόν του ἐσυνώδευσαν ὅλον τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν εὑρεθέντων Ἑλλήνων.

Διαγόρας ὁ Ῥόδιος, εὐγενὴς Ἕλλην, ὅς τις καὶ αὐτὸς εἶχε στεφανωθῆν πρότερον ὡς ὀλυμπιονίκης, ἔφερεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν γέρων ἤδη ὢν δύω υἱούς του, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν δρόμον, καὶ ἔλαβαν βραβεῖα τοὺς στεφάνους. Μὲ εὐγενὲς φρόνημα περιέβαλαν οἱ υἱοὶ τοὺς στεφάνους εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρός των, ἐπῆραν τὸν μακάριον πρεσβύτην εἰς τοὺς ὤμους των καὶ τὸν περιέφεραν θριαμβευτικῶς εἰς τὸ μέσον τῶν ἀναριθμήτων θεατῶν. Ὅλοι τὸν ἐμακάρισαν, ἔῤῥιψαν ἐπάνω του ἄνθη, καί τινες ἔκραξαν πρὸς αὐτόν: Ἀπόθανε Διαγόρα! διότι δὲν ἔχεις τι πλέον νὰ ἐπιθυμήσῃς. Ἐπ' ἀληθείας δὲν ἠδυνήθη ὁ πρεσβύτης νὰ βαστάσῃ τὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς, καὶ ἐξεψύχησεν ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπαινοῦντος αὐτὸν ἀναριθμήτου πλήθους.

Τὰ Ὀλύμπια ἐπανηγυρίζοντο τακτικῶς εἰς πᾶν τέταρτον ἔτος κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα. Ὅς τις δὲν ἐτέρπετο ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, τοῦτον εὔφραινεν ἡ συνέλευσις παντοδαπῶν τεχνιτῶν, ἐπειδὴ ὑπῆρχαν βραβεῖα καὶ δι' ἐκείνους, οἵτινες μὲ τὰς ἱλαρὰς τῶν

Μουσῶν τέχνας ὑπερέβαιναν τοὺς ἀντιζήλους των. Αὐληταὶ καὶ κιθαρῳδοὶ, ποιηταὶ λυρικῶν ᾠδῶν καὶ δραμάτων ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν καλλιστείων. Ἄλλοι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔκαμναν γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ συγγράμματά των. Ῥήτορες, φιλόσοφοι, ἱστορικοὶ ἀνεγίνωσκαν ἐκεῖ ἐνώπιον πάντων τὰ ποηήματά των, καθὼς Π. χ. ὁ πολλάκις εἰς τὰ προηγηθέντα ἀναφερθεὶς Ἡρόδοτος. Τόσον πολυειδεῖς ψυχικοὶ ἐρεθισμοὶ ἐξ ἀνάγκης ἦσαν ὠφελιμώτατοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὰς προόδους παντὸς εἴδους μαθήσεως. Ἐκ τῶν πανταχόθεν συῤῥεόντων Ἑλλήνων συναπαντῶντο ἐδῶ φίλοι, οἵτινες δὲν ἐβλέποντο ἄλλοτε. Πολλοὶ ἐγνωρίζοντο καὶ ἐφιλιόνοντο ἐδῶ κατὰ πρῶτον· ὡραῖοι σύνδεσμοι περιετύλιγαν καὶ μερικοὺς καὶ ὁλοκλήρους πόλεις. Αἱ μακραὶ πεδιάδες, καὶ τὰ ἄλση τὰ εἰς τὰς τερπνὰς ὄχθας τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ ἐσκεπάζοντο μὲ εὐθυμοῦντας καὶ χαίροντας ἀνθρώπους· ἐδῶ ἔζη ὁ Ἕλλην μὲ τελείαν ἀπόλαυσιν ὅλου ἐκείνου, διὰ τὸ ὁποῖον ἦτο ὑπερήφανος.

Ἐπειδὴ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐχρησίμευαν εἰς τὸ νὰ ἑνόνωσιν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, διὰ τοῦτο ἐφεξῆς ἐτέθησαν ὡς βάσις κοινῆς τινὸς ὅλων τῶν Ἑλλήνων χρονολογίας. Ὁ ἀπὸ μιᾶς πανηγύρεως ἕως τὴν ἐφεξῆς χρόνος, ὅς τις περιεῖχε τέσσαρα ἔτη, ὠνομάσθη Ὀλυμπιάς. τὸ πλῆθος τῶν Ὀλυμπιάδων ἔλεγαν διὰ νὰ διορίσωσι τὸν καιρὸν, ὁπότε συνέβη τι ὁποιονδήποτε πρᾶγμα. Ἀρχὴν τοῦ λογαριασμοῦ τρύτου ἀρχαιοτέραν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βάλωσιν εἰμὴ τὴν πανήγυριν, ὁπότε εἶχαν κατὰ πρῶτον γράφειν εἰς κατάλογον τοὺς ὀλυμπιονίκας. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ 777 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔτος τοῦτο ἐτέθη τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος *).

*) Ἡ δημόσιος καὶ πολιτικὴ χρονολογία τῶν Ἑλλήνων ἦτο

Ὑπῆρχαν δὲ καὶ εἰς ἄλλας χώρας ὅμοιοι πανηγυρικοὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔφθασαν τὸ ὄνομα καὶ τὴν δόξαν τῶν Ὀλυμπίων. Ἐκ τούτων εἶναι τὰ Πύθια εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἑορταζόμενα εἰς Δελφοὺς κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος· τὰ Ἴθμια εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ τὰ Νέμεα εἰς Νεμέαν τοῦ Ἄργους, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύω ἑωρτάζοντο κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος.

18. Ποίησις, καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐπιστημῶν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τῆς ὁποίας τὸ εὔπλαστον, τὸ κανονικὸν, τὸ καθαρὸν, τὸ βαθὺ καὶ εὔηχον ἐπαρίσταναν ὡς ἀνταύγασμα τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους μὲ ὅλας του τὰς ἰδιότητας, ἦτο τὸ δεύτερον μέγα στοιχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνῃσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ὁλοκληρίαν των. Ἔπαθεν ἀληθῶς μεταβολὴν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν μόρφωσιν τῶν διαφόρων φυλῶν. Διότι πανταχοῦ, ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ γλῶσσα ζωντανὰ, ἀκολουθεῖ καθ' ὅλην της τὴν μόρφωσιν ὄχι μόνον τὰς ἰδιοτροπίας τῶν ἐθνῶν κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν αὐτῶν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ αὐτοῦ ἔθνους συμμορφόνεται μὲ τὰς φυλὰς καὶ μὲ τὰς διαφορὰς

καὶ ἔμεινε τὸ ἔτος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἄρχοντος. Μετὰ ταῦτα τὴν ἐσύγκριναν μὲ τὰς Ὀλυμπιάδας, τὰς ὁποίας ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται οἱ ἱστορικοὶ εἰς τὰ συγγράμματά των ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Ὅς τις θέλει νὰ μεταβάλῃ ἔτη πρὸ Χριστοῦ γεννήσεως εἰς Ὀλυμπιάδας καὶ τὸ ἀνάπαλιν, πρέπει νὰ σημειώσῃ, ὅτι τὸ Ὀλυμπιακὸν ἔτος ἀρχίζει εἰς τὰ μέσα τοῦ καλοκαιρίου, καὶ ἑπομένως ἀντιστοιχεῖ μὲ τοὺς ἓξ τελευταίους μῆνας τοῦ πρὸ Χριστοῦ ἔτους καὶ μὲ τοὺς ἓξ τοῦ ἑπομένου.

τῶν τόπων. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλαὶ διάλεκτοι μὲ αὐθύπαρκτον καὶ ἐξαίρετον καλλονὴν, καὶ μία κοινὴ γλῶσσα, ὅλων τῶν πεπαιδευμένων δηλονότι, δὲν ἠδυνήθη νὰ προκόψῃ καὶ νὰ λάμψῃ τοὐλάχιστον εἰς τοὺς ἀρίστους χρόνους τοῦ ἔθνους. Συνεισέφεραν δὲ πολὺ εἰς τοῦτο καὶ αἱ δημοκρατικαὶ πολιτεῖαι, αἵτινες ἠνάγκαζαν τὸν πεπαιδευμένον νὰ συναναστρέφεται μὲ τὸν ἀμαθέστερον, προσέτι δὲ καὶ ἡ περίστασις ὅτι ὡμίλουν περισσότερον παρὰ ἔγραφαν.

Ἀλλ' ὁ φαινόμενος οὗτος ἀποσπασμὸς καὶ ἀποχωρισμὸς ἔλαβε πάλιν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἑνότητος μὲ τοῦτο, ὅτι αἱ διάφοροι διάλεκτοι ἔγειναν ὄργανα διωρισμένα διαφόρων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίζετο καθεὶς, ὅςτις ἐποίει τὸ εἶδος ἐκεῖνο, ὁποίας φυλῆς καὶ ἂν ἦτο. Συνέβη δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ ἐξαίρετον παντὸς εἴδους ποιήσεως ἐγράφη κατ' ἀρχὰς εἰς διωρισμένην τινὰ διάλεκτον, καὶ οὕτως ἐσυστήθη αὐτόματος ὁ προσδιορισμὸς παντὸς εἴδους εἰς μίαν τινὰ διάλεκτον.

Αἱ ἀρχαιόταται ἀγγελίαι τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀρχίζουσι μὲ τὰ ὀνόματα Ὀρφεὺς ὁ ἐκ τῆς Θράκης, Λίνος ὁ Θηβαῖος, Μουσαῖος ὁ Ἀθηναῖος (Διογ. Λαερτ. Προιμ. §. 3 4), περίπου κατὰ τὴν 13ην πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα. Ἀλλ' οὗτοι ἦσαν μᾶλλον σοφοὶ, ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τούτους καὶ τὰ τούτων θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ συγγράμματα ἀποδίδεται ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ ἡ εἰσήγησις τῶν μυστηρίων, ἤγουν μυστικῶν τελετῶν εἰς τὰς ὁποίας διεφυλάττοντο αἱ ὑψηλότεραι θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι, καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς μεμυημένους. Ἀπὸ τούτους λοιπὸν δὲν δύναται νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἱστορία τῆς κυρίως ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ἤρχισεν αὕτη, ὅταν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προῤῥηθείσας περιπλανήσεις των (σελ. 340) ἔφθασαν εἰς στερεόν τι εἶδος ζωῆς, καὶ μερικαὶ τινὲς φυλαὶ ἀπέκτησαν καλητέραν ὕπαρξιν εὐνοούμεναι ἀπὸ τὸ κλίμα καὶ ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ τοποθεσίαν των, ἥτις ἐγέννησεν ἐμπορίαν καὶ πλοῦτον.

Τὴν εὐτυχίαν ταύτην εἶχαν ἐξαιρέτως αἱ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐκεῖ, ἑκατονταετηρίδας τινὰς μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἐξήνθησε κατὰ πρώτην φορὰν ἕνας λαμπρότατος νοῦς, ὁ ὁποῖος ἐπαράστησεν ἐντελέστατα μὲ τὰς θαυμασίους του ποιήσεις τὴν ἄφθονον χάριν ὅλης ἐκείνης τῆς εὐνοίας τῆς τύχης εἰς τὴν θαυμάσιον νεότητα ἑνὸς τοιούτου ἔθνους. Οὗτος ἦτο ὁ μέγας Ὅμηρος, Ἴων μὲν τὸ γένος, ἄγνωστος δὲ τὴν πατρίδα τόσον, ὥστε ἑπτὰ πόλεις ἤριζαν περὶ τῆς δόξης οἰκοιοποιουμένη πᾶσα μία τὸν ποιητὴν ὡς γέννημά της. Εἴπαμεν ἤδη (σελ. 282 · 306) ὅτι ἡ περίφημος κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεία, καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐπιστροφὴ τῶν ἡρώων ἀποτελοῦσι τὴν ὕλην τῶν δύω ἀθανάτων ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας. Διὰ τὴν ζωντανὴν παράστασιν ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅσον εἶχε σχηματισθῆν ἕως τότε, ἐμεταδώκαμεν ἀνωτέρω ὀλίγας σκηνὰς ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων, μηδ' ἐλησμονήσαμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἔφερε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πατρίδα του τὰ ποιήματα ταῦτα.

Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖται ὡς παράδειγμα πολλῶν μαθητῶν, ὀνομαζομένων Ὁμηριδῶν, οἵτινες ἐποίησαν κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνου. Ὅτι εἰς τὰς δύω ἐκείνας μεγάλας ἐποποιΐας ὅλα ἐγράφησαν ἀπὸ ἕνα τὸν μέγαν Ὅμηρον, ὅτι ὅλα ἐκβῆκαν ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χεῖρα, καθὼς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἓν ὁποιονδήποτε ποίημα, ἐπολεμήθη ἡ γνώμη εἰς τὰς ἡμέρας μας ἀπὸ μέγαν κριτικὸν

καὶ ἀρχαιομαθέστατον ἄνδρα *), καὶ ἀπεδείχθη πιθανῶς, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐμποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τοὺς εἰρημένους Ὁμηρίδας. Τὰ ποιήματα ταῦτα δὲν ἐγράφησαν ἀπὸ τοὺς ποιητάς των, ἀλλὰ πολὺν καιρὸν ἐψάλλοντο μόνον στοματικῶς ἀπὸ τοὺς τραγουδιστάς, οἵτινες ὠνομάζοντο ῥαψῳδοί, κατὰ μέρη ἢ ῥαψῳδίας καὶ οὕτω μετεδίδοντο καὶ μετέβαιναν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα.

Τὰ Ὁμηρικὰ ποιήμασα ἔγειναν παράδειγμα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Ἕως τὴν σήμερον διδάσκαλος αὐτῆς εἰς ὅλα τὰ σοφὰ ἔθνη μένει ὁ Ὅμηρος· ἀλλὰ κἀνεὶς μετὰ τοῦτον δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος του. Μεταγενέστεροι ποιηταὶ τούτου τοῦ εἴδους ὀνομαζόμενοι Κυκλικοί, ἐπειδὴ περιελάμβαναν μεγαλητέρους ἢ μικροτέρους κύκλους μύθων εἰς τὰ ποιήματά των, δὲν ἐπαράσταιναν ἐσωτερικὴν καὶ ζωντανὴν ἐποπτείαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξωτερικὴν καὶ ἱστορικήν τινα συνέχειαν. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη πάλιν εἰς τὴν Ἰωνίαν ἡ πρώτη κυρίως ἱστορία.

Πάντη διαφόρου πνεύματος εἶναι ὁ Ἡσίοδος, τοῦ ὁποίου ὁ μὲν πατὴρ ἦτο ἀπὸ τὴν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Αἰολικὴν Κύμην, αὐτὸς δὲ ἔζη εἰς Ἄσκρην της Βοιωτίας κατὰ τὸ 800 ἔτος πρ. Χρ. καὶ εἰς ἕνα ἀγῶνα ἀοιδῶν γενόμενον εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας ἔλαβε τὸ ἀριστεῖον. Ἔχομεν ἀπὸ τοῦτον ποίημα, πιθανῶς μὲ ἀλλοιώσεις ἄλλων, περὶ τῆς γεννήσεως καὶ συγγενείας τῶν θεῶν ἢ Θεογονίαν, ὅπου δείχνεται ὁ κατὰ μικρὸν γινόμενος ἀφανισμὸς τοῦ ἐπικοῦ (διηγηματικοῦ), καὶ ἡ γένεσις τοῦ διδακτικοῦ εἴδους· διότι ἡ Ἑλλὰς, διὰ τοὺς πολυειδεῖς ἀναβρασμοὺς τῶν πολιτειῶν καὶ διὰ τὸν πρώϊμα φανέντα ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ μοναρχίας καὶ δημοκρατίας, ἔδωκεν ἤδη ἀφορμὴν εἰς τὴν ποίησιν νὰ συμ-

*) Φριδερῖκος Αὔγουστος Οὔόλφιος.

βουλεύῃ καὶ νὰ διδάσκῃ πρακτικὰ καὶ πολιτικὰ παραγγέλματα.

Τοῦτο φαίνεται ἐξαιρέτως εἰς ἄλλο ποίημα τοῦ Ἡσιόδου ἐπιγραφόμενον „Ἔργα καὶ ἡμέραι,“ ὅπου ὁ ποιητὴς μὲ ἁπλῆν καὶ γλυκεῖαν γλῶσσαν δίδει παντοδαποὺς κανόνας περὶ γεωργίας καὶ οἰκονομίας, καὶ ἐν γένει περὶ καλῆς διαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἐπικὴ ποίησις εἶναι τελεία σκέψις καὶ ἡσυ-
χία. Ὡς ἁπλοῦς θεωρὸς ἵσταται ὁ ἐπικὸς ποιητὴς
ἔμπροσθεν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων του· καὶ πού-
ποτε δὲν φαίνεται σφοδρὰ μετοχὴ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ
αἰσθήσεως. Ἡ ποιητικὴ διήγησις πρέπει νὰ ἐμβαί-
νῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ φαινομένου ἢ τοῦ πράγματος,
τὸ ὁποῖον ἐκτυλίγεται ἔμπροσθεν τῶν αἰσθήσεων
τοῦ θεωροῦ. Δὲν εἶναι ὅμως τοιαύτη ἡ Λυρικὴ
ποίησις. Αὐτὸ τοῦτο, τὸ ὁποῖον καταφρονεῖ ἐκείνη, εἶ-
ναι ἡ ἰδία ἀσχολία ταύτης. Ζωγραφεῖ αὕτη τὴν
ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν κάμνουν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην
καρδίαν τὰ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κό-
σμου, καὶ τὰ παριστάνει παντοδαπώτατα. Οὕτως
ἀνέβη ἡ ἐπικὴ ἡσυχία εἰς μεγαλητέραν σφοδρότητα
εἰς μεταγενεστέρους Λυρικοὺς ποιητάς, οἵτινες ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσιν εἰς τὴν Αἰολικὴν καὶ Δω-
ρικὴν φυλήν, καὶ ἐμεταχειρίσθησαν τὴν βαθεῖαν
καὶ εὔηχον τούτων διάλεκτον, καὶ ἐξέφρασαν τὰς ἐν-
νοίας των μὲ τὸ αὐτὸ ἰσχυρόν, αὐστηρόν, ὑψηλὸν
καὶ τρυφερὸν αἴσθημα. Ἔλαβεν ὅμως μετοχὴν εἰς
τὸ εἶδος τοῦτο καὶ ἡ μαλακὴ καὶ θηλυπρεπὴς διά-
λεκτος τῶν Ἰώνων. Κατὰ δυστυχίαν δὲν μᾶς ἔμειναν
ἀπὸ τὰ ὡραῖα ταῦτα ἄνθη σχεδὸν τίποτ' ἄλλο εἰμὴ
τεμάχιά τινα.

Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος ἐφημίσθη κατὰ τὸ 800
πρ. Χρ. ἔτος διὰ τὴν σφοδρὰν δύναμιν τῶν στίχων του,
εἰς τοὺς ὁποίους λέγεται ὅτι ἐμεταχειρίσθη πρῶτος τὸ

ἰαμβινὸν μέτρον. Ἡ ἐχθροπάθεια λέγουν ὅτι ἄναψε τὸ πρῶτον τοῦτο λυρικὸν πῦρ. Διότι κἄποιος Λυκάμβης τοῦ ὑπεσχέθη πρῶτον τὴν θυγατέρα του, καὶ ἔπειτα τοῦ τὴν ἠρνήθη. Ὁ Ἀρχίλοχος τὸν ἐκδικήθη μὲ τόσον ἀποτόμους καὶ σκωπτικοὺς στίχους, ὥστε ὁ Λυκάμβης μαζὴ μὲ τὴν θυγατέρα του ἐξ ἀπελπισίας ὑπῆγαν καὶ ἐκρεμάσθησαν. Οἱ παλαιοὶ ἐτίμων καθ' ὑπερβολὴν τὰ ποιήματά του, καὶ τὸν συνηρίθμουν μετὰ τοῦ Ὁμήρου ὡς πρῶτον καὶ ἀμίμητον εἰς τὸ εἶδος του.

Ἀλκαῖος ὁ Μιτυληναῖος (600 πρ. Χρ.) ἐκ τῆς νήσου Λέσβου κατοικουμένης ἀπὸ Αἰολεῖς ἦτο ποιητὴς ὄχι ὀλιγώτερον περίφημος παρὰ τὸν Ἀρχίλοχον. Ἦτο μετὰ ζήλου μέτοχος τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του, καὶ ἐπολέμει ὑπὲρ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ἐρωτικῶν ᾀσμάτων του ἐτιμῶντο ἐξαιρέτως αἱ πυρώδεις καὶ σφοδραί του ᾠδαὶ κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος του. Τοιοῦτος μισοτύραννος ἦτο καὶ ὁ αὐστηρὸς Στησίχορος ἀπὸ τὴν Ἱμέραν τῆς Σικελίας κατὰ τὸ 620 πρ. Χρ. ἔτος.

Ἡ αὐτὴ νῆσος Λέσβος ἐγέννησε καὶ τὴν διάπυρον Σαπφώ, τῆς ὁποίας ἡ πρὸς τὸν ὡραῖον νεανίσκον Φάωνα ἔρως, καὶ τὰ ἐκ τούτου προελθόντα μέλη ἦσαν κοινῶς εἰς ὅλους περιφημότατα. Ἐδιεγήθησαν ἢ ἔπλασαν, ὅτι ἡ Σαπφὼ δὲν ἠδυνήθη νὰ σβύσῃ ἀλλοῦ τὸ καταναλίσκον πῦρ τοῦ ἀνηκούστου της ἔρωτος εἰ μὴ εἰς τὰ ῥεύματα τῆς θαλάσσης, ὅπου ἔῤῥιψε τὸν ἑαυτόν της ἀπὸ μίαν ἀπότομον πέτραν τῆς Λευκάδος. Ὡσαύτως Λέσβιος νομίζεται καὶ ὁ Τέρπανδρος, περὶ τοῦ ὁποίου λέγουν ὅτι διὰ τῆς μουσικῆς του ἐκαθησύχασεν ἐπανάστασιν τινὰ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐν γένει δὲ πρέπει νὰ συνεισέφερε πολὺ οὗτος εἰς τὰς προόδους τῆς Μουσικῆς εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν. Ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἔψαλε καὶ ποιητὴς ἄλλος ὀνομαζόμενος Ἀλκμάν, ὅς τις ὅμως κατά τινας δὲν ἦτο ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἀπὸ τὰς Σάρδεις τῆς Λυδίας. Εἴπαμεν ἀνωτέρω (σελ. 363) περὶ τοῦ Τυρταίου, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν τὰ ποιήματά του εἰς τὴν Σπάρτην. Οὗτος ἦτο Μιλήσιος τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἔζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. — Εἰς τὰς Ἀθήνας ἔζησε καὶ Ἀνακρέων ὁ Τήϊος, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη δείχνουν τὸ Ἰωνικὸν πνεῦμα ἀπὸ ἄλλην τινὰ ὄψιν παρὰ τὴν ὁποίαν εἶχε μᾶς φανερώσειν ἡ ἐποποιΐα, δηλαδὴ εἰς τρόπον ἱλαρὸν καὶ φερόμενον εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων. Ὁμοίαν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἐνταὐτῷ γεμάτην ἀπὸ παράπονα διὰ τὴν βραχεῖαν διάρκειαν τῶν ἡδονῶν, περιέχουν αἱ ἐλεγεῖαι τοῦ Ἰωνικοῦ ποιητοῦ Μιμνέρμου τοῦ Κολοφωνίου (κατὰ τὸ 630), ὅς τις ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητάς. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ἐλεγεία δὲν ἐσήμαινεν εἰς τοὺς παλαιοὺς προσδιωρισμένον τι εἶδος ποιήσεως ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ἐδιώριζε μόνον τὴν μορφήν του, ἐπειδὴ εἰς ἕνα ἡρωϊκὸν ἑξάμετρον στῖχον ἐσύναπταν ἐφεξῆς καὶ ἕνα πεντάμετρον. Εἰς τοῦτο τὸ σχῆμα τῶν στίχων ἐποιήθησαν μετ' ὀλίγον αἱ λεγόμεναι γνῶμαι, ἤγουν κανόνες ἠθικῆς καὶ φρονήσεως. Τοιοῦτος γνωμικὸς ποιητὴς ἦτο ὁ Σόλων, ὁ ὁποῖος, καθὼς εἰς ὅλα του τὰ ἔργα, οὕτω καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν εἶναι ἐξαίρετος· ἰδιαίτερα δὲ ἔλαμψεν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο Θέογνις ὁ Μεγαρεύς, ὅς τις ἦτο πεντήκοντα περίπου ἔτη μεταγενέστερος παρὰ τὸν Σόλωνα.

Τοιαύτη τις σοφία, τὸ πρακτικὸν μέρος τοῦ βίου καὶ τὰς τούτου χρείας ἀποβλέπουσα, ἐφάνη καὶ εἰς τὰ ἀποφθέγματα τῶν περιφήμων ἑπτὰ Σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ ἤκμασαν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος. Εἷς ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ Σόλων αὐτός· οἱ δὲ ἄλλοι ἦσαν: Θαλῆς ὁ Μιλήσιος. Πιττακὸς Μιτυληναῖος, ὅς τις ἠλευθέρωσε τὴν πα-

τρίδα του ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ τὴν ἀνομίαν, καὶ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν εἰς αὐτὸν κυριαρχίαν ἐπαραί-τησε θεληματικὸς, ἀφοῦ ἔβαλε τάξιν εἰς τὰ πράγματα. Βίας ἐκ Πριήνης τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅςτις εἶχε μεγάλην εὐγλωττίαν, καὶ τὴν ἐμεταχειρίζετο πρὸ τοῦ κριτηρίου εἰς ὑπεράσπισιν τῶν πτωχῶν καὶ ἀδικουμένων. Οὗτος, διαρπαζομένης ποτὲ τῆς πατρίδος του, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἐπροσπάθουν νὰ φυλάξωσι τὰ πράγματά των, αὐτὸς ἐκβῆκε γυμνὸς, ἐπειδὴ ὅλα τὰ κτήματά του (τὴν σοφίαν) ἐβάσταζεν ἐπάνω του. Χείλων ὁ Λακεδαιμόνιος. Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος, καὶ Περίανδρος, τύραννος τῆς Κορίνθου *). Βλέπει καθεὶς, ὅτι οἱ αὐτοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα, καὶ οὐ μόνον ἀλλ' ἦσαν ἐν μέρει διορθωταὶ καὶ ἡγεμόνες τῆς πατρίδος των, φαίνονται ἐνταῦθα σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι. Τόσον ὀλίγον ἦσαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους χωρισμέναι ἡ θεωρία καὶ ἡ πρᾶξις.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πίπτει καὶ Αἴσωπος ὁ Φρὺξ, ὁ περίφημος μυθοποιὸς, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία τώρα δι' ἡμᾶς ἔγεινε καὶ αὐτὴ μῦθος. Τοὺς κομψοὺς καὶ γλυκεῖς μύθους του ἔλεγεν ἀπὸ στόματος, καὶ οὕτω διεφυλάχθησαν πολὺν χρόνον ἔπειτα εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ. Ἐγράφησαν δὲ ἀπὸ πολὺ μεταγενεστέρους.

Σιμὰ τῆς πρακτικῆς ἐκείνης σοφίας, ἥτις φαίνεται εἰς τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς, ἤρχισαν νὰ φαίνωνται κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ οἱ βλαστοὶ τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας, κατ' ἀρχὰς ἐνδεδυμένοι τὸν ποιητικὸν πέπλον, ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀπελύθη διαμιᾶς ἀπὸ τὸν μῦθον καὶ ἀπὸ τὴν ποίησιν. Αἱ πρῶται ἔρευναι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων διευθύνθησαν εἰς τὴν φύσιν, ἤγουν ὄχι μόνον εἰς τὴν

*) Ἀλλ' ἀντὶ τῶν τελευταίων τριῶν συνηριθμήθησαν ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἄλλοι μὲ τοὺς ἑπτὰ Σοφούς.

ἐξήγησιν μερικῶν τινῶν φαινομένων τῆς φύσεως,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρώτην ὕλην καὶ εἰς τὴν γένεσιν
ὅλων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα συναποτελοῦσι τὸν φαινόμε-
νον τοῦτον κόσμον. Ἡ ἀσχολία αὕτη ἀνεφάνη ἐξαι-
ρέτως εἰς τὴν Ἰωνικὴν φιλοσοφίαν, ἐπειδὴ
καὶ τοὺς πρώτους τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφους ἐγέννη-
σεν ἡ Ἰωνία. Τοιοῦτος ἦτο ὁ μὲ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς
ἀνωτέρω συναριθμηθεὶς Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (γεν-
νηθ. 640), τοῦ ὁποίου ἐκλεΐσθησαν αἱ ἀστρονομικαὶ
καὶ μαθηματικαὶ γνώσεις. Τὰ ἴχνη τούτου ἐπάτησαν
Ἀναξιμένης καὶ Ἀναξίμανδρος. Ἄλλος βαθύνους
φιλόσοφος ἦτο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, εἰς τὸν
ὁποῖον ἐφάνη εὐκρινῶς ὁ ἐχθρικὸς δρόμος, τὸν ὁποῖον
ἐπῆρεν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία κατὰ τῆς δημώδους
θρησκείας. Ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ
μετέβη εἰς τὴν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Ἑλληνικὴν πό-
λιν Ἐλέαν, ὅπου ἔζων ἐφεξῆς καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι,
φιλοσοφοῦντες κατ' ἐκεῖνον, καὶ ὀνομασθέντες ὅλοι
Ἐλεατικοὶ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

19. Οἱ Πυθαγόρειοι.

Ἡ Πυθαγορικὴ ἑταιρεία εἶναι τόσον ἐπίσημος
εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, καὶ ὁ ἀρ-
χηγός της τόσον παράδοξος ἀνὴρ, ὥστ' ἀφιερόνομεν
εἰς αὐτοὺς ἐνταῦθα ἓν χωριστὸν τμῆμα.

Ὁ Πυθαγόρας ἐγεννήθη εἰς τὴν Σάμον
κατὰ τὴν ἕκτην πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα (Ὀλυμπ.
μθ΄, 2), καὶ πρώϊμα ἀπήλαυσε ψυχῆς καὶ σώ-
ματος παιδαγωγίαν τοιαύτην, ἡ ὁποία ἐξετύλιξε
τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς
ψυχῆς του. Πρὸς τελείωσιν τῆς παιδείας του πε-
ριῆλθε πολλὰς χώρας, καὶ αἱ περιοδεύσεις του ἐμυ-

θολογήθησαν πολλαχῶς· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπῆγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τῆς ὁποίας ἡ ἰδιότροπος πολιτεία καὶ σοφία εἶχεν ἑλκύσειν πολλοὺς σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖ. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πυθαγόρου εἶχαν ἴχνη διδασκαλίας τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. Ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην καὶ τὴν Σπάρτην καὶ περιῆλθεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὰς ὠφελίμους διδασκαλίας του τὸν ὠνόμασαν Σοφόν, ἀλλ' αὐτὸς ἐκ μετριοφροσύνης μετέβαλε τὸ σοφὸς εἰς τὸ Φιλόσοφος (φίλος τῆς σοφίας), καὶ ἀπ' αὐτὸν προῆλθε τὸ ὄνομα φιλοσοφία. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του Σάμον, τὴν εὕρηκεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πολυκράτους. Ἀνεχώρησε λοιπὸν ἐκεῖθεν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ζητῶν τόπον τῆς θαυμαστῆς ἐνεργείας του. Διότι εἶχε γεννηθῆν εἰς τὴν κεφαλήν του ἡ ἰδέα ἑταιρείας ἀνδρῶν, οἵτινες ἡνωμένοι διὰ κοινῆς διδασκαλίας καὶ παιδείας, καὶ ἀποβλέποντες ἕνα κοινὸν σκοπόν, ἔμελλαν νὰ συνδέσωσι σφικτότατα τὴν κυβέρνησιν τῶν πολιτειῶν μὲ τὰς ἐπιστήμας· καὶ οὕτως ἔμελλε νὰ λυθῇ πραγματικῶς τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἐξέφρασεν ὁ μέγας Πλάτων οὕτως: αἱ πόλεις θέλουν εὐδαιμονήσειν ὅταν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν.

Εἰς Κρότωνα ἐπαρουσιάσθη κατὰ πρῶτον δημοσίως. Ἡ ὡραιότης τοῦ σώματός του, ἡ καινοπρεπὴς στολή του (ἴσως κατὰ μίμησιν τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων) ἀπὸ ἄσπρα βαμβακηρὰ πανία, ἡ ἄμεμπτος ζωή του, ἡ μετρία καὶ νηφάλιος δίαιτά του, καὶ ὁ ὁρμητικὸς ποταμὸς τῆς εὐγλωττίας του, ἐσύναξαν μέγα πλῆθος ἀκροατῶν εἰς αὐτόν· καὶ ἔλαβε τόσην δόξαν, ὥστε ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἑταιρείαν, τὴν ὁποίαν ἐπενόησεν.

Δὲν ἐδέχετο τὸν τυχόντα εἰς ταύτην τὴν ἀδελφότητα. Ἀνηρεύνα πρὸ πάντων τὴν καρδίαν καὶ

τὰς συνηθείας του, ἐμάνθανε τὰ περὶ τῆς ἀρχητέρας διαγωγῆς του, ἐπαρατήρει τὸ βάδισμα, τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου, καὶ πῶς ἐξεφράζετο. Εἰς τὸν καιρὸν τῆς δοκιμασίας δὲν ἤκουε τίποτε ὁ νέος μαθητὴς ἀπὸ τὰ μαθήματα τῆς ὑψηλῆς σοφίας. Ἐξησκεῖτο μόνον εἰς τὸ σιγᾶν, εἰς τὸ χαλινόνειν τὴν ἄκαιρον περιέργειαν, καὶ εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων καὶ καθημερινῶν καθαρισμῶν. Ἐὰν εἰς ὅλα ταῦτα εὐχαριστεῖτο ὁ διδάσκαλος, τότε τὸν παρελάμβανεν εἰς τοὺς μυουμένους.

Ὅλη ἡ δίαιτα τῶν Πυθαγορείων εἶχε κἄποιαν ἰδιοτροπίαν καὶ αὐστηρὰν κανονικότητα. Ἀνιστάμενοι τὸ πρωΐ ἐχρεώστουν νὰ ἐξετάσωσι τί ἔκαμαν καὶ τί εἶπαν χθές, καὶ τί θέλουν πράξειν καὶ εἰπεῖν σήμερον. Κεκαλυμμένοι μὲ λευκὸν καὶ καθαριώτατον πέπλον ἐξήρχοντο καθεὶς μόνος κρούων τὴν λύραν εἰς συναπάντησιν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐπροσηύχοντο, καὶ ὑπέστρεφαν ὅλοι διὰ νὰ ἑνωθῶσιν εἰς ἐπιστημονικὰς διδασκαλίας καὶ ἀσχολίας. Μετὰ ταῦτα ἐγυμνάζοντο σωματικοὺς ἀγῶνας, ὡς ἐσυνειθίζετο εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας· μετὰ τοῦτο παρετίθετο εἰς αὐτοὺς βραχεῖα καὶ μετρία τράπεζα μὲ μόνον ἄρτον καὶ μέλι. Ἔπειτα ἠσχολοῦντο κατὰ σειρὰν εἰς δημόσια πράγματα· πρὸς τὸ βραδὺ ἐξήρχοντο εἰς περίπατον μερικοὶ φίλοι, καὶ ἐπανελάμβαναν πρὸς ἀλλήλους ὅ,τι ἤκουσαν καὶ ὅ,τι ὡμίλησαν. Λουτρὸν ἐπεσφράγιζε τοὺς περιπάτους, καὶ τότε ἐγίνετο τὸ μέγα δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμερίζετο ἡ ἀδελφότης· περισσότεροι παρὰ δέκα ἀδελφοὶ δὲν συνέτρωγαν. Ἐλάμβαναν δὲ ἄρτον καὶ ὀπωρικὰ καὶ κρέας θυσιῶν, καὶ οἶνον, ὅλα μὲ τὴν προσταγμένην εἰς αὐτοὺς μεγάλην μετριότητα. Λέγουν ὅτι ἐκ τῶν φυτῶν ἦσαν ἀπηγορευμένοι εἰς τοὺς Πυθαγορείους διόλου οἱ κύαμοι (Κ. κουκία). Ἀνα-

χωροῦντες δὲ ἔπειτα, καθεὶς εἰς τὸ οἴκημά του, ἐλογαρίαζαν τὰς σημερινὰς προόδους των, ἐλάμβαναν εἰς τὴν χεῖρα τὴν λύραν, καὶ ἐπροσκάλουν δι' ἱλαρῶν ᾠδῶν ἐλαφρὸν καὶ νήδυμον ὕπνον. Τοιαύτη καθημέραν προαγομένη ζωὴ ἐγέμιζε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τούτων μὲ ἅγια καὶ ὑπέργεια αἰσθήματα καὶ φρονήματα, τοὺς ὡδήγει εἰς ἀληθινὴν καὶ εἰλικρινῆ φιλίαν καὶ τοὺς συνέδενε μὲ τὸν διδάσκαλόν των τόσον, ὥστε οἱ λόγοι του εἶχαν εἰς αὐτοὺς τῶν χρησμῶν τὸ κῦρος. **Αὐτὸς τὸ εἶπε** („Αὐτὸς ἔφα") ἤγουν ὁ διδάσκαλος, ἦτο εἰς τὸν Πυθαγόρειον ἡ ἰσχυροτάτη πάσης ἀληθείας ἀπόδειξις.

Πόσον ἐτιμᾶτο ἡ μουσικὴ ἀπὸ τοὺς Πυθαγορείους, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν παράστασιν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των. Τὴν ἐθεώρουν ὡς πηγὴν ὅλων τῶν ἁρμονιῶν, τῶν ὁποίων εὕρηκε πρῶτος ὁ Πυθαγόρας τοὺς νόμους καὶ τὰς σχέσεις. Ἐνησχολοῦντο δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Μαθηματικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρηκεν ὁ Πυθαγόρας πολλὰ καὶ ἀξιόλογα. Τούτου εὕρημα εἶναι τὸ περίφημον θεώρημα τῆς Γεωμετρίας, τὸ ὁποῖον ἀριθμεῖται τεσσαρακοστὴ ἑβδόμη πρότασις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου, διὰ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν χαράν του ἔθυσεν εἰς τοὺς θεοὺς ἑκατόμβην. Παρεκτὸς τῆς Μαθηματικῆς ἐκαταγίνοντο βέβαια εἰς ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ μαθήματα.

Ἡ Πυθαγορικὴ ἑταιρεία δὲν ἔμεινε περιωρισμένη μόνον εἰς Κρότωνα. Κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐξηπλώθη εἰς πολλὰς τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις, ὅπου ἐσυστάθησαν ὅμοιαι ἀδελφότητες ἀγωνιζόμεναι νὰ βελτιώσωσιν ἤθη καὶ νόμους, καὶ νὰ διευθύνωσι τὰς πολιτείας κατὰ τὰ δόγματά των, διὰ τὸν ὁποῖον σκοπὸν ἤξευραν νὰ φέρωσιν εἰς τὰς χεῖρας των τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν. Δι' αὐτὸ τοῦτο ἐπολιτεύοντο ἀριστοκρατικῶς, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἠρέθισεν ἐναντίον των τοὺς δημοκρατικούς. Ὀλίγον τι μετὰ τὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον κατεστράφη ἡ Σύβαρις (σελ. 391), ἐσηκώθη κατὰ τῶν Πυθαγορείων εἰς Κρότωνα ἐπανάστασις, ἥτις τοὺς μὲν ἐφόνευσε, τοὺς δὲ ἀπεδίωξεν ἐκεῖθεν. Ὁ αὐτὸς διωγμὸς κατὰ τῆς ἑταιρείας ἔγεινε καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις· καὶ ὅπου ἡ πολιτικὴ κυβέρνησις ἦτο εἰς χεῖρας Πυθαγορείων, ἐπάρθη ἀπ' αὐτούς· βαθεῖς πολιτικοὶ σεισμοὶ, ταραχαὶ καὶ ἀνομία ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διωγμοῦ τούτου. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβε μετὰ τεσσαρακονταετῆ ἐνέργειαν ἓν ἀπὸ τὰ εὐγενέστατα δοκίμια, ὅσα ἔγειναν ποτὲ εἰς τὸν κόσμον, νὰ ἐξάξωσι τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ἀπὸ τὴν αὐτογνωμοσύνην, καὶ νὰ τὴν φέρωσι διὰ σοφίας καὶ συνέσεως εἰς τὸν ὕψιστον σκοπόν της.

Κατά τινας μὲν καὶ ὁ Πυθαγόρας αὐτὸς ἔχασε τὴν ζωήν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην· κατ' ἄλλους δὲ, μετέβη εἰς Μεταπόντιον, ὅπου ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας. Μ' ὅλον τοῦτο καὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆρξαν πολὺν καιρὸν Πυθαγόρειοι, σχολὴ μόνον φιλοσοφικὴ, τῆς ὁποίας αἱ ἐξαίρετοι ἀσχολίαι ἦσαν ἠθικαὶ, πολιτικαὶ καὶ μαθηματικαὶ γνώσεις. Τοιοῦτος Πυθαγόρειος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦτο καὶ Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος, ὅστις ἐδείχθη περίφημος εἰς τὴν πατρίδα του, διοικήσας αὐτὴν καὶ στρατηγήσας ἐξαίρετα.

---

20. Τὰ τῆς Ἑλλάδος μικρὸν πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου, καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς πολιτικὰς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος εὑρίσκομεν τὸν μέγαν καὶ ἐνδοξότατον τῶν

Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ὅςτις ἀπεφάσισε τὴν ἐφεξῆς τύχην τῶν δύω τούτων ἐθνῶν.

Τὸ μέγα Περσικὸν βασίλειον, μὲ ὅλον τὸν τεράστιον ὄγκον του, καθὼς ἴδαμεν εἰς τὴν ἱστορίαν του, ἐσχημάτιζεν ὅλον τι κακῶς συνηρμοσμένον, καὶ περιεῖχε τὰ σπέρματα διαλύσεως, ἥτις ἔμελλεν εὐθὺς νὰ ἀναβλαστήσῃ ἐσωτερικῶς. Διὰ τοῦτο μ' ὅλον ὅτι ἦτο μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀνισοῤῥοπίας του πρὸς μικράν τινα φαινομένην χώραν, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὴ ἐναντίον τοῦ ὑφονομένου τῶν Ἑλλήνων πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπολέμει τοὺς Πέρσας μὲ δυνάμεις, αἵτινες ἦσαν εἰς αὐτοὺς ἐπίσης ξέναι καθὼς καὶ τὸ γεννῶν αὐτὰς πνεῦμα. Διότι καθ' ὅλους τοὺς δρόμους ἐδείκνυτο ἀκριβεστάτη διαφορὰ καὶ ἀντίθεσις Ἑλλάδος καὶ Περσίας, ἢ, νὰ εἴπω γενικώτερον, Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Εἰς τοὺς Πέρσας, λέγει ὁ Θεσσαλὸς Ἰάσων παρὰ Ξενοφῶντι, εἶναι ὅλοι δοῦλοι πλὴν ἑνός. Ἀλλ' ἐσεῖς οἱ Ἕλληνες, λέγει παρὰ Πλουτάρχῳ ὁ Πέρσης Ἀρτάβανος εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν, προκρίνετε ἀπὸ ὅλα τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Εἰς τὴν Περσίαν ὑπῆρχεν ἔθνος βασιλεῦον ἐθνῶν βασιλευομένων, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε κἀμμία ἐσωτερικὴ σύνδεσις τῶν βασιλευόντων πρὸς τοὺς βασιλευομένους δι' ἴσων ἐθνικῶν δικαιωμάτων, εἰμὴ μόνον ἐξωτερική τις δέσμευσις τῆς βίας μὲ τὴν δι' αὐτῆς κατηναγκασμένην ὑπακοήν. Εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἐναντίας ἐκινεῖτο ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος καὶ μὲ τὸ ζωντανὸν αἴσθημα τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος *) ἦσαν κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι συνδεδεμένοι καὶ συμπεφυκότες ἐσωτερικῶς μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐλευθερίας εἰς μίαν κοινὴν πολιτείαν. Κἀμμία ἄλλη ὑπεροχὴ δὲν ἦτο γνωστὴ εἰμὴ ἡ τῶν ψυχικῶν προτερημάτων, καὶ ἡ ὑπακοὴ ἐκτίζετο ἐπάνω εἰς ἐλευθέραν ἐμπιστοσύνην. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνθουσιασμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον καθεὶς μερικὸς ἐστοχάζετο τὸν ἑαυτόν του ὄργανον τοῦ ὅλου, καὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἔζη καθεὶς καὶ ἔπραττεν. Ἡ δόξα τοῦ ὅλου, καὶ ἡ φροντὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὅλου τοῦ ἔθνους ἢ μιᾶς τινὸς φυλῆς εὑρίσκετο εἰς τὰς καρδίας ὅλων. Ἐνῷ εἰς τὴν Περσίαν οἱ δυναστευμένοι λαοὶ φυσικὰ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνθουσιασθῶσι διὰ ξένην δόξαν, ἡ δυναστεύουσα φυλὴ εἶχε τελευταῖον σκοπὸν τῆς κυβερνήσεως νὰ ἀπολαύῃ καὶ νὰ ἡδύνηται εἰς ὅσα ἠναγκάζοντο νὰ τῆς προσφέρωσιν οἱ ὑπόδουλοι λαοί. Διὰ τοῦτο ἐδῶ μὲν ἔκαμνε γνωστοὺς τοὺς δυνάστας ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ εἰς ὑπερβολὴν καταντῶσα ἡδυπάθεια. Εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπέφευγαν μὲ ἠθικὴν γενναιότητα πᾶσαν ἐκθηλυντικὴν ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν ἐξευγένιζαν διὰ καλλονῆς καὶ τέχνης. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐθυπαρξίας συνείχετο ἐσωτερικώτατα μὲ τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα ἐνοικοῦσαν ὁρμὴν τοῦ καθενὸς νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ὅλον καὶ ἐνώπιον τοῦ ὅλου μὲ τρόπον ἴδιον. Ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ μονοειδὲς τοῦ φρονήματος καὶ τῆς ὅλης ὑπάρξεως, ἐκεῖ ἐνεκρώθη ἡ ζωντανὴ δύναμις τῶν πόλεων καὶ τῶν καθ' ἕκαστα προσώπων· ἡ ἀληθινὴ ζωὴ καὶ ψυχικῶς λαμβανομένη, ἀναπτύσσεται εἰς τοὺς παντοδαποὺς καὶ πολλοὺς τύπους τῆς φύσεως. Οὕτως ἦσαν αἱ χῶραι καὶ τὰ κοινὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εἰρηνικὴ Ἀχαΐα μετὰ τῶν συμμάχων της πόλεων, καὶ ἡ ἰσχυρὰ μὲν, διῃρημένη δὲ Θεσσαλία, ἡ ἀγρία

*) Ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. (Ζ'., 7, σελ. 216, ἐκδ. Κορ.) λέγει: Τὰ ἔθνη τῶν ψυχροτέρων χωρίων τῆς Εὐρώπης εἶναι μὲν πλήρη δυνάμεως, ἀλλ' ἐνδεέστερα κατὰ τὸ πνεῦμα· διὰ τοῦτο εἶναι μὲν ἐλεύθερα, ἀλλ' ἄμοιρα αἰσθήσεως πολιτεύματος (ἀπολίτευτα), καὶ ἀνίκανα νὰ κυριεύσωσι τοὺς γείτονάς των. Οἱ δὲ Ἀσιανοὶ λαοὶ εἶναι πνευματώδεις, ἀλλ' ἄνανδροι. Τὸ γένος ὅμως τῶν Ἑλλήνων εἶναι πνευματῶδες καὶ ἰσχυρόν· διὰ τοῦτο ζῇ ἐλεύθερον, πολιτεύεται ἀρίστως, καὶ ἐὰν ἦτο ἑνωμένον εἰς μίαν πολιτείαν, ἠδύνατο νὰ ἐξουσιάσῃ ὅλα τὰ ἔθνη.

καὶ ὠμὴ Αἰτωλία, τὸ εἰς τὰς ποιητικὰς διηγήσεις λάμψαν Ἄργος, ἡ Ἀρκαδία ἡ ποιμενικὴ καὶ λιτόβιος, καὶ ἡ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ Κόρινθος, ἡ πλατεῖα καὶ ἀμβλεῖα Βοιωτία, καὶ ἡ μικρὰ μὲν ἀγχινουστάτη δὲ Ἀττικὴ, ἡ πολεμικὴ καὶ δορικτητικὴ Σπάρτη, καὶ ἡ εἰς ἱερὰν εἰρήνην καθωσιωμένη Ἦλις — ποίας διαφορὰς καὶ ἰδιοτροπίας δὲν μᾶς δεικνύουσι πᾶσαι αὗται, καὶ πᾶσαι εἰς τὸν τόπον τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος! Διὰ τὸ εὐκίνητον καὶ ὀξύθυμον ἦθος τοῦ ἔθνους ἐγίνοντο μὲν ἀγῶνες καὶ πόλεμοι μεταξύ των, οἵτινες συχνάκις — ὡς μᾶς ἔδειξαν οἱ Μεσσήνιοι (ἀνωτερ. σελ. 359 — 366) — ἐπράττοντο μὲ ἐμπαθῆ παροξυσμόν. Ἀλλ' οἱ ἀγῶνες οὗτοι δὲν ἐμπόδιζαν τὴν ὕψωσιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχρησίμευαν εἰς συντήρησιν ἀδιακόπου ἐνεργείας, καὶ ἀνέπτυσσαν τὰς δυνάμεις ἐκείνων τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι συνῃσθάνοντο ὅτι ἦσαν προσδιωρισμέναι νὰ ἐπιτροπεύσωσι καὶ νὰ ὁδηγήσωσι τὸ ὅλον.

Πρώϊμα παρατηρεῖται ἡ προσπάθησις πόλεων τινῶν τῆς Ἑλλάδος νὰ γείνουν κέντρον ὅλων τῶν ἄλλων μὲ προστασίαν, ἥτις ὠνομάζετο μὲ ἥμερον καὶ γλυκὺ ὄνομα Ἡ γ ε μ ο ν ί α, καὶ ἡ Σπάρτη, ἥτις ὡς ἴδαμεν (σελ. 359 κ. ἐφ. ξ.) ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπροσπάθει τώρα νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὰ ὅρια ταύτης. Τὸ σκεπτικόν της πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν περιελάμβανε τὸ μέλλον μὲ τολμηρὰν ἐλπίδα, ἀλλ' ἐκράτει σφικτὰ τὸ παρὸν, ἡ προσφυῶς συντεταγμένη πολιτεία της, ἡ ὁποία ἐσύναπτεν ὅλους τοὺς πολίτας μὲ τὴν ἐμβρίθειαν αὐστηρᾶς ὑπακοῆς, τὸ ἀνδρεῖον πεζικόν της, τὸ ὁποῖον ἡ σκληρὰ παιδαγωγία καὶ ἡ ἐκ ταύτης ὑπερηφάνεια τὸ παρέφερε σχεδὸν εἰς ἀγριότητα, τὸ πολυάριθμον Δωρικὸν γένος της· ὅλα ταῦτα προητοίμαζαν τοὺς περισσοτέρους νὰ γνωρίσωσι τὴν Σπάρτην κεφαλὴν τοῦ ὅλου.

Ἀλλ' ὁ Περσικὸς πόλεμος, ὅςτις εἰς τὴν ἔφεσιν τῆς ἡγεμονίας ἔβαλε σκοπὸν ὑψηλότερον, ἀνέπτυξεν ἐν ταὐτῷ καὶ τὸ ἀναφυόμενον ἤδη μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλον τὸ ἐναντίον τῆς Σπάρτης κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰ φρονήματα. Ὄντες καθ' ὑπερβολὴν εὐκίνητοι καὶ εὐμετάβλητοι δὲν ἐκράτουν στερεῶς τὰ παλαιὰ, ἀλλ' ἠγάπων μεταβολὰς καὶ νεωτερισμούς. Οἱ Ἀθηναῖοι τρέχοντες ὁρμητικῶς μὲ τὰς ἐλπίδας, ἐκτελοῦντες ταχέως καὶ σφοδρῶς τοὺς σκοπούς των, κατασταθέντες κοινωνικοὶ διὰ τῆς ἐμπορίας, ἐσύναπταν σχέσεις μὲ μακρυνοὺς λαοὺς, καὶ καθημέραν ἐφαίνοντο δεκτικώτεροι τοῦ καλοῦ καὶ τῆς τέχνης. Ὅλα δὲ ταῦτα ὡς ἐν σπέρματι περιεχόμενα ἀνέπτυξεν ὁ προκείμενος ἀγὼν, τοῦ ὁποίου ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν ἐπανάστασίς τις τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰώνων κατὰ τῆς Περσικῆς ἐξουσίας.

Ἱστιαῖος ὁ ἄρχων τῆς Μιλήτου, τῆς πρώτης ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀποικιῶν, ἔλαβε δῶρον διὰ τὴν ἀξιόλογον ὑπουργίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμειν εἰς τὸν Δαρεῖον κατὰ τὴν δυστυχῆ πρὸς τοὺς Σκύθας ἐκστρατείαν του (ἀνώτ. σελ. 241) μίαν μικρὰν χώραν τῆς Θρᾴκης πλησίον τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ἐκεῖ ἔστειλεν ἀποικίαν, καὶ μὲ τοῦτο διήγειρε τὴν ὑποψίαν τῶν Περσῶν, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἦσαν πλούσια μεταλλεῖα, καὶ ὁ τόπος ἐσυγχώρει πλησιεστέραν ἕνωσιν μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Εὐρώπης. Ὁ Δαρεῖος, διὰ νὰ τὸν απομακρύνῃ ἐκεῖθεν, τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα μὲ τὴν τιμίαν πρόφασιν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ πλησίον του τοιοῦτον ἀξιόλογον ἄνδρα. Εἰς τὸν τόπον του ἐμβῆκεν ὁ γαμβρός του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἱστιαῖος ᾐσθάνετο εἰς τὴν αὐλὴν μὲ λύπην του ὅτι ἔχασε τὴν ἐλευθερίαν του. Ἀλλ'

οὐδὲ τὸν γαμβρόν του εὐτύχισεν ἡ νέα ἐξουσία. Ἐπαρακινήθη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν νῆσον Νάξον εἰς βοήθειαν καταθλιβομένης τινὸς φατρίας, καὶ τὸν ἐσυνώδευε Πέρσης τις ὁ Μεγαβάτης μὲ διακόσια πλοῖα. Καθ' ὁδὸν ἐστασίασεν ὁ Ἀρισταγόρας μὲ τὸν Μεγαβάτην, καὶ οὗτος ἐπρόδωκεν εἰς τοὺς Ναξίους, οἵτινες ἔμελλαν νὰ κτυπηθῶσιν ἔξαφνα, τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Οἱ φοβεριζόμενοι ἐπῆραν ἐξαίρετα ἀμυντικά των μέτρα, καὶ ὁ στόλος ὑπέστρεψεν ἄπρακτος. Ὁ Ἀρισταγόρας λοιπὸν ἦτο εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν· ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ τὰ μεγάλα ἔξοδα τοῦ ἀτυχοῦς ἐγχειρήματος, καὶ ἐφοβεῖτο προσέτι μήπως οἱ Πέρσαι τοῦ σηκώσωσι τὴν ἐξουσίαν τῆς Μιλήτου. Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην του δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μέσον σωτηρίας εἰμὴ γενικὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Περσίας.

Ὁ Ἀρισταγόρας εἶχε πολλοὺς φίλους μεταξὺ τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων· ἡ ἀγάπη τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη εὔκολα εἰς τὸν λαόν· μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπεφάσισε τοὐλάχιστον νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωήν του. Ἐνῷ ἀκόμη ἐσκέπτετο, ἦλθεν ἀπὸ τὰ Σοῦσα πιστός τις δοῦλος τοῦ Ἱστιαίου πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ προστάξῃ νὰ τοῦ ξυρίσουν τὴν κεφαλήν. Εἰς τὸ δέρμα εὗρηκε γραμμένην σύντομον παρακίνησιν εἰς ἐπανάστασιν, ἐπειδὴ ὁ Ἱστιαῖος ἤλπιζεν, ὅτι εἰς τοιαύτην περίστασιν ἔμελλε νὰ σταλθῇ πάλιν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ὁ δὲ Ἀρισταγόρας στερεωθεὶς διὰ τῆς παρακινήσεως ταύτης εἰς τὸν σκοπόν του, ἐπεχείρησε παραυτὰ εἰς τὸ ἔργον. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐλευθερίαν ἠνώθησαν τάχιστα· οἱ τύραννοι ἐδιώχθησαν πανταχόθεν· πανταχοῦ εἰσήχθη δημοκρατία. Ἔλειπε μόνον ἡ βοήθεια καὶ συνεργία τῶν τῆς Εὐρώπης Ἑλλήνων. Διὰ νὰ λάβουν καὶ ταύτην, ἐμβῆκεν εἰς πλοῖον ὁ Ἀρισταγόρας, καὶ περιήρ-

χετο ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Πρῶτον ὑπῆγεν εἰς τὴν Σπάρτην μὲ χάλκινον γεωγραφικὸν πίνακα, καὶ τοὺς ἐπαράσταινεν ὅτι εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπει ἄλλη φροντὶς περισσότερον παρὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς ἀπογόνους των κατοίκους τῆς Ἀσίας ἀπὸ τὴν δουλείαν· ἐν ταυτῷ δὲ ἔδειξεν ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην τὰς Περσικὰς ἐπαρχίας, τὰ πλούτη, τὰ προϊόντα, τὴν εὐφορίαν των, διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τὴν φιλοτιμίαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ τῆς Σπάρτης βασιλέως διὰ τῆς ἐλπίδος τοῦ κέρδους. Ὁ Κλεομένης τὸν ἔκραξε μετὰ τρεῖς ἡμέρας, καὶ τὸν ἠρώτησε: πόσον μακρὰ εἶναι ἡ ὁδὸς ἀπὸ τῆς Ἰωνικῆς θαλάσσης ἕως εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν; Ἐδῶ, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἔλειψεν ἀπὸ τὸν Ἀρισταγόραν ἡ φρόνησις, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροσφέρθη ἕως τώρα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης, διότι ἐσύμφερε νὰ μὴ τοῦ μαρτυρήσῃ τὸ ἀληθινὸν διάστημα διὰ νὰ δελεάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ τοὺς στείλῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' ὅταν εἶπεν ὅτι χρειάζονται τρεῖς μῆνες ἕως τὰ Σοῦσα, „Ὕπαγε, ἔκραξεν ὁ Κλεομένης, ὦ ξένε Μιλήσιε, καὶ ἀναχώρει ἀπὸ τὴν Σπάρτην πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.“ Καὶ μὲ τοῦτο διέκοψεν ὅλην τὴν συνομιλίαν.

Καὶ ὅμως ἔκαμεν ὁ Ἀρισταγόρας ἀκόμη μίαν ἀπόπειραν. Ὑπῆγε πρὸς τὸν αὐτὸν βασιλέα εἰς τὸν οἶκόν του, ὅπου τὸν εὗρηκε μόνον μὲ τὴν ἐννεαετῆ θυγατέρα του Γοργώ. Ἐδῶ τοῦ ὑπεσχέθη μὲ ὅρκον σιωπῆς δέκα τάλαντα*), ἐὰν ἤθελε νὰ ἀλλάξῃ γνώμην. Εἰς μάτην! Ἐπρόσθεσεν ἀκόμη δέκα, ἀκόμη εἴκοσι,

*) Τὸ ἄθροισμα τῶν ἀργυρίων τὸ σημαινόμενον ὑπὸ τοῦ ταλάντου ἦτο διαφορετικόν, ἐπειδὴ ὑπῆρχαν πολλὰ εἴδη ταλάντων. Συνήθως δὲ ἐννοεῖται τὸ Ἀττικὸν τάλαντον, τὸ ὁποῖον ἰσοδυνάμει μὲ 1450 τάληρα Γερμανικά, ἢ μὲ 2175 Αὐστριακὰ φιορίνια. Τὸ τάλαντον περιεῖχεν ἑξήκοντα μνᾶς, ἡ δὲ μνᾶ ἑκατὸν δραχμάς.

ἀκόμη τριάκοντα τάλαντα· ὁ Κλεομένης ἀνένευε πάντοτε. Τελευταῖον τοῦ ἐπρόσφερε πεντήκοντα τάλαντα. „Πάτερ, εἶπε τότε ἡ μικρὰ Γοργὼ, φύγε, διότι κινδυνεύεις νὰ διαφθαρῇς ἀπὸ τὸν ξένον." Ἀπὸ τὸν ἀφελῆ τοῦτον λόγον ἔστρεψε τὰ νῶτα ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν Μιλήσιον διὰ πάντα.

Ἐκ Σπάρτης διωχθεὶς ὁ Ἀρισταγόρας ὑπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι τότε εἶχαν ἀποβάλειν τὴν αἴτησιν καὶ προσταγὴν τοῦ Ἀρταφέρνους (σελ. 388) καὶ διὰ τοῦτο ἔστεκαν εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Πέρσας. Αὕτη ἡ ἐχθροπάθεια ὠφέλησε καθ' ὑπερβολὴν τὸν Ἀρισταγόραν, καὶ ὅταν ὡμίλησεν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου περὶ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν πραγμάτων τῆς Ἀσίας, καὶ πόσον ἦτο εὔκολον νὰ νικήσωσι τοὺς Πέρσας, καὶ τοὺς ἐνθύμισε τὴν Ἰωνικὴν συγγένειαν τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν Μίλητον, εἰσηκούσθησαν οἱ ζωηροὶ λόγοι του. Τοῦ ὑπεσχέθησαν εἴκοσι πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπρόσθεσαν οἱ εἰς τὴν Εὔβοιαν Ἐρετριεῖς καί τινα ἰδικά των *). Τὰ πλοῖα ταῦτα, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἦσαν ἡ ἀρχὴ ὅλου τοῦ κακοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων.

Εὐθὺς ἀφοῦ ἔφθασεν ὁ στόλος οὗτος, ἐσηκώθησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἴωνες καὶ ἐπολέμουν τὸν Δαρεῖον εἰς τὰς Περσικὰς χώρας. Ὁ Ἀρισταγόρας δὲν ὑπῆγε μαζὴ, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς τὴν Μίλητον, ἐνῷ ὁ συναχθεὶς στρατὸς ἔδραμε διὰ τῆς Ἐφέσου κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς Σάρδεις. Ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν τοὺς ἀντεστάθη κἀνεὶς, ἐκυρίευσαν εὐκόλως τὴν πόλιν παρεκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐφύλαττεν ὁ Ἀρταφέρνης, καὶ τὴν ἔκαυσαν μαζὴ μὲ τὸν ναὸν ἐγχωρίου τινὸς θεᾶς. Εἰς τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο δεινὸν ἐδοκίμασαν οἱ κάτοικοι εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπηλπισμένα

*) „Διότι φαίνεται εὐκολώτερον νὰ κερδήσῃ τις πολλοὺς παρὰ ἕνα, ἐπειδὴ τὸν μὲν ἕνα Λακεδαίμονα Κλεομένην δὲν ἠδυνήθη νὰ κερδήσῃ, ἐκέρδησε δὲ 30,000 Ἀθηναίους," Ἡρόδ. Ε'., 97.

μέσα διατηρήσεως τῆς καιομένης των πόλεως, καὶ οἱ Ἴωνες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ ὄρος τὸν Τμῶλον. Οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἔστεκαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ, μαθόντες τὰ γινόμενα ἔδραμαν εἰς βοήθειαν τῶν Λυδῶν· ἀλλὰ μὴ εὑρόντες τοὺς Ἴωνας ἐκεῖ ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη των ἕως οὗ εὕρηκαν τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὴν Ἔφεσον. Ἐκεῖ τοὺς ἠνάγκασαν εἰς μάχην, καὶ οἱ Ἴωνες ἐνικήθησαν κατὰ κράτος· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν μετὰ τοῦτο, καὶ ἐσήκωσαν ὁλοτελῶς τὴν βοήθειάν των ἀπὸ τοὺς Ἴωνας.

Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ μίαν φορὰν ἔκαμαν ἀρχὴν τοῦ ἐγχειρήματος οἱ Ἴωνες, ἠναγκάζοντο ὅσον ἠδύναντο νὰ βαστάσωσι τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἕνωσις τῶν Καρῶν καὶ Κυπρίων τοὺς ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ὅτι ἔμελλε νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐπικουρίας. Πάραυτα ὅμως οἱ μὲν Κύπριοι ὑπετάχθησαν πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ Κᾶρες ἤλπιζαν πλέον εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Ἰώνων παρὰ εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτῶν δυνάμεις. Πολλαὶ Ἰωνικαὶ καὶ Αἰολικαὶ πόλεις ἐπορθήθησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας, καὶ τότε καὶ ὁ Ἀρισταγόρας αὐτὸς ἀπηλπίσθη ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Μὲ δειλὰ καὶ οὐδαμινὰ φρονήματα ἀπεμακρύνθη ἀπὸ ἐγχείρημα, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν αὐτὸς ἀρχηγὸς, καὶ μὲ τὴν πρόφασιν νὰ δώσῃ καταφύγιον εἰς τοὺς Μιλησίους, ἐὰν ὑπεδουλόνοντο, ἔφερεν ἀποίκους εἰς τὸ Θρακικὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον εἶχε χαρισθῆν εἰς τὸν Ἱστιαῖον· ἀλλ' ἐκεῖ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐσκοτώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους.

Ὁ δὲ Ἱστιαῖος εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἠδυνήθη νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἑαυτόν του ἀνεύθυνον καὶ ἀθῷον ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ καταπείσῃ τὸν Δαρεῖον νὰ τοῦ συγχωρήσῃ νὰ ὑπάγῃ αὐτὸς διὰ νὰ τὴν καταπαύσῃ. Ἔφθασε λοιπὸν εἰς τὰς Σάρδεις.

Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ φαίνεται διπρόσωπος· ὁ Ἀρταφέρνης τοῦ ἔδωκε νὰ καταλάβῃ φανερὰ ὅτι τὸν ἤξευρε μέτοχον, μᾶλλον δὲ πρωταίτιον ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως *). Διὰ τοῦτο ἐλυτρώθη σπουδαστικὰ ὁ Ἱστιαῖος διὰ φυγῆς, καὶ ὑπῆγεν εἰς τοὺς Ἴωνας. Ἀλλ' οὗτοι τὸν ὠνείδισαν ὡς αἴτιον τῆς δυστυχίας των, καὶ εἰς τοὺς Μιλησίους, οἵτινες δὲν εἶχαν πλέον ὄρεξιν νὰ τὸν γνωρίσωσι πάλιν αὐθέντην των, ἐκινδύνευσε νὰ χάσῃ καὶ τὴν ζωήν του. Τελευταῖον ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Λεσβίους πλοῖα τινὰ, μὲ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζε τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐπειράτευεν Ἰώνων ἐμπόρων πλοῖα.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὥρμησαν οἱ τῶν Περσῶν στρατηγοὶ μὲ ὅλην τὴν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης δύναμίν των ἐναντίον τῆς Μιλήτου ὡς πηγῆς καὶ ψυχῆς ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως· οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀγωνισθῶσι διὰ ξηρᾶς ἀλλὰ διὰ θαλάσσης, καὶ ἐσύναξαν εἰς τὴν ἔμπροσθεν τῆς Μιλήτου κειμένην νῆσον Λάδην τριακόσια πεντήκοντα τρία πλοῖα. Ἡ δύναμις αὕτη ἐφάνη εἰς τοὺς Πέρσας τόσον μεγάλη, ὥστε τώρα ἐδοκίμαζαν νὰ τὴν ἀδυνατίσωσι διὰ διαιρέσεως. Κατὰ προσταγὴν τούτων οἱ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις διωγμένοι τύραννοι καὶ εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον διατρίβοντες ἐσυμβούλευαν μυστικῶς τοὺς ἰδικούς των νὰ ἀπολυθῶσιν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς εἰς μάτην. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἡτοιμάζοντο καθ' ὅλα οἱ Ἴωνες εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, καὶ ἔδωκαν εἰς Διονύσιον τὸν Φωκαιέα τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὡς ἄνδρα δόκιμον καὶ ἔμπειρον καὶ προγυμνασμένον ἱκανῶς διὰ τὸν ἀγῶνα. Κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὰς προσταγάς του θεληματικοὶ, εὐθὺς δὲ ἐξ ὀκνηρίας καὶ θηλυπρεπείας των τὸν εὕρηκαν πολλὰ χαλεπὸν καὶ αὐστηρὸν, καὶ ἐφανέρωσαν τὴν ἀπείθειάν των κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου ἡ πατρὶς ἔδωκε τρία μόνον πλοῖα εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν δὲ οἱ Σάμιοι, οἵτινες μόνοι εἶχαν δώσειν ἑξήκοντα πλοῖα, ἐπαρατήρησαν τὴν χαυνότητα καὶ σύγχυσιν ταύτην, ἐσύνδεσαν πάλιν τὰς συμφωνίας, τὰς ὁποίας εἶχαν ἀποβάλειν, μὲ τὸν πρώην τύραννόν των Αἰάκην υἱὸν τοῦ Συλοσῶνος *). Ὅταν δὲ ἦλθεν ἡ στιγμὴ τῆς μάχης, εὐθὺς οἱ περισσότεροι Σάμιοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οὕτως ἐπροξένησαν εἰς τοὺς Πέρσας τελείαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων νίκην, μ' ὅλον ὅτι οἱ Χῖοι ἠγωνίσθησαν λαμπρότατα.

*) „Θέλω σὲ εἰπεῖν, Ἱστιαῖε, ὁμιλεῖ ὁ Ἀρταφέρνης παρὰ Ἡροδότῳ, πῶς ἔχει κυρίως τὸ πρᾶγμα. Σὺ μὲν ἐκατασκεύασας τὸ ὑπόδημα, ὁ δὲ Ἀρισταγόρας τὸ ὑπεδήθη.“

Ἡ πτῶσις τῆς Μιλήτου **) ἦτο τὸ πρῶτον τῆς νίκης ταύτης ἀποτέλεσμα. Ἐκ τῶν κατοίκων οἱ μὲν ἄνδρες ἐφονεύθησαν, γυναῖκες δὲ καὶ παιδία ἐσύρθησαν δοῦλοι εἰς τὰ Σοῦσα. Αἱ περισσότεραι νῆσοι, Χίος, Λέσβος. Τένεδος ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας μὲ κἄποια προνόμια. Καὶ ὁ Ἱστιαῖος ἔπεσε τελευταῖον εἰς τὰς χεῖρας των. Ὁ Ἀρταφέρνης ἐπρόσταξεν εὐθὺς καὶ τὸν ἐσταύρωσαν, τὴν δὲ κεφαλήν του ἁλατισμένην ἔστειλεν εἰς Σοῦσα. Δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν στείλῃ ζωντανὸν εἰς τὸν βασιλέα, διὰ νὰ μὴ συγχωρηθῇ καὶ ἐμβῇ πάλιν εἰς τὴν εὔνοιάν του. Τῳόντι δὲ ὁ Δαρεῖος ἐδυσαρεστήθη πολλὰ εἰς τὸ κάμωμα τοῦ Ἀρταφέρνους· ἐπρόσταξε καὶ ἔπλυναν τὴν κεφαλήν του, καὶ τὴν ἔθαψαν ἐντίμως, ἐπειδὴ ὁ Ἱστιαῖος, ἐὰν καὶ τώρα ἥμαρτεν, ὑπῆρξεν ὅμως ποτὲ ἀγαπητός του, καὶ εἰς

*) Δὲν εἶχαν ταῦτα τὰ φρονήματα ὅλοι οἱ Σάμιοι, ἀλλὰ πολλοί, μάλιστα ὅταν ἐστράφη ὁ Αἰάκης ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ἐμετοίκησαν εἰς τὴν Σικελίαν.

**) Ὁ Φρύνιχος παρέστησεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου. Τὸ δρᾶμα ὅμως διήγειρε τόσον οἶκτον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμώρησαν διὰ τοῦτο τὸν ποιητήν, ὅστις τοὺς ἐνεθύμισε τοιαύτην δυστυχίαν, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν δευτέραν παράστασιν τοῦ δράματος.

τὴν Σκυθικὴν ἐκστρατείαν τὸν ὠφέλησε μεγάλως — φρόνημα βασιλικὸν ἐπ' ἀληθείας!

---

21. Αἱ πρῶται ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

(495 — 490 πρ. Χρ.)

Τίποτε δὲν ἐπείραξε τὸν Δαρεῖον τόσον εἰς τὰς ταραχὰς τῶν Ἰώνων, ὅσον ἡ αὐθάδεια τῶν Ἀθηναίων. Ἠρέθιζε δὲ τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως καὶ ὁ εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν διατρίβων Ἱππίας. Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν πρώτην ἀγγελίαν περὶ τῆς καύσεως τῶν Σάρδεων, ἠρώτησε τίνες ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι οὗτοι; καὶ ἐτόξευσεν εἰς τὸν ἀέρα βέλος παρακαλέσας τοὺς θεοὺς νὰ τοῦ χαρίσωσιν ἐκδίκησιν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ἐπρόσταξε τὸν θαλαμηπόλον του νὰ κράζῃ καθημέραν ἐπὶ τῆς τραπέζης του τὰ λόγια ταῦτα: „Ἐνθυμοῦ, βασιλεῦ, τοὺς Ἀθηναίους."

Ἀλλ' ὄχι μόνον οὗτοι· ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐκαταδικάσθη νὰ τιμωρηθῇ ὡς μέτοχος τῆς τῶν Ἰώνων ἐπαναστάσεως. Μαρδόνιος, γαμβρὸς τοῦ Δαρείου, ἐστάλθη εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς Ἀσίας νὰ προετοιμάσῃ ὅσα ἤθελεν ὁ βασιλεύς. Ἀφοῦ οὗτος ἡτοίμασεν ὅλα τὰ πολεμικὰ μέσα, καὶ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀπέβαλε μὲν τοὺς τυράννους ὅλους, εἰσήγαγε δὲ πανταχοῦ δημοκρατίας, ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ στρατεύματά του (495)· καὶ διὰ μὲν τοῦ στόλου ὑπέταξε τὴν Θάσον, διὰ δὲ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ τοὺς Μακεδόνας εἰς τὴν τῶν Περσῶν κυριαρχίαν.

Ἀλλ' εὐθὺς ἔλαβαν τέλος αἱ εὐτυχεῖς αὗται πρόοδοί του. Διότι ὁ μὲν στόλος του ἐνῷ παρέπλεε

τὸν Ἄθωνα ὑπέπεσεν εἰς τοιαύτην σφοδρὰν τρικυμίαν, ὥστε ἠφανίσθησαν τριακόσια πλοῖα καὶ περίπου 20,000 ἄνθρωποι· ὁ δὲ κατὰ ξηρὰν στρατός του ἐκτυπήθη τόσον ἀπὸ τοὺς Βρύγους, ἔθνος τι τῆς Θρᾴκης, ὥστε ὁ Μαρδόνιος μὲ τὸ ὑπόλοιπον στράτευμα δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἐντροπιασμένος εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, ὅστις τὴν δυστυχῆ ἔκβασιν ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Μαρδονίου, δὲν ἐπαραιτήθη ἀπὸ τὸν σκοπόν του, ἀλλ' ἔκαμε νέας ἑτοιμασίας πολέμου. Πρῶτον ἔστειλε κήρυκας εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα τῆς ὁλοτελοῦς ὑποταγῆς των. Πολλοὶ μὲν κάτοικοι τῆς ξηρᾶς καὶ αἱ πλειότεραι νῆσοι ἔκαμαν τὴν προσταγὴν τοῦ Πέρσου· ἀλλ' οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔρριψαν τοὺς κήρυκας εἰς λάκκον, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἰς πηγάδιον λέγοντες πρὸς αὐτοὺς εἰρωνικῶς νὰ λάβουν ἐκεῖθεν καὶ γῆν καὶ ὕδωρ. Προσέτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτιμωρήθη μὲ θάνατον κατὰ παρακίνησιν τοῦ νέου Θεμιστοκλέους ὁ διερμηνευτὴς ὅστις ἠτίμασε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐξηγήσας τὰς προσταγὰς τοῦ βαρβάρου.

Ἀπὸ τὰς νήσους, αἵτινες ὑπετάχθησαν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον εἰς τοὺς Πέρσας, ἦτο καὶ ἡ τότε ἰσχυρὰ κατὰ θάλασσαν Αἴγινα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐβεβαίοναν τώρα, ὅτι οἱ Αἰγινῆται τὸ ἔκαμαν μόνον ἐκ μίσους πρὸς αὐτούς, διὰ νὰ ἐμπορέσουν νὰ ὁρμήσωσι κατ' αὐτῶν μαζὶ μὲ τοὺς Πέρσας, καὶ τοὺς ἐκατηγόρησαν ὡς προδότας τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἤκουσαν τὴν κατηγορίαν ταύτην, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγινήτας νὰ δώσωσιν ὁμήρους εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ δείξουν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίστιν των. Ἀλλ' εἰς τὴν Σπάρτην εὐθὺς ἐθεώρησαν μὲ ἄλλον τρόπον τὸ πρᾶγμα, καὶ οἱ Αἰγινῆται ἐζήτουν ὀπίσω τοὺς ὁμήρους των.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέβαλαν τὸ ζήτημά των, ἐξεῤῥάγη μεταξὺ τῶν δύω πόλεων πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ δανεισθῶσι πλοῖα ἀπὸ τοὺς τότε φίλους των Κορινθίους διὰ νὰ εἶναι ἱκανοὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν των· τόσον ἄσημος ἦτο τότε ἡ τῶν Ἀθηνῶν θαλασσινὴ δύναμις! Πόσον εὔκολον ἐφαίνετο εἰς τὸν Δαρεῖον νὰ νικήσῃ τοιαύτην πόλιν!

Δύω ἄλλοι στρατηγοὶ Δάτις καὶ Ἀρταφέρνης, τοὺς ὁποίους ἐνόμισε φρονιμωτέρους καὶ ἐπιτηδειοτέρους ὁ Δαρεῖος, ἐστάλθησαν τώρα (490) ἡγεμόνες μεγάλου στρατοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μὲ χωριστὴν προσταγὴν νὰ τιμωρήσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, καὶ τοὺς πολίτας των νὰ φέρωσιν ἀνδράποδα εἰς τὴν Περσίαν. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ ταύτην τὴν φορὰν ὁ στόλος τὸ ἐπικίνδυνον ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθωνος, ἐβάλθη ὅλος ὁ στρατὸς εἰς ἑξακόσια πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ Σάμου ἔπλευσαν διὰ τῶν νήσων τοῦ Ἰκαρίου πελάγους. Ἡ Νάξος καὶ αἱ ἄλλαι Κυκλάδες νῆσοι ὑπετάχθησαν, μέρος δὲ αὐτῶν καὶ ἠρημώθησαν διὰ πυρός· εἰς δὲ τὴν Δῆλον ἔμειναν ἀπείρακτοι οἱ κάτοικοι καὶ ὁ ναὸς διὰ τιμὴν πρὸς τὸν γενέθλιον τόπον τῶν θεῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος. Τελευταῖον ἔγεινεν ἡ βαρβαρικὴ ἀπόβασις εἰς τὴν Εὔβοιαν, οἱ Πέρσαι ἐλύσσαξαν μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸ ξίφος, καὶ τῆς Ἐρετρίας δὲν ἔμεινεν ὀρθὸς μηδὲ ἕνας οἶκος. Πολλοὶ κάτοικοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, πολλοὶ κατεσφάγησαν, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐσύρθησαν εἰς τὴν δουλείαν. Ὅταν οἱ Πέρσαι δὲν εἶχαν τι πλέον νὰ φθείρωσιν ἐδῶ, ἐμβαρκαρίσθησαν πάλιν διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔχοντες καὶ τὸν Ἱππίαν, ὅς τις ἤλπιζε νὰ ἐξαναλάβῃ τὴν χαμένην του τυραννίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἤκουσαν τὴν ἀγγελίαν τῆς πλησιάσεως τοῦ ἐχθροῦ ὄχι χωρὶς τρόμον. Ἔστειλαν

λοιπὸν σπουδαστικὰ εἰς τὴν Σπάρτην ζητοῦντες βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν ἕτοιμοι· ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ στείλωσιν εὐθὺς τὴν βοήθειαν, ἐπειδὴ εἶχαν νόμον ἡγιασμένον διὰ τῆς θρησκείας νὰ μὴ ἐκστρατεύωσι πρὸ τῆς πανσελήνου. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς, κάτοικοι πόλεως τινὸς τῆς Βοιωτίας, ἦλθαν τάχιστα εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἡτοίμασαν μὲ βιαίαν σπουδὴν πᾶν ὅ,τι ἠδύναντο· πᾶσα μία ἀπὸ τὰς δέκα φυλὰς ἔδωκεν ἄνδρας καὶ στρατηγὸν, ὡπλίσθησαν δὲ καὶ πολλαὶ χιλιάδες δούλων. Μικρὰ μὲν ἦτο βέβαια ἡ δύναμις αὕτη· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ τολμήσωσι τὰ πάντα ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας, ἦσαν γυμνασμένοι εἰς παντοδαποὺς ἀγῶνας, πλήρεις ὄχι μόνον δυνάμεως ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδειότητος, ἡνωμένοι ὅλοι σφικτὰ μὲ τὸν δεσμὸν τῆς κοινῆς ἀνάγκης, πλήρεις θάῤῥους εἰς τοὺς στρατηγούς των, πλήρεις μίσους κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, καὶ τελευταῖον μὲ ὅπλα ἐπιτηδειότερα διὰ τὸν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀγῶνα παρὰ τὰ τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων ἔστεκεν ἐξαιρέτως ἡ δύναμις εἰς τὸ ἱππικόν των καὶ εἰς τὰ τόξα των. Οὕτως ἐξεστράτευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅς τις εἶχεν ἀράξειν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν, ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη ἦτο πολλὰ ἐπιτηδεία διὰ τὸ ἱππικὸν τῆς Περσίας.

22. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

(490 πρ. Χρ.)

Ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων οἱ πέντε ἐδίσταζαν ἂν πρέπῃ νὰ προσβάλωσιν εἰς τόσον μεγάλην δύναμιν, ἐνῷ μάλιστα ἔλειπεν ἡ τῶν Σπαρτιατῶν βοήθεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ γνῶμαι

ἦσαν διηρημέναι εἰς ἴσα μέρη, ἐχρειάζετο, κατὰ τὴν συνήθειαν, νὰ κάμη τὴν ἀπόφασιν ὁ Καλλίμαχος, ὅς τις ἦτο Πολέμαρχος, ἤγουν κυβερνήτης τῶν πολεμικῶν πραγμάτων. Μιλτιάδης ὁ μέγας, εἷς ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγοὺς, τοῦ ὁποίου τὴν φιλελευθερίαν ἴδαμεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου (σελ. 241), ἐπεχείρησε νὰ καταπείσῃ τὸν Πολέμαρχον εἰς προσβολήν. Ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευε πλέον τοὺς Πέρσας διὰ τὴν κακὴν βουλὴν, τὴν ὁποίαν ἔδωκε τότε, εἶχεν ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν Χερσόνησον καὶ ἐπιστρέψειν εἰς τὰς Ἀθήνας. Διὰ τὸν σκοπόν των ὅλον ἐνόμιζεν ἀναγκαίαν μίαν μάχην ἐδῶ εἰς τὸν Μαραθῶνα, καὶ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς πυρώδους εὐγλωττίας του ἐπροσπάθει νὰ πληροφορήσῃ περὶ τούτου τὸν Καλλίμαχον· τοῦ ἐπαράστησεν ὅτι ἔστεκεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ κρημνίσῃ εἰς τὴν δουλείαν ἢ νὰ διασώσῃ τὰς Ἀθήνας, καὶ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν μεγαλητέραν παρὰ ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων. Διότι εἰ μὲν νικηθῶσι, θέλουν πάθειν τὰ αἴσχιστα καὶ τελευταῖον θέλουν παραδοθῆν δωρεὰν εἰς τὴν ἐφύβριστον τυραννίαν τοῦ Ἱππίου· εἰ δὲ νικήσουσιν, θέλουν κατασταθῆν αἱ Ἀθῆναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος· θέλουν δὲ νικήσειν ἐξ ἅπαντος ἐὰν κτυπήσωσι τώρα πρὶν ἐξασθενήσῃ ἡ προθυμία τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸ πνεῦμα τῆς διχονοίας.

Ὁ Καλλίμαχος ἔκλινεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἀπεφάσισε τὴν μάχην. Ἡ ἀρχιστρατηγία ἔμελλε νὰ ἀλλάσσεται καθημερινῶς εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγοὺς κατὰ σειράν· ἀλλ' οἱ πέντε, οἵτινες ἐπεθύμησαν τὴν μάχην, ἔκριναν καλήτερον νὰ διοικηθῇ ὅλη ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἡ μάχη ἀπὸ μίαν κεφαλήν· καὶ ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἦτο κατὰ τοῦτο ἔξοχος τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὰς ἄλλας του ἀρετὰς καὶ διότι ἤξευρεν ἀκριβῶς τὴν Περσικὴν δύναμιν ἐκ τῶν προτέρων του σχέσεων. Διὰ τοῦτο

ἐπαραίτησαν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν του καθεὶς μὲ τὸ θέλημά των. Ὁ Ἀριστείδης πρῶτος ἔδωκεν εἰς τοὺς ἄλλους τῆς λαμπρᾶς ταύτης ταπεινοφροσύνης τὸ παράδειγμα.

Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης, ὅταν κατὰ σειρὰν ἔφθασεν ἡ ἰδική του ἡμέρα, τότε ἀπεφάσισε τὴν προσβολὴν, καὶ ἐδιάταξε τὴν μάχην. Εἰς τὰ δεξιὰ ἔχων τοὺς Ἀθηναίους, εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τὸ μέσον τοὺς δούλους ὥρμησεν ὁ στρατὸς κατὰ προσταγὴν τοῦ Μιλτιάδου ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ τοῦ προεῖπαν οἱ χρησμοὶ εὐτυχίαν ἐνῷ ἔθυεν. Οἱ Πέρσαι τοὺς ὑπέλαβαν τρελοὺς, καὶ τὸ μικρὸν πλῆθος ὡς ἀφανισμένον. Ἡ μάχη ἔγεινεν εὐθὺς ζωηρά. Οἱ Πέρσαι ἐπρόσβαλαν εἰς τὸ ἐπίτηδες ἀσθενέστερα διαταχθὲν κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐνῷ αἱ δύω των πτέρυγες ἐφυγαδεύθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἐστράφησαν τὰ Ἑλληνικὰ ξίφη εἰς τὸ μέσον διὰ νὰ ἐνδυναμώσωσι τοὺς ὑποχωροῦντας δούλους· καὶ ὅταν καὶ ἐδῶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν οἱ Πέρσαι, κατεδίωξεν ὁ θαῤῥαλέος στρατὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ Πλαταιῶν τοὺς φυγάδας ἕως τὴν θάλασσαν. τοὺς ἐπῆραν ἑπτὰ πλοῖα, καὶ διήρπασαν ὅλον τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθησαν οἱ Πέρσαι νὰ παραιτήσωσι μὲ ὅλους τοὺς αὐτόθι φυλαττομένους θησαυρούς των. Ὅλη ἡ πεδιὰς ἐσκεπάσθη ἀπὸ φονευμένους· οἱ Ἀθηναῖοι ἔχασαν τὸν πολέμαρχον καὶ δύω ἀνδρείους στρατηγοὺς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐνδόξους πολίτας, ἀλλ' ἡ ζημία τῶν βαρβάρων ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα *).

Ἔκαμαν οἱ φεύγοντες μίαν ἀπόπειραν ἀκόμη· πλεύσαντες ταχέως ἀπὸ τὴν κατωτέραν ἄκραν τῆς Ἀττικῆς,

*) Οὕτω λοιπὸν, προστέτει ὁ Ἡρόδοτος, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἔδραμαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πρῶτοι ὑπέφεραν τὴν θέαν τοῦ Μηδικοῦ ἐνδύματος, ἐπειδὴ ἕως τώρα ἦτο τρομερὸν τὸ ὄνομα τῶν Μήδων.

λέγω τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον, ἤθελαν νὰ κτυπήσωσιν ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέρος τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἐπρόφθασε ταχύτερα διὰ ξηρᾶς ὁ Μιλτιάδης ἐκεῖ, καὶ τοὺς ἐπρόσμενεν ἀνδρείως εἰς τὸν λιμένα Φαληρόν. Ὅταν ἦλθεν ἐκεῖ ὁ στόλος, ἔῤῥηξαν μὲν ἄγκυραν, δὲν ἐτόλμησαν δὲ νὰ κάμουν ἀπόβασιν, ἀλλ' ὑπέστρεψαν κατῃσχυμμένοι φέροντες εἰς τὸν Δαρεῖον μόνον τοὺς αἰχμαλώτους Ἐρετριεῖς, τοὺς ὁποίους — βασιλικῶς πάλιν — δὲν ἐκδικήθη διὰ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸν θάνατον τῶν κηρύκων, ἀλλὰ τοὺς ἀπέλυσεν ἀπὸ τὰ δεσμά, καὶ τοὺς ἔδωκε τόπον τοῦ εὐρυχώρου βασιλείου του νὰ τὸν κατοικῶσιν ἐλεύθεροι καὶ νὰ τὸν γεωργῶσιν.

Βέβαια μεγαλητέραν χαρὰν δὲν ᾐσθάνθη ποτὲ νικηφόρος στρατὸς εἰς τὸν κόσμον παρὰ ὁ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐνῷ ἐκαταδίωκε τοὺς φεύγοντας Πέρσας, ἕνας Ἀθηναῖος ἔδραμεν ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν πόλιν, ἐφώναξε λειποθυμημένος εἰς τὰς ἀγυιὰς καὶ εἰς τὴν ἀγοράν: „Χαίρετε· νενικήκαμεν" καὶ ἔπεσε παρευθὺς καταγῆς ἀποθαμμένος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἑώρταζαν πολὺν καιρὸν ἔπειτα τὴν λαμπρὰν ταύτην ἡμέραν· ἔκαμαν πομπὰς καὶ θυσίας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἔθαψαν καὶ ἐτίμησαν μὲ ἐπιγραφὰς τοὺς ἐνδόξως ἐκεῖ πεσόντας, καὶ ἀπηθανάτισαν τὴν μνήμην τῶν δέκα στρατηγῶν μὲ εἰκόνα μεγάλην. Τὸ ὄνομα Μιλτιάδης ἦτο σύμβολον χαρᾶς εἰς παῖδας καὶ γέροντας. Ὁ λαὸς ἐδέχθη τὸν νικητὴν ἀλαλάζοντες ὡς σωτῆρά του.

Τὴν στιγμὴν ὅταν οἱ ἀνδρεῖοι Ἀθηναῖοι ὑπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, ἔφθασε μὲ σπουδὴν τὸ Σπαρτιωτικὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναχωρήσειν ἐκ Σπάρτης μετὰ τὴν πανσέληνον. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε περάσειν ὁ ἀγών, ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι κἂν τὰ πτώματα τῶν Μήδων· διὰ τοῦτο ὑπῆγαν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὰ ἴδαν, ἐπῄνεσαν

τὸ θαυμαστὸν ἀνδραγάθημα τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα των.

---

23. Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου. Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχουν μεγαλητέραν χαρὰν εἰμὴ ὅτι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἐὰν οἱ φίλαρχοι οὗτοι Πελοποννήσιοι ἐκράτουν μέχρι τοῦδε τὸ μισητὸν δίκαιον νὰ εἶναι καὶ τῶν Ἀθηνῶν διαιτηταί, τώρα ὅμως ἐφάνη καιρὸς ἁρμόδιος νὰ ταπεινωθῇ τῆς Σπάρτης ἡ ὑπερηφάνεια. Ἡ κατὰ τῶν Περσῶν ἔνδοξος νίκη εἶχε δώσειν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τολμηρότερον πτέρωμα, καὶ ἐπειδὴ μόνη ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἀντισταθῆν τὴν φοβερὰν τῆς Ἀσίας δύναμιν, ἐνόμισεν ἤδη ὅτι εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιτροπεύῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὰς πόλεις, αἵτινες διὰ τὴν ἀτολμίαν των εἶχαν παραδώσειν δωρεὰν εἰς τοὺς βαρβάρους τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Ἤρχισαν λοιπὸν αἱ Ἀθῆναι νὰ ἐνασμενίζωνται εἰς τὸ δορικτητικὸν πνεῦμα. Ὁ Μιλτιάδης ἔβαλεν εἰς αὐτοὺς ἐξαιρέτως τοὺς σκοποὺς τούτους· ἐζήτησεν ἑβδομήκοντα πλήρη καράβια νὰ ἐπιχειρήσῃ πρᾶγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ θησαυροὺς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὅταν τὰ ἔλαβεν, ἔπλευσεν εὐθὺς κατὰ τῆς Πάρου. Τὴν νῆσον ταύτην ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ ὁ Μιλτιάδης, διότι πρώτη ἐβοήθησε τὸν Πέρσην μὲ ἓν πλοῖον, καὶ διότι Πάριός τις εἶχε βλάψειν προσωπικῶς τὸν Μιλτιάδην ὅταν ἀκόμη εὑρίσκετο εἰς σχέσεις πρότερον μὲ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ἡ τύχη δὲν ἠθέλησε. Τὰ τῆς πόλεως τείχη ἀντεῖχαν σταθερῶς εἰς τοὺς ἀκόμη τότε ἀπείρους τῆς πολιορ-

κητικῆς τέχνης Ἀθηναίους, καὶ οἱ κάτοικοι ἀπεδίωξαν καταφρονητικῶς τὸν κήρυκα, ὅςτις τοὺς ἐζήτησεν ἑκατὸν τάλαντα ποινήν. Ὁ Μιλτιάδης αὐτὸς ἔθραυσε κατὰ δυστυχίαν τὸ σκέλος του, καὶ τελευταῖον ἔδωκε πρόσταγμα ἀναχωρήσεως, ἀφοῦ ἐπολιόρκησεν εἰς μάτην εἴκοσιν ἓξ ἡμέρας τὴν πόλιν, καὶ κατερήμαξε τοὺς ἔξω τόπους.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ἐρεθίσειν τὴν δημοκρατικὴν ζηλοτυπίαν ἡ δόξα τοῦ Μιλτιάδου. Καὶ πρότερον μὲν ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Χερσόνησον ἐκατηγορήθη ὡς φίλος τῆς τυραννίδος, τώρα δὲ τὸν ἔβλεπαν ὡς ἐπικινδυνότερον τῆς ἐλευθερίας ἐχθρόν. Οἱ πάντοτε ἔξυπνοι Ἀλκμαιωνίδαι ἔλαβαν τώρα ἀφορμὴν τὴν ἐπονείδιστον ἐπιστροφὴν τοῦ ἥρωος καὶ τὸν ἐκατηγόρησαν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου ὡς ἄνθρωπον, ὅςτις ἠπάτησε τοὺς Ἀθηναίους. Μὴ δυνάμενος νὰ φανῇ αὐτὸς εἰς τὸ κριτήριον, ἐπειδὴ ἐχειροτέρευε καθημερινῶς ἡ πληγή του, παρέδωκε τὴν ἀπολογίαν του εἰς τοὺς φίλους του. Εἰς μάτην τοὺς ἐνεθύμιζαν οὗτοι τὴν ἡμέραν τοῦ Μαραθῶνος. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐνεργήσωσιν ἄλλο εἰμὴ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου νὰ μεταβάλωσιν εἰς ἀργυρικὴν ζημίαν πεντήκοντα ταλάντων, τὰ ὁποῖα ἐκαταδικάσθη νὰ πληρώσῃ. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τὰ πληρώσῃ, ἐβάλθη εἰς τὴν φυλακήν, ὅπου ἀπέθανεν ἀπὸ κακουργίαν τῆς πληγῆς του. Κατὰ τοὺς νόμους τῶν Ἀθηναίων ἐχρεώστει νὰ διαδεχθῇ τὴν φυλακὴν ὁ υἱός του Κίμων, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλήρωσε τὸ ἀργύριον πλούσιός τις συγγενής του. Οὕτως ἀπέθανε μὲ ἀθλιότητα ὁ ἔνδοξος νικητὴς εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἡ ἱστορία θέλει μᾶς δείξειν συχνότερα παραδείγματα τοιαύτης τύχης τῶν ἀριστευσάντων εἰς τὰς δημοκρατίας, ἐπειδὴ εἰς αὐτὰς ὁ φόβος ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἄνδρας καὶ ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος διευθύνοντο κατὰ τοῦ

κινδύνου τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔπνιγαν τὸ αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἀλλ᾽ αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔφθασε νὰ αἰσθανθῇ τὰς δυνάμεις της, καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν μορφήν, ἥτις τῆς ἦτο προσδιωρισμένη ἐκ φύσεως. Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητός της δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ γεννᾷ πάντοτε μεγάλους ἄνδρας. Πνεῦμα ζητοῦν πάντοτε τὸ κορυφαῖον ὕψος, ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐκατάλαβε τὸν δρόμον τῆς πατρίδος του, καὶ ᾐσθάνθη ὅτι ἦτο προωρισμένος νὰ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς τοῦτον. Νέος ἀκόμη ὢν ἦτο ὑπερήφανος, σφοδρός, φρόνιμος, ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὰ παιγνίδια τῶν ὁμηλίκων του. Ἀντὶ τούτων ἀπεστήθιζε δημηγορίας καὶ δικανικοὺς λόγους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκατηγόρει ἢ ἐσυνηγόρει τοὺς συμπαίστοράς του. Τίποτε δὲν ἐδιδάσκετο εὐκόλως εἰμὴ πολεμικὰ καὶ πολιτικά· εἰς τὰς καλὰς τέχνας ἦτο ἀμελής, καὶ δὲν ἐμάνθανε τίποτε. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἰς μίαν εὔθυμον συναναστροφὴν κιθάρα περιφερομένη ἐδόθη καὶ εἰς αὐτὸν κατὰ σειράν, τὴν ἔδωκεν ὀπίσω λέγων: „Δὲν ἐξεύρω νὰ κιθαρῳδήσω, ἐξεύρω ὅμως νὰ κάμω πόλιν περίφημον.“ Προβαίνων δὲ εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν ἔδειχνε τὴν φιλοδοξίαν του καὶ μὲ ἐξωτερικὴν λαμπρότητα. Εἰς τοὺς Ὀλυμπίους ἀγῶνας ἡμιλλᾶτο μὲ τὸν νέον Κίμωνα εἰς τὴν πολυτέλειαν τῆς τραπέζης του, καὶ ὅταν ποτὲ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα περίφημός τις κιθαρῳδός, τὸν ἐπροσκάλεσεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὸν οἶκόν του νὰ κιθαρῳδήσῃ διὰ νὰ δοξασθῇ ὅτι ἤξευρε νὰ περιποιῆται μεγάλους τεχνίτας. Ἐκολάκευε τὸν δῆμον μὲ παντοδαπὰ φιλοφροσύνης σημεῖα· ἤξευρε καθένα πολίτην ἐξ ὀνόματος (μνημονικὸν χάρισμα θαυμάσιον!) καὶ ἔκρινε τὰς διαφοράς των μὲ δικαιοσύνην. Ἡ δύναμις τῆς γλώσσης του ἐξουσίαζεν ὅλους.

Ὅταν ἡ εἰς Μαραθῶνα νίκη ἐπανηγύριζε τὸ ὄνομα τοῦ Μιλτιάδου εἰς ὅλα τὰ στόματα, ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο πάντοτε σύννους, καὶ ἐπέρνα τὰς νύκτας ἄγρυπνος. Εἰς τοὺς φίλους του ἐρωτῶντας τὴν αἰτίαν τῆς ἀγρυπνίας του ἀπεκρίνετο: „Δὲν μ' ἀφίνει νὰ κοιμῶμαι τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου." Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐθεώρει τὴν ἧτταν τῶν βαρβάρων ὡς τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἀνεπαύετο εἰς ὑπερήφανον ἀσφάλειαν. Ὁ δὲ βαθύνους Θεμιστοκλῆς τὴν ἔβλεπεν ἀρχὴν νέων ἀγώνων, καὶ νέον πολέμου στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον προητοιμάζετο νὰ δοξάσῃ καὶ τὴν πόλιν καὶ ἑαυτὸν μὲ μεγάλα ἀνδραγαθήματα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου ἤρχισεν αὐτὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ νοῦν ἐκεῖνος. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἢ πρῶτος αὐτὸς ἢ καθαρώτατα αὐτὸς ἴδεν, ὅτι τῶν Ἀθηνῶν ἡ δόξα ἔμελλε νὰ κορυφωθῇ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Πόλεμος μὲ τὴν Αἴγιναν τοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ προευκολύνῃ καὶ νὰ προδιαθέσῃ τὰ μέσα τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν μέλλοντος ἀγῶνος. Διότι ἐπρόβαλε νὰ κτισθῶσι μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀργύρου μεταλλείων τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐμερίζοντο εἰς τοὺς πολίτας, ἑκατὸν καινούργια πλοῖα. Ἡ γνώμη του ἐξετελέσθη, καὶ οὕτω κατεστρώθη ἡ πρώτη βάσις τῆς μεγάλης κατὰ τοῦ Ξέρξου νίκης, καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα μεγαλείου τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως.

Κατ' ἀρχὰς ὅλον τοῦτο τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν λόγον ἀρχαίου τινὸς ἱστοριογράφου, ἥρπαζεν ἀπὸ τοὺς πολίτας τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ τὰ μετέβαλλεν εἰς κωπίον καὶ πηδάλιον, δὲν ἦτο εἰς ὅλους ἀρεστόν. Ἡ μέχρι τοῦδε τῆς Σπάρτης δόξα, τὴν ὁποίαν ἡμιλλῶντο ν' ἀποκτήσωσιν, ἐστηρίζετο εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς δύναμιν, καὶ ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος ἐκλέϊσε τοὺς Ἀθηναίους διὰ ξηρᾶς.

Ἴσως καὶ οἱ τότε πλούσιοι τῶν Ἀθηνῶν, ἀγρῶν κύριοι ὄντες, ἐστοχάζοντο, ὅτι ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἐνήργει τελείαν δημοκρατίαν, ἐνῷ ἠνοίγοντο διὰ θαλάσσης εὐκολώτεροι δρόμοι πλουτισμοῦ, ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ προστασία τῆς πόλεως ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ κοινοῦ ὁμίλου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς ὅσους μετέδωκε τοὺς στοχασμούς του, καὶ εἰς τοὺς ὅσοι ἐπεθύμουν μᾶλλον ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Σπάρτης, εὕρηκε μεγάλην ἀντίστασιν.

Τῶν ἐναντιογνωμόνων τούτων ἀρχηγὸς ἐπαρουσιάσθη ὁ Ἀριστείδης, ὅς τις πανταχοῦ ἐφαίνετο ἐναντιόφρων τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐπρόκρινε μᾶλλον νὰ στερῆται ὁ δῆμος κἄποια σωτηριώδη καὶ καλὰ παρὰ νὰ γίνεται ὁ Θεμιστολῆς πάντοτε ἰσχυρότερος διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν βουλευμάτων του πρὸς βλάβην τῆς ἐλευθερίας, καθὼς ἐνόμιζε. Διὰ τοῦτο εἶπε μίαν φορὰν καί, ὅτι ἡ σωτηρία τῶν Ἀθηνῶν εἶναι νὰ ῥίψωσιν εἰς τὸ βάραθρον καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀριστείδης ἐκαταγίνετο νὰ ἀποκτήσῃ ὄνομα ἀδιασείστου τιμιότητος, καὶ ἠγωνίζετο νὰ δείχνῃ εἰς τὸν δῆμον τὸ ἀφιλοκερδές του μὲ ἑκούσιον πενίαν. Διὰ τῶν ἀπαθῶν κρίσεών του εἰς τὰ δικαστήρια *), αἵτινες τοῦ ἔδωκαν τὴν ἐπωνυμίαν Δίκαιος, ἀντεσήκονε τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τοῦ δήμου τὰς ἐκκλησίας.

Ὁ ἀγὼν τῶν δύω τούτων ἀνδρῶν δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἀδιάκριτος. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπερενίκησε, καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐξωστρακίσθη δέκα ἔτη. Ἐνῷ ἐγράφοντο αἱ γνῶμαι τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ὄστρακα, ἐσυνάντησεν ἕνας χωριάτης τὸν Ἀριστείδην χωρὶς νὰ

*) Τοῦτο ὑπεμφαίνει, ὡς φαίνεται, τὸ λεγόμενον ὑπὸ Πλουτάρχου, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκατηγόρησε τὸν Ἀριστείδην, ὅτι ἀνεπαισθήτως, κρίνων καὶ ἀποφασίζων τὰ πάντα, ἔγεινε χωρὶς δορυφόρων μόναρχος. Πλούτ. Ἀριστείδ. §. 7.

τὸν γνωρίζῃ, καὶ τοῦ ἔδωκεν ὄστρακον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ γράψῃ ἐπάνω τὴν κατὰ τοῦ Ἀριστείδου γνώμην του, διότι αὐτὸς δὲν ἤξευρε νὰ γράψῃ. — „Τί κακὸν σὲ ἔκαμεν ὁ Ἀριστείδης;" τὸν ἠρώτησε — „Τίποτε, ἀπεκρίθη ὁ χωριάτης, οὐδὲ τὸν γνωρίζω κἂν προσωπικῶς, ἀλλὰ μὲ πειράζει μόνον ὅτι ἀπ' ὅλους ὀνομάζεται δίκαιος." — Χωρὶς ἄλλον λόγον ἔγραψεν ὁ Ἀριστείδης εἰς τὸ ὄστρακον τὴν γνώμην τοῦ χωριάτου, καὶ τοῦ τὸ ἔδωκεν ὀπίσω.

Ἐνίκησε λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἰκειώθη ἐντελῶς τὸν δῆμον· καὶ πόσον ὠφέλησαν τὰς Ἀθήνας αἱ γνῶμαι του τὰς ὁποίας ἐξετέλει τώρα ἀνενοχλήτως, θέλουν μᾶς τὸ ἀποδείξειν τὰ ἐφεξῆς γενόμενα.

---

24. Ἑτοιμασίαι τῶν Περσῶν διὰ τρίτην ἐκστρατείαν, καὶ κίνησις τοῦ στρατοῦ.

(489 — 481 πρ. Χρ.)

Ὁ Δαρεῖος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα διπλῆν ἀτιμίαν τοῦ στρατοῦ του. Ἀπεφάσισε τὸ τρίτον μὲ δύναμιν μεγαλητέραν νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους ἀσφαλῶς καὶ αἰσθαντικῶς. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐστρατολόγησεν εἰς ὅλον τὸ βασίλειόν του, ᾠκοδόμησε στόλους, καὶ ἐσύναξεν ἐφόδια τρεῖς ἐνιαυτοὺς κατὰ συνέχειαν· ἀλλὰ κατὰ τὸν τέταρτον ἐνιαυτὸν ἀπεστάτησεν ἡ Αἴγυπτος, καὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Δαρείου διηγέρθη διχόνοια περὶ τῶν τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου δικαίων, τὴν ὁποίαν ἐκαταπράϋνεν ἡ τὰ πάντα ἰσχύουσα Ἄτοσσα πρὸς ὄφελος τοῦ πρεσβυτέρου τῆς υἱοῦ Ξέρξου. Ὅλα ταῦτα ἀνεχαίτιζαν τὸν Δαρεῖον ἀπὸ τὸ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐγχειρημάτου, ἕως οὗ καὶ ἀπέθανε μὲ τὰς φροντίδας ταύτας (485).

Ὁ διάδοχός του Ξέρξης ἴσως ἐκ φύσεως δὲν ἐπεθύμει τὴν πολεμικὴν δόξαν, καὶ δὲν εἶχε κατ' ἀρχὰς κλίσιν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἠρκέσθη δὲ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν συναγμένην δύναμιν εἰς ὑπόταξιν τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' ἐξωτερικοὶ ἐρεθισμοί, παρακινήσεις τῶν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας εὑρισκομένων Πεισιστρατιδῶν, προσκλήσεις καὶ παροξυσμοὶ τῶν Ἀλευαδῶν, βασιλικῆς τινὸς οἰκογενείας τῆς Θεσσαλίας, καὶ πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα ἡ φιλοδοξία τοῦ Μαρδονίου, ὅστις εἶχε πόθον νὰ κυβερνᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἐξύπνισαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ νέου Ξέρξου τὴν κοιμωμένην ἐπιθυμίαν τῶν δορικτησιῶν. Εὐθὺς ἀφοῦ ὑπετάχθησαν πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι, ἤρχισαν ἐκ νέου αἱ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἑτοιμασίαι· καὶ ποῖαι ἑτοιμασίαι! Ὅλον τὸ ἀμέτρητον βασίλειον ἐβάλθη εἰς κίνησιν. Πλέον παρὰ πεντήκοντα ἔθνη, διάφορα κατὰ γλῶσσαν, ἤθη, ὅπλα, στολάς, ἐχρεώστουν νὰ συνεισφέρωσιν ἕκαστον στρατεύματα. Στρατὸς δύω ἥμισυ μιλλιονίων, κατὰ τὸν λογαριασμὸν τοῦ Ἡροδότου, ὁ μεγαλήτερος ἀφ' ὅσους εἶχεν ἰδεῖν ὁ κόσμος ἕως τότε καὶ ἴδεν ἕως τώρα, ἐσυνάχθη πανταχόθεν. Οἱ ἐνδοξότατοι δυνάσται καὶ βασιλεῖς καὶ σατράπαι ἠθέλησαν νὰ συνεκστρατεύσωσι προσωπικῶς, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Ξέρξης, καὶ τοῦτο ἐχρειάσθη ἀκολουθίαν δούλων, μαγείρων, γυναικῶν, τεχνιτῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἰσάριθμος μὲ ὅλον τὸν ἄλλον στρατόν. Πέντε μιλλιόνια λοιπὸν ἦσαν ὅλοι οἱ ὁρμήσαντες κατὰ τῆς δυστήνου Ἑλλάδος. Ὅλοι οἱ παραθαλάσσιοι λαοὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἕως τοῦ Ἑλλησπόντου ἐχρεώστουν νὰ δώσωσι πλοῖα, καὶ νὰ συσωρεύσωσιν εἰς τὰς συμμάχους ἢ ὑποδούλους

πόλεις τῆς Θρᾴκης τροφὰς διὰ τὸν ἐρχόμενον στρατὸν, διότι καὶ ἡ εὐφορωτάτη χώρα δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ μὲ μόνα τὰ ἰδικά της προϊόντα τόσον πλῆθος. Διὰ νὰ μὴ περιπλεύσωσι πλέον τὸν ἐπικίνδυνον Ἄθωνα, ἐπρόσταξεν ὁ Ξέρξης καὶ ἔσκαψαν τὸν ἰσθμόν του καὶ τὸν ἔκαμαν θάλασσαν· ἔργον τεράστιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκοπίασαν τρεῖς ἐνιαυτούς.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἔπραξαν δύω Ἕλληνες ἔργον θαυμαστὸν καὶ ξενήκουστον. Ἀφοῦ, ὡς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 427), ἔρριψαν εἰς πηγάδιον οἱ Σπαρτιάται τοὺς σταλθέντας τῶν Περσῶν κήρυκας διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ· ἔκτοτε οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τοῦ Ταλθυβίου (κήρυκος τοῦ Ἀγαμέμνονος) δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ εὕρωσιν αἴσια σημεῖα εἰς τὰς θυσίας. Ἐγέμισαν ὅλην τὴν πόλιν μὲ τὰς περὶ τούτου κραυγάς των, καὶ ἐπέμεναν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ στείλωσιν εἰς τὸν Ξέρξην θεληματικὰ θύματα διὰ νὰ ἐξιλεώσωσι τοὺς θεοὺς διὰ ταύτην τοῦ τῶν ἐθνῶν δικαίου παραβίασιν. Μόλις διεκηρύχθη τοῦτο εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὐθὺς ἐπαρουσιάσθησαν δύω εὐγενεῖς Σπαρτιάται, Σπερθίας καὶ Βοῦλις, εἰς τὴν βουλὴν, καὶ ἀνέλαβαν τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ἀφῆκαν γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ ὑπῆγαν μὲ χαρὰν εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ θανατωθῶσι πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος των.

Εἰς τὸν δρόμον τῆς μικρᾶς Ἀσίας τοὺς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τράπεζαν ἐπίσημος τις στρατηγὸς Πέρσης, Ὑδάρνης ὀνόματι, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶπεν εἰς αὐτοὺς καὶ ταῦτα: „Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, διὰ τί δὲν προσπαθεῖτε ὅσον δύνασθε νὰ γείνητε φίλοι τοῦ βασιλέως; βλέπετε ἐξ ἐμοῦ πῶς ἐξεύρει ὁ βασιλεὺς νὰ τιμᾷ ἀγαθοὺς ἄνδρας· ἐξ ἅπαντος καὶ εἰς ἐσᾶς, ἂν ἐκδοθῆτε εἰς τὴν προστασίαν του, θέλει δώσειν κυριότητα ἢ σατραπείαν τῆς Ἑλλάδος.“ Ὡς γνήσιοι δημοκρατικοὶ τοῦ ἀπεκρίθησαν: „Ὕδαρνες, ἐξεύρεις

μὲν τί ἐστὶ δουλεία, ἀγνοεῖς δὲ τί ἐστὶν ἐλευθερία. Ἐὰν εἶχες μικρὰν ταύτης πεῖραν· ἤθελες μᾶς συμβουλεύσειν νὰ θυσιάσωμεν τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῆς.“

Εἰς τὰ Σοῦσα ἤθελαν νὰ τοὺς ἀναγκάσωσι νὰ πέσωσι πρηνεῖς ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. Εἰς μάτην! Ἐπέμειναν, ὅτι δὲν εἶναι συνήθεια εἰς τὴν πατρίδα των νὰ προσκυνῶσιν ἄνθρωπον. Ἱστάμενοι λοιπὸν ὡμίλησαν πρὸς τὸν μόναρχον: „Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὦ βασιλεῦ Μήδων, μᾶς ἔστειλαν ἐδῶ διὰ νὰ μᾶς σκοτώσῃς πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν διὰ τοὺς κήρυκας, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσεν ἡ πατρίς μας.“ Ἔκθαμβος ὁ ὄχι ἀγενὴς Ξέρξης διὰ τὴν τόσην ἀνδρειοφροσύνην των, τοὺς ἀπεκρίθη: „Δὲν ἔχω κατὰ νοῦν νὰ κάμω τὸ ἀξιοκατάκριτον ἔργον τῶν Σπαρτιατῶν, μηδὲ μὲ τὸν θάνατόν σας νὰ ἀθωώσω τοὺς συντοπίτας σας ἀπὸ τὸ ἀδίκημά των.“ Τοιουτοτρόπως ὑπέστρεψαν ἀβλαβεῖς οἱ δύω ἄνδρες εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἀφοῦ ὡπλίσθησαν ὅλοι οἱ παντοδαποὶ ἡγεμόνες, ἐσυνάχθησαν εἰς Κρίταλα τῆς Καππαδοκίας, κ' ἐκεῖθεν ἐφέρθησαν ἀπὸ τὸν Ξέρξην εἰς τὰς Σάρδεις. Διαβάντες δὲ τὸν Ἅλυν ποταμὸν ἔφθασαν εἰς Κελαινὰς, πόλιν τῆς Φρυγίας. Ἐκεῖ ἐκατοίκει Λυδός τις ὀνόματι Πύθιος, ἀνὴρ πλουσιώτατος πάντων τῶν ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τὸν μέγαν βασιλέα. Ὄχι μόνον ἐφιλοξένησεν οὗτος τὸν Ξέρξην καὶ ὅλα του τὰ στρατεύματα, ἀλλὰ τοῦ ἐπρόσφερε πρὸς βοήθειαν τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ ἀργύριον ἱκανόν. Ἐκστατικὸς ὁ μονάρχης τὸν ἠρώτητε, πόση ἦτο ἡ περιουσία του; „Τώρα πρὸ ὀλίγου, ἀπεκρίθη ὁ Πύθιος, ὅταν ἤκουσα τὴν ἐκστρατείαν σου, τὴν ἐλογαρίασα, καὶ εὕρηκα ὅτι ἔχω δύω χιλιάδας τάλαντα ἀργύρου, καὶ χρυσοῦ δαρεικοὺς τρία μιλλιόνια καὶ τριακοσίας χιλιάδας· ταῦτα χαρίζω εἰς ἐσὲ, διότι ἐγὼ δύναμαι

νὰ ζήσω ἀπὸ τοὺς δούλους μου καὶ ἀπὸ τὴν γεωργίαν." Ἀλλ' ὁ Ξέρξης δὲν ἐκαταδέχθη νὰ λάβῃ τοῦ ὑπηκόου του τὴν περιουσίαν· τὸν ἐσυνεχάρη διὰ τὴν εὐτυχίαν του, τὸν εὐχαρίστησε διὰ τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν, τὸν ὠνόμασε ξένον καὶ φίλον του, καὶ τοῦ ἐχάρισε προσέτι καὶ ἑπτακοσίας χιλιάδας δαρεικῶν.

Πορευόμενος δὲ εἰς Σάρδεις εὗρηκε καθ' ὁδὸν μεγάλην καὶ ὡραίαν πλάτανον. Θαυμάσας δὲ τὴν εὐμορφίαν της, εἰς ἀνάμνησιν ἐκρέμασεν εἰς τοὺς κλάδους της χρυσοῦν στολισμὸν, καὶ ἀφῆκε φρουροὺς νὰ τὴν περιποιῶνται. Ἀσιανὴ αὕτη ἀσωτεία χωρὶς σκοπὸν φιλανθρωπίας τινός!

Ἀπὸ Σάρδεων, ὅπου ὁ βασιλεὺς διεχείμασεν, ἔστειλε πάλιν κήρυκας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, παρεκτὸς Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ. Καὶ ἐπειδὴ ἀπεφάσισε νὰ διαβιβάσῃ τὸ πεζικὸν στράτευμα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔστειλε τὸν στόλον του εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἐπρόσταξε νὰ στήσωσι δύω ἐπὶ πλοίων γεφύρας εἰς τὸν πορθμὸν ἐκεῖνον· ἔργον τεράστιον, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἐδυστύχησε, καθὼς δὲν εἶναι θαύματος ἄξιον, ἐνῷ μάλιστα μία σφοδρὰ τρικυμία ἐνίσχυσε τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται, ὅτι ὀργισθεὶς ὁ Ξέρξης ἐπρόσταξε καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀρχιτέκτονα τῶν γεφυρῶν, καὶ τὴν θαλασσαν ἐμαστίγωσαν, καὶ ἔῤῥιψαν εἰς αὐτὴν σιδηρᾶ δεσμὰ πρὸς σωφρονισμόν της. Τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἡροδότου ἐπανέλαβαν πολλάκις οἱ ἱστοριογράφοι Ἕλληνες διὰ νὰ δείξωσι τῆς μισητῆς δεσποτείας τοὺς μωροὺς καὶ ἀλόγους χαρακτῆρας μὲ ἀληθινὴν καὶ ἀκριβῆ ζωγραφίαν.

Ὅταν ἡτοιμάσθησαν αἱ δύω γέφυραι, τότε ἐκίνησεν ὁ Ξέρξης μὲ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Σάρδεις καὶ ἐπορεύετο βορειοδυτικῶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Τεράστιος ἐκστρατεία! Ἔμπροσθεν ὑπήγαιναν τὰ φορτηγὰ ζῶα καὶ αἱ ἀγέλαι τῶν κτηνῶν· ἠκολούθει ἀναμεμιγμένον στράτευμα ἐκ διαφόρων ἐθνῶν· ἔπειτα χίλιοι ἱππεῖς καὶ χίλιοι λογχοφόροι ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς Πέρσας. Μετὰ τούτους ἠκολούθουν δέκα λαμπροστολισμένοι νισαῖοι ἵπποι (γεννημένοι εἰς τὴν ἱερὰν πεδιάδα τῆς Μηδίας Νίσαιον, καὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Ἥλιον)· μετέπειτα ἡ ἱερὰ ἅμαξα συρομένη ἀπὸ ὀκτὼ λευκοὺς ἵππους χωρὶς τινὰ ἀναβάτην· μετὰ ταύτην ἡ ἅμαξα, ὅπου ἐκάθητο ὁ Ξέρξης, ζευγμένη νισαίους ἵππους. Τὸν ἠκολούθουν δὲ δέκα χιλιάδες ἐκλεκτοὶ Πέρσαι πεζοὶ, καὶ ἄλλοι τόσοι ἱππεῖς· καὶ κατόπιν τούτων ἤρχετο ὅλος ὁ ἐπίλοιπος στρατός.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸν Σκάμανδρον, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου, ὁ ἀπὸ τὸν Ὅμηρον φημισθεὶς ποταμὸς οὗτος δὲν εἶχεν ἱκανὸν ὕδωρ νὰ ποτίσῃ ὅλα τὰ μιλλιόνια τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν. Ἡ Ἴδη τὸ ὄρος ἀφέθη εἰς τὰ ἀριστερά· ὁ δὲ Ξέρξης αὐτὸς ὑπῆγεν εἰς τὸ Πέργαμον, ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ τὴν περίφημον πόλιν τοῦ Πριάμου, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλας ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ἀσία. Ἐθυσίασεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ἰλίου χιλίους βοῦς, καὶ οἱ μάγοι του ἔκαμαν σπονδὰς εἰς τιμὴν τῶν ἐγχωρίων ἡρώων. Ἐξηκολούθησαν ἔπειτα τὸν δρόμον των εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασεν ὁ στρατὸς εἰς τὴν τελευταίαν τῆς Ἀσίας πόλιν Ἄβυδον. Ἐκεῖ ἠθέλησεν ὁ Ξέρξης νὰ κάμῃ γενικὴν ἐποψίαν ὅλων τῶν στρατευμάτων του. Οἱ Ἀβυδηνοὶ τοῦ ἔκτισαν ὑψηλὴν τινὰ περιωπὴν ἀπὸ λευκὰ μάρμαρα, ὅθεν ἠδύνατο νὰ κυττάξῃ ὅλον τὸν ἀναρίθμητον στρατὸν, καὶ τὸν στόλον εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸν εὔφραναν δὲ καὶ μὲ μίαν τεχνικὴν ναυμαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν οἱ Σιδώνιοι. Ἐθεώρησεν ὅλον τὸ τεράσ-

στιον σμῆνος τῶν ἀνθρώπων πρῶτον μὲ εὐφρόσυνον θάμβος, τελευταῖον δὲ μὲ βαρυθυμίαν καὶ δάκρυα. Ἐνεθυμήθη, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἀπὸ τὰ μιλλιόνια τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων κἀνεὶς ἴσως δὲν ἔμελλε νὰ ὑπάρχῃ μετὰ ἑκατὸν ἔτη. Πόσον ἤθελε στενάξειν καὶ κλαύσειν, ἂν ἤξευρεν ὅτι τὸ ἥμισυ τούτων ἔμελλε νὰ φθαρθῇ καὶ μετὰ ἥμισυ ἔτος!

Αἱ γέφυραι τοῦ Ἑλλησπόντου ἦσαν τώρα εὐτυχῶς στημέναι ἐπάνω εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας μεγάλων πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκρατοῦντο στερεὰ εἰς τὰς ἀγκύρας, καὶ ἦσαν συνδεμένα μὲ σχοινία παχύτατα, καὶ μὲ σανίδας καὶ ξύλα μακρὰ ἐπιζευγμένα ἐπάνω των. Εἶχαν μάκρος ὑπὲρ τὰ δισχίλια βήματα, καὶ ἦσαν μὲ ὑψηλὰ ἐκ σανίδων χείλη προβλεμμέναι ἑκατέρωθεν διὰ νὰ μὴ φοβῶνται οἱ ἵπποι. Πρὶν γείνῃ ἡ διάβασις, ἐστολίσθη ὁ δρόμος μὲ μυρτῶν κλαδία, καὶ ἐθυμιάσθη μὲ πολύτιμα ἀρώματα. Ὁ δὲ Ξέρξης αὐτὸς ἔσπεισεν εἰς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον μὲ χρυσᾶς φιάλας, τὸν ἐπαρακάλεσε καὶ ἔῤῥιψεν εἰς τὴν θάλασσαν τὰς φιάλας καὶ ἓν χρυσοῦν ποτήριον καὶ ἓν ξίφος. Τότε ἤρχισε νὰ διαβαίνῃ ὁ στρατός. Ἑπτὰ ἡμερονύκτια, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, διήρκεσεν ἀκαταπαύστως ἡ διάβασις. Εἰς μεγάλην πεδιάδα τῆς Θράκης ἐπεθεώρησε τὸ δεύτερον ὁ Ξέρξης ὅλον τὸν στρατόν, καὶ τὸν παραπλέοντα στόλον του.

Θαυμαστὸν ἦτο τὸ μίγμα τῶν διαφόρων στολῶν καὶ ὅπλων τῶν στρατευμάτων. Ἐκεῖ ἔβλεπέ τις Πέρσας τιαροφόρους μὲ χιτῶνας παρδαλοὺς καὶ χειριδωτοὺς καὶ μακρὰς ἀναξυρίδας, ἔχοντας λόγχην καὶ τόξον καὶ βέλη καὶ ξίφος· Κισσίους μιτροφόρους εἰς τὴν κεφαλήν, καὶ μὲ τὰ Περσικὰ ὅπλα· Ἀσσυρίους μὲ βαρβαρικὰς περικεφαλαίας καὶ ῥόπαλα εἰς τὰς χεῖρας σιδηροδεμένα· Σάκας καὶ Σκύθας πελεκυφόρους· Ἰνδοὺς ἐνδυμένους βαμβακηρὰ ἱμάτια καὶ ἔχοντας τόξα καὶ βέλη καλάμινα· Κασπίους ἐν-

δεδυμένους σισύρας (κοιν. γούνας). Σαράγγας μὲ ὑποδήματα ὑψηλὰ ἕως τὸ γόνυ· Αἰθίοπας ἔχοντας ἐπὶ τῶν ὤμων λεοντῆν ἢ παρδαλέην, καὶ τὸ ἥμισυ γυμνὸν σώματων ἀλλοῦ ἄσπρον καὶ ἀλλοῦ βαμμένον κόκκινον, εἰς δὲ τὴν κεφαλήν των φοροῦντας δέρμα κεφαλῆς ἵππου μὲ τὴν χαίτην του· Θρᾷκας μὲ περικεφαλαίας ἐπὸ ἀλωπέκων δέρματα κτλ. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον μᾶς περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος πεντήκοντα ἓξ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἐστράτευαν ὁμοῦ. Ὄχι ὀλιγώτερον ἑτεροειδῆ ἦσαν τὰ πλοῖα χίλια διακόσια ἀριθμούμενα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν Φοίνικες καὶ οἱ ἐκ Παλαιστίνης Σύροι ἔδωκαν τριακόσια, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι διακόσια, οἱ δὲ Κύπριοι ἑκατὸν πεντήκοντα, οἱ δὲ Ἴωνες ἑκατὸν κτλ. Πέντε Καρικῶν πλοίων ἡγεμόνευε γυνή, ἡ βασίλισσα Ἀρτεμισία. Εἰς πᾶν πλοῖον ἦσαν Πέρσαι καὶ Μῆδοι. Ἐπίσημοι Πέρσαι ἐπρόσταζαν καὶ τὰ ξενικὰ στρατεύματα, οἱ δὲ ὁμογενεῖς καὶ ἐντόπιοι ἑκάστου ἔθνους ἀρχηγοί, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἦσαν ἰδιῶται, καθὼς οἱ κοινοὶ στρατιῶται καὶ δοῦλοι.

Εἰς τιμὴν τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος ἐθυσίασαν οἱ μάγοι λευκοὺς ἵππους· καὶ εἰς χώραν τινὰ τῆς Θρᾴκης ὀνομαζομένην Ἐννέα ὁδοί, ἐπαράχωσαν ζωντανοὺς ἐννέα παῖδας καὶ ἐννέα παρθένους ἐκ τῶν ἐγκατοίκων τῆς χώρας κατά τινα δεισιδαιμονικὴν καὶ ἀπάνθρωπον συνήθειαν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐδυσκόλυναν πολὺ τὸν δρόμον των ἄβατα δάση καὶ ὄρη· λέοντες καὶ ἄλλα ἄγρια θηρία ὡρμοῦσαν εἰς τὰς καμήλους των, καὶ εἰς μέρη τινὰ ἠναγκάσθησαν ἡμέρας τινὰς νὰ κόψωσι πρότερον τὰ δένδρα διὰ νὰ ἀνοίξωσι δρόμον εἰς τὸ στράτευμα. Ἀλλ' ἐδῶ εἶχε καὶ τὴν χαρὰν ὁ βασιλεὺς νὰ ἴδῃ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς κήρυκας, τοὺς ὁποίους εἶχε στείλειν ἐκ Σάρδεων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἐπιστρέφοντας μὲ γῆν καὶ ὕδωρ. Ἔμελλε λοιπὸν νὰ γείνῃ ὁ ἀγὼν

τώρα, καθὼς ἐστοχάζετο ὁ Ξέρξης, μὲ πολλὴν εὐκολίαν κατ' ἐκείνων μόνων τῶν ὀλίγων, οἵτινες δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν προσταγήν του.

---

25. Ὁ Θεμιστοκλῆς σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπαρατήρησεν ὀρθῶς ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἐὰν ὑπεχώρουν καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ τὸν τρόμον τῶν βαρβάρων, ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἀφανισθῇ. Οἱ Σπαρτιάται ἤθελαν ἀποθάνειν βέβαια διὰ τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ σωτῆρες καὶ διατηρηταὶ τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξαν οἱ λαμπροὶ Ἀθηναῖοι. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸ προορατικὸν τοῦ μέλλοντος πνεῦμα του ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς τὸ κλέος τοῦτο. Ἔργον ἰδικόν του ἦσαν τὰ προπαρεσκευασμένα πλοῖα, τὸ μέγα σωτήριον ὄργανον τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ γενναιότης του ἐνθουσίαζε τοὺς ζηλωτάς, ἐνεθάρρυνε τοὺς μικροψύχους, ἐσύνδεσε τοὺς διηρημένους. Διότι ὀλίγοι συμμετεῖχαν μὲ αὐτὸν τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν τόλμην τοῦ νὰ διασώσωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Πέρσου· καὶ τὸ Δελφικὸν αὐτὸ μαντεῖον τοὺς προεῖπεν ὅτι ἦτο μωρὸν ἔργον ἡ ἀντίστασις. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἱκέτευαν ἀδιαλείπτως ἕως οὗ ἡ ἱέρεια τοὺς ἔδωκεν ἕνα χρησμὸν εὐνοϊκώτερον — προσφυῆ ἐξ ἅπαντος εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Θεμιστοκλέους — νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των εἰς τὰ ξύλινα τείχη. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἤξευρε νὰ πληροφορήσῃ τοὺς συμπολίτας του, ὅτι τὰ ξύλινα τείχη δὲν ἦσαν ἄλλο εἰμὴ ὁ στόλος, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὁπλίσωσι διὰ ναυμαχίαν.

Δὲν ἐγνώριζαν ὅμως ὅλοι τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἠμπόρει νὰ ἀναπτύξῃ ἡ Ἑλλάς, ἐὰν ἦσαν ὅλοι σύμφωνοι. Δειλία καὶ πάθη ἔσυραν πολλοὺς εἰς τὸν βάρβαρον. Ὅπου ἦσαν μόναρχοι, ἢ ἐπλησίαζαν εἰς τοῦτο τὸ εἶδος αἱ πολιτεῖαι, καθὼς ἡ Βοιωτία καὶ Θεσσαλία, ἐκεῖ οἱ ἄρχοντες ἐφρόντισαν μᾶλλον δι' ἑαυτοὺς παρὰ διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐπέρσισαν ἐλπίζοντες ἀπὸ τὸν βάρβαρον στερέωσιν ἢ αὔξησιν τῆς δυνάμεώς των· αἱ δὲ μικρότεραι πόλεις ἐστοχάζοντο νὰ ἀγοράσωσι τὴν ἐξωτερικήν των ὕπαρξιν καὶ συντήρησιν ὑποτασσόμενοι εἰς τὸν Πέρσην. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ἔκαμεν ὁ Θεμιστοκλῆς ὅλα τὰ δυνατά του νὰ καταπραΰνῃ τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας. Ἔκλεισεν εἰρήνην μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης. Ἄργος δὲ καὶ Σπάρτη, ζηλοτυποῦντες περὶ τῶν πρωτείων τῆς Πελοποννήσου, καὶ διὰ πολέμου πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καταπαύσαντος μεταξύ των ἠρεθισμένοι, δὲν ἠδύναντο νὰ φιλιωθῶσιν. Οἱ Ἀργεῖοι ἤθελαν νὰ συνηγεμονεύωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν στρατόν, καὶ ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιάται δὲν τὸ ἔστεργαν, διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι ἐπρόκριναν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς βαρβάρους παρά, καθὼς ἔλεγαν, νὰ βαστάζωσι τὴν ἀλαζονείαν τῆς Σπάρτης *).

Παρόμοιαι ἔριδες ἐματαίωσαν καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ Γέλωνος τοῦ τότε ἰσχυροῦ τῶν Συρακουσῶν τυράννου. Ὁ Γέλων εἶχεν ἕτοιμα καὶ ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διακόσια πλοῖα, δισχιλίους ἱππεῖς, δυσμυρίους ὁπλίτας, καὶ σῖτον τόσον, ὅσον ἐχρειάζετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλον τὸ στράτευμα ἐπὶ τοῦ πολέμου, ἐὰν ἤθελαν νὰ τοῦ δώσωσι τὴν ὁλικὴν ἡγεμονίαν. „Τί ἤθελεν εἰπεῖν ὁ Πελοπίδης Ἀγαμέμνων, ἀπεκρίθη μὲ ἀθυμίαν ὁ τῆς Σπάρτης πρέ-

---

*) Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος Ζ', 130 διηγεῖται ὡς λόγον περιφερόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ Ξέρξης κατέπεισε τοὺς Ἀργείους δι' ὑποσχέσεων νὰ ἡσυχάζωσι.

σβυς, ἐὰν ἤκουεν ὅτι ὁ Γέλων καὶ οἱ Συρακούσιοι ἥρπασαν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας τὴν ἡγεμονίαν;" Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γέλων ἐζήτησε νὰ τοῦ δοθῇ κἂν ἡ τῆς θαλάσσης ἡγεμονία, ἠναντιώθη εὐθὺς ὁ τῶν Ἀθηναίων πρέσβυς, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἔδιδαν τὴν μεγίστην δύναμιν τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἀρχαιότατος καὶ ἐντοπιώτατος λαὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπεχώρει ποτὲ εἰς τὰς Συρακούσας. „Ἤλθαμεν, ἐφώναξε, νὰ ζητήσωμεν στράτευμα, καὶ ὄχι στρατηγούς." Τοὺς εἶπε λοιπὸν τότε ὁ Γέλων νὰ ἀναχωρήσωσι, καὶ, αἰσθανόμενος τὴν μεγάλην δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ στείλῃ εἰς τὸ πεδίον τοῦ πολέμου, νὰ εἴπωσιν εἰς τοὺς συμπατριώτας των, ὅτι ἥρπασαν ἀπὸ τὸν ἐνιαυτὸν τὸ ἔαρ *).

Δολιώτερα ἐφέρθησαν οἱ Κερκυραῖοι, οἵτινες τότε μετὰ τὰς Ἀθήνας εἶχαν τὴν ἰσχυροτέραν θαλάσσιον δύναμιν. Ὥπλισαν μὲν ἑξήκοντα πλοῖα, ἐστάθησαν ὅμως εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Λακωνικῆς προσμένοντες τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ἡ Κρήτη ἐπροφασίσθη χρησμόν τινὰ, ὅςτις τὴν ἐμπόδιζε νὰ λάβῃ μετοχὴν τοῦ πολέμου. Διὰ τὰ ἀμφίβολα ταῦτα πολλῶν ἄλλων φρονήματα, ἔμεινε μικρὸν μόνον μέρος τῆς Ἑλλάδος μὲ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν βάρβαρον.

Ὁ Ξέρξης εἰς τὰς Σάρδεις ἀκόμη εὑρισκόμενος ᾐσθάνετο τόσον τὴν ὑπεροχήν του, ὥστε Ἕλληνας κατασκόπους, οἱ ὁποῖοι ἀνεκαλύφθησαν ἐκεῖ, ἀντὶ νὰ τοὺς παραδώσῃ εἰς θάνατον, τοὺς ἐσυγχώρησε μάλιστα νὰ περιεργασθῶσι τὸ στρατόπεδόν του καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω ἐλεύθεροι. Ἀκριβεστέρα γνῶσις τῆς δυνάμεώς του, ἐστοχάζετο ὁ Πέρσης, ἐξ ἀνάγκης ἤθελε φέρειν τάχιστα εἰς ὑπακοὴν τοὺς Ἕλληνας.

*) Ἡ βοήθειά του ὅμως δὲν ἤθελε φθάσειν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περιεπλέχθη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Καρχηδονίους, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν κατωτέρω.

Τὸ θάῤῥος τοῦτο καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ Ξέρξου ηὔξανεν ἀκόμη περισσότερον μὲ τὴν ἕνωσιν ὅλων τῶν λαῶν, εἰς τῶν ὁποίων ἐπάτει τὰς χώρας. Διότι ὄχι μόνον Θρᾶκες καὶ Μακεδόνες ἐπέρσισαν, ἀλλὰ καὶ ἡ Θεσσαλία ἐπαροδόθη εἰς αὐτὸν, ἡ πρώτη κυρίως Ἑλληνικὴ χώρα, ἥτις περιεχομένη πανταχόθεν ἀπὸ δύσβατα ὄρη καὶ ἔχουσα τοὺς ἀξιολογωτάτους ἱππεῖς, ἠδύνατο νὰ εἶναι προπύργιον ἀσφαλὲς καὶ φρούριον τῆς Ἑλλάδος ὅλης ἀκαταμάχητον ἐναντίον τοῦ Πέρσου.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθῶσιν ἐδῶ κατὰ τοῦ Βαρβάρου. Μέρος στρατεύματος, ὅπου εὑρίσκοντο καὶ Ἀθηναῖοι στρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλῆν, ἐσυνάχθησαν εἰς τὴν περίφημον κοιλάδα, τὰ τέμπη, ὅπου διαῤῥέει ὁ Πηνειὸς ποταμὸς μεταξὺ Ὄσσης καὶ Ὀλύμπου καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὅπου εἶναι ἡ ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἴσοδος. Ἀλλ' ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Ἀμύντας ἔστειλε καὶ τοὺς εἶπε νὰ φύγωσιν ὅσον δυνατὸν γρήγορα ἐκεῖθεν, ἐὰν ἤθελαν νὰ μὴ κομματιασθῶσιν ἀπὸ τὰ πλησιάζοντα ἀπειράριθμα στρατεύματα· τὴν συμβουλὴν ταύτην ἠκολούθησαν παραυτα οἱ Ἕλληνες, τὸ μὲν, ὅτι ἤθελεν ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ φυλάξῃ τοὺς Ἀθηναίους δι' ἄλλον τόπον καὶ δι' ἄλλο στοιχεῖον· τὸ δὲ, διότι ἤκουσαν, ὅτι καὶ δρόμος ἄλλος ἔφερνεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ τελευταῖον, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευαν πολὺ εἰς τοὺς Θεσσαλούς. Μέρος μὲν αὐτῶν ἦτο ἡνωμένον εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ Περσίσαντες ἦσαν πολυαριθμότεροι. Τώρα ἐπαραδόθησαν ὁλοτελῶς οἱ Θεσσαλοὶ εἰς τὸν Ξέρξην, καὶ τὸν ἐσυνήργουν ἀξιολογώτατα.

Ὁ Ξέρξης λοιπὸν ἐβάδιζε μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὰ σύνορα τῆς κυ-

ρίως Ἑλλάδος. Μία μόνη στενὴ δίοδος ἑνόνει τὰς δύω ταύτας χώρας, τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, μακρὰ καὶ στενὴ φάραγξ, εἰς τῆς ὁποίας τὰ δυτικὰ μέρη ἐξυψόνονται ἕως τὰ σύννεφα ἀπότομοι βράχοι ὡσὰν τερατώδεις τοῖχοι· πρὸς ἀνατολὰς συνορεύουσι τὸν δρόμον ἕλη, τὰ ὁποῖα ἐξαπλόνονται εἰς τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας θάλασσαν. Εἰς μέρη τινὰ τῆς φάραγγος ταύτης μόνον μία ἅμαξα δύναται νὰ περιπατήσῃ. Τὸ στενὸν τοῦτο ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ προστατεύσωσι, στήσαντες ἐν ταὐτῷ καὶ τὸν στόλον των ἐκεῖ πλησίον εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἀρτεμισίου, ὅπου ἠδύνατο νὰ ἐνεργῇ ἀκωλύτως καὶ συμφώνως μὲ τὸ διὰ ξηρᾶς στράτευμα. Ἐστάλθησαν λοιπὸν ὀκτακισχίλιοι ἄνδρες εἰς τὰς Θερμοπύλας· Ὁ δὲ στόλος συγκείμενος ἀπὸ τὰ πλοῖα Ἀθηνῶν, Αἰγίνης, Κορίνθου, Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος, Λακεδαιμονίας καὶ ἄλλων μικροτέρων πόλεων ἔπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου (μεταξὺ Βοιωτίας καὶ Εὐβοίας) εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον.

Στρατηγὸς τῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας ὀκτακισχιλίων ἐκλέχθη ὁμοφώνως ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους Λεωνίδας βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Περὶ δὲ τοῦ στόλου ἐγεννήθη ἔρις, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν δώσειν τὰ πλειότερα πλοῖα, δηλαδὴ ἑκατὸν εἴκοσιν ἑπτὰ, καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτουν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν - ἀλλὰ καὶ ἐδῶ κατέπαυσεν ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν διχόνοιαν μὲ τὴν μετριοπάθειάν του, καὶ ἐπαρακίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐνδώσωσιν. Ἴδεν, ὅτι ἡ ὑπεροχὴ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ αὐτόματος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐὰν ἐνίκων αὐτοὶ εἰς τὴν διακριτικὴν ταύτην μάχην. Ὑπετάχθησαν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Δωριέων συμμάχων, οἵτινες κατ' ἄλλον τρόπον ἦσαν ἕτοιμοι νὰ σύρωσιν ὀπίσω τὰ πλοῖά των, καὶ

ἔδωκαν τὴν κυβέρνησιν τοῦ στόλου εἰς τὸν Σπαρτιάτην Εὐρυβιάδην.

---

26. Ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας.

Οἱ ὀκτακισχίλιοι, τοὺς ὁποίους ἐστρατήγει ὁ Λεωνίδας, ἐσυνίσταντο ἀπὸ Ἀρκάδας, Κορινθίους καὶ ἄλλους Πελοποννησίους, Λοκροὺς, Φωκεῖς, Θεσπιεῖς, καὶ ἀπὸ τριακοσίους ἐκλεκτοὺς Σπαρτιάτας. Ἐζήτησε δὲ ὁ Λεωνίδας στράτευμα καὶ ἀπὸ τοὺς Θηβαίους διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ὕποπτον πίστιν των, οἱ ὁποῖοι, μὴ θέλοντες νὰ φανερώσωσιν ἀκόμη τὰ ἀληθινά των φρονήματα, ἔστειλαν ἀληθῶς τετρακοσίους στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους εὐλόγως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσιν οἱ Ἕλληνες. Ὅτι δὲ περισσοτέρους τῶν ὀκτακισχιλίων δὲν ἔπεμψαν ἐδῶ αἰτία ἦτο, ἐπειδὴ εἰς μὲν τὴν Σπάρτην εἶχαν ἑορτήν τινα, ἐπανηγυρίζοντο δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ θέρος καὶ τὰ Ὀλύμπια *), τὰ ὁποῖα ὡς θρησκευτικὴ ἑορτὴ δὲν ἦτο συγχωρημένον νὰ παραβλεφθῶσι ποτὲ, καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ἱκανὸν τόσον πλῆθος πρὸς ὑπεράσπισιν τοιούτου χωρίου, τοὐλάχιστον εἰς διωρισμένον τινὰ καιρόν. Ὅταν λοιπὸν ἔφθασε τὸ μικρὸν στράτευμα εἰς τὰς Θερμοπύλας, συνέρρευσε καὶ ὁ Ὠκεανὸς τῆς Ἀσίας, καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Θεσσαλικὸν ἄκρον τῶν στενῶν. Μαθόντες δὲ τὸ προσεγγίζον σύννεφον τῶν ἐχθρῶν οἱ ἐν Θερμοπύλαις ἐξεπλάγησαν καὶ ἐτρόμαξαν, καὶ ἤθελαν νὰ ἀναχω

*) Δύω αὐτόμολοι ὑπῆγαν εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, καὶ ἠρωτήθησαν, τί κάμνουν οἱ Ἕλληνες; „Θεωροῦσι τοὺς ἀγῶνας," ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι. „Καὶ τί εἶναι τὸ βραβεῖον τῆς νίκης;" — „Στέφανος ἐξ ἀγρίας ἐλαίας." — „Ὦ Μαρδόνιε, ἐφώναξεν εἷς ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους Πέρσας, κατὰ τίνων μᾶς ὁδηγεῖς ἀνθρώπων, οἵτινες ἀγωνίζονται ὑπὲρ ἀρετῆς, ὄχι ὑπὲρ θησαυρῶν!"

ρήσωσι διὰ νὰ πιάσωσι τὸν ἰσθμόν. Ἀλλ' οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ καὶ ὁ Λεωνίδας ἀντέστησαν εἰς τὴν βουλὴν ταύτην, οἱ μὲν φοβούμενοι τὰς πλησιοχώρους πατρίδας των, ὁ δὲ Λεωνίδας αἰσθανόμενος τὴν ἀνδρίαν του καὶ καταλαμβάνων πόσον ἀξιόλογος ἦτο ἡ θέσις αὕτη. Οἱ Σπαρτιάται του ὁμόφρονες μὲ αὐτὸν ἐστολίσθησαν, ἐκτένισαν τὰς μακρὰς κόμας των, καὶ ἤρχισαν νὰ παίζωσιν ἀγῶνας προετοιμαζόμενοι εἰς μάχην. Εἰς τὰ παιγνίδια ταῦτα τοὺς εὕρηκε κατάσκοπος τῶν Περσῶν, καὶ ἀναγγείλας τοῦτο εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἔβαλεν εἰς μεγίστην ἔκστασιν. Ὁ Ξέρξης τοὺς ἐνόμισε τρελούς, ὅτι τόσον ὀλίγοι ὄντες ἤθελαν νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροπλον δύναμίν του. Θαῤῥῶν εἰς τὸν ἄμετρον ὄχλον του ἐπρόσμεινε τέσσαρας ἡμέρας, ἴσως φύγωσιν ἐκεῖθεν θέλοντες οἱ Ἕλληνες *). Τελευταῖον τὴν πέμπτην ἡμέραν ἐπρόσταξε νὰ τοὺς κτυπήσωσιν.

Ὁ τόπος τοῦ ἀγῶνος ἦτο καθ' ὑπερβολὴν ὠφέλιμος εἰς τοὺς Ἕλληνας· διότι ὁ ἐχθρὸς ὀλίγους ἀπὸ τὰ μιλλιόνιά του ἠδύνατο νὰ ἀντιπαρατάξῃ εἰς τὰ στενά· τὸ δὲ φοβερὸν καὶ ὀλέθριον ἱππικόν του δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ μεταχειρισθῇ παντάπασιν. Ὁ Ξέρξης ἐπρόσταξε μὲ ὀργὴν τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους νὰ εἰσχωρήσωσι καὶ νὰ πιάσωσι ζωντανοὺς τοὺς Ἕλληνας· οἱ προσταχθέντες ἔδραμαν·

*) Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς διηγοῦνται, ἴσως ἀναρμοστότερα εἰς χαρακτῆρα Περσικοῦ δυνάστου, ὅτι ἔστειλε πρὸς τὸν Λεωνίδαν καὶ ἐζήτει τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων. „Ἐλθὲ καὶ λάβε τα" ἀπεκρίθη λακωνιστὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Ἄλλοι δὲ διηγοῦνται ἄλλην ἀπόκρισιν. Ἐν γένει δὲ ἔλεγαν μᾶλλον ὅ,τι ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὁ Λεωνίδας παρὰ ὅ,τι εἶπε τωόντι. Ἴσως ἀνήκουσιν ἐδῶ καὶ ἄλλα Λακωνικὰ ἀποφθέγματα, τὰ ὁποῖα ἐβάλθησαν εἰς τὸ στόμα τῶν Σπαρτιατῶν, διὰ νὰ δείξωσι τὴν σταθερότητά των· μ' ὅλον τοῦτο διηγεῖται αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος ὅτι ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης, ἀκούσας, ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶναι τόσοι, ὥστε τὰ βέλη των κρύπτουσι τὸν ἥλιον. „Καλήτερα, εἶπεν· ἐπειδὴ οὕτω θέλομεν πολεμήσειν ὑπὸ τὴν σκιάν."

πολὺς ἀριθμὸς ἐκρημνίσθησαν κατὰ γῆς νεκροὶ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς λόγχας· οἱ ἄλλοι ἐσύρθησαν ὀπίσω· καὶ πάλιν ἤρχισε νέα μάχη μὲ νωποὺς Πέρσας πρὸς τοὺς καταπονημένους Ἕλληνας· ἀλλ' ἐπρόκοψε καὶ αὕτη καθὼς ἡ πρώτη. Ἔμελλε νὰ αἰσθανθῇ ὁ μέγας βασιλεύς, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι εἶχεν ἀνθρώπους μὲν πολλούς, ὀλίγους δὲ ἄνδρας. Ἔστειλε τώρα τοὺς μυρίους ἐκλεκτοὺς Πέρσας, οἵτινες ὠνομάζοντο ἀθάνατοι· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθανάτους ἐθανάτοναν οἱ Σπαρτιάται· καὶ ὁ Ξέρξης μακρόθεν ἀπὸ ὑψηλοῦ θρόνου θεωρῶν τὴν μάχην, ἐπήδησε πολλάκις κατατεταραγμένος, ἐπειδὴ τὸν ἠπάτησεν ἡ ἀσφαλεστάτη του ἐλπίς. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐπρόσταξε νὰ δοκιμάσωσι πάλιν, καὶ πάλιν οἱ βάρβαροι ἔφυγαν μὲ αἰσχύνην ἢ ἀναισχύντως.

Ἀλλ' ὅμως εὑρέθη κατὰ δυστυχίαν ἕνας τρισάθλιος καὶ αὐτὸς Ἕλλην, ὀνομαζόμενος Ἐπιάλτης, ὅστις ἐκ χαμερπείας μεγάλης ἔδειξεν εἰς τοὺς Πέρσας κατὰ τὰ πλάγια τῶν Θερμοπυλῶν μονοπάτιον, διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς ὑπεσχέθη νὰ ὁδηγήσῃ τὴν νύκτα μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπάνω ἀπὸ τὸ ὄρος. Ἤλπισεν ὁ διεστραμμένος νὰ ἀπολαύσῃ μὲ τοῦτο μέγαν μισθὸν ἀπὸ τὸν Ξέρξην· ἀλλὰ δὲν διέφυγε τὴν τιμωρίαν του. Οἱ Ἀμφικτύονες ἐπεκηρύκευσαν βραβεῖον εἰς τὴν κεφαλήν του· αὐτὸς ἔφυγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐκεῖ ἐθανατώθη ἀπὸ ἕνα Τραχίνιον. Ἀλλ' ὁ θάνατός του δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναστήσῃ πλέον τοὺς πολεμιστάς, τοὺς ὁποίους εἶχε θυσιάσειν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡ κακοῦργος προδοσία του.

Κουρασμένοι οἱ νικηφόροι Ἕλληνες ἡσύχαζαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν, ἐσύναζαν δυνάμεις διὰ τὴν αὐρινὴν μάχην, καὶ ἤλπιζαν ἱκανὸν ἀκόμη καιρὸν νὰ πολεμῶσι καὶ νὰ ἀφανίζωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς ταύτην τὴν θέσιν. Ἀλλ' ὁ προδότης Ἐπιάλ-

της εἵρπυε τὴν νύκτα μὲ ἐκλεκτὸν στράτευμα Περ-
σῶν εἰς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους. Διὰ πυκνῶν δένδρων
ὡδήγει εἰς τὸ μονοπάτιον τοὺς ἀναβαίνοντας· τελευ-
ταῖον ἔφθασαν τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, καὶ ἐκεῖθεν
ἐκατέβησαν κάτω. Ἐκεῖ ἴδαν κατὰ τὴν πρώτην
αὐγὴν τῆς ἡμέρας κοιτομένους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι
τρομαχθέντες ἀπὸ τὸν ἦχον τῶν ὅπλων ἐσηκώθη-
σαν· ἦσαν χίλιοι Φωκεῖς, οἵτινες ἐβάλθησαν ἐκεῖ
νὰ φυλάττωσι τὸν τόπον· ἀλλὰ κτυπηθέντες ἀνελ-
πίστως ἀπὸ βροχὴν Περσικῶν βελῶν, ἐτράπησαν
πάραυτα εἰς φυγήν.

Ἡ ἀγγελία ἐξήπλωσε παντοδαπὰ αἰσθήματα
εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις συναγμένους Ἕλληνας.
Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ Σπαρτιάται του ἀπεφάσισαν νὰ
μείνωσιν. Ἦτο χρησμὸς ὅτι ἢ θέλει ἀφανισθῆν ἡ
Σπάρτη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἢ θέλει θανατωθῆν
εἰς τὴν μάχην εἷς ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς της. Τοῦτο
ἤρκει εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ψυχὴν τοῦ Λεωνίδου νὰ προσ-
φέρῃ ἑαυτὸν θυσίαν εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ δόξαν
τῆς πατρίδος του. Οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἐκλονοῦντο
εἰς τὰς ἀποφάσεις των, καὶ εἶχαν κλίσιν νὰ ἀναχω-
ρήσωσιν. Ὁ Λεωνίδας τοὺς ἐστερέωσεν εἰς τὴν κλί-
σιν των, καὶ τοὺς ἀφῆκε νὰ ἀναχωρήσωσιν. Οἱ
Θεσπιεῖς καὶ οἱ Βοιωτοὶ μόνον ἔμειναν· οἱ δεύτε-
ροι, ἐπειδὴ ἐχρεώστουν νὰ μείνωσιν ὡς ὅμηροι·
οἱ πρῶτοι, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ μείνωσιν ἀγαπῶντες νὰ
συναποθάνωσι τὸν εὐγενῆ θάνατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθε-
ρίας τῆς Ἑλλάδος.

Βέβαιος ὢν ὁ Λεωνίδας ὅτι ὑπάγει εἰς ἀναπό-
φευκτον θάνατον ἐκβῆκεν ἔμπροσθεν τοῦ χαρακώ-
ματος τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν, καὶ ἐπολέμησε τοὺς
Πέρσας εἰς τὰ εὐρύχωρα μέρη τῆς κοιλάδος, ἐπειδὴ
τώρα σκοπὸν ἄλλον δὲν εἶχεν εἰμὴ ἀποθνήσκων νὰ
προξενήσῃ τὴν μεγίστην φθορὰν εἰς τοὺς βαρβάρους.
Μανιωκώτεροι παρὰ ποτὲ οἱ λεοντοκάρδιοι ἥρωες

ἔσφαζαν καὶ ἐσούβλιζαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ τὸ πλῆ-
θος τῶν Περσῶν νεκρῶν ἦτο ἀναρίθμητον. Καὶ
ἐπειδὴ τῶν πλειοτέρων αἱ λόγχαι ἐσυντρίφθησαν,
καὶ ἐμάχοντο μὲ τὰ σπαθία, δι' αὐτὸ τοῦτο ἦσαν
ἀκόμη φοβερώτεροι εἰς τοὺς ἐχθρούς. Μαστιζόμενοι
ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των οἱ Πέρσαι ἠναγκάζοντο νὰ
μάχωνται· καὶ πολλοὶ βάρβαροι ἐῤῥίπτοντο ἀπὸ τὸν
τρόμον των εἰς τὴν θάλασσαν. Πρῶτος ἔπεσεν ὁ
Λεωνίδας μαχόμενος ἀνδρειότατα ἔμπροσθεν πάντων
τῶν ἀνδρείων· οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο περὶ τοῦ νεκροῦ
του, καὶ τὸν ἥρπασαν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἕως οὗ
οἱ ἀπὸ τὸν Ἐπιάλτην ὁδηγούμενοι ἔπεσαν εἰς τὰ
νῶτα των. Μὲ φρόνησιν μεγάλην ἐσυνάχθη τώρα
τὸ μικρὸν λείψανον τοῦ στρατεύματος εἰς λόφον τινὰ
πλησίον τῆς εἰσόδου τῶν στενῶν, καὶ ἀντεπάλαιε
μὲ ἄμυναν. Οἱ Θηβαῖοι ἀπεχωρίσθησαν τώρα
ἀπ' αὐτοὺς καὶ ηὐτομόλησαν εἰς τοὺς Πέρσας δεί-
χνοντες τὰ φρονήματά των· μ' ὅλον τοῦτο πολλοὶ
ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν σύγχυσιν ἐκείνην ὑπέφεραν τὸν
θάνατον. Ἐκ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θεσπι-
έων κανεὶς δὲν ἠθέλησε νὰ ζήσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.
Ὅλοι ἀπέθαναν ἐνδοξότατα.

Δύω ἐκ τῶν ἡρώων τούτων εἶχε στείλειν ἔξω
πρὸ τῆς μάχης ὁ Λεωνίδας, διότι ἐπόνουν τοὺς
ὀφθαλμούς. Ἀλλ' ὅταν ἤκουσαν τὴν προδοσίαν τοῦ
Ἐπιάλτου, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, Εὔρυτος, ἐστράφη εἰς
τὰς Θερμοπύλας, καὶ συναπέθανε μετὰ τῶν ἄλλων.
Ὁ δὲ δεύτερος, Ἀριστόδημος ὀνομαζόμενος, ὑπέστρεψε
μόνος εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἐκεῖ ὑβρίζετο καὶ ἠτι-
μάζετο καταφρονούμενος ὑπὸ πάντων. Τρίτος τις,
ὅστις ὑπῆγεν ἀγγελίαν τινὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν,
καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ μεθέξῃ ἀπὸ τὴν μάχην, καὶ διὰ
τοῦτο περιέπεσεν εἰς τὴν αὐτὴν ἐντροπὴν καὶ κατα-
φρόνησιν, ὑπῆγε καὶ ἐκρεμάσθη.

Καθ' ὑπερβολὴν ἐπίφθονος ἐφάνη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ τύχη τῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος πεσόντων. Ἀλλ' ὁ Ξέρξης ἀκόμη δὲν εἶχε χορτάσειν τὴν φιλεκδικίαν του. Ἐπρόσταξε, παραβαίνων τὸ ἔθος τῆς πατρίδος του, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐτιμᾶτο καὶ τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀνδρία, νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδου, καὶ νὰ τὴν ἐμπήξωσιν εἰς παλούκιον εἰς σημεῖον, καθὼς ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι κατ' οὐδενὸς δὲν ἐπαρωξύνθη τόσον εἰς τὸν κόσμον, ὅσον κατὰ τούτου.

Διότι οὗτος ὡς ἰσχυρότατον πρόσχωμα εἶχεν ἀναχαιτίσειν τὸν ἄγριον ποταμὸν, ὅς τις τώρα μὲ διπλῆν μανίαν ἐξέῤῥευσεν ἀπὸ τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ ἐπλημμύρησεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τοὺς Θεσσαλοὺς ὁδηγούμενοι οἱ βάρβαροι ὥρμησαν διὰ τῆς Περσιζούσης Δωρίδος ἐναντίον τῆς Φωκίδος, ὅπου οἱ μὲν Θεσσαλοὶ διὰ παλαιάν των ἔχθραν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐξεδικήθησαν διὰ τὰ Ἑλληνικάτων φρονήματα. Πῦρ καὶ ξίφος ἐμαίνετο ἀπερίγραπτον μανίαν. Αἱ πόλεις ἐκάησαν· οἱ δὲ κάτοικοι, ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν Παρνασσὸν ἢ εἰς τοὺς Λοκροὺς, ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Ἀπεδῶ ἐδιαιρέθη ὁ στρατὸς εἰς δύω· τὸ μέγα μέρος μετὰ τοῦ Ξέρξου ὑπῆγεν εἰς τὴν Περσόφρονα Βοιωτίαν, ὅπου μετέβαλαν εἰς στάκτην τὰς Ἑλληνιζούσας Θεσπιὰς καὶ Πλαταιάς· μέρος δὲ ἄλλο ὑπῆγεν εἰς τοὺς Δελφοὺς διὰ νὰ γυμνώσῃ τὸν πλούσιον ναόν. Ἀλλὰ μεγάλη καὶ σφοδρὰ ταραχὴ τῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὁποίαν ἐτρόμαξαν οἱ βάρβαροι ὡς ὀργὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖθεν· καὶ οἱ Δελφοὶ καταβάντες ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσαν.

27. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον.

Ἐνῷ ὁ Ξέρξης διέβαινε τὰς Θερμοπύλας, ἐφάνη καὶ ὁ στόλος του εἰς τὴν Σηπιάδα ἄκραν ἀντικρὺ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἐδῶ ἐσυνήργησε τὸ τεράστιόν του μέγεθος εἰς τὸν ἀφανισμόν του. Διότι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν χωρήσῃ ἕνας λιμὴν, ἀνάγκη ἦτο νὰ διαταχθῇ κατὰ σειρὰν, καὶ νὰ στέκῃ ἀραγμένος ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν μακρὰν τοῦ αἰγιαλοῦ. Τρομερὰ τρικυμία διεγερθεῖσα, καὶ τρία ἡμερονύκτια διαρκέσασα ἐσύντριψε τετρακόσια μεγάλα Περσικὰ πλοῖα εἰς τοὺς βράχους τῆς Σηπιάδος. Χαίροντες οἱ Ἕλληνες εὐχαρίστουν Ποσειδῶνα τὸν σωτῆρα, καὶ τοῦ ἐπρόσφεραν θυσίας *). Ἀλλ' ἐπειδὴ μ' ὅλην τὴν ζημίαν ταύτην ἐφαίνετο πάντοτε ὁ Περσικὸς στόλος μέγας καὶ ἰσχυρὸς, οἱ πλειότεροι ἤθελαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας τὸ ἤκουσαν μὲ τρόμον, καὶ ἤθελαν νὰ σώσωσι κἂν τοὺς οἰκείους των πρότερον. Ἐστράφησαν λοιπὸν εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν, ὅς τις καὶ αὐτὸς ἐπεθύμει νὰ μένωσιν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες, καὶ τοῦ ἔστειλαν μυστικῶς δῶρα τριάκοντα ταλάντων. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲ ἐπρόσφερεν εἰς μὲν τὸν ναύαρχον Εὐρυβιάδην πέντε τάλαντα, εἰς δὲ τὸν Ἀδείμαντον ἀρχηγὸν τῶν Κορινθιακῶν πλοίων, ὅς τις ἐσυμβούλευεν ἐπιμόνως τὴν ἀναχώρησιν, τρία. Καὶ οἱ δύω δὲν ἀντέστησαν εἰς τοὺς πληροφορητικοὺς

---

*) Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ χρησμόν τινα, εἶχαν προσευχηθῆν εἰς τὸν Βορᾶν πρὸ τῆς τρικυμίας. „Ἐὰν λοιπὸν οἱ Βάρβαροι κατεπλακώθησαν ἀπὸ τὸν Βορᾶν διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀγκύρας των, δὲν δύναμαι νὰ τὸ εἴπω", προσθέτει πολλὰ χαρακτηριστικῶς ὁ Ἡρόδοτος, „οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως τὸ ἐπίστευσαν, καὶ ἔκτισαν τοῦ θεοῦ χωριστὸν ναὸν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ποταμόν." Ἡρόδ. Ζ', §. 190.

τούτους λόγους *), καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσι στερεοὶ εἰς ταύτην τὴν θέσιν.

Οἱ δὲ Πέρσαι ἐξ ἐναντίας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπρόσμεναν πλέον κἀμμίαν ἀντίστασιν, ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἕλληνες φύγωσι καὶ δὲν πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας των, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλαν διακόσια πλοῖα νὰ περιπλέωσι τὴν Εὔβοιαν, καὶ νὰ τοὺς κόψωσι τὸν δρόμον τῆς φυγῆς. Οἱ δὲ Ἕλληνες μαθόντες τὴν βουλήν των ταύτην, ἐφώρμησαν κατὰ τοῦ μεγάλου τῶν ἐχθρῶν στόλου, καὶ τὸν ἐκτύπησαν· καὶ ἡ μὲν νίκη ἔμεινεν ἀδιάκριτος, οἱ δὲ Ἕλληνες μ' ὅλον τοῦτο ἐπῆραν τριάκοντα τῶν βαρβάρων πλοῖα. Πολὺ μεγαλητέραν βλάβην ἔκαμεν εἰς τοὺς Πέρσας δευτέρα τρομερὰ ἀνεμοζάλη, ἥτις ἐπέπεσεν ἐπάνω των μὲ βροντὰς καὶ ἀστραπὰς ἀπὸ τὸ Πήλιον, καὶ κατεσύντριψεν εἰς τοὺς βράχους μάλιστα τὰ τὴν Εὔβοιαν περιπλέοντα πλοῖα. Οἱ Ἕλληνες ἔλαβαν τὴν ἀγγελίαν ταύτην, καὶ ἐν ταὐτῷ βοήθειαν πεντήκοντα τριῶν πλοίων Ἀθηναίων, καὶ ἐκ τούτου ἐθαῤῥύνθησαν νὰ δοκιμάσουν τὴν ἐρχομένην ἑσπέραν δευτέραν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προσβολὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἀφάνισαν τὰ πλοῖα τῶν Κιλίκων.

Ἡ τόλμη αὕτη τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ ἐκ τοῦ Ξέρξου φόβος ἠνάγκασε τελευταῖον τοὺς ναυάρχους τοῦ Πέρσου νὰ κάμωσι γενικὴν ναυμαχίαν κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν. Καὶ τὰ δύω μέρη ἐπολέμησαν ἀνδρείως, ἀλλὰ καὶ οἱ δύω στόλοι ἐδοκίμασαν ζημίαν τόσον, ὥστε οἱ Ἕλληνες, ὅταν ἡ νὺξ ἔβαλε τέλος εἰς τὴν μάχην, ἀπεφάσισαν μὲ τὰ σωστά των νὰ ἀναχωρήσωσι. Τὴν ἀπόφασίν των ταύτην

*) Τὸ μέγιστον ὅμως κέρδος, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, εἶχεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅς τις ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν τὸ ἐπίλοιπον ἀργύριον, καὶ ἐν ταὐτῷ ἔκαμε τοὺς ἡγεμόνας τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Κορινθίων νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι δίδει τὸ ἀργύριον τοῦτο διὰ προσταγῆς τῶν Ἀθηναίων.

ἐνίσχυσεν ἡ ἀγγελία τῶν συγχρόνως συμβάντων εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης ἐπροχώρει τώρα εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἀκούραστος εἰς τὸ νὰ βλάπτῃ τὸν ἐχθρὸν Θεμιστοκλῆς προέδραμε μὲ ἀκάτιον εὐκίνητον, καὶ εἰς ὅλους τοὺς λιμένας, ὅπου ἔμελλε νὰ σταθῇ ὁ ἐχθρικὸς στόλος, ἔγραψεν ἐπάνω εἰς πέτρας, στήλας, εἰς ὅ,τι εὕρηκεν ἁρμόδιον, παρακίνησιν πρὸς τοὺς Ἴωνας νὰ ἀφήσωσι τὸν βάρβαρον καὶ νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς πατέρας των, ἢ νὰ ἐθελοκακήσωσιν εἰς τὴν μάχην. Ἐὰν καὶ δὲν ἐπείσθησαν οἱ Ἴωνες εἰς τοῦ- το, ἔγειναν ὅμως οἱ ἐχθροὶ δύσπιστοι εἰς τοὺς συμμάχους των, καὶ τοῦτο δὲν ἦτο μικρὸν ὄφελος τῶν Ἑλλήνων.

---

28. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι μάχη.

(Σεπτέμβ. 480 πρ. Χρ.)

Ἐν τοσούτῳ παρέπλευσε τὸ Σούνιον ὁ ἐκ 370 πλοίων συνιστάμενος Ἑλληνικὸς στόλος, καὶ ἐστάθη μεταξὺ τῆς πόλεως Ἐλευσῖνος καὶ τῆς νήσου Σαλαμῖνος. Αὐτὸν ἐθεώρει ὁ Θεμιστοκλῆς τὸ μόνον ἀκόμη μέσον τῆς σωτηρίας. Εἰς μάτην εἶχεν ἐλπίσειν ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἔμελλαν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις νὰ κτυπήσωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν τρέψωσιν εἰς φυγήν. Αὐτοὶ, ὅσοι δὲν ἐπέρσισαν, ἐφρόντιζαν μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκατάγίνοντο εἰς τὸν ἰσθμὸν οἰκοδομοῦντες μέγαν χάρακα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἕως τὸν ἄλλον αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης. Ὄπισθεν τούτου ἤθελαν νὰ προστατεύσωσι τὴν χερσόννησον ἐναντίον τοῦ προσβάλλοντος βαρβάρου, ὅς τις τώρα κατεφέρετο ὡς χείμαῤῥος ἐναντίον τῆς ἐγκαταλελειμμένης καὶ ἀβοηθήτου τῶν Ἀθη-

τῶν πόλεως. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἔβλεπεν ἄλλην σωτηρίαν τῶν συμπατριωτῶν του εἰμὴ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ξηρὰν καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μικρὸν καὶ εὔκολον νὰ καταπείσῃ τὸν λαὸν εἰς τοῦτο. Ἦσαν προσκολλημένοι στερεὰ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας των, καὶ δὲν ἐκαταλάμβαναν τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματός των, τὸ ὁποῖον, ἂν ἔμενεν ἀμόλυντον ἀπὸ τὴν φαρμακερὰν πνοὴν τῶν βαρβάρων, ἠδύνατο νὰ γείνῃ πηγή, ἐκ τῆς ὁποίας ἔμελλαν νὰ ἀναγεννηθῶσιν ὅλα ἐκεῖνα. Ἐὰν ἐπαραίτουν μίαν φορὰν τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των, ἐνόμιζε τὸ πλῆθος, ὅτι κἀνεὶς πλέον δὲν ἤθελε τοὺς βοηθήσειν, οὐδ᾽ ἤθελαν ἐξαναΐδεῖν πλέον τὴν πατρίδα των.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἐβοήθησε τὴν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἀθηναίων ἰσχὺν τοῦ Θεμιστοκλέους. Διότι ὁ δράκων, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζαν φύλακα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐπροσφέροντο συνήθως θύματα, δὲν τὰ ἔτρωγε τώρα καθὼς ἄλλοτε πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι καὶ ἡ θεὰ αὐτὴ εἶχεν ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἐνίκησε λοιπὸν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ παραιτήσωσι δωρεὰν τοὺς λίθους καὶ τὰ τείχη εἰς τὸν βάρβαρον. Οἱ μὲν μάχιμοι ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα· γυναῖκες δὲ καὶ γηραλέοι καὶ παιδία κατέφυγαν εἰς τὴν Τροιζῆνα, ἥτις τοὺς ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ εἰς Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν. Ἦτο θέαμα ἐλεεινὸν νὰ βλέπῃ τις τόσας οἰκογενείας νὰ φεύγωσι τὴν πατρίδα των. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ κατοικίδια ζῶα διήγειραν βαρύθυμα αἰσθήματα, ἠκολούθησαν τοὺς κυρίους των ἕως τὸν λιμένα, καὶ ἔρρηξαν θρηνητικὰ ὀλολύγματα ὅταν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀπέπλεαν.

Ἕνας σκύλος ἐρρίχθη εἰς τὴν θάλασσαν ὄπισθεν τοῦ κυρίου του, καὶ κολυμβῶν ἠκολούθει τὸ πλοῖον· μετὰ πολλῶν κόπων ἔφθασεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἀλλ᾽ ἐκεῖ ἀποστάσας ἔπεσε πάραυτα νεκρὸς καταγῆς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε στερεὰν ἀπόφασιν καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι ἔμελλε νὰ σώσῃ καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα μὲ ναυμαχίαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου τὸ στενὸν τοῦ τόπου ὑπέσχετο πάλιν πολλὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ᾽ οἱ λοιποὶ δὲν ἐστοχάζοντο οὕτως· ὁ φόβος ἔφερνεν ἀνυποταξίαν εἰς τὸ πλῆθος, καὶ συνείλκυε μαζὴ καὶ τοὺς ἡγεμόνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπεκράτουν προσέτι φθόνος καὶ ζηλοτυπία. Εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ ἀγγελία, ὅτι οἱ Πέρσαι, οἵτινες εἶχαν ἐμβῆν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐκυρίευσαν καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν ἔκακαν στάκτην. Ὅλοι λοιπὸν ἤθελαν νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν ἰσθμόν, ἐπειδή, ἂν νικηθῶσιν, ἤλπιζαν νὰ σωθῶσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τὸ ἀκατανίκητον πνεῦμα τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ὑπώπτευε κἂν τὴν ἧτταν, ἀλλ᾽ ἔβλεπε βεβαίαν τὴν νίκην, ἐὰν ἐναυμάχουν ἐκεῖ, καὶ ἐπρότεινε τοὺς λόγους αὐτῆς, εἰς τὴν ὁμήγυριν τῶν ναυάρχων μὲ ὅλην ἐκείνην τὴν σφοδρότητα, ἥτις ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς ἀληθείας. Μὲ θυμὸν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος: „Εἰς τοὺς ἀγῶνας ῥαπίζονται ὅσοι σηκόνονται πρὸ τῆς διωρισμένης ὥρας.“ — „Ναί, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ μένοντες κατόπιν τοῦ καιροῦ δὲν στεφανόνονται.“ Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀδείμαντος τὸν ἐπέπληξε λέγων, ὅτι ὁ ἄπολις δὲν εἰσακούεται, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ ἀξίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν:“ Ἡμεῖς, ὦ ταλαίπωρε, οἴκους μὲν καὶ τείχη ἐγκατελίπαμεν, ἐπειδὴ δὲν ἠθελήσαμεν νὰ γείνωμεν δοῦλοι πρὸς χάριν λίθων ἀψύχων· ταῦτα δὲ τὰ διακόσια πλοῖα

μὲ τοὺς ἀνδρείσος μας ναύτας εἶναι ἡ ἡμετέρα πατρὶς, ἡ μεγίστη ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἥτις καὶ τώρα θέλει σᾶς βοηθήσειν, ἂν θέλετε νὰ λάβητε τὴν σωτηρίαν σας ἀπ' αὐτήν. Ἀλλ' ἐὰν θέλετε καὶ δεύτερον νὰ μᾶς ἀφήσητε προδοτικῶς, μεταβαίνομεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κτίζομεν ἐκεῖ νέαν πόλιν."

Ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοῦτο ὁ Εὐρυβιάδης, ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἄλλα πλοῖα χωρὶς τῶν Ἀθηναίων οὐδ' εἰς τὸν ἰσθμὸν ὄχι μόνον νὰ κατορθώσωσί τι, ἀλλ' οὐδὲ νὰ φανοῦν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἠδύναντο. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο, ἐνῷ ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐφοβέριζεν ἀληθῶς τὴν Πελοπόννησον, ἔπεσε πάλιν εἰς τὰς καρδίας τῶν συμμάχων ὁ δισταγμὸς καὶ ἤρχισαν νὰ φωνάζουν, ὅτι εἶναι μάταιον νὰ πολεμήσωσιν ἐκεῖ πρὸς χάριν τῆς δορυαλώτου τῶν Ἀθηναίων χώρας, καὶ εἰς τὸ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων ἀπεφασίσθη τῳόντι ἡ ἀναχώρησις. Τώρα, ἐπειδὴ κάμμία ἀντιλογία δὲν ἐχρησίμευε πλέον, συνέλαβεν ὁ Θεμεστοκλῆς βουλὴν, ἥτις δεικνύει τὸ τολμηρὸν καὶ ἀσφαλὲς πνεῦμά του, νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς δειλοὺς νὰ ναυμαχήσουν ἐκεῖ χωρὶς νὰ θέλουν πρὶν ἀποχωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἔπεμψε πιστόν του οἰκέτην Σίκινον ὀνομαζόμενον μὲ πλοιάριον πρὸς τὸν Ξέρξην κρυφίως, καὶ τοῦ ἐμήνυσε μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ της φιλικωτάτης εὐνοίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐφοβήθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν· δύναται λοιπὸν, ἂν τοὺς προλάβῃ, νὰ τοὺς περικυκλώσῃ μὲ τὸν στόλον του καὶ νὰ τοὺς πιάσῃ ὅλους.

Ὁ Ξέρξης εὕρηκεν εὔλογον τὴν συμβουλὴν, καὶ ἐπρόσταξεν ὅλα τὰ πλοῖα του νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν ἀφροντίστων Ἑλλήνων. Ὁ Ἀριστείδης, ὅς τις εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐζητήθη ἀπὸ τὸν δῆμον, ὑπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἐξορίαν, καὶ εἶχε σκο-

πὸν τὴν νύκτα ἐκείνην νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ Αἰγίνης εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον· ἐπαρατήρησε πρῶτος τὸ κίνημα τοῦ ἐχθροῦ. Λησμονήσας τὴν στιγμὴν ταύτην ὅλην του τὴν προσωπικὴν ἔχθραν ἔδραμε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνήγγειλεν ὅσα ἴδεν. Ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἐξωμολογήθη, ὅτι αὐτὸς ἐνήργησε τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς μάρτυς αὐτόπτης τὴν πλησίασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὸ ἔκαμεν, ἀλλ' οἱ πλειότεροι δὲν τὸν ἐπίστευσαν ἕως οὗ Τήνιον πλοῖον αὐτομολῆσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἐσήκωσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε λοιπὸν κάμμία ἐκλογὴ ἄλλη, ἡτοιμάσθησαν ὅλοι πρὸς ναυμαχίαν. Εἰς τὸ ἓν κέρας τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἦσαν οἱ Φοίνικες, καθὸ ἀνδρειότατοι, ἀντιπαρατεταγμένοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων· τὸ ἄλλο κέρας εἶχαν οἱ Ἴωνες, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπίστευαν πολὺ οἱ Πέρσαι, διὰ νὰ μὴ συμπέσωσι μὲ τοὺς ὁμογενεῖς των Ἀθηναίους Ὁ Ξέρξης, πιστεύων ὅτι ἡ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον ἧττα, συνέβη μόνον διὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἐκάθησε τώρα εἰς ὑψηλὸν βουνὸν παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ἐθεώρει διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ ὅλους εἰς ἀνδρίαν μὲ τὴν παρουσίαν του. Κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας ἐσυναιτήθησαν οἱ στόλοι, καὶ ἡ μάχη ἔγεινε καθολική. Ὁ Περσικὸς στόλος ἠγωνίσθη κ. τ' ἀρχὰς τῳόντι μὲ ἀνδρίαν, καὶ οἱ Ἴωνες αὐτοὶ ἐδείχθησαν γενναῖοι καὶ ἄξιοι· μ' ὅλον τοῦτο πολλὰ γρήγορα ἐδιακρίθη ἡ μάχη πρὸς βλάβην τῶν βαρβάρων. Τὸ πλῆθος των εἰς τὰ στενὰ νερὰ ἐμπόδιζε τὴν ἐνέργειάν των, καὶ συνεπυκνώθησαν τόσον πολλὰ, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν οὔτε ἐμπρὸς οὔτε ὀπίσω. Πολλὰ Περσικὰ πλοῖα ἐτρυπήθησαν καὶ ἐβυθίσθησαν, πολλὰ οὐδ' ἔλαβαν μετοχὴν τῆς ναυμαχίας διὰ τὸ στενὸν τοῦ τόπου, τὸ ἓν ἦτο ἐμπόδιον τοῦ ἄλλου, καὶ ὅταν τὰ ὄπισθεν ἐτράπησαν εἰς

φυγὴν, συνέκρουαν καὶ συνέσυρναν μαζήτων καὶ τὰ ἔμπροσθεν. Πᾶσαν στιγμὴν ηὔξανεν ἡ σύγχυσις εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγινῆται, οἱ ἐπισημότατοι πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους *)· οἱ πρῶτοι ἠφάνιζαν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, ὅσα στενοχωρούμενα ἔκαμναν ἀντίστασιν· οἱ δεύτεροι ἐκαρτέρουν ὅσα κατέφευγαν εἰς τὸν λιμένα Φαληρὸν διὰ νὰ σωθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, καὶ τὰ ἐβύθιζαν· εἰς τρόπον ὥστε ὅσα διέφευγαν τὰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, ἔπιπταν εἰς τὰς τῶν Αἰγινητῶν. Ἡ βασίλισσα Ἀρτεμισία, ἥτις εὐτυχῶς εἶχε συμβουλεύσειν τὸν Ξέρξην νὰ μὴ ναυμαχήσῃ, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πιασθῇ ἀπὸ πλοῖον Ἀθηναίων. Ὥρμησεν αὕτη τότε καὶ κατεβύθισεν ἓν Περσικὸν πλοῖον. Ὁ δὲ Ἀθηναῖος ναύκληρος πιστεύσας ὅτι τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον καταδιώκει Πέρσας, ἦτο Ἑλληνικὸν, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἡ τρομαγμένη βασίλισσα ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας του.

Ὅσον ἔνδοξος καὶ λαμπροτάτη ὑπὲρ πᾶσαν ἐστάθη ἡ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα νίκη, τόσον μεγάλα ἔγειναν καὶ τὰ ἐπακόλουθάτης. Ὁ Ξέρξης ἐπρόσταξεν εὐθὺς τὰ πλοῖα του νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἀνεχώρησαν τόσον ταχέως καὶ ἡσύχως τὴν νύκτα, ὥστε οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐπρόσμεναν τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν δευτέραν προσβολὴν, ἤκουσαν μὲ θαυμασμὸν μέγαν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Περσικοῦ στόλου, καὶ ἐσυμβουλεύοντο τί νὰ κάμωσι περαιτέρω. Γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐπιθυμία τῶν Ἀθηναίων ἦτο νὰ προλάβωσι τὸ γρηγορώτερον τὸν Ἑλλήσποντον. Ἀλλ' ὁ Εὐρυβιάδης ἀντέστη, καὶ ἐσυμβούλευσε νὰ

*) Περὶ τῶν Κορινθίων καὶ τοῦ ἡγεμόνος των Ἀδειμάντου, δὲν διηγοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, πολὺ ἔνδοξα, ἀλλὰ μάλιστα ὅλον τὸ ἐναντίον. Πιθανῶς ὅμως ἦσαν ὕβρεις, τὰς ὁποίας ἐγέννησε τὸ τῶν δύω πόλεων κατ' ἀλλήλων μῖσος.

ἀφήσουν τὸν Ξέρξην νὰ φύγῃ, καὶ ἡ γνώμητου ὑπερίσχυσεν *).

Ὁ Ξέρξης ἔκαμε καὶ αὐτὸς εὐθὺς ἀρχὴν τῆς ἀναχωρήσεώςτου, ἀλλ' ὄχι μὲ ὅλον του τὸ στράτευμα. Διότι ὁ Μαρδόνιος, πλήρης μανίας καὶ ἐντροπῆς διὰ τὴν δυστυχῆ ἔκβασιν ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε παρακινήσειν αὐτὸς κατ' ἐξοχὴν, ἐκατάπεισε τὸν βασιλέα νὰ τὸν συγχωρήσῃ νὰ κάμῃ ἀκόμη μίαν ἀπόπειραν πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ ἐδόθησαν λοιπὸν τριακόσιαι χιλιάδες ἀνδρῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πέρσαι, Μῆδοι, Σάκαι, Βάκτριοι καὶ Ἰνδοὶ, μὲ τοὺς ὁποίους ἔμεινεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· μαζὴ δὲ μὲ τὸ ὑπόλοιπον μέρος ἀνέζευξεν ὁ Ξέρξης. Ἀλλ' ἀῤῥωστίαι ὀλέθριοι, καὶ τόση ἔλλειψις ζωοτραφιῶν, ὥστ' ἠναγκάζετο συχνάκις ὁ στρατὸς νὰ τρώγῃ ῥίζας καὶ φλούδας δένδρων, διέφθειραν μέγα μέρος πρὶν περάσωσι τὸν Ἑλλήσποντον.

Οἱ Ἕλληνες ἐζημίωσαν ἔπειτα χρηματικῶς νήσους τινὰς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ἑνωθῆν προθυμότατα μὲ τοὺς Πέρσας. Μετὰ ταῦτα συνεκρότησαν συμβούλιον περὶ τοῦ πῶς νὰ εὐχαριστήσωσι θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, ὅσοι ἔλαβαν μετοχὴν εἰς τὴν λαμπρὰν νίκην των. Ἐσυμφώνησαν λοιπὸν εὐθὺς νὰ ἀφιερώσωσιν ἐκ τῶν λαφύρων εἰς τοὺς θεοὺς τρία μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα, καὶ νὰ στήσωσι μέγαν ἀνδριάντα

*) Ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Πλούταρχος ἱστοροῦσιν, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς τρομάξας μὲ δόλον τὸν Πέρσην, τὸν ἔξωσεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Διότι οὗτος τοῦ ἐμήνυσεν : Οἱ Ἕλληνες εἶχαν σκοπὸν νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· αὐτὸς δὲ φροντίζων περὶ τοῦ βασιλέως, τὸν συμβουλεύει νὰ διαβῇ τάχιστα εἰς τὴν Ἀσίαν. — Κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον ἡ ἀγγελία ἦτο τοιαύτη : „Ὁ Θεμιστολῆς θέλων νὰ σὲ ὑπουργήσῃ, ἐμπόδισε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ νὰ χαλάσωσι τὰς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γεφύρας.“ Τοῦτο δὲ ἔκαμε μὲ σκοπὸν, διὰ νὰ εὕρῃ καταφύγιον εἰς τὸν Ξέρξην χρείας τυχούσης. Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι ἀρχαιοτέρα καὶ ἀξιοπιστοτέρα· ἐκείνη δὲ τιμᾷ περισσότερον τὸν Θεμιστοκλῆν.

εἰς τοὺς Δελφοὺς βαστάζοντα πλοίου ἀκρωτήριον εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλ' ὅταν ἔμελλαν νὰ κρίνωσιν εἰς τίνα τῶν ἡρώων ἔπρεπε τὸ ἀριστεῖον, τότε ἀνεφάνησαν τὰ πάθη τῆς ζηλοτυπίας. Καθεὶς μὲν ἤθελε τὸ ἀριστεῖον δι' ἑαυτὸν, καθεὶς δὲ ἔδιδε πάλιν τὸ δεύτερον βραβεῖον εἰς τὸν Θεμιστοκλέα.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο ἐξέλαμψεν ἡ ἀκούσιος συνομολογία τῆς ἀνδραγαθίας του, καὶ τὴν ἐβεβαίωσεν ἡ γενικὴ τῶν Ἑλλήνων γνώμη. Εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου εἶχεν ὑπάγειν ὁ Θεμιστοκλῆς δι' ὑποθέσεις, ἔδειξαν εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα τὰς πρεπούσας εἰς αὐτὸν τιμάς. Τὸ μὲν ἀριστεῖον τῆς ἀνδρίας ἔδωκαν οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὸν Εὐρυβιάδην, ἀλλὰ τὸ ἀριστεῖον τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν, μὲ τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἤγουν στέφανον ἐκ κλάδων ἐλαίας. Πρὸς τούτοις δὲ τὸν ἐτίμησαν μὲ λαμπρότατον τρόπον. Τοῦ ἐχάρισαν τὸ ὡραιότατον ἀπὸ τὰ εἰς Σπάρτην εὑρισκόμενα ὀχήματα, καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφήν του τὸν ἐσυνώδευσαν ἕως τὰ σύνορα τριακόσιοι Σπαρτιᾶται ὀνομαζόμενοι ἱππεῖς, οἵτινες ἠκολούθουν τὸν βασιλέα διὰ τιμὴν εἰς τοὺς πολέμους· τιμὴ, ἥτις ἕως τότε εἰς κανένα ἄλλον ἄνθρωπον δὲν ἐδόθη ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Ὅταν ἐφεξῆς ἑωρτάσθησαν τὰ Ὀλύμπια, καὶ ἐφάνη ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὸ στάδιον, διήγειρε τόσον τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ὅλοι οἱ θεωροὶ ἐλησμόνησαν τοὺς ἀγῶνας, καὶ μὲ κρότους μεγάλους ἔρριψαν ὅλοι εἰς αὐτὸν τὰ βλέμματα. Τὸν ἔδειχναν μὲ θαυμασμὸν εἰς τοὺς ξένους, καὶ τὸ ὄνομά του ἔρρεεν ἀπὸ ὅλων τὰ χείλη. Ὅλος κυριευμένος ἀπὸ τὴν χαρὰν ὁ Θεμιστοκλῆς ὡμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι τώρα θερίζει τοὺς καρποὺς τῶν ὅσα ἐπόνησεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

29. Νέοι κίνδυνοι.

Τὸ ἐπανελθὸν ἔαρ ἐπροσκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς νέους ἀγῶνας· ἀκόμη ἔστεκεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ Μαρδόνιος μὲ 300,000 στρατιώτας, πλήρης ὑπερηφάνου ἐλπίδος νὰ νικήσῃ μὲ τούτους, ἐπειδὴ ἡ ἀτιμία τῆς κατὰ θάλασσαν φθορᾶς των δὲν ἀνεφέρετο εἰς τοὺς Πέρσας τόσον, ὅσον εἰς τὰ ὑποδουλωμένα ἔθνη. Ἐπειδὴ ὁ Περσικὸς στόλος ἔστεκεν ἀκόμη ἥσυχος εἰς τὴν Σάμον διὰ νὰ παρατηρῇ τοὺς ὑπόπτους γενομένους Ἴωνας, ἐπεθύμει ὁ Μαρδόνιος πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς κατὰ θάλασσαν κυριότητός του νὰ οἰκειωθῇ τὰς ναυτικωτάτας Ἀθήνας, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχε πολλὰς ἐλπίδας εἰς τὴν ὄχι ἄγνωστον εἰς αὐτὸν διχόνοιαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ τότε Περσόφρων βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ἔγεινε μεσίτης. Ἡ οἰκογένειά του εἶχε πρὸ πολλοῦ φιλικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἀθήνας· αὐτὸς δὲ ἐσυμπενθέρευε μὲ γένος τῶν Περσῶν ἔνδοξον. Ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς συνθήκας τοῦ Μαρδονίου: Ἀσφάλειαν τῆς μέχρι τοῦδε ἐλευθερίας των, ἀνέγερσιν τῶν κατηδαφισμένων ναῶν των, καὶ τελευταῖον ἐξάπλωσιν τῆς ἐπικρατείας των, ἐὰν ἤθελαν νὰ συμμαχήσωσι μὲ τοὺς Πέρσας, καὶ νὰ τοὺς βοηθήσωσιν εἰς ὑποδούλωσιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Ἡ παλαιὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ψυχρότης ἐφόβισε τοὺς Σπαρτιάτας μήπως δεχθοῦν ἐκεῖνοι τὰ προβλήματα, καὶ διὰ τοῦτο εὐθὺς ἀκούσαντες γινομένην διαλλαγὴν, ἔστειλαν πρέσβεις διὰ νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ἂν ἦτο δυνατόν. Ἐπίτηδες ἐσυγχώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς πρέσβεις τούτους νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ συμβούλιον, ὅπου ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι περὶ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου προτάσεων. Μόλις ἤρχισεν ὁ τούτου πρέσβυς νὰ ὁμιλῇ, καὶ ἐσηκώθησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Ὥρκισαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ

μὴ ἐγκαταλείψωσι τὴν Ἑλλάδα, μηδὲ νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας φέρει ἕνας τύραννος (ὁ Ἀλέξανδρος) ἀπὸ ἄλλον τύραννον (τὸν Ξέρξην). Ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ γνώμην τοῦ Ἀριστείδου, ἔδειξε πόσον ἐπρόκριναν τὴν τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν ἀπὸ ὅλας τὰς δυνατὰς ὠφελείας των. Ἕως οὗ περιπατεῖ τὸν συνειθισμένον του δρόμον ὁ ἥλιος, θέλουν πολεμεῖν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Πέρσας, ἦτο ἡ ἀπόκρισίς των· τὸν δὲ Ἀλέξανδρον ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ φανῇ ἄλλοτε μὲ τοιαύτην ἄτιμον μεσιτείαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπειδὴ δὲν ἠγάπων νὰ πάθῃ κακόν τι, ἐνῷ ἦτο φίλος των. Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπεκρίθησαν : Ὅτι ἦτο αἰσχρὸς ὁ φόβος μήπως ἑνωθοῦν ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Πέρσας πρὸς ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶναι συνδεδεμένοι σφικτὰ μὲ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, μὲ τοὺς αὐτοὺς θεούς, μὲ τὰ αὐτὰ ἔθη. Κἀνεὶς θησαυρὸς χρυσίου, καὶ καμμία ὡραιότης χώρας δὲν θέλει ἀλλάξειν τὰ φρονήματά των· ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐχρεωστοῦν νὰ στείλωσι παρευθὺς βοήθειαν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα.

Ἔγεινεν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ προΐδῃ τις. Ὁ Μαρδόνιος ἐμβῆκεν εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐφάνησαν πάλιν Περσόφρονες ἐντελῶς οἱ Θηβαῖοι. Ἡ ἀπροστάτευτος Ἀττικὴ ἔβλεπεν ἔμπροσθέν της φοβερὰν ἐρήμωσιν πάλιν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέβαλλαν ἀκόμη τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθησαν βοήθειαν. Δὲν ἔμενεν ἄλλο εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰμὴ νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ δεύτερον τὴν πόλιν των καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ὁ Μαρδόνιος ἐκυρίευσε τὴν εὔκαιρον πόλιν, ἤλπιζεν ὅμως ὅτι ἡ δευτέρα ἀνάγκη ἔμελλε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς ἔστειλε πάλιν τὰς προτέρας τῆς εἰρήνης προτάσεις. Ἀλλὰ καὶ τώρα τὰς ἀπέβαλαν εἰς

τὴν Σαλαμῖνα μὲ τόσην σταθερότητα, ὥστε εἷς ἀπὸ τοὺς βουλευτάς, ὅστις ἐπρόβαλε τὰς προτάσεις εἰς τὸν δῆμον, ἐφονεύθη λιθοβολούμενος. Εἰς δὲ τὴν Λακεδαιμονίαν ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις νὰ παραπονηθοῦν διὰ τὴν ἀναβολὴν καὶ βραδύτητα τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ νὰ τοὺς παραστήσουν Πόσον εἰλικρινῶς ἐφέρθησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, πόσον δολίως φέρεται ἡ Σπάρτη εἰς αὐτούς· καὶ νὰ στείλῃ ὅσον δυνατὸν γρήγορα στρατόν, διὰ νὰ πράξουν ὅ,τι δὲν ἔπραξαν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ νὰ κτυπήσωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν βάρβαρον.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέβαλαν δέκα ἡμέρας διὰ νὰ δώσωσιν ἀπόκρισιν, καὶ ἐν τοσούτῳ εἰργάζοντο νὰ τελειώσωσι τὸ τεῖχος εἰς τὸν ἰσθμόν. Ἀλλὰ φρόνιμός τις ξένος Τεγεάτης τιμώμενος εἰς τὴν Σπάρτην ἀπέδειξεν εἰς τοὺς Ἐφόρους, ὅτι καὶ τὰ ἰσχυρότατα τείχη τοῦ κόσμου δὲν θέλουν φυλάξειν τὴν Πελοπόννησον, ἐὰν ἀναγκασθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς βαρβάρους. Ἐκατάλαβαν τοῦτο οἱ Ἔφοροι, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἔστειλαν πεντακισχιλίους Σπαρτιάτας, καὶ τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας εἵλωτας, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλους πεντακισχιλίους Λάκωνας.

Διὰ τῶν Περσοφρόνων Ἀργείων, οἵτινες εὐθὺς ἔστειλαν ἄγγελον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἔμαθε γρήγορα ὁ Μαρδόνιος τὴν ἐκστρατείαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀπηλπίσθη λοιπὸν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἔνδοσιν τῶν Ἀθηναίων, ἠρήμωσεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν Ἀττικήν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε πειράξειν ἕως τώρα, καὶ ἐσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας ἠδύνατο νὰ ἀγωνίζεται εὐκόλως τὸ ἱππικόν του, ἡ κυριωτέρα τῶν Περσῶν δύναμις. Ἐκεῖ ἐχαρακώθη παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀσωπόν. Εἰς δὲ τὴν ἀντικρὺ ὄχθην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαιρῶνος ἐστάθησαν οἱ Ἕλληνες· μὲ τοὺς Σπαρτιάτας

παρεκτὸς ἄλλων συμμάχων ἡνώθησαν καὶ ὀκτακισχίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναῖοι στρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν Ἀριστείδην· ὅλοι δὲ ὁμοῦ ἦσαν 110,000. Τὴν κυβέρνησιν ὅλου τοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Παυσανίας, ἐπίτροπος καὶ θεῖος τοῦ ἀκόμη νηπίου βασιλέως τῆς Σπάρτης Πλειστάρχου, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Λεωνίδου.

---

30. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη.

(Σεπτεμβ. 479 πρ. Χρ.)

Ἐπέρασε πολὺς καιρὸς πρὶν ἔλθωσιν εἰς χεῖρας, ἐπειδὴ καθὲν μέρος ἤθελε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν του, τὴν ὁποίαν ἔκλεξε κατὰ τὴν ποιότητα τῶν δυνάμεών του. Διότι ὁ μὲν Μαρδόνιος ἤθελε νὰ φυλάξῃ τὰς πεδιάδας, ὅπου ἠδύνατο νὰ βαστάσῃ τὸ πολὺ πλῆθος, καὶ νὰ ἀγωνισθῶσιν οἱ ἱππεῖς του. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκράτουν τὰ ὄρη, ὅπου εἰς στενὸν τόπον ἠδύναντο χωρὶς βλάβην των νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς τὸν ἐχθρόν. Διὰ τοῦτο ἴσως καὶ εἰς τὰ δύω μέρη οἱ Ἕλληνες θύται — διότι καὶ ὁ Μαρδόνιος ἐμεταχειρίζετο Ἕλληνα τινὰ μάντιν — κατὰ πάντα συμφώνως μὲ τὴν πολεμικὴν φρόνησιν ἐπρόλεγαν νίκην εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἀμύνεται ἀλλὰ δὲν προσβάλλει πρῶτος.

Ὁ Μαρδόνιος μ' ὅλον τοῦτο ἔστελνε συχνάκις τοὺς ἱππεῖς, οἵτινες ἐκτύπουν μάλιστα τοὺς Μεγαρεῖς, ἕως οὗ οὗτοι ἀποσταθέντες ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας ἐζήτησαν νὰ διαδεχθοῦν ἄλλοι τὸν τόπον των. Εἰς τοῦτο εὑρέθησαν πρόθυμοι τριακόσιοι ἐθελονταὶ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐντὸς ὀλίγου εὐτύχησαν νὰ φονεύσωσι τὸν ἡγεμόνα τοῦ Περσικοῦ ἱππικοῦ Μασίστιον, ὅστις μετὰ τὸν Μαρδόνιον ἦτο ὁ ἐνδοξό-

τατος τῶν Περσῶν εἰς τὸ στράτευμα· καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη ἐτρόμαξε τόσον τοὺς Πέρσας, ὅσον ἐχαροποίησε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεκρὸς ἐφέρθη ἐπὶ ἁμάξης δι' ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς χαροποιὸς προάγγελος τῆς εὐτυχίας τῶν μελλόντων ἀγώνων των.

Εὕρηκαν ὅμως τὸν παρόντα τόπον ἀνάρμοστον δι' ἔλλειψιν ὑδάτων, καὶ μετέβησαν μακρύτερα πρὸς τὰς Πλαταιάς. Ὁ Μαρδόνιος τοὺς ἠκολούθησεν. Εἰς τοὺς Ἕλληνας διηγέρθη κάποια λογοτριβὴ μεταξὺ Τεγεατῶν καὶ Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύω ἐζήτουν νὰ σταθῶσιν εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἐνῷ οἱ Σπαρτιᾶται ἐπίασαν τὸ δεξιόν· οἱ τελευταῖοι ἔκριναν τὴν λογομαχίαν ἀποδόντες τὴν θέσιν ταύτην εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Τελευταῖον μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας ἐβαρύνθη ὁ Μαρδόνιος τὴν ἀναβολὴν, καὶ ἀπεφάσισε καὶ χωρὶς αἴσιον θυσίαν νὰ κτυπήσῃ γενικῶς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἔμαθαν εὐθὺς τὴν ἀπόφασίν του. Τὴν νύκτα ἦλθεν ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ὅστις πιθανῶς δὲν εἶχε πλέον πολλὴν πίστιν εἰς τὴν τοῦ Μαρδονίου τύχην *), καὶ ἤθελε νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἤλπιζε νικητὰς, καὶ ἐπέζευσε μυστικῶς εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς ἀνήγγειλε τὸν σκοπὸν τοῦ βαρβάρου. Τοὺς ἐνεθάρρυνε νὰ σταθῶσιν ἀνδρεῖοι, ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι μόνον δι' ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας εἶχαν ζωοτροφίας. Ἀλλὰ πρὸ ἐκείνων ἔπασχαν οἱ Ἕλληνες ἔλλειψιν. Οἱ ἱππεῖς τῶν Περσῶν τοὺς ἔκοψαν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων,

*) Οἱ φρονιμώτεροι τῶν Περσῶν φαίνεται ὅτι εἶχαν τὸν φόβον τοῦτον. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται τοὐλάχιστον διάλογον τινὰ μεταξὺ Βοιωτοῦ καὶ Πέρσου εἰς εὐωχίαν ἐν Θήβαις, ὅστις μετὰ δακρύων τοῦ ἔλεγεν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἀπ' ὅλους τοὺς Πέρσας, ὅσοι εὐωχοῦνται ἐδῶ καὶ ἀπ' ὅλον τὸ στράτευμα τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὸ στρατόπεδον ὀλίγιστοι ἐμποροῦν νὰ μείνωσιν ὑπόλοιποι.

καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ σίτου. Ἐνόμιζαν δὲ ὅτι ἠλευθερόνοντο ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἐὰν μετέβαιναν δυτικώτερα πρὸς τὰς Πλαταιάς. Ἡ μετάβασις ἐσυνέβη τὴν νύκτα ὄχι χωρὶς κάποιας ἀταξίας. Μαθὼν ὁ Μαρδόνιος τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν τὸ γενόμενον, καὶ νομίσας αὐτὸ φυγὴν, ὥρμησε πάραυτα καὶ τοὺς ἐδίωκε μὲ τὸ ἱππικόν του. Ὁ δὲ ἐπίλοιπος στρατὸς, χαίρων ὅτι ἔμελλε νὰ πιάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀκόπως, ἔτρεχε κατόπιν χωρὶς κἀμμιᾶς λογῆς εὐταξίαν.

Ἀπήντησε πρώτους τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεάτας, οἵτινες ἀνέβαιναν τὸν Κιθαιρῶνα. Ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Παυσανίας ἔστειλεν εὐθὺς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐπεριπάτουν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ τοὺς ἔκραξε νὰ δράμουν εἰς βοήθειάν του. Ἀλλ᾽ ὅταν ἐκίνησαν πρὸς τὸν Παυσανίαν οἱ Ἀθηναῖοι, συναπήντησαν τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Θεσσαλοὺς συμμάχους τῶν Περσῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ἤρχισε σφοδρὰ μάχη εἰς τρόπον ὥστε οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Τεγεάται συμποσούμενοι ὁμοῦ 53,000 ἠναγκάζοντο νὰ βαστάζωσι τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην τὴν Περσικὴν δύναμιν. Κατ᾽ ἀρχὰς ἐφονεύθησαν πολοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὰ Περσικὰ βέλη *), ἐπειδὴ ἔμεναν ἱκανὴν ὥραν ἄπρακτοι προσμένοντες νὰ λάβῃ τέλος ἡ τὴν ὁποίαν ἤρχισε θυσίαν ὁ Παυσανίας· τὰ σημεῖα τῆς θυσίας δὲν ἦσαν αἴσια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὥρμησαν πρῶτοι οἱ Τεγεάται κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ τοὺς ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπαρτιάται, ὅταν ἡ θυσία ἐφάνη εἰς τὸ τέλος αἴσιος. Συνεκροτήθη λοιπὸν σφοδρότατος ἀγών. Διότι καὶ οἱ Πέρσαι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν

*) Ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ Καλλικράτης, εἷς τῶν ὡραιοτάτων Σπαρτιατῶν Δέν μὲ μέλει, εἶπεν, ὅτι ἀποθνήσκω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνον διότι ὁ βραχίων μου δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ εὐκλεές τι ἔργον.

τοῦ Ἡροδότου, δὲν ἐστεροῦντο οὔτε δύναμιν οὔτε θέλησιν. Τὰ μικρά των ὅμως ὅπλα ὡς πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς πολεμικῆς τέχνης τοὺς ἔδειχναν κατωτέρους τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ἕως οὗ ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἵππου του ἐνθουσίαζε τοὺς ἰδικούς του, ἡ νίκη ἔμενεν ἀδιάκριτος· εὐθὺς δὲ ὅταν ἔπεσεν οὗτος διὰ τῆς μακρᾶς λόγχης τοῦ Σπαρτιάτου Ἀειμνήστου, καὶ ὁ λόχος του μετὰ πολλὴν φθορὰν ὑπεχώρησεν, εὐθὺς ἐκατήντησαν ὅλοι εἰς σύγχυσιν καὶ ἡ φυγὴ ἦτο καθολική. Καὶ οἱ Βοιωτοὶ δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Μόνον τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ὑπεράσπιζε τὴν ὀπισθοδρομίαν τῶν Περσῶν. Ἀρτάβανος, στρατηγὸς τῶν Περσῶν, ὅς τις πρὸ πολλοῦ ἦτο ἐναντίος τῆς τοῦ Μαρδονίου ἐκστρατείας, ἔφερε τοὺς στρατιώτας του διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τοῦ στρατοῦ κατέφυγεν εἰς τὸ χαρακωμένον στρατόπεδον, ὅπου ἔδραμαν μὲν οἱ Σπαρτιάται, ἄπειροι δὲ ὄντες τῆς πολιορκητικῆς τέχνης δὲν ἐκατώρθωσαν τίποτε ἕως οὗ ἦλθαν οἱ Ἀθηναῖοι. Οὗτοι ἀνέβησαν πρῶτοι τὰ ξύλινα τείχη, καὶ ὅλοι οἱ ἐντὸς αὐτῶν καταφυγόντες βάρβαροι κατεφονεύθησαν.

Τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα εὕρηκεν ἐδῶ ὁ τροπαιοῦχος στρατὸς, ἦσαν ἀναρίθμητα· ἓν τούτων δέκατον ἀπεχωρίσθη ἀφιέρωμα εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ ἄλλο δέκατον δῶρον διὰ τὸν Παυσανίαν· τὰ δὲ λοιπὰ ἐμοιράσθησαν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις. Περὶ τοῦ ἀριστείου τῆς ἀνδρίας ἐφοβέριζε νὰ ἐκραγῇ ἐπικίνδυνος ἔρις μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Ἀθηναίων. Ἀλλὰ φρόνιμός τις Κορίνθιος τὴν κατέπαυσε προβάλλων νὰ δοθῇ τὸ ἀριστεῖον εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, τῶν ὁποίων ἡ γῆ ὑπῆρξε θέατρον τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγῶνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀριστόδημος,

ὁ ἐκ τῶν τριακοσίων τῶν πεσόντων εἰς Θερμοπύλας ἀτίμως διασωθεὶς, ἐπολέμησεν ἐδῶ εἰς τὰς Πλαταιὰς μὲ ἀξιοθαύμαστον ἀνδρίαν· μ᾽ ὅλον τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωκαν εἰς ἄλλον τὸ βραβεῖον, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπολέμησε διὰ νὰ ἐκπλύνῃ ἀπὸ ἐπάνω του τὸ ὄνειδος τῆς εἰς Θερμοπύλας δειλανδρίας του.

Ἀφοῦ ἐτιμήθησαν καὶ ἀντημείφθησαν οἱ ἀνδραγαθηταὶ, ἐχρεώστουν τώρα νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οἱ πταῖσται. Ἕνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ἐφάνη ὁ νικηφόρος στρατὸς ἔμπροσθεν τῶν Θηβῶν, καὶ ἐζήτει νὰ τοὺς παραδοθοῦν οἱ πρῶτοι καὶ ἀρχηγοὶ τῶν Περσοφρόνων. Κατ᾽ ἀρχὰς ἀπέφευγαν τὴν παράδοσιν ταύτην, ἕως οὗ τελευταῖον ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας, καὶ αἱ ἑτομασίαι πρὸς πολιόρκησιν τῶν Θηβῶν ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ στέρξωσι τὴν προσταγήν του. Οἱ παραδοθέντες ἐφέρθησαν ἀπὸ τὸν Παυσανίαν εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖ ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν Δίκην.

---

31. Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη.

Νικηθεὶς ὁ Ξέρξης εἰς τὴν Σαλαμῖνα ἐφοβεῖτο μὴ ἀποστατήσωσιν οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς προείπαμεν, ἔβαλε τὸν στόλον του εἰς τὴν Σάμον διὰ νὰ δύναται νὰ καταπαύῃ πάραυτα πᾶσαν κίνησιν. Μ᾽ ὅλα ταῦτα ἐκβῆκαν μυστικαὶ παρακλήσεις τῶν Ἰώνων πρὸς τοὺς Ἕλληνας νὰ τοὺς βοηθήσωσι, καὶ νὰ κτυπήσωσι τὰ Περσικὰ πλοῖα. Καὶ τῳόντι ἡ θαλασσινὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων στρατηγουμένη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδην καὶ ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον Ξάνθιππον *)

*) Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν Διόδωρον, δὲν ἔδωκαν πλέον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ναυαρχίαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, ὀργιζόμενοι κατ᾽ αὐτοῦ, διότι ἐδέχθη τὴν ἀντιμισθίαν ἐκείνην (σελ. 466) ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους.

ἀνέπλευσεν εἰς τὴν Σάμον. Ἀκούσαντες τοῦτο οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἀπέφευγαν τὴν ναυμαχίαν, ἔστειλαν εἰς ἀπάντησιν τὰ τῶν Φοινίκων πλοῖα, τὰ δὲ ἄλλα τὰ εἵλκυσαν εἰς τῆς Μυκάλης τὴν ξηρὰν, ὅπου ἔστεκε πεζὸν στράτευμα νὰ παρατηρῇ τοὺς Ἴωνας καὶ ἔκτισεν ὀλόγυρά των χαράκωμα. Οἱ Ἕλληνες ἐπλησίασαν, καὶ ὁ Λεωτυχίδης ἐπανέλαβε τὸ εἰς Ἀρτεμίσιον στρατήγημα τοῦ Θεμιστοκλέους· ἔστειλε κήρυκα εἰς τοὺς Ἴωνας, καὶ τοὺς ἐπροκάλει νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐπέτυχε δὲ τὸν σκοπόν του· οἱ Πέρσαι ἐπῆραν τὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς Σαμίους, καὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς Μιλησίους.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἔσπευδαν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ Πέρσαι εἰς ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐπρόκειντο βραβεῖα αἱ νῆσοι καὶ ὁ Ἑλλήσποντος. Ἦτο δὲ ἡ αὐτὴ ἡμέρα, ὁπότ᾽ ἐνίκων οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς Πλαταιὰς, καὶ ἐξηπλώθη λόγος εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ὅτι ἐχαλάσθη ὁ Μαρδόνιος, εἴτε γεννημένος αὐτόματος εἰς καιρὸν τοιοῦτον, ἢ πλασμένος ἐπίτηδες ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς διὰ νὰ ὑψώσωσι τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ βάρβαροι καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν οἱ κυρίως Πέρσαι ἀντισταθέντες ἀνδρείως ἐνικήθησαν τελευταῖον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ Ἴωνες συνεισέφεραν τὰ δυνατὰ εἰς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὰ χαρακώματα, ἐνέπνευσαν πολὺν φόβον εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἔκαυσαν ὅλα των τὰ πλοῖα, καὶ ἐπῆραν πάλιν ἀξιόλογα λάφυρα.

Τὸ περικλεέστατον ὅμως λάφυρον ἀφ᾽ ὅσα ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἦτο ἡ ἐλευθερία τῶν Ἰώνων. Σάμιοι, Χῖοι, Λέσβιοι καὶ ὅλοι οἱ νησιῶται ἔγειναν εὐθὺς σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ τοὺς προστατεύῃ εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὴν δυναστείαν τῶν βαρβάρων. Ἀλλὰ νὰ προστατεύῃ καὶ τοὺς ἠπει-

ρώτας Ἴωνας, τοὺς ἐφαίνετο δυσκολώτατον. Διὰ τοῦτο ἐπρόβαλαν οἱ Πελοποννήσιοι τὴν μὲν Ἀσίαν νὰ ἀφήσωσιν ὅλην εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς δὲ Ἴωνας νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ νὰ τοὺς δώσουν τὰς πόλεις καὶ τὰ κτήματα τῶν Περσισάντων Ἑλλήνων. Ἀλλ᾽ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέβαλαν τὸ πρόβλημα, μὴ θελήσαντας νὰ χάσωσι τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας συναγομένους θησαυροὺς διὰ τῆς ἐμπορίας, οὐδὲ τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐκτείνωνται διὰ δορικτησιῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐν γένει δὲ, ἐὰν ἠλλάζετο ἡ θέσις τῶν ἀποικιῶν τούτων, αἱ Ἀθῆναι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἔχωσι μεταξύ των ἐκεῖνο τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν ὕστερα.

32. Σύγχρονος Ἀγὼν τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους.

(480 πρ. Χρ.)

Συγχρόνως μὲ τοὺς Περσικοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσθη τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποίκων, χωρὶς νὰ ἔχῃ κάμμίαν ἕνωσιν ἢ κοινωνίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀγῶνα λαμπρὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον ἐχθροῦ ἄλλου. Ἡ ὡραία καὶ καρποφορωτάτη αὕτη νῆσος πρώϊμα ἤδη εἶχε κατασταθῆν (ὡς εἴπαμεν ἀνωτ. σελ. 391·392) καθέδρα Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ θέατρον Ἑλληνικῆς καλλιεργείας καὶ ἐνεργείας. Εἰς τὰς πόλεις της ἐπεκράτουν ἐπίσης καὶ σχεδὸν συχνότεροι παρὰ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα παντοτεινοὶ ἀγῶνες διαφόρων πολιτικῶν φατριῶν, καὶ ὁρμητικὴ μεταβολὴ ἐλευθερωτάτων πολιτευμάτων καὶ τυραννικῶν μοναρχιῶν. Εἰς τὰς περισσοτέρας Ἑλληνικὰς πολιτείας ὑπῆρχαν τότε αἱ τυραννίαι. Πρὸ πάντων δὲ ἔλαμπεν

ο σοφὸς Γέλων, κυρίως μὲν τύραννος τῆς Γέλης, κατ᾽ ὀλίγον δὲ κυριεύσας ὅλους τοὺς ἀνατολικοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Σικελίας. Μικρὸν μέρος τῶν βορείων, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν νοτίων αἰγιαλῶν συνενώσας ἔκαμε τὰς Συρακούσας μητρόπολιν καὶ κέντρον τῆς κυριαρχίας του, καὶ τὴν ἐμεγάλυνε μεταφέρων τοὺς ἐπισημοτάτους κατοίκους ἀπὸ πολλὰς ἄλλας πορθημένας πόλεις. Τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του, τὸ ὁποῖον συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν βοήθειαν τὴν προβληθεῖσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς μητρικῆς γῆς (ἀνωτ. σελ. 447) ἀνεφάνη ἐφεξῆς λαμπρότατα, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτῆς ἐματαίωσε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μεγάλην καὶ τρομερὰν προσβολὴν τῆς Καρχηδόνος.

Ἡ Καρχηδὼν (ἀνωτ. σελ. 82) ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν τύχην κέντρον μεγάλης ἐμπορίας, καὶ δύναμις θαλάσσιος ἰσχυρὰ, τὰ ὁποῖα ἐδιατήρησε πολὺν χρόνον μὲ λαμπρότατον τρόπον. Τὴν πολιτείαν τῶν Καρχηδονίων συναριθμοῦσιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πολύβιος μὲ τὰς συμμίκτους, καὶ τὴν παραβάλλουσι μὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων. Ἐπεκράτει ἐδῶ καθὼς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον. Καθὼς εἰς ὅλας τῶν ἀρχαίων τὰς δημοκρατίας, ἦτο καὶ εἰς ταύτην τὴν πολιτείαν μία πόλις κεφαλὴ τῶν ἄλλων, καὶ ἦτο καὶ ἐδῶ ἡ κυβέρνησις εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ μιᾶς γερουσίας. Τὸν τόπον τῶν τῆς Σπάρτης βασιλέων καὶ τῶν τῆς Ῥώμης ὑπάτων ἐπεῖχαν ἐδῶ δύω ὀνομαζόμενοι φοινικιστὶ Σουφέτοι, ἀλλ᾽ οὗτοι δὲν ἐκυβέρνων, ὡς ἐκεῖνοι, τὸν στρατόν. Περὶ τὴν πόλιν ἦτο ἡ χώρα καλλιεργημένη ἐξαίρετα. Ἔβλεπέ τις ὡραιοτάτους κήπους, ἀγροκήπια, ἀμπελῶνας, ἀγροὺς, λειβάδια, καὶ διώρυχας· καὶ ὁ λιμὴν ἦτο πάντοτε γεμάτος μὲ καράβια, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι πολῖται ἐτρέφοντο ἀπὸ τὴν ἐμπορίαν καὶ ναυτιλίαν. Ἡ Καρχηδὼν δὲν εἶχε μόνον εἰς τὴν βόρειον Ἀφρι-

κὴν μεγάλην ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς ἀξιολόγους ἀποικίας. Τὴν Σαρδὼ, τὰς Βαλεαρίδας νήσους καὶ τὴν Μάλταν ἐξουσίαζεν ὁλοκλήρως. Εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Σικελίας ἐκυρίευε πολλὰς πόλεις· καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἡ κυριότης της δὲν ἐπεριωρίζετο μόνον εἰς τὰ παραθαλάσσια, ἀλλ' ἐξηπλόνετο καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Καὶ εἰς τὸν δυτικὸν δὲ τῆς Ἀφρικῆς αἰγιαλὸν ἔκτισαν ἐμπορικὰς ἀποικίας. Τοιαύτη δραστήριος καὶ ἀκμάζουσα ζωὴ πρὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Κύρου εἶχεν ἐλθεῖν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της, καὶ εἶχεν ἐξαπλωθῆν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δυτικὰ μέρη τῶν ἡμερωτέρων κλιμάτων τῆς Εὐρώπης.

Σκοπὸν ἔχοντες οἱ Καρχηδόνιοι νὰ κυριεύσωσιν ὅλην τὴν Σικελίαν ἐβουλεύοντο ἐξ ἅπαντος νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας. Κανεὶς καιρὸς δὲν τοὺς ἐφάνη ἁρμοδιώτερος εἰμὴ ὁπόταν ἐπεχείρησεν ὁ Ξέρξης τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν οἱ Καρχηδόνιοι ἢ ἔμαθαν μόνον, ἢ, καθὼς νομίζουσι τινὲς, ἐσυμφώνησαν μὲ τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον νὰ συνενεργήσῃ κοινῶς κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν. Πρόφασιν δὲ τοῦ πολέμου τοὺς ἔδωκεν ὁ τύραννος τῆς Ἱμέρας Τήριλλος, ὅς τις ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ Θήρωνα τύραννον τοῦ Ἀκράγαντος, εἶχε καταφύγειν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Τοῦτον ἤθελαν οἱ Καρχηδόνιοι νὰ καταγάγωσιν εἰς τὴν τυραννίαν του, ἀλλ' αἱ ἑτοιμασίαι των ἦσαν τόσον μεγάλαι, ὥστ' ἐσυμπέραινε καθεὶς εὔκολα ἄλλους μεγαλητέρους αὐτῶν σκοπούς. Ἐδυνάμωσαν τόσον τὸ ναυτικόν των, καὶ, κατὰ τὴν συνήθειάν των, ἐστρατολόγησάν τόσους μισθοφόρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν, Ἱσπανίαν, Σαρδινίαν, Κορσικὴν καὶ τὰς Βαλεαρίδας νήσους, ὥστε λέγεται ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ των (ἐξ ἅπαντος μὲ ὑπερβολὴν) 300,000.

Στρατηγὸς ταύτης τῆς δυνάμεως ἦτο ὁ Ἀμίλκας, ὅς τις ἐλθὼν ἐπολιόρκει τὴν Ἱμέραν. Ὁ Θήρων ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὸν Γέλωνα, καὶ οὗτος ἔστειλε τὸν ἀδελφόν του Ἱέρωνα μὲ διακόσια πλοῖα ἐναντίον τῶν ἡνωμένων στόλων Καρχηδόνος καὶ Τυῤῥηνίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Γέλων ἐστράτευσε διὰ ξηρᾶς μὲ δέκα χιλιάδας ὁπλιτῶν καὶ δύω χιλιάδας ἱππέων, καὶ μὲ πλῆθος μέγα ψιλῶν δούλων εἰς τὸν Ἀκράγαντα. Τὰ στρατεύματά του ἐκατώρθωσαν λαμπροτάτην νίκην καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν. Ὁ Ἀμίλκας ἐφονεύθη (480, κατά τινας μὲν τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν, κατ' ἄλλους δὲ τὴν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας). Ἡ Καρχηδὼν ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλήρωσε δύω χιλιάδας τάλαντα ἔξοδα πολέμου τῶν Σικελιωτῶν, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ μὴ θυσιάζῃ πλέον ἀνθρώπους εἰς τὸν Κρόνον. Συνθήκην φιλανθρωποτέραν ἀκόμη δὲν ἴδεν ὁ ἥλιος ἄλλην παρὰ ταύτην τῶν Σικελιωτῶν Ἑλλήνων!

Ὁ Γέλων ἐστερέωσεν ἰσχυρότερα διὰ ταύτης τῆς νίκης τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχε προξενήσειν ἡ ἥμερος καὶ σοφὴ κυβέρνησίς του ἀπὸ μέρος τῶν συμπολιτῶν του. Καὶ ἴδεν εὐθὺς τὴν ἀπόδειξιν τῆς στερεώσεως ταύτης. Διότι ἐσυγκάλεσεν ἐνόπλους ὅλους τοὺς Συρακοσίους, ἀνέβη ἄοπλος αὐτὸς εἰς τὸ βῆμα, ἔδωκεν ἀκριβῆ λογαριασμὸν τῆς κυβερνήσεώς του κατὰ πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας των καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν τύχην του. Ἀλλὰ μὲ μεγάλους ἀλαλαγμοὺς καὶ ἐπαίνους τὸν ὠνόμασάν σωτῆρα των καὶ εὐεργέτην τῆς πατρίδος, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ βασιλεύῃ ἀδιακόπως. Ἀπέθανε κατὰ τὸ 477 ἔτος. Ἐτίμησαν τὴν μνήμην του ὑποταχθέντες εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἱέρωνα, τὸν πολυτελέστατον καὶ λαμπρότατον (ἀποθ. 467), ὅς τις ἐσύναψε τὸν Ἀκράγαντα

μὲ τὰς Συρακούσας, καὶ τὸν ἀπέβαλεν ὁ τρίτος του ἀδελφὸς Θρασύβουλος, τοῦ ὁποίου αἱ δεκαμήνου βασιλείας σκληρότητες καὶ ἀπανθρωπίαι δὲν ἐφύλαξαν μηδὲ ἴχνος ὁμοιότητος μὲ τὴν χρηστότητα τοῦ Γέλωνος. Εἰς τὰς Συρακούσας καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις εἰσήχθη πάλιν ἡ δημοκρατία. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Γέλωνος ἔμεινεν ἀκόμη ἅγιον καὶ εἰς τῶν μεταγενεστέρων Συρακουσίων τὰ στόματα.

33. Ἀθῆναι καὶ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὰ Περσικά.

(478 — 477 πρ. Χρ.)

Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν μεγάλων ἀγώνων, οἵτινες διήγειραν τὰς γενικωτάτας καὶ ἐνδοτάτας σχέσεις τῶν Ἑλλήνων, ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ κάμῃ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων μεγάλην καὶ ἐπίσημον ἐνέργειαν, καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ τροπικόν τι σημεῖον τῆς ἱστορίας των. Τὰ ἀναρίθμητα λάφυρα χρυσοῦ καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησε καὶ εἰς πόλεις καὶ εἰς ἰδιώτας ἡ κατὰ τῶν Περσῶν νίκη, μετέβαλαν τάχιστα τὴν περιουσίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πρότερον μέτρον τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐτυχίας· καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς ἐπροσπάθει νὰ φθάσῃ τὸ ὕψος τῶν φρονημάτων, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν ἀναβιβάσειν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τοιοῦτοι ἔνδοξοι ἀγῶνες. Διότι καθὼς ὁ ἰδιώτης ἄνθρωπος διαφυλάττει πάντοτε τὴν μνήμην τῆς παρελθούσης του ζωῆς, οὕτως ἤξευραν οἱ Ἕλληνες νὰ εὕρωσι τὰ μέσα νὰ διατηροῦν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους τὰ ἔνδοξα ἐκεῖνα κατορθώματα. Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν ἔμειναν πάντοτε εἰς αὐτοὺς ἡνωμένα, καὶ ἐζωοποίουν τὸ

πνεῦμα τῆς ἀκολούθου ἱστορίας των μὲ ἰδιαίτατον τρόπον.

Τὰ μέσα ἐκεῖνα τοὺς ἐπρόσφερνεν ἡ θρησκεία· ἥνωναν τὴν ἐνθύμησιν ταύτην μὲ τὴν τιμὴν τῶν ἀθανάτων καὶ ἀγηράτων θεῶν. Ἐπειδὴ ἡ θεία βοήθεια εἰς τὰ ὀμμάτια τῶν θεοσεβῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε σωτηρία ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ἐκείνην, διὰ τοῦτο ἑώρταζαν τὴν ἐτήσιον ἐπάνοδον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὡς ἑορτὴν ἁγίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανηγυρίζετο πάντοτε ἐκ νέου ἔμπροσθεν τῶν λαῶν μὲ ἐγκώμια τῶν μεγάλων ῥητόρων ἡ δόξα τῶν πεσόντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ οὕτω δὲν ἐξηλείφετο ποτὲ ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων· προσέτι παντοδαπὰ μνημεῖα συνεισέφερναν πολὺ εἰς τοῦτο. Εἰς τὸν Μαραθῶνα — τὸν ὁποῖον καὶ πολλοὺς χρόνους ὕστερον ἐθεώρουν ὡς νυκτερινῶν θορύβων τόπον καὶ τρομερῶν φασμάτων θέατρον μὲ δεισιδαίμονα φρίκην — εὕρηκεν ὁ Παυσανίας, μεταγενέστερος Ἕλλην περιηγητὴς (170 ἀπὸ Χρ.) σωζόμενα ἀκόμη τὰ δύω μνημεῖα, τὸ μὲν εἰς τιμὴν τῶν πεσόντων Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀνεγινώσκοντο ἐπάνω τῶν ἱσταμένων στηλῶν, τὸ δὲ εἰς τιμὴν τῶν Πλαταιέων καὶ τῶν δούλων· τρίτον μνημεῖον ἐδόξαζε τὸν Μιλτιάδην. Ὁ τόπος τῶν Θερμοπυλῶν ἐστολίσθη ὅλος μὲ μνημεῖα, ἄλλα μὲν ἐν ὀνόματι πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ἀμφικτύονας, ἄλλα δὲ ἀπὸ ἰδιώτας· ἐπιγραφαὶ ἐτίμων τοὺς ἀριστεύσαντας. „Τετρακισχίλιοι Πελοποννήσιοι ἐμάχοντο κατὰ τ ρ ι α κ ο σ ί ω ν χ ι λ ι ά δ ω ν,“ ἡ διὰ χώριστὴν τιμὴν τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν: „Εἰπὲ, ὦ ξένε, εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι ἐνταῦθα κείμεθα πειθόμενοι εἰς τοὺς ἐκείνων νόμους.“ Καὶ τοῦ Λεωνίδου τὰ ὀστᾶ ἔφερεν ὁ στρατηγὸς Παυσανίας εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐτησίως ἐγκωμιάζετο ἀπὸ ῥήτορας ἡ μνήμη του. Κατ᾽ ἔτος ἐπανηγύριζαν οἱ Πλαταιεῖς τὴν μνήμην τῶν

εἰς Πλαταιὰς πεσόντων, ὁπότε ἐπροσφέροντο ἀπαρχαὶ ὅλων τῶν καρπῶν εἰς τοὺς προστάτας θεοὺς καὶ εἰς τοὺς ἐγχωρίους ἥρωας, καὶ κἀνεὶς δὲν ἦτο συγχωρημένος νὰ ἐργασθῇ τι, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔπεσαν οἱ ἥρωες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ αὐτοὶ Πλαταιεῖς ἔκτισαν μὲ τὰ δεκαοκτὼ τάλαντα ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἔλαβαν μερίδα τῶν Περσικῶν λαφύρων, πολυτελῆ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὸν ἐστόλισαν μὲ λαμπρὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἴδεν ἀκόμη ζωηρὰς καὶ νωπὰς μετὰ ἑξακόσια ἔτη ὁ Πλούταρχος. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἀξιόλογοι καὶ ὑπὸ πολλῶν συχναζόμενοι τόποι, ὁ ναὸς τῆς Ὀλυμπίας, ὁ Ἰσθμὸς, καὶ ἐξαιρέτως ὁ Δελφικὸς ναὸς ἀνεμίμνησκαν μὲ πολυάριθμα μνημεῖα τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον χρόνον, ὁπότε οἱ Ἕλληνες ᾐσθάνθησαν μὲ ὑπερηφάνειαν τὸ ὀνομάτων.

Καμμία πόλις δὲν εἶχε ταύτην τὴν συναίσθησιν εἰς ὑψηλότερον βαθμὸν παρὰ αἱ Ἀθῆναι· πολὺ εὐλόγως. Διότι ἡ δύναμίς της ἀντεστάθη λαμπρότατα καὶ εἰς τὸν τρόμον καὶ εἰς τὰς κολακείας τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ἀνεφάνη καὶ λαμπρῶς εἰς αὐτὴν ὁ εἰς τὸν χειμῶνα τοῦ ἀγῶνος φυτευθεὶς καὶ μὲ τὸ αἷμα τῶν βαρβάρων ποτισθεὶς βλαστὸς νέας ζωῆς καὶ νέων ἔργων εἰς τὴν περαιτέρω της αὔξησιν. Ἦτο ὁ μέγας καὶ δημιουργικὸς νοῦς τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅςτις καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τὴν σοφίαν καὶ ἐπιτηδειότητα, τὰ ὁποῖα εἶχε δείξειν κατὰ τῶν Περσῶν, ἤξευρε νὰ τελειοποιήσῃ τὸ ἀρχισθὲν ἔργον του.

Ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν κατακρημνισμένην πόλιν των, ἐστοχάζοντο μόνον νὰ ἀνακτίσωσι τοὺς οἴκους των, ὁ Θεμιστοκλῆς διεύθυνε τὰ βλέμματά του, καθὼς πάντοτε, εἰς τὸ γενικὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον. Αἱ Ἀθῆναι ἀτείχιστοι οὖσαι καὶ τώρα, καθὼς καὶ πρότερον, ἵσταντο γυμναὶ εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ὁποιουδήποτε ἐχθροῦ. Πόσον εὔκολα ἠδύνατο ἡ καθ' ὑπερβολὴν ζηλοτυπήσασα τώρα Σπάρτη νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῆς εἰς πόλεμον! Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς συλλογιζόμενος ταῦτα ἐνήργησε νὰ ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος: Ὅλαι αἱ ἄλλαι οἰκοδομαὶ νὰ ἀναβληθῶσιν ἕως οὗ νὰ κτίσωσι πρῶτον πλατὺ καὶ στερεὸν τεῖχος ὁλόγυρα εἰς τὴν πόλιν.

Αἱ προπαρασκευαὶ αὗται δὲν διέφυγαν τὰ ζηλότυπα βλέμματα τῶν παρατηρητῶν γειτόνων των. Οἱ Αἰγινῆται, τῶν ὁποίων ἡ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἔχθρα ἀνέκυψε πάλιν εὐθὺς ἀφοῦ ἀφανίσθη ὁ κοινὸς κίνδυνος, τὸ ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· οὗτοι δὲ παρευθὺς ἠναντιώθησαν εἰς τὸ ἔργον τῶν Ἀθηναίων λέγοντες, ὅτι „Διὰ τοιούτων τειχισμάτων, ὅταν γείνῃ ξένων ἐχθρῶν εἰσβολὴ, δίδεται εἰς τὸν ἐχθρὸν ὀχυρὸν φρούριον διὰ νὰ πολεμῇ τὴν Ἑλλάδα, καθὼς ἐχρησίμευσαν αἱ Θῆβαι εἰς τοὺς Πέρσας κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.“

Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ ὄντες τώρα προητοιμασμένοι νὰ πολεμήσωσι μὲ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ὑπεσχέθησαν μὲ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλουν στείλειν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις μὲ καλὰς καὶ εἰρηνοποιοὺς ἀγγελίας. Εἰς δὲ τὸ μεταξὺ ἔκτιζαν μὲ ζῆλον μέγαν· ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἀναμεμιγμένοι μὲ τοὺς δούλους εἰργάζοντο, καὶ οἱ ἐργάται ἠλλάζοντο ἡμέραν καὶ νύκτα, ὥστε μετέπειτα ἔφερε πάντοτε τὸ τεῖχος τὰ σημεῖα τῆς σπουδῆς μὲ τὰ παντοδαπὰ τμήματα τῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν μεταχειρισθῆν εἰς τοῦτο. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπῆγε πρέσβυς εἰς τὴν Σπάρτην, ἀνέβαλλεν ὅμως ἐκεῖ πάντοτε τὸν καιρὸν τοῦ νὰ ὁμιλήσῃ τὰς διαταγὰς τῆς πόλεώς του προφασιζόμενος ὅτι δὲν εἶχαν φθάσειν ἀκόμη οἱ συμπρέσβεις του, οἵτινες ἐμποδίζοντο ἀπὸ ἀσχολίας. Τὴν ἀναβολὴν

ὅμως τῆς ἀποστολῆς τῶν πρέσβεων ἐσυμβούλευσεν αὐτὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἕως οὗ νὰ τελειωθῇ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τείχους. Μ' ὅλον ὅτι, ὡς λέγεται, ἐδωροδοκήθησαν εἰς τοῦτο τινὲς τῶν Ἐφόρων, ἐμπορεῖ ὅμως νὰ συμπεράνῃ καθεὶς, ὅτι ἀνὴρ, εἰς τὸν ὁποῖον αἱ πράξεις του εἶχαν προξενήσειν ἐμπιστοσύνην καὶ φίλους, ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπόν του καὶ χωρὶς τὴν δωροδοκίαν.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἦλθαν νέαι ἀγγελίαι ὅτι τὸ τεῖχος ὑψόνετο, ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπηρνεῖτο πάντοτε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐσυμβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλωσι πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ πληροφορηθῶσι μὲ αὐτοψίαν. Ἔγεινε τοῦτο. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐμήνυσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κρατήσωσιν ἐκεῖ τοὺς Σπαρτιάτας πρέσβεις ὡς ὁμήρους ἀντ' αὐτοῦ καὶ τῶν δύω συμπρεσβευτῶν του, Ἀριστείδου καὶ Ἀβρωνύχου, οἱ ὁποῖοι εἶχαν φθάσειν ἐν τοσούτῳ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἔφεραν εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν τὴν ἀγγελίαν ὅτι τὸ τεῖχος εἶχεν ἤδη φθάσειν εἰς ἱκανὸν ὕψος. Τότε ὡμολόγησεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ ὅλην τὴν ἐλευθεροφροσύνην πολίτου τῶν Ἀθηνῶν: „Ἔμαθα τώρα μὲ χαρὰν ὅτι αἱ Ἀθῆναι ὠχυρώθησαν ἱκανῶς διὰ τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ κρίνωσι τώρα τί ὠφελεῖ καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν κοινὴν εὐτυχίαν. Εἶχαν ἱκανὴν τόλμην χωρὶς γνώμην τῶν Σπαρτιατῶν νὰ παραιτήσωσι τὴν πόλιν των, καὶ νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, ὅταν τὸ ἔκριναν χρήσιμον· καὶ τώρα πάλιν τοὺς ἐφάνη χρήσιμον νὰ περιτειχίσωσι τὴν πόλιν των πρὸς σωτηρίαν καὶ τῶν πολιτῶν των καὶ τῶν συμμάχων των. Τοιαύτη ἐσοῤῥοπία ἦτο ἀναγκαία, καὶ ἔπρεπεν ἢ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι σύμμαχοι νὰ κατοικοῦν ἀτειχίστους πόλεις, ἢ νὰ ἔχουν τὴν ἐξουσίαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τειχίσωσι τὴν ἰδικήν των.“ Οἱ Σπαρτιάται εἶδαν ὅτι ἠπατήθησαν, καὶ ἔκρυψαν φρονίμως

τὴν λύπην των. Οἱ πρεσβευταὶ ἀπελύθησαν ἀμοιβαίως καὶ ἀπὸ τὰς δύω πόλεις.

Οὕτω λοιπὸν αἱ Ἀθῆναι ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν των ἐὰν συμβῇ πόλεμος Ἑλληνικός. Ἀλλὰ τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἀνεπαύετο. Πάντοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν μέγαν σκοπὸν, τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταβάλειν τὸν πρῶτον θεμέλιον διὰ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰς τοῦτο ἀπαιτουμένης θαλασσίου δυνάμεως ἐχρειάζετο μέγας καὶ δυνατὸς λιμὴν, καὶ ὁ κόλπος τοῦ Πειραιῶς ὀλίγης τέχνης εἶχε χρείαν διὰ νὰ γείνῃ ὁ κάλλιστος καὶ μέγιστος λιμὴν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπώπτευεν ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ προβάλῃ τὴν γνώμην του κοινῶς εἰς τὸν δῆμον, διότι εὐθὺς ἤθελαν τὸ μάθειν οἱ ἀντίζηλοί των Σπαρτιάται, ἐζήτησε νὰ ἐκλέξωσι δύω πιστοτάτους των ἄνδρας, διὰ νὰ τοὺς προβάλῃ τὸν μέγαν σκοπόν του. Ὁ δῆμος ἔκλεξε τὸν Ἀριστείδην καὶ τὸν Ξάνθιππον, ἐπειδὴ οὗτοι ὄχι μόνον ἦσαν συνετοὶ, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ἀντεπολιτεύοντο πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα. Οἱ δύω οὗτοι εἶπαν, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Θεμιστοκλέους ὄχι μόνον εἶναι σωτήριον διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ εὐκολοκατόρθωτον. Ὁ δὲ δῆμος, φοβούμενος ἀπὸ τὰ μυστηριώδη ταῦτα περὶ τῆς ἐλευθερίας του, ἐπρόσταξε τὸν Θεμιστοκλῆν νὰ κοινοποιήσῃ τὴν γνώμην του καὶ εἰς τὴν βουλήν. Ἐπειδὴ δὲ ἔκρινε καὶ αὕτη καθὼς ἐκεῖνοι οἱ δύω, ἔδωκαν τελευταῖον τὴν πληρεξουσιότητα εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν γνώμην του.

Ἔκαμε δὲ καὶ τοῦτο πάλιν μὲ τὸν συνήθη του τρόπον τόσον ὁρμητικὰ καὶ ταχέως, ὥστε μόλις ἔλαβαν καιρὸν οἱ Σπαρτιάται νὰ τοὺς ἐναντιωθῶσιν, ἐὰν καὶ οἱ λόγοι τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ὁ λιμὴν εἶναι σωτήριος δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑποτε-

θέντος ὅτι ὁ Πέρσης ἐπεχείρει καὶ ἄλλην κατ' αὐτῆς ἐκστρατείαν, δὲν εἰσηκούοντο παντελῶς ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τέλος, καὶ αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ βλέπωσιν ἡσύχως πῶς ὑψόνοντο τείχη στερεώτερα παρὰ τὰ τῆς πόλεως, διὰ τῶν ὁποίων αἱ Ἀθῆναι ἔγειναν σχεδὸν ἄφαυστοι καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Προσέτι ἐπαρακίνησε τὸν δῆμον ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ κτίζωσιν ἐτησίως πλῆθος τι διωρισμένον πλοίων, καὶ ἔκαμε καὶ ἄλλας διαταγὰς, διὰ τῶν ὁποίων εἵλκυσεν εἰς τὴν πόλιν πολλοὺς ξένους, καὶ οὕτως ἐπλούτισε τὰς Ἀθήνας μὲ παντοδαποὺς χειροτέχνας καὶ μὲ ἱκανοὺς ναύτας. Οὗτοι οἱ μετέπειτα πολλαπλασιασθέντες ξένοι, ὀνομαζόμενοι μέτοικοι, ἔζων μὲν ἐλευθέρως, ἀλλὰ χωρὶς κἀνὲν πολιτικὸν δίκαιον.

---

34. Σπάρτη καὶ Παυσανίας. Ἀθηνῶν Ἡγεμονία.

Ἐνῷ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ μέγας νοῦς τοῦ Θεμιστοκλέους ἐσχεδίαζεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ μέλλοντα ἔργα των, καὶ τοὺς ἐξωμάλιζε τὴν ὁδὸν εἰς νέον μεγαλεῖον, ἡ Σπάρτη ἐξ ἐναντίας ἐκαταέβαινεν ἀπὸ τὸ παλαιὸν καὶ συνειθισμένον ὕψος της, ἢ κἂν ἐμοίραζε τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς δόξης μὲ μίαν ἄλλην Ἑλληνικὴν πόλιν. Καὶ ἐπρόβαλε μὲν ἡ Σπάρτη νὰ ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὴν Ἀμφικτυονίαν πᾶσα περσίσασα πόλις, ἀποβλέποντες τοὺς ἰσχυροὺς Θηβαίους καὶ Ἀργείους, τῶν ὁποίων ὁ ἀφορισμὸς ἔμελλε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας πολὺ μεγαλήτερον βάρος εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐδῶ ἀντεστάθη ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἐματαίωσε τὸν σκοπόν των.

Ἀλλὰ πνεῦμα ἄλλο, τὸ ὁποῖον τοὺς ἔβλαφε περισσότερον, ἐγεννήθη εἰς μέσον αὐτῶν τῶν

Σπαρτιατῶν, δηλαδὴ ὁ εἰς τὰς Πλαταιὰς νικητὴς Παυσανίας. Οὗτος ἐστάλθη ναύαρχος τῶν συμμάχων στόλων, οἵτινες ἐγνώριζαν ἀκόμη ἕως τώρα τὴν κυριαρχίαν τῆς Σπάρτης, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων, τὸν ὁποῖον ἐπρόσταζαν ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ νέος Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, διὰ νὰ καθαρίσῃ ὁλοκλήρως ἀπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Περσῶν τὰς νήσους καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Εὐκόλως ἀπεδίωξαν τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ ἀπὸ τὴν Θράκην, καὶ ἐπόρθησαν τὸ Βυζάντιον, ὅπου ἐπίασαν ζωντανοὺς πολλοὺς τῶν ἐπισήμων Περσῶν, ὡς καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως.

Ὁ Παυσανίας μ' ὅλας ταύτας τὰς νίκας του ἐνικήθη καὶ αὐτὸς κατ' ἄλλο ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ἡ ὑψηλὴ ἐξουσία τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἥτις ἐφαίνετο λαμπροτάτη ὡς εἰς καθρέπτην εἰς τοὺς σατράπας του· ἡ πολυτέλεια, ἡ τρυφὴ καὶ ἡδυπάθεια, τὰ ὁποῖα ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ φανερώτατα εἰς τὰ πολεμικὰ λάφυρα — ὅλα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐπαράστηναν εἰς τὰ ὀμμάτια τοῦ ἐν ταῖς Πλαταιαῖς νικητοῦ ὡς σκιὰν οὐδαμινὴν τὴν ἁπλότητα καὶ λιτότητα τῆς Σπαρτιατικῆς ζωῆς, καὶ μάλιστα τὴν διὰ τῶν Ἐφόρων *) περιωρισμένην βασιλικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἦτο μόνον ἐπίτροπος. Τὰ δελεάσματα ἦσαν ἰσχυρότερα παρὰ πίστις καὶ φιλοπατρία· ἀπὸ τὸν φυσικὸν ἐχθρὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, τὴν Περσίαν, ἤθελεν ὁ Παυσανίας νὰ ἀποκτήσῃ ἄφθονα ἀγαθὰ καὶ δόξαν. Ἔστειλεν εἰς τὸν Ξέρξην τοὺς εἰς Βυζάντιον ζωγρηθέντας Πέρσας, καὶ τοῦ ἔγραφεν ἐνταυτῷ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του καὶ νὰ τοῦ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τίποτε δὲν ἐφάνη γλυκύτερον εἰς τὸν Ξέρξην παρὰ αὕτη ἡ προσφορά. Διὰ τοῦ Σατρά-

---

*) Ὅτι δὲ ἤθελε νὰ ἀφανίσῃ τούτους ἐξαιρέτως, τὸ λέγει ητῶς ὁ Ἀριστοτέλης.

που Ἀρταβάζου ἐσυμβιβάζετο μὲ τὸν Παυσανίαν, καὶ τὸν ἐκ λάκευε μὲ πάντα τρόπον. Ὁ ἀσυλλόγιστος ἐμεθύσθη μὲ τὴν κολακείαν τόσον, ὥστε ὑπερέβη ὅλα τὰ ὅρια τῆς φρονήσεως. Ὡς νὰ ἔγεινεν ἤδη Περσικὸς Σατράπης ἐδορυφορεῖτο ἀπὸ Μήδους καὶ Αἰγυπτίους, διέταξε τράπεζαν καὶ ἐνδύματα κατὰ τὰ Περσικὰ ἔθη, καὶ ἐμεταχειρίζετο τοὺς συμμάχους Ἕλληνας μὲ σκληρότητα καὶ ἀλαζονείαν.

Τοῦτο ἐγέννησε κοινὴν δυσαρέστησιν. Οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἀπέπλευσαν εἰς τὴν πατρίδα των· οἱ δὲ νησιῶται καὶ οἱ Ἴωνες ἐπρόσφεραν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, καὶ παρεδόθησαν εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν ὑπεράσπισιν. Ἡ Σπάρτη ἀνεκάλεσε μὲν εὐθὺς τὸν Παυσανίαν καὶ ἔστειλεν ἀντ' αὐτοῦ κἄποιον Δόρκιν, ἀλλ' ἦτο πολλὰ ἀργά. Ἡ ἡμερότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος ὑπερίσχυσαν ἀνεπαισθήτως μὲν, μὲ βεβαιότητα δὲ καὶ ἀσφάλειαν. Οἱ Σπαρτιάται ὑπέφεραν χωρὶς κόπους τὴν ἀπώλειαν τῆς προτέρας των δυνάμεως, τὸ μὲν, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως καὶ ἄλλοι συμπολῖταί των, ἂν λάβωσι δύναμιν εἰς τὴν ξενιτείαν, φερθῶσι κακῶς καθὼς ὁ Παυσανίας, τὸ δὲ, ἐπειδὴ κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ἐνόμισαν τὴν τῶν Ἀθηναίων δύναμιν εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ ἐπιτηδειότητα, ὅτι ἦτο ἀξία νὰ ἔχῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης.

Εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς νέας των εὐτυχίας ἔδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην εὐλάβειαν καὶ προσοχήν. Μ' ὅλον ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο ἕως τώρα τόπος συνελεύσεως τῶν συμμάχων, μ' ὅλον τοῦτο ὁ Ἀριστείδης δὲν ἠθέλησε νὰ προσδιορίσῃ εἰς τοὺς νέους συμμάχους τόπον συνελεύσεως τὰς Ἀθήνας. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ λοιπὸν τὸ φαινόμενον φιλαρχικῆς κυριαρχίας, ἐδιάλεξε πρὸς τοῦτο τὴν νῆσον Δῆλον, ἥτις διὰ τὸν περίφημον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν ἐκεῖ πανηγυριζομένην ἑορτήν του, ἦτο τόπος ὅπου συνήρχοντο συχνάκις οἱ Ἕλληνες. Ὁ ναὸς λοιπὸν τῆς Δήλου ἐδιωρίσθη ἐν ταὐτῷ καὶ βουλευτήριον καὶ ταμιεῖον τοῦ ἀργυρίου, τὸ ὁποῖον ἐχρεώστουν νὰ συνεισφέρωσιν οἱ σύμμαχοι εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ Περσικοῦ πολέμου. Ὁ Ἀριστείδης ἔλαβε πρῶτος τὴν ἀξίαν νὰ εἶναι Ἑλληνοταμίας ἤγουν ἐπιμελητὴς τοῦ ἀργυρίου τούτου, καὶ ἐν ταὐτῷ νὰ διαμερίσῃ εἰς τὰς κατὰ μέρος πόλεις ἀναλόγως τῆς δυνάμεως πάσης μιᾶς τὰς εἰσφορὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐσυμποσοῦντο τετρακόσια ἑξήκοντα τάλαντα. Ἡ προσιδιάζουσα εἰς αὐτὸν δικαιοσύνη, ἀφιλοκέρδεια, καὶ μετριοπάθεια *), τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἐδῶ ὁ Ἀριστείδης, δὲν συνεισέφερεν ὀλίγον νὰ δείξῃ γλυκεῖαν τὴν τῶν συμμάχων ταύτην πρὸς τὰς Ἀθήνας σχέσιν.

Τοιουτοτρόπως αἱ Ἀθῆναι παρέλαβαν εἰς χεῖρας δύναμιν, μὲ τὴν ὁποίαν πολλὰ γρήγορα ἐφάνησαν φοβεραὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Σπάρτην.

35. Τὰ Τελευταῖα τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἀνακαλεσθεὶς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Παυσανίας διὰ τὴν τῶν συμμάχων κατηγορίαν ἀπελογήθη καὶ ἠθωώθη διὰ τῆς ὑπολήψεως καὶ τῶν ἀργυρίων του καὶ διὰ τῆς τῶν νόμων εὐλαβείας ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκλή-

*) Ἀλλὰ τὰ μεγάλα ἐγκώμια τῆς διαγωγῆς του ἀνήκουσι βέβαια εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὁπότε ἐμεγαλύνθησαν τόσον αἱ εἰσφοραὶ αὗται, ὥστ' εὐδαιμονίζοντο οἱ χρόνοι τοῦ Ἀριστείδου. Διότι τὸ νέον τοῦτο βάρος βέβαια καὶ κατ' ἀρχὰς δὲν ἤρεσκεν εἰς τὸν λαόν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παυσανίας, ἀπαριθμῶν τοὺς ἀξίως ὑπηρετήσαντας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Μιλτιάδου ἕως Φιλοποίμενος, λέγει περὶ Ἀριστείδου, ὅτι οὗτος ἐμόλυνε τὸ κλέος του μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ φόρου.

ματα καὶ μάλιστα τὸ κυριώτερον τῆς μετὰ τῶν Περσῶν διαλλαγῆς του. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐμβῆκε πάλιν εἰς πλοῖον, μὲ ἰδίαν του θέλησιν καὶ ἔπλευσεν εἰς Ἑλλήσποντον ὅπου ἐπανέλαβε τὰς συμφωνίας μὲ τὸν Ξέρξην, τοῦ ὁποίου εἶχε σκοπὸν νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα. Ἀνεκαλέσθη δευτέραν φορὰν, καὶ μ' ὅλον ὅτι εἶχαν εὐκρινέστερα τότε σημεῖα τῆς τολμηρᾶς καὶ ἀπατηλῆς δοξομανίας του, ἐπειδὴ ἤξευραν καὶ ὅτι ἠρέθιζεν εἰς ἀποστασίαν τοὺς Εἵλωτας ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν, μ' ὅλον τοῦτο δι' ἔλλειψιν βεβαίας ἀποδείξεως δὲν ἐτόλμων ἀκόμη οἱ Ἔφοροι νὰ τὸν ἐγγίξωσι. Τελευταῖον πιστός τις τοῦ Παυσανίου τοὺς ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς τὸν Ἀρτάβαζον, καὶ τοὺς ἔδωκεν ἁρμόδιον τόπον ν' ἀκούσωσι συνομιλίαν τινὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Παυσανίου, εἰς τὴν ὁποίαν ὡμιλήθησαν φανερώτατα τὰ περὶ τῶν Περσικῶν βουλευμάτων του.

Πληροφορηθέντες οἱ Ἔφοροι ἀδιστάκτως τὸ πρᾶγμα ἀπεφάσισαν νὰ τὸν πιάσωσι· μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Παυσανίας διὰ φίλων του, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν εἰμὴ νὰ τὸν ἐγκλείσωσιν εἰς τὸν ναὸν καὶ νὰ τὸν ἀφήσωσι νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνας, ἐπειδὴ ἡ θρησκεία ἔδιδεν ἄσυλον καὶ εἰς τοὺς ἐνόχους. Ὅταν δὲ ἐπλησίαζεν εἰς τὸν θάνατον, τότε τὸν ἐξέφεραν ἀπὸ τὸν ναὸν διὰ νὰ μὴ μολύνῃ ὁ νεκρός του τὴν ἁγιότητα τοῦ τόπου· ἐκφερθεὶς δὲ, ἀπέθανεν εὐθύς. Τὸ σῶμα του ἤθελαν κατ' ἀρχὰς οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ῥίψωσιν εἰς τὸν λάκκον, ὅπου ἔῤῥιπταν τοὺς κακούργους· ἀλλὰ προσταχθέντες ἔπειτα ἀπὸ χρησμόν τινα τὸν ἔθαψαν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἀπέθανε (469). Εὐτύχησαν δὲ προσέτι οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὸν Παυσανίαν, νὰ συμπεριπλέξωσιν εἰς τὰς ἀδικίας ἐκείνου καὶ ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἐφοβοῦντο πάντοτε ὡς ἐπικινδυνότατον ἐχθρόν των, δηλαδὴ τὸν Θεμιστοκλῆν, ὅς τις ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοὺς ἐναντίους του καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Διότι ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἀφοῦ ὕψωσε τὴν πατρίδα του, ὡς ἴδαμεν, εἶχεν ὑψωθῆν καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς ἰσότητος, τὸ ὁποῖον προσήρμοζαν εἰς καθένα τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐγεμίσθη ὁ δῆμος μὲ τὸ δημοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα γενικώτερα παρὰ πρότερον, ἐπειδὴ εἰς ἐκείνους τοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐκατορθώθησαν μὲ τὰς δυνάμεις πάντων, πάντες ᾐσθάνθησαν ἐσωτερικώτερα καὶ ἰσχυρότερα τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τούτων τῶν δυνάμεών των. Πᾶσα ὑπεροχὴ, τὴν ὁποίαν ἕνας μόνος ἤξιζεν ἢ ἐπεθύμει, ἐφαίνετο περιϋβρισμὸς τοῦ αἰσθήματος τούτου. Ὅταν ποτὲ ὁ Μιλτιάδης ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν στέφανον ἐλαίας, εἶπαν πρὸς αὐτόν: „Ὅταν μόνος ἀγωνιζόμενος νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε ζήτει νὰ τιμηθῇς ἐσὺ μόνος.“ — Προσέτι αἱ πρόοδοι τῶν φρονημάτων τούτων ἐνήργησαν βλάβην τῆς ἀπὸ τὸν Σόλωνα σκοπουμένης ἰσοῤῥοπίας εἰς τὴν πολιτείαν. Διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μὲ γνώμην τοῦ Ἀριστείδου ὅλοι οἱ πολῖται χωρὶς διαφορὰν τῆς περιουσίας ἐλάμβαναν τὰς μεγαλητέρας ἀρχὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος ἦτο ἀποκεκλεισμένη ἡ τετάρτη τάξις (ἴδε ἀνωτ. σελ. 374).

Εἰς δῆμον ἔχοντα τοιαῦτα φρονήματα ἐξ ἀνάγκης ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπίφθονος καὶ φοβερὸς, ἐπειδὴ ὅλη του ἡ ζωὴ τοὺς ἐνεθύμιζε καθημερινῶς τὰς ἀνδραγαθίας του. Εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ ἀθυμία πολλῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ πολέμου ἔχασαν καὶ περιουσίαν καὶ δόξαν ἐπομένως, καὶ ἐξ ἐναντίας ἔβλεπαν τώρα πολλοὺς, καὶ πρὸ πάντων τὸν Θεμιστοκλέα, ὅτι ἀπέκτησαν

πλούτη καὶ τιμήν. Διὰ τοῦτο τινὲς ἐξ αὐτῶν πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης εἶχαν κάμειν συνωμοσίαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν, ἢ νὰ παραδώσωσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν πολιτείαν εἰς τοὺς Πέρσας, τὸ ὁποῖον ἐματαιώθη ἀκόμη τότε ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Ἀριστείδου. Παρεκτὸς τούτων ὑπῆρχαν καὶ ἄνδρες, οἵτινες, καθὼς ὁ Κίμων, ἐξήγουν διαφόρως τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἡ πολιτεία χρέος νὰ ἀκολουθήσῃ ἐξαιρέτως εἰς τὰ Περσικὰ καὶ τὰ τῆς Σπάρτης πράγματα. Ἀπὸ τόσας ἐχθρικὰς ἡνωμένας δυνάμεις ἀνάγκη ἦτο νὰ νικηθῇ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἐξωρίσθη λοιπὸν δι᾽ ὀστρακισμοῦ, καὶ ἔκτοτε διέτριβεν εἰς τὸ Ἄργος.

Ἐκεῖ τὸν ἐδίωξεν ἡ κατηγορία τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο μέτοχος τῆς προδοσίας τοῦ Παυσανίου. Καὶ ἔπρεπε μὲν νὰ εὐφράνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἡ εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἀπολογία του, ὅτι ἐζήτησε μὲν νὰ κυριεύῃ καὶ νὰ προστάζῃ πάντοτε, οὐδέποτε δὲ νὰ κυριεύεται καὶ νὰ προστάζεται, καὶ ποτὲ δὲν ἤθελε παραδώσειν καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα δωρεὰν εἰς τοὺς Βαρβάρους. Ἀλλ᾽ οἱ προσωπικοί του ἐχθροὶ ἐνήργησαν καὶ ἀπεφασίσθη νὰ τὸν πιάσωσι καὶ νὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας ἔμπροσθεν τοῦ κριτηρίου. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τοὺς Κερκυραίους, οἵτινες φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, τὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Ἤπειρον. Διωκόμενος δὲ καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ καταφύγῃ εἰς Ἄδμητον τὸν βασιλέα τῶν Μολοσσῶν, ὅστις δὲν ἦτο φίλος του. Δὲν τὸν εὕρηκεν εἰς τὸν οἶκον του, ἀλλὰ κατὰ συμβουλὴν τῆς βασιλίσσης ἐκάθησε μὲ τὸ τέκνον ἐκείνης ἱκέτης εἰς τὴν Ἑστίαν, καὶ ἐπρόσμενε τὸν βασιλέα. Ἐλθὼν ὁ Ἄδμητος καὶ ἐλεήσας τὸν πρόσφυγα τοῦ ἐβεβαίωσε τὴν ὑπεράσπισίν του, καὶ ἐφύλαξε τὸν λόγον του καὶ ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν νὰ τοὺς τὸν

παραδώσῃ. Τὸν ἀφῆκε μόνον, ὅταν αὐτὸς ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας. Ἀπὸ τὴν Ἔφεσον ἀνήγγειλε τὰς περιστάσεις του εἰς τὸν τότε νεωστὶ βασιλεύσαντα Ἀρταξέρξην, καὶ ἀνέφερε τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔδειξεν εἰς τὸν Ξέρξην ἐν καιρῷ ἀνάγκης· καὶ ἀφοῦ εἰς διάστημα ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἔμαθεν ἱκανῶς τὴν Περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθη, ὑπῆγε τότε προσωπικῶς εἰς τὰ Σοῦσα.

Ὁ βασιλεὺς τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Περσῶν τοῦ ἔδωκε τριῶν πόλεων τὰ εἰσοδήματα διὰ νὰ ζῇ εὐτυχῶς. Ἡ Μαγνησία τοῦ ἔδιδεν ἄρτον, ἡ Λάμψακος οἶνον, καὶ ἡ Μυοῦς ὄψον ἢ λάχανα. Μὲ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων ἔζησεν ἀκόμη χρόνον τινὰ, καὶ ἀπέθανεν ἀῤῥωστήσας εἰς Μαγνησίαν. Ἄλλοι ὅμως διηγοῦνται, ὅτι ἐφαρμακώθη μόνος του· διότι ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν βασιλέα νὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ, ὅταν ἔφθασεν ἡ ὥρα ὁπότε ἤθελεν ὁ βασιλεὺς νὰ βάλῃ εἰς ἔργον τὴν ἐκστρατείαν, μὴ ὑποφέρων νὰ γείνῃ προδότης ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος του ἔπιε φαρμάκιον καὶ ἐτελεύτησεν. Ὅτι ἡ φιλοπατρία του δὲν ἐσβέσθη ποτὲ εἰς αὐτὸν, βεβαιόνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἀποθνήσκων ἐπρόσταξε τοὺς οἰκέτας του νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀστᾶ του εἰς τὴν Ἀττικήν. Βέβαια καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐφρόνει πάντοτε καὶ ἔπραττε φρονίμως καὶ συμφώνως μὲ τὴν προτέραν του ζωὴν αὐτὸς περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ Θουκυδίδης (Α΄., §. 138.): Μὲ μόνην τὴν εὐφυΐαν του χωρὶς περιττὴν παιδείαν ἦτο πάντοτε δεινότατος νὰ εὕρῃ τὸ παρὸν, καὶ νὰ προΐδῃ τὸ μέλλον *).

*) Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπέθανεν εἰς τὸ ἑξηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ζωῆς του. Τὸ ἔτος ὅμως τῆς τελευτῆς του εἶναι κατὰ πολλὰ ἀβέβαιον. Οἱ μὲν τὸ θέτουσιν εἰς τὸ 466, οἱ δὲ εἰς τὸ 449 πρ. Χ., ὁπότε ἀπέθανε καὶ ὁ Κίμων, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν Περσῶν.

36. Κίμωνος Πολίτευσις.

Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, πρώϊμα ἤδη καὶ διὰ τὸ γένος του καὶ διὰ τὰ προτερήματά του συμπολιτευόμενος μὲ Θεμιστοκλέας καὶ Ἀριστείδας, ἔσυρεν ἐπάνω του τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν του. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰσβαλλόντων τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐσυμβούλευσε νὰ σώσωσι τὴν πολιτείαν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ὁ δῆμος κατ' ἀρχὰς κατήντησαν εἰς ἀδημονίαν περὶ τούτου, ὑπῆγε πρῶτος ὁ Κίμων μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἐκρέμασεν ἐκεῖ τὸν χαλινὸν εἰς σημεῖον ὅτι τώρα δὲν ἐχρειάζοντο πλέον τὸ ἱππικόν. Ὡσαύτως συνεισέφερε πολὺ, καθὼς τὸ προείπαμεν, ἡ φιλοφροσύνη καὶ ἐπιτηδειότης του μαζὴ μὲ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀριστείδου νὰ προξενήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων, καὶ ἔγεινεν ὄχι ὀλίγον συναίτιος τοῦ νὰ λάβῃ ἡ πατρίς του ταύτην τὴν ὕψωσιν. Ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων ἦτο ὁ δυνατώτατος εἰς τὰ κοινὰ τῶν Ἀθηνῶν πράγματα. Διότι καὶ ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανεν *) ἐν τοσούτῳ τόσον πένης, ὥστε ἡ πολιτεία ἔκαμε τὰ ἔξοδα τοῦ ἐνταφιασμοῦ του, καὶ μὲ εὐγνωμοσύνην ἐφρόντισε τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του.

Ὁ Κίμων δὲν ἦτο κατὰ πάντα σύμφωνος εἰς τὰς πολιτικὰς γνώμας μὲ τὸν Θεμιστοκλέα. Βέβαια ἐπροσπάθει καὶ αὐτὸς νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου κατὰ πάντα τρόπον καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ ἐλευθερίους δωρεάς. Ὅπου ὑπήγαινε, τὸν ἠκολούθουν δοῦλοι φέροντες σακκούλια ἀργυρίου διὰ νὰ ἀναπαύῃ παραυτὰ τὰς δεήσεις τῶν ἐνδεῶν. Συχνάκις ἐπῆρε

*) Περὶ τοῦ ἔτους τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀριστείδου ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀβεβαιότης. Κατὰ τὸν λογαριασμόν τοῦ Κορτινίου εἶναι τὸ 461 πρ. Χ. Ἄλλοι θέλουν ὅτι ἀπέθανεν ἤδη κατὰ τὸ 471.

τὴν χλαμύδα τοῦ ἀκολούθου του εἰς τὸν δρόμον, καὶ τὴν ἐχάρισεν εἰς πολίτην στερημένον χλμύδος. Ἐξέφραξε τοὺς κήπους του, διὰ νὰ λαμβάνῃ καρποὺς ὅστις ἀπὸ τοὺς πολίτας θέλῃ, καὶ εἶχε καθημερινῶς εἰς τὴν τράπεζάν του πολίτας ἀπὸ τοὺς φυλέτας του. Ἀλλ' ὅμως ἐπροσπάθει μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπεροχὴν τοῦ δήμου, καὶ ἠγωνίζετο νὰ διατηρήσῃ τὴν τοῦ Σόλωνος διάταξιν, ἥτις ἔκλινε περισσότερον εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς ὑπ' αὐτοῦ πάντοτε τιμωμένης Σπαρτιατικῆς πολιτείας. Τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν γνώμη του· εἰς δὲ τὰ ἐξωτερικὰ ἐπροσπάθει νὰ διευθύνῃ πάντοτε τὴν δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Περσίας, καὶ διὰ τοῦτο νὰ διατηρῇ ἀσφαλῆ καὶ στερεὰν εἰρήνην μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, καὶ μάλιστα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, τῶν δύω κυριωτέρων τοῦ ὅλου συστατικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὡλοκληρόνοντο ἀμοιβαίως ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην.

Τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπὸν, δηλαδὴ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησεν ὁ Κίμων κατ' ἐξοχὴν μὲ ἀγάπην καὶ μὲ ὅλας τῆς ζωῆς του τὰς δυνάμεις, καὶ εἰς τὸ θέατρον τοῦτο ἐπαράστησε πράξεις ἀξιεπαίνους. Πρώτη τούτων ἦτο ἡ κυρίευσις τῆς εἰς τὸν Θρακικὸν αἰγιαλὸν κειμένης πόλεως Ἠϊόνος, ἥτις ἐκρατεῖτο ἀκόμη ἀπὸ Περσικὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον πολιορκηθὲν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἀντέστεκε μέχρις ἀπελπισίας. Τελευταῖον ἀφοῦ ὁ Κίμων μὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ζωοτροφιῶν τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, ἄναψεν ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν τὴν πόλιν, καὶ ἐῤῥίφθη μὲ ὅλους τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς θησαυρούς του εἰς τὰς φλόγας. Τρεῖς στῆλαι, τὰς ὁποίας ἔστησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν των πρὸς τιμὴν τοῦ Κίμωνος, ἀνήγγελλαν μὲ τὰς ἐπιγραφάς

των καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ γενόμενον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν ἐκεῖ καρποφόρον χώραν, ὅπου ἐθεμελίωσαν μετέπειτα τὴν Ἀμφίπολιν. Καὶ τὴν νῆσον Σκῦρον, ἥτις ἦτο φωλεὰ τῶν ληστῶν, ἐκυρίευσεν ὁ Κίμων. Ἐκεῖ εὕρηκεν ἐν ταὐτῷ τὸ μνημεῖον τοῦ Θησέως, καὶ κατὰ χρησμὸν τινὰ ἔφερε τὴν ὑδρίαν τῆς στάκτης τοῦ παλαιοῦ Ἀθηναίου Ἥρωος (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 271) εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ χωριστὸν λαμπρῶς στολισμένον πλοῖον.

Λαμπροτέρα ὅμως παρὰ ταῦτα ἦτο ἡ εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Παμφυλίας Εὐρυμέδοντα νίκη του κατὰ τῶν Περσῶν (469). Διότι ὁ Ξέρξης, ὅς τις ἐκ τῶν μηχανοῤῥαφιῶν καὶ ἡδονῶν τῆς αὐλῆς του ἔχασεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του τὴν κυβέρνησιν τοῦ βασιλείου του, δὲν εἶχε λάβειν μέτρα ἱκανὰ νὰ βάλῃ τέλος εἰς τὰς προόδους τῶν Ἑλλήνων. Μόνον ὅταν ὁ Κίμων ἔκαμνεν εὐτυχεῖς προσβολὰς καὶ κατὰ τῆς Καρίας καὶ Λυκίας, ἀφοῦ ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις, καὶ ἀπεδίωξεν ἀπ' αὐτῶν τὰς Περσικὰς φρουράς, τότε ἐξύπνισαν οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὸν λήθαργον. Ἐσύναξαν διὰ ξηρᾶς στρατὸν εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν, καὶ ἔστειλαν διὰ θαλάσσης ἕνα στόλον. Πλησίον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ συνεκροτήθη ναυμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιτηδειότης τὴν Περσικὴν βαρυκινησίαν. Ἀφοῦ ἐσύντριψεν ὁ Κίμων τὸν στόλον, ἐκβῆκεν εἰς τὴν ξηρὰν μὲ ἀνήκουστον τόλμην, ἔμπροσθεν εἰς τὰ ὀμμάτια τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν διὰ ξηρᾶς ἀνδρείως καὶ ἐπιμόνως, ἀλλὰ τελευταῖον μετὰ μεγάλην φθορὰν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ ἀφῆκαν ὀπίσω πλουσιώτατα λάφυρα. Μετὰ ταύτην τὴν ἐνδοξοτάτην μάχην, ὅπου ἕνας στρατηγὸς εἰς μίαν ἡμέραν ἐνίκησεν ἐνταὐτῷ δύω ἐχθρικοὺς στρατοὺς διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, ἐστράφη ὁ Κίμων πρὸς βοῤῥᾶν καὶ ἥρπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας

τῶν Περσων τὸ κλειδίον τῆς Εὐρώπης τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Δι' ὅλων τούτων τῶν κτυπημάτων ἐβλάφθη τόσον ἡ Περσικὴ δύναμις διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, ὥστε ἔκτοτε κἀνὲν πλοῖον δὲν ἐταξείδευε πλέον εἰς δυσμὰς ἐπέκεινα τῶν Χελιδονίων νήσων ἢ ἐπέκεινα τῶν Κυανέων πετρῶν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ τὰ Περσικὰ στρατεύματα δὲν ἐπλησίαζαν πλέον εἰς τὴν θάλασσαν εἰμὴ μακρὰν αὐτῆς μιᾶς ἡμέρας δρόμον ἱππέως. *)

Τόσον φοβεροὶ κατεστάθησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἐχθρούς των, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ εἰς τοὺς φίλους των τοὺς συμμάχους, οἵτινες εἶχαν συνεισφέρειν καὶ αὐτοὶ τὸ μέρος των εἰς ὅλας ταύτας τὰς νίκας. Διότι ἐκείνη ἡ ἰσότης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστήριξαν κατ' ἀρχὰς τὴν συμμαχίαν οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἴωνες μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἠφανίσθη κατ' ὀλίγον, καὶ ἡ σχέσις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς αὐτοὺς ἐγίνετο πάντοτε μᾶλλον καὶ μᾶλλον σχέσις κυριεύοντος πρὸς ὑποκειμένους. **) Αἱ κοινοβουλίαι, αἵτινες ἐχρεώστουν νὰ γίνωνται εἰς τὴν νῆσον Δῆλον, ἀνεπληρόνοιτο μὲ προσταγὰς στελλομένας ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· αἱ εἰσφοραὶ ἐσυνάζοντο μὲ βίαν καὶ σκληρότητα, καὶ ὅς τις εἶχε σκοπὸν νὰ ἀντιτείνῃ, ἔβλεπε τρομερὸν παράδειγμα τὴν Νάξον. Ἐδοκίμασεν αὕτη νὰ ἀποστατήσῃ, ἀλλὰ μὲ τακτικὴν πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ ὁλοκλήρως (460). Τὸ αὐτὸ ἔπαθαν καὶ

*) Ἐὰν αὗται ὑπῆρξαν συνθῆκαι ἀληθῶς γενομένης εἰρήνης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας, ἀμφιβάλλετο εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Τινὲς τὴν ὑποθέτουσι σιωπηλὴν ἐκδοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς ὑπεροχῆς ἐκ μέρους τῆς Περσίας, καὶ μάλιστα κατὰ θάλασσαν. Ἄλλοι δὲ θετουσι τὴν εἰρήνην ταύτην, ἥτις ὀνομάζεται Κιμωνικὴ, κατὰ τὸ 449 ἔτος μετὰ τὰς τελευταίας πολεμικὰς πράξεις τοῦ Κίμωνος. (Ἴδε Πλουτ. Κίμ §. 13). Κ.

**) Εἰς τὸν Θουκυδίδην ἀπολογεῖται Ἀθηναῖος τις περὶ τούτου, ὅτι δὲν ἦτο ἄδικον νὰ κυριεύωσι τοὺς κυριευομένους ποτὲ ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἢ συνεκστρατεύσαντας μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ οὕτως ὄχι μόνον αὐτοὺς τὴν δουλείαν ὑπομένοντας, ἀλλὰ θέλοντας νὰ τὴν μεταφέρωσι καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας.

οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Θάσου. Ἐζήτησαν ὀπίσω ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὰ χρυσοῦ μεταλλεῖα των, τὰ ὁποῖα εἶχαν εἰς τὴν Θράκην, καὶ, ἐπειδὴ δὲν τοὺς τὰ ἔδιδαν, ἐπίασαν τὰ ὅπλα. Ἠγωνίζοντο ἀνδρείως, καὶ ὁ πόλεμος ἐβάσταξε τρία ἔτη (465 — 463). Ἀλλὰ τελευταῖον ἐνικήθησαν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα των, νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, καὶ νὰ παραιτηθῶσι τὰ εἰς τὴν ξηρὰν κτήματά των.

Ἡ χειροτέρευσις τῆς καταστάσεως τῶν συμμάχων προῆλθε κυρίως ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀφροσύνην. Ἐξ ὀκνηρίας καὶ φιλησυχίας εἶχαν κουρασθῆν γρήγορα ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὰ κοπώδη τῆς θαλάσσης πράγματα, καὶ ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς τὸ δόλιον πρόβλημα τοῦ Κίμωνος ἀντὶ πλοίων καὶ ἀνδρῶν νὰ πληρόνωσιν ἀργύριον εἰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ἐπαρατήρησαν ὅτι μὲ τοῦτο αὐτοὶ μὲν ἐγίνοντο ἀπόλεμοι, εἰς δὲ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐναυπήγουν εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τὸ ἀργύριον ἐκείνων, ἐνεχείριζαν πληρεξούσιον κράτος ἐπάνω των, ἕως οὗ τελευταῖον ἡ πάντοτε αὐξάνουσα θλίψις, καὶ ἡ ματαιότης ὅλων τῶν δοκιμίων νὰ ἐλευθερωθῶσι, τοὺς ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν των. Δὲν τοὺς ἔμενε λοιπὸν ἄλλο, εἰμὴ νὰ προσμένουν λύτρωσιν ἀπὸ ξένην χεῖρα, καὶ ἐκύτταζαν μὲ ἐπιθυμίαν εἰς τὴν Σπάρτην, τῆς ὁποίας ἡ παλαιὰ ἀντιζηλία ηὔξανε περισσότερον ἀναλόγως μὲ τὴν αὔξησιν τῆς τῶν Ἀθηνῶν δυνάμεως. Τὸ περισσεῦον μῖσος μεταξὺ τῶν δύω κυριωτέρων δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος προέλεγεν εἰς καθένα τελευταῖον μίαν ἔκρηξιν, καὶ εἰς τὸν Κίμωνα ἐγίνετο πάντοτε δυσκολωτέρα ἡ κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ τμήματος τούτου ῥηθεῖσα τῶν πολιτικῶν του γνωμῶν ἐκτέλεσις.

37. Περικλῆς καὶ Κίμων.

Τὸ πνεῦμα καὶ οἱ σκοποὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οἱ ὁποῖοι ἕως τώρα εἶχαν ταπεινωθῆν καὶ κρυφθῆν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, ἤρχισαν πάλιν νὰ ἀναζωποιῶνται μὲ σχῆμα μεγαλήτερον καὶ ὡραιότερον ἀπὸ τὸν Περικλέα. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, υἱὸς Ξανθίππου τοῦ νικήσαντος εἰς τὴν Μυκάλην, ἦτο ἐκ τοῦ γένους του δεδικαιωμένος νὰ ζητῇ μεγάλας ἀρχὰς καὶ πλουτισμένος ἐκ φύσεως μὲ πολλὰς ἀξιότητας. Τὰ μαθήματα τοῦ τότε εἰς τὰς Ἀθήνας ἐλθόντος φιλοσόφου Ἀναξαγόρου, τοῦ ὁποίου ἀπήλαυσε τὴν διδασκαλίαν ὁ Περικλῆς, ἀνέπτυξαν εὐτυχῶς τὰς δεξιότητάς του, ηὔξησαν τὴν ἀξίαν τῶν φρονημάτων του, καὶ ἐμεγάλυναν τὴν σύνεσίν του. Τὸν ἐχρησίμευσαν δὲ καὶ εἰς ἀπόκτησιν ἀκαταμαχήτου τινὸς εὐγλωττίας, τῆς ὁποίας τὴν δύναμιν ἐσύγκριναν οἱ σύγχρονοί του μὲ τὴν βροντὴν καὶ ἀστραπὴν, καὶ ἡ ὁποία ὡς νεοβλάστητον γέννημα τῆς πάντοτε καλλιεργουμένης Ἀττικῆς γλώσσης κατεγοήτευε τοὺς ἀκούοντας. Πρῶτον ὑπούργησεν εἰς τὰ πολεμικὰ, μετέπειτα ἐστράφη εἰς τὰ πολιτικὰ μὲ τόσον μέγαν καὶ διάπυρον ζῆλον, ὥστε κανεὶς πλέον δὲν τὸν ἔβλεπεν εἰς ἄλλον δρόμον εἰμὴ τὸν φέροντα εἰς τὸ βουλευτήριον, μηδ᾽ ἐφαίνετο πλέον εἰς συμπόσια ἢ εἰς ἄλλας πανηγύρεις.

Ὁ Περικλῆς ἐφάνη εἰς τὸ κοινὸν μὲ γνώμας καὶ σκοποὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀντίθετοι διόλου μὲ τοὺς τοῦ Κίμωνος. Τὸ πρῶτον καὶ ἀξιολογώτατον ἐγχείρημά του ἦτο νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἄρειον πάγον, τὸ ἰσχυρότατον στήριγμα τῶν ἀριστοκρατικῶν, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἐφαίνετο ὁ Κίμων. Ἐὰν ἡ πολιτεία ἔμελλε νὰ μεταπλασθῇ εἰς τελείαν δημοκρατίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκεν ὁ Περικλῆς τὴν ἀσφάλειαν νὰ κυβερνᾷ μὲ τὴν δύναμιν τῶν προτερημά-

τωντου ἀνενοχλήτως καὶ τρόπον τινὰ ὡς μόναρχος, ἀνάγκη ἦτο νὰ συντριφθῇ ἡ δύναμις τοῦ Ἀρείου πάγου. Εὕρηκε καιρὸν, ὁπόταν ὁ Κίμων ἔλειπε στρατηγῶν εἰς τὴν Θράκην, καὶ ἔβαλε κάποιον Ἐφιάλτην *) (διότι αὐτὸς ἐκ φρονήσεως μεγάλης σπανιώτατα ἐφαίνετο εἰς τὸ κοινὸν) νὰ παρακινήσῃ τὸν δῆμον εἰς τὸ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν Ἄρειον πάγον τὴν διοίκησιν τῶν ἀξιολογωτέρων πραγμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ τοῦ θησαυροῦ. Ὁ δῆμος τὸ ἐψήφισε, καὶ ὁ Ἄρειος πάγος δὲν ἦτο εἰς τὸ ἑξῆς εἰμὴ ψιλὸν δικαστήριον. Ἡ νίκη αὕτη τῶν φιλοδήμων ἔφερε καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Κίμωνος, ὅστις ἐπιστρέψας δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὴν ἀθυμίαν του διὰ τὰ γενόμενα, καὶ παρευθὺς κἄποια χάρις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Σπάρτην συμφώνως μὲ τὰ φρονήματάτου, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλουςτου νὰ ἐρεθίσουν ὅλα τὰ πάθη τοῦ δήμου ἐναντίον του.

Φοβερὸς σεισμὸς εἶχε φέρειν εἰς παντελῆ σχεδὸν ὄλεθρον τὴν Σπάρτην. Ὅλη ἡ πόλις ἐφθάρθη, καὶ εἴκοσι χιλιάδες κατοίκων ἠφανίσθησαν. Ἔλαβαν ἀφορμὴν ἐκ ταύτης τῆς δυστυχίας αἱ χιλιάδες Εἱλώτων καὶ Μεσσηνίων νὰ ἀποῤῥίψωσι τὸν ἀνυπόφορον ζυγὸν, καὶ ἐφάνησαν ὡπλισμένοι καὶ ἕτοιμοι εἰς πόλεμον. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας, ἀλλ' ἡ φρόνησις τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου τὸν ἐδιασκέδασεν. Εἶχε προϊδεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπρόσταξε τὸν σαλπιστὴν νὰ σαλπίσῃ τὸ πολεμιστήριον ὡς νὰ ἐπλησίαζαν ἐχθροί. Μὲ τοῦτο τὸ σύνθημα ἐσυνάχθησαν πάραυτα εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ συνειθισμένοι

*) Οὗτος, ὁ ἀπὸ τοὺς ἱστοριογράφους ὡς ἀφιλοκερδὴς καὶ φιλόπατρις ἐγκωμιαζόμενος, ἐφονεύθη ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Πολλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι ὁ Αἰσχύλος κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν χρόνον παρέστησε τὰς Εὐμενίδας, διὰ νὰ κάμῃ ἀγαπητὸν καὶ ἄξιον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν Ἄρειον Πάγον.

νὰ ὑπακούωσι πολῖται, καὶ ἐστάθησαν εἰς τάξιν μάχης. Οἱ ἀποστάται ὑπέστρεψαν ὀπίσω μὲ ἔκπληξίν των καὶ φόβον· οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἐκυρίευσαν τὴν ἰσχυρὰν Ἰθώμην (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 361), τῆς ὁποίας τὰ δυνατὰ τείχη, διὰ τὴν τότε ἔλλειψιν τῶν πολιορκητικῶν ὀργάνων, τοὺς ὑπέσχοντο πολυχρόνιον ὑπεράσπισιν.

Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἔκραξαν οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς βοήθειάν των ὅλους τοὺς γείτονας, καὶ αὐτοὺς προσέτι τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐνομίζοντο εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην ἐμπειρότατοι. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ μὲν Ἐφιάλτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἠναντιώθησαν εἰς τοῦτο, ὁ δὲ Κίμων ἐκίνησε τὸν δῆμον νὰ ψηφίσωσι τὴν βοήθειαν. Δὲν πρέπει, εἶπε, νὰ στερήσωμεν τὴν Ἑλλάδα τὸν ἕνα πόδα καὶ νὰ τὴν κάμωμεν χωλήν. Στράτευμα κυβερνώμενον ἀπ' αὐτὸν τοῦτον ἐστάλθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ τὸ ἀμοιβαῖον Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν μῖσος ἐματαίωσε τοὺς καλοὺς σκοποὺς τοῦ Κίμωνος. Ἡ πολιορκία ἐγίνετο πολυχρόνιος, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἤρχισαν νὰ φοβῶνται μήπως οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν γνωστὴν πανουργίαν, τόλμην καὶ ἐπιτηδειότητά των ἦσαν συνενοημένοι μὲ τοὺς Εἵλωτας καὶ Μεσσηνίους. Ἡ ὑποψία αὕτη τοὺς ἔκαμε νὰ ἀποπέμψωσι τοὺς Ἀθηναίους μὲ πρόφασιν ὅτι δὲν τοὺς ἐχρειάζοντο πλέον, ἐνῷ ἐκράτησαν μαζή των τοὺς ἐπιλοίπους συμμάχους.

Εἰς τὰς Ἀθήνας διήγειρεν ἡ ἄτιμος αὕτη ἀπόπεμψις πικροτοτάτην ἀγανάκτησιν· ἡ μέχρι τοῦδε ἐνδομυχοῦσα χολὴ ἤρχισε νὰ φαίνεται δημοσίως. Ὁ δῆμος διέῤῥηξεν εὐθὺς τὸν μὲ τὴν Σπάρτην ἐν καιρῷ τῶν Περσικῶν πολέμων συνδεθέντα δεσμὸν, καὶ ἐσυμμάχησε μὲ τὸ Ἄργος, τὸν φυσικὸν τῆς Σπάρτης ἐχθρόν. Ὁ δὲ Κίμων, ἐπονομασθεὶς σκωπτικῶς φιλολάκων, ἐξωστρακίσθη εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ παρωργισμένου δήμου ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ δέκα ἔτη.

Ἀλλ' ἡ ἔκρηξις αἱματώδους πολέμου μεταξὺ τῶν δύω κυριωτέρων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος ἐμποδίζετο ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ τῶν Σπαρτιατῶν πολέμου, ὅς τις ὠνομάσθη τρίτος Μεσσήνιος. Δέκα ἔτη ἀντέστεκαν οἱ Μεσσήνιοι εἰς τὴν Ἰθώμην. Ἠναγκάσθησαν τελευταῖον οἱ Σπαρτιάται ἀπὸ Δελφικὸν τινὰ χρησμὸν νὰ τοὺς ἀφήσωσι νὰ ἀναχωρήσωσι μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων (455). Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεδέχθησαν μετὰ χαρᾶς τοὺς μετανάστας τούτους, καὶ τοὺς ἔδωκαν εἰς κατοικίαν τὸν ἀξιόλογον λιμένα Ναύπακτον, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἶχαν κυριεύσειν ἀπὸ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας. Ἡ διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἀσθένεια τῆς Σπάρτης ἐπροξένησε τὴν πτῶσιν τῶν Μυκηνῶν· διότι οἱ Ἀργεῖοι ἐχθρευόμενοι καὶ τὰς δύω ταύτας πολιτείας εὕρηκαν καιρὸν ἁρμόδιον νὰ κυριεύσωσιν ἐν ταυτῷ καὶ νὰ κρημνίσωσι τὰς Μυκήνας.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐνησχολοῦντο κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μὲ μακρυνὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς Περσίας. Τοῦτο τὸ βασίλειον, μετὰ τὴν δυστυχῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπόπειραν, ἤρχισαν νὰ τὸ κλονίζωσιν ἀδυναμίαι καὶ ταραχαὶ καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Ὁ Ξέρξης ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἀκινάκην τοῦ φίλου του Ἀρταβάνου, ὅς τις ἤθελε νὰ βασιλεύσῃ αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τὴν δοκιμὴν ταύτην ἔχασε τὴν ζωήν του. Ὁ υἱὸς τοῦ Ξέρξου Ἀρταξέρξης, Μακρόχειρ ἐπονομαζόμενος, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (465). Εὐθὺς ἴδε τὴν Αἴγυπτον εἰς ἐπανάστασιν μὲ ὁδηγίαν τοῦ Λιβυκοῦ βασιλέως Ἰνάρου, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιθυμοῦντες νὰ βλάψωσι τοὺς Πέρσας ἐβοήθησαν τὴν ἀποστασίαν ταύτην μὲ διακόσια πλοῖα (462). Κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ γείνῃ εὐτυχὴς ἡ ἔκβασις. Ἡ Μέμφις ἐκυριεύθη παρεκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἡ χώρα ἐκαθαρίσθη σχεδὸν ἀπὸ τοὺς Πέρσας· εἰς μάτην ὁ Ἀρταξέρξης ἐπρόσφερνεν ἀργύριον εἰς τοὺς

Σπαρτιάτας ἐὰν ἤθελαν νὰ πολεμήσωσι τὰς Ἀθήνας· ὁ διαρκῶν Μεσσήνιος πόλεμος ἐχώλονε τὰς δυνάμεις των. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους εἶχαν νὰ ὑποφέρουν ἀγῶνας μὲ γείτονάς των Ἕλληνας. Διὰ τὰ Μέγαρα, τὰ ὁποῖα μετέβησαν ἀπὸ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν ἰδικήν των συμμαχίαν, περιεπλέχθησαν εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Κορινθίους, καὶ παραυτα τοὺς ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἡ παντοτεινὴ ἐχθρά των Αἴγινα, ἀλλὰ μὲ δυστυχίαν της. Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης ἐνίκησε τοὺς Αἰγινήτας εἰς μίαν ναυμαχίαν, τοὺς ἐπῆρε δέκα πλοῖα, ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν πόλιν των. Τώρα, ὁπότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐφαίνοντο ἱκανῶς ἐνησχολημένοι εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνόμισαν οἱ Κορίνθιοι ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς βλάψωσιν ἐδῶ, καὶ ἔπεσαν μαζὴ μὲ τοὺς συμμάχους των Ἐπιδαυρίους καὶ ἄλλους Πελοποννησίους εἰς τῶν Μεγάρων τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶχαν χάσει ἀκόμη ὅλας των τὰς πολεμικὰς δυνάμεις· χωρὶς νὰ σηκώσωσι τὴν τῆς Αἰγίνης πολιορκίαν ἔστειλαν τὸν στρατηγὸν Μυρωνίδην μὲ ἱκανὸν στράτευμα, καὶ μὲ μίαν εὐτυχῆ μάχην (458) ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν. Ἡ Αἴγινα ἐξ ἀνάγκης ἐπαρεδόθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους (456), ἔχασε τὰ πλοῖα καὶ τὰ τείχη της, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρόνῃ ἐτήσιον ἀργυρίου φόρον.

Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἤθελε φανῆν ἀκόμη φοβερωτέρα, ἐὰν ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος δὲν ἐλάμβανε δυστυχέστατον τέλος. Νέος στρατὸς τῶν Περσῶν στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Μεγάβαζον ἐνίκησε τοὺς Αἰγυπτίους, ἐδίωξε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Μέμφιν, καὶ τοὺς ἐνέκλεισεν εἰς τὴν νῆσον Προσωπίτιδα. Δεκαοκτὼ μῆνας ἐβάσταξαν ἐκεῖ τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ τελευταῖον ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσωσι τὸν τόπον

(457). Ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς διεσώθησαν διὰ Λιβύης εἰς τὴν Κυρήνην· καὶ τῶν μεγάλων ἐλπίδων, τὰς ὁποίας εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸν ἑξαετῆ τοῦτον πόλεμον, ἐψεύσθησαν πικρότατα. Ἡ Περσικὴ ἐξουσία εἶχε μὲν κυριεύσειν τὴν Αἴγυπτον παρεκτὸς ἑλωδῶν τινων τόπων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποτάξωσι, καὶ ὅπου ἐβαστάζετο κἄποιος Ἀμυρταῖος, ἀλλὰ πάραυτα ἐκ νέου ἀνεφάνη μεγάλη ἡ ἀδυναμία της. Ὁ Ἴναρος κατὰ προσταγὴν τῆς αὐλῆς ἐπροσηλώθη εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Μεγάβαζος, ὅστις τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆν τὴν ζωὴν, ἐθύμωσε καὶ ἀπεστάτησε τόσον εὐτυχῶς, ὥστε ἠδυνήθη νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς τὸν βασιλέα τὰς συνθήκας τῆς φιλιώσεώς των.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μία διαφορὰ μεταξὺ Δωρίδος καὶ Φωκίδος ἐπέφερεν ἄμεσον ἐχθρικὴν σύγκρουσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάτας. Οἱ Σπαρτιάται εἶχαν ὑπάγειν βοηθοὶ εἰς τὴν Δωρίδα, καὶ ἠνάγκασαν τὴν Φωκίδα εἰς τὰς θελήσεις ἐκείνης. Ἐνῷ δὲ ἤθελαν νὰ ἐπιστρέψωσιν, οἱ Ἀθηναῖοι, φίλοι ὄντες τῶν Φωκέων, ἐπίασαν μὲ τὰ πλοῖα των τὸν Κρισσαῖον κόλπον, καὶ κατὰ ξηρὰν τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Πηγὰς, καὶ ἐμπόδιζαν τὴν διάβασίν των. Δὲν ἔμενε λοιπὸν ἄλλο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας εἰμὴ νὰ διατρίβωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐκεῖ ἠθέλησαν νὰ βοηθήσωσι τὰς Θήβας εἰς ἐξανάκτησιν τῆς κυριότητος τῶν Βοιωτικῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν εἶχαν χαμένην ἐκ τῶν Περσικῶν πολέμων, καὶ μὲ αὐτοὺς νὰ πολεμήσωσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ περάσωσιν· εἶχαν δὲ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τοὺς ἐχθροὺς τῆς δημοκρατίας μυστικοὺς φίλους των, μὲ τοὺς ὁποίους ἐσυμβουλεύοντο κρυφίως. Ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν δῆμος ἔδραμε μὲ ὁρμὴν νὰ ἀποδιώξωσι τοὺς μισητοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον γειτονίαν. Στράτευμα Ἀθηναίων βοηθούμενον ὑπὸ χιλίων Ἀργείων

καὶ πολλῶν Θεσσαλῶν ἱππέων ἐμβῆκεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου συνεκροτήθη μάχη πλησίον εἰς τὴν Τάναγραν (τὸ ἔαρ 456). Ὁ ἐξωστρακισμένος Κίμων εἶχεν εὑρεθῆν εἰς τὸ στράτευμα, καὶ ἠθέλησε καὶ αὐτὸς νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν μάχην, ἀλλ' ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων δυσπιστοῦσα εἰς τοὺς σκοπούς του εἶχε προστάξειν ῥητῶς τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ μὴ τὸν συγχωρήσῃ. Πρὶν ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν μάχην ὥρκισε τοὺς φίλους του, οἱ ὁποῖοι ὡς καὶ αὐτὸς ὑπωπτεύοντο ὡς Λακωνίζοντες νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρείως καὶ νὰ ἀναιρέσωσι τὴν ὑποψίαν μὲ τὰ ἔργα. Ἐνθουσιασθέντες ἀπὸ τοῦτον τὸν λόγον ἐπολέμησαν τόσον ἀνδρείως, ὥστε ὅλοι, ἑκατὸν τὸν ἀριθμὸν, ἐφονεύθησαν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐνικήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ προδοσίας τῶν Θεσσαλῶν. Οἱ Σπαρτιάται, τῶν ὁποίων ἐξωμαλίσθη ἡ ὁδὸς τῆς ἐπιστροφῆς, ἠρκέσθησαν ἀντὶ ἄλλων ἐγχειρημάτων νὰ ἐρημάξωσι τὴν χώραν τῶν Μεγαρέων.

Αἱ δὲ Ἀθῆναι, θέλοντες νὰ ἀποπλύνωσιν ἀπὸ τὴν τιμήν των τὸν ῥύπον, δύω μῆνας μετὰ τὴν ἐν Τανάγρᾳ μάχην ἔστειλαν τὸν Μυρωνίδην μὲ νέα Ἀθηναῖα στρατεύματα εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅστις ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς τὰ Οἰνόφυτα τοὺς Θηβαίους, καὶ ὑπέταξεν εἰς τὰς Ἀθήνας πλὴν Θηβῶν ὅλας τὰς Βοιωτικὰς πόλεις καὶ τὴν Φωκίδα. Οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ ἐχρεώστουν εἰς ἀπόδειξιν τῆς πίστεώς των νὰ τοὺς δώσωσιν ἑκατὸν ὁμήρους. Ἄλλοι στρατηγοὶ εὐτύχησαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Τολμίδης ἔπλευσεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἔκαυσε τὸ νεώριόν των, ἐκυρίευσε τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν Χαλκίδα, καὶ ἀποβὰς εἰς τὴν ξηρὰν ἐκτύπησε τοὺς Σικυωνίους. Τὴν δυστυχίαν ταύτην ἔπαθαν πάραυτα καὶ δεύτερον ἀπὸ τὸν Περικλῆν, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Πελοποννή-

σου, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἀργείων ἐκτύπησε καὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Μεταξὺ τούτων τῶν πολεμικῶν ταραχῶν ἐτελειώθη ἡ οἰκοδομὴ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἥτις εἶχεν ἀρχίσειν πρότερον. Ἕως τώρα πόλις καὶ λιμὴν ἦσαν μὲν ὠχυρωμένα, χωρισμένα δὲ οὕτως, ὥστε εἰς εἰσβολὴν ἐχθροῦ τινὸς ἠδύνατο εὐκόλως νὰ κοπῇ ἡ κοινωνία των. Τὰ δὲ μακρὰ τείχη ἐσύναψαν τὴν πόλιν μὲ τὰ φρούρια τοῦ Πειραιῶς οὕτως, ὥστε τὰ δύω ἀντέστεκαν ὡς ἓν ὅλον ἐναντίον ἐχθρικῶν προσβολῶν.

Ὁ ὡραῖος τρόπος καὶ ἡ φιλοπατρία, τὰ ὁποῖα ἔδειξεν ὁ Κίμων εἰς τὴν ἐν Τανάγρᾳ μάχην, δὲν ἠδύναντο βέβαια νὰ ἀποτύχουν τὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐνέργειάν των. Ὁ δῆμος μὲ τοῦτο τὸ μέσον καὶ μὲ τὴν ἐνθύμησιν τῶν προτέρων ἐνδόξων ἀγώνων του ἐφαίνετο ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ εἰς τὸ μέσον των τὸν περίφημον στρατηγόν των, ὅς τις ἐδικαιολογήθη εἰς τὴν ἐν Τανάγρᾳ μάχην. Αὐτόματος ὁ Περικλῆς ἐνήργησε τὴν καταγωγὴν τοῦ Κίμωνος ἀφοῦ προεσυμφώνησε μὲ αὐτὸν περὶ τῆς μελλούσης ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεως εἰς τὴν πολιτείαν. Μόλις ἐφάνη ὁ Κίμων κάτοικος πάλιν τῆς πατρίδος του, καὶ παρευθὺς κατὰ τὸ γνωστόν μας ἤδη πολιτικόν του σύστημα ἐπροσπάθησε δύω τινά, τὴν εἰρήνευσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, καὶ τὴν ἀκολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύω, καὶ ἐξαιρέτως τὸ πρῶτον, ἐφάνησαν τόσον δύσκολα διὰ τὰ πάθη καὶ τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν τῶν δύω πολιτειῶν, ὥστε καὶ μεσίτης τοιοῦτος φρόνιμος καὶ πιστὸς καὶ τῶν δύω μερῶν, ὁποῖος ἦτο ὁ Κίμων, δὲν ἠδυνήθη παραυτα νὰ τὸ κατορθώσῃ. Μόλις μετὰ τριετῆ συμβίβασιν ἠδυνήθησαν νὰ ἑνωθῶσι Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι, καὶ νὰ νὰ κάμωσι μόνον πενταετῆ ἀνακωχὴν ὅπλων (450). Διὰ νὰ στερεώσῃ

ὁ Κίμων τὴν οὕτω γεννηθεῖσαν ἡσυχίαν ἔσπευσε παραυτα ν' ἀποχωρίσῃ τὴν ἀσχολίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ πᾶσαν μὲ τοὺς Ἕλληνας περιπλοκὴν, καὶ νὰ τὴν διευθύνῃ εἰς τὸν κοινὸν τῆς Ἑλλάδος ἐχθρὸν, τοὺς Πέρσας. Ἀρχηγὸς διακοσίων τριήρεων ἀπέπλευσε κατὰ τῆς ὑποταχθείσης εἰς τοὺς Πέρσας νήσου Κύπρου, τῆς ὁποίας ἡ ἀπόκτησις ἦτο πολλὰ ἐπιθυμητὴ εἰς τοὺς θαλασσίους Ἀθηναίους, ἐπειδὴ αὐτὴ μὲ τὰ φυσικὰ προϊόντα της ἠδύνατο νὰ τοὺς χρησιμεύῃ μεγάλως. Ἑξήκοντα πλοῖα ἔστειλεν ὁ Κίμων εἰς τὸν Ἀμυρταῖον, ὅς τις ἐβαστάζετο ἀκόμη εἰς τὰ ἕλη τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸν ἐπροσκάλει νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν ἄλλων πολιορκουμένων εἰς τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου.

Ἀλλ' ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ Κίμων (449) ἢ ἀπὸ καιρίαν πληγὴν ἢ ἀῤῥωστίαν φυσικὴν, καὶ ἐπειδὴ, προσέτι ἐφοβέριζε τὸν στρατὸν ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων, ἐλύθη ἡ πολιορκία. Ὁ Κίμων, κατά τινας, ἐπρόσταξε νὰ κρατήσουν μυστικὸν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τὸν θάνατόν του, διὰ νὰ νομίζωσι πάντοτε ὅτι στρατηγοῦνται ἀπὸ τὸν ἀνίκητον ἡγεμόνα των, καὶ νὰ ὑπάγωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν θαῤῥαλεώτεροι. Ἔγεινε τοῦτο, καὶ μία νίκη κατὰ τοῦ Περσικοῦ στόλου, ὅς τις ἐσύγκειτο ἀπὸ Φοινίκια καὶ Κύπρια πλοῖα, καὶ κατὰ πεζοῦ στρατοῦ εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἦτο ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος, ὅς τις, ὡς προεικόνισμα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶχε στοχασθῆν ἤδη νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπάνω εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ νὰ κτυπήσῃ καὶ ἀμέσως τὴν τῶν Περσῶν δύναμιν. Μαζὴ μὲ αὐτὸν ἡσύχασαν εἰς τὸ ἑξῆς ἱκανὸν καιρὸν αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, μετὰ ταύτην τὴν ἀνάπαυλαν, συνέπιπταν κατ' ὀλίγον εἰς μέγαν ἀναβρασμόν.

---

58. Αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ μέγιστον ὕψος των διὰ Περικλέους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐφάνη ἀρχηγὸς τῶν Ἀριστοκρατικῶν ὁ πρεσβύτερος Θουκυδίδης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὸν ἔλειπεν ἡ μεγάλη στρατηγικὴ ἀρετὴ τοῦ προκατόχου του, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιῤῥοπήσῃ πρὸς τὸν Περικλῆν, καὶ ἐξοστρακισθεὶς τελευταῖον ὑπεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἐντελέστατα (444). Ἔμεινε λοιπὸν ὁ Περικλῆς χωρὶς ἀντίζηλον. Ὡς μέγας μουσικὸς τὸ ὄργανόν του ἐξουσίαζε τὴν εὐκίνητον ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς χορδὰς ἔκρουεν ἄλλοτε τὸν φόβον, ἄλλοτε τὴν ἐλπίδα, ἄλλοτε τὴν τόλμην, καὶ ἄλλοτε ἄλλοτι καθὼς τὸν ἤρεσκε· καὶ ἀπεδίωκεν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν πολιτικῶν σκοπῶν του μὲ τὴν γοητείαν τῆς ῥητορικῆς του καὶ μὲ τὴν ὑπερβολικὴν ἀφιλοκέρδειάν του πᾶσαν φαινομένην δυσηχίαν καὶ ἀσυμφωνίαν. Ἡ ἀφιλοκέρδειά του, κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδ' ὁ Ἀριστείδης δὲν τὸν ὑπερέβαινεν, ἥτις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε εἰς ὅλην του τὴν κυβέρνησιν δὲν ηὔξησε τὴν περιουσίαν του μηδὲ δραχμὴν μίαν· ἡ ἀρετή του λέγω αὕτη ἔπιπτε τόσον φανερώτερα εἰς τὰ ὀμμάτια πάντων, ὅσον ἡ μὲν πόλις ἔγεινε πλουσιωτέρα, ἡ δὲ φιλοτεχνία τοῦ Περικλέους ἐμεταχειρίζετο λαμπρότατα τὸν πλοῦτον της εἰς ἀναριθμήτους δημοσίους καλλωπισμούς.

Πρότερον ἀκόμη εἶχεν ἀρχίσειν ὁ Κίμων νὰ εἰσάγῃ τὰς νεοβλαστεῖς τέχνας· ἀλλ' οὗτος ἦτο μόνος καὶ κατέγεινεν εἰς ἰδιά του πράγματα, τὰ δὲ μεγαλουργήματα τοῦ Περικλέους ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸ ἐξυπνισθὲν πνεῦμα ὅλης τῆς πόλεως καὶ ὅλου τοῦ δήμου. Μαζὴ μὲ τὴν πολεμικὴν ἡγεμονίαν ἔμελλαν αἱ Ἀθῆναι νὰ λάβωσι καὶ τὴν εἰρηνικὴν τῶν τεχνῶν ὑπεροχήν, ἥτις βέβαια ἐστάθη ἐκείνης ἀπο-

τέλεσμα. Διότι ἀφοῦ ἀπεφασίσθη ἡ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑποτέλεια τῶν συμμάχων, καὶ τὸ συνέδριον αὐτὸ μετετέθη ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔκρινεν ὁ Περικλῆς ὅτι οὐδὲ λογαριασμὸν ἐχρεώστει τῶν συνεισφορῶν νὰ τοὺς δίδῃ, ἐὰν μόνον ἐπροστατεύοντο ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Οἱ θησαυροὶ οὗτοι ὑπῆρξαν εἰς τὸν Περικλῆν ἀέναος πηγὴ διὰ νὰ ἐξοδεύῃ εἰς κατασκευὴν τῶν ὑψηλῶν τεχνουργημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἔδωκεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ὡραιότατον καὶ λαμπρότατον καλλωπισμόν. Διότι αἱ τέχναι, κατὰ τὰ φρονήματα τῶν Ἑλλήνων, ἐχρεώστουν μόνον τὴν πόλιν, ἤγουν τὸ ὅλον νὰ κλεΐζωσι, καὶ ὄχι νὰ δουλεύωσι τὴν πολυτέλειαν καὶ τρυφὴν τῶν κατὰ μέρος πολιτῶν. Οἱ πρώτιστοι τεχνῖται τῆς τότε εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἀκμαζούσης ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀγαλματοποιητικῆς εἰργάζοντο εἰς ταῦτα, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀθάνατος καὶ δημιουργικὸς τεχνίτης Φειδίας, ὁ τοῦ Περικλέους φίλος, ὅστις ἐπεστάτει εἰς τὸ ὅλον τῶν ἐπιχειρημάτων.

Πρὸ πάντων μετεμορφώθη δι' ὅλου τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀκρόπολις. Καὶ εἰς τὸν δρόμον, ὅς τις ἔφερνεν εἰς αὐτήν, ἔπιανε τοὺς ξένους θάμβος καὶ ἔκστασις. Ἔβλεπαν ἐκεῖ ὑψηλότερα παρὰ τοὺς συνήθεις οἴκους ἐξυψουμένην μεγάλην καὶ λαμπρὰν πύλην μὲ στήλας, ὅλην μαρμαρίνην, μὲ πέντε ἐξόδους καὶ ἑκατέρωθεν μὲ πτερύγια οἰκοδομημάτων στολισμένην. Εἰς τὴν πολυτελῆ πύλην ἔφερνε μία ἀναβάθρα ἡ πολυτελεστάτη τοῦ κόσμου μὲ πολλὰς ἀναβαθμίδας ἰσοπλατὴς μὲ ὅλην τὴν πύλιν καὶ αὐτὴ μαρμαρίνη. Τὰ περίφημα ταῦτα προπύλαια *)

*) Εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ μίμησιν τῶν προπυλαίων τούτων ἐκτίσθησαν αἱ Βρανδημβουργικαὶ πύλαι τοῦ Βερολίνου. Ἐπειδὴ ὅμως λείπουσιν ὅλα τὰ πέριξ, μικρὸν μέρος μόνον τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐνεργείας ἐμποροῦν νὰ διεγείρωσιν αὗται.

ἦσαν ἔργον τοῦ Ἀθηναίου Μνησικλέους, καὶ ἐξωδεύθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν δύω χιλιάδες καὶ δώδεκα τάλαντα, ἤγουν φιορίνια Αὐστριακὰ ἀργυρᾶ 4,376,100.

Διὰ τῶν προπυλαίων ἔμβαιναν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἐντὸς αὐτῆς ἦτο ὁ μέγας μαργάρινος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, Παρθενὼν ὀνομαζόμενος, ἀριστούργημα τῆς ἀρχαίας τεκτονικῆς, μὲ σχῆμα ὀρθογωνίου, ἤγουν ἐπιμήκους τετραγώνου. Ὁλόγυρά της ἔστεκε μέγας περίβολος ἐπιστηριζόμενος εἰς ὡραίας ἐκ μαρμάρου στήλας. Διὰ τὸ ὕψος τῆς ἀκροπόλεως ἔβλεπαν τὸν Παρθενῶνα μακρόθεν ὅλοι οἱ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς ἐρχόμενοι. Τὸ ἐδῶ στημένον ἄγαλμα τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς, τριακοντα ἓξ πόδας ὑψηλὸν, ἦτο ἔργον περιφημότατον τοῦ Φειδίου κατασκευασμένον ἀπὸ ἐλεφάντινα ὀστᾶ καὶ χρυσόν. Εἶχε μὲν προβάλειν κατ' ἀρχὰς ὁ τεχνίτης μάρμαρον, ἀλλ' ὅταν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπαρατήρησεν ὅτι τὸ μάρμαρον ἦτο πολὺ εὐθηνότερον, ἐζήτησεν εὐθὺς ἀπὸ τὸν δῆμον τὰς πολυτίμους ταύτας ὕλας. Ἄλλο κολοσσαῖον τῆς αὐτῆς θεᾶς χάλκινον ἄγαλμα, χυμένον ἀπὸ τὸν Φειδίαν ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ Μαραθῶνος, ἔστεκεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως, ὥστε ἡ περικεφαλαία καὶ ἡ λόγχη ἔλαμπαν εἰς τοὺς θαλασσοποροῦντας εὐθὺς ἀφοῦ ἀπερνοῦσαν τὸ Σούνιον πέντε μίλλια μακρόθεν.

Μ' ὅλον ὅτι ἐξωδεύοντο μεγάλαι ποσότητες εἰς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔργα, μ' ὅλον τοῦτο ὁ Περικλῆς ἐφρόντιζε καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ κοινοῦ ταμιείου. Ὁ δῆμος ἔλαβε μεγάλην ὠφέλειαν ἀπὸ τὰ ἔργα ταῦτα· οἱ πτωχοὶ ἐργαζόμενοι ἐπορίζοιτο ἀργύριον· οἱ μηχανικοὶ συνεργοῦντες εἰς ἐκτέλεσιν τῶν οἰκοδομημάτων ἐτελειοποίουν ἐπὶ μᾶλλον τὴν τέχνην. Ἡ αἴσθησις τοῦ καλοῦ μετέβη καὶ εἰς τὰ ἄλλα χρειώδη τοῦ βίου· καὶ τὰ προϊόντα τῶν ἐργοστασίων τῶν

Ἀθηνῶν ἐζητοῦντο ἀπ' ὅλου τοῦ κόσμου τὰ μέρη, ὅπου ὑπήγαιναν μὲ τὰ πλοῖα των οἱ Ἀθηναῖοι. Περιῤῥεομένη πανταχόθεν σχεδὸν ἀπὸ θάλασσαν ἦτο κέντρον μεγάλης καὶ ἐκτεταμένης ἐμπορίας, ἐκ τῆς ὁποίας καθεὶς Ἀθηναῖος διὰ τὴν θαλασσοκρατίαν των ὑπήγαινεν ὅπου ἤθελε, καὶ ἔφερνεν εὐθηνὰ τὰ χρειώδη. Οὕτως ἀπὸ τὴν καρποφόρον Ταυρικὴν Χερσόνησον ἔφερναν πλῆθος σίτου διὰ τροφὴν τῶν πολυαρίθμων πολιτῶν των, καὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Θράκης τὰ εἰς ναυπηγίαν καὶ οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα ξύλα. Τὰ τελώνια, τὰ ὁποῖα ἐσυνάζοντο ἐκ τῆς ἐμπορίας ταύτης, ἐπλούτιζαν τὸν δημόσιον θησαυρὸν ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ἡ ἐμπορία τοὺς καθ' ἕκαστα.

Ἡ νέα αὕτη τοῦ πλούτου πηγὴ, ἥτις ἀνέβρυσε πλησίον τοῦ πλούτου τῆς γεωργίας, καὶ ἠνοίχθη πολλὰ καλὰ μὲ τὰς μεθόδους τοῦ Περικλέους, ἐγέννησεν εἰς ἐκείνους τοὺς πολίτας, οἵτινες ἤντλουν ἀπ' αὐτῆς, μίαν ἰδιαιτέραν πολιτικὴν διεύθυνσιν, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐμπορίαν ἐφάνη ἀναγκαία θαλασσοκρατία καὶ διὰ ταύτην, ὁ πόλεμος. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται κἄποιος ἀγὼν τῶν γνωμῶν καὶ τῶν μέσων εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Ἐσωτερικῶς συνεκρατεῖτο ἡ διεύθυνσις αὕτη ἰσχυρότερα μὲ τὴν συντήρησιν καὶ στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Ὁ Περικλῆς τὴν ἐβοήθει, καθὼς ἐξεύρομεν, μὲ ὅλους τοὺς τρόπους. Εἰς τὰ μέσα ταῦτα ἀνήκει καὶ ἡ εἰσαχθεῖσα μισθοφορία τῶν δικαστῶν *) καὶ τῶν ἐκκλησιαζόντων, ἡ ὁποία ἐφάνη κατὰ τούτους τοὺς χρόνους. Ἐχρησίμευε δὲ αὕτη ἐν ταὐτῷ καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποδιώξῃ διὰ δαπάνης τῆς πλουσίας πολιτείας τὴν ἐπικίνδυνον

*) Ὁ καθημερινὸς μισθὸς διὰ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς παρουσιαζομένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνεποσοῦτο εἰς 8 ὀβολοὺς (8 περίπου Αὐστριακὰ κρεϋτσάρια). Φαίνεται δὲ ἐκ τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι καὶ εἰς ἄλλας πόλεις ἦσαν ἐν χρήσει τὰ τῆς δημοκρατίας ταῦτα συντηρητικὰ μέσα.

ἐλευθεριότητα τινῶν, ὁποῖος ἐφάνη παραδείγματος χάριν ὁ Κίμων, καὶ τοὺς πολίτας νὰ συνδέσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τί ποτ' ἄλλο δὲν ἐδυσφημίσθη τόσον ἀπὸ τὰ σκώμματα τῶν κωμῳδοποιῶν καὶ ἀπὸ τὸν ψόγον τῶν ἐναντίων, ὅσον αὐτὴ ἡ διάταξις· ἀλλ' ὠφέλει ὅλη δι' ὅλου τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐσύροντο μὲ τὸ μέσον τοῦτο ὅσοι ἐξ ἀμελείας ἢ ἐπιμελείας παρέβλεπαν τὴν τιμὴν ταύτην, διὰ νὰ παρουσιάζεται ὁ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάντοτε πολυαριθμότερος ὡς πρὸς τοὺς ἐπισήμους πολίτας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κέρδος τῶν δικαστῶν ἠδύναντο νὰ μετέχωσι πολλοὶ, ἐπειδὴ οἱ δικασταὶ ἐκλέγοντο ἀπὸ τὸν δῆμον, καὶ ὁ ἀριθμός των συχνάκις ἀνέβαινεν εἰς τοὺς ἑξακισχιλίους, καὶ ἐξισόνετο σχεδὸν μὲ τοὺς ἐκκλησιάζοντας. Ὁ λαὸς περιπλεγμένος μὲ τόσους δεσμοὺς ἠκολούθει μὲ ἀμετάτρεπτον ἐμπιστοσύνην τὸν ἡγεμόνα καὶ ὁδηγόν του Περικλῆν, καὶ τὸν ἐβοήθει εἰς τὰς περιγραφείσας διαταγάς του *), αἱ ὁποῖαι ὕψωσαν εἰς ἔκτακτον μεγαλεῖον τὰς Ἀθήνας. Διότι τώρα συμπεριέλαβεν ἡ πόλις αὕτη ὅλα τὰ μέρη τῆς καλλιεργείας εἰς ἑαυτὴν, καὶ ὅλαι αἱ φοραὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐξεπέμποντο ἀκτινηδὸν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ ζωντανοῦ τινὸς κέντρου. Δὲν ἐμπορεῖ νὰ περιγραφθῇ ἡ κατάστασις αυτη τῶν Ἀθηνῶν καλήτερα παρὰ

*) Διά τοῦτο οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους, ἐὰν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κλονίσωσι τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ δόξαν, κατέτρεχαν ὅμως τοὺς πλησιεστάτους του, καὶ μάλιστα εἰς τρόπον, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ. Τοιαύτας καταδρομὰς ὑπέφερεν ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Φειδίας, καὶ οἱ δύω φίλοι του καὶ θεραπευταὶ τῶν ἰδεῶν του. Ὁ πρῶτος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· ὁ δεύτερος ἐκατηγορήθη καὶ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακήν. Καὶ ἡ ὡραία δὲ καὶ πνευματώδης Ἀσπασία, φίλη καὶ τελευταῖον γυνὴ τοῦ Περικλέους, ἐκατηγορήθη, ἀλλ' ἐσώθη διὰ τῆς κραταιᾶς εὐγλωττίας του.

μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ξενοφῶντος τούτους (Πόροι ἢ περὶ Προσόδ. Κεφ. Ε'., §. 3 — 4.) „Τίς δὲν ἔχει χρείαν τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως; δὲν τὴν χρειάζονται ὅλαι αἱ χῶραι, ὅσαι πλουτοῦσι σῖτον καὶ ποίμνια καὶ ἔλαιον καὶ οἶνον; ὄχι ὅσοι μὲ τὸν νοῦν ἢ τὸ ἀργύριόν των δύνανται νὰ τραπεζιτεύωσι; Τεχνῖται, σοφισταὶ, φιλόσοφοι, ποιηταὶ, καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες ἀξιάκουστα καὶ ἀξιοθέατα ἱερὰ ἢ δημόσια πράγματα, καὶ οἱ θέλοντες νὰ πωλήσωσιν ἢ νὰ ἀγοράσωσι τάχιστα, ποῦ ἐμποροῦν νὰ ἔχουν ὅλα τόσον εὐκόλως, ὅσον εἰς τὰς Ἀθήνας;"

39. Ἀγῶνες τῶν Ἀθηνῶν ἕως τῆς ἐκρήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

(448 — 432 πρ. Χρ.)

Ἐνῷ τὰ ἐσωτερικὰ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὁδηγίας τοῦ Περικλέους ἐμορφόνοντο κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ἐνησχολεῖτο ἐνταυτῷ ἡ πολιτεία μὲ παντοδαποὺς ἀγῶνας νὰ διατηρῇ τοὺς συμμάχους, καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἀντίζηλον Σπάρτην. Καὶ τὰ δύω ἐστοχάσθη ὁ σκεπτικὸς Περικλῆς νὰ ἐπιτύχῃ μὲ τοῦτο, ἤγουν νὰ μὴ ζητῇ νέας δορικτησίας μηδὲ νὰ ἐρεθίζῃ εἰς πόλεμον τὴν Περσίαν, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ ὅλην της τὴν προσοχὴν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται εὑρόντες ἀφορμὴν ἀγῶνά τινα μεταξὺ Δελφῶν καὶ Φωκέων περὶ τῆς κυριότητος τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ ἐβοήθησαν τοὺς πρώτους, ὁ Περικλῆς εὐθὺς ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ πάλιν τοὺς Φωκεῖς τοῦ ναοῦ κυρίους. Ὅτι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς μίαν δυστυχῆ ἐκστρατείαν ἔχασαν ὅλην των τὴν ἰσχὺν εἰς τοὺς Βοιωτοὺς, δὲν ἦτο αἴτιος ὁ Περικλῆς, ὅς τις καὶ ἐπροσπάθησε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν ὀλιγ-

ἀρχικῶν Τολμίδης *). Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διωγμένους Βοιωτοὺς ἐξ αἰτίας τῶν Ἀθηναίων, εἶχαν κατοικήσειν εἰς διαφόρους πόλεις, καὶ ὁ Τολμίδης ἐμπιστευόμενος εἰς τὰς προτέρας του εὐτυχεῖς ἐκστρατείας ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποδιώξῃ πάλιν, ἀλλὰ τὸ Ἀθηναῖον στράτευμα ἐνικήθη εἰς τὴν Κορώνειαν, καὶ ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Τολμίδης.

Ἡ δυστυχὴς ἔκβασις τοῦ ἐγχειρήματος τούτου φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ἐσμίκρυνε τὸν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους φόβον τῶν γειτόνων, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπεστάτησεν ἡ Εὔβοια. Ὁ Περικλῆς ὑπῆγεν ἐκεῖ μὲ ἔνοπλον δύναμιν, ἀλλὰ μόλις ἐκβῆκεν εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἰδοὺ κίνδυνος μεγαλήτερος τὸν ἔκραξεν ὀπίσω. Οἱ Μεγαρεῖς, μ' ὅλον ὅτι συνδεδεμένοι μὲ τὰς Ἀθήνας διὰ παντοδαπῆς χρείας, ἀλλὰ δωρίζοντες τὴν φυλὴν ἀπεστάτησαν μὲ βοήθειαν τῶν Πελοποννησίων, καὶ ἐφόνευσαν τὸ περισσότερον μέρος τῆς τῶν Ἀθηναίων φρουρᾶς. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν εἶχε λάβειν τέλος ἡ πενταετὴς ἀνακωχὴ τῶν ὅπλων μὲ τὴν Σπάρτην, καὶ οἱ Σπαρτιάται ἔπεσαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀττικῆς. Τοιούτους κινδύνους ἤξευρεν ὁ Περικλῆς νὰ ἀποδιώξῃ μὲ τὴν ἐπιτηδειότητάτου. Διότι ὁ ἀκόμη νέος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πλειστώναξ, ὅς τις ἐκυβέρνα τὸν στρατὸν ἦτο συνωδευμένος μὲ σύμβουλον τὸν Κλεανδρίδην, ὅς τις δὲν ἀντέστεκεν εἰς τὸ θέλγητρον τοῦ ἀργυρίου. Οἱ Σπαρτιάται ὑπέστρεψαν, καὶ ὁ Περικλῆς ἐπρόσθεσεν εἰς τὸν κοινὸν λογαριασμὸν δέκα τάλαντα ἀναγκαίαν δαπάνην, τὰ ὁποῖα χωρὶς λεπτολογίαν ἐδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Εἰς τὴν Σπάρτην ἐζητήθησαν λογαριασμὸν καὶ οἱ δύω στρατηγοί. Ὁ

*) Ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σελ. 508), ὅτι ἡ φατρία αὐτὴ κατενικήθη τὸ 444 ἔτος μετὰ τοῦ Θουκυδίδου. Διότι μέγα πλῆθος τῶν ἐπιφανῶν πολιτῶν ἔπεσεν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ὁ τοῦ Ἀλκιβιάδου πατὴρ Κλεινίας.

Πλειστώναξ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πόλιν· καὶ ὁ φυγὼν Κλεανδρίδης ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον.

Ὁ δὲ Περικλῆς ἐστράφη πάλιν κατὰ τῆς Εὐβοίας, καὶ ἐπανέφερε τοὺς ἀποστάτας εἰς ὑπακοήν. Ἀπὸ τὴν Χαλκίδα ἀπεδίωξε τοὺς πρώτους καὶ πλουσίους πολίτας, διὰ νὰ μεταβάλῃ καὶ ἐδῶ, καθὼς ἴσως καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς νήσου, τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατίαν κατὰ τὸ τῶν Ἀθηνῶν παράδειγμα· διότι εἰς τὴν ὁμοιότητα ταύτην τῶν πολιτειῶν ἐφαίνετο ὁ σύνδεσμος τῆς κυριευούσης πολιτείας μὲ τὰς κυριευομένας.

Μ' ὅλους τούτους τοὺς ἀμοιβαίους ἐρεθισμοὺς καὶ τὰς ἐχθροπαθείας ὑπερενίκα πάντοτε ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ διαφυλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πόλεμον, ὅς τις ἐφοβέριζε νὰ διασείσῃ τὰ θεμέλιά της, καὶ ἐκατορθώθη τριακονταετὴς εἰρήνη (445). Ὁ Περικλῆς πρέπει νὰ ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην τοὐλάχιστον κατὰ τὸ παρὸν, διότι ἐθυσιάσθησαν εἰς αὐτὴν κάποια ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ παραιτήσωσι τὰς πόλεις Νίσαιαν, Πηγὰς καὶ Τροιζῆνα· πιθανῶς ἐβεβαίονεν ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης καὶ τὴν γενομένην παραίτησιν τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Βοιωτίας. Εἰς μὲν τὴν δευτέραν χώραν εἶχαν ἀκόμη φίλους· εἰς δὲ τὴν μικρὰν πολιτείαν τῶν Μεγάρων ἐγεννήθη τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον μῖσος, ὥστε ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Μεγαρεῖς πᾶσα ἐπιμιξία μὲ τὴν Ἀττικὴν καὶ μὲ τοὺς λιμένας της.

Μετὰ τὴν εἰρήνην ἔστρεψεν ὁ Περικλῆς τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Σάμον. Ἡ νῆσος αὐτή, ἥτις διὰ τῆς δυνάμεώς της καὶ διὰ τοῦ πνεύματός της ἐφαίνετο ὅτι ἐφοβέριζε κίνδυνον εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων θαλασσοκρατίαν, ἦτο περιπλεγμένη τότε εἰς πόλεμον μὲ τὴν Μίλητον, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔλαβαν

εἰς τὴν προστασίαν των τὴν δευτέραν. Ὁ Περικλῆς ἐφάνη μὲ στόλον, καὶ οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβάλωσι τὴν ὀλιγαρχικὴν πολιτείαν των, καὶ νὰ τοῦ δώσωσιν ὁμήρους. Ὅταν ὅμως ἔστρεψεν ὁ Περικλῆς τὰ νῶτα, ἐξαναέλαβαν εὐθὺς τὴν ὑπεροχὴν οἱ ὀλιγαρχικοὶ μὲ βοήθειαν τοῦ εἰς τὰς Σάρδεις Περσικοῦ σατράπου. Εὐθὺς ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τῆς ἀποστασίας τὸ Βυζάντιον, καὶ ἕνας Περσοφοινικικὸς στόλος ἦτο ἕτοιμος νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν Σαμίων.

Ὁ Περικλῆς ἔδραμε τάχιστα διὰ νὰ καταστρέψῃ ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἐγίνετο σημαντικώτερον καὶ ἐπικινδυνότερον. Ἀσθενέστερος παρὰ τὸν Σάμιον στόλον ὤν, τὸν ἐκτύπησε μ' ὅλον τοῦτο, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐξησκημένοι Ἀθηναῖοι ναῦται ἐνίκησαν ἐνδόξως. Ἡ πόλις Σάμος ἐπολιορκήθη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, καὶ ὁ Περικλῆς μὲ τὴν κυριωτέραν του δύναμιν ἀντέπλευσε κατὰ τῶν Φοινικίων πλοίων. Ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του ὠφελούμενοι οἱ Σάμιοι, ἐνῷ ἠλαύνοντο ἀπὸ καρδίαν καὶ ἐνθουσιασμὸν, ἐξώρμησαν κατὰ τοῦ πολιορκοῦντος στόλου, τὸν ἐκτύπησαν, καὶ ἔγειναν πάλιν κύριοι τῆς θαλάσσης ἕως οὗ ὑπέστρεψεν ὁ Περικλῆς. Μ' ὅλον τοῦτο ἀντεστάθησαν ἀκόμη πολὺν καιρὸν ἀξιολογώτατα καὶ μὲ τὰ πλοῖά των καὶ ἔσωθεν τοῦ τείχους κατὰ τῶν νέων πολιορκητικῶν μηχανῶν, τὰς ὁποίας πρῶτος λέγουν ὅτι ἐμεταχειρίσθη ὁ Περικλῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔννατον μῆνα τῆς πολιορκίας τοὺς ἠνάγκασεν ὁ Περικλῆς εἰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι συνέτριψαν ὁλοτελῶς τὴν δύναμίν των. Ὑπεχρεώθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα των, νὰ στείλωσιν ὁμήρους, καὶ νὰ πληρώσωσι διακόσια τάλαντα δαπάνην τοῦ πολέμου (440). Καὶ τὸ Βυζάντιον δὲ ἠναγκάσθη εὐθὺς νὰ ὑποταχθῇ. Ἐπιστρέ-

ψας εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς ἐξεφώνησεν ἐγκώμιον τῶν εἰς Σάμον πεσόντων τόσον λαμπρὸν καὶ θαυμαστὸν, ὥστε καταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν ἐστεφάνωσαν αἱ γυναῖκες μὲ ἄνθη καὶ ταινίας ὡς ὀλυμπιονίκην. Μόνον Ἐλπινίκη ἡ τοῦ Κίμωνος ἀδελφὴ προσεφώνησεν εἰς αὐτὸν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀδελφοῦ της: „Ἄξια στεφάνων εἶναι ταῦτα, ὦ Περίκλεις, ὅτι μᾶς ἔφθειρας πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, ἐνῷ δὲν ἐπολέμησας κατὰ Φοινίκων καὶ Περσῶν, καθὼς ὁ ἀδελφός μου, ἀλλὰ κατέστρεψας πόλιν συγγενῆ καὶ σύμμαχον;" (Ἴδε Πλούτ. Περικλ. §. 28).

Αἱ Ἀθῆναι μὲ τὰς εἴκοσιν ἕως τριάκοντα χιλιάδας ἐλευθέρων πολιτῶν της ἐσχημάτισε κέντρον ἐπικρατείας, ἡ ὁποία ἤξιζε νὰ ὀνομάζεται βασίλειον. Ἀπὸ Κύπρου ἕως τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῶν πλουσίων εἰς μέταλλα Θρακικῶν αἰγιαλῶν ἕως τῆς Εὐβοίας καὶ ἐπέκεινα, καὶ εἰς τεσσαράκοντα νήσους, αἱ ὁποῖαι ὑπέκειντο εἰς τὸ κράτος των, ἐξηπλόνετο ἡ δύναμίς των. Ὁ Περικλῆς ὠρέγετο ἀκόμη μεγαλήτερα, καὶ ἤθελε νὰ κάμῃ τὴν πατρίδα του κεφαλὴν μεγαλητέρας ἑταιρείας. Ἐπρόβαλε νὰ στείλωσι πᾶσα πόλις Ἑλληνικὴ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς πόλιν ἀντιπρόσωπον ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ συμβουλευθῶσι περὶ τῆς ἀνακτίσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους ἐκρήμνισαν οἱ Πέρσαι, περὶ ἐκπληρώσεως τῶν εὐχῶν, τὰς ὁποίας ἔταξαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς θεοὺς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τῶν ἀγώνων, καὶ περὶ τῶν θαλασσίων πραγμάτων διὰ νὰ πλέωσιν ὅλοι ἐλεύθερα καὶ διὰ νὰ ζῶσιν ὅλοι ἐν εἰρήνῃ. Εἴκοσι πρέσβεις ἐστάλθησαν διὰ νὰ καλέσωσι τὰς πόλεις εἰς τὰ κοινοβούλια ταῦτα. Ἀλλ' ὁ στοχασμὸς οὗτος, τὸ ὡραιότατον ἄνθος τῆς δυνάμεως τοῦ Περικλέους καὶ τῆς πατρίδος του, δὲν ὡρίμασε νὰ γείνῃ καρπὸς,

ἐπειδὴ ἀντεστάθησαν εἰς τοῦτο μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ μὲν Ἀθῆναι προέβαινεν πάντοτε ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν, ἡ δὲ Σπάρτη ἐπέμενεν ἀκινήτως εἰς τὴν ἀρχαίαν της πολιτείαν, καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα των θελήματα, ἀνάγκη ἦτο νὰ περιπέσωσι κατ' ἀλλήλων εἰς πόλεμον, ὅς τις ἔμελλε νὰ διακρίνῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως πάσης μιᾶς· καὶ οὗτος ἦτο ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ περιβόητος πόλεμος, ὅς τις ὀνομάζεται Πελοποννησιακὸς εἰς τὴν ἱστορίαν.
